

FRANCI
STRLE

TOMŠIČEVA BRIGADA

1944

Izšlo ob 51. letnici pohoda 14. divizije na Štajersko

Franci Strle

TOMŠIČEVA
BRIGADA
1944

Založba Obzorja Maribor
1995

Copyright © by Franci Strle in Založba Obzorja Maribor

Deio sta sofinancirali Ministrstvo za znanost in tehnologijo
in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

940.53/.54(497.12)»1944«

STRLE, Franci

Tomšičeva brigada. [4], 1944 / Franci Strle ; [skice in
razpredelnice Severin Nemec-Teklo]. - Maribor : Obzorja, 1995. -
(Knjižnica NOV in POS ; 5/4)

Izšlo ob 51. letnici pohoda 14. divizije na Štajersko
ISBN 86-377-0757-2

36819457

UVODNA BESEDA

Kratka vojna med Jugoslovansko armado in slovensko teritorialno obrambo izpričala, da Slovenci nismo slabi vojaki. Morda bo tej ugotovitvi kdo ugovarjal, češ daje bila ta armada v svojih posegih močno omejena in spričo mnogih notranjih šibkih točk hudo rani/iva. To je sicer res, ne more pa spodbiti sočasnih spoznanj o vrednosti slovenskega vojaka, ki so bila med spopadi s tanki samo še na novo potrjena. Dokazana so bila namreč že med narodnoosvobodilnim bojem, ki ni trajal samo nekaj dni. Obilje dodatnih neizpodbitnih dokazov o bojevitosti, neuklonljivosti in trdoživosti slovenskega vojaka bo našel bralec prav v tej knjigi, v zgodovinskem sporočilu, ki so ga s krujo izpisali partizani Tomšičeve brigade.

Pozoren bralec bo hitro ugotovil, da ta knjiga obravnava dve obdobji brigadne zgodovine, ki se med sabo bistveno razlikujeta po težavnosti bojnih nalog, naravnih danosti in moči okupatorja. Temu primerno je knjiga tudi vsebinsko razdeljena. V prvem delu opisuje pohod 14. divizije čez Hrvaško, dvajsetdnevne srdite spopade, boje in preboje na štajerskih tleh od Sotle do Mozirskih planin in prve napadalne posege do, vnovične združitve njenih bataljonov. V drugem delu popisuje brigadno delovanje, obnavljanje in uspešno bojevanje od trenutka, ko se je preuredila in utrdila na štajerskih tleh, do konca julija 1944, koje postala spet sposobna za napadalne posege večjih razsežnosti. Vsak izmed teh dveh pripovednih delov se konča s sklepnim poglavjem, ki razčlerjuje, poudarja in ponazarja brigadne taktične, organizacijske in nraustvene odlike. Med obe pripovedi sem -v obliki nekakšne cezure - ustavil še jednat oris zgodovinskih, socialnih in političnih danosti za razmah partizanstva na območje 4. operativne cone. Tam so v poljudnem stilu in na enem kraju strnjena odkritja mnogih zgodovinarjev ali publicistov o vseh tistih izročilih, izkušnjah in koreninah, iz katerih se je napajal slovenski odpor proti fašizmu in narodnemu izginotju, ob tem pa so bralcem na voljo tudi nujni podatki o virih in literaturi za tište, ki bi se želeli s temi odkritji natančneje seznaniti.

Toda povedatije treba tudi to, da ta knjiga ni sestavljena le iz dveh (pravzaprav treh) vsebinskih sklopov, temveč je tudi zares nastala v dveh časovnih obdobjih. Prvi del (24 poglavij), ki zajema obdobje od 1. januarja do 1. aprila 1944, je nastajal od marca do konca junija 1988 in je bil prvotno namenjen za 3. knjigo, kije z letnico 1989 izšla konec januarja 1990. Ker bi knjiga z dodatki in pripadajočim seznamom borcev presegla tisoč sto strani, sem na prošnjo založnika pristal, da se besedilo natisne v dveh knjigah s tem, da opisom za čas od 1. januarja do 1. aprila 1944 dodam še besedilo, ki naj bi zajelo čas od 1. aprila do 27. julija 1944, oba seznama (prvega za čas od 13. julija 1943 do 1. aprila 1944 in drugega za čas od 1. aprila 1944 do 15. maja 1945). Torej je bilo treba drugi del (23 poglavij) še napisati, vmesni vložek o uporniških koreninah (zdaj 4 poglavja) pa sem moral predelati in dopolniti. To sem naredil od maja do 12. avgusta 1990, do 1. decembra lani pa je bilo to dodatno besedilo tudi lektorirano, skorigirano in opremljeno s ponazorili, skicami in fotografijami, kakor je zdaj pred vami.

O svoji privrženosti resnici in kritični obravnavi dejstev ne bom dajal dodatnih zagotovil, saj ta privrženost ter znanstvena in osebna poštenost izhajata že iz samega besedila, iz opomb pod črto, kihje 94, in oštevilčenih navedb virov, kihje kar 559 ali za 25 strani drobne tiska. Ko smo že pri virih, moram povedati, da nisem mogel sprejeti mnenja enega izmed recenzentov, naj razširim naslove zadevnih vložkov v Opombe o virih in literaturi. Tako sem se odločil zato, ker bi bili s tem naslovi teh vložkov drugačni kakor v prejšnjih treh knjigah in v Velikem finalu na Koroškem, in zato, ker literatura - najsi je bolj ali manj pomembna - spada med vire. Pri navajanju virov tudi nisem mogel spreminjati kratice IZDG, čeprav se je medtem Inštitut za zgodovino delavskega gibanja preimenoval v Inštitut za novejšo zgodovino (s kratico INZ). Upam, da to ne bo motilo nikogar.

Pri usmeritvi o kritični obravnavi pisnih virov in pričevanj sem - to moram posebej poudariti - užival vsestransko razumevanje in podporo zlasti pri komisiji za zgodovino Tomšičeve brigade, kiji predseduje Viktor Cvelbar, njeni člani pa so še Lojze Dolničar, Janez Kramarič, Miloš Rutar-Ružo in Ivo Jamnikar. Svoj prispevek k večji vrednosti krijge so dali s tem, da so besedilo prebirali že med nastajanjem in sproti dajali pripombe ali dodatne dokaze. Z mnogimi opozorili in dodatnimi pojasnili sta mi pomagala Vlado Mišica-Miha (vse do svoje smrti) in Slavko Brglez, pri prvem delu knjige pa tudi Mihael Butara-Aleks. Zahvaliti se moram Anici Gnezda iz Šoštanja, Jakobu Kakerju-Jakcu iz Tiroška, Hinku Čopu iz Mozirja in Franju Marošku iz Vitanja, ki so zame opravili vrsto poizvedb, ter krajev-

nim urodom iz Gornjega Grada, Luč in Ljubnega ob Savinji, ki so mi pomagali ugotavljati sorodnike podlih.

Posebej sem hvaležen recenzentu dr. Milanu Žeuartu, ki me je opozoril na nekatere netočnosti in pomanjkljivosti v prvotnih virih, mi nakazal dodatne arhivske vire in literaturo, pa tudi postregel z mnogimi svojimi odkritji. Z obsežnim znanjem s svojih področij so mi pomagali še Lojze Penič in Mirko Fajdiga iz Maribora, Aleksander Videčnik iz Mozija in Jože Marolt iz Celja. Občudujem tudi umsko svežino, tovariško naklonjenost in ustvairjalno oporo, ki sem je bil deležen pri mentoiu Ladu Ambrožiču-Novljanu.

Vsa besedila, z obema seznamoma in imenskim kazalom vred, je računalniško obdelal inž. Vojko Strle, moj sin. Ves čas med nastajanjem mi je tipkovne napake pomagala ugotavljati Anica Bezeljak. Največ dela pri dodelavi sta opravili lektorici Alenka Logar-Pleško (za prva dva razdelka) in Anka Sollner-Perdih (za nadaljnje štiri razdelke) ter korektor Srečko Mrak.

Glede slikovnega gradiva velja vse isto kot v prejšnji knjigi. Skice in številčna ponazorila je izdelal Severin Nemec-Teklo. Vseh barvnih skic je 36. Prvih dvajset je označenih s številkami od 43 do 62 (pač zato, ker so bile narejene za objavo v prejšnji knjigi), nadaljnjih šestnajst pa od št. 1 do 16. Zaradi pocenitve knjige so natisnjene v petih vložkih, naprej 5, nato 15 (ena čez dve strani), nato dvakrat po 4 in končno še 8 skic. Dajih bodo bralci hitreje in lažje našli, med besedilom večkrat navajam številko skice in stran, na kateri je natisnjena. Številčna ponazorila (razpredelnice) so označena z velikimi črkami od A do C, natisnjena pa so ob ustreznem delu besedila. Fotografij je 126, od tega 27 skupinskih, 80 portretov padlih borcev, 18 portretov poveljnikov in posebno zanimivih borcev ter 1 posnetek naslovne strani brigadnega mladinskega lista. Petkovih fotografij je 19 (16 skupinskih in 3 portreti, dobil sem jih iz Muzeja ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani), 7 fotografij pa je iz zapuščine fotografa Frarija Čeriča (posodil jih je Muzej narodne osvoboditve v Mariboru). Največ fotografij padlih in posebno zanimivih borcev so dali na posodo njihovi sorodniki, po dve sem dobil iz Mestnega muzeja v Idriji (oddelek v Cerknem) ter pri občinskih odborih ZZB NOV na Vrhniki, v Slaveru Gradcu, Velenju in Žalcu. Vsem, ki so mi pri zbiranju fotografij pomagali, se najlepše zahvaljujem, zlasti pa Antonu Glojeku iz Šmartnega ob Dreti, ki mi je osebno prinesel veliko povečavo fotografije padlega Ivana Završnika iz Valoga, ter trikojstru Ludviku Burniku in laborantki Mariči Kisovec, ki sta poškodovane fotografije toliko popravila, da so bile primerne za objavo.

Omeniti velja še oba seznama. Prvi vsebuje 2323 imen. Izdelali so ga: Albert Topolšek-Igor, ki objave svojega dela ni dočakal, ter

Jana Strojari in Vojko Dolinšek, ki sta največ dela vložila tudi za nastanek drugega seznama. Ta vsebuje kar 2975 imen, pri njegovem nastajanju pa so pomagali še Sonja Zbačnik-Zoflca, Ludvik Boh-Stane in Alojz Eijavec-Pastir.

Na koncu bi se rad zahvalil inženirkama Meti Jakša in Nadi Mančević iz Mikrohita za vestnost pri elektronskem razlomu in končnih korekturah, Urhu Slamiču za vzorno opremo ter delovni skupnosti Učnih delavnic za kakovosten natis in vezavo.

VLjubljani, 11. julija 1991

Franci Strle

Dodatek k uvodni besedi

Avtor objave pričujočega dela ni dočakal in minila so skoraj štiri leta, daje prišlo do izida knjige.

Kot so bila burna leta in razvoj naše družbe od avtoijeve smrti, podobno se je zgodilo z materialom za knjigo, ki gaje avtor uspel v celoti pripraviti.

Pripravljeni razlom je propadel in mnogo postopkov priprave za tisk smo morali ponoviti. Pri tem smo odkrili še nekaj avtoijevih napak, gotovo pa smo vnesli tudi nekaj novih. Bralce zato prosim za razumevanje. Iz istih vzrokov ne velja tudi avtoijev zadnji odstavek v uvodni besedi.

Nov razlom, postavitve teksta in slikovnega materiala so opravili v Tiskarni ljudske pravice v Ljubljani, opremo pa je izdelal Bronislav Fajon.

V Ljubljani, 12. februarja 1995

Vojko Strle

ODLOČILNA VLOGA TOMŠIČEVE BRIGADE MED POHODOM 14. DIVIZIJE NA ŠTAJERSKO

Odločitev, izbira smeri in priprave za pohod

Vest o tem, da namerava nemško poveljstvo proti enotam 7. korpusa ponoviti ofenzivo, ki bo še strašnejša od tište v oktobru in novembru 1943, ni imela nobene opore v dogajanjih na frontah v Rusiji in Italiji, kjer so Nemci krvavo pogrešali vsako izmed svojih divizij. Znatno močnejša Rdeča armada je bila v ofenzivi vse od Baltika do Črnega morja. Po srditih bitkah je osvobodila Dnepropetrovsk, Kijev in Smolensk, dosegla ter na dveh odsekih že prešla Dneper, na črti Vitebsk-Dretunj-Pustošk je prodrla v Belorusijo, poleg tega pa očistila tudi Tamanski polotok. Nemci so jo poskušali zadržati z nasprotnimi napadi, a zaman. Zganila se je tudi fronta v južni Italiji, kjer sta ameriška 5. in angleška 8. armada 28. novembra 1943 začeli svojo ofenzivo, da bi zavzeli Rim. To namero so Nemci sicer preprečili, vendar s tolikšnimi napor, da v zaledju na slovenskem ozemlju niso bili sposobni nobenih večjih operacij.

Kaj se je skrivalov obvestilo o ponovitvi ofenzive proti 7. korpusu z dne 18. novembra 1943, ali je šlo samo za pobožne želje, ali pa za domiselno obveščevalno potegavščino,* za razvoj osvobodilnega boja na Slovenskem sploh ni pomembno. Drugače je z vsebino vesti, kije spodbudila usodno odločitev. Maršal Josip Broz-Tito jo je kot svarilo poslal slovenskemu glavnemu štabu, obenem pa mu predlagal, naj svojo osrednjo vojaško moč razdeli na tri skupine: prva bi ofenzivno prodirala proti Štajerski z namenom, da se združi s partizanskimi močmi v Hrvaškem Zagorju, druga naj bi operirala

* To obvestilo in z njim povezani ukrepi so šli v prid Nemcem in njihovim slovenskim pomagačem, kar še posebej velja za premik 18. divizije v Gorski kotar. Če tega premika ne bi bilo, bi bila sovražnikova postojanka v Kočevju zagotovo uničena, pa tudi domobranci se ne bi mogli zasidrati v Ribnici in Velikih Laščah. Sploh pa zahteva, naj se glavnina 7. korpusa umakne čez Kolpo proti Kordunu in Liki, močno spominja na ukrepe Arsa Jovanoviča pozimi in spomladi leta 1943, ki jih je slovensko partizansko vodstvo z Edvardom Kardeljem na čelu ocenilo za napačne in škodljive za gibanje Osvobodilne fronte.

proti Karavankam in Avstriji, tretja in najmočnejša pa naj bi se brez odlašanja umaknila proti Kordunu in Liki.¹

Čeprav so Titovi nasveti zbujali pomisleke, kar še posebej velja za premik proti Karavankam, pa je njegov predlog za pohod na Štajersko padel na plodna tla.

Štajerska ni imela zadosti lastnih moči, da bi se iz njih lahko razvilo množično partizansko gibanje. Nemci so že leta 1941 izgnali v Srbijo in druge dežele velik del narodno zavednih Slovencev in protifašistov, predvsem izobražencev, priseljencev s Primorskega ter ljudi, katerih imetje so potrebovali za krepitev nemštva, vodstveno sestavo organizacij Komunistične partije Slovenije, njene zveze in šele nastajajoče odbore OF so razbili s policijskimi vdori in ustrelitvami, od prvih partizanskih enot so uničili Celjsko četo in Krško partizansko skupino. Vse to je partizanstvo na Štajerskem kadrovsko bistveno oslabilo in njegov začetni razmah zaježilo.

Obnova političnega zaledjaja tekla prepočasi. Da bi razvoj vojaško in vsestransko pospešilo, je vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja že od leta 1941 izrabilo tudi možnost, da partizanske enote ustanovi in utrdi na italijanskem zasedbenem ozemlju, potem pa jih posije prek razmejitvene črte in Save na Moravsko in Štajersko, kjer naj bi postale jedra za krepitev in nadaljnji razmah partizanstva. Toda ob teh prizadevanjih je bil vsakič najbolj kočljiv ravno prehod čez razmejitveno črto, ki so jo Nemci zavarovali z obmejnimi stražami, minskimi in žičnimi ovirami ter s psi in ovađuhi.

Najprej je to skušal narediti 2. partizanski bataljon, ki je nameiral prehod prek Save doseči v povezavi z Luksemburžani v Šmartnem pri Litiji. Toda na Tisju in pri Libergi so ga Nemci 24. decembra 1941 odkrili, prišlo je do boja, nakar se je moral bataljon še isto noč umakniti na italijansko stran razmejitvene črte. Pri tem se je pokazalo, da bataljon še ni dovolj notranje utrjen in bojno preizkušen.

Iz tega bataljona in z istim namenom se je do spomladi 1942 razvila 2. grupa odredov. Ko so njeni štiri bataljoni že zasloveli po bojevitosti in urejenosti, so skušali uesničiti svoje poslanstvo. V noči na 20. maj 1942 je s Police nad Grosupljem odrinilo proti Savi 513 partizanov, ki so imeli poleg pušk in bomb še 28 lahkih in 2 težka mitraljeza. Pri Nemcih je takoj nastal preplah, kajti sledov tako številne partizanske kolone ni bilo mogoče prikriti. Začele so prihajati okrepitve, razvneli so se patroljni spopadi, nakar je 21. maja prišlo do bitke pod Tujim Grmom pri Jančah. Ta bitka je bila za partizane sicer uspešna, toda njena slaba stran je bila v tem, da 2. grupa odredov ni mogla prečkati Save. Vrniti se je morala k Polici, od koder je prišla.

Toda štab 2. grupe odredov se ni odrekel svojemu namenu. Že 24. maja 1942 je poslal čez Savo pri Zalogu 33 borcev, jedro poznejše Moravske čete iz 2. bataljona Savinjskega odreda, ki stajo spremljala komendant Franc Mazovec-Risto in politični komisar Jože Babič-Vojteh. Naloga te čete je bila, da dobi stik s štabom 1. štajerskega bataljona, ugotovi, kako je zastražen most pri železniški postaji Sava, da bi ga v določenem trenutku in ob pomoči drugih štajerskih enot lahko zavzela. Dobila pa je tudi nalogo, kot že pred njo enote 1. štajerskega bataljona, da za grupno glavnino pripravi skladišča hrane. To je bilo zagotovo usodno, kajti že 28. maja jo je v gozdu nad Ravnami pod Sv. Goro presenetila nemška patrulja in jo razbila.

Nedvomno so Nemci tačas že dobro vedeli za namere 2. grupe odredov, zato so dodatno zastražili most pri železniški postaji Sava in plitvino pri Ribčah, ki bi jo partizani lahko prebredli. Zaradi tega bi bil prehod 2. grupe odredov čez Savo na odseku med Zalogom in Renkami zelo nevaren. Toda ob tem velja ugotoviti, daje bil takrat že možen postopen prehod Save z manjšimi enotami, se pravi po četah.²

Sledil je pohod čez Dolomite, povezan z nestvarnim poveljem glavnega štaba o osvobajanju Gorenjske, kar je 2. grupo odredov privedlo v primež 18. policijskega polka gorskih lovcev. Izgube so bile tako hude, da je na Štajersko in Moravsko prišlo manj kot petino njenih borcev.

S tem se položaj ni bistveno izboljšal. Iz čet in oporišč, ki si jih je ustvaril 1. štajerski bataljon, ter iz ostankov 2. grupe odredov, kar je bilo približno 250 partizanov, je štab 2. grupe jeseni 1942 sestavil štiri šibke bataljone. Od teh je najprej doživel zlo usodo Savinjski bataljon, ki je bil razbit 7. novembra 1942 na Dobrovljah, še huje je bilo s Pohorskim, ki je bil popolnoma uničen 8. januarja 1943, in z dobrim delom Kozjanskega bataljona, tako da se je na Kozjanskem obdržala samo četa, ki jo je tja pripeljal komendant Franc Mazovec-Risto in je štela 32 ljudi. Po poveljniški preureditvi, kjer je bil ustanovljen štab 4. operativne cone, se je obrnilo na boljše le na Kamniškem in Moravškem, koje bil 14. januarja 1943 na Lesu ustanovljen Kamniško-savinjski odred. Vanj sta bila vključena Kamniški in Zasavski bataljon, obnovljen pa je bil še Savinjski bataljon z okoli 80 borci. Četudi je predvsem Kamniški bataljon doživel dva huda udarca (24. decembra 1942 na Kastavski planini in 19. januarja 1943 na Kališu), so se enote številčno krepile. Čutil se je vpliv nemškega poraza pri Stalingradu na eni strani in nasledek dobrega dela aktivistov OF na drugi.

Konec januarja 1943 je bila nemška moč okoli Litije že tako

razrahljana, da si je Zasavski bataljon lahko privoščil umik na Dolenjsko, nato pa se je čez 14 dni vrnil na Moravsko.³

Bistveno drugače so se Nemci obnašali 5. in 6. junija 1943, ko bi morali Savo pri Jevnici z brodom prestopiti Cankaijeva in Šercejjeva brigada, da bi na Štajerskem sprožili operacije, ki bi privedle do razbremenitve operativne glavnine NOV Jugoslavije ob Sutjeski. Okoli Litije in vzdolž Save so takoj nagrmadili ogromno vojaško moč, kar si ni mogoče razlagati drugače, kakor da so bili o partizanskih namerah vnaprej obveščeni. Prehod Save je bil zares zelo tvegan, zastavljalo pa se je tudi vprašanje, če sta brigadi vojaško dovolj trdni, da bosta na nepoznanem zemljišču vzdržali silovit nemški naval. Zato je operativni štab ukazal umik.

Iz teh ugotovitev izhaja, daje bil pohod na Štajesko slej ko prej zelo zahteven in tvegan podvig, več kakor jasno pa je tudi, daje bil potreben. Res je med tem osvobodilno gibanje na levem bregu Save doživelo precejšen razmah, kar se je še zlasti pokazalo ob ustanovitvi 6. SNOUB Slavka Šlandra, ki je nastala 6. avgusta 1943 na Špiku. Vendar je odhajanje k partizanom zajelo pretežno le Tuhinjsko, Kamniško, Moravsko, obrobja Revirjev in Savinjske doline ter še nekatere kraje na Koroškem, kjer so se odbori OF in partizanske enote že zasidrali med prebivalstvom. Od dru god, zlasti pa z vzhodnega Štajerskega, so morali slovenski mladeniči odhajati v nemško vojsko. Ti mladi ljudje so se večinoma vdali v usodo, razmeroma malo jih je bilo, ki so se reševali s skrivaštvom. Štajerski partizani so bili prešibki, da bi njihovo usodo lahko obrnili proti smrtnim sovražnikom slovenskega naroda.

Šlandrova brigada je bila avgusta poklicana na Dolenjsko. Iz njene glavnine in novincev je tam 24. septembra nastala 12. SNOUB Štajerska. Štab Šlandrove s 188 izbranimi borci se je v noči na 28. September vrnil čez Savo, že po dveh dneh pa je v Pristavi na Limbarski gori obnovil Šlandrovo brigado, ki je imela tri bataljone. Čeprav je premogla več mitraljezov in tudi minomete, se razmerje vojaških moči ni občutno obrnilo na stran partizanov, kajti akcije Šlandrove so bile omejene na Moravsko, Tuhinjsko in Zgornjo Savinjsko dolino. Če k temu prištejemo še Mežiško dolino, kamor je segal Koroški odred, in okolico Pohoijske, kjer je bila 8. januarja 1944 ustanovljena Pohorska brigada, je rečeno tudi vse. Večina osrednje in vsa vzhodna Štajerska pa je ostala še naprej v kleščah popolnega nemškega nadzorstva.⁴

Potemtakem ni mogoče trditi, da bi na Moravškem, Kamniškem ter po obrobjih Savinjske doline razvoj partizanstva zaostajal za razvojem osvobodilnega gibanja na Dolenjskem, Notranjskem in Primorskem ter na zahodu Gorenjske. Natančneje povedano, kre-

pko je zaostajal le na ravninskem in vzhodnem Štajerskem, poleg tega pa še v Slovenskih goricah, Prekmurju in delno na Koroškem, kar je bil zadosten razlog za pomoč v partizanskih enotah, se pravi v prekaljenih vojaških in političnih kadrih, ki bodo na območje 4. operativne cone prinesli več bojnega duha.

Ta razlog je bil povezan s temeljno nujno, da mora partizanstvo kot revolucionarno gibanje slovenskega človeka pognati korenine v vsakem kotičku Slovenije in na vsem slovenskem ozemlju, da bo konec vojne dočakalo močno in celovito, torej sposobno uhraniti zakonite narodove koristi.

Tretji razlog so bile velike človeške in druge rezerve za številčno krepitev partizanske vojske, ki so bile na Dolenjskem, Notranjskem in Primorskem že povsem izčrpane, ko so bile na Štajerskem skoraj neokrnjene. Titovo predvidevanje, da bo na območju 4. operativne cone nastal tretji slovenski partizanski korpus, je bilo popolnoma stvarno.

Štajerska je bila industrijsko močno razvita, poleg tega so po njenih prometnih povezavah potekali strateški vojaški prevozi. Zaradi tega so bili Nemci v tej slovenski deželi posebno ranljivi in občutljivi. Povečanje partizanskih in diverzantskih operacij na Štajerskem bi utegnilo hudo ohromiti nemško ofenzivo na glavni- no NOV in PO Jugoslavije v Bosni in na obali Jadranskega morja, ki se je razbesnela ob koncu leta 1943.

Za Nemce je bila Štajerska pomembna zato, ker je bila mejno območje njihovega raj ha. Razloge za tolikšno odločnost in vztrajnost pri uničevanju partizanstva na Štajerskem gre iskati tudi v bojazni, da se odporniško gibanje .proti hitlerizmu ne bi razširilo v sosednjo Avstrijo in na Madžarsko, kaj ti slovensko partizansko vodstvo seje zavzemalo prav za takšno strateško smer.

In slednjič, za odločitve o pohodu ene izmed partizanskih divizij na Štajersko so bile pomembne tudi nekatere zablode pri političnem in obveščevalnem delu, ki so izvirale iz strahu pred gestapovskimi vrinjenci. To je ustvarjalo zaprtost in politično ozkost ter druge kvarne pojave, še zlasti medsebojna sumničenja ali celo obračunavanja z nedolžnimi. Vse to je hudo vznemirjalo centralni komite KPŠ in še posebej Borisa Kidriča, ki je menil, daje te napake in zablode mogoče premagati le z nastopom močne ter moralno čiste in prekaljene partizanske enote.⁵

Utemeljenih razlogov za pohod na štajersko je bilo dovolj, zastavljalo pa seje vprašanje, če ti razlogi izražajo tolikšno nujno, da mora partizanska divizija z Dolenjskega odriniti kljub neugodnim zimskim razmeram takoj in brez odloga do spomladi, ko bi bile dane vse možnosti za uspeh pohoda. Za odhod brez odloga je govo-

rila zlasti potreba po takojšnjih razbremenilnih operacijah proti 6. sovražnikovi ofenzivi, toda kaže, da so bile odločilne nezdrave razmere, ki so zavirale razmah partizanstva na Pohorju in na Dravskem polju. V CK KPS je prevladala ocena, da je treba zablode razčistiti in slabosti gibanja odpraviti pred spomladjo,* ko naj bi se začel množičen dotok k partizanom. Sklenili so, da mora divizija oditi takoj in kljub vejjetnosti, da utegne zima pokazati zobe prav med pohodom. Po nekem pričevanju je komandant Franc Rozman-Stane taki odločitvi nasprotoval in dokazoval, da zima lahko povzroči občutne izgube, predvsem pa Nemcem močno olajša zasledovanje divizije. Njegovi dokazi pa niso zalegli, ker so Kidrič in drugi politični možje vztrajali, da bodo pogoji za bojevanje v zimskih razmerah za obe bojujoči se strani enaki. Tako je komandant Franc Rozman-Stane ostal v manjšini.⁶

Glede izbire, kateri diviziji je treba dati to zahtevno in tvegano nalogo, ni bilo razhajanj. Vsi so se strinjali, da more ta ukaz uresničiti le 14. divizija, ki je imela največ izkušenj v bojih z Nemci, kar je še posebej veljalo za Tomšičevo brigado in njene bitke pri Ravbarkomandi, Brodu na Kolpi, na Goljaku, v Leskovi dolini in na Milanovem vrhu. Prav Štirinajsta je že ves čas od ustanovitve v bojih izkazovala neprekosljivo udarnost, v stiskah pa skrajno trdoživost, vztrajnost in moralno trdnost.

Tudi o tem, po kateri poti priti na štajerska tla, ni bilo nobenega dvoma. Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja se je takoj z navdušenjem oprijelo Titove misli o povezavi s hrvaškimi partizani v Zagorju, kajti 14. divizijo je hotelo pripeljati na Štajersko od vzhoda, v Haloze. Računalo je namreč, da bodo prav viničarji zaradi svoje revščine najboljši zavezniki partizanov. A se je uštelo, kajti Hitlerjeva socialna demagogija je najbolj plodna tla našla ravno med siromašnimi sloji prebivalstva in tako tudi pri viničarjih in industrijskem proletariatu.

Ne glede na to napačno oceno je smer okoli Zagreba čez Moslavino, Kalniško gorje, Ivančico in Hrvaško Zagorje, ki so bili zvečine osvobojeni ali napol osvobojeni, ustrezala namenu, da zagotovi tajnost in da doseže presenečenje ob vstopu na štajerska tla. Diviziji bi se vejjetno posrečilo na poti skozi ustaško NDH zabrisati sled za seboj, saj bi potovala po državi, ki je imela drugačen obveščevalni sistem od nemškega. Povezava med UNS** in gestapom je bila najbrž slaba in zapletena, zato bi se vesti o 14. diviziji lahko izgubljale,

* Zgodovinar dr. Milan Ževart meni, da bi bilo mogoče to zadevo resiti tudi drugače.

** Ustaška nadzorna služba, nekakšen gestapo Paveličeve hrvaške države.

postajale nepomembne ali zapoznele. To bi omogočilo Štirinajsti, da bi prek Hrvaške prišla, ne da bi Nemci to opazili, s tem pa bi dosegla popolno presenečenje.

Izbrana pohodna smer je imela samo eno slabo stran: pot je bila strašansko dolga, zaradi česar bi divizija utegnila imeti zamudo, bila pa je tudi slaba. Vodila je čez močvirja in po ilovnatem blatu, kar je obetalo uničenje obutve, ki je zlasti pozimi za borce bistvenega pomena. Žal o tem ni nihče razmišljal, poveljniki so bili zadovoljni z zagotovilom, da bo za njihove borce na poti po Hrvaškem dovolj izdatne hrane.⁷

Datumi o tem, kdaj so bile sprejete vse našteje odločitve, se niso ohranili. Kaže, da se je to zgodilo 13. decembra 1943, koje glavni štab opozoril štab 7. korpusa, naj takoj uresniči odredbo o ustanovitvi Notranjskega odreda. S tem je bilo jasno, daje 14. diviziji že določeno novo operacijsko območje.

Točna maršruta tedaj še ni bila znana, ker je bilo treba o tem šele zbrati zahtevane podatke. To nalogo je dobil inž. arh. Edo Mihevc-Dore Trdina, ki je takoj odpotoval na Hrvaško in že 21. decembra 1943 predložil ustrezno poročilo z mnenjem, daje prehod čez Savo blizu Zaprešića nemogoč. Za prehod čez Savo je predlagal Obrovo, na pol poti med Zagrebom in Siskom, kjer sta nedavno to reko prešli 16. omladinska brigada in 28. divizija NOV in POJ, od tam dalje do Ivančice pa je določil tudi pohodne etape, ki naj bi jih divizija prehodila v trinajstih dneh.

Že 23. decembra je prišlo tudi soglasje iz vrhovnega štaba. V njem je maršal Josip Broz-Tito določil divizijsko taktiko, kl naj bo usmejena na napade proti nemškim prometnicam z manjšimi bojnimi skupinami. Istočasno je izrecno poudaril, naj se njene enote obvezno prikradejo napadajočim sovražnikom za hrbet, tam večče manevrirajo, ob tem pa uporabljajo gibko razvrstitev, da se ne bi znašle preveč na kupu, in da bi se ob močni sovražnikovi ofenzivi izognile razbitju.⁸

Takoj po Titovi radijski brzojavki je 14. divizija dobila zapoved za premik proti Žumberku, ki se je iz Suhe krajine začel 29. decembra, kar je bralcu že znano.

Sočasno so pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije potekale temeljite priprave za dodatno oborožitev, za preskrbo z opremo, strelivom, sanitetnimi potrebščinami in še marsičem. Štabu 14. divizije se je priključila posebna kirurška ekipa, v kateri so bili: vodja in kirurg dr. Žiga Cervinka, asistent Vladimir Kravos-Vlado (tedaj študent medicine) in instrumentarka Marija Kambič-Saša. Tedaj je 14. divizija dobila novega sanitetnega referenta, kar je postal dr. Stane Kolar, dotedanji referent dr. Stanko Pirc-Lojze sku-

paj z izkušenim bolničarjem Albinom Polkom-Fajfo pa se je spet znašel v Tomšičevi brigadi. Posebej velja poudariti, daje divizijski štab dobil tudi radijsko oddajno postajo. Za njeno vzdrževanje je skrbel inž. Milan Erbežnik, radiotelegrafist pa je bil Branislav Žigon-Sokol.

Poglavitne priprave so tekle po enotah. Navodila žanje je glavni štab podal na sestanku z divizijskim in brigadnimi štabi, ki gaje sklical 2. januarja 1944 v Gorenjih Sušicah. Tomšičeva jih je opravila v Travnem dolu za 1. bataljon in Dolenjh Lazah za 2. in 3. bataljon.

Največ dela je imela saniteta. Iz bataljonov je bilo treba izločiti vse ranjence, prebolevnike ali izčrpane partizane, ki ne bi mogli zdržati daljših in napornejših pohodov. Zdravnik dr. Stanko Pirc-Lojze je o tem odločal po izrecno dogovojenih merilih, žal pa nimamo točnih podatkov o tem, koliko je bilo izločenih. Vemo samo za nekatere. Iz 1. bataljona so bili izločeni v nogo ranjeni puškomitraljezec Ivan Jereb-Maks ter prebolevnika Franc Žerjav in puškomitraljezec Anton Pečnik, iz 2. bataljona vodnika Anton Krašovec-Kras in Ivan Bratanič (ta dva sta iz brigade odšla sele v Vivodini), iz 3. bataljona 19. septembra ranjena Zorka Kodrič-Jelka in že večkrat ranjena politdelegatka Lidija Puhar-Lajdi, ki je zaradi rane iz Kočevja dobila vročino že na poti iz Suhe krajine. Vseh izločenih je bilo 42. Medtem se je v brigado vrnilo 13 borcev, tako daje po teh izločitvah ostalo v Tomšičevi brigadi še 333 ljudi, vendar so računali, da bo v naslednjih treh dneh prišlo s tečajev in bolnišnic še najmanj 27 borcev in poveljnikov.

Medtem sta Franc Žugel-Zvone in Rudi Puhar-Razin naredila nov seznam brigadne poveljniške sestave. Pri imenovanjih je bilo največ novosti med desetarji, politdelegati in vodniki. Verigo sprememb po politični plati sta povzročila premestitev Mihaela Butare-Aleksa v Šerčerjevo brigado in odhod Franca Žugla-Zvoneta v SCVPB. Kakor že vemo, je bil za novega političnega komisarja

1. bataljona imenovan Ljubo Jovan-Saša, za političnega komisaija v 3. četo 3. bataljona pa Franc Bosnar-Breza. Novi namestnik brigadnega političnega komisaija je postal Ivan Dolničar-Janošek, ki ga je v štabu 3. bataljona zamenjal Lojze Terčič, tega na položaju političnega komisaija 1. čete 3. bataljona pa Ivan Mazi-Vencelj. Zlasti prihod Dolničarja v brigadni štab se je hitro poznal pri požitvi organizacijskega dela med člani KPS in ZKM. Celice po četah so se začele sestajati bolj redno, isto velja za aktive ZKM, ki se jim je prizadevno posvečal Peter Mendaš-Iztok.

Za vse to so borci zvedeli na brigadnem zboru, ki je bil 3. januarja 1944 v Dolenjih Lazah.

Novi namestnik brigadnega političnega komisarja oziroma sekretar brigadnega biroja KPS Ivan Dolničar-Janošek (levo) in sekretar biroja ZKM (SKOJ) Peter Mendaš-Iztok (desno)

Za ta zbor so se čete uredile tudi drugače. Slabo obuti ali strgani borci so dobili nove čevlje, hlače, jopič ali plašč, pa še po dva para spodnjega perila, nogavic in obujk, če jih niso imeli že od prej. Enako velja za prvi povoj, vsak partizan je moral imeti po dva.

Zlasti skrbno je bilo dopolnjeno strelivo. Vsak puškar je moral imeti 150 nabojev in tri ročne bombe, za puškomitraljeze pa je dobil v nahrbtnik še 300 nabojev. Dodatnega streliva za avtomatična orožja je bilo ogromno: za vsak mitraljez (težki) po 5000 nabojev, za vsak puškomitraljez po 8000 nabojev in za vsako brzostrelko po 500 nabojev.⁹

Ob pripravah je tekel okrepljen vojaški in politični pouk. Na političnih urah so obravnavali predvsem sklepe 2. zasedanja AVNOJ-a. Posebno živo je bilo kulturno delo. Aktiv ZKM 1. čete 3. bataljona je izdelal drugo številko Žepnega časopisa, sicer pa je šio pri kulturnem delu za to, da med borci nastane vedrejšo razpoloženje. S tem namenom so 4. januarja aktive ZKM obiskale mladinske aktivistke iz novomeškega okrožja, tišči večer pa je bil na Lazah še miting za borce, ki so plesali pozno v noč. Že podnevi pa so se poslovili od Franca Žugla-Zvoneta.

Na sestanku v Gorenjih Sušicah je med drugimi nastopil dr. Milan Dolenc, ki je kot izkušen živinozdravnik dal navodila za izbiro mul, komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane pa je naročil štabu Tomšičeve, naj nemudoma sporoči, koliko tovrstnih živali bi še potrebovali v brigadi. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha in komandant Ivan Kovačič-Efenka sta že drugi dan pisno sporočila, da brigada potrebuje najmanj 18 mul. Že 4. januarja so iz Tomšičeve v Gubčevo brigado poslali patroljo, ki je nosila pismo komandanta Rozmana z odredbo, naj Gubčeva takoj izroči patrolji 15 zdravih mul s popolnimi tovrstnimi sedli. Te živali so namenili za tovorjenje težkih mitraljezov, dodatnega streliva, razstreliva ter nošenje kotlov in živeža, eno pa tudi za sanitetne potrebe, pisalni stroj in arhiv.

5. januarja 1944 so s poti na Notranjsko prišli še topničarji s topovi in zalogami streliva, kajti štab divizije je sprva nameraval s sabo na pohod vzeti tudi gorske topove 75 in 66 mm. Vendar je na sestanku s člani glavnega štaba, ki je bil 5. januarja na Jugovoju, prišel do spoznanja, da bi to samo oviralo pohod. Topniški divizion 14. divizije je dobil zapoved, naj vse težje topove izroči topničarjem 15. divizije na Uršnih selih, kar se je zgodilo 6. januarja 1944. Zadržali so le dva protitankovska topa 47 mm, ki sta spadala v okvir 4. bataljona Šercejve brigade.

Baje je bilo v diviziji tistikrat 12 protitankovskih pušk, vendar vemo v Tomšičevi brigadi le za dve. Za namerilca ene je bil določen Janez Šmalc iz 2. bataljona, drugo pa je prevzel Anton Dragar-Ciril iz 3. bataljona, ki se je ravno tistega dne vrnil iz bolnišnice skupaj z dr. Lađom Lovrenčičem in še kakšnimi 20 ozdravelimi ranjenci. Tega dne so se vrnil tudi tečajniki iz divizijske podoficirske šole, s tečaja za politdelegat ter z bolničarskega tečaja v Popovičih in Sekuličih. Tedaj sta bila bolničarja Zora Suša-Sava in Jože Klun premeščena v Sercejevo brigado, iz štaba Tomšičeve v oficirsko šolo glavnega štaba pa je bil prestavljen aktivni major prejšnje jugoslovanske vojske Branko Arandelović.

Od ukrepov, ki naj bi dvigovali in utrjevali bojnega duha, kaže zlasti poudariti preimenovanje Loške brigade, ki je 5. januarja 1944 z odredbo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije dobila častno ime po padlem divizijskem komandantu Mirku Bračiču.

Priprave za veliki pohod 14. divizije so bile končane 6. januarja 1944, ko je Tomšičeva brigada dobila zapoved za premik v Dragomljo vas in na Lokvico. Prvi in drugi bataljon sta odšla še isti večer, tretji pa šele 7. januarja ob treh po polnoči.¹⁰

Zadnji napotki, prvi preboj in velika nesreča

Pohod 14. divizije iz Bele krajine se je začel v petek, 7. januarja 1944. Šercerjeva brigada seje premaknila iz Škernjencev do Vrvodine, kjer seje nastanil tudi divizijski štab. Tomšičevaje iz Dragomlje vasi in Lokvice odrinila opoldne inje do večera prišla v Dvorišče, kjer sta ostala 1. in 2. bataljon z brigadnim štabom, 3. bataljon pa seje nastanil v vasi Lović Prekriški (glej skico št. 44 na str. 38). Od vseh najdaljšo pot je prehodila Bračičeva brigada, ki je dosegla Prekrižje. V teh vaseh je enote čakalo dva dni počitka, tekle pa so tudi zadnje priprave za veliki pohod.¹¹

Tam so štab divizije in brigadni štabi čakali še na zadnje napotke za nalogo, ki je bila namenjena njim in njihovim četam. V tej zvezi je treba spomniti na navodilo vrhovnega komandanta Josipa Broza-Tita z dne 5. januarja 1944 Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, ki že v prvi točki predpisuje, kako naj deluje in kako naj bo urejeno partizanstvo na Štajerskem.

»Kakor ste sami navedli, je Štajerska za vas zelo pomembna v vojaškem in v političnem oziru. Tam so velike človeške rezerve, ki so na drugih območjih več ali manj že izčrpane. Na Štajerskem jih skuša sovražnik mobilizirati zase. Zaradi tega že zdaj prevrzite na tisto območje eno lahko gibljivo divizijo. Štabu te divizije naj bodo podrejeni vsi partizanski odredi in vojaške oblasti v zaledju - na Štajerskem. Ta divizija naj postane jedro enega od vaših bodočih korpusov na tem območju.

Obstane in delovanje te divizije in tamkajšnjih partizanskih odredov bo mogoč, to pa zato, ker sovražnik svoje poglavitne moči zbira vzdolž morske obale, medtem ko pušča zaJedje več ali manj slabo zasedeno. Enote te divizije naj se zatečejo h gibki taktiki, tako da bodo delovale na raznih koncih Štajerske. Tam čez vodijo za sovražnika zelo važne in občutljive prometnice, na katerih je mogoče doseči res dobre uspehe. Z napadalno taktiko se bo enotam na Štajerskem posrečilo nanovačiti novih borcev, obenem pa bodo olajšale tudi vam obstane in delovanje v Ljubljanski pokrajini, pa celo na Primorskem.

Enote na Štajerskem naj z manj šimi močmi prodirajo na sever v Dravsko dolino, išoč stike z Avstrijci. Temu morate posvetiti posebno pozornost. Ražen tega morate obvezno vzpostaviti zvezo s Hrvaškim Zagojem. Tam naj vaše moči s Štajerskega iščejo oporo, če bo treba. Man ever v smeri Hrvaškega Zagorja se nam zdi mnogo lažji kakor prek Save proti Notranjskemu in Gorenjskemu.«

Ne vemo, če je to navodilo do 8. januaia 1944 že prišlo v roke Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, poudariti pa je treba, da se

po smislu ni v ničemer razlikovalo od Titove brzojavke z dne 23. decembra 1943.¹² Na to kaže opozoriti predvsem zategadelj, ker so se navodila Franca Rozmana-Staneta bistveno razlikovala od Titovih.

Pri štabu 14. divizije v Vivodini seje namreč 8. januarja oglasilo skoraj celotno slovensko politično in vojaško vodstvo. Poleg komandanta Franca Rozmana-Staneta, političnega komisarja Borisa Kraigherja-Janeza in namestnika političnega komisarja glavnega štaba Viktorja Avblja-Rudija sta na obisk prišla še Boris Kidrič-Peter in Ivan Maček-Matija. Sledil je sestanek z divizijskim in brigadnimi štabi, na katerem so prvič naravnost povedali, da mora divizija oditi na Štajersko.

Na tem sestanku sta Rozman in Kraigher natanko obrazložila položaj na Štajerskem in Hrvaškem, obenem sta dala navodila za pohod čez Hrvaško in določila naloge diviziji po prihodu na Štajersko. Komandant Rozman je dejal, da bodo Nemci najbrž ostro reagirali na prihod Štirinajste, vendar ne tako hudo, kot so na prihod 2. grupe odredov. Menil je, divizija Nemce sicer dobro pozna, vendar naj jih ne podcenjuje. Divizijski štab je posebej opozoril, naj ne dovoli, da bi Nemci divizijo razbili, potem pa po delih uničili. Brigade smejo biti le toliko narazen, da lahko vsak hip priskočijo na pomoč druga drugi. Kot vidimo, so bila ta navodila čisto drugačna od taktike, ki jo je svetoval Tito.

Kraigher je govoril o nekaterih organizacijskih zadevah, pa tudi o tem, kako bodo navezovali stike s političnim in vojaškim zaledjem na Štajerskem. Za sprejem in povezavo s conskim štabom je določen kapetan Alojz Pacek-Platin,* ki bo divizijo pričakal že na hrvaški strani. So tie, diviziji pa je bil dodeljen tudi Viktor Avbelj-Rudi, namestnik političnega komisarja glavnega štaba kot njegov pooblaščenec, ki bo na pohodu urejal vsa organizacijska in politična vprašanja, predvsem tista, ki se bodo odpirala med pohodom čez Hrvaško. Povedal je tudi, da bo 14. divizija ostala pod neposrednim poveljstvom glavnega štaba, češ da je prav zato dobila radijsko oddajno postajo in daje o tem pisno seznanjen tudi štab 4. operativne cone.**

Po sestanku so priredili še poslovilni večer s plesom, na katere-

* Alojz Pacek-Platin je tedaj nosil oznake za čin, kar je na fotografiji s pohoda na Štajersko lepo vidno, vendar je bil že imenovan za kapetana in tako gaje Kraigher tudi predstavil (pripomba Mihael Butara-Aleks).

** Glavni štab NOV in PO Slovenije je to storil v 4. točki navodil z dne 2. januarja 1944 (Zbornik VI/10, dok. 7 na str. 19 in 20), ki se glasi: »Na vaš sektor bomo poslali za okrepitev akcij eno našo divizijo. Divizija bo ostala

ga so bile povabljene preizkušene članice KPS in ZKM. Ena izmed njih, Tatjana Zgonc, je po vrnitvi v 1. četo 3. bataljona kljub zao-bljubi o molčečnosti povedala, da bo divizija odrinila na Štajersko, vendar ji ni nihče verjel.¹³

Bivanje Šercejeve brigade in divizijskega štaba v Vivodini seje končalo z velikim mitingom, ki ga je priredila divizijska kulturniška skupina 9. januarja 1944 (v nedeljo). Medtem so enote že odšle dalje proti vzhodu, v vsej 14. diviziji je bilo takrat 1112 borcev in bork ter 126 mul in 6 jahalnih konj. V Tomšičevi je bilo tega dne 359 ljudi.

Tomšičeva brigada je odrinila že sredi dne. Njena kolona je šla iz Dvorišta čez Prekrižje, Kostel, Dragovščak in Sv. Jano (glej skico št. 44). Med potjo se ji je pridružila Božidara Betriani-Dara, ki je bila v Okiču mladinska aktivistka in partizanska učiteljica.

Brigada se je ustavila v Vranovem Dolu, kjer so ostali 1. in 2. bataljon ter brigadni štab, 3. bataljon pa seje nastanil v Šeperičih. Tu so bataljon! en dan počivali, malo pred mrakom pa je bil zbor. Pri 3. bataljonu v Šeperičih je prišlo do nenavadne nesreče. V zboru je mula, ki je imela na hrbtu lahki minomet in dodatno strelivo, čudno zdvijala. Njen skrbnik Franc Brelih iz Bukovega jo je hotel pomiriti, pri tem pa mu je nemirna žival s tovrnim sedlom izza pasu potegnila italijansko ročno bombo, ki jo je Brelih nosil privezано za ščitni poklopec. Nenadoma je tresnilo. Brelih je bil ves raztrgan po mednožju in nogah, da seje kar sesedel, hudo ranjen po nogah pa je bil tudi Jože Šturm iz Cegla. Oba so takoj obvezali inju poslali nazaj v bolnišnico, žal je bilo Brelihu namenjenih samo še 49 dni življenja. Izločiti so morali tudi s pločevinskimi drobci obrizgano mulo.¹⁴

Nepričakovana nesreča z bombo ni smela zadržati nadaljnega pohoda. V predhodnici je bil 1. bataljon Tomšičeve, pot so kazali borci Žumberškega odreda. Divizija seje pomikala prek Prilipja in Galgova, potem pa je zavila po gozdni poti v gozd Jankovačka šuma, da bi skozenj prekoračila cesto od Zagreba proti Karlovcu, tam nekje, kjer zdaj stoji gostišče Lovački dvor (glej skico št. 43 na str. 37). Cesto je bilo treba najprej zavzeti, kajti pričakovati je bilo, da so ob nj ej nemške ali ustaške zasede, obenem pa divizijski glavnini prehod

pod našo neposredno komando, vendar pa morate takoj, ko pride na vaš teren, vzpostaviti zaradi koordinacije akcij čim hitrejšo zvezo z njo. Čim se divizija pojavi na sektoiju, ki smo ji ga odredili, morate aktivizirati vse svoje sile na svojih sektorjih, da s tem preprečite koncentriranje nemških manjših postojank za hajko proti naši diviziji. Takoj pošljite na sektor, kamor pride divizija, svojega oficijia, da uredi čim hitrejšo zveze.«

zavarovati z obeh strani. To nalogo sta dobili 1. in 2. četa 1. bataljona Tomšičeve.

Ko je predhodnica dosegla cesto, je 2. četa zavila na levo proti Rakovemu Potoku, in to tako, da je z enim vodom prodirala po gozdu na tej strani ceste, en vod pa je šel čežnjo, nato pa ob robu onstran ceste v isti smeri. S tem vodom je hodil tudi namestnik četnega političnega komisaija Anton Klobučar-Šnajder, pred njim pa je bil Istran Henrik Ve likajnič. Nenadoma sta zaslišala klic: »Halt! Wer ist da?« V tem je že tudi zadržalo. Partizani so se žvalili v obcestni jarek in v grmovje. Nemška zaseda je bila za kupom gramoza s tište strani, kjer je Jankovačka šuma, sprožila pa sta hkrati Nemec in puškomitraljezec Ciril Sotler-Tomaž. Oba sta bila na mestu mrtva, od partizanov pa sta bila hudo ranjena tudi Velikajnič, ki je dobil skozi telo več strel (podlegel je 22. januarja 1944 v bolnišnici), in Klobučar, ki je dobil tri strele v trebuh. Iz ognja gaje izvlekel vodnik Tone Ilenič tako, da mu je pomolil puškino kopito in ga potegnil na varno, vendar je Klobučar sprva še lahko hodil.

Komandir Janez Kramarič je s 1. četo zavil na desno proti Povučjaku. Po cesti je naredil samo dva koraka, ko je zaslišal, da nekdo repetira puško. Kramarič je takoj užgal z brzostrelko v tisto smer ter se vrgel na lakte, potem pa se umaknil nazaj v Jankovačko šumo. Tam je četo hitro uredil in razvrstil v strelce, nato so njegovi borci skočili v naskok. Medjurišem skozi gozd je puškomitraljezcu Petru Isteniču veja posnela kapo z glave, a je ni utegnil iskati. Medtem so Nemci pobegnili. Na kraju, kjer je bila zaseda, so Kramaričevi borci zaplenili tri vojaške odeje. Bilo je namreč tako mraz, daje bil sren na cesti, torej je sovražnike v zasedi zeblo.

Medtem je z nemško zasedo opra vii tudi vod 2. čete, ki je nemškim vojakom planil za hrbet iz Jankovačke šume. Na vrat na nos so morali bežati proti Rakovemu Potoku. Takrat so se spravili na deio minerei. Na cesti, ki je bila tedaj še makadamska, so začeli s krampi kopati jamice za protitankovske mine, cestišče pa je bilo tako mrzlo, da so se od jekla kresale iskre. Komaj so skopali majhne luknje, da so vanje zagrebli mine. Poslej za divizijsko glavnino na tej cesti ni bilo nobene nevarnosti več. Treba je bilo le razviti novo predhodnico, kar je brez zastoja naredil 3. bataljon. Dvigniti je bilo treba tudi novega vodnika. Medtem je dolga partizanska kolona hitela dalje.

Sovražniki v bližini niso imeli tankov. V zasedo 2. čete 1. bataljona Tomšičeve brigade pri Rakovem Potoku je pripeljal le motor s prikolico, na katerem so bili hrvaški domobrani. Z njimi je obračunal vod, ki mu je poveljeval Ludvik Boh-Stane. Njegovi borci

so zaplenili dve pištoli, brzostrelko, puško, pa še po dva para toplih uniform in čevljev, vozilo pa so popolnoma uničili.

Ko je bila vsa divizija čez cesto, so minerei pobrali mine in razstrelivo ter odhiteli dalje, 1. bataljon Tomšičeve brigade pa je prevzel vlogo zaščitnice.¹⁵

Franc Brelih iz Bukovega (levo), ki je podlegel hudim ranam dne 10. januarja 1944, Janez Palčič-Gregoič iz Vrhlike pri Ložu (sredina), in Andrej Klemenčič iz Notrarijih Goric (desno), ki sta bila pri prehodu proge Zagreb-Karlovac smrtno ranjena. Fotografija padlega Cirila Sotlerja je bila objavljena v knjigi Tomšičeva brigada 2 na str. 769 (desno), za Henrika Velikajniča iz Istre pa nismo mogli dobiti fotografije.

Od Horvatov dalje je diviziji kazal pot Alojz Prevendar iz te vasi, ki je pri partizanih izgubil dva brata. Predhodnica 3. bataljona Tomšičeve je šla po gozdu Šipraga mimo sedanje gozdne drevesnice proti železniški čuvajnici št. 12, ki je bila na vzhodni strani gozda Matičkovica, obenem je bataljon razvil tudi levo pobočnico, ki je imela nalogo progo prekoračiti in zavarovati pri čuvajnici št. 10, čisto blizu železniške postaje Horvati (glej skico št. 43 na že omenjeni strani).

Prejšnjega dne je v vas Mavračiči prišla 10. ustaška bojna (bataljon). Brž po bojih pri Rakovem Potoku so ustaši okrepili svoje patrulje ob železniški progi, ob nekaterih prehodih pa so prikrili tudi močnejše zasede. Komandant 3. bataljona Tomšičeve Ignac Horvat-Imre je dobil opozorilo, da v zasedi ob progi čaka 600 ustašev. S tem je seznanil komandirje vseh treh čet Antona Gregoriča-Jakca, Vinka Volavška-Albina in Jožeta Škufco-Martina, obenem pa ukazal, daje treba z zasedami opraviti v nezadržnem naletu. Čete so se razpršile v strelce, nakar so borci planili čez strnišča in razore, ne

da bi iskali kritja in polegali. Streljanja je bilo malo, več zmerjanja. Tisto noč se je prvič razživel namestnik komandanta Milenko Knežević, ki je ustaše dobro poznal in tudi sovražil. Pritegnila mu je Tatjana Zgonc, ki so ji hrvaški izrodki septembra 1942 zaklali sestro Zlato. Borci so s klici »Hura, juriš!« v naletu zavzeli progovni nasip, ustaše pa pregnali do bunkerjev na železniški postaji Horvati. Pri tem so enega ustaša ujeli in takoj obračunali z njim, ujeli pa so tudi enega hrvaškega domobrana, ki so ga odvedli s seboj. Med tem so partizanski minerei tire zaminirali z obeh strani. S tem je bila pot proti vzhodu prosta za vso divizijo.

Kajpak se ustaši s tem niso pomirili. Ker njihovi pešaki partizanov niso upali napasti, so jim poskušali vsaj škodovati. Od železniške postaje Horvati so začeli streljati z minometom 81 mm, od Zdenčine pa tudi s topovi. Ker je divizijski pratež, v katerem je bilo 131 mul in konj, povzročal precejšen ropot, so lahko zelo natančno merili. Tako je nekaj težkih min padlo ob koloni. Janezu Palčiču-Gregojjevu iz Vrhnike pri Ložu je mina razparala trebuh, priletnemu intendantu Andreju Klemenčiču iz Notranjih Goric pa odtrgala velik kos lobanje. Hudim ranam sta podlegla drug za drugim. Iz Tomšičeve brigade sta bila huje ranjena Ciril Arko iz Globeli in Ivan Felc-Gabrijel iz Save pri Litiji, samo opleskno rano je staknil komandir Lojze Uršič. Poleg njih je bil vnovič ranjen namestnik četrtega političnega komisarja Anton Klojučar-Šnajder; dobil je minski drobec v ramo, ob tem so ga nosači še vrgli po tleh in ga pustili za progo. Rešil gaje politični komisar Šerčerjeve brigade Mihael Butara-Aleks, ki je takoj poskrbel, da so ga odnesli od proge.

Še več izgub je bilo iz Šercejve brigade in divizijskega štaba, zlasti med mulovodci. Krepmo obrizgana od mine sta bila Franc Žnidaršič-Baragov in Jakob Kotnik-Andreto iz Podcerkve. Iz spremstva divizijskega štaba sta bila huje ranjena tudi brata Tine in Janez Dobovičnik z Vrhnike pri Ljubljani. Salve min so najhujšo škodo naredile v Šercejvi brigadi. Zasutih z blatom in prstjo je bilo nešteto borcev in poveljnikov, huje ranjenh osem, med njimi bolničarka Milka Furlan iz Črnotičev, žal tudi dva mrtva: propagandist Ivan Krže iz 3. bataljona in brigadni komandant Jaka Rihar-Radovan.

Rihajeva smrt je povzročila kadrovske premike v vseh treh brigadah. Za novega komandanta Šerčerjeve brigade je bil imenovan poročnik Mičo Došenovič, dotedanji komandant 1. bataljona, ne pa Riharjev namestnik Vinko Simončič, kakor bi bilo naravno. Da Simončič ne bi imel slabega občutka, so ga predstavili na enak položaj v Bračičevo brigado, od tam pa je za namestnika komandanta Šerčerjeve prišel Jože Jerman. Tako je poleg Došenoviča, ki se je potem dobro izkazal, napredoval le še Ilija Badovinac, ki je postal

Miner Miha Soba iz Kočevja (levo) in vodnik minerskega voda Avgust Omahen-Rajko iz Sostrega (desno), ki sta izgubila življenje ob nesreči v Hoboličih 11. januarja 1944. Fotografija padlega politdelegata Franca Lesaijaje bila objavljena v knjigi Tomšičeva brigada 1 na str. 518 (desno).

komandant 1. bataljona Šercerjeve brigade. Na sproščeni položaj operativnega oficija 2. bataljona Tomšičeve je bil imenovan poročnik Vilko Kranjc, operativni oficir 1. bataljona Tomšičeve pa je bil podporočnik dr. Lado Lovrenčič.¹⁶

Od proge Zagreb-Karlovac mimo Kraljevca je bil v predhodnici 2. bataljon Tomšičeve, pot je kazal Karlo Matiček iz Kupiniškega Kraljevca. Tomšičeva brigada se je ustavila v Ložanih, Hoboličih in Staijaku, Šercerjeva v Mačkih, Bračičeva pa v Lipnici (glej skico št. 44 na str. 38). Od tu do Zagreba je bilo komaj 15 km, priti tja ali obratno pa je bilo mogoče le po cesti in prek kamnitega mostu čez Lomnico, ki gaje varovala zaseda iz 2. bataljona Tomšičeve. Povsod drugod je bila močvirna ravan, tako da so ustaši mogli priti samo po cesti.

Zabrigadamijebila 14-urna pot. Posebno utrujeni so bili borci 1. bataljona, ki so hodili najprej v predhodnici, nato pa vzaščitnici. Po prihodu v Hoboliče so kar popadali na ilovnata tla in zaspali. To še zlasti velja za minerski vod, ki je dobil zavetje v brunarici pri vdovi Kati Hobolič. Orožje in orodje so zložili ob peči, kamor je naneslo, vreče z razstrelivom in minami pa odložili poldrug meter stran od peči. Ali so

iz njih izvlekli vžigalnike (detonatole) ali ne, nihče ne ve. Tone Ilenič, ki je bil v bataljonu mlajši dežurni, je obiskal tudi minerce, ki pa so tako trdno spali, da ni mogel nobenega zbuditi. V hišije bilo zatoхло in tako vroče, daje kar puhtelo. Gospodinja Kata je hotela speci potico, zato je močno zakurila peč. Dežurni Ilenič je odprl okno v nabiti izbi, da bi jo prezračil. Obšla gaje neka zla slutnja, bil pa je tudi zelo utrujen. Iz razgrete hiše je odšel, da bi zbudil komandirja Franca Jakšo in mu izročil dežurstvo.

Nekaj po petnajsti uri pa seje zatresla zemlja. Vzbuх treska je bil tako močan, da je ostrešje vrglo visoko v zrak, okna in vrata razmetalo daleč naokrog, zidovje okoli dimnika pa podrlo do tal. Od bajte je ostalo le polovico porušene krušne peči in zidan štedilnik. Ubiti so bili politdelegat Franc Lesar iz Raven na Blokah, vodnik Avgust Omahen-Rajko iz Sostrega, miner Miha Šoba iz Kočevja in eden od obeh pribegliх Turkestancev, ki sta prestopila na partizansko stran v Grčaricah, poleg njih pa še Katina tašča Mara Hobolič in neznan domačin. Največ so jih ranili tramovi in zidaki, ki so padali izpod neba. Od ranjenih poznamo minerce Franca Lenar - ta-Franja iz Tomažje vasi, Martina Čendaka od neznano kje, Janeza Buchwalda-Janeta iz Kočevja, Eda Hutaija iz Rožnega Dola, Antona Finca iz Šalke vasi, bolničarko Šonjo Zbačnik-Zofko iz Ribnice in politdelegata 1. čete 3. bataljona Ivana Kosmača iz Labinj pri Cerknem. Hudo ranjen in ves osmojen po obrazu je bil tudi preživeli Turkestanec. Hišno lastnico Kato Hobolič so rešili nezavestno, obtolčeno in opečeno, ranjena in hudo preplašena pa je bila tudi njena šestletna hčerka Slavica. Nepoškodovana sta ostala samo desetletni Stipica in osemletna Marica Hobolič, ki sta šla k studencu po vodo.

Razdejanje je bilo pošastno. Sprva seje videlo le kup prahu in čulo vpitje hudo ranjenih. Groza je obšla celo takega junaka, kot je bil komandir Franc Jakša, saj mu je postalo slabo, da so ga morali podpirati.

Opisana nesreča je bila za Tomšičevo brigado hud udarec, in to predvsem zato, ker je ostala brez minercev, brez protitankovskih min in brez razstreliva. Poslej je bila nemočna proti tankom in to jo je kasneje med nekaterimi preboji na Štajerskem spravljalo v zelo kočljiv in nevaren položaj. Tudi številčno je Tomšičeva brigada imela precejšnje izgube. Po odhodu iz Vivodine seje zmanjšala za 16 partizanov, od tega jih je pet padlo, štirje so umrli med prenosom ali v bolnišnici, Jože Ribič-Gašper, ki je hudo zbolel, in se še šest ranjenecv pa je ostalo v bolnišnicah. Štije laže ranjeni: komandir Lojze Uršič, miner Anton Fine, Edo Hutar in bolničarka Sonja Zbačnik-Zofka so vztrajali v enotah.

Po nezaslišani nesreči v Hoboličih je bilo treba poskrbeti za hudo ranjene, ki jih je bilo samo iz Tomšičeve brigade šest, iz divizijskega štaba štirje, iz Šerčerjeve brigade pa vsaj še šest. Za bolniško nego so jim dodelili izkušeno bolničarko Zoro Suša-Savo, nakar so jih spravili pod varstvo Pokupskega odreda v Pisarovino, kjer so čakali teden dni. Od tarn so jih prenesli najprej na Petrovo goro, nato pa v Banijski Leskovac, da bi jih prepeljali z letali v Bari. Toda v Leskovcu se je pojavil tifus.¹⁷

S tem se je končal prvi in zelo nevarni del pohoda.

Težava pot čez vodne in druge ovire do Kalnika

Najnujnejši počitek je hitro minil. Brigade 14. divizije so se morale premakniti po grebenu Vukomeričkih goric proti vzhodu. Tomšičevaje odrinila dalje 12. januarja 1944 ob štirih zjutraj inje dopoldne prispela v Dubranec, 3. bataljon pa v Gustelnico. Sercejeva je odšla v Ključić-Brdo, Bračičeva pa v Kozjačo. Tod so živeli siromašni in skromni ljudje, domovi so bili po večini leseni, v Gustelnici so premogli tudi statve za tkanje lanenega platna. Sicer pa so ti kraji že dolgo gostili partizanske enote, zato so bili izčrpani. Temu primerna je bila kajpak tudi menaža iz kotlov, priboljškov, vina in tobaka pa ni bilo mogoče kupiti, ker so domačini prodajali samo za kune.

Zjutraj 12. januarja je prišlo do manjših bojov. Iz Zagreba prek Gudcev je poskušalo srečo kakšnih 400 ustašev, razdeljenih v dve koloni. Spredaj in ob straneh so jih ščitili Čerkezi iz 1. konjeniške divizije, ki so imeli svoje utrdbe vzdolž železniške proge Zagreb-Sisak. Partizane so hoteli presenetiti pri počitku ter jih napasti. Toda varovanja Bračičeve brigade so bila budna in so hipoma zaznala sovražnikove namere. Njeni bataljoni so se bliskovito razvili za boj na črti Donji Dragonožec-Šiljakovina, na desnem krilu pa jih je okrepila Šercejeva brigada. Vsakršna bojazen je bila odveč, kajti ustaši in Čerkezi so zbežali že po prvih partizanskih rafalih. Posebno so se ustrašili minometa 81 mm, katerega mine so jih zalotile v Gudcih.

S Čerkezi, ki so prišli v Šiljakovino, seje udarila 1. četa 1. bataljona Tomšičeve pod poveljstvom Janeza Kramariča, ki pa je streljala na daleč.¹⁸

Pa vendar, ti spopadi so brigade motili pri počitku, poleg tega so štab divizije opozorili, da sovražniki že nekaj slutijo. Vukomeričke gorice so bile nevarne za izmikanje. Na jugu jih je oklepala dokaj globoka Kolpa, na severu železnica Zagreb-Sisak z obsavskim

močvirjem, na zahodu močvirna Draganička šuma, vmes je bil pas, širok samo dobrih 15 kilometrov. Vse to je pomenilo, da se tam ne kaže dolgo zadrževati. Treba je bilo brez obiranja oditi čez progo in Savo, kakor je veleval ukaz, da bi tam imele enote večjo svobodo manevra in boljše možnosti za prehranjevanje.

S tem namenom je divizijski štab 12. januarja sredi dneva sklical posvet z brigadnimi štabi, na katerega so bili vabljeni tudi vodje obveščevalnih centrov. Obravnavali so samo vprašanje, kako zagotoviti prehod prek Save, in se odločili, da ga je treba izpeljati že v noči na 13. januar. Po obvestilih, ki so jih štabi imeli že iz Vivodine, je bila Sava med Zagrebom in Siskom počasna, vendar precej široka in globoka. Mostov je bilo malo in še ti so bili dobro zastraženi. To je pomenilo, da bo prehod zelo zahteven vojaški poseg, divizija pa bo morala priti čez reko brez večjih izgub, predvsem pa neopazno. Dogovor na posvetu je bil tak, da morajo za prehod poskrbeti divizijski in brigadni obveščevalci.

Proti Savi je nemudoma odrinila posebna odprava, v kateri so bili vodja divizijskega OC Viktor Kamnikar-Bojan in vodje OC treh brigad: Tone Mavrič iz Tomšičeve, Gorazd Škoporec-Borut iz Serčerjeve in Herman Slamič-Urh iz Bračičeve. Spremljalo jih je še 17 borcev za varstvo. Od orožja so imeli dva puškomitraljeza in devetnajst brzostrelk. Potemtakem se jim sovražnikov ni bilo treba bati, toda bali so se, da se ne bodo izgubili v močvriju. Da bi svoje namere ohranili v najstrožji tajnosti, so odšli na pot brez vodnika, imeli so samo naslov zaščitnika iz Veleševca, glede smeri pa so se ravnali po karti.

Med potjo niso doživeli večjih nevšečnosti. Ob prehodu čez progovni nasip je zadrdral rafal, ko so bili že čez. Motilo jih je globoko blato, toda odleglo jim je, ko so prišli do gozdnih staj za prašiče, ki so bile vrisane tudi na karti. Kmalu za tem so prešli še napol podrti most čez Odro. Od tam do Veleševca ni bilo več daleč. Žal so se jih domačini ustrašili, ker so nosili titovke namesto triglavk, kakršne so imeli domači partizani. To jim je otežilo stik z zaščitnikom, ker so ljudje mislili, da so prišli ustaši ali podobni sovražniki. Ko so nezaupanje vendarle premagali in dobili zaščitnika, jim je zaupal, da imajo njegovi ljudje tri velike pontonske čolne, s katerimi lahko prepeljejo vso divizijo čez Savo z mulami vred že naslednjo noč.

S to presenetljivo novico sta se vrnila v Dubranec vodja OC Tomšičeve Tone Mavrič in borec divizijskega obveščevalnega voda Jože Andolšek-Janko, drugi obveščevalci pa so v čolnih odšli na levi breg reke v Prečno.¹⁹

Čez močno zastraženo progo Zagreb-Sisak seje Tone Mavrič s spremljevalcem vrnil kar pri dnevni svetlobi, še pred poldnem pa

se je znašel v Dubrancu. Prej kot v pol ure so brigadni štabi že dobili zapoved za premik, ki se je začel ob trinajstih. Divizija se je najprej pomaknila po grebenu do Kravarskega. Tamje zavila v kritju gozdnih žlebov navzdol čez Podvornice proti Ogulincu, ki ga je dosegla kmalu po nastopu noči. Spremljal jo je 1. bataljon hrvaške brigade Franjo Ogulinac-Seljo, ki je dobil ukaz, da mora slovenskim partizanom zavarovati prehod čez progo med postajama Turpolje in Peščenica (glej skico št. 44 na str. 38).

Prehod čez železniške tire je tekel nemoteno kljub rafalom, ki so jih sprožili hrvaški partizani na ustaško patroljo in pri tem ubili tri ustaše, štiri pa ranili. Kolona je bila neskončno dolga, progo je prestopala kar dve uri, tako daje morala v boj poseči tudi zaščitnica iz Bračičeve brigade, ki je med spopadom pogrešila svojega puškomitraljezca.

Divizija s Šercejjevo brigado v predhodnici je nadaljevala pohod skozi zamočvirjene jelševe gozdove. Na poti je bilo kljub mrazu najmanj dva pednja blata. Tenko zmrzlo plast so partizani kmalu razmezgali, nakar so imeli z blatom take križe in težave, da so iz njega komaj pulili čevlje. Gotovo bi kateri obtičal v njem, če bi se držali prvotne steže. Zato so iskali zmrzlih tal ob njej, tako so stezo širili in nazadnje je bila steza podobna široko zorani njivi. Na poti in ob njej je bilo tudi polno luž, ki jih je prekrival led. Nekateri partizani so skušali zadržati čezenj. To sta počela razposajena komandirja Jože Škufca-Martin in Anton Gregorič-Jakec, dokler se ni enemu udri led, da se je znašel v umazani in mrzli kopeli. Podobna nesreča se je zgodila brigadnemu komandantu Ivanu Kovačiču-Efenki, ki mu je spodrsnil konj, da sta se pod ledom znašla žival in Efenka.

Velike težave so bile s tovornimi živalmi, ki so se udirale do kolen, nakar jih je bilo treba raztovarjati pa tudi vleči iz blata. Taka nesreča je doletela tudi mulovodca Jožeta Mulca z Otoka in minometnega pomočnika Ivana Samso iz Malega Loga. Ko sta hotela mulo s težkim minorne tom izvleči iz blata, jo je Mulec vlekkel za povodec, Samsa pa jo je skušal dvigniti od zadaj, pri tem pa se je sam pogreznil v blatno kotanjo do pasu, da je komaj prilezel na suho. Takih dogodivščin je bilo tisto noč precej. K sreči je bila noč nenavadno svetla. Torej vsaj nekaj, kar je zbujalo up na konec neskončno dolge, mučne in grde poti. Ko so prekoračili majavi most na Odri in uzrli planjavo, je vsem odleglo.²⁰

Medtem so partizanski ljudje iz posavskih vasi pripravili vse za prevoz 14. divizije. Na voljo so imeli troje plovil. Ker so jim obveščevalci dali podatke, koliko je v diviziji tovornih živali, so dva pontonska čolna združili, čez položili dolge plohe in tako naredili brod, s katerim je bilo mogoče prek reke naenkrat prepeljati po

15 živali s tovorom vred. Tretji čoln je lahko sprejel do trideset partizanov in še dve muli povrh. Vse te priprave sta izpeljala Josip Bujić iz vasi Suša in Ivan Voger iz vasi Jezero. V Suši so zvečer čakali izkušeni brodniki Josip Balubanec, Slavko Bokiš, Stjepan Budinski, Đuro Jambrek, Tomo Škramić in Valentin Švaljug iz Prerovca, ki so bili že navajeni takih ali podobnih prevozov za partizane, saj so na zimo v eni noči prepeljali čez Savo z levega na desni breg tudi po sto voz žita, namenjenega osvobojenim krajem v Baniji, Bosni in Liki.

Vendar niso bili na nogah samo ti spretni in pogumni možje, marveč vse ljudstvo iz bližnjih vasi. Ob klančini za nakladanje plovil v Ruči je čakalo najmanj sto v plete zavitih žensk s koši, jerbasi in košarami, v katerih je bilo polno kmečkih dobrot: od hlebov visokega belega kruha ali namešanega z belo koruzno moko do sira, slanine, kuhanih jaje, klobas ali prekajenega svinjskega mesa, bilo pa je tudi pijače.

Prihod divizije so prvi zaznali psi iz bližnjega Veleševca, kjer so na brigade čakali obveščevalci. Nekaj po triindvajseti uri je vas dosegla predhodnica Šercejjeve brigade z divizijskim štabom, nato je partizanska kolona zavila proti Ruči. Ženske so jih radostno pričakale in začele takoj deliti zajetne zalogaje. Zlasti poveljniki so bili deležni tudi bratskih poljubov, ne le od žensk, marveč tudi od moških, ki so takoj poprijeli za delo, da bi številno vojsko varno in kar najhitreje spravili čez Savo. Brodniki so si pomagali z dolgimi rantami, ki so jih zapikali v rečno dno ter z njimi poganjali in uravnavali plovila, da so po najbližji poti dosegla Poloj pri Prerovcu, kjer so se partizani izkricali in počakali na soborce, da so se lahko znova uredili v bojne sestave od čet do bataljonov. Čakati ni bilo težko, kajti ves čas so uživali dobrote, ki so jim teknile kot že dolgo ne.

Največ težav je bilo z mulami, ki so jih partizani z muko spravljali na brod. Med prevozom čez reko so bile silno nemirne, prestopale so se, stegovale vratove do vode in pile, toda nobeno od plovil se ni nagnilo, da bi zajelo vodo ali povzročilo kakšno vznemirjenje. Vsi so prišli suhi in hitro na levi breg. To velja tudi za mule in konje, čeprav živali niso bile vajene voženj čez globoko in široko vodo. Zadnja vožnja prek Save je bila končana 14. januarja 1944 ob sedmi uri in petinštirideset minut.

Tako se je končal prehod čez Savo, ki je divizijskemu štabu zadajal največ skrbi. Štirinajsta divizija je prišla na ozemlje, kjer sije hrvaška partizanska vojska uredila čudovito politično zaledje z dobrimi narodnoosvobodilnimi odbori, ki so skrbeli za prehrano, oskrbo in varnost svoje osvobodilne vojske.

Šerčerjeva brigada je že ponoči odšla na desno čez Topolje v Dubrovčak in se tam nastanila, Tomšičeva je odrinila na levo v Prečno, Bračičeva s štabom divizije pa je ostala v Prerovcu, na sredi med obema. Kljub utrujenosti so odredili straže, patrulje in zasede. Tačas so borci prišli v topla bivališča, polegli brez obotavljanja in trdno zaspali.²¹

Zmeraj lačni partizani še niso utegnili dobro zaspali, že so jih gostitelji zbudili za zajtrk, kmalu zatem pa za kosilo. Sedali so za mize, ki so bile obložene kot za pojedino. Bilo je vsega od svinjskega mesa in ocvrte pejadi do štrukljev, raznih zavitkov in potic, tako slastnih in dišečih, kakršnih iz revščine zrasli partizani nikoli niti okusili niso. Neizmerna hvaležnost je sevala iz njihovih oči. Edino, kar so imeli za povračilo, je bila slovenska partizanska pesem, ki je zbujala milino na licih preprostih ljudi iz hrvaškega Posajja.

Da bi občutke bratstva še okrepile, je kulturniška skupina proti večeru priredila v Prelovcu velik miting. Prišlo je toliko ljudi, da seje kar trio. Najbolj so užgale glasbene točke s himno 14. divizije vred, pa tudi Brinini plesi.

Divizijski štab je nameraval povesti brigade dalje še isti večer. S tem namenom sta se Tomšičeva in Bračičeva premaknili v Dubrovčak k Šerčerjevi brigadi. Žal so divizijski obveščevalci poročali o okrepljenih premikih nemških čet in motorizacije iz Beograda proti Zagrebu (na pohodu je bila razvpita nemška 7. divizija SS Prinz Evgen), zato je divizijski štab začetek pohoda odložil, dokler se položaj ne razjasni. Bataljoni Tomšičeve so se razporedili po hišah v vasi Topolje. Tako so se borci lahko dobro naspali. Ponoči pa je vendarle prišla zapoved za premik, ki se je za Tomšičevo brigado, ki je bila v predhodnici, začel 15. januarja ob petih zjutraj.

Tudi ta pohod je potekal skozi zamočvijene gozdove Žutice šume, vendar je bilo tod nekaj več utujenih poti. V gozdu levo in desno so se partizani srečevali s čredami domačih prašičev, ki so se v hrastovu pasli brez pastijev, kar seje Slovencem zdelo silno nenavadno. Vendar se s to krajinsko posebnostjo ni utegnil nihče ukvajati, treba je bilo spešiti dalje. Tomšičeva je v vasi Okoli prispela že ob enajstih, Bračičeva in Šerčerjeva z divizijskim štabom pa je dosegla vasi Vezišče ob trinajstih. Od teh vasi do dvotirne proge Zagreb-Beograd onstran Ivanić-Grada je bilo samo pet kilometrov (glej skico št. 44). Kljub temu so eno te naletele na gostoljubje in toplotno domačnost, dobile pa so tudi streho, kajti zunaj seje vsipal droben dež.

V vasi Okoli so bili partizani Tomšičeve brigade razkošno postreženi. Na mize so dobili jedi, kakršne so doma poznali le za ve-

like praznike. Lahko so poslušali celo radio, do večera so si tudi nekoliko odpočili. Do takrat se je tudi zvedrilo.

Nadaljni pohod se je začel 15. januarja ob devetnajstih. V predhodnici je bila Bračičeva brigada, ki je dobila zahtevno nalogo, da zavaruje pohod čez progo, po kateri je vozilo mnogo vlakov. Za prehod je bilo treba ujeti presledek v voznem redu, ki pa ga tudi ni bilo mogoče natančno predvideti. Za prehod so izbrali planjavo pri Križu, zato so morali partizani hojo prek tirov močno pospešiti. Ko so Bračičeva, Šercejeva in glavnina Tomšičeve tire že prešli, je nenadoma privozil oklepni vlak in odrezal zadnji del kolone. Na srečo je ni opazil, ker je začel z žarometi osvetljevati tišči del Tomšičeve brigade, ki se je vzpenjal proti Križu. Na slepo je izstrelil nekaj granat, ki pa niso povzročile žrtev. Poveljstvo pohoda je ukazalo, naj se oklepni prikazni primerno odgovori. Proti vlaku je poslalo protitankovski top z namerilcem Darkom Vončino-Jožetom. Taje kljub slabi vidljivosti na razdaljo sto korakov zadel v polno že z drugo granato. Oklepni razgrajač je brž utihnil, nato pa odpeljal nazaj, od koder je bil prišel. Tako so čez tire lahko prišli vsi partizani do zadnjega. Toda medtem je proti prehodu pritisnila sovražnikova patrulja in se z zasedo Bračičeve brigade zapletla v hud boj, v katerem je bil smrtno ranjen komandir Franc Nemanič, ki je poškodbam podlegel že naslednjega dne.

Pot se je vijugala po valovitih tleh proti vasi Konščani. Prednje eno te so jo razteptale v lepljivo ilovnato blato, ki se je še huje oprijemalo obutve kakor v močvirju. Obhoditi je bilo treba tudi reko Čazmo, da so jo lahko prestopili čez most. Zato je pohod trajal do jutra. Tomšičeva in Bračičeva brigada sta se ustavili v vasi Rečica še 16. januarja 1944 ob šestih zjutraj. Divizijski štab in šercejevci so si našli nastanišča v bližnji vasi Kompator, kjer so počivali do večera.²²

S prehodom dvotirne proge Zagreb-Beograd in glavne ceste, ki je potekala vzporedno z njo, se je 14. divizija znašla že na tleh Moslavine. Za njenimi borci je bil najnevarnejši del poti, pred njimi pa osvobojeno ozemlje hrvaških partizanov, ki se je razprostiralo daleč na sever, vse do Kalniškega gorja. Začel se je najbolj brezskrbni del poti, poln najlepših vtisov, pa vendar tudi strašansko utrudljiv.

V Kompatorju in Rečici so partizani počivali le do večera. Za hrano so spet skrbeli gostoljubni domačini, ki so stregli s takimi jedmi, kakor da praznujejo svatbo. Tudi v Rečici se jim je oddolžila divizijska kulturniška skupina z večjim mitingom. Takoj po njem, že ob dvajsetih so brigade odrinile proti Čazmi. Tam se je nastanil divizijski štab s Šercejovo, medtem ko sta morali Bračičeva in Tomšičeva oditi še prek istoimenske reke: Bračičeva v Prokljovane,

Dva Petkova posnetka s poti čez Moslavino: del kolone z minometom 81 mm (zgoraj) in kolona Štirinajste po razmočenem ravninskem zemljišču (spodaj)

Tomšičeva brigada pa v Cerino. Hodila je polnih osem ur, nakar sta morala 2 in 3. bataljon še naprej v Donje Dragičevce.

Enote je čakal počitek, ki je trajal kar 36 ur, tako daje bil 18. januarja 1944 po dolgem presledku v četah spet vojaški in politični pouk. Partizani so se pošteno očistili in uredili, saj drugega dela niso imeli. Domačini niso skrbeli le za hrano, temveč so hodili tudi na stražo. Po četah so morali bedeti samo dežurni. Če se je prime-rilo kaj nenavadnega, potem je šio zgolj za dogodek, ki je zbujal smeh. Kajpak, nesreča nikoli ne počiva in tako se je zgodilo tudi v Dragičevcih, ki so ravninska vas z globokimi jarki na obeh straneh ceste, ki pelje po sredi vasi. Od hiš do ceste vodijo majhni mostiči, električne razsvetljave pa takat še ni bilo. To je bilo usodno za bor-ca Alojza Benčino, ki je šel ponoči klicat dežurnega na drugo stran ceste. Toda ko se je vračal, je mostič zgrešil in štrbunknil v kanal do vratu in še čez, kar je bilo pravo poživilo za partizanske šaljivce.

Hrana je bila v vsaki hiši drugačna, posod pa so imeli borci na izbiro vse mogoče moslavinske posebnosti ali posladke, od pečenke in odojka do srbske solate in štrukljev. V vaseh res ni bilo takega bučnega navdušenja kakor pri Šercerjevi v Čazmi, kjer so ljudje na mitingu kar noreli od veselja in odobravanja, bilo pa je obilo nena-rejene in ganljive človeške topline. Ko je prišlo povelje za premik, so imeli mnogi vaščani solze v očeh.

Tomšičeva in Bračičeva brigada sta odšli proti Srbski Kapeli že 19. januarja zjutraj. Šercerjeva je zavoljo nočnega slavlja v Čazmi omagala že v Dubravi, kjer so jo ljudje dočakali z godbo. Kajpak, potem ni bilo druge pomoči, kot da kulturniška skupina ponovi svoj edinstveni miting, ki je Hrvate spravljal v opojno razpoloženje. Po mitingu, ob 23. uri je Šercerjeva nadaljevala pohod do Srbske Kapele. Nov pohod se je začel 20. januarja 1944 ob enih ponoči, na pot pa so hkrati odrinile vse tri brigade.

Treba je bilo prečkati kar dve železniški progi, najprej Križevci - Bjelovar, nato pa še progo Križevci - Koprivnica (glej skico št. 44).

V predhodnici je bila Tomšičeva brigada, pohod pa neskončno dolg. Hodili so po utrjeni cesti čez Haganj, nato pa so pri Sv. Ivanu-Žabnem prešli progo čez širok nadvoz, ki so ga po prehodu minerei pognali v zrak. O sovražnikih ni bilo ne duha ne sluha, čeprav je bila ta proga še vozna. Toliko bolje, kajti zapletati se v boj, ne bi bilo priporočljivo. Hoja je bila prezahtevna že brez tega, pot se je vlekla čez sv. Peter - Čvrstec. Tomšičeva je začetni cilj dosegla šele 20. januarja ob pol desetih. Ustavila se je v Raščanih, Šercerjeva v Ruševcu in Križevačkih Sesvetih, Bračičeva pa v Busićih, kjer so enote prenočile. Dalje so odrinile 21. januarja ob trinajstih.

Divizijska kolonaje pešačila čez Sesevete, železniško progo Križevci

Politični komisar 2. čete 3. bataljona Matija Zupančič-Matiček (levo) in orožar Tomšičeve brigade Rafael Čož (desno), ki sta ostala nd Hrvaškem

- Koprivnica je prešla med postajama Kloštar in Čarevdar. Proga je bila popolnoma uničena, na nasipu ni bilo ne pragov in ne tirov, slovenski partizani so 500 metrov hodili celo po njem, nato pa so zavili na levo čez Kostadinovac proti Ivancu, kjer seje nastanila Šercerjeva, Tomšičeva je našla gostoljubje v Donji Glogovnici, Bračičeva pa v Gornji Glogovnici in Marinovcu. Tomšičeva brigada je na poti od tu do bližnjega Osijeka, kamor seje premaknil tudi divizijski štab, odrinila 22. januarja 1944 ob petih zjutraj. Šercerjeva pa se je pomaknila v Gornjo Glogovnico (glej skico št. 44 na str. 38).²³

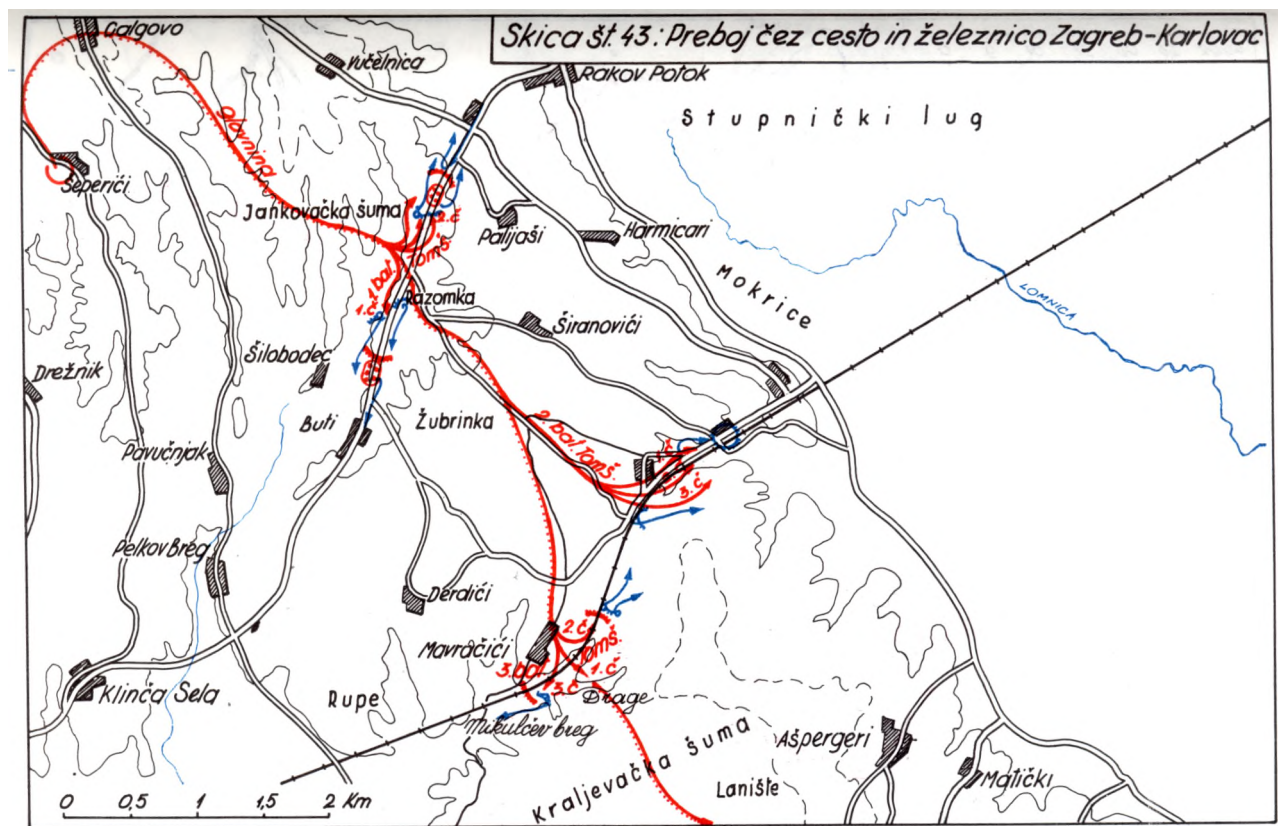
Ce štejemo od Bele krajine, je bila 14. divizija na poti že 15 dni, prišla pa je šele na obrobje Kalnika, ne pa do Ivančice, do koder je bilo hoje vsaj še za dva dni. To pomeni, da je bila v zaostanku kar za štiri dni, dasi po vsakem pohodu ni izrabila dan počitka, kakor je bilo načrtovano. Pohodni načrt inž. arh. Eda Mihevca-Doreta Trdine, po katerem naj bi prehojeno razdaljo zmogla v 11-tih dneh, je bil torej nestvaren. Strinajsta je v resnici prehodila dvakrat daljšo pot, kot si jo je zamislil inž. Mihevc, kar je bil v dotodanjem slovenskem partizanstvu enkraten podvig. Razume se, da seje to poznalo na borcih, zlasti pa pri tovornih živalih.

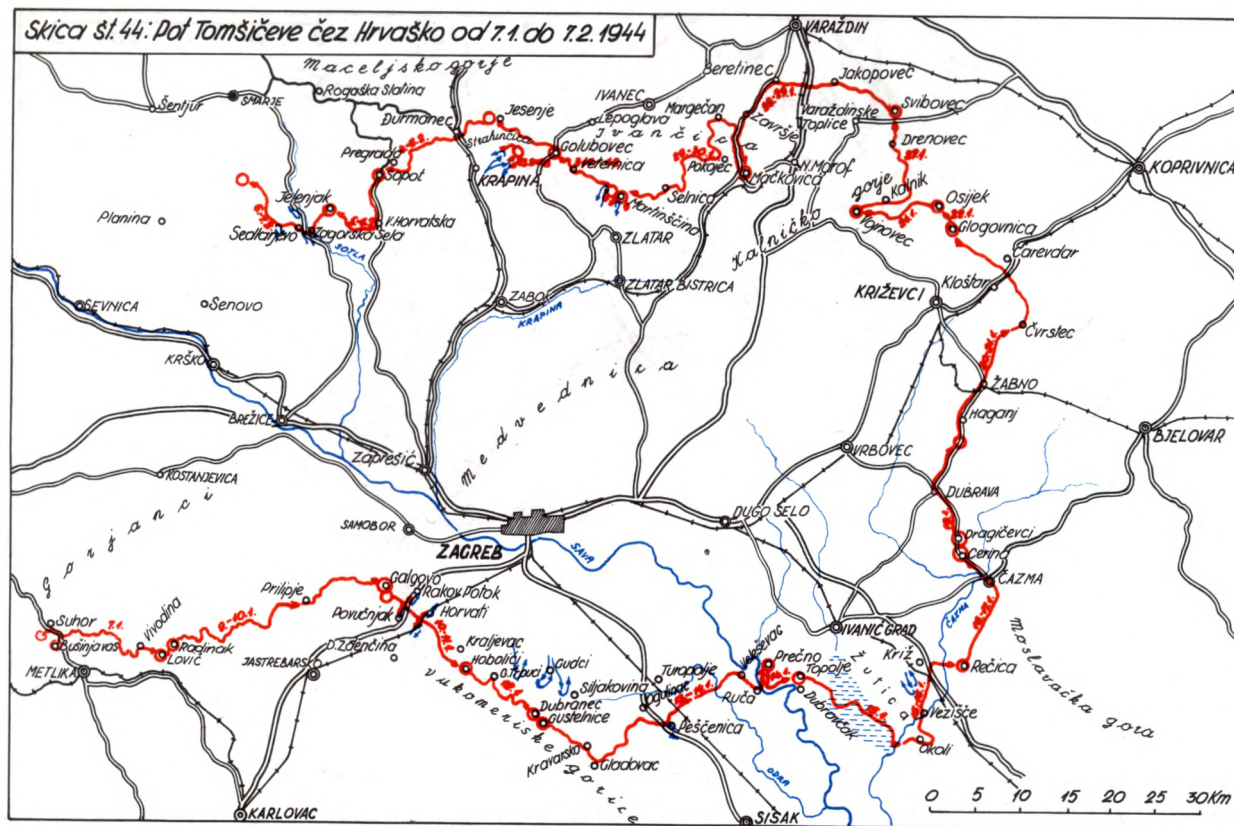
Precej borcev je obnemoglo, nekaj jih je zbolelo, med drugim tudi zavoljo premastne hrane, nekateri pa so bili nevarno ožuljeni. Brigade so jih puščale pri hrvaških partizanskih enotah. Iz Tomšičeve brigade jih je bilo samo pet. Omagal je Živko Tomšič, učitelj iz Stare Cerkve, ki so ga pustili v Dragičevcih, zaradi notranje poškodbe med nesrečo v Hoboličih je moral v bolnišnico Edvard Hutar iz Rožnega Dola, nevarno so zboleli mitraljezec Anton Lavrič, partizan Franc Klančar-Tončkov z Bločic in politični komisar 2. čete 3. bataljona Matija Zupančič-Matiček. Njegovo dolžnost je prevzel Bogdan Struna-Jan.

Še več izgub je bilo med mulami. Večinoma so bile ožuljene do krvi zaradi nestrokovnega sedlanja, torej jih je veljalo brž izločiti, da bi se počasi pozdravile. Tomšičeva je tako izgubila sedmero tovrstnih živali, drugi dve brigadi očitno še več. S tem je nastalo vprašanje, kako tovoriti težko orožje in še rezervno strelivo povrhu. Divizijski štab je sklenil, da del tega orožja in streliva pusti na Kalniku. Izločili so en protitankovski top 47 mm in 120 granat, dva minometa 81 mm z zalogo min in en težki mitraljez. Za varstvo tega orožja in streliva je ostal Rafael Čož, orožar Tomšičeve brigade, ki so mu bili podrejeni štiri borci iz drugih dveh brigad.

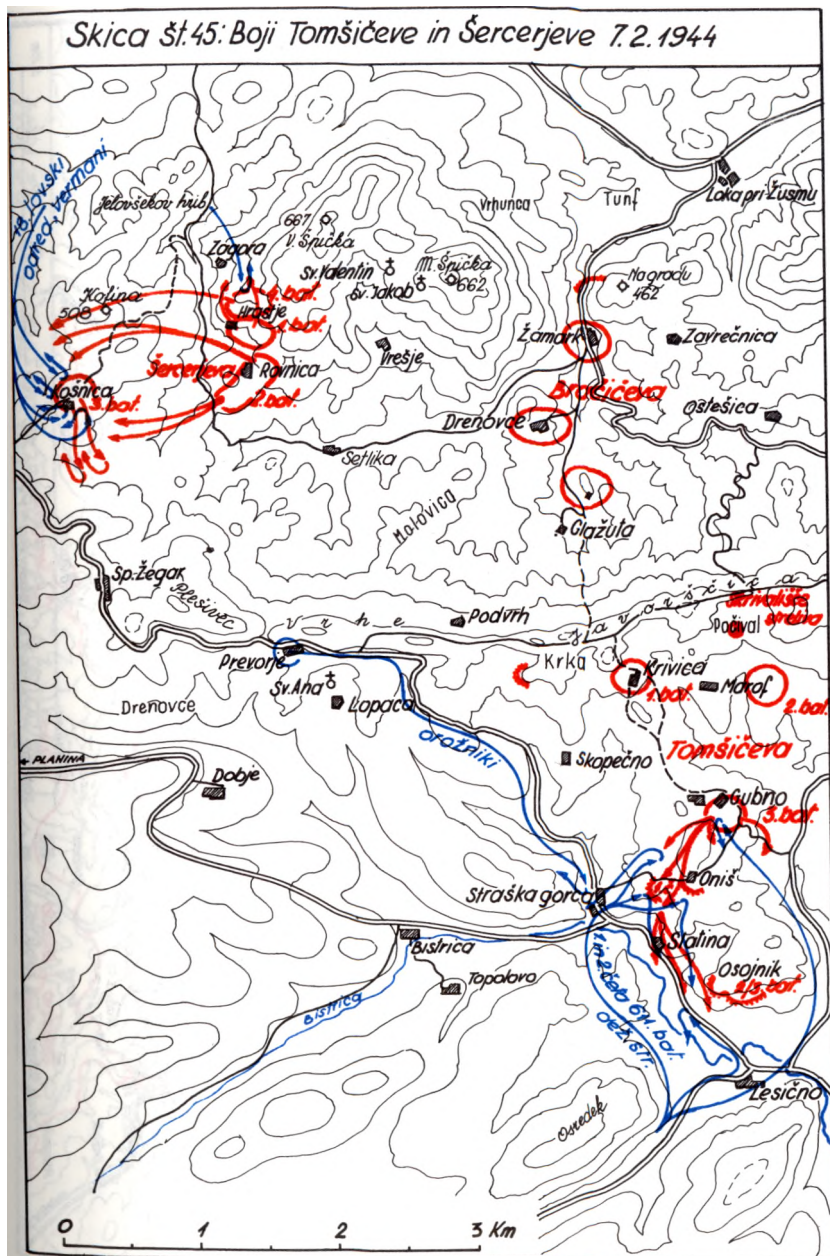
V Tomšičevi brigadi so sklenili skriti le en težki minomet in precej streliva, tudi tistega, ki so ga dotlej nosili borci v nahrbtnikih, kar je bilo prav gotovo nespametno. Zdi se, da poveljstvo 14. divizije ni imelo prave predstave, kako daleč od Kalnika je slovenska meja. Tako se je zgodilo, da je vse skrito orožje in strelivo ostalo na Hrvaškem za zmeraj.

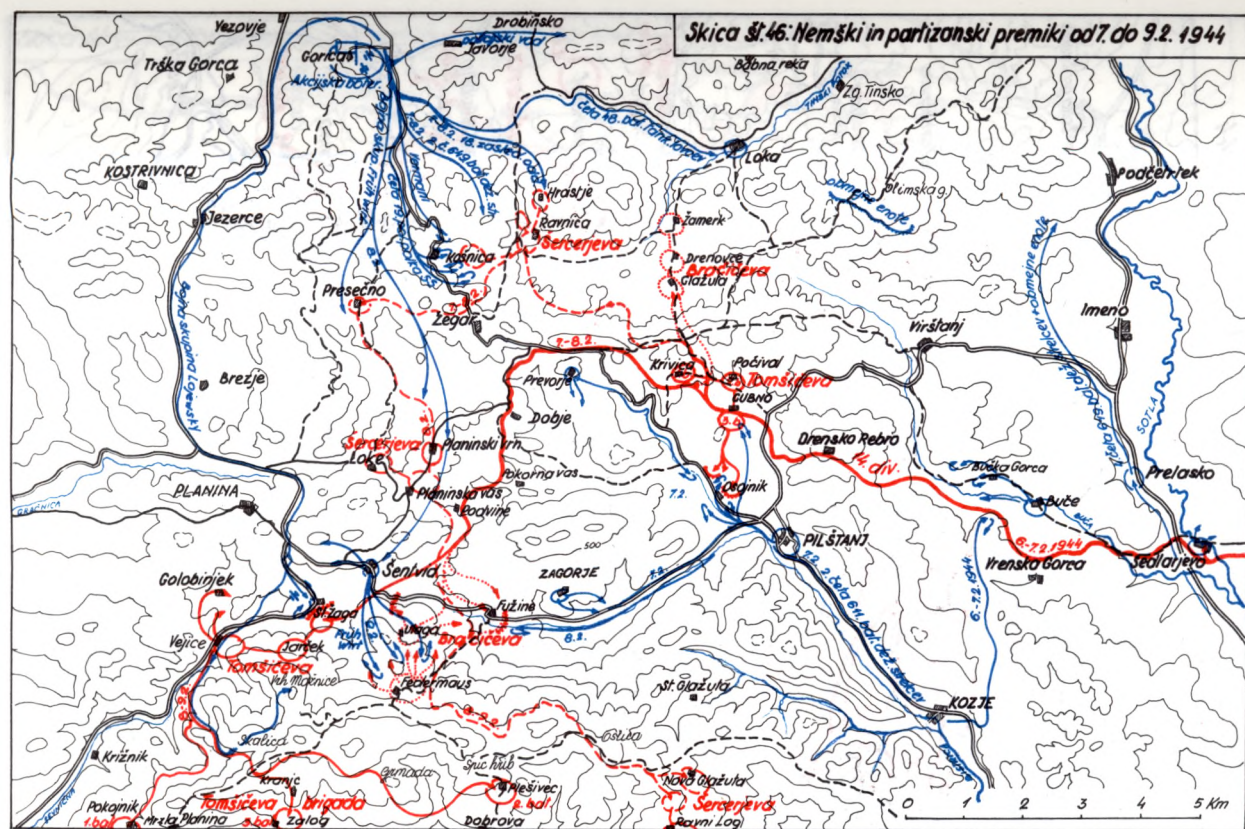
Hudo zaskrbljenost je povzročala predvsem raztrgana obutev. Italijanski vojaški čevlji niso mogli kljubovati blatu in moči, ki sta prevladovala na vsej dolgi poti. Poleg tega tudi ni bilo priložnosti, da bi čevljarji po enotah popravljali obutev, saj med pohodi ni bilo tako rekoč nobenega počitka. Rokave so lahko zavihali šele po prihodu v Osijek, toda tam so bile potrebe po popravilih že tolikšne, da jim niso bili več kos. To pa je bilo slabo znamenje.²⁴

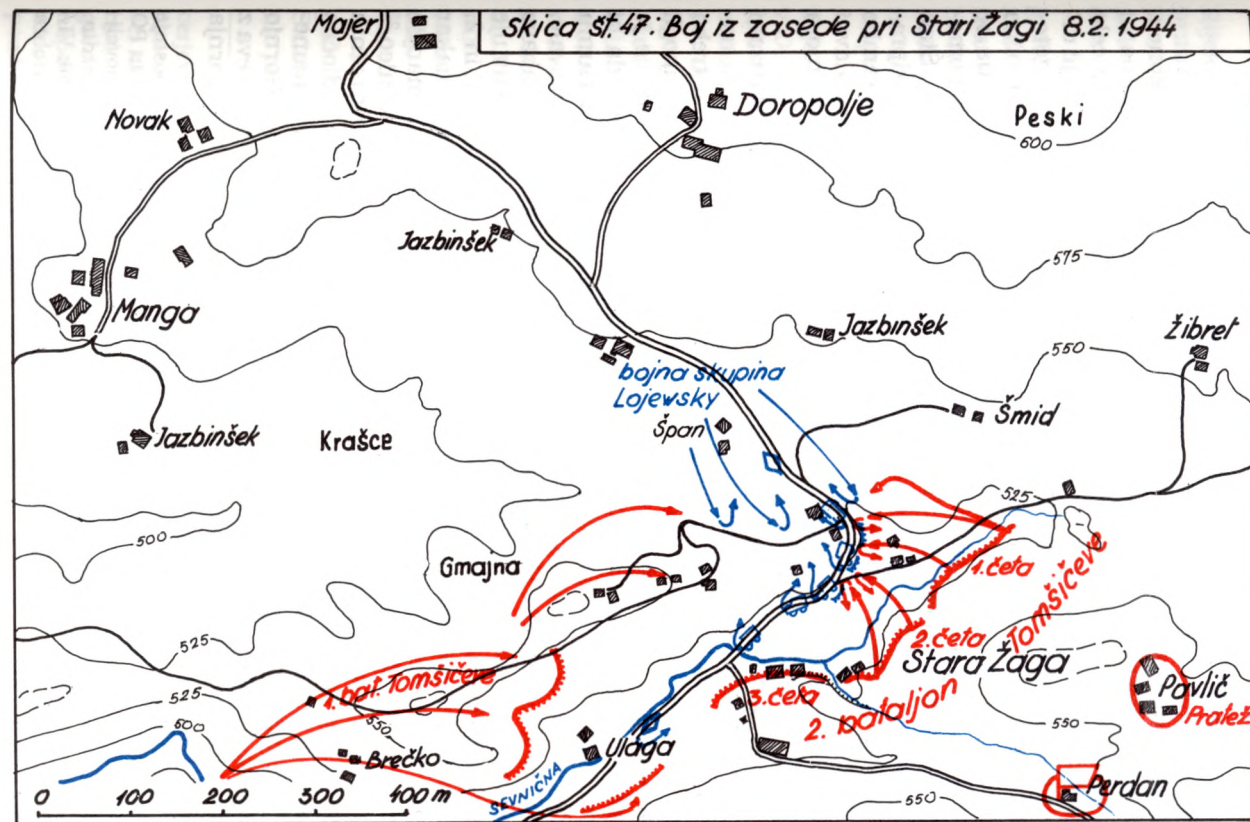

Skica št.45: Boji Tomšičeve in Šercerjeve 7.2.1944

Zamuda zaradi obhodne poti in spopadov z ustaši

Lagodne poti po svobodnem ozemlju Moslavine je bilo konec. Enote 14. divizije je čakal še pohod čez Hrvaško Zagorje, ki pa ni bilo trdno v rokah hrvaških partizanov, hudo ovirano je bilo celo prehajanje čez prometnice Varaždin-Zagreb. Prav na dan, koje divizijska glavnina dosegla območje Kalnika, so obveščevalci ugotovili, da so ustaši zasedli cesto Varaždin-Zagreb ter se ob njej močno utrdili. Ali je bilo to njihovo početje kaj povezano z vestmi, da se vzhodno od Križevcev zbira slovenski korpus, je uganka. Kaj pomeni ta ustaška zapora in koliko časa bo trajala, ni vedel nihče. Štab 10. korpusa NOV in POJ je kajpak domneval, da sovražniki pripravljajo večjo ofenzivo proti njegovim enotam in je skušal za obrambo osvobojenega ozemlja pritegniti tudi 14. divizijo, toda v to Glavni štab NOV in PO Slovenije ni privolil, ampak je zahteval, da mora divizija pohod nadaljevati.*

O tem, kaj se dogaja v Hrvaškem Zagorju, hrvaški partizani niso imeli zanesljivih podatkov. Brez njih Štirinajsta ni mogla nadaljevati pohoda, kajti tvegala bi neuspeh. Podatke je bilo treba zbrati z ogledovanjem, pri tem pa so se divizijski obveščevalci mogli opreti zgolj na lastne moči. Predvsem bi morali ugotoviti, če je mogoče cesto in železnico Zagreb-Varaždin prestopiti tako, da bi na Ivančico prišli po najkrajši poti (to pomeni nekje pri Humu Brezničkem), seveda brez bojov in izgub. Medtem so brigade počivale, zvečer 24. januarja 1944 je imela Tomšičeva v Osijeku celo zabavo s plesom. Samo šerčerjevce so nadlegovale redke ustaške patrulje iz Križevcev, ki so vdrle proti Sv. Heleni. Z njimi sta opravila 1. in 2. bataljon, 4. pa jim je posvetil z minami iz minometa 81 mm, nakar so hitro zbežali v Križevce. Te praske so vendarle izzvale manjše premike: Bračičeva je odšla v Apatovec, Šerčerjeva pa v Kamešnico.²⁵

Poveljstvo pohoda je moralo nekaj ukreniti, da bi prišlo do točnih podatkov o ustaških zaporah vzdolž ceste Zagreb-Varaždin. Odločilo se je za nasilno ogledovanje. Zarana 25. januarja je s tem namenom svoje enote pomaknilo na zahod: Šerčerjeva je odšla v Gornjo Rijeko, Tomšičeva v Vojnovac ter Donji in Gornji Obrež, Bračičeva z divizijskim štabom pa je odrinila v Kalnik. Čeravno je bila Gornja

* Izmenjava predlogov in ukazov je tekla prek radijske oddajne postaje 10. korpusa, kajti radijska postaja 14. divizije z glavnim štabom NOV in PO Slovenije ni imela zveze že vse od Kravarskega. Menda se je divizijsko poveljstvo dogovarjalo s štabom 10. korpusa celo o skupnem napadu na Varaždin, da bi se po tej poti oskrbelo z oblačili in obutvijo za svoje borce (Zbornik VI/10, dok. 161 na str. 350 in Rudi Puhar-Razin po beležki z dne 1. oktobra 1977 na str. 8).

Rijeka precej stran od ceste Zagreb-Varaždin, so ustaške in domobranske enote Šerčerjevo brigado kmalu začutile. Na poti od Brezničkega Huma čez vas Sudovec so na Kozlovem vrhu zalezle in pokončale patizansko mitraljesko zasedo, poleg tega pa zajele tudi dva sia divizijskega obveščevalnega centra.

Štabu 14. divizije je postalo jasno, da je prehod čez cesto Zagreb-Varaždin med Breznico in Novim Marofom nemogoč. Ustaških zased, med katerimi so patroljirali pehota, konjenica in petero manjših tankov, ni smel podcenjevati, poleg tega pa se je zbal, da bodo sovražniki od ujetih kurijev izsilili kakšne podatke o nacrtu nadaljnjih premikov slovenske divizije, se pravi o njeni temeljni nalogi. Doumel je, da mora izbrati bolj zavito pot, ki ga bo zanesljivo pripeljala do cilja, čeprav bo zahtevala nekaj več časa.

Najprej je sklenil brigade premakniti na prejšnje položaje. Tomšičeva je 26. januarja ob štirih odšla v Kamešnico, Bračičeva v Osijek, Šercejeva pa se je nastanila ob štabu divizije v vasi Kalnik.* Popoldne je bil v štabu Tomšičeve sestanek s političnimi komisarji in njihovimi namestniki. Na njem so jih seznanili, kam je 14. divizija namenjena, ter jih pozvali, naj borce pripravijo na velike napore in junaštva, ki jih bo zahtevalo vojskovanje na Štajerskem. Še ti isti večer so bili sestanki celic KPS in aktivov ZKM po četah. Na njih so se partizani in poveljniki pogovarjali, kako se bo treba bojevati z Nemci. Izrecno so sklenili, da je treba spopade z nemškimi enotami odločati v svojo korist zlasti z napadi, obrambne boje pa sprejemati samo začasno in takrat, ko ni drugega izhoda. Poveljniki nikakor ne smejo dovoliti, da bi katera izmed brigadnih enot doživela presenečenje. Na budnost je treba paziti vsestransko, da ne bo nepotrebnih žrtev, še posebej pa so se zedinili, da je treba sovražnikom nagnati strah v kosti že takoj na začetku.

Medtem je divizijski štab že izbral novo obhodno pot, da bi brigade brez boja prešle prometnice med Varaždinom in Zagrebom. Sklenil jih je popeljati naravnost proti severu. Šercejeva je odšla na pohod iz Kalnika že 27. januarja popoldne, in sicer po gozdu

* V Kalniku sta se komandant Mičo Došenović in politični komisar Šercejve brigade Mihael Butara-Aleks srečala z Radetom Bulatom, komandantom zahodne skupine hrvaških partizanskih odredov. Rekel jima je, da ve, kam so tri slovenske brigade namenjene, izrazil pa je prepričanje, da se bodo morale vrniti, ker bo nemška reakcija huda in hitra. Poudaril je, da to govori iz izkušenj enega izmed svojih bataljonov, ki ga je decembra 1943 napotil čez Sotlo na Štajersko, kjer pa so ga Nemci že po nekaj dneh razbili, zdesetkali in prisilili na vrnitev v Hrvaško Zagorje (Mihael Butara-Aleks, pripombe z dne 19. decembra 1988).

prek Kalniškega gorja v Donjo Poljano. Tomšičeva je odrinila šele zvečer ob devetnajstih, pešala pa je čez Vratno v Segled in Svibovec kjer se je nastanila tudi Bračičeva. Štab divizije je bil v Jalševcu.²⁶

Pred Štirinajsto je bila najdaljša pohodna etapa, prestopiti je morala kar tri prometnice: cesto Varaždinske Toplice-Varaždin, glavno cesto Zagreb-Varaždin in železniško progo Zagreb-Varaždin. Da bi se enote na pohod vsestransko pripravile, so štabi sklicali sestanke s četnimi komandirji, da bi v enotah prevladovalo vedro razpoloženje, pa je bilo popoldne tudi nekaj zabave s plesom.

Ker se je 14. divizija odpravljala v Hrvaško Zagorje, kjer hrvaški partizani še niso imeli trdnih korenin, sta na to pot z njo odšla tudi komandant zahodne skupine hrvaških partizanskih odredov Rade Bulat in sekretar varaždinskega komiteja KPH Ivica Gretić. Njuna naloga je bila, da diviziji zagotovita vso možno podporo hrvaških partizanov in njihovih političnih organizacij. Poleg tega je štab 10. korpusa NOV in POJ odredil, naj hrvaška brigada Matija Gubec z dvema bataljonoma 14. diviziji zavaruje prehod čez cesto Varaždinske Toplice-Varaždin, to pa je znatno pospešilo pohod.

Iz gostoljubnih kalniških vasi je dolga divizijska kolona odrinila 28. januarja 1944 ob osemnajstih. Usmerila se je skozi vas Kelemen, cesto Varaždinske Toplice-Varaždin je prešla blizu vasi Jakopovac, glavno cesto Zagreb-Varaždin pri vasi Seketin, železniško progo Zagreb-Varaždin pa pri vasi Sv. Ilija, (glej skico št. 44 na str. 38) povsod, ne da bi naletela na ustaše. Do nezgode je prišlo le pri prvem prehodu, kjer se je divizijska zaščitnica zavoljo neusklajenih znakov razpoznavanja spopadla s partizani iz brigade Matija Gubec. Pri tem je izgubil življenje en hrvaški tovariš.

Za ta pohod je bil značilen zelo nagel tempo. Partizani so predhodnici komaj sledili, pot pa se je odtezala v neskončnost. Bračičeva brigada in divizijski štab sta se ustavila v Završju 29. januarja ob sedmih, Serčerjeva v bližnjem Magerčanu, daleč najdaljša pot pa je bila določena Tomšičevi brigadi. Moralaje pešati še 9 kilometrov naprej do vasi Pece, da bi zavarovala dostope proti Ivančici od Novega Marofa. Za njene partizane je bilo pohoda konec šele ob devetih. Zanameček so morali skoraj vso pot stopati po utijeni cesti, zaradi česar so trpeli hude bolečine v nogah. Počitka, ki je trajal do dvaindvajsetih, ni bilo dovolj. Nato je bilo treba iti najprej nazaj do Završja, od koder se je pohod začel opolnoči. Tako je Tomšičeva naredila 18 kilometrov poti brez potrebe, kajti divizijska kolona se je usmerila prek Bele Selnice v Belec, kjer se je ustavila Serčerjeva brigada z divizijskim štabom, Bračičeva je ostala v Repnem, Tomšičeva pa je morala iti naprej vse do Martinščine in Stražnika (glej skico št. 44), kamor je prispela šele 30. januarja 1944 opoldne.²⁷

Po tistem, ko sta se iz Hrvaškega Zagorja umaknili hrvaški brigadi Matija Gubec in Braća Radić, je na Ivančici ostal le en bataljon Zagorskega NOP odreda. Taje bil prešibak, da bi lahko krotil ustaše okoli Zlataja, ki so se spet opogumili. Šarili so daleč stran od svoje postojanke, vohljali po okoliških vaseh in postavljali zasede. Dobili so zapoved, da morajo izslediti slovensko divizijo in ugotoviti, kaj namerava. S tem namenom so 29. januarja prišli v vasičo Jakopiči in se v njej usidrali čez noč. Ker so nekaj pred poldnem opazili, daje v Stražnik prišla močnejša partizanska enota, so svoje patrulje usmerili stran od Jakopičev. Zapoved, da mora zasesti Jakopiče, pa je dobila tudi 1. četa 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki jo je spremljal namestnik bataljonskega komandanta Milenko Knežević.

Ta četa je šla proti Jakopičem najprej skozi gozd, nato pa po dnu globokega in golega žleba, vendar s patruljo predhodnico v ospredju. Ustaši steže od Stražnika niso nadzorovali, prav to pa je predhodnici omogočilo, da je premagala strmino, preden so jo sovražniki opazili, takrat pa je imela dostope iz vasi proti ogroženi četni glavnini že pod ognjem. Tako je zavarovala četni vzpon iz žleba navzgor, kjer je bilo strmo kot na strehi. Kljub temu da so bili partizani na smrt utrujeni, so v sili vendarle še našli moč, da so v diru premagali zadnjih 70 metrov strmine, s tem pa so postali gospodajji položaja in vasiče Jakopiči.

Ustaše, kolikor jih je še bilo v vasi, je pregnalo predvsem partizansko vpitje. Slišati je bilo le nekaj strelav. Partizani so naglo zasedli vas in njena obrobja. Zaklone so si poiskali v globokem kolovozu po poti, ki je vodila iz vasi na zahod. Odpor ustašev je bil slab, slišati jih je bilo ob robu gozda na južni strani vasi, ko pa so partizani v tišči gozd poslali nekaj min, jih ni bilo več čutiti. Brž so jo popihali skozi vasi Bolfenki, Biškupi in Plaheki.²⁸

Medtem so ustaške patrulje pritisnile proti Stražniku, toda 2. in 3. četa 3. bataljona sta jih takoj napodili.

Tretja četa 2. bataljona je bila nastanjena na hribčku, v tistem delu Martinščine, ki mu pravijo Bučkali. Njena naloga je bila, varovati brigadni štab. Vreme je bilo jasno, nebo brez oblakov. Kmalu po nastanitvi je po nebu priletela jata ameriških letelcev. Zdramile so brigadnega komandanta Ivana Kovačiča-Efenko, ki jih je začel opazovati z daljnogledom, mimogrede je ošvrknil še okoliška pobočja. Tedaj je na planjavi pri Biškupih slučajno opazil ustaše, ne da bi vedel, za katere vojake gre. Da pojasni to uganko, je na konja skočil brigadni kurir Alojz Gregorič iz Zemlja. Vendar ni prišel do tja. S konjem ni predirjal niti pol poti do Biškupov, ko so že počili streli in šestnajstletni kurir Gregorič je bil smrtno zadet.

Za ustaše, kl so prenočili v vasi Jakopiči, je zvedel tudi komandant 2. bataljona Jože Boldan-Silni. S to novico je prišla v njegov štab neka ženska, nakar je Silni takoj dvignil 1. četo, ki seje z 2., pratežem in bataljonskim štabom zadrževala v tistem delu Martinščine, ki mu pravijo Hanžeki. Na dvorišču pri Štefu, kjer je bil pratež, je Silni pustil osedlanega konja in s 1. četo pohitel proti Biškupom. Četa se je razvila v strelce brž po prihodu iz vasi ter naglo zasedla rob planjave in gozdič nad cesto, od koder se je lepo videlo proti Biškupom. Ustaši so šli od Biskupov brezskrbno kakor ovce. Ko so prišli čisto blizu, so po njih udarili štiije mitraljezi in lahki minomet. Obležalo jih je precej, 1. četa pa je brž naskočila in preživele pognala v beg. Pri padlem ustaškem oficiiju so našli povelje, v katerem je uvodoma pisalo: »U Zagorje je došla jedna slovenska divizija, koja je veoma dobro naoružana i hrabra. Čuvajte svoje ljudstvo i ne pušajte pojedince iz vaših posada. Po mogućnosti doznajte, kakvim je namjerama divizija došla u Hrvatsku...«

Kljub takim ugotovitvam in nazornemu pouku se je v okolici potuhnilo več ustašev, ki so naselje Hanžeke natančno poznali, patizanske premike pa skrbno opazovali. Prav malo je manjkalo, da niso ujeli komandanta Jožeta Boldana-Silnega in bataljonske bolničarke Stanislave Birk-Marte, Staneta Lavriča pa ustrelili. Posebno drznemu ustašu seje posrečilo priplaziti se izza žive meje v Hanžeke do Štefa, kjer je odvezal konja komandanta Silnega, se povzpел nanj in odvihral iz vasi. Iz Bučkalov sta nanj s težko bredo streljala bataljonski dežurni Jože Pečnikar-Lev pa tudi namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris, toda noben ga ni niti ranil.²⁹

Toda v neugoden položaj je zašla tudi 1. četa 2. bataljona. Razbila je samo manjšo kolono ustašev, drugi so se hitro zbrali v vasi Plaheki, zasedli prevladujoče vzpetine okoli vasi, potem pa z mitralješkim ognjem prikovali partizane na tla, da se niso mogli niti ganiti. To zagato je opazil brigadni komandant Efenka in do 1. čete 3. bataljona v Jakopiče brž poslal kurijja na konju z zapovedjo, naj komandir Anton Gregorič-Jakec s svojimi borci udari na ustaše od severa.

Četa se je pognala v nezadržni juriš proti Plahekom, ne da bi kje naletela na resnejši odpor, čeravno je prodirala tudi po planem. Nekaj ustaških strelav je švisnilo šele potem, ko so se borci začeli vzpenjati navkreber proti vasi. Ti streli pa sploh niso bili natančni, zato je partizanska strelska vrsta v naletu zavzela vas in pohitela skozenjo, da sovražnikom ne bi dala časa za ureditev novega odpora.

Ustašev ni bilo nikjer več, kakor da so se vdrli v zemljo, kje naj

bi bila obkoljena Limova četa, pa tudi ni vedel nihče, celo komandir Jakec ne, ki je s 3. vodom hitel ob živi meji iz vasi, da bi vendarle ulovil kakega ustaša. Ob koncu grinovja je od leve strani nepričakovano dobil rafal iz brzostrelke. Jakec je krepko zaklel, se razhudil nad ustaši in jih začel izzivati na boj. Tako je komandanta 2. bataljona Jožeta Boldana-Silnega nevede opozoril, daje njegov rafal švrknil po partizanih 3. bataljona. Nesporazum je k sreči minil brez posledic, kajti šop dobro meijenih krogel je prestregla živa meja, kije bila vsa okleščena. Komandij a Antona Gregoriča-Jakca je oplazilo sedem krogel, imel je luknje v torbici, na kapi in po plašču, le ena krogla mu je prevrtala tudi kožo na sramnem delu. Skoraj enako srečo je imel vodnik Jože Štembal-Brglez, ki je bil laže zadet v desno roko.

Po nesporazumu sta se četi hitro uredili, nakar sta začeli ustaše v strelski vrsti zasledovati in preganjati daleč proti Zlataiju. Med begom se jih je nekaj zateklo v eno izmed zidanic, tam pa jih je 1. četa 2. bataljona odkrila in pokončala. Gonja je imela ugoden odmev zlasti med okoličani Zlataija, ki so tako dobro oborožene partizane prvič videli. Povsod so jih prisrčno pozdravljali, pa tudi pogostili z raznimi dobrotami in vinom. Za dvojni podvig pri zavzetju vasi Jakopiči in Plaheki je bila 1. četa 3. bataljona posebej pohvaljena: borci so bili čez noč oproščeni straž, vsak izmed njih pa je za večijo dobil pol pečene kokoši in pol litra vina.

Lep uspeh je dosegla tudi 2. četa 1. bataljona. Vod, ki mu je poveljeval Ludvik Boh-Stane, je ubil štiri in ujel tri ustaše, ki so imeli hud duh po neizmernem pitju. Zaplenili so šest pušk in en lahki minomet nemškega izvora, ki pa je bil brez min in namerilnih naprav. Tudi 1. četa pod poveljstvom Janeza Kramariča je imela nekaj uspeha. Med preganjanjem sovražnikov proti Zlataiju je ubila ustaša izredno majhne rasti.

Boji s Tomšičevo brigado so bili za ustaše več kot poučni, kajti naslednjega dne (31. januarja) ji niso več upali kratiti počitka. Previdno so se tiščali v postoj anki Zlatar, ob tem pa se tolažili z namišljenimi partizanskimi izgubami. Zapisali so, da so na bojišču prešteli 36 pobitih partizanov, da so zasegli dva konja in razno opremo, svoje izgube pa so zamolčali. V resnici je bilo bistveno drugače. Tomšičeva brigada je imela samo enega mrtvega in dva laže ranjena. Med boji so ustaški streli ranili tudi dva domačina, dokazano pa je tudi, daje Tomšičeva pokončala pet ustašev, več pa jih je ranila.³⁰

Ustaši iz Zlataija so 30. januarja poskušali srečo tudi pri drugih dveh brigadah, toda odbiti so bili na vsej črti in daleč stran od njihovih nastanišč. Zlasti divje bežali, se obešali za stranice tovor-

njakov in javkali so pred borci Bračićeve brigade. Po tistem, ko so začele okoli njih treskati mine 81 mm, pa jih ustaški poveljniki sploh niso mogli ustaviti. Med zasledovanjem so bračičevci odkrili tudi ustaške tovarnjake in jih zažgali. Zvečer je prišlo do boja tudi pri Selnici. Z ustaši, ki so prišli iz Ivanca po dolini Bednje, se je udaril en bataljon Zagorskega NOP odreda Hrvatske. Na pomoč mu je takoj priskočil 2. bataljon Šercerjeve brigade, zato so se morali ustaši jadorno umakniti tudi od tam.

Kakor pri Tomšičevi, so se tudi pri drugih dveh brigadah z ustaši spopadale le manjše enote, tako daje glavnina počivala. Divizijska kulturniška skupina je v vasi Sv. Juraj-Belec tišti večer priredila celo velik miting.

Ti spopadi z ustaši so enote deloma motili pri počitku, niso pa povzročali zamud pri pohodu. Največ časa - kar pet dni - je 14. divizija izgubila zaradi ustaških zased ob cesti Novi Marof - Breznica, se pravi predvsem zaradi čakanja pa tudi zaradi obhodne poti.³¹

Zadnjega januaia ob sedemnajstih je 14. divizija odrinila dalje. Šercerjeva seje iz Belca premaknila na Veterničko Goro, Bračićeve z divizijskim štabom pa na Petrovo Goro. Tomšičeva, ki je mirovala komaj 24 ur, je čez noč iz Martinščine in Stražnika odšla prek Lobora v Veternički Golubovac. V tem rudarskem kraju je ostala 36 ur in počivala. Ta čas je izrabila zlasti za čiščenje, saj so se partizani v rudniški kopalnici lahko celo okopali. Po četah je bil vojaški in politični pouk oba dni, v 3. bataljonu pa so 2. februarja 1944 izdali tudi Žepni časopis.

Manj počitka je imela Bračićeve brigada, kajti 1. bataljon je morala pomakniti v Radoboj. Tam seje že 1. februarja udaril s 300 ustaši, ki so prišli iz Krapine. Čez noč sta se v ta kraj premaknila še preostala bataljona Bračićeve, Šercerjeve brigada je odrinila v Đurmanec, divizijski štab pa v Gornje Jesenje. Te položaje so enote obdržale do večera 2. februarja, čeprav seje morala Bračićeve ves dan srdito otepati ustašev iz Paveličeve telesne garde. Šele ponoči seje spet pridružila štabu divizije in se nastanila v Gornjem Jesenju, Tomšičeva pa se je tisto noč iz Golubovca premaknila v Donje Jesenje. V teh vaseh in Đurmancu so tri brigade mirovale do 4. februarja popoldne, kulturniška skupina 14. divizije in Šercerjeve brigada sta v Gornjem Jesenju in Đurmancu priredili celo večje mitinge.³²

V resnici je šio za nov zastoj. Tega ni povzročila potreba po počitku, temveč pomanjkanje preverjenih podatkov za vdor 14. divizije čez mejno črto na štajerska tla. Divizija je namreč 2. februarja že prispela na predvidena izhodišča, kar je namesto načrtovanih 13 zahtevalo kar 26 dni. S prihodom na zahodna obrobja Strahin-

ščice seje znašla na razpotju, njeno poveljstvo pa pred odločitvijo, v kateri del Štajerske naj jo popelje.

Nakazovale so se tri možnosti: pohod proti severu v Haloze, prodor proti severozahodu čez pogorje Macelj na Boč in vdor na Kozjansko proti jugozahodu.

Možnost za vdor v Haloze, ki gaje glavni štab trdovratno zahteval, je bila zelo tvegana in nevarna, kajti divizija bi se znašla v majhnem trikotniku med Makolami, Ptujem in Rogatcem, kjer se ne bi mogla obdržati dalj časa. Poleg tega bi se lahko umaknila le proti Ivančici, tam pa ne bi našla trdne opore pri hrvaških partizanskih enotah, kajti okoli Ivančice je bil samo en bataljon Zagorskega odreda. Za nameček bi bil tak umik hudo tvegan, saj bi sovražniki prometnico Ptuj-Karpina-Zagreb lahko hitro in temeljito zaprli. Haloze tudi niso obetale nikakršnih možnosti za novačenje, kar je bila poglobitna naloga divizije. Zaradi vsega tega je poveljstvo pot v Haloze odločno zavrnilo, glavni štab pa mu je za odločitev vendarle dal proste roke.

Okolica Rogaške Slatine je imela enake značilnosti, vendar je smer čez Macelj na Boč obetala, da Štirinajsta v dveh nočnih pohodih doseže Pohorje ali Konjiško goro, s čemer bi se prebila v osrčje Štajerske, kjer bi imela široke možnosti za premike v različne smeri pa tudi za ustvajanje zalednih oporišč. Mnenje, da bi se s tem preveč oddaljila od transbalkanske železnice, ne prenese kritike; očitno so k oklevanju prispevali pomanjkljivi obveščevalni podatki.

Poveljstvo pohoda se je torej hotelo opreti na že obstoječo obveščevalno službo in na partizansko politično zaledje, kakršno je pač bilo. V tem smislu je najbolj ustrezalo Kozjansko, čeprav ga je od Hrvaškega Zagorja ločeval več kilometrov širok zaščitni pas, naseljen z besarabskimi in kočevskimi Nemci. Zamisel za prehod v zasavske Revirje bi morala zbuhati enake pomisleke, kakor ona za pohod z Boča proti Pohorju. Vse kaže, da se je tehtnica v korist prodora na Kozjansko nagnila šele po obvestilih kapetana Alojza Packa-Platina, ki se je štabu 14. divizije priključil v Gornjem Jesenju 3. februarja 1944.³³

Dan po Platinovem prihodu seje poveljstvo pohoda zedinilo za zadnjo možnost. Po brigadah so bili sestanki z bataljonskimi in četnimi poveljstvi že dopoldne 4. februarja, zgodaj popoldne pa je Tomšičeva odrinila skozi dež. Hodila je še vso noč po hudem dežju in blatu. Po utrudljivem in mučnem pohodu je čez pregrado prispela v Sopot. Najdaljšo pot je imela Bračičeva, ki je odšla čez Sopot v Dubravico pri Desnicu, najkrajšo pa Šercerjeva, ki je ostala v Pregradi.

Seveda seje morala Šercerjeva brigada ob cesti od Roga tea pro-

ti Krapinskim Toplicam dobro zavarovati. V ta namen so njeni minerei zakopali na cestisce tudi protitankovske mine. In potem se je 5. februarja tam zgodila tista nesreča, koje zapeljal na mine lekar narjev avto iz Pregrade, v katerem so se odpravili na poizvedovanje obveščevalci na čelu z vodjem divizijskega centra Viktorjem Kamnikarjem-Bojanom in namestnikom komandanta Tonetom Vidmajem-Lukom. Avto je bil uničen, partizanski častniki pa so k sreči ostali brez hujših poškodb.

To je bil zadnji zanimivi pripetljaj na Hrvaškem, kajti 14. divizija je tridesetdnevni pohod bratstva in enotnosti sklenila. Na tej poti so se njeni borci z odlično hrano fizično okrepili in dobili nove moči za premagovanje naporov, ki so jih čakali na Štajerskem, obenem pa so si nabrali čudovitih vtisov. Hrvaški ljudje so jim izkazali veliko ljubezen, zlasti pa so občudovali njihovo skromnost, bojevitost, urejenost in odlično oborožitev, kar vse je znatno pripomoglo k nadaljnjemu razmahu osvobodilnega gibanja pri Hrvatih.³⁴

Vdor čez Sotlo, nočni spopadi in boji čez dan

Po prihodu v Sopot so bili borci Tomšičeve brigade do kože premočeni, zato so se do opoldne 5. februarja sušili in prali. Obetali so si, da bodo lahko polegli k počitku po obedu, pa so se spet ušteli. Najprej je bil sestanek z bataljonskimi štabi, že ob sedemnajstih pa zbor vseh bataljonov.

Divizijski štab se je namenil, da bo ponoči vdrl čez mejo. Čez Sotlo in skozi bodečo žico je enote nameraval povesti prek Cesarškega brda na Zelenjak. Vendar tišči večer ni imel sreče. Tomšičeva in Šercejeva sta sicer pravočasno odrinili iz Sopota pa tudi Horvatsko sta dosegli v načrtovanem času, Bračičeva brigada pa je zamudila in jo je bilo treba čakati celi dve uri in pol. Prispela je šele ob enih po polnoči, takrat pa je bilo prepozno, ker bi divizijo pri prehodu Sotle zalotil dan. Poleg tega so obveščevalci prinesli vest, daje nemška obmejna straža v bližnjem Kunšperku dobila dokajšnje okrepitve. Kaže, da so te enote pripadale 649. bataljonu deželnih strelcev. Taje namreč že 5. februarja 1944 ob triindvajsetih dobil zapoved za strogo pripravljenost.

Ni bilo drugega izhoda, kakor da so vdor čez mejo odgodili, za naslednjo noč pa prehod čez Sotlo temeljito pripravili. Brigade so dobile povelje o nastanitvi. Tomšičeva brigada je odrinila v bližnji Jelenjak, divizijski štab in Šercejeva sta se naselila v Ravnicah Desiničkih, Bračičeva pa po hišah ob cesti iz Ravnic proti Veliki Horvatski. Čete so za počitek ujele še dobršen del noči,

tako da je 6. februarja dopoldne potekal celo vojaški in politični pouk.³⁵

V tistem delu Hrvaškega Zagorja je bilo osvobodilno gibanje dobro razvito, posebno pri ljudeh v vaseh in zaselkih ob Sotli, ki so bili priče nasilni preselitvi Slovencev iz obmejnega pasu, kajti z mnogimi so imeli prijateljske ali celo sorodstvene vezi. To še zlasti velja za Plavič in Zagorska Sela, kjer je delovala močna in vplivna osvobodilna organizacija, katere steber je bil Antun Sladović. Skozi njegov dom je šla tudi kurirska zveza med kozjanskimi in zagorskimi partizani, v njegovi hiši je čakal na 14. divizijo kapetan Alojz Pacek-Platin, zlasti pa je te kraje in ljudi poznal partizanski kurir Alojz Večko-Boris iz S-28 nad Sromljami, ki je v divizijski štab prispel kmalu za Platinom in prinesel največ uporabnih obveščevalnih podatkov. Taje takoj predlagal, kje naj bi 14. divizija prešla Sotlo. Divizijski štab je njegov predlog sprva upošteval le kot rezervo, ko pa je bil prehod s Cesarskega brda na Zelenjak onemogočen, mu je naročil, naj priprave in gradivo za most čez dan skrbno prikrije, zvečer 6. februarja pa jih pospeši, da bo prehod pravočasno nared.

Pri vključitvi zaupnih moških sta Večku pomagala še njegov spremljevalec Pavel Lepšina-Triglav in ranjeni Anton Lah-Zmago, ki je bil na okrevanju pri bratu Jožetu na hrvaški strani reke, zlasti pa Antun Sladović. Iz Sei so pritegnili Franja Žnidarca, Dragutina Mauka in Jožo Taboršaka, iz bližnjega Plaviča mizaija Jožo Juraka, cestarja Jureta Pasarića pa Miha in Draga Regvata, Martina in Rudolfa Bračuna, Mirka in Draga Mačka, ki so dobili več zanesljivih delavcev z Maukove žage. Na tej žagi so čez dan po zamisli Jože Juraka zbili velike plošče iz hrastovih plohov, ki jih je bilo treba samo še pritrditi na ogrodje mostu, smreke za ogrodje pa so posekali v Jägrovem gozdu nad Plavičem že dan pred tem, jih privlekli h gradiču Poklek in jih prikrili tamkaj za živo mejo. Vse te priprave so nadzorovali trije obveščevalni oficiji na čelu s Hermanom Slamičem-Urhom, obenem pa opazovali dogajanje onstran Sotle in bodeče žice.

Našteti in drugi podporniki partizanov so se 6. februarja 1944 zvečer sešli v Boršičevi gostilni pri Sv. Katarini, nakar so odšli k Pokleku in se v najstrožji tišini urno lotili dela. Vsako smrekovo deblo so zadrgnili z verigo, potem pa ga s konjem potegnili do Sotle. Čez globoko reko so si pomagali z banjo za razščetinjenje prašičev. Najprej so čez povlekli debelo vrv, ki ji pravijo porepnik, obenem pa spravili na desni breg tudi oba konja. Tačas je pogumni Jazbec, delavec z Maukove žage, pobral nemške mine in prerezal žično pregrado, da je naredil za razstežaj rok široko vrzel. Tako so konji smrekova debela lahko potegnili od levega na desni breg, jih na obeh

bregovih enakomerno oprli, potisnili enega k drugemu, toda tako, da sta bila z odritki in vrhovi po dva in dva na slovenski oziroma na hrvaški strani. S tem so dosegli razmerje za enakomerno obremenitev. Nato so čez ogrodje brvi pritrdili lesene plošče, vse skupaj pa nastlali z debelo plastjo slame, da bi utišali ropot čevljev in kopit.

Vse to delo je bilo opravljeno v dobre pol ure, se pravi že četrto pred dvajseto, pa še brez vsakega hrupa povrhu. Kurir Alojz Večko-Boris se je pognal na konja in zdirjal k Boršičevi gostilni, kjer sta že čakala predhodnica Šercejjeve brigade in divizijski štab. Komandantu 14. divizije Jožetu Klanjšku-Vasji je poročal, da je vse pripravljeno za prehod čez So tlo.³⁶

Tomšičeva brigada je iz Jelenjaka odšla že popoldne pred šestnajsto uro, kaj ti morala je zavarovati prehod čez Sotlo s hrvaške strani. Njena pohodna kolona se je razvila čez Skalič in Gornji Škrnik v Zagorska Sela, kjer sta 1. in 2. bataljon odhitela v zasede na oba kraka ceste, proti Kumrovcu in proti Imenem. Serčerjeva in Bračičeva sta odpotovali, iz nastanišč v Ravnica proti meji ob sedemnajstih. Sotlo in nemško mejo naj bi prva prekoračila Serčerjeva brigada, ki je bila določena v predhodnico. Njej je morala slediti Bračičeva, tej divizijski štab, zadnja pa naj bi zasilni most prestopila Tomšičeva, ki je prevzela vlogo zaščitnice. Tako je bil končan pohod prek Hrvaške, med katerim so partizani Tomšičeve brigade prehodili najmanj 370 kilometrov (glej skico št. 44 na str. 38).*

Prehod prek zasilnega mostu in skozi vrzel v bodeči žici se je tačas že začel. Brez kurirjev, ki sta hodila z divizijo kot vodnika, je s hrvaškega ozemlja prešlo Sotlo 1025 ljudi. Na poti čez Hrvaško se je 14. divizija torej zmanjšala za 87** partizanov, od tega jih je 19 padlo, 28 je bilo huje in 9 laže ranjenih, 2 ujeta, 34 jih je zbolelo ali omagalo, nadaljnje 4 pa so pustili na straži pri tajnem skladišču za težko orožje in strelivo na Kalniku. Tomšičeva brigada je pri prehodu čez Sotlo štela še 334 partizanov in partizank.

Partizani treh brigad so stopali čez zasilni most na Sotli skoraj dve uri, ne da bi v tem času počil kak strel. Tudi sicer je ta bojni poseg minil brez nevšečnosti. Res je prišlo tudi do majhne nezgo-

* Dolžino poti so izračunali strokovnjaki Republiške geodetske uprave iz Ljubljane (mnenje z dne 10. oktobra 1988).

** Podatki o številčni moči se ne ujemajo. Po zapiskih Viktorja Avblja-Rudija (dnevnik v obliki koledarčka po zapisu z dne 6. februarja 1989) je 14. divizija ob odhodu iz Suhorja v Beli krajini štela 1060 ljudi, ob odhodu iz Vivodine (poročilo iz dne 7. marca 1944, fase. 15/11 - 4 v arhivu IZDG) 1032 ljudi (razlika je minus 80), ob prehodu čez Sotlo pa 962 ljudi (razlika je minus 63). Domneva, da Avbelj morda ni štel divizijskega štaba, ni potrjena.

de. Z majave brvi je v Sotlo zdrsnil mulee, ki je nosil težki minomet 81 mm 2. bataljona Tomšičeve, vendar so po daljših mukah rešili iz vode ne le minomet, ampak tudi tovorno žival. Zavoljo tega so se bili ob Sotli precej zakasnil in so potem po mulovodcih streljale tudi obmejne straže.

Ko je divizijska zaščitnica izginila v meglicah mesečne noči, so partizanski sodelavci iz Plaviča in Zagorskih Sei brž pobrali plohe iz hrastovine in jih prepeljali na Maukovo žago, smrekova debela potegnili stran od bregov Sotle in jih razvlekli daleč naokoli. Tako so zabrisali sledi o tem, kaj se ponoči dogajalo pri Pokleku.

Vsem partizanskim ljudem seje dobro zdelo, ker so se dali Nemci tako ukaniti. Baje so nasledli dozdevnemu zaupnemu obvestilu, da bo partizanski korpus udaril na Bizeljsko čez most v Mački vasi pod Klanjcem. V Sedlaijevem, kjer so imeli Nemci obmejno postojanko, so ostali samo trije obmejni stražniki, ki so se v smrtnem strahu poskrili, vsi drugi pa so prežali ob meji pri Bizeljskem.

Neopažen prodor čez Sotlo ter skozi nemško in ustaško mejo, prepleteno z bodečo žico in obdano z minami, je bil gotovo eden najpomembnejših uspehov 14. divizije na njeni poti, in sicer ne le med pohodom čez Hrvaško, ampak tudi pozneje na Štajerskem. Prehod čez Sotlo, ne da bi pri tem počil en sam strel, je dokaz, daje Štirinajsta taktično in operativno presenetila Nemce.³⁷

Prehod je na slovenski strani Sotle zavarovala 1. četa 1. bataljona Šercejjeve brigade, tako daje postavila mitralješki zasedi z obeh strani steže, ki so jo za vrbami in vzdolž ovir step tale nemške obhodne straže. Druga četa je plegla v zasedo onstran Sedlaijevega, da bi preprečila morebitni nemški prodor čez jez k Pokleku, preostali del bataljona pa se je razvrstil v zasedo ob cesti, ki pripelje v Sedlaijevo od Bistrice ob Sotli in od Kunšperka.

Medtem je vlogo predhodnice prevzel 2. bataljon Šercejjeve, treba pa je bilo dobiti tudi novega vodnika. Nameravali so dvigniti pismonošo Leopolda Brgleza, vendar je bil bolan, zato so morali potrskati pri čevljarju Francu Rupniku, ki je prebival v zadnji hiši proti Bučam. Vljudno so mu ukazali, naj partizansko kolono popelje levo od Buč na Klake. Ko so potem hiteli naprej, seje na cesti proti Bučam zaslišal klic: »Halt! Hände hoch!«

Izkušeni partizanski borci pa so se v hipu razpršili desno in levo v kritja, potem pa planili naprej in neznane sovražnike brez strela polovili. Izkazalo se je, da gre za kočevske Nemce, ki so na domove izgnanih Slovencev ob Sotli prišli iz Lapinj in obeh Pokštajnov. Bilo jih je pet in oboroženi so bili s kratkimi puškami tipa Mannlicher. Že ob preiskavah hiš v Sedlaijevem pa je popolnoma novo mavzerico zaplenil Drago Kune. A šerčerjevci so vas le

površno preiskali. Mnogo temeljiteje je to opravil 1. bataljon Tomšičeve, ki je v Sedlarjevem ulovil dva orožnika, že starejša letnika, zaplenil pa dve puški in pet ali šest zabojev streliva za mitraljez. Poleg tega je komandir Franc Pakar-Vid v orožniški postaji zasegel tudi parabolo mavzer.

Z uspehi zadovoljna predhodnica je pri koti 267 zavila na levo, potem pa spešila po grebenu čez Vrensko Gorco, da bi kar najhitreje prehodila obmejni pas, naseljen s Hitlerju zvestimi kočevskimi, besarabskimi in bukovinskimi Nemci. Žal poveljstvo predhodnice ni bilo posebno pozorno in tako se je napletlo, da ceste od Kozjega v Buče ni zavaravalo z mitralješkimi zasedami, kakor zahtevajo pohodna pravila. Izgovor, da ni bila vrisana v karti, ga ne opravičuje, saj bi po videzu cestišča le morale vedeti, da gre za zelo pomembno cesto. Sicer pa je v obmejnem pasu vsaka cesta pomembna.

Med preходом te ceste je kmalu prišlo do streljanja, ki pa 14. diviziji ni prineslo takega uspeha, kot bi ga lahko.

Ob 21. uri in 45 minut je po cesti od Buč pripeljal osebni avto s štirimi carinskimi stražniki. Naie tei je točno na pratež z mulami in malo je manjkalo, da divizija ni izgubila radijske oddajne postaje. Tone Žnidaršič-Mezinov je ob nenadnem prihodu avtomobila mulo spustil in zbežal za kolono, na srečo pa mu je žival sledila. Partizani v koloni so bili presenečeni, zato ni nihče uporabil orožja pravi čas. Šele ko so Nemci že odpeljali skozi kolono, je od zadaj v vozilo sprožil rafal iz brzostrelke sam divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, za njim pa še nekaj borcev iz Tomšičeve brigade, ki je sledila neborcem iz prateža divizijskega štaba.

Uspeh teh rafalov je bil vsaj ta, da so bili trije obmejni stražniki ranjeni, dasi bi bili lahko pobiti. Ker niso bili, so lahko poročali, kaj so opazili. To pomeni, daje nemško poveljstvo šele od njih izvedelo o vdoru 14. divizije čez Sotlo.³⁸

Streli na avto nemške carinske straže so izzvali preplah po vsej okolici. Kmalu je bilo slišati strele iz bližnjih vasi iz Kozjega pa je bilo videti tudi odseve signalnih raket.

V zaščitnici je bila 1. četa 1. bataljona Tomšičeve. Ko je prekoračila cesto Sedlarjevo-Bučje ter zavila na nekem ovinku v hrib, je po sledeh divizijske kolone prišlo 31 nemških vojakov. Njihove silhuete na pobočju so opazili Kramaričevi partizani, ki so imeli v temi od zdolaj boljši pregled, prepoznali pa so jih po čeladah, ki so se lesketale v mesečini. Četa je jadrno pohitela čez potoček nazaj in jurišala v breg. Od Nemcev sta padla dva, eden pa je bil smrtno ranjen. Namestnik komandirja Janez Gršič-Ivan je pri padlem Nemcu v obcestnem jarku zaplenil nemško brzostrelko s pregibnim kopitom in pištolo Steyr. Pištolo je obdržal zase, brzostrelko

pa je moral izročiti v štab. Pri drugem padlem nemškem vojaku so zaplenili polavtomatsko puško. Puškomitraljezec Peter Istenič ga je slekel. Plašč je bil sicer ves krvav, toda dolg in topel. Tedaj je Istenič dobil tudi kapo, brez katere je bil že od juriša v Jankovički šumi. Pri tretjem Nemcu, ki je bil hudo ranjen, je zaplenil nemško brzostrelko tudi brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha.

To seje pripetilo v nekem slivniku, nad katerimje stala kmečka hiša. Partizani so mislili, da so v njej nemški vojaki, zato so hoteli vdreti vanjo. Nenadoma je za vrati počil strel. Ko so vrata vlomili, so za njimi našli v krvi Besarabca, ki si je pogнал kroglo pod brado, ob njem pa puško manliherico.

Partizani so pozivali, če je še kdo živ v hiši, naj pride iz skrivališča z dvignjenimi rokami, pa ni bilo nobenega glasu. Tedaj je nekdo opazil prste na vratih v zgornje prostore. Komandant Janez Janežič-Oijak je tja sprožil rafal iz brzostrelke, nehote ubil otroka in ranil drugega moškega. Taje bil zadet dvakrat. Obvezala gaje četna bolničarka.³⁹

Kmalu po prehodu ceste od Kozjega proti Bučam je pri pohodu nastal zastoj. Bilo je nekaj po polnoči. Tedaj seje divizijska kolona znašla v nekakšni dolini, povsod po okoliških grebenčkih pa je bilo čutiti Nemce, ki so nažigali večinoma na slepo, toda tako, da so krogle vendarle letele v pravo smer. Taka krogla je zadela v glavo brivca 3. čete 1. bataljona Hasana Pitića-Brica, doma iz vasi Stolac, in ga ubila.

Če ne bi ničesar ukrenili, bi divizijska kolona lahko zašla v nevaren položaj. Z okoliških vinorodnih pobočij je bilo treba sovražnike nemudoma prepoditi. Posamezne čete ali njihovi deli so pohiteli v tisto smer, od koder so se oglašali Nemci.

Prvi in drugi vod 1. čete 3. bataljona sta poročnika Anton Grregorič-Jakec in Milenko Knežević povedla v napad čez vinograd proti bližnji zidanici. Med naskokom sta bila ranjena bolničarka Munirà Baraković-Mira iz Mostarja in Stane Jančar, ki gaje pod levim očesom zadela krogla iz brzostrelke, kar pa partizanov ni zadržalo.

V precep so dobili oddelek Besarabcev, ki so bili očitno nevešči bojevanja. Hipoma so bili vsi pobiti. Radoživi Milenko Knežević, namestnik bataljonskega komandanta, je četnemu komandirju Jakcu predlagal, da to zmago zaznamujeta s kljukastim križem. In res je Milenko iz padlih besarabskih Nemcev sestavil Hil lerjev križ, za kar pa mu je zmanjkalo enega mirliča. Potemtakem je tam padlo sedem Nemcev. Ob prihodu v zidanico sije vročerkvni Bosanec še postregel z debelušno besarabsko deklino, ki je po vzhodnjaškem običaju vzela vse za dobro.

Ranjeni partizan Stane Jančar je dobil prvo pomoč od Helene

Murovec-Hele, bolničarke 2. čete 3. bataljona. Kmalu zatem gaje previl še brigadni zdravnik dr. Stanko Pirc-Lojze, ki mu je rano tudi strokovno očistil.

Namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris je popeljal najuriš 3. četo 2. bataljona. Pred naskokom je borcem zabičal, da se ne sme noben zadrževati pri padlih sovražnikih, treba je bilo nemudoma zavzeti vrh vinograda, s katerega je padlo pet strellov. Med poveljem za juriš je začel streljati s pištolo v zrak.

Četni komandir Ivan Zor-Jernej in namestnik bataljonskega komandanta Ivan Šket-Trček sta tekla naravnost navzgor proti vrhu vinograda ob nekakšni živi meji. Zraven nje seje stiskal Nemec s puško. Nanj je Jernej opozoril Trčka. Tedaj je tudi že počilo, hip zatem pa je bil ubiti sovražnik že čisto gol, brez čevljev in brez puške.

Bataljonski sekretar ZKM Lojze Dolničar je tekel skupaj z namestnikom komandirja Jožetom Pečnikajem-Levom. Hipoma seje Lev obrnil in ustrelil Nemca, ki je čepel v podrasti pod potjo z naperjeno puško. Ob vračanju sta ugotovila, da ta sovražnik ni mogel streljati, ker se mu je zaskočil naboj v cevi.

V njuni soseščini je drugega Nemca ubil puškomitraljezec, silno močan mladenič, ki je imel čisto raztrgane čevlje. Ker se pri padlem sovražniku ni smel zadrževati, si ga je vrgel čez levo ramo, z desno roko pa je držal puškomitraljez; tako je s puškomitraljezom v desni in s padlim Nemcem v levi jurišal na vrh vinograda. Šele tam je mrtvega sovražnika sezul in slekel. Tako je poskrbel, da ga na Štajerskem ne bo zeblo.

Tudi ta dva padla nemška vojaka sta bila besarabska Nemca, eden pa se je potuhnil in so ga ujeli. Vsi so bili oblečeni v rumene vojaške jopiče in črne hlače. Prav taki uniformi pa sta nosila tudi kočevska Nemca, ki sta pred letom 1941 domovaia v Šalki vasi. Prvega je prepoznal obveščevalec Jože Novak-Miha, drugega pa komandant 2. bataljona Jože Boldan-Silni. Prepoznana obsotelska doseljenca sta prosila, naj jima partizani oprostijo, češ da ništa kriva, ker so ju zalotili s Hitlejevimi označbami in puškami, toda oprostivte ni moglo ali smelo biti.

Torej je Tomšičeva brigada tisto noč pokončala štirinajst sovražnikov, dva nemška orožnika pa je zajela. Štabu divizije je priglasila štiri zaplenjene puške in eno brzostrelko, kajti pojasniti je treba, da so od pušk partizani šteli le mavzerice, manliherice na staro avstrijsko strelivo pa so razbili.

Med nočnimi spopadi je bila uspešna tudi Bračičeva brigada, ki je zaplenila tri puške, še posebej zadovoljen pa je bil Tone Vidmar-Luka Suhodolc, namestnik divizijskega komandanta, ki je pri pad-

lem Nemcu zaplenil nemško brzostrelko z lesenim kopitom. Pri njem je dobil tudi nemško planinsko čepico, ki mu je potem grela premrle uhlje.⁴⁰

Divizijska predhodnica je čez Drensko Reko dosegla Gubno šele 7. februarja 1944 ob petih. Tomšičeva pa je do tja prišla ob pol sedmih. Pot od Jelenjaka čez Sotlo je bila dolga le 22 kilometrov, zaradi spopadov z Nemci pa je bila brigada na poti kar 13 ur.

Ob svitu so se brigade razvrstile takole: Sercejeva se je pomaknila prav do Košnice, Rovnic in Hrastja v Žusmu, Bračičeva je odšla v Staro Glažuto, Drenovce in Žamerk, divizijski štab se je nastanil v Gubnem, Tomšičeva pa je svoje bataljone razvrstila v Gubno, Krivico in zaselek Počival, kjer sta bila brigadni štab in pratež s kuhinjo. Za poglobitna varovanja je moral poskrbeti

3. bataljon, ki je napotil v zasede proti Prevoiju in Pilštanju 1. in 2. četo. Še prej pa je moral preprečiti beg domačinov, ki so skakali skozi okna, da bi šli Nemcem prijaviti prihod partizanov. Nejeverno so poslušali slovensko govorico in doumevali, da pred sabo nimajo banditov, ampak slovensko osvobodilno vojsko.

Največje presenečenje je zarana 7. februarja 1944 povzročil divizijski štab, ki je štabu Tomšičeve brigade odredil, da mora biti komandant 2. bataljona Jože Boldan-Silni takoj razrešen in ustreljen. Povod za tako strogost je bil dokaj čuden spodrsrlaj prejšnjega dne v Zagorskih Selih, kjer je Silni spil deci precej močnega žganja in prevzel nujno pismo za divizijskega komandanta Jožeta Klanjska-Vasjo. Spravil gaje v naprsni žep, da bi bilo bolj varno, nato pa s konjem zdijal do divizijskega štaba. Tam je moral v močno razgretim prostoru čakati približno uro, da se je komandant Vasja zbudil, tačas pa mu je že zakuhalo v glavi. Ko bi mu moral nato nujno pošto izročiti, pisma nikakor ni mogel najti, ker gaje iskal v torbici in drugod, samo v naprsnem žepu ne. Nazadnje se je le spomnil, kam gaje vtaknil, se vrnil in ga izročil. Takrat so ga v divizijskem štabu vzeli v precep, češ da je pijan, kar je prostodušno priznal in tudi povedal, koliko je spil. Seveda je s tem priznal prekršek, za katerega je štab 3. grupe odredov že 30. maja

1942 predpisal, da je treba »pijanega partizana takoj aretirati in ustreliti brez vsakega predhodnega obvestila...«

Brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka, njegov namestnik Jože Lepin-Ris, politični komisar Vlado Mišica-Miha in njegov namestnik Ivan Dolničar-Janošek, so se ukazu divizijskega štaba za ustrelitev uprli kakor en mož, pokorili so se samo ukazu za razrešitev. Takrat je bil za komandanta 2. bataljona Tomšičeve imenovan Ivan Šket-Trček.⁴¹

Streljanje pri zasedah 3. bataljona Tomšičeve se je začelo ob

devetih. Najprej je od Prevojja v zasedo 1. čete, ki je bila zraven domačije Lesnika v Gubnem 21 (glej skico št. 45 na str. 39), prišlo pet Nemcev. Najbrž ni bila dovolj čuječa, pa so sovražniki ušli. Ranjen je bil le eden, ki se je dolgo in spretno izmikal.

Kmalu zatem je v zasedo na Osojku zašla nemška patrulja, ki je prišla od Lesična, inje štela 15 do 20 vojakov. Zaseda 2. čete je užgala z Osojka, ko so Nemci prišli na most pri Debeljaku. Že po prvih rafalih so padli trije, četrtega je zadel namestnik komandirja Anton Dremelj-Ante pri Kladošku s težko brezo. Kljub precejšnji razdalji in dobremu zaklonu gaje vsakič zadelo dvajset krogel. Temu in prvem trem padlim Nemcem so partizani pobrali orožje in opremo s čevlji vred.

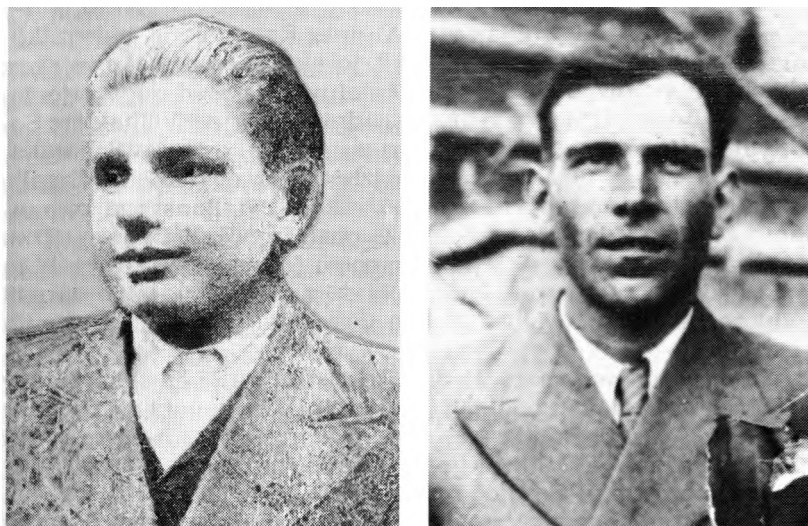
Okoli 12.30 so razkropljeni sovražniki dobili okrepitve. V boj je posegla 2. četa, za njo pa še del 1. čete 611. bataljona deželnih strelcev, toda Nemci niso mogli priti nikamor. Zato so prodirali v kritju gozda po vzhodnem pobočju Osredka (kota 519) proti Straži in Straški Gorči, najmanj 300 metrov stran, kar je bilo za natančne zadetke z Osojka mnogo predaleč. Razvil se je položajni boj, ki

2. četi ni obetal večjih uspehov. Ker je bilo zvečer pričakovati nov naporen pohod, je komandant 3. bataljona Ignac Horvat-Imre odredil, naj se celotna druga in dva voda prve čete umaknejo na počitek v Gubno. V zasedi je ostal samo 3. vod 1. čete z enim puškomi-traljezom, ki si je v gozdičku Oniš našel imenitno razgledno in obrambno točko, v bližnji nepregledni gozd z desne pa je poslal na stražo 39-letnega četrtega čevljarja Jožeta Grmka-Iva iz Hruševce.

Nemci so partizanski umik začutili okoli šestnajstih, nakar so začeli v strelcih počasi prodirati čez Osojek proti Onišu in Gubnemu. Boj z vodom 1. čete se je začel nekaj pred sedemnajsto. Ker so na planem pri Lesniki naleteli na partizanske rafale, so pritisnili skozi gozd, kjer je bil na straži partizan Grmek, ki je začel klicati na pomoč, nakar je bil zadet v trebuh. Zaseda na skalovitem vršičku Oniš se je znašla v kritičnem položaju.

Partizani so imeli opazovalnico tudi v zvoniku cerkve sv. Primoža in Felicijana. Kaj je počela tista mitralješka trojka v zvoniku, da so se trije Nemci z mitraljezom nenadoma znašli sredi Gubnega, ne ve nihče. Druga četa 3. bataljona Tomšičeve je opravila z njimi kot za šalo. Najhitrejši je bil namestnik komandirja Anton Dremelj-Ante, ki je zgrabil za protitankovsko puško in užgal, zato se je Nemec z mitraljezom umaknil, čeprav je imel odličen zaklon. Medtem se je začel splošni juriš.

Brž ko je 3. bataljon očistil najbližjo okolico vasi, je v strelski razvrstitvi pohitel na pomoč 3. vodu 1. čete na Oniš (glej skico št. 45). Med jurišem je bil laže ranjen vodnik Matija Novina iz 3. čete,

Brigadni kurir Alojz Gregorčič iz Zemlja (levo), kije padel 30.januarja v bojih z ustaši pri Martinščini in četni čevljar Jože Grmek Ivo iz Hruševce (desno), ki je bil 7.februarja 1944 smrtno ranjen. Za četnega Hasana Pitića-Brica iz Stolca, kije padel v noči na 7. februar 1944, nismo mogli ugotoviti sorodnikov.

ki mu je krogla prevrtala podlaket, ne da bi zdrobila kost. To juriša ni zadržalo. Nemci so morali bežati, od koder so prišli. Pri domačiji Lesnika je bil ranjen tudi vodnik 2. voda 1. čete Franc Pintar-Frenk, ki mu je krogla zdrobila nadlahtnico desne roke, kar je bila zelo huda rana.

Tudi to ni zadržalo juriša. Frenkovi soborci so sovražnike podili čez greben Osojek prav do Debeljaka. Ob tem so zaplenili štiri puške in dve brzostrelki. Nazajgrede so pobrali ranjenega čevljarja Jožeta Grmka-Iva, ki se je smilil vsakemu posebej. Po kalnih očeh so spoznali, da ne bo dočakal naslednjega dne. Nemci so ubili tudi 47-letnega domačina Martina Križnika iz Gubnega, ki je šel grabit listje.⁴²

Boji 3. bataljona Tomšičeve pri Osojku, Lesniki in Onišu so bili dokaj uspešni, saj so Nemci izgubili enega oficirja in pet vojakov. Slabše je bilo pri Šercerjevcih v vasicah Rovnice in Hrastje, kjer je nemška zasledovalna patrulja nastanišče 1. bataljona Šercerjeve napadla še po temi, povzročila preplah in prestrelila kotle, potem pa izginila.

Žal pa to presenečenje poveljstva 3. bataljona Šercerjeve ni iz-

modrilo, saj je za nastanitveno varnost preslabo poskrbelo. Poleg tega se je našel tudi izdajalec, blokführer Franc Skale, ki je priklical in po skrivnih poteh pripeljal 18. lovski odred nemške vojske z oddelki vermanov. Na srečo so Nemci užgali pred dogovorjenim časom. Nameravali so opraviti z brigadnim kurijem Vilibaldom Sobanom in ekonomom Milanom Ivancem-Adamom, čeprav 3. bataljonu Šercejve še niso zaprli vseh izhodov iz nastanišča. Zavoljo tega se je glavnina na čelu z namestnikom bataljonskega komandanta Mirkom Zdešajem prebila iz pasti brez hujših žrtev. Tudi štab brigade je hitro ukrepal. Nemcem je poslal za hrbet 1. in 4. bataljon, isto pa je na lastno pobudo z manjšo skupino naredil podporočnik Miroslav Lilik, tako so sovražnike dobili v klešče in jih premagali.

Štab Šercejve je poročal, daje bilo pobitih 12 nemških vojakov (Nemci so navedli le 3 padle in 7 ranjenih). Vermanski oficir Franz Kugler iz Celja je dobil strel v trebuh in partizani so mu dali zdravniško pomoč, Lilik pa je ujel vermanskega oficirja Franca Žuraja in vermana Seliška iz Žamerka. Ujeli so tudi nemškega vojaka poljskega rodu. Vse te so potem privedli v divizijski štab. Ujeti verman Selišek iz Žamerka, zlasti pa ujeti Kočevar Franc Rupa iz Sedlarjevega sta imela srečo, kajti partizani soju pred odhodom samo slekli in sezuli. Podporočnik Miroslav Lilik je v boju pri Košnici zaplenil parabolo mavzer, brigadni politični komisar Mihael Butara-Aleks pa brzostrelko. Toda kaj, ko so po nepotrebnem padli štiri partizani (od tega en četni politični komisar) Šercejve brigade, osem pa jih je bilo ranjenih (od tega dva komandirja čet in en namestnik). Od ranjencev velja poimensko omeniti vsaj Borisa Bitenca-Bojana, ki je v Šerčerjevo prišel iz Tomšičeve brigade prek topniškega divizionarja.⁴³

Ti dogodki so napovedovali, da bo bojevanje z Nemci hudo in da bo zahtevalo mnogo žrtev.

Nemška poraza pri Stari Žagi in na Federmasu

Napoved komandanta glavnega štaba Franca Rozmana-Staneta v Vivodini, da bodo Nemci na prihod 14. divizije ostro reagirali, se je uresničila. Že v nedeljo, 6. februarja, pred polnočjo so začeli zvoniti telefoni po vsej Štajerski.

Nemcem je na Štajerskem primanjkovalo izuijenih vojaških in policijskih enot: 14. in glavnina 19. policijskega polka SS so imeli opraviti s partizani na Gorenjskem ter ob prometnicah Ljubljana-Kočevje, zlasti okoli Zdenske vasi in Velikih Lašč, 1. bataljon

19. policijskega polka SS iz Celja pa še ni končal hajke proti Šlandrovi brigadi na Dobrovljah in Menini planini, ki se je začela 3. februarja 1944. Pri roki v Celju je bila le glavnina ene čete (skupaj 91 mož) in vod (kakšnih 41 mož) neke druge čete tega bataljona. Od policijskih enot je največ štela Planinska lovska četa, ki je imela 121 mož. Tudi orožništvo je bilo šibko, na voljo je imelo samo motorizirano četo z 90 možmi in tri vode akcijske čete z 91 možmi.

Nekaj močnejše so bile enote 18. polka deželnih strelcev, ki je imel 611., 649. in 922. bataljon in je štel 27 častnikov, 110 podčastnikov in 900 vojakov, skupaj torej 1037, toda za boj proti 14. diviziji je mogel izločiti samo zasledovalni (lovski) odred, ki je štel kakšnih 60 mož, nepopolno 1. in 2. četo 649.. nepopolno 2. četo 611. in nepopolno 2. četo 922. bataljona ter akcijsko baterijo 438. divizije za posebne namene, ki so štele skupaj 399 mož. Tem eno tam so priključili še četo 48. bataljona tankovskih lovcev, ki je štela 152 mož.

Številčno najmočnejšo vojsko je zbobnal vodja alarmnih čet Wehrmannschafta Franz Steindl, ki je že 7. februarja iz Brežic, Celja in širše okolice, Ljutomera, Maribora in okolice, Ptuja in okolice, Slovenjega Gradca in Trbovelj spravil na noge šest okrepljenih akcijskih čet, ki so štele skupaj 657 mož.

Ce k omenjenim enotam prištejemo še kakšnih 50 pripadnikov obmejnih straž, 50 orožnikov iz najbližjih orožniških postaj in 4. četo 649. bataljona deželnih strelcev, ki je bila v obmejnem pasu nastanjena že pred tem (okoli 160 vojakov), potem so Nemci do večera 7. februarja 1944 zbrali za boj proti 14. diviziji že 2262 mož, to pa je bilo dvakrat toliko, kot je ob prehodu Sotle štela Štiri - najsta. Ta vojska je bila sicer nekaj bolje oborožena od treh brigad, vendar je po bojevitosti, predvsem pa po bojnih izkušnjah bitveno zaostajala za borci Tomšičeve, Šercerjeve in Bračičeve brigade, kar so prepričljivo pokazali že boji čez noč.

Poveljstvo nad vso to neenovito vojsko je prevzel komandant 18. polka deželnih strelcev podpolkovnik Paula-Gall, ki je svoj štab premaknil v Slivnico pri Celju in že dopoldne 7. februarja začel usklajevati akcije enot, ki so mu bile na voljo. Obračun s 14. divizijo si je zamislil po preizkušenem nemškem načelu: najprej zapreti mejo ob Sotli, nato pa pritisniti od zahoda proti Žusmu, Žamerku in Gubnemu ter tri partizanske brigade nagnati na zapore. Odredil je, naj 4. četa 649. bataljona deželnih strelcev skupaj s pripadniki obmejnih straž in orožništvom zapre cesto Bistrica ob Sotli-Podčetrtek, z glavnino 2. čete 611. bataljona deželnih strelcev je nameraval okrepiti pritisk vzdolž ceste Bistrica ob Sotli-Kozje-Planina, četo 48.

bataljona tankovskih lovcev pa je poslal od Slivnice proti Loki pri Žusmu, da bi naredila zaporne pasti tudi proti severu. V isto smer, čez Vinski Vrh (tedaj Sv. Štefan), je na ogled okolice poslal še policijski akcijski vod. V tako nakazano zaporno podkev je od zahoda pognal proti Žusmu nemške enote: četo 19. policijskega polka SS, 2. četa 649. bataljona deželnih strelcev ter 18. zasledovalni odred in celjske vermane. Za podporo jim je namenil akcijsko baterijo iz 438. divizije za posebne namene, ki je svoje topove postavila ob cerkvi sv. Urbana v Gorici pri Slivnici.⁴⁴

Kakor verno iz prejšnjega poglavja, Nemci 7. februarja 1944 niso poslali v napad bolj močnih in bojovitih enot. Težave so imeli tudi z zvezami, saj so imeli na voljo le krajevni telefon in sie, zato so ukazi podpolkovnika Paula-Galla zamujali. Verno, da so morali divje bežati celo pri Košnici, kjer so presenetili 3. bataljon Šercerjeve, med pohodom iz Lesičnega proti Gubnemu pa tako ali tako niso mogli doseči prav ničesar v svojo korist. Glavnina 2. čete 611. bataljona deželnih strelcev pred Osojkom se je znašla v taki stiski, daje zahtevala pomoč. Podpolkovnik Paula-Gall je mogel zahtevi ugoditi šele ob mraku 7. februarja, ko je prišla v Slivnico pri Celju 2. četa 922. bataljona deželnih strelcev. Nemudoma jo je napotil prek Jelce, Puhorja, Prevorske vasi in Skopečnega proti Gubnemu, toda prodrala je tako počasi in bojažljivo, da sploh ni prišla v stik z varovanji Tomšičeve brigade pri Gubnem (glej skico št. 46 na str. 40).

Podpolkovnik Paula-Gall je do večera 7. februarja zbral že vse razpoložljive enote, z njimi okrepil zapore ali jih napotil na izhodišča za napad. Po dolinah okoli Gubnega je bilo slišati njihove pritajene premike ali rožljanje, kar je zbujalo vtis, da Nemcev kar mrgoli. In res so se temeljito pripravljali, da bodo svoj prvotni nacrt, ki jim je prvega dne spodletel, uresničili 8. februarja. Toda to so bili računi brez krčmarja. Tudi štab 14. divizije je imel namreč svoje načrte. Že popoldne gaje glavni štab brzojavno opozoril, naj pazi, da nemški napadi ne bodo pognali divizije na Hrvaško. Zato je trem brigadam ukazal, naj se ponoči izmuznejo iz obkolitve in pomaknejo proti zahodu. Vendar je prvotna zapoved znana le za Šercerjevo brigado, ki bi se morala nastaniti v Presečnem, Tomšičevi brigadi pa je divizijski štab ukaze za nastanitev spremenil med potjo, ker je opazil, da gre za velikanske nemške premike.

Premik treh brigad se je začel nekaj po dvaindvajseti uri, potekal pa je neopazeno in neopaženo. Zarana 8. februarja 1944 se je začel nemški napad v prazno. V Gubno, Javoršico, Počival, Staro Glažuto in Žamerk pa tudi v Rovnice in Hrastje je po pričevanju domačinov prišlo Nemcev kot listja, vendar so za partizani zaman oprezali.⁴⁵

Nočni pohod za Tomšičevo brigado ni bil prav nič prijeten. Hodila je v najstrožji tišini in počasi, kot da bi tipala vsako ped pred sabo. Cesto Crnolica-Turno-Pilštanj je prekoračila pri Prevorju, od koder so nemški orožniki pobegnili že čez dan. Nato se je pomikala čez Brezje in mimo Pokorne vasi v Podvine, kjer jo je dohitel nov ukaz divizijskega štaba za nastanitev v Stari Zagi in Golobinjeku. Vso noč je zeblo do kosti, naletaval pa je tudi sneg iz mraza, kar je delalo stezo spolzko. Ob tem je bilo najhuje za tište, ki so nosili v trebuh ranjenega čevljarja Jožeta Grmka-Iva. Tega se spominja zlasti Slavko Ivančič-Basač. Grmek je dolgo polglasno javkal in vzdihoval, onstran Podvina pa je utihnil. Nosači z žulji na ramah so doumeli, daje zaspal za zmeraj. Da sovražniki ne bi mogli oskruniti njegovega trupla, ga je bilo treba nesti naprej čez cesto Planina-Pilštanj, ki so jo prekoračili tik pod Šentvidom pri Planini (glej skico št. 46).

Mogočna cerkev, ki je obvladovala vso dolino pod seboj, se je odsvitala na oblačnem nebu in zbujala bojazen, a brez potrebe, zakaj nemški orožniki so pobegnili ne samo iz Prevoija, temveč tudi iz Šentvida in bližnjega Zagorja.

Bračičeva brigada z divizijskim štabom je cesto prešla čez Grebne. Divizijski štab se je pomaknil globoko v gozd, prav do Federmausa, Bračičeva se je s pratežem nastanila na kmetijah okoli Ulage v Podlogu pod Bohojem, vendar je del enot pustila v zasedi ob cesti pri Fužinah in Leženah. Te njene čete so začele takoj zasekavati cesto in delati druge ovire.

Štab Šercejve ni dobil zapovedi za spremembo divizijske razvrstitve, po nastanitvi na Presečnem pa njegov kurir tudi ni dobil stika z divizijskim štabom, ker ga v naznačenem kraju pač ni našel. Zato se je Šerčerjeva čez dan pomaknila proti zahodu, vse do Planinskega Vrha, Loke pri Planini in Planinske vasi, se tam dobro zavarovala in utrdila.⁴⁶

Opisane premike so Nemci zaznali šele po šunku proti Žusmu in Gubnemu. Ogledniški eskadron, ki je najprej pregledal okoliš okoli Loke pri Žusmu, so na Planino prepeljali šele popoldne 8. februarja, že pred tem pa so v tisto smer poslali tudi druge enote. Podpolkovnik Paula-Gallje domneval, daje partizanska divizija pri Presečnem in Planinskem Vrhu pustila samo svoje zaščitnice. Z zaporami na cesti Planina-Pilštanj jih je nameraval ločiti od divizijske glavnine in uničiti. Ker pa se njegove enote v bojih niso dobro obnesle, je skušal njihovo učinkovitost izboljšati s preureditvijo. Sestavil je tri bojne skupine. V prvo, imenovano Frühwirt, je vključil 18. zasledovalni odred ter 2. in 3. četo 922. bataljona deželnih strelcev. Ta je dobila nalogo, da sledi partizanski zaščitnici čez Pre-

vorje, jo loči od glavnine, ki je prešla cesto Planina-Pilštanj, in jo unici. Skoraj enako nalogo je dobila bojna skupina Kalmbach, v kateri sta bili 3. četa 649. in 2. četa 611. bataljona deželnih strelcev. Med premiki sta se ti skupini združili v eno, kljub temu pa ništa dosegli nobenega uspeha. Povsem brez posla so ostale čete Wehrmannschafta, ki so morale zapreti cesto Turno-Pilštanj, najhujšo smolo pa je imela bojna skupina Lojewsky, ki bi se morala s tovornjaki prepeljati po obvozni cesti prek Loke pri Črnllici, Vezovja in Škarnic do Planine pri Sevnici, potem pa nemudoma zapreti cesti od Planine čez Šentvid proti Pilštajnu.⁴⁷

Koje Tomšičeva brigada z 2. bataljonom zasedla Staro Žago, je bil že dan in začelo je močnejše snežiti. Ker je mimo peljala cesta s Planine proti Sevnici, so se enote razvrstile v zasedo. Jernejeva četa seje utrdila po pobočju Anzekovega griča, desno od nje in v sredini je bila Uršičeva, na desnem krilu pa Limova (glej skico št. 47 na str. 41). Na cestni mostič čez potoček nasproti opuščene žage so zakopali mino, brigadni štab pa je bil pri Mohorju. Prvi bataljon ni šel čez cesto v Golobinjek, ampak so se njegove čete nastanile v Vejicah, glavnina 3. bataljona pa je ostala blizu neke barake v gozdu na Jarčku, kjer je partizane ujel najhujši snežni metež.

Že dopoldne so partizani poslali dečka Henrika Žibreta po cigarete v Šentvid pri Planini. Dali so mu marke, toda nakaznic ni imel. Vendar mu je trafikantka cigarete vseeno izročila, ker je rekel, da jih zahtevajo partizani. Dobil jih je polno šolsko torbo. Takoj zatem sta ga ustavila dva Nemca in ga zasliševala. Povedal jimaje, daje na stari Žagi vse polno partizanov in da so dobro oboroženi.

Če bi bili Nemci izrabili te podatke, kolona njihovih vozil zagotovo ne bi zapeljala v zasedo Tomšičeve brigade. Zgodilo pa se je drugače. Bojna skupina Lojewsky, ki sta ji pripadali četa 48. bataljona tankovskih lovcev in akcijska baterija 438. divizije za posebne namene, ki bi se morala razvrstiti v zasede ob cesti Planina-Šentvid-Fužine-Pilštanj, da bi zaprla izhode Šercerjevi brigadi, je pri Dvoru pomotoma zavila na desno proti Sevnici in ob 14. uri in 45 minut s strnjeno kolono zapeljala v zasedo 2. bataljona Tomšičeve.

Na čelu nemške kolone je pripeljal oklepnik, za njim motor s čolničkom in tremi Nemci, sledili so jima tovornjaki s topovi in topničarji.* Oklepnik ni zavozil na mino. Ustavil seje deset metrov

* Mirko Podgornik, zasebni prevoznik iz Celja, je zapisal (nedatirano pismo Ladu Ambrožiču-Novljanu), da so ga Nemci najeli za prevoz dveh topov. Potankosti o teh vožnjah in o zasedi pri Žagi ne navaja.

pred mostičkom, za njim še motor. Nemci so izstopili, da bi videli, če je cesta minirana. Tedajci so partizani užgali. Eden od Nemcev z motojia je padel, eden je skočil v potok in se rešil po njem, eden pa je zbežal za Pajkovo hišo. Največ Nemcev je bilo mrtvih in ranjenih na prvem tovornjaku, iz njega so kar padali. Za tem tovornjakom je bil priprazen protitankovski top, ki so ga nemški topničarji uspeli pripraviti za boj in iz njega izstreliti nekaj granat. Od ene izmed granat je bil nad mlinom ranjen v peto partizan Istenič.

Oklepnik seje medtem obrnil in odpeljal iz partizanskega ognja. Isto so naredili tudi tovornjaki, ki jih partizanski rafali še niso dosegli.

Medtem sta 1. in 2. četa naskočili, Nemce prepodili in top pri Pajkovi hiši zavzeli. Ranjeni sovražniki so se prikrili pri Pajku, Stara Žaga 32, žal pa partizani hiše niso preiskali. Preveč jih je zamotil top. Tega so si ogledovali s pretirano vnemo. Če bi ga odpeljali takoj, bi jim ostai. Brž zatem je Nemcem prišel na pomoč težji tank, ki se je izza tovornjakov prebil k Pajkovi hiši, težki mitraljez pa so postavili v zvonik cerkve Sv. Križa. Partizani so se morali na hitro umakniti, topiča pa ni bilo več mogoče odvreči. Partizanskih obrambnih položajev nemški vojaki niso napadli, vendar so skušali mitraljezce pregnati z minometi, da bi prišli do svojih padlih in ranjenih. Ena od min je ranila Venceta Vesela iz Sodražice v desno koleno, čeprav je imel zelo dober zaklon. V snop nemškega rafala je zašel tudi obveščevalec 1. bataljona Dane Benčina-Bolko, kije hotel priti po bližnjici do brigadnega štaba. Ta pogum je plačal z dvakrat prestreljenim stopalom. Torej je imela Tomšičeva v tem boju le tri ranjene.

Boj pri Stari Žagi je po malem trajal do večera, čeprav je močno snežilo. Tište Nemce, ki so padli, je zamelo, na ranjenih pa se je sneg topil. Takih vojakov, ki jih je zamelo, je Vlado Mišica-Miha naštel 20. Brata Konrad in Henrik Žibret menita, da je pri Stari Žagi padlo sedem ali devet nemških vojakov, medtem ko so sami Nemci navedli dva mrtva in sedem ranjenih.

Bojna skupina Lojewsky je bila pri Stari Žagi v taki stiski, da ji tudi nemški težji tank ni mogel kaj prida pomagati. K temu so pripomogle zasede 1. bataljona Tomšičeve, ki so nemško kolono ogrozile od Vejic čez Mango. Nemški tank je pripeljal tako blizu Marka Stepana, da bi lahko pljunil nanj, streljali pa nanj niso, saj mu niso mogli škoditi.⁴⁸

Zaradi nepričakovanih izgub v zasedi pri Stari Žagi nemška bojna skupina Lojewsky ni bila sposobna narediti zapor na cesti Sentvid-Fužine-Pilštanj, kije bila zmeraj v rokah Bračičeve brigade. Podpolkovnik Paula-Gall, kije 8. februarja ob 16. uri premak-

nil svoj štab na Planino pri Sevnici, jo je moral izločiti iz svojih načrtov. Za prodor po cesti od Šentvida proti Fužinam in Pilštanju mu je ostalo samo nekaj manjših ogledniških enot z enim srednjim tankom. Ogledniško enoto in tank je nemudoma poslal iz Šentvida proti Fužinam. Jeklena pošast pa ni prišla daleč. Za kupom gramoza je tank pričakal borec Bračičeve s protitankovsko puško in mu prestrelil drobovje, nakar si oklepni orjak ni upal več dalje. Tudi pehoto, ki je skušala priti do zasek, da bi jih odstranila, so bračičevci po srditih spopadih zapodili nazaj.

Šercejeva brigada 8. februaria ni doživela napada. Nemci so se pomikali okoli nje v spoštljivi razdalji. Okrog Dobja pri Lesičnem se je zbirala bojna skupina Kalmbach, neka druga nemška kolona se je približevala s Planine proti Planinski vasi, vse to pa so partizani iz zvonika cerkve sv. Miklavža natančno videli. Obe nemški koloni sta bili tudi v dometu partizanskih minometov 81 mm, zato sta kmalu dočakali nekaj zadetkov v polno. Žanje je poskrbel namerilec Stanko Kovačič iz Juijevice.

Vendar brez presenečenj in partizanskih izgub tudi ni šio. Manjša enota Bračičeve je izgubila celo lahki minomet z 20 minami, najpomembnejše pa je bilo, da so njene enote preprečile vse nemške naklepe. Zvečer je manjša patrolja Bračičeve brigade celo našla štab Šercejeve in mu prinesla navodilo divizijskega štaba, kam naj se ponoči premaknejo njeni bataljoni. Ražen tega je patrolja Gedžovih partizanov vedela celo svetovati, da se bo Šercejeva prek ceste najlaže izmuznila tik zraven Šentvida pri Planini. In res je tam prehod uspel, ne da bi počil kak strel (glej skico št. 46 na str. 40).⁴⁹

Poglavitna skrb štaba 14. divizije tistega dne je bila, kako navezati stik s partizanskim političnim zaledjem na Kozjanskem, ker je mogel samo z naslonitvijo na že ustvarjeno zaledje priti do potrebnih in zanesljivih obveščevalnih podatkov. Toda zeleno povezavo je lahko dobil le na pogoiu Bohor, kjer je obstajala kurirska postaja S-27. Žal je s tem tri brigade silil v ozek in za obkolitev prikladen prostor. Takšne nevarnosti seje zavedal zlasti komandant Tomšičeve Ivan Kovačič-Efenka, ki je predlagal že dopoldne 8. februaria, da bi s svojo brigado ločeno odšel na Pohorje. Divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja je predlog z utemeljitvijo vred na kratko zavrnil, češ daje on komandant in da bo divizija ostala skupaj.

Povedati je treba, da dotlej divizijski štab še ni navezal stikov s kurirsko postajo S-27 in Kozjansko četo, pogrešal pa je tudi Šercejevo brigado, ki stajo spremljala kurirja S-28 Alojz Večko-Boris in Pavel Lepšina-Triglav, nepogrešljiva posredovalca za take povezave. Zadrege s Šercejevo brigado pozno zvečer ni bilo več, nakar so

brigade dobile zapoved za premik. Tomšičeva je odšla po gozdni cesti od Stare Žage in Vejic mimo Tržana. Tam se je razdelila: 1. bataljon je šel čez Podskalico v Mrzlo Planino (štab je imel pri kmetu Pajku), glavnina pa je zavila na stezo čez sedlo ob Skalici (kota 951), od koder se je 3. bataljon spustil v Zalog. Tja je prispel 9. februarja okoli enih po polnoči, 2. bataljon pa seje pomaknil v vas Plešivec (glej skico št. 46 na str. 40). Šercejeva je nadaljevala pohod prek Federmausa in mimo Oslice (kota 860) do Nove Glažute in Ravnega Loga, divizijski štab seje z ranjenci nastanil pri 2. bataljonu Tomšičeve na Plešivcu, Bračičeva brigada pa je ostala v zaščitnici na Federmausu.

Po teh premikih seje hipoma obrnilo na bolje. Že zjutraj so se v divizijskem štabu oglasili kurirji z S-27, za njimi pa še Janez Rožman, komandir, in Marjan Jerin, politični komisar Kozjanske čete, aktivisti OF s Kozjanskega Marko Gerevič-Tine, Miha Berčič-Maks in Jože Preskar, zastopnik pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Tone Dvojmoč, načelnik štajerskih kurirskih postaj Franc Godler-Blisk ter načelnik pokrajinskega VOS Rudi Knez-Silas v spremstvu šestih izkušenih vosovcev (od teh poznamo po imenih Franca Vidica-Lazarja, Lada Komarja-Pera in Nestla Kovača-Šunkajja). Daje bil vtis samozavesti zvrhan, sta z njimi v divizijski štab prišla še namestnik političnega komisarja 14. divizije Matevž Hace-Matevž Plehan in namestnik političnega komisarja Bračičeve brigade Tone Turnher, ki so ju v diviziji pogrešali že dobra dva meseca. Ob začetku pohoda iz Bele krajine sta bila na višjem partijskem tečaju pri CK KPS, ko pa seje tečaj končal, sta v Štirinajsto odšla po kurirskih zvezah prek Save, Moravškega, Revirjev in Savinje na Bohor.⁵⁰

Nemci so še vedno mislili, da se bo Štirinajsta prebila čez Vetrnik na Orlico, od tam pa se umaknila na Hrvaško. Ker so zvečer 8. februarja dobili v okrepitev ogledniški eskadron podoficirske šole, ki je štel 162 izurjenih mož, so sklenili 9. februarja čez dan zapreti cesto od Senovega čez Mali Kamen in Koprivnico do Podsrede. Toda na cesti Šentvid-Pilštanj so naleteli na močne zaseke, ki so motile njihove premike proti Kozjemu in Podsredi. Najprej so morali poskrbeti za obnovitev prometa od Šentvida pri Planini do Pilštanja. Da bi to dosegli, so si omislili bojno skupino Lüttich. Sestavili sojo iz dveh ogledniških oklepnih vozil, že omenjenega ogledniškega eskadrona, čete tankovskih lovcev, akcijske baterije in enot Wehrmannschafta. To vojaštvo je svojo nalogo opravilo šele do večera. Ker pa so ponoči zgubili bojni stik s Štirinajsto, so na Bohor poslali ogledniško patroljo poročnika hartunga, ki je štela 40 mož.

Ta patrolja je odrinila po gazi za Tomšičevo brigado od Stare

Žage. Na prelazu južno od Skalice (kota 951) je ob pol štirlinajstih obšla premalo budno mitraljesko zasedo 1. čete 3. bataljona Tomšičeve in jo napadla v hrbet. Nemci bi bili presenečene partizane zlahka pobili. Očitno so hoteli dobiti v roke žive, to pa jim je spodletelo. Edini njihov uspeh je bil, da so Albertu Ivančiču-Nacetu zaplenili puškomitraljez brezo, Franciju Strletu pa nahrbtnik. V njem so dobili vse izvode četnih in bataljonskega Žepnega časopisa, iz katerih so lahko razbrali, s katero enoto so imeli posla.

Z nasprotnim napadom je četna glavnina nemudoma zavzela prevladujoči gorski prelaz, medtem pa so se nemški ogledniki že izmuznili s plenom vred. Odšli so po grebenu proti vzhodu, kjer so nameravali izslediti štab 14. divizije. To jim je na žalost tudi uspelo. Potuhnili so se v močno zasneženem gozdu nad vasico Plešivec in prežali na žrtev. Kmalu je v njihovo past zašel kozjanski aktivist OF Ivan Luskar-Dušan. Sovražnikovi ogledniki so iznenada planili nanj, ga zvezali in odvedli k poveljniškemu šotoru poročnika Hartunga, kjer so se slišali tanki piski Morzejevih znakov. Da ne bi mogel izdati njihove navzočnosti v bližini partizanskega štaba, so ga po kratkem zaslišanju pokrili s šotorskim krilom, prav to pa je Luskar izkoristil, da se je zvečer skrivoma rešil vezi, potem pa se pognal navzdol v noč in srečno utekel. Partizani so gozd brž prečesali, vendar so se Nemci izmuznili zadnji hip.⁵¹

Hartungovi ogledniki so vse do Luskarjevega brega skrbno opazovali vrvež v vasici Plešivec. Pravilno so sklepali, da se tam nahaja divizijski štab. Kaj so sporočili podpolkovniku Paula-Gallu na Planino pri Sevnici, ni znano, verno pa, da je pozno popoldne 9. februarja 1944 sklenil napotiti na Bohor še bojno skupino Frühwirt, ki je bila sestavljena iz 2. čete 922. bataljona deželnih strelcev in iz 18. zasledovalnega odreda. Dobila je nalogo, naj prodre na Bohor in tam vzpostavi zvezo z ogledniško patruljo poročnika Hartunga.

Sprva je bojni skupini Frühwirt dobro kazalo. Medtem ko je 2. četa 922. bataljona deželnih strelcev pritiskala čelno, se je 18. zasledovalni odred pretihotapil čez Mali Koprivnik in 3. bataljon Bračičeve brigade napadel med delitvijo hrane. Napočil je kritičen trenutek. Bataljonskemu komandantu Bogdanu Marčenkutigu pa je uspelo na hitrico zbrati in urediti dve četi, nadaljnji dve je za nasprotni napad prispeval komandant 2. bataljona Duško Remih. Začel se je silovit juriš. Nemci so morali zbežati, premraženi in sestradani partizani pa so jih podili skoraj do Šentvida pri Planini. Sovražniki so doživeli občuten poraz: imeli so 3 mrtve, od tega enega oficirja (poročnik von Ritschl) in 14 ranjenih, poleg tega pa so izgubili še 12 pušk, brzostrelko in vso opremo. Žal so bile izgube Bračičeve boleče: padli so trije partizani, med njimi komandant

Bogdan Marčenko-Tiger, štirje so bili ranjeni, med njimi namestnik komandirja Tone Sterle, ranjen in zajet pa je bil zobotehnik Drago Bernard, ki so ga Nemci 9. marca 1944 ustrelili.⁵²

Napad na Senovo le še okrepi pritisk na Bohor

Povezava s Kozjansko četo in tamkajšnjimi aktivisti OF je ustvarila možnosti za prvi širokopotezni napad Štirinajste, s katerim bi prikazala partizansko moč in tako prebivalstvo spodbudila, da bi se množično vključevalo v osvobodilni boj. Divizijski štab se je odločil za napad na rudnik ijavega premoga v Senovem, kar je obetalo doseči velik uspeh in širen odmev ob razmeroma majhnih izgubah. Načrt za napad je določal razorožitev rudniške straže, zasežbo razstreliva, razstrelitev najpomembnejših strojev in rudniških naprav, zažig separacije in zalog premoga, zasežbo hrane, oblačil in obutve, zlasti pa vpoklic rudarjev v slovensko narodnoosvobodilno vojsko. Poleg tega bi bilo treba zavrti orožniško postajo na Senovem in v bližnjem Zabukovju nad Sevnico. Ob tem je bilo pričakovati, da bo napad izzval silovit nemški odgovor,* zato je divizijski štab predvidel, da se bodo brigade takoj po napadu razdružile.

V zapovedi za napad, ki so jo brigadni štabi dobili že sredi dneva, je divizijski štab takole razdelil bojne naloge: Tomšičeva brigada je morala z 2. bataljonom napasti orožniško postajo na Senovem, zavzeti osrednje rudniške zgradbe, uničiti separacijo ter opliniti rudniški konzum in druge trgovine, s 3. bataljonom preprečiti prihod nemške pomoči od Brestanice z zasedami pri Kuneju, dve četi 1. bataljona zadržati v zasedah pri prelazih nad Mrzlo Planino, 1. četo 1. bataljona pa imeti za rezervo v Dovškem (glej skico št. 48 na str. 153). Poglavitno nalogo je dobil 1. bataljon Šercejve, ki bi moral razorožiti ali pregnati rudniško stražo na delovišču Zakov v Reštanju, opliniti skladišče razstreliva, razstreliti naprave za zapihovanje rovov in druge stroje. Ker je bilo vse to zavarovano z bodečo žico, utrdbami in stražnim stolpom, so mu za podporo dodelili protitankovski top 47 mm. Druge enote Šercejve so dobile varovalne naloge: 2. bataljon bi moral z zasedami onemogočiti

* Vsekakor bo zanimivo vedeti, kako sije divizijske naloge ob istem času zamišljal glavni štab. To je mogoče spoznati iz radijske brzojavke (Zbornik VI/11, dok. 34 na str. 99), ki se dobesedno glasi: »Najvažnejše takoj mobilizirati. Koliko ste že? Takoj likvidirajte manjše postojanke, dokler se ne okrepijo in utrdijo. Uničite takoj železniške postaje na južni železnici, dokler jih ne zasedejo. Pošljite stalno minersko desetino na progo. Hitite. Brzina najvažnejša.«

nemško postojanko v Kozjem, 3. bataljon pa postaviti zasede na cesti Podsreda-Senovo, obenem pa obkoliti in zastraševalno napasti orožniško postajo v vasi Koprivnica. Od Bračićeve brigade bi moral oditi v napad le 2. bataljon, ki naj bi opravil z orožniki v Zabukovju nad Sevnico, 1. in 3. bataljon sta ostala na položajih pri Federmausu, da bi krila hrbet divizijskim enotam od Planine in Šentvida.

Ker so po zaukazanih napadih brigade čakali dolgi pohodi, so se v divizijskem štabu dogovorili, naj enote del orožja in streliva poskrijejo. Štab Tomšičeve brigade je sklenil, da je treba pri sebi obdržati kar največ streliva. Nasledek tega je bil, da so v bukovem gozdičku pri Dobrovi zakopali samo štiri zaboje min za minomet 81 mm in tako sprostili dve muli. Sicer pa je bila poglavitna skrb posvečena pripravam za načrtovani nočni napad, ki so se začele že popoldne.⁵³

Posebej velja poudariti, da so bili vsi potrebni podatki za napad na rudnik in trg Senovo že zbrani. Za to je poskrbel zlasti strojni tehnik Edi Razboršek, takratni sekretar celice KPS v Senovem, ki je ob sodelovanju Draga Černetiča zbral vse potrebne obveščevalne podatke in zrisal ali priskrbel zadevne skice. V njih so bile natančno naznačene vse vitalne rudniške naprave, lega skladišča za razstrelivo, nastanišče oboroženih rudniških stražarjev, utrdbe in stražarske točke, pa tudi podatki o številčni moči, oborožitvi in utijenosti orožniške postaje. Prva inačica teh obveščevalnih skic je decembra 1943 prišla v nemške roke, nakar je Edi Razboršek priskrbel nove in še bolj natančne. Žal je bila slaba stran tega nenadejanega razkritja ta, da so Nemci orožniško postajo dodatno utrdili, predvsem z jeklenimi naoknicami.

Zaradi usklajevanja priprav in nemotenih zvez z vsemi, ki naj bi sodelovali pri napadu, so dobili divizijske razpoznavne znake tudi aktivisti OF in partizani Kozjanske čete, zlasti pa poznavalci krajev in poti iz njenih vrst, ki so bili določeni bataljonom za vodnike. Brigadni štabi so poskrbeli, da bodo ti ljudje prišli do njih brez nevšečnosti ali zadrževanja. Zaradi tega je politični komisar Tomšičeve brigade Vlado Mišica-Miha na stražo pred brigadni štab postavil brigadnega propagandista Staneta Škrabaija-Braškaija. Naročil mu je, da bo iz Senovega prišel tamkajšnji sekretar KPS, ki naj ga nemudoma pospremi v brigadni štab. Braškaiju ni bilo treba dolgo čakati. Kmalu po prvem mraku je zaškrtalo po snežni gazi. Takoj po stražarskem klicu stoj seje napovedani človek izkazal s pravilnimi znaki, vendar seje Baškar še kako začudil, koje v prišleku spoznal svojega dijaškega prijatelja Edija Razborška, doma iz Trbovelj. Srečanje je izzvalo prijetno presenečenje, posebej po vstopu v brigadni štab, koje postalo očitno, daje Razboršek prine-

sei skice orožniške postaje, rudniške separacije in skladišč. Tako je bil 2. bataljon Tomšičeve opremljen z vsem, kar je potrebno za uspešen napad. Ob odhodu v dolino so njegovi borci vzeli s seboj tudi minomet 81 mm z 12 minami, za tovojenje plena pa so vodili s seboj še dve osedlani muli.⁵⁴

Na odrejene položaje so vsi bataljoni prišli neopaženo in neovirano, samo 2. bataljon Šercejve brigade je na poti proti Koprivnici zašel v vermansko zasedo pri Velikem Kamnu. Iz nekega skednja je počil en sam strel, ki je smrtno zadel šestnajstletnega vodnika iz Mrčnih sei.

Kdo je bil potuhnjeni ubijalec, partizani niso utegnili ugotavljati. Povsem drugače je ravnal pomožni orožnik Frane Kos, ki se je vdal že med obkoljevanjem Koprivnice. Tam je do hujšega streljanja prišlo šele po njegovi vdaji nekaj po triindvajseti. Iz 4. čete 4. bataljona Šercejve je bil najprej ranjen puškomitralješki pomočnik Franc Drobnič, med umikom pa tudi namerilec Matija Ožanič-Tomaž, ki pa je pred tem smrtno prerešetal dva nemška orožnika ter enega huje in enega laže ranil. Dokaj uspešen je bil tudi četni politični komisar Franc Mavec-Boris, ki je z obhodno patroljo ujel in razorožil štiri vermane.

Napad na rudniško stražo pri izvoznemjašku Zakov seje začel ob dvaindvajsetih, brž po rafalih, ki so se začuli od Senovega. Oznanil gaje gromoviti klic komandanta Badovinca, naj se oboroženi stražaiji vdajo. Po šibkem odporu sta mimo betonskega stolpa odfrčali dve partizanski mini. Kljub temu, da ni bilo zadetka, so partizani vseeno vdrli skozi vrzel v bodeči žici ali po plohih prek nje, od tam pa zdrveli proti zgradbam ob jašku. Tedaj seje zbrojevka s stražnega stolpa oglasila že z daljšimi rafali. Posebno pogumni partizani so skušali stolp zavzeti s pehotnim orožjem, a so bili odbiti.

Toda namestnik divizijskega komandanta Tone Vidmar-Luka je dobro vedel, kako utišati bojovite rudniške stražaije, ki so si naredile ime verkšuci. K poročniku Viktorju Tisovcu je poslal kurirja s poveljem, naj poseže v boj s topom. Takrat je prišel do besede namerilec Ricciotti Gargotich, ki je stražni stolp zadel z vsako granato. Odpor rudniške straže je prenehal, partizani pa so zaplenili nepoškodovano češko zbrojevko z nekaj zaboji streliva. Zajeli so tudi tri verkšuce in zaplenili tri puške. Kljub temu so bili premalo hitri, kajti rudarji iz popoldanske in nočne izmene, katere bi bilo treba ponovačiti, so medtem iz slačilnice pobegnili v rudniške rove. Iz podzemlja jih je skušal po telefonu priklicati brigadni politični komisar Mihael Butara-Aleks, toda izgovarjali so se, da imajo družine.

Tako je Šercerjevi brigadi ostal le rušilni del naloge. S pomočjo

natančnih skic in ujetih verkšucev so hitro našli podzemno shrambo razstreliva, pobrali 110 kg donarita, 260 vžigalnih kapic in 507 časovnih vžigalcev. Donarit so takoj uporabili za razstrelitev kompresorja Witkowitz. Poleg tega so uničili popolnoma nov in še sodobnejši kompresor Borsig, razdejali strojnico izvoznega jaška, vanj zmetali rudarske vagončke in debelo jekleno vlečno vrv, ki je zgrmela 250 m globoko, zažgali pa rudarsko slačilnico in transfermatorsko postajo. Od tod se je ogenj razširil še v skladišče tekočih goriv in maziv, ki so jih partizani deloma namenoma razlili po strojih, razstrelilni tresk v razsežnem hramu drobljenca pa je velikansko ostrešje kar odnesel v bližnji gozd. Torej je bilo uničenje popolno.⁵⁵

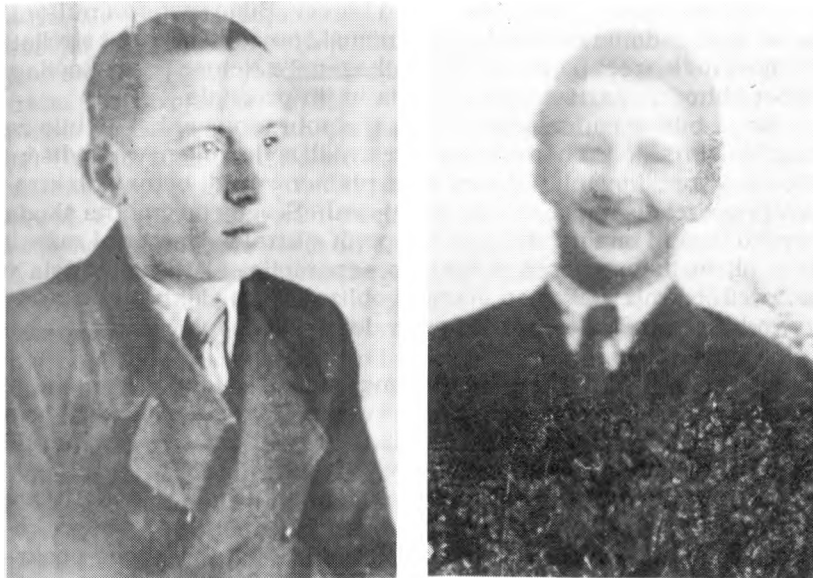
Najtežavnejšo nalogo je imel 2. bataljon Tomšičeve, ki bi moral napasti in po možnosti zavzeti orožniško postajo v močno grajeni zgradbi na Senovem (zdaj Titova 86), ki so jo Nemci dodatno utrdili. Okna so deloma zadelali z jeklenimi ploščami deloma tudi zazidali in spremenili v strelne line, ob vhodu pa dogradili betonski bunker. Za napadalce posebej neugodno je bilo, ker je zgradba stala na samem sredi večje planjave. Dostope sta oteževala tudi potok in lesen plot.

Vodnik Franc Bohorč je bataljon vodil od Plešivca čez Brezje pri Dovškem in Poreber, tako daje na gričku Gradec najprej zaprl izhode s Senovega proti Brestanici. Od tam so se njegove enote razdelile:

1. četa je trg obkolila ob vznožju Armesa proti Kladju, 3. se je razvila in utrdila na Gradcu, 2. četa in težkominometni vod pa sta prešla Dovški potok in trg obšla za šolo ob vznožju Čičovega vrha (glej skico št. 48 na str. 153).

Za napad na orožniško postajo, ki je štela 18 mož, sta bili določeni 1. in 3. četa. Slednja si je za oporo izbrala Korinškovo trgovino (tam je zdaj cvetličarna) in podstrešje Senicove gostilne. Borci so skozi okna potisnili mitraljeze, tu in tam tudi lahki minomet. Z minometom je šel v boj celo prejšnji bataljonski komandant Jože Boldan-Silni, še zlasti pa so Senovčani občudovali partizanko Marijo Kic-Tončko, ki je iz Korinškove trgovine streljala s puškomitraljezom. Žal se je brž izkazalo, da vsa ta orožja nimajo zelenega učinka, kajti vsak poskus naskoka so nemški orožniki gladko odbili. Okoli polnoči so partizani vključili v boj tudi minomet 81 mm, kije čakal že pripravljen na hribčku za šolo. Po prvi mini je prišlo navodilo 30 metrov krajše in 20 metrov na levo. S tem popravkom so začele mine zadevati streho in ena je celo prebila strop gornjih prostorov orožniške postaje, toda kaj ko je vod vzel s seboj le dva zaboja min.

Zadetki težkih min so s strehe pregnali orožnike, ki so branili pristope s iste strani, kjer zgradba ni imela oken. Če Tomšičeva ne

Vodnik Ivan Benčina-Škrpčev iz Travnika v Loškem Potoku (levo), ki je ob napadu na orožniško postajo Senovo padel, in Franc Katern iz Trave (desno), ki je bil takrat smrtno ranjen v trebuh

bi bila brez razstreliva, bi ta uspeh lahko izkoristili minerei, se prebili k zidu in zgradbo pognali v zrak, tako pa seje pet naskokov sprevrglo v jalovo početje, ki je napadalcem obetalo le padle in ranjene. Najprej jo je skupil Franc Katern iz Trave, med umikom, pa je padel vodnik Ivan Benčina iz Travnika v Loškem Potoku. Ene-ga ranjenca so imeli tudi nemški orožniki, medtem koje stražmoj-ster Johan Zechner umri nasilne smrti. Baje so ga Nemci sami ustrelili, ker seje hotel vdati partizanom.⁵⁶

Medtem je 2. četa pod poveljstvom Lojzeta Uršiča vdrla v rudniško strojnico. Ker razstreliva ni bilo, je uničevala stroje s pehotnim orožjem in priročnimi sredstvi. Obenem so njeni borci planili v rudniško skladišče. Tamkaj so plenili delovne obleke, dežne plašče in rudarske čevlje z jeklenimi kapicami, ki so za večino postali usodni. Ta obutev je bila za vlago kakor goba, železne kapice pa so vlek-le nase mraz, kar je povzročalo hude ozeblin-e. Tega pa takrat še ni vedel nobeden. Mnogi partizani so se takoj preobuli in preoblekli, drugo pa so odnašali na mule in vozove.

Podobno je bilo v rudniškem konzumu, kjer so partizani zape-nili veliko perila pa tudi hrane, zabele in sladkarij. Tam je zasežbo

plena vodil Lojze Dolničar s skupino borcev. Bilje ravno za pultom, ko so se nenadoma na vratih znašli nemški orožniki in začeli streljati v trgovino, k sreči pa niso zadeli nikogar. Te Nemce je naskočila v hrbet obhodna partizanska patrulja in jih pregnala.

Ko je bilo iz rudniškega skladišča pobrano vse, kar je bilo za brigado koristno, so borci 2. čete prestrelili sode z oljem v skladiščni kleti in zanetili ogenj, odkoder se je plamen zaradi betonskih stropov pregrizel do strehe sele po nekaj urah. Seveda pa gmotna škoda zavoljo tega ni bila nič manjša. Ob petih zjutraj so partizani zažgali še z oljem in bencinom prepojeno separacijo, ki je vzplamtela v tisočernih iskrach, nakar so piameni obližnili tudi električno centralo, vodnik Ivan Perhaj-Gorenc pa je dobil nalogo, naj rudniške rove zalije z vodo.⁵⁷

Skoraj isto pot kakor drugi je imel tudi 3. bataljon, samo daje pri Porebri nadaljeval pot proti Prižnemu Dolu, tam pa zavil levo čez Jetrno selo. Spotoma je bataljonski politični komisar Nande Sedej poskrbel za zasežbo tobaka v bližnji trafiki.

Po prihodu na položaje v Jetrno selo se je poveljstvo 1. čete nastanilo pri hiši Klaj. Tam sta namestnik četnega političnega komisarja Slavko Malešič-Brico in bolničarka Tatjana Zgonc poskrbela za kuhanje čaja. Dobili so ga tišči borci, ki so plegli v zasedo po zasneženem gozdiču z desne strani Senovskega potoka ali pa po jelševju med potokom in ozkotirno železnico. Od proge do roba gozda pri Kuneju je naredila zasedo 2. četa, od tam proti Drevoredu pa 3. četa 3. bataljona Tomšičeve. Namerilec Anton Dragar - Ciril s protitankovsko puško je bil na robu gozda nad cesto, in to tam, kjer se je gozd najbolj približal cesti in kjer se je odcepila pot za Armeško (glej skico št. 48). Kakih sto metrov pred položaji 2. čete so na cesto Brestanica (tistikrat ReichenburgJ-Senovo) zakopali protitankovsko mino, pri Slapšaku pa so čez progo položili močan tram. Za vse te in druge ukrepe je poskrbel namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris.

Do polnoči je bilo na položajih 3. bataljona Tomšičeve mirno. Nemci iz rudnika Senovo so uspeli poklicati vojaštvo na pomoč šele 10. februarja 1944 deset minut po polnoči, toda v bližini ni bilo na voljo močnejših vojaških enot. Le v Brestanici je bil vod policije SS, drugod je bilo vojakov komaj za straže. Zato so sovražniki pravzaprav samo tipali, ne pa resno posredovali. Do prve praske je prišlo malo pred eno. Streljanje je trajalo le deset minut. Nemci sploh niso odgovajjali, ampak so zginili kot kafa.

Nekaj pozneje se je od Senovega začul ropot rudniškega vlaka, potem pa trušč ob naskoku vagonov, ker je lokomotiva zavozila na nastavljeni tram. Strojevodja Maks Kenig si je skušal pomagati s

paro, zato je Jože Lepin-Ris ukazal, naj puškomitraljezec Končar strelja. Njegovi rafali so huje ranili kuijača Jožeta Kadivnika. Tačas je desetina 2. čete lokomotivo že zavzela, Ris pa je zaukazal, daje treba pod strojem dobro zakuriti. Potem gaje odklopil in z največjo brzino pognal proti železniški postaji Brestanica, kjer je na sejmišču pri Budnovi hiši zletel s tirov, se prevrnil in močno poškodoval. Vagone so proti Brestanici spuščali enega za drugim, ker je proga visela. S tem se je število trčenj pomnožilo, kar je na železniških napravah povzročilo večjo škodo.

Malo za tem je od Armeškega zašel v zasedo Jože Pavlovič, pripadnik nemških enot SS, ki seje vračal z dopusta. Bilje presenečen. Partizani so ga naglo prijeli in razorožili. Sam Ris gaje prepričeval, naj prestopi k partizanom, toda o tem ni maral slišati, zato je Ris med umikom ukazal, naj se ga ustreli, ker je izdal slovenski narod.

Nemci so od Brestanice prvič resneje napadli nekaj pred četrto uro. Partizani so jih spustili na 30 metrov, nato pa užgali in jih po polurnem boju odbili. Medtem so sovražniki le zbobnali 31 mož 3. čete 311. bataljona deželnih strelcev, da bi jih poslali proti Senovemu, toda za prevoz so imeli na voljo samo en tovornjak. Ko so ob petih in pet minut dobili še enega, so od Brestanice s temi vojaki, vodom policije SS in dvema 12-tonskima tankoma pritisnili proti Kuneju. Kapetan Jože Lepin-Ris je velel namerilcu protitankovske puške Antonu Dragarju-Cirilu, naj strelja na drugi tank, češ da bo prvi prišel na mino. Toda tanka sta minsko past prešla, ne da bi kateri zletel v zrak. Poslej je bilo vse odvisno od Cirila, ki pa je oklepno vozilo spustil tako blizu, da gaje tudi v temi dobro videi. Ustavil ga je že s prvim strelom, nato pa ga je luknjaj brez prestantka, tako daje izstrelil vanj kar 13 prebojnih krogel. Žal gaje medtem speklo v levo ramo iz drugega tanka.

Sicer pa Nemci niso kazali posebne volje, da bi rinili pred partizanske strojnice. Brez pomoči tankov so se čutili popolnoma nebojlene, preostali tank pa je imel dovolj dela, preden je odvedel s ceste v zavetje preluknjanega. Tako so s prodorom proti Senovemu lahko nadaljevali šele nekaj pred sedmo, ko pri Kuneju ni bilo nobenega partizana več. Poštni avto na tej cesti so partizani z minometom obstreljevali še ob pol osmih, potem pa je za nameček naletel tudi na mino.⁵⁸

Zaščitnica 2. bataljona Tomšičeve je obstreljevala trg Senovo in rudniška poslopja do sedmih. Tako je preprečevala gašenje požarov v separaciji, električni centrali in povsod tam, kjer so partizani začetili plamen. Od rudniških naprav seje zadnji umikal vodnik Ivan Perhaj-Gorenc. Preveč seje zamudil pri spuščanju vode v rudniške rove. Ko je spešil za bataljonom, je bil že dan in nenadoma se je

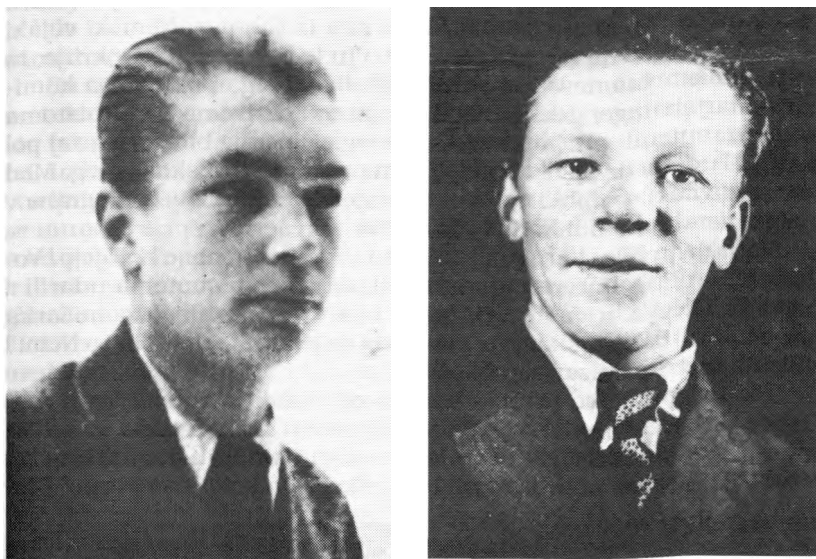
znašel le štiri metre pred nemškim tankom, ki pa ni streljal. Perhaj je med begom padel v apnico, tako daje bil ves bel. Tedaj je bilo že okoli osrtih. Nemci so začeli po umikajoči se koloni nabijati s topovi, zato so partizani izgubili nekaj konj.

Sovražniki so s partizanskim napadom na Senovo doživeli enega izmed najhujših udarcev. Sploh jim je šio vse narobe. To velja tudi za orožnike v Zabukovju nad Sevnico, ki so se napadu 2. bataljona Bračičeve sicer izognili, toda partizani so njihovo postojanko popolnoma oplenili, poleg tega pa tudi izpraznili trgovino Samek ter zasegli dva vola, kravo in veliko različnih živil. Natančni Nemci so izračunali, daje bilo samo v rudniku škode za 496.000 nemških mark. Od tega odpade na separacijo, skladišča, rudniško železnico in električno napeljavo, ki jih je uničila Tomšičeva brigada, kar za 358.000 nemških mark škode. Izgube v Tomšičevi brigadi in pri sovražnikih so bile enake: vsaka stran je imela dva mrtva in enega huje ranjenega, ni pa znano, kako je bilo s posadko uničenega tanka. Razmerje v izgubah za vso divizijo je bilo za partizansko stran še ugodnejše: partizani so imeli le dva mrtva in tri ranjene. Nemci pa štiri mrtve, dva huje ranjena in sedem ujetih. Priznanje in pohvala, ki jo je Glavni štab NOV in PO Slovenije za te uspehe izrekel borcem Štirinajste v dnevnem povelju z dne 12. februarja 1944, sta bila povsem zaslužena.⁵⁹

Seveda pa ti uspehi niso mogli takoj obrodit želenih sadov. Zimske razmere so bile namreč prehude, da bi napad na Senovo lahko spodbudil obsežnejši odhod okoliških domačinov k partizanom še tisto noč. Glede tega so bili računi štaba 14. divizije nestvarni. Poleg tega je s tem napadom veliko tvegal, kajti Nemcem je prepustil nekaj dragocenega časa za zbiranje in dovoz dodatnih vojaških moči.

Nemško poveljstvo ni pričakovalo napada na Senovo. Po premikih treh brigad na južnem pobočju Bohorja je sklepalo, da se namerava 14. divizija umakniti prek Save na Dolenjsko. Ponoči 10. februarja so začeli Nemci mrzlično zasedati mostove na Savi. V ta namen so potegnili neke enote celo iz Novega mesta, zlasti pa vključili Rottmannove in Engelejeve ver mane. Tako so sestavili zelo pisano bojno skupino, ki je štela 462 mož, podredili pa so jo maioru Winklerju.

Toda nemški namen je bil predvsem. Štirinajsto na vsak način potisniti v brezizhoden položaj. Sklenili so nemudoma zasesti greben Bohojja. Ta cilj bi morala uresničiti zlasti najmočnejša bojna skupina Kalmbach, ki so jo sestavljale 2. četa 922. bataljona, 2. četa 611. bataljona in 3. četa 649. bataljona deželnih strelcev ter 18. zasledovalni odred. Iz Šentvida pri Planini so na Bohor odšle

Alojz Grča iz Ribnice (levo), kije bil v boju pri Stari lovski koči smrtno ranjen, in Viktor Drglin-Zore iz Podlipoglava (desno), kije tam padel

10. februaija brž po šesti uri zjutraj. Dobile so enako nalogo kot prejšnji večer premagana bojna skupina Frühwirt: zasledovati partizane in priti v stik z ogledniki poročnika Hartunga. Do prvega boja je prišlo ob devetih pri Federmausu. Nemcev je bilo znatno več kakor prejšnji dan. Šibka bataljona Bračičeve brigade sta nemški naval zadrževala do enajstih, nato sta se začela umikati, Kalmbachove čete pa so zasedle skoraj vse najvišje točke Bohoijs z Debelim vrhom (kota 928) vred. Sele po vsem tem so dobile stik z ogledniško enoto poročnika Hartunga na desnem krilu ter z ogledniškim eksadronom podoficirske šole in motorizirano orožniško četo, ki sta do Oslice prodrli iz Kozjega. Na doseženi črti so se sovražniki dobro utrdili in začeli tipati navzdol proti vasi Plešivec, v ogledovanje pa sta posegla tudi dva dvokrilca (štorklji).⁶⁰

Nemški pritisk je bilo treba zadržati vsaj toliko časa, da se bodo od Nove Glažute mimo Jazbin in Plešivca umaknili bataljoni Šerčerjeve brigade. Tak ukaz je dobil 2. bataljon Tomšičeve, čeprav se je vrnil iz doline šele okoli desetih. Njegovi borci so morali pohiteti proti stari lovski koči in Velikemu Koprivniku (kota 982), kjer se je že opoldne začel hud boj. Prva četa je naskočila po gozdu proti

severozahodu, vendar je bila odbita. Hudo ranjena sta obležala dva borca, eden izmed njiju je bil Alojz Grča iz Ribnice. Nemški vojaki so jima prišli že na 30 metrov. Treba ju je bilo potegniti v kritje, to pa je bilo smrtno nevarno. A namestnik četnega političnega komisaarja Marjan Jager-Ris ni izgubil poguma. Z dvema komunistoma se je do ranjenih preril po sipkem snegu, ki ga je bilo že skoraj pol metra. Tudi med vleko z bojišča so morali spet riti skozi sneg. Med tem opravilom so dobili za vrat, za srajce in za hlače več kilogramov snega, vendar so bili srečni, da se jim je reševanje posrečilo.

Najhuje je bilo, ker partizani niso vedeli, s kom se bojujejo. Vodnik Milan Pugelj je vseskozi govoril, da so se pomotoma udarili z borci Bračičeve brigade. Šele ko je bila v roke ranjena bolničarka Ančka Škrilj-Begenjska, je spoznal, da seje motil. Medtem so Nemci zavrnil še tri partizanske naskoke.

Toda Nemci niso pritiskali samo od Planine, ampak tudi prek Oslice (kota 860) od Kozjega, da bi četam 2. bataljona prišli za hrbet. Zato sta morali 2. in 3. četa zasesti Špic hrib (kota 915, tam je zdaj TV pretvornik), ki je bil tedaj skoraj gol, vendar je imel pre-

Boj 2. bataljona Tomšičeve v gozdu nad staro lovsko kočo (sedaj Koča na Bohorju) 10. februarja 1944. Ta posnetek je resnično nastal med švrcanjem svinčenk, to pa izpričuje edinstveno hrabrost fotoreporterja Jožeta Petka

vladujoč položaj. Nemci so ga hoteli zavzeti, ne glede na žrtve. Največ je bilo mrtvih na planjavi z vzhodne strani - pokosile so jih partizanske težke brede.

Da bi partizane pregnali s Špic hriba, so tja navkljub snežnemu metežu poslali dva dvokrilca (štorklji), oborožena z mitraljezi. Krožila sta tako blizu in nizko, da so vanje lahko nabijali celo z brzostrelkami, toda v boju z njima so se najboljše obnesle težke brede. Z eno je streljal prejšnji bataljonski komandant Jože Boldan-Silni. Posrečilo se mu je, daje enemu izmed letal odstrelil vzletno kolo, nakar se je med pristajanjem razbilo. Žal je tudi letalo naredilo nekaj zla. Iz letalskega mitraljeza je bil smrtno ranjen v trebuh dijak Viktor Drglin-Zore iz Podlipoglava, ki je izdihnil že med umikom proti vasi Plešivec. Vrhu tega sta letali dobili na merek še kolono Šercejve med pohodom k Pustim Ložicam, tako daje ena izmed krogel letal - skih strojnje ranila tudi Lilijano Lewi-Liliko.

Borci 2. bataljona Tomšičeve brigade so dobljeno nalogo opravili, čeprav so se morali s Špic hriba mimo stare lovske koč umakniti še podnevi. Umik je kril vod s težko bredo, ki je sovražnike uspešno zadrževal, nato pa se tudi sam umaknil brez izgub. To se je zgodilo nekaj po šestnajsti uri, medtem pa so se vse enote Štirinajste zbrale v Pustih Ložicah.⁶¹

Izvitje proti Zidanemu mostu in čez Voglajno

Proti večeru 10. februarja je postalo očitno, da se tri brigade 14. divizije ne bodo mogle razdružiti in se vsaka po svoji poti prebiti z Bohoijsa. Nemci so že čez dan zaprli vse izhode, kjer bi se bilo mogoče izmuzniti proti severozahodu, severu, vzhodu in jugovzhodu. Zaporna črta se je vila vse od Vražjega mlina čez Srebotno, Vejice in Staro Žago do Planine (v zasedah je bila 2. četa 649. bataljona deželnih strelcev), od tam čez Šentvid, Fužine, Pilštanj in Kozje do Podsrede (v zasedah so bile: akcijska baterija 438. divizije za posebne namene, četa 48. bataljona tankovskih lovcev, bojna skupina stotnika Adamusa in četa Wolfvih vermanov) ter od Podsrede čez Koprivnico in Mali Kamen do Senovega (v zasedah je bila glavnina vermanov pod vodstvom Franza Steindla). Na zaporah po dolini Save so bili deli 922. bataljona deželnih strelcev (148 mož), Rotmannovi vermani (110 mož), obmejna carinska zaščita (80 mož) in Engelejevi vermani (124 mož). Seveda pa se je po planini Bohor od Skalice čez Mali Javornik, Veliki Koprivnik in Debeli vrh do Oslice vlekel še en zaporni pas, ki so ga Nemci hoteli uporabiti kot izhodišče za nameravani obračun s 14. divizijo. Vsesplošni napad so odločili

na 11. februar, ko bi moral v akcijo poseči še bataljon planinskih lovcev podoficirske šole s 580 ljudmi.

Nemško poveljstvo v Pištanju si je že zadovoljno melo roke. Za uničenje 14. divizije je bilo pripravljeno vse, kot se spodobi, le policijska planinska četa Alpenland,* kije ob devetnajstih in 30 minut prišla v Pilštanj, ni utegnila oditi na zaporo od Vražjega mlina čez Pekel do Sevnice.⁶²

Čeravnoje zastopnik glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi sporočal, da na Kozjanskem ni nikakršne obveščevalne službe,** si je štab 14. divizije le našel oči in ušesa, da je zvedel za večino nemških premikov. Posluževal se je patruljnega in nasilnega ogledovanja, zanašal pa se je tudi na poveljniški instinkt, s katerim je že dotlej prekašal sovražnike.

Sklenil je svoje brigade popeljati tja, kjer jih Nemci sploh niso pričakovali, namreč na zahod, v zasavske Revirje. Upal je, da bo zasavske hribe dosegel v dveh nočnih pohodih in da bo s svojimi četami prešel Savinjo, še preden se bodo Nemci zdramili od presenečenja. Resnice, da bo s tem prišel z dežja pod kap, saj seje tam za brigade obetal enako ozek in za nemško obkolitev prikladen prostor kot na Bohorju, se najbrž sploh ni zavedal. Ravnal se je predvsem po napotkih, da mora uničevati nemške gospodarske zmogljivosti in da naj novači, kot je v radijskih brzojavkah zahteval glavni štab, ob tem pa je gotovo tudi verjel, da bodo prav rudarji tišči, ki bodo prvi in najraje zgrabili za orožje. Kakorkoli že, z izbiro pohodne smeri prek Zabukovja proti Zidanemu Mostu je potegnil edinstveno potezo, ki je celo pri nemškem poveljstvu zbujala občudovanje.⁶³

Toda načrtovani nočni pohod po globokem snegu, ki se je še naprej ihtavo usipal izpod neba, je bil izredno zahteven vojaški ukrep, zato seje veljalo nanj temeljito pripraviti. Predvsem je kazalo najti varno zatočišče za ranjence, da ne bi ovirali hitrosti poho-

* Udeležba policijske planinske čete Alpenland v Treckovem poročilu (Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 376 in 377) o bojih proti 14. diviziji številčno ni prikazana, to pa velja tudi za nekatere druge nemške enote.

** Zadevne navedbe v radijskih brzojavkah ne gre jemati dobesedno, kajti nekakšna obveščevalna služba je sicer bila, kar seje lepo izkazalo ob napadu na Senovo. Vendar obveščevalna služba na Kozjanskem še ni bila organizirana tako sistematično kakor na Dolenjskem in drugod. Najustreznejša označba za zatečeno stanje bi bila, da je bila obveščevalna služba šele v povojih. Dobesedno pa veljajo omenjene navedbe za druge predele Štajerske, kjer še ni bilo organizacij OF. Tone Dvojmoč (po zapisu z dne 29. marca 1988) je dobil ob odhodu z Moravškega naslove le treh organizacij OF, dveh na Kozjanskem (Puste Lozice, Senovo) in ene v okolišju Graške Gore.

da, pa tudi zato, da bi mirovali in lahko dobili potrebno bolniško nego. Odločili so se, da bo žanje poskrbela Kozjanska četa, ki jih bo prenesla v skrito zemljanko med Zajeseli in Grmado (kota 890). Do tja je bilo mogoče priti po potočku in skozi težko prehodno grapo, tako da se je dalo za oskrbovalci sproti zabrisati vse sledi.

Ranjence so najprej zbrali na domačiji aktivista Alojza Zupanca-Tineta v Pustih Ložicah, v hiši in hlevu. Tarn so se napili toplega mleka, bili pa so tudi zdravniško oskrbljeni. Bilo je 14 huje ranjenih, priključili so jim še dva obolela, Ladislava Kiauto in Jakoba Kulovca, ter troje oskrbovalcev: bolničarja Janeza Šiška-Ivana, ki je naredil z odliko tečaj za bolničarje v Žumberku, bolehnega kuharja Milana Makovca in ekonoma Milana Aliča-Matevža, ki je edini izmed naštetih izhajal iz Kozjanske čete. Vseh je bilo torej 19, med njimi le trije iz Tomšičeve brigade: Franc Katern iz Trave, Alojz Grča iz Ribnice in obveščevalec Dane Benčina-Bolko iz Raven na Blokah. Drugih ni bilo mogoče prepričati, da bi ostali v zasilni bolnišnici pod Grmado: v koleno ranjeni Vence Vesel iz Sodražice je bil zadovoljen s tem, da bo lahko jezdil na konju, Franc Pintar-Frenk in Anton Dragar-Ciril pa sta bila prepričana, da bosta lahko hodila. Smrtno bledega Cirila je nagovarjal namestnik brigadnega političnega komisarja Ivan Dolničar-Janošek, naj ostane in odda pištolo, ker se je bal, da Ciril ne bi naredil samomora. Najbrž se ni zavedal, kako neomajnega človeka ima pred sabo.

Borci Kozjanske čete so začeli ranjence prenašati že ob sedemnajstih, do skrivne zemljanke pa so jih spravljali vso noč. Kmet Alojz Zupanc-Tine je za njimi zabrisal vse sledi, še temeljiteje pa je to naredil snežni metež. V tej bolnišnici je iz Tomšičeve ostal živ samo Dane Benčina-Bolko, kajti Franc Katern je umrl med prenosom še isto noč, Alojz Grča pa dan po prihodu v zemljanko.

K pripravam za pohod je spadala tudi delitev v Senovem zaplenjenih oblačil, čevljev in dežnih plaščev. Preobula se je skoraj polovica borcev, drugi so dobili vrhnje dele oblek, zlasti hlače, skoraj vsi po eno ali dve srajci, tovarišice pa tudi živobarvne dežne plašče.⁶⁴

Pohod treh brigad iz Pustih Ložic na zahod se je začel 10. februarja 1944, še pred nastopom noči. V predhodnici je bila Tomšičeva, za njo Bračičeva in v zaščitnici Šercerjeva brigada. Skupaj z divizijskim štabom so hodili tudi: član Pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko Tone Dvojmoč, kapetan Alojz Pacek-Platin, Franc Godler-Blisk in skupina pokrajinskega VOŠ na čelu z Rudijem Knezom-Silasom, ki so mu bili dragoceni svetovalci za štajerske razmere. Kdo je bil v tistem metežu za vodnika, ni znano.

Divizijska kolona se je gibala po gorski poti čez Zalog in Mrzlo

Planino, nato pa mimo Pokojnika in skozi Zabukovje do Padeža, kjer je zavila po gozdni poti navzdol proti Peklu (glej skico št. 49 na str. 154). Ves čas je bila ukazana stroga tišina, prepovedano pa je bilo tudi kajenje. Pred Zabukovjem in pred Peklom je prišlo do postankov, ker so morale patrulje najprej pregledati, če je pot prosta, nekaj pred prestopom ceste Planina-Sevnica pri Peklu pa tudi do zmede pri prenašanju povelj. Sledilo je več strelav in rafalov, ki jih je prhek sneg docela utišal. V varovalno zasedo sta po cesti s Planine zapeljala eden za drugim dva avtobusa, ki sta zvečer tjakaj odpeljala nemško orožništvo in vojaštvo iz Trbovelj. Šofeja sta ušla, borci Tomšičeve brigade pa so obe vozili uničili.

Od Pekla proti Orehovcu je bilo treba najprej premagati hud vzpon, ki je bil grozotna preizkušnja zlasti za tovarne živali. Mule so strmino še nekako premagale, dva konja iz 2. bataljona Tomšičeve pa sta docela opešala in zdrsnila nazaj, koder sta tudi ostala. Že tam se je izkazalo, da človek zdrži več kakor žival.

Pot od Pekla prek Orehovca proti Stari Glažuti in mimo Podsel je bila zelo strma, kajti treba je bilo obiti greben Lisce, toda partizane je utrujal tudi sneg, globok celo pol metra, ki je še naprej padal kot za stavo. Pred Podseli je bil daljši postanek. Predhodnica je morala spet pregledati, če cesta od Brega ob Savi čez Rudo in Polano do Jurkloštra morda ni zasedena. Vse je šlo gladko, nikjer ni bilo nobene nemške zasede, kar ni bilo čudno, kajti medtem se je snežni metej sprevrgel v pravcati snežni vihar. Od strani je neslo leden dež, ki je ostro zbadal v roke in obraz, na oblačilih pa zmrzoval, da so se spreminjala v nekakšne ledene oklepe. Najhuje je bilo za partizanke, kajti iz njihovih dolgih las so nastajale velike ledene grude. Tudi orožje je bilo čisto zaledenelo. Za nameček se je kolona med vinogradi pomikala prav po polzevo in brez upa, da se bo kmalu ustavila.

V takih okoliščinah se je pohod končal šele okoli osmih zjutraj. Le malo kdo je vedel, da se je 14. divizija znašla blizu Zidanega Mosta. Tomšičeva se je nastanila po naseljih Radež in Poiana, Šercejeva v Okroglicah, Bračičeva brigada pa je ostala v Polani in Heuini ob cesti proti Jurklostru (glej skico št. 49).⁶⁵

Borci Tomšičeve brigade so ta pohod zgledno prenesli. Noben ni opešal, zaostal na poti ali se izgubil, kaj šele da bi zbežal. V 1. četi

3. bataljona so ostali celo trije novinci s Kozjanskega. Tega dne je brigada štela še vedno 330 ljudi. Od prestopa Sotle se je zmanjšala satno za šest mrtvih in enega hudo ranjenega, dobila pa je tri novince. Pri drugih dveh brigadah jih je precej zaostalo med potjo, eden je celo pobegnil, trije pa so bili ujeti, tako da se je vsa 14. divizija na Kozjanskem zmanjšala za 39 borcev. V Šercejevi briga-

di jih je bilo še 362, v Bračičevi 231, v divizijskem štabu 81, drugih sopotnikov pa 11,* skupaj torej še vedno 1015 ljudi (samo v diviziji 1004).

Po prihodu nad Zidani Most je divizijski štab potrdil prejšnji sklep, da bo s temi borci prešel Savinjo čez most v Šmarjeti, toda nadaljevanje pohoda je preložil za 24 ur, ker je uvidel, da enote nujno potrebujejo daljši počitek.⁶⁶ S tem je tudi zamudil najugodnejši trenutek, kajti polkovnik dr. Egon von Treck, ki je 11. februarja

1944 ob desetih prevzel poveljstvo nad vsemi nemškimi enotami za boj proti 14. diviziji, okrepiti obrambo Zidanega Mosta. Bal se je namreč napada Štirinajste nanj. Sicer pa drugega tako ali tako ni mogel ukreniti, kajti zameti na cestah so onemogočili vsakršne premike z motornimi vozili.

Maunzov bataljon planinskih lovcev podoficirske šole, ki bi moral 11. februarja udariti na pogorje Bohor ter ga skrbno prečesati, je obtičal v snegu na motornih vozilih. Moral je gaziti sneg iz Šentjurga pri Celju na Planino pri Sevnici, kamor je prišel šele v noči na

12. februar, zato je načrtovana hajka odpadla. Tudi bojna skupina Kalmbach, ki bi morala svoj prodor čez vrhove Bohorja poglobiti, je bila do konca zdelana inje morala oditi na počitek. Tako so morali Nemci hajko na Bohor odložiti še za en dan, vrh tega pa sojo 12. februarja izpeljali le na dveh obrobjih: bojna skupina Lüttich (ogledniški eskadron podoficirske šole in motorizirana orožniška četa) je prodrla od Osliče čez Dobrovo, Stvanje in Zabukovje do Vražjega mlina, dve četi vermanov pa sta pregledali Vetrnik in Mrčna sela ter Senovo, Dovško in Brezje. Torej si polkovnik von Treeck s temi enotami ni mogel kaj prida pomagati pri zasledovanju Štirinajste, celo z dospelim bataljonom planinskih lovcev ne. Pri roki je imel samo Steindlove vermane, ki jih je z Brestanice lahko poslal k Rimskim Toplicam po železnici.

Štirinajsto je bilo treba že spet obkoliti. Treeckov štab je hotel to doseči z okrepitvijo že obstoječe zapore po dolini Save od Sevnice do Zidanega mosta, novi zaporni črti pa narediti s pomočjo Steidlovih vermanov, in sicer: prvo po soteski Savinje od Zidanega mosta do Gračnice ter drugo od Gračnice po cesti vzdolž istoimenega potoka vse do Jurkloštra. V ta ozki žep bi moral s črte Planina pri Sevnici - Vražji mlin pritisniti bataljon planinskih lovcev in partizansko divizijo potolči. Da bi zastavljeni naklep popolnoma uspel, je polkovnik von Treeck svoje poveljstvo popoldne 12. februarja premaknil v Sevnico.⁶⁷

* Tu so štetí Viktor Avbelj-Rudi, Tone Dvojmoč, Alojz Pacek-Platin, Franc Godler-Blisk, Rudi Knez-Silas in še šest partizanov porajinske VOS.

Kakor da bi nemške nakane poznal, je divizijski štab zapovedal pohod proti severu, ki se je začel istega dne ob dvanajstih. Tretji bataljon Tomšičeve je najprej odšel iz Radeža na Polano. S Poiane se je Tomšičeva podvizala prek Okroglic, mimo Sv. Lovrenca in Straže (kota 824), nato pa skozi naselje Na Lazih in mimo Sv. Kolmana v Zagračnico. Tam je brez zadrževanja prešla cesto Gračnica - Jurklošter, čez lesen most pa tudi potok Gračnico, nakar se je začela vzpenjati proti Škofcam. Vreme je bilo sončno in toplo. V predhodnici je bila Šercejeva brigada, kije 1. bataljon poslala v zasedo k Blatniku. Od vzhoda, proti Jurkloštru, je prehod v Zagračnici zavaravala Bračičeva brigada (glej skico št. 49 na str. 154).

Nemške enote so prav takrat zasedale zaporno črto po dolini Gračnice, zato je moralo priti do bojov. Bračičeva je imela opraviti le z manjšo patroljo. Pri tem je bil en partizan ranjen, na nemški strani pa je bil mrtev pomožni orožnik Ivan Seme. Bračičevci so zaplenili njegovo puško, ga sezuli in slekli.

Hujši boj se je razvnel v zasedi pri Blatniku. Vanjo je popoldne ob štirinajstih in trideset minut zašlo kakih 200 Steindlovih vermanov, ki so se podvizali na zapore ob Gračnici iz Rimskih Toplic. Ker so zavohali nevarnost, so uporabili za svoje kritje šolske otroke iz Lokavca, ki so se prav takrat vračali iz tovarne podpetnikov v Gračnici, kjer so gledali nek film ter dobili polletna spričevala. Partizani, ki jim je poveljeval poročnik Ilija Badovinac, niso smeli dopustiti, da bi se ver mani s tako podlo ukano prebili skozi njihovo razvrstitev in napadli glavnino, ki je hitela čez most v Zagračnici. Kljub temu da so pazili nanje, so morali tudi otroci poravnati zapitek vermanske podlosti. Trinajstletni Ivan Lapornik je bil smrtno zadet, Peter Deželak, Ivan Hliš, Ivan Požin in Anton Belej pa so bili ranjeni. Obvezale so jih partizanske bolničarke.

Vermanom ukana s šolajji ni veliko pomagala. Imeli so hude izgube. Po nemških virih je bilo 9 mrtvih in 12 hudo ranjenih. Kljub temu so se hitro pripravili za boj. Predvsem so nameravali zavzeti okoliške vrhove, da bi na partizane streljali od zgoraj. To jim je preprečil Jože Lepin-Ris s 3. četo 2. bataljona Tomšičeve, ki je Steindlove vermane obšla po južnem pobočju in na sovražnike tolkla bočno, da se niso mogli niti ganiti. Pa vendar so huje ranili enega partizana iz 1. bataljona Šercerjeve.

Med prvim delom boja so bili partizani torej popolni zmagovalci. Slabše je bilo po umiku zaščitnic. Komandanta 1. bataljona Šercejeve Ilija Badovinca je premamila lepa parabola, kije ležala pri mrtvem vermanskem oficirju. Ta pohlep je plačal z življenjem. Toda medtem je vermanski poveljnik Franz Steindl manjšo bojno skupi-

no poslal proti Vodiškemu in Lazišam. Vermani so se povzpeli na Topolovje in z roba gozda udarili po 1. bataljonu Šercejve, ki je prevzel vlogo zaščitnice in je močno zaostal za divizijsko glavnino. Tam sta bila smrtno ranjena še bataljonski politični komisar Martin Srbčič in kurir Tonček Bogataj. Ker je med prenašanjem umri tudi v Gračnici ranjeni Mirko Hrg, so Šercejve ti boji veljali kar štiri mrtve.⁶⁸

Medtem se je divizijska glavnina podvzela mimo Dola in Seina nad Laškim na gozdni greben Gore (kota 552) blizu Homa (kota 566). Tam je čakala noči, da bi po temi odšla proti Savinji in čez most v Šmarjeti. Vendar obeti za to operativno potezo niso bili niti malo spodbudni. Že brez daljnogleda je bilo razločno videti, koliko Nemcev je ob železniški progi in kako mrzlično se utijujejo. Od proge so nekajkrat celo ustrelili s topom. S tem so naznanili, da so divizijsko kolono opazili. Po nastopu noči so tudi obveščevalne patrulje potrdile, da prehod čez Savinjo na območje Rečice ne bo mogoč.

Partizani so stopicali v snegu pozno v noč, potem pa je štab divizije le sklenil, da svoje enote premakne prek ceste Laško—Brez—Jakob—Šentjur. Za predhodnico je določil Tomšičevo brigado. Medtem je pritisnil strupen mraz in na snegu se je naredila skojja, ki pa je le poredko vzdržala človeško težo. To ni samo oteževalo pohoda, povzročalo je tudi hrup. Na srečo cesta pri Tevčah še spluzena ni bila, kaj šele da bi ob njej čakale nemške zasede. Za Tomšičevo in divizijski štab, ki sta si našla nastanišča v Oleščah, se je pohod končal 13. februarja 1944 ob dveh po polnoči, Bračičeva je morala oditi še naprej do Kanjuc, Šerčerjeva brigada, ki je bila v zaščitnici, pa se je nastanila pri Sv. Petru (kota 526).⁶⁹

Zaporno črto ob Savinji od Gračnice do Marije Gradca so Nemci vzpostavili komaj do večera, od tam čez Lahomno, Stopce, Sv. Lenart in Gorelce do Mišjega Dola pa šele 13. februarja ob štirih zjutraj, ob tem pa so mislili, da se partizanska divizija še zmeraj zadržuje okoli Laziš. Ker na tistem koncu ražen vermanov ni bilo nobenih močnejših enot, je polkovnik von Treeck zadržal prevoz 18. oklepne grenadirske divizije SS. Ta je za boj proti 14. diviziji sestavila posebno bojno skupino, v kateri so bile mešana četa (dva oklepna topova, težkomitralješki vod, strelski vod na motornih kolesih in grenadirski vod), tri skupine z radijskimi oddajnimi postajami ter avtomobilska kolona za oskrbovanje. Obenem je Treeck ukazal, da mora Maunzov bataljon planinskih lovcev od Vražjega mlina takoj oditi peš v Sevnico. Od tam so ga ponoči odpeljali z vlakom do Šmarjete, da bi zjutraj napadel proti Lazišam, vendar je spet udaril v prazno.

Kje se zadržuje partizanska divizija, je bilo Nemcem jasno šele 13. februarja ob 11.15, koje nemški strelski vod na motornih kolesih pri Tevčah prišel na njeno sled, obenem pa naletel tudi na odpor. Sprva so Nemci napadali le proti Sv. Petru, toda od tam so bili gladko zavrtnjeni. Partizani Šercerjeve brigade so jih imeli kakor na dlani. Z minometom 81 mm so zadeli celo nemški top in hudo ranili komandirja topa. Toda namesto protiletalskega so Nemci privlekli močnejši top. Z eno granato so zadeli zvonik, z drugo pa stopnice in ob tem ranili dva partizana.

Medtem so začeli sovražniki napadati tudi od drugod. Šercerjeva brigada se je za boj razvila tako, da je s 3. bataljonom branila cerkev in naselje Sv. Peter, 2. in 1. pa pomaknila pod koto 535 proti Podvinu in Reki. Naštete enote so se dobro bojevale. Toda popoldne je komandant 4. bataljona Bogomir Žnuderl-Mirko na svojo roko odredil umik, nakar so se morali umakniti proti Olešču tudi prvi trije bataljoni. Ob tem so morali na položaje iz Olešča pohiteti tudi trije bataljoni Tomšičeve. Nadzorovali so dohode od Njivic in Drenovcev. V partizansko razvrstitev so neprestano vdirali Maunzovi planinski lovci na smučeh in v belih zaščitnih oblačilih. Med naletavanjem snega jih je bilo komaj mogoče opaziti, kar je bojevanje silno oteževalo. Kljub temu Tomšičeva brigada ni imela mrtvih ali ranjenih, ujet pa je bil Jože Lavrič iz Zlebiča. Huje je bilo pri Šercerjevi, kjer sta padla Franc Bogataj in Franc Kos, štirje pa so bili huje ranjeni. Pri Nemcih je padel stražmojster Franz Hartmann.⁷⁰

Nov sosreden udarec proti 14. diviziji je polkovnik von Treeck načrtoval za 14. februar 1944. Da bi ustvaril pogoje zanj, je ukazal na vzhodu podaljšati zaporno črto od Planine čez Jezerce in Vezoyje do Sentjurja pri Celju, na zahodu od Marije Gradca do Celja, svoj akcijski štab pa je prestavil v Laško. A to je bil spet račun brez krčmarja.

Že 13. februarja ob šestnajstih sta se Šercerjeva in Tomšičeva brigada umaknili h koti 711 pri Selih. Tarn sta čakali na odločitev o nočnem premiku. Možnosti za prehod čez Savinjo ni bilo nobenih, treba se je bilo obrniti na sever. Zeleno luč za to smer je divizijski štab dobil že ob dvajsetih z radijsko brzojavko glavnega štaba: »Ce je potrebno, zakonspirirajte težko orožje. Povežite se s 4. cono - po možnosti s Pohorsko brigado in si tam ustvarite bazo za bolnico... Skušajte prek terenskih zaupnikov organizirati bolnice pri kmetih. Smer čez Savinjo se nam ne zdi primerna. Bolje Pohorje, Haloze ali Hrvaška. Ne dovolite, da vas pritisnejo na Savinjo ali Savo...«

Polkovnik von Treeck je zagotovo poznal vsebino te brzojavke,

saj je tudi nemška prisluškovalna služba lovila partizanske radijske brzojavke in jih zlahka dešifrirala. Vendar mu to ni veliko pomagalo, kaj ti kje natančno se bo Štirinajsta prebila proti Pohorju, iz brzojavke le ni bilo razvidno, enot, s katerimi bi lahko zaprl vsak prehod, pa mu je tudi primanjkovalo. Prav gotovo pa mu ni šio v glavo, da se bo divizija prebila proti severu čisto blizu Celja.

Nočni pohod je bil zelo težaven, počasen in neskončno dolg. Kolona Štirinajste se je vila od Sei čez Kanjuce; od tam je zavila na vzhod mimo Sv. Florjana, čez Javornik in Svetli Dol, potem pa čez Resevno in Krajncico do lesenega mosta prek Voglajne pri Gaju v Prožinski vasi. V predhodnici je bila Tomšičeva brigada, za varstvo prehoda pa je moral poskrbeti njen 3. bataljon, ki je ob dvotirni progi Celje-Pragersko-Maribor pustil 2. četo. Tretja četa je zavila na levo čez most v Opoko, da bi zavarovala smer iz Štor in Celja, prva pa je pohitela desno do Mastnakove hiše na Griček, daje zavarovala smer proti Sentjurju (glej skico št. 49 na str. 154).

Divizijska kolona je šla čez progo in Voglajno zraven Gajškove kmetije in čez leseni most na Gaju, ki ga zdaj ni več. Med prehajanjem čez progo so vlaki štirikrat ustavili njeno kolono, vendar je bila 14. februarja 1944 ob štirih zjutraj že vsa čez. Takrat so treščile mine na obeh tirih. Podstavili so jih minerei Šerčerjeve in Bračičeve brigade. Medtem pa je kolona že spešila čez Vrbo in sedlo Laporje proti Goričici. Tam je prešla še cesto Bukovžlak-Brezje-kota 268 pri Doleh, s tem pa je bila zunaj nevarnosti.⁷¹

Namesto na Pohorje čez Lindek na Paški Kozjak

S prehodom čez Voglajno in železnico Celje-Pragersko se je končalo prvih sedem dni bojev 14. divizije na Štajerskem. V tej etapi je Štirinajsta taktično in operativno popolnoma prekašala Nemce: napadala je učinkovito in celo sovražnikove napade spreminjala sebi v prid, s svojimi premiki, akcijami ali preboji je sovražnike vsakič presenetila in tudi zimske tegobe je uspešneje obvladovala od Nemcev. Žal so dogajanja v zadnjih dveh dneh pokazala, da bojna pobuda počasi prehaja na nemško stran. Do prve sape so Nemci prišli v noči na 13. februar, ko se jim je posrečilo potegniti zapore po soteski Savinje in s tem Štirinajsti preprečiti prehod k Rečici pri Laškem. Odtlej je bilo mogoče opaziti tudi nekatere njihove taktične novosti. Po sili razmer so začeli namesto obsežnih obkolitev uvajati samo zapore na poglobitvenih odsekih, skozi katere bi se domnevno morala premikati Štirinajsta, namesto močnih napadal-

nih Kolon pa so pošiljal v boj šibke skupine, ki so tri brigade le vznemirjale in utrujale. Te taktike so se poslužili tudi čez dan

14. februarja.

Koje polkovnikov Treeck zvedel za premik Štirinajste v okoliš Konjiške gore, je bila njegova poglavitna skrb, da kar najhitreje zapre glavno cesto Vojnik-Frankolovo-Slovenske Konjice. Enote, ki so bile dotlej na zapori od Sentjuija pri Celju do Planine, je pomaknil na sever, daje naredil zapore še na črti Šentjur-Dramlje-grad Žiče-Slovenske Konjice, ker je dopuščal možnost, da bi se utegnili divizija prebiti tudi na vzhod. Kljub pomanjkanju tovornjakov, z metom in različnim drugim težavam mu je do večera le uspelo zapore potegniti do Konjic. Kajpak je proti Gori, Žičam in Slemenam že dopoldne napotil tudi Maunzove vznemirjevalne patrolje, ob petnajstih pa je svoje poveljstvo prestavil v Vojnik.⁷²

Tistega dne se je pohod za enote 14. divizije nehal sele ob devetih. Trajal je kar trinajst ur. Borci Tomšičeve so ga tudi tokrat vzorno prestali. Ustavili so se sele na pobočjih Konjiške gore: 1. bataljon si je našel možnost za počitek na Zgornjih Slemenah, 2. bataljon in brigadni štab sta prišla v Kladje (Kladnart), 3. bataljon pa se je nastanil v Črešnjicah. Dan so prebili brez spopadov, čeprav so morali iti deli enot tudi na položaje. Celo lačni niso bili. Najprej so politični komisari razdelili domač kruh, nato pa so dobili še dvakrat toplo jed iz kotla.

Pri drugih dveh brigadah ni bilo tako. Bračičeva brigada se je nastanila po lesenih bajtah na vzhodni strani Zgornjih Slemen, da je zavarovala divizijski štab, ki gaje od zahoda ščitil 1. bataljon Tomšičeve. Najbolj izpostavljene položaje je dobila Šercerjeva brigada, ki je bila v zaščitnici. Njeni bataljoni so se nastanili od Spodnjih Slemen proti Straži na Gori, brigadni štab pa je bil pri kmetu Kožuhi. Tu so začeli mitraljezi nažigati kmalu po dvanajsti. Za obrambo nastanišč je bilo treba zasekati ceste in narediti druge ovire. Pa vseeno partizani niso dočakali tople hrane, kajti kuhaiji so morali kotle prevrniti. Komaj kaj bolje je bilo z Bračičevo brigado. Maunzovi ogledniki so namreč okoli poldne napadli divizijski štab, od koder jih je bilo treba pregnati.

Ti nenadni napadi so povzročili samo eno žrtev, in sicer tam, kjer nemških rafalov sploh slišati ni bilo, pri Kladju. Počilo je samo enkrat. Natančno v glavo je bil zadet namerilec težke brede iz 3. čete 2. bataljona Tomšičeve, čigar imena in priimka nismo mogli ugotoviti. Drugače so bili partizani le ob počitek.⁷³

Obveščevalci so prinašali poročila, da Nemci grmadijo okrepite na vseh koncih. Ne da bi poznali ukaz polkovnika von Treecka, da morajo Maunzovi planinski lovci zjutraj 15. februarja napasti in

prečesati greben Konjiške gore in ves okoliš, je vendarle vsak partizan vedel, da se bo treba še tisto noč prebiti iz nemške obkolitve. Vsi partizani so si obetali rešitev na Pohorju, od katerega jih je ločevala le še cesta Celje-Vojnik-Slovenske Konjice-Maribor. Niti eden od poveljnikov jim ni skrival namena, da se bo Štirinajsta čez noč skušala izmuzniti ali prebiti na Pohorje, zakaj le zavest o nujnosti takega podviga pri vsakem borcu je lahko zagotovila pričakovan uspeh.

Štab Tomšičeve z 2. bataljonom se je zvečer premaknil iz Kladja čez Sojek na Zgornja Slemena, kamor je prispel tudi 3. bataljon iz obrobja Črešnjic.* Na Zgornjih Slemenah sta se takoj za Tomšičevo uvrstili Šerčerjeva in Bračičeva brigada. Pohod čez Konjiško goro se je začel 14. februarja ob dvaindvajsetih. Kolona se je morala najprej povzpeti na Kamno Goro, od tam pa si je utirala pot po Rimski cesti in po celcu skozi Vratca, nakar se je spustila mimo Županjega vrha postrani in navzdol do Vrhovelj (kota 565) in Bukovja. Poveljniki so najprej nameravali glavno cesto prečkati v Stranicah pri Topovšku in pri ti k Berčniku. Od tam ni bilo več daleč do Skomarja, ta vas pa je že visoko na Pohorju.

Do Čretveža v Bukovlju so prišli okoli enih po polnoči. Oglasili so se pri Makselnu, Bukovje 24, in tam gospodarju Jožetu Vovku razložili svoj namen. Vendar jim je Jože Vovk pohod čez Stranice takoj odločno odsvetoval, češ da je tam polno Nemcev, ki so se vkopali. Predlagal je, da bi kazalo iti bolj levo čez Rimski most pri Bukovski žagi, nakar mu je major Tone Vidmar-Luka rekel, naj Štirinajsto vodi tako, da bo prišla v najbližji gozd na drugi strani ceste. Poleg Jožeta Vovka so si poveljniki našli še dva pomožna vodnika Miho Bobka in Karla Sedežnika. Na Čretvežu so si spodobili žage in sekire, da bi na cesti lahko naredili ovire.⁷⁴

Naloga, da prebije nemške zapore, je dobila Tomšičeva brigada. V predhodnici je bil 3. bataljon. Njegova naloga je bila, da v strelcih naskoči naravnost in zavzame nasprotni breg. Druga dva bataljona bi se morala razviti desno in levo, da bi prehod zavarovala z

* Po pričevanju Janeza Kramariča (pripombe z dne 10. oktobra 1988 na str. 12) je bil zbor 1. bataljona Tomšičeve brigade pred hišo nekega fotografa. Pred začetkom pohoda - bilo je že v večernih urah - je začel bataljonski pevski zbor peti slovenske narodne in partizanske pesmi, da bi s tem pri borcih premagal občutek negotovosti in vojaških tegob. Pesem jim je lajšala trpljenje v snegu in mrazu, zato so peli z večjim zanosom, kolikor so ga premogla njihova mlada grla. Nenadoma je začela vsa fotografova družina glasno jokati, kakor da bi se pri hiši zgodila kaka nesreča. Na vprašanje, zakaj jokajo, je gospodinja odgovorila: »Jokamo zato, ker po treh letih prvič slišmo slovenske pesmi...«

obeh strani. Prvi bi moral osvojiti Laznikov mlin in Laznikovo gostilno ter cesto zatrpati pri tamkajšnji tesni proti Frankolovemu, drugi bataljon pa bi moral zavzeti tesen ob prevladujoči skali, ki so jo ljudje krstili za Hudo luknjo (glej skico št. 50 na str. 155). Vsak izmed teh bataljonov je dobil svojega vodnika.

Preboj je potekal natančno po nacrtu.

S Čretveža je divizijska kolona odšla kmalu po drugi uri. Jože Vovk-Makseln jo je vodil od Tisnikarja po žlebu in po levi strani Mučevskega vrha proti Bukovski žagi. Na čelu je hodil poročnik Jože Škufca-Martin s 3. četo, nato 1. in za njo 2. četa 3. bataljona. Poleg Bukovške žage je bilo manjše krlišče hlodov. Za njimi je previdna patrulja predhodnica zaznala nemško zasedo. Komandir Martin je brž zapovedal juriš, zadrdrala je njegova brzostrelka, za njo pa tudi brzostrelka poročnika Milenka Kneževiča, nakar so se partizani pognali čez rimski most in mimo Jerebičevega križa navzgor proti Krajanu. Še pred tem so ob potoku pod Bukovško žago ubili dva nemška policista ter jima pobrali puški, tišči za njimi so ju še slekli in sezuli.

Bataljon seje razvil v strelce in se zagrizel strmo navzgor. Prva četa je jurišala v sredini, tretja na desni in druga na levi. Glavnina je navalila poleg peskoloma do Jerebica in velike zgradbe, ki ji domačini rečejo Grajski dom. Tam so partizani ujeli enega vermana. Povedal je, daje na tistem pobočju čakalo v zasedi 250 nemških vojakov, ki pa so zbežali brez resnejšega odpora. Poročnik Milenko Kneževič, namestnik komandanta 3. bataljona, je med potjo stopil v neko hišo, da bi dobil žganja. V njej je naletel na speče Nemce in jih pokosil.

Kljub dokazanim izgubam polkovnik von Treeck o mrtvih, ranjenih in ujetih nemških vojakih ob preboj u zaporne črte ni navedel nobenih števil.⁷⁵

Nezadržno sta naskočila tudi druga dva bataljona.

Prvi je sei ob robu gozda z leve strani. Laznikovemu mlinu seje približal popolnoma neopaženo. Čisto spredaj sta bila namestnik bataljonskega komandanta Martin Kotar in komandir 1. čete Janez Kramarič. Nemški stražar ju je ustavil šele pred Laznikovo gostilno, nakar gaje Martin Kotar preparai z brzostrelko, soborci pa so naskočili in zavzeli mlin, iz katerega so Nemci skakali kar skozi okna. V njem so ujeli nemškega mitraljezca, ki je bil ves bel od moke, ker je ročna bomba treščila med vrečami. Zaplenili so tudi šarca. Skupina partizanov, v kateri je bil Stane Zakrajšek, je vdrla v zidan bunker, iz katerega so Nemci pobegnili. Okoli Laznika so bili iz 2. čete 1. bataljona pogrešani štirje borci, od teh je Jože Kržič z Vrhniške padel, Milan Kocjan iz Ribnice in Jakob Intihar z

France Mikulič-Mihelov iz Travnika (levo) in Jože Kržič iz Vrhnik (desno), ki sta bila smrtno ranjena med prebojem na Lindek 15. februarja 1944. Za intendanta 1. bataljona Alberta Jelovico Lazarja iz Kastava pri Reki, kije bil v Tomšičevi od ustanovitve inje padel sredi dneva blizu Pecljeve hiše, nismo mogli dobiti fotografije

Bločic pa sta bila ujeta. Torej je bil boj pri Laznikovem mlinu zelo hud.

Že po pičlih petnajstih minutah je bila vsa tesen ob Laznikovem mlinu trdno v rokah 1. bataljona, nato jo je začel zatrpavati z vozmi in razno drugo navlakom. Tako so prišle do veljave tudi sposojene žage in sekire. Z njimi so na cesto podrli celo vrsto debelih orehov, kar naj bi nemške tanke zadržalo vsaj za toliko časa, da bi prišla čez cesto vsa divizija.

Drugi bataljon je jurišal od Rimskega mostu v desno, deloma skozi borov gozdič. Na tem krilu so se Nemci huje upirali. Borci 1. čete pod poveljstvom Torčija Sluge-Lima so zašli med Nemce in se čisto pomešali z njimi. Razvnel se je boj iz blizine, na nož in s kopiti. Kljub odporu so Limova, Uršičeva in Jernejeva četa nemške vojake pregnale in skalo Huda luknja zavzele, kajpak ne brez izgub. Med jurišem so bili huje ranjeni trije borci. Od teh poznamo Franceta Mikuliča-Mihelovega iz Loškega Potoka, ki je dobil rafal v trebuh, da mu je izstopilo drobovje. Umri je še iste-

ga dne. Drugi ranjenec, menda se je pisal Banovec, pa se je izlizal.*

Druga četa je ostala v zasedi pri skali Huda luknja, prva in tretja sta jurišali proti Lindeku desno od 3. bataljona (glej skico št. 50). Vrh strmine pri Grajskem domu sta ulovili osem nemških vojakov, med katerimi so bili tudi Slovenci.

To se je zgodilo 15. februarja 1944 ob pol petih, z dnevom pa je bila čez cesto že vsa divizija, ražen 30 borcev iz zaščitnice, ki so najbrž namenoma zaostali v Čretvežu. Ko so se pri Makselnu najedli žgancev, so se povzpeli nazaj na Konjiško goro. Tačas je glavnina hitela naprej. Ob osmih je bil 3. bataljon Tomšičeve že na Mali gori (kota 909), od koder je vodnik Jože Vovk nameraval Štirinajsto še podnevi popeljati čez cesto Vitanje-Stranice proti Slemenški na pohorsko stran. Žal so Nemci prav takrat zasedli tudi ta prehod.⁷⁶

Štirinajsta je Nemce spet presenetila ter si za ceno majhnih žrtev izsilila preboj iz obkolitve okoli Konjiške gore. Žal so se poglavitne težave začele šele med vzponom proti Mali Gori. Že pred sedmo uro so v dogajanje posegli nemški tanki in oklepni topovi.** Zasilne ovire v tesni pri Laznikovem mlinu in Hudi luknji jih niso zadržale, strelji iz protitankovskih pušk pa jim tudi niso mogli do živega. Ker se je medtem dvignila megla, so dobili v merilni križ tišči krak divizijskih enot, ki so se pomikale proti Mali gori po poti čez Vratice, kjer je bila goličava. Nenadoma so začele treskati topovske granate. V hipu sta bila dva partizana mrtva (eden je bil Jože Peterlin-Srečko iz Pakega, tedaj kurir štaba divizije, sicer pa borec

1. slovenskega proletarskega udarnega bataljona Tone ta Tomšiča in Tomšičeve brigade) in štiri ranjeni. To pa niso bile vse izgube. Ubitih je bilo tudi osem mul, poškodovana pa divizijska radijska oddajna postaja.

Po prihodu na Lindek je prišlo do majhne zmede. Štab divizije se ni takoj znašel. Sprva je še zmeraj upal, da bo svoje enote po-

* Ob tem velja poudariti, da nemška zaporna črta od Laznikovega mлина do Hude luknje le ni bila tako redko zasedena, kot menijo nekateri kronisti. Navedba polkovnika von Treecka (Zbornik VI/11, dok. 141 na str 367), da so bile zaporne enote presenečene in niso mogle zadržati strnjene prebojne sile, je dokaj točna. Nobenega razloga ni, da ne bi verjeli ujetemu vermanu iz Maribora (dnevnik Nandeta Sedeja v zgodovinskem arhivu CK ZKS), ki je izpovedal, daje bilo na tistem odseku v zasedi 250 mož (dve vermanski četi), ki pa so iz Grajskega doma in drugih hiš zbežali. Edina resnica o tem je, da so partizani nemško zaporo prebili zato, ker so bili pač bolje izuženi, bolj pogumni in bolj odločni od Nemcev.

** Nemci te topove označujejo za jurišne. Rusi pa za samohodne topove, kar je prevzela tudi JLA, menim pa, da bolje ustreza izraz oklepni topovi.

peljal na Pohojje nekje na območju vasi Lipa ali Arcet. S tem namenom je določil celo novo predhodnico, na čelu katere je bil 3. bataljon Šercejve brigade, vendar je kmalu postalo očitno, da s prebojem v tišči smeri ne bo nič. Tem željam primerna je bila tudi divizijska razvrstitev: vsa Šercejva brigada je bila na Mali Gori, Bračičeva z divizijskim pratežem v zavetju pri Pavlekovem Globljeku, bataljoni Tomšičeve pa so bili razdeljeni. Tretji je obstal v snegu na vzhodnem slemenu Stenice, nekje v bližini kote 909, prvi in drugi, ki sta se od ceste umikala zadnja, pa v zaščitnici. Štab 14. divizije seje sprva zadrževal v grajski votlini, ko pa so začeli Nemci razvaline gradu Lindek tolči s topovi, se je premaknil k Landekaiju. Bračičeva brigada seje že dopoldne pomaknila na zahod k Ramšaku in Sodinu, kjer je tudi kuhala, štab Tomšičeve s 1. bataljonom k Pavleku in Peclju, 2. bataljon Tomšičeve pa je ostal v zasedah pri lindeških razvalinah.⁷⁷

Koje polkovnik von Treck dobil poročilo o preboju 14. divizije na Lindek, je imel v Vojniku na voljo komaj vod pehote in nekaj tankov, v Frankolovem pa oklepni top. Glavnina njegovega vojaštva je čakala na zaporni črti od Šentjuija pri Celju mimo Dramelj, Gore in Žič do Konjic, Maunzov bataljon planinskih lovcev pa se je pogljal proti domnevnim nastaniščem Štirinajste na Konjiški gori. Vseh teh enot ni bilo mogoče niti obvestiti, da so mnogo bolj potrebne drugod, kaj šele odpoklicati in hitro odpeljati na zahod. Nič bolje ni bilo z eskadronom 2. ogledniškega rezervnega oddelka iz Slovenjega Gradca, ki ga je Treeck dobil v zameno za izločeno 139. četo planinskih lovcev. Ta eskadron, ki je štel 122 izuijenih oglednikov, je med prevozom s tovornjaki obtičal v Stražah pri Mislinji in je do Vitanja prišel peš z veliko zamudo. O vermanih, ki so bili razbiti pri Lazniku in Grajskem domu pa sploh ne kaže izgubljati besed, ker jih je zajelo tako malodušje, da niso bili za nobeno rabo več.

V takih okoliščinah je polkovnik von Treeck ukrenil naslednje: ukazal je hitro podaljšati zaporo od Stranie proti Vitanju, kamor naj bi se čimprej premaknile tudi druge proste enote iz Slovenskih Konjic, eskadronu 2. ogledniškega rezervnega oddelka iz Slovenjega Gradca je zapovedal, naj se pomakne iz Vitanja skozi Fužine proti gradu Socka in Vojniku, za zasledovanje in vznemijanje Štirinajste pri razvalinah gradu Lindek pa je uporabil že omenjeni pehotni vod iz Vojnika in oklepni top.⁷⁸

Z manjšimi tanki in oklepnim topom so Nemci prodrli nad Graben Stranice, od koder so nabijali proti Vratcam. O tamkajšnjih izgubah Šercejve brigade je bilo rečeno že vse. Naprej proti gradu Lindek s tanki niso mogli, s topovi pa so grajske razvaline lahko obstreljevali samo od Belega Potoka pri Frankolovem. Ta kanona-

da pa enotam Tomšičeve ni veliko škodila. Iz 2. bataljona Tomšičeve, ki je branil dostope proti gradu, sta bila zaradi razpočnih sunkov le dva obtolčena, eden je bil čisto črn v obraz, drugi pa omamljen. Nemška pehota je dvakrat jurišala na grad, vendar jo je 3. četa 2. bataljona vsakič zavrnila. Njeni borci se niso umaknili niti za ped.

Nemški pešci so najprej prišli po sledi za divizijo skozi graben do Venkove hiše. Imeli so ostrostrelca, kije dobil na merek Viktorija Adamiča-Zmaga, intendanta 1. bataljona in borca Tomšičeve brigade od ustanovitve, v goščavi pod Pecljevo hišo gaje hudo ranil. Pasjo srečo je imel tudi namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris, kije Nemce neustrašeno izzival. V ramo in skozi pljuča gaje zadela ostrostrelska krogla, ki seje odbila od veje. Za njima je bil ranjen v roko tudi komandant 1. bataljona Janez Janežič-Oijak, nato pa so morali Nemci z Venkovih njiv bežati, ker so jim v hrbet užgali tišti partizani, ki so držali grad. Poslej niso več prišli do Venka (glej skico št. 50 na str. 155).

O tem, od kje in kako so Nemci prišli na razvaline lindeškega gradu, so pričevanja različna. Janez Kramarič pravi, da jih ni bilo na razvalinah, Stane Zakrajšek in Marko Stepan navajata, da so Nemci razvaline obdelovali samo s topovi, Ludvik Boh-Stane pa trdi, da prvi naskok Pakaijeve čete na razvaline, od koder sta stregala dva nemška šarca, ni uspel. Med drugim napadom so partizani branjene smeri obšli po skalah in Nemce pregnali, potem pa jih podili vse do ceste. Tudi dr. Lado Lovrenčič meni, da so sovražniki prodrli le pod razvaline. Na svoje oči je videi, da so pod grajsko zidovje prišli trije nemški planinski lovci, ki so začeli postavljati mitraljez. Ko so opazili, da so nad njimi partizani, so naglo pobrali šila in kopita, partizanom pa zapustili tri ročne bombe in dve škattli mitralješkega streliva.

Da Nemci z napadi na razvaline in mimo njih le niso odnehali, potjuje tudi Janez Gršič-Ivan, ki navaja, da so nemški vojaki trikrat pririnjili skozi grapo po sledi za divizijo, toda vsakič so bili odbiti z bočnim ognjem od razvalin. Toda od tam so se morali partizani umakniti zaradi hudega topovskega ognja, vendar so se položaji 1. bataljona Tomšičeve že pred tem umikom ustalili na cesti od Pavlekovega Globljeka mimo Pavlekove hiše do kmetije Pecelj. Poslej so se napadalci laže razvili za napad po grabnu. Zato sta morali z vzhodnega grebena Stenice iti v boj tudi 1. četa 2. bataljona in 3. četa 3. bataljona Šercejve brigade, ki sta na Nemce udarili bočno. Toda boj je bil oster in tudi iz Šercejve sta bila ranjena kar dva partizanska voditelja, podporočnik Mirko Beslač in četni politični komisar Majjan Založnik-Marko.

Namestnik komandanta Tomšičeve brigade Jože Lepin-Ris v ospredju kolone pri gradu Lindek, malo pred tem, ko je bil hudo ranjen

Z drugih strani so v divizijsko razvrstitev vdirale le nemške patrolje, toliko da so morale čete ostati ves čas na položajih in v snegu, torej na mrazu, brez hrane in počitka.⁷⁹

Nemci so ves dan krepili zapore na cesti od Vitanja do Stranie. To so poveljniki Šercerjeve lepo videli celo s položajev na grebenu Stenice, o nenehnih okrepitvah pa so poročale tudi obveščevalne patrolje. Največ vojske je prišlo v Vitanje. Tam seje zbrala vsa Winklejjeva bojna skupina, ki ji je Treeck podredil še ogledniški eskadron poročnika Paroda, sanitetno četo SS Wiking iz Dobrne ter akcijsko baterijo 438. divizije za posebne namene. Velel je, da morajo trdno zapreti tudi sotesko Hudinje, obenem pa sije zadovoljno mel roke in vzklikal. »Im Kessel sind, im Kessel sind...« To je pomenilo, daje Štirinajsta v kotlu, kakor Nemci označujejo obkolutveni obroč. Imel je prav, kajti divizija je bila stisnjena na Steniško gojje, na taktično-operativno osnovo slabih 20 kilometrov.

Tudi štab divizije se je dobro zavedal prednosti, ki jih je imela nemška stran. Računal je, da bo preboj skozi nemške zapore nadvse težaven, naravnost proti Pohorju pa sploh nemogoč. Prebijati se

bo treba po prepadnih stezah ali komaj prehodnih strminah, ki jih bodo tovarne živali le težko premagovale. Zato je zapovedal, naj

4. bataljon Šercerjeve zakoplje protitankovski top, kar so naredili nekje blizu kote 909. Sklenil je tudi, da se bo divizija prebila na Paški Kozjak, za kraj preboja pa izbral strmo pot blizu Senegaškega mlina v Socki. Obenem sije izbral vestnega vodnika. To je bil Ivan Levovnik, ki je pozneje (7. julija 1944) skupaj z bratom Gregorjem postal borec Tomšičeve brigade.⁸⁰

Pohod se je začel kmalu po nastopu noči. Spredaj je hodila Bračičeva brigada, ki je dobila nalogo, da nemške zapore prebije, za njo Tomšičeva, ki naj bi ji pomagala, in na koncu Šercerjeva, ki je nosila ranjence. Kolona je šla na zahod do Sele, kjer je bil daljši postanek, da si je Bračičeva oskrbela še dva vodnika. Prvi se je pisal Maks Vrane, predhodnici pa je pot od Lopana do Kamenika pokazala Marija Pintar. Od Kamenika (pišejo se Založnik) so se enote, določene za preboj spustile navzdol proti Hudinji, obenem pa je komandant Tomšičeve Ivan Kovačič-Efenka odredil, da morata 1. in 3. bataljon pri planjavi pod Kamenikom zaviti s poti na levo. Razvila sta se po robu poraščenega grebena Vinare po Rotovi gošči, da sta s svojim orožjem obvladovala cestni ovinek in vse dostope od gradu Socka proti Senegaškemu mlinu pa tudi Lednikovo domačijo, kjer so imeli Nemci tudi en top. Efenka jim je ukazal, užgati s težkimi mitraljezi po nemških zasedah takoj, ko se bo pri Senegaškem mlinu začelo streljanje (glej skico št. 51 na str. 156). Od tam bi morala nažigati, dokler ne bi šla mimo zaščitnica.

Poveljniki Bračičeve so bili hrabri in odločni. Te lastnosti so prinesli kot dediščino iz Tomšičeve brigade. Zato so bračičevci napadli z enako drznostjo kakor trije bataljoni Tomšičeve prejšnjo noč. Mostiču čez Hudinjo so se neslišno približali ob pol treh po polnoči. Ko so jih Nemci iz zasede ustavili z glasnim klicem, pa so skočili naprej. Čeprav je pri tem padel četni komandir, njegovih partizanov to ni zmedlo. V spopadu na nož so uničili dva nemška vojaka, druge pa pregnali.

Dotlej ni še nihče vedel, da so Nemci nastanjeni tudi v Senegaškem mlinu. Civilni vodnik iz okolice Frankolovega je planil mimo mlina, da bi se skril v Senegaškem hlevu in se tako rešil nevarne naloge. Nemci so ga opazili, eden je skočil za njim in razkuril z brzostrelko v hlev, rafal pa je zadel kravo, ki je poginila. Istočasno so začeli Nemci streljati z mitraljezom skozi mlinsko okno, vendar so jih partizani hitro onemogočili. To, kar se je dogodilo tam, sodi v anale edinstvenih junaštev na svetu. Po imenu in priimku neznani junak iz Bračičeve brigade se je po latniku vzel do mlinskega okna, zgrabil za cev nemškega mitraljeza in ga sovražniku spulil iz rok,

Nosači z enim izmed ranjencev ob počitku na planjavi Daje. Na levi je verski referent 14. divizije Jože Lampret, na desni (s puško) kurir 3. bataljona Tomšičeve Vinko Novak

drugi partizan pa je skozi večna vrata vrigel bombo. To je med esesovci ustvarilo tak preplah, da so opustili vsak odpor. Zbežali so v temačna zakotja mlinskega kolesja, kjer so se potuhnili.

Medtem so drugi borci Bračičeve brigade že očistili okolico prehoda. V srditem boju je padel še en borec, eden je bil ranjen, trije pa pogrešani. Nato so postavili zasede z obeh strani vrzeli ter nastavili protitankovske mine. Divizijska glavnina je imela prosto pot. Četudi so v soteski Hudinje migotale nemške rakete in čeprav se je od Vitanja slišalo ropotanje nemškega tanka, so partizani urejeno in nemoteno premagovali strmino na kozjaški strani Hudinje ter spešili mimo Velike Ravni in Kamšaka v Brdce. Od tam so kmalu zaslišali močan tresk, ker je nemški tank zavozil na nastavljeno mino.⁸¹

Bataljona Tomšičeve brigade, ki jima je poveljeval brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka, ništa imela le siepiine naloge, ampak sta nameravala Hudinjo preiti čez stranski most blizu Lednika, da bi zavzela skalno čer pri kamnolomu in tam postavila

zasedo. To nalogo je dobil vod 1. čete 1. bataljona Tomšičeve pod vodstvom Toneta Ileniča. Njegovi borci so Hudinjo prešli, ne da bi jih nemški vojaki opazili, ko pa je eden izmed njih hotel splezati na skalo, kjer se je skušal oprijeti za štor, je v resnici zgrabil za spečega Nemca. V tistem hipu je zaregljal nemški mitraljez, potem pa še mnogi z obeh strani. Ileničev vod se je lahko umaknil le tako, da so se njegovi borci okopali v ledenomrzli Hudinji.

Bataljona Tomšičeve sta imela med obstreljevanjem v Rotovi gošči tri laže ranjene. Efenka je dal ukaz za umik sele tišti hip, ko se je od Kamenika navzdol že spustila divizijska zaščitnica. Ob umiku sta bataljona zamudila poldrugo uro. Ko sta prišla do Hudinje, je ura kazala že čez peto.

Medtem so Nemci skušali zapreti vrzel v soteski. Ker so bile po soteski partizanske zasede, so pritisnili čez Veliko Raven, da bi od zgoraj presekali pot partizanskim zasedam. Tam je Bračičeva pustila le mitralješko trojko, ki pa Nemcev ni uspela zadržati. Da bi bila nevarnost še hujša, se je začelo prav tedaj tudi svitati. A preudarni komandant Efenka je brž spoznal, kakšna nevarnost tiči ob gazi. Takoj je ukazal zaviti desno od nje po gozdni poti proti Lenartu (pišejo se Mohorič), obenem pa je umik zavaroval z levo pobočnico, kije v strelcih pregledala pobočje do Zavrha (kota 907). Zaradi tega so se varovalne enote ognile nepotrebnim žrtvam.

Po prihodu k Lenartu, Močeniku in okoliškim kmetijam je Efenka odredil daljši počitek. gostiteljem pa naročil, naj za lačno partizansko vojsko skuhajo žgancev. Tako so se njegovi borci nekoliko odpočili in se za silo podprli, da so potem laže premagovali nadaljnjo pot. Od Močenika so šli k Tonaču, kjer so se sešli z divizijsko glavnino.

Za Šercejjevo brigado, ki si je našla gostoljubje v Brdcah nad Dobrno, se je pohod končal 16. februarja 1944 ob desetih. Za drugi dve brigadi z divizijskim štabom se je v Brdcah, kjer sta morali prevzeti tudi vse ranjence, začela nova pohodna etapa. Od Tonača (pišejo se Podpečan), se je kolona pomikala po planjavi Daje mimo Sumečka, nato nad Dobovico ter mimo Jurka in Krištana na Sv. Jošt. Med potjo so najbolj trpeli ranjenci, pet jih je celo umrlo, pa tudi tišti, ki so jih žulila zasilna nosila. Tega dne je pomagala ranjence nositi tudi divizijska kulturniška skupina na čelu s Karlom Destovnikom-Kajuhom, o čemer je fotoreporter Jože Petek posnel vrsto fotografij, ki same dovolj prepričljivo govorijo o strahotnem ttpljenju.

Divizijski štab z vsemi ranjenci je dobil zavetje pri Sv. Joštu. Tam in na domačijah pred njim se je nastanila Bračičeva brigada, da smo bataljoni Tomšičeve so odšli čez Sv. Jošt v Kujence,

kamor so prišli nekaj po petnajsti. Tako je žanje pohod trajal celih devetnajst ur.⁸²

Boji pri Sv. Joštu in delni preboj na Pohorje

Preboj 14. divizije pri Senegaškem mlinu je spet podrl Treeckove načrte. Odločilni nemški napad na Lindek in greben Stenice, ki bi se moral začeti navsegzodaj 16. februarja, je odpadel, polkovnik von Treeck pa se je za uničenje divizije, ki gaje bil prejšnji večer že napovedal, krepko obrisal pod nosom. Spet je moral hiteti s predstavljanjem zapor na zahod. Ker so bile nemške enote pomešane, jih je sklenil preurediti in na novo razvrstiti. Potegniti in dobro utrditi je veljalo predvsem zaporo od Vitanja prek Sv. Majete in Spodnjega Doliča do Hude Luknje, od tam pa vzdolž železniške proge do Velenja. Zapora na črti Vitanje-Socka-Strmec je ostala nespremenjena, črta Dobrna-Lokovina-Črnova-Velenje pa nezasedena. Polkovnik dr. Egon von Treeck je bil prepričan, da se bo 14. divizija skušala prebiti s Paškega Kozjaka na Pohorje. V skladu s tem je sklenil oblikovati močno rezervo, sestavljeno iz dveh čet Maunzovega bataljona planinskih lovcev in akcijske baterije 438. divizije za posebne namene. Poslal jih je v Pergajev grad pri Mislinji, kamor je velel iz Vojnika prestaviti tudi svoj akcijski štab. Ta štabni premik so nemški ordonanci izrabili za zbadljiv posmeh: Treeckovo poveljniško mizo so okrasili s počenim piskrom, simbolom da je lonec (das Kessel), ki se je zdel von Treecku okoli Lindeka tako trden, spet prebit.

Premeščanje nemških enot je potekalo vse do večera. Celo preostali četi Maunzovega bataljona planinskih lovcev, ki sta dobili zapoved, da partizansko divizijo zasledujeta in ji ne privoščita miru, 16. februarja še ništa trčili na Šercerjevo brigado, ki je bila v zaščitnici.

Če Hitleiju privrženi Jože Štimulak dobrniških orožnikov ne bi pripeljal do Spodnjega Orličnika, tistega dne sploh ne bi prišlo do spopada, če pa bi se borci 2. čete 3. bataljona Šercejeve, ki so bili tam v zasedi, obnašali bolj vestno in čuječe, bi lahko z orožniki opravili brez izgub. Sicer pa so imeli več sreče kakor pameti. Na nemški strani je bil smrtno zadet orožnik Matevž Pesjak, pri katerem so partizani dobili puško in opremo, šercerjevci pa so imeli enega mrtvega in tri ranjene.

Ogledniške patrulje dveh Maunzovih čet so pritiskale čez Brezen. S tem so ogrozile razvrstitev Šercerjeve pri Brdcah, predvsem pa počitek njenih borcev. Pozno popoldne je tudi ta brigada dobila

Kulturniška skupina 14. divizije med nošenjem ranjencev pred prihodom k Sv. Joštu. Na levi spredajje komponist divizijske himne Sveto Marolt-Špik, za njim in neznanim partizanom v klobuku pesnik Karei Destovnik-Kajuh, desno od njega v ozadju harmonikar Janez Lavrič in na desni spredaj recitator Savo Vrtačnik-Krn [foto Jože Petek].

zapoved, naj se zvečer premakne na severno stran Paškega Kozjaka, k Sedaniku, Kričanju in cerkvi sv. Mohorja, da bi njeni borci imeli nemoten počitek.⁸³

Preden je Šerčerjeva prišla v soseščino Kujenc, so borci Tomšičeve brigade varno počivali že lep čas. Vsak izmed njih je najprej očistil orožje in se preobul, tako daje zamenjal premočene nogavice in obujke s suhimi, mokre pa spral in dal sušit. Šele potem so polegali, vendar nihče ni zaspal sezut. Poveljniki so takoj poskrbeli, da so bile straže in patrulje kljub globokemu snegu in neprehojenim potem na svojih mestih, kajti z Nemci so imeli bridke izkušnje. Do večera so kuharji pripravili tudi zeleno toplo jed. Vse to je po četah krepilo zaupanje v bataljonske in brigadni štab.

Partizani Tomšičeve brigade so z izjemo obveščevalcev in poveljnikov počivali celih 24 ur. Maunzovi planinski lovci so medtem obvladali nebranjen prostor na južnem pobočju Paškega Kozjaka, ki je tam nastal po umiku Šerčerjeve brigade, in 17. februarja kmalu po dvanajsti pri Krišanu trčili ob zaščitne enote bračičevcev. Razvnel se je hud in dolgotrajen boj, med katerim so se partizani posluževali tudi nasprotnih napadov. Iz Bračičeve sta bila dva hudo ranjena, od katerih je vodnik Jože Stanjko izšel iz Tomšičeve brigade.

Zaradi megle in nepreglednosti zemljišča so se Maunzovi planinski lovci nevarno vklinili v obrambno razvrstitev treh bataljonov Bračičeve brigade. Prišli so tudi iz Št. Janža pri Črnovi in Pake, nakar se je razvnel oster boj še pri Klincu. Bračičevi sta morala odhiteti na pomoč 2. in 3. bataljon Tomšičeve. V boj sta posegla kmalu po petnajsti. Maunzove planinske lovce sta dvakrat nagnala za kakšnih 300 metrov od Sv. Jošta proti Krišanu, potem pa jih zadrževala z bombami in mitralješkimi rafali vse do noči, ko sta dobila povelje za umik. Med temi boji je bil ujet Janez Grl iz Podgore pri Ložu.⁸⁴

Tisto popoldne so Nemci očitno že zelo natančno poznali razvrstitev 14. divizije, kajti do prvih patroljnih spopadov je prišlo tudi na severni strani Paškega Kozjaka. Pri tem so imeli smolo spet borci Šerčerjeve brigade. Najprej je prišlo do spopada z nemško ogledniško patroljo, kar je bilo usodno za Matevža Podobnika iz Nove Oselice. V snegu je obtičal ranjen, nakar so ga nemški vojaki ujeli in ga med potjo proti Doliču ustrelili. Še hujša nesreča je doletela štiri borce 1. čete 1. bataljona Šerčerjeve, ki so jih na Kričanju kmetiji ubile nemške topovske granate. To so bili Ludvik Volf, Ignac Pucelj, Slavko Žužek in komaj petnajstletni Matija Kranjc. Da bi se 1. bataljon izognil nadaljnjim žrtvam, se je premaknil na kmetijo Sedanik.⁸⁵

Kaj se je takrat dogajalo v štabu 14. divizije, ki se je medtem nastanil pri kmetu Šuklerju, ni posvem jasno. Odločiti se je bilo treba ne samo o tem, na katero stran se bo prebila, namreč tudi o tem, ali se bo še naprej boj evala in prebijala združena ali pa se bo razdelila na brigade, ki se bodo ponoči samostojno prebile v različne smeri. Pritisk brigadnih štabov za razdružitve je bil zagotovo zelo močan, pri čemer sta bila najglasnejša major Ivan Kovačič-Efenka, komandant Tomšičeve, in poročnik Mičo Došenović, komandant Šercejve brigade, saj soju bili tako učili v partizanskih oficirskih šolah.

Štab Štirinajste je razdružitve obljubil že ob preboju iz obkoljenega Bohojja, nato pa je obljubo ponovil še na Zgornjih Slemenah. Od tedaj je Tomšičeva brigada preboj na glavni cesti Celje-Maribor opravila sama, preboj na cesti Vitanje-Strmec pa skupaj z Bračičevo. Po teh prebojih je bil na vrsti divizijski štab, da častno besedo izpolni. In zares so brigadni štabi 17. februarja 1944 opoldne dobili zapoved,* s katero je bilo vsaki brigadi predpisano začasno operacijsko območje, obenem pa tudi načrtana smer, kamor naj bi se prebijala samostojno. Tomšičeva bi se morala s Paškega Kozjaka izmuzniti na jugozahod, najprej k Št. Andražu pod Goro Oljko, nato pa na Dobrovlje pri Moziju in na Čreto pri Kokaijah. Zahodno smer je dobila Bračičeva, ki bi morala odriniti na Mozirske planine, najkrajša pot pa se je obetala Šercejevi brigadi, ki bi se morala prebiti h Kuzmanu na Pohoje.

Toda zapoved za razdružitve je bila kot kratka sapa, štab Štirinajste jo je razveljavil še isti večer in sklenil, da se bo prebila na Pohoje vsa divizija. Razdružila naj bi se šele po tem preboju, in to tako, da bi ena brigada ostala tam, eno bi poslali proti Halozam, eno pa proti Kozjemu. Prevladala je torej zgrešena strategija, nakazana že ob odhodu iz Bele krajine in vsiljevana z brzojavkami pred prestopom Sotle, ne pa trda stvarnost, da je obstanek Štirinajste na kocki.

Vrzel skozi močno zasedene nemške zapore ob cesti Gornji Dolič - Sv. Majeta-Vitanje bi morala narediti Šercejeva brigada, Bračičeva je bila v zaščitnici. Ranjenci, ki jih je bilo kar 56, bi morali biti v sredini. Načrt za preboj je ostal tak, kakor ga je čez dan naredil štab Šercejve brigade, ki je za kraj preboja izbral prehod proti Kuzmanu mimo Hrastnikove žage v Spodnjem Doliču. Naravnost bi moral udariti 2. ali Modrasov bataljon, 1. ali

* Viktor Avbelj-Rudi (odgovori z dne 24. aprila 1988 na str. 1 in 2) meni, da povelje za razdružitve ni bilo dano v pisni obliki, dopušča pa, da je o tem tekla beseda na poveljniškem sestanku s štabi brigad.

Ronkov bataljon bi moral zavarovati prebojno vrzel na levem boku proti Šentflorjanu (ob vznožju Janškega vrha), 3. ali Nacetov bataljon pa naj bi nameravani prehod zavaroval z desnega boka proti Vitanju (pri Sv. Marjeti). Žal pa štab divizije ni predvidel potrebne rezerve za primer, če naštete enote zadani nalogi ne bi bile kos.⁸⁶

Po večjeji so bataljoni Tomšičeve brigade zagazili v pohodno kolono od Šuklerja proti Zgornjemu Sedaniku, kjer so se priključili Šercejjevi. Ta je tačas že odrinila v celo proti Spodnjemu Sedaniku, od tam pa mimo Spodnjega Glažarja in po desni strani potočka Glažarica do kmetije Vrhovnik, kjer se je malo čez dvaindvajseto prvič ustavila. Pohodna gaz je bila ozka, snega pa čez kolena, kar je nosačem ranjencev delalo strahotne težave, saj sta morala ob vsakih nosilih po dva hoditi v celo. To jih je še dodatno izčrpavalo, pa tudi počasnilo že tako ali tako zamudno hojo. Marsikateri je tudi klecnil ali spodrsnil, kar je povzročalo strahotne muke pri lovljenju ravnotežja, če že niso nosila z ranjencem in nosači vred telebnila na tla. Vsak tak padec je izzval pritajen bolesten krik ranjenega tovariša. Pravzaprav so ranjenci stokali ob vsakem tresljaju, nekateri so umirali v blodnjah, mnoge pa je ugonobil hud mraz, ki je proti jutru zdrknil kar na 26 stopinj pod ničlo.

Štab Šercerjeve brigade je moral poiskati dobrega in vestnega vodnika. Našel ga je v Matevžu Podjavoršku, vojaško izkušenem domačinu, ki je razumel partizansko stisko. Že čez dan je imel odprte oči in ušesa. Točno je vedel, kako in kod vse so se vkopali Nemci in vermani.⁸⁷

Sovražniki, ki so imeli uniforme različnih odtenkov, so se razvrstili v tri bojne črte. Prva je imela vlogo prednjih straž. Ta se je vlekla čez kmetije z ugodno obrambno lego po paškokozjaški strani ceste. Na skrbi jo je imela 6. četa 14. policijskega polka SS, ki si je eno od odpornih točk uredila pri Hrastnikovi kmetiji. Esesovci so si večji bunker zgradili na Hrastnikovem kugelnu, enega na gričku za hišo, zasedli pa so tudi lopo s kmečkimi vozovi. Policisti so se utrdili tudi na Hrastnikovi žagi takraj ceste. Druga zaporna črta je bila vzdolž potoka med Hrastnikovo in Lojzekovo žago ter Vibnejjevo domačijo in Lošperk s cerkvico sv. Majete. Tudi tod so bili razvrščeni policisti SS. Tretja zaporna črta se je vlekla po pobočju Kališnikovega vrha k Denovniku, nato pa čez Denovnikov kugel proti Lepkovi hiši in na Lepkov vrh. Na tej črti so se utrdili vermani.⁸⁸

Matevž Podjavoršek je predhodnico Štirinajste pripeljal na Tasičeve loke, kjer se je Šercejeva brigada razdelila po bataljonih.

Kapetan Lado Mavsar-Ronko je 1. bataljon povedel na levo proti Šentflorjanu. Njegovi borci so naredili zasedo pri Tomažku in v tamkajšnjem mlinu, miner Ivan Cimprič-Franc pa je na zasneženo cestisce zakopal dve močni protitankovski mini. Tudi enote 3. bataljona, ki jim je poveljeval kapetan Ignac Miklič-Nace, so neopaženo prodrle vse do cestega klanca pod Lošperkom (glej skico št. 52 na str. 157), le da cestišča z vitanjske strani niso zaminirale. Žal so se znašle v zelo neugodnem položaju, saj so za hrbtom začutile Nemce, ki so držali Hrastnikovo kmetijo.

Do tu je šercejcem še kar nekam uspevalo, bilo pa je očitno, da poveljnikom in borcem Šercejeve brigade ni čisto jasno, kako prebiti nemške zapore. Dogajanje priča, kakor da so se tolažili z upanjem, da bo preboj minil brez streljanja in brez žrtev. Pozabili so na temeljno jurišno načelo, daje treba ob prvem odporu skočiti naprej, ne pa iskati zaklonov, kajti s tem se sovražniku daje samo čas za dokončno ureditev obrambe, ki je sprva le zasilno zasedena.

Neodločnost je prišla do veljave že takoj na začetku, ko je bil smrtno ranjen Vinko Martinek-Pekov. Njegovo vpitje je prikovalo v zaklone vse partizane 2. bataljona, ki so začeli iskati rešitev v podpori mitraljeških rafalov. In kot nalašč je velika večina mitraljezov zaradi hudega mraza odpovedala.* Baje so odpovedale tudi puške, med njimi celo protitankovska. Borci so skušali njihove zaklepe ogreti z zažiganjem papirja ali celo s puščanjem scanine nanje, kar je bilo brez vsakega smisla, namesto da bi jih očistili odvečnih zaščitnih maščob.

Največ oklevanjaje povzročal nemški oklepni top, ki je šaril po cesti od Lošperka do žage in okoli nje. Jože Resman je skušal nanj vreči steklenico z bencinom, žal oklepnika ni zadela, temveč je padla v sneg pred vozilo. Z enakim orožjem gaje skušal zažgati tudi Matija Anzeljc-Bogdan, komandir 1. čete 1. bataljona Šercejeve. Da ne bi zgrešil, se je pognal izza kritja, vendar ga je v levo ramo zadela krogla iz okopa na nasprotni strani ceste. Tako je oklepna pošast še nadalje razkazovala svojo moč, streljaje po domnevnih partizanih pod Hrastnikovim hribom.

Medtem ko so borci Ronkovega bataljona skušali narediti vse, kar je bilo mogoče, so borci Modrasovega še naprej tičali v zaklo-

* V tej zvezi je treba zavriniti kronista Milana Gučka, ki navaja (Pekoči sneg, str. 196), daje imel 3. bataljon Tomšičeve brigade precej orožja, ki ne potrebuje za mazanje glicerina. Resnica je ravno nasprotna, kar se vidi tudi po izgubljenih puškomitraljezih zbrojevka (poročilo z dne 18. aprila 1944, fase. 336/11 v arhivu IZDG), čeprav je treba priznati, da so v Tomšičevi rafalno streljale ne samo italijanske brzostrelke, marveč celo italijanske lahke brede, pa še ob enakem mrazu in isto noč.

nih. Podobno je bilo pri borcih Nacetovega bataljona. Nikakor jih ni bilo mogoče dvigniti, da bi začeli jurišati. Brigadni komandant Mičo Došenovič in njegov namestnik Jože Jerman sta to zaman poskušala. Tako seje negotovost za ranjence in vso divizijo vlekla v nedogled. Streli in rafali so parali ušesa že od dveh po polnoči, vmes so migotale rakete. Ne le spodaj, v dolini okoli Hrastnikove žage, ampak tudi zadaj, z grebena Paškega Kozjaka, ki so ga Maunzovi planinski lovci že držali v svojih rokah.⁸⁹

Borci in poveljniki Tomšičeve so stopicali, drgetali od mraza in godrnjali. Ura je bila že blizu štirih, izida pa še zmeraj nobenega. Takrat je prišlo povelje, naj odide v napad 1. bataljon Bračičeve. Komandant divizije Vasja gaje poslal desno od Šerčerjeve brigade. Toda tudi taje obtičal v ozkem pasu med Hrastnikovo domačijo in cesto, ne da bi dosegel kak pomembnejši uspeh. Njegove jurišne skupine so Nemci odbili, deloma celo z boji prsi ob prsi. Tedaj, bilo je že pol petih, je po koloni prišlo povelje, naj 3. bataljon Tomšičeve prepusti ranjence drugim borcem in odhiti v preboj.

Ob potoku pri Tasičevi loki gaje pričakal sam brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka in ga popeljal desno po gozdni poti proti Hrastnikovi kmetiji. Na čelu bataljona je koračil skoraj do lesene kovačnice, kije stala z desne strani komaj 20 metrov od skednja. Hip zatem je partizane prešinil nemški klic: »Halt!«

Prva četa je skočila v kritje na desno, kjer je zavzela gozdni greben nad kolovozom, da bi obšla Hrastnikov senik po desni strani. Toda z desne strani je bila goličava, ki so jo esesovci obvladovali iz bunkerja na Hrastnikovem kugelnu (glej skico št. 52 na že omenjeni strani). Tam, po planem bi naskok pomenil zanesljivo smrt, zato seje bilo treba odločiti za kaj bolj učinkovitega. Komandir Anton Gregorič-Jakec je sklenil, da bo Nemce iz bunkeija pregnal z bombami.

Tudi Hrastnikov skedenj je levokrilni vod skušal zavzeti z bombami, ki pa niso letele dovolj daleč. Padale so vprhek sneg, kjer se sploh niso razpočile. Pozneje so tam domači našli kar 16 takih bomb. Medtem se je do Hrastnikove kovačnice prebila 2. četa s puškomitraljezom zbrojevko, pri kateri je bil tudi bataljonski komandant Ignac Horvat-Imre. Tišči hip seje boj za Hrastnikov skedenj prevesil v prid partizanov. Najprej je lopo za vozove z zbrojevko prerešetal puškomitraljezec Franc Nagode, vendar nemškega odpora ni utišal. Iz skednj a j e bil smrtno zadet vodnik Vinko Jesenovec z Vrhnike, kmalu za njim, ko se je premaknil, pa še njegov bratranec Franc Nagode. V noge gaje zadela dumdumka, ki mu je grdo raztrgala mišice. Pritekli sta bolničarki Helena Murovec in Angela Jakša-Olga, da bi ga obvezali. Toda najprej gaje bilo treba dvigniti od tal, kar je naredil namestnik

Vodnik Vinko Jesenovec z Vrhnike (levo) in puškomitraljezec Lojze Kramar iz Strahomera (sredina), ki sta padla 18. februarja 1944 ob preboju pri Spodnjem Doliču, ter puškomitraljezec Franc Nagode z Vrhnike, kije bil pri Hrastnikovi kmetiji hudo ranjen. Nemočnega so dobili v roke Treeckovi vojaki pod Glažarsko bajto in ga po dvodnevni mukah ustrelili

komandir Anton Dremelj-Ante. Tišči hip pa je tudi on dobil kroglo v hrbet; zadela ga je v levo pleče in izbila na rami ven.

Nemce v Hrastnikovem skednju je onesposobila šele nemška ročajna bomba, ki jo je zalučal politdelegat Đoko Vučinić iz 2. čete. Takoj po njej se je v kolnico pognal poročnik Ignac Horvat-Imre in zajetega policista preparai s kratkim rafalom iz italijanske brzostrelke. Na desnem krilu po planem je pot odprla nasekana francoska bomba, ki jo je na bunker zabrisal komandir Anton Gregorič-Jakec. Tišči bunker je bil prekrit s smrekovimi vejami in snegom, to pa drobcev ni moglo zadržati.

Policisti SS so tedaj že skakali iz Hrastnikove hiše čez stopnice. Patizanski mitralješki rafali od senika so njihov beg le pospešili. Oddelek s težko brezo pod vodstvom političnega komisarja 2. čete Bogdana Strune-Jana in pogumnega namerilca Antona Cvelbarja iz Obrij je takoj stekel za njimi, postavil mitraljez na grič za Hrastnikovo hišo in začel spuščati rafale proti Sv. Majjeti, sovražnikom v hrbet.

Boj za nemške položaje pri Hrastnikovi kmetiji je bil s tem končan. Partizani so imeli enega mrtvega in dva hudo ranjena, od katerih so Franca Nagodeta potem Treeckovi vojaki našli in ustrelili, esesovci pa so imeli dva mrtva in dva hudo ranjena. Borci

1. čete so medtem že zavzeli Hrastnikovo hišo, kjer so zasegli 30 nahrbtnikov z mesnimi konzervami, veliko streliva, eno češko brzostrelko in en puškomitraljez brezo. Nabrali so si tudi kruha, po-

tem pa pritiskali navzdol proti Lojzekovi žagi, Lojzekovi bajti in Lošperški gošči, kjer so Nemci imeli še en večji bunker.⁹⁰

Glavnina 3. bataljona ni izgubljala časa s plenom, ampak je brez zadrževanja spešila dalje proti cesti, kjer so Nemci branili drugo zaporno črto. Pri preboju u te in tretje zaporne črte je borca bolj oviral sneg kakor nemški odpor. Partizani so tako hitro prodirali, da Nemci nanje niso mogli streljati, ker bi bili pobijali svoje umikajoče se vojake.

Na desnem krilu je sprva prodirala 1. četa, med prehodom čez cesto paje na to krilo in najbliže Firerju zašla 2. četa, ki stoji poveljevala Vinko Volavšek-Albin in Bogdan Struna-Jan. Ta del strelske vrste 3. bataljona Tomšičeve je na cesto prišel takraj potoka, levo krilo paje moralo najprej preiti potok in se šele potem prek strme brežine povzpeti na cesto. Med prvimi in najbojevitejšimi je bil bataljonski operativni oficir Viktor Cvelbar-Stane. Toda koje premagoval globok sneg po brežini navzgor, je nenadoma nanj navalil nemški policist, ki gaje sunil s puškinim kopitom v prsi, da bi ga spravil iz ravnotežja. Poročnik Stane pa se ni dal. Spretno je zgrabil puškino kopito, spulil Nemcu orožje iz rok in ga pobil kar z njim.

Juriš 3. bataljona Tomšičeve so brez oklevanja podprli borci

1. bataljona Bračičeve brigade, ki jim je poveljeval Jože Jakič-Dušan, pred tem borec Tomšičeve od ustanovitve. Ta bataljon je skupaj s 3. bataljonom Šercejve prodiral na levem krilu. Njun naskok sta spodbujala kapetan Vinko Simončič-Gašper in poročnik Mičo Došenović (glej skico št. 52 str. 157).

Tudi vzdolž ceste so policisti dajali hud odpor, slabo za partizane paje bilo, ker se je takrat že dani. Zlasti vztrajno so se Nemci branili iz bunkeja na golem hribu pri Lošperški gošči. Ustrašili so se šele težkih min, ki jih je prožil namerilec Ignac Šegina-Nace iz 2. bataljona. Toda še pred tem sta bila huje ranjena partizana Miloš Ertel iz Ljubljane in Franc Košir iz Retij v Loškem Potoku, namestnik političnega komisarja 1. čete Slavko Malešič-Brico paje dobil strel v levo ramo. Pri preboju u druge zaporne črte sta se posebno odrezala puškomitraljezca 2. čete Anton Peterlin in Albert Lakota-Jaka. Njuni lahki bredi sta namreč rafalno streljali kljub hudemu mrazu. Za to sta poskrbela tako, da sta orožji med premiki nosila ob telesu pod plaščem, obenem pa sta mitralješke zaklepe grela pod pazduho.

Nemške policiste je takrat že zajela splošna panika. Čakali so, da bo v boj za cesto posegel oklepni top, vendar so se ušeli. Oklepni kove namere je namreč prekrizal Slavko Ivančič-Basač z italijanskim lahkim minometom, katerega cev je pred sneženjem zaščitil tako, daje vanjo zatlačil cunjo. Ker gaje politdelegat Đoko

Vučinič priganjal, naj oklepnik hitro napade, je na cunjo pozabil, nakar jo je moral izbiti iz cevi z mino vred. To je naredil brez nesreče. Šele potem je lahko streljal na oklepni top, ki pa seje začel umikati že po prvih minah. Ob tem je skušal Ivancica zadeti s topom. Ker mu ni mogel do živega, je odroštal nazaj mimo žage proti Šentfloijski, blizu Tomažka pa je zavozil na mino, ki mu je raztrgala verigo. Tako je bil izločen iz boja.

Po ukazu brigadnega komandanta Ivana Kovačiča-Efenke je odhitel v boj tudi težkominometni vod 2. bataljona Tomšičeve. Minometna posadka je morala svoje težko orožje z minami vred odnesti mimo kolone z ranjenci. Pri tem je bilo treba gaziti celec. S Tasičevih lok so jo napotili čez potok na nasprotni hrib. Led pa zaradi teže orožja in min ni zdržal, tako da so borci zajeli vodo v čevlje, nekateri pa so padli vanjo do kolen. Tako je te ljudi zadelo nezaslišano gorje: v nekaj trenutkih so njihovi čevlji zveneli kakor steklo in prej kot v eni uri je hudo ozebel ves vod, najhuje med vsemi pa namerilec Ignac Šegina-Nace. Mulovodec Jože Mulec z Otoka pri Cerknici sije za nameček prislužil tudi kilo. Kljub temu so dobij eno bojno nalogo odlično opravili. Na nemške okope so iz-

* V zvezi s tem je treba odgovoriti na pripombo, ki jo je dal Vlado Mišica-Miha (izročeno 31. oktobra 1988), češ daje bil 3. bataljon Tomšičeve med prebojem na desnem krilu in da bi moral zasesti cesto proti Vitanju, in na pripombo, ki jo je dal Mihael Butara-Aleks (izročeno 19. decembra 1988), da ta bataljon ni poskrbel za zaščito oziroma za zavarovanje iz vhodne smeri, kar naj bi bila s strani komandanta Tomšičeve brigade Ivana Kovačiča-Efenke nevojaška gesta. Za odgovor na ti pripombi sem se posvetoval z Janezom Kramaričem (10. januarja 1989) in z Viktorjem Cvelbajem-Stanetom (23. januarja 1989), ki sta soglašala z naslednjim:

1. Po prvotni zapovedi bi morala preboj pri Sp. Doliču izpeljati Šerčijeve brigade, obenem pa prebojno vrzel zavarovati s 1. bataljonom proti zahodu (proti Šentfloijski, kar je ta bataljon tudi naredil in cesto uspešno zaminiral), s 3. bataljonom pa proti vzhodu (proti Sv. Majeti oz. Vitanju, kar pa ni storil, ker se mu ni posrečilo priti do ceste). Ta zapoved z nastopom novih prebojnih enot ni bila preklicana, vendar tudi ne obnovljena.

2. Bojni del 3. bataljona Tomšičeve, ki je dobil nalogo prebiti tri zaporedne nemške zaporne črte, je bil razmeroma šibak. Stelje kakšnih 70 borcev, to pa je zadostovalo komaj za oblikovanje ozkega prebojnega klina, ki pa je svojo nalogo uspešno opravil. Poleg tega bataljon tudi ni imel protitankovskih min oziroma razstreliva, da bi lahko zaminiral cesto proti Vitanju. Prebojno vrzel proti Vitanju bi morale zavarovati enote, ki bi 3. bataljonu Tomšičeve sledile.

3. Ni dokazov, da major Ivan Kovačič-Efenka ne bi poskrbel za zavarovanje prebojne vrzeli z vitanjske strani, dodatno pričevanje Antona Gregoriča-Jakca (zapis z dne 4. februarja 1989) govori ravno nasprotno. Sicer pa Efenka ni bil komandant celotnega preboja, ampak se je 3. bataljonu Tomšičeve

strelili deset težkih min, od tega se jih je šest razpočilo, štiri pa so na žalost zatajile.⁹¹

Medtem je tudi Mihaelu Butan-Aleksu uspelo dvigniti 2. bataljon Šercerjeve brigade, čeprav je moral svoje borce spodbuditi k naskoku celo z rafalom nad glavami in s kopitom po hrbtih. Pogнали so se čez cesto proti goli koti 690 in proti Denovniku. Med prvimi sta stekla naprej Jože Jakoš-Školski s cevjo težkega minometa in Silvo Pečenko s podstavkom težkega mitraljeza. Steindlovi vermani, ki so branili tretjo zaporno črto po grebenu od Kališnikovega vrha mimo Denovnika in prek Denovnikovega kugla na Lepkov hrib, so snežne okope zapustili s tako naglico, da šercejevci niso imeli nobenega dela več. Žrtev vermanskega odpora je bil le šestnajstletni Lojze Kramar iz Strahomera, puškomitraljezec 1. čete 3. bataljona Tomšičeve, ki je zašel preveč na levo še pred jurišem Šercerjeve. Umri je prav na svoj šestnajsti rojstni dan.

Na zadnji nemški odpor je 3. bataljon Tomšičeve naletel pri Lepkovi domačiji, kjer je poročnik Anton Gregorič-Jakec ustrelil nemškega podoflcija, ki gaje zalotil za hišo pri kmečkem vodnjaku. Nato sta se 1. in 2. četa vrnili v zasedo k cesti pod Firerjem, da bi branili prehod od vzhoda.*

pridružil le kot brigadni komandant, da bi s svojo neposredno udeležbo v naskoku moralno spodbudil navadne partizane k potrebnemu odločnosti. Njegova udeležba v prvi bojni črti je veliko pripomogla k uspešnemu preboju. Za zavarovanje prebojne vrzeli in za takojšen premik divizijske glavnine skozi prebojno vrzel bi moral poskrbeti divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, kajti samo njemu je mogoče pripisati poveljevanje nad celotnim prebojem.

Sicer pa se zdi pravda okoli zavarovanja prebojne vrzeli z vzhoda nesmiselna. S Treckovim poročilom (Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 370) je namreč dokazano, da Nemci prebojne vrzeli niso zaprli od Sv. Marjete in zaradi domnevne Efenkove napake, ampak je to naredila Policijska četa planinskih lovcev od Šentflorjana, in to šele potem, ko je bil iz zasede pri Tomažkovem mlinu odpoklican 1. bataljon Šercerjeve brigade. Deli 6. čete 14. policijskega polka SS, ki jih je 3. bataljon Tomšičeve razbil, so se vrnili na prejšnje položaje k Hrastniku šele nekaj po osmi uri zjutraj (zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985), do takrat pa bi bila divizijska glavnina lahko že zdavnaj prešla na pohorsko stran.

Za konec samo še nekaj besed o tem, kako je ta preboj ocenjeval sam Ivan Kovačič-Efenka! Hranim namreč predpis tonskega televizijskega posnetka z dne 4. junija 1963 (glej tudi Borec 1972/2 na str. 66), v katerem so poleg Efenke nastopili še dr. Ivan Kopač-Pauček ter Vlado Mišica-Miha in Mihael Butara-Aleks. V njihovi navzočnosti je Efenka na podlagi izrecno postavljenega vprašanja poudaril, da bi se bila 18. februarja 1944 na Pohorje lahko prebila celotna 14. divizija, če bi poveljstvo bočna varovanja krepilo, namesto da jih je odpoklicalo. Mišica in Butara tej oceni tistikrat ništa oporekala, ampak sta se z njo strinjala.

S tem je bila vrzel v nemški zaporni crti za prehod 14. divizije na Pohorje izbojevana in zavaravana. Takrat se je že zdanilo, toda glavnine ni bilo za štirimi bataljoni čez cesto. Zaskrbljeni komandant Tomšičeve Ivan Kovačič-Efenka je operativnega oficirja 1. bataljona podporočnika dr. Lada Lovrenčiča poslal nazaj z naročilom, naj se Štirinajsta z ranjenci podviza mimo Hrastnikove žage, k Lepkovemu mlinu. Isto je storil politični komisar Šercejve brigade Mihael Butara-Aleks, ki je poslal nazaj h glavnini kurirja Jože ta Zabukovca. Namesto divizijske kolone je do Lepkovega mlina prisopihal divizijski kurir, ki je majojju Efenki povedal: »Rudi je naročil, da morate priti vsi nazaj.«

Bledi obraz komandanta Tomšičeve brigade Efenke se je še huje zresnil, nato je iz njegovih ust prišla tudi edino pravilna odločitev: »Nazaj ne gremo! Bomo pa s te strani napadali, da se bo divizija lahko prebila...«

Šele tedaj - bilo je ob sedmih in trideset minut - je Efenka odpoklical zasede s ceste pod Firerjem in ukazal pohod proti Kuzmanu.

Ne Efenka in ne kdo drug ni vedel, da je bil medtem iz zasede proti Šentflorjanu odpoklican 1. bataljon Šercejve, ki se mu je na Tasičevih lokah pridružil tudi četrti. Tako je lahko policijska četa planinskih lovcev iz Šentflorjana neovirano prodirala proti Sv. Marjeti, da bi zaprla prehod na Pohorje. Pa vendar se je Nemcem zgodila še ena nesreča. Pri Tomažku je zašel na mino tudi nemški policijski avto. Bilo je pet mrtvih, pet ranjenih, eden pa je bil pol dneva gluha. Enega hudo ranjenega v glavo so imeli tudi esesovci, ki so prodirali od Sv. Majete in ob pol devetih zašli na planjavo pod Denovnikom. Po njihovi koloni so udarili partizani 2. bataljona Šercejve in brigadni politični komisar Mihael Butara-Aleks.

Zadnji borci 4. bataljona Šercejve so se s Tasičevih lok nazaj na Paški Kozjak umikali ob osmih. Priključil se jimje tudi Slavko Ivančič-Basač iz 2. čete 3. bataljona Tomšičeve, ki je z lahkim minometom odgnal nemški oklepni top. Njegovi soborci so medtem hiteli čisto v drugo smer. Od Lepkovega mimo Kričevega mlina so se vzpenjali h Kuzmanu na Paško Pohorje, kamor so prispeli nekaj po deseti uri. Pri hišah Ošlaku, Termodi in Požegu sta se nastanila 2. in 3. bataljon Šercejve (komandanta Leopold Kucler-Modras in Ignac Miklič-Nace), v Zlodej evi hiši in Zlodej evi baj ti 3. batalj on Tomšičeve (komandant Ignac Horvat-Imre), medtem ko seje 1. bataljon Bračičeve (komandant Jože Jakič-Dušan) pomaknil do Mlinškove bajte. Od brigadnih poveljstev so na Paško Pohorje prišli: major Ivan Kovačič-Efenka, komandant Tomšičeve, poročnik Mičo Došenović, komandant, in Mihael Butara-Aleks, politični komisar Šercejve, ter kape-

tan Vinko Simončič-Gašper, namestnik komandanta Bračićeve brigade, ki so se sprva tudi nastanili v Zlodejevi hiši.⁹²

Po partizanskem poročilu je opisani preboj Štirinajsto veljal pet mrtvih, število ranjenih ni navedeno. Od mrtvih odpadejo trije na 3. bataljon Tomšičeve, ki je imel še dva hudo in enega laže ranjenega, eden pa je bil tudi ujet, na Šerčerjevo brigado en mrtev, dva ranjena in še en pogrešan. Peti padli je bil najbrž iz Bračićeve brigade. Izgube so bile potemtakem komaj kaj večje kot med prebojem na Lindek, le-te pa tudi dokazujejo katera enota je za uspeh pri Spodnjem Doliču prispevala levji delež. Ob tem kaže za primerjavo prešteti še izgube Nemcev, ki so po pričevanjih domačinov imeli 9 mrtvih in 7 ranjenih. Poleg tega so izgubili en puškomitraljez, eno brzostrelko in dve puški ter veliko opreme, izločen pa je bil tudi njihov oklepni top.

Žrtve pri Glažarju, na Basališču in na Pohorju

Po pričevanju Viktorja Avblja-Rudija sta povelje, naj se divizijska glavnina obrne od ceste in umakne nazaj na greben Paškega Kozjaka, sporazumno izdala on in divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja,* in sicer kljub sporočilu Majorja Ivana Kovačiča-Efenke, daje preboj proti Pohorju izvršen. Razlogi za tako odločitev so bili splošno stanje v diviziji, zaradi česar je bilo treba računati, da se bo prehod glavnine čez cesto zavlekel in da se bo treba premikati podnevi, kar bi nemškim enotam omogočilo nevarne napade predvsem na tišči del kolone, ki je nosil ranjence. Taka utemeljitev pa je šibka, če že ne hudo vprašljiva. Med umikom iz doline sta bila na čelu 2. in 1. bataljon Tomšičeve brigade, ki sta nosila kakih dvajset ranjencev, le težkominometni vod je bil na koncu kolone,

* Žal glede te odločitve nimamo priznanja Jožeta Klanjška-Vasje in njegovega zagovora. Mnoga dejstva namreč govore, da je do zadevnega povelja prišlo še pred končanim prebojem. Tako je bil iz zasede proti Šentfloijsanu odpoklican 1. bataljon Šerčerjeve, ne da bi za to vedela komandant in politični komisar Šerčerjeve brigade. Daje do ukaza za umik prišlo še pred končanim prebojem, dokazujejo tudi pričevanja o tem, da so partizani pri Podjavorškovih iskali novega vodnika za pohod proti Basališču še po temi in da je Aleksov kurir Jože Zabukovec glavnino Štirinajste dohitel šele pri Glažarju (Milan Guček: Pekoči sneg na str. 198, 201, 202 in 218, Mihael Butara-Aleks po podlistku Šerčerjeva na Štajerskem, Nedeljski dnevnik št. 161 in 168 z dne 14. in 21. junija 1964, in Jože Snoj-Piki po pojasnilu z dne 13. aprila 1988). Vse to pomeni, da je do nepomljlivega povelja za tvegani umik na Basališče prišlo le zaradi bojazni pred prehodom prek ceste podnevi.

Komandant 14. divizije Jože Klanjšek-Vasja in njegov namestnik Tone Vidmar-Luka. Oba sta bila razglašena za narodna heroja [foto Jože Petek]

kajti od prebojne vrzeli se je umaknil zadnji. Od Podjavorška mimo Sedanika do Glažajaju je vodila 15-letna Angela Borovnik, od tam dalje mimo Miklavža na Basališče pa Stane Ramšak. Krejanova Mimika je vodila samo eno od kolon z ranjenci.⁹³

Kaj se dogaja, so Nemci doumeli sele 18. februarja 1944 po osmi uri, ko so se na Hrastnikovo kmetijo vrnili pregnani esesovci. Opazili so umikajočo se divizijsko glavnino, toda za mitraljeske rafale je bila predač. Kmalu zatem so se od Fireija pri Sv. Majeti oglasili nemški topovi, vendar zaradi njih ni bilo žrtev. Zakaj partizani so hodili po Glažarskem grabnu, kjer so imeli pred topovi dobro kritje. Škodovati so jim mogli samo Maunzovi planinski lovci, ki jih je polkovnik von Treeck od Šukleija usmeril proti Sedaniku.

Sprva se je glavnina Štirinajste nemoteno umikala proti Glažajju.

Umik po Glažarskem grabnu proti Basališču je uodil še po hnjši strmini.

Maunzovi planinski lovci so ji stopili na rep šele okoli devete ure, ko so dosegli njeno gaz pri Sedaniku, kjer so za streljanje brž pripravili dva hitra šarca. Od Glažaija so partizani to lepo videli. Ko sta mitraljeza začela žgati, je bilo polovico glavnine že mimo Glažaija. Po prvih rafalih se je razdelila na tri dele: prve in najbolj oddaljene enote so hitele v prvotni smeri mimo Miklavža, drugi del kolone je iskal kritje za robom po desni strani proti Miklavžu, zadnji konec kolone pa je zavil iz Glažarskega grabna ob robu gozda na levo, tako daje prišel do vrha pod Glažarsko bajto in za njo (glej skico št. 52 na str. 157). Todseje umikal tudi težkominometni vod T omšičeve. Ker je namerilec Ignac Šegina-Nace tako hudo ozebel, da sploh ni mogel hoditi, so ga njegovi tovariši privezali muli za rep.

Ta umik je bil strahoten predvsem zato, ker je izčrpanim partizanom pobral še zadnje atome moči. Treba je bilo hiteti v hudo strmino, kjer je bilo snega celo meter, po opasteh še veliko več. Borci so si morali pomagati skozi zamete z vsemi stirimi. Lahko si mislimo, koliko moči so potrebovali tišči, ki so imeli na skrbi težko orožje ali kotle, zlasti pa tišči, ki so morali nositi ranjence.

Nemška mitraljezca sta streljala na precejšnjo razdaljo, merila pa predvsem na mule in konje ter na nosače z ranjenci. Med drugim so z rafalom skozi kolk vnovič prestrelili hudo ranjenega Franca Nagodeta z Vrhniške, ki so ga potem na smrt zbiti nosači pustili v

gozdu pod Glažarsko bajto. Sovražniki so metali tudi lahke mine, ki pa v globokem snegu niso imele pravega učinka. Od nekod so h Glažarju zavijale celo topovske granate, vendar jih je tja pripiskalo le nekaj. Partizani so od Miklavža nazaj proti Sedaniku udarili z dvema mitraljezoma: eden je streljal od kletnih vrat, eden pa s podstrešja. Njuni rafali so bili zelo natančni, saj je bil eden izmed obeh nemških mitraljezcev smrtno zadet.

Kljub strahotnemu nemškemu mitralješkemu ognju je bilo na partizanski strani razmeroma malo mrtvih. V Glažarskem grabnu so obležali le trije: Franc Podržaj iz Zapotoka pod Kureškom in Martin Einsidler iz Kočevja sta pripadala Šerčerjevi brigadi, Jakob Rus iz Dolenje vasi pri Ribnici pa Tomšičevi. Vendar to niso bili vsi padli. Šestinpetdesetletnega Nikolo Chimissija, ki je bil smrtno zadet še pod Glažarjem, sije zadel čez rame sin Pietro in mrtvega očeta z nadčloveškimi naporii odnesel v naj hujšo strmino prav do Miklavževe planje. Do tja so soborci prenesli tudi padlo partizanko Anico Gabrijelčič iz Kanala in še štiri smrtno ranjene, ki so izdihnili med prenosom ali čez nekaj ur. Med ranjenimi je bil iz Tomšičeve tudi Belokranjec manjše postave, verjetno Jože Vlašič iz Fučkovcev. Njegov nerazdružljivi in mnogo večji rojakgaje zavil v šotorsko krilo in privezal muli za rep. Na vrhu je razvezal šotorko. Koje doumel, daje njegov prijatelj mrtev, je pokleknil k njemu in kiel vse svetnike in vse cerkve. Še bolj pretresljivo usodo je doživel ranjeni puškomitraljezec Franc Nagode z Vrhnikov gozdu pod Glažarsko bajto. Nemci so ga izsledili že prvi dan, vendar so ga pustili, daje vpil na pomoč dva dni in dve noči, ker so upali, da bo z vpitjem privabil svoje tovariše. Ker rešiteljev po dveh dneh ni bilo, so ga ustrelili.

O tem, koliko partizanov je bilo med umikom na Basališče ranjenih, ni nobenih uradnih imenskih ali številčnih podatkov. Iz Tomšičeve brigade verno le za Daro Betriani, ki ji je na vrh Basališča pomagal Martin Kotar. Po številčnem podatku, da jih je šest padlo in da so bili trije smrtno ranjeni, se da sklepati, da je bilo laže ranjenih precej. Kot že velikokrat dotlej sta marsikatero kroglo prestregla nahrbtnik ali zvit odeja. Bili so še drugačni, napol šaljivi zadetki. Veliko srečo v nesreči je imel Ivan Samsa iz Malega Loga, ki mu je izstrelek odbil samo peto na čevlju, še več sreče pa Matevž Žnidaršič z Bločic, ki so ga Nemci ujeli, a ga niso ustrelili.

Največ izgub je bilo med tovarnimi živalmi. Stari Glažar in Ivan Slatinšek-Bajtner, takrat star štirinajst let, ki sta jih pokopavala, sta našla 14 pobitih konj in mul. Med njimi je tam umrl tudi mulec iz 2. bataljona Tomšičeve, ki je nosil minomet 81 mm. Od Glažarja navzgor so morali težki minomet po delih odnesti borci na rokah.⁹⁴

Med borci 1. in 2. bataljona Tomšičeve ni bilo nikogar, ki se ne bi zavedal nuje, da morajo partizani doseči greben Paškega Kozjaka pred Nemci. Samo tako je bilo mogoče resiti množico hudo ranjenih, pa tudi vrsto partizanov drugih dveh brigad, ki se jih je zaradi izčrpanosti že

Alojz Zavoloušek iz Bočne (levo), Franc Gerl z Otoka pri Cerknici (sredina) in Valentin Šavli-Pavle iz Tolminskega Loma (desno), ki so padli na vrhu Basališča 18. februarja 1944

lotila otopelost, da so tavalili kakor izgubljeni in se obnašali kakor splašena čreda živali. Tega se je še zlasti zavedal brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha, ki je tisto jutro skupaj s svojim namestnikom Ivanom Dolničarjem-Janoškom postal odgovoren tudi za vojaško plat poveljevanja glavnini Tomšičeve brigade, saj ni bilo več mogoče računati niti na komandanta Efenko, ki se je prebil na Pohoije, še manj pa na njegovega namestnika Risa, ki je bil hudo ranjen. Takoj koje Mišica opazil, daje skupina nemških vojakovoditelavgozd proti vrhu grebena, je ukazal, naj 1. četa 1. bataljona ranjence prepusti drugima dvema, sama pa pod poveljstvom Janeza Kramariča pohiti do vrha in prepreči nemške nakane.

Na vrh, do Miklavževe planje je prva prišla 2. četa 2. bataljona, ki je nosila ranjenega Jožeta Lepina-Risa. Tudi četni komandir Lojze Uršič je zagledal nemške vojake, ki so hiteli od Sv. Jošta. Takoj je odredil desetino, v kateri je bil puškomitraljezec Anton Marentič-Matjaž iz Podzemlja, ki naj bi te sovražnike prestregla (glej skico št. 52).

Grozeče nevarnosti, da Maunzovi planinski lovci lahko partiza-

ne prehitijo, se je najresneje zavedal poročnik Jože Boldan-Silni, prejšnji komandant 2. bataljona Tomšičeve. On je s svojim kurijem med prvimi prišel na Miklavževo planjo, na jasico v sedlu med Velikim Basališčem (kota 1272) in Malim Basališčem (kota 1244). Sledili so mu borci obeh bataljonov, čeravno so dobro vedeli, daje bil po prihodu na Štajersko kazensko razrešen. V stiski se na izobčenje niso ozirali, v njem so videli samo človeka z veliko partizansko odliko, kiji pravimo hrabrost. Ogovoril gaje celo divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, češ naj za vsak primer pogleda v bližnje smrekice na grebenu Basališča proti Sv. Joštu, da ne bo kakega presenečenja na Miklavževi planji, kamor so na smrt zmučeni partizani prinašali ranjence. Silni je ubogal.

Snega je bilo veliko, z njim obložene veje so bile pritisnjene ob tla, da ni bilo videti niti petdeset metrov. Da bi bolje videi skoz vejevje, se je povzpел na štor, za katerega je mislil, da je skala. Takrat se je sto metrov pred njim nekaj zganilo in sneg je prhnil. kakor da bi se neki vojaki vrgli vanj. Hip zatem je že počilo in krogla je prifrčala Silnemu pod noge, točno v štor, na katerem je stai. Silni je planil nazaj do majoiija Vasje z besedami: »Nemci res prodirajo od Sv. Jošta in so že tu...«

Nato je Silni spet skočil v goščavo proti Nemcem. Za drevesom sije našel majhno kritje, odvil bombe, pripravil brzostrelko in prežal. Najbolj seje bal, da mu bo odpovedala brzostrelka, ker je bila italijanskega izvora in v mrazu nezanesljiva. Toda za premišljevanje ni bilo časa. Kmalu je opazil tri nemške vojake, ki so prodirali skozi smrekice, morda meter visoke. Prvi je imel šarca, drugi brzostrelko. tretji puško in škatlo s strelivom. Silni je dobro pomeril in sprožil. Na srečo je delala kot ura, vsi trije Nemci so padli.

Ti rafali so izzvali pravo paniko. Ranjenci na nosilih so začeli vpiti na pomoč. To je spodbudilo Kramaričevo četo in še nekatere borce, ki so se takoj pognali najuriš proti vrhu Basališča. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha, ki je tudi sam skočil z njimi, je ukazal: »Hitro, od Sv. Jošta gredo Nemci! Naženite jih, da se rešijo ranjenci!«

Najprej so tekli v koloni, nato pa v strelcih. Pritekli so do smrekic, na debelo zametenih. Sneg je bil prhek, da seje strel komaj slišal. Nenadoma je čudno tlesknilo in hipoma sta bila četni komandir Janez Kramarič in Jože Boldan-Silni vsa obrizgana od možganov, triindvajsetletni puškomitraljezec Alojz Zavolovšek iz Bočne, ki je tekel Jia levi pred Kramaričem, pa je omahnil in poril v sneg. Zadet je bil haravnost v glavo. To je bila prva smrtna žrtev Kramaričeve čete na Štajerskem. Žal so se Maunzovi planinski lovci hudo upirali tudi z desne strani grebena, kjer so naskočili partizani 2. in 3.

čete 2. bataljona. Tam je bil smrtno zadet osemintridesetletni Franc Gerl, Mežnaijev z Otoka pri Cerknici, huje ranjen pa tudi namerilec težke brede Ivan Tavčar-Vilko, vendar to partizanov ni moglo zadržati. V boju iz bližine so pokončali še dva nemška vojaka ter ju takoj slekli in sezuli, druge pa noro podili proti Sv. Joštu ali navzdol proti Sedaniku. Že po končanem boju se je pri Miklavževi planji nenadoma znašel še en nemški vojak, v katerega sta sprožila svoji brzostrelki komandir 2. čete 1. bataljona Franc Pakar-Vid in namestnik komandanta 1. bataljona Martin Kotar.

Med jurišem po grebenu proti Sv. Joštu je vodnik Ivan Perhaj-Gorenc zgrmel čez neke skale in obležal nezavesten. Tedaj mu je dvakrat počila lobanja in enkrat kolk. Soborci so ga z veliko težavo našli in izvlekli. Za silo si je opomogel šele čez tri dni, medtem so ga prenašali s konjem. Toda med pregledovanjem bojišča so našli mrtvega tudi sedemintridesetletnega Valentina Šavlija-Pavleta iz Tolminskega Loma. Torej so v spopadu na Basališču partizani izgubili tri borce, dva pa sta bila huje ranjena, Nemci pa so imeli šest mrtvih in neznano število ranjenih. Pri tem so borci Tomšičeve brigade padlim vojakom pobrali planinsko opremo, obleko in obutev. V nadaljnjih bojih so s pridom uporabili zlasti bela zaščitna oblačila, zasegli pa so tudi šarca, eno brzostrelko in štiri puške ter dva zabojčka min za lahki minomet.⁹⁵

Za ta uspeh so bili najbolj zaslužni borci 1. čete 1. bataljona pod poveljstvom Janeza Kramariča in borci 2. čete 2. bataljona pod poveljstvom Lojzeta Uršiča ter prejšnji komandant 2. bataljona Poročnik Jože Boldan-Silni, ki je bil od prehoda čez Sotlo do Basališča navaden borec. Takoj po boju, ko se je razvedelo za njegov podvig, je komandant divizije Jože Klanjšek-Vasja stopil k političnemu komisariju Tomšičeve brigade Vladu Mišici-Mihu in mu rekel: »Vzemi Silnega v brigadni štab, da ne bo visel v bataljonu!« S tem je Silnemu tudi uradno priznal prejšnji ugled.

Do boja na vrhu Basališča je prišlo kmalu po prihodu prvih čet Tomšičeve brigade do Miklavževe planje. Tačas so Nemci še zmeraj nabijali po divizijski koloni pod Glažajem. To pomeni, da bi se bilo za Stirinajsto porazno končalo, če tomšičevci ne bi tako hitro in odločno obračunali z nemškim napadalnim klinom od Sv. Jošta. S tem porazom je pri Nemcih popolnoma splahnela napadalna vne-ma in glavnina Stirinajste na Paškem Kozjaku je imela 18. februarja do večera mir.

Najbrž velja prav v tem porazu iskati vzrok, da nemški planinski lovci divizijski glavnini niso sledili. Prišli so samo v Glažarski graben, kjer so postrelili ranjene tovarne živali in tište konje, ki so omagali. Naprej od Glažarja pa si niso upali. To je rešilo smrti marsikaterega

zaostalega partizana ali skupino, kar velja posebej za tište, borce, ki jih je vodila Rezka Lavričeva, za mnoge posameznike in tudi za tište, ki so se proti Miklavževi hiši prebijali skupaj z namestnikom divizijskega komandanta T one tom Vidmarjem-Lukom.

Na Miklavževi planji so borci Tomšičeve z divizijskimi poveljniki vred čakali na zaostale partizane vse do poznega popoldneva. Ker so v Glažarskem grabnu izgubili veliko konj in mul, je bilo treba tam blizu spet poskriti nekaj težkega orožja. Drugi bataljon Tomšičeve je zakopal svoj minomet 81 mm s šestimi težkimi minami. Težke brede in lahke minomete je Tomšičeva obdržala. Tudi 4. bataljon Šercejve je blizu Basališča zakopal en nepopolni težki minomet.⁹⁶

Za štiri bataljone, ki so se čez Spodnji Dolič prebili na pohorsko stran, se sovražniki sprva niso dosti menili. Vodja Štajerske domovinske zveze Franz Steindl je v navalu togote sicer ukazal za njimi izstreliti nekaj topovskih granat, ki pa partizanom niso povzročile žrtev ali škode. Prizadele so le pohorske domačine: nevarno ranjena sta bila dvajsetletni Lušničev Franc in osemletna Angela Rošer. Tačas je bila vsa nemška pozornost usmejena na severno stran Paškega Kozjaka, kar velja tudi za vod 6. čete 14. policijskega polka SS, ki se je po osmi uri vrnil na Hrastnikovo domačijo, od koder je oprezoval in patroljiral proti Podlesniku. Toda Nemci so že sredi popoldneva doumeli, da tostran Paškega Kozjaka ni več nobenega partizana, zato je 18. februarja ob šestnajstih na Hrastnikovo domačijo prišlo 60 vermanov, policisti SS pa so odšli na Lošperk, kjer se je morala hitro zbrati vsa četa.

Do odpoklica 6. čete 14. policijskega polka SS z zapore pri Lošperku je prišlo zaradi izdajstva, katerega pobudnik je bil petinšestdesetletni Adam Kamenik, po domače Stari Kuzman.* Brž po nastanitvi štirih bataljonov pri Ošlaku, Termodi, Požegu in Zlodeju je odšel v Karpačevo bajto k nekdanjemu hlapcu Ivanu Javorniku-Vančku, kije bil tedaj na dopustu kot nemški vojak. Napisal je listek zovadboinmurekel, dagamora takoj odnestivŠentfloijannanemško komando. Vanček se je nekam obotavljal, zato gaje prišel čez čas Stari Kuzman opomnit na državljanske dolžnosti, sam paje sklenil Nemce počakati pri somišljeniku Alojzu Pogorelcu-Prdaclu.⁹⁷

Štiti bataljoni so se na Pohorje prebili brez prateža, torej tudi brez

* Kmalu po nemški ofenzivi proti 14. diviziji so prišli h Kuzmanu partizani, ki jih je vodil Bogdan Hrovat-Miha iz Zidanškove brigade. Ker pa jim je stari Adam Kamenik pobegnil, so prijeli njegova dva sinova Alojza in Justina. Mlajši Justin je potem iz kuhinje ušel. Alojza pa so ustrelili. Ker so ubili nič krivega sina Alojza, so po vojni starega Kuzmana pustili na miru in je umri naravne smrti (Janez Svajncar po pismu z dne 17. decembra 1980).

intendantov in kuharjev. Za hrano so morali poskrbeti politični komisarji, in sicer tako, da so kuhanje naročili po bližnjih domačijah. Za 3. bataljon Tomšičeve je to naredil politični komisar Nande Sedej, ki je v spremstvu politdelegata Francija Strleta odšel k Lušnicu, Viheju in Potočniku, politični komisar Šercerjeve Mihael Butara-Aleks pa h kmetu Brložniku in navzdol. Tam so naročili žgance ali druge kmečke jedi, kisojihpohorskiljudjeokolipoldnevaprinestikZlodeju, Ošlaku, Termodi in Požegu. Partizani so se za silo nasitili, večerjo pa so si nameravali popestriti s teletom, ki so ga dobili pri Zlodeju.

Borci 1. in 3. čete 3. bataljona Tomšičeve so si našli zavetje pred mrazom v hlevu in hiši pri Zlodeju, ki je bila napol lesena, 2. četa pa se je nastanila 150 metrov više ob robu gozda v Zlodejevi bajti, namenjeni za služinčad, ki je bila popolnoma lesena. Takoj po prihodu so očistili orožje, se preobuli v suhe nogavice in obujke, hkrati pa si uredili še druge reči. Bataljonski politični komisar Nande Sedej je moral posušiti svoj dragoceni dnevnik in druge papirje, ker se mu je v torbici med prebojem zmočil. Sprijete dnevniške liste je razložil in položil okoli peči, da bi se posušili. Bolničarka 1. čete Tatjana Zgonc si je morala prišiti nekaj gumbov. Večino je kmalu premagal spanec. Budni so bili samo dežurni in obe straži. Prvi stražar je od Zlodejevega hleva opazoval dostope iz doline, drugi je stail ob robu gozda nad Zlodejevo bajto, da bi nadzoroval dostope po gozdu četam za hrbet. Na drugih dostopih so stražili borci obeh bataljonov Šercerjeve brigade.⁹⁸

Kako je dvajsetletni Ivan Javornik-Vanček izpolnil naročilo Starrega Kuzmana, ni natančno znano. Baje seje hotel ogni ti izdajstvu tako, da bi esesovce opeljal naravnost in po planem, koder bi jih partizani lahko pravi čas opazili. Vendar sta ga pri Termodovi kapeli prestregla Adam Kamenik-Stari Kuzman in Alojz Pogorelec-Prdacl, nakar je bil deležen ostrih besed v nemščini, češ kakšen vojak da je, ko policiste vodi tako, da jih bodo zagotovo zagledali banditi. Po opozorilu, da ga za tako ravnanje čaka vojaško sodiće, pa Vančku ni kazalo drugega, kot daje sovražnike vodil v zahrbtnen naskok na partizane v Požegovi bajti (glej skico št. 52).

Sonce seje že nagibalo k zatonu. Partizani tako pozno niso več pričakovali nemškega napada, posebno ne od zahoda. To neprevi-dnost pa so drago plačali.

Stražar pod Požegovo bajtoje pričakoval izmeno, zato je sprva mislil, da gre proti njemu dežurni. Koje spoznal, da ima pred sabo sovražnike, je hotel ustreliti, žal puška ni dala glasu od sebe. Potem je vrgel italijansko bombo, aji je pozabil spuliti varnostnizežicek. Speče tovariše je lahko opozoril na nevarnost samo s krikom: »Nemci!«

Ti so imeli ob takem stražaiju lahko delo. Planili so do vrat in

pod okna in začeli divje nažigati z brzostrelkami, za stražarja se še zmenili niso. Od znotraj ni bilo odpora, borci in poveljnik 2. bataljona Šercejve so se znašli v pasti. Skakali so na vse strani, da bi ušli. Spodaj v lopi je dobil rafal v trebuh komandir 2. čete Jože Furlan-Bogdan. Bataljonski politični komisar Maks Pavlič-Kocelj je skušal skočiti skozi okno, vendar se je v njem zagozdil, nakar je tudi njega prerešetal rafal. Največ mrtvih je bilo v hlevu: komandir

1. čete Vinko Furlan, namerilec lahkega minometa Ludvik Cotič-Ciril in še dva neznana partizana. Med umikom sta bila hudo ranjena namestnik bataljonskega političnega komisarja Stanislav Troha-Slavo v roko, puškomitraljezec Jože Petrič pa v ramo in skozi pljuča.

Kljub roju svinčenk je večina partizanov srečno utekla, bataljonski komandant Leopold Kucler-Modras je izgubil samo kapo. Največ prisotnosti duha sta pokazala Ivan Istenič, kije rešil puško mitraljez, in Lojze Stare, ki je pred esesovci otel lahki minomet in dva puškomitraljeza. Izgube orožja pa so bile vseeno velike: Nemci so dobili v roke en nepopolni težki mitraljez, dva puškomitraljeza, dve brzostrelki in en lahki minomet."

Varovanja 3. bataljona Tomšičeve so bila skrajno budna. Bataljonski dežurni je bil Viktor Cvelbar-Stane inje ravno nadzoroval stražo pri Zlodejevi bajti, ko so usekali rafali pri nastaniščih 2. bataljona Šercejve. Komandirju 2. čete Vinku Volavšku-Albinu, ki je bil tudi buden, je takoj izdal ukaz, kje in kako naj se četa razvrsti za boj. Ko je Albinu razkazoval položaj, sta stala nad križiščem poti, ki vodita od Zlodeja in od Požeške bajte na Globljek in dalje na Rute, narazen le dober meter. Tedaj je iz bližine zaropotal rafal, esesovci so užgali z daljave desetih metrov. Poročnik Viktor Cvelbar-Stane je skočil v zavetje proti Zlodejevi bajti, ne da bi dobil kakšno prasko, poročnik Vinko Volavšek-Albin pa je obležal smrtno ranjen. Borci 2. čete so se razvrstili za boj ob robu gozda nad Zlodejevo bajto, od tam pa pritiskali pod Cvelbaijevim vodstvom proti Požeški bajti, da bi rešili hudo ranjenega komandirja Albina, kije bil ob partizanskem nasprotnem napadu še živ, vendar je kmalu izdihnil.

Medtem so od Zlodeja pohiteli na pomoč proti Zlodejevi bajti tudi partizani 1. čete, ki jim je poveljeval poročnik Anton Gregorič-Jakec. Tekli so po globoko vsekanem kolovozu. Toda policisti SS so tačas že zasedli križišče in po četi usekali z dolgimi rafali. Najprej sta padla deseter Nikola Jelisavec iz Medžiša v Bosni in novinec Jože Strgar z Dobrove pri Senovem, kije bil pomočnik mitraljezea. Komandir Jakec je še vedno menil, da pomotoma streljajo šercejevci. Zakričal je: »Šercerji, ne streljati!« Vendar rafali niso pojenjali, temveč so še s hujšo ihto sekali po kolovozu. Smrtno zadeta sta

bila še bolničarka Tatjana Zgonc iz Trnovega v Ljubljani in obveščevalec Mitja Mervič iz Ribnice, drugi novinec pa je bil ranjen. Med splošnim umikom proti skali Lisičnici se je ob pomoči tretjega novinca zatekel v izbo k Zlodejevim, kjer sta se kasneje vdala policistom SS, a to j ima ni pomagalo. Esesovci soju odvedli k Požegovi bajti in tam oba ustrelili. Bolje je ravnal partizan, ki se je skrnil v hlevu pod jasli, kajti kruti sovražniki ga niso našli.¹⁰⁰

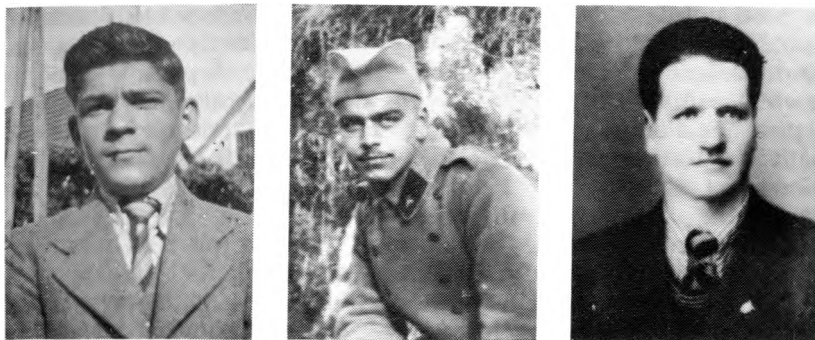
Potemtakem je zaradi opisanega izdajstva iz 3. bataljona Tomšičeve umrlo kar sedmero ljudi, med njimi en zelo obetaven oficir. Obenem sta Nemcem prišli v roke še dve brzostrelki znamke bređa, bataljonski politični komisar Nande Sedej pa je bil prikrajšan tudi za več listov svojega dragocenega dnevnika, ki jih je v naglici pustil pri Zlodeju.*

Iz okrvavljenega kolovoza nad Zlodejem sta se 1. in 3. četa 3. bataljona Tomšičeve umikali po planem proti vzhodu mimo skale Lisičnice, potem pa po gozdnem žlebu ob potočku Paki proti Cencu in Urbanu na Glažutsko planino. Od Ošlaka in Požega so se jim pridružili šeborci2. in3. bataljona Šercejjeve. Stemje na planjavi med Zlodejem in Lisičnico nastala precej dolga kolona, ki jo je bilo z nemške zapore na Lošperku lepo videti. Kmalu so se od Firerjeve gostilne zaslišali utišani strelji nemških topičev, nato je ob skali Lisičnica treščilo več granat, ki pa niso povzročile škode ali žrtev. Bile so preslabotne in še netočne povrhu, sneg pa mnogo preglobok.

Del borcev 2. bataljona Šercejjeve je poiskal varstvo na položajih 2. čete 3. bataljona Tomšičeve. To velja tudi za ranjenega Jožeta Petriča in Stanislava Troho-Slavca, ki sta bila potrebna zdravniške pomoči. Žal zdravnika ni bilo v bližini. Kirurških posegov seje lotila bolničarka Anča Radoš, predvojna komunistka in preizkušena borka Tomšičeve brigade. Pomagala ji je bolničarka Zofka Strle iz Podloža, prostor za kirurške posege pa sta našli v Zlodejevi bajti. Najprej je prišel na vrsto nevarno ranjeni Jože Petrič, ki mu je Anča odstranila kovinski tujek izpod rebra, potem pa Stanislav Troha-Slavc, ki mu je Anča odrezala dva prsta na levi roki.

Zmrakomjetudi2. četa3. bataljonaTomšičeveodšlakUrbanu na Glažutsko planino. Od tam so se vrnile posebne patrulje za pokop padlih, vendar so lahko svoje deio le za silo opravile. Nazaj do kmetij okoli Kuzmana so odšle tudi patrulje za nabavo živeža, da bi nabavile nekaj za zajtrk. Posebno pomembno nalogo je dobil poročnik Mirko Zdešar, kije moral s polovico 3. bataljona Šercejjeve brigade odriniti do nemških zapor pri Spodnjem Doliču, da bi naskočil sovražnike v

* V dnevniku Nandeta Sedeja manjkajo zapiski od 15. decembra 1942 do 13. maja 1943 ter od 17. avgusta do 8. novembra 1943.

Poročnik Vinko Volavšek-Albin iz Imenske gorče (levo) in podporočnik Mitja Mervič iz Ribnice (sredina), ki sta padla 18. februarja 1944 pri Zlodejevi bajti, in konjevodec Jakob Rus iz Dolenje vasi pri Ribnici (desno), kije padel istega dne med umikom v Glažarskem grabnu. Za padlo bolničarko Tatjano Zgonc iz Trnovega v Ljubljani, Jožeta Strgarja z Dobrove pri Senovem in Nikolo Jelisa- vca iz Medžiša v Bosni (vsi smrtno zadeti pri Zlodejevi bajti) fotografa nismo mogli dobiti

hrbet, če bi se skušala tisto noč prebiti na Pohorje tudi divizijska glav-
vnina. Kmalu so začeli Nemci na zapori strdito streljati, od Štirinajste
na Paškem Kozjaku pa ni bilo nobenega glasu.¹⁰¹

Hudi boji, skriti ranjenci in preboj na zahod

Divizijska glavnina je ostala v snegu in brez hrane na Miklavževi
planji vse do večera 18. februarja. Mraz in glad so najteže prenašali
ranjenci in ozebli ter tovrne živali, ki so kazale vidne znake
izčrpanosti. Tudi zdravi partizani niso bili več mladostno živahni,
lačni in neprespani so le s težavo kljubovali mrazu, ki čez dan ni
popuščal, ampak je vse huje pritiskal. Zvečer je postalo še viharo.
Greben Basališča je zajel hud piš, ki je rezal do kosti. Vse to je
razmere še dodatno otežilo. Postalo je očitno, da glavnina 14. divi-
zije v prihajajoči noči ne bo sposobna za daljši pohod, kaj šele za
preboj na Pohorje. Zato je divizijski štab zvečer sklenil, naj se ba-
taljoni z ranjenci premaknejo h kmetijam proti Brdcam, da se bodo
partizani pogreli, za silo najedli in naspali, torej prišli spet do sape
za nadaljnji boj.

Z Miklavževe planje na jug je lep razgled. Od tam vodi pot navzdol
k Artanu, Brezen 13 (pišejo se Založnik), od tam proti Sv. Joštu paje

najprej Spodnji in nato Zgornji Ernene (pišejo se Bračič). K tem domačijam se je ob mraku spustila Štirinajsta, kjer pa se ni ustavila. Šerceijevabrigada s 1. in 4. bataljonom seje pomaknila vse do Špegla v Brdcah nad Dobrno, Tomšičeva seje s 1. in 2. bataljonom nastanila pri Šumečku in Pečniku, med njima pri Štravsu je bil divizijski štab, najbliže Artanu pa je ostala Bračičeva, ki seje z 2. in 3. bataljonom nastanila pri Črepu in Podpečanu. Po hišah so dobili zavetje le štabi in ranjenci, enote pa po senikih in hlevih.

Medtem so po hišah na veliko kuhali čaj za ranjence in ozeble borce, intendanti in kuharji pa so nemudoma zavihali rokave, da bi zlačnjeni vojski čim prej pripravili kaj toplega. In zares so borci do dvaindvajsetih že dobili krepčilno jed, pa četudi šele po 30 urah.

Največ dela so imeli politični komisaiji in zdravniki. Treba je bilo poiskati zaupanja vredne in samotne domačije, kjer bi našli zanesljiva skrivališča za najhuje ranjene, kijihje divizijski štab sklenil pustiti pri kmet ih na Paškem Kozjaku, da bi s tem dosegel večjo gibljivost med prebojem, ki gaje načrtoval zanaslednjo noč. Od ranjencevTomšičeve je taka odločitev doletela priletnega borca Antona Bambiča iz malega Loga. Čeprav so njegovi gostitelji podpisali zavezo, da bodo skrbeli za njegovo varnost in da ga Nemcem ne bodo izdali, je bil tišti košček papirja kaj slabo poročstvo za življenj e. Pretresljiva usoda ni čakala samo njega, ampak tudi tri hudo ranjene partizane, ki so jih njihovi soborci prikrili na pristavi pri Zgornjem Ernencu.¹⁰²

Dve četi Maunzovih planinskih lovcev, ki naj bi zaradi nepreglednega goratega predela izgubili medsebojno povezavo, sta dobili ukaz, naj ukrepata samostojno, odvisno od razmer. To samostojnost sta izrabili tako, da sta boje opustili ter vse do večera čakali v varni razdalji od Basališča. Zatekli sta se na toplo z obeh strani ozkega grebena pri Sv. Joštu, njuna pozornost pa je bila obrnjena na vzhod. Šele po prvem mraku okoli dvajsetih, polnih deset ur po tistem, kojih je Tomšičeva brigada pregnala z Basališča, so ti nemški vojaki spet zasedli njegov vrh, da bi prišli do svojih mrličev. Od tam so čez noč oprezovali proti Zgornjemu Ernencu in Artanu. Prav zato so Maunzovi planinci podnevi odkrili tri ranjence, kijihje na Ernenčevi pristavi skrila Bračičeva. Razume se, da so jih takoj postrelili. Od teh sta po imenih znana samo dva: komandir štabne patrolje France Valenčič in vodnik Jože Stanjko iz Dobrunj, ki je v Bračičevo prišel iz Tomšičeve.

Maunzove patrolje so previdno tipale proti jugovzhodu. Ena izmed njih je pri Črepu trčila na partizansko stražo že 19. februaija ob dveh po polnoči. Bračičevci so bili budni. Takoj so planili na juriš in pregnali Nemce, ki so izginili kakor kafra, nakar so borci Bračičeve počivali še sedem ur.

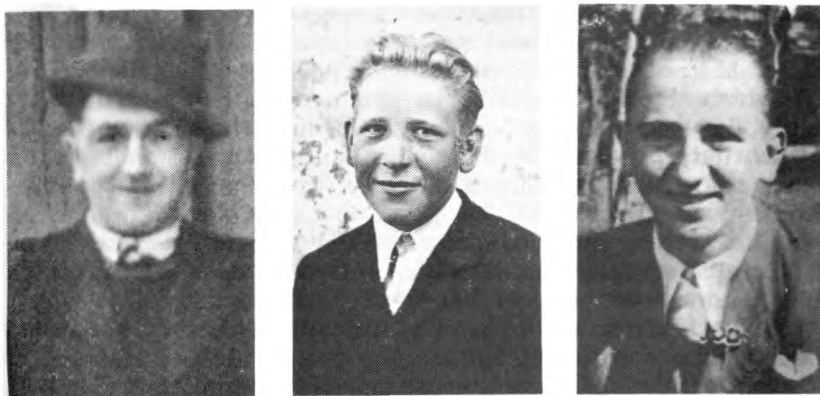
Kam se je premaknilo šest bataljonov 14. divizije, je Treeckove-mu štabu postalo jasno šele 19. februarja nekaj po osmi uri. Ker se je zbal, da se bodo partizani izmuznili na vzhod ali jug, je začel krepiti zapore na odseku med Črnovo, Dobrno in Socko, čez Čreškovo in Veliko Raven proti Kamšaku in Močeniku pa je usmeril močnejši ogledniški oddelek bojne skupine Winkler. Taje poročal, da se je s partizani udaril pri Močeniku in tri ubil. Toda kaže, da deli Šercejve, ki so varovali to smer, niso imeli hujših bojov. Sovražniki so napadali zelo previdno in z manjšimi patroljami, vendar je bilo njihov pritisk čutiti od vseh strani. Partizani so jih sicer uspešno odbijali, kazalo pa je, da dolgo ne bodo mogli zdržati.¹⁰³

Maunzovi planinski lovci so odšli po sledi za divizijsko glavnino šele zjutraj 19. februarja, ko so dobili v pomoč 6. četo 14. policijskega polka SS. Med potjo od Sedanika proti Glažajzu in Basališču so na Miklavževi domačiji presenetili tri zaostale partizane, od teh je eden padel, dva pa sta se rešila. Čez Basališče in Miklavževo planjo navzdol k Artanu so Nemci prišli šele okoli devetih. Bilo jih je toliko, daje bilo vse zeleno. Z vrha Basališča (kota 1272), ki ga domačini imenujejo tudi Ernenčev vrh, so vlekli šest golih mrličev, svojih vojakov, ki so padli prejšnjega dne. S svojimi padlimi so za razliko od partizanov več kot grdo ravnali, kar so si pri Artanovih še posebej zapomnili.

Tisto jutro je bilo vreme precej zamegljeno. To je bilo usodno za vodnika Jožeta Bašo iz 3. bataljona Bračičeve, ki je kot vodja patrolje zašel v nemško past, nakar so planili nanj in ga zajeli. Toda s tem so bili Nemci odkriti in borci Bračičeve brigade so hitro zasedli obrambne položaje, že ob deseti uri in trideset minut pa se je oglasilo orožje. Hudi boji so bili pri Črepu, kjer sta padla dva partizana, in na Topovskih travnikih, kjer je padel eden, v Juijevi gošči pa še en partizan. Najhuje so Nemci pritisnili na 3. bataljon, ki so ga dobili v klešče pri Podpečanu in ga naglo razbili. Komandant tega bataljona Bračičeve Mirko Čepelnik-Gorski je bil ranjen v nogo, nato je poveljstvo prevzel Bogomir Krenčič-Bogo, ki se je z glavnino zatekel k Spodnjemu Dobovičniku. Ob umiku je bila ena četa odrezana, v bataljonsko sestavo pa se je vrnila šele pozno zvečer.¹⁰⁴

Po umiku Bračičeve od Črepa in Podpečana je vse breme obrambnih bojov prešlo na 1. in 2. bataljon Tomšičeve (glej skico št. 53 na str. 158), saj sta se s kot 985 in 907 pri Brdcah umaknila tudi 1. in 4. bataljon Šercejve, in to vse do Paroža, kjer sta ostala v zatišju do nočnega premika. Popolnoma drugače je bilo od Zgornjega Dobovičnika prek Štravs do kote 847 pri Brdcah, koder se je raztezala obrambna črta 2. bataljona Bračičeve ter 1. in 2. bataljona Tomšičeve brigade.

Na položajih Tomšičeve brigade so divjali srditi boji vse od enajstih do poznega popoldneva. Maunzovim planinskim lovcom se je sprva pri Štravsu posrečilo globoko vkliniti v partizansko razvrstitev. Da so prodor zajezili in obrambno črto zravnali, so morali borci 2. bataljona Tomšičeve Nemce prepoditi z jurišem. V hudi nevarnosti sta se znašla zlasti komandir Torči Sluga-Lim in namestnik političnega komisaija 1. čete Majjan Jager-Ris. Nanju je navalila skupina desetih Maunzovih smučajev v belih zaščitnih ogrinjalih.

Padli pri Štravsu v Brdcah 19 februarja 1944: Anton Marentič-Matjaž iz Krasinca (levo), Mirko Košmrlj-Knaus s Hriba v Loškem potoku (sredina) in Milan Arko iz Zamostca pri Sodražici (desno). Fotografije za Lojzeta Lebna, Mihelnovega iz Bizovika, ni bilo mogoče dobiti.

Toda bila sta pripravljena. Čisto od blizu sta užgala z brzostrelkama. Večina Nemcev je padla, le trije so trmasto smučali naprej. Prvi je med vožnjo padel in spodnesel Lima. Drugi je zavri smuko nekoliko niže, tega je Ris pokončal z rafalom. Tretji je hotel s kopitom pobiti Risa, ki seje odmaknil le toliko, daje ni dobil po glavi. Toda sovražnik mu je iz rok izbil orožje. Bilo bi po njem, če z Nemcem ne bi opravil Lim, ki je medtem svojega nasprotnika že umiril.

Taka in podobna ostrina v spopadih ni popustila vse do umika, o čemer priča tudi število padlih in ranjenih. Tone Vidmar-Luka je zapisal, daje bilo 10 mrtvih in 15 ranjenih partizanov. Iz Tomšičeve jih je padlo šest: puškomitraljezec Anton Marentič-Matjaž iz Krasinca, pomočnik težke brede Jože Urbas z Marofa pri Cerknici, ki je bil zadet točno v glavo, Milan Arko iz Zamostca, Lojze Leben, Mihelnov iz Bizovika, Mirko Košmrlj-Knaus s Hriba v Loškem Potoku in

kurir brigadnega štaba Tone Škelin. Od ranjenih verno za vodnika Mirana Puglja-Milana iz Metlike, ki mu je krogla prebila kost na nogi, za sedemintridesetletnega Antona Bambiča iz Malega Loga, za komandirja Lojzeta Uršiča in za puškomitraljezca Severina Nemca-Tekla. Komandir Lojze Uršič je bil ranjen po nesreči, koje s šibiko izbijal potisni naboj iz lahkega minometa, ki poprej ni vžgal. Jekleno šibiko mu je pognalo skozi dlan ter jo hudo razmesarilo in napikalo z drobci. Teklo je dobil po hrbtu le podkožni strel, tako da je še lahko hodil in nosil puškomitraljez. Ražen mrtvih in ranjenih je bil en borec tudi ujet, in to Alojz Benčina iz Podpreske.¹⁰⁵

Med temi boji ni bilo treba velike pameti za spoznanje, da se glavnini 14. divizije obetajo hudi in negotovi dnevi. To so brž zaznali tudi štajerski vosovci. Njihov vodja Rudi Knez-Silas, vodja štajerskih kurirskih zvez Franc Godler -Blisk in poročnik Alojz Pacek-Platin so sklenili, da se bodo ločili od divizije in ubrali varnejša pota. Silas je 19. februarja popoldne stopil k namestniku političnega komisarja glavnega štaba Viktorju Avblju-Rudiju in mu predlagal, da bi šli po svoje, češ da v nastalih razmerah diviziji tako ali tako ne morejo koristiti. Ker se je Avblj ustemil, ponudil možnost, da štab 4. operativne cone obvesti o položaju 14. divizije in zahteva razbremenilne posege Šlandrove in Zidanškove, je pristal na Silasov predlog.

Silas z Bliskom, Platinom in vosovci je divizijski štab zapustil pri Dobovičniku. Njegovim ljudem se je grdo mudilo. Za Toneta Dvojmoča, ki so mu bili dodeljeni v varstvo, se niso dosti menili. Koje zvečer ob spopadu zaostal, ga niso počakali ali poiskali, temveč so se rajši zadovoljili z domnevo, da je v stiski naredil samomor. Tako je Silas poročal sekretarju PK KPS za Štajersko Petru Stantetu-Skali.

Tone Dvojmoč se je skušal prebiti sam, toda moral se je prej razgledati. Po čudnem naključju se je zatekel in skril v hlevu nekega kmeta, ne da bi ta vedel zanj. Toda izkazalo se je, da je imel nenavadno srečo.¹⁰⁶

Polkovnik dr. Egon von Treeck je dobival poročila, da se divizijska glavnina izmika bojem. Ker je po izpovedih in videzu ujetnikov sklepal, da je na koncu z močmi in ker so Maunzovi planinski lovci trdno obvladali ves greben Paškega Kozjaka, jo je hotel poriniti v grapo med Ramšakovim mlinom in Zlodejevo rebrijo ter jo tam popolnoma potolči. Da bi to namero izpeljal, je moral močno partizansko skupino najprej obkoliti na ožjem območju med Strmcem, Brdci in Zavrhom nad Dobrno. Najboljšim nemškim enotam je ukazal premike od cest proti ključnim položajem na Paškem Kozjaku. Toda von Treeck ni imel na voljo zadostnih rezerv. Ni imel drugih možnosti, kakor da vojaštvo pobere z zapor ob cestah, in sicer tudi z zapore v dolini Pake od Doliča skozi Hudo

Luknjo do Velenja. Ti premiki so se začeli v soboto zvečer, potekali pa so vso noč do nedelje, 20. februarja 1944, ki jo je polkovnik von Treeck določil za končni obračun s Stirinajsto.

Kakor da bi Treeckove ukaze poznal, je štab Stirinajste sklenil, da bo svoje enote usmeril na zahod mimo Kačnika in prek Strmca nad Dobrno do Rudeča (kota 970), od tam pa mimo Petruha in Lešnika proti Škalskim Cirkovcam. Na ta način bi jih izvelkel iz obkolitve, obenem pa jih pripeljal v kraje, kjer so že delovale organizacije OF, in od koder bi se bilo mogoče umakniti dalje proti Mozirskim planinam.¹⁰⁷

Za premik proti zahodu seje odločilo tudi poveljstvo štirih bataljonov na Pohorju, vendar s to razliko, da je to storilo že v noči na 19. februar. Svoje enote je nameravalo najprej popeljati z Glažutske planine čez Mislinjski graben, kjer je obratovala gozdna električna železnica, do Ramšaka, od tam pa naprej na Razborco.

Štirje bataljoni so odrinili z Glažutske planine zgodaj zjutraj. Pot sta jim kazala dečka Lovrek in Lojzek Mlinšek, ki sta partizane že poprej videvala in občudovala. Zagazili so v celo mimo kmetij Polenik in Strmčnik, hodili pa so ves čas podnevi, sprva skozi gozd, potem tudi po planem, vendar po zložnih in lepo nadelanih poteh. Partizane je utrujal le sneg, ki gaje bilo nekaj čez koleno. V Mislinjski graben so se spustili med kmetij ama Oder in Papež, Mislinjo in gozdno železnico pa so prekoračili blizu nekdanje tovarne papij (glej skico št. 53 na že omenjeni strani). Dasi o Nemcih ni bilo nikjer nobenega sledu, je 3. bataljon Tomšičeve prehod zavaroval z mitraljeskima trojkama.

Pot iz Mislinjskega grabna proti Ramšaku je bila precej bolj strma, vijugala pa seje po gozdu. Do Ramšaka, kjer seje ustavil 3. bataljon Tomšičeve, in Caunkarja, kjer sta se nastanila bataljona Šercerjeve brigade, so se povzpeli šele okoli poldne. Tam je partizane čakal počitek vse do večera, dobili pa so tudi toplo in izdatno jed.

Ponoči so morali partizani štirih bataljonov prehoditi najtežavnejši del poti. Utriti je bilo treba gaz čez gorski hrbet od Črnege do Vavkanovega vrha, kjer je bilo zelo veliko snega. Pot se je vlekla čez Planjave ter mimo Lavnikarja in Kuceja na Zgornjo Razborco, kamor so prispeli 20. februarja ob svitu. Enote so si privoščile daljši počitek pri Kristlu, Jeleni in Brešarju, kjer se je nastanil 3. bataljon Tomšičeve brigade. Tedaj so potihnili tudi nešteti mitralješki rafali, ki so od srede noči do jutra parali ozračje nekje na Paškem Kozjaku. Ponoči je bilo tam videti tudi odseve raznobarnih raket, ki so migotali kakor oddaljeno bliskanje na oblačnem nebu. Vsak partizan seje zavedal, daje ta nočna predstava namenjena divizijski glavnini.¹⁰⁸

Ob odločitvi za preboj iz obkolitve pri Parožu na zahod proti Graški Gori v divizijskem štabu niso bili enotni. Ena stran je vztrajala, naj se glavnina razdeli na dva dela, ki se bosta prebijala vsak zase, toda v splošni smeri na zahod, druga pa je predlagala, naj se glavnina Štirinajste prebije skupaj in z vsemi močmi na enem kraju. Po burnem prerekanju je prevladal zadnji predlog, kar je bilo spricho izčrpanosti borcev, velikega števila ranjencev, pomanjkanja streliva in težkega orožja edino pravilno pa tudi edino možno.

Glede na osvojeno prebojno zamisel je štab Štirinajste izdelal nacrt, ki je vseboval bližnjo in nadaljnje naloge, za preboj obeh obročev pa je določil Bračićevo brigado na čelu z 2. bataljonom, ki mu je poveljeval Duško Remih, veljal pa je za enega najboljših. Tomšičeva je ostala v zaščitnici.

Po načrtu bi se bilo treba skozi prvi obroč izmuzniti neopaženo, zato sije Bračićevo brigada za pot od Spodnjega Dobovičnika do Spodnjega Marčiča izbrala pravo kozjo stezo. Do Rebernikovih v Strmcu nad Dobrnoje kolono vodil skoraj sedemdesetletni Jurij Špegel-Lukež, obut kar v lesene cikle, za njim pa je vođenje prevzela petdesetletna mlinarica Roza Pušnik v spremstvu petnajstletne hčerke Mimike. Štirinajsto bi morali prepeljati mimo Jurkovega mlina do Lok, žal so že pred Lo kami trčili na močno nemško zasedo. Mlinarica seje brž sklonila in stekla proti sovražnikovi zasedi, za njo pa tudi hči. Predhodnica seje morala nemudoma vrniti na Rudeč (kota 970). Medumikom so obveščevalci dvignili na noge še šestdesetletnega mlinaričinega moža Načeta Pušnika, da bi z njegovo pomočjo poiskali izhod severno od Podvina. Ker pa se njegova žena Roza ni dobro izkazala, so si zagotovili tudi pomožnega vodnika, trimdvajsetletnega Franca Avberška. Vse to pa ni dosti pomagalo, kajti od Podvina proti Visokemu so trčili ob nemške zasede še dvakrat.¹⁰⁹

Ta pot, polna vzponov, spustov in postankov, je bila še zlasti mučna za huje ranjene, ki jih je bilo nešteto, poleg tega pa noben ni maral ostati skrit na kmetijah okoli Brdc, če je le imel toliko moči, da seje še lahko vlekel naprej. Vsaj v bataljonih Tomšičeve seje neredko dogajalo, da so soborci ranjene, ozeble ali onemogle tovariše v četah celo prikrivali, samo da ne bi prišli v gibljivo divizijsko ambulantno in od tam h kakšnemu kmetu. Na tak način so borci težkominometnega voda obvarovali izdaje in zanesljive smrti ozeblega namerilca Ignaca Šegino. Ker ni mogel gaziti snega, so ga položili na vleko iz smrekovih vej, potem pa vse skupaj privezali muli za rep. Drugod so borci ranjence položili na šotorska krila ali odeje, nato pa jih vlekli na izmenoma in na plaz. Vse huje ranjene, ki so lahko jezdili, so posadili na konje ali mule, težke mitraljeze in lahke minomete pa so borci nosili na ramah.

Med potjo od Paroža so borci Štirinajste v nekem hlevu spet srečali Toneta Dvojmoča iz pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, ki je nato hodil z divizijo do konca pohoda.¹¹⁰

Med otipavanjem nemških zased proti Pepejaku, Strgaiju in Sv. Joštu je divizijski štab odkril šibko točko nemške zaporne črte. Obli, goli in 988 metrov visoki vrh Rudnik so namreč Nemci branili le z eno mitralješko desetino, najbrž zato, ker so imeli na vse strani brisan prostor, verjetno pa tudi zato, ker je bilo zemljišče za njho-

Jože Urbas z Marofa pri Cerknici (levo), ki je padel 19. februarja pri Brdcah, ter Janez Urbas iz Martinjaka (sredina) in Anton Bambič iz Malega Loga (desno), ki sta umrla u noči na 20. februar 1944 pri prehodu skozi vrzel na Rudniku

vim hrbtom podobno vratolomni drči. preboj pa tam nemogoč. Toda civilni vodnik, ki je bil štabu Štirinajste tudi dober svetovalec, je menil, daje tista strmina strašna le na prvi pogled, v resnici pa jo bodo brez škode zmogli celo konji in mule. Obenem je tudi poudaril, da boljšega prehoda sploh ni, ker Nemci vse druge držijo z mnogo močnejšimi zasedami.

Sicer pa nemški obroč tudi na izbranem prebojnem odseku ni bil tako šibak, kot se je izkazalo med prebojem. Varoval gaje ves 2. «gledniški eskadron, kiještel 20vojakovindvačastnika. Zatoještab Štirinajste domiselnoravnaval, kojesklenil, daje treba Nemce preslepiti z dozdevnim udarom pri Podvinu. To nalogo je dobil 1. bataljon Tomšičeve in jo tudi zgledno opravil. Na tistem koncu seje začelo silovito streljanje, ki se je vse bolj krepilo, tačas pa so se proti nemški mitralješki zasedi na temenu Rudnika plazili izbrani jurišači 2. bataljona Bračičeve brigade, napravlj eni v bela zaščitna ogrinj ala, ki so jih poldrugi dan poprej zaplenili borci Tomšičeve na Basališču.

Začelo se je davljenje in boj na nož, v katerega je neustrašno posegel tudi namestnik divizijskega komandanta Tone Vidmar-Luka. Tam in takrat se je spet izkazal neznani junak iz Bračičeve, kije nemškega mitraljeza čutil tako, da mu je iz orožja spulil rešto z naboji. Ali je bil kateri od Nemcev mrtev, ni znano, vendar je zadostovalo že to, da so se panično razbežali na obe strani. To izredno zmago so Remihovi jurišči dosegli na pustno nedeljo, 20. februarja 1944 ob treh popoldnih, imeli pa so samo enega laže ranjenega.¹¹¹

Zdaj se ni več nihče obiral pred vrzeljo, kakor pred dvema dneva pri Spodnjem Doliču, čeprav so kraj preboja osvetljevale nemške rakete. Vse je drvelo čez vrh in nato po strmih Farovških travnikih navzdol (glej skico št. 53 na str. 158).

Ker Nemci niso imeli moči, da bi vrzel spet zaprli, so skušali partizanom prizadejati vsaj hude izgube. Na prehod so usmerili močan mitralješki in minometni ogenj, ki pa ni bil natančen. Streljali so namreč na veliko daljavo, nekje od Sv. Jošta, vrh tega je bila tema, z raketami pa tudi ni bilo mogoče trajno in zadostno osvetljevati prehoda za dobre zadetke. Toda obstreljevanje prehajajoče divizijske kolone je bilo tako srdito in osredotočeno, da je Avbljevo kobilu zadelo in pokončalo kar sedem krogel. Kolona se je skušala žrtvam izogniti tako, da se je razpršila in čez obstreljevani kraj prehajala v strelcih, popolnoma pa se zadetkom le ni bilo mogoče ogniti. Iz 2. bataljona Tomšičeve je tam ostal borec Janez Urbas iz Martinjaka, ki je dobil smrtni strel, brigadni propagandist Stane Škrabar-Braškar pa je bil huje ranjen v kolk. Od prejšnjih borcev Tomšičeve je bil tam zadet Anton Drobnič iz Ribnice, ki je v 4. bataljon Šerčijeve prišel po topničarskem tečaju.

Priznati velja, da je izstreljevanje svetlobnih raket, drdranje rafalov in prhutanje min med partizani povzročilo precejšen preplah in nered. Divizijski štab je poročal, da je bilo ob tem preboju izgubljenih najmanj 10 mitraljezov, ki jih borci zaradi hudega ognja in izčrpanosti niso mogli pobrati. Toda nekateri nosači so v gonu po ohranitvi pozabljali tudi na ranjene soborce. Ko so padali z njimi v zaklone ali kritja, so jih kar puščali tam. Tako so storili celo z namestnikom komandanta Tomšičeve brigade Jožetom Lepinom-Risom. Našli in pobrali so ga partizani 2. čete 1. bataljona pod vodstvom namestnika komandirja Marka Stepana, ki so hodili v zaščitnici. Z njimi so se posankali navzdol po vratolomnih Farovških travnikih, kar je njim in ranjencu povzročalo precej bušk. Ris je kiel in zmerjal, toda Marko Stepan, Stane Zakrajšek in še dva borca so ga nosili vdano vse do strmine nad Čuježem, kjer so omagali.

Nič bolje se ni godilo tištim ranjencem, nad katerimi so bdele skrbne oči bolničark. Ranjeni namestnik komandirja 2. čete 3. bataljona Tomšičeve Anton Dremelj-Ante je od Dobovičnika jahal na muli, med prebojem prek Rudnika pa so ga Helena Murovec-Hela, Angela Jakša-Olga in Dara Betriani vlekli na odeji. Celo po plazovitih Farovških travnikih so se dričale skupaj z njim. Šio je po riti, hrbtu in celo po glavi, kakor je nanese. Tudi v koleno ranjeni Vence Vesel je jezdil že enajst dni. Vrh Rudnika (kota 988) so ga dali s konja in ga spustili po drči. Ob tem se je hudo obtolkel po obrazu, na dnu drče pa so ga še pohodili in mu zlomili eno desno rebro, ker sam ni mogel vstati.

Še zdravi si niso mogli pomagati drugače, kakor da so stisnili zobe. Najhujše preglavice so imeli mulovodci, ker jim mule niso hotele slediti po drsnici navzdol. Morali so jih spodmikati. Ivan Samsa je mogel mulo ukrotiti le tako, da ji je zvezal okončine, potem pa jo potisnil v globino, kjer jo je rešil vezi. Kako so se pri tem spustu obtolkele, uboge živali niso znale povedati. Brez bolečin ni šio niti tedaj, če se je partizan med sankanjem zaletel v mulo, kaj šele, če se je zgodilo narobe.¹¹²

Od vznožja Farovških travnikov se je raztrgana kolona Štirinajste sprva pomikala skozi gozd. Na plano je stopila pri kmetu Tramšaku, nato pa sije utirala pot po nagnjenem grebenu mimo Lešnika, Drena, Turnška in Grobelnika navzdol proti Paki. Domačini so povsod strmeli v neznane oborožene ljudi, ki so bili podobni prikaznim z odsotnim videzom, iz katerega je odseval glad. Katero človeško srce bi se moglo pred temi pogledi umakniti v sebičnost? Domačini so dajali, kar so premogli, predvsem jabolčne krhlje. Tako so ravnali ne le pri Drenu, temveč celo pri Čuježu, kjer so partizani zaman oprezali in poizvedovali o nemških zasedah, ki so se umaknile le malo pred njihovim prihodom. O tem so pričale poležana slama, zapuščene utrdbe in sledi tankovskih gosenic.

Še pred šesto seje od Grobelnika proti Čuježu razvila neurejena kolona partizanov, ki so najprej prešli železnico Velenje-Mislinja-Dravograd, hitro odmaknili španske jezdece z lesenega mostu čez Pako, prekoračili cesto Velenje-Dolič, nato pa se zagrizli v strmino mimo Sv. Brica proti Sotlerju in Škalskim Cirkovcem (glej skico št. 53).

Partizanska kolona z večjimi ali manjšimi presledki je prehajalaprogo, Pako in cesto pri Čuježu več kakor tri ure. Ob osmih je skoznjo prepeljal celo potniški vlak iz Velenja. Nekatere zaostale skupine so te ovire prešle šele malo pred enajsto, toda kljub temu ni počil niti en nemški strel. Edina težka preizkušnja je bil vzpon

od Čuježa, kjer je bilo strmo kot na strehi, pa še golo in pregledno povrhu. Spet je bilo največ težav s tovrstnimi živalmi, ki so drsele nazaj proti cesti. Konjevodci so jih morali vleči navkreber z dolgimi vrvmi, kar je bilo podobno Sizifovemu početju, ki gaje bilo treba večkrat ponoviti. Konji so bili videti kot pobesneli. Eden je šavsnil z zobmi Ivana Dolničaija-Janoška, ki je bil tako iz sebe, da je hotel žival ustreliti. Tudi za nosače ranjencev je bilo tam najstrašnejše. Marko Stepan, Stane Zakrajšek in še dva partizana so čisto omagali. Tedaj je Jože Lepin-Ris vstal z nosil in odšel sam proti Škalskim Cirkovcam.

Zadnji je Pako in prometne ovire v dolini prekoračil Ivan Samsa, ki je hotel pri Drenu rešiti napol zmrznjenega borca Bračičeve brigade. Nacejal ga je z mlekom, pa je šio več po bradi kakor v usta, nakar ga je spravil na mulo, ki pa se je strmila. Med tem opraviлом je zadnji hip zagledal Nemce. Ni mu kazalo drugega, kakor da je mulo in onemoglega prepustil sovražnikom, sam pa urno nabrusil podplate. Zadnji hip je premagal strmino nad Čuježem. Videi je esesovce, ki jih je prispelo vse zeleno, natančno pomerii in sprožil. V odgovor je kar vrelo. Nemški rafal je prestregla onemogla mula, ki je stala v bližini.

Samsa je bil žalosten in napol izgubljen. Razveselil se je šele, ko je prišel do zasede 2. bataljona Tomšičeve, ki je ostala v zaščitnici z eno težko in eno lahko brečo.¹¹³

Štirinajsta je Nemce spet presenetila. Treeckov štab v Mislinji je o njenem preboju čez Rudnik in Farovške travnike zvedel šele ob osmi uri in 20 minut, 25 minut pozneje pa je dobil tudi poročilo o prehodu partizanskih kolon čez progo, Pako in cesto pri Čuježu v smeri Škalskih Cirkovc. Pri roki ni imel nobene enote, da bi hitro posredoval. Šele nekaj po enajsti uri je do Čuježa pripeljalo nekaj oklepnikov, ki so v ihti zavoljo zamude iz topičev izstrelili nekaj granat po divizijski sledi.

Tačas se je pri Parožu že začel domnevni nemški končni obračun z obkoljeno divizijo, ki pa je spet tekkel v prazno. Maunzovim planinskim lovcom ni ostalo nič drugega, kakor da začno s podvojeno ih to iskati skrite ranjence in se znesejo nad njimi. Samo pri Artanu se je rešilo osem hudo ranjenih. Vse druge so Maunzovi vojaki zaradi izdajstva našli. Izdana sta bila celo Branko Raos in Marjan Založnik-Marko, ki sta ostala pri Vrhovniku. Devetnajst ranjenih in ozebljih, ki so za silo lahko hodili, so odgnali v Dobrno, enega v Vitanje, najhuje ranjene pa so postrelili. Iz Tomšičeve je taka smrt doletela borca Antona Bambiča iz Malega Loga.¹¹⁴

Počitek v Plešivcu in bitka pri Anžejevem vrhu

Na pustno nedeljo se je glavnina Štirinajste vendarle pretolkla v kraje, o katerih je imel Tone Dvojmoč zapisek, da v njih delujejo organizacije OF in KPS. O tem se je njen štab lahko prepričal že ob prihodu v Škalske Cirkovce, kjer so imeli partizanski ljudje urejeno celo opazovalno službo po vzoru Narodne zaščite. Tisto dopoldne je na opazovalnici dežurala Štefka Močilnik-Cica, vaška sekretarka ZSM. Brž je opazila, da se od Pake skozi gozd pomika sprevod oboroženih ljudi; stekla je v vas in dvignila preplah. Vse po hišah se je potuhnilo in izza oken oprezalo, katera vojska je na pohodu. Namesto oholih Nemcev so prihajali različno oblečeni vojaki z rdečimi zvezdami, kosmati, izpite kože in na smrt izdelani. Med njimi so bile tudi oborožene ženske, ki so hodile zlasti okoli nosil z ranjenci. Spraševale so, če bi se dalo dobiti kaj toplega za ranjence.

Šele tedaj, ko so zaslišali domačo, slovensko govorico, se je Cirkovčanom posvetilo, da imajo pred seboj partizane, urejene po desetinah, vodih, četah, bataljonih in brigadah. Pritajena novica je naglo obšla vse zavedne hiše. Štefka Močilnik-Cica je spet poskrbela, da so vse to prvi zvedeli na njenem domu skriti aktivisti OF šentiljskega rajona, ki jih je bilo šest ali sedem, od katerih poznamo Janka Ževarta in Baltazajja Verdeva-Boga iz Podkrajja pri Šentilju, Antona Hudalesa ter Franca Brišnika-Romana in Ivana Ušena-Srečka iz Lokovice pri Šoštanju.

Že pred časom so dobili obvestilo okrožnega komiteja KPS za šaleško-mislinjsko okrožje o prihodu partizanske divizije na Štajersko in navodilo, naj ji pomagajo z obvestili in preskrbo. Zato je rajonski sekretar Janko Ževart brž stopil k divizijskemu štabu in partizanskim poveljnikom posredoval vsa potrebna obvestila.

Rajonski aktivisti so se nekaj časa pogovarjali tudi s pesnikom Karlom Destovnikom-Kajuhom in z načelnikom štaba Šerčerjeve brigade Mirkom Prodnikom, ki so ju poznali iz Šoštanja oziroma Velenja. Obenem so poskrbeli, da izčrpanim partizanom ni bilo treba več nositi ranjencev. Do vasi Plešivec, ki jo je divizijska glavnina dosegla šele ob enajstih, so jih prepeljali na saneh.¹¹⁵

Šele v Plešivcu se je izkazalo, kako strahotno so borci utrujeni. Komaj so prispeli v hiše ali hleve, že so popadali na tla in pospali tako trdno, da jih ni bilo mogoče spraviti niti kjedi. Spet druge je popadla podivjana sia po ohranitvi, da so si jemali desetkrat več, kot so mogli použiti. Tako so pri Lebkovih, ne da bi koga kaj vprašali, odnesli iz shrambe dvanajst velikih hlebov kruha, vrečo sladkojia in vso zalogo suhega svinjskega mesa. Poveljniki so morali strogo

ukrepati. Lačnega borca, ki si je prisvojil kilogram sladkoijskega, so obsodili na smrt in ustrelili.

V Plešivcu ni bilo treba na silo jemati živeža. Domačinke so že pripravile hrano, po večini žgance, mnogi partizani so bili deležni tudi raznih pustnih dobrot. Partizanski mesarji so razkosali tudi vola, ki so ga intendanti dobili pri Replu, tako da so se partizanski kuharji lotili še dodatne kuhe.

Največ dela so imeli zdravniki in bolničarji. Previti in očistiti rane je bilo treba več kot sto huje in laže ranjenim, pa tudi tistim, ki so bili po ramah do krvi ožuljeni od nosil, da hudo ozebljih niti ne omenjamo. Za mnoge je zmanjkalo obvez in so morale vaščanke parati sprane rjuhe. Partizanke, čeprav tudi same na smrt utrujene, so se spravile k pranju perila in že rabljenih povojev. Domačinke so jih gledale z občudovanjem. V 2. bataljonu Tomšičeve, ki se je nastanil v šoli, je vladal vzoren red. Borci so pred poganjanjem k počitku očistili puške, mitraljeze ali brzostrelke, se preobuli, si oprali nogavice in obujke. Tudi za straže in patrulje ni bilo težav, v drugih brigadah so morali na straže hoditi poveljniki.

Zdravniki, bolničarji in politični komisarji so imeli še drugo delo in drugačne skrbi. Po hlevih tistih domačij, ki so jih šaleški aktivisti označili za zanesljive, so pripravljali skrivališča za hudo ranjene, v bližini njih pa skrbno zakrite zemljanke. Dobro so se zavedali, da ranjencev proti Mozirskim planinam ne bo mogoče nositi, na tovarne živali pa se niso mogli zanašati, ker so začele prav tisto nedeljo množično poginjati.

Kaj je bilo vzrok temu, splošna izčrpanost ali notranje poškodbe zaradi udarcev med spuščanjem čez plazovite Farovške travnike? Ivan Mrmolja, ki se je v italijanski vojski izšolal za veterinarskega bolničarja in ki je mulo edini pripeljal do Sovinje Peči, je izjavil, da je treba iskati vzrok v nepravilni prehrani. Po njegovi modrosti je žival kakor človek. Kadar je hudo sestradana, se ne sme preveč najesti, temveč ji je treba dajati lepo po malem in stalno, se pravi jemati nekaj sena in zoba tudi na pot.

Ob vsem tem ni bilo mogoče niti pomisliti na to, da bi katera od enot lahko nadaljevala pohod po grebenu Graške Gore proti zahodu do Razbojja. Partizanom je bilo treba zagotoviti vsaj 18 ur počitka, da bi si spet nabrali moči.¹¹⁶

Zavoljo počitka v Plešivcu je polkovnik von Treeck prišel do sape, daje lahko preusmeril nemške enote na novo zaporno črto. Prejšnje zapore okoli Paškega Kozjaka je ukinil, kajti postale so nesmiselne, vojaštvo z njih paje premeščal na zahod.

Nova nemška zapora je začela nastajati od križišča pri Gornjem Doliču mimo Mislinje in čez Spodnje Dovže k Šmiklavžu, od

tam pa čez Vodriž do Rdečkega vrha (kota 867). Ta odsek so morali zapreti Steindlovi ver mani, za okrepitev pa so dobili akcijsko baterijo 438. divizije za posebne namene in Maunzov bataljon planinskih lovcev, ki sta se zbirala v Podgojju pri Slovenjem Gradcu. Drugi zaporni krak se je raztezal od gradu Gutenbüchel pri Šoštanju mimo Dvornika do Krištana in še ni bil sklenjen do Velunje. Na ta zaporni odsek je prišla bojna skupina Winkler, vendar so iz nje poprej izločili vermane in četo tankovskih lovcev Lojewsky, ki so ostali za rezervo pri gradu Gutenbüchel, njeno organsko sestavo (1., 2. in 3. četa 922. bataljona deželnih strelcev) pa so okrepili z orožniško motorizirano in orožniško akcijsko četo pa še z vodom težkih stroj - nie. Na ta način je Winklejeva bojna skupina štela 545 mož, ki so se razvrstili v dolžini sedmih kilometrov.

Zaradi pomanjkanja tovarnjakov so nemške enote na nove zaporne položaje prišle šele pozno zvečer 20. februarja 1944, ker pa jim je domači vodnik odrekel poslušnost, so od Krištana prek Lipovška do Velunje mogle odriniti komaj naslednjega dne ob šestih zjutraj.¹¹⁷

Štab Štirinajste ni bil povsem na tekočem o teh nemških premikih, očitno se je tolažil z mislijo, daje najhuje mimo in da na poti proti Mozirskim planinam ne bo hujših ovir. To je mogoče sklepati iz zapovedi za 21. februar, po kateri naj bi se Tomšičeva brigada s

1. in 2. bataljonom premaknila čez Velunjo k Sv. Duhu v Ravne, Šercerjeva s 1. in 4. bataljonom k Hribaršku v Pusto Goro nad Velunjo, Bračičeva brigada z 2. in 3. bataljonom pa k Pečovniku v Spodnji Razbor. Enote naj bi šle na pot zjutraj, tako da bi odrejene kraje dosegle že sredi dneva, med naslednjim premikom pa naj bi se v Šentvidu pri Zavodnjah spet združile v enotno kolono.

Pohod iz vasi Plešivec se je začel z zamudo, komaj okoli devetih. Prava utrujenost je prišla do veljave šele po prvem izdatnejšem počitku. Borci so se z velikimi težavami dramili iz sna in precej časa je preteklo, preden so se spet spravili na noge in v zbor. Poskrbeti je bilo treba tudi za ranjence, ki niso marali ostati skriti pri kmetih. V Tomšičevi brigadi so bili taki vsi, ki so se prebili s Paškega Kozjaka. Jožeta Lepina-Risa in Mirana Puglja-Milana so sklenili dati na sani, Antona Dremlja-Anteta so posadili na mulo, Venceta Vesela na konja, Anton Dragar-Ciril, Franc Pintar-Frenk, Stane Škrabar-Braškar in še nekateri pa so se čutili toliko pri močeh, da so hodili.¹¹⁸

Bračičeva brigada si je za pot na Razbor izbrala greben Graške Gore, kar je bilo tudi najbolj naravno, po njeni gazi pa je hodila tudi Šercerjeva s štabom Štirinajste in aktivisti OF šentiljskega rajona. Tako je nastala kar dolga kolona, ki so jo vermanske opa-

zovalnice že na daleč opazile, nakar je polkovnik von Treeck poklical še ogledniško letalo. Priletelo je ob pol dvanajstih, potem pa pol ure obmetavalo z lahkiml bombami in mitraljiralo partizansko kolono, vendar o morebitnih žrtvah ni nobenih podatkov ali pričevanj.

Nenadni letalski napad je pri divizijskem štabu zdramil potrebno previdnost. Sklenil je, da se morajo bataljoni obeh brigad držati skupaj, se čvrsto okleniti prevladujočih vrhov in drug drugemu ščititi boke, kar je pomenilo, da se mora 1. bataljon Šercerjeve pomakniti k Vrhurniku in ne k Hribaršku (glej skico št. 54 na str. 159). Sevedaje najprej odšla v tisto smer ogledniška patrolja pod vodstvom Pavla Keršiča-Ježka, a tam seje udarila z nemškimi smučarji, tako daje 21. februarja prav pri Vrhurniku obenem z nemškim vojakom padel tudi prvi partizan. Ježek, kije tam rešil zbrojevko, joje niže pri Kramarju, kjer je spet naletel na Nemce, kmalu tudi izgubil.¹¹⁹

Tomšičeva brigada je iz Plešivca odrinila v samostojni koloni, v predhodnici je bil 2. bataljon. Do Drejeve žage ob Velunji je šio gladko, sovražnikov ni bilo čutiti. Od tam se je začel vzpon proti Pristavi. Mitralješka trojka, ki je šla v patrolji predhodnici, je pri-gazila prav do kmeta Veternika, ko pa se je na planem razgledovala proti Sv. Duhu, so užgali po nj ej prikriti nemški ogledniki, ki so prišli od Jezernika, koder seje utrdila 1. četa 922. bataljona dežel-nih strelcev. Njihovi rafali so smrtno zadeli namestnika komandi-ija Alojza Novino iz Brstovca, politdelegata Mirka Rebolja-Slavka iz Podpeči* in puškomitraljezca Vovka, v nemške roke je prišel tudi puškomitraljez bređa.

Po teh žrtvah seje kolona Tomšičeve takoj obrnila proti razvali-nam gradu Forhtenek, tako da je po ovinku spet prišla v dolino Velunje. Od tam je zavila mimo Spodnjega Ževarta in Graha ob potoku Burčnici navzgor do Arnežnika in na Fergunov vrh, kjer je zašla na snežno gaz Bračičeve brigade, ki se je pri Rdečniku že zdavnaj zapletla v hud spopad s Steindlovimi vermani.¹²⁰

Na nemško zaporno črto je predhodnica Bračičeve brigade trčila na Rdečkem vrhu (kota 867) nekaj pred štirinajsto uro. Nemci in vermani so se utrdili v zasedi ob vznožju Kunijevega vrha, tik za Rdečnikom, partizani pa so prišli na Rdečki vrh, čepravjebilpovsem gol. Sprvaso si Remihovi borci skušali izsiliti prehod z jurišem. Naskočili so trikrat, todabržjepostalojasno, da bodo njihove žrtve zama, saj si na planem niso mogli zagotoviti nobene opore ne za napad ne za obrambo. Neustrašni brigadni komandant Franc Bobnar-Gedžo je odredil umik

* Fotografiji padlih Alojza Novine in Mirka Rebolja-Slavka sta objavljeni v knjigi Tomšičeva brigada 1 na str. 516 desno in 523 desno zgoraj.

v gozd Crni vrh (kota 775). Tam je Bračičeva prestregla prve nemške napade (glej skico št. 54 naže omenjeni strani).

Nevarnosti, da bodo Nemci iz obrambe prešli v napad, se je zavedel tudi divizijski štab. Ugotovil je, daje obrambna črta prek Črnega vrha slaba zato, ker dopušča bočne udare iz vodriške in velunjske strani. Po skrbni razčlembi je ukazal obrambne položaje umakniti vzhodno od sedla med Vrhurnikovim in Anžejevim vrhom (kota 821). * Tekli so brž za podolgovato in kakih 50 metrov široko jaso, imenovano Anžej eve trate. Tu je bilo treba za vsako ceno zdržati do večera.

Zahodno smer sta zavarovala 2. in 3. bataljon Bračičeve brigade, jugozahodno proti Vrhurniku in Kramarju je zasedel 1. bataljon Šercejve. S tem je bila vzpostavljena obramba s tište strani, kije bila za nemški napad najprikladnejša in kjer so sovražniki že napadali. Vendar je bila odprta tudi vodriška stran po venčasto zavitem grebenu proti Sv. Danij elu. K sreči sta ravno takrat k Arnežniku prišla 1. in 2. bataljon Tomšičeve in divizijski štab resila najhujših skrbi. Drugi je moral nemudoma oditi na Danijelov vrh, na tišti strani so ogledniške patrulje že zaznale prodor Maunzovih planinskih lovcev iz Podgorja. Prvi je ostai v rezervi na grebenu nad Petelanškom.

Enotam je bilo naročeno, da morajo skrajno varčevati s strelivom, da morajo sovražnike spustiti na nekaj metrov in šele potem streljati, nemške juriše pa odbijati predvsem z ročnimi bombami.¹²¹

Borcev ni bilo treba rotiti, naj štedijo z naboji. Sami so dobro vedeli, kako na tesnem so z njimi in da bo treba s tištim, kar imajo, zdržati do večera. Zato so vdano ždeli v snegu, potrpežljivo čakali in natančno merili. Toda vermani, med katerimi so bili tudi nemški policisti v belih zaščitnih ogrinjalih, so napadali v obliki klinov in podprti z gostim mitraljeskim ognjem. Takega klina ni bilo mogoče ustaviti z enim ali dvema smrtnima zdetkoma. Prijeti je bilo treba za ročne bombe, ki so se jih Nemci že pregovorno bali, pa tudi planiti v nasprotni napad, da bi sovražnike zavrnil v boju na nož ali s kopiti. Tako je borcem Bračičeve in Šercejeve uspelo izničiti nekaj nemških jurišev, še pred prihodom Tomšičeve.

Partizanski obrambni položaji so bili glede tega dobro izbrani, imeli pa so eno slabo lastnost, namreč da so bili omejeni na preozek prostor, za katerim so tičale divizijske pomožne enote, kakor kulturniška skupina, tehnika, pratež s kuharji, mulami in kotli. Vrh u vsega so še pretirano tičali na kupu, kar je šio na roko nemškim topničarjem.

S slovenjgraške strani je streljalo pet topov. Dva sta bila pri

* Ta vrh ima dva imena. Domaćini mu pravijo namreč tudi Ravnjakov vrh.

Srebatu in dva pri Marošku v Podgorju, ena havbica pa je nabijala od Kališnikove žage pod Šmiklavžem. Topniški opazovalnici so imeli Nemci na Fidijevem vrhu (kota 745) in v zvoniku šmiklavške cerkve, poveljniško opazovalnico pa na Rdečkem vrhu (kota 867). Streljanje topov je bilo silovito. Že ena prvih granat je zadela mulo z divizijskim arhivom in ubila tudi konja v bližini. Ta granata je ubila mulovodca Janeza Haceta-Točkovega in kulturnika Janeza Weissa-Belača, hudo ranjen v roko in po nogah pa je bil orožar Šercejjeve Pavel Keršič-Ježek. Po tem zadetku so se neborci premaknili v boljše kritje, ki ga je dajal rob grebena med Anžejevim in Fergunovim vrhom.

S temi topovi so sovražniki obstreljevali tudi položaje 2. bataljona Tomšičeve na Danijelovem vrhu, toda granate so večinoma letele čežnje in se razletavale kakšnih 150 do 200 metrov za hrbtom brani - lcev. Le nekaj granatje priletelo in se razpočilo pred njihovimi položaji.

Šest nemških topov je streljalo tudi od Šoštanja, toda s te strani je dobre zadetke preprečeval gozd. Najnevarnejši so bili težki minometi, ki so jih Nemci imeli pri Rdečniku, kajti pred minami, ki so udrihale z neba, ni bilo zaklonov. Sovražniki so sklenili partizansko obrambo ziomiti za vsako ceno, zato so uprizorili pravi pekel.¹²²

Ker naskoki vermanov od Rdečkega vrha in Strgaija niso prinesli preobrata v nemško korist, je polkovnik von Treeck sklenil okrepiti pritisk na bokih. Od kmeta Morna v Velunji mimo Kramaija je poslal v napad četo poročnika Jekla iz 611. bataljona deželnih strelcev (bojna skupina Kalmbach), ki pa ni navalila dovolj odločno, tako da so jo deli 4. bataljona Šercejjeve brigade zavrnili, ne da bi uspela zavzeti ugoden položaj za boj in nadaljnji prodor. Odločneje so pritiskali Maunzovi planinski lovci, ki jih je polkovnik Treeck poslal v naskok proti Danijelovemu vrhu (glej skico št. 54 na str. 159), obenem pa ta napad podprl z izdatnim topovskim ognjem.

Kmalu so se na Danijelovem vrhu razbesneli srditi boji. Nemcem se je postavil v bran 2. bataljon Tomšičeve, najbolj ogrožen odsek nad kmetijo Danijel pa je branila 1. četa pod poveljstvom Torčija Sluge-Lima. Maunzovi planinci so morali prodirati v zelo hudo strmino, zato o kakem jurišu sploh ni moglo biti govora. Toda sovražniki so imeli prednost zaradi belih zaščitnih ogrinjal in topniške podpore, da preskrbe s strelivom ter obleke, obutve in spočitosti niti ne omenjamo, partizane pa je ražen pomanjkanja streliva pestili tudi mraz, ki je grozil z zastojo pri rafalnem orožju.

A borci 2. bataljona Tomšičeve so bili polni neomajnega bojnega duha. Kljub mrazu, ki je mrtvičil prste v raztrgani obutvi, in treskanju granat ni bilo nikogar, ki bi se hotel izmakniti boju. Sledili so zgledu puškomitraljezca Severina Nemca-Tekla, ki je Nemce

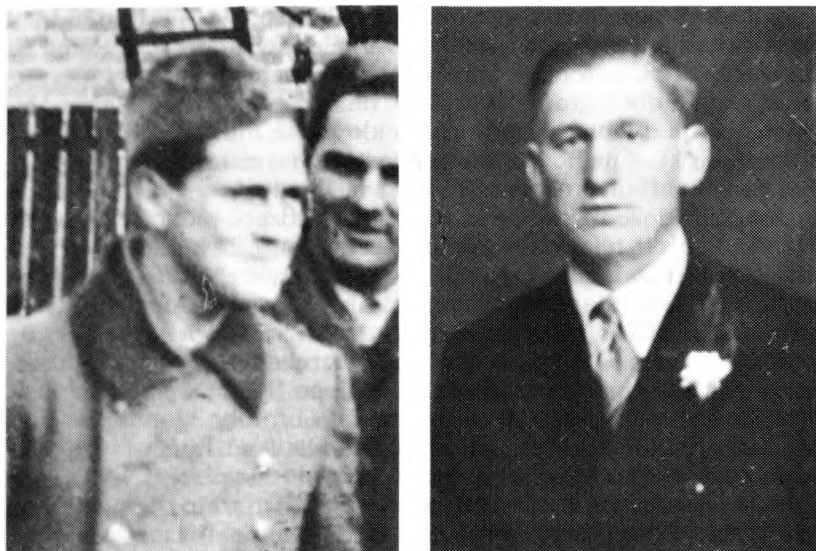
odbijal kljub podolgovati rani čez hrbet, dobljeni pred dvema dne-voma pri Brdcah. Za pomočnika je imel Iva Hudorovca, Roma iz Kanižarice. Hudorovac pa je bil ranjen že ob prvi nemški topovski salvi. V rit je dobil granatni drobec, nakar je tekal okoli kakor ob-seden, ker je mislil, da bo umri. Teklo pa se mu je porogljivo na-smehnil, češ naj ne počenja neumnosti in naj mu raje dodaja stre-livo, ker jima Nemci zares strežejo po življenju.

Na Danijelovem vrhu so se Nemci in partizani večkrat spoprijeli v boju čisto od blizu. Maunzovi planinci so bili vsakič pregnani navzdol proti Danijelu, toda spet so rinili navkreber. V nekem trenutku je Majjan Jager-Ris, namestnik četnega političnega komi-sajja, opazil, da mu je brzostrelka zamrznila. Od partizana Radi-voja Lovca-Dona sije izposodil puško in streljal na sovražnike. Toda prav tedaj je komandir Lim zapazil, da so Nemci navalili na levo četno krilo in ga potisnili nazaj. Če bi obrambo zlomili, bi bila zapečaten usoda vse čete, zato je komandir Torči Sluga-Lim skočil tja in z nekaj hrabrimi borci nemški naval ustavil.

Po neuspehu na levem krilu so Nemci spet srdito napadli Riso-vo skupino. Prvi je bil ranjen Jože iz Bele krajine. Kri mu je kaplja-la iz rokava, vendar je kljub temu streljal. V tej stiski je Don zahte-val puško nazaj. Sovražniki so se medtem že priplazili na dvajset metrov, Marjan Jager-Ris pa je bil brez uporabnega orožja. Šio mu je na jok, tedaj pa se mu je posvetilo. Hitro je razdrl brzostrelko, vtaknil zapirač pod pazduho za srajco, ogrodje zapirača pa potisnil na prsi pod suknjič. Po kakšnih petih minutah ogrevanja je orožje vnovič sestavil in takrat je brzostrelka zapela. Maunzovi planinci so popadali ali polegli. Kazalo je, daje napad odbit, toda tedaj seje dvignil ojaški Nemec in zavihtel bombo ročajko, kije letela narav-nost proti Risu. Iz snega, globokega vsaj 80 centimetrov, pred ročno bombo ni bilo rešitve. Hipoma je spustil brzostrelko, sikajočo bom-bo ujel z obema rokama ter jo zalučal nazaj. Raztreščila seje Nemcu točno ob glavi in mu jo odbila. Orjaški vojak je nekaj minut stai brez glave, šele čez čas seje zvrnil, drugi Nemci pa so zbežali.

Neuspelemu napadu pehote je sledila nova serija granat. S to-povi so sovražniki skušali zadeti predvsem težko brečo, s katero je natančno streljal Stane Lavrič. Ta kanonada seje ponavljala vsakih dvajset minut.

Malo pred mrakom je četa dobila povelje, naj se umakne neko-liko više proti robu. Prav tedaj ko je Torči Sluga-Lim borce razvrščal na nove položaje, so Nemci začeli Danijelov vrh spet obsipavati s topovskimi granatami. Lim je nenadoma kriknil in omahnil. Ko ga je Ris dvignil na kolena, so bile njegove oči že steklene, granatni drobec ga je zadel v srce. Tudi Lado Mikolič iz

Komandir Torči Sluga-Lim iz Zaloga (levo) in borec Jože Tavčar-Marko iz Hruševice pri Štanjelu (desno), ki sta padla med bitko na Danijelovem in Anžejevem vrhu 21. februarja 1944

Sodražice, ki je sedeel pod neko smreko, je dobil granatni drobec naravnost v srce. Iz Tomšičeve je tam padel tudi Jože Tavčar-Marko iz Hruševice pri Štanjelu.¹²³

Bolj ko se je dan nagibal, huje so Nemci napadali. Kaže, da so hoteli bitko na vsak način obrniti v svoj prid, torej doseči zmago do večera. Partizansko obrambno črto od Črnega vrha so skušali omehčati zlasti z minometi 81 mm, vendar so tolkli tudi po globini proti Fergunovemu vrhu. Nekaj min je priletelo med pratež, ena je treščila celo med aktiviste OF šentiljskega rajona. Rane so bile usodne za Antona Hudalesa in Franca Brišnika-Romana iz Lokovice, ranjeni Janko Ževart, rajonski sekretar, pa se je izlizal. Zaradi te smole je bilo tudi konec njihovega spremstva.

Tone Vidmar-Luka je zapisal, da je bilo ranjenih kar 30 partizanov. Torej je imela kirurška ekipa na čelu z dr. Žigo Červinkom polne roke dela. Previjališče je bilo v sedlu med Anžejevim in Fergunovim vrhom, seveda na prostem, in sicer tam, kjer so partizani spomladi 1944 vrezali v zemljo veliko peterokrako zvezdo.¹²⁴

Proti večeru so Nemci najhuje pritiskali na 1. bataljon Šercerjeve brigade. Pri zbrojevki, ki je edina delovala kot ura, sta padla že dva namerilca, nakar je bil ob njej zadet v glavo tudi vodnik

Filip Mohorič iz Babnega Polja. Po tej zagati so vermani in deželni strelci planili v naskok. Da bi prodor preprečil, je komandir

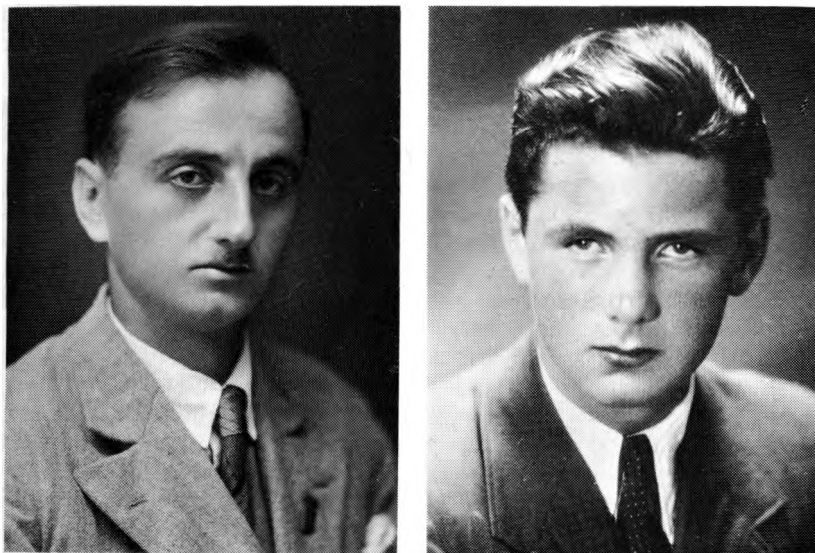
3. čete poročnik Anton Molek-Gustel zapovedal nasprotni napad. Sovražnike so sicer vrgli nazaj, žal paje tam poleg mitraljezca Pietra Chimissija obležal tudi sam.

Malo pozneje je bil huje ranjen namestnik komandanta 4. bataljona Viktor Tisovec, toda najhuje je Šerčerjevo brigado prizadela mina, ki je ubila komandanta 1. bataljona kapetana Lada Mavsaija-Ronka, smrtno ranila operativnega oficija 4. bataljona Boža Učakaija, v roko pa zadela tudi kurija Ivana Nemaniča. Na obrambni črti Šercejve sta zavladata obup in malodušje. Bati se je bilo, da bodo njeni branilci popustili.

Tiști hip je divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja sklenil poslati v boj 2. in 3. četo 1. bataljona Tomšičeve (glej skico št. 54), ki se jima je pridružil tudi poročnik Jože Boldan-Silni. Ti četi sta deželne strelce pognali nazaj, obrambno črto utrdili in jo držali do večera. Nemci so sicer še napadali, vendar so bili v pičli uri še štirikrat pognani v beg. Med zadnjim jurišem je Pakaijeva četa zaplenila zaboj ročnih bomb. Seveda pa je bilo treba vse te uspehe plačati s krvjo: iz 2. čete sta padla dva borca, Stanko Tratnik iz Novih Jarš v Ljubljani in Štefan Mihelič iz Jelendola, trije so bili ranjeni, med njimi huje namestnik komandirja 2. čete Jože Zabukovec-Miklavž, zajet pa je bil Alojz Jakič iz Zapotoka. Tistikrat je dobil manjšo poškodbo na roki tudi podporočnik dr. Lado Lovrenčič, bataljonski operativni oficir.¹²⁵

Bitka okoli Anževih trat, Anževega in Danijelovega vrha je z nočjo prenehala. Na bojišču je obležalo 14 padlih partizanov, posmrtno ostanke kapetana Lada Mavsaija-Ronka in še dva smrtno ranjena so šercejevci odnesli, sedmero ranjenih so Nemci ujeli in nemudoma ustrelili. Krvni davek je bil torej velik, toda nadvse pomembno je bilo, da sovražniki divizijske obrambe niso zlomili. Vse to se je obilno obrestovalo zlasti naslednjega dne, na pustni torek.

Od Arnežnika se je izčrpana divizijska kolona napotila nazaj proti Graški Gori in Plešivcu. Hodila je silno počasi, ker je spotoma po domačijah skrivala ranjence. Od začetka jo je vodil kmet Petelanšek, obut kar v cikle, pri Jesenjaku pa so partizani prebudili novega vodnika Luka Lenarta. Moral je kazati pot mimo Končnika, Lukeža, Planšaka in Andriča, nakar se je Štirinajsta mimo Andruha in Pungartnika vrnila spet do vasi Plešivec, od koder je odšla popoldne.¹²⁶

Padla partizana Lado Mikolič iz Sodražice (levo) in Stanko Tratnik iz Novih Jarš v Ljubljani (desno). Za Stefana Miheliča iz Jelendola pri Grčaricah fotografije nismo mogli dobiti

Odločilni juriš pri Kaplanu in čez Žurmanov vrh

Na kaj je po bitki pri Anžejevem vrhu računal polkovnik von Treeck in kaj je ukrenil za boj s 14. divizijo na pustni torek, iz njegovega skopega poročila ni docela jasno. V njem navaja le to, da je z dvema četama iz Maunzove bojne skupine okrepil zaporne položaje v grapi Suhodolnice in na Razboiju, o velunjskem odseku molči. Ni se mogoče znebiti vtisa, daje pričakoval preboj partizanske divizije z obeh strani grebena Razbor, na severu proti Hovnikovemu vrhu (kota 768), na jugu pa mimo Morna in Čavka proti Šentvidu pri Zavodnjah, kajti po pričevanju prebivalstva je močno okrepil tudi enote deželnih strelcev po vsej dolini Velunje. Vojaštvo je pobral z zapore na Pikovem, pri Sv. Duhu in Strnaku v Ravnah. Na vso sapo je moralo oditi proti Razboiju, in sicer že 21. februarja okoli desetih. Zaradi tega je bila nemška zaporna črta na Pristavi bistveno oslABLJENA.

Polkovnik von Treeck gotovo ni pričakoval, da se bo 14. divizija skušala prebiti ravno tam, kjer je bila prejšnjega dne zavrnjena

Tomšičeva brigada. Najbrž si ni mogel misliti, da bi mogla ponoči narediti tako dolgo obhodno pot. In prav to se je zgodilo.¹²⁷

Od vasi Plešivec se je glavnina Štirinajste spustila 22. februarja 1944 nekaj po drugi uri. Hodilaje po gazi, ki stajo prejšnjega dne utrla bataljona Tomšičeve. V predhodnicije bil spet njen 2. bataljon. Do Velunje je prišla pri Drejevi žagi. Tam se je partizanska množica razdelila na dve koloni. Prva, manjša je zavila proti Pristavi, kjer so v dveh hišah svetile luči, to pa je bilo za tišči nočni čas nenavadno. Že po nekaj minutah se je izkazalo, da so bili v njih nastanjeni deželni strelci, ki pa so jo hitro in skrivaj popihali skozi zadnja vrata. Tako so partizani nevede in brez boja opravili s prvo nemško zaporno črto, obenem pa zasegli veliko zalogo pustnih krofov, ki so takoj izginili v njihovih sestradanih želodcih. Po tem pripetljaju se je ta del divizije vrnil in priključil k drugi, glavni koloni, ki se je v tem času mimo Špičnika in Škodlarj a že povzpela na Brškov vrh.

Pri Bršku so partizani zbudili Petra Lesnika, ki so ga Nemci imenovali za oskrbnika kmetije, lastnike so namreč pregnali z domače grude. Od njega so teijali, naj jih vodi k Sv. Jakobu v Topolšico, pa se je izmikal, češ da mu tako daleč pot ni znana. Toda ni mu kazalo drugega kot ubogati in predhodnici kazati pot mimo Zgornjega in Spodnjega Hovnkaija navzdol vse do Korošca. Tarn so partizani dobili še enega vodnika - gospodajja Hriberška. Poslej so spešili dalje z velikim olajšanjem. Šli so po dolini Klančnice mimo Krajderja, tedaj se je začelo daniti, pri kmetu Koncu pa so zavili navzgor mimo Končeve bajte k Zg. Ostrožniku (glej skico št. 55 na str. 160. in 161.).

Partizani so bili sestradani. Tišči, ki so hodili za predhodnico, so si s krofi postregli pri Zgornjem Hovnkarju in tudi pri Korošču. Toda njihove poveljnike je zlasti skrbelo, kako priti skozi nemške zapore brez večjih žrtev. Obetali so si, da bodo to dosegli z novim vodnikom, ki so ga dobili pri Zgornjem Ostrožniku. To je bil prilet-ni gospodar Franc Habe. Menil je, da bi partizane najlažje prepeljal skozi nevarnosti pod kmetom Cestnikom, kjer se dolina najbolj zoži. Do tja bi prišli skozi njegovo goščo, potok pa prešli čez lesen mostič, nakar bi pri lesenem križu zavili navkreber spet v goščo. Od tam bi se usmerili mimo kmeta Lajšeta in čez potok Bečovnico do kmetije Dricovnik. Tako bi se znašli blizu Sv. Jakoba ali pa bi nadaljevali pot mimo kmeta Slepca in čez potok Toplice k Sv. Floijanu, kjer bi imeli ugodno izhodišče za umik proti Belim Vodam ali Mozirskim planinam.

Žal so bili računi eno, kruta stvarnost pa drugo. Prav kmalu se je izkazalo, da nemške enote to smer dobro nadzorujejo in da se skozi razprostranjeno vas Ravne ne bo mogoče izmuzniti brez boja.

Zelo shojeno pot pri Ciglerju so partizani prešli gladko, nato pa gazili celec proti Končevemu in Francetovemu vrhu, ko pa je njihova predhodnica ob pol sedmih zjutraj pri Francetu prispela že skoraj do gozda, je naletela na budnega nemškega stražaija. Ostremu klicu so sledili streli. Civilni vodnik Franc Habe se je vrgel v sneg, kakšnih pet partizanov je skočilo naprej, vsi drugi pa nazaj v kritje gozda. V krvi je obležal samo komandir voda Ivan Mori z Rakeka.¹²⁸

Spopad pri Francetovi hiši se je sicer končal uspešno za partizane. Nemci so se brez resnejšega odpora umaknili proti Cestniku in Rehmanu. Če bi partizani še nekoliko pritislili, bi dosegli gozd. Ker pa so se umaknili, je položaj žanje postal neugoden. Na drugi nemški zaporni črti je nastal preplah. Od vsepovsod je bilo slišati, da sovražniki zasedajo okope. Ker je bila proti Cestniku in Rehmanu obsežna goličava, v začetni smeri ni bilo več nobenih možnosti za uspešen prodor.

Po tem spopadu seje predhodnica vrnila za kakšnih 800 metrov nazaj, da bi poskušala narediti vrzel od Rožiča proti Dvorniku. Za nov preboj je bil določen 1. batalj on Šercerj eve, ki mu je povelj eval Boris Bitenc-Bojan. Na nemške vojake je naletel že pri Rožiču in jih hitro pregnal. Zbežali so proti Dvorniku. Od Rožiča so partizani nameravali prodreti za robom njive proti Tučmanu, toda zašli so v hud navzkrižni ogenj od Tučmana in Dvornika. Nemci so proti njim streljali z več mitralj ezi, na razsežni goličavi pa ni bilo nikjer nobenega kritj a. Vrh tega seje tedaj, bilo je blizu pol osme ure, že popolnoma zdanilo. Postalo je jasno, daje tista smer za preboj povsem brezupna, nakar je prišlo povelje za umik.

Ob tistem umiku, kije bil poln zastojev, sta inž. Milan Erbežnik in radiotelegrafist Branislav Žigon-Sokol sklenila, da bosta skrila radijsko oddajno postajo, kije bila nerabna že polnih šest dni. V ta namen sta izbrala košato smreko, kije imela veje do tal, in jo kratkoma lo potisnila podnje. Da pa s svojo gazjo do nje pri nepoklicanih ne bi zbujala suma, sta sneg ob smreki rumeno obarvala s scanino. Tišti, ki bodo šarili po sledi za partizansko divizijo, naj bi mislili, da sta se tam znebila odvečne tekočine.¹²⁹

Po neuspehu pri Rožiču seje glavnina Štirinajste zbrala pri Strnaku blizu mostu na Pikovi gmajni, deloma pa tudi pri Srakovnikovem mlinu pod Rožičem. Nekatere priče navajajo, da so bili partizani tistikratže docela pomešani, malodušni in otopeni. Poveljnikom in tudi slehernemu borcu seje zastavljalo vprašanje, kaj storiti.

Najboljsrčni so bili partizani I.bataljonaTomšičeve. Obranjenem Janezu Janežiču-Orjaku jim je poveljeval njegov namestnik Martin Kotar. Toda za uspeh pri preboju je kazalo izbrati zlasti pravo smer, o tem pa so bila mnenj a deljena. Sprva so v bataljonskem štabu menili,

da j e treba iti skozi nemške zapore bliže Šoštanj u. Takoj so v tisto smer poslali močnejšo patroljo, kijoje vodil podporočnik dr. Lado Lovrenčič. Odšla je po žlebastem dolu, koder je vodila ena glavnih poti, srečala pa je le dve maskari s harmoniko. Lovrenčičje poslal nazaj kuriija, daje pot prosta. Medtem je prevladalo stališče, daje treba s prebojem poskusiti še enkrat. Namesto proti Dorniku naj bi od Rožica napadli bolj v desno, proti Kaplanu, tako da bi za kritje izrabili redek gozd in brežino poti za rahlo napetim in golim gričem (glej skico št. 55. na že omenjenih straneh).

Za to, da morajo navaliti bolj v desno, seje zavzemal predvsem bataljonski politični komisar Ljubo Jovan-Saša, po rodu Ljubljčan. Da bi se nemškim položajem približali kar najbolj neopaženo, so za vodnika izbrali Franca Meha-Rožiča, Kaplanovega vzhodnega soseda. Ta jih je vodil po zavitih in skritih poteh, kjer so zelo počasi napredovali.¹³⁰

Medtem so si deželni strelci, ki so zbežali s Pristave, že opomogli od najhujšega strahu. Začeli so previdno tipati po sledi za partizansko kolono. Pri glavnini Štirinajste na Pikovi gmajni seje zdel položaj brezupen. Uraje kazala že blizu devetih, od Pristave in Velunje je bilo čutiti Nemce, od 1. bataljona Tomšičeve pri Rožiču pa ni bilo še nobenega glasu. Divizijski štab je bil na prostem, okoli njega so se gnetli tudi ljudje, ki niso bili sposobni trezne presoje in mirne krvi. Otopelost in umska preutrujenost je zajela tudi odgovorne za divizijski obstoj, saj so bili ravno tako samo ljudje kot vsi drugi.

Kaj vse je bilo v tišti stiski izrečeno in kaj ne, je težko soditi, mislim pa, da nimam pravice zatajiti iskrene izpovedi pokojnega Draga Benčiča-Bernika, ki se ni počutil dovolj zaslužnega za red narodnega heroja. Menilje, daje bil pod Sv. Duhom v Ravnah največji junak Matevž Hace, ker je v odločilnem trenutku izrekel preprosto geslo, ki so mu sledili vsi, plahi in pogumni.

Veijamem tudi pričevanju, da sta si tam prišla navzkriž Viktor Avbelj-Rudi in Jože Klanjšček-Vasja. V mučnem vzdušju je baje Rudi ukazal raznesti ustno povelje, naj se divizija razdeli na skupine po 50 borcev, kinaj se pretolčejovsakavsojosmer.*Taufkazbi moral do bataljonskih komandantov raznesti kurir Ivan Seljak-Čopič, toda prenesel gaje samo do Jožeta Boldana-Silnega. Šele takrat je za povelje zvedel divizijski komandant Vasja in se uprl. Gotovo seje spomnil, kakšno malodušje med partizani je povzročilo podobno povelje štaba 3. grupe odredov 28. julija 1942 pri Glažuti. Zgnevom je poudaril, češ da on odgovarja za divizijo, potem panasprotni sklep utemeljil z bese-

* Viktor Avbelj-Rudi je to pričevanje zanikal pisno 12. maja in telefonično 23. maja 1988 s pripombo, da sta se z Vasjo razhajala le o smeri preboja.

dami: »Če smo se doslej prebijali skupaj, se bomo skupaj prebijali še naprej...«

Po tem sporu sta komandant Jože Klanjšek-Vasja in kurir Ivan Seljak-Čopič stopila k bližnji cerkvi sv. Duha. Ko sta prigazila do tja, so nemški vojaki ravno začeli postavljati šarca na podstavek za težki mitraljez. Pod sabo so imeli vso partizansko množico kakor na dlani. Major Vasja je takoj potegnil kurirja Čopiča v kritje, nakar sta planila navzdol, da bi Vasja ukazal splošni juriš.

Medtem so pri štabu Štirinajste še naprej ugibali, kaj storiti. Nekdo je celo predlagal, naj se borci vdajo Nemcem, poveljniki pa naj se med sabo postrelijo. Takrat je vzrožil še namestnik divizijskega političnega komisarja Matevž Hace, kije svoje partizanstvo naravnaval po zdravi kmečki naturi. Iznjegoveprvinskostije planilo: »Makakipostreliti, ste znoreli? Juriš! Komunisti, naprej!«

Tedaj je od Sv. Duha pritekel divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja s kurirjem Čopičem. Bataljonskim komandantom je zapovedal takoj šnji splošni juriš, političnemu komisariju Tomšičeve brigade Vladu Mišici-Mihu pa ukazal, naj nemudoma odhiti po 1. bataljon Tomšičeve proti Rožiču in ga pripelje k Srakovnikovemu mlinu, vendar je bil že prepozen.¹³¹

Toda odpoklicani bataljon Tomšičeve brigade seje tačas že pognal v naskok za preboj nemške zapore pri Kaplanu in na obrobju Kaplanovegavrha. Naizhodiščne položaje je prodiral počasi, previdno in prikrito. Za naskok seje razvrstil tako, daje bila na levem krilu 2. četa pod poveljstvom komandirja Franca Pakaija-Vida, desno od nje (na sredi) je prodirala 1. pod poveljstvom Janeza Kramariča, na skrajnem desnem krilu pa 3. četa pod poveljstvom Franca Jakše. Borci 1. in 3. čete so prišli na domet ročne bombe po gozdu, 2. četa pa si je iskala kritje za brežinami in razori po planem. Puškomitraljezci so se na naskok pripravili tako, da so ohišja zaklepov ogrevali z zažiganjem suhih smrekovih vejic in papirja.

Zaporni odsek na obrobju Kaplanovega vrha je varoval vod nemških orožnikov, ki so bili nekakšna prednja straža. Utrdili so se v petih strelskih gnezdih. Prvo tako utrjeno gnezdo je bilo pod lipo na vzhodni strani Kaplanove hiše, drugo zraven lesene drvarnice, tretje (mitralješko) na sedlastem robu pod Kaplanovim hribom, četrto pri Kaplanovi bajti, peto pa še 50 metrov od Kaplanove bajte proti Srakovniku. Čeprav bi morali napadalci ob naskoku premagati nekaj strmi-

* Milan Guček je v knjigi Pekoči sneg (1984) na str 285 in 286 preboj pri Kaplanu in zadetke lahkega minometa pri Tučmanu pripisal 1. bataljonu Serčerjeve, pri čemer seje opiral na pričevanje Martina Obšteterja-Pikovega, kije bil takrat star 14 let. Ta sije dobro zapomnil besede namestnika divizijskega

ne in globok sneg, so bile naštete utrdbe znatno preredke in prešibko zasedene, da bi lahko zadržale močnejši napad.

Nemški orožniki so partizanski napad lahko zadržali samo na planem levo od kolovozne poti. Tam, na njivah med Rožičem in Kaplanom je obležal smrtno zadet Anton Delost iz Koritnic. Toda njegova smrt ni bila zaman. Skupaj z namerilcem lahkega minometa Stanislavom Mlakarjem-Radeckim je od Kaplanove hiše, ki stajo zadela z dvema minama, proti sebi pritegnil nemško pozornost. To je šlo na roko 1. četi, ki je naskakovalav sredini in premogla zaboj bomb, zaplenjenih prejšnji večerprinasprotnemnapaduzAnžejevogavrha. Nekaj bomb sije obdržal celo namestnik bataljonskega komandanta Martin Kotar. Pod Kaplanovim vrhom so mu prišle prav. Njegov prvi met je bil nekoliko prekratek. Bomba je zadela prsobran nemškega mitralješkega gnezda in se odbila nazaj. Toda drugič je Kotar bombo zalučal natančno za okop. Z njo je pokončal mitraljezca in njegovega pomočnika, en Nemec pa je ušel ranjen.

Poglavitna nemška obrambna točka je bila s tem uničena, nakar sta 1. in 3. četa zavzeli še utrdbi pri Kaplanovi bajti in onstran nje, kjer je bil smrtno zadet še en partizan. Medtem se je Janez Kramarič pognal čez rob h Kaplanovi drvarnici, njegovi borci pa so navalili h Kaplanu skozi vežna vrata, kar pajim ni dovolil. Zahtevalje, da morajo zasledovati bežeče Nemce. Ker ga niso ubogali, je tri ohladil s kopitom po hrbtu. Ko so bili pregnani nemški orožniki iz mitralješkega gnezda in s tistega pri drvarnici, so pobegnili še vsi drugi. Bežali so od Kaplana navzdol po žlebu mimo Kaplanovega mlina proti Tučmanu (glej skico št. 55 na str. 160 in 161).

Zahodno od Kaplanovega mlina je tekla tretja ali glavna nemška zaporna crta. Samo od Tučmana in vzdolž gozdnega roba pod Tučmanovim vrhom proti Kaplanovemu mlinu so imeli nemški vojaki deset mitraljeških in strelskih gnezd poljskega tipa. Od tam so začeli srdito žgati proti Kaplanovi hiši, zgrajeni iz brun, in proti gozdni polici nad Cestnikovimi smrekicami. Vendar do Osreških peči in naprej proti zahodu ni bilo druge poti kakor prek tište police. Torej ni bilo izbire. Nemce iz okopov pri Tučmanu, zlasti pa z gozdnega roba pod Tučmanovim vrhom je bilo treba pregnati. To je naredil komandir 2. čete Franc Pakar-Vid, kije znal odlično streljatizitalijanskimlahkim minometom*. Že prvo mino je vrgel na rob mitralješkega gnezda pri

komandantamajoiijaToneta Vidmaiija-Luka, kije vprašal, če je 1. bataljon pripravljen za preboj, vendar Obšteter (po dodatnem zaslišanju z dne 18. oktobra 1984) nič ne ve, kateri brigadi naj bi ta bataljon pripadal. Kakih imenskih podatkov o tem, kdo naj bi uničil bunkeije pri Kaplanu in kdo je streljal z lahkim minometom kTučmanu, pa seveda Guček ni mogel navesti.

Tučmanovemukozolcu, drugajepadlavanj. Slediloješe osemminpo drugih mitraljeskih gnezdih, toda Nemci so medtem že zbežali iz vseh utrdb pod Tučmanovim vrhom, ostali so samo za zidovi Tučmanove hiše.

Priča nemškemu begu je bil Vlado Mišica-Miha, politični komisar Tomšičeve brigade. Podvizal seje proti divizijskemu štabu na Pikovo gmajno z vestjo, daje 1. bataljon Tomšičeve prebil nemške položaje pri Kaplanu in Tučmanu, toda v tistem hipu seje pognala na juriš tudi glavnina Štirinajste.¹³²

Kako naj bi potekal juriš divizijske glavnine, ni docela jasno. Po Cenetu Logarju in Milanu Gučku so se na juriš najprej pognali: divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, namestnik političnega komisaija glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi, tik poleg njiju naj bi jurišal tudi divizijski politični oddelek, češ da navadnih borcev ni bilo mogoče spraviti v naskok, ker so bili že povsem otopeli in ravnodušni. Med tem naskokom je major Jože Klanjšek-Vasja zalučal bombo v nemški mitralješki bunker, ob tem sta ga med drugimi s streljanjem ščitila tudi Viktor Avbelj-Rudi in obveščevalec Bračičeve Vinko Zužek.

Če bi juriš divizijske glavnine tekkel od Srakovnikovega mlina proti Kaplanu, kakor navaja Guček, potem bi moral teči v prazno, vendar ni bilo tako. Tudi ne bo držalo, da so bili borci za povelja že čisto otopeli in da so bile enote povsem pomešane. Vsaj za 1. in 2. bataljon Tomšičeve tega ni mogoče trditi, kajti bila sta še zmeraj celoviti in za boj sposobni enoti. To med drugim potrjuje tudi podatek, daje divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja 3. četo 2. bataljona na čelu s komandijem Ivanom Zoretom-Jernejem določil za zaščitnico pri Srakovniku, 2. četi pod poveljstvom Lojzeta Uršiča pa ukazal, naj nemudoma zavzame Kaplanov vrh in ga brani za vsako ceno, vendar je četa ta vrh zavzela brez boja, ker na njem ni bilo nemških zased.

Splošni naskok divizijske glavnine, o katerem je beseda, je bil usmejen navzgor proti Sv. Duhu. Od tam so partizani nemške vojake pregnali, dva pa so celo ubili. V tej smeri sta družno z divizijskimi poveljniki naskočila predvsem 2. in 3. bataljon Bračičeve brigade, o čemer pričajo padli in ranjeni. Tam so padli četni politični komisar Maks Bezlaj, namestnik četnega političnega komisaija Janez Lešnjak in bolničar v 3. bataljonu Tone Batič-Gojko, od hudo ranjenih sta znana samo brigadni politični komisar Franc Šlajpah-Aki, ki je bil zadet skozi kolk, in namestnik bataljonskega političnega komisaija Viktor Šefman. Toda tam je bil ranjen še zastopnik glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi, ki je tudi dobil strel skozi kolk. Da so imeli v tej smeri odločilno vlogo partizani Bračičeve, priča tudi

podatek, daje njen komandant Franc Bobnar-Gedžo takrat zaplenil puškomitraljez.

Del partizanov je naskočil po strmini proti Srakovniku. V to smer jih je popeljal major Tone Vidmar-Luka. Spodbujal jih je tako, da jim kazal pol klobase in govoril: »Fantje, danes je pustni torek. Švabi imajo krofe. Dajmo, preženimo jih, da se boste najedli!«

Partizani so mu sledili kakor en mož. Od Srakovnika so se Nemci umaknili k Vigantu (glej skico št. 55), toda to ni bil umik, ampak beg, kajti iz mitralješkega gnezda so uspeli odnesti samo šarca, tri škatle streliva, spetega v neskončno rešto, pa so morali prepustiti partizanom. Tudi klobase, ki so jih tam pekli za priboljšek, so ostale za 3. četo 2. bataljona Tomšičeve.

Udarni klin, ki je bil sprva usmerjen navzgor, je major Tone Vidmar-Luka kmalu obrnil na levo proti Kaplanovemu vrhu, komandant Bračičeve Franc Bobnar-Gedžo paje od Srakovnika čez Ovčji vrh in mimo Pečenice proti Osreškim pečem povedel desno pobočnico.

Pričevanja domačinov se ujemajo, daje divizijska kolona, v kateri je bilo veliko partizank in tudi mul, zavila proti Srakovnikovemu mlinu in Srakovnikovim travnikom (tam je bilo po tem vse krvavo) šele po tistem, ko se je boj pri Kaplanu že stišal. Pot sije krčila po črti: Strnak-Pik-Cigonca-Strnakov kozolec-Srakovnikovi travniki-Kaplanov vrh. Toda preden je prišla do Kaplanovega vrha, se je udarni klin pod poveljstvom Martina Kotaija za Cestnikovimi smrekicami že spustil v Osreški jarek, potem pa so naskakovalci začeli lesti strmo navzgor v Osreško peč, kjer je nekakšen kamnolom. Na vrhu, kjer je speljana gozdna pot, so enote 1. bataljona Tomšičeve trčile na manjšo nemško zasedo, ki soje sicer hitro pregnale, toda pri tem je en borec dobil strel skozi nogo, nakar je zgrmel nazaj po snežni drči. Namestnik komandiija 1. čete Janez Gršič-Ivan se mu je komaj ognil, da ni še njega potegnilo navzdol. Šele takrat ko je komandir Janez Kramarič dosegel Žurmanov vrh, je zagledal in zaslišal, kako se divizijska glavnina s kotli in drugo kramo pomika čez Kaplanov vrh.¹³³

Med begom so nemški orožniki v Kaplanovi hiši pustili 16 telečnjakov in pravkar kuhane koruzne žgance* z ječmenovo kavo, vendar se 1. in 2. četa 1. bataljona Tomšičeve ništa utegnili muditi z njimi, vzeli sta le kruh in odhiteli dalje. Z žganci so si postregli tišti partizani, ki so šli za udarnim klinom, in tako je dve žlici žganecv zajel tudi v roko ranjeni bataljonski komandant Janez Janežič-

* Potem, ko je do Kaplanovih prišla divizijska glavnina, so domači skuhali žgance še dvakrat, od tega enkrat tudi ajdove. Od tod različna pričevanja.

Orjak. Brigadni zdravnik dr. Stanko Pirc-Lojze je kričal, češ naj žganeev ne jedo, ker so lahko zastrupljeni. Janežič mu je odvrnil: »Saj žganeev ni več, smo jih že pojedli...«

Od Osreških peči so Kotajjevi borci hiteli proti Žurmanu in Oberu (glej skico št. 55). Čakal jih je še en jarek in novo plezanje po strmeh, zaledenem in kakih šest metrov dolgem Žurmanovem slapu. Tarn sta ranjeni Stane Škrabar-Braškar in intendant France Košorok, ki sta se posankala nekoliko preveč v desno, naie tela na okop z vermani, ki jih je Braškar pregnal z bombo.

Nevejetno srečo so imeli Anton Rajšel, Jakob Jašelnik in Anton Štimac-Tone, borci 1. čete 2. bataljona Tomšičeve. Tone Vidmar-Luka, namestnik divizijskega komandanta, jih je poslal po žlebu proti Oberu. Šli so mimo nemških vojakov v strelskih gnezdih, ki pa niso streljali. Nedvomno so čakali na glavnini, na večjo množico. Tako so ostali živi vsi trije.¹³⁴

Nemci prodora niso mogli več zaustaviti, zato so skušali Štirnajsti zadati kar najhujše izgube. Njihovi mitraljezi od Tučmana so Mestili v Cestnikove smrekice, Osreškega travnika pa niso dosegli, ker je bil v mrtvem kotu. Nevarnejši je bil nemški mitraljez, ki je tolkel od Hudobskega kozolca, od vasi Ravne navzdol v Osreški jarek. Ker je šla divizijska glavnina na začetku preveč desno, je bilo tam tudi največ mrtvih in ranjenih. Iz Tomšičeve brigade sta tam padla: Franc Lavrič iz Metulj in namerilec lahkega minometa Rudolf Lavrič iz Travnika. Hudo ranjen skozi pljuča je bil Viktor Adamič-Zmago, vendar je vseeno nadaljeval pot. Tam je obležal tudi Jože Vesel, Klopčajev iz Sodražice, ki je bil prestreljen skozi obe nogi. Toda med nepomičnimi ranjenci v Osreškem jarku je obležal hudo ranjen tudi šestnajstletni Herman Žak, sin živinskega prekupčevalca Desetačka z bližnje Pristave.

Od Hudobnika so Nemci streljali tudi k Oberu in na gozdni rob pod njegovo kmetijo. Pri Oberovem križu je padel partizan, ki sije pri Oberu izprosil kos kruha. Umrije z grizljajem v ustih in s kruhom v rokah. Sicer pa divizijski koloni ni bilo treba hoditi mimo tistega nabožnega znamenja, toda čez gozdni rob pod Oberom je morala iti, ker ni bilo nobene obhodne poti. Pravzaprav je bilo treba preskočiti samo pet metrov po planem, ravno po tistem robu pa so strigli nemški rafali s Hudobskega kozolca. Tišti rob je bil ves krvav. Partizani so čakali, kdaj bo nemški mitraljezec menjal nabojnik, tedaj so skočili.

Pri tistem robu so bili iz Tomšičeve brigade ranjeni kar trije stari partizani, in sicer: brigadni administrator Rudi Puhar-Razin, kuhar Frane Golob-Januš in bataljonski intendant Rudolf Lavrič-Gašper. Žalosten sloves pa ima tišti gozdni rob zato, ker sta bila

tam ranjena divizijski veterinar dr. Albin Sedej-Bine in skladatelj divizijske himne Sveto Marolt-Špik, kije potem tam tudi ostai. Komandir Ivan Zore-Jernej in Rudi Puhar-Razin sta ga skušala izvleči čez rob v zaklon s pomočjo puškega kopita, žal pa ni imel dovolj volje ali moči, da bi se ga trdno oprijel.

Med obstreljevanjem divizijske kolone, ki je hitela na zahod, je Nemce oviral samo komandant Bračičeve brigade Franc Bobnar-Gedžo z zaplenjenim puškomitraljezom. S svojimi rafali je sovražnike na Hudobskem kozolcu nekajkrat prisilil k molku, drugače bi bilo ranjenih še več.

Od tega nesrečnega gozdnega roba seje divizijska kolona pomikala naprej med Brdnikom in Temnikom. Iz gozda je prišla pri Bečenikovi kmetiji. Od tam do Jurka ob cesti ji je kazal pot Vinko Stropnik-Bečenik, potem pa je bilo treba dobiti novega vodnika, ki sta ga divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja in njegov kurir Ivan Seljak-Copič našla v osebi pohabljenega cestaija.¹³⁵

Ves ta čas je najhujša nevarnost Stirinajsti grozila od zadaj. Nemške deželne strelce, ki so rinili s Pristave in dobivali okrepitve od Velunje, je uspešno zadrževala 3. četa 2. bataljona Tomšičeve. Komandir Ivan Zore-Jernej se je opri predvsem na težko bredo, ki je bila v rokah namerilca Janeza Mazija, in puškomitraljez, s katerim je streljal Anton Mohorčič. Postavil ju je na prevladujoče položaje pri kmetu Srakovniku, od koder sta lahko obvladovala dohode od Sv. Duha, od Pika in Strnaka. Obenem je Jernej poskrbel, da so si borci privezali dušo. Za začetek so pojedli tište klobase, ki so bile pečene za Nemce, potem so jih spekli še trikrat. Po pravici rečeno, so jih le dobro pogreli, ker več časa ni bilo.

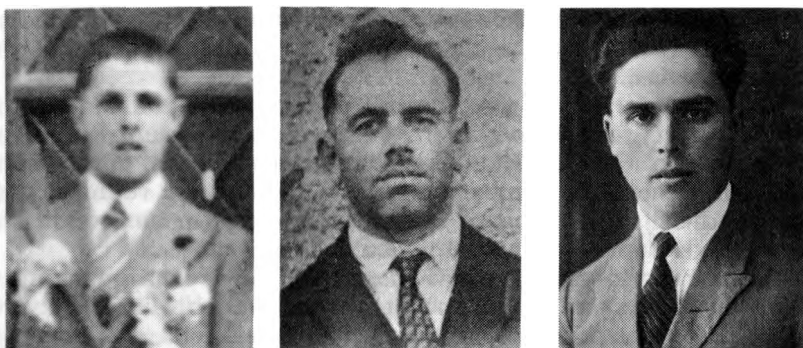
Ko je glavnina odšla proti Kaplanu, je v zaščitnici pri Srakovniku ostai le še en vod. Četni komandir Jernej je pred odhodom naročil, da se ne smejo umakniti, dokler ponje ne bo prišel kurir. Toda s strelivom so bili že popolnoma na koncu, Anton Mohorčič je imel samo tri naboje. Namestnik komandirija Jože Pečnik-Lev je rekel: »Kaj bi čakali, ko Nemci rinejo, mi pa smo brez streliva!«

Umaknili so se še pravočasno. Ob potoku v Osreškem jarku so skakali čez padle, ki jih je bilo vsaj sedem, toda vsi so srečno prišli skozi. Čudno pot pa je ubral šercerjevec Franc Bavec z Vrha pri Ložu, ki se je baje namenil nazaj na Hrvaško, toda pri Jazbecovi kapeli so ga ustrelili vermani.¹³⁶

Podobno kakor Jernej je ukazal tudi komandir 2. čete 2. bataljona Lojze Uršič. Perhajevega vodu, ki bi moral na vsak način obdržati Kaplanov vrh, je rekel, da se ne sme umakniti, dokler ne pride ponj. In Perhajeve partizani so vztrajali na Kaplanovem vrhu in zaman čakali na odpoklic do štirinajstih. Prvi nemški napad so

odbili, čeravno jih je bilo samo enajst z enim puškomitraljezom. Takrat so porabili še zadnje bombe.

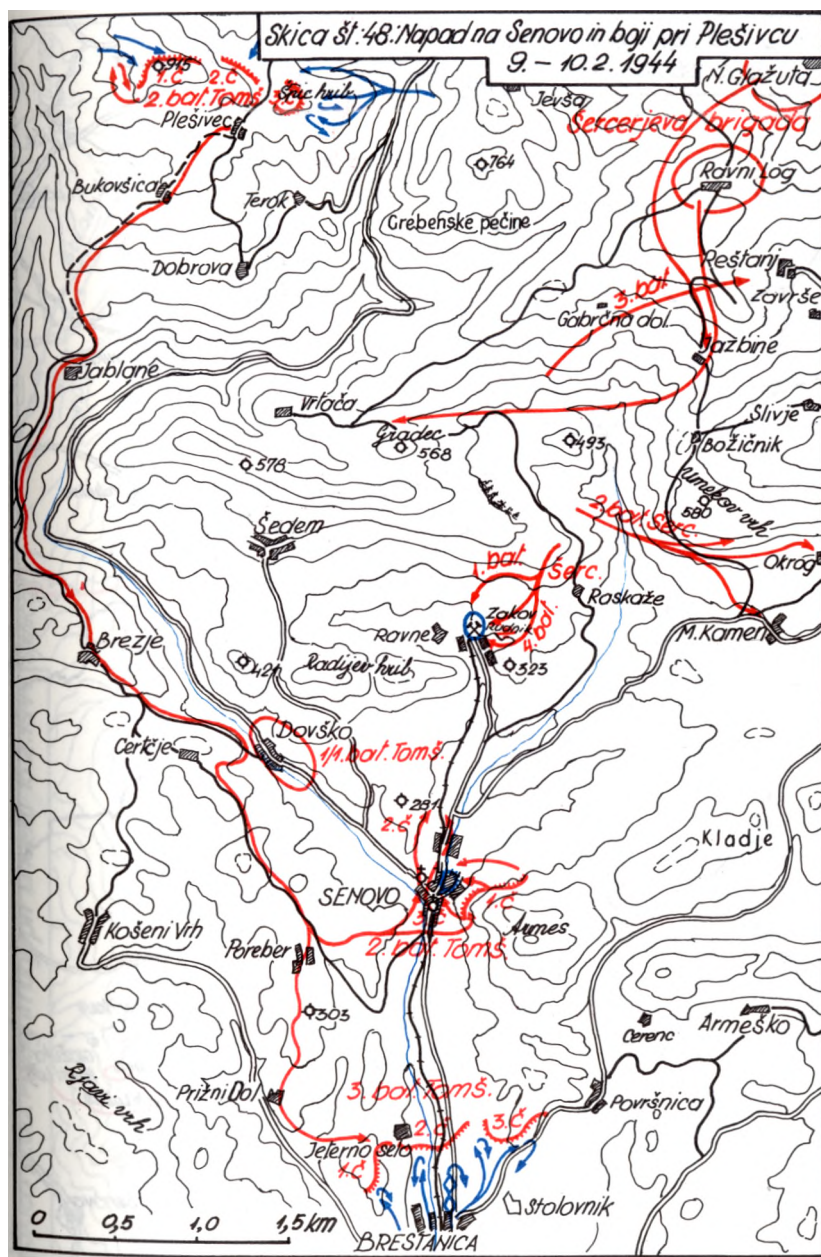
Medtem so Nemci že zasedli Osreški jarek in Perhajevemu vođu odrezali možnost za umik. Jože Klun, zaostali bolničar 1. bataljona Šercerjeve, je ob spustu s Kaplanovega vrha že naletel nanje, pri tem je bil zadet v roko. Z vestjo, da se ni več mogoče umakniti za

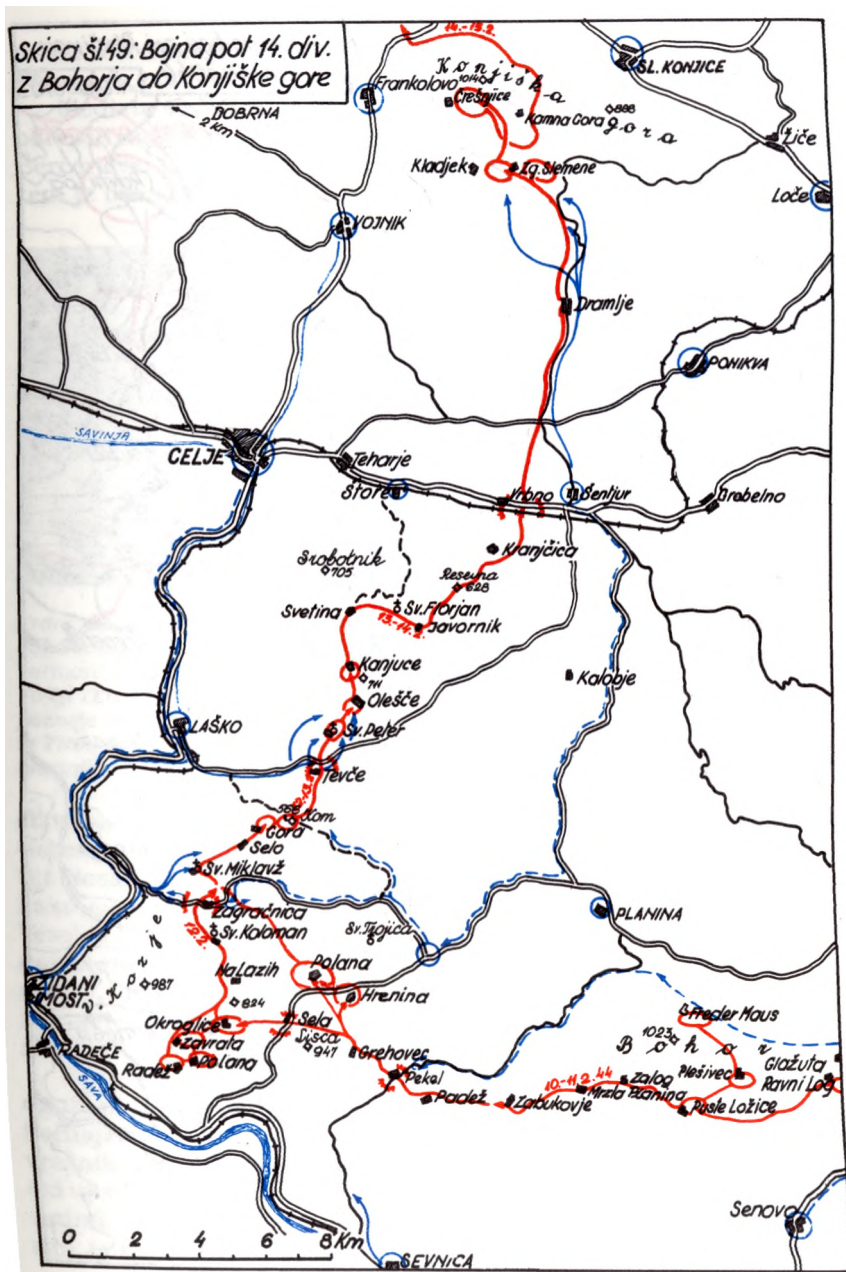

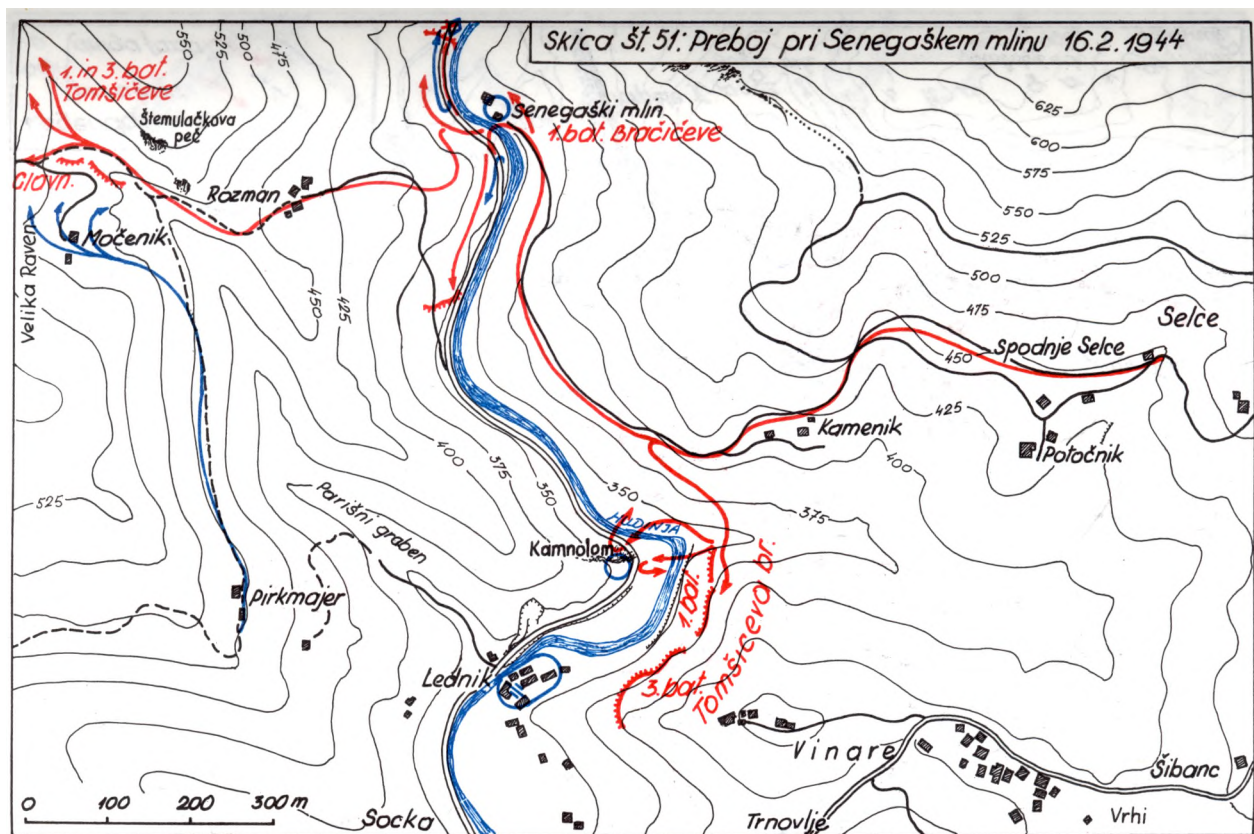
Franc Lavrič iz Metulj (levo), ki je padel med prebojem skozi Osreške pači, Jože Vesel, Klopčaijev iz Sodražice (sredina), ki so ga hudo ranjenega ustrelili vermani v Osreških pečeh, in intendant Viktor Adamič-Zmago z Gradišča pri Volčji Dragi, ki so ga Maunzovi planinski lovci hudo ranjenega ustrelili dan pozneje pri Banku. Fotografiji za namerilca lahkega minometa Rudolfa Lavriča iz Travnika in za mladega Hermana Žaka-Desetačkovega s Pristave se ništa obranili

glavnino skozi Osreške peči, se je vrnil k vodniku Ivanu Perhaju-Gorencu. Medtem so sovražniki dobili okrepitve. Politdelegat Matija Nosan jih je razločno slišal, kako so se pripravljali na napad in kako so pobijali ranjene partizane, med katerimi je bil tudi Jože Vesel iz Sodražice. Najbolj si je zapomnil presunljivo ječanje šestnajstletnega Hermana Žaka, Desetačkovega s Pristave, ki je klical mamo. Sledil mu je grob glas v slovenščini: »Bandit, tu imaš mamo,« nakar je počilo. Torej je ubožnega Desetačka pokončal verman, nemški hlapec slovenskega rodu...

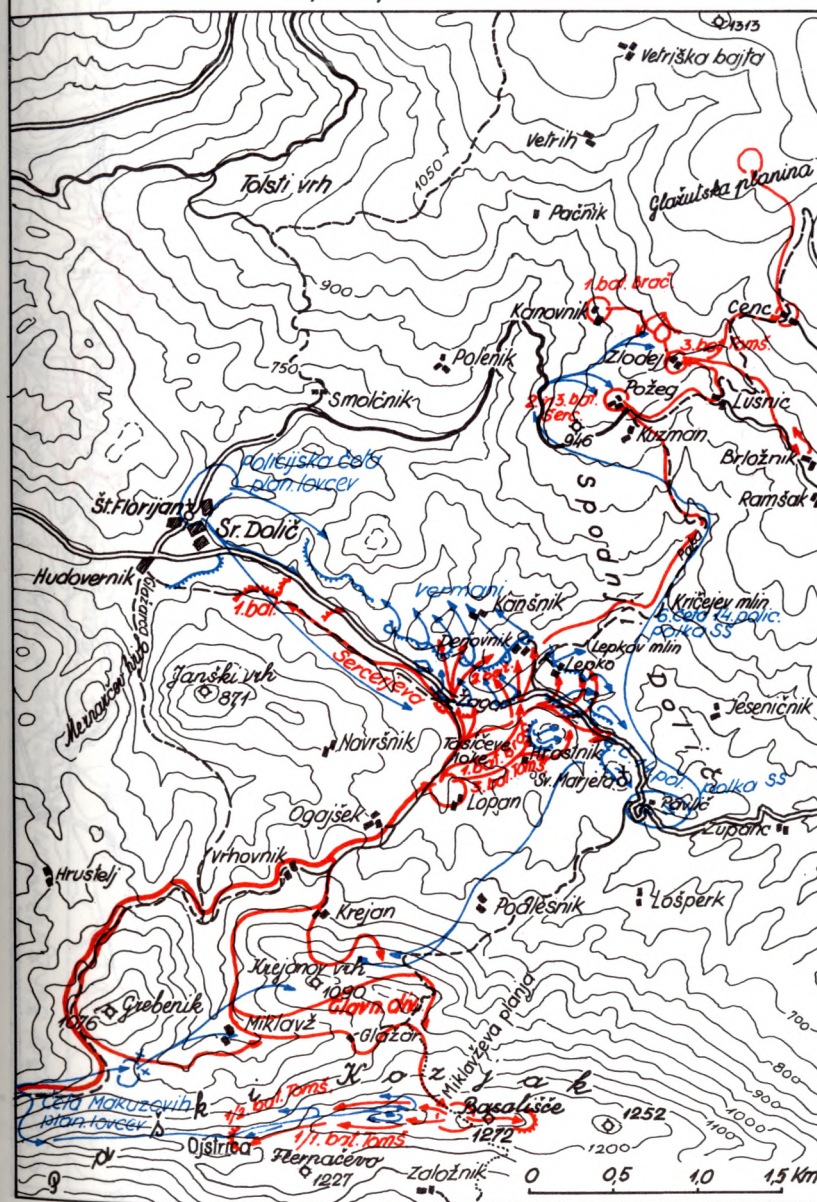
Nato so vermani v rumenih uniformah z belimi zaščitnimi ogrinjali dobili povelje za bajonete na puške in za razvitje v strelce, Perhajevi partizani pa niso premogli niti naboja. Tako so jih sovražniki polovili brez težav. H Kaplanovi hiši so jih prignali devet. Od ujetih je v roko ranjeni Jože Klun pripadal Šercerjevi, laže ranjeni vodnik Ivan Perhaj-Gorenc iz Malih Lašč, politdelegat Matija Nosan iz Goriče vasi, Jože Pajnič iz Bukovice, Anton Rožič-Tine iz

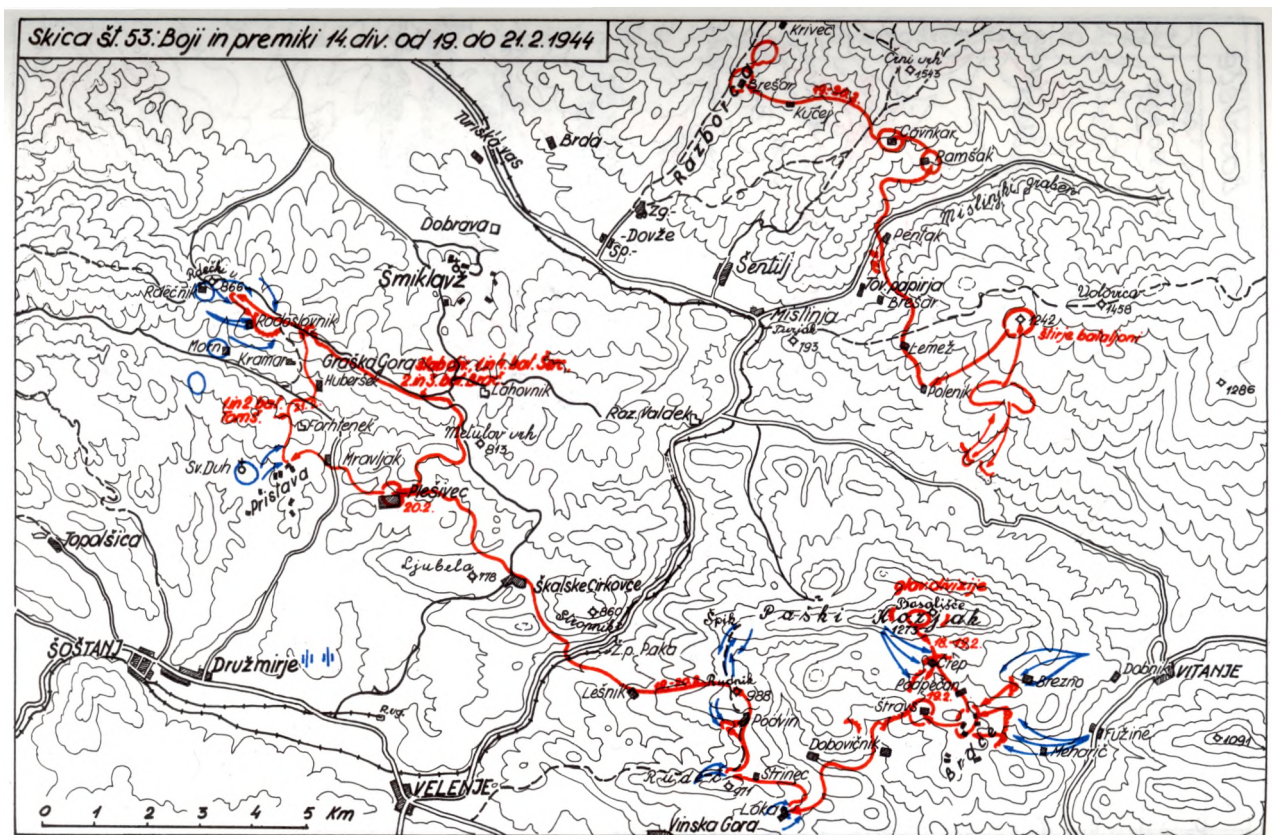

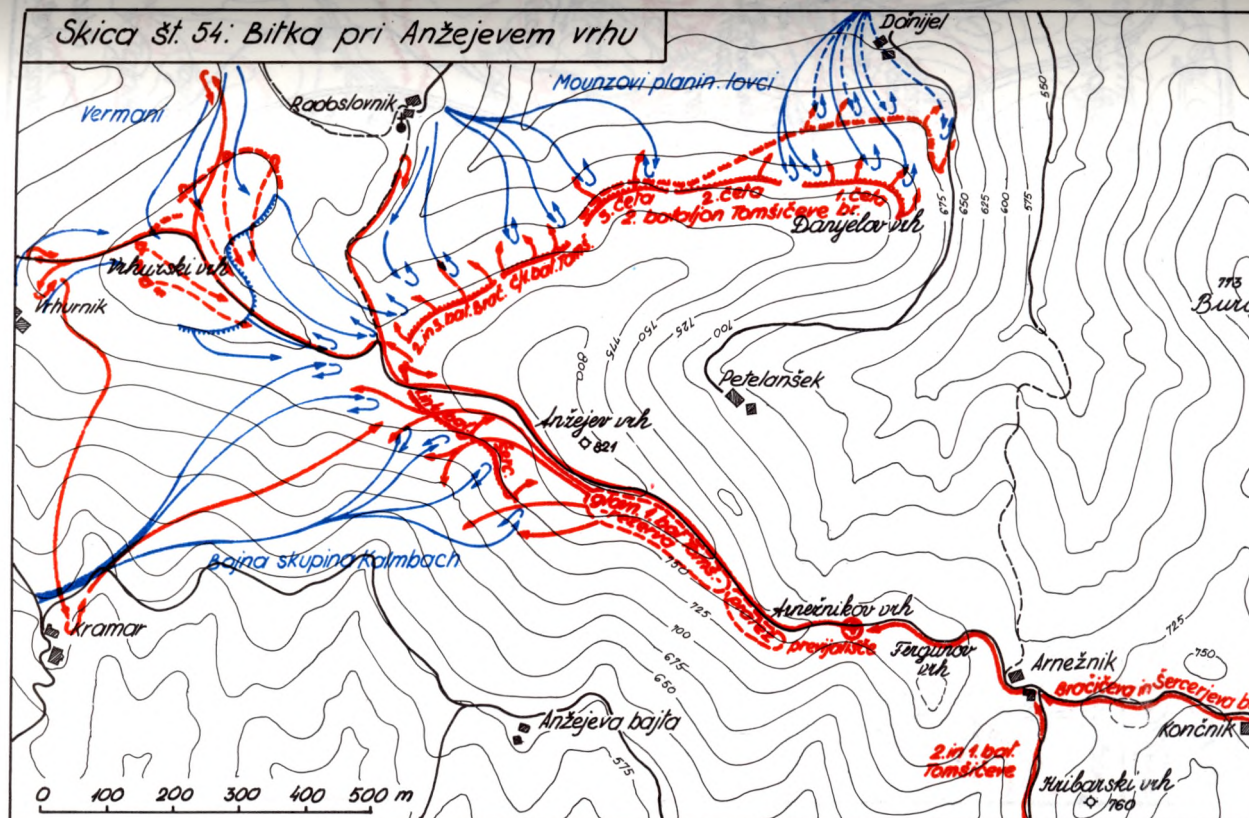

Skica št. 52 : Preboj pri Sp.Dolču in umik na Basališče

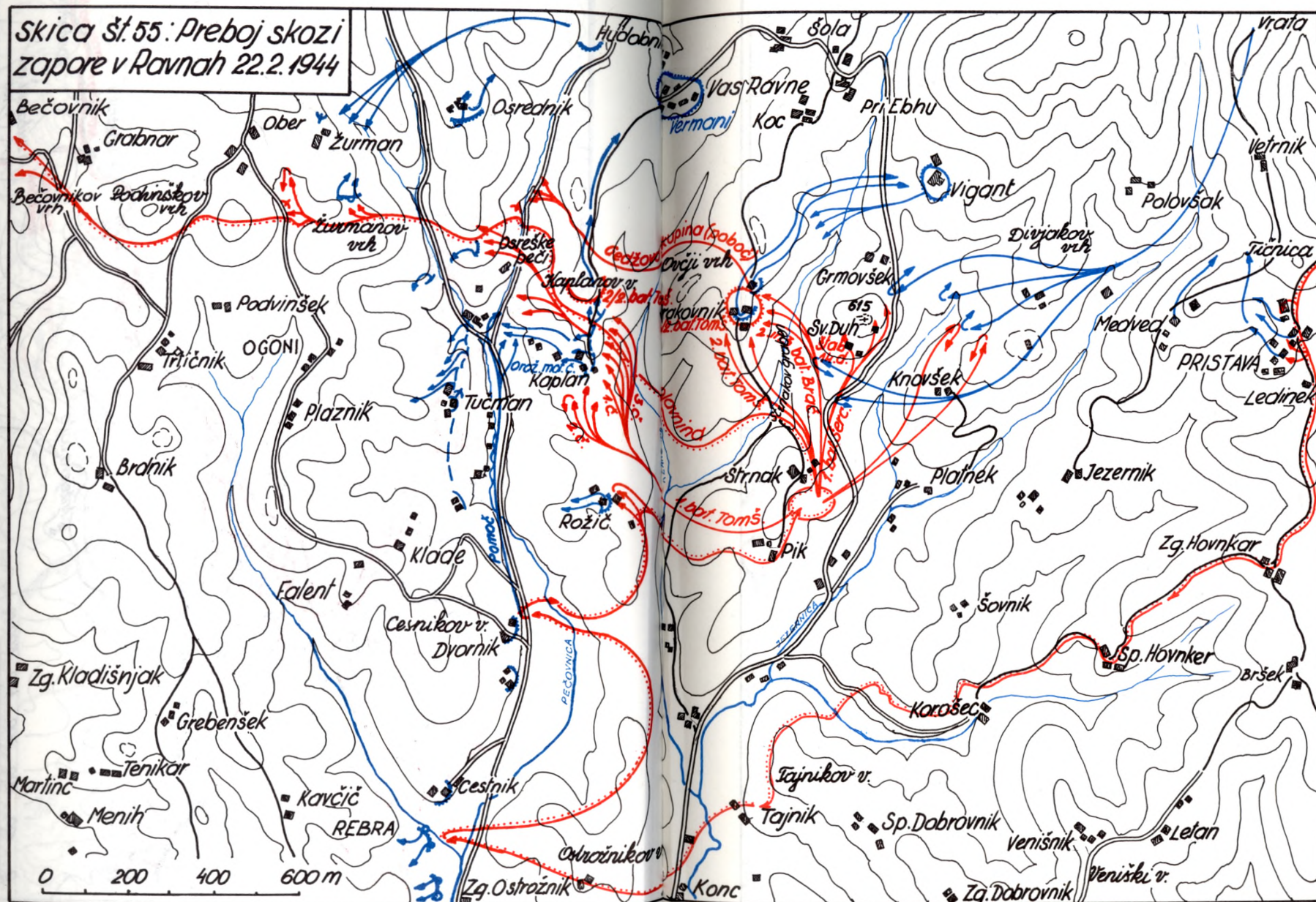

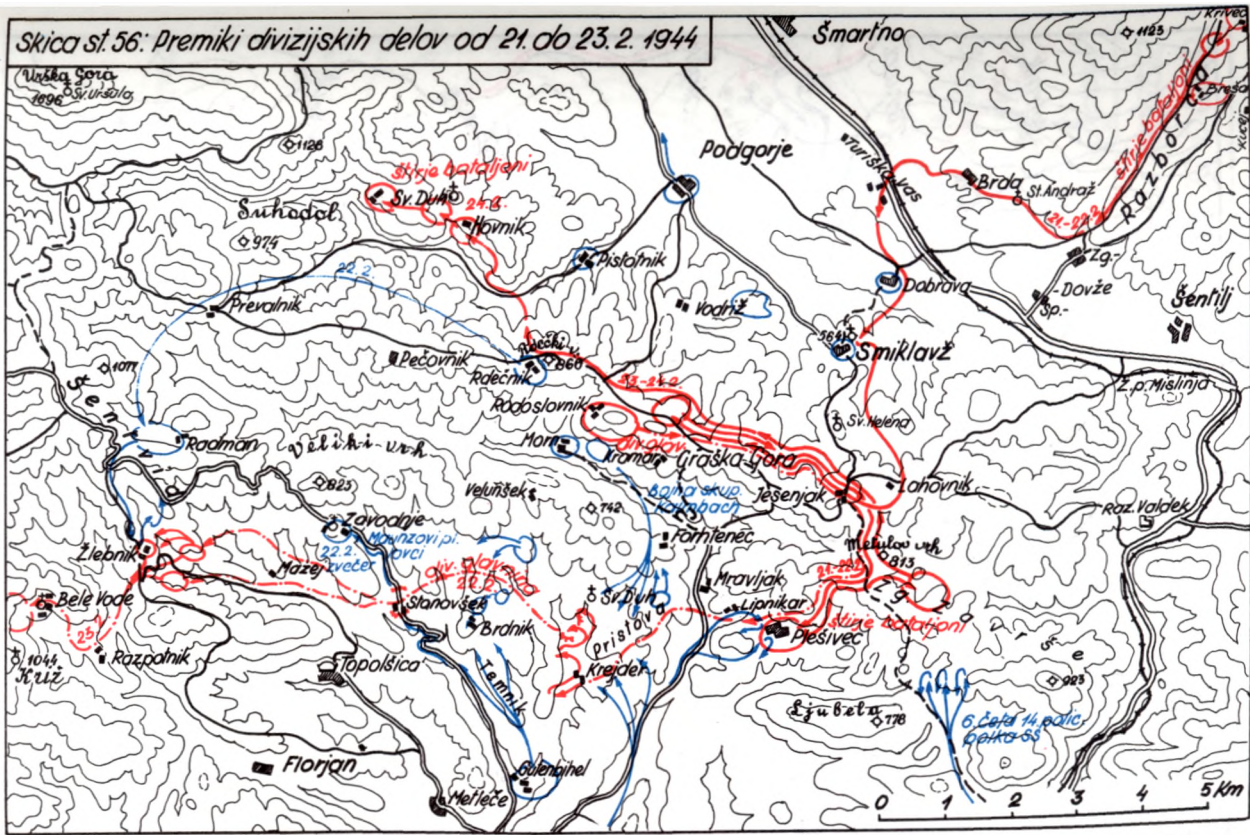

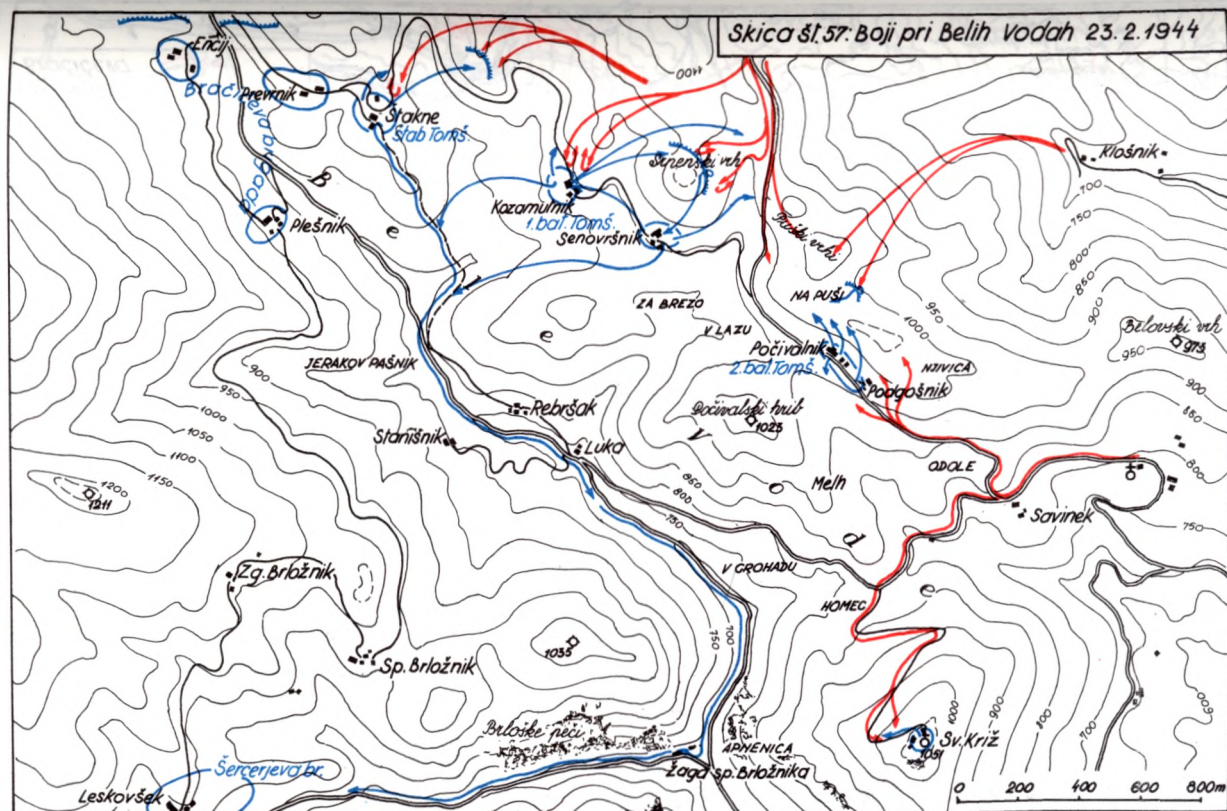
Skica št. 54: Bitka pri Anžejevem vrhu

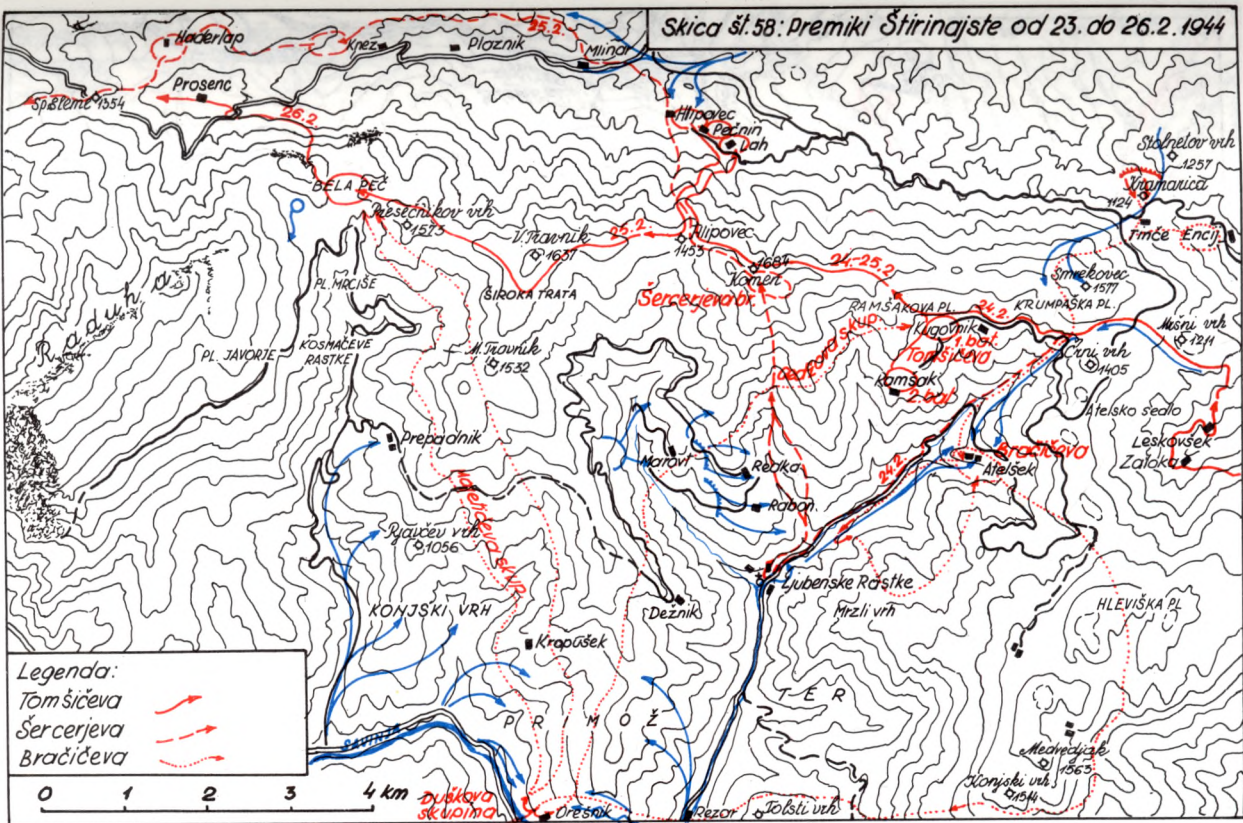

Skica št. 55: Preboj skozi
zapore v Ravnah 22.2.1944

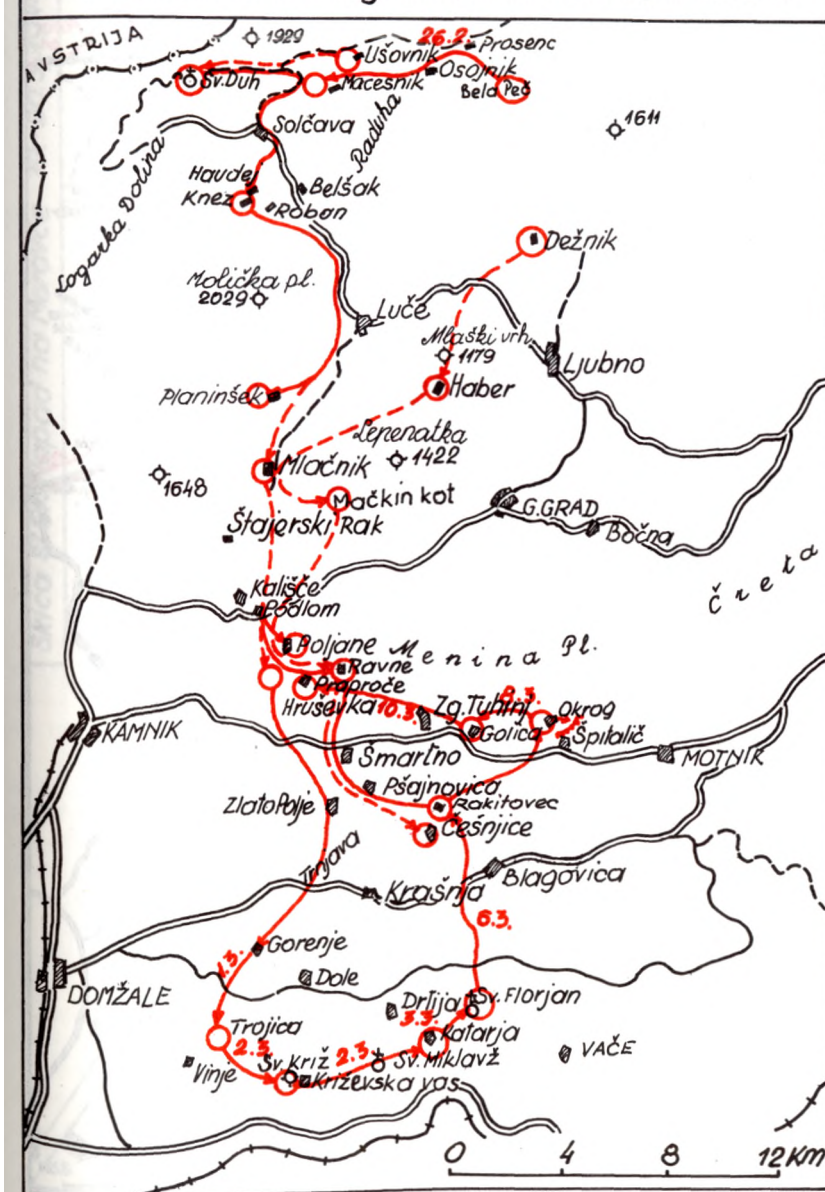

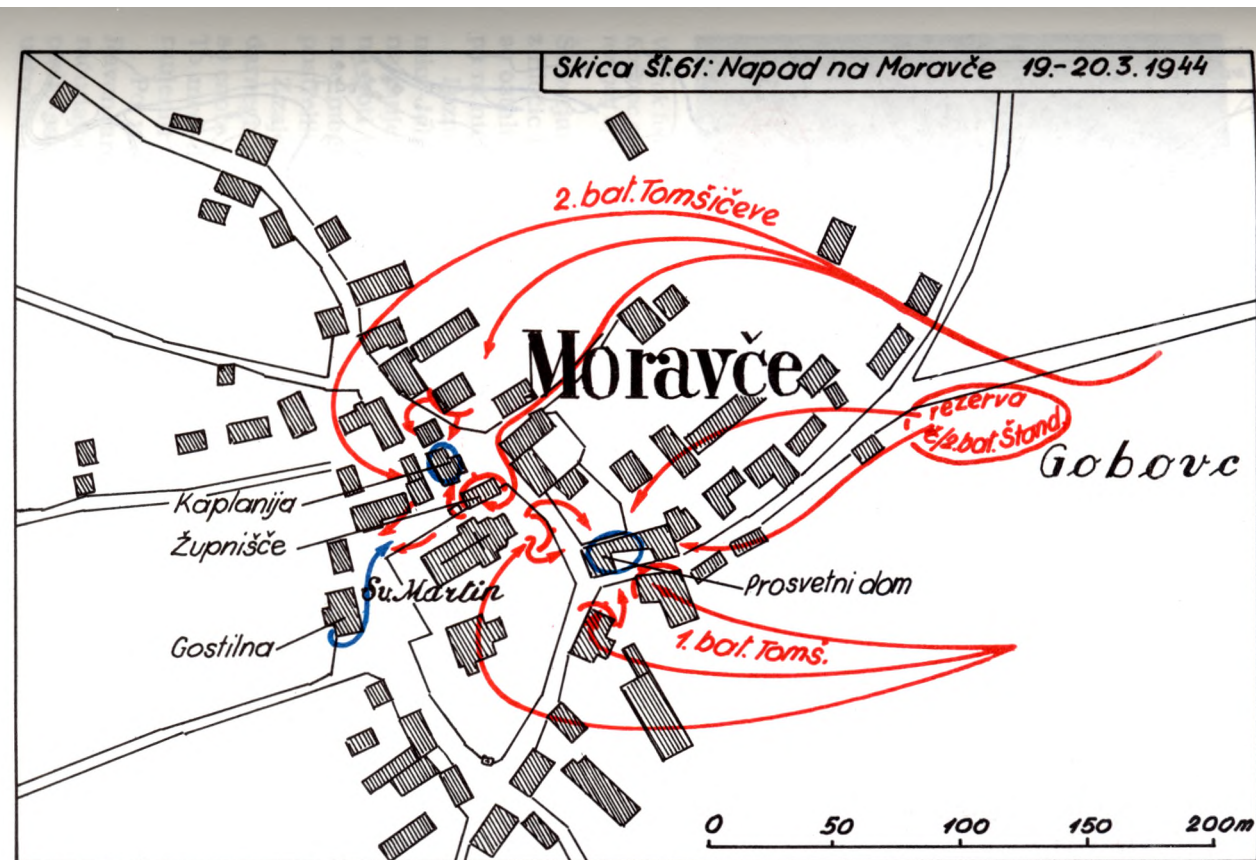

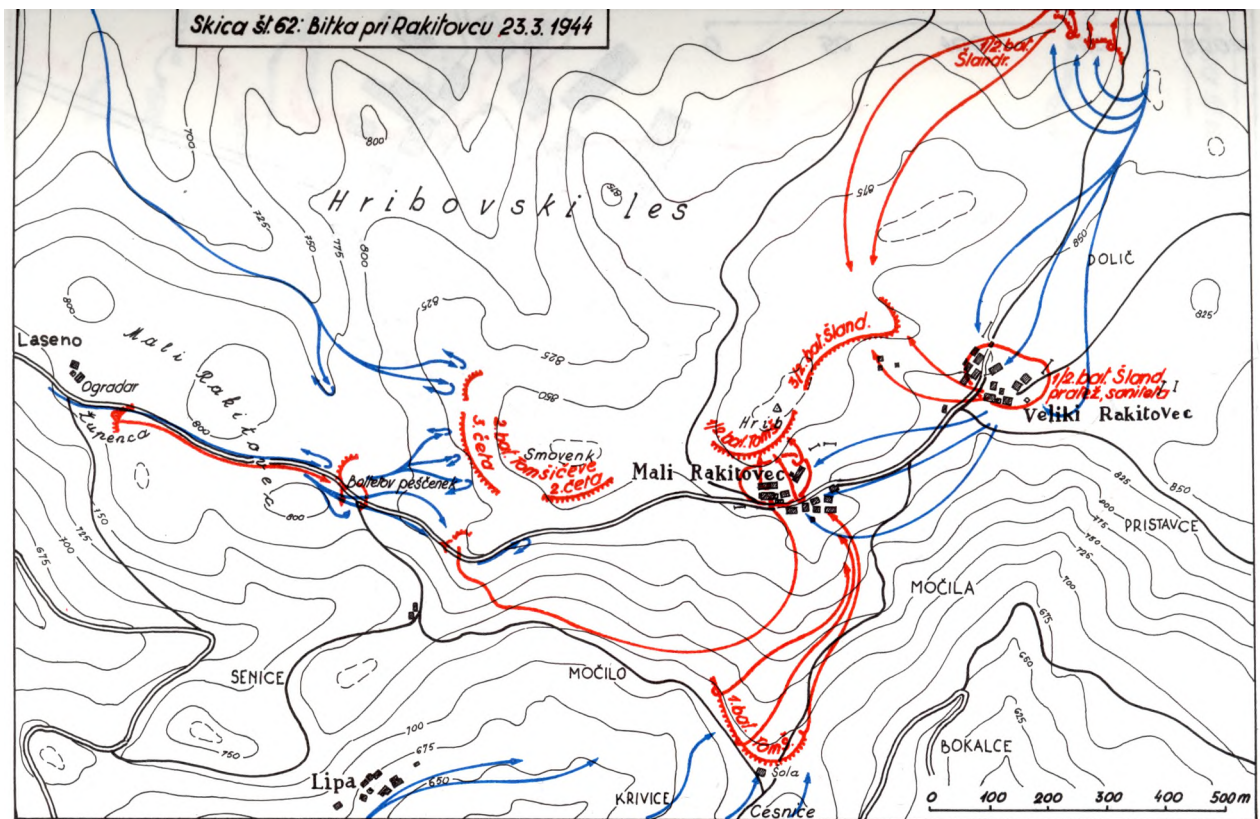

Skica št.59: Premiki div. glavnine od 26.2. do 11.3. 1944

Vodnik Ivan Mori (levo) z Rakeka (rojen v Črni na Koroškem) in Anton Delost iz Koritinc pri Baču (desno), ki sta padla med uvodnimi boji za preboj skozi Ravne (glej opise na str. 144 in 147).

Števerjana, ranjeni Janez Šmalc iz Dolenjih Lazov in Janez Štritof z Bločie in še dva neznana borca pa Tomšičevi brigadi. O tem, kje so ostali oziroma kako so se rešili še trije borci Perhajevega voda, pa ni ničesar znanega.

Pozneje so h Kaplanu prignali še slovi tega minerja Ivana Tratnika-Johana, ki so ga ujeli nekje vzhodno od Srakovnika, in v koleno ranjenega skladatelja Sveta Marolta-Špika, ki pa so ga morali na poti proti Šoštanju podpirati sojetniki. Vse hudo ranjene, ki niso mogli hoditi, od tega so štiije ostali na nosilih, so vermani postrelili v pričo ujetnikov.¹³⁷

Z zajetjem Perhajevega voda se je končalo zadnje dejanje legendarnega preboja 14. divizije čez Ravne nad Šoštanjem, v katerem so enote 1. in 2. bataljona Tomšičeve spet odigrale odločilno vlogo. To med drugim nazorno kažejo tudi številčni podatki o padlih, ranjenih in ujetih.

Po natančno zbranih in skrbno preverjenih pričevanjih so Ravenčani po preboju našli in pokopali 17 mrtvih partizanov, računajoč tudi šestnajstletnega domačina Desetačka; od tega jih je padlo samo deset, kajti sedem hudo ranjenih so nemški vojaki ustrelili. Ob preboju ali v zaščitnih bojih jih je iz Tomšičeve brigade

padlo pet, dva ranjena so ustrelili vermani, ujetih je bilo devet, ranjenih pa še najmanj sedem partizanov. Šerčerjeva je imela dva mrtva, tri ranjene in dva zajeta, štab Štirinajste štiri ranjene in enega zajetega, Bračičeva pa tri padle in dva hudo ranjena, vendar pri tem ne vemo, koliko od sedmih ustreljenih ranjencev je pripadalo Šercejevi in Bračičevi brigadi. Vendar za ponazoritev to ni bistveno, ker velja upoštevati samo padle v bojih in ujete. Teh je bilo iz Tomšičeve kar štirinajst, iz drugih dveh brigad pa le sedem, kar je dovolj zgovorno samo po sebi.

Ranjenci, premiki in dogodki v soseščini preboja

Preboj mimo Kaplan, skozi Osreške peči in čez Žurmanov vrh proti zahodu je bil plod nezlomljive volje, edinstvenega junaštva in skrajnih naporov. Toda poudariti je treba, da je ta preboj uspel predvsem zato, ker Nemci v Ravnah niso imeli dovolj močnih rezerv. Glavnina bojne skupine Winkler je bila zbrana okoli Morna in Kramaija v Velunjskem grabnu. Od tam je pohitela mimo Forhteneka na Pristavo, da bi napadla glavnino Štirinajste od zadaj, vendar je tja prispela šele ob enajsti uri. Tedaj je priletel tudi dvokrillec, imenovan štoklja, kije letal čisto nizko nad jarki in si ogledoval položaje, kar pa nemškemu poveljevanju ni moglo nič koristiti, saj je bila takrat vsa partizanska množica že na zahodni strani Osreških peči in prek Žurmanskega vrha.

Polkovnik von Treeck se je tisto jutro sicer spomnil, da bi se partizanska divizija z Graške Gore utegnila usmeriti na jug proti Šoštanju. Ob zori je tjakaj napotil četo Maunzovih planinskih lovcev, okrepljeno z mitralješkim vodom, vendar seje v Šoštanj pripeljala šele ob pol desetih, potem pa udarila proti severu v prazno. Celo četa vermanov, ki je šla na pomoč od gradu Gutenbüchel, je bila prepozna. Edino, kar je lahko storila, je bilo to, daje odrezala umik Perhajevega voda in ga zajela.¹³⁸

Vsi ti zapoznili nemški premiki oziroma udarci v prazno so imeli svoj izvor v bitki na Anžejevem vrhu in v premiku, ki je tej bitki sledil. Polkovnik von Treeck očitno še vedno ni dojel izredne pohodne vzdržljivosti Štirinajste in njenih manevrskih sposobnosti, ob vsem tem pa kaže poudariti, da je imela bitka na dan 21. februarja še drugačne razsežnosti.

Za štiri bataljone, ki so se pred tremi dnevi prebili na Pohoje in so imeli zatišje pri Brešarju, Jelenu in Kristlu v Razborci že od jutra 20. februarja, je bila bitka divizijske glavnine pri Anžejevem vrhu kažipot, kaj storiti in kam iti, da bi se glavnini spet priključili.

Obveščevalne patrulje, ki so na obrobju Dovž že dva dni poizvedovale, kako in kaj, so v ponedeljek le dobile prepričljivo vest, da se je partizanska divizija na pustno nedeljo prebila s Paškega Kozjaka in odšla proti Škalskim Cirkovcam. Ko se je nekje za Šmiklavžem začelo še srdito streljati, je bilo tudi navadnim partizanom jasno, da bo treba spet oditi v divizijsko sestavo.

Težnjo po vnovični združitvi z glavnino je narekoval čut za celovitost in urejenost. Štirje bataljoni so se namreč na Pohorje prebili nepopolni. Bili so brez prateža, kuhajev in intendantov, pa tudi brez obveščevalcev in zdravnikov. Poleg tega je majorja Ivana Kovačiča-Efenko, komandanta Tomšičeve, in poročnika Mica Došenoviča, komandanta Šerčijeve brigade, razjedala skrb za tista bataljona njunih brigad, ki sta bila zunaj dosega njunih odločitev. Ne samo ona dva, ampak tudi namestnik komandanta Bračičeve kapetan Vinko Simončič-Gašper in politični komisar Šerčijeve brigade Mihael Butara-Aleks so se strinjali, da se je treba glavni priključiti takoj, ko bo za to prva možnost.

Odločitev, da štirje bataljoni odhite 21. februarja 1944 zvečer čez Mislinjsko dolino proti Graški Gori in se tam spet vključijo v matične brigade, je bila potemtakem soglasna.¹³⁹

Kolona štirih bataljonov je odrinila iz zgornje razborce že ob prvem mraku. Zavila je čez Brda, kjer so si partizanski poveljniki oskrbeli dobrega vodnika. Najprej so morali preiti Mislinjo, ki so jo prekoračili čez Čečevski most v Turiški vasi. Od tam so se držali desno, brez spopadov prešli čez železniško progo, in cesto Mislinja-Slovenj Gradec, nato pa po dobrovski gmajni spešili dalje proti Šmiklavžu (glej skico št. 56 na str. 162). V prvi hiši onstran močvirnega gozda je prestrašena gospodinja vodstvu predhodnice povedala, daje v strnjeni vasi Mislinjska Dobrava nemška policija. Zato je partizanska kolona vas obšla po jugovzhodni strani. Ker je bila predhodnica zelo previdna, čuječa in domiselna, je hitro zaznala utišano smrčanje. Koje pritajeno otipavala dalje, so njeni borci opazili šotore, v katerih so spali vermani.

Pozneje so zvedeli, da so naleteli na vermansko baterijo, ki je čez dan obstreljevala Danijelov in Anžejev vrh. Mnogi partizani so hoteli s spečimi sovražniki nemudoma obračunati, kar sta potihoma zahtevala tudi kapetan Vinko Simončič-Gašper in politični komisar Mihael Butara-Aleks. Vendar je prevladal umirjeni in razsodni nastop majoiša Ivana Kovačiča-Efenke, ki se mu je pridružil še poročnik Mičo Došenović, da se je treba spopadu in vsakršnemu hrupu izogniti ter tiho nadaljevati pot proti Šmiklavžu. Partizani so sovražnikom samo prekinili žice poljskega telefona, potem pa potihem odšli dalje. Izkazalo se je, da so se vermani samo potuhnili.

Kako prav je imel major Efenka, ko je prepovedal obračun z vermani, je postalo očitno med vzpenjanjem proti Šmiklavžu. Nemci so imeli za pokopališkim zidom močno zasedo. Izdal jih je njihov stražar, ki si je prižgal cigareto in tako obsvetil čelado. Kolona štirih bataljonov je morala Šmiklavž obiti po grebenu vzdolž potoka Štihovec, tako daje prišla h kmetijam Lahovnik in Pašnik, pri Metulovem vrhu pa je zašla na široko gaz, po kateri seje premikala glavnina Štirinajste šele pred nekaj urami (glej skico št. 56). Na njej so partizani štirih bataljonov našli celo trupli dveh umrlih soborcev.

Vsi partizani iz predhodnice s komandantom 3. bataljona poročnikom Ignacem Horvatom-Imretom vred so bili prepričani, da se je glavnina Štirinajste gibala od vzhoda na zahod, se pravi od Plešivca proti Rdečniku. Ne da bi kaj spraševali po kmetijah ob gazi, so pohiteli prot zahodu, da bi jo čimprej dohiteli. Od nekje se je vzel France Žnidaršič-Mezinov in se jim pridružil, nato pa z njimi hitel proti Anžejevemu vrhu. Šele pri ubiti muli seje spomnil, da se je divizija iz boja pri Anžejevem vrhu umaknila ravno v nasprotni smeri, da so torej zdaj zašli. Potem so partizani hiteli spet v obratni smeri. Žal je bilo med tem že izgubljenih pet dragocenih ur. Ko so Imretovi borci nekaj po osmi zjutraj prišli v Plešivec, so od vaščanov zvedeli, daje odšla Štirinajsta od tam proti Ravnah šele ob treh zjutraj. Če bi bili takoj odšli na pravo stran, bi jo bili lahko še dohiteli.¹⁴⁰

Zares nevejetno je, da po gazi divizijske glavnine ni prišla nobena nemška patrulja, ne od Rdečnika, od koder bi jih morali pošiljati vermani, in ne od Škalskih Cirkovc, kjer bi morala Štirinajsti slediti 6. čete 14. policijskega polka SS. Kaže, da so bile utrujene tudi nemške enote in da so se bojem izmikale, če je bilo le kako mogoče.

Ko je major Ivan Kovačič-Efenka dognal, kam je ob treh po polnoči odšla divizijska glavnina, je ukazal iz Plešivca po gazi proti Drejevi žagi poslati posebno patruljo, ki naj bi jo dohitela ali poizvedela, kam se je premaknila. Medtem je bilo slišati iz daljave pri Ravnah silovito streljanje in vpitje juriša, čeravno seje prav takrat ozračje treslo od ameriških letočih trdnjav, ki so letele nekam proti

* Vlado Mišica-Miha, takratni politični komisar Tomšičeve brigade, je ob prebiranju tega besedila zahteval odgovor, zakaj štiri bataljoni niso napadli Nemcev v Velunjskem grabnu, češ da bi s tem napadom v mnogočem olajšali položaj divizijske glavnine pri Ravnah. Po njegovem mnenju je poveljstvo teh bataljonov na čelu z majorjem Ivanom Kovačičem-Efenko naredilo veliko poveljniško napako, ker ni ukazalo takega napada. Pri odgovoru na zastavljeno vprašanje sem se 16. januarja 1988 posvetoval z Mihaelom

Dunaju. Nikomur ni bilo do počitka, vsi partizani so zrl v nebo in napenjali ušesa, kaj pomeni hrup na nebu in na zemlji.

Nečesa pa so se zavedali vsi: v dolini Velunje in v smeri proti Ravnam, kamor je odšla glavnina Štirinajste, je polno Nemcev*. To je pomenilo, da se bo do divizijske glavnine le težko prebiti. Kmalu se je izkazalo, daje bilo tudi nemško poveljstvo obveščeno o prihodu štirih bataljonov v Plešivec. Menilo je sicer, da gre za bojno skupino Štirinajste, ki se je s Pristave vrnila v Plešivec, zato je od Velunje navzgor proti Plešivcu poslalo močnejšo enoto deželnih strelcev. Ta enota je prodirala silno previdno, tako da 22. februarja še ni prišla v Plešivec. Toda previdni so bili tudi partizani. Ko so njihove patrolje čez noč sovražnike zaznale v zaselku Črna Gora pod Plešivcem, je major Ivan Kovačič-Efenka velel, naj se štirje bataljoni zjutraj 23. februarja premaknejo iz Plešivca na Zgornje Završe, da bi Nemce pričakali na boljših položajih. Šele po odhodu partizanov, so si deželni strelci upali priti v vas Plešivec.

Ko so borci štirih bataljonov zasedali greben vzhodno od Metulovega vrha in se pripravljali za boj, so jih Nemci dobro videli, kakor so jih razločno videli tudi partizani. Toda deželnim strelcem ni prav nič dišalo, da bi šli češat greben pred sabo. Navzočnost partizanov v okolici Plešivca so zatajili, zadevna obvestila pa razglasili za neresnična, češ da se tam potika le nekaj razkropljencev.

Medtem se je vrnila patrolja, ki je odšla po sledi za divizijsko glavnino. Poročala je, da je v Veleujskem grabnu veliko nemškega vojaštva. Zaradi tega je poveljstvo štirih bataljonov sklenilo, da s svojimi četami ne bo več sledilo glavnini Štirinajste. Menilo je, da bi se štiije bataljoni težko prebili do nje, sicer pa je upalo, da bo glavnina na Mozirskih planinah prišla v stik s Šlandrovo brigado ali z drugimi enotami 4. operativne cone in da bo tam mnogo lažje manevrirala. V povezavi s te sklepom je štirim bataljonom začrtalo naslednje naloge: preiskati okoliš Graške Gore in poskrbeti za ranjence, obenem pa dobiti zvezo s pohorskimi partizani. Ker ni bilo več upanja, da bi nove voditelje na položaje padlih lahko v kratkem imenoval štab Štirinajste, sta Mičo Došenović in Mihael Butara-Aleks za začasnega političnega komisarja 2. bataljona Šercejve imenovala Draga Kunca.¹⁴¹

Butaro-Aleksom, edinim preživelim članom tega poveljstva, ki je izjavil, da za tak bojni poseg ni bilo nobenih možnosti, ker poveljstvo štirih bataljonov ni poznalo položaja in ker je bilo prepozno. V Plešivec so ti bataljoni prišli namreč šele sredi dopoldneva, torej tedaj, ko se je odločilni preboj pri Ravnah že začel, kar so štiije poveljniki sklepali po močnem streljanju. Ker niso poznali niti namenov divizijske glavnine niti moči in razvrstitve nemških enot, bi bil napad nesmiseln in tudi zelo tvegan.

Med bivanjem štirih bataljonov v Plešivcu je prišlo na dan, daje divizij ska glavnina v hlevih ali senikih skrila številne hudo ranj ene. To sta povelj stvu štirih batalj onov zaupala vodnik Frane Pintar - Frenk iz 3. bataljona Tomšičeve, eden izmed ranj eneev, in bolničar France Žnidaršič-Mezinov iz Šerčerjeve brigade, kije imel nalogo, da več ranj eneev oskrbuje in previja. Toda pri zavednih ljudeh v Plešivcu in na Graški Gori so ostali skriti zlasti ranj enei Šerčijeve, kje je skrit ranjeni namestnik komandanta Tomšičeve brigade Jože Lepin-Ris, kar je majorja Efenko najbolj zanimalo, pa Pintar in Žnidaršič ništa vedela. Nekaj več je vedel Pavle Keršič-Ježek iz Šerčijeve, ki so ga odkrili varao skritega pri Andriču na Graški Gori.

Zastavljalo se je vprašanje, kako je ukrepala saniteta Tomšičeve brigade pod vodstvom dr. Stanka Pirca-Lojzeta, ki je morala za svoje hudo ranjene poskrbeti šele po bitki pri Anžejevem vrhu, ko je postalo očitno, da borci ranj eneev ne bodo mogli več nositi.

Podatke o tem, na katerih kmetij ah bi lahko skrili ranj enee, so dali aktivisti OF šentiljskega rajona, vendar so lahko dali poroštvo le za nekaj domačij. Toda kaj ko je bilo ranj eneev preveč, zato je bilo treba tudi tvegati.*

Najbolj jih je skrbel hudo ranjeni namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris. Na smrekovih vejah so ga povlekli do Petelanškove kmetije in ga spravili na skedenj. Pri njem je ostala bolničarka 2. bataljona Stanislava Birk-Marta, ob njem pa so skrili še hudo ranjenega komandanta 3. bataljona Bračičeve Mirka Čepelnika-Gorskega in neznanega ranjenega kurija. Podobno so storili z vodnikom Miranom Pugljem-Milanom in namestnikom komandirja Antonom Dremljem-Antetom, ki so ji skrili na senu pri Arnežniku. Tri huje ranjene, med katerimi je bil Vence Vesel iz Sodražice, so pustili pri kmetu Končniku. Dr. Stanko Pirc-Lojze jim je dodelil ozebljenega Ivana Samso in še enega takega trpina, ki jima je zapovedal, naj za ranjence naredita skrivališče v senu. Po dva ranjenca so skrili pri Plančaku in Urbaču, po enega pa pri kmetih Pajeiju in Jesenjaku. Tudi za hudo ozebljenega Ignaca Šegino, mulovodca Jožeta Mulca, kije pri Doliču dobil kilo, in ozeblega Peršoljo so našli varno skrivališče v senu nekje na Graški Gori.

Dokaj nenavadno poslanstvo je čakalo verskega referenta Jožeta Lampreta. Divizijski štab mu je dovolil, da si poišče skrivališče pri vernikih v svoji nekdanji fari na Šmiklavžu, obenem pa bi moral

* O tem, koliko ranj eneev in hudo ozebljih je bilo skritih, ni natančnih podatkov. Po cenitvi dr. Ivana Kopača-Paučka je na Graški Gori in na slovenjgraški strani Pohorja preživelo in okrevalo kakšnih 80 ranj eneev (Priroda, človek in zdravje 1952).

vplivati nanje, da partizanskih ranjencev ne bi izdali, ampak bi žanje vzorno skrbeli.

Lastniki kmetij v Podgorju, Šmiklavžu, na Graški Gori in v Plešivcu, ki so dobili v vartvo ranjence 14. divizije, so se znašli v precepu strahu in negotovosti. Po odredbi nemških oblasti bi morali ranjence prijaviti nemškemu orožništvu, se pravi jih izdati sovražnikom, drugače je vsej družini grozil izgon z domače grude, če ne še kaj hujšega. Toda s smrtjo so jim zagrozili tudi partizani, če bodo ranjence izdali ali če bi ranjenci umrli. Najmanj, kar je izzval ta strah, je bilo, da gostitelji sploh niso prestopili hišnega praga, dokler so čutili Nemce v blizini. To pomeni, da za ranjence sploh niso kuhali ali jim dajali hrane.¹⁴²

Zaradi preboja Štirinajste čez Ravne proti Belim Vodam je pri nemškem poveljstvu prišlo do hudih nasprotovanj. Kaže, daje general SS Erwin Rösener ta partizanski podvig ocenil za strašanski Treeckov neuspeh. Brez obotavljanja mu je vzel vse policijske čete, in sicer 6. četo 14. policijskega polka SS, orožniško motorizirano četo ter orožniško akcijsko četo, ki jih je podredil majoju Richardu Maiwaldu. Na vso ihto so jih naložili na vlak in jih ponoči prepeljali do Prevalj, od tam s tovornjaki v Črno na Koroškem, nato pa so morale oditi peš na gorske prehode med Kramarico (kota 1095) in Šentvidom pri Zavodnjah, da bi preprečile prodor Štirinajste na Koroško in v Mežiško dolino.

Iz Treeckove pristojnosti so bili izločeni tudi deli 18. oklepne grenadirske divizije SS, ki so se morali že naslednji dan vrniti v svojo matično enoto.

Tako so polkovniku von Treecku za boj proti Štirinajsti ostali le Maunzov bataljon planinskih lovcev, deželni strelci in Steindlovi vermani ali približno 2200 mož, ki jih je začel z avtomobili nemudoma premeščati na zapore v Gornjo Savinjsko dolino. V Šoštanju je zadržal del Maunzovih planinskih lovcev, ki jih je namenil za pogon po sledi Štirinajste.

Pravzaprav je bila četa Maunzovih planinskih lovcev že v pogonu. Šlo je za okrepljeno četo, ki je dopoldne ob enajstih v Ravnah udarila v prazno, potem pa so jo takoj preusmerili v zasledovanje. Toda ta četa ni izpričala nobene posebne vneme, da bi partizane dohitela, saj je do župnišča in šol v Zavodnjah prišla šele ob devetnajstih. Tako niso imele varovalne zasede Tomšičeve brigade nobenega dela.

Nevarne so postale tište nemške enote, ki so se pomaknile od Rdečnika čez Razbor proti Šentvidu in se utrdile pri kmetu Radmanu in na koti 975. Toda z njihovim odhodom od Kunijevega vrha je postalo varneje za partizanske ranjence pri Arnežniku in bližnjih

kmetih. Ivan Samsa sije lahko ogledal bojišče na Anžejevih tratih in nemške bunkerje, narejene iz jamskega lesa. Prepričal se je, da jih partizani ne bi mogli nikoli zavzeti.¹⁴³

Nemcev ni bilo čutiti nikjer v bližini. Že ponoči so se umaknili iz zased pri Šmiklavžu, Dovžah in v dolini Velunje. Patrulje so pregledale vso Graško Goro. Poveljstvo štirih bataljnov si je po tej poti deloma ustvarilo pregled, na katerih domačijah so skriti ranjenci, nekatere je tudi premestilo, zlasti pa je skušalo s prebivalstvom navezati prisrčne stike. Na Zgornjih Završah se je bataljonoma Šercejve brigade pridružil prvi novinec, ki je zatijeval, da je imel stike s Pohorsko brigado, ki da je nekje na Pohorju. Na podlagi njegovih izpovedi je Efenka menil, naj se štirje bataljoni pomaknejo k Sv. Duhu onstran Hovnikovega vrha (kota 768), kjer očitno potekajo zveze med pohorskimi partizani in štabom 4. operativne cone.

Z Završ so štirje bataljoni odšli že zvečer. Ubirali so dobro shojeno pot mimo Metulovega vrha, ki jo je divizijska glavnina naredila pred dvema dnevoma (glej skico št. 56 str. 162).¹⁴⁴

Prvo presenečenje jih je čakalo pod Jesenjekom, kjer je predhodnica natetela na brata Franca Arčnika-Vlada in Jožeta Arčnika-Milana, ki ništa vedela partizanskih znakov, čeprav sta bila obožena. Vlado je imel italijanski karabinjerski samokres, ki ga je dobil od padlega partizana pri Anžejevih tratih, Milan pa nemško mavzerico, s katero je Vlado prišel na dopust iz nemške vojske. Tudi vojaško uniformo sta si po bratovsko razdelila: Vlado je obdržal nemške vojaške čevlje, hlače suknjič, Milan paje oblekel njegov vojaški plašč. Pojasnila sta, da sta se namenila k partizanom, nakar so ju dodelili v 1. četo 3. bataljona Tomšičeve.

Nekaj pozneje so partizani tega bataljona odkrili tudi skrite ranjence Tomšičeve brigade, ki se jim ni obetalo nič dobrega, nendar paje prišla rešitev.

Hudo gojje sta prestajala ranjenca Anton Dremelj-Ante in Miran Pugelj-Milan v senu pri Arnežniku. Od Nemcev imenovani skrbnik posestva (Arnežnikovi so bili pregnani) ni prišel do njiju tri dni, nakar je šel Ante trkat. Kmet in njegova žena sta sicer odprla, vendar sta padla predenj na kolena, češ da ju bodo Nemci ubili in da naj ju ne sili v nesrečo. Kmalu po tistem je pri Arnežniku in Petelanšku potrkal ranjenec Pavle Keršič-Ježek, se razhudil nad domačimi in jim ukazal skuhati za skrite ranjence. Še pred polnočjo pa je nekdo spet trkal. Ranjeni Anton Dremelj-Ante je po glasu spoznal komandanta 3. bataljona poročnika Ignaca Horvata-Imreta. Takrat je doumel, da je rešen. Četudi s težavo je brž odšel s svojimi soborci. Vodnik Miran Pugelj-Milan je sicer ostal pri Ar-

nežniku, toda kmalu zatem so ga prenesU k Jožetu Andrejcu-Šublju, kjer se je zdravil eno leto.

S tem se je začel boj za rešitev ranjencev iz zasilnih skrivališč.

Lov na skrlte ranjence po Graški Gori so nemški orožniki uprizorili 24. februarja, le dan po odhodu štirih bataljonov z Završ. Vendar jih je v njihove kremplje prišlo samo nekaj, ki pa so jih Nemci takoj postrelili. Le za las je smrti ušel Vence Vesel iz Soddražice. S hišnim gospodajem Končnikom se je zakopal v otavo visoko na seneni gled. Od tam je videi in slišal, kako so orožniki našli in pokončali njegova ranjena soborca.¹⁴⁵

Štiije bataljoni so kljub skrbi za skrite ranjence naglo hodili. Že kmalu po polnoči so prečkali razdejano bojišče na Anžejevem vrhu in se ustavili pri Rdečniku, o Nemcih pa ni bilo nikjer ne duha ne sluha. Od Rdečnika so zavili na desno in se spustili strmo navzdol v grapo potoka Suhodolnice. Tam so pričakovali nemške zasede, pa jih ni bilo. Tako so prišli mimo Postavkovega mlina do vasice Sv. Duh 24. februarja 1944 še pred svitom. Tretji bataljon Tomšičeve se je nastanil pri kmetu Hovniku.

Po prihodu k Sv. Duhu so bili po enotah sestanki celic KPS in aktivov ZKM, na katerih so se dogovorili o pripravi na samostojno bojno delovanje. Izbrati je bilo treba zlasti obveščevalce, intendante in kuharje, preskrbeti posodo. V 3. bataljonu Tomšičeve se je kuharskih poslov lotil bolničar 2. čete Franc Garafolj. Prve jedi je skuhal v svinjskem kotlu, ki so ga mladinci poprej dobro zdrgnili in pomili. Začel se je tudi redni vojaški in politični pouk.

Ko so po enotah začeli redno kuhati, se je vanje takoj vrnila prejšnja živahnost in bojevitost. Žal se je pripetil tudi neprijeten dogodek. Borca Franca Kosa iz Šercejve je zamikala tuja lastnina. Pri neki hiši je ukradel žepno uro in zlatnino. Vojaško sodišče ga je 25. februarja obsodilo na smrt. Kazen, ki je bila prebrana pred zborom, so tudi takoj izvršili za bližnjim cerkvenim zidom.

Toda zvečer je prišlo tudi do zaželenega dogodka, ki je občutno vplival na nadaljnje premike, akcije in boje štirih bataljonov: 25. februarja 1944 se je v njihovem poveljstvu oglasil Jože Šurc-Gojko, aktivist OF šaleško-mislinjskega okrožja. Majoiu Ivanu Kovačiču-Efenki in drugim poveljnikom je posredoval nešteto nujnih obveščevalnih podatkov, obvestil o zaupnih ljudeh, pri katerih bi bilo mogoče skriti ranjence, pa tudi o javkah, kjer naj bi bataljoni iskali stik s Pohorsko brigado. Po teh obvestilih je Efenka sklenil poslati na pot dve posebni patrulji. Prvo so sestavili v Šercejvi. Dobila je ukaz, nemudoma oditi na Pohorje in tam poiskati Pohorsko brigado. Drugo je dal 3. bataljon Tomšičeve. Njena naloga je bila, odriniti proti Mozirskim planinam in naj ti divizijsko glavnino.

Stik s političnim zaledjem in iz njega izvirajoči ukrepi so bili dokaz, da štiije bataljoni sploh niso več obremenjeni z občutkom nemške ofenzive. Pri njih seje že začel prehod v nasprotno ofenzivo.¹⁴⁶

Pohod čez Zavodnje in hudi boji v Belih Vodah

Vse drugače je bilo pri divizijski glavnini. Podoba je bila, da jo najhujše šele čaka.

V prvih popoldanskih urah 22. februaija je dosegla prve domačije v Zavodnjah. Cesto Šoštanj-Zavodnje-Šentvid-Črna na Koroškem je prešla pri Stanovški kapelici, ne da bi kjerkoli ob nj ej trčila na sovražnike. Od Jurka seje mimo Koželja in Zdavca spustila v sotesko Strmine, potem pa hitela naprej proti Belim Vodam. Borci Štirinajste so hodili v raztrgani koloni in spotoma obirali bližnje kmetije, da bi dobili kaj za pod zob. Nemški zaupniki so jih ob petnajstih opazili južno od cerkve v Zavodnjah, ob šestnajstih pa že pri Razpodovniku* v Belih Vodah.

Do Razpodovnika v Belih Vodah je prišla Bračičeva brigada z 2. in 3. bataljonom, kije dobila nalogo, da mora nemudoma zasesti mežnarijo pri cerkvi sv. Križa (kota 1051) ter s tem preprečiti, da se tam ne bi ugnezdili sovražniki. Šercejjeva seje nastanila pri Razpodovniku v obeh hišah, pri Napotniku, Slivniku, Belovojšku in v sosednjih hišah pod Belimi Vodami. Ožji divizijski štab seje ustavil pri Banku, Topolšica 159, širši štab (kirurška ekipa, kulturniška skupina, radijske in druge zveze in štabna zaščita) je odšel k Žlebniku, Šentvid 2, divizijski OC z obveščevalnim vodom pa se je nastanil sto metrov stran pri Ocvirku, Šentvid 3. Za zaščitnico, najbližje cesti Zavodnje-Šentvid-Črna na Koroškem, je ostala Tomšičeva brigada, kije k Predniku prišla že ob šestnajstih.

Med potjo so bili tudi borci Tomšičeve deležni pustnih dobrot. Krofov so se najedli zlasti pri Javorniku v Zavodnjah, kjer so jih partizanke cvrle same iz že pripravljenega testa, takoj po prihodu do nastanišč pa so zakurili tudi pod kotli. Brigadni štab in 1. bataljon sta se nastanila pri Predniku, Zavodnje 38, kjer so imeli tudi veliko ranjencev. Kuhali so pri gospodarskem poslopju. Kakega živinčeta niso vzeli, pač pa so dobili nekaj moke. Borci 2. bataljona so dobili streho pri Zadniku, Zavodnje 39, manjša zaseda pa je ostala tudi v dolini pri Trebenšku. Partizani so s seboj vodili tudi

* V rabi je tudi ime Razpotnik (Lojze Rezoničnik, pojasnilo z dne 5. februaija 1989), kakor je zapisano v nemškem viru.

enega konja in tri mule. Kmetu Janezu Medvedu-Zadniku je še zlasti ugajala serasta mula in jo je hotel kupiti. Njen skrbnik pa mu je odvrnil, da bi mu jo dal za majhne denarje, če bi vedel, daje partizanski človek. Žal je potem ta mula končala blizu Stranišnika v Belih Vodah.

V obeh bataljonih je vladal občutek zmagoslavja, čeprav so bili borci na smrt utrujeni. Toda pri Predniku je kanila tudi grenka kaplja. Po imenu neznani komandir voda, splošno spoštovan zaradi izredne hrabrosti, si je prisvojil žlico in volnene nogavice, ker so bile njegove strgane in premočene. Domači so se pritožili, storilca pa ni bilo težko najti, ker se je sam javil. Vojaško sodišče gaje takoj obsodilo na smrt in ustreljen je bil še pred zatonom dneva.¹⁴⁷

Iz sovražnikovih virov ni razvidno, katera nemška enota se je z Razbojja pomaknila n kmetiji Radman v Šentvidu, kjer se je utrdila na hribčku z označbo kota 975. O dejavnosti in nalogah teh Nemcev ni ničesar znanega. Nastaja vprašanje, če morda niso premikov partizanskih kolon ob severni strani Loma opazili že popoldne ali pa je šio za domnevo, ki jo je kazalo sele preveriti. Znano je le to, da se je nekaj pred mrakom od kmetije Radman proti Žlebniku spustila ogledniška patrulja na smučeh, ki je štela 18 vojakov, prikritih z belimi zaščitnimi ogrinjali. Do Žlebnikove domačije, kjer partizani očitno niso imeli straže, so prišli neopaženi, tako daje bil beg iz hiše nemogoč ne samo skozi stranska, ampak tudi skozi dvoriščna vrata.

Partizani pri Žlebniku očitno niso bili čisto brezskrbni, saj jih je bilo kar pet, od katerih je vsak trdil, da je prvi zagledal Nemce. Borca Tone Žnidaršič-Mezinov in Lojze Zbačnik sta jih opazila izza štedilnika v pritličju skozi odprte duri, borec Stane Pahulje in kirurški asistent Vladimir Kravos skozi okno iz zgornje kuhinje, borec Edvard Marušič-Blaž pa z roba dvorišča. Takoj so skočili k orožju in oklicali preplah, da bi se sovražnikom postavili po robu. Štabna zaščita, ki ji je poveljeval Ivan Lamovšek-Runo, je takoj odhitela iz velike pritlične sobe, kjer skozi okna ni bilo zelenega pregleda, po stopnicah v zgornje prostore in tam zasedla okna, od koder je bilo mogoče dobro meriti. Nekateri, med njimi tudi konjevodec Franc Bavec-Gregorin, so skušali uiti skozi dvoriščna vrata, vendar so tam že naleteli na Nemce. Skozi ista oziroma glavna vrata se je nameraval umakniti tudi vodja kulturniške skupine Karei Destovnik-Kajuh, ki je pritekel po stopnicah od zgoraj, pa ga je Gregorin zavrnil. V splošni zmedbi se je Kajuh obrnil in stopil v razsvetljeno pritlično kuhinjo, kjer je trepetala in tar naia smrtno preplašena družina Pavleta Jelena, ki jo je hotel Kajuh pomiriti. Tam, sredi kuhinje, je s svojim životom prestregel prve strele in se

zgrudil. Vanj je streljal nemški vojak z razdalje komaj treh metrov, čeprav bi ga moral poprej pozvati na vdajo.

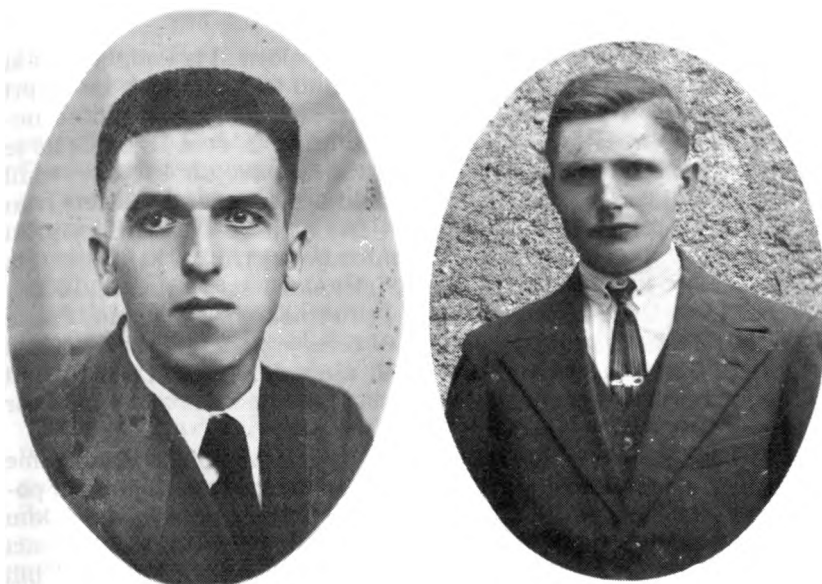
Nemci so skušali Žlebnikovo hišo zavzeti za vsako ceno. S puškomitraljezom so nažigali v pritlično kuhinjo, da se je na veliko krušil omet, vanjo je priletela celo ročna granata, ki pa se ni razpočila. Štabni zaščiti, ki so jo sestavljali najbolj preizkušeni borci, tudi sicer niso mogli do živega. En nemški vojak se je povzpел na bližnjo češpljo, od koder je hotel v zgornje prostore vreči bombo, vendar ga je eden izmed kurirjev opazil in z natančno merjenim strelom sklatil na tla. Puškomitraljezcu Vilku Kosu-Zoranu, ki je dogajanje pod sabo v snegu skrbno opazoval, se je kmalu posrečilo dobiti na muho svojega nasprotnika in njegovega pomočnika. S kratkim rafalom je oba utišal za vselej.

Medtem se je zaslišalo vpitje partizanskegajuriša z dveh strani. Od Banka je hitel širšemu divizijskemu štabu na pomoč namestnik komandanta 14. divizije Tone Vidmar-Luka z Matevžem Hacetom in kuriji, od Zadnika pa so tekli in kričali borci 2. bataljona Tomšičeve, ki jih je vodil brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha. Tistikrat je komandir Ivan Lamovšek-Runo zapovedal izpad in juriš iz Žlebnikove hiše. Njegovi borci so planili skozi vezna vrata čez dvorišče in skozi kuhinjska vrata proti ubitim Nemcem. Dva mrliča so takoj slekli in sezuli, zaplenili pa puškomitraljez in tri puške.

Med jurišem od Banka je prišlo tudi do nenavadne nesreče. Ivan Seljak-Čopič, kurir divizijskega komandanta Vasje, je na Žlebnikovem dvorišču opazil, da se nekaj pemika. Ker na klic, kdo je tam, ni bilo odziva, je streljal in smrtno zadel kravo, kije ob začetku nemškega napada ostala na prostem.

Vsemje bilo najbolj žal pesnika Karla Destovnika-Kajuha, kije medtem že izdihnil. Žrtev nepričakovanega nemškega napadaje bil tudi kuhar Ivan Adamič iz Sodražice. Med premetavanjem vreč z živežem po tistem, ko so Nemce že pregnali, je sprožil nepravilno uporabljeno italijansko bombo, ki mu je razparala trebuh. Šele pozno ponoči so odkrili, daje tam umri tudi Karlo Potrato iz Kočevja, rezervni poročnik prejšnje jugoslovanske vojske, kije bil ranjen v vrat 13. februarja med boji pri Sv. Petru nad Laškim¹⁴⁸

Zaradi nepričakovanega napada nemške ogledniške patrolje na širši divizijski štab pri Žlebniku je poveljstvo Štirinajste spoznalo, da mora svoje enote že čez noč pomakniti globlje proti Mozirskim planinam. Ukazalo je, naj bataljona Šercejve odrineta do Zaloke, kjer se bo nastanil tudi divizijski štab, bataljona Bračičeve naj se premakneta čez Štakne do Plešnika, Tomšičeva brigada s 1. in 2. bataljonom pa naj zasede kmetije od konca Belih Vod do Štakneta in tam ostane v zaščitnici.

Jožef Petrovčič iz Lokavca (levo) in Andrej Plos iz Viševka (desno), ki sta padla pri Počivalniku v Belih Vodah

Enote so se podvizale na pot 23. februarja 1944 kmalu po tretji uri. Tomšičeva seje od Prednika in Zadnika odpravila ob treh, vendar so zadnji borci od Prednika odšli šele okoli štirih. En huje ranjeni partizan, to je bil najbrž intendant Viktor Adamič-Zmago z Gradišča, je pri Predniku zaostal in seje pred Nemci umaknil zadnji hip, toda pri Banku so ga ujeli in takoj ustrelili.¹⁴⁹

Bataljona Tomšičeve sta hodila proti Belim Vodam v dveh kolumnah. Prvi z brigadnim štabom je šel po že pregaženi poti, ki stajo naredili Bračičeva in Šercerjeva brigada, tako da je previs pri Počivalniku dosegel mimo cerkve v Belih Vodah. Tam je opešal neznan partizan z lahkim minometom, ki ga je posadi v sneg in se brez volje ulegel zraven. Nihče več ga ni mogel spraviti dalje h Kozamurniku, kjer seje ustavil 1. bataljon z brigadnim štabom. Prezebli, izstradani in na smrt izčrpani partizani so z zaupanjem zrl v Vlada Mišico-Miha, ki jim je bil že vse od 18. februarja obenem brigadni politični komisar in komandant pa tudi vzor neustrašnega junaka. To je še posebej izpričal prav med boji pri Ravnah in pri Žlebniku.

Drugi bataljon je hodil po neki drugi poti, tako daje do previsa v Belih Vodah prišel mimo Počivalske Puše. Tista neshojena pot je povzročila kar precejšnjo zamudo, kajti do Počivalnika so enote

prispele šele 23. februarja ob desetih dopoldne. Pri Podgošniku si je našla nastanišče 2. četa, pri Počivalniku tretja, v dveh hišah pri Senovršniku pa 1. četa z bataljonskim štabom. Poveljniki so nemudoma poskrbeli za varovanja. Komandir 2. čete Lojze Uršič je poslal v zasedo k Počivalski Puši mitralješko trojko, ki jo je vodil Fjodor Šestako s puškomitraljezom daktjarev, komandir 3. čete Ivan Zore-Jernej pa je odredil stražo ob živi meji od Počivalnika proti Savineku. Kateri četi je pripadala mitralješka trojka, ki je odšla na opazovalnico k Sv. Križu, ni znano (glej skico št. 57 na str. 163).

Tudi partizani 2. bataljona so bili strašansko utrujeni. Franc Smrajc-Miklavž, politični komisar 3. čete, je padel na tla in zaspal medtem, ko je gospodinjo priganjal, naj zakuri peč. Drugi, zlasti navadni borci so se zgrudili na tla kakor vreče in zaspali kakor ubiti.¹⁵⁰

Polkovnik von Treeck je vedel, da partizanski diviziji ne sme dovoliti niti dneva oddiha. V napad proti Belim Vodam je takoj pogнал četo Maunzovih planinskih lovcev, okrepljeno z mitralješkim vodom, ki se je v noči na 23. februar spočila v Zavodnju. Ti Nemci so po sledih Štirinajste odrinili že ob prvem svitu. Da ne bi bili preveč obloženi in da jim v bojih ne bi zmanjkalo streliva, so dvignili na noge Ivana Buijaka, po domače Petra iz Zavodenj, ki naj bi z volji za njimi vozil municijo. Kot pred njimi borci Tomšičeve brigade so tudi oni prodirali v dveh kolonah. Najprej so udarili tišči Nemci, ki so se prikradli po gozdni poti mimo Klošnika. Zaseda 2. čete 2. bataljona pri Počivalski Puši ni bila zadosti budna, zato so jo presenetili, ne da bi Fjodor Šestako lahko sprožil kak rafal. Med begom proti Podgošniku je dobil strel v hrbet ter je takoj izdihnil, njegova pomočnika pa sta se rešila, vendar je bil eden ranjen.¹⁵¹

Ko so ob trinajstih jeknili posamični streli in rafali, se je komandir 2. čete Lojze Uršič ravno bril. Isto je počel komandir 3. čete Ivan Zore-Jernej. Malo pred tem so očistili orožje, mitraljezec Janez Mazi čiščenja še ni dokončal in je imel mitraljez razdrt, ko je skozi vrata planila bolničarka Ančka Škrilj-Begenjska in zakričala: »Nemci!«

Lojze Uršič z brivnikom med prsti je skozi okno zagledal sovražnika v belem zaščitnem ogrinjalu le nekaj metrov stran od Podgošnikove hiše, Ivan Zore-Jernej, šele napol obrit, pa je pod Počivalnikovo hišo uzrl tri sovražnike, ki so pravkar vlagali šarca na podstavek. Zgrabil je brzostrelko in užgal skozi, da jih je odgnal stran od nevarnega orožja. Hipoma je bilo jasno vsem, da so Nemci že okoli hiš in da je odpovedal stražar, neki Belokranjec.

To seje dogodilo zategadelj, ker je stražar mislil, da gre proti njemu vodnik Rudolf Jožef-Rudeln, kije nosil pravtakšno uniformo kakor

tišti Nemec. Koje partizanski stražar, pokrit s klobukom, spoznal zmoto, je bilo že prepozno. Nemški vojak je planil nanj in ga zabodel.

Nekaj borcev 3. čete na čelu z namestnikom političnega komisaia Cvetom Sedevčičem-Markom je skočilo od Počivalnika navzdol. Ti so skoraj vsi popadali, ker jih je na merek ujel nemški strojničar iz zvonika belovojške cerkve. Neki partizan je dobil rafal počež skozi trebuh, da mu je izstopilo drobovje, nakar so ga Nemci pokončali. Drugi so bili po brezupnem boju ujeti in je za njimi izginila vsakršna sled. Padli so Jožef Petrovčič iz Lokavca, Albert Poljšak iz Erzolja, Jože Purkart iz Strletov in Andrej Plos iz Viševka. Huje ranjen in ujet je bil Cveto Sedevčič-Marko, toda zadnji trenutek se mu je posrečilo skriti pod bližnji hlod komisarsko torbico s četnim seznamom in drugimi zaupnimi listinami.

Četna glavnina je sledila namestniku komandirja Jožetu Pečnikarju-Levu, ki je zapovedal umik od Počivalnika navzgor v gozd. V tisto smer se je med zadnjimi umikal tudi komandir Ivan Zore-Jernej, ki je poprej s težavo prebudil in postavil na noge političnega komisarja Franca Smrajca-Miklavža, sicer bi tudi njega ujeli Nemci. V roko ranjenega borca Tekavca iz Kočevja pa ni mogel spraviti s peči. Nemški vojaki so ga v hiši dobili in ga takoj pod njo ustrelili. Zvečer, že po temi je k Počivalniku pomotoma zašel še intendant Anton Fajdiga iz Nove Štifte pri Sodražici, ki je zbiral hrano za 2. bataljon. Maunzovi planinski lovci so ga takoj pokončali.

Tačas je od cerkve v Belih Vodah proti Podgošniku prišlo Nemcev, da je bilo vse zeleno. Šli so ob plotu Podgošnikovega vrta navzgor proti gozdu, da bi Podgošnikovo hišo obkolili z Grebena. Skozi okno od Podgošnika je po njih razkurila težka bređa, tako da se je oslabljena 2. četa na čelu s komandijem Lojzetom Uršičem umaknila brez izgub. Ob umiku navzgor proti Grebenu je Uršič sicer naletel na Maunzovega vojaka, kije na partizanskega komandirja streljal izza podrte smreke, vendar ga je zgrešil. To napako je izkušeni Uršič takoj izkoristil, natančno pomeril in Nemca smrtno zadel.¹⁵²

Pri Senovršniku, kjer je počivala 1. četa 2. bataljona, so ravno zaklali živinče, koje zadržal prvi rafal. Hitro so zasedli podstrešje, čeprav so se nekateri partizani tega dne prvič sezuli. Namestnik četnega političnega komisarja Marjan Jager-Ris si je lahko obul samo en škorenj, drugega ni mogel, ker mu je noga zaradi ozebljenosti otekla. Na Nemce v belih zaščitnih ogrinjalih je začel stregati napol bos. Po njih so učinkovito udarili zlasti mitraljezi. Dva Maunzova planinska lovca na smučeh sta obležala, drugi so zbežali.

Takoj zatem je prišlo povelje za nasprotni napad, ki ga je vodil novi komandir 1. čete Stane Šušteršič-Bojan. Taje za okrepitev dobil tudi eno četo 1. bataljona s težko bređo. Namen tega nasprot-

nega napadaje bil, obvladati gozdni Greben proti Počivalski Puši, ker so bila od tam nastanišča Tomšičeve najbolj ranljiva, obenem pa je bilo treba nemudoma omogočiti umik 3. četi, ki je obtičala v gozdu nad Počivalnikom (glej skico št. 57). Takrat seje posebno izkazal mitraljezec Alojz Kadunc-Slavc s težko brezo brez podstavka, ki je nemške vojake z natančnimi rafali takoj pognal v beg.

Padli in ustrel/eni 23. februarja 1944 pri Počivalniku in pod Sv. Križem: Jože Purkart iz Strletov pri Robu (levo), puškomitraljezec Anton Žnidaršič-Urhov (sredina) in Matija Kovačič-Turščev z Bločic (desno). Fotografij^{2a} Alberta Poljšaka iz Erzolja in Fjodora Šestaka iz ZSSR ni bilo mogoče dobiti.

Po poročilu polkovnika Egona von Treecka je morala biti ta partizanska poteza precej uspešna. Boštjanovi in Kotaijevi borci so naleteli na manjšo skupino nemških planinskih lovcev, ki so spremljali volovsko vprego Ivana Buijaka iz Zavodenj. Ta je za sovražnike prevažal strelivo, toda hipoma je ostal brez spremstva, ker so se njegovi varuhi razbežali. Kaj seje potem zgodilo s tovorom, iz partizanskih virov ni znano, toda okoli Počivalske Puše so se razplamteli srditi boji, ki Nemcem niso dajali nobenega upanja za uspeh. Šele po nekajurnih bojih so se morali partizani umakniti. Takrat so nemški vojaki v gozdu nad Počivalnikom našli ranjenega partizana. Pritirali so ga k drugim padlim pod Počivalnikom in ga pahnili v sneg, nakar je neki Nemec nanj vrgel ročno granato, ki je vsega razmesarila.

Manjša skupina Maunzovih planinskih lovcev je skušala že od vsega začetka zasesti cerkev sv. Križa, da bi imela od tam pregled nad partizanskimi položaji proti Senovršniku. Toda že med vzpenjanjem so Nemci naleteli na rafale. Slabo bi se jim pisalo, če partizanski mitralješki trojki ne bi primanjkovalo streliva, tako pa

jim je uspelo z njo kmalu opraviti. Tarn sta padla borca Anton Žnidaršič-Urhov in Matija Kovačič-Turščev z Bločic, njun rojak Rudolf Detoni pa je bil ujet.¹⁵³

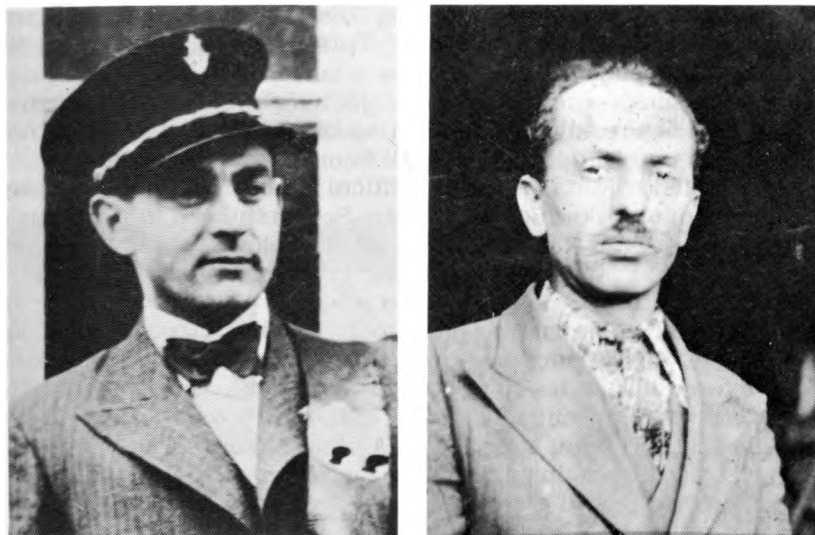
Po tem nasprotnem napadu se je 1. četa spet ugnezdila na podstrešju Senovršnikove hiše, da so bili partizani vsaj malo na toplem. Od tam so uspešno odbijali Nemce skoraj do večera.

Vlado Mišiča-Miha, brigadni politični komisar, in poročnik Jože Boldan-Silni sta ukazala, da je treba Senovršnikovo in Kozamurnikovo hišo braniti, dokler kuhaji ne skuhajo dveh obrokov, čete pa naj se izmenoma zvrstijo pri jedi. Pri tem je prihajalo do silno kritičnih trenutkov. Nekemu Nemcu je uspelo priti tako blizu, daje skozi okno h Kozamurniku zagnal ročno bombo. Razpočila se je na mizi za pečjo in pomočniku težke brede Jožetu Levsteku, Peričnikovemu iz Sodražice, odtrgala vso spodnjo čeljust, da mu je jezik visel ven. Po licih je obrizgala tudi mitraljezca Alojza Kadunca-Slavca. Kljub temu se je pognal k oknu kakor maček, tam prestregel drugo bombo in jo zalučal nazaj Nemcu za hrbet. Hip zatem je skozi okno potisnil glavo težke brede in pregnal vse sovražnike, ki so se prikrivali v bližini.

Tudi Senovršnikovo domačijo so partizani branili, dokler jim ni zmanjkalo streliva za težko bredo, ki so jo potem tam celo shranili. Toda zavedna Antonija Stopnik, Senovršnikova je prevzela v varstvo tudi ranjenega partizana. Rešila gaje tako, da gaje spravila v krušno peč, v listju pred njo pa zakurila. Nemci ga niso našli, čeprav so čakali v zasedi pri Senovršniku še tri dni.¹⁵⁴

Od Štakneta so partizani jurišali navkreber. Zasedli so Štakneči vrh (kota 1223) in Senovršski vrh (kota 1227) vse do Grebena. Ostanek druge in tretje čete 2. bataljona Tomšičeve sta se zasedrali na Senovrškem vrhu (glej skico št. 57). Tarn so Jernejevi borci zasedli prevladujoče položaje z namenom, da jih zadržijo do noči, če jim prej ne bo zmanjkalo streliva. Nemški planinski lovci so srdito pritiskali. Spopadi od blizu so zahtevali že več ranjenih partizanov, med katerimi so bili vodnik Viktor Kink-Očka iz Ljubljane ter borca Alojz Kodolja iz Dupelj pri Vipavi in Peter Debeljak iz Tenetiš na Gorenjskem.

Medtem so se vneli srditi boji tudi na črti od Štakneta proti Prevniku in Enciju, kjer je položaje branila Bračičeva brigada. Potankosti o teh bojih niso zapisane, vemo samo, da je 6. četi 14. policijskega polka uspelo Bračičevo odrezati od Tomšičeve brigade. Do komandanta Franca Bobnarja-Gedža se ni mogel prebiti noben kurir iz štabne patrulje tomšičevcev. To je uspelo šele neznanemu Čerkezu, ki je imel prav tako uniformo kakor esesovci, toda nazaj grede so ga Nemci že pošinili. Začeli so po njem nabijati

Intendant Anton Fajdiga iz Nove Stifte pri Vincah (levo), kije zašel v nemško zasedo in padel, in Jože Levstek-Peričnikov iz Sodražice (desno), kije bil pri Kozamurniku hudo ranjen, premimi in pokopan pa je bil pri Štaknetu.

z vsem orožjem, tudi z minometi, tako da so mu s pieci in hrbta odstrelili plašč in suknjič vse do kože.¹⁵⁵

Maunzovi planinski lovci so z zatonom dneva pritiskali vse huje in zmeraj več jih je bilo pred položaji 3. čete 2. bataljona. Komandir Ivan Zore-Jernej je z grozo spoznal, da njegovi borci novega nemškega naskoka ne bodo vzdržali, ker so že čisto na koncu s strelivom. V brigadni štab je poslal bataljonskega sekretarja ZKM Lojzeta Dolničarja v spremstvu še dveh partizanov, ki so nosili sporočilo, da Senovrškega vrha (kota 1227) ne bo več mogoče braniti.

Na poti k Štaknetu so začeli po trojki nabijati Nemci s šarcem. Ko so se partizani prvič zagnali v sneg, je obležal eden, ko so rafali prepikali zamete drugič, je ostal živ le še Lojze. Do Štakneta, kjerjetačas prebival brigadni štab, je bilo samo še 40 metrov, toda devetnajstletni Dolničar je vedel, da do tja ne bo pritekel. Na levi pod potjo je opazil svinjak z odprtimi vrati. Do njega je bilo samo šest metrov, zato se je Lojze pogнал vanj, toda Nemci so začeli nemudoma tolči na vrata. Koje pomolil ven kapo na cevi brzostrelke, seje takoj usui rafal. Potem je Lojze opazil večjo lino na nasprotni strani svinjaka, kije bila zatlačena z zmrznjeno slamo. Z naporom jo je zbezal ven, potisnil skozi nahrbtnik in brzostrelko, nato pa se prekobalil skozi lino še sam. Od tam je v

mrtvem kotu prišel vhlšo, kjer so štabovci spali, politični komisar Vlado Mišiea-Miha pa je kinkal, naslonjen na komolcih. Tistikrat je Lojze Dolničar zagledal! Nemca, kije bilže pri svinjaku, in vanj ustrelil kar iz hiše. To je štabovce vrglo na noge.

Drugi nemški vojak seje hip za tem razkoračil na vežnem vragu med podboje in zažigal v notranjost. Nanj sta se od zgoraj vrgla Vlado Mišiea-Miha in Jože Boldan-Silni ter ga zadavila. Vendar so bili za hišo še drugi Nemci, zato se je bilo treba brez obotavljanja umakniti navzdol v grapo potoka Kramarice. Pri umiku sta bila laže ranjena čevljar Ignac Tratar-Nace iz Trščine in intendant Ignac Vidrih-Nace iz Zdenske vasi, malo prej na Štaknečem vrhu pa tudi namestnik četnega političnega komisaija Franc Lesica-Grče iz Vrbljena. Iz hiše se je komaj rešil kurir Vid Ganoni-Vide, ki je tako trdno spai, da gaje gospodinja predramila le z največjo muko. Napol zbujen je planil v vežo in zagnal ročno bombo skozi duri, tja, kjer je čutil sovražnika, potem pa seje pognal čez prag in tekel, da bi si rešil življenje. Kaj seje pripetilo tovarišema, ki sta se umikala skupaj z njim, ni zvedel nikoli.¹⁵⁶

Maunzova četa planinskih lovcev je von Treecku poročala, da je med začetnimi boji v Belih Vodah ubila 8 in ujela 6 partizanov. Ta navedba je dokaj točna. Napihnjjen je tišti del nemškega poročila, ki navaja, da so imeli partizani 34 mrtvih, prešteti na terenu, in da so izgubili pet lahkih mitraljezov. Po nemškem umiku so prebivalci Belih Vod pobrali in pri belovojski cerkvi pokopali 13 padlih partizanov, medtem ko je preminuli Jože Levs tek ostai začasno pokopan pri Štaknetu. Od naštetih štirinajst jih je v bojih padlo le šest, osem so jih Nemci pokončali po zajetju ali odkritju. Ustrelili so vse tište, ki niso mogli stati ali hoditi, nekatere tudi iz ih te. Tri onemogle iz Šercejeve brigade so izsledili in ustrelili pri Razpodovniku, dva onemogla iz Bračičeve pa pri organistu v Belih Vodah, torej jih je iz Tomšičeve padlo le devet. Vseh ujetih, ki so jih Nemci pustili pri življenju, je bilo (po izpovedi preživelega Cveta Sedevčiča-Marka) v Belih Vodah trinajst. Od tega so Rudolf Košir iz Sodražice, Jože Jurjevčič z Lipsenja, Franc Vrh iz Šembij, Rudolf Detoni z Bločic, Alojz Papič-Konjar iz Gribelj, Miha Stublar iz Krasinca in Cveto Sedevčič-Marko izhajali iz Tomšičeve, Tone Žnidaršič-Mezinov in Anton Jakopič sta pripadala štabu divizije, preostali štii je pa Šercejevi in Bračičevi brigadi.

Potemtakem je imela Tomšičeva brigada med boji pri Belih Vodah deset mrtvih, od tega štiri zajete in ustreljene, sedem ujetih in najmanj sedem ranjenih. Nemcem so padli v roke samo trije puškomitraljezi, dva so očitno izsledili skrita, ker je partizanom žanje zmanjkalo streliva.

Nemci o svojih izgubah niso poročali. Prav gotovo je tudi pri njih tekla kri. O njihovi nemoči priča zlasti podatek, daje morala iti v boj od Šentvida tudi 6.četa 14. policijskega polka SS in daje polkovnik von Treeck četo planinskih lovcev še pred večerom okrepil z 2. ogledniškim eskadronom in z enim pehotnim topom.¹⁵⁷

Napori, beganje in žrtve na Mozirskih planinah

Po umiku od Štakneta, Kozamurnika in Senovršnika sta se 1. in 2. bataljon Tomšičeve zbrala v grapi Kramarice. Od tam sta se ob potoku Kramarica napotila v sotesko Ljubije k žagi Spodnjega Brložnika, ki je zdaj ni več, tam pa sta zavila na desno proti Zaloki ter Spodnjemu in Zgornjemu Brložniku. Pot je bila silno strma in težavna, snega meter ali še več.

V Zaloki seje Tomšičeva priključila Šerčerjevi brigadi. Ta si je za vodnika v osrčje Mozirskih planin pridobila Lovra Lesjaka, ki je na tej poti celo izgubil klobuk, Tomšičevi pa namenila trinajstletnega možnega vodnika Franca Rženičnika, Leskovškovega. Gaz sije kolona utirala od Brložnika po stari Laški cesti na Romo (zdaj Vranji vrh, kota 1375). Nalogo, da hodi v divizijski zaščitnici, je dobila Bračičeva brigada. Po prihodu pod požgano planinsko kočjo na Smrekovcu sta bataljona Tomšičeve zavila čez Krumpački stan (tamkaj so bile pastirske kolibe) h Kugovniku in Ramšaku (glej skico št. 58 na str. 164). Pri odhodu z glavne gazi, ki so jo naredili borci Šercejjeve brigade na poti k Atelšku, so borci 2. čete 1. bataljona, ki so bili v brigadni zaščitnici, zabrisali za sabo vse sledi. To so storili s pomočjo edinega konja. Tega so napregli v velik in razkrečen glog (beli trn), ki je zasipal nj iho vo gaz kakornekakšenplug. Odcepz glavne gazi jebil tako dobro prikrit, da je patrolja zaščitnica, ki za to kamuflažo ni vedela, pot nadaljevala do nenaseljene Atelškove kmetije, kjer se je pridružila Bračičevi brigadi. V tej patrolji so bili vodnik Tone Ilenič-Lojze, politdelegat Martin Nemanic-Pavle, puškomitraljezec Lucijan Furlanič in njegov pomočnik. Oboroženi so bili z dvema zbrojevčkama, vendar niso imeli nobenega streliva več.

H Kugovniku sta bataljona Tomšičeve prišla 24. februarja še pred svitom. Pri Kugovniku je ostal 1. bataljon, ki gaje spremljalo kakih 25 ranjencev. Brigadni štab z 2. bataljonom pa seje nastanil pri Ramšaku. Na teh kmetijah so prebili še zadnji del noci in naslednji dan, ne da bi prišli v stik z Nemci. Nekaj so si tudi skuhal. Pri Kugovniku so dobili krompir in malo moke, pri Ramšaku menda tudi ovco, goveje živine pa na teh kmetijah ni bilo, kaj ti Nemci so jo zasegli in odgnali v dolino že pred tem.¹⁵⁸

Četa Maunzovih planinskih lovcev je zvečer 23. februarja izgubila bojni stik s Tomšičevo brigado kakor vsakič dotlej. Noč na 24. februar je prebila v Belih Vodah, vendar so njene ogledniške patrulje pozno ponoči izvedele, da so se partizani zagrizli daleč v Mozirске planine. Polkovnik von Treeck, kije dopoldne 23. februarja svoj štab premaknil v Moziije, je na podlagi takih obvestil ocenil, da so ostanki partizanske divizije na koncu svojih moči, češ da imajo samo še četrtno moštva. Ker jim je poskus za prehod na Koroško spodletel, se bodo poskušali izmuzniti na zahod čez Planino in mimo Raduhe po znanih partizanskih prehodih, ki pa so zasneženi in težko prehodni, kar daje nemškim enotam ugodne možnosti za popolno uničenje Štirinajste.

Von Treeck si je spet mel roke. Že pred tem je velel iz dveh šibkih čet Maunzovih planinskih lovcev sestaviti bojno skupino. Dodelil ji je poznavalce Savinjskih Alp iz vrst vermanov in oddelek gozdne zaščite vojnega letalstva za opazovalnico. Že 23. februarja ob petih zjutraj jo je napotil z Ljubnega po dolini Ljubnice in mimo Sv. Miklavža v Ljubenskih Rastkah do Planine, da bi tam partizanski diviziji zaprla pot proti zahodu, jo prisilila na boj ter jo do konca uničila. V noči na 24. februar 1944 ji je poslal samo še dodatno sporočilo, daje Štirinajsta odšla po domnevani poti, svoje poveljstvo pa je sklenil premestiti iz Mozirja na Ljubno.¹⁵⁹

Štab Štirinajste je imel drugačne načrte, kljub temu pa so se križali z nemškimi. Ker so bile brigade tako rekoč brez streliva, je že od Zaloke k Atelšku odrinil z namenom, da se s Šerčerjevo brigado prevrže mimo Ljubnega v okoliš Gornjega Grada in dobi povezavo s Šlandrovo brigado, da bi se z njeno pomočjo oskrbel s strelivom. Po prihodu do zapuščene kmetije Atelšek, od koder so Nemci domače izselili, je štab divizije sklenil, naj brigade ločeno odidejo čez Savinjo do Save in, če se bo nemška ofenziva nadaljevala z nezmanjšano močjo in z nenehnimi obkolitvami, naj preidejo tudi Savo in se vrnejo na Dolenjsko. Prva naj bi čez Savinjo odšla Šercejjeva, za njo Tomšičeva in nato Bračičeva brigada (glej skico št. 58 na že omenjeni strani).

Šercejjeva je tudi v resnici odšla prva. Od divizijskega štaba jo je spremljal namestnik komandanta Tone Vidmar-Luka. Ker se je o tem, da namerava Šercejjeva oditi prek Savinje in Save na Dolenjsko, govorilo tudi med navadnimi partizani, so se Tonetu Vidmajju-Luku pridružili celo nekateri tomšičevci, zlasti iz 1. bataljona, na primer politični komisar 3. čete France Gruden-Švejk in vodnik Franc Debevec-Francel, morda pa še kdo. Toda ta pohod je bil plod vse prehude neučakanosti. Poveljniki niso mogli počakati niti na poročilo obveščevalne patrulje, ki je prejšnjega dne še pred

mrakom odrinila iz Zaloke čez Planino do kmeta Rabona. Vodiljo je zastavnik Franc Valušnik-Gorenc, ki pa je bil skupaj z mitraljezcem Stankom Janežem medtem že ujet, njegovi soborci pa razkropljeni.

Šerčerjeva brigada se je v tesno dolino potoka Krumpaha spustila tako rekoč na slepo, patrulja predhodnica pa je bila silno previdna. Ko se je ob osmih zjutraj bližala Ljubenskim Rastkam, je nemško zaporo pri Retku in Sv. Miklavžu še pravočasno zapazila, tako daje Ivo Grizon z natančnim strelom celo utišal vermanskega

Podli okoli Primoža nad Ljubnim ob Savinji: Jože Golob iz Drage pri Šentrupertu (levo), Radivoj Lovec-Don iz Volčje Drage (sredina) in Martin Judnič z Omote pri Semiču(desno). Za Franca Gorenca iz Čilpaha pri Trebelnem nismo mogli dobiti fotografij/.

mitraljezca. Toda Maunzovi planinski lovci so zasedli tudi položaje od Rabona mimo Vrka do Lomška, ravno v tisto smer pa se je po grapi potoka Robanšek umikala glavnina Šerčijeve. Sovražniki so jo presenetili pri Vrkovi žagi in nekaj pred enajsto se je začel pravi pokol. Nemci so našli 35 padlih partizanov in 5 ujetih, vendar so zagotovo precej pretiravali.

Po Gučkovih navedbah izhaja, da je imela Šerčerjeva tam 14 mrtvih, 3 ujete in vsaj 6 ranjenih, pri tem so štete tudi izgube Gorenčeve patrulje. Vrh tega so Nemci med padle šteli vsaj dva taka, ki sta se potuhnili, iz fotografije ujetih, ki so bili štii, pa gre sklepati, da so k ujetnikom šteli tudi neznano koroško partizanko, ki so jo pri zaslišanju ustrelili. Kljub temu so bile izgube Šerčijeve zelo hude. Poleg drugih prekaljenih partizanov je tam padel tudi kapetan Jože Jerman, namestnik brigadnega komandanta, ki ga poznamo iz prvega leta Tomšičeve brigade.¹⁶⁰

Prav gotovo so Nemci k padlim in ujetim pri Vrkovi žagi šteli vse partizanske izgube, torej tudi tište iz Tomšičeve, ki pa tega dne ni

imela bojev. Ob nemške zapore so udajale samo njene patrolje, ki jih je pošiljala mimo Primoža proti Savinji, kamor pa se ni dalo prebiti. Ti patroljni spopadi so zahtevali štiri mrtve, enega ranjenega in vsaj dva ujeta. Padli so Radivoj Lovec-Don iz Volčje Drage, Franc Gorenc iz Čilpaha pri Trebelnem, Jože Golob iz Drage pri Šentrupertu in Martin Judnič z Omote pri Semiču.

Bataljona Šerceijeve sta se še dokaj srečno izvila iz smrtnega objema pod Vrkom. Namestnik komandanta Štirinajste Tone Vidmar-Luka ju je izvlekel na Komen (kota 1684), kjer so borci prišli do sape, se pogreli na popoldanskem soncu, si otrebili uši in se uredili, z nočjo pa so se spustili na Koroško stran k Lahu, Pečninu in Hlipovcu.¹⁶¹

Mnogo huje je bilo za 2. in 3. bataljon Bračičeve. Že vso pot od Zaloke sta morala zadrževati Maunzove planinske lovce, ki so jima sledili iz Belih Vod. Poročali so, da so ubili tri in ujeli devet partizanov. Čez dan se je brigada pomaknila proti Mrzlemu vrhu in Boskovcu (kota 1587), kjer je skušala najti vrzel za prehod čez Savinjo, pa je povsod čutila sovražnike. Okoli šestnajstih se je ona spustila od Atelška v grapo Krumpaha, da bi se s štabom Štirinajste premaknila mimo Vodnika k Ramšaku, toda v grapi so po nj ej udarili Nemci, ki so prišli od kmeta Kozla, ji prizadejali precej izgub in veliko borcev ujeli. Tam je bil iz Tomšičeve brigade ranjen vodnik Anton Ilenič-Lojze.

Glavnina Bračičeve se je umaknila nazaj k Atelšku. Tarn so jo še pred večerom napadli Nemci, in sicer z dveh strani. Od vzhodne, mimo Črnega in Atelskega vrha sta napadala četa planinskih lovcev in 2. ogledniški eskadron, od zahodne pa sta pritislili dve četi planinskih lovcev, ki sta prišli iz Ljubenskih Rastk. Položaje okoli Atelška so zasuli z minami. Ker je Bračičevi primanjkovalo streliva, se je morala kmalu umakniti proti Radegundi. Od tam je brigadni komandant Franc Bobnar-Gedžo nameraval odvesti 2. in 3. bataljon severno od Ljubnega do Orešnika, nato pa prečkati cesto Ljubno-Luče in prestopiti Savinjo še isto noč. S tem namenom sije oskrbel dobrega vodnika, nakar so se njegove enote spustile navzdol proti Ljubnemu brez najmajšega počitka.¹⁶²

Dokazano je, da Tone Vidmar-Luka od Laha in Hlipovca v štab Štirinajste k Ramšaku ni poslal nobenega sporočila, da na koroški strani Komna ni Nemcev. In kljub temu se je štab Štirinajste namenil oditi po isti poti.

Pozno zvečer 24. februarja se je namreč štab Tomšičeve z 2. bataljonom, z njim pa je hodil tudi divizijski štab, vrnil h Kugovniku in ukazal premik na koroško stran (glej skico št. 58). Pot je šel kazat stari Jože Brglez-Kugovnik. Nadel sije krplje in vzel later-

no. Partizane je povedel proti Krnesu (kota 1613), kjer je stala stara gozdarska bajta. Tarn so zašli, tako daje predhodnica prišla do zaščitnice, v kateri je bil Franci Šlajpah-Pogačev. Potem so hodili po vrhu slemena čez Komen (kota 1684) in naprej do prelaza Hlipovec, od koder so se spustili proti Lahu.

Seveda so morali partizani na tej poti premagovati najmanj meter globok sfieg in razne opasti. Lojze Dolničar in Jože Pečnikar-Lev sta bila tako utrujena, da sta pred spustom čez prelaz Hlipovec zavila pod bližnjo smreko in legla, pa ju je v hipu zmanjkalo, tako da k Lahu in Hlipovcu ništa prišla nikoli. Konj, ki so ga partizani pustili izčrpanega, je koloni sledil čez Krnes. Med Krnesom in Komnom je padel v zamet med skale in tam tudi končal.

Do Hlipovca je 2. bataljon Tomšičeve brigade prišel ob petih zjutraj, 1. bataljon seje nastanil pri Pečniku, oba štaba, divizijski in brigadni pa sta ostala pri Lahu, kjer so partizani takoj ubili vola. Nekaj mesa so prinesli tudi k Hlipovcu, kjer pa so kuharji 2. bataljona začeli že pred tem kuhati v kotlih kislo zelje. Brž po prihodu k Hlipovcu so se partizani dobro zavarovali. Ob gospodarskem poslopu so postavili stražo, puškomitralješko trojko pa so poslali v zasedo h kapelici sv. Roka, od koder je bil lep pregled na pot skozi Hlipovsko globačo.

Tone Vidmar-Lukazbataljonoma Šercejve brigade je te domačije zapustil že ob štirih zjutraj, torej dobro uro pred prihodom Tomšičeve. Sedemnajstletni Franc Grabnar, po domače Hlipovec, je šel šercejcem kazat pot do Osojnika in Plaznika v Bistri.¹⁶³

Nemški ovaduhi sicer niso bili čisto na tekočem o vseh naštetih premikih, zato je udarec, preračunan za Šercerjevo brigado, moral prestreči Tomšičeva.

Treecokovo poročilo kaže, da nemško poveljstvo sploh ni veijelo v možnost, da bi se mogle enote Štirinajste prebiti čez Krnes in Komen v Bistro. To mnenje je spremenilo šele v noči na 25. februar, koje iz Šentvida pri Zavodnjah poslalo prek Črne proti Hlipovcu 6. četo 14. policijskega polka SS. Odriniti je morala tako hitro, da so bili vojaki popolnoma zadihani in brez navdušenja za boj. To naglico je zakrivil Hlipovčev hlapec, ki se je po naročilu gospodajja izmuznil partizanskemu stražaiju že kmalu zvečer.

Partizanska zaseda pri kapelici sv. Roka je bila budna. Malo pred enajsto je sporočila, da se bližajo Nemci. Manjša skupina je šla po poti od Čarfove bajte, glavnina Nemcev pa je prodirala po gozdnem pobočju Petelinovega vrha, od koder je začela steljati na partizane pri Hlipovcu s šarcem. Njihovi rafali so brizgali na vhodna vrata in strme stopnice, ki so vodile iz zgornjih prostorov. Na domače niso streljali.

Napadeni partizanski borci so Nemcem slabo odgovarjali, ker so bili zvečine brez steliva. Njihovi poveljniki so že takoj na začetku ukazali umik, pri obeh bataljonih je bilo treba tudi prevrniti kotle s hrano. Skozi vrata se ni dalo. Treba je bilo skakati skozi okna na tisto stran hiše, kije bila v mrtvem kotu, nakar so bežali po planem čez Hlipovško globačo proti Pečninovemu jarku in Pečninovemu vrhu, od tam pa proti Lahu. Gaziti so morali celec, snega je bilo povsod čez kolena, povrh je bila skorja, ki seje udirala, a Nemci so bili komaj sto metrov daleč.

Med umikom od Hlipovca je bil ranjen le partizan Janko Cerar-Hanzi iz Krašnje, padel ni nobeden. Zapitek za nemško junaštvo so morali plačati Hlipovčevi, kajti od nemških min se je vžgal njihov hlev in pogorel do tal.

Esesovci so brž po napadu od zahoda, s Petelinovega vrha in z dna Hlipovške globače, razvili levi krak obkoljevalnih klešč, ki je prodiral po Pečninovem jarku. Na srečo so bili prepozni. V roke jim je prišel le en partizan, ki je omagal in se sam ustrelil, da ga sovražniki ne bi dobili živega.

Ko so Nemci zavzeli Hlipovčevo hišo, so se spravili na napol kuhano zelje. Pobirali in tlačili so si ga v usta kar z rokami. Pri tem seje eden izmed njih Hlipovčevim opravičeval, da so oni prav tako lačni in na koncu z močmi kakor partizani. Obenem je namignil z roko, da imajo vojne čez glavo. Sicer pa so policisti SS prišli samo k Hlipovcu in Pečninu, do Laha pa si niso upali.¹⁶⁴

Medtem je skupina Maiwaldovih policistov zasledila in napadla še intendantsko patroljo Šercerjeve pri Mlinarskem v Bistri. Očitno so Nemci tedaj že vedeli, da so partizani pod vodstvom majorja Toneta Vidmaiija-Luka odšli k Osojniku, ker so začeli nemudoma pritiskati v tisto smer. Kuhaji so morali prevrniti kotle z napol kuhano ovčino, bataljona pa sta se podvizala na Oražev hrib (kota 1300), da bi dobila zavetje pri tamkajšnji lovski koči. Partizani pa so morali oditi tudi od tam, ker jih je kmalu presenetila policijska smučarska patrolja. Šercerjeva brigada med temi spopadi ni imela izgub, pri Osojniku je bil laže ranjen le tomšičevec Franc Debevec-Francel.

Ob umiku proti zahodu sta borcem Šercerjeve kazala pot Jakob Kos in Jakob Kranjc z Retebove kmetije. Hodili so po grebenu čez Knezovo špico. Do Finka in Heda so prišli šele po sončnem zahodu. Pri premožnejšem Hedu so dobili najprej kruha, nato so si skuhalo še repe z ovčino, poveljnikom pa so domači dali na mizo tudi za-beljene žgance in narezek iz prekajenega mesa. Po jedi, ki je bila obed in večerja skupaj, so odrinili dalje do kmetije Haderlap, kjer jih je zavedni Justin Verdel prijazno sprejel, jih spravil pod streho,

za prvo silo nahranil in celo poskrbel, da so postavili straže na vse ve rj et ne dostope. Prizadevni vodnik Janko Kos pa je še pred tem predhodnico odpeljal naprej do kmeta Prosenca, da bi poskrbela za varno pot pod Olševo proti Solčavi.¹⁶⁵

Bataljona Tomšičeve sta se od Laha umaknila h križu. Od tam sta zavila proti Lahovemu mlinu in navkreber po Lahovem jarku. Strmo pot so morali partizani premagovati, ne da bi se poprej spočili in si potešili lakoto. Meso ubitega vola, ki je bilo še surovo, jim je bilo le v breme, ne pa v uteho sestradanemu želodcu. Videti je bilo, da jim bo tišči vzpon pobral še zadnje ostanke moči. Odveč jim je bil vsak tovor. Omagovali so zlasti ranjeni in ozebljeni. Puško-mitraljezec Severin Nemec-Teklo se je kar opotekal. Četnega političnega komisaija je prosil, naj orožje poprime vsaj za pol ure, pa ga ni nihče uslišal. Več razumevanja je doživela ozebla Božidara Betriani-Dara. Pomagali so ji kuriji, med njimi Vid Ganoni-Vide, zlasti pa junak Martin Kotar. Mnogi partizani so ozebli šele na tej poti. To se je zgodilo tudi komandiju Janezu Kramariču.

Izčrpani borci Tomšičeve so prelaz Hlipovec dosegli po že utrjeni gazi, ki so jo naredili ponoči v nasprotni smeri in pred njimi šercejenci pod vodstvom Toneta Vidmaijskega-Luka. Takrat je ura kazala okoli petnajstih. In šele tedaj sta se prebudila Jože Pečnikar-Lev in Lojze Dolničar. Bila sta vsa otrpla. Malo je manjkalo, da ništa zmrazilo. Na noge sta se lahko postavila šele potem, ko sta eden drugemu zdrgnila ude. Potem sta se pri prelazu Hlipovec skrivoma spet priključila brigadni koloni, ne da bi vedela, kaj se je med tem dogajalo pri Hlipovcu in Lahu.

Toda pet borcev je zaspalo in ostalo že pri Ramšaku. Koje potem šestnajstletni Viktor Grča iz Ribnice iskal pot za svojim bataljonom, so ga izsledili Nemci, ga zgrabili in ga odvedli v ujetništvo. Podobna usoda je čakala prekaljenega komunista Fedorja Kovačiča-Jožeta, ki mu je življenjske moči pobrala zlatenica, politdelegata Martina Nemanica-Pavieta in puškomitraljezca Lucijana Furlaniča.* Sovražniki so jih dobili v roke, ne da bi se jim lahko upirali.

Brigadna glavnina se ni utegnila ukvarjati z borci, ki so zaspali ali zaostali. Podrejala se je neizprosni naravi, da more

* Martin Nemanica-Pavle in Lucijan Furlanič sta bila ujeta 26. februarja 1944, drugi dan po poskusu Bračičeve, da bi prešla Savinjo pod Orešnikom, ko so nemški vojaki večino razkropljenih ali skritih bračičevcev že polovili. Tudi onadva sta se skrila v nekem skednju v Primožu, vendar ju je hišni gospodar izdal. V Ljubnem sta bila zaprta skupaj z drugimi ujetniki v enem samem prostoru. Vseh ujetnikov je bilo okoli 60, med njimi eden ranjen skozi pljuča. Nemški oficir, kije Nemanica in Furlaniča zasliševal, je hotel

preživeti in zmagati samo tišti, ki premore nezlomljivo voljo in moč. Brž po vzponu do prelaza Hlipovec je zavila na planino Veliki Travnik (kota 1637). Nato si je utirala gaz v celec čez Presečnikov vrh (kota 1573) do Bele Peči (kota 1353), kamor je prispela šele 25. februarja okoli polnoči (glej skico št. 58). Borno zavetje pred mrazom si je našla v planinskih hlevih in pastirskih kolibah. Kako hude napore so morali prestati borci Tomšičeve brigade, si lahko predstavljamo po podatku, da seje neznanemu partizanu tisto noč omračil um, kar je bil že drugi primer v zadnjih treh dneh.¹⁶⁶

Nekje pri Rezarju je Bračičeva srečno prešla Ljubnico, 25. februarja malo pred svitom tudi cesto Ljubno-Luče, pri prehodu čez Savinjo pa seje zataknilo. Duško Remih, kije bil z 2. bataljonom v predhodnici, je zašel v močno nemško zasedo. Mitralješki rafali so pokosili precej borcev, 11 partizanov pa so Nemci zajeli. Brigada se je razbila na štiri večje in več manjših skupin. Dvema skupinama, eno je vodil Duško Remih, je uspelo še isto noč preiti Savinjo in se premakniti proti Novi Štifi. Ti skupini, šteli sta 23 borcev, ki jima Nemci niso bili za petami, sta dobili stik s šlandrovci na Menini planini. Druge so se umikale nazaj mimo Primoža in čez Konjski vrh. Komandant Bračičeve Franc Bobnar-Gedžo je svojo skupino, v njej je bilo 28 borcev in članov širšega štaba, pripeljal najprej do Ramsaka in nato h Kugovniku, kjer je našel 25 ranjencev. Nadaljnji dve sta vodila namestnik komandanta 2. bataljona Lojze Majetič, ki je zbral okoli sebe kakšnih 30 ljudi, in začasni komandant 3. bataljona Bogomir Krenčič-Bogo, kije imel ob sebi tudi kakšnih 30 borcev. Ti skupini sta na Beli Peči dobili stik z 2. bataljonom Tomšičeve, najprej Krenčičeva, potem pa še Majetičeva. Skupaj sta šteli približno 60 borcev, ki pa so bili vsi na smrt izčrpani.¹⁶⁷

K sreči so moči pošle tudi Maunzovim planinskim lovcem. Čete, ki so se 24. februarja 1944 pozno zvečer združile pri Atelšku in tam preživele noč, so ostale brez vsakršne hrane, zato tudi niso imele volje za nadaljevanje hajke. Vojaki so se uprli, da bi lačni kolovratili po Mozirskih planinah, in že sredi dopoldneva odrinili proti Ljubnemu. Preiskati niso marali niti bližnjih domačij Kugovnik in

vedeti, kako je imel brigadnemu političnemu komisarju (po dveh hudih klotutih je Lucijan povedal ime Miha, kar je bilo le partizansko ime), koliko bataljonov se je prebilo na Pohorje (Nemanič je povedal, da trije), najbolj vztrajno pa je spraševal, kje so pustili oziroma skrili ranjenega namestnika brigadnega komandanta Jožeta Lepina-Risa. Nemanič in Furlanič sta odgovajjala, da tega ne vesta. Tega najbrž tudi res ništa vedela (po pričevanju Martina Nemaniča v pripombah Janeza Kramariča z dne 10. oktobra 1988).

Ramšak. Tako se je zgodilo, da v ti dve hiši takrat sploh ni stopila nemška noga.

Kakor je Braškaiju po vojni povedal neki vojni ujetnik iz Treeckovega štaba, se je polkovnik Egon von Treeck razjezil in ukazal nekaj vojakov ustreliti, toda svojih načrtov vseeno ni mogel več uresničiti. Ubogali so ga samo še deželni strelci iz bojne skupine Winkler, ki je svoje poveljstvo premaknila v gostilno Čeršek ob potoku Dupeljnik. Dobili so zapoved, da morajo preiskati vse kmetije do Kosmačevih Rastk (kota 1005) na vzhodu ter tam ostati v zasedah. Če bodo prišli v stik s partizani, se morajo začeti takoj bojevat. Toda tudi deželnim strelcem ni dišalo, da bi rinili predaleč proti Beli peči. Zadovoljili so se s tem, da so lovili in pobijali onemogle. Pri kmetijah Mure, Dežnik in Detnar so ujeli sedem partizanov in pet partizank, pobili so jih pet, zaplenili pa so puškomitraljez, lahki minomet in še nekaj pušk.

Posebno prizadevni pri preiskovanju osamljenih kmetij so bili vermani, ki so pomorili še štiri partizane, sedem pa so jih ujeli. Tako se je na Ljubnem ob Savinji do 26. februarja, koje polkovnik von Treeck ustavil hajko proti 14. diviziji, nabralo 35 ujetih partizanov. Vseh ujetih borcev Stirinajste so Nemci našeli 163, njene izgube v mrtvih pa so cenili na 600 ljudi. Za nemško stran so priznali 41 mrtvih (od tega en oficir), 151 ranjenih (od tega pet oficijev) in 3 pogrešane. O ozebljih in obolelih ni von Treeck napisal nobenih števil, toda iz poročila zdravnika Winklejeve bojne skupine izhaja, daje iz te skupine, ki je štela od 462 (10. februarja) do 545 mož (20. februarja 1944) 100 vojakov imelo ozeblino 1., 2. in 3. stopnje,vojaške zdravniške nege pa je bilo deležno 351 vojakov.¹⁶⁸

Daje nemška hajka končana, je 26. februarja zvedel tudi divizijski štab, ki se je zadrževal v Osojnski pastirski koči na Beli peči. Opazovalnica, ki jo je imel Jože Boldan-Silni v Javorski pastirski koči, je tisto jutro opazila nemške vojake v planinskem domu na Loki, komaj dobrih sto metrov stran. Ker so sovražnikom med pohodom mimo Raduhe ni bilo mogoče ogniti, je divizijski štab odredil skupino partizanskih oficijev, ki naj Nemce prežene. Toda ravno med zbiranjem streliva za napad so opazili, da so sovražniki nenedoma zapustili planinski dom. Seveda je planinska koča hitro dobila nove goste. Upravnik je partizanskim poveljnikom povedal, da je bila v koči od 23. februarja Treeckova opazovalnica z radijsko oddajno postajo in šestimi vojaki, ki pa so pred dobre pol ure dobili brzojavko, da morajo takoj oditi na zbirališče v Mozirje. To je pomenilo konec nemške ofenzive proti 14. diviziji.

Partizani in poveljniki Tomšičeve brigade so bili tako na koncu z močmi in tako otopeli, da se pomena te novice sploh niso zaveda-

li. Oddahnil se je samo divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, ki pa ni preklical povelja za odhod čez Savo na Dolenjsko. Sklenil je le, naj se partizani na Beli peči razdelijo v tri skupine in po ločenih poteh nadaljujejo pohod mimo Raduhe proti Solčavi, da se bodo laže oskrbovali s hrano. Pred razidom je pobral iz Tomšičeve zbrojevke in najboljše puškomitraljezce, ki so imeli še kaj streliva, da je tako za divizijski štab sestavil novo, okrepljeno poveljniško zaščito. Z njo je odšel nazaj proti Kugovniku. Tomšičevi pa je prepustil vse one, kl so se mu zdeli pri divizijskem štabu odveč. Tedaj se je vrnila v brigado Anica Detoni-Maijanca, na novo pa so prišli Hacetov kurir Ivan Pire, Apolonija Bevk-Sonja in ozebljeni medicinec Savo Vrtačnik-Krn, kije bil pred dvema dnevoma laže ranjen v obe nogi, kamor so ga zadeli minski drobei in dumdumka.

Z Bele peči sta bataljona Tomšičeve odšla ločeno. V prvi koloni so bili borci 1. bataljona in širši brigadni štab, ki sta se jim pridružila politični komisar Vlado Mišica-Miha in njegov namestnik Ivan Dolničar-Janošek. V drugo je prišel 2. bataljon, kl se mu je v imenu brigadnega štaba priključil poročnik Jože Boldan-Silni, tretja kolona pa je nastala iz partizanov Bračičeve brigade, ki sta jim poveljevala Bogomir Krenčič-Bogo in Lojze Majetič.¹⁶⁹

Zgodaj zjutraj tega dne sta bataljona Šercejjeve brigade pod poveljstvom Toneta Vidmarja-Luke prigazila mimo Prosenca do kmetije Robnik pod Olševo. Vodilju je Šiman Golob. To je bila četrta kolona, ki pa je prva prispela v Solčavske hribe. Od Robnika je odrinila mimo Ušovnika k Potočniku, Strevcu in Rogaiju na Sv. Duh (Podolševa), kjer je major Tone Vidmar-Luka na nenavaden način le dobil zvezo s tremi koroškimi vosovci: Rudijem Pudgajem-Brankom, Rafkom Kolblom-Zorkom in Cirilom Podbrežnikom-Otom.

Po vrnitvi divizijskega štaba k Ramšaku in Kugovniku je nastala še ena kolona. Divizijskemu štabu in njegovi zaščiti se je najprej pridružila Gedžova skupina z 28 borci, nato pa tudi 25 ranjencev, ki so najhujšo nemško ujmo srečno prebili pri Kugovniku. Že v nedeljo, 27. februarja, so skupaj prišli v Zaloko. Od tam je Viktor Avbelj-Rudi skozi sotesko Ljubije k Sv. Radegundi poslal naprej Slamičevo patroljo, že zvečer pa se je tja premaknil ves divizijski štab, kije dobil stik s kurirsko postajo S-23. Prek nje je dobil povezavo s štabom 4. operativne cone, prejel pa je tudi pošto od majorja Ivana Kovačiča-Efenke s Pohorja.¹⁷⁰

Opombe o virih

¹ Drugi svetski rat (pregled ratnih operacija) 3 od str. 381 do 413 in od str. 504 do 508; Zbornik 11/11, dok. 49 na str. 85.

² Tone Ferenc in Milan Ževart: Nekatere značilnosti in posebnosti fašistične okupacije ter narodnoosvobodilnega boja in revolucije na slovenskem Štajerskem, Časopis za zgodovino in narodopisje 1979, zlasti str. 450, 451, 452 (opomba), 453, 454 in 455; Ivan Ferlež: Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941–1942, zlasti str. 30 in 31, 54 in 55. od 175 do 178, 260 in 261, od 276 do 285 ter str. 482 in 483.

³ Ivan Ferlež, ista knjiga na str. 505, 506 in 507; Zbornik VI/4, dok. 101 na str. 316, 317 in 318 ter dok. 180 na str. 550; Zbornik VI/5, dok. 9 na str. 28 in 29, dok. 19 na str. 58, 59 in 60, dok. 59 na str. 152, dok. 83 na str. 209 in 210 ter dok. 184 na str. 560; prof. dr. Mirko Stiplovšek: Šlandrova brigada od str. 27 do 29.

⁴ Zbornik VI/6, dok. 16 na str. 41, dok. 71 na str. 189, dok. 72 na str. 193 in dok. 41 na str. 104; Zbornik VI/7, dok. 156 na str. 268 in dok. 195 na str. 340; Anton Godec po historiatu borbe št. 28; Lado Ambrožič-Novljan: Cankajeva brigada na str. 185; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 50, 51 in 53.

⁵ Lado Ambrožič-Novljan: Pohod Štirinajste (ponatis 1978) na str. 37 in 39; Boris Kraigher v govoru Zavestna akcija Partije — osnovni činitelj naših zmag, Borec 1964/10; Zbornik VI/10, dok. 7 na str. 19 in 20 in dok. 30 na str. 68; Zbornik II/11, dok. 153 na str. 283 in dok. 181 na str. 329 in 330; Boris Kidrič: Za ustvajalno delo naših organizacij in aktivistov. Ljudska pravica 1944 P/II-1781 v NUK; Franček Majcen: Tudi besedaje bila orožje (1968) na str. 212, 213 in 214; Franci Strle: Po preboju štirih bataljonov na Pohorje, Borec 1972/3 (nadaljevanje) od str. 151 do 154.

⁶ Po pripovedi dr. Aleša Beblejca-Primoža.

⁷ Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 33 in 34; Milan Guček: Šerčerjeva brigada 2 (Pekoči sneg 1984) na str. 10 in 16; Zbornik VI/9, dok. 99 na str. 228 in 229.

⁸ Zbornik VI/9, dok. 55 na str. 131 in dok. 99 na str. 228; Zbornik 11/11, dok. 153 na str. 283; Ivan Maček-Marija: Spomini (1981) na str. 212.

⁹ Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 49; Ladislav Kiauta: Bračičeva brigada na str. 180 in 181; Milan Guček, ista knjiga na str. 15 in 16; Mihael Butara-Aleks po podlistku Šerčerjeva na Štajerskem. Nedeljski dnevnik (v nadaljevanju ND) št. 38 z dne 9. februarja 1964; Zbornik VI/10, dok. 14 na str. 35 in 36; Ivan Jereb-Maks po beležki z dne 28. maja 1984; Anton Krašovec-Kras po beležki z dne 8. junija 1978; Zorka Žigon po nedatiranem pismu; Rudi Puhar-Razin po beležki z dne 1. oktobra 1977 na str. 8; Franc Željav. Anton Pečnik, Ivan Bratanič in Jože Novak po historiatih borbe št. 14, 27, 82 in 73; Franci Strle po lastnih spominih.

¹⁰ Milan Guček, ista knjiga na str. 12 in 14; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 49 in 52; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek; dopisi z dne 3.. 4. in 6. januarja 1944. fase. 12/11 in 13/1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/10, dok. 14 na str. 36, dok. 18 na str. 42 in dok. 199 na str. 429; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Matija Nosan po beležki z dne 16. maja, Jože Klun po beležki z dne 30. maja, Zora Suša-Sava po beležki z dne 6. junija, Zdravko Lozej-Pat po beležki z dne 4. julija in dr. Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. julija 1984; Alojz Uršič in Anton Dragar-Ciril po historiatih borbe št. 46 in 60; Franci Strle kot malo prej.

¹¹ Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 429; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Leopold Šegina in Alojz Uršič po historiatih borbe št. 21 in 46; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 169 in 182.

¹² Zbornik II/11, dok. 329 in 330 (prevod F. Strle) in dok. 153 na str. 283.

¹³ Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 52 in 53; Milan Guček, ista knjiga na str. 22; Ivan Maček-Matija, ista knjiga na str. 212 in 213; Tone Vidmar-Luka Pohod 14. udarne divizije NOV na Štajersko (rokopis) na str. 49 in 50; Miha Butara-Aleks Šercejjeva na Štajerskem, ND št. 38 z dne 16. februarja 1964; Franci Strle po lastnih spominih.

¹⁴ Dnevnik Marte Pavlin-Brine, Nandeta Sedeja in Vlada Mišice: Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 429; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 46; poročila o številčnem stanju in izgubah, fase. 12/II-8 in 336/11 v arhivu IZDG; Jože Šturm po ustni izjavi; Franci Strle: Med proletarci (1953) na str. 7.

¹⁵ Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki z dne 20. septembra 1977; France Gruden-Svejk po beležki z dne 21. maja in Anton Klobučar-Šnajder po beležki z dne 24. maja 1983; Janez Gršič-Ivan po beležki z dne 17. junija 1985; Anton Ilenič po opisu z dne 1. februarja 1970; Peter Istenič po beležki z dne 23. junija in zapisnik o ogledu z dne 27. junija 1984; Spisak AV11, RPK 86, f. 2, dok. 7; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹⁶ Zapisnik o ogledu z dne 27. junija 1984; Milan Guček, ista knjiga od str. 28 do 37; Anton Gregorič-Jakec po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 6. novembra 1974 na str. 47 in 48; Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija 1983; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 429; Miha Butara-Aleks. isti podlistek v ND št. 52 z dne 23. februarja 1964; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; dr. Lado Lovrenčič in Franci Strle kot malo prej.

¹⁷ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 429; Tone Ilenič po že omenjenem opisu; Pavle Rebolj-Daniilo po opisu z dne 11. decembra 1970; Zelena brošura na str. 10; Rudi Puhar-Razin. Janez Gršič-Ivan. Anton Klobučar-Šnajder in Zora Suša-Sava po že omenjenih beležkah; Ivan Kosmač po beležki z dne 1. marca 1977; Jože Ribič-Gašper po beležki z dne 7. junija 1978; Stane Zakrajšek po beležki z dne 26. junija 1984; intervju z Ignacem Horvatom-Imretom: S Štirinajsto na Stajersko. TV-15 št. 3 z dne 14. januarja, in Franc Lenart Pismo starega minerca, TV-15 št. 5 z dne 28. januarja 1964; Franci Strle po lastnih spominih.

¹⁸ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Tone Vidmar-Luka, že omenjeni Pohod (rokopis) na str. 66; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 430; Janez Kramarič po beležki z dne 4. februarja 1985.

¹⁹ Herman Slamič-Urh, podlistek S Štirinajsto na Stajersko, Primoije št. 18 z dne 28. aprila 1963 (drugo nadaljevanje v št. 19); Gorazd Škoporec-Borut: Bojišče seje razširilo. Borec 1969/4 na str. 306, 307 in 308; Milan Guček, ista knjiga na str. 42 in 43; Jože Andolšek-Janko po izjavi z dne 12. februarja 1988.

²⁰ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik V/23, dok. 120 na str. 535; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 430; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 188; Franci Strle, ista knjiga na str. 8 in dodatni spomini; Ivan Samsa: Bacački vod II. bataljona Tomšičeve brigade (rokopis) na str. 5.

²¹ Herman Slamič-Urh po istem podlistku; Milan Guček, ista knjiga na str. 45 in 46; Ivan Samsa in Franci Strle kot malo prej; Stane Šuštersič-Boštjan: Kovaci lepših dni na str. 91 in 92.

²² Dnevnik Marte Pavlin-Brine. Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 430; Mihael Butara-Aleks. isti podlistek, ND št. 59 z dne 1. marca 1964; Milan Guček, ista knjiga na str. 48; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 190; Rudi Puhar-Razin in Franci Strle kot malo prej.

²³ Dnevniki Nandeta Sedeja, Vlada Mišice in Marte Pavlin-Brine; Zbornik VI/10, dok. 199; Milan Guček, ista knjiga od str. 49 do 57; Franci Strle in Ivan Samsa kot malo prej; Mihael Butara-Aleks po pripombah z dne 19. decembra 1988.

²⁴ Vse isto; kartoteka Tomšičeve brigade; Helena Gianfrate po beležki z dne 1. oktobra 1985; Jože Lepin-Ris po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 18. aprila 1975 na str. 30; Jože Turk-Košćak po beležki z dne 7. avgusta 1978; Anton Lavrič po historiatu borbe št. 78; Rafael Čož po prepisu enakega zapisa z dne 10. marca 1977 na str. 22 in 23; seznam skritega orožja, fase. 336/II v arhivu IZDG.

²⁵ Zbornik VI/10, dok. 161 na str. 349 in 350, dok. 159 na str. 346 in 199 na str. 431; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Milan Guček, ista knjiga na str. 54 56, 58 in 60.

²⁶ Vse isto; Tone Vidmar-Luka, isti rokopis na str. 72 in 76; Franci Strle, ista knjiga na str. 9 in 10; Janez Kramarič po pripombah z dne 10. oktobra 1988.

²⁷ Zbornik V/23, dok. 130 na str. 576 in 577; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 431; dnevnik Nandeta Sedeja in Vlada Mišice: Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 65; Franci Strle, ista knjiga na str. 10 in dodatni spomini.

²⁸ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle kot malo prej; zapisnik o ogledu z dne 18. junija 1984.

²⁹ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Mišica tudi o prepisu magnetofonskega zapisa z dne 24. februarja 1977 na str. 6; Jože Boldan-Silni po enakem prepisu z dne 16. avgusta 1977 na str. 42 in 43; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki; Marjan Jager-Ris po omenjenih spominih na str. 44 in 45; Stane Šuštersič-Boštjan, ista knjiga na str. 94 in 96; Jože Lepin-Ris po že omenjenem prepisu na str. 29; Stane Lavrič po beležki z dne 12. avgusta 1984; isti zapisnik o ogledu.

³⁰ Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 48 in 49; Stane Šuštersič-Boštjan, Jože Boldan-Silni in Franci Strle kot malo prej; Ludvik Boh-Stane in Janez Kramarič po že omenjenih beležkah in dodatnem zapisu z dne 12. januarja 1989; Jože Bambič po beležki z dne 21. maja 1983; Zbornik V/24, dok. 115 na str. 567; Zbornik VI/10, dok. 199 na str. 431.

³¹ Kronika 14. divizije, fase. 334/IV v arhivu IZDG; Zbornik VI/10, prav tam; Herman Slamič, isti podlistek (tretje nadaljevanje) 1963/21; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 198; Milan Guček, ista knjiga na str. 63. Mihael Butara-Aleks. isti podlistek. ND št. 66 z dne 8. marca 1964; dnevnik Marte Pavlin-Brine.

³² Dnevnik Nandeta Sedeja, Vlada Mišice in Marte Pavlin-Brine; Zbornik VI/10, prav tam; Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 274 in 275; Rudi Puhar-Razin in Franci Strle, prav tam na str. 10; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 198 in 199; Tone Vidmar-Luka po že omenjenem rokopisu na str. 79; kronika, fase. 334/IV v arhivu IZDG.

³³ Tone Vidmar-Luka, isti rokopis od str. 79 do 83; Zbornik VI/10, dok. 159 na str. 346 in dok. 191 na str. 411; Zbornik VI/11, dok. 20 na str. 71.

³⁴ Zbornik VI/11, dok. 25 na str. 79 in dok. 107 na str. 275; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek, ND št. 73 z dne 15. marca 1964; Franci Strle, prav tam na str. 11; Herman Slamič, isti podlistek (četrto nadaljevanje) v Primorju 1964/1.

³⁵ Zbornik VI/11, dok. 21 na str. 72, dok. 25 na str. 79, dok. 107 na str. 275 in dok. 126 na str. 318; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Milan Guček, ista knjiga na str. 70.

³⁶ Milan Guček, ista knjiga od str. 71 do 73; Rado Zakonjšek-Cankar: Partizanski kuriji (1985) od str. 420 do 422; Alojz Večko-Boris (ne Boris Vrečko): S štirinajsto divizijo čez Sotlo. Borec 1953/2 od str. 37 do 39.

³⁷ Milan Guček in Alojz Vrečko-Boris kot malo prej; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Rudolf Košir po beležki z dne 8. decembra 1974; Franci Strle, ista knjiga na str. 13; Stane Sušteršič-Boštjan, ista knjiga na str. 97; Zbornik VI/11, dok. 8 na str. 46 in dok. 107 na str. 275; poročilo z dne 11. februarja, fase. 12/11, poročilo z dne 19. aprila, fase. 13/1, in poročilo z dne 3. maja 1944, fase. 336/11 v arhivu IZDG; Tone Vidmar-Luka, isti rokopis na str. 89 in 104.

³⁸ Milan Guček, isto od str. 74 do 77; Alojz Večko-Boris, isto na str. 39; Ludvik Boh-Stane in Stane Zakrajšek po že omenjenih beležkah; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek v ND št. 80 z dne 22. marca 1964; Franci Strle, prav tam: Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 275 in dok. 126 na str. 318.

³⁹ Janez Kramarič po beležki z dne 5. februarja. Janez Gršič-Ivan po beležki z dne 17. junija. Vlado Mišica po že omenjenem prepisu na str. 7; dr. Lado Lovrenčič: Prve dni na Stajerskem, Rdeča zvezda št. 2. NOB tisk P/389-I v arhivu IZDG; Peter Istenič po beležki z dne 23. junija 1984; Zbornik VI/11, dok. 147 na str. 393.

⁴⁰ Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 39 in 40; Helena Gianfrate po beležki z dne 1. oktobra 1985; Anton Mohorčič po beležki z dne 20. septembra 1977; Jože Pečnikar-Lev po pripovedi z dne 13. junija in Lojze Dolničar po beležki z dne 11. julija 1984; Lojze Tercič po nedatiranem spisu Spomin iz Stirinajste; Jože Boladin-Silni po že omenjenem prepisu na str. 44; Ivan Zore-Jernej po enakem prepisu na str. 7; dr. Stanko Pire, Vilko Klepac in Jož Novak po historiatih borbe št. 26. 48 in 73; Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 275.

⁴¹ Zbornik VI/2, dok. 121 na str. 303; Zbornik VI/11, prav tam; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 46 in 46; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice. Franci Strle, ista knjiga od str. 13 do 16; Rudi Puhar-Razin po isti beležki na str. 9; Jože Boldan-Silni po že omenjenem prepisu na str. 44 in dodatnem zapisu z dne 23. januarja 1989; Vanda Škodnik po zapisu Silni-junaski, neugnani Suho-kranje, Delo št. 196 z dne 22. VII. 1966; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984.

⁴² Franci Strle, prav tam; Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 50; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija in zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984; Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 318 in 319; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 47 in dok. 128 na str. 486 in 487.

⁴³ Milan Guček, ista knjiga od str. 78 do 88 ter 96 in 97; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 87 z dne 29. marca 1964; Zbornik VI/11, dok. 116 na str. 297 in dok. 126 na str. 318 in 319; poročilo z dne 19. aprila 1944, fase. 13/1 v arhivu IZDG; že omenjeni zapisnik.

⁴⁴ Zbornik VI/11, dok. 60 na str. 157 in 158, dok. 110 na str. 286, dok. 112, 113 in 114 od str. 289 do 293, dok. 117 na str. 299, dok. 126 na str. 318 in 319, dok. 137 na str. 351 in dok. 141 na str. 376 in 377; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 82, 90 in 91.

⁴⁵ Zbornik VI/11, dok. 32 (op. na str. 95), dok. 126 na str. 318 in 319 in dok. 141 na str. 360; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 42; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984.

⁴⁶ Dnevnik Nandeta Sedeja, Franci Strle ko malo prej; Slavko Ivancič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986; Zbornik VI/11, dok. 36 na str. 100 in dok. 107 na str. 275; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 212 in 213; Milan Guček, ista knjiga na str. 97; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek, ND št. 87 z dne 29. marca 1964.

⁴⁷ Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 319 in 320, in dok. 141 na str. 361.

⁴⁸ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik VI/11, dok. 36 na str. 100, dok. 126 na str. 320 in dok. 141 na str. 361; zapisnik o ogledu z dne 18. junija in izjava Vlada Mišice z dne 19. junija 1984; Vence Vesel po beležki z dne 8. decembra 1977; Ivan Perhaj-Gorenc po beležki z dne 16. decembra 1983; Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra 1985; Anton Mohorčič, Ludvik Boh-Stane, Janez Kramarič in Rudi Puhar-Razin po že omenjenih beležkah; Dane — tomšičevac od začetka, brošura Bohor v borbi (1977) na str. 38.

⁴⁹ Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 212, 213 in 216; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 47; Milan Guček, ista knjiga na str. 105; Mihael Butara-Aleks, prav tam.

⁵⁰ Zbornik VI/11, dok. 32 na str. 95, dok. 36 na str. 100 in dok. 107 na str. 275; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Janez Janežič: Tomšičeva na Stajerskem, Teren Koroška vrata 1946 na str. 16; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 87 in 96 z dne 29. marca in 5. aprila 1964; Milan Guček, ista knjiga na str. 106 in 107.

⁵¹ Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 320 in 321 ter dok. 141 na str. 362 in 376; Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga od str. 19 do 21; Milan Guček, ista knjiga na str. 119 in 120; spomini Ivana Luskajja-Dušana, fase. 56/VIII v celjskem Muzeju revolucije; Tone Vidmar-Luka po že omenjenem rokopisu na str. 99; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki.

⁵² Zbornik VI/11, dok. 126 in 141 kot malo prej, dok. 147 na str. 396 in dok. 107 na str. 276; Ladislav Kiauta, ista knjiga od str. 217 do 219.

⁵³ Zbornik VI/11, dok. 36 na str. 100 in dok. 107 na str. 275; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 47 in 48;

Milan Guček, ista knjiga na str. 108 in 109; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku. ND št. 96 z dne 5. aprila 1964. in pripombah z dne 19. decembra 1988: Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 221; zapisnik o ogledu z dne 18. junija 1984; Janez Janežič po istem sestavku; Janez Kramarič. Janez Gršič-Ivan in Ludvik Boh-Stane po že omenjenih beležkah; Ivan Samsa po istih spominih na str. 7.

⁵⁴ Stane Škrabar-Braškar po beležki z dne 29. novembra 1979 ter pisnih z dne 27. februarja in 3. aprila 1986; dopis ZZB NOV Senovo z dne 17. marca 1986; Milan Guček, ista knjiga na str. 107 in 108 (delno); Ivan Samsa kot malo prej.

⁵⁵ Milan Guček, ista knjiga na str. 115 in 116 ter od str. 111 do 114; Mihael Butara-Aleks kot malo prej; Lojze Avsenak po sestavku Štirinajsta divizija na Senovem. Zasavski tednik 1958/5-6 in (Peter Brest) Večer št. 100 z dne 29. aprila 1967; Rado Kozole po zapisu Napad XIV. divizije na Senovo. Naša tovarna 1944—1984; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 276. dok. 116 na str. 297 in 298. dok. 117 na str. 302 in dok. 130 od str. 334 do 336.

⁹⁶ Lojze Avsenak (Peter Brest) kot malo prej; zapisnik o ogledu z dne 18. junija 1984: Jože Bambič po beležki z dne 21. maja 1983; Anton Štimac-Tone po beležki z dne 27. septembra 1984; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 8 in 9; Ivo Hudorovac po historiatu borbe št. 53; Ivan Samsa po že omenjenih spominih; dopis ZB NOV Senovo z dne 20. marca in dopis krajevnega urada Brestanica z dne 29. marca 1988; brošura Bohor v borbi na str. 57; Zbornik VI/11. dok. 130 na str. 335.

⁵⁷ Vse isto: Lojze Uršič po beležki z dne 21. marca 1983; Vlado Mišić-Miha po že omenjenem prepisu na str. 9 in 10; Jože Novak po historiatu borbe št. 73: Lojze Dolničar. Ivan Perhaj-Gorenc. Stane Lavrič in Peter Istenič po že omenjenih beležkah.

⁵⁸ Dnevnik Nandeta Sedeja; Jože Lepin-Ris po že omenjenem prepisu na str. 32 in 33; Rado Kozole po istem sestavku; Anton Dremelj-Ante po že omenjeni beležki; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984; Anton Dragar-Ciril po historiatu borbe št. 60; Franci Strle, isto od str. 23 do 24: že omenjeni dopis ZB NOV Senovo; Zbornik VI/11. dok. 116 na str. 297 in 298. dok. 117 na str. 302 in dok. 130 na str. 336.

⁵⁹ Ivan Perhaj-Gorenc kot malo prej; Zbornik-VI/11. dok. 116 na str. 298 in dok. 130 na str. 336; poročilo in dnevno povelje z dne 12. februarja 1944. fase, 11/11 in 14/1 v arhivu IZDG.

⁶⁰ Zbornik VI/11. dok. 117 od str. 300 do 304. dok. 126 na str. 321, dok. 141 na str. 362 in 363 in dok. 147 na str. 397.

⁶¹ Zapisnik o ogledu z dne 18. junija 1984: Marjan Jager-Ris po že omenjenih spominih na str. 45; Anton Mohorčič, Ivan Perhaj-Gorenc, Lojze Uršič. Jože Bambič. Stane Lavrič in Mihael Butara-Aleks kot malo prej; Lojze Eijavec-Pastir po beležki z dne 6. in 7. aprila 1979; Ančka Škrli-Begenjska po beležki z dne 18. julija 1984; Lojze Dolničar po beležki z dne 28. maja 1984; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 276.

⁶² Zbornik VI/11. dok. 117 na str. 303 in 304. dok. 126 na str. 321, dok. 141 na str. 362, 363 in 376, dok. 144 na str. 381 in dok. 147 na str. 397 in 398.

⁸³ Zbornik VI/11. dok. 32 na str. 95, dok. 34 na str. 99. dok. 41 na str. 109 in dok. 51 na str. 127; Tone Vidmar-Luka po že omenjenem rokopisu na str. 100, 101 in 107; spomini Franca Godleja-Bliska v arhivu IZDG; Milan Guček, ista knjiga na str. 123 in 124.

⁶⁴ Brošura Bohor v Borbi, zlasti na str. 27. 29. 30. 31. 33. 35. 37, 39 in 55: poročilo z dne 7. marca 1944, fase. 15/11 — 4 v arhivu IZDG; Marjan Jerin po historiatu borbe št. 59 na str. 3 in 4; Ladislav Kiauta, ista knjig zlasti str. 226, že omenjeni spomini Ivana Luskajja-Dušana v celjskem Muzeju revolucije; Milan Guček, ista knjiga zlasti str. 131: Stane Mrvič: Partizanska saniteta na Kozjanskem, Celjski zbornik 1973—1974 na str. 189 in 210; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomsčeve brigade: Vence Vesel po že omenjeni beležki; Anton Dragar-Ciril po zapisu z dne 31. julija 1984; Franci Strle, ista knjiga na str. 25 in 27; pregled padavin z opazovalnice Planina pri Sevnici.

⁶⁹ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice: Franci Strle, ista knjiga od str. 27 do 29; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 101; Ivan Samsa po že omenjenih spominih 8 in 9; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku. ND št. 101 z dne 12. aprila 1964 in po že omenjenih pripombah: Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 276. dok. 126 na str. 321 in 322 in dok. 141 na str. 364; Zbornik VI/12. dok. 8 na str. 48 in 49.

⁶⁶ Franci Strle po lastnih spominih; poročilo o številčnosti.fasc. 12/II-8 v arhivu IZDG; Zbornik VI/12. dok. 8 na str. 48 in 49; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 107; Mihael Butara-Aleks, prav tam; Herman Slamič po že omenjenem podlistku v Primoju 1964/2.

⁶⁷ Zbornik VI/11. dok. 126 na str. 322 in dok. 141 na str. 364 in 365.

⁶⁸ Dnevnik Nandeta Sedeja; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 276. dok. 122 na str. 310 in 311. dok. 126 na str. 322 in dok. 141 na str. 364 in 365; Zbornik VI/12. isto; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki Ivan Zore-Jernej o že omenjenem prepisu na str. 10 in 11; Jože Lepin-Ris po enakem prepisu; Miloš Rybar Štirinajsta divizija na pohodu čez Gračnico, Naše delo 1974/2, 3. 4. 5—6 in 78. in Poročilo nemškega učitelja o spopadu na Gračnici 12. II. 1944. Prispevki 1974 od str. 271 do 283; Milan Guček, ista knjiga od str. 139 do 145; Mihael Butara-Aleks kot malo prej; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 239, 240 in 241.

⁸⁹ Franci Strle. Mihael Butara-Aleks in Tone Vidmar-Luka po že omenjenih besedilih; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 276 in 277.

⁷⁰ Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 323, dok. 141 na str. 365 in 366 in dok. 107 na str. 277; dnevnik Nandeta Sedeja; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 125 z dne 10. maja 1964; Franci Strle, prav tam; Milan Guček, ista knjiga od str. 146 do 152.

⁷¹ Zbornik VI/11, dok. 126 in 141 kot malo prej, dok. 53 str. 129, dok. 51 na str. 127 in dok. 129 na str. 334; dnevnik Nandeta Sedeja; Milan Guček, isto na str. 153; Franci Strle in Mihael Butara-Aleks; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984.

⁷² Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 323, dok. 141 na str. 366 in 367 in dok. 147 na str. 398.

⁷³ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice: Janez Janžič po že omenjenem sestavku: Mihael Butara-Aleks po istem podlistku. ND št. 133 z dn 17. maja 1964; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 121 in 122; Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 277; Franci Strle, isto na str. 34; Anton Mohorčič po že omenjeni beležki.

⁷⁴ Dnevnik Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Milan Guček, ista knjiga od str. 158 do 161; Franci Strle, ista knjiga na str. 34 in 35; Zbornik VI/11, dok. 107 in 141 kot malo prej; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984.

⁷⁵ Vse isto ter Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 51 in 52; Anton Mohorčič in Rudi Puhar-Razin po že omenjenih beležkah; zapisnika o ogledu z dne 31. julija 1984 in 22. maja 1985.

⁷⁶ Ludvik Boh-Stane, Janez Gršič-Ivan, Stane Zakrajšek, Marko Stepan in Lojze Uršič po že omenjenih beležkah; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 12; Janez Janežič po že omenjenem sestavku; Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku, ND št. 147 z dne 31. maja 1964; zapisnika o ogledu z dne 31. julija 1984 in 28. maja 1985.

⁷⁷ Franci Strle in Mihael Butara-Aleks kot malo prej; Milan Guček, ista knjiga na str. 162 in 167; zapisnik o ogledu z dne 28. maja 1985; poročilo z dne 19. aprila 1944 na str. 3, fase. 13/1 v arhivu IZDG.

⁷⁸ Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 324, dok. 141 na str. 367, 368 in 376 in dok. 144 na str. 383 in 384.

⁷⁹ Anton Mohorčič, Stane Zakrajšek, Marko Stepan. Ludvik Boh-Stane in Janez Gršič-Ivan po že omenjenih beležkah; dr. Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. julija 1984; Janez Kramarič po beležki z dne 4. februarja in Silvo Gorup-Leon po beležki z dne 1. oktobra 1985; zapisnik o ogledu z dne 31. maja 1985; Jože Lepin-Ris po že omenjenem prepisu na str. 35; Ivan Zore-Jernej po enakem prepisu na str. 12; Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku.

⁸⁰ Zbornik VI/11, prav tam; Lonec je razbit. Borec 1954/9 na str. 399; Anton Ahčin-Darko: Spomini iz štirih brigad (1969) od str. 143 do 168; Franc Mavec-Boris po beležki z dne 19. maja 1984; Mihael Butara-Aleks in Milan Guček kot malo prej.

⁸¹ Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 277 in dok. 126 na str. 324; poročilo o izgubah z dne 19. aprila 1944 na str. 3, fase. 13/1 v arhivu IZDG; Franci Strle. Milan Guček in Ladislav Kiauta po istih knjigah; dnevnik Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; pričevanje Alojza Borka (Stane Pučko: Še enkrat po pote Stirinajste. Večer 1962/5, nadaljevanje 8); zapisnik o ogledu z dne 7. septembra 1988.

⁸² Pravkar omenjena dnevnika; poročilo o izgubah in zapisnik o ogledu; Franci Strle, ista knjiga na str. 39. 40 in 41; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; Jože Petek/ Stane Škrabar-Braškar: S Stirinajsto divizijo (1979) od str. 102 do 109; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 277.

⁸³ Zbornik VI/11, dok. 126 na str. 324, dok. 141 na str. 368 in dok. 107 na str. 277; Borec 1954/9 na str. 399; Milan Guček, ista knjiga od str. 172 do 179; Mihael Butara-Aleks. podlistek v ND št. 154 z dne 7. junija 1964.

⁸⁴ Franci Strle, ista knjiga na str. 41 in 42; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 13; Zbornik VI/11. dok. 141 na str. 369; Zbornik VI/12. dok. 8 na str. 51.

⁸⁵ Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku v ND; Milan Guček. ista knjiga na str. 182; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 369.

⁸⁶ Mihael Butara-Aleks po istem podlistku; Avbljevo poročilo z dne 7. marca 1944 na str. 3. fase. 15/II-4 v arhivu IZDG; Vinko Kucler: Preboj, TV-15 št. 7 z dne 19. februarja 1969; Milan Guček, ista knjiga na str. 180, 181 in 185; spomini Ivana Samse na str. 9; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985.

⁸⁷ Franci Strle, ista knjiga od str. 42 do 44; Milan Guček, ista knjiga na str. 186 in 187; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

⁸⁸ Zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 369 in 370.

⁸⁹ Mihael Butara-Aleks, že omenjeni podlistek v ND št. 161 in 168zdne 14. in 21. junija 1964; Milan Guček, ista knjiga od str. 188 do 195; Vinko Kucler kot malo prej.

⁹⁰ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 369 in 370; Franci Strle, ista knjiga in prav tam; Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 54 in 55; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija 1984; Marija Nagode po beležki z dne 7. novembra 1988; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985.

⁹¹ Ivan Kovačič-Efenka po televizijski izjavi iz junija 1963; Anton Gregorič-Jakec. zapisnik o ogledu kot zgoraj in zapis o dodatnem pričevanju z dne 4. februarja 1989; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; Slavko Ivančič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986; Ivan

Samsa po že omenjenih spominih; Jože Mulec po beležki z dne 29. julija 1984; Leopold Šegina: Belokranjica Anča v partizanih. TV-15 št. 14 z dne 31. marca 1964; Zbornik VI /11, dok. 141 na str. 370.

⁹² Mihael Butara-Aleks, prav tam, na Štajerskem, Borec 1969/4 na str. 302, in pripombe z dne 19. decembra 1988 od str. 8 do 12; Milan Guček, ista knjiga na str. 197, 200, 201 in 220; Franci Strle; Po preboju štirih bataljonov na Pohorje, Borec 1972/2 na str. 67, in dodatni (nenapisani) spomini; Anton Gregorič-Jakec po zapisu z dne 4. februarja 1989; že omenjeni zapisnik o ogledu.

⁹³ Viktor Avbelj-Rudi. odgovori z dne 24. aprila 1988 na str. 3 in 4; zapisnik o ogledu z dne 28. maja 1985; Bogdan Zolnir. Koje Štirinajsta prišla na Štajersko. Viharni časi (Spomini na partizanska leta II, 1966) od str. 149 do 151.

⁹⁴ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 370; že omenjeno partizansko poročilo o izgubah na str. 3, fase. 13/1 v arhivu IZDG; Ivan Samsa po že omenjenih spominih na str. 9; Vlado Mišica-Miha po istem prepisu na str. 11 in po televizijski izjavi iz junija 1963; Ivan Zore-Jernej po enakem prepisu na str. 13 in 14; Matija Nosan po beležki z dne 16. maja 1984; Janez Gršič-Ivan. Marko Stepan in Marija Nagode po že omenjenih beležkah; zapisnik o ogledu z dne 28. maja 1985.

⁹⁵ Jože Boldan-Silni po že omenjenem prepisu na str. 44 in 45; Ivan Zore-Jernej in Vlado Mišica-Miha po enakih prepisih in prav tam; Ivan Dolničar-Janošek po enakem prepisu z dne 6. oktobra 1974 na str. 6; Janez Kramarič po že omenjen beležki in pripombah z dne 10. oktobra 1988 od str. 17 do 24; Ivan Perhaj-Gorenc po že omenjeni beležki; Ivka Lamut o beležki z dne 7. septembra 1981; Jože Bambič po beležki z dne 21. maja in Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija 1983; Jože Mulec po beležki z dne 29. junija in Stane Lavrič po beležki z dne 12. avgusta 1984; Hela Ginfrate po beležki z dne 1. oktobra in zapisnik o ogledu z dne 28. maja 1985; Tone Vidmar-Luka po že omenjenem rokopisu na str. 134; Stane Šušteršič-Boštjan po isti knjigi na str. 103.

⁹⁶ Janez Gršič-Ivan in Ivan Samsa kot malo prej; Vlado Mišica-Miha o že omenjenem prepisu in dodatnem zapisu z dne 17. januarja 1989; isti zapisnik o ogledu; Milan Guček, ista knjiga na str. 213, 230 in 231; seznam skritega orožja z dne 30. aprila 1944, fase. 336/11 v arhivu IZDG.

⁹⁷ Milan Guče, ista knjiga od str. 223 do 227 (po izpovedih Ivana Javornika-Karpačevega, Justina Kamenika-Kuzmana in Katarine Rošar marca-aprila 1968, glej str. 443); Janez Švajncar po pismu z dne 17. decembra 1980; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985.

⁹⁸ Isti zapisnik o ogledu; Franci Strle, ista knjiga na str. 51 in 52; Leopold Šegina po ustni izjavi z dne 6. januarja 1979; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek, ND št. 175 z dne 28. junija 1964.

⁹⁹ Milan Guček in Mihael Butara-Aleks kot malo prej; Vinko Kucler: Preboj TV-15 št. 8 z dne 26. februarja 1969; poročilo o izgubljenem orožju z dne 18. aprila 1944, fase. 336/II v arhivu IZDG.

¹⁰⁰ Dnevnik Nandeta Sedeja; Viktor Cvelbar-Stane po beležki z dne 15. julija 1984; Anton Gregorič-Jakec po že omenjenem prepisu na str. 55; Franci Strle, ista knjiga na str. 51 in 52; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1955; pričevanji Franca Kranjca in Marije Pogorevc po pisnih Franja Maroška z dne 14. marca in 12. aprila 1986; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹⁰¹ Isti zapisnik; zgoraj omenjena pričevanja, ki jih je zbral Franjo Marošek; Milan Guček, ista knjiga na str. 229; Vinko Kucler kot malo prej.

¹⁰² Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 135 in 139; Milan Guček, ista knjiga na str. 234; Herman Slamič-Urh po istem podlistku v Primorju 1964/6; zapisnik o ogledu z dne 28. maja 1985; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹⁰³ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 370 in 371 in dok. 144 na str. 385; Milan Guček, ista knjiga na str. 233; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 286; isti zapisnik o ogledu.

¹⁰⁴ Isti zapisnik o ogledu: Bogomir Krenčič-Bogo po spominih iz Bračičeve brigade na str. 37; Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 278; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 52.

¹⁰⁵ Isti knjigi Zbornika in prav tam; Milan Guček, ista knjiga na str. 233; Majan Jager-Ris po že omenjenih spominih — življenjepisu na str. 46; Lojze Uršič in Jože Bambič kot malo prej; Severin Nemec-Teklo po beležki z dne 19. junija 1978; zelena brošura ter pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹⁰⁶ Zbornik VI/11, dok. 83 na str. 206 in 207; Tone Dvojmoč po zapisu z dne 29. marca in odgovori Viktorja Avblja-Rudija z dne 24. aprila 1988.

¹⁰⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 371; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 52; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu od str. 137 do 139; Tone Dvojmoč po istem zapisu.

¹⁰⁸ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga na str. 53; izsledki Franja Maroška po pismu z dne 12. aprila 1986; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 181 z dne 5. julja 1964; Milan Guček, ista knjiga na str. 300 in 301; Zbornik VI/12, dok. 9 na str. 59 in 61.

¹⁰⁹ Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 52; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu in prav tam; Milan Guček, ista knjiga na str. 239 in 240; Jože Novak po historiatu borbe št. 73 na str. 4.

¹¹⁰ Ivan Samsa po istih spominih na str. 9; Anton Dremelj-Ante, Vence Vesel in Tone Dvojmoč po že omenjenih pričevanjih.

¹¹¹ Stane Škrabar-Braškar po pripovedi iz leta 1954; ogled na kraju preboja dne 28. maja in Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra 1985; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 139 in 140; Cene Logar: Naša Štirinajsta na Štajerskem na str. 21, tisk NOB, sign. št. 501 v arhivu IZDG; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 289; Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 278 in dok. 141 na str. 371; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 52.

¹¹² Milan Guček, ista knjiga od str. 240 do 243; Marko Stepan. Anton Dremelj-Ante in Jože Bambič po že omenjenih beležkah: Vlado Mišica-Miha in Jože Lepin-Ris po že omenjenih prepisih na str. 12 in 35; Ivan Dolničar-Janošek po enakem prepisu na str. 7; Vence Vesel po beležki z dne 8. decembra 1974; Stane Zakrajšek po beležki z dne 26. junija in Stane Lavrič po beležki z dne 12. avgusta 1984; že omenjeni spomini Ivana Samse; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹¹³ Milan Guček, Ivan Dolničar-Janošek. Marko Stepan in Ivan Samsa kot malo prej.

¹¹⁴ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 371. Milan Guček, ista knjiga na str. 243 ter od 248 do 251.

¹¹⁵ Milan Guček, ista knjiga na str. 244 in 245; dr. Milan Zevart: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini (1977) na str. 431 in dodatni podatki po pismu z dne 12. maja 1988; Tone Dvojmoč po že omenjenem zapisu.

¹¹⁶ Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 145 in 146; Milan Guček, ista knjiga na str. 246, 247 in 256; Vlado Mušica-Miha kot malo prej; Ivan Mrmolja po beležki z dne 31. maja 1983 in dodatni potrditvi z dne 12. januarja 1989.

¹¹⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 371, dok. 144 na str. 385 in dok. 147 na str. 400; Zbornik VI/12, dok. 128 na str. 492.

¹¹⁸ Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 53; Milan Guček, isto na str. 25; Jože Lepin-Ris, Anton Dremelj-Ante in Vence Vesel kot malo prej.

¹¹⁹ Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 278 in dok. 141 na str. 372; Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 149; Herman Slamič-Urh po že omenjenem podlistku; Milan Guček, prav tam na str. 257 in 258; zapisnik o ogledu z dne 7. oktobra 1984.

¹²⁰ Zbornik VI/11, dok. 144 na str. 386; Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu na str. 13; Anton Štimac-Tone po beležki z dne 27. septembra 1984; zapisnika o ogledu z dne 2. julija 1986 in 7. oktobra 1984; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹²¹ Isti zbornik in prav tam. Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 149 in 150; Milan Guček, isto na str. 261 in 262 ter sestavek Kako nastane in ostane neka legenda, Borec 1981/12 od str. 657 do 664; Jurij Novak po beležki z dne 13. septembra ter zapisnika o ogledu z dne 7. in 18. oktobra 1984.

¹²² Milan Guček, ista knjiga na str. 266, 267 in 275; Franci Strle, ista knjiga na str. 54; Jurij Novak in Rudi Puhar-Razin po že omenjenih beležkah ter zapisnika o ogledu kot malo prej.

¹²³ Zbornik VI/12, dok. 128 na str. 492; zapisnik o ogledu z dne 18. oktobra 1984; Severin Nemec-Teklo po beležki z dne 19. junija 1978; Rudi Puhar-Razin, Anton Štimac-Tone in Stane Lavrič po že omenjenih beležkah; Majjan Jager-Ris po že omenjenih spominih — življenjepisu na str. 45 in 46; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹²⁴ Tone Vidmar-Luka po istem rokopisu na str. 150 in Zborniku VI/11, dok. 107 na str. 278; dr. Milan Zevart, ista knjiga na str. 431; Tone Dvojmoč kot malo prej; zapisnik o ogledu z dne 7. oktobra 1984.

¹²⁵ Milan Guček, prav tam na str. 267, 268, 270 in 271; Anton Svete-Gustl po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 14. junija 1976 na str. 33 in 34; Janez Gršič-Ivan, Ludvik Boh-Stane in dr. Lado Lovrenčič po že omenjenih beležkah.

¹²⁶ Milan Guček, ista knjiga na str. 273 in 274; France Vreg po reportaži Gora smrti. Tovariš 1954 na str. 731; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 372.

¹²⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 372; Zbornik VI/12, dok. 128 na str. 492; zapisnik o ogledu z dne 18. oktobra 1984.

¹²⁸ Milan Guček, ista knjiga na str. 279 in 280; zapisnik o ogledu z dne 18. oktobra 1984; Ivan Dolničar-Janošek po že omenjenem prepisu na str. 7; Marija Hriberšek po zaslišanju z dne 28. oktobra, Nežka Meh-Cestnikova in Flojjan Meh-Dornik po zaslišanju z dne 7. in Peter Lesnik po zaslišanju z dne 8. novembra 1969; Cene Logar po že omenjeni brošuri na str. 25; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 53 in 54; pregled padlih ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

¹²⁹ Vse isto; zaslišanja Franca Meha-Rožiča in Neže Krt-Končeve z dne 28. oktobra ter Flojjana Meha-Dornika z dne 7. novembra 1969.

¹³⁰ Zapisnik o ogledu z dne 18. oktobra 1984; Ivan Dolničar-Janošek po istem prepisu na str. 8; dr. Lado Lovrenčič in Franc Meh-Rožič kot malo prej.

¹³¹ Milan Guček, ista knjiga na str. 283; Drago Benčič-Brkin po izpovedi iz januarja 1964; Ivan Seljak-Čopič po beležki z dne 29. decembra 1985; Rudi Puhar-Razin po magnetofonskem zapisu z dne 2. junija 1964; Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu na str. 14; Vid Ganoni-Vide po intervjuju v TV-15 št. 7 z dne 11. februarja 1964.

¹³² Janez Kramarič, Stane Poglajen-Uroš, Janez Janežič-Ojjak, Tone Ilenič, France Gruden-Švejk in Marija Plaznik po zapisniku z dne 4. septembra in dr. Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. julija 1984; Marija Plaznik po zaslišanju z dne 28. oktobra 1969; Ludvik Boh-Stane po beležki z dne 23. septembra 1977; Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra 1985; Anton Svete-Gustl po že omenjenem prepisu na str. 34 in 35; Vlado Mišica-Miha po enakem prepisu na str. 14; Mihael Butara-Aleks po pričevanju z dne 30. avgusta 1984; sestavek kurirja Stanka (Stanislava Mlakarja-Radeckega), Rdeča zvezda št. 1. NOB tisk P/389-I v arhivu IZDG.

¹³³ Zapisnika o ogledu z dne 4. septembra in 18. oktobra 1984; poizvedba z dne 2. julija 1986; Rudi Puhar-Razin, Lojze Uršič in Ivan Seljak-Čopič po že omenjenih beležkah: Nande Žužek: Najhujši dan pohoda. Ljudska pravica-Borba št. 144 z dne 17. junija 1954; Jože Klanjšek: Proboj 14. prole-

terske divizije u Štajersku, Vojnoistorijski glasnik 1953/1 na str. 32; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 312, 313, 315 in 316; Viktor Avbelj-Rudi po zapisu z dne 6. februarja 1989; Bogomir Krenčič-Bogo po že omenjenih spominih na str. 38 in 39; Herman Slamič po omenjenem podlistku; Črt Sinkovec po intervjuju Juriš nad Šoštanjem, TV-15 št. 3 z dne 21. januarja 1964; Anton Goršek-Srakovnik in Franc Goršek-Strnak po zaslišanju z dne 28. oktobra 1969; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 17; Majjan Jager-Ris po že omenjenih spominih na str. 48; Anton Mohorčič po beležki z dne 20. septembra 1977; Janez Gršič-Ivan po beležki z dne 17. junija 1985; Janez Kramarič po pripombah z dne 10. oktobra 1988 od str. 29 do 40.

¹³⁴ Janez Janežič po že omenjenem zapisniku; Jože Bambič po beležki z dne 21. maja 1983; Anton Štimac-Tone po beležki z dne 27. septembra 1984; Stane Škrabar-Braškar po beležki z dne 12. junija in Fani Sovič-Krišanova po beležki z dne 2. julija 1986.

¹³⁵ Zapisnik z dne 18. oktobra 1984; Franc Miklavžina in Anton Tajnik-Kaplanov mlin po zaslišanju z dne 28. oktobra, Angela Sovič po zaslišanju z dne 7. in Dominik Balant-Domin po zaslišanju z dne 8. novembra 1969; Ivan Doničar-Janošek kot malo prej; Rudi Puhar-Razin po že omenjenem magnetofonskem zapisu; Milovan Adamič po pismu z dne 17. avgusta 1974; Ivan Seljak-Čopić kot malo prej; dnevnik Vlada Mišice; Milan Guček, ista knjiga na str. 289; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; poizvedbe z dne 9. septembra 1988.

¹³⁶ Isti zapisnik o ogledu; Ivan Zore-Jernej, Anton Mohorčič in Neža Krt-Končeva kot malo prej.

¹³⁷ Zapisnik o ogledu z dne 4. septembra 1984; Ivan Perhaj-Gorenc po pismu z dne 15. februarja 1970 in beležki z dne 16. decembra 1983; Marija Plaznik in Lojze Uršič kot malo prej; Matija Nosan po beležki z dne 16. maja in Jože Klun po beležki z dne 30. maja 1984; poizvedbe z dne 9. septembra 1988.

¹³⁸ Zapisnik o ogledu z dne 18. oktobra 1984; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 372 in 373.

¹³⁹ Franci Strle po isti knjigi na str. 54 in Po preboju štirih bataljonov na Pohorje, Borec 1972/2 na str. 67 in 68; Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku, Nedeljski dnevnik (v nadaljevanju ND) št. 181 z dne 5. julija 1964.

¹⁴⁰ Milan Guček, ista knjiga na str. 302 in 303; Franci Strle kot malo prej in Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku. ND št. 188 z dne 12. julija 1964.

¹⁴¹ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 373 in 374 in dok. 144 na str. 386 in 387; Zbornik VI/12, dok. 9 na str. 61; dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga na str. 55 in po že omenjenem sestavku v Borcu 1972/2 na str. 68 in 69; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku in pripomba z dne 19. decembra 1988.

¹⁴² Jože Lepin-Ris po že omenjenem prepisu na str. 36; Franc Pintar-Frenk po nedatiranem pismu; Bogdan Zolnir po že omenjenem sestavku v knjigi Viharni časi na str. 154; Rudi Puhar-Razin. Anton Dremelj-Ante in Vence Vesel po že omenjenih beležkah; Ivan Samsa po že omenjenih spominih in telefoničnem pojasnilu z dne 19. maja 1988; Ignac Šegina pojasnilo z istega dne; zapisnika o ogledu z dne 7. in 18. oktobra 1984; Franci Strle: Kako je padel Kajuh, Borec 1963/12 na str. 500.

¹⁴³ Zbornik VI/11 dok. 141 na str. 373; Ivan Samsa po že omenjenih spominih na str. 13 in 14.

¹⁴⁴ Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku in prav tam.

¹⁴⁵ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga na str. 56 in 57; Anton Gregorič-Jakec po zapisniku z dne 22. maja 1985; zapisnik o ogledu z dne 7. oktobra 1984; Anton Dremelj-Ante in Vence Vesel kot malo prej; Bogdan Zolnir isto; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 374.

¹⁴⁶ Nande Sedej. Franci Strle in Mihael Butara-Aleks kot malo prej; dr. Milan Ževart, ista knjiga na str. 431; Zbornik VI/12, dok. 9 na str. 61.

¹⁴⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 373; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 318 in 319; Milan Guček ista knjiga od str. 314 do 319 ter 322 in 323; Franci Strle: Kako je padel Kajuh, Borec 1963/12; Pesnik — trikrat pokopan (H. V.), TT št. 9 z dne 3. marca 1971; dnevnik Vlada Mišice; zapisnika o ogledu z dne 11. julija in 4. septembra 1984; Slavko Ivančič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986.

¹⁴⁸ Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 278; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 54; Franci Strle po istem sestavku v Borcu 1963/12 od str. 498 do 507; pismena pričevanja dr. Vladimira Kravosa, Lojzeta Zbačnika, Edvarda Marušiča-Blaža in Staneta Pahuljeta iz leta 1963; zapisnik o ogledu z dne 4. septembra 1984; Ivan Seljak-Čopić po že omenjeni beležki; izjava Majjete Pogačnik-Spele z dne 14. maja 1970; pripomba Vlada Mišice.

¹⁴⁹ Zbornik VI/12 kot malo prej; dnevnik Vlada Mišice; zapisnika o ogledu z dne 4. septembra 1984; že omenjeno pismo Milovana Adamiča.

¹⁵⁰ Zapisnika o ogledu z dne 22. septembra 1983 in 11. julija 1984; Janez Gršič-Ivan kot malo prej; Franc Smrajc-Miklavž po beležki z dne 10. maja 1983; Janko Jare: Partizanske kronike / Kronika XIV. divizije/. Koledar osvobodilne fronte Slovenije 1947 na str. 70.

¹⁵¹ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 374; Poldo Petkovnik po beležki z dne 9. avgusta in zapisnik o ogledu z dne 4. septembra 1984.

¹⁵² Zapisnik o ogledu z dne 22. septembra 1983; Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija 1983; Anton Mohorčič po že omenjeni beležki; Vlado Mišica-Miha po dnevniku in že omenjenem prepisu na str. 16; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 18 in po dodatni izjavi z dne 27. septembra 1983; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

- ¹⁵³ Zbornik VI/11, prav tam; dr. Milan Ževart, ista knjiga na str. 423; Stane Šuštersič-Boštjan, ista knjiga na str. 107 in 108; že omenjeni zapisnik o ogledu; Maijan Jager-Ris po že omenjenih spominih na str. 47 in 48; Lojze Uršič in Jože Bambič kot malo prej; Rozalija Požgane po zapisniku z dne 11. julija 1984; Jože Turk-Košćak po beležki z dne 7. avgusta 1978.
- ¹⁵⁴ Jože Boldan-Silni po že omenjenem prepisu na str. 47 in 48; Vlado Mišica-Miha, Jože Bambič, dr. Lado Lovrenčič in Marjan Jager-Ris kot malo prej; Marija Urbane o zapisniku z dne 22. septembra 1983.
- ¹⁵⁵ Isti zapisnik o ogledu; Rudi Puhar-Razin po beležki z dne 2. oktobra 1977; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.
- ¹⁵⁶ Lojze Dolničar po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 6. oktobra 1974 in po zapisniku z dne 11. julija 1984; Rudi Puhar-Razin kot malo prej; Vid Kanoni-Vide (pravilno Ganoni) po intervjuju v neki hiši na Belih Vodah (Z. Č.), TV-15 št. 7 z dne 11. februarja 1964; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.
- ¹⁵⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 374; zapisnik o ogledu z dne 22. septembra 1983; Rozalija Požgane in Poldo Petkovnik kot malo prej.
- ¹⁵⁸ Milan Guček, ista knjiga na str. 331, 332 in 334; beležka o pogovoru s Poldo Petkovnik z dne 9. avgusta in Jože Brglez po zapisniku z dne 11. julija 1984; Ludvik Boh-Stane po beležki z dne 23. septembra 1977 in dodatnem zapisu z dne 12. januarja 1989; izjava Martina Nemanića po zapisu Janeza Kramarića; poizvedbe z dne 14. februarja 1989.
- ¹⁵⁹ Zbornik VI/11, dok. 141 kot malo prej.
- ¹⁶⁰ Zbornik VI/11, dok. 107 in 141; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 54; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 231; Milan Guček, ista knjiga od str. 325 do 370; Tone Dvojmoč o zapisu z dne 29. marca in Viktor Avbelj-Rudi po pismu z dne 25. aprila 1988 na str. 6; France Gruden-Švejk po beležki z dne 17. maja 1983; fotografija v Borcu 1958/1 na str. 39; podatki iz kartoteke borcev Tomšičeve brigade.
- ¹⁶¹ Pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; Zbornik VI/11 in Milan Guček kot malo prej.
- ¹⁶² Zbornik VI/11, dok. 141, in Zbornik VI/12, dok. 8, na istih straneh; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 327 in 328; Herman Slamič-Urh in Bogomir Krenčič-Bogo po že omenjenih spominih.
- ¹⁶³ Jože Brglez-Kugovnik, Lojze Dolničar, Franc Grabnar-Hlipovc in Jožefa Vuher po zapisniku z dne 11. julija 1984; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki.
- ¹⁶⁴ Isti zapisnik o ogledu; Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 375; Milan Guček, ista knjiga na str. 356; Janez Gršič-Ivan po beležki z dne 17. junija 1985; Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu na str. 17.
- ¹⁶⁵ Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 279; Milan Guček, ista knjiga od str. 352 do 358; podatki iz kartoteke borcev Tomšičeve brigade.
- ¹⁶⁶ Že omenjeni zapisnik o ogledu; Severin Nemec-Teklo, ustni vir; Vid Ganoni-Vide po že omenjenem intervjuju; Janez Kramarič po zapisu z dne 9. novembra 1983; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki; Viktor Grča po telefoničnem pojasnilu z dne 19. maja 1988; Fedor Kovačič-Jože, ustni vir, že omenjena izjava Martina Nemanića; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 250 z dne 13. septembra 1964; Jože Klanjšek po že omenjenem sestavku v Vojnoistorijskem glasniku 1953/1 na str. 35.
- ¹⁶⁷ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 375; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 54 in 55; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 240 in 244; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 330; dnevnik Vlada Mišice po vpisu z dne 7. marca 1944; Bogomir Krenčič-Bogo po že omenjenih spominih na str. 40 in 41; Herman Slamič-Urh po podlistku v Primoju 1965/4; že omenjeni zapisnik o ogledu.
- ¹⁶⁸ Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 375, 376 in 377 ter dok. 144 na str. 387 in 388; pričevanje Staneta Škrabaija-Braškaija po izpovedih zajetega člana Treeckovega štaba.
- ¹⁶⁹ Jože Klanjšek-Vasja po istem sestavku v Vojnoistorijskem glasniku na str. 35 in 36; zapisnik o ogledu z dne 19. julija, Francka Pire o beležki z dne 24. oktobra in Franc Robnik po zapisu z dne 6. novembra 1985; Anton Mohorčič po beležki z dne 19. septembra 1977; Apolonija Bevk-Sonja o beležki z dne 1. oktobra 1985; Marta Pavlin-Brina: Štajerska pomlad 1944, Borec 1969/4 na str. 309; Savo Vrtačnik-Krn: Moj življenjepis (rokopis), fase. 35/11 — 3 v celjskem Muzeju revolucije; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu na str. 4; Jože Boldan-Silni, Vlado Mišica-Miha in Bogomir-Krenčič-Bogo kot malo prej.
- ¹⁷⁰ Zbornik VI/11, dok. 107 na str. 279; Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 55; Milan Guček, ista knjiga na str. 358, 361, 362 in 363; zapisnik o ogledu z dne 11. julija 1984; Herman Slamič-Urh o že omenjenih spominih v Primoju 1965/4 in 5.

OBDOBJE ZBIRANJA, CELJENJA RAN, PARTIZANSKE OFENZIVE IN SODELOVANJA S ŠLANDROVO

Akcije in boji 3. bataljona v Mislinjski dolini

Major Ivan Kovačič-Efenka, komandant Tomšičeve briga, ki se je s 3. bataljonom prebil na Pohorje, je prvo poročilo za štab Štirinajste napisal 26. februarja 1944 v Golavabuki. Poročal je, da Nemci po 18. februarju niso več zasledovali štirih bataljonov, podal kratko označbo njihove številčne moči, obenem pa napovedal dve bojni akciji, ki sta bili že v teku. Nujno pismo so prevzeli kurirji S-31, ki so si malo pred tem naredili zemljanko blizu kmeta Reka v Golavabuki. Z njimi je dobil povezavo ob pomoči aktivista OF Jožeta Šurca-Gojka, ki je tudi posredoval, da je treba pošto nemudoma odnesti dalje proti Mozirskim planinam. Zveza je tekla brez zastojev, tako daje bilo poročilo 28. februarja že pri Sv. Radegundi, kjer so ga kurirji izročili naslovniku.

To Efenkino poročilo je bistveno vplivalo na počutje v divizijskem štabu. Podoba o stanju enot po tritedenski hajki ni bila več tako črna kakor pred dvema dneva na Beli peči. Prevladalo je spoznanje, da ni razlogov za odhod čez Savo na Dolenjsko. Viktor Avbelj-Rudi, Jože Klanjšek-Vasja in Stane Dobovičnik-Krt so brž napisali ukaz za Toneta Vidmajca-Luko, da ne sme preiti Save, temveč se mora z vsemi enotami vrniti z Moravškega proti Graški Gori in Pohorju. Da bi brezpogojno uveljavili ta ukaz, uredili vse potrebno za oskrbo ranjenih, ozebljih in onemoglih borcev, za zbiranje razkropljenih in za preskrbo s strelivom, so naštetih trije voditelji takoj odšli proti Moravškemu k štabu 4. operativne cone, namestnika političnega komisarja Štirinajste Matevža Haceta pa so napotili k štirim bataljonom na Pohorje. Dobil je pooblastilo, da tam ustanovi operativni štab 14. divizije. Vodita naj ga komandant Ivan Kovačič-Efenka in politični komisar Drago Benčič-Brkin (dotlej je bil vodja političnega oddelka 14. divizije), ki naj štiri bataljone začasno podredita štaboma Šercerjeve in Bračičeve brigade.

Ukaz za premik na Pohorje je dobil tudi štab Bračičeve pod vodstvom komandanta Franca Bobnarja-Gedža in namestnika političnega komisarja Toneta Turnheija, ki se mu je na poti od

Zaloke od Zgornjega Razborja priključilo že omenjenih 25 ranjenih partizanov z zdravnikoma dr. Žigo Červinkom in dr. Ivanom Kopačem-Paučkom. Poleg njih sta na pot proti Pohorju odrinila tudi inž. Milan Erbežnik in Branislav Žigon-Sokol, ki sta namerala blizu Rožiča v Ravnah poiskati divizijsko radijsko oddajno postajo.

Štiije bataljoni, o katerih je poročal triindvajsetletni major Ivan Kovačič-Efenka, so se s prebojem na Paško Pohoje izognili vsemu najhujšemu, zato je pri njih še vedno vladala zgledna bojevitost, pa tudi s strelivom so bili precej dobro založeni. Ranjenih in ozebljih je bilo samo nekaj,* o gripi ni bilo nobenega sledu. Pestilo jih je samo pomajkanje spanja, ker jih je bilo premalo za straže, patrulje in zasede.¹

Borci so se v dveh dneh, ki so jih prebili pri Sv. Duhu, kar dobro spočili. Ko so 26. februarja opolnoči odrinili čez Mislinjsko dolino, so bili spet sposobni vzdržati zahtevnejše napore. Največ je veljalo, ker so imeli natančna obvestila o moči nemških potojank, o založenosti preskrbovalnih središč, o prometu in o nemških somišljenikih med Slovenci.

Politični komisar 3. bataljona Tomšičeve Nande Sedej je sklenil še tisto noč kaznovati enega izmed hitlerjancev. Brž po večerji seje z desetino partizanov odpravil do osamljene hiše od železniški progi v Spodnjih Dovžah, kjer je izpeljal kazensko zasežbo moke, masti in drugega živeža, nato pa se s precej šnjim plenom podvizal do Golavabuke.

V Golavabuki so se enote 3. bataljona nastanile takole: prva četa je bila pri Žeglju, tretja v Žegljevi bajti, druga četa z bataljonskim štabom pa pri Pridgarju, kjer je dobilo gostoljubje tudi skupno poveljstvo štirih bataljonov na čelu z majorjem Ivanom Kovačičem-Efenko. Borci 2. in 3. bataljona Šercerjeve so se nastanili na razsežni domačiji Turičnik, 1. bataljon Bračičeve pa je varoval dostope od Grabnarja (glej skico št. 60 na str. 166).

Pri Pridgarju je posebno pomembno nalogo dobil pomočnik Viktor Cvelbar-Stane, operativni oficir 3. bataljona Tomšičeve. S skupino 10 borcev, ki so pretežno pripadali temu bataljonu, je moral oditi na Graško Goro, da bi tam poiskal čim več ranjenecov, ki jih je pustila divizijska glavnina pri kmetih, potem pa jih spravil na

* Iz 3. bataljona Tomšičeve so ozebli namestnik komandirja 1. čete Vinko Mihelič-Aleš iz Rovt pri Podnartu, puškomitraljezec Peter Istenič iz Logatca ter borca Alojz Benčina iz Šegove vasi in Jože Janež-Januš iz Babnega Polja, ki sta bila potem izdana in ujeta, ranjen pa je bil namestnik političnega komisarja 1. čete Slavko Malešič-Brico iz Gradca (Vinko Mihelič-Aleš, ustni vir, Peter Istenič po beležki z dne 23. junija 1984, Ivan Samsa po pojasnilu z dne 19. maja 1988 in Franci Strle po knjigi Med proletarci /1953/ na sr. 44)

Pohorje. Med prvimi so pri Petelanški odkrili hudo ranjenega namestnika brigadnega komandanta Jožeta Lepina-Risa in bolničarko Stanislavo Birk-Marto. Domači niso hoteli dolgo časa nič vedeti o partizanih, nazadnje pa je Petelanškova le povedala, da sta na seniku skrita en partizan in partizanka. Toda Ris je bil zelo slab. Od Petelanška so ga najprej prenesli navzdol do zaupne kmetije, kjer so počakali čez dan, naslednjo noč pa so ga prenesli čez progo k Merkačevim v Turiško vas. Tarn so čudovito skrbeli zanj šest tednov, vse dokler ni okreval.

Poročnik Viktor Cvelbar-Stane je v naslednjih dneh odkril in spravil na varno še 28 huje ranjenih partizanov, ki jih je njegova skupina večinoma prenesla na pohorsko stran Mislinjske doline.²

Zvečer so enote odhitele v Šmartno pri Slovenjem Gradcu, kjer je bilo treba izpeljati veliko zasežbo. V akcijo so šli vsi štiri bataljoni. Pri nastaniščih v Golavabuki so ostale samo straže. Borci 3. bataljona Šercejve so odšli na progo, kjer so spodžagali telefonske in električne drogeve najmanj poldrug kilometer daleč. V zasede proti orožniški postaji se je razvrstil 2. bataljon Šercejve. Njegovi borci so dobili zapoved, da iz bližnjega državnega svinjaka spotoma poberejo nekaj svinj. Kaj je počel 1. bataljon Bračičeve, ni natančno znano, za 3. bataljon Tomšičeve brigade pa verno, daje moral zaseči živež in druge zaloge v tamkajšnjem konzumu. Plena je bilo ogromno: 700 sladkorja v kockah (35 zabojev), 300 kg moke, nekaj surovega masla, sira, precej margarine in drugih živil pa tudi 190 moških srajc, tri velike bale sukna, nekaj bal platna in potiskanega blaga. Vse to je bilo treba znesti in naložiti na vprežne sani, potem pa vprege spremljati po strmih kolovozih v Golavabuko. Prevoz je bil končan šele 27. februarja malo pred svitom.

Razume se, da je med partizani zavladalo navdušenje kot že dolgo ne. Poslej so si lahko privoščili topel in osladkan čaj, kuhajji pa so jim žgance zalivali s Kneippovo kavo.

Zvečer je 3. bataljon Tomšičeve odhitel na novo akcijo. Poročnik Milenko Knežević gaje povedel k železniški postaji Dovže, kjer so njegovi borci ob 22. uri in 30 minut počakali osebni vlak. Pričakovali so, da bodo v vagonih nemški vojaki. Milenkov kurir Franc Arčnik-Vlado je skočil na lokomotivo in s karabinjerskim samokresom prisilil stroj evodjo, daje vlak ustavil, nato so partizani nemudoma skočili v vagone in jih preiskali. V roke jim je prišel le en Nemec, pa še taje bil železničar. Vzeli so mu le uniformo, toda enako so storili s slovenskimi železničarji. Iz vlaka so pobrali še precej moke in masti. Potem so nanesli slame v prve tri vagone, jih polili z bencinom in jih zažgali, vlak pa brez strojevodje in z vso paro pognali proti Slovenjemu Gradcu. Skozenj je drvel kakor bakla vse do Dravograda. Nato je tamkajšnje

Nemce razhudil tudi poročnik Milenko Knežević, ki se jim je predstavil po telefonu z železniške postaje Dovže.

Bataljona Šercejjeve brigade bi morala tisto noč napasti policiste v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu, vendar jih v šoli in župnišču ništa našla, sta pa obe poslopji zažgala.³

Naštete akcije v Mislinjski dolini so bile take vrste, da so Nemci morèlli nekaj ukreniti, toda ravnali so tako naduto, kakor da bi lahko s partizani opravili brez težav in žrtev.

Iz Slovenjega Gradca čez Kranjsko vas in Vrhnjakov vrh proti Golavabuki so poslali močnejšo policijsko patruljo, ki je štela kakšnih 30 mož. Najbrž so računali, da bodo opoldne partizani manj budni, toda zmotili so se. Ko so se začeli 28. februarja nekaj po enajsti uri vzpenjati mimo Šentlipša, jih je opazila partizanska patrulja, ki jo je vodil Anton Cvelbar. Policisti so prodirali v gosjem redu z Vrhnjakovega vrha čez Vrhnjakovo sedlo proti kmetu Jegertu, od Žeglja in Pridgarja jih je bilo dobro videti. Po streljih Cvelbaijeve patrulje je 2. četa 3. bataljona Tomšičeve tekla od Žegljeve bajte proti Krugu, da Nemce prestreže in obide pod Jegertom, v boj jo je popeljal politični komisar Bogdan Struna-Jan. Po sovražnikih je užgala težka bređa od Pridgaija, četa pa seje pognala najuriš. Nemški policisti so začeli takoj bežati, partizani so jim bili za petami do Tomaške vasi.

Med spopadom je bil od partizanov ranjen v nogo Leopold Šegina, namestnik četnega političnega komisarja, na srečo pa rana ni bila huda. Pridružil se je skozi prsi prestreljenemu Antonu Dremlju-Antetu, ki je med bojem ležal pri Pridgaiju.

Koliko Nemcev je bilo ranjenih, ni znano, padel zagotovo ni nobeden. Kljub temu so bili Golavabučani navdušeni, kajti nemške policiste so videli bežati prvič, in to celo podnevi. Staremu Pridgaiju je to tako ugajalo, daje prinesel na mizo najboljši mošt, ki ga je hranil le za velike praznike. Še bolj navdušena sta bila mladince Ivan Tovšak-Ivo iz Šentilja pod Tuijakom in Alojz Tovšak-Lojze iz Mislinje, ki sta ravno tisto jutro prišla k partizanom. Prostodušni komandant Ignac Horvat-Imre ju je dodelil v 1. četo 3. bataljona Tomšičeve k poročniku Antonu Gregoriču-Jakcu, kjer sta se takoj počutila kakor doma.

Ti isti večer je skupno poveljstvo štirih bataljonov pri Pridgaiju vzradostila še ena novica. Dobilo je obvestilo, da se pri nekem kmetu na Brdeh zadržuje skupina borcev Pohorske brigade. Takoj je odhitelo tja, toda bilo je razočarano, ker sta jim Boris Žigart-Vitez in Franta Komel povedala, da tudi onadva ne vesta, kje se trenutno zadržuje njuna brigada.⁴

Ta neuspeh pri iskanju Pohorske brigade je bil nov zagon za

premik proti zahodu. Štirje bataljoni so odrinili v celec 29. februarja 1944 že ob enih po polnoči. Do Legna so prišli ob svitu. Tretji bataljon Tomšičeve se je nastanil pri kmetu Krenkarju, kjer sta bili 1. in 2. četa, in pri kmetu Golobu, kjer je bil bataljonski štab s 3. četo (glej skico št. 60). V soseščini je bil 1. bataljon Bračičeve, nekoliko više, pri domačijah v Gradišču pa sta našla nastanišča še oba bataljona Šercerjeve brigade. Partizani so počivali ves dan. Hoja po brezpotjih, globokem snegu in snežnem metežu jih je pošteno zdelala.

Še pred počitkom so poskrbeli za huje ranjenega Antona Drem-lja-Anteta, kije moral mirovati. V bolniško oskrbo so ga izročili pri Jevšniku v Spodnjem Legnu.

Zvečer se je v bataljonski štab vrnil operativni oficir Viktor Cvel-bar-Stane, ki je prepeljal na varno v Turiško vas hudo ranjenega Jožeta Lepina-Risa. Povedal je, da je bil med prevozom zelo slab. Kuhala gaje vročina s temperaturo 41,6 stopinje Celzija. Ražen tega je Cvelbar povedal, da so mnogo onemoglih partizanov pobili ver mani.

Poveljstvo štirih bataljonov je tega dne končno navezalo stik s Pohorsko brigado, pri kateri se je ravno takrat mudil komandant 4. operativne cone Franc Poglajen-Kranjc. Pri njej je dobilo vodnika za patroljo, kije imela nalogo, da odrine čez Mozirske planine na Moravško, poišče štab Štirinajste in mu sporoči o vzpostavljeni povezavi s Pohorsko brigado ter o razmerah na Pohorju.⁵

V noči na 1. maree so Šercerjevci odrinili v zasedo na progo, ker je skupno poveljstvo dobilo podatke o nameravanem nemškem vojaškem prevozu po železnici, 1. bataljon Bračičeve pa je šel spet v Smartno pri Slovenjem Gradcu, da bi zasegel živino v tamkajšnjih državnih hlevih. Akciji pa ništa uspeli. Zaseda na progi je čakala zaman, ker vlaka z nemškimi vojaki ni bilo, državni hlevi v Šmartnem pa so bili prazni, ker so Nemci živino odpeljali v Dravograd.

Enote 3. bataljona Tomšičeve so nemoteno počivale že dve noči in dva dni. Čez danje tekel vojaški in politični pouk. Franci Strle je zatišje izrabil za izdelavo Žepnega časopisa mladih komunistov 3. bataljona Tomšičeve, ker je med zasežbo v šmarskem konzumu prišel spet do papirja. Škoda je bilo samo, ker štab še ni imel pisalnega stroja. Zato je bilo treba listič napisati na roko. In vendar so ga partizani radi brali, čeprav jih je zabaval tudi Štajerski gospodar s pisanjem, kako so Nemci do konca uničili 14. divizijo. Vsi, s pohorskimi domačini vred, so vedeli, da okupatorjev list na debelo laže.

Tudi čez dan 2. marca je v nastaniščih nemoteno potekal vojaški in politični pouk, čeprav je okoli enajstih zadrdral puškomitraljez. V partizansko zasedo nad Rotovnikom je zašlo 40 Nemcev, ki so

pririnjali od Mislinje, a partizanska trojka jih je po kratkem boju pognala v beg.⁶

Sieer pa so politični komisariji tega dne borcem štirih bataljonov sporočili razveseljivo vest, da k njim prihajata del divizijskega in del štaba Bračičeve brigade. Seznanjeni so bili tudi s poveljem o ustanovitvi operativnega štaba 14. divizije, katerega komandant je ostal Ivan Kovačič-Efenka, politični komisar pa Drago Benčič-Brkin. To povelje je tudi zapovedovalo, naj bo 3. bataljon Tomšičeve začasno podrejen štabu Bračičeve brigade.

V petek, 3. marca 1944, je dobilo to sporočilo dokončno potrditev. Iz divizijskega štaba so do Legna prišli z veliko težavo: namestnik divizijskega političnega komisarja Matevž Hace, člana političnega oddelka Drago Benčič-Brkin in Miha Čerin-Aleš in dr. Žiga Červinka s svojimi spremljevalci, ki pa so bili vsi tako utrujeni, da so takoj popadali na tla in zaspali, kakor da bi umrli. Obenem z njimi je prišel do enot na Legnu tudi komandant Bračičeve brigade Franc Bobnar-Gedžo. S seboj je pripeljal še 17 ljudi. Od teh poznamo: namestnika brigadnega političnega komisarja Toneta Turnherja, zdravnika dr. Ivana Kopača-Paučka, sekretarko ZKM Anico Škarja-Špelo, brigadnega intendanta Franca Vesela, štabnega kuharja Ludvika Gregoriča-Rihtaijevega, vodjo brigadnega propagandnega odseka Ivana Čuka-Martina ter kulturnika Staneta Lavriča in Rudolfa Jelatića.

K sreči so bili štirje bataljoni dobro založeni s hrano in s sladkorjem, ki je pri vračanju življenjskih moči zalegel še največ. Prišlekom so takoj postregli z obilnimi menažkami kuharskih dobrot, močno osladkanega čaja pa je bilo, kolikor ga je kdo hotel.

Operativni štab 14. divizije so najbolj skrbeli ranjenci, ki so ostali skriti na kmetijah od Paškega Kozjaka čez Graško Goro do Belih Vod. Sklenil je sestaviti dve patrulji na čelu z dr. Ivanom Kopačem-Paučkom, ki naj obhodita vso divizijsko pot, pregledata ranjence, zbereta razkropljence in popravita neprijeten vtis, ki ga je divizija pustila pri prebivalstvu v najhujših dneh svojega pohoda. Na pot sta odšli že v noči na 4. maree. Žal poznamo sestavo samo ene patrulje, v kateri so bili dr. Ivan Kopač-Pauček, prof. Ivan Čuk-Martin in aktivist OF Vinko Hribar-Džek.⁷

Dopoldne 3. marca so Nemci prodrli v večji koloni proti Legnu. Bilo jih je kakšnih 150, prodrli pa so v dveh kolonah. Močnejša je šla po dolini in je prišla naravnost k Jevšniku v Spodnji Legen. Ranjeni Anton Dremelj-Ante seje moral od tam nemudoma umakniti, kar je storil zadnji hip. Ti sovražniki so na poti od Rotovnika zajeli na eno oko slepega bataljonskega kurirja Stanislava Soviča-Lojzeta in Male Gore pri Kočevju, obenem pa so skušali dohiteti

nosače z ranjencem, ki so med snežnim metežem kar sredi dneva prišli z Graške Gore. Nemško namero je preprečil puškomitraljezec Albert Lakota-Jaka, kije začel streljati z lahko bredo od Krenkarjeve drvarnice v dolino. Od tam je kmalu dobil v odgovor rafal iz nemškega šarca. Nemški mitraljezec je bil zelo natančen. Kljub veliki daljavi je z eno kroglo zadel kopitce pri sprožilcu Lakotove lahke brede, po čudnem naključju pa Lakota sploh ni bil ranjen. Medtem je na nemške policiste usekal še Anton Cvelbar s težko bredo, kije imela tudi na daleč dobre zadetke. Ker je bila pred Nemci planjava, niso mogli nikamor naprej.

Druga kolona nemških policistovje prodirala mimo kmetov Trebula, Kropivnikarja in Stojana, da bi v kritju smrekovega gozda prišla na prevladujoči greben pri Gorežu in partizanom za hrbet. Toda ti so bili previdni. Opazila jih je patrolja, ki ji je poveljeval preizkušeni vodnik Janez Klobučar. Proti Gorežu sta z dveh strani naskočila 1. bataljon Bračičeve na čelu z Jožetom Jakičem-Dušanom in 3. bataljon Tomšičeve, ki mu je poveljeval Ignac Horvat-Imre. Leta je Nemce zalotil v nekem grmovju ter jih napadel z rafali iz brzo-strelke in z bombami. Juriš je bil uspešen. Nemški policisti so jo jadno popihali, nakar jih je 1. četa 3. bataljona Tomšičeve podila skoraj do Gabrška. Partizani so zaplenili dve puški in 80 nabojev.

Boji so se po malem vlekli od enajstih do sedemnajstih, vendar partizani niso imeli niti padlih niti ranjenih. Edina žrtev je bil ujeti enooki kurir Stanislav Sovič-Lojze, ki so ga Nemci ustrelili že čez štiri dni. Nemška policija ni bila brez izgub. Po partizanskem poročilu so sovražniki privlekli v Slovenj Gradec 12 mrtvih in 22 ranjenih, kar paje najbrž nekoliko pretirano.

Tudi boji v okolici Krenkaija so bili za pohorske ljudi nekaj ne-navadnega. Med bojem je na položaje Imretovih borcev prišla patrolja iz Pohorske brigade. Prišleki so se čudili, zakaj se partizani Tomšičeve ne umaknejo, češ naj se nikar ne junačijo, ker jih bodo Nemci že naučili ponižnosti. Seveda so s takimi besedami pri poročniku Antonu Gregoriču-Jakcu zbujali le posmeh.

Za ranjenca Antona Dremlja-Anteta je bilo treba najti novo zavetišče. Dobil ga je pri kmetu Golobu, ki je potem zanj in za ranjenega Franca Košiija iz Retij skopal podzemni bunker v ježi blizu hiše.⁸

Po preureditvi štirih bataljonov in vzpostavitvi stikov s Pohorsko brigado ni bilo več nobenega razloga za nadaljnje zadrževanje na Legnu, zato so se enote operativnega štaba 14. divizije v noči na 4. maree premaknile čez Malo sedlo proti severozahodu. Bataljona Šercejjeve sta dobila nastanišča pri kmetu Mravljaku blizu Volčje jame, Franc Bobnar-Gedžo pa je 1. bataljon Bračičeve in 3. ba-

taljon Tomšičeve zadržal okoli Kremžarjevega vrha (glej skico št. 60 na str. 166). Metež je za njimi prekril vse gazi, tako da so enote ostale brez stika s sovražnikom polne tri dni.

Komandant Ignac Horvat-Imre in politični komisar Nande Sedej sta čete 3. bataljona Tomšičeve nastanila pri Asirniku. Tarn so partizani počivali ter poslušali vojaški in politični pouk. Edini dogodek, kije zdramil enolično vzdušje, je bil prihod dveh Ukrajincev iz Žitomira, ki ništa marala biti več nemška ujetnika.

Bolj vznemirljivo je bilo pri Šercejevi brigadi, ki je 6. marca izpeljala kazensko zasežbo pri izdajalcu Fluheiju. Zaplenila mu je šest govedi, pet prašičev ter veliko masti, moke, fižola in krompirja, tako da ni bilo zadrege, kaj naj bi kuhaji dali v kotle. Vendar se je izkazalo, da so Nemci vseeno vedeli, kakšne goste imajo v soseščini.

Medtem je operativni štab v dogovoru s štabom Pohorske pripravil prvo večjo skupno akcijo. V noči na 7. maree 1944 je nameraval izprazniti trgovine v Vuzenici, ta načrt pa se ni uresničil. Borci Štirinajste so morali le hoditi vso noč brez vsakršne koristi. Zasežba v Vuzenici je propadla zato, ker so Pohorsko brigado zaman čakali na izhodiščih za vdor, kamor je prispela z veliko zamudo. Menda je po poti zašla v nemško zasedo. Po tej polomiji so se bataljoni operativnega štaba vrnili k svojim prejšnjim nastaniščem. Natančen zaznamek o nastanitvi obstaja samo za 3. bataljon Tomšičeve, kije predanil pri kmetu Ižeku. Od tam so partizani gledali Nemce, ki so bili na nasprotnem grebenu, toda do streljanja ni prišlo, ker je bilo predaleč. Spopad je skušala izzvati puško-mitralješka trojka iz Šercejeve brigade pod vodstvom desetajja Milana Dodiča, a ni imela sreče. Nemški policisti sojo pričakali v zasedi pri samotni koči in v tistem spopadu ujeli partizana Toneta Požajja z Belskega pri Postojni.

Major Ivan Kovačič-Efenka je takoj doumel, da s svojimi štirimi bataljoni nima kaj početi okoli Vuzenice. Ukazal je premik prek Legna na Golavabuko. Pohod je bil dolg, naporen in je trajal vso noč. Bataljona, ki jima je poveljeval štab Bračičeve brigade, sta se nastanila pri kmetih Turičniku in Požarniku. Tarn so njuni borci počivali dva dni. Le zvečer 8. marca je moral 3. bataljon Tomšičeve oditi na zasežbo živil, da so kuhaji lahko opravljali svoje delo.⁹

Prizadevanja za skupne bojne akcije s Pohorsko brigado niso opravičila pričakovanj. S premiki proti Dravski dolini in Vuzenici so štiije bataljoni izgubili le bojno pobudo in čas, kar je nemškim oblastem v Slovenjem Gradcu in Šoštanju omogočilo, da so se lotile dodatnih policijskih preiskav po Graški Gori, ki so sledile posamičnim ovadbam. V dneh od 4. do 8. marca 1944 je nemško orožništvo na Graški Gori, blizu Plešivca in v Mislinji polovilo kar

devet ozebljenih borcev Tomšičeve brigade. Neka ženska je izdala pet izmed njih. V čumnato, kjer so se skrivali, so Nemci vrgli ročno bombo, ki je s sedmimi drobci ranila Alojza Benčino iz Šegove vasi, Ivana Samso, nekega Peršoljo in še dva neznana partizana pa je omamila, da se ne bi mogli upirati, tudi če bi se hoteli. Štiri dni za njimi je bil izdan Anton Grbec iz Vrbovega pri Ilirski Bistrici, potem pa sta v nemške kremplje prišla še Ivan Žveplan iz Kočevja in Jože Janež-Januš iz Babnega Polja.

Čisto brez koristi pa stiki s Pohorsko brigado le niso bili. Štirim bataljonom je odstopila nekaj domačinov, ki so dobro poznali okoliške kraje, pota in razmere, v dogovoru z oprativnim štabom 14. divizije pa je določila tudi skupino borcev, ki so izkopali zemljanke za ranjence. V tej skupini so bili politdelegat Jože Žibert-Fajdiga, Franc Kune, brata Ivan in Stanko Šerušnik ter Ivan Ažnoh-Urban. Zemljanke, ki so jih izkopali v gozdu nad Komisijo na Pohorju, so postale kmalu pretesne, nakar so zgradili manjšo bolnišnico v gozdu nad Turičnikom.¹⁰

Zadnji dan bivanja na Pohorju, 10. marca, seje začela v enotah operativnega štaba živahna politična dejavnost. Že dopoldne je bil sestanek z vojaškimi in političnimi častniki 3. bataljona Tomšičeve in 1. bataljona Bračičeve brigade, ki gaje sklical Tone Turnher. Pogovor je tekel o urejanju enot in o budnosti proti morebitnim gestapovskim vrinjencem. Nato je bil še sestanek s komunisti iz obeh bataljonov, kije bil posvečen istemu vprašanju, vse kaj pak z značilnim pojasnilom, da gre za izkušnje štajerskih partizanov. S tem je politični aktiv štirih bataljonov nasedel psihozi, ki je bila značilna za takratne razmere v Pohorski brigadi.

Operativni štab 14. divizije je tistega dne zapovedal nočni premik k Sv. Duhu pri Lomu (kota 834), ki naj bi ga bataljoni združili s širokopoteznimi oskrbovalnimi akcijami. Šercejeva bataljona sta zavila daleč na desno in obiskala grad v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu, kjer sta zasegla par konj, četvero goveđi in troje svinj. Še večji ovinek sta naredila bataljona, ki jima je poveljeval štab Bračičeve brigade. Dobila sta ukaz za vdor v Mislinjo, kjer je bilo treba izprazniti Pergarjevo trgovino čisto zraven orožniške postaje. Pot je kazal Ludvik Pušnik-Janez.

Predrzno akcijo sta vodila kapetan Vinko Simončič-Gašper in poročnik Milenko Knežević. Morebitno nemško pomoč od Gornjega Doliča bi moral preprečiti 1. bataljon Bračičeve, orožniško postajo, ki je bila v močno grajeni Iršičevi hiši (Mislinja 65), pa je morala onemogočiti 2. četa 3. bataljona Tomšičeve. Zadrega pa je bila v tem, da med trgovino in orožniško postajo ni bilo nobenega kritja za zasedo. Puškomitraljezec Anton Peterlin si je pomagal tako, da

je svojo brečo postavil na okno orožniške postaje in pomerii skozenj na vojaške pograde, potem pa čakal, če se bo kaj zganilo, da sproži. Toda orožniki so previdno in ponižno ždeli nekaj ur, dokler niso bile trgovine prazne. Vse blago, zlasti moko, sladkor, maščobe, slaščice in drugo blago so partizani znesli na več vprežnih sani. Med plenom sta bila tudi dva pisalna stroja, precej papirja in indiga. V bližnjem Pergaijevem gradu je kapetan Gašper dobil tudi iskre konje, nakar se je začel izzivalni dir po glavni cesti mimo Telečnika proti Mislinjski Dobravi. Partizani so vso pot prepevali in vzklikali osvobodilna gesla. Pri Dobravi so zavili na levo skozi Podgorje v ozko dolino Suhodolnice. K Sv. Duhu so prišli 11. marca okoli treh zjutraj (glej skico št. 60).¹¹

Zasežba v mislinjskih trgovinah in v Pergaijevem gradu je bila zadnja večja akcija štirih bataljonov v Mislinjski dolini.

Pota skozi Solčavo in Podvolovljek proti Savi

Z Bele peči proti Solčavi ni bilo druge poti kakor mimo Prosenca, kajti pobočja Raduhe so bila popolnoma neprehodna. Toda Prosenčeva domačija je bolj spominjala na kakšen bivač za pastirje kakor na stalno človeško bivališče.

K Prosencu se je najprej spustil 1. bataljon Tomšičeve. Tam so nekaj skuhalo iz volovskega mesa, ki so ga nosili že od Laha, zvečer pa so odšli prek sedla pri Spodnjem Slemenu k Osojniku. Od tam so se mimo Močnika, Prušnika in Breznika spustili do ceste, nato so zavili do dveh trgovin v Solčavi, kjer so opravili zelo uspešno zasežbo živil in še nekaterih potrebščin. Kajpak trgovini sta bili že na nasprotni strani Savinje, tako da so partizani nadalj evali pot po stezi mimo Oprešnika k višinskima kmetijama Haudej in Knez, kjer bi se lahko uspešno branili tudi ob pomanjkanju streliva. K obema kmetijama so prispeli 27. februarja ob sedmih zjutraj.

Ob odhodu od Prosenca je v hlevu ostal neki borec, ki ga ni mogel prebuditi nihče. Da bi ga spravil k zavesti, ga je brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha potegnil na sneg in ga dobro zribal z njim, češ da se bo tako končno le predramil in priključil koloni. Pa se ni, ampak se je vrnil v hlev, kjer so ga potem dobili esesovci in ga ustrelili.

Tudi v Solčavi je omagal neki puškomitraljezec. Odložil je lahko brečo v sneg. Pobral jo je namestnik komandirja 1. čete Janez Gršič-Ivan, nato so jo izmenoma nosili navzgor do Haudeja (glej skico št. 59 na str. 165), čeprav ni bilo več nobenega streliva zanj.¹²

Kdaj je k Prosencu prišel 2. bataljon Tomšičeve brigade, ni

natančno znano. Tudi ni mogoče trditi, da je imel postanek za kuhanje ravno pri tej domačiji. Verno samo to, da je 27. februarja 1944 malo pred enajsto prispel do Macesnika nad Hudo pečjo (kota 1322). Na tej domačiji so imeli partizani dovolj prostora za počitek in dovolj živeža. Zavedni kmet Jože Krivec-Macesnik iz Podolševe je prispeval enega junca, dve ovci, enega prašiča, 150 kg krompirja, 150 kg moke, 8 kg zabele, 5 klobas, 20 litrov sadjevca in nekaj peciva, od drugega pa dve srajci, dvoje spodnje hlače, šest parov nogavic in eno kožo usnja. Potrdilo za izročene potrebščine so v imenu brigadnega štaba podpisali poročnik Jože Boldan-Silni, namestnik komisaija 2. bataljona Franci Šlajpah-Pogačev in intendant Stane Režen.

Zanimivo je, da dvainštiridesetletni Jože Krivec ni bil prav nič v dvomih, komu daje streho, živež in druge dobrine. Od prvega trenutka je vedel, da nima pred sabo raztrgancev,* ampak prave partizane, ki so sicer zares strgani, toda tudi tako izdelani, da tega ne bi mogli igrati. Z mnogimi drugimi kmeti, tudi njegovimi sosedi, je bilo drugače. Ti so ostali še dolgo nezaupljivi.

Zadnjo kolono, ki je prišla z Bele peči mimo Prosenca, sta sestavljali Krenčičeva in Majetičeva skupina iz 13. SNOB Mirka Bračiča. Zavetje sta si poiskali v neki gozdarski koči blizu Prosenčevega vrha, od koder so njune patrulje dobile stik s partizani Šercejve brigade, ki so se v noči na 27. februar od Potočnika, Rogaija in Strevca vrnili k Štiftarju, Martincu in Majdaču na Goli hrib (kota 952).¹³

Do domačije Kristijana Prepotnika na severnem grebenu Ojstrice je najprej prišla patrulja predhodnica. Haudejevi, kakor se jim pravi po domače, so bili prepričani, da imajo pred sabo raztrgance, saj ni bilo med njimi nobenega, ki bi ga poznali. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha in njegov namestnik Ivan Dolničar-Janošek sta hotela raztaliti led okoli njihovih src, pa je bilo vse zaman. Delali so se, kakor da so gluhi. Potem je Mišica prostodušno rekel, daje vojska lačna, da mora jesti. Na te besede je začela Lucija Prepotnik namigovati z očmi navzgor, nakar so partizani brž uganili, da kaže v prekajevalnico. Šli so po meso in začeli kuhati, čez dan pa so domači le spoznali, da nimajo opravka z raztrganci, nakar je nastalo prav prijetno vzdušje.

Borci 1. bataljona Tomšičeve so bili strahotno utrujeni, preh-

* Raztrganci, Nemci so jim rekli antibanda, so bili izdajalci slovenskega rodu v službi gestapa, ki so se predstavljali za partizane, da bi na ta način zvedeli žanje in njihove podpornike med kmeti, potem pa so z njimi obračunavali.

lajeni in ozebljeni. Mnogi so imeli noge zavite v cunje, nekateri sploh niso mogli hoditi. Haudejeva Lucija je imela napletenih osem parov nogavic. Dala jih je tištim siromakom, ki so imeli vse noge gnojne in krvave. Med njimi je bil tudi brigadni propagandist Stane Škrabar-Braškar.

Še več podobnih prizorov je bilo videti pri Knezu. Med mnogimi borci, ki so hudo ozebli, je bil tudi komandir Janez Kramarič. Noge je imel vse v mehujih. Podobno uboga je bila Karla Kobau, namestnica političnega komisaija 2. čete.

Kljub takemu stanju je brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha vztrajno silil v gospodaija Haudejja, naj brigado popelje čez Knezovo planino, Ute (kota 2029), Grofičko (kota 2083), Škrbino (kota 1800) ter mimo Lučke Babe (kota 2244) v Kamniško Bistrico. Šestinštiridesetletni Kristijan Prepotnik se ni upiral, pristavil je le, da jih sicer lahko vodi, toda vrnil se ne bo nobeden. »Vsi boste ostali tam z mano vred,« je še pribil izkušeni hribovec.¹⁴

Nepojmljivo je, s kakšno demonsko močjo so poveljniki posameznih skupin iskali pot za odhod proti Savi, namesto da bi preu-trujenim borcem privoščili nekaj več počitka. Pri tem je bil najbolj vztrajen in iznajdljiv major Tone Vidmar-Luka, ki mu je čez dan 27. februarja uspelo navezati stike z vsemi pomembnimi koroškimi partizani. Med njimi kaže najprej omeniti komandanta Ivana Uraniča-Draga in političnega komisaija Vzhodnokoroškega odre-da Rudolfa Hohkrauta-Dolfeta, čeprav je največ koristnih podatkov za nadaljnjo pot proti Savi dobil pri Jožetu Gumenjaku-Boletu, komandantu VOS za Koroško. Ta je dal majoiiju Luki za vodnika kuriiija Filipa Mlinarja-Vuka, poskrbel pa je tudi za ogledovanje poti skozi tesen pri Igli in dalje proti Lučam. To obveznost je prevzel premeteni Jože Senožetnik, Robnikov hlapec, ki seje napotil po cesti od Solčave navzdol s košem na rami.

S koroškimi partizani se je bilo treba dogovoriti kajpak tudi zastran tistih partizanov in partizank, ki so bili tako ozebljeni in onemogli, da niso bili sposobi za nadaljnjo pot. Skrb žanje je prevzel Vzhodnokoroški odred.

Proti večeru 27. februarja 1944 je bilo že vse nared in ob devet-najstih sta se bataljona Šercejeve spustila navzdol proti Solčavi. Na repu njune kolone sta hodili še Krenčičeva in Majetičeva skupi-na iz Bračičeve brigade. V tej množici je bilo mnogo obvezanih, z nogami v žakljevino povitih ali kako drugače kruljavih mož, da niso bili prav nič podobni urejeni vojski. Za majorjem Lukom so hodili kakor za odrešenikom.

Pri Ramšaku nad Solčavo je šercerjevce pričakal vosovski kurir Jože Klemenšek-Videk, ki jih je povedel v ozko sotesko mimo Solčave

in po cesti ob Savinji navzdol. Ko so prišli do Nastranove žage, jih je tam že čakal preizkušeni kurir Filip Mlinar-Vuk, ki je prevzel nadaljnje vođenje. Popeljal jih je mimo Igle. Že vnaprej jim je zagotovil, da pri Stogeu, kjer so Nemci ponavadi prežali v zasedah, ni nobenega sovražnika. In res, ko se je predhodnica izvila iz skalne tesni, so bili nemški bunkeji prazni. Nato je kolona zavila mimo Pečovnika proti Sedlšaku, da se je ognila Lučam in tako brez vsakršnih nevšečnosti prispela v Podvolovljek. Sledila je manj nevarna pot mimo Jerija in Kladnika do kmetov Grobelnika, Podpečnika, Mlačnika in Tomaževca (glej skico št. 59), kamor so Lukovi partizani prikoračili 28. februarja ob treh po polnoči. Tam so si vzeli sedemnajst ur nujnega počitka.¹⁵

Ne da bi vedelo za namere in premik Lukove skupine, je isto maršruto izbralo tudi poveljstvo 1. bataljona Tomšičeve brigade. Zjutraj 28. februarja ob osmih je njegova kolona odrinila od Kneza in Haudeja. Mimo Vršnika seje spustila do Robanovega kota in po njem do Belška, kjer je prešla Savinjo, nato pa zavila na cesto proti Lučam in spešila vzdolž peneče se planinske reke navzdol prav do Pečovnika. Tudi tomšičevci so tam zavili na desno in navzgor proti Sedlšaku, da bi mimo Jerija in Kladnika dosegli razsežno Planinškovo posestvo pod planino Podvežak, kamor so prišli istega dne ob šestnajstih in 30 minut.* Tam je bilo dovolj strehe za vse in tudi živine, pa ni bilo zadrege, kaj dati v kotle. Partizani so se kar dobro najedli in čez noč tudi spočili.

Obe skupini sta iz Podvolovljeka odrinili 29. februarja. Lukova seje povzpela čez Volovljek (kota 1029) k Kranjskemu Raku, nakar je šla mimo Kališ do Podloma, tam prečkala cesto Kamnik-Črni-vec-Gornji Grad, ki paje bila neprevozna, ker je Nemci sploh niso pluzili (glej skico št. 59). Kolona je nato šla čez Sovinjo Peč do vasi Trobelno, kamor je prišla ob enajstih dopoldne. Prvi bataljon Tomšičeve se je s Planice spustil ob sedmih zjutraj k Mlačniku, od tam pa sledil po že shojeni gazi čez Kranjski Rak, mimo Kališ proti Sovinji Peči in od tam do Poljane. Blizu Črničva je začel pešati zavoljo ozebljih nog komandir Janez Kramarič, ki seje s težavo privlekel do Poljane. Moči so pošle tudi brigadnemu propagandistu Stanetu Škrabaiju-Braškaiju, kije ostai na okrevanju pri Spodnjem

* Vlado Mišica-Miha je to takole zapisal v svoj dnevnik: »27. Iz Havdeja ob 8. uri na Vršnik-Belšak-Pečovnik-Sedlšak-Kladnik-Planica (4,30). 28. Počitek.« Zdaj ta zapis popravlja (pogovor z dne 19. januarja 1989) tako, da so odšli na pot 28. februarja ob osmih, ker se dobro spominja, da so pri Haudeju in Knezu, kamor so prišli 27. februarja ob sedmih zjutraj, prenočili in da so skozi sotesko Savinje mimo Igle hodili podnevi.

Šmonkarju, in hudo ozebli Mari Benčina-Darinki, ki so jo potem prepeljali na zdravljenje v Cerkljansko Dobravo. Vsega skupaj je opešalo kakšnih 30 borcev, med njimi šercejevca Vilibald Soban in Aldo Breazano in tomšičevec Jože Telič iz Žerovnice. Zanimivo pa je, da je to pot kot edina v diviziji prehodila tudi mula, ki jo je vodil Ivan Mrmolja.

V partizanski vasi Poljana je bilo samo toliko časa, da so kuhaji enkrat skuhali, kajti tačas sta Vlado Mišica-Miha in Ivan Dolničar-Janošek že dobila stik z bataljonom Šerčerjeve in majojem Tonetom Vidmajem-Lukom. Sklenili so, da bodo še isti večer skupaj odšli čez cesto Kamnik-Šmartno v Tuhinju in čez cesto Domžale-Trojane-Vransko-Žalec na Moravsko. Tako se je tudi zgodilo. V pošastnem tempu so skozi Trnjava, Gorenje in Goričice 1. marca 1944 ob šesti uri prišli na Trojico pri Vinju, komaj dve uri stran od Save pri Dolskem.¹⁶

Od Solčave proti Podvolovljeku je zadnja odšla skupina, ki jo je vodil poročnik Jože Boldan-Silni in je bila sestavljena iz 2. bataljona Tomšičeve. V zaščitnici je hodil komandir Ivan Zore-Jernej s 3. četo. Njegova naloga je bila, da pobira onemogle, ozebljene in take, ki se jim ni dalo iti dalje in so bili že tako otopeli, da jim je bilo vseeno tudi, če jih dobijo v roke Nemci. Teh je bilo največ iz Šerčerjeve in Bračičeve brigade.

Iz Tomšičeve so bili voljni v Solčavi ostati samo taki, kot je bil mitraljezec Janez Mazi z Velikih Blok, ki se je lahko premikal le po vseh štirih. Njega, huje ranjenega intendanta 3. bataljona Rudolfa Lavriča-Gašpeja, ozeblega in ranjenega puškomitraljezca Severina Nemca-Tekla, njegovega pomočnika z vneta rano Iva Hudorovca in Ivana Lavriča je vosovski kurir Jože Klemenšek-Videk odpeljal na sankah vvarstvo na kmetijo leman v Solčavi. Tam je kljub negi preminil intendant Rudolf Lavrič-Gašper iz Gorenje Straže. Ugonobila gaje pljučnica. Poleg njih je bilo treba spraviti nazaj v Solčavo tudi Karlo Kobau ter ozebljena Martina Koširja in Jožeta Turka-Koščaka, najbrž pa še koga.¹⁷

Največ ranjenih in in ozebljih borcev je bilo iz Šerčerjeve brigade. Pri Majdaču, Martincu, Štifterju in Ušovniku jih je ostalo sedem, med njimi je bil tudi nekdanji tomšičevec Ivan Grižon-Ivo. Že po odhodu Lukove skupine je k Ušovniku prišlo pet partizanov, ki so se čez dan zadrževali v gozdu nad hišo. Te zaostale borce je Rok Klemenšek odpeljal do Suhadolnika v Robanov kot. Tudi pri Kranjskem Lojzu sta ostala dva ranjena in ozebljena borca, še več pa jih je bilo pri sosednji Ramšiji.

Že po 1. marcu je do kmetije Sumet in od tam k Žibovtu prišlo osem hudo ozebljih in ranjenih borcev, med katerimi je bil tudi

Savo Vrtačnik-Krn, ki je bil 26. februarja dodeljen v Tomšičevo brigado.

Nekaj ranjenih in ozebljih so patrolje Vzhodnokoroškega odreda našle celo po pastirskih stajah na Beli peči ter na Smrekovcu in Kramarici. Bili so hudo sestradani, ozeble noge so imeli povite s cunjami. Ko so jih odvili, je koža ostala na njih, noge pa so začele otekati in temneti, potem pa so se močno zagnojile. Na Kramarici* pa so našli skupino borcev, ki so ležali v snegu, s puško ob sebi in pokriti s šotorskim krilom. Ko so jih hoteli prebuditi, so videli, da so mrtvi - zmrznili so.

Večino teh ranjenecv in ozebljih, nabralo se jih je kar 28, so koroški vosovci kmalu preselili v drvarsko kočo ob potoku Ručniku v Matkovem kotu. Tako je nastala prva bolniška postojanka na ozemlju koroških partizanov. Vodil jo je prejšnji član kulturniške skupine 14. divizije Savo Vrtačnik-Krn, sicer študent medicine. Pri oskrbi sta mu pomagala Neža in Jakob Poličnik, Gradišnikova, bližnji Matkovi, katerih domači sin Jože Prodnik-Grega je bil pri koroških partizanih že od 30. julija 1943, in že omenjena skupina koroških vosovcev.¹⁸

Poročnik Jože Boldan-Silni je bil od komandantov štirih kolon edini, ki se mu ni mudilo čez Savo. Sklenil je, da bo svoje izčrpane borce vodil proti jugu zlagoma, tako da ne bo noben zaostal. Na kateri dan in ob kateri uri so se spustili od Macesnika proti Solčavi in od tam naprej do Podvolovljeka, ne verno natančno. Prav gotovo so pri Macesniku prespali vsaj eno noč. Kaže, da so odšli šele v noči na 29. februar, kajti cesto od Kamnika prek sedla na Črnicu do Gornjega Grada pri Nagrotu so prekoračili šele 1. marca 1944 (glej skico št. 59 na str. 165).

Partizani 2. bataljona Tomšičeve so imeli od Solčave do Kranjskega Raka zadosti časa, da so obšli in preiskali ovčje staje in goveje hleve, kamor so se zatekli na toplo onemogli tovariši iz Šercerjeve in Bračičeve brigade, med katerimi je bilo tudi precej partizank. Posebno prizadeven pri iskanju je bil komandir 3. čete Ivan Zore-Jernej. Zaostalih, ozebljenih ali onemoglih, ki jih je našel po hlevih in zbezal iz skrivališč, je bilo toliko, da seje njegova četa povečala na 100 ljudi, čeprav je prej štela samo 30 borcev. Tedaj je v

* V izvirni objavi tega podatka (Bitka kakor življenje dolga na str. 524) je prišlo do prepisne napake, tako daje bila Kramarica spremenjena v Kremžarico. Na tej podlagi sta Anton Ikovic in Marjan Linasi (Koroško partizansko zdravstvo) zagrešila novo napako, ker sta dogajanje prestavila na Pohorje, ne da bi zahtevala pojasnilo Rudolfa Hohkrauta-Dolfeta, kije tako možnost odločno zanikal (pojasnilo z dne 8. junija 1988), češ da se je to zgodilo na Kramarici, ker na Pohorje on takrat ni šel.

2. bataljon Tomšičeve med drugimi prišel tudi Stanko Žnidaršič-Sampertov iz Podcerkve. Našli so tudi poročnika Miroslava Lilika iz Šercejve brigade, kije dobil pljučnico in ostal v Podvolovljeku.

Seveda je imel Jernej z najdenimi borci velike težave, ker so med hojo zaostajali, omagovali in obupovali, toda bil je potrpežljiv in uvideven, tako da ni na poti k Štajerskemu in Kranjskemu Raku noben ostal v snegu. Jernej se je najbolj bal prehoda čez cesto Kamnik-Črnivec, kjer bi utegnili Nemci čakati v zasedah, ker bi se mu nenaravno okrepljena četa med bojem zagotovo razbežala. Toda cesta sploh ni bila splužena, o nemških zasedah pa ni bilo ne duha ne sluha.

Po nasvetu komandijja Ivana Zoreta-Jernejja, kije okoliš dobro poznal, se je poročnik Jože Boldan -Silni s to številno vojsko namegal nastaniti v vasi Poljana. Toda pri Zgornjem Smonkaiju v Sovinji Peči, kjer se je s svojimi borci najprej ustavil, je naletel na aktivista OF Franca Hribajja-Lovra in Josipa Jerasa, ki pa nastanitve ništa dovolila, češ da bi to utegnilo prizadeti prikritost njunih prizadevanj pri gradnji partizanske bolnišnice, ki že poteka. Po ostrih ugovorih, da so partizani strahotno utrujeni, so se le dogovorili, naj Silni odvede svojo vojsko nekoliko naprej v Šmarske gore, se pravi do Raven pri Šmartnem, kjer sta aktivista OF Hribar in Jeras poskrbela za dobro prehrano.

Pri Grošlu, Čevku in Kamušku so partizani 2. bataljona Tomšičeve počivali ostanek dneva pa še vso noč in naslednji dan 2. marca. V tem času se je Jože Boldan-Silni obrnil na zaupnega Spodnjega Smonkaija. V hrambo mu je izročil mitraljez znamke fiat, ker je zanj zmanjkalo streliva.

Prihod v bližino rodnega kraja je komandir Ivan Zore-Jernej izrazil za obisk strica na Lasenem. Tja gaje spremil vodnik Rudolf Jožef-Rudeln. Po tej poti je Jernej zbral prevejene obveščevalne podatke, dobil pa je tudi zvezo s svojo sestro, ki mu je čez dva dni prinesla nove čevlje in novo obleko. Po vrnitvi k Čevku je komandant Silni komandijja Jernejja izbral za vodnika, kajti enote 2. bataljona je sklenil že v noči na 3. maree premakniti čez cesto Kamnik-Šmartno v Tuhinju-Vransko na Mali Rakitovec in naslednjo noč od tam proti Savi. Jernej je bataljon vodil po dolini ob potoku Hruševki do Buča, kjer so prekoračili cesto, od tam po poti na Pšajnovico, potem pa do Malega Rakitovca, kamor je brž po prihodu prišel kurir iz brigadnega štaba s poveljem, da ne smejo čez Savo.¹⁹

Kaj se je zgodilo?

Glavni štab NOV in PO Slovenije je 28. februarja 1944 izdal odredbo, s katero je določil, da 14. divizija prehaja v sestavo 4. operativne cone, katere štab jo mora smatrati kot svojo osnovno udarno enoto in paziti, da z nepravilnimi posegi v njeno sestavo ne

onemogoči oziroma ne ovira njenega nadaljnega razvoja. Štab 4. operativne cone naj vodi po enotnem načrtu operacije vseh svojih enot, predvsem pa 14. divizije ter 6. in 11. brigade tako, da se bodo te enote z usklajenimi akcijami medsebojno podpirale. Po potrebi in po možnosti naj organizira skupne napadalne akcije, vse enote zbere v ožjem prostoru, nato pa spet hitro razdruži, tako da omogoči spretno manevriranje, obenem pa tudi načrtnejše sodelovanje pri novačenju na vsem ozemlju 4. cone.

Iz smisla te odredbe je bilo razbrati, da umik enot 14. divizije čez Savo na Dolenjsko ne pride v poštev. Poslane so bile na novo operativno območje in tam morajo ostati. Zato so bile tudi izločene iz pristojnosti štaba 7. korpusa in z nepotrebno zamudo podrejene štabu 4. operativne cone.

Novo operativno območje je bilo Štirinajsti določeno že s poveljem za pohod na Štajersko, in sicer nepreklicno. Zato se ponuja vprašanje, kako je smel njen štab sploh razmišljati o vrnitvi na Dolenjsko. Na dlani je, daje s tem izčrpane borce le po nepotrebem gnal proti Savi.²⁰

Daje šio za odločitev o odhodu čez Savo na Dolenjsko brez pridržka, ni nobenega dvoma. Kako naj bi se sicer proti Savi tako vztrajno gnali poveljniki kar treh pohodnih skupin, ko pa je vsaj major Tone Vidmar-Luka, namestnik divizijskega komandanta, že nad Solčavo zanesljivo vedel, da se je nemška ofenziva proti 14. diviziji dokončno nehala? Pri taki nameri je vztrajal še naprej celo po prihodu na Moravško, čeprav je medtem prestopil kar štiri pomembne ceste, ne da bi kjerkoli naletel na Nemce. Toliko vojaka pa je Luka le bil, da ne bi kršil višjega povelja!

Major Luka je začel takoj iskati možnost za prehod prek Save. V noči na 2. marec ob treh po polnoči je vse pridružene enote, tudi

1. bataljon Tomšičeve, popeljal še nekoliko bliže k prehodu čez Savo, k Sv. Križu. Tam je dobil zvezo z aktivisti okrožnega komiteja KPS Kamnik. Sestanka z Lukom in poveljniki obeh skupin, ki je bil v tamkajšnjem župnišču, seje udeležil sekretar Franc Zupančič-Marjan. Namestnik komandanta divizije Tone Vidmar-Luka je gosta seznanil s stanjem podrejenih enot, obenem pa aktiviste prosil za pomoč pri prehodu čez Savo, pri čemer je omenjal celo pot mimo Smarne gore in čez viseči most pri Mednem. Koje prišel do besede tudi sekretar Zupančič, je povedal, da jim na ozemlju Moravske ni pravzaprav nobene sile. Ražen nekaj orožniških in policijskih postaj, ki pa so precej redke, ni v okolici nobenih večjih sovražnih enot, od katerih bi grozila kakšna nevarnost. Obljubil je, da bodo gospodarske komisije odprle svoja skladišča in borce Štirinajste oskrbele z oblačili, perilom in obutvijo, deloma celo s strelivom, kar vse naj po-

leg dobre hrane pripomore, da si bodo zopet nabrali moči za bojne akcije. Pojasnil je tudi možnosti za prehod čez Savo s plovilom, ki ga je uporabljal partizanski brodnik Ivan Cerar-Miklavž, češ daje za prevoz tolikšne množice premajhno, kar vodi v tveganje, da Nemci prevažanje odkrijejo, o brodu v Kresnicah pa ne velja izgubljati besed, ker ga stražijo Nemci kakor tudi vse mostove blizu in daleč.

Major Luka je kljub takemu prepričanju ostal pri svojem in ko je zvedel, da se v Katariji zadržuje štab 4. operativne cone, je nemudoma odjezdil tja. V precep je dobil političnega komisarja Mitjo Ribičiča-Cirila, ga obložil z očitki, nato pa zahteval, naj štab 4. cone njegovim enotam omogoči prehod čez Savo. Ribičič ni upal ugovarjati naravnost, pristavil je samo, da bo skušal dobiti radijsko zvezo z glavnim štabom in kaj pak tudi privolitev, če Luka lahko nadaljuje pohod čez Savo.

Štab cone se je v noči na 3. maree 1944 premaknil k Sv. Floijanju, kamor je s svojim spremstvom prišel tudi namestnik političnega komisarja glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi. Tam je zvedel, da se zadržujejo v bližini pripadniki Štirinajste pod vodstvom majorja Tone Vidmarja-Luke, ki nameravajo iti čez Savo. Nemudoma je napisal povelje, da major Luka nikakor ne sme oditi na Dolenjsko, temveč se mora z vso svojo vojsko vrniti proti Graški Gori in Pohorju.²¹

Tako se je morala vsa množica utrujenih borcev obrniti od Save nazaj. Kurir jo je odpeljal čez Katarijo v bližino štaba cone, v katerem je Tone Vidmar-Luka dobil natančnejša navodila, kako in po kateri poti naj odrine na Graško Goro. Že zvečer je bilo treba zapustiti na pol osvobojeno Moravško in prek Limbarske gore oditi čez cesto skozi Črni graben na Mali in Veliki Rakitovec, kamor so enote prišle 4. marca ob petih zjutraj (glej skico št. 59). Takoj je štab Tomšičeve brigade, ki se je s 1. bataljonom nastanil v Češnjicah, dobil stik z 2. bataljonom in poročnikom Jožetom Boldanom-Silnim.

Tega dne proti večeru sta v štab 4. operativne cone na Moravško prišla še komandant Jože Klanjšek-Vasja in politični komisar 14. divizije Stane Dobovičnik-Krt. Svoj prihod sta izrabila za sestavljanje prvega poročila Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, obenem pa sta v conskem štabu opravila potrebne dogovore o nadaljnjem bojnem delovanju Štirinajste na Štajerskem. Brigadam je veljalo natančneje določiti nova operativna območja. Pri tem so se zmenili, naj bi Tomšičeva skupaj s Šlandrovo brigado operirala na ozemlju med Savinjo in Savo, Šercerjeva in Bračičeva pa med Savinjo in Pohorjem. Po tem dogovoru se je enotam na Rakitovcu že 5. marca pozno zvečer priključil tudi divizijski štab na čelu s komandantom Jožetom Klanjškom-Vasjom in političnim komisarjem Stanetom Dobovičnikom-Krtom.²²

Kljub temu, daje bilo čez dan 4. marca slišati nemške premike na tovarnjakih po obeh dolinah od Domžal in Kamnika proti Vranskemu, so enote na Rakitovcu nemoteno počivale še dva dni. Pri

1. bataljonu Tomšičeve je Vlado Mišica-Miha 5. marca sklical celo sestanek z vsemi borci, 6. marca 1944 pa je bil sestanek z obema bataljonskima štaboma, na katerem so se dogovorili o nadaljnjih nalogah. Zvečer se je divizijski štab s partizani Šercejve in Bračičeve brigade premaknil čez cesto, ki gre iz Kamnika čez Šmartno v Tuhinju do Vranskega, do Raven pri Šmartnem, 1. in 2. bataljon Tomšičeve z brigadnim štabom pa čez Cirkoše na Okrog pri Motniku.

Na Okrogu, kjer se je zadrževala dva dni in dve noči, se je Tomšičeva spet preštela. V prvem bataljonu je bilo 52 ljudi, v drugem 69 in v brigadnem štabu 14 ljudi ali skupaj 135 borcev in poveljnikov, poleg tega se jim je priključilo še 23 partizanov iz Bračičeve brigade.

Zdravnika dr. Stanka Pirca-Lojzeta in bolničarja Albina Polka-Fajfe tistikrat ni bilo več v brigadnem štabu, ker sta bila poklicana v štab 4. operativne cone. V noči na 4. marec je naredil samomor dr. Rudolf Kac-Mitja, ker je menil, da so ranjenci v bolnišnici Triglav okuženi s plinsko flegmono. Dr. Stanko Pire-Lojze, ki je prišel brez odloga, je ugotovil, da obstaja tak sum samo pri treh ranjenicah, nakar ga je štab cone trajno zadržal za take in podobne posege. Namesto njega je zdravstveno delo v Tomšičevi brigadi začasno prevzel dr. Stane Kolar, sanitetni referent 14. divizije. Taje v svojem poročilu zapisal, daje bilo v 1. in 2. bataljonu Tomšičeve 17 onemoglih.

O tem, koliko borcev je ostalo po zasilnih bolnišnicah na Moravškem, verno le za vso divizijo. Zapisana je številka 20. Iz Tomšičeve brigade so tam ostali na zdravljenju komandir 1. čete Janez Kramarič, politični komisar 3. čete 1. bataljona France Gruden-Švejk in čevljar Ignac Tratar-Nace, iz Šercejve pa Lili Lewi; drugih ne poznamo. V skrivališčih požganega gradu Tuštanj pri Češnjicah jih je zdravil medicinec Ivan Kompan-Kladivo. Nekateri drugi so dobili zavetje pri kmetih npr. Majda Horvat pri Kovaču na Limbarski gori, Božidara Betriani-Dara pa nekje v hribih nad Trnjavno.

Nekaj malodušnih pohodnikov je pobegnilo tudi čez Savo. Iz Tomšičeve sta to naredila intendant Ignac Vidrih-Nace iz Zdenske vasi in laže ranjeni vodnik Franc Debevec-Francel iz Starega trga pri Ložu.

Ker se je že 8. marca zvečer Lukova skupina premaknila iz Raven v Mačkin kot pod Lepenatko (kota 1425), seje tudi Tomšičeva

pomaknila nekoliko proti zahodu. Najprej je odšla 9. marca ob enih ponoči na Golice pod Braslovko (kota 869), potem pa 10. marca . 1944 ob osmih na Praproče v Tuhinju. Ves čas od odhoda iz Solčave sploh ni prišla v stik s sovražnikom.²³

Proti Štaknam glavnini in preureditvi naproti

Ob vrnitvi k Sv. Duhu se je 3. bataljon Tomšičeve spet nastanil pri Hovniku. Po dopoldanskem počitku in partizanski menaži so se po četah sestali komunisti.

Mnogo pomembnejši je bil sestanek na sedežu operativnega štaba 14. divizije pri cerkvi. Komandant Ivan Kovačič-Efenka in politični komisar Drago Benčič-Brkin sta tja povabila oba brigadna in bataljonske štabe iz Šercejve. Na tem sestanku so izpeljali nekatere kadrovske premike, ki so bili rezultat kritične razčlenbe preboja pri Spodnjem Doliču. Do najpomembnejše spremembe je prišlo v 3. bataljonu Šercejve. Njegov dotedanji komandant kapetan Ignac Miklič-Nace je prevzel dolžnost obveščevalnega olicija operativnega štaba. Namesto njega je bil za komandanta 3. bataljona imenovan dotakratni namestnik poročnik Mirko Zdešar, ki je bil izrazito razgibana osebnost in se je med pohodom večkrat odlično izkazal. Enako velja tudi za poročnika Viktorja Cvelbajja-Staneta iz 3. bataljona Tomšičeve. Imenovanje bil za operativnega oflcija Šercejve brigade, čeprav bi zaslužil še kaj več.

Na tem sestanku so se dogovorili, da bodo proti Štaknam in Belim Vodam enote odšle po dveh poteh. Šerčerjeva z dvema bataljonoma naj bi od Sv. Duha odšla v okoliš Razbojja, Graške Gore in Raven, štab Bračičeve s svojim 1. bataljonom in s 3. bataljonom Tomšičeve pa bi moral oditi proti Plešivčniku in Šeserniku, od tam pa na severozahodno stran Uršlje gore (glej skico št. 60 na str. 166).

Skupini sta se razšli 11. marca 1944 kmalu po večerji. Tretji bataljon Tomšičeve se je po nočnem pohodu nastanil na Šeserniku. Lastnik tega velikega in lepega kmečkega posestva je bil bivši direktor Trboveljske premogokopne družbe Skubic. Operativni štab 14. divizije se je tod 12. marca sestel še s štabom Bračičeve in njemu podrejenima bataljonskima štaboma, zvečer pa sta sledila še sestanka s četnimi poveljstvi. Na kmetijah Plešivčnik in Šesernik sta bataljona ostala tudi 13. marca, ko je bil prelep sončen dan. Partizani so počivali in poslušali politični pouk, vrhu tega so se spet sestali člani KPS iz obeh bataljonov.²⁴

Bataljona sta bila dokaj visoko v gorah in odmaknjena od

nemških postojank. Kazalo se je pomakniti do kmetij, od koder bi imele čete boljši nadzor in ugodnejše možnosti za vdore v dolino. Zato je Gedžova skupina 14. marca ob enih po polnoči odšla čez Narovske ledine na obrobje Homa (kota 1193), kamor je pripešala že ob petih zjutraj. Štab Bračićeve in njen 1. bataljon sta našla nastanišče pri kmetiji Godec, 3. bataljon Tomšičeve pa pri Kosu. Ker pot ni bila preveč utrudljiva, je vojaški in politični pouk tekel kakor druge dni.

Zvečer se je 3. bataljon Tomšičeve spustil v dolino. Šel je na odkup in zasežbo hrane v Kotlje, kjer je pobral zaloge moke, makaronov, sladkoijske in drugih živil v dveh trgovinah. Nazaj grede so enote obiskale grad Šratnek v Podgori, kjer so nabavile še nekaj goveđi in konj. Treba je tudi priznati, da so se enote pri tem gradu zadržale dalj časa, kot bi bilo potrebno. Vzrok za postanek so bila tri lepa dekleta. Zaradi njih so bili poročniki Milenko Knežević, Jože Škufca-Martin in Anton Gregorič-Jakec čisto iz sebe. Milenko je v strminah proti Kosu celo opešal, da gaje bilo treba tovoriti.

Tudi 15. maree je bil čudovito lep dan. Dopoldne je bilo namenjeno počitku, borcem pa je moči vračala tudi dobra jed, tako da so popoldne lahko prisluhnili celo uram vojaškega in političnega pouka.²⁵

Tega dne je patrulja prestregla 12 prostovoljcev, ki so bili namenjeni v 11. SNOB Miloša Zidanška. Bili so po večini ubežniki iz nemške vojske, med njimi so se nekateri skrivali v okolici domov že od jeseni. Nekaj jih je imelo celo puške, večinoma stare avstrijske. Od teh novincev jih je šest dobil 3. bataljon Tomšičeve. Zlo za te ljudi pa je bilo sumničenje, ki ga je tište dni razširjal politični aktiv Stirinajste pod geslom, daje treba okrepiti budnost komunistov po izkušnjah in vzoru pohorskih partizanov. Prav 16. marca, torej na dan, ko so polovico teh novincev dodelili v 3. bataljon Tomšičeve, je prišel h Kosu namestnik političnega komisarija Štirinajste Matvez Hace. Govoril je o mednarodnem položaju, pri čemer se je obregnil tudi ob podle gestapovske prijeme. Koje podajal svoje misli o gestapovskih vrinjencih, je novince prebadal z očmi, češ zdaj pa le povejte, če je tudi vas poslal gestapo.

Popoldne je h Kosu prišla na obisk še Anica Škaija-Špela, sekretarka ZKM Bračićeve brigade. Priprave mladih komunistov za izdajo 3. številke bataljonskega Žepnega časopisa je niso preveč zanimale, bolj jo je skrbelo, kaj nameravajo storiti, da bi odkrili morebitne gestapovske vrinjence med novinci.

Ves ta trud ni bil zaman. To se je izkazalo že v noči na 17. maree, ko sta se bataljona premaknila v Javorje. Ob dveh po polnoči, takoj po prihodu na nove položaje, so te novince razo-

rožili, pripravili in še pred svitom vse postrelili. Borcem so med političnim poukom pojasnili, da je šio za gestapovsko zaroto, ki je imela namen uničiti partizanska poveljstva, da so imeli zarotniki s seboj pol kilograma arzenika, s katerim bi lahko zastrupili pet tisoč ljudi, da so puščali na pohodu za sabo posebne smrekove vejice, ki naj bi Nemcem kazale pot, da so imeli šifre in druge tajne znake za pošiljanje poročil. Za komandanta Bračičeve Franca Bobnarja-Gedža in komandanta 3. bataljona Tomšičeve Ignaca Horvata-Imreta, ki sta slovela po nebrzdanem sovraštvu do izdajalcev, je bilo to dovolj, da sta posegla po življenjih novincev.

Iz poročila o ustrelitvi, v katerem so povzeta priznanja Rudolfa Črešnika iz Podgorja, izhaja, da zaslišanje ni teklo brez nasilja. Črešnik je priznal, da ga je za nakane gestapa pridobil Dolfe Marošek, kovač iz Podgorja 41, mu dal arzenik, notes z nekakšno molitvico, ki naj bi služila za šifriranje, in razpoznavni prstan za povezavo z drugimi vrinjenci, ki da jih je še sedem, te pa bi moral Črešnik šele organizirati. O tem, kdo naj bi bili ti vrinjenci, in o njihovih zaslišanjih ni nobenega sledu. To pomeni, da so bili s Črešnikom poslani v grob tudi tišči, ki naj bi mu služili za krinko, pa čeprav ni bilo v njihovo breme nobenih dokazov. Na to juridično zmoto me je po vojni z bolestjo v srcu opozoril takratni komandant in sedaj že pokojni narodni junak Ivan Kovačič-Efenka.²⁶

V Javorju so enote ostale dva dni. Zečer 17. marca je bilo treba iti po živež v Črno na Koroškem, kjer so ga dobili z zasežbo. Izpeljal jo je namestnik bataljonskega političnega komisarja Lojze Terčič. Med počitkom je 18. marca izbruhnilo nepričakovano mitralješko obstreljevanje. Enote so se takoj pognale na položaje, toda izkazalo se je, da je bil preplah plod nesporazuma med krožno patruljo in prihajajočimi borci Šercerjeve brigade.

Njena bataljona sta se namreč vračala s krožne poti, ki se je začela zvečer 11. marca pri Sv. Duhu. Najprej sta odšla k Rdečniku poleg istoimenega vrha (kota 867), kjer je bil 12. marca zbor obeh bataljonov. Na njem so objavili in pojasnili naloge, za katere so se dogovorili na sestanku štabov pri Šv. Duhu. Posebno pozornost so posvetili odnosom do prebivalstva. Sledil je premik na Graško Goro h kmetom Jesenjaku, Pušeniku in Andriču (glej skico št. 60). Ta obisk in enodnevno bivanje 2. in 3. bataljona Šercerjeve v okolišju, kjer se je pri zavednih ljudeh zdravilo največ skritih ranjencev, je ugodno vplival na njihovo varnost, okrepil pa je tudi povezanost teh štajerskih ljudi s partizansko vojsko. Predvsem pri Andričevih so si šercerjevci ustvarili krepko oporno točko, domača hči Pavla Volant pa je prevzela vrsto zaupnih nalog.

V noči na 14. maree so se šercerjevci premaknili v Ravne pri

Šoštanju. Nastanili so se pri gostoljubnem in narodnostno zavednem kmetu Velunšku, kije izražal iskrena občudovanja za izkazano hrabrost borcev 14. divizije pri preboju skozi Osreške peči, nemški propagandi o njihovem uničenju pa se je smejal.

Inž. Milan Erbežnik in Branislav Žigon-Sokol sta že pred tem pri Rožiču v Ravnah poiskala divizijsko radijsko postajo, ki pa je bila pokvajena. Žal je Erbežnik medtem zbolel, tako da je ni mogel takoj popraviti. Vrh tega sta izgubila zvezo z operativnim štabom. To je povzročilo celo sum, da sta ušla, vendar je bilo poročilo o njunem pobegu neutemeljeno.

Že zjutraj 15. marca sta batalona Šercejjeve prišla h Karničniku in Šajdniku na Spodnji Razbor. Brigadni štab se je pozno zvečer premaknil k Pečolajju na Zgornji Razbor, čete pa so se nastanile po okoliških kmetijah. Tu sta bataljona ostala poldrugi dan, v noči na 17. maree 1944 pa sta se premaknila h kmetiji Spodnji Kotnik blizu istoimenega vrha (kota 1220). Pri Kotniku je v njun brigadni štab prišel kurir operativnega štaba Štirinajste. Prinesel je sporočilo majorja Efenke, naj Šercejjeva z 2. in 3. bataljonom nemudoma odrine do kmeta Štakneta oziroma v okoliš Belih Vod. Prav to povelje je bilo vzrok, daje zaradi nesporazuma prišlo do spopada med borci 3. bataljona Tomšičeve in predhodnico Šercejjeve na zasneženi poti pod Javorjem. K sreči med spopadom ni bilo nobene žrtve.²⁷

Po sedmih dneh samostojnega delovanja sta se obe skupini spet sešli v Javorju. Od tam so štije bataljoni pod vodstvom dveh brigadnih in operativnega štaba Štirinajste 18. marca po večjeji odrinili proti Štaknam. Šli so mimo Gotovnika navzdol do ceste Črna na Koroškem-Šentvid-Zavodnje-Šoštanj. Od tam so se zagrizli navzgor mimo Polovnika proti Tolstemu vrhu (kota 1185) in Štaknam. Toda gozdna pot je bila neprehajena, snega pa več kakor en meter, zato so kljub domačemu vodniku zašli. Živinče, ki so ga vodili s seboj, je obtičalo med skalami in v velikem zametu. Ni bilo druge pomoči, kakor da so ga ubili, razkosali in njegovo meso po kosih nosili dalje. Do kmeta Štakneta je 3. bataljon Tomšičeve prišel naokrog po mnogo daljši poti, kakor bi bilo treba. Civilni vodnik, s katerim seje poročnik Ignac Horvat-Imre na račun slabega vođenja pošalil z grožnjo, da bo moral za kazen ostati pri partizanih, pa je izginil med potjo skupaj s sanitetno torbico, ki so mu jo dali nositi.²⁸

Tudi 19. marca je bilolepoinsončnovreme. Tonedeljoso siletalci 15. ameriške zračne flote izbrali za napad tovarn orožja Steyr pri Linzu (ob reki Enns) v Avstriji. Zletališčv južni Italiji je poletelo več kakor 300 letečih trdnjav, toda nemška protiletalska obramba jih je pričakala pripravljena. Ker načrtovane naloge niso mogli opraviti, so bombe odvrgli na industry ske naprave v Gradcu in Celovcu, vendar se

udarom nemškega lovskega letalstva niso mogli več izogniti. Veliko letečih trdnjav je bilo zadetih, ena se je zrušila na bližnjem Smrekovcu. Iz nje se je v zadnjem hipu pognalo šest letalcev. Petero jih je zaneslo proti Topolšici, eden paje pristal na Štaknečem vrhu.

Četni komandir Anton Gregorič-Jakec je še z nekaterimi tovariši razigrano pohitel proti vrhu hribčka, kjer se je bilo na neki smreki ujelo padalo. Ko so partizani prisopli do tja, so s smreke visele le odpete vrvi, letalca pa ni bilo nikjer. Od padala so vodile stopinje proti vrhu hribčka, toda tako kakor daje od tam prišel. Komandir Jakec je brž uganil, daje hodil ritensko zato, da bi za sabo zamešal sledove, ker ni vedel, s kom ima opravka. Zdirjal je po stopinjah navzgor in dohitel preplašenega letalca. Taje najprej dvignil roke, češ da se želi vdati, ko pa je doumel, da mu neznani častnik nič noče, in ko je na njegovi kapi zagledal rdečo zvezdo, je polglasno izrekel besedi: »Tito, Tito?«

Med hojo proti Štaknetu je Amerikanec ponujal rešiteljem cigarete in razne dragocenosti, kot da bi se želei odkupiti. Jesti ni maral nič in molče je buljil predse. Naposled se je nekdo spomnil, da zna angleško dr. Žiga Červinka. Nemudoma so poslali ponj, obenem pa je komandant 3. bataljona Tomšičeve Ignac Horvat-Imre odredil posebno patroljo, da bi pregledala okolico Topolšice in rešila še drugih pet letalcev.

Dr. Žiga Červinka je z rešenim letalcem brž vzpostavil pristen stik. Pojasnil mu je, da je prišel v roke slovenskim partizanom, ki ga bodo takoj poslali proti Jadranskemu morju, da se bo lahko vrnil k svojim. Šele takrat se je prišleku z neba razjasnil obraz in sprejelje ponujenojed. Povedal je tudi osebne podatke: Paul Johnson iz New Yorka.* Vsi partizani so bili veseli z njim vred. Obrazi so jim postali mrki šele potem, ko se je vrnila patrolja od Topolšice in poročala, da so druge padalce polovili nemški orožniki.²⁹

Vznemirjen, ki je sledilo rešitvi ameriškega letalca, je zasenčilo zanimanje za 3. številko bataljonskega Žepnega časopisa, ki je izšla natipkana spet s pisalnim strojem. Ko je Američan odšel s kurirji S-23 proti Savi (9. aprila 1944 je že odšel s Kočevskega Roga na Hrvaško), pa so borci 3. bataljona Tomšičeve listič z zanimanjem jemali v roke in ga prebirali.

Toda 19. marec 1944 je zanimiv tudi zaradi poročila, ki gaje

* V seznamu rešenih ameriških letalcev (fase. 18/IV - 5 v arhivu IZDG), ki so bili 304 (rešenih angleških vojnih ujetnikov in letalcev je zapisanih 489, francoskih in drugih pa še 121), je Johnson vpisan pod št. 52. O njem so zapisani tile podatki: Paul Johnson, seržant 32491929, 463 B. G. Fortress 466, Haslcott Center, New York.

svojeročno napisal major Ivan Kovačič-Efenka. V glavni štab NOV in PO Slovenije gaje odnesla patrolja iz Pohorske brigade, kije šla v Belo krajino na vojaški tečaj.

Iz tega poročila je natančno razvidno, koliko borcev je bilo v enotah pod poveljstvom Efenkovega štaba ter kako so bile oborožene in preskrbljene s strelivom. V 3. bataljonu Tomšičeve, 2. in 3. bataljonu Šercejve ter v 1. bataljonu Bračičeve skupaj z operativnim štabom ter štaboma Šercejve in Bračičeve je bilo 296 partizanov in partizank, ki so bili vsi oboroženi, poleg pušk, brzostrelk, pištol in bomb pa so imeli 4 težke mitraljeze in 28 puškomitraljezov. Če odštejemo od številke 296 novince, bilo jih je pet, iz Pohorske brigade dodeljene poznavalce ozemlja, bili so trije, ter Gedžovo ali Hacetovo skupino, kije na Pohorje prišla z Mozirskih planin, skupaj triindvajset poveljnikov in spremljevalcev, lahko ugotovimo, da seje s prebojem štirih bataljonov na Pohorje rešilo 265 za boj sposobnih borcev Štirinajste.*

Koliko partizanov je na ta dan štel 3. bataljon Tomšičeve, je mogoče zračunati s pomočjo Sedej evega dnevnika in nekega drugega poročila. Na njuni podlagi dobimo številko 62 partizanov.³⁰

Operativni štab 14. divizije je s tem dnem pravzaprav prenehal obstajati. Med iskanjem zavezniških letalcev okoli Topolšice je namreč patrolja 3. bataljona Tomšičeve pri Sv. Flojjanu prišla na sled divizijskemu štabu, ki seje skupaj z deli Šercejve in Bračičeve brigade pomikal z Moravskega proti Graški Gori (glej skico št. 60).

Ta skupina je od 9. marca naredila tole pot: 10. marca seje iz Mačkinega kota premaknila čez sedlo Kunšperk (kota 1119) v Podvolovljek, naslednji večer je odšla mimo Kovnika k Spodnjemu in Zgornjemu Klinarju, 12. marca z nočjo je šla mimo Robnika in Spodnjega Voleija do Grvoja, kjer je prešla Savinjo, od tam pa se povzpela h kmetijam Jamnik in Dežnik, kjer je počivala en dan. Druga etapa pohoda seje začela 13. marca. Enote so najprej prestopile potok Ljubnico in cesto Ljubno-Ljubenske Rastke ter se povzpele v naselje Mrzli Vrh. Od tam so 14. marca odšle skozi tokavo Krum-paha k Visočniku in Krumpačniku. 15. marca pa čez Gölte in Mozirsko kočo do Radegunde, kjer so se zadrževale do 16. marca zvečer, nakar so odrinile k Sv. Florjanu pri Topolšici. Tam je bil daljši

* Takratni komandant 1. bataljona Bračičeve Jože Jakič-Dušan mije 3. februarja 1989 izjavil, daje njegov bataljon po preboju na Paško Pohorje štel 96 borcev. Tega seje posebej razveselil brigadni komandant Franc Bobnar-Gedžo, ko seje na Legnu 3. marca 1944 pridružil operativni skupini. S tem pojasnilom so zavrtnjeni pomisleki nekaterih tovarišev, ki so dvomili o točnosti povzetega poročila.

počitek, partizani in njihovi poveljniki so prebivali v tem kraju skoraj tri dni, 19. marca zvečer pa so se premaknili v Ravne pri Šoštanju. Iz Štaken so tja še isti večer odšli: operativni štab, štaba Šercejjeve in Bračičeve brigade, 2. in 3. bataljon Šercerjeve ter

1. bataljon Bračičeve brigade, le 3. bataljon Tomšičeve je ostal še naprej pri Štaknetu.³¹

Divizijski štab s pridruženimi enotami se je v Ravnah zadrževal do mraka 21. marca. Tačas so obveščevalci zbrali podatke o treh Ravenčanih, ki jih je divizijsko sodišče obsodilo na smrt.*

Iz Raven so enote odšle čez Velunjo in skozi Plešivec. Bračičeva brigada se je nastanila v Št. Vidu nad Valdekom (sedaj Srednje Završe), Šercerjeva pa je imela zbirališče pri Klančniku v Zgornjih Završah. Vendarje brigadni štab, ki se je z 2. in 3. bataljonom na poti od Štaken nastanil pri Zalesniku nad Zavodnjami, sklenil prej oditi na zasežbo zdravil in vojaške opreme v Topolšico, za kar je odbral 50 borcev. Čeprav je bila akcija zelo zahtevna in uspešna, pa to ni povzročilo zamude na poti proti Zgornjim Završam. H Klančniku je tudi ta bojna skupina prišla že dopoldne 22. marca. Tako je bilo za načrtovano preureditev dveh brigad vse pripravljeno. V štabih so tekli še zadnji dogovori.³²

Odredbo o preureditvi enot, ki je bila posledica hudih izgub, se pravi zmanjšanega števila borcev in oborožitve, je divizijski štab sestavil 22. marca 1944. Vsaka brigada naj bi poslej imela samo dva bataljona, bataljon pa po dve četi. Ta odredba je prinesla nekaj izpopolnitev v brigadnih štabih, imenovala pa je tudi nove bataljonske štabe, in to v vsaki brigadi za 1. in 2. bataljon. Za Tomšičevo brigado sta bili pomembni le spremembi v brigadnem štabu, seveda pa tudi imenovanja, ki so povzročila odhod njenih prekaljenih kadrov v drugi dve brigadi.

Štab Tomšičeve se je moral izpopolniti z avtorjem odhoda Ivana Dolničarja-Janoška, ki je bil imenovan za političnega komisarja Bračičeve brigade. Namesto njega je iz Bračičeve za namestnika političnega komisarja Tomšičeve prišel Anton Turnher-Tonček, Dolničar pa je za svojega namestnika dobil Gavrilu Ilića-Gaša iz 2. bataljona Šercejjeve. Po politični plati je najbolj napredoval Jože Jakoš-Školski. Imenovanje bil za političnega komisarja 1. bataljo-

* Dne 25. marca je bila usmrčena Cecilija Jevnik, stara 43 let (kaj je zagrešila, ni znano), 24. aprila je bil usmrčen Ivan Plevnik, gospodar Anzuheve kmetije, ki je bil obsojen na smrt zato, ker je šel Nemcem ovadit ranjenca, ki so mu ga zaupali v oskrbo divizijski zdravniki, 25. aprila 1944 pa Alojz Stopar, gospodar Kaplanove domačije, zato ker je med pokopom pri Osreških pečeh omalovaževal partizanske žrtve (poizvedbe z dne 9. septembra 1988).

na Bračičeve, čeprav je bil pred tem navaden partizan. Iz Tomšičeve v Šercejovo sta bila prestavljena Jože Boldan-Silni, kije bil imenovan za namestnika Miču Došenoviču, in Anton Gregorič-Jakec, ki je postal namestnik komandanta 1. bataljona Šerčerjeve. Za Tomšičevo je bilo pomembno še eno imenovanje, čeprav se ni uresničilo: poročnik Viktor Cvelbar-Stane bi moral postati brigadni operativni oficir.

Na dan 23. marca 1944 so sklicali tudi zbor obeh brigad, da bi borcem prebrali nakazano odredbo in izpeljali odrejeno preureditev. Ker je bila Bračičeva brigada močno oslABLJENA, so morali šercejevci prispevati v njeno sestavo eno popolno četo pod poveljstvom Borisa Bitenca-Bojana. Zavaljo tega je Šerčerjeva štela le še 170 ljudi, Bračičeva 135*, štab divizije pa 33 ljudi.³³

Tretji bataljon Tomšičeve je ostal v Štaknah vse do 25. marca, ne da bi tam prišel v stik s sovražniki. Borci so vse dni počivali ter poslušali vojaški in politični pouk. Morali so seveda skrbeti tudi za prehrano. Že 20. marca so odrinili ponjo skozi sotesko Ljubije v Šmihel nad Mozijem, kjer so jo nabavili v obliki zasežbe. Posebno drzno akcijo je komandant Ignac Horvat-Imre zasnoval v noči na 23. maree 1944. Čete je spet popeljal skozi sotesko Ljubije, samo daje pri Podstenah zavil levo na Lepo Njivo, od tam pa po grebenu mimo Smodiša, Gneča, Butlja in Slatine, kjer je sneg že skopnel. V Šmartno ob Paki so partizani prišli čez leseni most od severozahoda, hitro postavili zasede na vseh pomembnih točkah, predvsem so obkolili zgradbo orožniške postaje v Šmartnem 37. Tako so se zavaravali, da so lahko nemoteno izpraznili trgovine. Dobili so precej moke, sladkorja, olja in drugih maščob, celo nekaj zabojev jaje, zlasti pa veliko cigaret in cigar. Med zasežbo so orožniki malo streljali iz svoje postaje, ven pa si sploh niso upali, tako daje akcija odlično uspela.

Imretoni borci so se vračali proti Štaknam obloženi kot že dolgo ne. Nazaj grede se je pripetila samo manjša nesreča: Antonu Golobiču, ki je nesel kanto jaje, je spodrsnilo in večina jaje se je potrla. To pa kuhaija na Štaknah ni preveč motilo: za obed je pripravil štruklje in imenitne ocvrte miške, tako da so imeli partizani pravo gosposko pojedino.

* Iz teh podatkov izhaja, da seje od Save iz Šerčerjeve in Bračičeve vrnilo samo 80 ljudi. Verno namreč, da so enote in poveljstva, ki so prišle na Graško Goro iz operativnega štaba in so pripadale tema brigadama, šteje 225 ljudi, ob preureditvi v Završah pa so jih našteali komaj 305. Očitno je tudi, da se komandant 2. bataljona Duško Remih s 23 borci, ki jih Vlado Mišica-Miha omenja v dnevniških zapisih za 7 in 13. maree 1944, še ni vrnil v sestavo Bračičeve brigade, saj v imenovanjih ni omenjen.

Na dan odhoda na opisano akcijo, 22. marca, je v bataljon prišlo devet novih borcev, od tega osem Hrvatov iz Slavonije. Takoj je imel komandant Imre pod svojim poveljstvom 72 borcev. Toliko je bataljon štel, koje ponj prišel brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka.³⁴

Uspešen napad na nemško postojanko v Moravčah

Glavni štab NOV in PO Slovenije je 14. marca 1944 izdal posebno dnevno povelje, s katerim je podrejene enote obvestil o pohodu

14. divizije z Dolenjskega čez Hrvaško na Štajersko, kjer naj bi tamkajšnjemu osvobodilnemu gibanju dala pomoč v borbah in orožju. V najtežjih okoliščinah, po globokem snegu in sredi zimskih vihaijev je prestala veliko nemško ofenzivo ter v srditih bojih prizadejala Nemcem hude izgube. Tako je 14. divizija častno opravila svojo nalogo, zato glavni štab izreka njenim borcem, podoficijem, oflcijem in političnim komisarijem priznanje in pohvalo. Listino sta podpisala Boris Kraigher-Janez, politični komisar, in Franc Rozman-Stane, komandant glavnega štaba, sklenila pa stajo z geslom: Slava vsem padlim junakom 14. divizije!³⁵

To dnevno povelje je imelo namen okrepiti bojevitost pri vseh slovenskih partizanskih enotah, ki so prav v tistih dneh prehajale v splošno ofenzivo. Glavni štab je namreč 13. marca poslal štabu 4. operativne cone radijsko brzojavko, v kateri mu je naročal, naj pripravi svoje enote za večje napade, da bo z njimi podprl ofenzivo 9. korpusa, ki se bo pričela 16. marca zjutraj. Čez dva dni,

15. marca, je dobil štab 4. operativne cone po radijskih zvezah obvestilo, daje začetek ofenzive 9. korpusa zaradi snežnih zametov preložen na 18. marec, obenem pa zapoved, da mora štab cone na svojem območju z vsemi močmi podpreti ofenzivo.

Komandant 4. operativne cone Franc Poglajen-Kranjc je na podlagi zahtev glavnega štaba že 14. marca napisal dva ukaza za ofenzivne akcije podrejenih enot: enega (ta se je ohranil) je naslovil štaboma 14. divizije in 11. SNOB Miloša Zidanška, drugega pa je odposlal štaboma 1. SNOUB Toneta Tomšiča in 6. SNOUB Slavka Šlandra. V naredbah je bilo zapisano, da morajo vse naštete enote takoj po prejemu zapovedi začeti z večjimi napadi na sovražnika in njegove postojanke. Ti napadi naj bi bili združeni ali samostojni, odvisno od potreb in možnosti, pri čemer naj bi se štabi medsebojno dogovorili za usklajevanje akcij. Poleg napadov na sovražnikove postojanke naj bi enote 14. divizije in Zidanškove brigade izvajale neprenehne napade na glavni cesti Dravograd-Slovenj Gradec—Mislinja-Dolič-Vitanje in Slovenske Konjice-Slovenska Bistri-

ca-Maribor. Minercem je bilo treba zapovedati rušenje železniških prog Maribor-Dravograd, Dravograd-Slovenj Gradec-Celje in Celje—Maribor. Podirati bi morali mostove, delati ovire iri prekopavati cestišča, pa tudi uničevati telefonske in telegrafske napeljave.

Tomšičeva in Šlandrova brigada bi morali nemudoma začeti z večjimi skupnimi napadi na Nemce in njihove postojanke, še zlasti pa naj bi pregledali možnost za uničenje postojanke v Lučah. Poleg tega bi morali stalno nadzirati ceste v Gornji Savinjski dolini in cesto Lukovica-Trojane-Vransko ter Nemce na njih napadati. Minerski in pionirski vodi obeh brigad naj bi rušili cestne mostove, zasekavali in prekopavali ceste pa tudi podirali telefonske in telegrafske zveze.³⁶

Enote 1. in 2. bataljona Tomšičeve, kiso šteje skupaj 135 borcev in poveljnikov, so 11. marca 1944 ob devetnajstih odšle v zasedo na cesto Kamnik-Gornji Grad, toda sovražnikov niso dočakale. Po vrnitvi so se nastanile v Poljani in Sovinji Peči. Že zvečer 13. marca sta se bataljona Tomšičeve premaknila na Gozd, 23 borcev Bračičeve pa je odrinilo na svojo pot proti Graški Gori. Na Gozdu so bili tomšičevci le en dan, 14. marca so se vrnili v Poljano in spodnji del Sovinje Peči, kjer so do 16. marca počivali pa tudi poslušali politični in vojaški pouk. Sovražnikov vse te dni ni bilo na spregled.

Drugačeje bilo pri Šlandrovi brigadi, kije 12. marca prežala v zasedah ob cestah Gornji Grad-Radmiije-Mozirje in Gornji Grad—Šmartno ob Dreti-Nazarje ves dan. V prvo zasedo seje s kolesom pripeljal nemški letalec, ki so mu vzeli orožje, obleko in opremo, potem pa ga izpustili. Za njim je pripeljal še osebni avto, ki so ga uničili. V drugo zasedo, kije bila pri Spodnjih Krašah, je z avtom najprej zapeljala hčerka gornjegrajskega župana, nato pa še tovornjak za odvoz mleka. Partizani so oba zažgali. Najpomembnejši uspeh je dosegel 2. bataljon Šlandrove 14. marca v zasedi pri Jastrobljah, kjer je uničil orožniško patroljo petnajstih mož, zaplenil pa en puškomitraljez zbrojevko, štiri brzostrelke, osem pušk in šest pištol.

Velike uspeheje Šlandrova dosegla 15. in 17. marca. Najprej je 2. bataljon 15. marca v Lokah pobil dve patrolji nemških orožnikov iz Blagovice, prvič jih je popadalo osem in drugič deset. Šlandrovci so zaplenili en puškomitraljez, en poltežki mitraljez, pet brzostrelk, sedem pušk in trinajst pištol, sami pa so imeli enega hudo ranjenega. Še hujši boj so šlandrovci izzvali 17. marca pri Lazah v Tuhinju. Tarn so na povratku iz Jastrobelj v zasedi pričakali štiri tovrnjake, en osebni avto in eno motorno kolo, nato pa po srditem boju strli nemški odpor in vozila zažgali. Nemci so poročali, da so izgubili 50 mož, partizani pa so našli 30 mrtvih in 3 ujete, pobegnili pa naj bi 8 sovražnikov. Plen v orožju je bil velik: težki mino-

met, poltežki mitraljez, puškomitraljez zbrojevka, dve brzostrelki, šest pušk in pet pištol, pa še 400 nabojev in šest nadomestnih cevi za mitraljeze. V teh boj ih je od partizanov padel kurir Slavko Martinc-Aleksander, ki je pripadal Tomšičevi brigadi.³⁷

Odgoditev ofenzive 9. korpusa na Primorskem za dva dni je štabu 4. operativne cone omogočila temeljitejši premislek o tem, kam naj usmeri osrednji napad svojih enot. Komandant Franc Poglajen-Kranjc se je odločil za orožniško postojanko v Moravčah, ki je bila osvobodilnemu gibanju v teh krajih že dolgo časa trn v peti. Z uničenjem te postojanke bi postala Moravska svobodno ozemlje in trdno zaledje za prehajanje čez Savo na Dolenjsko, to pa bi partizanstvu na ozemlju 4. cone omogočilo nov zagon. Ta odločitev je dozorela že čez dan 16. marca, kajti še isti večer je štab Tomšičeve dobil ukaz, naj se s 1. in 2. bataljonom premakne mimo Trnjave na Moravsko.

Premik s Poljan in Sovinje Peči seje začel nekaj pred polnočjo. Potekal je urejeno in hitro, tako da so bile enote še pred zoro pri Sv. Mohoju in v vasi Pogled (kota 435), kjer naj bi počakale na Šlandrovo brigado. Taje sovražnike pri Blagovici in v Tuhinjski dolini tako zaposlila, da sploh niso zasledili tomšičevcev, čeprav so se nastanili v dosegu kar dveh njihovih močnejših postojank, Lukovice in Krašnje. Pri Sv. Mohoju seje 1. batalj onu Tomšičeve spet priključil komandir 1. čete Janez Kramarič. Že čez štiri dni je postal začasni namestnik bataljonskega komandanta namesto Martina Kotaja, ki je bil imenovan za začasnega komandanta 2. bataljona.

Šlandrovci so prišli šele v noči na 18. maree, in sicer v bližnjo Prikrnico. Komaj takrat je bilo mogoče ustanoviti skupen operativni štab, ki naj bi usklajeval ukrepe in boje za osvoboditev Moravč. Komandant tega štaba je postal Janko Sekirnik-Simon, sicer komandant Šlandrove, politični komisar pa Vlado Mišica-Miha iz Tomšičeve brigade.

Za neposredni napad na postojanko orožništva in vojaške policije v Moravčah, ki bi se moral začeti v nedeljo zvečer 19. marca, sta bila s pisno zapovedjo odrejena precej šibka bataljona Tomšičeve brigade, prihod nemške pomoči iz Domžal, Lukovice, Krašnje ali kakšne druge strani pa bi morala preprečiti 1. in 3. bataljon Šlandrove, in to z zasedami ter slepilnim napadom na močno nemško postojanko v Krašnji, medtem koje 2. bataljon ostai v rezervi. Ker Tomšičeva ni imela minercev in razstreliva, so bili za napad določeni tudi minerei iz Šlandrove, ki jih je vodil Jože Kobilšek-Ivan, šlandrovci pa so morali poskrbeti zlasti za dobre vodnike. Za to nalogo so bili izbrani Stanislav Kokalj-Domine, brata Dore Pirnat in Franc Pirnat-Florjan ter Ivan Cerar-Lipe.³⁸

Nemška postojanka v Moravčah je štela 42 mož, ki so bili nastanjeni v dveh utujenih stavbah. V kaplaniji, tam je zdaj župnišče, je bilo 18 orožnikov, v prosvetnem domu, ki ga ni več, pa 35 mož vojaške policije.* Med zgradbama je bilo sto metrov razdalje.

O razporeditvi nemških nastanišč in utrdb v Moravčah je imel štab Tomšičeve brigade skrbno izdelano skico. Narisali so jo domači aktivisti OF Stanislav Karo-Samo, Gvido Učakar in Tone Cerar-Ciril. Slednji jo je 19. marca opoldne prinesel v brigadni štab. Na podlagi te skice sta poročnik Jože Boldan-Silni in politični komisar Tomšičeve Vlado Mišica-Miha zapovedala, da bo orožnike v kaplaniji napadel 2. bataljon, vojaške policiste v prosvetnem domu, kjer je bila tudi trgovina, pa 1. bataljon.

V obeh bataljonih so izbrali udarne skupine, ki so bile oborožene predvsem z bombami in molotovkami. Enote so morale pripraviti lestve ter otepe slame in bencin za zažig zgradb. Priprave so potekale ves 19. marec do noči. Bojni duh je bil na visoki ravni. Dodatno so ga okrepile zlasti številne jate ameriških letelcev, ko so več ur polnile nebo.

Med približevanjem Moravčam pozno popoldne so borci 2. bataljona ujeli orožniškega stražmojstra Načeta Majdiča-Ukančevega. Taje dal pomočniku Jožetu Boldanu-Silnemu še dodatne podatke o nastanitvi, utrdbah, številu in oborožitvi posadke, potem pa je napadalce tudi vodil po skritih dostopih k postojanki. To pa ni bilo dovolj, da bi se odkupil za službo okupatorju. Že med napadom so ga partizani ustrelili.³⁹

Obkoljevanje se je začelo kmalu po nastopu noči. Najprej je bilo treba zasesti vse ključne točke, še zlasti cerkev in župnišče. Tja je borce 2. bataljona Tomšičeve vodil partizan Ivan Cerar-Lipe tako domiselno, da so močno zgradbo zavzeli neopazno. Napadalcem iz

1. bataljona je kazal pot Stanislav Kokalj-Domine. Sii so skozi Jakobovo dolinico in po stezi do Jakobovega vodnjaka. Tudi ti so prišli na izhodišča za napad, ne da bi jih Nemci opazili. Smolo je imel le Dorè Pirnat, ki je moral skupino napadalcev pripeljati v Tomčevo hišo zdraven kaplanije (glej skico št. 61 str. 167). Pri prehodu čez cesto ga je opazil nemški stražar iz zgradbe prosvetnega doma, streljal je in ga zadel v roko.

Ko so napadalci orožniško postajo že popolnoma obkolili, sta mednje zašla dva orožnika, ki sta se predolgo zadržala v gostilni pri Kavki. Zajel ju je Franc Smrajc-Miklavž. To sta bila orožnika Franc Župan, kije očitno namenoma ostal zunaj postojanke, daje lahko

* Podatki so iz treh različnih virov in se ne ujemajo. Po povzetih podatkih kaže, da sta obe nemški enoti skupaj šteli 53 mož, po drugih pa 30 mož.

še tisto noč prestopil k partizanom, kjer je potem junaško padel, in neki Gliha iz okolice Kranja, ki je vojno preživel.

Ujetnika sta izpovedala, da orožniki igrajo karte, torej jih je napad popolnoma presenetil.⁴⁰

Po zapiskih Vlada Mišice seje napad na Moravče začel 19. marca ob dvaindvajsetih.

Druga četa 1. bataljona, v kateri je bilo tisto nedeljo samo še 12 borcev in poveljnikov, bi morala osvojiti zgradbo prosvetnega doma.

Napadala je od pokopališča. Prav toliko borcev je bilo v udarni skupini, ki jo je do vhoda v poslopje pripeljal vodnik Stanislav Kokalj-Domine. Ko so bili samo še 20 metrov daleč od vrat, so borci Tomšičeve užgali po oknih, Domine pa je skušal odpreti ali vlomiti vrata. Ker se niso vdala, seje zaletel vanje z vso močjo, da bi jih vlomil, vendar so imela posebno močan zapah. Domine seje zaman zaganjal vanje. Da bi nasilneža odgnal od vrat, je nemški policist od zgoraj skozi okno vrgel bombo, ki pa Domineta ni ranila. Toda blizu vrat je bil politdelegat Alojz Vraničar, ki mu je bombni drobec uničil levo oko. Neka druga bomba je ranila tudi namestnika komandirja Janeza Gršiča-Ivana. Dobil je drobec v desno pleče. Oba je obvezala nova bataljonska bolničarka Apolonija Bevk-Sonja.

Da bi odpor iz prosvetnega doma utišali, so partizani po oknih nabijali s težkimi in lahкими mitraljezi. Ivan Mrmolja je okna obstreljeval z mitraljezom tipa fiat, Ludvik Šmuc z lahko bredo, Slavko Ivančič-Basač pa je skozi okna pošiljal polkilogramske mine iz lahkega minometa. Toda vse to je bilo kot bob ob steno. kajti partizani niso imeli nobene možnosti, da bi vdrli v pritličje, ker so bila vsa okna previsoko. Ob poskusu naskoka je padel priletni Alojz Grebene iz Sodražice.⁴¹

Sovražnike je prvi ukrotil 2. bataljon Tomšičeve, ki je imel precej lažje delo, povrh vsega pa je bolje osredotočil tudi rafalno streljanje. Okna orožniške postaje so imeli na muhi: Rihard Lisjak - Srčan in Stane Lavrič s težkima bredama, Anton Mohorčič-Lučko, Silvo Gorup-Leon in Anton Andoljšek pa z lahкими bredami. Rafali so bili tako natančni, da orožniki niso mogli skozi okna izstreliti niti signalnih raket. Da bi priklicali pomoč, so se morali povzpeli na podstrešje. Toda ko se je od tam slišal ropot, so po strešni opeki usekali partizanski rafali, daje bila streha hitro vsa razkrita. Do polnoči so orožnike že tako stisnili, da je prišlo do premijja. Takrat je komandir Stane Sušteršič-Boštjan ujel še orožnika Ukanca, ki je bil strah in trepet vseh partizanskih ljudi. Aktivisti so ga dobro poznali, zato je bil obsojen na smrt in ustreljen.

Toda s premirjem so hoteli orožniki samo pridobiti čas, da bi pričakali pomoč iz Domžal, od koder pa Nemci niso tvegali spreho-

Intendant Rudolf Lavrič-Gašper iz Gorenje Straže (levo), ki je umri zaradi splošne izčrpanosti in pljučnice pri lemanu v Solčavi, in Alojz Grebene, nekdanji orožnik iz Sodražice (desno), kije ob napadu na Moravče padel. Za Ludvika Benčino iz Vinic se fotografija ni ohranila.

da proti Moravčam. Naskok 2. bataljona skozi vrata so ovirali zlasti policisti iz prosvetnega doma, ki so nabijali napadalcem v hrbet in metali tromblonke. To je dajalo pogum orožnikom. Čeprav so bili na koncu z močmi, so iz kaplanije vseeno metali bombe. Kljub temu je partizanom kmalu uspelo hišo zaminirati. Najprej je Maijan Jager-Ris z dolgo ranto potisnil skozi okno v klet kepo plastika. Po zamolklem poku seje slišalo rušenje zidu, toda zgradba je ostala cela. Ob pol treh pa je komandir 3. čete Ivan Zore-Jernej zapovedal gosto streljanje po oknih. Pod to zaščito so trije minerei zanesli v vežo veliko grudo razstreliva, nakar je treščilo, vodnik Matija Novina pa je s svojim vodom vdrl v pritličje. Med naskokom je padel Alojz Grebene.

Orožniki so se umaknili v klet in prvo nadstropje, od koder so letete ročne bombe. Najprej je bil v roko ranjen komandir 2. čete Lojze Uršič, malo po polnoči pa še namestnik komandirja 3. čete Jože Pečnikar-Lev, ki gaje drobec ranil v piščal desne noge. Skupil jo je tudi Franc Pirnat-Florjan, vodnik iz Šlandrove brigade, in sicer od tromblonske bombe, ki so jo izstrelili vojaški policisti iz prosvetnega doma.

Da bi ukrotil policiste v prosvetnem domu, je operativni štab kmalu po polnoči poslal v napad še 1. četo 2. bataljona Šlandrove, ki se ji je pridružil bataljonski komandant Mirko Jerman (glej skico št. 61). Ta je zagrizene branilce odgnala vsaj od oken, ki so bila obrnjena proti kaplaniji. Tedaj je komandant Mirko Jerman stopil k težki brezi Riharda Lisjaka-Srčana in njegova pomočnika vprašal, če kateri upa zlesti po lestvi, da bo med orožnike v kaplanijo namestil bomb. Priglasil se je Alojz Eijavec-Pastir iz Malega Vidma, Ludvik Benčina iz Vinic pri Sodražici pa bi mu moral držati lestev.

Pastir je dobil 12 nasekanih bomb, splezal po lojtrnici od voza do okna v prvem nadstropju in začel metati bombe eno za drugo v notranjost. Vsakič, ko se je razlegel tresk, so obleganci prav živalsko zarjoveli, potem pa je vse utihnilo. Žal pa so postali na to pozorni policisti v prosvetnem domu. Eden se je splazil k oknu, pomeril in sprožil. Zadel je Ludvika Benčino od zadaj v hrbet, da mu je na trebuhu izstopilo drobovje inje že čez nekaj časa ves porumel. Pastir, kije to opazil, se ni maral spustiti po lojtrnici, temveč je z nje kar skočil nekaj metrov globoko.

Z zadnje strani zgradbe sta nemškimi orožnikoma skušala priti do živega Rado Vidrgar-Polde in Jože Snoj-Piki. S kolom sta naredila luknjo v vratih in skozi jo v temo zmetala pet bomb sifonaric, vendar ni nobena počila. Potem je Piki aktiviral okroglo bombo angleškega tipa, težko en kilogram, kije hkrati s svojim povzročila tresk tudi prejšnjih bomb. Zračni piš iz zgradbe je bil tako hud, da je Poldeta in Pikija vrglo ob bližnjo škarko.

Medtem je 2. bataljon Tomšičeve obvladal pritličje in zgornje prostore kaplanije, orožniki so se držali samo še v utijeni kleti. Ker se niso hoteli vdati, je bilo treba hišo zažgati. Toda taje bila trdno grajena, iz lesa so bila samo vrata, podi in stopnice. Zato je bilo treba vse to zaliti s petrolejem. To nalogo je dobil Karei Šajn. Dali so mu škaf, v katerem je bilo 20 litrov petroleja, in rekli, naj skoči skozi svinčeni roj čez cesto. Ker se je nekaj obotavljal, mu je brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha rekel: »Če ne greš ti, bom šel pa jaz, saj ni tako hudo...«

To je zaleгло. Karei Šajn je dobil moč, da je premagal strah in opravil nevarno nalogo. Kdo je prinesel v zgradbo še 30 litrov bencina, ni znano.

Politih 30 litrov bencina in 20 litrov petroleja pa ni dosti pomagalo. Kaplanija nikakor ni hotela gore ti s polnim plamenom. Dobro je gorela samo zahodna stran zgradbe, ki jo je razrahljala mina, ostrešje je zajel ogenj šele ob svitu. Orožniki se iz kleti niso več upirali. Vsi so menili, da se bodo scvrli. S požigom kaplanije je bil boj 2. bataljona v Moravčah pravzaprav končan.⁴²

Ves čas napada so bili na delu tudi intendant, ki so skušali iz moravskih trgovin in skladišč spraviti kar največ takega, kar je potrebovala partizanska vojska. Za zasežbe je skrbel conski intendant Jože Humar-Lipah, iz Tomšičeve pa mu je pomagal brigadni intendant Jože Pevec-Riko. Del 1. čete 2. bataljona je odnašal na varno živila in druge potrebščine iz Tomčeve trgovine. To priložnost sta izrabila Zora Saksida in politdelegat Jože Bambič, ki sta za ozebljeno Heleno Murovec iskala copate, žal brez uspeha.

Pripomniti je treba, da sta bila takrat v Moravčah tudi oba najvišja predstavnika štaba 4. operativne cone, komendant Franc Poglajen-Kranjc in novi politični komisar Jože Borštnar. Borci in poveljniki Tomšičeve brigade so bili posebno veseli Borštnarja, ki so ga poznali iz bojov v nekdanji Ljubljanski pokrajini. Njegova navzočnost med napadalci je bila spodbuda za mnoga junaštva. Vendar je bila bolj od hrabrosti potrebna domiselnost, kako priti sovražnikom do živega.⁴³

Boj s sovražniki v Moravčah je bil trd. V dobro utujenih poslopjih so se srdito in spretno branili, predvsem zato, ker partizani niso imeli potrebnega orožja za rušenje utrdb, če se je zgodilo, da tudi

1. četa 2. bataljona Šlandrove, ki naj bi vdrla v prosvetni dom, kar so pred njo zaman poskušali borci 1. bataljona Tomšičeve, ni dosegla pravega uspeha. Šlandrovci so uporabili pri napadu še težki minomet, vendar tudi njegove mine niso načele nemških utrdb.

Ves up so napadalci slej ko prej stavili na razstrelivo in minerce. Ti so se do zgradbe prosvetnega doma priplazili v kritju hiš od zahoda, toda mina je poslopje načela le delno. Minerei so pripravili novo, močnejšo mino, ki jo je minerski pomočnik nameraval po lestvi odnesti v zgornje prostore doma. Mina je bila pritrjena za električni vžig. Ker je od odhoda po imenu neznanega minerskega pomočnika proti zgradbi minilo že precej časa, znaka, da je mina podtaknjena v dogovorjeno odprtino v zgradbi, pa ni bilo nobenega, je vodnik minercev Jože Kobilšek-Ivan ročico za vžig kar zavrtel.

Mina je treščila prav tedaj, ko se je minerski pomočnik vzpenjal po lestvi, da bi minski naboj položil v odprtino na steni. Tresk je bil strahoten. Od hrabrega pomožnega minerca je ostala samo hrbtnica z glavo in okončinami, kakega haška pa mina ni imela.

Ta napaka je bila toliko hujša, ker partizani niso imeli nobenega razstreliva več. Poslej so si napadalci pomagali le še z ognjem. Borci 2. čete 1. bataljona Tomšičeve so nanegli škopnikov, ki so jih nataknil na rante, polili s petrolejem in zažgali, nato pa so jih z dolgimi ostmicami potisnili do oken in vrat. Tako je stavba prosvetnega doma končno vendarle zagorela, potem pa gorela do jutra in še čez dan, toda Nemci so iz nje streljali tudi potem, ko je bila že v plamenih.⁴⁴

Poleg kaplanije in prosvetnega doma so tomšičevci zažgali tudi poštno poslopje, osnovno šolo in sokolski dom (glej skico št. 61), se pravi vse tište zgradbe, kjer bi se lahko nastanili sovražniki.

Ko se je dodobra zdanilo, 20. marca 1944 malo pred sedmo uro, sta se 1. in 2. bataljon Tomšičeve umaknila iz Moravč in se usmerila mimo Limbarske gore proti Tlačnici. Med počitkom sta dr. Stane Kolar in brigadni administrator Rudi Puhar-Ražin prišla do hudo ranjenega Ludvika Benčine, kije bil nekaj časa pri belih, kar so mu drugi partizani pogosto očitali. Ranjenec je vedel, da mu ni pomoči. Koje Razina prepoznal, mu je rekel: »No, ali sem se zdaj zadosti spokoril, ker sem bil pri beli gardi?«

Obema, zdravniku in Razinu so se orosile oči. Siromak, saj bi se bil dovolj spokoril tudi brez tište grozotne rane, iz katere je sililo drobovje.⁴⁵

Sovražniki, moravški orožniki in vojaški policisti, so se splazili iz skrivnih zaklonišč šele po partizanskem umiku. Vojaški policisti so se pred ognjem zatekli v železobetonski bunker, od koder jih je že ob sedmih rešil trgovec Ignac Tome, drugače bi se bili zadušili. Bili so tudi skoraj vsi ranjeni, enega hudo razmesajenega pa so zanesli v cerkev. Rešili so se tudi orožniki. Zatekli so se v bunker, ki si gaje župnik naredil za knjige. Vendar so imeli dva mrtva in tri ranjene, štirim pa seje omračil um.

Štab Tomšičeve brigade je poročal o dveh mrtvih in dveh ujetih sovražnikih. Plen je bil pičel: ena puška, dve pištoli, nekaj opreme in uniform, vendar so partizani zaplenili tudi dva pisalna stroja ter mnogo živeža in drugih potrebščin. O partizanskih izgubah je zapisal dva mrtva, dva ranjena in dva pogrešana. V resnici je imela Tomšičeva brigada ob napadu na Moravče dva mrtva, dva huje in dva laže ranjena, Šlandrova pa enega mrtvega in dva ranjena.

Dopoldne 20. marca so Nemci samo tipali z nekaj lažjimi tanki, s tremi tovornjaki in štirimi osebnimi avtomobili. Ko niso nikjer naleteli na odpor, so popoldne pridrli v Moravče na dvanajstih tovornjakih. Toda drugega niso naredili, kakor da so pobrali zdelane, ranjene in padle, od orožja in opreme pa tisto, kar je še ostalo, nato pa so se umaknili v Domžale, ne da bi kaj silili proti Limbarski gori. Saj si niso upali, ker so vejeli, daje tam 4000 partizanov.⁴⁶

Tomšičeva in Šlandrova brigada sta z napadom na Moravče dosegli precej večji uspeh kakor je kazalo takoj po napadu. V Moravčah poslej ni bilo več nemške postojanke. Tako je že 20. marca 1944 nastalo na območju 4. operativne cone prvo, sicer majhno pa vseeno zelo pomembno osvobojeno ozemlje. Id je odigralo veliko vlogo pri nadaljnjem razvoju partizanstva na slovenskem ozemlju sever no od Save. Tega seje nedvomno zavedala moravska mladina. Zato je borce

Tomšičeve brigade hvaležno obdarovala s prelepo bojno zastavo. Svojo hvaležnost za uničenje nemške postojanke v Moravčah so moravški ljudje izrazili obema brigadama na prvem javnem mitingu, ki je bil 23. marea v lepo okrašeni dvorani župnijskega doma.⁴⁷

Zaseda v Trnjava in srdita bitka na Rakitovcu

Na Tlačnici sta bataljona Tomšičeve brigade počivala en dan m pol. Proti jutru 22. marea 1944 sta odrinila v zasedo na cesto Domžale-Lukovica-Trojane-Žalec, ki sta jo postavila v vasi Trnjava in okoli nje. To sta naredila zato, ker je štab Tomšičeve dobil obvestilo, da so Nemci pripeljali hrano v Blagovico, od koder se bodo vračali proti Domžalam.

Pri Trnjava je bil važen partizanski prehod. Tarn se od severa steka v Radomljo potok Zlatopoljščica. Takrat je imela dva rokava, tako da jo je glavna cesta sekala prek dveh mostov. Ob cesti za mostovoma sta bili dve hiši. V večji, pri Jožkovcu, seje prikrila četa 2. bataljona Tomšičeve z eno težko in dvema lahkima bredama. Zabarikadirali so se za hišnimi okni in za hlevskimi linami. Druge enote Tomšičeve so se razvrstile ob znožju Gradiškega griča (kota 488) in po robu Zabukovja z južne strani doline, 1. četa 2. bataljona Šlandrove, ki jo je spremljal namestnik bataljonskega komandanta Alojz Čede-Iztok, pa se je skrila k Vehovcu, strmo nad cesto z nasprotne strani (pod Kopo, kota 579), tako da bi Nemcem lahko udarila v hrbet.

Partizani v zasedi so dolgo zaman čakali, ob dvanajstih in trideset minut pa so njihova orožja le prišla do veljave. Od Krašnje proti Lukovici so pridrvela štiri motorna vozila: motor s prikolico, dva tovornjaka in en policijski avtobus. Komandant zasede Martin Kotar je ukazal motor spustiti mimo, po drugih vozilih pa užgati, ko bo prvo pripeljalo na most, komaj pet deset metrov pred težko bredo, ki je čakala v hiši pri Jožkovcu. Namerilec Rihard Lisjak-Srčan je ravnal točno po ukazu, prav tako pa tudi njegovi soborci.

Težka bređa je zaropotala, koje prvi nemški tovornjak dosegel most. Takoj za njo so zadržali še drugi mitraljezi. Žal Rihard ni meril v motor, ampak samo v policiste, zato je čelni tovornjak z ranjenimi in pobitimi Nemci ušel proti Lukovici. Pri drugem je bolj pazil. Ta se je ustavil zraven mostu pri Starem Cerajju, tište hiše zdaj ni več, v hipu pa se je vanj od zadaj zaletel policijski avtobus. Tako je obe vozili in policiste v njih zajel strahoten navzkrižni ogenj. Njihova usoda je bila zapečatená. Kljub gostim in natančnim rafalom, ki so jih sipali Rihard Lisjak-Srčan, Stane Lavrič, Anton

Mohorčič-Lučko in še nekateri drugi, pa vsi niso bili takoj mrtvi. Nekaj polieistov se je zavleklo v kritje pod vozili, saj drugih zaklonov ni bilo v bližni.

V tistem trenutku je 1. bataljon Tomšičeve, ki je bil v rezervi pri Kurniku, dobil povelje za juriš. Med naskokom so morali borci prekoračiti potok Drtjščico, pa tudi Radomljo, vendar so na nevšečnosti mokrote pozabili. Iz za avtobusnega kolesa je streljal samo en policist, ki je hudo ranil vodnika Jožeta Benčino iz Travnika. Tega sovražnika je z brzostrelko prerešetal Janez Kramarič in pri njem zaplenil pištolo tipa luger. Vendar to ni bil edini Nemec, kije napadalcem delal preglavice. Nenadoma seje mednje zakotalila ročna bomba in se raztreščila. Laže je ranila pet borcev, med njimi Janeza Kramariča in Jožeta Pečnikarja-Leva.

Bolj previđen je bil Franc Smrajc-Miklavž. Vrgel se je za kup gramoza, od koder je postrelil tište Nemce, ki so se še premikali. Tako so lahko partizani zavzeli obe vozili. V njih ali okoli njih so pobrali en puškomitraljez zbrojevko, eno angleško brzostrelko, dva najst pušk, pet pištol, zaboj streliva s 16 okvirji za zbrojevko in osemnajst ročnih bomb. Slekli in sezuli so tudi vseh osemnajst pobitih sovražnikov, nato pa vozili zažgali.

Takoj po tem opraviu so se vse enote umaknile v gozd Svinjski hrib, kjer so jih čakali pratež in drugi deli obeh brigad, od tam pa so vsi skupaj odšli v vas Vrh nad Krašnjo. Spo toma je med poveljstvi enih in drugih prišlo do manjšega spora zaradi razdelitve zaplenjenega orožja.

Nemci so posredovali šele ob šestnajstih. Kakor svoje dni Italijani, si tudi oni niso upali zasledovati partizanov, ampak so se znesli nad bližnjimi kmeti. Požgali so Vehovčevo v Trnjam ter Čretnikovo, Planincovo in Tratnikovo domačijo na Kurniku. Štaba obeh brigad sta, takoj ko sta zvedela za nemški prihod, poslala proti Trnjam dva bataljona, da bi požigalce napadla, žal sta sovražnike ujela le za rep in jih 8 do 10 ranila.⁴⁸

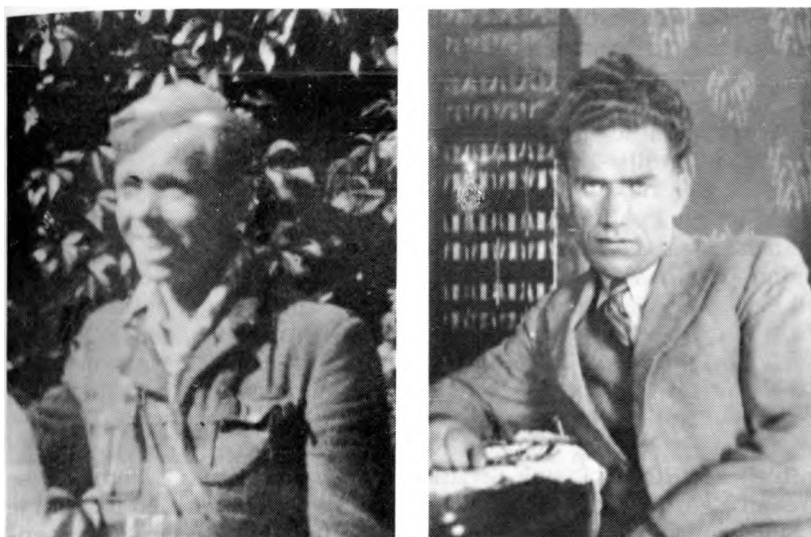
Nemcem maščevanje ni popolnoma uspelo. Zato so naklepali novo, vendar so morali poprej zbrati dovolj veliko premoč.

Vrh nad Krašnjo so partizanske enote zapustile 22. marca zvečer. Štab Tomšičeve z 2. bataljonom seje premaknil na Mali Rakitovec,

1. bataljon Tomšičeve v Češnjice, 2. bataljon in minerski vod Šlandrove pa na bližnji Veliki Rakitovec. Štab Šlandrove brigade s 3. bataljonom se je nastanil v Gabiju pod Špilkom (kota 957),

1. bataljon Šlandrove pa je taboril blizu te vasi v smeri proti Šipku.

Na Malem Rakitovcu so se enote nastanile tako, da je bil ožji brigadni štab pri Pavličku, širši štab pri Krugliču in štab 2. bataljona Tomšičeve pri Plevevcu. Za četna poveljstva ni bilo dovolj pro-

Vodnika Jože Benčina iz Travnika v Loškem Potoku (levo), ki je bil hudo ranjen v zasedi pri Trnjavi 22. marca (padel je po nesreči 19. februarja 1945 v Lukovici pri Šoštanju), in Ljudmil Furlani-Lev iz Štandreža (desno), kije padel v bitki pri Rakitovcu 23. marca 1944

stora po hišah, morala so ostati večinoma kar pri borcih po gospodarskih poslopih. Borci so počivali in se urejali. Brigadni administrator Rudi Puhar-Razin je pri Pavličku delal dokončni spisek padlih s pohoda na Štajersko, ker so mu povedali, da bo premeščen na Dolenjsko. Ob sebi je imel še popoln štabni arhiv: poročila, zapovedi in kartoteko, ki jo je predpisal že prvi divizijski komandant Mirko Bračič. V brigadnem štabu so urejali tudi nekatere posebne kadrovske zadeve. Med drugim so na razgovor povabili dva četna politična komisarija - Stanislava Babnika-Miča in Franca Smrajca-Miklavža. Povedali so jima, da sta odrejena za prehod k partizanskemu letalstvu v Bari in naj se takoj odpravita na pot.

Tomšičevci so kakor po navadi dobro poskrbeli za straže, patrulje in zasede, vendar so se s šlandrovci dogovorili, da bo vsaka brigada varovala svoj odsek. Po tem sporazumu je 1. bataljon Tomšičeve skrbel za varovanja v smeri proti Krašnji, 2. bataljon Tomšičeve proti Šmartnemu v Tuhinju, 2. bataljon Šlandrove proti Kozjaku in Špitaliču, druge enote Šlandrove brigade pa proti Blagovici, Trojanam in Motniku.

Smer od Pšajnovice, ki je bila za prihod Nemcev najbolj vejet-

na, je imela na skrbi 3. četa 2. bataljona Tomšičeve. Komandir Ivan Zore-Jernej je čez noč postavil zasedo v gozdu Župence pri Ogradaju na Lasenem, ko se je zdanilo, pa jo je umaknil do peščenika pri Smagnu (glej skico št. 62 na str. 168).

Šlandrovci so bili bolj vedro navdahnjeni. Nameravali so pripraviti velik miting.⁴⁹

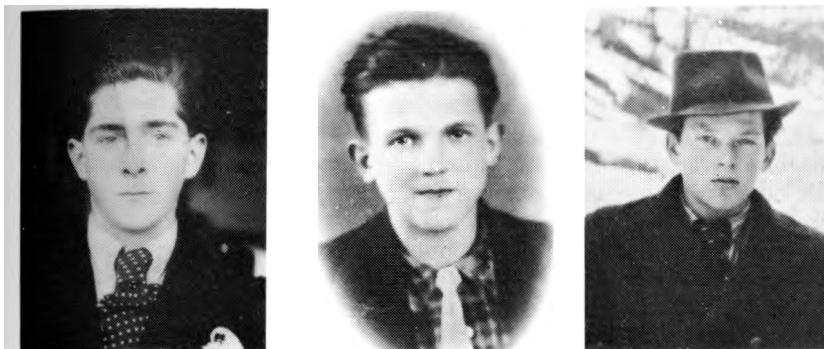
Že dopoldne je bilo slišati po Tuhinjski dolini živahen avtomobilski promet, okoli poldne pa so obveščevalci prinesli novice, da se Nemci in raztrganci pomikajo v močnih kolonah proti Rakitovcu. Najpopolnejšo vest je prinesla Kati Jeretina, ki se je vračala iz Kamnika. Nemce je srečala pod Pšajnovico, jih obšla, potem pa pohitela proti Malemu Rakitovcu, kjer je komandirju Ivanu Zoretu-Jerneju povedala, kje je videla Nemce in koliko jih je. Jernej je svojo četo takoj razvrstil za boj, ker pa sovražnikov dolgo ni bilo pred partizanske mitraljeze, je proti Lasenem poslal posebno bojno patruljo.

Vodja patrulje je bil Alojz Eijavec-Pastir, v njej pa sta bila še mitraljezec Rihard Lisjak-Srčan in njegov pomočnik. Z Nemci so se srečali v gozdu Župence pri Ogradaju nad Lasenem. Po patrulji je užgal nemški oficir z brzostrelko. Patrulja se je sicer razbila, vendar od treh partizanov ni bil noben ubit ali ranjen. Na četne položaje so se vrnili naokoli in posamič. Tako je bil komandir Jernej natančno obveščen, da gre zares.

Pred položaji 3. čete 2. bataljona Tomšičeve, ki so bili desno od Boltetovega peščenika pri Smagnu, je bila goličava s kozolcem in njivami, imenovana Na Plesnovcu. Nemci seji niso mogli ogniti, če so hoteli priti na Mali Rakitovec. Tam mimo so morali priti, pa naj bi šli po glavni poti čez Pšajnovico ali po strmi bližnjici, od Vrhača in Vrsnova po gozdnem žlebu navzgor. Borci drugih dveh čet so se razvrstili na položajih po grebenu mimo vrha Smovenk do Hriba (kota 900), ena četa 1. bataljona Tomšičeve pa se je razvrstila po grebenu pod Malim Rakitovcem (glej skico št. 62), da bi branila dostope od Krašnje mimo Gabrovnice (kota 720), Lipe (kota 675) in Češnjic (kota 700).⁵⁰ Od Hriba na vzhod so se začenjali položaji 3. čete 2. bataljona Šlandrove brigade, ki je varovala vas Veliki Rakitovec.

Še posebno važno nalogo je imela 2. četa tega bataljona, ki je čakala v zasedi med Hribom in Velikim Rakitovcem (kota 909) nad vasjo Lipje. Preprečiti bi morala napad sovražnikov od Kozjaka (kota 658) in Špitaliča. Četne patrulje so sicer poročale, da seje v Motnik pripeljalo 200 Nemcev, vendar na tišti strani niso zasledile nemških kolon. Štab 2. bataljona Šlandrove, ki je ostal v vasi Veliki Rakitovec, kjer si je v rezervi zadržal 1. četo, je menil, da bodo njegovi partizani in borci 2. bataljona Tomšičeve z nemškim vojaštvom opravili za malo južino. Bataljonski komandant Mirko Jerman je

ocenil, da sovražniki prihajajo le od Pšajnovice, zato je ob posvetu z Martinom Kotarjem soglašal, daje treba Nemce spustiti čim bliže, nato pa jih z močnim ognjem iz vsega orožja odbiti.

Padli v bitki pri Rakitovcu 23. marca 1944: puškomitraljezec Franc Lesar iz Sušja (levo), njegov pomočnik Peter Prezelj iz Zakriža (sredina) in Alojzij Jermene iz Kandrš (desno)

Na učinkovit domet partizanskega orožja so nemški vojaki prišli šele popoldne malo pred štirinajsto. Borci 3. čete 2. bataljona Tomšičeve so ravnali natanko tako, kot jim je bilo naročeno. Pustili so sovražnike, da so se zdrenjali na pot k Boltetovemu peščeniku in po čistini okoli kozolca, nato pa so začeli silovito streljati iz vsega orožja. Začel se je paničen beg. Nemška patrulja predhodnicaje ostala v takem precepu, da ni mogla ne naprej ne nazaj. Brez vsakršne zaščite so bile tudi tri vprege z dodatnim nemškim strelivom. Do njih niso mogli niti Nemci niti partizani.⁵¹

Prav takrat, ko se je vnel spopad, sta se iz brigadnega štaba vračala Stanislav Babnik-Mičo in Franc Smrajc-Miklavž. Miklavž je pogledal v hišo, kjer je malo pred tem prebivala 3. četa. Notri ni bilo nikogar, le puškomitraljez zbrojevka, ki so ga zaplenili prejšnji dan v Trnjavi, je ostal ob konu. Prijel je za zbrojevko in pohitel za četo na položaje.

Medtem je četa Nemce pognala nazaj. Njeni mitraljezi so uspešno zavračali vsak njihov poskus, da bi preskočili nekaj metrov čistine ob poti ali da bi se splazili po trebuhu mimo nje. Komandir Ivan Zore-Jernej pa se je tudi domislil, da bi sovražniki utegnili ob-streljevani gozdni presledek obiti, in sicer po hudi gozdni strmini proti Češnjicam. Med nasprotnim napadom proti Znamenju so njegovi jurišači te Nemce zalotili ravno v tišti strmini pod Znamenjem in nanje nametali ročnih bomb. Da bi take nemške nakane preprečil,

je komandir Jernej v kolovoz k Znamenju poslal četrtega političnega komisarja Franca Smrajca-Miklavža z zaplenjenim puško-mitraljezom češko zbrojevko, za pomoč pa mu je dodelil še vodnika Rudolfa Jožefa-Rudeln in Ljudmila Furlanija-Leva. Nemški policisti potem niso imeli nobene možnosti več, da bi kritično točko obšli.

Nemški poveljnik je vedel, da mora pregnati partizanske mitraljeze s prevladujočih točk, kar je skušal doseči na dva načina: z minometi in z ostrostrelcem. Najnevarnejša je bila težka bređa, s katero je streljal Rihard Lisjak-Srčan. Proti njej sta nabijala dva minometa, vendar so mine padale povsod okoli nje, le zadela je ni nobena. Tako je pogumni Rihard še naprej obvladoval bojišče nizko pred sabo.

Več uspeha je imel nemški ostrostrelec, kije pokončal eno popolno puškomitralješko trojko. Padli so Peter Prezelj iz Zakriža, Franc Lesar iz Sušja in Alojzij Jermenc iz Kandrš, ki se je komaj dobro vključil v Tomšičevo brigado. Politični komisar 1. čete Stanislav Babnik-Mičoje takoj pomislil, daje moral to narediti kak nemški ostrostrelec. Pritajil se je in prikrit skrbno opazoval okolico. Kmalu je zapazil Nemca, kije bil skrit na visoki in gosti hruški. Mičo je imel skoraj novo belgijsko mavzerico, dobro je pomeril in sprožil, nakar se je nevarni strelec zvalil s hruške po vejah navzdol.

Na žalost je ta ostrostrelec pred tem smrtno zadel tudi vodnika Ljudmila Furlanija-Leva iz Štandreža, ki ga je politični komisar 3. čete Miklavž poslal na griček nad kolovozom, da bi mu ščitili bok. Tako so imeli Nemci prost prehod za naskok čez grič, odkjer bi lahko opravili tudi z Miklavžem in njegovo zbrojevko. Nenadoma jih je Miklavž zagledal nad sabo na gričku, kjer bi moral biti Furjari. Naglo seje zasukal, da bo švrknil po njih z rafalom, toda zbrojevka je samo šklocnila. Ni bilo druge pomoči kakor beg. Miklavž je skočil čez rob po strmini pod Znamenjem in divje zdrsel po hrbtu navzdol, vodnik Rudolf Jožef-Rudeln, ki je streljal in enega Nemca zadel, pa ni več mogel uiti. Prerešetal so ga.⁵²

S tem uspehom so si Nemci pridobili precejšnjo prednost. Predvsem so lahko bolje usmejjali minometni ogenj, kar seje kmalu pokazalo. Težka mina, ki se je raztreščila pri neki bukvi na Smovenku, je hudo ranila namerilca težke bređe Staneta Lavriča iz Cerknice v levo stegno in lice, Antona Štimca iz Drage v levo koleno, Antona Rajšla s Kočevja, Alojza Turka iz Zimaric, novinca Franca Berleca iz Laz pri Tuhinju in še enega neznanega borca pa neznanu kam. Kmalu zatem so Nemci onesposobili še namerilca Riharda Lisjaka-Srčana iz Gabrja pri Vipavi, smrtno ranili pa pomočnika Maksa Purnata. Toda partizani se kljub hudim izgubam niso umaknili. Ranjene ob težkih bredah so nemudoma na-

Partizana Anton Štimac iz Drage (levo) in Anton Rajšel iz Kočevja (desno), ki sta bila u bitki pri Rakitovcu hudo ranjena

domestili drugi borci. Boj seje nadaljeval, borci 2. bataljona pa so se žilavo upirali.

Nemci so zavzeli tudi gozdni jezik Vrtače, od koder so z rafali obvladovali hiše na obrobju Malega Rakitovca. To je postalo usodno za Franca Smrajca-Miklavža, ki seje rešil s spustom po strmini proti Lipi, nato pa se umikal po kritju navzgor proti Boltetovi kapelici. Spotoma je odpravil okvaro na zbrojevki, ki se je zaskočila zato, ker je bil v šaržerju en naboj za težko bredo. Koje bil blizu Pavličkove hiše, je mislil, daje že na varnem. Čez cesto je šel preveč ležerno.

sovražnik pa je prežal nanj. Hipoma je zagorelo vse naokrog, Miklavžu pa je zmanjkalo tal pod nogami. Rafal mu je zdrobll desno nogo nad gležnjem. K sreči je bil za kapelico komandir Jernej. Hudo zadetemu četnemu političnemu komisaiju Miklavžu je rekel, naj mu poda puškomitraljez, da ga bo skupaj z njim potegnil v zaklon. Tako je Jernej rešil oboje, zbrojevko in Miklavža. Na cesti je ostal samo vojaški plašč, ki pa je bil od rafalov ves preluknjan.

S tem mitraljezom je šel Ivan Zore-Jernej za rob steže k Pavličkovemu kozolcu, kamor pripelje steza iz Češnjic. Od tam je sprožil rafal na gruče Nemcev, ki so prodirali po cesti od Vrtače proti Malemu Rakitovcu. Tam jih je precej popadalo, drugi so se razbežali nazaj v gozd. Tako je bil zavržen še en nemški poskus, da bi zavzeli zavedno partizansko vas.

Medtem je od Krašnje mimo Gabrovnice in Lipe prodrla še ena nemška kolona, ki je začela obstreljevati položaje 3. čete 2. bataljona Tomšičeve z bočnim ognjem. Tako je postala obramba vasi Mali Rakitovec zelo tvegana. Enote 1. bataljona, ki so branile položaje od vasi proti Češnjicam, so se morale umakniti, kar jim je uspelo brez izgub.⁵³

Obrambna črta 2. bataljona Tomšičeve seje morala sicer nekoliko zapogniti, kljub hudemu minometnemu ognju pa je še nadalje ostala čvrsta, tako da Nemci niso mogli nikamor. To je trajalo do sedemnajstih, ko je Ivan Zore-Jernej zaslišal močno streljanje v Velikem Rakitovcu.

Kljub obvestilu, da je v Motnik prispelo 200 Nemcev, so bile patrolje in zasede Šlandrove brigade premalo pozorne in budne. Enote so se zanašale druga na drugo, kar velja zlasti za 2. četo 2. bataljona, ki je bila v zasedi nad vasjo Liplje in se v smeri 1. bataljona ni zavarovala. Sovražniki, kijihje vodil raztrganec Bajtaijev Jože iz Laz pri Tuhinju, sojo naskočili v hrbet. Mitraljezca, kije bil na najpomembnejšem položaju, so pobili s puškinimi kopiti, drugi borci, kolikor jih ni popadalo, so se razbežali deloma k 3. četi nad Veliki Rakitovec deloma v samo vas k 1. četi, kije bila v rezervi (glej skico št. 62). S tem so imeli Nemci prosto pot za napad na Veliki Rakitovec, kjer so presenetili bataljonski štab, 1. četo, kije bila v rezervi, in pratež Tomšičeve z divizijskim zdravnikom. Da bi bila nesreča popolna, so sovražniki z minometom zažgali tudi več hiš, to pa je povzročilo neurejen umik. Bataljonski štab z delom 1. čete seje prebijal proti položajem svoje 3. čete in 2. bataljona Tomšičeve, kije moral težišče svoje obrambe premakniti proti Velikemu Rakitovcu. S tem je odprl pot tudi tištim Nemcem, ki so proti Malemu Rakitovcu rinili od zahoda.

Takrat se je v obeh vaseh začel pravi pekel. Veliko šlandrovcev

V bitki na Rakitovcu 23. marca 1944 so padli kar štiri partizani, ki so bili v brigadi od ustanovitve. Fotografije namje uspelo dobiti za komandirja štabne patrulje Ivana Trtnika-Pipa z Vevč (levo) in za brigadnega intendanta Jožeta Pevca-Rika iz Praprotnice (desno). Fotografija za vodnika Rudolfa Jožefa-Rudeln iz Herinje vasi je objavljena v knjigi Tomšičeva brigada 3 na str. 62., fotografija za komandanta 2. bataljona Ivana Šketa-Trčka iz Boletinepa se ni ohranila

je padlo ali bilo ranjenih že med umikom iz vasi, vsi tišči, ki so se nameravali braniti iz hiš, pa so se zapisali zanesljivi smrti. Taka usoda je doletela tudi tri partizane iz štaba Tomšičeve brigade. Med najhušim ognjem so se v neki nenaseljeni hiši znašle štiri bolničarke z dr. Stanetom Kolajjem, sanitetnim referentom 14. divizije, in brigadnim intendantom Jožetom Pevcem-Rikom, pridružil pa se jim je tudi komandir štabne patrulje v Tomšičevi brigadi Ivan Trtnik-Pipo. Kazalo je, da ni nobenih možnosti za umik, kljub temu je Ančka Škrlj-Begenjska pozvala tovarišice, naj stečejo za njo čez golicavo. Sledile so ji Marija Kic-Tončka, Angela Jakša-Olga in Apolonija Bevk-Sonja. Nemci so streljali na njih, daje vse žvižgalo, vendar so srečno utekle. Podkožni strel v zadnjo plat je dobila samo črrolasa Marija Kic-Tončka iz Korit pri Dobrniču, ki stajo Ančka in Sonja hitro potegnili v kritje.

Štiri hrabre bolničarke so se potemtakem resile samo z nepomembno prasko, zdravnik dr. Stane Kolar, intendant Jože Pevec-Riko in komandir štabne patrulje Ivan Trtnik-Pipo,* ki sta bila v brigadi od ustanovitve, pa so bili ubiti v tišti hiši. Njihova trupla so soborci našli po nemškem umiku.⁵⁴

Šele po vdoru skozi položaje 2. in 1. čete 2. bataljona Šlandrove brigade in po presenečenju v vasi Veliki Rakitovec je Nemcem uspelo zriniti borce 2. bataljona Tomšičeve na vrh grebena nad Malim Rakitovcem, od koder pa so z mitraljezi še vedno obvladali prehode okoli obeh vasi. Nemci so na primer hoteli za vsako ceno priti v hišo, kjer so imeli partizani ranjence, vendar niso mogli. Na dostopih k tej hiši je padlo kar devet nemških vojakov.

Srdita bitka je divjala naprej in zahtevala nove izgube na obeh straneh. Na grebenu pri koti 900 je bil najprej hudo ranjen Silnjev kurir Nejče, kmalu za njim pa tudi zadnji od dveh Čerkezov, ki sta se Tomšičevi priključila v Ribnici 7. decembra 1943.

Nemce so na Malem Rakitovcu zanimale predvsem vsemogoče dragocenosti. Posvetili so se množičnemu ropanju, kolikor je bilo po domačijah še sploh mogoče najti kaj vrednega. Štiri domačije je namreč obliznil plamen: Primožnikovo, Matjanovo, Jurčetovo in Pavličkovo. Vžgale so se od nemških svetlečih nabojev in min. Živina se je zadušila v ognju, ker so ljudje zbežali pod okrilje partizanov, pri Pavličkovih pa je v peči končal tudi arhiv štaba Tomšičeve brigade. Zvečer, že v temi je preminila Terezija Sušnik-Rahnetova, stara čez osemdeset let, ki jo je preresetal nemški stražar.

Ob istem času je tudi Tomšičeva brigada zabeležila svojo zadnjo žrtev. Vrh Hriba (kota 900), kjer zdaj stoji spomenik padlim, je bil v prsi zadet komandant 2. bataljona Ivan Šket-Terček. Nemški policist je nanj pomeril ob svetlobi gorečih domačij. Kmalu po nemškem odhodu je izdihnil v nekem hlevu. Vendar tudi partizani niso držali križem rok, ponoči so merili vsaj tako natančno kakor Nemci. Tako se je zgodilo, da je moral eden izmed njih naložiti v samokolnico ranjenega kamerada, da bi ga spravil na varno. Toda peljal je preblizu partizanskih strelcev. To je izrabil Stanislav Babnik-Mičo, pomeril in streljal, nakar je Nemec brž spustil samokolnico in zbežal. Mičo pa je skočil navzdol, pograbil vozilo in ga z ranjencem vred pahnil navzdol v goreč skedenj.⁵⁵

Enote Tomšičeve brigade so Nemce obsipale z rafali vse do enaindvajsetih, ko so se umaknili iz goreče vasi. Potem so se tomšičevci

* Ivan Trtnik-Pipo je bil predvojni član ZKM, v letu 1941 pa prizadeven in sposoben vosovec (daljše nedatirano pismo Pipove sestre Tončke Trtnik).

Dr. Stane Kolar iz Gornje Radgone (levo), sanitetni referent 14. divizije, ki je padel v bitki 23. marca 1944 pri Rakitovcu, in borec Alojzij Turk iz Žimaric (desno), ki je bil tega dne smrtno ranjen (preminil je v bolnišnici Triglav pri Kolovcu). Za padlega Maksa Purnata ni bilo mogoče ugotoviti sorodnikov

spustili h gorečim hišam in dobili v neki kleti celo nekaj suhega mesa.

Tak je bil konec srdite bitke pri Rakitovcu, vkateri je Tomšičeva brigada izgubila precejšnje število izkušenih borcev. To je bil trd in hud boj, ki gaje Tomšičeva kljub veliki sovražnikovi premoči uspešno prestala. Velika škoda za partizanstvo na Štajerskem je bila, ker šlandrovci niso vzdržali namškega napada. Le zato se je ta bitka prelevila v partizanski poraz, kije tudi vTomšičevi zahteval nekaj nepotrebnih žrtev.

Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha je v svoj dnevnik zapisal, daje imela Tomšičeva sedem, Šlandrova pa petindvaj set mrtvih. Poročilo štaba 14. divizije navaja za Tomšičevo sedem mrtvih, devet ranjenih in deset pogrešanih. Toda tri padle tomšičevce, med njimi dva vodnika vodov, so domačini našli šele čez tri dni, en hudo ranj eni pa j e umri v bolnišnici. Torej j e imela T omšičeva v tej bitki enaj st mrtvih (vštevši dr. Staneta Kolar ja) in osem ranjenih. Za Slandrovo iz arhivskih virov izhaja, daje imela najmanj 21 mrtvih in šest ranjenih, spominske navedbe o padlih borcih Šlandrove pa so različne.

Kakšne izgube so imeli Nemci, ne verno natančno. Štab Tomšičeve jih je cenil na 40 mrtvih in 50 ranjenih, kar je vejetno pretirano. To velja tudi za poročilo Matevža Haceta, ki je navedel, daje padlo 50 Nemcev in 40 domobrancev. Conski štab je nemške izgube cenil na 50 mrtvih in ranjenih, samo en mitraljezec (mislili so na Riharda Lisjaka-Srčana) je pobil trinajst Nemcev.⁵⁶

Na poteh k združitvi in preureditvi Tomšičeve

Po bitki pri Rakitovcu sta 1. in 2. bataljon Tomšičeve najprej odšla v gozd blizu Pšajnovice, kjer sta prebila dan 24. marca. Zvečer so se enote premaknile mimo Male Lašne do Preserja pri Zlatem Polju, da so lahko oddale ranjence na javko za skrivno partizansko bolnišnico Triglav pri Kolovcu. Po opravljeni nalogi so pohod nadaljevale mimo Velike Lašne in čez Vaseno v Sovinjo Peč in Poljano, kjer jim je brigadni štab privoščil dvodnevni počitek.

V Sovinji Peči se je od brigade poslovil administrator Rudi Puhar-Razin, ki je bil klican na Dolenjsko. Nova štabna administratorka je za Razinom postala Božidara Betriani-Dara.

Zvečer 27. marca se je brigadna glavnina premaknila mimo Črničca k Zgornjemu Zavolovšku na strmem obronku vasi Tirosek, naslednji večer pa je v Novi Štifi pripravila prvi miting po prihodu na Štajersko.⁵⁷

Namen mitinga je bil privabiti mlade ljudi iz okoliških krajev, da bi se pridružili partizanom. V marcu se je iz občin Domžale, Kamnik, Litija in Zagorje ob Savi priključilo Tomšičevi že 18 novih borcev, od teh je eden padel po štirih dneh, eden pa je bil huje ranjen. Iz okolice Nove Štife in Gornjega Grada jih je prišlo 10, med prvimi 3. marca Tomaž Suhovršnik-Tomažek iz Nove Štife, 2. in 4. marca Jože Tratnik in Rafael Žerovnik iz Dola, Milan Zagradišnik iz Šmiklavža ter Jože Kotnik iz vasi Tirosek pa sta se jim pridružila že 29. februarja 1944. Tem so sledili Ivan Potočnik in Ivan Ermenc iz Floijana, Jakob Fale in Rudolf Pikl iz Dola ter Ignac Rihter iz Tiroška. Ti so bili glasniki o tovarištvu, ki vlada v Tomšičevi brigadi. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha je poskrbel, da so se ob mitingu pokazali domačim ljudem, zlasti dekletom in fantom.

Uspeh mitinga je bil kar dober. Iz Nove Štife so prišli v Tomšičevo Ivan Kotnik-Janez (1905), Janez Kotnik (1915) in Anton Tratnik, iz Gornjega Grada Anton Volovšek, iz Šmiklavža pa Franc Repenšek, Ivan Burja in Jože Suhovršnik. Toda to je bil šele začetek.

Sicer pa so v brigadnem štabu naj več razpravljali o 3. bataljonu

in brigadnem komandantu Ivanu Kovačiču-Efenki, ki soju že nekaj časa nestrpno pričakovali.⁵⁸

Major Ivan Kovačič-Efenka se je iz divizijskega štaba na Graški Gori vrnil k 3. bataljonu Tomšičeve k Štaknetu 25. marca 1944. Skupaj z njim sta prispela novi namestnik političnega komisarija Tomšičeve brigade Anton Turnher-Tonček in vodja divizijskega političnega oddelka Drago Benčič-Brkin. Prinesli so radostno vest, da bo bataljon že zvečer odrinil proti brigadni glavnini.

Da bi imel ugodnejše izhodiščne položaje za nočni pohod, se je 3. bataljon premaknil h Kozamurniku in Senovršniku. Tu je čez dan tekkel vojaški in politični pouk. Pri slednjem sta nastopila tudi Turnher in Benčič. Največ pozornosti je požel Drago Benčič-Brkin, ki je znal snov podajati preprosto, toda privlačno in razumljivo. Dan je minil v znamenju slovesa od poročnika Antona Gregoriča-Jakca, ki je moral nemudoma oditi v Šercejjevo brigado, kjer je postal namestnik komandanta 1. bataljona.

Po večiji je poročnik Ignac Horvat-Imre sklical zbor, nato pa tri šibke čete popeljal navzdol v sotesko Ljubije, ki je bila borcem že znana. Hodili so po shojeni gazi do Kovača, od tam mimo Konečnika, Plešnika in Rženičnika, potem pa mimo Zgornjega Goltnika navzgor do Radegunde. Enote so se nastanile na domačijah pri Kebru (takrat so se pisali Hudej) in pri Gostečniku (takrat so se pisali Naralačnik) nad cerkvijo sv. Radegunde (skica št. 60 na str. 166). Tarn so partizani počivali ves dan, skrbeli so samo za straže in patrolje.⁵⁹

Zvečer 26. marca se je 1. četa spustila mimo Zekovca in skozi Suho v Rečico ob Savinji. Tam je obiskala dve trgovini in v njih zasegla živež, tkano blago in tobačne izdelke. Akcijo je izpeljal bataljonski politični komisar Nande Sedej. Kakor pred dnevi v Smartnem ob Paki so partizani tudi v Rečici dobili velik plen, značilno pa je bilo tudi, da je zasežba minila brez posredovanja rečiških orožnikov, ki so se raje potuhnili za zidove svoje utijene postojanke.

Še preden so težko otovoiženi partizani premagali strmino proti Gostečniku, je odšlav dolino 2. četa. Spremljal jo je poročnik Milenko Knežević ter jo prikril v zasedo pri cerkvi v Okonini, kjer je bila cesta od Radmija in Ljubnega proti Moziju speljana v dveh ostrih ovinkih. Nevarna past je bila pripravljena še pred svitom 27. marca 1944.

Najprej je pripeljal tovorni avto, ki je vozil mladince. Ker se ni hotel ustaviti, je namerilec Anton Cvelbar sprožil rafal iz težke brede. Pri tem je bil en mladinec mrtev, eden pa ranjen. Šele tedaj je šofer tovornjak zavri, partizani pa so vozilo zažgali. Kmalu za njim je pripeljal tovornjak, ki je pobiral mleko. Ta se je takoj ustavil, nato se je povzpел nanj poročnik Milenko Knežević s puško-mitraljezecem Albertom Lakoto in njegovima pomočnikoma. Milenko

je velel, zapeljati v Rečico, kjer so štiije partizani napadli orožniško postajo sredi belega dne in med Nemci povzročili velik preplah.

Nazadnje je v zasedo 2. čete pri Okonini privozil osebni avto s petimi nemškimi oficiiji. Nanj sta streljali težka in lahka bređa. Ubiti so bili trije oficiiji, eden je bil hudo ranjen, eden pa je pobegnil. O zaplenjenem orožju partizani niso nič poročali. Zapisali so le to, da so razen tovarnjaka za mleko zažgali tudi osebni avto.⁶⁰

Vzrok, da piana v orožju ni bilo, je bil nenaden prihod nemške pomoči. Proti 2. četi v Okonini je pritislilo 150 mož policije, zato so se morali partizani umakniti. Vendar so se Nemci hoteli maščevati, zato so partizane zasledovali. Ti so se umikali postopoma in policijske ves čas odbijali, in sicer mimo Radegunde vse do Gostečnika, kjer sta jim priskočili na pomoč 1. in 3. četa.

Nemški policisti so tedaj prišli po Kebrovem gozdu, kjer je šla glavna pot iz Mozija na Mozirske planine ter na grič Hriber. Vrt z njivami okoli Gostečnika je bil takrat ograjen s značilnim savinjskim plotom iz navzkriž zloženih smrekovih vrhačev. Snega tam ni bilo več, le tu in tam je bila še kaka zaplata. Partizani so jurišali čez njivo nad Kebrovim gozdom in po obeh krilih, tako da so z levim navalili na Hriber, z desnim pa proti cerkvi sv. Radegunde. Pri tem so rjovel kot da jih je več sto, komandiji pa so vpili povelja bataljonom, kakor da gre za vso brigado. Kajpak partizani so naskočili z vso drznostjo in hitrostjo, zato so dobili v precep nekatere nemške skupine in jim prizadejali hude izgube. Sovražnike so preganjali vse do križišča pri Žekovcu. Med gonjo so pobrali več bomb in zaboj streliva za češko zbrojevko.

Partizansko poročilo pravi, da so imeli nemški policisti v tem boju šest mrtvih in dvanajst ranjenih. Tako so povedali domačini Keber, Srabočnik in Zagradičnik, ki so morali mrtve policiste zvoziti v Mozije. Več ranjenih Nemcev se je rešilo zato, ker se je med partizanskim jurišem znočilo. Noč je tudi preprečila pregled bojišča in pobiranje izgubljenega nemškega orožja. Vseeno je ta boj na daleč odmeval med prebivalstvom, spodbuden pa je bil tudi zato, ker 3. bataljon Tomšičeve tega dne ni imel niti mrtvih niti ranjenih.

Partizansko poročilo o tem boju je važno tudi zato, ker iz njega izvemo, da je 3. bataljon Tomšičeve 27. marca štel 70 borcev in poveljnikov, vendar pri tem voditelji Efenka, Turnher in Brkin niso všteti.⁶¹

Ta boj ni bil v skladu z računi Ivana Kovačiča-Efenke, kije name-raval 3. bataljon nemoteno pripeljati do brigadne glavnine. Po boju so Nemci vedeli, kje se zadržuje, zato je bilo treba Radegundo zapustiti. Zastavljalo se je vprašanje, kam naj gre. Major Efenka je pravilno predvideval, da Nemci zavoljo poraza pod Radegundo tisto noč

Novi namestnik političnega komisarja Tone Turnher-Tonček (levo) in novi namestnik komandanta Tomšičeve brigade Milenko Knežević (desno)

še ne bodo sposobni, da bi zaprli cesto Mozirje-Ljubno in prehode prek Savinje. Zato je ukazal premik prav v to smer.

Tvegani pohod se je začel po večerji, brž po tistem, ko so enote spravile na varno odvečni plen, ki ga trenutno niso potrebovale in ga zato ni kazalo nositi s sabo.

Enote so se spustile po isti poti kakor prejšnji večer 1. četa, ko je šla v Rečico. Po prihodu skozi Žekovec in do Suhe je kolona pot nadalj evala mimo vasi Vimpasle, potem pa med Šentjanžem in Varpoljem v največji tišini prešla cesto Mozirje-Ljubno. Tudi hoja do lesene brvi čez Savinjo, ki so jo uporabljali Pobrežani, je potekala v najstrožji tišini in z vsemi previdnostnimi ukrepi. Patrulja predhodnica je brv in njeno okolico skrbno pregledala, če ni kje na preži kaka nemška zaseda, nato pa so se partizani s potrebnim razmikom podvzivali na desni breg reke. S tem je minil najnevarnejši del poti, toda previdnost je bila potrebna še naprej, kajti čakala jih je še ena vodna ovira - dokaj globoka Dreta.

Od Pobrež se je kolona usmerila mimo Luž in Fedrana, od tam pa čez most v vasici Otok. Tudi ta prehod je minil brez spopada. Bataljon si je privoščil daljši počitek šele blizu Durška pri Bočni.

Taje bil namenjen zlasti preskrbi z moko in zabelo, obenem pa je bataljonski politični komisar Nande Sedej nabavil tudi eno živinče.

Zadnji del poti seje začel šele ob svitanju. Borce je čakal strm vzpon. Oteževal gaje sneg, ki gaje bilo na tej osojni strani še kar precej. K Zgornjemu Vrclovniku so čete prispele, ko seje že popolnoma zdanilo (glej skico šte. 60). Borci so polegali k počitku kakor ubiti, budne so bile samo straže, patrulje in kuharji, ki so takoj zavihali rokave, da bi pripravili prvo jed po dolgi in naporni poti.⁶²

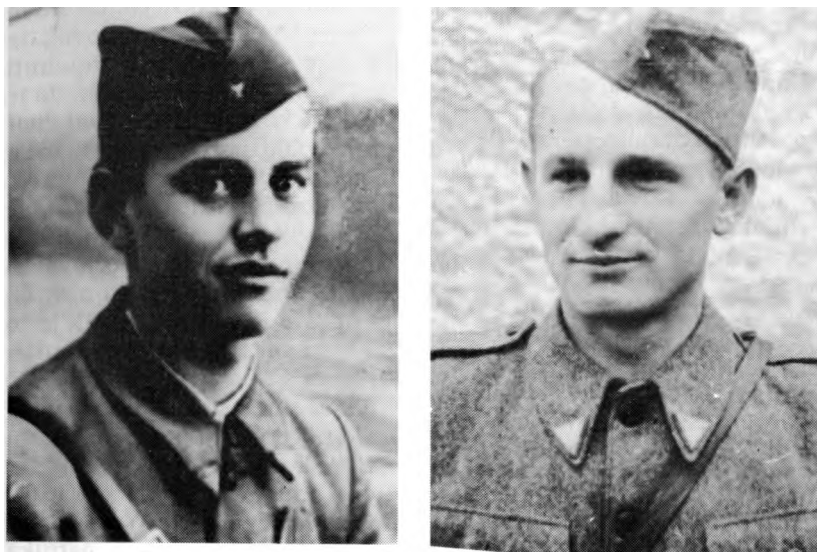
Pri Zgornjem Vrclovniku nad Bočno so čete le predanile. Po najnujnejšem počitku je 3. bataljon Tomšičeve zvečer 28. marca pohod podaljšal še do Slopnika (kota 925), od koder je hotel dobiti kurirski stik z brigadno glavnino, kar mu je čez dan 29. marca tudi uspelo. Po posredovanju kurirjev sta se major Ivan Kovačič-Efenka in brigadni politični komisar Vlado Mišiea-Miha dogovorila, da se trije bataljoni snidejo v širšem okolišju Sovinje Peči. Tako je partizane Imretovega bataljona čakal še zadnji del samostojne poti.

Ta pohod seje začel 29. marca zvečer inje trajal vso noč pa še naslednji dan do poldesetih dopoldne. Vzrok za tolikšno zamudo je bil postanek v Češnjicah v Tuhinju, kjer je bataljonski štab izročil dobrim ljudem v bolniško oskrbo obolelega kurirja Vinka Novaka iz Podgore pri Prečni. Tisto noč je pršel droben dež in vse je bilo zavito v meglo, tako da so zjutraj za nameček še zašli. Preden so mimo Zgornjega Tuhinja prišli čez Kostavsko planino, so mnogo pretavali. Z drugima bataljonoma so se srečali na nekem lazju nad Cevkom. To seje zgodilo 30. marca 1944, točno po enainštiridesetih dneh ločenega bojnega delovanja.

Bilo je veliko navdušenih vzklikov, krepkega stiskanja rok in objemanja s tovariši iz 1. in 2. bataljona. To velja zlasti za poveljnice in politične komisarje, ki so se bolje poznali med sabo, pa tudi za partizanke, ki so bile trdneje navezane na tovariše iz nekdanjih ali sosednjih čet. Za hip so vsi pozabili na mokroto, kije silila izpod neba. Pa saj so bili vajeni še mnogo hujših nadlog.

Po izlivu iskrenih čustev in spoštovanja, so se enote razšle po domačijah: 3. bataljon je dobil streho pri kmetih Čevku in Grošlu v Ravnah, 2. je šel v Poljano, 1. bataljon z brigadnim štabom pa seje nastanil v Sovinji Peči.⁶³

Zdaj je bil brigadni štab spet skupaj. Manjkal je samo namestnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris, na katerega pa ni bilo računati, ker je bila njegova rana tako huda, da se mu je obetal daljše zdravljenje. Se pravi, da ni kazalo več odlašati: štab je moral brez odloga pripraviti in izpeljati brigadno preureditev. Delno je bila ta naloga opravljena že v Sovinji Peči, kjer so se dogovorili o vseh poveljniških premikih. Za izpeljavo teh dogovorov po enotah

Dva odlična komandirja, ki sta bila v Tomšičevi brigadi od ustanovitve do konca pohoda na Štajersko. Anton Gregorič-Jcikec iz Stranske vasi (levo) in Lojze Uršič z Iga (desno), ki je bil petkrat ranjen

pa so Ivan Kovačič-Efenka, Vlado Mišica-Miha in Tone Turnher sklenili izbrati bolj pripraven in varen kotic.

Bataljoni Tomšičeve so popoldne 31. marca dobili ukaz za premik v Mačkin kot pod Lepenatko. Začel se je zvečer iz Poljane, kjer sta se 2. bataljonu pridružila še 1. in 3., od tam pa v enotni brigadni koloni odšla mimo Črnavca, Kladnika in Pančurja. Pohod je potekal hitro in urejeno, trajal je le nekaj ur. Pri kmetiji Laznik se je nastanil 3. bataljon, pri Lešniku 1., pri Enciju in Belinu pa 2. bataljon z brigadnim štabom. Zjutraj 1. aprila 1944 se je 3. bataljon še nekoliko premaknil - odšel je do Vrbočnika.

Po tem premiku je bil v Mačkinem kotu tega dne sklican sestanek brigadnega z bataljonskimi štabi. Ob tej priložnosti je bil objavljen sklep o brigadni preureditvi in o imenovanju novih poveljnikov, političnih komisarijev in podobno.⁶⁴

S to preureditvijo sta bili povezani dve srečni okoliščini za Tomšičevo brigado. Prva je bila ta, da je bil major Ivan Kovačič-Efenka komandant operativnega štaba Štirinajste. Tako se je lahko uprl poskusom Franca Bobnarja-Gedža, da bi 3. bataljon Tomšičeve vključil v silno oslABLJENO Bračičevo brigado. Efenka je brž zaslutil.

kam pes taco moli, zato je že 19. marca poročniku Ignacu Horvatu-Imretu ukazal, naj 3. bataljon počaka nanj pri Štaknetu. Če ne bi bil storil tako, bi bil Gedžo pri štabu divizije zagotovo izposloval, da bi mu dodelil vsaj del 3. bataljona, kar je morala potem zapolniti Šerčerjeva brigada. Druga srečna okoliščina paje bila v tem, daje Tomšičeva dobila operativno območje, kije bilo daleč stran od divizijskega štaba, tako da ta ni mogel vedeti, koliko borcev v resnici šteje Tomšičeva brigada. Poročal je, da šteje 210 borcev in poveljnikov, vendar kaže, daje 1. aprila 1944 to število že znatno preseгла.

Zaradi tega je Tomšičeva ob preureditvi treh brigad 14. divizije ostala izjema: ni imela le dveh bataljonov, kot Šerčerjeva in Bračičeva, marveč je obdržala tri, s tem da seje vsak bataljon skrčil na dve četi, četa na dva voda in vod na dve desetini. Kajpak je to zahtevalo bistveno drugačne poveljniške premike, kakor jih je zaukazal divizijski štab v povelju z dne 22. marca 1944.

Kot rečeno so iz tega povelja obveljala samo naslednja tri preimenovanja: dotedanji namestnik brigadnega političnega komisarja Ivan Dolničar-Janošek je postal politični komisar Bračičeve brigade, poročnik Jože Boldan-Silni je moral iti za namestnika brigadnega komandanta v Šerčerjevo, dotedanji komandir 1. čete 3. bataljona Anton Gregorič-Jakec pa je že prej odšel za namestnika komandanta 1. bataljona Šercejeve brigade. Poleg tega sta bili še dve premestitvi: dotedanji komandant 1. bataljona Janez Janežič-Orjak je bil imenovan za namestnika komandanta, dotedanji politični komisar 1. bataljona Ljubo Jovan-Saša pa za namestnika političnega komisaija Kozjanskega odreda.⁶⁵

Novi brigadni štab je bil drugačen od prejšnjega samo deloma. Komandant in politični komisar sta ostala ista, in to major Ivan Kovačič-Efenka komandant in Vlado Mišica-Miha politični komisar. Za Efenkovega namestnika je bil imenovan poročnik Milenko Knežević, za komisarjevega namestnika pa Tone Turnher-Tonček. Sekretar ZKM je ostal Peter Mendaš-Iztok, vodja obveščevalnega centra pa Tone Mavrič - tu ni bilo sprememb. V širši štab so bili na novo imenovani: Franc Puterle-Cure za intendanta, Anton Antončič-Tone za štabnega ekonomista, Boris Lenček-Igor za sanitetnega referenta, Franc Garafolj za brigadnega bolničaija, Stanislav Sinčič-Sine za komandirja štabne patrulje in Stane Mlakar-Radecki za vodjo zvez.

Deloma prenovljen je bil štab 1. bataljona. Bataljonski komandant je še naprej ostal Janez Janežič-Oijak, za njegovega namestnika pa je bil imenovan Janez Kramarič, za bataljonskega političnega komisaija je prišel Ivan Božič-Jovo, kije bil premeščen z enake dolžnosti v 2. bataljonu, njegov namestnik pa je postal Ljubo Jovan-Saša. Novi bataljonski sekretar ZKM je postal Janez

Del štaba 2. bataljona Tomšičeve pri Tomanu 15. aprila 1944: namestnik komandanta Ivan Zore-Jernej (levo), komandant Martin Kotar (v sredini) in namestnik političnega komisarja Lojze Terčič (desno)

Potočnik, bataljonski intendant Ferdinand Krištof-Nande, bataljonski obveščevalec Stanko Habjan-Kambič in bataljonska bolničarka Apolonija Bevk-Sonja.

Komandir 1. čete je postal Alojz Kadunc-Slave, njegov namestnik Janez Gršič-Ivan, namestnik komandirja v rezervi Jože Zabukovec-Miklavž, četni politični komisar je ostal še nadalje Anton Svete-Gustl, njegov namestnik pa je postal Stane Poglajen-Uroš. Vodnik (komandir) 1. voda je bil podporočnik dr. Lado Lovrenčič, politdelegat Ludvik Šmuc, vodnik 2. voda Jože Bregar-Ciril, politdelegat voda Pavle Rebolj-Danilo, četna bolničarka pa Ančka Habič-Malenska.

Komandir 2. čete 1. bataljona je ostal poročnik Franc Pakar-Vid, nekdanji komandant 4. bataljona, ki je po nemški ofenzivi postal navaden borec. Njegov namestnik je bil Marko Stepan, četni politični komisar Ivan Cepin-Leon, njegov namestnik pa Franc Kukenberger-Ignac. Vodnik 1. voda je ostal Ludvik Boh-Stane, politdelegat Janez Meže-Može, vodnik 2. voda Lev Lučič, politdelegat Franc Šenica-Frenk, četna bolničarka pa Zofka Primožič.

Tudi štab 2. bataljona je bil zamenjan skoraj v celoti. Za komandanta je bil imenovan Martin Kotar, njegov namestnik je po-

stai Franci Šlajpah-Pogačev, za namestnika je dobil Lojzeta Terčiča, za sekretarja ZKM pa Francija Strleta. Oba sta prišla iz 3. bataljona. Bataljonski obveščevalec je bil Jože Novak, intendant Franc Jarc-Čuk, bataljonska bolničarka pa Ančka Škrli-Begenjska.

Komandir 1. čete je bil Stane Šušteršič-Boštjan, njegov namestnik Franc Bukovec, četni politični komisar je bil Ivan Klemenc-Jurček, njegov namestnik pa Lojze Dolničar. Vodnik 1. voda je bil Jože Abina, politdelegat Mirko Rajner-Mitja, vodnik 2. voda Jože Benčina, politdelegat Jože Bambič, četni bolničar pa Jože Pintar.

Komandir 2. čete je postal Jože Pečnikar-Lev, njegov namestnik Rudi Bertoncelj, politični komisar Franc Golob-Januš, njegov namestnik Franc Bogataj-Raj ko. Vodnik 1. voda je bil Matija Novina, vodnik 2. voda Ivan Turk, politdelegat (znanje samo eden) Rihard Lisjak-Srčan, četna bolničarka pa Angela Jakša-Olga.

V štabu 3. bataljona sta komandant Ignac Horvat-Imre in politični komisar Ferdinand Sedej-Nande ostala ista, na novo pa sta bila imenovana oba namestnika, in to Jože Škufca-Martin po vojaški in Majjan Jager-Ris po politični plati. Za novega bataljonskega sekretarja ZKM je bil imenovan Đoko Vučinić, za obveščevalca Martin Klobučar, za bataljonskega intendanta je iz 2. bataljona prišel Stane Režen, bataljonska bolničarka pa je postala Helena Murovec-Hela.

Novi komandir 1. čete je postal Rado Vidrgar-Polde, za namestnika komandirja je napredoval Anton Cvelbar, politični komisar je postal Ivan Mazi-Vencelj, njegov namestnik Jože Snoj-Piki. Vodnik 1. voda je ostal Jože Štembal-Brglez, za politdelegata je napredoval Janez Mlakar-Paveljčev, vodnik 2. voda je bil Anton Peterlin, politdelegat pa Viktor Kompan.

Za komandirja 2. čete je bil iz 1. bataljona premeščen poročnik Franc Jakša, namestnik je postal Anton Dragar-Ciril, politični komisar je bil Franc Bosnar-Breza (Bogdan Struna-Jan je ostal v rezervi), za namestnika političnega komisarja pa je prišel Slavko Malešič-Brico, ki je že okreval. Vodnik 1. voda je bil Justin Povše-Justi, vodnik 2. voda Vilko Klepac, politdelegat Anton Golobič, drugi ni znan. Isto velja za obe četni bolničarki.

Od prejšnjih komandirjev je brez čete ostal že petkrat ranjeni komandir Lojze Uršič. Štab 4. operativne cone ga je odredil za poveljnika 120 novincem, ki jih je nanovačil Kamniško-zasavski odred za inženirski bataljon vrhovnega štaba. Skupaj z njim je iz Tomšičeve brigade odšel prejšnji politični komisar 1. čete 2. bataljona Stanislav Babnik-Mičo, ki je bil določen za partizansko vojno letalstvo. Od četnih političnih komisarjev sta manjkala tudi France Gruden-Švejk, ki se je zdravil na Moravškem, in Franc Smrajc-Miklavž, ki se je zdravil v bolnišnici Triglav pri Kolovcu.⁶⁶

Z naštetimi poveljniškimi imenovanji je bilo 1. aprila 1944 v Mačkinem kotu končano obdobje ustalitve 14. divizije na Štajerskem. Najhujše posledice nemške februarске ofenzive so bile premagane. Tomšičeva brigada je bila spet pripravljena za nove boje in zmage.

O izgubah, prebojih, poveljevanju in junaštvu

Natančnejša poročila o izgubah med pohodom 14. divizije na Štajersko so lahko nastala šele potem, ko so bile brigade spet zbrane. Nastalo je več poročil, ki si med seboj precej nasprotujejo, zadnje celo 3. maja 1944. Najtočnejšeje tisto poročilo, ki gaje Glavni štab NOV in PO Slovenije povzel za Vrhovni štab NOV in POJ dne 19. aprila 1944. Iz njega izhaja, daje imela Štirinajsta na pohodu čez Hrvaško 19 mrtvih, 37 ranjenih, 2 ujeta in 30 obolelih, v bojih na Štajerskem od 7. do 26. marca 1944 pa še 159 mrtvih, 35 ranjenh, 100 ozeblh in 48 pogrešanih, skupaj 178 mrtvih, 72 ranjenih, 50 zajetih ali pogrešanih in 130 obolelih ali ozeblh. Toda že Lado Ambrožič-Novljan je izračunal, da so ti podatki glede mrtvih in pogrešanih, ki jih je bilo skupaj 367, za 40,60 odstotka premajhni.

Enako pomanjkljivo je poročilo o izgubah v orožju z dne 18. aprila 1944, ki pravi, daje divizija izgubila 155 pušk, 3 lahke minomete, 1 težko bredo, 25 lahkih bred, 7 zbrojevč, 9 brzostrelk in 6 pištol, saj verno, daje 14. divizija poleg tega izgubila tudi en protitankovski top in 2 težka minometa. Od izgubljenega orožja odpade na Tomšičevo 1 težki minomet, 1 lahki minomet, 11 lahkih bred, 3 zbrojevke, 2 brzostrelki, 2 pištoli in 23 pušk, kar znese pri puškah 14,84 odstotka, pri rafalnem in težkem orožju pa 31,74 odstotka. Seveda pa je Tomšičeva nekaj orožja tudi zaplenila, in to 7 brzostrelk in 3 puškomitraljeze, 33 pušk, 1 lahki minomet, 8 pištol in več bomb.⁶⁷

Pri razčlembi in dokazovanju resničnih izgub ob pohodu 14. divizije na Štajersko se bom moral omejiti na Tomšičevo brigado, ker imam zanjo kolikor toliko točne podatke. Poleg tega bom številke o izgubah podal v treh delih: za čas poti čez Hrvaško od 7. januarja do 6. februarja, za čas bojev na Štajerskem od 7. do 26. februarja in za čas po koncu nemške ofenzive od 27. februarja do 1. aprila 1944.

O številčni moči Tomšičeve brigade so se ohranili štirje dokumenti: poročilo z dne 11. februarja, dnevniški zapis Vlada Mišice-Miha z dne 7. marca, številčni del poročila dr. Štaneta Kolarja z dne 9. marca in poročilo Toneta Turnherja z dne 25. marca 1944.

Prvi vir nam pove, daje Tomšičeva 11. februarja 1944 štela 330 ljudi. Ker jih je 26 padlo ali ostalo na poti čez Hrvaško, 7 padlo in ostalo na Kozjanskem, 4 pa so prišli vanjo na novo, lahko izračunamo, da je brigada pri odhodu iz Bele krajine 7. januarja 1944 štela 359 partizanskih borcev.* Drugi trije viri navajajo številčno moč njenih bataljonov po končani nemški ofenzivi. Tako je brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha 7. marca zabeležil: 1. bat. 52, 2. bat. 69, štab brig. 14 in 3. bat. 60, skupaj 195. Divizijski zdravnik dr. Stane Kolar je zapisal te podatke: 1. batalj. prejšnje stanje okoli 130, ranjenih 22, obnemoglih 12, pogrešanih 33, mrtvih 10, v enoti 55, 2. batalj. prejšnje stanje okoli 120, ranjenih 7, obnemoglih 5, pogrešanih 22, mrtvih 18, v enoti ostalo 71. Ker za 3. bataljon taki podatki ne obstajajo, jih je treba izpeljati na podlagi poročila za 25. marec 1944, ko je bataljon štel 72 tovarišev, odšteti novince, teh je bilo 15, prišteti pa ranjenega Leopolda Šegino, ujetega Stanislava Soviča-Lojzeta in premeščenega Viktorja Cvelbarja-Staneta, to pa da številko 62, kar je le za dva več od dnevnškega zapisa Vlada Mišice z dne 7. marca 1944. Na podlagi Sedejevega dnevnika in spominskih virov je imel bataljon 10 ranjenih, 8 onemoglih ali ozebljih, 13 mrtvih, 1 ujetega, v enoti pa je ostalo 62 borcev.

Na podlagi naštetih virov in izpeljavje mogoče trditi, daje imela Tomšičeva brigada 1. marca 1944 v svoji sredi še 204 pohodnike, in sicer: 1. bataljon 55, 2. bataljon 71, 3. bataljon 62 in brigadni štab 16 partizanov, to pa pomeni, da se je od 7. januarja do 29. februarja 1944 zmanjšala za 155 partizanov in poveljnikov.** Po istih virih naj bi bilo mrtvih 41, ranjenih 39, obnemoglih in ozebljih 24, pogrešanih pa 53 ljudi.⁶⁸

Podatki o izgubah, kakor jih je zapisal dr. Stane Kolar, so še zmeraj pomanjkljivi. Vzrokov za to ne poznamo. Morda je štel samo izgube od Sotle do Mozirskih planin, ne pa tistih s Hrvaškega. Vprašanje je tudi, kako je podatke zbiral in koga je štel med ranjene, ali tište, ki so ostali na zdravljenju v bolnišnicah in pri kmetih, ali morda tudi

* Iz zelo rigorozno sestavljenega seznama izhaja, daje Tomšičeva brigada ob odhodu iz Vivodine štela 394 ljudi. Gotovo je, daje bilo nekaj uvrščenih med pohodnike na podlagi lažne prijave, najbrž je bil kateri uvrščen tudi zaradi tega, ker je bil upoštevan dvakrat (enkrat po partizanskem in domačem imenu, enkrat pa po polnem priimku in imenu), zagotovo pa ni mogoče verjeti, da bi bilo takih primerov kar 35. Potemtakem je mogoče s precejšnjo gotovostjo trditi, daje Tomšičeva brigada ob odhodu iz Vivodine štela vsaj za kakšnih 25 ljudi več, kot nam je pokazal račun.

** Točneje za 160, ker se je za 5 povečala 10. januarja ter 10. in 22. februarja.

tište, ki so hodili z brigado. Če so mišljeni tišči ranjenci, ki so jih skrili po kmetijah in podobno, potem bi se izgube skladale s pristavkom, da so bili nekateri odkriti in ustreljeni, nekateri pa ujeti.

V vsakem primeru so bile izgube znatno večje, kot jih prikazuje poročilo štaba 14. divizije, tako glede padlih kakor tudi glede ranjenih. To dokazujejo imenski, tu ali tam tudi opisni podatki o padlih, ranjenih in ujetih iz Tomšičeve brigade, čeravno še niso stoodstotni.

Na podlagi arhivskega vira je Tomšičeva brigada med potjo čez Hrvaško izgubila 21 partizanov. Od tega je bilo 8 mrtvih (pozneje sta umrla še dva) 10 huje ranjenih, 3 laže ranjeni in 3 huje oboleli. Te izgube so potrjene tudi poimensko, s pristavkom, da Rafael Čož, kije ostal pri skritem orožju na Kalniku, ni vštet.

V bojih od prehoda čez Sotlo do Mozirskih planin je bilo 63 mrtvih (59 poimensko in 4 opisno ugotovljenih), 3 pogrešani 39 ujetih (35 poimensko in 5 opisno ugotovljenih), 52 ranjenih (42 poimensko in 10 opisno ugotovljenih), poimensko ugotovljenih obolelih, ozebljih ali onemoglih, ki niso bili ujeti in ustreljeni, je bilo 18 partizanov in partizank. Skupne izgube v mrtvih, pogrešanih in ujetih so bile torej 107, v druge enote so bili premeščeni 3, se pravi, daje na okrevanju pri kmetih ali v ambulantah 4. operativne cone in na Hrvaškem ostello še 31 huje ranjenih (in obolelih), najmanj 13 ranjenih ali ozebljih pa seje pozdravilo v enotah. To priča o visoki stopnji navezanosti na brigado. Zgled take vztrajnosti je bil zlasti Slavko Ivančič-Basač, kije imel tako hude ozeblje, da mu je iz nog teklo 28 mesecev, pa je kljub temu nosil lahki minomet in vztrajal v bojih.

Izgube med poveljniki so bile razmeroma majhne: padla sta dva četna komandirja Vinko Volavšek-Albin in Torči Sluga-Lim ter dva bataljonska intendanta Viktor Adamič-Zmago in Rudolf Lavrič-Gašper, zelo hudo ranjen je bil namesnik brigadnega komandanta Jože Lepin-Ris, laže ranjeni pa komandant 1. bataljona Janez Janežič-Oijak, komandir Lojze Uršič in propagandist Stane Škrabar-Braškar, ujet propagandist Fedor Kovačič-Jože, ozeblja in omagala pa sta komandir Janez Kramarič in četni politični komisar France Gruden-Švejk.

Pregledati je treba še izgube za čas od 1. do 31. marca 1944, ki znašajo 19 mrtvih, od tega 12 pohodnikov (po imenih ugotovljenih 13, neugotovljenih 6 ustreljenih novincev), in 22 ranjenih (16 poimensko in 6 opisno ugotovljenih), od tega 16 pohodnikov. Poveljniške izgube so bile razmeroma hude. Padli so divizijski sanitetni referent dr. Stane Kolar, brigadni intendant Jože Pevec-Riko, namestnik komandanta 2. bataljona Ivan Šket-Trček in komandir

štabne patrulje Ivan Trtnik-Pipo, posebno hudo ranjen pa je bil četni politični komisar Franc Smrajc-Miklavž.⁶⁹

Velika škoda je, da nimamo enako natančnih podatkov za drugi dve brigadi in divizijski štab. Za primejavo je na voljo le poročilo divizijskega štaba z dne 3. maja 1944. O njem verno, daje pri Tomšičevi brigadi glede števila mrtvih kar za 53,73, glede ranjenih pa za 31 odstotkov premajhno, medtem ko glede ujetih ali pogrešanih sploh ne daje nobenih števil, zato ne more dati prave podobe. Po teh podatkih naj bi v dneh od 7. do 26. februarja 1944 iz Tomšičeve padlo 31 in bilo ranjenih 31 borcev, iz Šerčerjeve padlo 30 in bilo ranjenih 28 borcev, iz Bračičeve padlo 23 in bilo ranjenih 27 borcev, iz štaba divizije naj bi padlo 11, ranjeni pa naj bi bili 4 borci. Iz tega moremo sklepati, daje bila Tomšičeva v skupnih izgubah zastopana pri mrtvih z 32,63 odstotka, pri ranjenih pa s 34 odstotki. Vendar to razmeje pri številki 367 padlih, ujetih in pogrešanih partizanih za vso divizijo, ki jo je pravilno izračunal Lado Ambrožič-Novljan, docela odpove, kajti račun pokaže, daje Tomšičeva brigada pri tovrstnih izgubah udeležena samo z 29,15 odstotka.

Če upoštevamo, da seje število mrtvih pri Šerčijevi in Bračičevi od navedenih števil povečalo z enakim odstotkom kot pri Tomšičevi brigadi, pri divizijskem štabu se zagotovo ni, potem bi moralo iz Šerčerjeve pasti 56, iz Bračičeve brigade 43 borcev, skupno število padlih pa bi bilo 187. Temu moramo prišteti še padle in pogrešane na Hrvaškem, ki jih je bilo iz Tomšičeve 8, iz Šerčijeve 5 in iz Bračičeve 4, to pa nam da številko 204, ki jo je dobil Ambrožič z odštevkom 163 ujetih partizanov (po nemškem viru) od števila 367. Po vsem tem kaže razčleniti le še skupno število ujetih. Ker vemo, da je bilo iz Tomšičeve ujetih 40, iz štaba divizije pa le 3, pomeni, da odpade od ujetih kar 120 na Šerčijevo in Bračičevo brigado. Prav v primerjavi glede ujetih pa se kaže moralna moč, kije vladala v Tomšičevi brigadi, saj od ujetih odpade nanjo samo 24,54 odstotka. Skupinsko zajeta je bila le zaščitnica osmih borcev na Kaplanovem vrhu, kije ostala povsem brez streliva, pa še od te so bili trije ranjeni. Drugi so bili ujeti posamič ali na zdravljenju, od teh je bilo kar 23 onemoglih, ozebljih in ranjenih.⁷⁰

Resnično moralno veličino podanih števil lahko doumemo šele tedaj, če upoštevamo dejstvo, daje Tomšičeva brigada ob pohodu na Štajersko dobivala najtežavnejše bojne naloge in da je imela najhujše boje.

Med najtežje bojne naloge spadajo preboji sovražnikovih zapor ali obročev ob prometnih in naravnih ovirah, ki jih je bilo šest. Od teh je Tomšičeva brigada samostojno izpeljala dva in tri skupaj z drugimi enotami, Bračičeva je samostojno opravila en preboj in ob

pomoči drugih enot dva, Šerčerjeva pa samo dva v sodelovanju z drugimi enotami.

Nemške in ustaške zasede, ki so jih morali prebiti trije bataljoni Tomšičeve ob cesti in železnici Zagreb-Karlovac 10. januarja 1944, sicer niso bile sklenjene v premišljen obroč, toda štirje mrtvi in dva ranjena potrjujejo, da le ni šlo za šibke ali slabo pripravljene sovražnike. Bataljoni Tomšičeve so jih razgnali brez zadrževanja ali zamude.

Med prebojem s Konjiške gore na Lindek 15. februarja je bila nemška zaporna črta vzdolž ceste Frankolovo-Stranice že načrtno sklenjena, utijena z odpornimi točkami in okrepljena z močnimi rezervami. To potrjujejo razmeroma hude izgube, saj je imela takrat Tomšičeva dva mrtva, dva ranjena in štiri zajete, vse to pa naskoka njenih treh bataljonov ni zadržalo. Preboj je bil opravljen v naletu in brez vsakršnega zastoja.

Isto velja za preboj z Lindeka na Paški Kozjak, ki ga je 1. bataljon Bračičeve naredil 16. februarja mimo Senegaškega mлина ob podpori 1. in 3. bataljona Tomšičeve brigade. Iz 1. bataljona Bračičeve sta padla dva partizana, od tomšičevcev pa so bili ranjeni trije in eden pogrešan.

Zataknilo se je pri preboju s Paškega Kozjaka na Paško Pohorje, ki bi ga morala 18. februarja izbojevati Šerčerjeva brigada, vendar je običajala pred nemškimi zaporami, ne da bi njeni trije bataljoni kaj dosegli. Izgubila je dve dragoceni uri in tudi 1. bataljon Bračičeve ji ni mogel pomagati. Šele z nastopom 3. bataljona Tomšičeve je preboj uspel. Izgube so bile temu primerne: 3. bataljon Tomšičeve je imel tri mrtve, dva hudo ranjena, enega laže ranjenega in enega ujetega, trije bataljoni Šerčerjeve brigade so imeli enega mrtvega, dva ranjena in enega pogrešanega, 1. bataljon Bračičeve pa enega mrtvega.

Preboj nemškega obroča na vrhu Rudnika (kota 988), ki so ga izpeljali jurišniki 2. bataljona Bračičeve 20. februarja, je bil domisel in odločen kakor prvi trije, razen tega pa je Bračičevo veljal samo enega laže ranjenega. Toda poudariti je treba, da ima pri tem preboju največ zaslug divizijski štab, ki je z domiselnim manevriranjem preslepil nemško poveljstvo, daje umaknilo zasede ob Paki pri Čuježu.

Najtežavnejši in odločilen je bil preboj mimo Kaplana in skozi Osreške peči v Ravnah 22. februarja 1944, in sicer zato, ker je bilo treba prebiti tri zaporedne zaporne črte, ker je bilo treba to narediti sredi belega dne in ker je zmanjkovalo streliva. Čeprav se je iz obupa pognala v preboj vsa glavnina Štirinajste, ga je v resnici izsilil le 1. bataljon Tomšičeve, saj druge enote niso naskočile v pravo smer. Lahko trdimo, da so bili tomšičevci takrat ne le v pre-

bojnem klinu, ampak tudi v zaščitnici. Jasno je, da so bile temu primerne tudi njihove izgube, saj je dokazano padlo 7 borcev, 7 je bilo ranjenih, 9 pa ujetih, v nasprotju z Bračičevo, ki je imela 3 padle in 2 hudo ranjena, Šercejeva, kije imela 2 mrtva, 3 ranjene in 2 ujeta in divizijskim štabom, kije imel 4 ranjene in enega ujete-ga. Ob tem je treba pripomniti, da za sedem ranjencev, ki so jih postrelili vermani, ne verno, iz katerih brigad so bili.

Ob odločilnem preboju skozi Ravne je treba poudariti, da parti-zanov Tomšičeve brigade ni nikoli zajelo malodušje, niti tedaj niti pozneje pri Belih Vodah ali na Mozirskih planinah. Tomšičeva je ostala celovita in vojaško urejena enota ves čas pohoda. Za to gre zasluga ne samo komunistom, marveč predvsem prekaljenim nižjim poveljnikom, desetajem, politdelegatom in vodnikom, ki so se znali vojskovati tudi v majhnih skupinah.⁷¹

Odločna, nepopustljiva in vzdržljiva je bila Tomšičeva tudi v položajnih bojih, ki so bili ključnega pomena za divizijski obstoj, kar velja zlasti za boj 2. bataljona nad Plešivcem na Bohorju

10. februarja, za vztrajno obrambo 1. in 2. bataljona pri razvalinah gradu Lindek 15. februarja, za srdite boje pri Štravsu 19. februarja in nad Belimi Vodami 23. februarja 1944, ko sta skupaj z 2. in

3. bataljonom Bračičeve zavrnila nemške poskuse, da bi upehano divizijsko glavnino dotolkli. Treba je tudi poudariti, daje Tomšičeva s svojim odločnim posegom kar dvakrat rešila skrajno nevaren po-ložaj za divizijsko glavnino. Prvič se je to zgodilo 18. februarja, ko je Miklavževo planjo zavzela pred Maunzovimi planinskimi lovci, nato pa jih vrgla z Basališča. Takrat je prav malo manjkalo, da Nemci niso dobili divizijske glavnine v precep in jo v Glažarskem grabnu povsem razbili. Drugič se je nekaj podobnega pripetilo med bitko pri Anžejevem vrhu 21. februarja 1944, ko sta popustila 1. in 4. bataljon Sercejeve brigade. Tudi tedaj je prav malo manjkalo, da sovražniki partizanske obrambe niso strli. Če ne bi bil 2. ba-taljon branil Danijelovega vrha in če ne bi bil 1. bataljon Tomšičeve razbil nemškega udarnega klina z Vrhurnikovega vrha, potem bi prišlo na partizanski strani do poloma. Zanimivo je, da se je pri teh rešilnih posegih obakrat zgledno izkazal poročnik Jože Boldan-Silni, ki gaje divizijski štabrazrešil, povrh pa zahteval celo njego-vo ustrelitev. Nedvomno bi ravnal pravilneje, če bi se v tem in dru-gih primerih bolj posvetoval z brigadnimi štabi.⁷²

Ko tehtamo ukrepe in poveljniške odločitve divizijskega štaba, je treba upoštevati, daje deloval v skrajno težavnih razmerah. Ute-snjeval gaje predvsem globok sneg, kije preprečeval hitre in prikrite premike, še hujše preglavice pa mu je povzročalo pomanjkanje urejene obveščevalne službe. Ražen v okolici Senovega je bil omejen

izključno na patroljno in nasilno ogledništvo, kar je povzročalo daljše zastoje na pohodih, zlasti pred prečkanjem nevarnih prometnic ali mostov. Pri načrtovanju pohodov se je lahko opiral le na karte specialke in na intuicijo. In ravno zato bi se moral pri svojih odločitvah pogostejše posvetovati z brigadnimi štabi, ki so premogli vojaško izkušene, splošno razgledane in celo vodstveno izredno nadajene poveljnike.

Divizijska pohodna taktika je videti precej toga. Že na prvi pogled je jasno, daje major Jože Klanjšek-Vasja, ki je bil njen nosilec, skušal trem podrejenim brigadam zagotoviti prevladujoče položaje, tako da jih je vodil z enega gorskega grebena ali pogoja na drugega, kjer so se čez dan bojevale, ponoči pa se premikale ali prebijale, da bi se za vsako ceno otrsle nemškega zasledovanja in nenehnih obkolitev. Pri tem je imel večinoma srečno roko pri izbiri pohodne ali prebojne smeri, kar je celo pri Nemcih zbujalo občudovanje, žal pa to ni moglo bistveno oslabiti njihove zasledovalne vneme, ampak je partizane le izčrpavalo. Polkovnik dr. Egon von Treeck je gradil prav na tem. Ko se je prepričal, da partizanske enote po izkušnosti, bojevitosti in vzdržljivosti prekašajo Nemce, je skušal odločilno bitko odgoditi, dokler partizani ne bodo telesno popolnoma omagali, toda odlašal je predolgo, tako daje nazadnje ostal prazen rok.

Zdi se, da štab Štirinajste sploh ni imel predstave, kam naj pripelje svoje tri brigade, da bi jim zagotovil potrebna oporišča za obstoj in nadaljnji boj. Osamljeno pogorje Bohor, kamor jih je popeljal na začetku ni ustrezalo takemu namenu, ker je bilo premajhno za manevriranje treh brigad. Nič bolje ni kazalo v hribih okoli zassvskih premogovnikov, na Pohojje pa je Štirinajsto usmeril šele glavni štab 13. februarja, ko so bile njene enote že trdno v nemškem primežu. Ker so Nemci to radijsko brzojavko prestregli in jo dešifrirali, so takoj zastavili vse svoje moči, da bi preboj na Pohojje preprečili.⁷³

Pohod 14. divizije v eni sami kolonije Nemcem ustrezal, ker jim je omogočal, da so jo držali v šahu na ozkem prostoru in z razmeroma majhnimi vojaškimi močmi. To pomeni, da se je bilo mogoče otresti nemškega zasledovanja le z razdružitvijo divizije na brigade, ki naj bi odšle ali se prebile vsaka na svoje operativno območje. Za to sta se zavzemala zlasti komandant Tomšičeve major Ivan Kovačič-Efenka in komandant Šercerjeve brigade poročnik Mičo Došenović. Viktor Avbelj-Rudi navaja, da je bila misel na razdružitev v divizijskem štabu več ali manj navzoča ves čas pohoda od Sotle naprej.

Da do take odločitve ni prišlo, gre nedvomno iskati vzrok v izrecnem opozorilu komandanta glavnega štaba Franca Rozmana-Sta-

neta ob slovesu v Vivodini, naj divizijski štab ne dovoli, da bi Nemci divizijo razbili, potem pa po delih uničili. Po tem navodilu bi brigade smele biti samo toliko narazen, da bi lahko vsak trenutek priskočile na pomoč druga drugi. Takistokaže, daje divizijski štab okleval z razdružitvijo najprej zaradi nameravanega vdora v Zasayje, potem pa zaradi številnih hudo ranjenih, ki jih je hotel spraviti na varno. Ob tem se je najbolj bal za Šercerjevo brigado, kije imela v svoji sestavi prejšnji topniški divizion in ki očitno ni ustrezala vsem pogojem za samostojne operacije.* Najbrž je bil prav to poglaviti razlog, da je bila zapoved o razdružitvi 18. februarja 1944 preklicana zadnji hip.⁷⁴

Ob tem se zastavlja vprašanje, koliko je bil divizijski štab pri odločitvah neodvisen in žanje izključno odgovoren. Česa takega ni mogoče trditi. Namestnik političnega komisarja glavnega štaba Viktor Avbelj-Rudi je namreč ne samo sodeloval pri poveljniških odločitvah, temveč je celo v imenu divizijskega štaba pisal zapovedi ali poročila. Avbelj je premogel izredno politično veljavo, bilje tudi neomajna osebnost, vzgojena v železni strankini disciplini. Ob takem stanju stvari bi bistveno vplival na poveljniške odločitve, tudi če se ne bi naravnost vmešaval v čisto vojaške zadeve, sicer pa soglasja pri vojaških odločitvah niti ne taji. Tako varuštvo nad vojaškimi poveljniki pa ni nikoli dobro.

Vsekakor Viktor Avbelj-Rudi zasluži občudovanje zaradi izredne fizične in psihične trdoživosti, saj je vztrajal v svoji funkciji celo potem, koje bil hudo ranjen. Treba mu je tudi priznati, daje med pohodom čez Hrvaško opravil pomembno poslanstvo pri usklajevanju skupnih interesov obeh partizanskih vojsk, s prehodom čez Sotlo na slovensko ozemlje pa bi bila njegova navzočnost bolj potrebna pri štabu 4. operativne cone, od kjer bi lahko pripravljaj in usklajeval razbremenilne boje za pomoč Štirinajsti. Vodstvo slovenske partizanske vojske je zagrešilo velik spodrslijaj, ker ni napotilo tja njega ali pa kakega drugega vojaškega poveljnika z enako veljavo in enakimi pooblastili.⁷⁵

Divizijski štab ja naredil predvsem dve veliki napaki: prvič, ker je zapovedal shranitev zaloga streliva za pehotno orožje deloma že na Kalniku, predvsem pa pri Počivalu, in drugič, ker ni vztrajal pri prehodu divizijske glavnine čez cesto Gornji Dolič-Vitanje na Pohorje 18.

* Ivan Kovačič-Efenka mije leta 1951 izjavil, daje divizijski štab zato odklanjal razdružitev, ker se je bal za Šercerjevo brigado, ki je imela slabe bataljonske komandante. Dva izmed njih sta bila v marcu zamenjana zaradi boleznij in živčne izčrpanosti, tretji (poročnik Bogomir Žnuderl-Mirko) pa je svoj bataljon celo samovoljno zapustil.

februaija, čepravje bila vrzel za prehod izbojevana. Obe omenjeni napaki sta imeli daljnosežne posledice. Zaradi prve seje bilo treba po 22. februarju bojem izmikati, zaradi druge pa so sovražniki dobili v kremplje hudo ranjene, ki jih je bilo treba skriti po samotnih domačijah naPaškem Kozjaku, da dodatnih izgub iz bojev vobkolitvah niti ne šteje emo. Tomšičevo brigado sta prizadeli še dve manj ši napaki : neprehtana razrešitev komandanta 2. bataljona Jožeta Boldana-Silnega 7. februaija in malomarnost, zaradi katere ni bil iz zasede na Kaplanovem vrhu 22. februaija odpoklican Perhajevvod. Umakniti bi se smel namreč samo po izrecnem povelju divizijskega komandanta Jožeta Klanjska-Vasje, ki pa je na ta svoj ukaz po uspešnem preboju pozabil. Ker vodnik Ivan Perhaj-Gorenc takega ukaza ni dobil, je s svoj imi borci po nepotrebnem prišel v nemško ujetništvo.⁷⁶

Napake in napačne odločitve poveljnikov moraj o zmeraj poravnati njihovi borci s svojo krvjo in trpljenjem, obenem pa je treba vedeti, da nezmotljivih ljudi ni na svetu, so le bolj ali manj sposobni in pronicljivi. Vendar je tudi res, da se žrtvam ni mogoče vselej izogniti. Če je hotela Štirinajsta skrhati nemško vojaško moč na Štajerskem, je to lahko storila samo z jekleno voljo in za ceno mnogih žrtev. Sovražnika se lahko premaga le z bojem, boj pa zahteva veliko krvi, moči in razuma. Ta zavest je bila globoko zakoreninjena v borcih Tomšičeve brigade, zato so se bojevali junaško kakor levi.

Bilo je nešteto drobnih junaštev in veliko brezimnih junakov, čepravje mogoče mnoge postaviti za zgled tudi s polnimi imeni in priimki, recimo Martina Kotaija, Janeza Kramariča, Franca Pakaija-Vida, Franca Jakšo, Antona Sveteta-Gustla, Jožeta Zabukovca-Miklavža, Marka Stepana, Toneta Ileniča, Ludvika Boha-Staneta in Slavca Kadunca iz 1. bataljona, Jožeta Boldana-Silnega, Stanislavo Birk-Marto, Torčija Slugo-Lima, Lojzeta Uršiča, Jožeta Pečnikaija-Leva, Cveta Sedevčiča-Marka, Ivana Tavčaija-Vilka, Janeza Mazija, Ivana Perhaja-Gorenca, Matijo Nosana, Ivana Samso, Janeza Šmalca in Rada Vidrgaija-Poldeta iz 2. bataljona, Ignaca Horvata-Imreta, Viktorija Cvelbarja-Staneta, Franca Nagodeta, Antona Gregoriča-Jakca, Vinka Volavška-Albina, Vilka Klepca, Leopolda Šegino, Antona Dremplja-Anteta, Daneta Pilipoviča, Antona Dragaija-Cirila in Doka Vučiniča iz 3. bataljona ter Jožeta Lepina-Risa, Vlada Mišico-Miha, Vida Ganonija-Videta in Staneta Sinčiča-Sineta iz brigadnega štaba.

Našteti so s svojim zgledom največ prispevali, da se je v Tomšičevi brigadi uveljavilo čaščenje neustrašenosti in da se je med brigadami razširilo tekmovanje v bojevitosti. Prva je Tomšičevi sledila mlada Bračičeva brigada. Njeni borci so tomšičevce tu in tam celo prekašali. Spomnimo se le podvigov dveh neznanih bračičevcev pri Senegaškem mlinu in na Rudniku 16. in 20. fe-

bruarja - na kakšen nenavaden način sta ustavila streljanje nemških šarcev!⁷⁷

Sicer pa je treba poudariti, daje bila bojna sposobnost brigade odvisna predvsem od vestnega uresničevanja pravil za varovanje nastanišč ali enot med premiki. Tem drobnim bojnim nalogam so v Tomšičevi vedno posvečali veliko pozornost. Med pohodom so jih starešine in borci zgledno opravljali, čeprav je treba opozoriti tudi na dva primera neprevidnosti. Zaradi prvega je na prelazu blizu Skalice (kota 951) 9. februarja 1. četa 3. bataljona izgubila puškomitraljez brezo, drugi pa je bil 23. februarja pri Počivalski Puši iznad Belih Vod usoden za puškomitraljezca Fjodora Šestaka, ki je zaradi nebudnosti padel, Namci pa so zaplenili tudi njegov puškomitralj ez.

Posebno pozornost so poveljniki in komunisti Tomšičeve posvečali negi nog in vzdrževanju obutve, da bi na ta način zmanjšali izgube zaradi ozeblin. Uspeh je bil dober, saj so ozebli le tišči tovariši, ki so morali med naskoki zagaziti v vodo, potem pa niso imeli priložnosti, da bi se preobuli.⁷⁸

Izrednega pomena je bilo, da 14. divizija takoj preide v nasprotno ofenzivo in s tem zanika nemško propagando, češ daje bila med 19-dnevno hajko uničena. Partizani Tomšičeve so tudi pri uresničevanju te usmeritve izpričali neuničljiv napadalni polet. Samo 3. bataljon je izpeljal pet predrznih akcij, poleg tega pa nemško vojaško policijo trikrat pognal v paničen beg: 28. februarja z Vrhnjakovega sedla, 3. marca od Legna in 27. marca 1944 od Rade-gunde. Še ugodnejši odmev je izzvalo uničenje nemške postojanke v Moravčah 19. marca, za Nemce pa so bile boleče tudi izgube v zase-di pri Trnjavi 22. marca in v bitki pri Rakitovcu 23. marca 1944, kjer so imeli opraviti s 1. in 2. bataljonom Tomšičeve brigade.

Ugodne politične posledice pohoda in naštetih akcij so se začele najprej kazati na Kozjanskem, kjer je Štirinajsta po vdoru čez Sotlo nastopila še z neokrnjeno močjo. Zavoljo hudih udarcev so morali Nemci opustiti kar šest orožniških postaj: 7. februarja Prevoije, 8. februarja Zagoije in Šentvid pri Planini, 9. in 12. februarja 1944 pa še Zabukovje nad Sevnico, Koprivnico in Senovo.* Poleg tega sta Šercejeva in Tomšičeva brigada rudnik na Senovem tako hudo

* Seveda so Nemci te orožniške postaje kmalu obnovili, toda Kozjanski odred jih je poleti z mnogimi drugimi vred uničil: 9. julija 1944 Šentvid pri Planini in Prevoije, 11. julija Zabukovje nad Sevnico; 15. avgusta 1944 so nemški orožniki postojanko v Koprivnici sicer ubranili, vendar so se že drugi dan umaknili na Senovo, kjer se je nemška posadka obdržala skoraj ves čas vojne (Tone Ferenc: Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško, Krško skozi čas 1477-1977, zlasti na str. 503 in 504).

poškodovali, da so nemški inženirji opustili misel na obnovo obratovanja. Vse to je spodbudilo razmah osvobodilnega gibanja in dotok k partizanom. Kozjanska četa je do sredine marca narasla na 106 partizanov in se preimenovala v bataljon z dvema četama, do 29. marca 1944 pa na 142 partizanov, iz katerih je štab 4. operativne cone ustanovil Kozjanski odred z dvema bataljonoma in minerskim vodom. Toda namestnik političnega komisarija 4. operativne cone Božidar Gojjan-Bogo je v zvezi z ugodnimi nasledki pohoda 14. divizije poročal, da bi na Kozjanskem lahko čez noč nanovačili 500 ljudi, če ne bi manjkalo orožja.⁷⁹ Tudi drugod se je priglašalo v partizanske enote vse več prostovoljcev. Na Štajerskem seje obetala partizanska pomlad, kakršne niso pričakovali niti največji jasnovidci.

Opombe o virih

¹ Zbornik VI/12, dok. 8 na str. 55 in 56 in dok. 9 na str. 63; Rado Zakonjšek: Partizanski kuriji (1985) na str. 383; dr. Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Saleški dolini (1977) na str. 431; zapisnik o ogledu z dne 11. julija 1984; dnevnik Nandeta Sedeja v zgodovinskem arhivu CK ZKS.

² Dnevnik Nandeta Sedeja; že omenjeni zapisnik o ogledu; pripombe Viktorja Cvelbarja-Staneta z dne 12. septembra 1988; Jože Lepin-Ris po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 18. aprila 1975 na str. 36 in 37.

³ Efenkino poročilo z dne 19. marea 1944, fase. 12/2 v arhivu IZDG: dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle: Med proletarci na str. 59 in Po preboju štirih bataljonov na Pohorje, Borec 1972/2 na str. 68; Ignac Horvat po sestavku Ujet, Spomini na partizanska leta II (1948) na str. 100 in 101; Mihael Butara-Aleks Šercerjeva na Štajerskem, Nedeljski dnevnik (v nadaljevanju ND) št. 201 z dne 26. julija 1964; Zbornik VI/12, dok. 9 na str. 61 in 62 in dok. 132 na str. 513; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985.

⁴ Isti Zbornik in prav tam; dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle in Mihael Butara-Aleks kot malo prej; isti zapisnik o ogledu; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija 1984; Mirko Fajdiga: Zidanska brigada (1975) na str. 115.

⁵ Alojz Tovšak po zapisniku z dne 22. maja 1985: dnevnik Nandeta Sedeja; Mihael Butara-Aleks in Anton Dremelj-Ante kot malo prej; Rudi Furlan po pričevanju iz januarja 1972: Franci Strle po že omenjenem sestavku v Borcu 1964/3 na str. 150: pregled padavin na Hidrometeorološkem zavodu SRS.

⁶ Isti Zbornik in prav tam; dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga od str. 60 do 63; Mihael Butara-Aleks, isti podlistek, ND št. 208 z dne 2. avgusta 1964.

⁷ Prav tam; Ladislav Kiauta, ista knjiga na str. 346, 352 in 353.

⁸ Isti Zbornik in prav tam: Franci Strle, ista knjiga in že omenjeni prispevek v Borcu 1972/3 na str. 150; Ignac Horvat po istih spominih na str. 99 in 100; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985: Anton Dremelj-Ante kot malo prej; poročilo z dne 25. marca 1944, fase. 336/1 v arhivu IZDG: podatki za kurirja Stanislava Soviča-Lojzeta.

⁹ Dnevnik Nandeta Sedeja; Mihael Butara-Aleks in Franci Strle po že omenjenih besedilih.

¹⁰ Ivan Samsa: Bacački vod 2. bataljona Tomšičeve brigade (rokopis) in dodatna pojasnila z dne 19. maja 1988; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; Ludvik Pušnik-Gašper po zapisu z dne 21. januarja 1972; Mirko Fajdiga, ista knjiga na str. 118 in 119.

¹¹ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle po že omenjenem sestavku v Borcu 1972/3 od str. 151 do 154 in po že omenjeni knjigi na str. 64; Bogdan Žolnir. Koje Štirinajsta prišla na Štajersko. Viharni časi (Spomini na partizanska leta II. 1960) na str. 156; Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku. ND št. 222 z dne 16. avgusta 1964; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985.

¹² Dnevnik Vlada Mišice in njegovo pričevanje po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 24. februarja 1977; Janez Gršič-Ivan po beležki z dne 17. junija 1985.

¹³ Zapisnik o ogledu z dne 22. septembra 1983; potrdilo z dne 27. februarja 1944; Ivan Zore-JerneJ po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 22. marca 1977 na str. 1 in 2; Jože Boldan-Silni po enakem prepisu z dne 16. avgusta 1977 na str. 48 in 49; Milan Guček, ista knjiga na str. 370 in 371; Bogomir Krenčič-Bogo, spomini z dne 23. maja 1974 na str. 41.

¹⁴ Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu; Stane Škrabar-Braškar: Pri Hovdejevih pod Ojstrico, Slovenski poročevalec št. 167 z dne 15. julija 1950; Franci Strle po sestavku Pripoved Kristijana Prepotnika, TV-15 št. 25 z dne 15. junija 1972; Janez Kramarič po zapisu z dne 9. novembra 1983.

¹⁵ Jože Petek/Stane Škrabar-Braškar S Štirinajsto divizijo (1979) na str. 119; Milan Guček, ista knjiga na str. 372. 373. 375 in 376; Bogomir Krenčič-Bogo kot malo prej; Zbornik VI/11. dok. 107 na str. 279.

¹⁶ Dnevnik Vlada Mišice. Zbornik VI / 11 ; Janez Kramarič kot malo prej; Stane Škrabar-Braškar.

ustni vir; Mara Poljanšek, telefonično pojasnilo z dne 5. julija 1988; zapisnik o ogledu z dne 25. avgusta 1977; Ivan Mrmolja po beležki z dne 28. maja 1983 in dodatnem zagotovitvi z dne 12. januarja 1989; Ludvik Boh-Stane po zapisu z istega dne; Milan Guček, ista knjiga na str. 378 in 379.

¹⁷ Jože Boldan-Silni in Ivan Zore-Jernej kot malo prej; Anton Mohorčič po beležki z dne 20. septembra 1977; Severin Nemec-Teklo po beležki z dne 19. junija in Jože Turk-Košćak po beležki z dne 7. avgusta 1978; Martin Kosir po beležki z dne 13. aprila 1983; podatki iz seznamov Koroškega odreda; Anton Ikoć/Marjan Linasi: Koroško partizansko zdravstvo (1985) od str. 78 do 84.

¹⁸ Savo Vrtaćnik-Krn: Moj življenjepi. fase. 35/II-3 v celjskem Muzeju revolucije; Anton Ikoć/Marjan Linasi, ista knjiga na str. 78. 84. 87 in 88; Marta Pavlin-Brina: Štajerska pomlad 1944. Borec 1969/4 na str. 309; Jože Turk-Košćak kot malo prej; ogled kraja z dne 10. oktobra 1981; Rudolf Hohkraut-Dolfe v knjigi Bitka kakor življenje dolga na str. 524 (s popravkom).

¹⁹ Ivan Zore-Jernej po istem prepisu na str. 1 in 2 in nedatiranih pisnih dopolnilih: Miroslav Lilik po pojasnilu z dne 6. januarja 1989; zapisnik o ogledu z dne 25. avgusta 1977; Stane Škrabar-Braškar: Bilo mu je naroćeno. Tovariš 1954 na str. 837.

²⁰ Zbornik VI/9. dok. 133 na str. 303; Zbornik VI/10. dok. 116 na str. 245; Zbornik VI/11. dok. 96 na str. 237.

²¹ Dr. Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada (1971). zlasti na str. 253 in 254; Milan Guček, ista knjiga od str. 379 do 384; Zbornik VI/12. dok. 8 na str. 56 in dok. 125 na str. 473.

²² Milan Guček, ista knjiga na str. 385; Zbornik VI/12. dok. 8 na str. 56 in dok. 125 na str. 473; dnevnik Vlada Mišice; Ivan Zore-Jernej po nedatiranih popravkih (dopolnilih) iz leta 1977.

²³ Dnevnik Vlada Mišice; sanitetno poroćilo z dne 9. marca 1944, fase. 360/II - 1 - b v arhivu IZDG; Zbornik VI/12. dok. 102 na str. 387 in 388; Albin Polk-Fajfa po pojasnilu z dne 8. junija 1988; Janez Kramarić kot malo prej; France Gruden-Švejk po beležki z dne 21. maja 1983; Franci Strle po lastnih spominih.

²⁴ Dnevnik Nandeta Sedeja: Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 222 in 229 z dne 16. in 23. avgusta 1964; Franci Strle, ista knjiga na str. 65.

²⁵ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle po isti knjigi in po dodatnih spominih.

²⁶ Dnevnik Nandeta Sedeja; poroćilo z dne 25. marca 1944, fase. 336/1 v arhivu IZDG; Franci Strle, po že omenjenem sestavku v Borcu 1972/3 na str. 154 in dodatnih spominih.

²⁷ Mihael Butara-Aleks po že omenjenem podlistku, ND št. 229 in 236 z dne 23. in 30. avgusta 1964, in pripombah z dne 19. decembra 1988; Zbornik VI/12. dok. 9 na str. 63. zgoraj omenjeno poroćilo v fase. 336/1; Franc Meh-Rozić po zaslišanju z dne 28. oktobra 1969.

²⁸ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga na str. 65. 66 in 67.

²⁹ Isto, Edi Šelhaus: Stotinka sreće (1980) na str. 79 in 80; seznam rešenih ameriških letalcev. fase. 18/IV - 5 v arhivu IZDG.

³⁰ Franci Strle, ista knjiga na str. 66 in že omenjeni sestavek v Borcu 1972/3 na str. 154; poroćilo z dne 19. marca 1944, fase. 12/11 - 8 v arhivu IZDG; Zbornik VI/12. dok. 96 na str. 373.

³¹ Dnevnik Nandeta Sedeja; Zbornik VI/12. dok. 125 na str. 473; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 243 z dne 6. septembra 1964.

³² Milan Guček, ista knjiga na str. 400. 401. 405. 406 in 408; Dominik Balant po zaslišanju z dne 8. novembra 1969; pripombe Mihaela Butare-Aleksa z dne 19. decembra 1988 na str. 15.

³³ Zbornik VI/12. dok. 55 na str. 209, 210 in 211. dok. 105 na str. 397 in dok. 125 na str. 473 in 474; Mihael Butara-Aleks po istem podlistku, ND št. 257 z dne 20. septembra 1964.

³⁴ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, ista knjiga na str. 67; poroćilo z dne 25. marca 1944, fase. 355/II - 2 v arhivu IZDG.

³⁵ Dnevno povelje z dne 14. marca 1944, fase. 11 /II v arhivu IZDG.

³⁶ Zbornik VI/12. dok. 28 na str. 123 (opombe), dok. 33 na str. 149 in 150 ter dok. 38 na str. 164.

³⁷ Dnevnik Vlada Mišice; Zbornik VI/12. dok. 32 na str. 146 in dok. 68 na str. 247; dr. Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 268, 269 in 270; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšićeve brigade.

³⁸ Vlado Mišica-Miha po že omenjenem dnevniku in prepisu magnetofonskega zapisa na str. 20; Janez Kramarić po že omenjenem zapisu: Stanislav Kokalj-Domine po beležki z dne 1. septembra 1977; dr. Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 270, 282 in 183.

³⁹ Zbornik VI/12. dok. 51 na str. 197 in dok. 96 na str. 369; dr. Miroslav Stiplovšek, Vlado Mišica-Miha in Stanislav Kokalj-Domine kot malo prej; Jože Boldan-Silni po beležki z dne 18. junija 1984.

⁴⁰ Jože Boldan-Silni, Stanislav Kokalj-Domine in dr. Miroslav Stiplovšek, prav tam; Franc Smrajc-Miklavž po beležki z dne 10. maja 1983; zapisnika o ogledu z dne 28. avgusta 1977 in 20. maja 1983.

⁴¹ Dnevnik Vlada Mišice; Stanislav Kokalj-Domine kot že večkrat; Ludvik Boh-Stane po beležki z dne 23. septembra, Alojz Vranićar po beležki z dne 15. decembra in Slavko Ivancić-Basać po beležki z dne 10. junija 1977; Ivan Mrmolja po beležki z dne 28. maja 1983; Janez Gršić-Ivan po beležki z dne 17. junija, Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra in Apolonija Lukman-Sonja po beležki z dne 1. oktobra 1985; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšićeve brigade.

⁴² Zapisnik o ogledu z dne 28. avgusta, Lojze Eijavec-Pastir po beležki z dne 15. septembra.

Anton Mohorčič po beležki z dne 20. septembra in Rudi Puhar-Razin po beležki z dne 2. oktobra 1977; Jože Bambič po beležki z dne 21. maja in Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija 1983; dr. Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. julija in Stane Lavrič po beležki z dne 12. avgusta 1984; Silvo Gorup-Leon po beležki z dne 1. oktobra 1985; Ivan Zore-Jernej po nedatiranih dopolnilih iz leta 1977; Stane Šuštersič-Boštjan: Kovači lepših dni na str. 109. 110 in 111; Karei Sajn-Karlo: Najtežja ura mojega življenja (utrinek), Rdeča zvezda št. 3 z dne 1. avgusta 1944, NOB tisk P/329 - I v arhivu IZDG; Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 369; Jože Snoj-Piki po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 1. septembra 1977 na str. 18.

⁴³ Jože Bambič po isti beležki; Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu.

⁴⁴ Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 369; Stanislav Kokalj-Domine, Slavko Ivančič-Basač in Ludvik Boh-Stane po že omenjenih beležkah; zapisnik o ogledu z dne 20. maja 1983.

⁴⁵ Zbornik VI/12, dok. 51 na str. 197 in 198; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki.

⁴⁶ Stanislav Kokalj-Domine kot že večkrat; zapisnik o ogledu z dne 28. avgusta 1977; Zbornik VI/12, dok. 51 na str. 197 in 198, dok. 68 na str. 248, dok. 96 na str. 369 in dok. 141 na str. 533 in 534; Stajerski kurir 1944/1 z dne 1. aprila 1944.

⁴⁷ Franci Strle po lastnih spominih in Veliki finale na Koroškem (1977), fotografija na str. 31; dr. Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 284.

⁴⁸ Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 369 in 370; poročilo z dne 23. marca 1944, fase. 25/11 v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice in dodatna pojasnila po že omenjenem prepisu; zapisnika o ogledu z dne 28. avgusta 1977 in 20. maja 1983; Janez Kramarič, Jože Bambič. Stane Lavrič, Franc Smrajc-Miklavž in Anton Mohorčič po že omenjenih beležkah; Jože Pečnikar-Lev po beležki z dne 18. junija 1984; Ivan Zore-Jernej po že omenjenih dopolnitvah iz leta 1977.

⁴⁹ Dr. Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 285, 286 in 287; Ivan Zore-Jernej po istih dopolnitvah; Rudi Puhar-Razin, Franc Smrajc-Miklavž in dr. Lado Lovrenčič po že omenjenih beležkah; zapisnika o ogledu z dne 28. avgusta 1977 in 20. maja 1983.

⁵⁰ Že omenjena zapisnika o ogledu; Ivan Zore-Jernej po že omenjenem prepisu, nedatiranih dopolnitvah iz leta 1977 in spominih v Kamniškem zborniku VII (1961) na str. 185; Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 370.

⁵¹ Mirko Jerman; isti zbornik od str. 187 do 191; že omenjeni zapisnik o ogledu.

⁵² Franc Smrajc-Miklavž po že omenjeni beležki; Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija 1983; Stanislav Babnik-Mičo po beležki z dne 22. septembra in zapisnik o ogledu z dne 20. maja 1983; Mirko Jerman, prav tam; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

⁵³ Stane Lavrič po beležki z dne 12. avgusta in Anton Štimac po beležki z dne 27. septembra 1984; oba zapisnika o ogledu; Ivan Zore-Jernej, Lojze Ejavec-Pastir in Franc Smrajc-Miklavž po istih pričevanjih; Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 370.

⁵⁴ Mirko Jerman in Ivan Zore-Jernej po spominih v Kamniškem zborniku: Ančka Škrli-Begenjska po beležki z dne 18. julija 1984; Apolonija Bevk-Sonja po beležki z dne 1. oktobra 1985; pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

⁵⁵ Apolonija Bevk-Sonja. Ančka Škrli-Begenjska, Lojze Erjavec-Pastir, Ivan Zore-Jernej. dr. Lado Lovrenčič in Stanislav Babnik-Mičo po že omenjenih zapisih; Ivan Dolničar-Janošek po prepisu magnetofonskega zapisa z dne 6. oktobra 1974; zapisnik o ogledu z dne 28. avgusta 1977.

⁵⁶ Zbornik VI/12, dok. 64 na str. 232, dok. 68 na str. 249 in dok. 96 na str. 370; nedatirano poročilo Matevža Haceta, arh. št. 6946 v zgod. arhivu CK ZKS; dnevnik Vlada Mišice; spomini Ivana Zoreta-Jernej in Mirka Jermana v Kamniškem zborniku VII/1961: dr. Lado Lovrenčič kot malo prej; isti zapisnik o ogledu.

⁵⁷ Dnevnik Vlada Mišice in Rudi Puhar-Razin po že večkrat omenjeni beležki.

⁵⁸ Vlado Mišica-Miha po že omenjenem prepisu; pregled borcev Tomšičeve brigade po občinah.

⁵⁹ Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle o isti knjigi na str. 67 in 68; Ivan Goltnik-Napotnik po zapisu z dne 27. junija in Franc Goličnik po zapisniku z dne 19. julija 1985.

⁶⁰ Vse isto; Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 372 in 373 in dok. 146 na str. 544.

⁶¹ Dnevnik Nandeta Sedeja; Zbornik VI/12, dok. 96 na str. 373; Franci Strle, prav tam in dodatni spomini; zapisnik o ogledu z dne 19. julija 1985.

⁶² Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle, prav tam in po dodatnih spominih.

⁶³ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Franci Strle, ista knjiga na str. 69.

⁶⁴ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Franci Strle po lastnih spominih.

⁶⁵ Zbornik VI/12, dok. 55 na str. 209, 210 in 211, dok. 77 na str. 285 in dok. 105 na str. 397; Ljubo Jovan-Saša po pojasnilu z dne 21. junija 1988; spisek funkcionarjev 1. UBTT. fase. 335/IV v arhivu IZDG.

⁶⁶ Spisek funkcionarjev 1. UBTT. seznam vojaškega in političnega kadra 1.. 2. in 3. bataljona 1. UBTT, fase. 335/IV, in predlogi za oficije 1. SNOUB Toneta Tomšiča z dne 24. 4. 1944, fase. 126/VI v arhivu IZDG; Marjan Jager-Ris po spominih - življenjepisu na str. 48; Lojze Uršič po beležki z dne 8. julija. France Gruden-Svejk po beležki z dne 21. maja in Franc Smrajc-Miklavž po beležki z dne 10. maja 1983.

⁶⁷ Poročila z dne 19. aprila, fase. 13/1, 18. in 30. aprila ter 3. maja 1944, fase. 336/11 v arhivu IZDG; Lado Ambrožič-Novljan: Pohod Štirinajste (1978) na str. 264 in 265.

⁸⁸ Dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; sanitetno poročilo z dne 9. marca 1944, fase. 360/11-1 - b, Turnherjevo poročilo z dne 25. marca 1944, fase. 355/11 - 2 v arhivu IZDG; Franci Strle po dodatnih (nenapisanih) spominih.

⁶⁹ Pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade; Slavko Ivancič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986.

⁷⁰ Poročilo z dne 3. maja 1944, fase. 336/11 v arhivu IZDG; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 266. že omenjeni pregled padlih, ranjenih in ujetih; Martin Nemanič-Pavle po izjavi z dne 17. Junija 1989.

⁷¹ Glej opise na str. 22-24. 89-91. 96-97. 103-108. 128-130 in 145-152!

⁷² Glej opise na str. 78, 79, 93. 94. 124, 125. 181-186. 114-116 in 136-141!

⁷³ Avbljevo poročilo z dne 7. marca, fase. 15/II - 4. in poročilo Glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 19. aprila 1944, fase. 13/1 v arhivu IZDG, Franci Strle po sestavku, pričevanje dešifrskega strokovnjaka iz leta 1952 in Zbornik VI/11, dok. 141 na str. 362, 368 in 372 in dok. 147 na str. 404.

⁷⁴ Viktor Avbelj-Rudi, odgovori z dne 25. aprila 1988 na str. 1 in 2; Rudi Puhar-Razin po že omenjeni beležki na str. 9; Mihael Butara-Aleks po podlistku Šercerjeva na Štajerskem. Nedeljski dnevnik št. 38 z dne 16. februarja 1964; Ivan Kovačič-Efenka po ustni izjavi iz leta 1951.

⁷⁵ Viktor Avbelj-Rudi. isti odgovori od str. 1 do 6; Lado Ambrožič-Novljan. ista knjiga na str. 54 in 278.

⁷⁶ Poročilo z dne 30. aprila 1944. fase. 336/11 v arhivu IZDG; Mihael Butara-Aleks. isti podlistek v ND št. 168 z dne 21. junija 1964; Jože Boldan-Silni po že omenjenem prepisu na str. 44 in 47.

⁷⁷ Predlogi za odlikovanje, fase. 126/1-8, in predlogi za oficirje, fase. 126/VI v arhivu IZDG; opisi na str. 96, 97, 127-129.

⁷⁸ Franci Strle, ista knjiga na str. 20 in dodatni spomini; Poldo Petkovnik po beležki z dne 9. avgusta 1984.

⁷⁹ Avbljevo poročilo, fase. 15/11 - 4 v arhivu IZDG; Zbornik VI/12. dok. 51 na str. 198 in dok. 77 na str. 285; Tone Ferenc; Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško. Krško skozi čas 1477-1977 na str. 501 in 502.

ZGODOVINSKE, SOCIALNE IN POLITIČNE DANOSTI ZA RAZMAH PARTIZANSTVA NA NOVEM OPERATIVNEM OBMOČJU

Rast partizanstva iz izročil o kmečkih uporih

Pohod 14. divizije je dodobra razburkal vse štajersko prebivalstvo. Z boji velikih razsežnosti, nasprotnimi napadi in neustavljivimi juriši skozi sovražnikove zaporne črte - vse to je bilo na Štajerskem novost - je ovrgla zakoreninjeno mnenje o nemški premoči na bojišču. Nemci teh bojev, svojih porazov, izgub in izkazane nemoči niso mogli prikriti, glas o prihodu partizanske divizije se je širil kot odrešilna misel po vsej zaslužjeni deželi in prek njenih meja v Avstrijo. Med kmeti, ki jim okupatorjev novi red ni prizanašal z izterjavo vojnih dajatev in obveznosti, je vzkliklo novo upanje. Zavedli so se stoletnih korenin svojih bojev proti izkoriščanju in potrebe po obrambi narodnostnih pravic. Začeli so množično prehajati na stran Osvobodilne fronte in vstopati v narodnoosvobodilno vojsko. Iz krajev severno od Save jih je v letih 1944 in 1945 samo v Tomšičevo brigado prišlo 2527 (tu niso šteti partizani iz osrednje Gorenjske, iz drugih republik in iz drugih držav, skupaj 281), da ne štejemo onih, ki so bili v brigadi od ustanovitve ali od leta 1943.

Največ novih partizanov je v Tomšičevo prišlo iz Zgornje Savinjske doline, najprej iz zadreškega kota in Podvolovljeka (občina Moziije) 245, iz Šaleške doline in okolice (velenjska občina) 526, iz Spodnje Savinjske doline (žalska občina) 414, iz okolice Celja 218, Mislinjske doline 152, konjiške okolice 89, občine Slovenska Bistrica 77 in prejšnje združene občine Maribor 200. Manj jih je bilo iz kamniške 54 in domžalske 44, zelo malo iz štirih zasavskih občin samo 96 (Litija 12, Zagorje ob Savi 29, Trbovlje 40 in Hrastnik 15), okolice Laškega in treh posavskih občin 58 (Laško 15, Sevnica 15, Krško 16 in Brežice 11) nekaj več iz šentjurske 33, šmarske 44 in ptujske občine 43 ter radeljske 41, dravogratske 17 in ravenske 33, neznatno število pa iz občine Lenart 12, Ormož 22, Ljutomer 10, Gornja Radgona 14, iz za

mejske Koroške 11 in še 75 borcev,* ki jim ni bilo mogoče določiti občine (glej razpredelnico A)**. Seveda pa ti podatki še zmeraj niso popolni.¹

Ta dotok je bil odvisen predvsem od operativnih območij Tomšičeve, ne pa toliko od uporniškega, revolucionarnega ali svobodoljubnega izročila. Toda ob tem je treba poudariti, da izročila rodnih okolij niso bila brez vpliva na kakovost teh partizanov. Pomenila so neprecenljivo dediščino za privzgojo bojevitosti, požrtvovalnosti in zvestobe osvobodilni stvari slovenskega naroda, zato velja natančneje opozoriti nanje in jih razčleniti.

Tudi na območju 4. operativne cone je bilo med ljudstvom najbolj razširjeno izročilo o kmečkih uporih, ne glede na to, da so se vsi končali s porazom.

Upori proti fevdalizmu na slovenskih tleh so se začeli že v letih od 763 do 772, torej tedaj, koje le-ta šele nastajal. Pri tem ni šlo samo za nasprotovanje novemu družbenemu redu, temveč tudi za nasprotovanje tujstvu nasploh. Sledovi o uporih na Štajerskem segajo v leto 1417, ko se je med podložniki na Remšniku (Kobansko) razžarelo sovraštvo proti šentpavelskemu upravniku na Fali. Leta 1447 so se dvignili haloški podložniki ptujskega samostana; leta 1474 je vrelo v Labotski dolini in v okolici Maribora (pri Labotu je koroška kmečka zveza grozila, da bodo njeni ljudje nehali izpolnjevati urbarialne obveznosti, štajerski podložniki pa, da se bodo izselili ali povezali s Turki); leta 1477 so se uprli slovenjebistriški farani svojemu župniku; leta 1478 se je začela velika koroška kmečka vstaja, ki se je na vzhodu razširila vse do Podjune.²

Že za prvi veliki slovenski kmečki upor leta 1515 lahko trdimo, da je zajel tudi kraje na Moravškem in Tuhinjskem ter v Savinjski dolini. Celjski kotlini, na Kozjanskem in v dolini Dravinje, od koder se je razširil po dolini Drave v Labotsko in Mežiško dolino pa v

* Tukaj niso upoštevani niti partizani, ki so prišli novembra 1944 iz Kokrškega odreda oziroma iz osrednje Gorenjske, skupaj 53 (Škofja Loka 7, Kranj 22, Tržič 11, Radovljica 7 in Jesenice 6), partizani iz drugih republik, skupaj 42 (Hrvaška 22, Srbija 9, Črna gora 3, Bosna in Hercegovina 7, Makedonija) ter iz drugih držav, skupaj 189 (Sovjetska zveza 26, Češkoslovaška 3, Avstrija 3, Poljska 34 in Madžarska 123).

** Prvi trije stolpci prikazujejo število partizanov iz štajerskih, gorenjskih in zasavskih občin. Tu se lepo vidi, iz katerih predelov seje Tomšičeva brigada najmočnejše dopolnjevala. V zadnjem (četrtem) stolpcu je vidna njena borčevska sestava iz krajev, dežel ali držav zunaj meja sedanje slovenske države. Razpredelnica temelji na imenskih podatkih, razen za Poljsko in Madžarsko, za kateri so na voljo samo številk.

RAZPREDELNICA A

OBČINA	štev.	OBČINA	štev.	OBČINA	štev.	DEŽELA	štev.	NEUGOTOVLJENO CELOTNI SEŠTEVEK
Velenje	526	Ptuj	43	Laško	15	Zamej. Koroška	11	
Žalec	414	Radije	41	Sevnica	15	Hrvaška	22	
Mozijje	245	Trbovlje	40	Gor. Radgora	14	Srbija	9	
Celje	218	Šentjur pri Celju	33	Lenart	12	Bosna in Hercegovina	7	
Maribor	200	Ravne na Kor.	33	Litija	12	Črna gora	3	
Slov. Gradec	52	Zagorje ob Savi	29	Brezice	11	Makedonija	1	
Slov. Konjice	89	Ormož	22	Tržič	11	Sov. zveza	26	
Slov. Bistrica	74	Kranj	22	Ljutomer	10	Poljska	34	
Kamnik	54	Dravograd	17	Škofja Loka	7	Češkoslov.	3	
Domžale	44	Krško	16	Radovljica	7	Avstrija	3	
Šmajje pri Jel.	44	Hrastnik	15	Jesenice	6	Madžarska	123	
Seštevek	2060		311		120		242	
							75	2808

Podjuno in Rož. Čeprav je upor najprej vzplamtel na Kočevskem in pod Gojanci, je bilo vznemirjenost med tlačani na Štajerskem čutiti že aprila. Uspehi dolenjskih upornikov so hitro izzvali odmev na Štajerskem, kjer so imeli podložniki že ustanovljeno svojo zvezo. Štajerski uporniki so se zbrali v Slovenskih Konjicah vsaj do 25. maja 1515, vendar so se tega shoda udeležili tudi zastopniki upornih kmetov iz Labotske doline na Koroškem, kar pomeni, da je uporniška zveza tedaj imela že velik obseg. Še pred drugim shodom v Konjicah, kije bil 31. maja, so kmetje na Kozjanskem zavzeli gradova v Pilštanju in Podčetrtku, najbrž pa tudi več drugih gradov. Po tem shodu, na katerem so cesarski komisariji z delom upornikov sklenili premirje, so uporni kmetje zavzeli tudi grad Zbelovo in samostan Studenice.

Kmetje v okolici Domžal so bili še odločnejši. V njihove roke so padli Brdo pri Lukovici, Rožek pri Moravčah in Lebek pri Vačah, medtem ko so grad Črnelo oblegali zaman. Uprli so se tudi podložniki ljubljanskega škofa v Tuhinjski dolini in mu požgali nekaj sirnic (hribovskih mlekarskih gospodarstev). Nič drugače se ni godilo v Zgornji Savinjski dolini, kjer je bilo največ škofovske zemlje, da krajev od Celja proti Sotli ne omenjamo. Uporni kmetje so tam 5. julija zavzeli cesarska gradova Kunšperk in Podsredo ter krški grad na Bizeljskem, v dneh med 5. in 10. julijem 1515 pa tudi

celjski grad. Žal je bilo s tem tudi konec njihove bojne sreče. V Celju jih je z 900 vojaki porazil Jurij Herberstein.

Kljub zmagi je imela Herbersteinova soldateska v okolici Celja še mnogo dela. Najbolj pomenljiv pa je podatek, da jo je Herberstein najprej napotil v Zgornjo Savinjsko dolino, kar pa se prav gotovo ni zgodilo zaradi prehude miroljubnosti škofovih podložnikov.³

Na Koroškem seje upor najbolj razvnel po 1. juniju, ko seje v Pustrici zbralo kakih 3000 upornikov, 15. junija pa je upor zajel tudi Rož, kjer se je zbralo okoli 2000 upornih kmetov za pohod v Ziljsko dolino. Tudi na Koroškem niso imeli bojne sreče: 20. junija so prišli celo pred Beljak, vendar je v Rož udarila plemiška vojska že tri ali štiri dni pozneje in požgala najmanj 11 vasi pri Rožeku ter pobila precej kmetov. Okolica Rožeka in Bekštanja je bila sicer za silo pomirjena, toda vnovič so se spuntali kmetje okoli Vovber, Ebersteina in Hüttenberga. Zavzeli so trg Althofen, kjer pa jih je deželna vojska okoli 3. julija prisilila k vdaji. Nato je opravila še z zbirajočo se kmečko vojsko v Waitschachu, od koder je odšla med požiganjem vasi v Labotsko dolino. Proti sebi je imela le še kmete v Rojah, ki so se utrdili v taborski cerkvi, vendar je tudi le-te pripravila k pokorščini.

Medtem so uporniki iz Podjune zasedli most čez Dravo pri Velikovcu, da bi deželni vojski preprečili vdor v svoje vasi; toda tudi oni so se morali vdati, ne da bi lahko pričakovali kakršnokoli milost. Mnogo kmečkih poveljnikov in vaških prvakov je končalo z zanko okoli vratu, še pogostejše so jih nabijali na kole ali pa jih okrutno pohabljali.⁴

Kljub takim in drugačnim kaznim in kljub močni plemiški vojski misel na upor ni zamrla, kajti izžemanje kmetov se ni omililo. O tem pričajo pritožbe meščanov iz St. Leonharda v Labotski dolini leta 1521, pa tudi pritožbeno gibanje v letih 1524 do 1526, ko je na Nemškem divjala kmečka vojna. Takrat je moralo kranjsko plemstvo kar dvakrat oditi na pohod proti štajerskim upornikom.

Kmete je prizadelo predvsem omejevanje trgovanja. Ko so gonili živino od Ptuja do Trsta, so morali plačevati mitnino zanjo kar na štirinajstih krajih. V trgovanje pa so posegli tudi fevdalci, ki so si pri tem pomagali z uvedbo tovarniške tlake. To novo breme je bilo toliko občutnejše, ker je vzelo kmetiji za daljši čas poleg človeka tudi tovarne živali. Vse to je množilo pritožbe kmetov, ki jih je leta 1524 zaslediti na Žovneškem gospostvu, leta 1582 pa tudi v Laškem.

Hudo nezadovoljstvo je povzročila tudi zahteva deželnega kneza, da si morajo podložniki kupiti dedno pravico do svoje kmetije namesto začasnega zakupnega prava, ki je veljalo dotlej. Proti temu poskusu se je med kmeti razvnelo široko uporniško gibanje. Na

Štajerskem se je med kmeti razvnelo široko uporniško gibanje. Na Štajerskem je delala posebna komisija, ki bi morala uveljaviti kupno pravo že od leta 1545, zavoljo trdovratnega upiranja kmetov pa te naloge do leta 1570 ni mogla opraviti. Enako nezadovoljni so bili kosezi. Sled o omenjenih trenjih je v Podjuni zaznati od 1569 do 1585, v okolici Celovca 1573, okoli Zagorja ob Savi pa leta 1574. Poleg tega so se nekajkrat povečali izredni davki in raznorazne dajatve, da o samovolji posameznih zemljiških gospodov ne izglabljam besed.⁵

Ti vzroki so pripeljali do velikega hrvaško-slovenskega kmečkega upora, ki se je najprej začel med podložniki Franja Tahyja na Hrvaškem, ob koncu decembra 1572 ali v prvih dneh januarja 1573 pa je iskra upora preskočila tudi na Tahyjevo gospodstvo Štatenberg.

Kmetje so se na upor temeljito pripravili. Izbrali so si sposobne vojaške poveljnike. Na gospodstvu Štatenberg sta jih vodila brata Nikolaj in Lovrenc Kopriva, v okolici Kunšperka, Kozjega, Pilštanja in Jurkloštra ključavničar Pavel Šterc in kmet Filip Kukeč, na Bizeljskem pa podložnik Krištof Pustak. Na svojo stran so dobili lepo število meščanov, uradnikov in celo nekatere fevdalce. Med najbolj prizadevnimi uporniški agitatorji je bil Rosnagel iz Slovenske Bistrice.

Ko je Ilija Gregorič v noči na 28. januar 1573 dal znak za upor, so se istočasno s hrvaškimi dvignili tudi kozjanski kmetje od Pišec in Bizeljskega do Podčetrčka. Njihov pohod se je začel 2. februarja. Vodil jih je bizeljski tlačan Krištof Pustak, ko pa je ta zbolel, sta vodstvo prevzela Peter Župan iz Dedne vasi pri Brestanici in Filip Fišerič z Bizeljskega. Na pohod so odrinili tudi kmetje iz samostojnega uporniškega žarišča okoli Kunšperka. Po Bistriški dolini navzdol sta jih vodila Šterc in Kukeč. S pomočjo kmečkih voditeljev, kakršen je bil Jurij Župan iz Podul, sta do 6. februarja potegnili v upor kmete in tržane Podsrede, Kozjega, Pilštanja in Planine. Med potjo do Planine sta zbrala okrog 800 mož, grad Pilštanj pa je napadalo že kakšnih 2000 upornikov.

Gregoričevo vojsko so nekateri gospodje lepo sprejemali, zlasti na Bizeljskem, v Brestanici (Rajhenburgu), Klumberici na Lisci, Jurkloštru in Sevnici, čeravno seveda v prvi vrsti zaradi strahu. Odkupovali so se predvsem s hrano, tu ali tam tudi z denarjem, npr. Tattenbachov oskrbnik na Bizeljskem. V Krškem so jim meščani rade volje prodali živež in celo nekaj smodnika, z uporniki pa so se dogovorili tudi o prevozu prek Save. Še večjo naklonjenost so upornikom izkazali prebivalci Radeč, ki so grajskemu oskrbniku brez ovinkov odgovorili, da kmetje ne zahtevajo nič slabega, češ da hočejo odpraviti le nepravilne dajatve, naklade in dac.

Uporniška vojska je nameravala po zmagi na Krškem polju oditi čez Laško in dalje v Savinjsko dolino vse do Vranskega. Kot na Dolenjskem so se kmetje upirali tudi drugod, ne da bi čakali na prihod Gregoričeve vojske. Kmetje na Velesovem pri Kamniku so napadli dva gospoda in ju ubili, uprli so se tudi na gospostvu Svibno, neučakani gamperški podložniki pa so že sredi februarja porušili mitnico v Zagobji ob Savi.

Žal je kmečka vojska medtem doživljala poraz za porazom. Najprej je uskoški poveljnik Jošt Thurn 5. februarja pri Krškem premagal glavnino kmečke vojske, kije poveljeval Nikola Kupinič, dan pozneje pri Mokricah pa še kmete pod poveljstvom Ivana Pasanca. Zaradi teh porazov je Ilija Gregorič spremenil načrt o pohodu proti Laškemu in Vranskemu. S svojim oddelkom se je začel vračati po Bistriški dolini, toda pri Bistrici je 8. februarja njegove upornike dohitel manjši oddelek plemiške vojske pod poveljstvom Jurija Schrattenbacha iz Celja ter jih razbil. Istega dne je bila na Stubiškem polju poražena še glavnina kmečke vojske pod poveljstvom Bega Gubca-Matija. Docela jo je premagal hrvaški podban Gašper Alapi.

Hrvaško-slovenski kmečki upor se je končal 15. februarja 1573 v Zagrebu s sramotilnim kronanjem Bega Gubca-Matija in ubojem Ivana Pasanca. Na različne načine so bili usmrčeni tudi drugi kmečki voditelji. Izredno visoke so številke o pobitih kmetih, mnogim ujetim upornikom pa so porezali roke, nosove in ušesa. Strašansko je bilo tudi opustošenje. Samo na dolenjestubiškem in susedgradskem gospostvu je bilo požganih, opustošenih ali oplenjenih 31,27 odstotka kmetij.⁶

Tudi po tem uporju je plemstvo uvajalo nove oblike tlake in dajatev, zoper katere so kmetje zaman iskali pravico pred sodišči. Dosegli so jo enkrat samkrat, ko so nastopili proti uvedbi kupnega prava za vinske gorice; to pa le zato, ker je ta izžemalski ukrep prizadel zlasti meščane Maribora, Ptuja in Radgone, pravdi pa so se pridružili tudi meščani Laškega, Žalca, Celje, teharskih kosezov, Šentjuija, Vitanja, Konjic, Slovenske Bistrice, Polskave, Ormoža, Ljutomera, Lipnice ter več župnikov. Toda pravda se je vlekla od leta 1624 do 1697, pa še takrat meščanom in kmetom ni prinesla popolnega uspeha.

Ob vznožju Pohorja med Žičami, Studenicami in Ptujem je bilo okoli deset večjih ali manjših spopadov med podložniki in fevdalno gospodo, večinoma s cerkveno. Že leta 1579 so se začeli upirati podložniki samostana Studenice. Zahtevali so obnovo urbarialnih določb iz leta 1570. Čeprav so uporniški voditelji prišli v ječo, so kmetje leta 1584 vendarle dosegli obnovitev pogodbe. Leta 1580 in 1581 so se upirali podložniki gradu Valdek v Zgornjem Doliču,

radeljski podložniki na Plaču in dravograjski podložniki, ki niso mogli prenašati zahtev Adama Schrampfa, v letih 1581 in 1582 podložniki radgonskega gospostva in podložniki Moškonov okoli Laškega, leta 1584 pa podložniki gradu Komen v Podjuni, v Studenicah in v okolici Slovenske Bistrice. V letu 1586 so se spet razvnela negodovanja laških podložnikov, od leta 1588 do 1590 na gospostvu Valdek, kjer je podložnike neusmiljeno privijal zakupnik Viljem Leisser, v letih od 1596 do 1598 pa je vrelo na gospostvu v Framu.

Iz tistega časa je znan upor na gornjegrajskem posestvu ljubljanskih škofov. Kmetje so se uprli zaradi davka, tlake in mer pri dajatvah, zahtevali pa so tudi posvetitev kužnega pokopališča pri Sv. Magdaleni. Vodila sta jih Jakob v Tlakah in Luka Zalesnik z Ljubnega ob Savinji. Upor se je vlekel od 1601 do 1607, ker je škofa Tomaža Hrena podpiral deželni knez, upornike pa papeški nuncij.

Tudi v Halozah so se majšperški podložniki leta 1601 spopadali z minoritskim samostanom na Ptuju in samostanskimi hlapci, ki so si po krivem lastili ribolov v Dravi. Tam je prišlo do novih spopadov tudi leta 1626. Leta 1607 so kmetje z Bukovca in Zgornje Polskave napadli spremstvo štajerskega deželnega profosa Wolfa Glöderla, ker jim je branil gradnjo cerkve na Levarjih. Odtlej do leta 1610 so bili nemiri v Račjem proti ptujskim dominikancem, leta 1608 je tekel spor na ojstriškem gospostvu, kjer se je leta 1611 poglobil tudi s pritožbami žovneških. naslednje leto pa z nasprotovanji ojstriških in heckenberških podložnikov, sočasno pa so se zaostrili odnosi med Janezom Jakobom Schneeweissom in Framčani, ki se niso umirili vse do leta 1618. Vmes je v letih 1613 in 1614 potekal spor med ormoškimi podložniki in Mihom Szekeleyem, v letih 1615 in 1616 so se pritoževali podložniki gospostva Železna Kapla, leta 1616 in 1617 pa podložniki slovenjegraškega gospostva Rotenturn. Več kot pomenljiv je bil leta 1616 upor minoritskih podložnikov pod vodstvom Mihaela Črva, ki so z orožjem nastopili v bran zaprtega ptujskega meščana Fuxla in dosegli njegovo osvoboditev iz samostanske ječe. Ti podložniki so leta 1627 pretepli in nagnali minoritskega gvardijana in pet drugih patrov, ker je samostan uvajal nove dajatve in služnosti. Tudi okoli Laškega so bili podložniki nasršeni ves čas, o čemer sta se leta 1615 prepričala trboveljska kaplana Miha Selzacher in Blaž Habritius, še posebej pa se je njihov položaj poslabšal v letih 1619 in 1625. Leta 1620 je zavrelo med tržani in podložniki Ljutomerskega gospostva, v letih 1620 in 1621 so se upirali vitanjski podložniki, leta 1621 pa podložniki šoštanjkega gospoda Janeza Ludvika Saureija. Od leta

1623 do 1629 so se upirali podložniki iz Zrkovca, v letu 1625 so postali nemirni podložniki Eggenbergov na Ptuj, vnovič studeniški, leta 1626 pa tudi podložniki samostana Novi Klošter v Založah pri Polzeli. Vmes - leta 1627 - so se uprli verniki okoli Slovenskih Konjic župniku Marku Gonanu, v letih 1628 in 1629 seje spet zaostрил položaj ojstriških podložnikov.⁷

Tedaj so začele zoreti razmere za nov velik kmečki upor; žarišča zanj so bila že povsem izoblikovana. Prvo je bilo na gospodstvu Feliksa Schrattenbacha med Trbovljami, Vranskim in Žalcem, drugo med podložniki Moškonov okoli Laškega, tretje med framskimi podložniki, ki niso marali biti pokorni Janezu Jakobu Herbersteinu, četrto vzdolž Dravinje med podložniki samostana Studenice. Uporniki so se začeli povezovati tudi z nezadovoljneži v drugih krajih, izkazovali so docela očitno nepokorščino.

Leta 1630 je župan Škofje vasi pri Celju tožil svojega zemljiškega gospoda Matijo Gačnika, haloški podložniki niso hoteli več opravljati običajne tlake ptujskim dominikancem. Posebno odločno so nastopili podložniki samostana Žiče leta 1631, ki so samostan zavzeli, menihe pa nagnali; z upravnikom Ulrikom Englom so začeli obračunavati kmečki ljudje iz Zavrča. Naslednje leto se je to nasprotovanje razširilo še na gospodstva Brunov grad, Pogled in Žalec, ki so bila last ptujskega nepismenega trgovca Matija Qualandra iz Bergama. Še naprej so se upirali framski in ojstriški podložniki, pritoževali so se celo teharski kosezi, do izbruhov podložniške nejevolje je prišlo tudi proti župniku Juriju Severju v Šentilju pri Velenju. Leta 1633 so se Ojstričani že začeli dogovarjati z drugimi podložniki za skupne nastope, junija istega leta pa so prenehali opravljati svoje podložniške obveznosti. Enako uporni so bili podložniki Vida Moškona v Laškem, napeto je bilo med podložniki Janeza Moškona okoli Radeč, nemirni pa so bili tudi podložniki ljubljanskega škofa v Gornjem Gradu. Uprli so se podložniki župnika Štefana Lebna iz Sp. Polskave, 25. julija pa so farani v Slivnici pri Mariboru pretepli novega župnika Jurija Zipffa, mu slekli duhovniško obleko in ga vrgli na cesto. Zelo drzni so bili podložniki grofice Tanhaussen iz Livanjcev in okoliških vasi, ki so 15. decembra 1633 z njenim soglasjem napadli vojake konjeniške čete, jih več pobili, oplenili in jim odvzeli 36 konj. Leta 1634 so se zopet uprli podložniki samostana Studenice. Takisto je vrelo med podložniki bližnjega gradu Zbelovo ter med žovneškimi, radeškimi in laškimi podložniki, zlasti okoli Trbovelj, od koder so ljudje sodelovali pri pohodu v Ločico pri Vranskem, upravnik gradu Gamberk pa je moral pozivati podložnike, naj spoštujejo mitnico v Zagorju ob Savi.⁸

Vsi štajerski kmetje so napeto čakali, kdaj bodo lahko naskočili

izkoriščevalce. Svoj čas so dočakali šele spomlad 1635, ko se je razvnel upor na gospostvu Ostrovice med Trbovljami in Vranskim, ki je bilo v rokah Feliksa Schrattenbacha. Ta mož se je dolgo zanašal na svoje vojaške izkušnje, zlasti pa je nasprotoval mirni poravnavi z nezadovoljnimi kmeti. Pri tem mu je uspelo razvoj dogodkov speljati tako, da so se kmetje, utijeni v Grajski vasi pri Žalcu, 21. aprila 1635 zapletli v spopad z deželnim profosom Lovrencem Maasom. Kmetje so imeli 5 mrtvih, 12 pa je bilo ujetih. To je upor tudi sprožilo.

Uporni kmetje so 23. aprila zavzeli tri Schrattenbachove gradove - Ostrovice, Heckenberg in Burgstall ter jih izropali. Enaka usoda je doletela Prebold, graščino Voljsko pri Žalcu. Napadli so tudi mitničarjevo hišo v Vranskem, uporniško jezo pa sta občutila tudi Feliksov Podgrad pri Vranskem in šentpavelsko župnišče. Po zavzetju gradov okoli Vranskega so uporniki odšli k laškim podložnikom na Markovo in 25. aprila zborovali skupaj z njimi. Tega dne so zborovali uporniki tudi v Framu; Gotfried Tattenbach se ni več počutil varnega v svojih grad ovih Slovenske Konjice, Štatenberg in Rače; nezadovoljstvo so izpričali celo podložniki kamniškega zemljiškega gospoda Janeza Werdenberga iz Snovnika in Praproč v Tuhinju. V naslednjih dveh dneh se je celjski glavar Schrattenbach zbal za svoj sicer opuščeni celjski grad. Za posadko je prosil koseze s Teharij, ki o pomoči niso hoteli nič slišati, oskrbovanje gradu pa so odklonili tudi celjski meščani. Dne 27. aprila so uporniki zavzeli Moškonovo upravno stavbo v Laškem, jo opleniili ter se dodatno oborožili, potem pa 8 dni gospodovali v Laškem, vdiral v okoliške kleti in veseljačili. Hkrati z vdorom v Laško je uporniški voditelj Gregor Skorja dobil ugoden odgovor na poziv k uporni iz Gornjega Grada, 28. aprila pa se je 300 gornjegrajskih podložnikov zbralo v Mozirju in se poiastilo Thalerjevega gradiča v Negojnici. Dan pozneje - na nedeljo - je v Jakobu pri Šentjuiju zborovalo 600 laških, žičkih in drugih upornikov, ki so korakali v vrstah po pet in pet borcev. Isto nedeljo so uporniški pogajalci prišli v šoštanjski grad, še prej pa so se polastili Saureijeve kleti v Ševčniku pri Andražu nad Polzelo. V ponedeljek, 30. aprila, so puntaiji zavzeli šoštanjski grad in ga razdejali, nakar je bilo veliko zborovanje, na katerem je govoril Martin Lukner, ki je upornike s stiskom roke tudi zaprisegel in jih razvrstil v desetnije. Istega dne se je na glas zvonila zbrlo kakšnih 600 podložnikov ljubljanskega škofa v Gornjem Gradu. Puntaiji so se polastili samostana in zganjali burke na račun škofa, dan zatem, 1. maja, pa so imeli pregled uporniške vojske. Popoldne so se lotili Ljubnega, nato še Rudeneka v Poljanah in Vrbovca v Žlaboru, obvladali pa so tudi trg Rečico.

Tačas seje začel tudi pohod kakih 1000 upornikov iz Jakoba pri Šentjujju. Do 3. maja so zavzeli grad plemkinje Judite Gaertler v Brezovcu, poiastili so se tudi Valvasojjevega Sijja nad Zidanim mostom in jezuitskega samostna v Jurkloštru, 3. maja pa so imeli na Jakobu novo veliko puntarsko zborovanje. Laški puntaiji so še istega dne zavzeli Jelše pri Barbari, grad plemića Jurija Gaisrucka, pilštanjka in žusemska plemkinja Judita Reisig pa je iskala pomoč na Kranjskem. Seveda ne brez razloga, kajti 4. maja so se uporniki že poiastili gradu Žusem in ga razdejali, zavzeli pa so tudi Moškonovo Planino. Pokončali so tudi šentjurskega župnika Štefana Magerleta, ki je skušal kmete odvrniti od nadaljnega upiranja. Nato so šli nad Jakopičeve Korpule in jih zažgali, sočasno so v Šmajju izsiljevali župnika in mu opleniili župnišče, zvečer pa so bili že v Jurovski vasi, kjer so izpraznili in zažgali zbelovsko vinsko klet. Tega dne (na Floijanovo) seje 15 uporniških oglednikov zglasilo pri prioiju Novega Kloštra v Založah in zahtevalo zmanjšanje tlake in davkov. Posebna skupina laških in okoliških podložnikov je 5. maja uničila radeško mitnico, nato pa osvojila Turn pri Radečah in Svibno, kjer so pokazali zobe tudi tamkajšnjemu župniku. Tisto soboto je za pomoč v orožju prosil tudi prestrašeni Ptuj, uporniki pa so se znesli nad Kocjančičevim dvorom v Ponikvi, zavzeli pa so tudi bližnjo Kostrivnico. Na nedeljo (6. maja) je 200 upornikov obiskalo novokloštrski samostan, kjer so se oborožili in okrepčali. Še bolj objestni so bili v samostanu Studenice, kjer so si denar delili kar z lonci, opatinja pa je morala kleče priseči na staro pravdo. Druga skupina seje napotila h gradu Pogled v Mlačah in ga 6. maja zvečer zažgala, Glavačeva skupina pa se je poiastila žičke Oplotnice. 7. maja so se polastili Goliča v Dobrnežu in ga razrušili, obiskali pa so tudi žički Škedenj in žičko pristavo Suhadol. Ločka kompanija pa je tišti večer odšla k Frajštajnu in obema Polskavama, kjer so njeni borci gradove požgali. V Račah pri Siivnici pa so domačini kar sami zavzeli grad in ubili oskrbnika, nato pa vdrli v župnišče. V Hočah so obiskali župnika, polastili pa so se tudi pragerskega gradiča in Pohorskega dvora. Upirati so se začeli podložniki ptujskih minoritov. V upor so se dvignili tudi štatemberški in majšperški podložniki, ki so majšperški grad upepelili.

Ojstriški puntaiji pod vodstvom Jakoba Skoije so odšli proti Tuhinju in še pred 6. majem opleniili Thaleijev Špitalič, 6. maja pa so zavzeli Valvasojjev medijski grad v Podlipovici, Gamberk pri Ržišču in razbili mitnico v Čemšeniku. Do 7. maja je upor zajel Tuhinjce ter kamniške in kriške podložnike, v Moravčah pa so kmetje ubili kaplana Severja. Še pred 8. majem so se gorenjski uporniki polastili ženskega samostana Mekinje, gradu Brdo pri Podpeči, mladi

uporniški vodja Jakob Skorja pa je obračunal z mitnico v Zagorju ob Savi.

Uporniki šoštanjske skupine so spet navalili 7. maja. V Škalah so razrušili poslopje grajske gospe Saurer in opleni župnišče, Gorico pri Šaleku, Limbar v Pesjem, Forhtenek nad Velunjo in Gradič v Lazah. Erazem Ramschüssl z gradu Šalek je v strahu za življenje ponudil upornikom 30 pušk in 100 mož. Tudi plemkinja Gabelkhover je kmetom prepustila grad Hefenberg v Studencih pri Žalcu in Turn v Škalah. Uporniki so zavzeli še Heričev grad Pako in požgali bližnji Strmec, kjer so opleni tudi župnišče. Nezavzet je ostal samo velenjski grad. Žovnek so za staro pravdo naskočili domači podložniki iz Braslovč, ki jih je vodil Štefan Rak, Miha Natek pa je zaigral vlogo odsotnega zemljiškega gospoda.

Na Štajerskem, kjer so bila najobsežnejša in najmočnejša uporniška žarišča, se je upor končal večinoma do 9. maja. V tem času je bilo po uradnem seznamu poškodovanih in požganih petintrideset gradov, samostanov in župnišč, manj zanesljiva samostanska kronika iz Novega Kloštra pa jih je naštel celo sedem-inšestdeset.

V škodo upornikov se je začela bojna sreča obračati 14. maja, ko je žalski zemljiški gospod Matija Qualandro udaril s 15 vojaki po kmetih in jih 27 pobil, drugi so se razbežali. V žičkem samostanu je s podložniki krvavo obračunal Dietrichstein, upor pa je bil zlomljen s prihodom 1300 krajišnikov, ki so 22. maja 1635 v Žalcu priredili zastraševalno parado. Kmetje so zaradi obljubljenе amnestije večinoma položili orožje. Le pri Šoštanju so se uporniki spopadli s krajišniki. Padlo je 31 kmetov, 23 pa je bilo ujetih. Ko so bili kmetje organizacijsko onespособljeni, so krajišniki začeli lov na upornike, ki so ga izrabili za vsestransko ropanje. Po zgodovinskih virih so v graščinah in samostanih naredili še hujšo škodo kakor kmetje.⁹

Podložniška bremena so bila še naprej pretežka, zato je v drugi polovici 17. stoletja sledilo več manjših uporov, ki so se vrstili predvsem v okolici Ptuja. Iz drugih štajerskih okolišev sta znana dva manjša upora v letu 1644. Prvi je bil v župniji Sv. Peter pri Kunšperku (sedaj Bistrica ob Sotli), drugi pa upor proti župniku v Ostrovici nad Trbovljami (tega je vodil Gregor Fakin). Leta 1645 so morale fevdalne oblasti krotiti minoritske podložnike v Halozah in na Dravskem polju. Nov upor so leta 1646 izzvale določbe o stražah okoli kužnih krajev. Zajel je podložnike na gospodstvih Račje, Slivnica in Spodnja Polskava.

Spodnjo Savinjsko dolino je februarja 1650 zajelo širše uporniško gibanje, na čelu katerega je bil Boštjan Natek. Iz gospodstev Žovnek in Ostrovica se je začelo širiti na Zasavje in na posestva krške škofije

vzhodno od Laškega. Istega leta so se začeli upirati farani Slivnice. Od samostana Studenice so zahtevali, da župnika odstavi. Ker so samostanske oblasti pritožbo zavrnil, so uporniki 13. februarja župnika nagnali sami. Ko se je župnik z vojaško pomočjo vrnil v župnišče, so ga v začetku maja znova nagnali, nakar je bil v fari mir.

Med ptujskimi minoriti in samostanskimi podložniki okrog Majšperka je več desetletij trajal spor, ki se je nekajkrat povzpel do pravih spopadov. Poglavitni vzrok je bilo večanje tlake prek določil v urbaiju. Leta 1649 so se kmetje za silo pomirili, ob popisovanju vinske desetine 29. oktobra 1658 pa so se tako razjezili, da so gvardijana ubili. Ko je decembra v Stoperce prišel provincial z vojaki, da bi tlačane pokoril, so pod vodstvom Matija Kovačiča nagnali še njega. To gibanje je trajalo še polnih trinajst let, vendar so se od leta 1662 do 1671 kmetje zadovoljili s pravdo. Menihi so hoteli uporne kmete prestrašiti s požigom Kovačičeve domačije, potem pa še z njegovo mučeniško smrtjo, nazadnje pa so uporniki dosegli vsaj delni uspeh.

Manjši kmečki upori so bili tudi na Dravskem polju in v Slovenskih goricah. Leta 1661 so meščani Ljutomera in kmetje iz okolice napadli passauske dragonce, ker so zahtevali zase in za konje hrano brez vsakega plačila. Padlo je več vojakov in njihov poveljnik, drugi so se morali premagani umakniti v Radgono. Od leta 1662 do 1677 je trajal spor zaradi ribolova med vurberškim graščakom Jurijem Guntheijem Herbersteinom in ebensfeldsko graščakinjo Terezijo Galler. Herberstein bi namreč imel pravico ribariti samo v dravskih rokavih, pri tem pa gaje oviral jez, ki so ga kmetje zgradili na začetku rokava v Lokah, da bi preprečili poplave. Večkrat je poskušal jez z grajskimi hlapci podreti. Ko mu je leta 1677 to uspelo inje s tem povzročil poplave, seje zbralo kakšnih 300 kmetov, ki so Herbersteina presene tili med ribaijenjem pri podrtem jezu in ga ubili. Tega leta so podložniki v Konjicah napadli tudi cesarskega glasnika, kije prišel zaradi prepovedi tovojenja morske soli.¹⁰

Vladanje prosvetljene cesarice Marije Terezije od leta 1740 do 1780 je bistveno omejilo fevdalce glede podložniških dajatev, dasi je absolutistična država reforme uvajala ravno zaradi tega, da bi utrdila fevdalni red. Določila teh reform so bila v mnogih primerih milejša od tistega, kar so tejali zemljiški gospodje. Toda v tem obdobju je še vedno prihajalo do posameznih kmečkih uporov. Na Štajerskem so se podložniki že leta 1740 uprli proti škodi, ki jo je na polju povzročala gosposkim lovcom pridržana divjad, istočasno pa so se kmetje upirali tudi proti nabiranju vojakov. Že v četrto so se leta 1749 uprli podložniki ljubljanskega škofa v Tirosku, Gornjem Gradu in Lučah. Tokrat proti novemu davku na sol. Namera-

vali so napasti urad za sol v Kamniku, toda ogroženemu mitničarju Deteli je priskočila na pomoč vojska. Leta 1750 so poskušali z uporom doseči nazaj svoje pravice tudi zagorski kosezi.

Tlaka je bila še zmeraj najpogostejši vir nezadovoljstva med štajerskimi kmeti. Že leta 1765 ob vladaričinem obisku na Štajerskem je bilo precej pritožb proti vsakodnevni tlaki in tlačanskim vožnjam v oddaljene kraje. Ko je leto pozneje temu sledila komisijska preiskava, so se pokazale razne nerednosti zemljiških gospodov, ki so terjali tlačansko delo ob nedeljah in praznikih, povečevali dnevno tlako na dva ali več delavcev z ene kmetije, daljša pota z večjim številom konj, ki si jih je moral tlačan izposojati, uvajali so robotnino v denajju, povečevali tlačanske obveznosti na 16 ur dnevno in celo vrsto podobnih goljufij. Zaradi takih bremen so začeli podložniki s Štajerskega (in z Dolenjskega) bežati na Hrvaško:

Med vladanjem Jožefa II. se je že leta 1783 pojavil načrt o odpravi tlake, ki naj bi jo zamenjali z denarnimi dajatvami, dominikalno zemljišče pa razdelili kmetom v obliki kmetij. Ta reforma bi morala stopiti v veljavo 1789, vendar je plemstvo doseglo, da sojo po Jožefovi smrti razveljavili. Graščaki so začeli uveljavljati svoje zahteve po starem, zato je že leta 1790 prišlo do večjega upora na vzhodnem Štajerskem; 30. maja so se uprli kmetje v Loki ob Savi, manjši upor pa je bil tudi v Laškem. Graščak je moral poklicati na pomoč vojsko iz Celja, daje kmete pomirila s palicami."

Dunajski dogodki ob marčni revoluciji leta 1848 niso na Štajerskem izzvali tolikšnega odmeva kot v okolici Ljubljane, na Dolenjskem in Notranjskem, vendar so bili tudi štajerski podložniki pripravljeni obačunati z zemljiškimi gospodi ali z njihovimi oskrbniki. Do takih primerov je prišlo v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu, v Puhenštajnu pri Dravogradu, tam so oskrbnika skoraj pobili, v Radljah (Marenbergu), kjer so pregnali zakupnika in pretepli oskrbnika, v Laškem trgu, tam so prisilili župnika, da se je pismeno odpovedal desetini, v Ormožu, Veliki Nedelji in Brežicah, kjer je oskrbniku prišla na pomoč vojska. Kmetje iz župnije Mala Nedelja so prišli na grad Branek in razbili njegovo opremo, na gospostvu Lokavci pa so vrgli ven graščaka. Pred kmetije zbežal tudi komisar z gospostva Negova.

Mnogo širši in korenitejši so bili odmevi v Podjuni in na Koroškem sploh. Dne 24. marca 1848 so tlačani iz Podjune vdrli v ženeški grad, nakar so opoldne odšli v Dobro vas, od koder so prepodili upravitelja posestva šentpavelskega samostana, v Pliberku pa so mestnemu župniku pobili šipe na oknih in mu zapeljali vozove v potok. Nemiri so se razširili tudi v okolico Celovca. V Vetrinju so kmetje grozili bratoma Moro (podjetnikoma) in posestnikom

Marega, enako kakor posestniku Halaki v Lentzendorfu. Še pred koncem marca so se razvneli nemiri v Selah in Podljubelju zavoljo podložniških gozdnih pravic v gozdu humperške graščine. Grajski gozdar se je moral umakniti pred tlačani. To je deželne stanove prisililo, da je njihova delegacija dosegla cesarjev patent o razvezi podložniških razmerij, kije začel veljati od 1. januarja 1849.¹²

S tem so se na štajerskem podeželju končala obsežna in bojovita socialna gibanja, ki so med kmečkimi ljudmi pustila pomembno vojaško in uporniško izkušnjo. Spomin na kmečke upore je bil živ ves čas do prihoda 14. divizije, ki je med kmečkim prebivalstvom na Štajerskem zbudila upanje, da bo z zmago partizanov končno vendarle dosledno izpeljana agrarna reforma in da bo tako naposled prišlo do vseh svojih pravic.

Prvine svobodnjaške in narodnoobrambne zavesti

Zlasti na Koroškem in Štajerskem so se slovenski ljudje čutili narodnostno ogrožene že več kakor sto let. Ne samo po gradovih, temveč tudi po vseh večjih mestih so gospodovali Nemci; v njihovi lasti je bila tako rekoč vsa gospodarska moč. Šole so bile večinoma nemške, isto velja za javne napise po mestih. Štajersko so si avstrijski Nemci lastili za popolnoma svojo; ponemčevalni pritisk se je krepil in širil vse globlje proti osrčju slovenskih tal. K sreči je nemško šopijenje in nasilje že zelo zgodaj pobudilo odpor in okrepilo slovensko narodnostno zavest, ki sta dobila svoj zunanji izraz zlasti v čitalniškem, taborskem in sokolskem gibanju.

Med prvimi so bili slovenski rodoljubi v Mariboru, ki so ustanovili slovensko čitalnico že 17. julija 1861, takoj za prvo v Trstu, mariborska je bila torej druga na Slovenskem in že 7. oktobra istega leta je priredila prvo večerno besedo. In ni se zgodilo slučajno, daje začel v Mariboru 2. aprila 1868 izhajati Slovenski narod, prvi slovenski dnevnik. Že 7. julija so se v tem mestu ob Dravi zbrali štajerski rodoljubi in začeli razpravljati o pripravah slovenskih taborov po češkem vzoru. Prvi slovenski tabor je bil 9. avgusta v Ljutomeru, drugi 6. septembra 1868 v Žalcu, čez eno leto - 8. avgusta 1869 - pa v Ormožu.¹³

Češki vzor je bil spodbuda tudi za ustanovitev Južnega Sokola, kije nastal v Ljubljani 1. oktobra 1863, že dobro leto po ustanovitvi Sokola na Češkem. To je bilo prvo sokolsko društvo na ozemlju današnje Jugoslavije. Leta 1882 so ustanovili Južni Sokol v Moziiju kot prvega na Štajerskem, leta 1890 pa tudi v Celju. Razmah sokolstva vzdolž Drave se je začel po tistem, koje bil 10. julija 1898

v Mariboru zgrajen Narodni dom (zdaj dom JLA); leta 1903 so ustanovili Sokola v Ljutomeru, 1907 v Mariboru (ustanovni občni zbor je bil 24. marca), 1908 na Ptuju in v Lenartu v Slovenskih goricah, 1911 v Središču ter 1913 v Ormožu. Do 28. junija 1914, ko je bil v Rušah župni zlet, je mariborski Sokoli imel že več kot 500 članov. Kako se je medtem okrepila slovenska narodnostna zavest, se je izkazalo 13. septembra 1908 na Ptuju ob 23. redni veliki skupščini Ciril-Methodove družbe s sedežem v Ljubljani, ki je ustanavljala in podpirala slovenske šole, otroške vrtce, pomagala slovenskim učiteljem, podeljevala nagrade in podpore ter izdajala slovenske knjige in učbenike. Takrat je tam prišlo do ostrih spopadov z Nemci in nemškutarji. Kako daleč je prišla slovenska samozavest do začetka 1. svetovne vojne, pa najzgovorneje izpričuje podatek, da so avstro-ogrske oblasti samo od 27. julija do 1. decembra 1914 na Koroškem in slovenskem Štajerskem pozaprle kar 910 civilov, od tega celo 117 duhovnikov. Iz tega odseva ostrina nemških oblasti do zavednih Slovencev.¹⁴

Po teh podatkih je mogoče utemeljeno sklepati, da tudi štajerski ljudje niso bili naklonjeni vojni, ki se je začela z napadom na Srbijo in boji proti Rusiji v Galiciji. Gotovo so podobno čutili tudi slovenski vojaki avstro-ogrske armade. Njene enote so se novačile in dopolnjevale po teritorialnem načelu, zato je imela v svoji sestavi tudi povsem slovenske polke (bilo jih je 8 in 7. lovski bataljon). Oficirji v njih so bili večinoma avstrijski Nemci, vendar so morali obvezno znati slovenski jezik, nižji poveljniki pa so bili večinoma Slovenci, ki so morali znati nemško, pa tudi poveljevali so po nemško. Čeravno slovenščina v teh polkih ni bila posebej zatirana, slovenski ljudje te vojske le niso mogli imeti za svojo, taki občutki pa so se krepili zlasti med boji z Rusi.

Na Štajerskem so nastale in se dopolnjevale naslednje enote: 47. in 87. pehotni polk, 26. strelski in 26. črnovojniški polk. Ražen slednjega in 4. bataljona 87. pehotnega polka so bile vse te enote (skupaj s 17. pehotnim polkom, ki se je deloma dopolnjeval tudi na Kamniškem in v okolici Domžal) že do sredine avgusta 1914 prepeljane na rusko bojišče v Galicijo, kjer so imele zelo hude izgube, deloma tudi zaradi množičnih vdaj ali prebegov k Rusom.¹⁵ Med njimi so bili mnogi svobodoljubni Slovenci ali celo člani levičarske Jugoslovanske socialnodemokratske stranke, ki so se znašli 7. novembra 1917 kot vojni ujetniki na Ruskem. Ni jih bilo malo, ki so brez oklevanja prešli na stran oktobrske socialistične revolucije (mnogi prav zaradi tega, ker so bili razočarani nad velikosrbstvom v dobrovoljskem korpusu na Ruskem) ali v enote Rdeče armade, da bi se v njenih vrstah bojevali za ohranitev delavskokmečke obla-

sti. Ti svobodoljubni vojaki so bili po vrnitvi iz Rusije vztrajni netilci revolucionarnega razpoloženja na Slovenskem, v letih med obema vojnama pa najprizadevnejši pripravljavci osvobodilnega boja in slovenskega partizanstva.

Po nepopolnih podatkih seje z Domžalskega, Kamniškega, Zasavskega in Posavskega, Štajerskega, Mežiške doline ter Pomurja oktobrske proletarske revolucije udeležilo 58 ljudi.* Todav Mariboru seje ustalil tudi udeleženec oktobrske revolucije Mihail Ivanovič Grišin, kije bil pravi Rus. Še več je bilo ujetnikov, ki se sicer niso bojevali v vrstah Rdeče armade, vedeli pa so o oktobrski socialistični revoluciji povedati veliko spodbudnega. Eden izmed njih je bil Jože Pejovnik, ki seje iz Rusije vrnil šele leta 1937 in se z družino naselil v Šoštanj. Njegovi hčeri Tončka in Ančka sta od tu odšli v Tomšičevo brigado.¹⁶

Čeprav so se slovenske enote hrabro in vztrajno bojevale predvsem na soški fronti (od 23.maj a 1915),seje med vojaki vse močnej e širilo spoznanje, da se vojskujejo navsezadnje le za tuje interese. Za nezadovoljstvo je bilo nešteto razlogov tudi v surovih postopkih oficijev z vojaki, v pomanjkanju in slabi oskrbi. Zavoljo vsega tega so se razpasli prebegi v tako imenovani zeleni kader, ki je imel

* Udeleženci oktobrske revolucije so bili: Josip Rožman z Vidma ob Savi, Alojz Gabrič iz Srednjih Jarš pri Domžalah, Peter Učakar s Pristave pri Moravčah (oče tomšičevca Srečka Učakaija), Vinko Kvas iz Zaloga pri Komendi, Franc Vidmar iz Kamnika (ustreljen kot talee 1941), Jakob Štupar iz Mekinj pri Kamniku, Franc Prelesnik z Okroglega pri Stahovici, Leopold Hribar-Blaž z Malega Hriba pri Tuhinju (aktivist OF), Franc Zore iz Zg. Tuhinja, Franc Jerina iz Vrhpolja pri Kamniku, Jože Baš, Pavel Kuhar, Franc Škrabar in Matevž Učakar iz Zagorja ob Savi, Jožko Hribar iz Loke pri Zagorju, Ernest Sorčan iz Hrastnika (učitelj, padel med boji v Sibiriji), Miha Leben iz Laškega, Alojz Sedej iz Šiija pri Zidanem mostu, Anton Črnologar iz Sromelj, Ivan Kostevc in Jože Kene iz Pavlove vasi pri Pišecah, Jože Iljaž z Bizeljskega, Andrej Strmecki iz Gregovcev na Bizeljskem, Franc Jakopec s Senovega, Ivan Šumljak iz Sp. Kras ob Dreti (aktivist OF), Maks Kladnik z Lepe Njive pri Mozirju, Ivan Teržan iz Petrovč, Vladimir Batič iz Celja, Ivan Kavčič iz Gaberja pri Celju, Robert Zabovnik iz Štor, Ivan Roter iz Zejjava, dr. Janko Kotnik iz Dobrij pri Ravnah na Koroškem, Franc Ušej iz Otiškega Vrha, Blaž Topler s Trbonj, Rudolf Pauzi s Pernic pri Muti, Rihard Kočivnik z Remšnika pri Radljah, Alojz Kremljak in Jože Krušič iz Ribnice na Pohorju, Roman Peteržnik iz Lovrenca na Pohorju, Franc Batič, dr. Jože Bergoč, Andrej Grajfoner, Karl Janežič, Anton Podkrižnik, Polde Potnik in dr. Filip Kumbatovič iz Maribora, Martin Domadenik iz Fram, Jakob Fras iz Dobovcev, Salaj iz Slivnice pri Mariboru, Miha Arbajter iz Paradiža pri Cirkulanah, Alojz Kovačič iz Majšperka, Jernej Kovač iz Šikol, Franc Bračko iz Benedikta v Slovenskih goricah, Jože Velnar iz Ljutomer, Jurij Ropoša iz Kuzme, Štefan Pintarič iz Sodišincev ter Alojz Meglič in Franc Roškar iz neznanih krajev na Štajerskem (Seznami udeležencev oktobrske revolucije v zgodovinskem arhivu CK ZKS).

svoja skrivališča in oporišča zlasti v Trnovskem gozdu in na Gojancih, manj okoli Celja in na Boču, jeseni 1917 pa tudi v gozdu pod Peskom na Pohorju, kjer seje utaborila četica zelenega kadra. Štela je 18 dobro oboroženih mož, ki jih je vodil poznejši legendarni pohorski partizan Alfonz Šarh. Prebivali so v zemljankah, ob slabem vremenu pa so se zadrževali v Ruški koči, kjer so med petjem nazdravljali Jugoslaviji. Ob prevratu 1. novembra 1918 so zelenokadrovci s Pohorja prikorakali v Ruše z jugoslovanskimi kokardami.¹⁷

Medtem seje zgodilo marsikaj, kar je svobodnjaško zavest slovenskih vojakov še povečalo. Že 30. maja 1917 je predsednik Jugoslovanskega kluba dr. Anton Korošec v dunajskem državnem zboru prebral tako imenovano majniško deklaracijo. Z njo se je začelo obsežno deklaracijsko gibanje, kije doseglo svoj vrh z velikimi ljudskimi shodi. Na obravnavanem območju so bili taki shodi 24. februarja v Domžalah in Kamniku, 3. marca v Središču ob Dravi, 10. marca v Krškem in Barbari v Slovenskih goricah, 17. marca v Žalcu in Št. Uju pod Tuijakom, 24. marca v Velenju, 1. aprila v Št. Liju pri Velenju (zbor izobraževalnega društva), 7. aprila v Št. Janžu pri Dravogradu in v Rajhenburgu (Brestanici) in 12. maja v Zgornji Sušici na Bizeljskem, kljub policijski prepovedi pa še 19. maja v Trbovljah, 30. maja v Družmiju pri Šoštanju, 23. junija na Vranskem in 30. junija 1918 v Šentjurju pri Celju. Poleg tega je medtem na Ruskem zmagala oktobrska revolucija, kar je 3. marca 1918 omogočilo sklenitev mirovne pogodbe v Brest-Litovsku in vrnitev slovenskih vojakov iz ruskega ujetništva. Prav oni so se ču tili opeharjene, saj so morali iti spet na fronto.

V vsem tem gre iskati vzroke za vojaške upore slovenskih vojakov v Judenburgu, kjer seje 12. maja 1918 uprl 17. pehotni polk, v Murauu, kjer seje 14. maja uprl 7. lovski bataljon, in v Radgoni, kjer seje 23. maja 1918 uprl nadomestni bataljon 97. pehotnega (tržaškega) polka. Idejni vzgibi za te upore so bili narodnorevolucionarni, saj so na smrt obsojeni uporniki izjavljali, da umirajo za svoj narod in njegovo svobodo. Isto velja za oba upora 2. gorskega strelskega polka v Codroipu 25. in 29. oktobra* pa tudi za upor pohodne stotnije nadomestnega bataljona 87. pehotnega polka v Celju, ki je 27. oktobra 1918 (ko bi se morala odpeljati na fronto) odpovedala pokorščino, 1. novembra pa prisegla Narodnemu svetu.¹⁸

Nezadovoljstvo vojne sitega vojaštva in neugoden položaj na fron-

* Nadomestni bataljon tega polka v Ljubljani je odpovedal pokorščino pravzaprav že 23. aprila 1918, ko bi moral nastopiti proti demonstrantom, nakar so ga zamenjali z bataljonom madžarskih vojakov (Janko Pleterški: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, zlasti na str. 233).

tah sta cesarja Karla in avstro-ogrsko vlado silila, daje popuščala predstavnikom Čehov, Poljakov in južnih Slovanov pri njihovih zahtevah po samoodločbi. Zavaljo takih okoliščin so vodilne slovenske stranke v dneh od 16. do 18. avgusta 1918 sestavile Narodni svet za Slovenijo in Istro v Ljubljani, v Mariboru pa je bil tak narodni svet ustanovljen 26. septembra 1918. Toda tem organom oblasti je manjkala vojaška moč, da bi lahko uresničili narodnostne težnje slovenskih ljudi. V takih razmerah so čakali na ugoden trenutek, ko bodo njihove zahteve dosegle legitimnost. To se je zgodilo 28. oktobra 1918, koje avstro-ogrsko vlada priznala mirovne pogoje Woodrowa Wilsona, pa še takrat so bili neodločni in v velikem strahu. Zadrego so rešili zavedni slovenski oficirji na čelu z nadporočnikom Ivom Sancinom 28. oktobra v Celju in dr. Mihajlom Rostohajem 29. oktobra v Ljubljani ter z Majojem Rudolfom Maistrom 1. novembra 1918 in kasneje v Mariboru.

Po velikem zborovanju ljudi in slovenskih vojakov pred narodnim domom v Celju 28. oktobra, potem pa v Ljubljani 29. oktobra, so še isti večer zborovali tudi slovanski vojaki v Mariboru. Vojaki nadomestnega bataljona 87. pehotnega polka v Celju so 1. novembra prisegli Narodnemu svetu, domovini in novi državi pred zastavo celjskega Sokola, major Rudolf Maister pa je istega dne na garnizijskem sestanku oficijev v Mariboru izrekel naslednje besede: »Maribor proglašam za jugoslovansko posest in v imenu svoje vlade prevzemam poveljstvo nad mestom in vsem Spodnjim Štajerskim«, slovenski vojaki pa so zasedli vse vojašnice in druge važne objekte v mestu. Da bi imel Maister večjo veljavo, ga je Narodni svet za Štajersko povišal v generala, 3. novembra pa so Narodni svet, mestni župan in general Maister razglasili javni poziv, da se moški prijavijo v varnostno četo.

Sprva je imel Maister ob sebi le del častnikov in okoli 85 vojakov v meljski vojašnici, nakar se mu je pridružilo še 70 topničarjev na desnem bregu Drave, 1. novembra pa ostanek saperskega bataljona. Treba je bilo naglo ukrepati. Narodna vlada v Ljubljani je prvi splošni mobilizacijski poziv izdala 8. novembra. To je dan pozneje storil tudi general Maister, ki je imel tega dne že 1200 mož s 100 častniki. Tako je začela nastajati prva slovenska vojska. V grobem je bila na nogah že do 21. novembra, ko je zaprisegel mariborski polk z več kakor 2000 možmi, iz Celjskega polka pa je general Maister dobil na pomoč 200 vojakov in 4 oficije z osmimi strojnicami. Tako je 23. novembra ob štirih zjutraj lahko prehitel pro tisi ovenski načrt mariborskih Nemcev ter razorožil in razpustil Schutzwehr. Končno je narodna vlada Slovenije 18. decembra 1918 razpustila tudi (nemški) občinski svet avtonomnega mesta Maribor in za vla-

dnega komisarja mesta Maribor imenovala dr. Vilka Pfeifeija. S tem je bil boj za slovenski Maribor zmagovito končan.¹⁹

Takoj po razorožitvi mariborskega Schutzwehra, ki je do 23. novembra vezal tamkajšnje slovensko vojaštvo, je general Maister začel uresničevati svoj načrt za zasedbo tište mejne črte, ki naj bi veljala za prihodnjo državno mejo, čeprav je Dravograd kot ključno točko ukazal zasesti že prej. Naj prej je v ta strateški kraj prišel oddelek vojakov iz Maribora pod poveljstvom poročnika Pavleta Arnejčiča z 2 strojnicama, že v noči na 7. november pa seje iz Celja v Dravograd pripeljal še poročnik Franjo Malgaj s kakimi 40 možmi in 4 strojnicami. Le-ta je dopoldne prodril do Prevalj in tam naredil red v prid dan poprej ustanovljenega Narodnega sveta za Mežiško dolino, pomnožil svojo enoto na 170 mož in 9 strojnic, 23. novembra pa se je pomaknil iz Mežiške doline do Pliberka, kjer ga je pričakal in pozdravil tamkajšnji narodni svet. Malgaj je od tam

24. novembra poročal, da je v rokah slovenske vojske vse ozemlje južno od Drave (in vzhodno od Marije na Zilji), 30. novembra paje s 100 vojakov pri Lipici prekoračil Dravo in od vzhoda vkorakal v Velikovec. Že 1. decembra je tam odbil tudi prvi napad avstrijskih Nemcev. Še pomembnejši premiki Maistrovih čet so se začeli 25. novembra, ko je 2. bataljon mariborskega polka pod poveljstvom majorja Edvarda Vaupotiča zasedel črto Plač-Špilje in zavaroval železniško križišče v Špilju, kjer je zavrnil več napadov avstrijskih Nemcev. Nato je 1. decembra (s petdnevno zamudo zaradi stavke mariborskih železničarjev) 6. stotnija pod poveljstvom nadporočnika Bena Zeilhofeija zasedla Gornjo Radgono, od tam paje 20 vojakov pod poveljstvom poročnika Janka Žela 3. decembra 1918 zasedlo tudi železniško postajo Cmurek. V dneh od 2. do 9. decembra so slovenske čete na Koroškem na levem bregu Drave zavzele še Grebinj, trg Dravograd, Labot in Št. Pavel, Mali Št. Vid ob Krki in Tinje.²⁰

Ob koncu novembra 1918 so na Štajerskem obstajali naslednji štabi, polki in bataljoni slovenske vojske: Štajersko obmejno poveljstvo pod vodstvom generala Rudolfa Maistra v Mariboru, Mariborski polk pod poveljstvom podpolkovnika Avgusta Škabaija s 1940 vojakov in 170 oflcirji, Celjski polk pod poveljstvom majoiija Avgusta Kolška s 1005 vojakov in 65 oflcirji, Tržaški polk s 535 vojakov in 38 oflcirji, Mariborski konjeniški polk s 383 možmi in 155 konji, topniški poveljstvi v Celju s 420 možmi in 25 oflcirji ter v Mariboru z 295 vojakov in 20 oflcirji (kmalu sta prerasli v Celjski in Mariborski topniški polk), Saperski bataljon na Ptujju s 144 vojakov in 5 oflcirji ter Letalska stotnija Maribor. Vsa slovenska vojska z območnimi poveljstvi v Ljubljani, Kamniku, Celju, Ptujju, Mariboru in na Koroškem (Borovlje z okolico in Velikovec z okolico) je tište dni ime-

la 2 generala, 47 štabnih (višjih) oficirjev, 962 oficirjev in 11.364 vojakov ter 21.347 pušk, 857 strojnic, 538 topov, 1797 konj, 2232 voz, 417 avtomobilov in 7 letal.

Občevalni in poveljevalni jezik v enotah (razen tistih, ki so nastale iz vračajočih se srbskih vojakov iz avstro-ogrskega ujetništva) je bil slovenski, opiral pa se je na sokolsko izrazoslovje. Uniforme in kape so bile avstrijske, oficiiji in vojaki so si nanje pripeli edino le kokarde ali trakove s slovenskimi barvami. Pri odnosih oficirjev nasproti vojakom je prevladovalo tovarštvo, hrana za vojake po količini in hranilni vrednosti ni smela biti nič slabša kot za oficiije, to pa je prvi slovenski vojski dajalo revolucionaren pečat. Ni treba posebej razlagati, da taka vojska ni bila po volji kralju in velikosrbski čaršiji, saj jim je bila napoti tudi siceršnja nagnjenost Slovencev po narodnostni samobitnosti. Zato so velikosrbski oblastniki samo še čakali na primeren trenutek, ko bodo slovensko vojsko lahko posrbili. Začetek njenega konca je bil kraljevi ukaz z dne 22. decembra 1918 o ustanovitvi Dravske divizijske oblasti, ki naj bi začela delovati namesto slovenskega generalštaba in poveljstva II. vojnega okrožja od 1. februarja 1919 dalje.²¹

Toda medtem je slovenska vojska obstajala in z bojnimi akcijami varovala življenjske koristi slovenskega naroda. Že sredi decembra je na Koroško prišel Celjski polk, v noči na 29. december 1918 tudi Ljubljanski. Vmes je prišlo do novih bojev pa tudi do hudega poraza, kije doletel 2. in 4. četo 2. bataljona 26. pehotnega polka srbskih trup v Grabštanju. Dan po zavzetju Grabštanja - 15. decembra - so srbske vojake napadli, po kratkem premiju pa razorožili in čez Madžarsko poslali v Srbijo. O božiču je enaka usoda doletela 94 Srbov in 20 Slovencev v Št. Pavlu, nato so avstrijski Nemci svojo napadalnost prenesli na zahod in 4. januarja 1919 zavzeli Št. Jakob, med nadaljnjimi napadi pa izrinili slovenske čete iz Roža in Borovelj. Zato je bila kriva predvsem vlada v Ljubljani, ki ni soglašala z generalom Maistrom in sojo bolj skrbeli delavski nemiri.²²

Delavsko nezadovoljstvo se je razmahnilo že prve dni po prevratu. Najprej je 1. novembra prišlo do nastopa rudaijev v Hrastniku, ki so zahtevali odstop rudniškega ravnatelja. Med njegovim odhodom je na postaji prišlo do spopada med mladino in orožniki. Huje ranjena sta bila dva mladeniča, od katerih je eden umri, razjajeni delavci pa so ubili orožnika.

Trboveljski rudaiji so se na shodu 3. novembra, ki gaje sklicala JSDS, zadovoljili z zahtevo, naj upravo Trboveljske premogokopne družbe prevzame Narodno vije v Zagrebu, ki naj rudnike podržavi in preskrbi delavcem življenjske potrebščine. Zahtevali so tudi soodločanje v upravi rudnika in soudeležbo pri dobičku.

Mnogo odločnejši so bili rudarji in kmečki sinovi okoli Senovega, ki so 4. novembra 1918 napadli rudniško upravo ter orožnike na Dovškem in v Rajhenburgu (Brestanici), za kar so bili pozneje v Celju obsojeni od enega do osem mesecev ječe. Isto velja za rudaije v Mežiški dolini, ki so zavzeli rudniško upravo v Mežici, obenem pa so delavci iz Prevalj začasno prevzeli krajevno oblast in ustanovili isvoje revolucionarno vodstvo s sedežem v gostilni Ahac, ki pa ni obvladalo položaja in je do prihoda Malgajeve čete 7. novembra že propadlo.

Nov strah so povzročili trboveljski rudarji, ki so od 16. do 18. decembra izpeljali odmevno stavko, na zborovanju 17. novembra 1918 pa izvolili 42-članski stavkovni odbor, ki je zastražil rudnik, uvedel delavski nadzor v trgovinah, ukazal prodajati zaloge in določil cene živilom.²³

Kljub občasnim spopadom in izzivanjem so slovenske enote v Podjuni tudi o sklenitvi premirja 14. januija 1919 obdržale črto ob Dravi od Galicije, mostišče pri Dulah in pri Velikovcu (Trušenjski potok-Orličo vas-Št. Peter-Drava) ter po Dravi do Jankca (kota 1473) nad Dravogradom. Še odločnejše so bile Maistrove enote od Dravograda do Prekmurja. Večji napad na Lučane so avstrijski Nemci izpeljali 14. januija, toda 1. stotnija Tržaškega polka jih je gladko odbila. Na obeh straneh je bilo le nekaj ranjenih, tri volkswehrovce so Fabianijevi vojaki celo ujeli. 4. februaija je propadel tudi napad nemškoavstrijske vojske na Radgono. Poveljnik slovenske posadke nadporočnik Benedikt Zeilhofer je napadalce odbil, padlo je 18 slovenskih vojakov, med ranjenimi je bil tudi Zeilhofer. Nemci so bili odbiti tudi pri Cmureku.

Ta odsek slovenske severne meje je ostal trdno v rokah Maistrovih enot tudi po ponesrečeni ofenzivi slovenskih čet proti Celovcu, ki se je začela 29. aprila. Toda bila je slabo pripravljena. Avstrijski Nemci so slovenske enote zavrnil na vseh odsekih in prešli v nasprotno ofenzivo, zavzeli Podjuno in Mežiško dolino ter 6. maja 1919 prodrli celo do Vrat pri Muti. Istega dne je pri Guštanju padel tudi legendarni junak Franjo Malgaj. Nered in panika med umikom sta povzročila hud nesporazum v velenjskem rudniku. Rudaiji so se uprli, ker so bili prepričani, da sta inž. Ivan Kralj in blagajnik Ivan Skaza ukradla rudniški denar, v resnici pa sta ga skušala spraviti le na varno. Do upora je prišlo v noči na 7. maj; med poskusom pomiritve je bil ubit praporščak Jakob Košenina. Rudaiji so potem zapustili delo, 10. maja pa so na zborovanju zahtevali, naj oblasti spustijo zaprte tovariše, sicer bodo razstrelili rudnik. Nemiri so trajali do 12. maja 1919. Najbrž so bili podobni nemiri tudi drugod, kajti deželna vlada je

13. maja sklenila uvesti nagla sodišča v okrajih Slovenj Gradec, Celje in Maribor.

Bolje je bila pripravljena ofenziva, ki se je začela 28. maja 1919 in v kateri so nastopile tudi srbske enote. Tokrat si je jugoslovanska stran zgotovila precejšnjo premoč, saj je uvedla v boj kar 22 bataljonov, 4 eskadron in 25 baterij ali skupno 10.170 učinkovitih pušk, 271 strojnic in 94 topov. Ofenziva je uspela: 5. junija malo pred polnočjo je 6. četa Ljubljanskega polka prišla pred vojvodski stol pri Gospe Sveti, 6. junija 1919 pa so jugoslovanske enote vkorakale v Celovec. Žal se je vse to zgodilo mnogo prepozno, tako da so bile vse žrtve slovenskih vojakov na Koroškem zaman.²⁴

Že vse od 24. januarja se je v enotah slovenske vojske krepilo nezadovoljstvo. Tedaj je prestolonaslednik Aleksander ukinil Narodno vlado za Slovenijo in jo preimenoval v Deželno vlado. Dodatni vpoklic letnikov 1895-1899 je vanjo pripeljal obveznike, ki niso bili več prostovoljci, razen tega so bili za poveljnike sprejeti mnogi oficirji, ki so se med vojno v avstro-ogrski službi slabo izkazali. Ti so uvažali poniževalne kazni, vojaki pa jim tudi niso zaupali. Rezervni oficirji, ki so bili ob nastanku jedro slovenske vojske, so bili odpuščeni. Preskrba s hrano in obleko je bila slaba. Vojaki so bili siti trpljenja v mrazu na položajih, med njimi pa je prevladovala republikanska usmeritev. Zlasti podoficirji so bili nezadovoljni, ker so morali prejšnje kape zamenjati s srbskimi šajkačami, sodej pa je izbito napačno izplačilo mezd, ki so ga podoficirji in vojaki razumeli kot znižanje doklade. Toda neposredni povod je bilo vendarle slabo ravnanje z vojaki. Tako je 22. julija 1919 v Mariboru izbruhnil vojaški upor. Uprle so se enote Mariborskega pehotnega, Mariborskega konjeniškega in Mariborskega topniškega polka. Prišlo je do spopadov, med katerimi je padlo 5 slovenskih vojakov, 1 je preminil čez dva dni, 12 pa jih je bilo ranjenih. Upor je zatrl Karlovški pehotni polk.

Uporniki so bili povezani z vojaštvom Mariborskega polka v Dravogradu, toda tam je prišlo le do začetnega upora. Zaradi tega upora sta bila v Mariboru obsojena na smrt in ustreljena invalid Karl Toplak in konjenik Adolf Podkubovšek, več vojakov pa na zaporne kazni. V Dravogradu je bilo na smrt obsojenih še 6 vojakov, vendar jih je general Maister najprej pomilostil na 15 let ječe, nato pa na 13 mesecev.

Ta upor je bil zadnje dejanje v grdi igri, ki je slovenski narod ogoljufala za njegovo oboroženo silo in za pravico naših ljudi, da lahko tudi v uniformi ostanejo Slovenci. Postopek za razslovenjenje enot se je začel 1. avgusta 1919, končal pa 29. junija 1920 s prihodom prvih srbskih novincev v doti ej povsem slovenske polke. Kljub

bolečim občutkom je vojaška samozavest slovenskega naroda žive-la naprej, zato je lahko po prihodu 14. divizije na Štajersko zažive-la s prvinsko močjo.²⁵

Zaradi podobnih razlogov je vrelo zlasti med rudarji v Trbovljah, kjer so 26. septembra 1919 po enomesečnem mezdnem gibanju do-segli uveljavitev svojih zahtev. Žal se je položaj zaostрил spet 25. oktobra, ko so rudarji priredili shod, na katerem so nameravali usta-noviti komunistično organizacijo. Orožniki so hoteli prijeti organiza-tora shoda Nina Furlana, kar pa je preprečilo več kot tisoč rudaijev, ki so orožnike obkolili. Deželna vlada je hotela bojševiško gibanje zatreti, zato je 27. oktobra sklenila v Trbovlje poslati 400 vojakov in še 25 do 30 orožnikov. Ukazala je zapreti Nina Furlana, v primeru kakršnekoli sabotaže pa razglasiti naglo sodišče. Razume se, da je vojska odpor rudarjev strla in komunistične voditelje pozaprla. Zato je 29. oktobra izbruhnila nova stavka. Med njo so rudarji zahtevali zvišanje mezd, socializacijo rudnikov in republiko. Stavka se je 30. oktobra razširila še na Zagorje in Hrastnik, kjer se je končala 5. novembra, v Trbovljah pa dan pozneje, 6. novembra 1919.

Novo uporniško gibanje med delavci je izbruhnilo 15. aprila 1920 s splošno železničarsko stavko. Ustavljen je bil ves promet. Stavko-vne straže železničarjev so ražen ljubljanske zasedle tudi postaje v Mariboru, Pragerskem in v Zidanem mostu. Da bi zlomila stavko, je vlada objavila vpoklic železničarjev na orožne vaje, v odgovor so rudarji, kovinarji, živilci in mnogi drugi delavci sprožili 20. in 21. aprila tridnevno solidarnostno stavko. V Trbovljah so celo oklicali republiko.²⁶

Izročilo svobodoljubnega Maribora se ponaša še z enim posku-som vojaškega upora, ki gaje izzvala diktatura kralja Aleksandra. Pripravljala gaje skupina oficirjev in podoficirjev, od katerih so bili nekateri vključeni v okrožno organizacijo KPJ v Mariboru. Upreti so se hoteli v noči na 17. april 1932, vendar so bili odkriti. Poročnik Miroslav Milojković je ob aretaciji naredil samomor, podporočnik Milan Miladinović se je umaknil v tujino, podporočnik Dragoljub Atanasković in še en oficir sta bila obsojena na smrt, drugi pa na zapor od 15 do 8 let.²⁷

Nova nemška nevarnost za slovenski Maribor se je začela 27. julija 1931, ko je bila tam ustanovljena prva krajevna skup-nost Kulturbunda (nemške kulturne zveze). Združevala je mari-borske Nemce in delovala proti slovenskim meščanom. Že 26. avgusta je nastal še krajevni odbor Kulturbunda v Ptujju, ki je zajemal celotno ozemlje Slovenskih goric in Prekmurja.

Delovanje Kulturbunda je izzvalo odpor slovenskih ljudi. Tako so bili ponoči na 10. avgust 1933 v znak splošne jeze proti nemštvu

premazani napisi na nemških trgovinah in drugih lokalih v Ptuj. Z enakimi občutki se je 10. junija 1935 pri Sv. Duhu na Ostrem vrhu zbralo okrog 3000 ljudi na obmejnem taboru, konec oktobra 1936 pa so slovenski rodoljubi zažgali koč na Rogli, kjer so bili nacistični mladinski tečaji in kjer so se domači Nemci pod vodstvom nemških visokošolcev urili v ravnanju z orožjem.

Prave nevarnosti za narodnostni obstoj so se štajerski Slovenci zavedli v noči na 12. marec 1938, ko je Hitler vdrl v Avstrijo in jo priključil k Nemčiji. S tem se je nacizem zasidral na slovenski severni meji, začele pa so se aretacije koroških Slovencev. To je izzvalo še širšo narodnoobrambno dejavnost. Okrepila se je zlasti po ustanovitvi meddruštvenega odbora za narodnoobrambno delo, ki je nastal na pobudo ZKMJ iz Ptuja. Ta odbor je zasnoval vrsto narodnoobrambnih taborov v obmejnih ali narodnostno ogroženih krajih. Na Štajerskem so jih prirejali študentje Slovenskega kluba in Doma visokošolk. Prvi tabor visokošolk v Zgornji Kapli na Kozjaku se je končal 12. avgusta 1938, sočasno pa tudi tabor študentov v Šentanelu pri Prevaljah. Nadaljnja dva tabora študentk sta bila še na Rodnem Vrhju v Halozah in v Lipovcih (Prekmuije), Slovenskega kluba pa v Lešah pri Prevaljah, na Ojstrici nad Dravogradom in na Muti, pri Sv. Duhu v Halozah in Adrijancih v Prekmurju. Od 11. do 30. julija 1939 pa so bili skojevci mariborskih šol na narodnoobrambnem taboru v Gradišču na Kozjaku.²⁸

Kakšna nesreča grozi Slovincem je pokazala državljanska vojna v Španiji. Med mladimi komunisti, zlasti pa med člani Društev kmetijskih fantov in deklet je pobudila močan občutek solidarnosti za pomoč ogroženi španski demokraciji, pa tudi spoznanje, da bo ta vojna velika šola za obrambo slovenskih krajev in ljudi pred nemškimi fašizmom.

Zavedni mladi ljudje so se začeli priglašati med prostovoljce in skrivoma prehajati državno mejo. Po nepopolnih podatkih je odšlo v

* Na strani republikancev so se z območja 4. operativne cone bojevali tile prostovoljci: Jože Pančur in Franc Pernič (učitelj) iz Kamnika, Viktor Koleča iz Blagovice, Ivan Kolar, Jožef Kralj, Alojz Marn in Danilo Sadar iz Zagorja ob Savi, Franc Črešnjevar, Avgust Jazbec, Jože Klenovšek, Franc Koprivšek, Alojz Nemevšek, Anton Prosec, Viktor Saje, Srečko Saje in Alojz Vresk iz Trbovelj, Robert Rinaldo iz Podkrajja pri Trbovljah, Ivan Bedenik, Pavel Krivec in Hans Pufler iz Hrastnika, Anton Trefalt iz Mrzlega Polja pri Laškem, Ivan Planine iz Velikega Širja in Miha Čemažar iz Radeč pri Zidanem mostu, Edvard Marodini iz okolice Sevnice, Karl Pinter s Senovega, Jože Kozole iz Koprivnice pri Senovem, Ferdinand Praznik iz Šentpavla pri Preboldu, Anton Petek iz Griž pri Žalcu, Blaž Kladnik in Franjo Šalej iz Celja, Anton Ledinek iz okolice Celja, Jakob Kožuh iz Vrbnega pri Celju, Franc

Španijo z obravnavanega območja vsaj 63 prostovoljcev, večinoma članov KSJ ali njihovih somišljenikov.* Izmed njih so lahko posegli v osvobodilni boj na Štajerskem le Miha Pintar-Toledo, Dušan Kveder-Tomaž, Franc Drobnič, Franc Koprivšek, Božo Mravljak-Mrož, Drago Mlakar, Alojz Vresk in Tone Žnidarič ter seveda Franc Rozman-Stane, drugod po domovini pa še Rudi Janhuba, Viktor Koleša in Ivan Kreft.²⁹

Nepreceljivega pomena za razvoj narodnoobrambne zavesti so bila sokolska in Ciril-Methodova društva.

Sokolska društva so delovala v skoraj vseh večjih krajih, kjer so si zgradila svoje domove. Njihovo vzgojno poslanstvo na Štajerskem se je okrepilo zlasti po premiku ljubljanskega Sokola v levičarsko smer in po tistem, ko je idejno izčiščen ljubljanski župni list Sokol v letu 1937 postal tudi glasilo mariborske župe. Vodstvo celjske župe je bilo usmejeno bolj v mihajlovičevske vode, toda večina društev je tudi na tem koncu ubirala napredno smer. Vse to je olajšalo naloge članom ZKM, ki so skušali sokolska društva spremeniti v narodnoobrambna in napredna politična oporišča.

Tako so mariborski skojevci po prodoru v nekatera športna društva prevladali še v sokolskih društvih na Teznem (Štefan Letonj a), na Pobrežju (Vilko Čizmek), na Studencih (Ernest Vrane), v Sokolu I (Tone Zagernik), v Sokolu Limbuš (Rado in Vlado Robič) in v Sokolu Ruše (Zdravko Terpin, Jože Knific, France Segulin, Ivan Vranjek, Darko Lesjak in brata Dolinšek). Na območju Ruš so že leta 1938 delovale tri močneskojevske organizacije: enavtovarni dušika, drugav naselju Ruše in tretja na Sp. Smolniku (Jože Matavšek).

Podoben razpon delovanja so izpričali člani šoštanjske komunistične celice, ki so vse do leta 1937 uspešno delovali v krajevni skupini Narodne odbrane, odločilni vpliv so imeli v šoštanjski podružnici Ciril-Methodovega društva, ki je štelo 30 članov in katerega predsednik je bil dr. Jože Goričar, in v strelski družini Šoštanj, ki je štela 66 članov, člani ZKM (skojevci) iz Šoštanja pa so učinkovito

Drobnič s Paškega Vrha, Drago Mlakar in Božo Mravljak iz Šoštanja, Avgust Černe-Gustl iz Velenja, Ludvik Bračič iz Vitanja, Karei Koprivnik iz Zreč, Avgust Črmelj in Martin Plajh iz Slovenskih Konjic, Pavel Pokeršnik iz Lutranskega Vrha, Josip Kraksner iz Guštanja, Ivan Mule s Koroškega, Ivan Kokalj z Javorja pri Uršlji gori, Miha Pintar-Toledo (učitelj) iz Ruš, Viljem Divjak, Ito Ferber, Rudi Janhuba in Alojz Mikenauer iz Maribora, Ivan Dolenc, Franc Lazar, Dušan Kveder in Anton Roje iz Ptuja, Tone Žnidarič iz Nove vasi pri Ptuj, Mario Kosanič iz okolice Ljutomera, Ivan Kreft iz Vidma ob Ščavnici in Drago Senčar iz Male Nedelje, Alojz Podelek iz Murske Sobote, Ludvik Podlessek-Lajoš in Ferenc Rak iz okolice Murske Sobote, Štefan Balaško iz Moščancev pri Murski Soboti in Martin Kuzman iz Trnja pri Dolnji Lendavi (seznam v knjigi Naši španci od str. 255 do 280).

delali tudi v Sokolu in v šoštanjskem aeroklubu Naša krila, ki je štel 56 članov.³⁰

Po zaslugi takega premišljenega delovanja so izpeljali celo vrsto narodnoobrambnih akcij, ki jim je šla zlasti na roko tako imenovana češka kriza. Tako je bila v Ptujju 11. septembra 1938 skupščina Ciril-Methodovega društva v spomin na spopade z nemčuiji leta 1908, kar je bila svojevrstna manifestacija za svobodo slovenskega naroda in za varnost severne meje. Še isti večer je prišlo do izredno domiselne demonstracije v celjski kavarni Merkur, kjer so se shajali Nemci. Le-te so narodnostno zavedni Celjani prisilili, da so morali med petjem himne »Hej, Slovani« vstati. Protinemčurske demonstracije v Mariboru in Celju so sledile še 12. in 13. ter 20. in 26. septembra 1938, ki so jih spremljale akcije za odstranjevanje belih nogavic, ki so jih nosili Nemci in nemčuiji. Nadvse domiselna je bila akcija Ljudske fronte, kije 23. aprila 1939 organizirala napisne akcije proti proslavljanju Hitlejjeve 50-letnice, ki jo je organiziral ilegalni Kulturbund. V Ptujju so uvedli bojkot tamkajšnjih Nemcev, v Mariboru pa so bili izpisani napisi. »Smrt Nemcem!« Še živahnejše je bilo leta 1940. Od 15. do 21. aprila so v Mariboru in ob severni meji priredili kobanski teden z raznimi kulturnimi prireditvami, da bi po tej poti okrepili narodnoobrambno delovanje. Ob otvoritvi planinske koče in ceste Reka-Areh 4. avgusta 1940 pri Arehu na Pohorju se je zbralo okoli 5000 planincev. Prireditev je prerasla v pravi slovenski narodni tabor. Krona vsega so bile množične in burne demonstracije 27. marca 1941 pred nemškim konzulatom v Mariboru proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu. Tarn so skupaj demonstrirali sokoli, slovenski fantje, skojevci, komunisti in srednješolska mladina. Enako burne so bile demonstracije v Celju, Rušah, Selnici ob Dravi in drugod po Štajerski.³¹

Četudi so Nemci po okupaciji Štajerske nemudoma in neusmiljeno udarili ravno po Sokolih in narodno zavednih razumniki ter jih pregnali s Štajerskega, je slovenska vojaška in narodnoobrambna samozavest le živela dalje in čakala na čas, ko se bo lahko izzivila z novo močjo.

Socialne razmere in napredna gibanja med kmeti

Pred najtežjimi ovirami so se nemški okupatorji znašli na štajerskem podeželju. To so pogojevale prastare korenine slovenskih kmetov, ki so bili nezaupljivi do tujcev, vajeni vsega hudega ter polni stoletnih in še svežih izkušenj.

S cesarjevim patentom o razvezi podložniških razmerij, kije začel

veljati 1. januarja 1849, se socialne razmere na štajerskem podeželju niso kaj prida spremenile na bolje. Do popolne zemljiške odveze je bila še dolga in mučna pot, zvezana z veliko in nepravilno odkupnino, ki je mnoge slovenske ljudi pognala na tuje. Odpravi tlačanskih bremen so sledile nove krivice in nove oblike izkoriščanja kmetov. Najhujša krivica je bila ta, daje najboljša zemlja ostala v posesti graščin, cerkve, župnišč in velikih posestnikov, kmečki ljudje pa so imeli slabšo zemljo, ki jo je bilo tako malo, da se z njo niso mogli dostojno preživljati.

Pregled lastninskih razmerij pokaže, da je na Štajerskem ostalo v lasti 147 veleposestnikov (posvetnih in cerkvenih) ter 498 velikih kmetov, kar je bilo le 0,60 % družin, ki so se preživljale z obdelavo zemlje, še zmeraj 147.075,27 hektarov ali 21,13 % najboljše zemlje, od tega 97.551,09 ha ali 34,91 % gozdov, ki so prinašali največjo rento.* To pomeni, daje na 62.999 kmetov in 26.649 bajtarjev ali na 83,25 % kmečkih družin odpadlo le 548.829,07 hektarov ali 78,87 % zemlje. Vedeti pa moramo, da te kmetijske in gozdne površine niso bile enakomerno porazdeljene, ampak so bile ukrojene v škodo siromašnih piasti prebivalstva še huje kakor na ozemlju južno od Save, kaj ti bajtarjev in siromašnih kmetov z manj kot 5 hektarov zemljišča je bilo kar 42.553 ali 59,91 % zemljiških lastnikov, to pa je bilo za 2,49 % več od slovenskega povprečja. Malih kmetov (ti so imeli od 5 do 10 hektarov zemlje) je bilo 12.452 ali 17,51 %. Vsi ti (bajtarji, siromašni in mali kmetje) so imeli le 29 % zemlje. Srednjih kmetov z 10 hektarjev zemlje je bilo 10.452 ali 14,72, imeli pa so 27 % zemlje. Bogatih kmetov z 20 do 50 hektarjev zemlje je bilo komaj 4659 ali 6,56 % zemljiških lastnikov, imeli pa so 23,87 % zemlje. Vse to nazorno kaže razpredelnica C,

* Glej razpredelnico B na str. 306! Izdelana je na podlagi podatkov iz Krajevnega leksikona Dravske banovine za 214 nekdanjih občin iz okrajev (srezov) Brežice, Celje, Dravograd, Gornji Grad, Kamnik (izpuščene so nekdanje občine Domžale, Ihan, Komenda, Mengeš, Trzin in Vodice), Laško, Litija (upoštevane samo tri nekdanje občine z levega brega Save: Št. Lambert, Vače in Zagorje ob Savi, za občino Mlinše v leksikonu ni podatkov), Ljutomer, Maribor desni breg, Maribor levi breg, Ptuj, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice in Šmarje (strani 72 do 112, od 146 do 209, od 285 do 298, 321, 326, 331, od 376 do 391, od 409 do 451, od 499 do 524. od 547 do 570 in od 589 do 610) ter iz Podrobnega seznama veleposestev in posestev nad 57 ha (100 oralov) po stanju ob koncu 1. 1918 (fase. 272 v arhivu R Slovenije). Daje šio pri veleposestnikih za najboljšo zemljo, pričajo podatki o nerodnih površinah, ki jih na veleposestva odpade le 0,55% (večinoma ribnikov in lovu namenjenih močvirij), na vse druge površine pa 3.90%.

RAZPREDELNICA B

NEKDANJI SREZI	POSEST- NIKI	KAJ- ŽARJI	NAJEM- NIKI	SKUPNE POVRŠINE	POVRŠINE V HEKTARJIH				
					NJIV IN VRTOV	TRAVNIKOV PAŠNIKOV	GOZDOV INOGRAD.	GOZDOV	NERODNE POVRŠINE
BREZICE	4.385	2.290	830	40.702,65	8.968,50	10.859,05	2.533,50	16.736,00	1.565,60
CELJE	7.876	593	2.220	62.261,43	13.709,64	17.012,54	1.478,07	28.171,60	1.910,18
DRAVOGRAD	2.513	1.281	812	59.360,53	8.074,96	11.866,96	383,43	36.433,55	2.625,20
GORNJI GRAD	2.081	771	437	52.715,66	5.467,91	13.791,98	258,86	27.452	5.744,52
KAMNIK*	3.115	1.303	778	45.567,05	8.268,70	9.697,27	451,48	23.970,23	3.180,34
KRŠKO	1.942	1.953	1.058	30.753,50	5.142,08	7.990,44	70,56	16.455,80	1.088,62
LITIJA**	1.006	480	77	13.880,04	2.485,91	3.110,46	184,99	6.985,60	1.130,08
UUTOMER	6.666	1.814	1.147	42.330,49	16.506,27	8.950,04	4.108,32	10.709,61	2.094,44
MARIBOR d. br.	4.488	3.599	2.904	63.390,42	13.449,94	13.483,81	1.624,52	32.884,89	1.809,30
MARIBOR 1. br.	5.655	3.011	3.316	59.173,89	17.644,05	16.549,93	4.718,97	18.058,69	2.610,26
PTUJ	8.164	4.730	2.187	82.611,12	28.107,19	20.081,19	7.925,29	21.975,98	3.810,19
SLOV. GRADEC	3.833	1.121	748	48.360,00	8.401,00	14.010,00	874,00	24.127,00	938,00
SLOV. KONJICE	2.865	959	755	34.129,66	5.940,67	7.628,31	1.220,14	17.906,67	796,87
ŠMARJE PRI JEL.	8.409	2.744	769	60.668,00	12.941,00	16.342,00	3.740,00	24.744,00	1.691,00
SKUPAJ	62.999	26.649	18.037	695.904,34	155.107,84	171.373,98	29.572,12	306.611,91	30.994,60
VELEPOSESTNIKI	147		18.037	93.825,01	6.503,79	15.151,75	838,84	67.731,26	3.876,01
VEL. KMETJE	498			53.250,26	4.935,10	15.625,92	102,96	29.819,83	2.618,26

četudi je še zmeraj pomanjkljiva.* Poleg tega so bile na Štajerskem in Koroškem v veljavi nekatere polfevdalne (deputatne) oblike najemništva, kot so bili viničaiji, ofeiji, majerji, hubarji in tavrharji (teh je bilo 18.037 ali 16,75 % kmečkih družin),** da o množici hlapcev, dekel in gostačev, o katerih nimamo zelenih statističnih podatkov, ne izgubljam besed.

Takšne razmere v zemljiški posesti na ozemlju severno od Save so med kmečkim prebivalstvom zbujele občutek o krivičnosti družbenega reda, kar so znanstveno dokazovali mnogi slovenski izobraženci od dr. Albina Prepeluha dalje.³²

Za kmečko revščino (ofeije, hubaije, majeije, hlapce in dninaije) so še zmeraj veljala napol fevdalna razmeija. Kmečki delavci tudi niso uživali nikakršne sindikalne zaščite. Izjema so bili viničaiji, ki so svoj prvi tabor priredili v Mariboru 15. februarja 1920. Nato so na pobudo krščanskosocialistične JSZ 19. februarja 1922 v Mariboru ustanovili Strokovno organizacijo viničaijev za Štajersko in 11. junija istega leta tam priredili tudi viničarski kongres. Navzkriž z oblastjo je ta viničarska organizacija prišla 19. februarja 1928 v Štrigovi pri Ljutomeru, ko so orožniki aretirali njenega predsednika Petra Rozmana in še dva zaupnika viničaijev. Le-ti so bili že dobro organizirani, saj so se občnega zbora 10. junija udeležili zastopniki 61 od 66 skupin viničaijev. Takrat je bilo v mariborskem okolišu 5407 viničarskih družin s 23.221 člani. Njihove moči se je nedvomno zavedala tudi mariborska oblast, ki je 20. julija

* Razpredelnica C je povzeta iz Statističnogodišnjaka kraljevine Jugoslavije 1937, ki temelji na popisu kmetijskih posestevz dne 31. marca 1931, s tem da so v njej upoštevani podatki za ves kamniški okraj (tudi občine Domžale, Ihan, Komenda, Mengeš, Trzin in Vodice), izpuščen pa je litijski okraj (nekdanje občine Mlinše, St. Lambert, Vače in Zagorje ob Savi). Razpredelnici se po številu posestnikov (bajtaijev, kmetov, velikih kmetov in veleposestnikov) ne ujemata, vendar vsaka zase vseeno razločno nakazuje takratno krivično razdelitev zemljiških površin.

** Viničarji so bili kmečki delavci, ki so namesto mezde dobili v uživanje deputat (hišo, gospodarsko poslopje, živino in nekaj zemlje), kar so morali odslužiti z delom v lastnikovih vinogradih ali na drugih površinah; ofeiji so bili kmečki delavci, ki so morali stanarino (prebivanje v koči) odslužiti z delom na lastnikovi zemlji; majerji, hubarji in tavrharji pa so bili gozdni delavci (dninarji), ki so dobivali od gospodarja na voljo stanovanje, zemljo in živino, kar so morali odslužiti z delom v gozdu (npr. spraviti na zago določeno količino lesa). Bistveno za vsa ta deputatna razmeija je bilo, da so morali najemniki opraviti svoje delovne obveznosti v najugodnejšem letnem času za gospodaija, če že ne izključno zanj, šele potem so si lahko iskali druge možnosti za preživetje (glej Gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev - Zgodovino agrarnih panog II, zlasti od str. 389 do 401, in Aleksander Videčnik: Delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini /1983/ na str. 15).

RAZPREDELNICA C

NEKDANJI SREZ	ŠTEVILO KMETIJSKIH POSESTEV V HEKTARJIH							
	od 0,00 do 1,00	od 1,00 do 5,00	od 5,00 do 10	od 10 do 20	od 20 do 50	od 50 do 100	nad 100	VSEH POSEST.
BREŽICE	1206	2177	1089	685	188	9	6	5360
CELJE	1898	2789	1528	1395	528	43	16	8197
DRAVOGRAD	651	578	289	466	708	162	65	2919
GOR. GRAD	600	622	269	339	379	106	52	2363
KAMNIK	1244	1738	1021	1074	424	46	9	5556
SLOV. KONJICE	709	993	553	602	209	31	5	3102
LASKO	564	792	452	529	291	15	7	2650
MARIBOR d. br.	2056	2247	990	870	382	72	46	6663
MARIBOR 1. br.	1552	3834	1486	1062	421	46	23	8424
PTUJ	3423	5942	2301	1602	381	21	10	13680
SLOV. GRADEC	905	999	539	715	512	86	28	3784
SMARJE PRI JEL.	1453	3581	1920	1113	239	12	8	8326
SKUPAJ	16261	26292	12437	10452	4658	649	275	71024
v odstotkih	22,89	37,02	17,51	14,72	6,56	0,91	0,39	100
DRAVSKA BN.	31442	57350	28832	24470	10785	1264	485	54.628
v odstotkih	20,33	37,09	18,65	15,83	6,97	0,82	0,31	100

1928 izdala uredbo o viničarskem redu, ki pa je žal temeljila na avstrijskem viničarskem redu z dne 1. aprila 1863. Pod pritiskom javnosti in na zahtevo Strokovne zveze viničarjev je bila 13. julija 1934 izdana nova uredba o razmerju med vinogradnikom in viničarji. Končno je 13. julija 1939 tudi banska uprava v Ljubljani izdala uredbo, kije za viničarje določala minimalne mezde, vendar so ji lastniki vinogradov nasprotovali, tako da ni resila socialne stiske viničarjev. Žal so klerikalci že 6 mesecev pred tem - 8. januarja - dosegli, daje Strokovna zveza viničarjev izstopila iz JSZ in prešla v klerikalno Zvezo združenih delavcev. Sicer pa se viničarji tudi nasproti partizanom niso dobro izkazali.³³

Težnje po obetavnejšem življenju kmečkega prebivalstva so se sprva strnile okoli Samostojne kmetijske stranke, ki jo je vodil Ivan Pucelj iz Velikih Lašč. Zato je ta stranka slavila pomembno zmago: ob volitvah za ustavodajno skupščino 28. novembra 1920 je dobila 8 poslancev, torej več od socialistov, ki so jih dobili samo 6 in komunistov, ki jim je volilna komisija priznala le 5 poslancev. Na boljšem, s 14 poslanci, so bili samo klerikalci, ki pa so bili na slovenskem podeželju že zdavnaj močno zasidrani. Toda Pucelj se je

pustil zvabiti v vladu Nikole Pašića, ki si je z ugledom Pucljeve stranke spretno okoristila. S tem sije njegova stranka spodkopala podporo volilcev in nič ji ni več pomagalo, tudi to ne, da se je leta 1925 preimenovala v Slovensko kmetisko stranko.³⁴

Medtem so se začeli za kmečko vprašanje močneje zanimati tudi komunisti. Po mali Obznani 12. julija 1924, koje vlada prepovedala Neodvisno delavsko stranko Jugoslavije, Neodvisne sindikate in Zvezo delavske mladine Jugoslavije, je - namesto že prej zadušenega lista Glassvobode-24. avgusta 1925 začel izhajati Delavsko-kmetijski list, okoli njegovega uredništva pa so komunisti začeli snovati Delavsko-kmetijski republikanski blok (DKRB),* ki pa je na parlamentarnih volitvah 8. februarja 1925 zbral samo 7239 glasov in je ostal brez poslancev. Bolje je bilo v nekaterih krajih na občinskih volitvah: v Zagorju je 6. septembra 1925 zmagala lista združenih delavcev in kmetov (dobila je 200 glasov in 9 mandatov); v Rušah 11. novembra 1927 pod imenom DKRB tudi 9 odbornikov, pri Sv. Miklavžu 4, v Zg. Hočah 2, v Mariboru 18. decembra pa samo enega odbornika. Še uspešnejši so bili na občinskih volitvah v Velenju 27. novembra 1927, kjer je DKRB-lista združenih delavcev in kmetov dobila 150 glasov in 6 odbornikov, SLS (klerikalci) pa samo 2 odbornika.³⁵ Seveda pa je šlo pri imenu Delavsko-kmetijski republikanski blok bolj za kamuflažno ime kakor za programsko usmeritev.

O močnejšem prodoru komunistov med kmečke množice lahko govorimo šele po omilitvi monarho-fašistične diktature in med gospodarsko krizo. Obstajajo podatki, da so orožniki že konec marca 1933 okoli Murske Sobote pozaprlji več kakor 20 kmetov, poljedelskih delavcev in študentov zavoljo revolucionarnega delovanja, da je okrožno sodišče v Mariboru 13. junija 1934 zaradi širjenja komunističnih letakov obsodilo pet kmetov iz okolice Ptuja, en kmet pa se je že tudi udeležil pokrajinske konference KPJ za Slovenijo v Goričanah, ki je bila 16. septembra 1934. Na tej konferenciji Edvard Kardelj svoj referat posvetil ne le nacionalnemu, temveč tudi kmečkemu vprašanju.³⁶

Do najpomembnejšega dogodka po goričanski konferenciji prišlo 5. oktobra 1934, koje začela izhajati legalna Ljudska pravica - tednik za gospodarstvo in prosveto. Čeprav je sprva izhajala na robu slovenskega ozemlja, v Dolnji Lendavi (tam je bilo nekaj manj težav s cenzuro), si je že pod uredništvom Miška Kranjca (do 31. avgusta

* S podobnim imenom Kmečko-delavska republikanska stranka so komunisti nastopili že na občinskih volitvah 26. aprila 1921 v Ljubljani, Mariboru, Celju in Ptuju (Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz: Kronološki pregled dogodkov, Prispevki 1965/1-2 na str. 189 in 190).

1935, natojeizhajalav Ljubljani, urejalpajojelvanKreft), pridobila veliko naročnikov po vsej Sloveniji, s poljudnimi in prepričljivimi prispevki paje močno okrepila revolucionarno zavest slovenskih podeželskih množic. Vsebinska usmeritev Ljudske pravice seje ujemala s smernicami, ki jih je CK KPJ marca 1935 začrtal v resoluciji o značaju, vlogi in izvajanju politike Ljudske fronte, koje slovenskim komunistom naročal: »Tako seje treba lotiti organiziranja široke protifašistične ljudske fronte in pritegovati najširše sloje, ki se hočejo bojevati proti fašizmu, četudi za najmanjše zahteve.«

Taka fronta je tistikrat dosegla že prve uspehe, kajti 12. januaia 1935 so se v Čakovcu sestali zaupniki združene opozicije iz ptujskega, ljutomerskega, soboškega in lendavskega okraja, zavzemali pa so se za samostojnost slovenskega kmečko-delavskega gibanja. Posebno obetavno je bilo, da so se med predvolilno agitacijo za parlamentarne volitve, ki so bile 5. maja 1935, mladi komunisti iz Maribora (Leon Novak, Rudi Janhuba) močno zblížali z dr. Vekoslavom Kukovcem, prvakom Slovenske demokratske stranke v Kmečko-delavski koaliciji. S tem seje kmečko-delavsko gibanje na Štajerskem tudi začelo, četudi seje razmahnilo šele z opozicijskim zborovanjem v Ljutomeru 15. avgusta 1935.* Prav tega dne je v Ljubljani začelo izhajati tudi ožje glasilo kmečko-delavskega gibanja - Slovenska zemlja. Po tem je mogoče sklepati, da se je dotlej to gibanje že izoblikovalo, nastalo pa je z združitvijo skupine Mačkovih privržencev dr. Dragotina Lončaija iz Ljubljane in privržencev dr. Vekoslava Kukovca iz Maribora. Programatični uvodnik tega lista je bil naravnost revolucionaren.

Novega zborovanja v Ljutomeru, kije bilo 1. septembra, seje udeležilo že okoli 3000 ljudi, vendar so jih orožniki razgnali in pri tem ustrelili mlađega Alojza Mavriča, dva druga kmeta pa obstrelili. V vasici Lesično pri Pilštanju paje bilo 3. novembra 1935 zborovanje združene opozicije že z očitnim upomiškim geslom: »Le vkup, le vkup, uboga gmajna!« Te usmeritve seje protiljudska oblast dobro zavedala, zato so orožniki 18. decembra v Gregorjevcih na Bizeljskem iz zasede ubili kmeta Antona Premelča, aktivista ljudske fronte.

Dva dni pred zborovanjem v Lesičnem je Ljudska pravica zapisala, daje treba ustanoviti slovensko fronto ljudske svobode vseh demokratičnih sii, vanjo pa je vabila delavce, skupine okoli listov Slovenska zemlja, Slovenija in Bojevniki, socialne demokrate ter pri-

* Zborovanje v Ljutomeru so organizirali komunisti Jože Kerenčič, Ivan Kreft, dr. Jože Potrč, Dušan Kveder, Jože Lacko, Ivan Bratko, Miško Kranjec in Rudi Čačinovič (France Filipič: Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919-1939, 2. knjiga na str. 165).

padnike svobode in demokracije iz vrst prejšnje Slovenske ljudske stranke.* Do prvega koraka za uresničitev tega vabila je prišlo 24. novembra 1935 v Celju na sestanku predstavnikov neodvisnih listov Slovenske zemlje (privrženci dr. Vladka Mačka), Bojevnika in Ljudske pravice (komunisti), ki so sklenili sporazum o ukinitvi vseh treh listov, namesto njih pa naj bi izhajal en sam list, ki bi bil glasilo enotnega kmečko-delavskega gibanja.

Ta sporazum pa se ni mogel takoj uresničiti, ker je Lončaijeva skupina zahtevala, da se mora kmečko-delavsko gibanje v Sloveniji podrediti vodstvu dr. Vladka Mačka, kar je dobilo odmev med volilci Mačkove liste iz Vidma v Krškem, ki so se 26. januarja izrekli za Ljudsko pravico, nakar so se jim pridružili tudi volilci Mačkove liste iz brežiškega okraja, 2. februarja pa so Ljudsko pravico podprli tudi zastopniki Mačkovih volivcev iz novomeškega okraja. Žal je v dogajanje poseglo notranje ministrstvo, ki je 18. februarja izhajanje Ljudske pravice prepovedalo. Namesto nje je 21. maja 1936 začela izhajati Stara pravda, ki jo je urejal dr. Joža Vilfan. Izhajala je do 16. julija, ko sta se konzorcija listov Slovenska zemlja in Stara pravda končno združili, nato pa 30. julija začeli izdajati skupen list Za staro pravdo. Ob koncu leta, 1. decembra, je začela v Mariboru izhajati tudi Neodvisnost (tednik za vsajavna vprašanja), ki jo je od 17. septembra 1937 urejal komunist Štefan Kovač. Zadnjikrat je izšla 11. oktobra, nato jo je cenzura prepovedala. Namesto nje je začela 12. februarja 1938 izhajati Edinost kot novo glasilo kmečko-delavskega gibanja.³⁷

V tem obdobju je kmečko-delavsko gibanje na Štajerskem priredilo vrsto zelo uspešnih zborovanj. Npr. 5. aprila 1936 v Presiki pri Ljutomeru, 17. maja v Dubravi Križovljanski pri Zavrču, 14. junija v Harmici pri Dobovi, 5. julija pa v Dolnji Lendavi. Privrženci KDG so se hoteli uvelj aviti tudi na občinskih volitvah

25. oktobra 1936. Zelo zanimiv primer je bil v Rušah, kjer je KDG nastopilo pod imenom Kmečko-delavska-gospodarska lista z nosilci Dragom Magdičem, inž. Josipom Teržanom idr. Ker je volilni boj pokazal, daje večina volilcev naklonjena tej opozicijski listi, je oblast dan pred volitvami listo razveljavila.

Ražen takih in podobnih političnih nastopov je bilo še veliko

* Od krščanskih socialistov sta bila to zlasti dr. Aleš Stanovnik in dr. Tomaž Stanovnik, ki ju je obsedla misel na slovenskega kmeta, v skupini pa so bili tudi dr. Jože Pokorn, Miro Jeršič in Tone Marinček. Krščanski socialisti so se sicer tudi leta 1936 zavzemali za enotno delavsko fronto, niso pa se pridružili Slovenski ljudski fronti (Janko Prunk: Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, zlasti str. 138 in 143).

sestankov organizacijskega značaja: 29. marca 1936 je bil posvet zastopnikov KDG iz vseh okrajev, 20. julija so zastopniki KDG sklenili sporazum s socialisti o skupnem političnem nastopanju, 9. avgusta je v Mariboru zborovalo več sto privržencev KDG z nekaterimi privrženci nekdanje SLS, ki so bili proti diktaturi, 4. oktobra 1936 pa so se sešli pri dr. Vladku Mačku v Zagrebu. Tega sestanka so se udeležili slovenski privrženci prejšnje kmečko-delavske koalicije, del prejšnjih bojevnikov, del privržencev JNS, del krščanskih socialistov in del bivših socialnih demokratov. Izvolili so izvršilni odbor KDG in se dogovorili, daje treba še naprej pridobivati zaupnike. Žal se je enotnost KDG začela kmalu krhati. Ker je dr. Vladko Maček 11. aprila 1937 slovensko kmečko-delavsko gibanje podredil svoji HSS, je KDG razpadlo v tri ločine: Lončarjevo v Ljubljani, Doboviškovo v Celju in Kukovčevo v Mariboru. Že konec aprila je bil v Mariboru sestanek zaupnikov KDG iz okrajev Maribor levi in desni breg, Ptuj, Slovenska Bistrica ter iz mest Ptuja in Maribora, ki so se izrekli za KDG kot popolnoma samostojno slovensko ljudsko gibanje. Žal je 6. junija istega leta iz KDG izstopilo tudi vodstvo slovenskih socialistov. Po vsem tem so se 13. junija v Mariboru zbrali zastopniki KDG obeh mariborskih okrajev, ptujskega, murskosoboškega, lendavskega, šmarskega, slovenjegraškega in gornjegrajskega okraja, pa tudi iz Celja, Hrastnika, Trbovelj, Zagorja in z Jesenic, pisne izjave pa so podali zastopniki KDG brežiškega, ljutomerskega in novomeškega okraja ter mesta Ljubljane. Vsi so odločno zavrnili politiko dr. Dragotina Lončaija in dr. Rudolfa Doboviška, ki sta izstopila iz KDG in se podredila Mačkovi HSS. S podobnim odporom so ocenili tudi vodstvo socialistov.

Ker so mačkovci odpadli, je bilo treba izpopolniti izvršilni odbor. To so naredili zaupniki KDG iz vse Slovenije 4. julija 1937 na sestanku v Ljubljani. Sprejeli so tudi resolucijo, v kateri so poudarili nujno za takojšnjo združitev vseh demokratičnih sil v državi, obenem pa zahtevali novo vlado, razpust skupščine, odpravo izjemnih zakonov in svobodne volitve. Takoj po tistem je šlo kmečko-delavsko gibanje v akcijo: od 19. do 24. junija je organiziralo znameniti španski teden, vmes je 20. junija priredilo še zborovanje ljudske fronte na Vurberku pri Ptuj. Končno je nameravalo dosežke pri utrjevanju gibanja kronati 24. oktobra 1937 z veličastnim zborovanjem v Dobovi, ki pa so ga orožniki razgnali. Banska uprava je nato prepovedala še narodni tabor v Mariboru 13. in 14. avgusta 1938, ki so ga družno s komunisti in slovenskimi mačkovci pripravljali tudi krščanski socialisti. Pač pa je prišlo do narodnega tabora v Kamniku 4. septembra ob odkritju spominske plošče generalu

Rudolfu Maistru. Tega tabora se je množično udeležilo zlasti delavstvo krščanskosocialistične JSZ; na njem pa je govoril tudi Mavricij Bore, eden izmed njenih prvakov.

Medtem in še zlasti pred parlamentarnimi volitvami 11. decembra 1938 so se krščanski socialisti že docela zblížali z ljudsko fronto oziroma s kmečko-delavskim gibanjem, saj so na listi združene opozicije imeli kandidate kar v šestih volilnih okrajih, od tega na Štajerskem: Martina Koresa v Mariboru - desni breg in v Ljutomeru, Loj zeta Lešnika v Laškem in Antona Marinčka v Kamniku. Kajpak so krščanski socialisti pripadnost ljudski fronti prikrivali, ker so se bali, da jim banska uprava ne bi prepovedala njihove organizacije - JSZ.

Tačas se je kmečko-delavsko gibanje že močno utrdilo, za uresničitev programa ljudske fronte je ustvarilo množično podlago in sposobna politična jedra. Kolikšno moč sije pridobilo, se je izkazalo 3. septembra 1939 v Celju, kjer se je zbralo okoli 100 zastopnikov kmečko-delavskega gibanja, Slovenske kmečke stranke, Kmečke prosvete in še nekaterih drugih skupin, ki so sprejeli osnutek programa Zveze delovnega ljudstva Slovenije. Ta program je potrdilo zastopniško zborovanje ZDL, kije bilo 29. oktobra v ljubljanski gostilni pri Levu, okoli 10. novembra 1939 pa so po vsej Sloveniji razširili tudi letak »Kaj hočemo«, ki ga je podpisalo 96 oseb iz 21 slovenskih okrajev.³⁸

Ob tem velja zapisati samo še to, da se je KDG pogosto naslanjalo na delovanje društev kmetskih fantov in deklet, obenem pa se je dejavnost teh društev prepletala z gibanjem za pravice kmečkega prebivalstva in narobe.

Toda društva kmetskih fantov in deklet niso zasledovala le tekočih političnih interesov, temveč so skušala ustvariti trajne temelje za socialno preobrazbo slovenskega podeželja. Ta ugotovitve pa najboljše začrtuje njihov družbeni pomen.

Na poznejšem območju 4. operativne cone sta že leta 1924 (ustanovno leto) nastali dve taki društvi, in to v Radomljah in v Sv. Majeti ob Pesnici. V letih od 1925 do 1926 so bila ustanovljena društva kmetskih fantov in deklet še v Mariboru, Sv. Juriju (sedaj Vidmu) ob Ščavnici in v Orli vasi pri Žalcu. Množično so DKFID začela nastajati od leta 1928 dalje, najprej v Vačah, v Dramljah, pri Sv. Andražu v Halozah in v Šentlovrencu (sedaj Juršinci) v Slovenskih goricah, nato pa v Sv. Bolfenku pri Središču, Zgornji Hudinji, Sv. Lovrencu v Savinjski dolini, Trnovljah, Družmiji pri Šoštanju, v Celju-okolici, Ljubečni, Šentjurju pri Celju, Škofji vasi, v Pragerskem (Preporod), Olimju pri Podčetrtku, v Šmartnem pri Litiji, v Šmartnem ob Dreti, Bočni, Šaleku, Ponikvah pri Žalcu, Slovenskih

Konjicah, Slovenski Bistrici, na Teharjah, v Ponikvi ob južni železnici, Sv. Miklavžu pri Ormožu, Šalovcih, Moravčah, Rečici ob Savinji, Braslovčah, Zavodnjah, Turju pri Hrastniku, Šentlenartu nad Laškim, Prevoiju pri Pilštanju, Slivnici pri Celju, Tepanju, Oplotnici, Ločah in Studenicah pri Poljčanah, Rogaški Slatini in Hajdini, po letu 1934 pa še v Zagobju na Kozjanskem, Draži vasi pri Konjicah, Framu, Makolah, Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, na Kapeli in v Krečah. Našteti so skupaj 57 društev, s tem da so bila tri (Radomlje, Moravče in Vače) omenjena že tudi pri prikazu za Gorenjsko, Društvo kmetijskih fantov in deklet v Šmartnem pri Litiji pa je bilo na desnem bregu Save. To pomeni, da odpade na ožjo Štajersko in Zasavje 53 društev, kar je nekaj manj od tretjine vseh DKFID v Sloveniji, kojih je bilo 164.³⁹

Gostota teh društev je potemtakem nekaj manjša kakor v dolini Krke in v okolici Ljubljanskega baija, toda še vedno vsaj taka kakor na Gorenjskem in Notranjskem. Tudi njihovo vzgojno, manifestativno in organizacijsko delovanje je bilo na Štajerskem zelo plodno zlasti od leta 1934 dalje. Žal je o tem bolj malo podatkov. Vemo npr. za sestanek zastopnikov DKFID iz ptujskega okraja, kije bil 27. maja 1934 v Ormožu pri Skorčiču, za okrožno slovesnost s tekmovanjem koscev in žanjic v Ptujju 4. avgusta 1935 ter za veliko zborovanje 30. julija v Vidmu ob Ščavnici, kjer je tamkajšnje društvo kmetijskih fantov in deklet svoj dom poimenovalo po Matiju Gubcu. Najpomembnejša od vsega je bila druga seja glavnega odbora DKFID 15. maja 1938 v Celju. Ta seja na njej izrekel za združitev vseh narodovih sii in pozval vse organizacije k narodnoobrambnemu delu. Ob tem ne gre spregledati dejstva, daje bil zadnji predsednik Zveze društev kmetijskih fantov in deklet Ivan Kronovšek doma iz Savinjske doline.

Posebej kaže poudariti, daje v društvih kmetijskih fantov in deklet deiovaia cela vrsta izobražencev, ki so izhajali iz Akademskega agrarnega kluba Njiva in so z marksističnih izhodišč predavateljsko ali vzgojno delovali po društvih DKFID. Omeniti je treba vsaj one, ki so se v krajih severno od Save tudi rodili, npr. Lidijo Šentjunc, dr. Marjana Dermastio, Konrada Wenigerholza-Milka Goršiča, Jožeta Kerenčiča, Ivana Krefta, Štefana Kovača in Rudija Čačinoviča, iz zadnjega obdobja pa predvsem Ivana Nemca-Vojka in Ferda Godino-Marka, ki sta med vojno odšla na Štajersko, Nemec že konec leta 1942, Godina pa jeseni leta 1944.

Ker vemo iz prve knjige, daje ta zveza z vsemi društvi skupinsko vstopila v OF in da so aktivisti DKFID leta 1941 brez vsakršnih dodatnih preveijan postali tudi člani Zveze komunistične mladine, si lahko predstavljamo, kolikšen pomen so imela ta žarišča za številčni in kakovostni razvoj slovenske partizanske vojske na Štajerskem.⁴⁰

Poudariti je treba tudi vlogo cerkve in njenih društev, ki so bila narodnostno zavedna in niso cepila kmečkih ljudi s pretirano klerikalno usmeritvijo. Prav gotovo je k takemu ravnanju prispevalo mariborsko bogoslovje, ki se je držalo že ukoreninjene narodnostne in svobodoljubne tradicije, saj so iz njega izšli celo taki možje kot Anton Aškerc in Franc Ksaver Meško, pozneje pa predvsem dr. Stanko Cajnkar (ki je bil tam tudi profesor oziroma predavatelj). Tam je delovalo vodilno jedro Krekove mladine, ki so mu pripadali Franc Šmon, Edvard Kocbek, Tone Krošl in Anton Trstenjak, pozneje tudi Jože Brilej in drugi napredni katoliški izobraženci, njihov idejni vodja pa je bil Jože Lampret, ki je pred prihodom v mariborsko bogoslovje (leta 1925 in 1926) študiral pravo in sodeloval pri debatah v študentskem marksističnem klubu na ljubljanski univerzi. Kakšnega kova so bili izobraženci, ki so izšli iz Krekove mladine, je postalo jasno 7. februarja 1933, ko je ban razpusil centralo Krekovih družin, češ da je ravnala zoper državni red.

Tudi vodstvo mariborske škofije je bilo precej strpno in dovzetno za napredne družbene tokove. Anatemi, ki jo je 25. aprila 1940 objavil ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman proti krščansko-socialistični JSZ, se ni pridružilo, pa tudi glede ustanavljanja Katoliške akcije je bilo mlačno, saj do leta 1939 še ni nastala v vseh župnijah.⁴¹

Kmetje so bili od nekdaj trdno navezani na zemljo in na pripadnost svojemu narodu. Bili so tišči, ki so med svojimi izkoriščevalci že zdavnaj prepoznavali Nemce, in tišči sloj slovenskega prebivalstva, ki se je z nemško okupacijo čutil najbolj ogroženega, ne le nacionalno, temveč tudi socialno. Nemška okupacijska oblast je predpisala vrsto ukrepov, ki so štajersko kmetijstvo podredili nemškemu vojnemu gospodarstvu in s katerimi so neposredno prizadeli kmečke koristi. Šlo je za nekaj nadležnih novosti.

Nemci so brez oklevanja uvedli obvezno oddajo kmetijskih pridelkov. Vsak kmetje že spomladi dobil od prehranjevalnega urada pri deželnem svetniku obvestilo, koliko žita, koruze, fižola, krompirja, svinj, sena in slame bo moral oddati. Za oddajo mleka in jaje so bile posebne odločbe. Da bi nemške oblasti lahko nadzorovale porabo moke pri kmetih, so le-ti dobili tudi posebne nakaznice za mletje žita, zakole pa so morali vnaprej prijaviti, da je zastopnik občine lahko prišel stehtat zaklano žival. Na splošno sicer velja, da obvezna oddaja ni bila pretirano visoka in da so kmetje določila o mletju ali zakolih navadno domiselno obšli (namesto ene prijavljene živali za zakol so jih zaklali več hkrati in podobno).

Da bi dosegli večjo oddajo hrane, so Nemci zapovedali krčenje

hmeljskih nasadov. Iztrebiti je bilo treba kar 70 % hmeljišč. Leta 1940 je bilo na Štajerskem več kot 2500 ha hmeljišč, leta 1942 le še nekaj več kot 650 ha, ob osvoboditvi pa komaj 637 ha hmeljišč. Pri tem so bili najhuje prizadeti hmeljajci v Šaleški dolini, kjer je bilo treba hmeljske nasade popolnoma iztrebiti.

Nemci so med kmeti izzvali tudi občutek narodnostne ogroženosti in splošno negotovost, ker so v korist nemštva zaplenili nešteta posestva zavednih Slovencev ali prvih partizanskih podpornikov in ker so prisilno izselili večino slovenskih razumnikov in duhovnikov,* na katere je bilo kmečko prebivalstvo zelo navezano. Ob tem je treba zlasti poudariti, da se mariborski škof dr. Ivan Jožef Tomažič ni dal pripraviti, da bi v nemške propagandne namene izobčil partizanske duhovnike Jožeta Lampreta, Ivana Povha, Franca Šmona in Viljema Videčnika ter bogoslovca diakona Alojzija Lasbaheja in Stanka Lorbeja in tudi ne premamiti vabam belogardističnega emisarja dr. Franca Blatnika, da bi začel propagirati domobranstvo, Blatnikovo izdajalsko ponudbo je dr. Tomažič odbil z izgovorom, da so v lavantinski škofiji drugačne razmere kot v Ljubljanski pokrajini. Ni slučajno, da so se na Štajerskem skupaj s komunisti in krščanskimi socialisti vključevale v odporniško gibanje tudi klerikalne organizacije in da so imele v Okrožnem odboru OF Maribor že leta 1941 svojega zastopnika. To je bil Rudi Škamlec, posebno prizadeven aktivist OF iz katoliških vrst pa je bil Leopold Vostner.

Ražen tega je nemški šef civilne uprave 24. marca 1942 izdal tudi odredbo o uvedbi vojaške obveznosti in o uvedbi državne delovne službe (Arbeitsdienst) na slovenskem Štajerskem. Prvi nabori v celjskem okrožju za mladeniče so bili od 17. maja do 18. junija 1942, nabori deklet za državno delovno službo pa od 5. do 22. maja 1942. Nezadovoljstvo proti vojaški obveznosti se je razširilo zlasti leta 1943, ko so začela množično prihajati obvestila o padlih na vzhodni fronti.⁴²

Poleg tega so bili kmečki ljudje izrazito navezani na slovensko besedo in slovensko pesem, ki sta bili z uvedbo nemških šol, zlasti pa s prihodom nemških učiteljev namesto slovenskih nedvoumno

* Nemci so samo iz lavantinske škofije izselili 284 škofljskih in 81 redovnih duhovnikov, 6 so jih ustrelili (Martina Gaberca, Mihaela Grešaka, Ferdinanda Potokaija, Izidorja Završnika, Franca Gomilška in Ivana Polha), 13 internirali (v Dachau so umrli Janez Hornböck, Janez Messner in pater Kerubin Tušek), 7 so jih pobili ustaši v Jasenovcu (Franca Groblerja, Franca Kača, Janeza Kodriča, Franca Orešnika, patra Anzelma Polaka, Janeza Rančigaja in Jakoba Sem(a), 16 pa jih je umrlo v begunstvu (Miloš Rybar: Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije 1941-1945, Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije od str. 57 do 69).

ogroženi. Vse to so bili razlogi, ki so kmečke ljudi na območju 4. operativne cone navajali, da so bili partizanom in Osvobodilni fronti slovenskega naroda vsestransko naklonjeni.

Pomen izročil in jeder iz delavskega gibanja

Nov sklop izročil, na katere se je oprla partizanska vojska pri svojem razvoju, so bili boji za delavske pravice in iz njih rastoče socialistično gibanje. Obrobja Gorenjske in Koroške ter Štajersko in Zasavje, ki so spadala pod poveljstvo štaba 4. cone, so bila za slovenske razmere industrijsko nadpovprečno razvita. K temu so pripomogla zlasti rudna in druga bogastva. Največja delavska središča so nastala v rudarskih krajih: od Zagorja prek Trbovelj, Hrastnika, Zabukovice do Laškega in v Senovem ter v Lešah, Mežici in Črni na Koroškem, nazadnje pa tudi v Velenju. Železarska industrija je pritegnila delavce v Guštanj (Ravne na Koroškem), Štore in Zreče, usnjarska seje razvila v Šoštanju, Konjicah in Slovenjem Gradcu, steklarska v Hrastniku in Rogaški Slatini, Kemična v Hrastniku in Rušah, tekstilna zlasti v Celju in Mariboru, mnogo delovnih moči paje potrebovala tudi železnica. Z boji za delavske pravice je rasla in se utrjevala stanovska zavest, nastajala pa so tudi številna kulturna društva, ki so imela velik vpliv na okolje.

Trboveljski rudarji so se uprli izkoriščanju že leta 1863, nato pa spet 1869, ko so napadli novo steklarno, v februarju 1870 pa so stavkali tudi mizarski pomočniki v Mariboru. Tudi prvo delavsko izobraževalno društvo spada v ta čas. Osnovali so si ga mariborski grafični delavci leta 1868.

Od leta 1876 do 1892 je bilo veliko stavk v Trbovljah, v Lešah pri Prevaljah, Rušah in drugod, ki jih je morala dušiti vojska. Medtem seje delavsko gibanje že tako okrepilo, daje prišlo do ustanovitve kongresa Avstrijske socialnodemokratske stranke, kije bil od 30. decembra 1888 do 1. januarja 1889 v Haifeldu. Poleg ljubljanskih so se ga udeležili tudi delegati iz Maribora, Celovca in Beljaka. Delavsko zavest so leta 1890 poživile tudi priprave na prvo praznovanje 1. maja. Čeprav so skušale oblasti z grožnjami proslave onemogočiti, so prvi maj slavili delavci v Zagorju ob Savi, Celovcu in Beljaku, samo v Trbovljah in Hrastniku so jim to preprečili orožniki z vojsko.

Kljub policijskemu nasilju je pollegalno socialistično gibanje počasi napredovalo. Leta 1890 je v Gradcu nastalo Obče delavsko izobraževalno, pravovarstveno in podporno društvo za Štajersko, naslednje leto pa še za Koroško v Celovcu. Decembra 1890 je bilo v

Celju obnovljeno delavsko izobraževalno društvo, leta 1891 je bilo na novo ustanovljeno enako društvo v Borovljah, leta 1892 pa še v Podkloštru in Velikovcu. V tem času so ustanovili podružnice pravovarstvenih društev v Trbovljah, Zagoju in Prevaljah.

Do konca leta 1895 so socialni demokrati ustanovili več strokovnih društev in njihovih podružnic po Sloveniji. Zlasti okrajna organizacija v Celju, katere gibal je bil publicist Rok Drofenik, je dosegla precej uspehov. To je pripeljalo 15. in 16. avgusta 1896 do ustanovitve Jugoslovanske socialnodemokratske stranke. Na obravnavanem območju je imela okrajni politični organizaciji v Celju za južno Štajersko in v Zagoju ob Savi za litijski okraj. Stranka je začela izdajati razne brošure in nove liste. S številnimi shodi se je pripravila na volitve v državni zbor leta 1897, koje na južnem Štajerskem dobila okoli 5000 glasov, med njimi veliko kmečkih.

Zunaj slovenske JSDS so ostale organizacije na Koroškem pa tudi na Štajerskem. Koroška deželna organizacija je imela na slovenskem in mešanem ozemlju štiri okrajne organizacije: Velikovec, Celovec, Bejjak in Šmohor. Na slovenskem Štajerskem, ki je tvorila posebno okrožje štajerske deželne organizacije, sta bili okrajni organizaciji v Mariboru in Celju, ki pa sta nihali med graško deželno organizacijo in JSDS. Prav zato je bilo v njih bolj čutiti vpliv avstromarksizma.⁴³

Zavednejši in bolj organizirani delavci so bili precej uspešni pri mezdni bojih. Leta 1900 so stavkali trboveljski rudarji, oktobra 1903 pa so po osemnajstdnevni stavki končno le zmagali. To je močno okrepilo njihovo samozavest, število organiziranih rudarjev se je povečalo od 96 na 1211. Avgusta 1905 so stavkale tudi delavke na trboveljski separaciji. Žal je šestdnevna stavka zasavskih rudarjev v začetku leta 1906 propadla, brez večjih koristi so ostale tudi manjše spontane stavke leta 1910.

Slovenska socialnodemokratska stranka je zanemarila svoje delo med kmeti. Ceravno je jeseni 1905 prirejala shode za splošno volilno pravico inje pred državnozborskimi volitvami v maju 1907 obnovila agitacijo med kmeti, ni mogla več nadomestiti zamujenega, zato je v slovenskih volilnih okrajih ostala brez poslanca. V primejavi z izidom na slovenskem Koroškem, kjer so socialdemokrati dobili 27,8 odstotka glasov in dva nemška poslanca (Celovec-okolica in Bejjak), so dobili na slovenskem Štajerskem le 9,4 odstotka glasov in enega nemškega poslanca (Maribor). Na volitvah junija 1911 pa so socialni demokrati na slovenskem ozemlju dobili 39.144 glasov, toda samo enega nemškega poslanca (Beljak).

Delavsko gibanje se je ožilo na strokovne organizacije in na zvezo prosvetnih društev Vzajemnost vse do njene razpustitve. Leta 1913 sojo obnovili z imenom Svoboda. V takem stanju je sloven-

ska socialna demokracija dočakala 1. svetovno vojno, ko je zaradi prepovedi prenehalo vsakršno njeno delo.⁴⁴

Ob koncu leta 1916 se je avstrijski vojni absolutizem že toliko razrahljal, da se je JSDS lahko sestala na izredni konferenci v Trstu. Čeprav je tri mesece pozneje pozdravila zmago februarске revolucije v Rusiji, na 10. zboru 25. in 26. decembra 1917 v Ljubljani pa tudi oktobrsko revolucijo, JSDS na revolucionarne dogodke v Sloveniji ni bila pripravljena. Zaradi oportunističnega vodstva je med gibanjem za majniško deklaracijo postala privesek meščanskih strank, še slabše pa se je izkazala ob revolucionarnem vrenju med vojaki, rudarji in kmeti, ki so se upirali na Štajerskem, v Posavju, Zasavju in na Koroškem. Izjema so bili mladi razumniki, ki so morali ustanoviti svojo revijo Demokracija, ker jim strankin Naprej ni maral več objavljati člankov.

V ozadju je ostala tudi med stavkami in demonstracijami proti druginji in za mir. Že poleti 1917 so stavkali delavci železniških delavnic v Mariboru in zahtevali kruh in mir. Dne 27. januarja 1918 je bil delavski shod v Zagorju ob Savi, ki se gaje udeležilo 1200 delavcev z ženami. Podoben shod je bil tudi v Trbovljah. 11. aprila so začele stavkati delavke v Landstädtejevi tovarni slamnikov v Domžalah, 17. in 18. junija so stavkali rudarji v Trbovljah zaradi ustrahovanja, pomanjkanja živil, obleke, obutve in nizkih mezd, od 28. do 30. junija so stavkali rudarji iz Mežice, od 1. do 4. julija tudi rudarji v Črni na Koroškem, 15. julija pa železničarji v Mariboru, ki so 27. septembra 1918 stavko celo ponovili, potem pa demonstrirali po ulicah. Žal JSDS ni podprla tega stavkovnega gibanja.⁴⁵

Medtem je Avstro-Ogrska razpadla. V Ljubljani so slavili njen konec 29. oktobra 1918. Dogodki in razmere po prevratu so pokazali, da slovenski delavci in kmetje niso imeli svoje prave stranke. Nastajati je začela šele po 22. februarju 1920, koje izvršilni odbor JSDS spremenil sklepe 11. zbora, pa tudi odobril sodelovanje strankinih zastopnikov v meščanski vladi. Najprej se je temu 2. marca postavila po robu ljubljanska organizacija. Na seji širšega osrednjega odbora, na kateri je bilo navzočih 27 zaupnikov, je soglasno sklenila izstopiti iz JSDS. Razglasila se je za novo Delavsko socialistično stranko za Slovenijo (DSSS). Ob tem so zaupniki izvolili tudi njen pripravljalni odbor.

Tej pobudi je sledilo več shodov delavskih zaupnikov iz podeželskih središč, ki so podprli ustanovitev nove stranke, 14. marca pa je bila zaupniška konferenca, katere so se med drugimi udeležili tudi delegati iz Zagorja in Trbovelj. Na njej so sklenili, da skličejo ustanovni kongres DSSS na dan 11. arila 1920 v ljubljanskem hotelu Tivoli. Na njem je iz Trbovelj sodelovala Tončka Čec, kije bila tajnica kongresa.

Na isti danje bil v Mariboru izredni kongres JSDS, ki gaje desničarsko vodstvo sklicalo kot protiutež zboru DSSS v Ljubljani, udeležili pa so se ga zastopniki organizacij iz celjskega, ptujskega in mariborskega območja ter iz Mežiške doline. Seveda pa je zbor potekal drugače, kakor so računali sklicatelji. Izvolil je radikalnejše vodstvo in tudi sklenil, da se zedini s Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov). Že čez dva dni, 13. aprila, je bila konferenca delegatov ljubljanskega in mariborskega kongresa. Na njej so dosegli sporazum, da JSDS preneha obstajati in da se brez pogojev pridruži SDSJ (k), vendar je JSDS tega sklepa ni uresničila. Dne 30. aprila seje sestalo začasno načelstvo JSDS, ki je obnovilo dejavnost socialnodemokratske stranke. Razkolu med komunističnim in socialdemokratskim krilom se ni bilo več mogoče ogniti.⁴⁶

Komunisti so začeli sklicevati javne shode, nemudoma so stopili tudi na čelo stavkovnih gibanj. Le-ta so se kaj kmalu prelila v splošno železničarsko stavko, ki pa jo je vlada z orožniškimi streli na Zaloški cesti v Ljubljani strla, potem pa prešla v splošen napad. Čez noč je pozaprla organizatorje stavke in vodstvo komunistične stranke za Slovenijo.

Kljub porazu so se vrste komunistov krepile, k čemur je veliko pripomogel list Rdeči prapor, ki je začel izhajati 15. maja trikrat na teden. Komunistična organizacija v Mariboru se je tako okrepila, daje na 2. kongres v Vukovaru (od 20. do 24. junija 1920) poslala dva delegata - Jožeta Nahtigala in Tonega Gmajneja.

Večji strokovni in politični shodi so bili 8. julija v Trbovljah, Zagorju in Hrastniku. Nov javni shod v Trbovljah so komunisti priredili 25. julija 1920. Na njem so sprejeli resolucijo z zahtevo po 8-urnem delavniku. Sledil je shod v Zagorju 1. avgusta, shoda komunistične stranke v Velenju in Zabukovici sta bila 29. avgusta, na Ptuj, kjer je komuniste vodil Ignac Teršek, in Domavi pri Ptuj 12. septembra. V Velenju je bil nov shod spet 26. septembra in v Trbovljah 8. oktobra, v Dolu na Čečah pri Hrastniku ter v Hotiču in Vačah so bili shodi 10. oktobra, v Moravčah in Litiji 31. oktobra. Vmes je bil 19. septembra 1920 ustanovljen občni zbor krajevne organizacije KSJ v Guštanju. Na njem je poročal Lovro Kuhar, ki je bil izvoljen tudi v odbor. Nato so se začeli množični volilni shodi: 1. novembra v Trbovljah in v Mariboru skupaj s socialdemokrati, 4. novembra v Zagorju, Šentjurju, Škalah, Guštanju in na Vranskem, 21. novembra 1920 pa še v Zagorju, Radečah in Mariboru.

Na volitvah v ustavodajno skupščino 28. novembra 1920 so komunisti v Sloveniji dobili 16.289 glasov in 6 poslancev (izvolitve enega poslanca v Mariboru jim niso priznali). To je bilo v primerjavi z uspehi po vsej Jugoslaviji precej pod povprečjem. Ker pa je bila

KSJ po številu poslanskih sedežev (59) tretja najmočnejša stranka, je vladajoča klika nemudoma prešla v napad. V noči na 30. december 1920 je objavila tako imenovano obznano, s katero je ustavila delo komunističnih organizacij, všteti razredne sindikate, zaprla njihove urade (mariborski urad komunistične stranke v Frankopanovi ulici 17 in urad krajevnih organizacij železničarjev je policija zaprla 1. januarja 1921, dan pozneje pa še urad komunistične stranke v Ptuj), prepovedala tiskanje komunističnih časopisov in letakov, ob občinskih volitvah pa je policija celo razveljavila mandate njenih odbornikov in županov. V Trbovljah so odvzeli mandat komunističnemu županu Juriju Hacinu. Volja volivcev je bila poteptana.

S tem je bila mlada in še neutrjena komunistična stranka razbita. Njeno vodstvo je upalo, da bo v ustavodajni skupščini doseglo razveljavitev obznane, todanemesto tega je 2. avgusta 1921 srejala Zakon o zaščiti države, s katerim je prepovedala vsakršno komunistično dejavnost. Policijske oblasti so začele sistematično zasledovati komuniste, jih zapirati in jim soditi. Že v času od 25. decembra 1921 do 27. julija 1922 je policiji uspelo odkriti tajne povezave madžarskih komunistov, ki so si našli pribežališče v Mariboru, to pa je spravilo v zapor tudi mnoge njihove mariborske tovariše.⁴⁷

Sprva je komunistično vodstvo iskalo predvsem legalne oblike dela. V dneh 13. in 14. januarja 1923 je ustanovilo Neodvisno delavsko stranko Jugoslavije (NDSJ). Njen kongres za Slovenijo je bil 15. aprila, že 21. aprila pa je začelo izhajati njeno glasilo Glas svobode. Mariborska podružnica NDSJ je bila ustanovljena 27. maja 1923. Odločujoč vpliv je dobila zlasti v Rušah, kjer je začela delovati komunistična celica pod vodstvom Jurija Medveda. Komunisti so od aprila naprej ustanavljali Proletarske akcijske čete (PAČ) za boj proti ORJUNI, 1. julija 1923 so sodelovali na vsedelavskem zletu v Mariboru, 9. marca 1924 pa so sklicali v Ljubljani tudi kmečko konferenco. Do aprila 1924 je NDSJ v Sloveniji narasla na 500 članov.

Odločneje se je na ilegalno delo usmerila ZKMJ (SKOJ), ki je že od 20. do 22. avgusta 1922 skrivoma organizirala v Ljubljani (pri Čadu) pomembno vsedrjavno konferenco, potem pa 24. in 26. junija 1923 v Kefrovem mlinu na Brdinjah tudi svoj 2. kongres. Mladi komunisti so imeli svoja legalna oporišča v društvih Vstajenje, Iskra in Vesna.

Ker so se komunisti spet okrepili, je beograjska vlada nemudoma udarila. Že 18. junija 1924 so se v zaporih znašli komunisti iz Ruš: Martin Papež, Alfred Razgona, Fehim Halinič in Jurij Medved, čez nekaj dni pa še Ivan Str nad. Vendar so glavni udarci šele sledili: 24. junija je vlada razpustila neodvisne strokovne organizacije v Slove-

niji, Neodvisno delavsko stranko Jugoslavije, Zvezo delavske mladine, akademsko društvo Vstajenje in delavsko kulturno društvo Vesna, delavske domove zapečatila, 10. julija je policija prepovedala izhajanje Glasu svobode in Strokovne borbe, 13. julija 1924 pa naposled še pozaprla člane pokrajinskega vodstva KSJ za Slovenijo.⁴⁸

Kje in kako so nastajale ilegalne celice komunistine stranke, kako močne so bile in kdo jih je vodil, ni natančno znano, vemo pa, da so delovale v okolici Domžal, v Zasavskih revirjih, Mariboru, Ptuj in okoli Guštanja. Tam (v Kotljah) je bil od 17. do 20. junija 1926 tudi 3. kongres SKOJ. Že spomladi 1926 je skrivna komunistična celica nastala tudi v Pesju pri Šoštanju. Spadala je v strankino okrožje Sever, ki gaje vodil Lovro Kuhar. Vidnejši komunist celice iz Pesja je bil Josip Polanc-Čander, ki se je od 24. do 25. decembra 1928 udeležil pokrajinske konference v Novih Jaršah. Taje svoje delo opravila komaj teden dni pred uvedbo šestojanuarske diktature, ko se je začelo še hujše nasilje.

Že 21. januarja 1930 se je znašlo pred posebnim sodiščem v Beogradu sedem mariborskih komunistov (med njimi Milan Bartol in okrožni sekretar Albin Brezigar), ki so vzdrževali skrivne zveze med Zagrebom in Dunajem, 14. marca je prišlo v zapor sedem komunistov iz mariborskih železniških delavnic (med njimi Andrej Čanžek, Henrik Weingerl in Andrej Bahun), 8. novembra 1930 pa skupina, ki jo je vodil inž. Jože Hermanko. Vdori v organizacijo so sledili tudi v letu 1931, toda to ni moglo zatreti delovanja mariborskih komunistov. Ti so vzdrževali skrivne zveze ne samo z obsojenimi komunisti v mariborski kaznilnici, temveč celo s skupino komunistov oficijev v mariborski garniziji vse do nameravane oborožene vstaje 16. in 17. aprila 1932, ko so bili razkriti. Takrat je bilo razbito tudi mariborsko strankino jedro, toda na njeno mesto je stopila znamenita skupina pod vodstvom Milana Apiha, Franja Vrunča, Marjana Vesenjaka in Karla Audiča. Ko je policija leta 1934 razbila tudi to, so za delo poprijeli bratje Hartner, Konrad Wenigerholz - Milko Gorsič, Danilo Jejčič, Rudi Jančar, Bogomir Kramer, Franc Lazar, Ivan Černčec in drugi.

Po uvedbi diktature je posebno pomembno nalogo opravila organizacija šaleških komunistov, ki je pri Alojzu Stopniku v Lokovici pri Šoštanju uredila zatočišče za vodilne člane CK KSJ,* ki so se tam skrivali od 9. marca do 10. maja 1930. Konec marea sta se v

* To so bili organizacijski sekretar Viktor Koleča-Savič, član CK KSJ Zika Pečarski-Ribarac, Krka Stanisavljevič in Risto Samardžić-Nović, tehnični sekretar France Klopčič in sodelavec tehničnega aparata CK KSJ Franc Plankl (dr. Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Saleški dolini, str. 33 in 34).

Pesju sestala s CK KSJ dr. Jože Potrč-Boris in Ivan Spolenjak iz Ptuja, kjer je prva ilegalna komunistična celica nastala že avgusta 1928. Namen tega sestanka je bil vzpostaviti nadomestni CK KSJ, za sekretarja pa je bil določen dr. Jože Potrč.

Vendar je bilo bivanje CK KSJ v Lokovici za komunistično organizacijo v Šaleški dolini tudi usodno. Tajna policija je imela med zvezami CK KSJ svojega človeka. Povzročil je velik vdor. V zapore so padli mnogi komunisti iz Ljubljane, Domžal, Ptuja ter iz Mežiške in Šaleške doline.⁴⁹

Med iskanjem možnosti za ideološko in vzgojno deio so se komunisti, katerih kulturna društva Vesna so bila tudi razpuščena, spomnili na delavska kulturna društva Svoboda, katerih vodstvo v Ljubljani je bilo v rokah socialdemokratov. Trboveljska podružnica Svobode je namreč že 15. junija 1919 ustanovila politično šolo, ki jo je vodil ugledni komunist in pravnik dr. Milan Lemež. Iz te izkušnje je sledil sklep, da ni važna zunanja politična barva, ampak vsebina njenega vzgojnega delovanja, katerega navdušena spodbujevalca sta bila v Mariboru delavski pisatelj Anton Tanc-Čulkovski in profesor Bogo Teply. Središče tega delovanja v Mariboru je bila zgradba Delavske zbornice (zdaj Zdravstveni dom v Ulici talcev) z bogato in dejavno Delavsko knjižnico.

Komunisti so začeli takoj vstopati v podružnice Svobod, kjer so si z zglednim delom pridobivali zaupanje in vodilne položaje. Postopoma je njihov vpliv prevladal v podružnicah, marsikje so ustanavljali tudi nove. Točnega pregleda Svobod za območje 4. operative cone ni. Na podlagi raznih, zlasti spominskih virov so podružnice Svobod delovale: v Šutni pri Kamniku, Litiji, Hrastniku, Trbovljah, Zagorju ob Savi, na Senovem, v Šeščah-Sv. Lovrencu pri Preboldu v Šoštanju in v Pesjem, Celju, Rogaški Slatini, Ptuj, v Studencih pri Mariboru in v Mariboru, Murski Soboti, v Rušah in v Bistrici pri Rušah, na Fali, v Marenbergu (Radljah), Mežici, Prevaljah in v Guštanju. Skupaj torej 22 naprednih kulturnih društev Svoboda, ki so imela pomemben vpliv na okolico. Žal se je tega vpliva ob zletu Svobod 7. julija 1935 zavedla tudi klerikalna banska uprava, nato pa 13. julija zvezo z vsemi podružnicami Svobode razpustila.⁵⁰

Podobna organizacija, ki je imela precejšnje možnosti za ideološko in vzgojno delo komunistov, je bila tudi Zveza delavskih žena in deklet. Nalogo, da v njej prevlada vpliv komunistične stranke, je leta 1932 dobila Zdenka Kidrič. To ji je s pomočjo Poldke Kos, Stefke Zbašnik, Milene Mohorič in strpne predsednice Štefanije Brezar tudi uspelo. Plodovi tega dela so se kmalu pokazali v Zasu, na Štajerskem in v Mežiški dolini, kjer je imela ta zveza največ podružnic. Te so bile v Zagorju ob Savi, Trbovljah, Hrastniku, Celju,

Lovrencu na Pohorju, Mežici, Črni na Koroškem in v Murski Soboti. Odigrale so pomembno vlogo pri ustvarjanju akcijske enotnosti med delavstvom, pri stavkah in pri zbiranju rdeče pomoči. Tudi to zvezo je 27. novembra 1935 banska uprava razpustila.⁵¹

Mladi komunisti so uspešno prodirali zlasti v dijaška društva. Na Ptuj, kjer je že spomladi 1933 nastala dijaška celica na ptujski gimnaziji, so si torišče za idejni vpliv našli v Dijaški literarni družini Oton Župančič, utrdili pa so se še v ptujski Svobodi, pozneje tudi pri Sokolu.

V Mariboru so se najmočnejše zasidrali v Zvezi mladih intelektualcev, kjer je delovalo močno jedro članov SKOJ, med njimi prof. Jaro Dolar, Silvira Tomazini, Rudi Janhuba, Andrina Kovačič-Žaucer in Ante Novak. Od tod se je njihov vpliv širil v dijaško društvo Napredek, v Jadransko stražo, k skavtom, v mladinski pevski zbor Glasbene matice, v dramski odsek Svobode, v Dramski studio, v emigrantsko društvo Nanos in v Žensko društvo. Kljub zapiranju vodilnih komunistov in prepovedi Zveze mladih intelektualcev je delovanje mladih mariborskih komunistov (skojevcev) dobivalo vse širši obseg. Leta 1935 je začel zlasti med delavsko mladino zagagnano delovati Maks Gašparič, ki je za komunistično gibanje pridobil sijajne mladeniče, npr. Martina Greifa (član KPS od leta 1936), Lojzeta Fajdigo in Vernejka Breznika (člana KPS od leta 1937), Gustla Greifa (član KPS od 1938) in Ljuba Tarkuša (član KPS od 1939). Ti in njihovi sodelavci so razvili množično mladinsko delavsko gibanje, ki se je akcijsko in vsestransko povezovalo z dijaško mladino. Tipičen in sijajen povezovalec med študentsko, dijaško in delavsko mladino je bil komunist Vilko Čizmek.

Organizacijsko omrežje za uspešno delovanje so si ustvarili s pomočjo kolportажnih odborov za prodajo revije Mlada pota, že 18. junija 1936 pa so ustanovili Iniciativni odbor mladine za mir, ki mu je najprej predsedovala Herta Haas, nato pa Viljem Androjna. Taka odbora sta nastala tudi v Celju in Ptuj, toda želena dejavnost je ob mariborskem izpričal le ptujski odbor, ki ga je vodil tedanji član PK SKOJ za Slovenijo Ivan Bratko. Vrhunec tega gibanja sta bili mirovni akademiji - 22. avgusta v Mariboru (režiral jo je Fran Žizek ob pomoči Jožeta Babiča) in 29. avgusta 1936 na Ptuj.⁵²

Vodilna skojevca na mariborski realni gimnaziji so bili Ljubo Marion, Bojan Ilich in Lizika Jančar-Majda, s ptujske realke sta v letu 1938 prišla Slavko Kerenčič in Zvonko Sagadin, od drugod pa Rajko Menih in Karei Destovnik-Kajuh. Močne korenine je SKOJ pognal na mariborski trgovski akademiji (med njimi Zdravko Čebular iz Mislinje in Slava Klavora), na moškem učiteljskišču (za Apihom in Vrnčem še Jože Kerenčič, Franjo Fijavž, Arnoš Borovka, Josip

Marotti-Bobi in Milan Filipčič, na meščanski soli (predvsem Oskar Kalin, Vili Avdič, Ivan Kokol-Ilja, Karl Arhar in Mirko Fajdiga), na Gozdarski šoli v Mariboru (Mirko Fajdiga iz Maribora, Vladimir Skvarča iz Zagorja ob Savi in Kristijan Markovič iz Črne na Koroškem), na šoli železniških vozil (Karl Bavcon, Zdravko Terpin in Ivan Pešec), najmočnejša pa je bila organizacija SKOJ na klasični gimnaziji, kjer je bil posebno vpliven in dejaven Maks Duijava. Postojanke za pridobivanje delavske mladine so si mariborski skojevci ustvajali zlasti s športno aktivnostjo, npr. v I. Delavskem kolesarskem društvu z več podružnicami, kjer so delovali Norbert Veber, Branko Babič, Dušan, Sašo, Albina in Milena Bole, Tone Velušček, Vilko Čizmek, Verner Breznik ter Lojze in Mirko Fajdiga, v alpinističnem odseku Planinskega društva (Mirko Lorger, Miran Cizelj in Dušan Vodeb), Pekovskem športnem društvu, klubu Zaija in v Delavskem kolesarskem društvu na Podbrežju, posrečilo pa se jim je celo ustanoviti zvezo osmih divjih nogometnih klubov.

Največje uspehe pri pollegalnem delovanju so komunisti dosegali v podružnicah nove delavske prosvetne organizacije Vzajemnot,* kije bila 29. marca 1936 ustanovljena namesto razpuščene Svobode. To pomeni, da so podružnice Vzajemnosti nastale povsod tam, kjer so bile prej Svobode, tu in tam pa so bile ustanovljene tudi na novo. Po arhivskih podatkih so na poznejšem območju 4. operativne cone obstajala naslednja društva Vzajemnoti: Dob pri Domžalah, Litija, Zagorje ob Savi, Trbovlje, Hrastnik I in Hrastnik II, Senovo, Zabukovica, Liboje, Celje, Ljubečna pri Celju, Rogaška Slatina, Šoštanj, Pesje, Slivnica, Črna na Koroškem, Mežica, Leše pri Prevaljah, Prevalje, Guštanj, Muta, Lovrenc na Pohorju, Ruše, Radvanje, Orehova vas-Slivnica, Tezno, Studenci in Pobrežje pri Mariboru ter Ptuj, skupaj torej 29 društev.⁵³

Posebno dejavni so bili komunisti v sindikatih, kjer so si ustvarili oporišča v Strokovni komisiji, potem pa začeli prek mezdnih bojev ustvajati delavsko enotnost. Pri tem so svoje najboljše zaveznike našli med krščanskimi socialisti Jugoslovanske strokovne zveze - JSZ, ki se je pod vodstvom Srečka Žumra, Jožeta Rutaija, Antona Marinčka, Vilka Pitaka in drugih (v Celju sta v tem času delovala Metod Hočevar in Ciril Debeljak, v Mariboru pa Pavla Zupančič in Frida Klethofer) že vse od leta 1925 upirala pokornosti klerikalni stranki, po letu 1932 pa se popolnoma otresla klerikalnega varuštva. Po tistem so pri JSZ dozoreli mlajši krščankosocialistični

* O vsebinskem delovanju in vzgojnem pomenu Vzajemnosti (to velja tudi za druga društva, ki so jih komunisti uporabljali za svoja legalna oporišča), glej več v knjigi Tomšičeva brigada 1, zlasti od str. 162 do 174!

sindikalisti: v Mariboru Martin Kores in Karl Reberšek, v Celju ob Metodu Hočevarju in Cirilu Debeljaku še Jože Jurač in Stane Kovač, v Laškem Alojz Lešnik in Lojze Diacci, v Trbovljah Filip Križnik, v Zagorju ob Savi Vinko Ustar in v Duplici Mavricij Bore. Najodmevnejši uspeh je JSZ dosegla s stavko v papirnici Količevo, kije trajala celih 59 dni (od 17. avgusta do 12. oktobra 1935) in prinesla delavcem popolno zmago.⁵⁴

Kolikšno podporo med delavstvom in slovenskim ljudstvom nasploh uživajo komunisti, seje izkazalo leta 1936 med tako imenovanim stavkovnim valom.

V letih 1935 in 1936 je bilo na Štajerskem, ne računajoč Zasavja, kar 27 velikih stavk, med katerimi so omembe vredne predvsem gladovna stavka rudarjev v Libojah (1. marca 1935), stavka v šoštanjski usnjarni Woschnagg (od 6. do 11. julija 1935), trikrat ponovljena stavka rudarjev v Stanovskem pri Poljčanah, dvakratna stavka tekstilnih delavk v celjki Elki, stavka v livarni Eylet na Muti (23. junija 1936) ter solidarnostna stavka tekstilcev v preboldski tovarni Cosmos in v večini mariborskih tekstilnih tovarn (od 1. do 16. septembra 1936). Večina stavk seje končala uspešno, največji pomen za delavsko enotnost pa je doseglo 14.000 slovenskih tekstilcev s kolektivno pogodbo, ki je bila podpisana 23. septembra 1936. Med stavkovnim valom je komunistom uspelo doseči akcijsko enotnost v sindikalnem gibanju. K temu so znatno pripomogli krščanski socialisti, ki so imeli močan vpliv zlasti na Kamniškem in v okolici Domžal,* pa tudi v Zasavju, v Laškem, Celju, Mariboru, na Ptujju ter na Koroškem in v Zgornji Savinjski dolini.⁵⁵

Posebej kaže poudariti delovanje krščanskih socialistov v Zgornji Savinjski dolini,** kjer komunisti tedaj še niso imeli svojih celie. Prvo jedro Jugoslovanske strokovne zveze, kakor seje imenoval krščanskosocialistični sindikat, je nastalo že leta 1928 v škofovskem

* Po seznamu strokovnih skupin in zvez je imela JSZ 1. oktobra 1936 na tem koncu 14 organizacij, in sicer: Strokovno skupino rudarjev v Črni pri Kamniku, Strokovno skupino kamnoseških delavcev v Kamniški Bistrici, Strokovno skupino lesnega delavstva v Stahovici, Strokovno skupino kovinarjev v Kamniku, Strokovno skupino lesnega delavstva v Duplici, Strokovno skupino lesnega delavstva v Preserjah, Strokovno skupino opekarskega delavstva v Radomljah, Strokovno skupino tekstilnega delavstva v Jaršah, Strokovno skupino papirniškega delavstva v Količevem, Strokovno skupino tekstilnega delavstva na Viru pri Domžalah, Strokovno skupino oblačilnega delavstva, Strokovno skupino kemičnega delavstva in Strokovno skupino delavstva v Domžalah ter Strokovno skupino kemičnih delavcev v Dolu pri Ljubljani, v Zasavju 4 (Strokovno skupino tekstilnega delavstva v Litiji ter Strokovne skupine rudarjev v Zagorju ob Savi, Trbovljah in Hrastniku), v Laškem 2 (Strokovno skupino rudarjev v Hudi jami in Strokovno skupino lesnega delavstva v

podjetju Marijograd v Nazarjah. Prvi predsednik te skupine krščanskih socialistov je postal Frane Hren. Po njegovem prizadevanju ter ob pomoči patra Kerubina Tuška in inž. Lojzeta Žumra so lesni delavci dobili še svojo Delavsko hranilnico in posojilnico pa tudi Delavski konzum v Nazarjah, kar jim je med gospodarsko krizo bistveno olajšalo socialni položaj, obenem pa strnilo njihove vrste, da so leta 1936 že lahko izpeljali uspešen boj za zvišanje mezd. Medtem je leta 1935 nastala še organizacija Jugoslovanke strokovne zveze v Ljubnem - njen najvidnejši aktivist je bil Franc Nareks - in Splavarska zadruga na Rečici, v kateri je imel posebno vidno vlogo tesač Frane Levar iz Šmartnega ob Dreti. Vpliv JSZ seje tako razširil, daje leta 1938 že lahko sprožila uspešno mezdno gibanje tudi ob gornjem toku Savinje in v zadreškem kotu. Nova podružnica JSZ na čelu z Gregorjem Krumpačnikom je nastala še v Solčavi, kjer so bili vključeni tudi lesni delavci iz Luč, leta 1940 pa kljub hudemu oblastnemu nasilju tudi v Šmartnem ob Dreti, kjer je bil eden najprizadevnejših aktivistov Jože Purnat iz Valoga.

Zelo napredni in levičarsko usmejeni sta bili še dve organizaciji: Rokodelsko pomočniško društvo Edinost na Ljubnem, ki je nastalo 1928 (njuna glavna pobornika sta bila kovaški pomočnik Jože Brunet in krojaški pomočnik Vili Fludernik), in Splošna delavska zveza v Bočni, ki je nastala 1932, spadala pa je med amsterdamske delavske sindikate.

Pred začetkom vojne komunisti v Zgornji Savinjski dolini še niso imeli svojih oporišč, temveč samo svoje somišljenike, prek katerih so širili ilegalni tisk. K enemu izmed njih - Jožetu Celinšku iz Spodnje Rečice - ga je prinašal tudi predvojni komunist Jože Borštnar, doma z Vranskega.⁵⁶

Že dejstvo, daje bil ustanovni kongres KPS na Čebinah (v noči na 18. april 1937) in da so bile v Šmiglovi zidnici nad Grajsko

Rimskih Toplicah), na Štajerskem 7 (Strokovno skupino delavcev in uslužbencev Celju, Strokovno skupino lesnega delavstva v Nazarjah, Strokovno skupino delavstva v Slovenski Bistrici, Strokovno skupino delavcev in nameščencev v Mariboru, Strokovno skupino delavstva v Ormožu, Strokovno zvezo viničarjev v Ljutomeru in Strokovno skupino zdravstvenih delavcev v Slatini Radenci), na Koroškem pa 6 (Strokovno skupino delavcev v Slovenj Gradcu, Strokovni skupini tekstilnega delavstva v Otiškem Vrhu. Strokovno skupino kovinarjev v Guštanju, Strokovno skupino delavstva na Prevaljah ter Strokovno skupino rudarjev v Mežici in Crni na Koroškem), skupaj 33 strokovnih skupin JSZ (Arhivski sklad JSZ, fase. 4/1-10 v arhivu IZDG).

** Zanimivo je, da so se krščanski socialisti že vse od leta 1909 med seboj navajali z besedico tovariš, tako kakor pozneje partizani, medtem ko so pri socialdemokratskih sindikatih dosledno uporabljali naslovnico sodrug (pojasnilo Staneta Kovača z dne 4. januarja 1991).

Predvojna komunista Martin Koren iz Pesja (levo) in Jože Rant-Moša iz Maribora (desno), ki sta prišla v Tomšičevo brigado leta 1944.

vasjo (16. in 17. aprila 1938), v Joštovem mlinu pri Medlogu (v noči na 1. januar 1940) ter na Vinjem (29. in 30. maja 1940), se pravi na poznejšem območju 4. operativne cone, kar tri strankine konference, govori o tem, daje bila Komunistična partija Slovenije v Zasavju, na Štajerskem in v Mežiški dolini tistikrat razmeroma zelo močna, kar še zlasti velja za Maribor, kjer sta kljub pogostim policijskim vdorom brez večje prekinitve delovala okrožni komite KPS in okrožni komite SKOJ. Leta 1939 je organizacija dosegla tako stopnjo, da so se iz mariborskega okrožja izločile celice s ptujskega konca (Ptuj z okolico, Ormož in Središče ob Dravi) in dobile samostojni okrožni komite na Ptuju, končno pa so se leta 1940 od mariborskega okrožja izločili še koroški komunisti ter se podredili novemu samostojnemu okrožnemu komiteju KPS v Mežiški dolini, mariborski okrožni komite pa se je najprej preimenoval in preoblikoval v Oblastni, leta 1940 pa v Pokrajinski komite KPS za Štajersko. Ker je morala KPS delovati v strogi ilegali, posebno pa zaradi strahotnih izgub med vojno, ni na voljo natančnih podatkov o njeni številčni moči in krajevni razvrstitvi, manjkajo pa tudi mnogi imenski podatki o njenem članstvu.

Številčno zelo močna je bila KPS v Zasavskih revirjih, kjer je imela tik pred vojno v Trbovljah 86 članov KPS in 51 članov ZKM

(od tu so prek Revirske in Efenkove čete prišli v Tomšičevo brigado ob ustanovitvi Janko Jane, Franjo Kastelic-Džon, Jože Umek-Zepl in Viktor Umek), v Zagorju ob Savi 46 članov KPS in 37 članov ZKM (od tu je bil v Tomšičevi Franc Žužek-Jovo) ter v Hrastniku 33 članov KPS in 26 članov ZKM. V savinjskem okrožju je bilo 11 celic s 44 člani KPS: temeljne so nastale v Preboldu leta 1932 (iz nje je izhajala politična komisarka Tomšičeve brigade Mica Šlandrova), v Zabukovici leta 1935, v Šmartnem ob Paki pa tik pred vojno. V Šaleški dolini je bilo šet celic, v njih je bilo 23 članov KPS, mladinski levičarski aktiv (ZKM) pa je štel več kot 50 mladih ljudi. V Šoštanju je tista leta aktivno deloval komunist Fedor Kovačič-Jože z ženo Darinko, o katerem vemo, da je bil vodja agitpropa v Tomšičevi vse do pohoda čez Mozirske planine, 20. julija 1944 pa je v brigado prišel Martin Koren, kije bil pred letom 1941 sekretar ZKM v Pesjem.

Nova celica ob železniški progi Celje-Velenje-Dravograd je bila v Slovenj Gradcu, njen posebno vplivni član je bil kmetijski inženir Rado Iršič iz Mislinje. V Guštanju so bile tri celice z 19-timi člani, v Lešah, na Holmcu in v Prevaljah pa še tri celice s 36-timi člani KPS. Zelo močna organizacija KPS je bila v Rušah (iz nje je v Tomšičevi padel Zdravko Terpin, politični komisar 3. bataljona). Mariborsko okrožje je imelo po nekaterih virih osemnajst celic z 82-timi člani KPS, po precej natančni rekonstrukciji pa okoli 100 članov KPS in 150 članov ZKM (iz Maribora sta za krajši čas leta 1942 v Tomšičevo prišla Drago Härtner in Oskar Šavli-Silvo, prek okrožnega odbora KPS na Pohoiju pa novembra 1944 še Jože Rant-Moša), pri tem pa ništa šteti celici iz Selnice ob Dravi in iz Framu. Ptujsko okrožje je imelo devet celic z 88 člani, vendar se je že do srede 1941 zmanjšalo na kakšnih 30 članov KPS (od tod so izhajali drugi brigadni politični komisar Ivan Kaučič-Nande iz Desnjaka, Rezka Korpar iz Osluševcev pri Ptuj, namestnik bataljonskega političnega komisaija Konrad Wenigerholz-Milko Goršič ter predvojna člana ZKM Sergej Vošnjak iz Ptuja in Franko Kreis-Karo iz Krčevine). Celice KPS so bile še v Laškem (od tam je prišel ob ustanovitvi v Tomšičevo Martin Šergan iz Sedraža), na Senovem (tam je deloval član CK KPS Ignac Tratar) in v Krškem, žal pa njune številčne moči ne poznamo (verno le, daje celica v Senovem novembra 1941 štela le še 12 članov).⁵⁷

Če zapisane številke seštejemo in jim dodamo približno cenitev za pet celic, katerih številčna moč ni ugotovljena, dobimo seštevek 462 komunistov, kar pomeni, daje bila KPS v Zasavju, na Štajerskem in v jugoslovanskem delu Koroške zelo močna, kar velja tudi za krščanske socialiste. To pa izhaja tudi iz zgodnjega nastanka

odporniške zveze, njenih žarišč in začetnih uspehov. Do ustanovnega sestanka Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Štajersko je namreč prišlo že 22. maja 1941 na Kozjici pri Rimskih Toplicah,* 22. junija so na dravskem otoku Grisù pri Mariboru ustanovili pokrajinski vojni komite pod vodstvom Miloša Zidanška, v noči na 29. junij 1941 je bilo v Mariboru na Ptujski cesti 14. širše posvetovanje o nalogah komunistov po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo itd.

Toda ta razmeroma številna, dobro razpredena in na videz mogočna organizacija, se je znašla pod udarom zloglasne nemške tajne policije GESTAPO, ki si je pridobila izdatne izkušnje pri obračunavanju s komunisti že doma na Nemškem. Gestapovcem je kmalu uspelo vdreti v mariborsko komunistično organizacijo in zveze Pokrajinskega komiteja KPS z organizacijami v drugih okrožjih. Komunisti so pretrpeli strahotne žrtve, večinoma so bili ustreljeni v Mariboru in drugod že jeseni 1941. Enako seje spomladi 1942 dogodilo z odbori OF, 8. januarja 1943 pa je bil uničen še Pohorski bataljon. Okupatorju je uspelo uničiti skoraj vse, kar je na začetku vojne pripravilo odporniško gibanje.⁵⁸

Večina komunistov je končalo na moriščih, drugi v nemških uničevalnih taboriščih, vrh tega pa jih je mnogo popadalo med boji in porazi prvih partizanskih čet. Zaradi vsega tega leta 1944 niso mogli neposredno vplivati na dotok novih borcev v Tomšičevo brigado. Čutil se je le njihov širši vpliv na okolja, ki so postala partizanom izrazito naklonjena. Prav to pa je bilo še kako pomembno.

* Po spominskih virih (seveda pomanjkljivih) so se sestanka na Kozjici udeležili: komunisti Angel Besednjak, Tone Grčar, inž. Rado Iršič, Mirko Lorger, prof. Leon Novak, Slavko Šlander in Miloš Zidanšek, neodvisna sindikalna delavca Edvard Karner in Vlado Vidav ter sindikalni delavci Jugoslovanske strokovne zveze (krščanski socialisti): Alojz Diacci, Metod Hočevar, Jože Jurač, Martin Kores, Alojz Lešnik, Karei Reberšek, Rudi Škamlec, Tine Ulaga in Vinko Ustar (Karei Reberšek in Jože Jurač v brošuri Rimske Toplice v borbi in svobodi, 1954, ter ugotovitve Franja Zorka v Kronologiji Maribora in okolice na str. 137).

Opombe o virih

- ¹ Franci Strle, ista knjiga na str. 60 in 61 ter Veliki finale na Koroškem na str. 23; Lado Ambrožič-Novljan, ista knjiga na str. 279, 283 in 284; pregled borcev Tomšičeve brigade po občinah.
- ² Jože Koropec: Mi smo tu (1985) od str. 7 do 12.
- ³ Bogo Grafenauer: Kmečki upori na Slovenskem (1962), od str. 104 do 111, 123 in 128; Jože Koropec, ista knjiga, zlasti od str. 22 do 24.
- ⁴ Grafenauer, ista knjiga od str. 112 do 119 in od str. 124 do 125; Koropec, ista knjiga zlasti od str. 25 do 29.
- ⁵ Grafenauer, prav tam zlasti na str. 170, 173, 174, 183, 187, 191 in 193.
- ⁶ Grafenauer, prav tam, zlasti na str. 188, 223, 229, 230, 231, 234, 235, 240, 241 in 244 ter od 247 do 252; Koropec, prav tam zlasti od str. 44 do 50.
- ⁷ Grafenauer, prav tam zlasti od str. 278 do 282, od 290 do 292 in na str. 295; Koropec, prav tam od str. 68 do 98.
- ⁸ Grafenauer, prav tam zlasti od str. 292 do 300; Koropec, prav tam, od str. 111 do 126.
- ⁹ Grafenauer, prav tam od 301 do 304; Koropec, prav tam od 127 do 155.
- ¹⁰ Bogo Grafenauer, ista knjiga od str. 305 do 310.
- ¹¹ Prav tam na str. 328, 331, 332, 335, 336 in 339.
- ¹² Prav tam, zlasti na str. 360, 361 ter 357 in 358.
- ¹³ Franjo Zorko: Kronologija delavskega gibanja in družbenega razvoja Maribora in okolice (1855-1983) na str. 11, 15 in 17.
- ¹⁴ Janko Orožem: Zgodovina celjskega Sokola (1940) od str. 8 do 17; Aleksander Videčnik: Sto let telesne kulture v Moziju (1982); Franjo Zorko, ista knjiga na str. 13, 28, 30, 32, 34 in 35; Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, str. 25 in 26.
- ¹⁵ Janez J. Švajncr: Svetovna vojna 1914-1918, zlasti od str. 30 do 44.
- ¹⁶ Gradivo o udeležencih oktobrske revolucije v zgodovinskem arhivu CK ZKS; Janez J. Švajncr: Slovenska vojska 1917-1919 na str. 11; Tončka Babnik-Tanja po pojasnilu z dne 16. julija 1988.
- ¹⁷ Janez J. Švajncr: Svetovna vojna 1914-1918 na str. 44 in 45.
- ¹⁸ Janko Pleterski, ista knjiga, zlasti na str. 116, 174-178 in 225-241; Milan Ževart: Narodno-osvobodilni boj v Saleški dolini na str. 63, 64 in 75; Janez J. Švajncr: Svetovna vojna 1914-1918, str. 38, 39 in 42, in Slovenska vojska 1918-1919, zlasti str. 15 in 185; Slovenec 1918 od št. 46 (februar) do št. 97 (maj).
- ¹⁹ Janko Pleterski, ista knjiga od str. 261 do 268; Janez J. Švajncr: Slovenska vojska 1918-1919 na str. 16-23 in 35; Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo 1918-1919, zlasti od str. 68 do 79; Franjo Zorko, prav tam na str. 38 in 41-44.
- ²⁰ Lojze Ude, ista knjiga na str. 81, 82, 85, 94, 141, 142, 161, 162 in 165-167.
- ²¹ Janez J. Švajncr: Slovenska vojska 1918-1919 na str. 24, 67-72, 74, 80, 82, 143 in 181-236.
- ²² Lojze Ude, ista knjiga na str. 170-185.
- ²³ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz po že omenjenem Kronološkem pregledu na str. 164, 165 in 167; Lojze Ude, ista knjiga na str. 140-142.
- ²⁴ Lojze Ude, ista knjiga na str. 102, 115, 186, 187, 192-217; Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Saleški dolini na str. 27 in 28; Janez J. Švajncr, isto na str. 163-167, 171-173, 177, 178, 200 in 220; Franjo Zorko, isto na str. 45 in 48.
- ²⁵ Janez J. Švajncr, ista knjiga na str. 137-141, 144, 147, 154, 155, 157, 270-287 in 288-293; Milan Ževart: Vojaški upor v Mariboru in na Koroškem julija 1919, Časopis za zgodovino in narodopisje 1987/2 na str. 141-151.
- ²⁶ Isti Kronološki pregled v Prispevkih na str. 167, 168, 169 in 176.
- ²⁷ Franjo Zorko, ista knjiga na str. 90.
- ²⁸ Ljubica Šuligoj: Ptuj v boju za lepše dni (brošura), str. 31; Franjo Zorko, ista knjiga na str. 87, 88, 94, 104, 111, 117, 119 in 123.

- ²⁹ Naši Spanci (1978) od str. 255 do 280.
- ³⁰ Maks Gašparič: Zgodovina SKOJ-a in mladine mariborskega okrožja za obdobje 1935-april 1941 (rokopis). arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor; Jurij Perovšek: Oris življenja in dela Josipa Rusa, zbornik Pričevanja in spomini na str. 13; dr. Milan Ževart, ista knjiga na str. 41 in 42; Mirke Fajdiga, pojasnilo z dne 1. marca 1991.
- ³¹ France Filipič. ista knjiga na str. 354 in 355; Franjo Zorko, ista knjiga na str. 120, 122, 125, 127, 130 in 131.
- ³² Arhiv R Slovenije, F. 247 in 272 (arhivski sklad o agrarni reformi v bivši Jugoslaviji); Albin Prepeluh: Agrarna reforma naš veliki socialni problem, Ljubljana 1933; Vinko Vodopivec: Pravni in socialno politični problemi poljedelskega delavca, Sodobnost 1940 na str. 229; inž. Janez Marentič: Čigava je bila zemlja v Sloveniji za časa bivše Jugoslavije, rokopis 1942, hrani Belokranjski muzej v Metliki.
- ³³ Franjo Zorko: Kronologija delavskega gibanja in družbenega razvoja Maribora in mariborske okolice (1855-1983), str. 53, 64, 66, 78, 79, 97 in 123; Janko Prunk: Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, str. 97 in 176.
- ³⁴ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz: Kronološki pregled dogodkov, Prispevki 1965/1-2 na str. 181; Jože Javoršek: Spomini na Slovence I., II., zlasti str. 272, 273, 275-278 in 282-294.
- ³⁵ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, prav tam na str. 215, 219, 220 in 227; Franjo Zorko, ista knjiga na str. 71, 72, 78 in 85.
- ³⁶ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz: Kronološki pregled iz zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem 1930-1941 (brošura) na str. 37, 52 in 55; Franjo Zorko, ista knjiga na str. 97; France Filipič: Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919-1939, 2. knjiga od str. 124 do 126.
- ³⁷ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, ista brošura na str. 55, 67-69, 74, 75, 78-80, 85-87, 90, 94, 95, 102 in 131; Franjo Zorko, prav tam na str. 97-99, 102, 112 in 117; France Filipič, ista knjiga, zlasti str. 152, 158, 163-165, 168 in 177-179.
- ³⁸ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, ista brošura na str. 87-89, 91, 93, 94, 96, 149 in 150; Franjo Zorko, isto na str. 104, 106, 111, 113-115 in 123; France Filipič, ista knjiga, zlasti str. 179, 195, 205, 208, 209, 226, 227 in 256; Janko Prunk, ista knjiga na str. 166 do 189; Aleksander Videčnik, pojasnilo z dne 28. februarja 1991.
- ³⁹ Štefan Kuhar: Kmetstvo mladinsko gibanje in Milan Majcen, brošura Narodna junaka Milan Majcen in Janči Mevželj (1971) na str. 84, 87 in 88; registratura društev v Arhivu R Slovenije.
- ⁴⁰ Štefan Kuhar, ista knjiga na str. 103, 106, 107 in 113; Franjo Zorko, isto na str. 96, 101 in 123; Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, ista brošura na str. 134.
- ⁴¹ Jože Rajhman: Mariborsko bogoslovje in njegov pomen za rast mariborske škofije, Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije str. 39 in 40; Janko Prunk, ista knjiga, zlasti na str. 81. 84-88, 118-127, 131 in 197; Milan Ževart, ista knjiga na str. 24 in 25.
- ⁴² Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Saleški dolini, str. 136, 137, 150, 151 in 316-321 in Nemška mobilizacija v Saleški dolini, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1975-1976/1-2, str. 159 in 165; Lojze Penič, pojasnila z dne 2. februarja 1990 in podlistek v Mariborskem okrožju št. 3, Večer z dne 18. maja 1991; Miloš Rybar: Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije 1941-1945, Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije, zlasti na str. 50, 72 in 73.
- ⁴³ Franček Saje: Kratek pregled delavskega gibanja in KPJ na Slovenskem, Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije I/1 od str. 18 do 23 in 111.
- ⁴⁴ Franček Saje, isto na str. 23, 24 in 25.
- ⁴⁵ Prav tam na str. 26 in 27 ter 171, 172 in 173; Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz: Kronološki pregled dogodkov iz zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem 1918-1929, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1965/1-2 na str. 162 in 163.
- ⁴⁶ Prav tam na str. 175, 176 in 177.
- ⁴⁷ Isti Kronološki pregled od str. 177 do 182; Fotografski dokumenti I/1 na str. 213, 221, 227 in 229; Franjo Zorko: Kronologija delavskega gibanja in družbenega razvoja Maribora in okolice (1855-1983), zlasti str. 57, 60, 63 in 66.
- ⁴⁸ Franček Saje, prav tam na str. 32, 33 in 34; Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz po pregledu v Prispevkih 1965/1-2 na str. 199, 205, 206, 207, 208, 213 in 215; Franjo Zorko, isti pregled na str. 67 in 69.
- ⁴⁹ Že omenjeni kronološki pregled v Prispevkih na str. 232 in 234; Milan Ževart, ista knjiga od str. 31 do 35; Franjo Zorko, isti pregled na str. 74, 79, 83, 85. 89, 90 in 92; France Filipič: Poglavlja iz boja jugoslovanskih komunistov 1919-1939, zlasti od str. 20 do 25; Mirko Fajdiga po pripombah z dne 9. in 31. maja 1991.
- ⁵⁰ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, prav tam na str. 166; Vencelj Perko po sestavku Jeseniška Enakost in zlet Svobode 1935, brošura 40-letnica zleta Svobod (1975) na str. 77 in 79; Fotografski dokumenti 1/2 na str. 53; Milan Ževart, ista knjiga na str. 31 in 32; Rado Zakonjšek: Štajerska 1941 (1980) na str. 34 in 36; Franjo Zorko, isti pregled na str. 49, 65 in 82; Arhiv R Slovenije, kartoteka v registraturi društev.
- ⁵¹ Zdenka Kidrič po sestavku Zveza delavskih žena in deklet, brošura 40-letnica Svobod na str.

59, 60 in 62; Arhiv R Slovenije, kartoteka v registraturi društev; Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz: Kronološki pregled dogodkov iz zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem 1930-1941 (brošura 1967) na str. 78.

⁵² France Filipič, ista k njiga od str. 236 do 297; Franjo Zorko, prav tam, zlasti str. 105, 106 in 107; Mirko Fajdiga kot malo prej.

⁵³ Arhiv R Slovenije, kartoteka v registraturi društev; Mirko Fajdiga, pojasnilo z dne 1. marca in pripombe z dne 9. in 31. maja 1991.

⁵⁴ Janko Prunk, že omenjena knjiga zlasti na str. 78, 79, 88-92, 95, 97, 104, 107-111, 133, 137, 140, 177, 178, 183, 198 in 199; Miroslav Stiplovšek: Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem na str. 261-266.

⁵⁵ Alenka Nedog - Milica Kacin-Wohinz, isti Kronološki pregled od str. 65 do 80 in od 85 do 103, in France Filipič, isto, zlasti str. 188.

⁵⁶ Aleksander Videčnik: Delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini (Moziije 1983), zlasti od str.

40 do 85.

⁵⁷ Isti Kronološki pregled na str. 103, 113, 133, 152 in 160; dr. Milan Ževart, ista knjiga na str. 34, 35, 43, 44 in 45; Ljubica Šuligoj, ista brošura in prav tam; Rado Zakonjšek, ista knjiga na str. 47 in 52; Tone Ferenc: Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško, Krško skozi čas 1477-1977, zlasti str. 462 in 467; Martin Koren po beležki z dne 6. maja 1983 in Jože Rant-Moša po pojasnilu z dne 19. julija 1988; Mirko Fajdiga po že omenjenih pripombah.

* Franjo Zorko, ista knjiga od str. 137 do 153; Lojze Penič: Pregled razvoja partizanskih političnih organizacij v mariborskem okrožju v letih 1941-1945, Borec 1973/4, zlasti od str. 203 do 207.

BOJNO DELOVANJE TOMŠIČEVE BRIGADE V APRILU OB VZNOŽJIH LEPENATKE, MENINE PLANINE IN KOLOVŠKIH GOZDOV

Novačenje v Podvolovljeku in boj 3. bataljona

Po preureditvi v Mačkinem kotu se bojne naloge Tomšičeve brigade niso spremenile. Še naprej je bila neposredno podrejena štabu 4. operativne cone in je s Šlandrovo brigado sestavljala dvopolno udarno silo, ki naj bi obvladovala operativni prostor v triko tu med Savo, Kamniško Bistrico in Savinjo. Prenovljeni štab cone je že 29. marca 1944 izdelal načrt za osvoboditev Zgornje Savinjske doline, ker pa so bile tamkajšnje nemške postojanke močno utrjene, je moral to operacijo preložiti do takrat, ko bo dobil čez Savo z Dolenjskega vsaj 300 kilogramov razstreliva. Zaradi tega so Šlandrova in brigade 14. divizije dobile splošno zapoved, naj rušijo ceste, napadaj o sovražnikove kolone in patrulje iz zased, obenem pa novačijo. Za Tomšičevo brigado je bilo posebej zapisano, naj se zadržuje na položajih okoli Nove Štife.

Ugodne okoliščine za novočenje so nastale že v marcu 1944, saj je Tomšičeva brigada do 1. aprila nanovačila 130 novincev.¹ Te nove partizane je bilo treba razvrstiti po enotah, jim dati najosnovnejše vojaško znanje ter jih vsestransko pripraviti na napore partizanskega življenja. Redno vojaško učenje po četah se je v Mačkinem kotu začelo že 2. aprila zjutraj, popoldne pa so borci poslušali politični pouk.

Seveda je urejanje enot potekalo tudi drugače. Okrepiti je bilo treba zlasti politična jedra, ki so jih sestavljale celice KPS, pa tudi aktivni ZKM po četah. Kandidati in skojevci, ki so med pohodom

14. divizije na Štajersko izpričali neomajno zavest in zvestobo slovenskemu narodu, so bili na slovesnih sestankih sprejeti v KPS. Taka čast je pripadla tudi Franciju Strletu, ki je med pohodom in takoj po njem kljub nenehnim bojem in naporom izdelal kar tri številke žepnega časopisa 3. bataljona Tomšičeve. To je na sestanku pri Enciju poudaril predvojni komunist Lojze Terčič, novi namestnik političnega komisarja v 2. bataljonu²

Zvečer 2. aprila 1944 se je Tomšičeva razšla po bataljonih. Prvi je odrinil k Sp. Špehu. Od tam je s patruljami in zasedami nadzo-

rovai dostope iz nemške postojanke v Lučah ob Savinji skoz Podvežo in čez Krnico, pa tudi nabiral nove borce. Tretji se je premaknil k Srniku, od koder je varoval smeri proti Ljubnemu ob Savinji, Radmirju in Gornjemu Gradu. Drugi bataljon in brigadni štab sta si izbrala nastanišča globoko v zaledju; od Encija sta se povzpela čez Sedlo Kunšperk ter se spustila v Podvolovljek k Sv. Antonu. Od tam je bilo treba močnejšo zasedo za vsak primer poslati le na Kranjski Rak, da bi bila pod nadzorstvom tudi pot iz Kamnika čez Kališe.

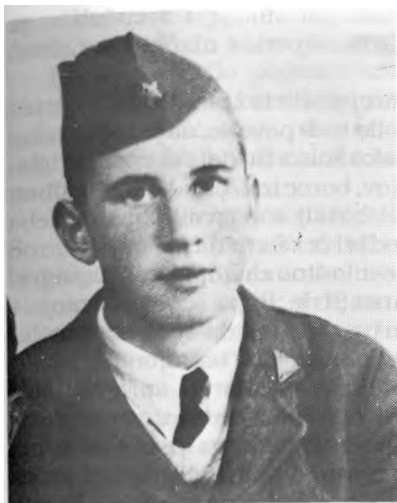
Kmalu po prihodu k Sv. Antonu je major Ivan Kovačič-Efenka zvedel za poročnika Miroslava Lilika iz Šercerjeve brigade, ki je okrevljal po pljučnici pri kmetu Selišniku. Sklenil ga je nemudoma obiskati, obenem pa mu prek brigadnega sanitetnega referenta Borisa Lenčka-Igorja ponuditi vso potrebno zdravniško pomoč. Pogovor med Lilikom, ki se je malo pred tem premaknil na Funtkovo kmetijo, in Efenko je bil zelo pristrčen, izid obiska pa tak, da je Lilik svojo avtomatsko parabolo, zaplenjeno 7. februarja 1944 pri Košnici, prostodušno podaril majoiu Efenki.³

Seveda pa štab Tomšičeve z 2. bataljonom v Podvolovljek ni prišel slučajno, temveč s popolnoma določenim namenom. V načrtu je imel miting z vedro vsebino za okoliško prebivalstvo. Ta naj bi bil spodbuda za mlade Podvoloveljčane, Podvežane in Lučane, da bi se brigadi pridružili v boju za svobodo, kar je prvi naredil Lojze Plaznik, Rihajev iz Podvoloveljeka, in sicer že prejšnji večer.

Po mitingu so šle na delo posebne patrulje za novačenje, ki so jih vodili politični komisarji čet. Imele so nalogo obiskati domačije, kjer so prebivali za boj sposobni mladi ljudje. Treba jih je bilo prepričati, da žanje ni druge izbire, kakor da brez odloga odidejo k partizanom, če nočejo pasti za nemške interese na vzhodni fronti in v takih razmerah, da domači ne bodo nikoli izvedeli za njihov grob. Poleg tega so se komisarji razgovorili tudi o brigadi, ki ne nosi kar tako imena po Tonetu Tomšiču, ki nima zaman označbe prva in udarna, kajti sovražniki se je že na daleč ogibljejo.

Te in take besede so obiskanim segle globoko v srce. Nikjer ni bilo obotavljanja ali izmikanja. Povsod so se hitro obuli in oblekli v najboljše, kar so premogli v hiši. Uspeh novačenja je bil spodbuden. Iz Luč je 2. bataljon Tomšičeve okrepilo osmero novincev: Janez Podbregar, Franc Funtek, brata Jože in Anton Mlačnik, Jože Pančur, Frane Podbregar, Frane Voler (iz Luč 120) in Franc Voler (iz Luč 4), iz Podveže le dva, Janez Selišnik in Alojz Voler, iz Podvoloveljeka pa še sedmero: bratje Janez, Jože in Kristi Funtek, Albin Golob, Fortunat Mlačnik, in Janez Sušnik. Vseh (z Lojzetom Plaznikom) je bilo 17.

Z manj uspeha je novačil 1. bataljon: 3. aprila je pridobil

Albert Lakota-Jakec, ki je odšel v Sovjetsko zvezo in tam uspešno končal pilotsko šolo (ponesrečil se je po vojni na jurišniku), in Marjan Jager-Ris, ki bi moral zastopati mladino Tomšičeve brigade na 2. kongresu USAOJ. Toda obvestilo za odhod čez Savo proti Drvaju je prišlo prepozno, zato ga je štab 4. operativne cone zadržal na Moravškem in ga imenoval za namestnika političnega komisarija Kamniško-zasavskega odreda.

odličnega strelca Klemena Planinška-Milana iz Luč, 4. aprila pa še Jožeta Breznika in Jožeta Kakerja iz Krnice.

Ceprav je bil 2. bataljon daleč stran od nemških postojank, pa njegovo delovanje vseeno ni minilo brez streljanja. Treba je bilo namreč nabaviti moko, da bi kuharji lahko pripravili tečno hrano. Ponjo je šel bataljonski intendant Stane Režen z manjšim obo-roženim spremstvom. Da bi bila zasežba izdatna, si je izbral mlin Franca Plaznika-Mlinaija v Lučah, ki je staj pod hribom ob cesti proti Solčavi, le kakih dvesto metrov od nemške orožniške po-stojanke. Ali so orožniki sredi noči zaslišali hrup, ali pa so opazili luč, tega ne ve nihče. Ko so Reženovi partizani najbolj vneto polnili vreče z moko in jih odnašali iz mlina, seje pred poslopjem na cesti znašla orožniška patrulja. Šibko partizansko zasedo je hitro pre-gnala, tako da se je moral podporočnik Stane Režen, ki je imel edini puško, sovražnikom upreti izza mlinskih zidov kar sam. S kratko mavzerico, ki jo je med protinapadom na Basališču 18. fe-bruaija zaplenil nemškim planincem, je streljal in kričal kakor jesihar, dokler zasežba ni bila končana in moka na varnem.⁴

Po novačenju in opravljeni zasežbi pri Mlinarju v Lučah se je 2. bataljon 4. aprila vrnil čez prelaz Kunšperk v mačkin kot. Štab je imel pri Enciju.

Tisto jutro so kurirji prinesli precej pošte iz štaba cone, ki je čez Savo prišla z zamudo. Med pismi je bilo tudi povelje, daje treba takoj izbrati dodatne prostovoljce za pilotsko šolo v Sovjetski zvezi. Priglasila sta se Stanko Žnidaršič-Sampertov, borec iz 2. bataljona, in Albert Lakota-Jakec, puškomitraljezec iz 3. bataljona. Izvoliti bi bilo treba tudi enega izmed članov ZKM, da bi odšel čez Savo na Dolenjsko in od tam nekamv Bosno, kjerbibrigadno mladino zastopal na 2. kongresu USAOJ. Najprej je bil izbran Franci Strle, ki pa se je potovanju v Bosno uprl, nakar je bil za to dolgo in tvegano pot določen Majjan Jager-Ris, novi namestnik političnega komisaija 3. bataljona.⁵

Tako odločitev je brigadno politično vodstvo sprejelo šele 4. aprila sredi dneva, takrat pa ni bilo nobene možnosti, da bi svoj sklep sporočilo štabu 3. bataljona. Čas, ki gaje ta enota potrebovala za počitek in urejanje, je namreč minil že prejšnji večer, začasna nastanišča na kmetiji Srnak je bataljon zapustil kmalu po nastopu noči in odšel, ne da bi gostitelji vedeli kam. Pridružila sta se mu brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka in njegov namestnik Milenko Knežević. Zdaj vemo, da se je pomaknil k cesti Gornji Grad-Radmirje. Po posvetu s terenskimi političnimi delavci, ki so se zadrževali pri Petku, je odrinil navzdol mimo Krepsija in Jamnika v Lepički gozd. Pot mu je kazal obveščevalec OF Jakob Mavrič-Petkov.

Tam je bataljonski štab skupaj z majojjem Efenko sklenil, da se z glavnino in pratežem pomakne mimo Ramšaka k Drobnu, 1. četo pod poveljstvom Rada Vidrgaija-Poldeta, ki je premogla tri puškomitraljeze, pa je napotil k cesti blizu Lepičke kapelice, da bi Nemcem nastavila past. Njeni partizani so se razvrstili v gozd na kraju, ki mu domačini pravijo Cegunca. Onstran ceste je bil potoček z močvrijem, še dalje z leve pa je bila Potočnikova domačija. Nad zaraščeno brežino so se skrbno prikrili. Komandir Polde je ukazal strogo tišino, ražen tega je poskrbel, da ne bi mogel noben okoliški domačin, ki bi po naključju odkril zasedo, nadaljevati poti do Radmirja ali v nasprotno smer.

Partizani so ždeli za svojimi orožji prihuljeno kakor mačka pred mišjo luknjo. Minute in ure so se vlekale brez konca, v oči je silil spanec, v premrle ude je lezel zoprni hlad, po želodcih pa je jelo kruliti. Bilo je neznosno. Le vedri obraz komandirja Poldeta je bil kakor balzam, zadostoval je ošvrk njegovih oči, da je vsak borec neslišno trpel naprej.

Šele ob po desetih se je od Gornjega Grada zaslišal ropot

nemškega Zindappa s čolničkom. Z njim so se peljali trije luftšuci v crnih uniformah, ki so prevažali pošto. Vsakomur je zastal dih.

Ko se je vozilo pognalo izza ovinka, se je po njem usulo iz zbrojevke in lahke brede. Izgubilo je prvotno smer, se zanihalo kot na vrvici in obtičalo na robu ceste. Še preden seje povsem ustavilo, je iz njega buhnil plamen. Komandir 1. čete Polde je planil iz zaklona in zavpil: »Juriš!«

Sledila mu je gruča partizanov, ki jim je poveljeval vodnik Jože Štembal-Brglez. Odpora ni bilo. Enega luftšuca so zgrabili, ne da bi mogel uporabiti brzostrelko. Do tistega, ki je obtičal mrtev v plamenih, niso mogli; z njim vred je zgorelo tudi orožje. Tretji Nemec pa je planil v močviije in čofotal po blatni brozgi proti gozdu Šetje kakor obseden. Zadihani jurišači so ga hoteli ujeti, ker jim to ni uspelo, so začeli nabijati za njim s puškami, pred puškomitralješkimi rafali pa je bil v mrtvem kotu, saj so ga zakrivali zasledujoči partizani. Več krogel so prestregla tudi gosta smrekova debla, tako da je temu luftšucu uspelo pobegniti proti Radmiju. Tam je naletel na neko žensko, ki se je peljala s kolesom. Surovo ji ga je iztrgal iz rok in se z njim odpeljal v Ljubno. Seveda pa mu to ni pomagalo. Bil je namreč prestreljen skozi pljuča in preden so ga pripravili za prevoz z avtomobilom v bolnišnico, je izdihnil.

Komandirja Poldeta je zanimalo samo orožje. Pri ujetem Nemcu je dobil nemško brzostrelko z lesenim kopitom in petimi šaržerji streliva, takoj seje tudi preoblekel v njegovo črno uniformo, vodnik Brglez pa mu je odvzel pištolo. Partizani so mu pobrali tudi drugo vojaško opremo in obutev. Ker so v ujetnikovi torbici našli gestapovsko pošto, zajetja ni preživel.

Bataljonski komandant Ignac Horvat-Imre je bil zadovoljen in nasmejan, vendar priseben. Nemudoma je ukazal, naj se 1. četa umakne proti Ramšaku in Drobnu.⁶

Mimo kmetije Ramšak k Drobnu se je četa podvzela prej kot v eni uri. Enote so brez obotavljanja zasedle okoliške položaje. Pri Drobnu so ostali le brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka, njegov namestnik Milenko Knežević in bataljonski politični komisar Nande Sedej s kuharji, ki so že zgodaj zjutraj zavihali rokave in podkurili pod kotli, tako daje 1. četa takoj po prihodu iz zasede dobila toplo jed, nato so tudi njeni partizani odšli na položaje. To so storili tudi vsi drugi, vštevši bataljonskega obveščevalca Martina Klobučarja in bolničarko Heleno Murovec-Helo. Odšli so na poizvedovanje ali med borce na greben Slemskega vrha. V bližnjem gozdu pri 1. četi je bil komandant Ignac Horvat-Imre, blizu Drobnove kmetije pri 2. četi, ki je prevzela vlogo udarne rezerve, pa

njegov namestnik Jože Škufca-Martin. Vsi so skrbeli za čuječnost, ker so vedeli, da se bodo Nemci skušali maščevati. Opazovalnice so z daljnogledi natančno motrile vse možne dostope iz doline, patrulje pa tipale okoli slabo preglednih poti.

Na previdnost sta pozabila edinole rajonski sekretar Milko Brunet in rajonski vojaški referent Ivan Natlačen. Pričakovala sta, da se bo 3. bataljon Tomšičeve iz Lepičkega gozda umaknil mimo Krepšija k Petku. Na to priložnost je čakal tudi domačin Peter Potočnik-Polškruh, ki seje ravno tisto jutro odločil za odhod k partizanom. Ta nesporazum je postal usoden.

Bataljonski obveščevalec Martin Klobučar je že ob enajstih prinesel vest, da se je iz Gornjega Gradu proti Gaugam napotila močnejša nemška kolona. Ti vojaki so v strelcih prečesali gozd na desni strani ceste in se pri zgorelem motornem vozilu sešli z ljubenskimi luftšuci, ki jih je vodil raztrganec Anton Špindler iz Moravcev v Slovenskih goricah. Po kratkem posvetu so se odločili, da bodo proti Ajčjaku (kota 911) odrinili v dveh kolonah, da bi partizane dobili v klešče.

Medtem je odzvonilo poldne in pri Petkovih je zadišalo po okusni jedi, h kateri so domači povabili tudi terenska politična delavca iz skrivališča v gospodarskem poslopju. Odšla sta Brunet in Natlačen, novinec Peter Potočnik-Polškmh seje zadovoljil s popotnico, zato je ostal na maro fu. Toda komaj so pri Petkovih dobro posedli za mizo, že se je sredi veže prikazal raztrganec Špindler. Tam je naletel na trinajstletno domačo hčer Štefko in jo vprašal, če so v hiši partizani. Deklica seje sicer spretno znašla in rekla, da ni nobenega, žal pa je ravno v tistem hipu iz kuhinje stopil Milko Brunet. Mislil je, da so zunaj partizani, zato je bil brez brzostrelke. Ko je prepoznal Špindleija, seje pognal na vežna vrata, kjer pa so že bili Nemci. Najbližnjemu je iztrgal puško, potem pa začel teči proti gozdu, toda še preden je pritekel blizu kašče, ga je zadel v noge nemški rafal, potem si je pognal kroglo v glavo. Vojaski referent Ivan Natlačen seje zatekel v stransko sobo, vendar so sovražniki to opazili in ga smrtno ranili, nakar je izkrvavel v veži. Rešil se je le Peter Potočnik-Polškruh, ki je planil iz marofa proti gozdu in srečno utekel. Nemci so streljali za njim, vendar ga niso zadeli.⁷

Streljanje pri Petku je partizanskim poveljnikom naznanilo, da so Nemci v bližini in da nameravajo obvladati Petkov vrh, od koder bi na partizane streljal zviška.

Majorju Ivanu Kovačiču-Efenki ni bilo težko razpoznati te nakane, po poročilih obveščevalca Martina Klobučarja pa je tudi sklepal, da sovražniki niso posebno številni. Brez oklevanja je ukazal, naj jih 3. bataljon z jurišem nažene v dolino, poročnik Milenko

Martin Pačnik z Zgornjega Razbor/a (levo), ki je padel na Petkovem vrhu, in Matevž Suhoveršnik-Enclov iz Šmiklavža (desno), ki je bil smrtno ranjen 14. aprila 1944 pri Černevšku v Tirošku (umri je v Celju). Za desetaija Janeza Malešiča-Malajca iz Tuševega Dola, ki je tudi padel na Petkovem vrhu, se fotografija ni ohranila

Knežević paje začel kar vriskati. Tudi poročnika Jože Škufca-Martin in Franc Jakša sta takoj skočila na juriš.

Ta naskok je bil težaven in tvegan, kaj ti nekaj Nemcev je že zasedlo Petkov vrh. Vendar izbire ni bilo, s prevladujočega grebena jih je bilo treba vreči, ne glede na žrtve. Te nuje so se zavedali zlasti tišti, ki so bili v brigadi od ustanovitve, med njimi tudi desetar Janez Malešič-Malajc iz Tuševega Dola. In tako seje pripetilo, daje najprej omahnil ravno on, ko je nameraval z ročno bombo uničiti nemško mitralješko trojko pri Završkem Stepnjaku, žal pa ga je prej preparai rafal. Podobno usodo je doživel Martin Pačnik z Zgornjega Razborja, ki seje bataljonu pridružil že tedaj, koje pomagal poročniku Viktorju Cvelbajju-Stanetu od Petelanška rešiti hudo ranjenega kapetana Jožeta Lepina-Risa. Pačnik je padel, ne da bi njegovi tovariši to opazili, Petkovi so njegovo truplo našli šele čez tri dni. In vendar navala 2. čete ni bilo mogoče zadržati, zasopli in z zadnjimi atomi moči so njeni borci zavzeli Petkov vrh, kjer je obležal nemški oficir. Pri njem je poročnik Jože Škufca-Martin zaplenil lično

nemško brzostrelko s pregibnim kopitom, veliko streliva zanjo in pištolo, Anton Dragar-Ciril pa gaje slekel in se preoblekel v uniformo črnih luftsucev.

Z zavzetjem Petkovega vrha so bili borci 2. čete na konju. Zgodilo se je ravno tisto, kar so kanili doseči Nemci, samo da so bile vloge zamenjane. Njihovi vojaki so se znašli zdolaj in partizani zgoraj, kar so slednji takoj izkoristili in navalili z vsemi močmi. Ponekod so se s sovražniki čisto pomešali, izid je bil tak, da je bil Miko Čemas iz Zilj pri Vinici tudi huje ranjen. A to je bilo tudi vse. Huje je bilo za nemške luftsuce. V nekem zakotnem jarku so jih partizani dobili v precep, tako da so se iz tište goščave komaj rešili. Tam je bilo potem vse krvavo. Čete, ki ji je poveljeval poročnik Franc Jakša, Nemci niso mogli ustaviti, za nameček pa jim je med umikom udarila v bok še težka bređa in vsa 1. četa, ki jo je popeljal v naskok Rado Vidrgar-Polde. Partizani so s takim manevrom sovražnikom preprečili umik v Ljubno. Med begom v dolino jim je ostala le smer proti Gornjemu Gradu, po kateri so klestili rafali težke bređe. Kronist Nande Sedej je zapisal, da so partizani pobili okoli 10 Nemcev, ki so jih njihovi tovariši vlekli čez Završke njive. Toda brigadni obveščevalci so zvedeli, da so sovražniki izgubili 22 mož. To je potrdil tudi kmet Gornji Zavolovšek, ki je moral trupla padlih nemških vojakov zvoziti v Gornji Grad.⁸

V štabu 3. bataljona se po boju niso utegnili niti pošteno oddahniti, koje k Ramšaku prihitel kurir iz brigadnega štaba. Prinesel je nujen ukaz, da mora bataljon z nastopom noči oditi čez Novo Štifo do vasi Poljana pri Sovinji Peči.

Isto povelje je dobil tudi štab 1. bataljona, ki pa ni bil v tolikšni tiski s časom. Svoje enote je od Sp. Špeha povedel že popoldne, da bi spotoma lahko pridobival nove partizane. Od Sv. Lenarta sta se mu tedaj pridružila Anton Jelšnik in Martin Ugovšek, iz Šmiklavža pa Anton Suhovršnik. Zaradi novačenja se je 1. bataljon tako zamudil v Novi Štifi, da gaje tam pozno ponoči srečal 3. bataljon. Od tam sta skupaj nadalj evala pot in ob tretji uri zjutraj prispela na Poljano. Povsem samostojno pot je imel 2. bataljon, ki se je premaknil v Sovinjo Peč.

Do jutra so patrolje 3. bataljona pripeljale še štiri nove borce: Ivana Rihterja iz Tiroska, Janeza Žerovnika in Jožeta Štiglica iz Dola ter Matevža Zavolovška iz Delcev pri Bočni.

V Poljani in Sovinji Peči je bilo za počitek 36 ur časa, in to ne brez razloga, kajti v brigadnem štabu so dobro vedeli, da štab cone pripravlja drzno in širokopotezno akcijo.⁹

Hude izgube 3. bataljona ob napadu na Radomlje

Razmere za novačenje novih borcev so bile več kakor ugodne. Malo prej smo se lahko nazorno prepričali, daje bilo štajersko prebivalstvo dovzetno za gesla Osvobodilne fronte o svobodni in združeni Sloveniji. Edino, kar je oteževalo številčno krepitev partizanskih brigad na Štajerskem, je bilo pomanjkanje strelnega orožja. Preskrbo z njim je skušal štab 4. operativne cone rešiti na dva načina: z dobavo iz zalog glavnega štaba na Dolenjskem in z napadi na Nemce med premiki ali v njihovih postojankah.

Dobave iz glavnega štaba je pospešil tako, daje dotedanje patrulje za prenos orožja v predelu južno od Save preuredil v 1. bataljon Kamniško-zasavskega odreda. Uspeh se je pokazal že prve dni aprila, ko je štab cone lahko razdelil podrejenim enotam 180 pušk, 4 lahke minomete, 4 lahke mitraljeze, 5 težkih mitraljezov in 5 protitankovskih pušk. Od tega je Tomšičevi brigadi namenil 1 lahki minomet, 1 težki mitraljez, 1 protitankovsko puško in 30 pušk.¹⁰ Toda glede na potrebe je bilo to kakor kaplja v moje. Zato je moral štab cone razmišljati predvsem o tem, kako naj bi brigade do potrebnega orožja in streliva prišle v nemških postojankah.

Z načrtovanimi napadi na Luče, Ljubno, Radmije in Rečico ni bilo nič. Štab 4. operativne cone si je sicer obetal, da bo 200 kg razstreliva pridobil prek terenskih političnih delavcev, toda to se ni posrečilo, za nameček pa je izgubil tudi zvezo s štabom 14. divizije,* ki naj bi pri napadu na nemške postojanke v Zgornji Savinjski dolini sodeloval s Šercejjevo in Bračičevo brigado. In ravno med to negotovostjo je dobil poročilo, da je v Radomljah, kjer so Nemci snovali veliko vežbališče za nemško delovno službo (Arbeitsdienst), precejšnja količina rezervnega orožja. Nemudoma je ukazal, naj Šlandrova in Tomšičeva brigada napadeta to postojanko.¹¹

Po obvestilih, ki so jih zbrali obveščevalci štaba cone ob sodelovanju radomeljskih aktivistov, je bilo v Radomljah do 30 orožnikov in od 80 do 100 oboroženih pripadnikov Arbeitsdiensta. Nemški orožniki so bili nastanjeni v hiši, ki jo je ob začetku vojne kupil Boltez (zdaj Prešernova 12), vendar so domiselno in močno utrdili tudi

* Štab 14. divizije je tačas preživel precejšnjo krizo. Najprej je 30. marca ob umiku iz Topolšice padel divizijski politični komisar Stane Dobovičnik-Krt, potem pa je bil 4. aprila 1944 še po nesreči ranjen divizijski komandant Jože Klanjšek-Vasja, tako da sta od prejšnjega štaba ostala le namestnik komandanta Tone Vidmar-Luka in namestnik političnega komisarja Matevž Hace. Toda tudi Hace bi moral tedaj že prevzeti novo dolžnost v štabu cone (Zbornik VI/12, dok. 111 na str. 416 in dok. 125 na str. 474).

sosejdnjo Marenkovo hišo (zdaj Prešernova 14). Zraven nje so zgradili betonski bunker, iz katerega so obvladali dohode s severa in vzhoda, pri osrednji zgradbi pa dva, prvega na jugovzhodni, drugega pa na vrtu z zahodne strani, ki so jih povezali z rovi. Ražen tega so nad streho orožniške postojanke zgradili visok stolp s strelnimi linami, ki so jih obložili z vrečami peska, dostop k utrdbam od vzhoda pa je oteževal tudi Nastranov plot iz bodeče žice, tako da orožniške postaje sploh ni bilo mogoče zavzeti. Močnejše utijeni sta bili še dve točki, ki soju stražili nemški vojaki: prva sredi Radomelj pri Spornu, kjer je v hiši izgnanega Slovenca Cirila Genitzer (tam so imeli stanovanja tudi trije nemški oficirji) ter v Homcu ob kanalu Mlinščice, kjer je v valjčnem mlinu pregnanega Ivana Nastrana gospodaril Rihard Rebernik s Koroškega. Tudi nekdanji Sokolski dom (tam je zdaj kino, Prešernova cesta 43), kjer je prebivalo kakšnih 40 nemških vojakov, je bil močno grajen in preurejen za obrambo. Toda slaba stran nemške razvrstitve je bila v tem, da so bila naštetna nastanišča daleč narazen in slabo povezana (glej skico št. 1 na str. 369).

Najšibkeje utrjen je bil osrednji tabor nemške polvojaške organizacije, ki so ga Nemci zgradili s homške strani Kamniške Bistrice. Tam so naredili 20 barak. V njih je bilo nastanjenih kakšnih 60 pripadnikov Arbeitsdiensta. Večina barak je bilo praznih, kar je pomenilo, da nameravajo nemške vojaške oblasti v Radomljah urediti pomembno središče za učenje mladih ljudi, ki bi jih bilo mogoče uporabiti tudi za boj s partizani. To bi utegnlo ovirati predvsem aktiviste OF; v veliki nevarnosti pa bi bila tudi skrivna partizanska bolnišnica Triglav v bližnjih Kolovških gozdovih, kjer so se zdravili številni ranjeni borci Šlandrove in Tomšičeve brigade. To so bili še dodatni razlogi, da z napadom na Radomlje ne kaže odlašati.¹²

Na podlagi zbranih podatkov se je partizanom z napadom na Radomlje obetal vsaj delni uspeh, vendar s pogojem, da posadka ne bo dobila pravočasne pomoči iz sosednjih nemških postojank. Najbližji in vojaško najmočnejši postojanki sta bili v Kamniku in Domžalah, precej oddaljeni in manj nevarni pa v Lukovici in Krašnji. Za zavarovanje napada iz teh treh smeri je bilo treba izločiti vsaj polovico enot. Ker pa je bilo to še zmeraj malo, je bilo treba Nemce iz okoliških postojank predvsem preslepiti z navideznima napadoma na Kamnik in Domžale.

Po tem in takem premisleku je štab cone zapovedal, daje treba Nemce v Radomljah napasti z enim bataljonom Tomšičeve in dvema bataljonoma Šlandrove brigade, za oba slepilna napada in varovanja pa je namenil dva bataljona Tomšičeve in en bataljon Šlandrove. Najtežavnejšo napadalno nalogo je dobil 3. bataljon Tomšičeve: s 1. četo bi moral zavzeti močno grajeno Genitzejevo

trgovino, z 2. pa obkoliti in držati v šahu orožniško postajo, ki je bila tako temeljito utrjena, da se ji ni bilo mogoče niti približati. Znatno lažjo nalogo je dobil 2. bataljon Šlandrove, ki bi moral ob pomoči minercev zavzeti slabše branjeni Sokolski dom, najlažjo dve četi 1. bataljona Šlandrove, ki bi morali opraviti s pripadniki Arbeitsdiensta v barakah pri Bistriškem mostu, zelo težavno pa ena četa 1. bataljona Šlandrove brigade, ki bi morala zavzeti močno zastraženi in utrjeni Nastranov mlin (glej skico št. 1 str. 369).

Napadajoče enote torej niso imele preprostih nalog, zato je vodstvo celotne operacije prevzel novi komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda.

Pri varovalnih nalogah je bilo glede težavnosti obrnjeno. Tam je najtežavnejšo nalogo imel 3. bataljon Šlandrove brigade, ki bi moral najprej slepilno napasti nemške utrdbe v Domžalah, nato pa zadrževati tište sovražnike, ki bi nameravali priti na pomoč radomeljskim od Domžal po levi ali desni strani Kamniške Bistrice. Bistveno lažja naloga je bila odrejena 2. bataljonu Tomšičeve, ki bi moral slepilno napasti Kainnik in preprečiti prihod nemškega vojaštva mimo Duplice proti Radomljam, še lažja pa 1. bataljonu Tomšičeve. Ta bi se moral razvrstiti v zasedo blizu Trnjave in zadržati tište Nemce, ki bi proti Radomljam prodirali po Črnem grabnu s celjske strani.¹³

Naloge za napad in varovanje napada na Radomlje so četni in bataljonski poveljniki Tomšičeve brigade preučili dopoldne 6. aprila v Sovinji Peči, kajti enote so morale oditi naprej skozi Pirševo in čez tuhinjsko cesto že sredi popoldneva.

Najbolj seje mudilo 3. bataljonu, ki je odhitel s Poljane ob petnajstih, da je do mraka lahko prispel na Veliko Lašno in se tam pridružil Šlandrovi brigadi. Šele tam, koje bil skupen zbor, je Maijan Jager-Ris zvedel za zapoved, da mora nemudoma oditi iz brigade proti Savi in prek nje. Toda na Dolenjsko in od tam v Drvar ni prišel nikoli, kajti štab 4. operativne cone je kmalu doumel, da na mladinsko zborovanje ne bo mogel priti pravočasno. Zato gaje že po dveh dneh imenoval za namestnika političnega komisarja Kamniško-zasavskega odreda, za začasnega namestnika političnega komisarja v 3. bataljonu Tomšičeve pa je bil imenovan Jože Snoj-Piki.

Po Risovi izločitvi so bili četama dodeljeni domačini iz Šlandrove brigade, ki so dobro poznali Radomlje in pot do tja, nakar so bataljoni skozi Dupeljne zavili na desno proti Žičam in Rovi, kjer so se razvejali za napad.

Tudi 1. bataljon Tomšičeve je do Velike Lašne pešalil po isti poti, toda z Lašne je pohod nadaljeval prek Preserja pri Zlatem Polju naravnost proti jugu. Položaje okoli Trnjave so njegovi povelj-

niki dobro poznali že od marca, zato enot ni bilo težko pripeljati do ceste in jih prikriti v zasedah.

Docela samosvojo pot je imel 2. bataljon Tomšičeve. Vodil gaje namestnik komandanta Ivan Zore-Jernej, kije tam poznal vse kraje, poti in bližnjice. Iz Sovinje Peči je odšel nizdol čez Pirsevo do Vase-nega, od tam na Veliko Lašno, potem pa desno prek Vranje Peči, Zg. Palovč in po žlebu Krajčka do Perovega, tako da je predmestje Kamnika dosegel južno od Starega gradu, kjer so imeli Nemci pro-tiletalsko posadko s topovi. Takoj, ko so začutili partizane, so začeli nabijati s svojimi orožji, a brez uspeha, ker so bili položaji napadal-cev v mrtvem kotu.

Mitralješki oddelek 2. bataljona Tomšičeve je težko bredu po-stavil pod hišo Na hribu (zdaj Bevkova 4), katere lastnik je bil Jože Vajs. Od tam je jel streljati v obrate tovarne Titan, ki je delala za nemško vojsko. Rafale s svetlečimi kroglami je usmeril tudi proti mogočni Flerinovi hiši (zdaj Kranjska cesta 2), okoli katere so bile nemške vojaške barake z motorizacijo, ki naj bi se vnele, kar pa se ni posrečilo. Med streljanjem bi morala ena četa prebresti Kamniško Bistrico in blizu Bukovnika napraviti zasedo, da bi preprečila odhod nemškega vojaštva na pomoč proti Radomljam. Vendar so se parti-zani uračunali, kajti streljanje v Radomljah seje začelo že ob 21.45, to pa je bilo precej prej, kakor so se bili dogovorili. Zaradi tega slepilni napad na Kamnik ni prinesel zelenega učinka.

Tudi 3. bataljonu Šlandrove brigade, ki bi moral slepilno napa-sti Nemce v Domžalah, se ni godilo nič bolje. Štab cone je ugotav-ljal, da je napadel s premalo odločnosti. Zato so imele več dela njegove zasede ob poteh, ki so vodile prek Mengeškega polja, ki so se skrile pri Hrastajevem kozolcu, pri Šubjevem hrastju in na polju pri sedanji tovarni Lek.¹⁴

Presenečenje seje posrečilo le pri barakah Arbeitsdiensta zraven Bistriškega mostu. Tam je 1. bataljonu Šlandrove uspelo obkoliti barake, zavzeti manjše utrdbe ter z jurišem prepodi ti oborožene pri-padnike Arbeitsdiensta prek reke proti Sokolskemu domu. Seveda pa je bil beg v tisto smer nemogoč. Večjo skupino teh sovražnikov je na Šrajevem dvorišču prestregel, obkolil in obvladal 2. bataljon Šlandro-ve brigade. Zajel je 24 oboroženih vojaških uijencev, med njimi enega podoficiija, zaplenil pa je 18 pušk, dva samokresa, eno brzostrelko in dva puškomitraljeza, pa tudi precej streliva in vso vojaško opre-mo. Obračunavanje z ostanki Arbeitsdiensta, ki so skušali braniti barake na desnem bregu Kamniške Bistrice, je trajalo še poldrugo uro. Borcem 1. bataljona Šlandrove je uspelo večino barak zavzeti in zažgati. Pogorelo jih je 18, ogenj je prizanesel samo dvema.

Nemška straža v Homcu pri Nastranovem mlinu je bila budna.

Zasedena sta bila oba betonska bunkerja, tišti zraven vhoda na dvorišče in tudi tišti z južne strani mlina. Udarina skupina iz 1. bataljona Šlandrove seje skušala prebiti do mlina v kritju hleva in gospodarskega poslopja ob makadamski cesti, vendar se od hleva naprej ni dalo. Zato so šlandrovci stražo v bunkejih le dražili in pazili, daje bila dobro obkoljena, med poveljem za umik pa so Nastranov hiev in gospodarsko poslopje zažgali.

Napad na sovražnike v Sokolskem domu je od začetka obetal popoln uspeh. Minometalci 2. bataljona so z natančnimi zadetki utišali odporne točke v oknih, nato so minerei zgradbo trikrat zaminirali. Toda medtem so se sovražniki umaknili skozi kletne prostore v rove in utrdbe okoli postojanke, potem pa se od tam srdito upirali. Ker je minercem zmanjkalo razstreliva, so bili šlandrovci brez moči, da bi napad na zgradbo uspešno dokončali, izmikala pa se jim je tudi njihova zaščitnica, tema.¹⁵

Najtrši oreh so bili sovražniki v orožniških utrdbah, ki jih je imela na skrbi 2. četa 3. bataljona Tomšičeve brigade. Poveljstvo napada seje tega dobro zavedalo, zato je odredilo, naj poročnik Franc Jakša s svojimi partizani nemško orožniško postajo samo obkoli, potem pa čvrsto drži v šahu, da orožniki ne bi mogli motiti napada proti drugim postojankam. Več sije obetalo z napadom na Genitzerjevo trgovino pri Spornu. Tarn so ga poleg življenjskih in drugih potrebščin mikali trije nemški oficiji, oboroženi z brzostrelkami, predsem pa gestapovčeva žena, kije ustrahovala partizanom naklonjene domačine, daje vse trepetalo pred njo. Treba bi jo bilo prijeti in ustreliti, kar bi veliko pomenilo za nadaljnji razmah Osvobodilne fronte v okolici Radomelj. To nalogo bi morali opraviti partizani 1. čete 3. bataljona Tomšičeve, ki jim je poveljeval podporočnik Rado Vidrgar-Polde. Da bi napad zagotovo obrodil uspeh, seje četi pridružil tudi bataljonski komandant Ignac Horvat-Imre.

Tomšičevci so v središče Radomelj prišli po stranski poti od Hudega mimo Gasilskega doma, kjer je stai križ, ki ga zdaj ni več. Tarn so se ločili partizani 2. čete, sklonjeni so eden za drugim smuknili prek ceste, potem pa se razvili v strelce čez vrtove proti stari (nenaseljeni) Nastranovi hiši in gnojišču, da bi lahko obkolili in z ognjem obvladovali orožniške utrdbe. Borci 1. čete so od nabožnega znamenja proti Spornu prodirali po cesti v kritju hišnih zidov. Brž ko so prišli blizu Sporna, je poročnik Ignac Horvat-Imre na zgornjem oknu zapazil nemški mitraljez. Napadalci so se kljub temu neopaženo priplazili na Špornovo dvorišče in zasedli zidano gospodarsko poslopje. Tam za stebri in zaslone na zidanem ganku so si poiskali zaklone, da bi izza njih z lahkim minorne tom in strojnica-mi prisilili k molku odporne točke v Špornovi hiši, s tem pa tudi

zavarovali skupino petih bombašev, da bi lahko vdrl v napadeno zgradbo.

Po prvem rafalu pri Bistriškem mostu, ki je bil znak za splošni napad, so začeli streljati tudi mitraljezi 1. čete 3. bataljona Tomšičeve. Rafale so usmerili na vhodna vrata in na okno z mitralješkim gnezdrom. To odporno točko je vzel na muho tudi Slavko Ivančič-Basač z lahkim minometom.

Na stopnicah ob vhodu k Spornu je bil že po prvih strelh v ramo ranjen nemški stražar. Dobil pa je prestrel samo skozi mehko. Rana je bila tako nenevarna, da je za zaustavitev krvi zadostoval samo obliž in še preden ga je dobil, je hudo ranil enega izmed napadalcev. To je bil verjetno politdelegat Janez Mlakar, Paveljčev iz Podcerkve pri Ložu. Zadet je bil v glavo. Toda tedaj je postalo tudi jasno, da so vrata v Špornovo hišo zapahnjena, zato je bataljonski komandant Imre ukazal, da jih Slavko Ivančič-Basač razbije z lahkim minometom, kar se mu je hitro posrečilo. Takrat so Nemci začeli kričati, da se vdajo. Poročnik Ignac Horvat-Imre jim je verjel. Prevare so skupaj z njim nasedli: četni politični komisar Ivan Mazivencelj,* doma z Izanske ceste v Ljubljani, puškomitraljezec Franc Sodec iz Gornje Lokvice, stabni kurir Mirko Ržek z Rakeka in vodnik Anton Maucec-Lado z Rakovnika pri Šentrupertu. Komaj pa sta Imre in Lado prekoračila hišni prag, je nemški stražar nemudoma sprožil rafal iz brzostrelke, kije poročnika Imreta hudo ranil v koleno, vodnika Lada pa nevarno prestrelil skozi stegno. Istočasno so Nemci skozi okno vrgli težko bombo, kije ubila četrtega političnega komisarja Venclja, ranila pa borca Franca Sodca in kurirja Mirka Ržka. S tem so bili partizani odbiti, ker pa so izgubili kar štiri poveljujoče, jih je zajelo tudi malodušje.

Nemci pri Spornu so partizansko slabost takoj izrabili in odpor okrepili. Začeli so srdito nažigati iz več strelnih lin. Četna bolničarka Munira Baraković-Mira in skupina reševalcev, ki jih je vodil Bogdan Struna-Jan, je morala poročnika Imreta, vodnika Lada, borca Sodca in kurirja Ržka izvleči od Sporna med najhujšimi rafali. Da bi odnesli tudi truplo komisarja Venclja, pa sploh ni bilo mogoče, ker bi to zahtevalo preveč novih žrtev.

Rafali iz Špornove hiše so partizanska orožja prikovali v kritja. Jože Snoj-Piki in Slavko Ivančič-Basač se dolgo ništa mogla niti ganiti. Ivančičje preslišal celo povelje za umik. Koje spoznal, daje ostai sam, je izrabil Nemčevo menjavanje šaržeija, najpej vrgel lahki

* Fotografiji Ivana Mazija-Venclja, predvojnega kandidata KPS in člana Vzajemnosti Ljubljana-Barje, sta bili objavljeni v knjigi Tomšičeva brigada 3 na str. 137 (skupinska).

minomet na gnojišče in potem ob novi menjavi streliva tja skočil še sam. Tudi na gnoju je kar brizgalo od rafalov. Presledke med nemškimi rafali je izrabil tudi za to, da je spravil minomet z gnojišča čez zid na cesto, za njim pa se prek zidu pognal tudi sam. Bil je zadnji, ki seje umikal iz Radomelj.¹⁶

Partizani 2. čete 3. bataljona Tomšičeve, ki so obkolili Marenkovo hišo in zgradbo orožniške postojanke so našli nekaj kritja le za staro Nastranovo hišo in gnojiščem, drugod pa so samo plegli za svoje nahrbtnike in ždeli, ne da bi se kateri drznil premakniti ali ustreliti, saj bi s tem samo izdal svoj položaj. Enako taktiko so izbrali radomeljski orožniki, ki so patizane čutili, niso pa nobenega videli. Zadovoljni so bili, da skozi strelne line lahko prežijo brez večje nevarnosti. In vendar so preživljali hude trenutke.

Poročnik Franc Jakša se ni odrekel skušnjavi, da zakletim sovražnikom slovenskega naroda ne bi prizadejal kakšnega zla. Izza stare Nastranove hiše je proti utrdbam nameril natančni italijanski lahki minomet. Prva mina je zadela in raztreščila okno na Marenkovi hiši, druga, ki je oplesknila okenski okvir, pa se je stočila mimo sedečih orožnikov čez ves hišni prostor do nasprotne stene, vendar se ni razpočila.

Komaj seje plegel ta preplah, seje orožniški komandir domislil, da bi bilo treba iti gledat k Spornu, če tamkajšnja straža potrebuje strelivo ali drugačno pomoč. Brž je sestavil patroljo petih mož, ki jo je vodil sam, v njej pa je bil tudi partizanski somišljenik Karei Girandon. Z Marenkovega vrta so se splazili pod ograjo na Pogačarjevo dvorišče in čezenj izza hišnega kritja, tako da so ob živi meji prišli do Boltezovih. Od tam so morali posamič in prihuljeno preskočiti za koštanje na Nastranovo dvorišče in se mimo kuhinje približati Špornovi hiši. Tarn so se dali prepoznati branilcem. Komandir orožniške postaje je vprašal, če je od straže pri Genitzerju kdo ranjen in če potrebujejo strelivo ali kako drugačno pomoč. Z okna so mu odgovorili, daje ranjen samo eden, toda tako neznatno, da se lahko bojuje naprej. Streliva in ročnih bomb imajo dovolj, zato ne potrebujejo nobene pomoči.*

Medtem so partizani nekaj začutili in začeli ukrepati, da bi orožniško patroljo zajeli ali uničili. Znašla se je v hudi nevarnosti. Ob vračanju čez Pogačarjevo dvorišče je prišlo še do nesporazuma z branimi v Marenkovi hiši. Le za las je ušla smrti od svojih ,kameradov'.

* Ta podatek zanika nekatera pričevanja, da je Nemcem pri Spornu zmanjkalo streliva in da so samo še čakali, kdaj bodo vdrli v hišo partizani, ki pa za nemško stisko niso vedeli, in jih polovili (zapisnik o ogledu z dne 30. aprila 1990).

Ko se je začela noč prevešati čez drugo uro, so se vnovič opogumili, ko pa so začutili, da se partizani umikajo, so brž sprožili mitraljeze v temo. K sreči pa niso zadeli nobenega.¹⁷

Razlog za olajšanje med orožniki v Radomljah so bili boji

3. bataljona Šlandrove brigade, ki se je moral počasi umikati. Ze okoli polnoči je iz Ljubljane v Domžale prihitela nemška motorizirana kolona, v kateri je bilo 20 tovornjakov vojaštva in nekaj oklepnikov. Iz Domžal, kjer so jih okrepili Nemci iz tamkajšnje posadke, so združeni sovražniki pritiskali po obeh straneh Kamniške Bistrice navzgor. Ena kolona je prodirala po cesti skozi Rodico proti Jaršam in Preseijam, druga pa je šla čez most na Viru proti Količevemu. Partizanske zasede so bile prešibke, zato so se morale med boji postopoma umikati. Nemce so uspešno zadrževale, dokler se napadajoče enote ob pol treh niso umaknile iz Radomelj do Rove.

Za vodnika Antona Mauca-Lada* je bila ta pot usodna. Rana na nogi je bila mnogo hujša, kot je mislil. Ker se je ranjene noge držalo mnogo strjene krvi, se je šel po prihodu do Rove umiti v potok Rovščico. tega pa ne bi bil smel storiti, ker sije s tem rano razmočil in tam takoj izkrvavel.¹⁸

Med umikom so Šlandrovo brigado ovirali ujetniki. Zato je štab

4. operativne cone odredil, naj jim šlandrovci odvzamejo uniforme in jih izpustijo. To so naredili pri Kolovcu. Od tam so se osvobojeni ujetniki vrnili do Radomelj v samih spodnjih hlačah. To je pri prebivalstvu zbudilo mnogo prikritega smeha in dobre volje.

Poskrbeti je bilo treba tudi za ranjence, ki jih je bilo iz obeh brigad še deset. Prenesli so jih na javko partizanske bolnišnice Triglav, ki je bila nedaleč stran. Iz 3. bataljona Tomšičeve so tjakaj spravili komandanta Ignaca Horvata-Imreta, politdelegata Janeza Mlakajja-Paveljčevega in borca Franca Sodca, le kurir Mirko Ržek je imel take rane, da mu v bolnišnico ni bilo treba iti.

Po vsem tem je bilo treba razdeliti še plen. 3. bataljon Tomšičeve je od zaplenjenega orožja dobil en lahki mitraljez. Cena zanj je bila prehuda, saj je za zmeraj izgubil kar pet starih partizanov in poveljnikov. Brigadni štab je namesto njih takoj imenoval nove ljudi: za vodnika 2. voda 1. čete znanega puškomitraljezca Antona Peterlina iz Slatnika pri Žlebiču, za političnega komisarja 1. čete Bogdana Struno-Jana iz Galjevice, za novega komandanta 3. bataljona Tomšičeve pa je zahteval, da se iz Šercerjeve brigade vrne poročnik Viktor Cvelbar-Stane.¹⁹

Tudi Šlandrova brigada je imela precejšnje izgube. Štab cone je

* Fotografija vodnika Antona Mauca-Lada, ki je bil zaradi svojih junaštev splošno znan, je objavljena v knjigi Tomšičeva brigada 2 na str. 402.

za obe brigadi poročal o 4 mrtvih, 11 ranjenih in 10 pogrešanih. Takoj je treba pibiti, da slednjih iz Tomšičeve ni bilo, to poročilo pa kaže popraviti tudi glede mrtvih. Na bojiščih so izdihnili štiije partizani, eden pri barakah, eden na Rodici, eden pri Sokolskem domu, eden pa pri Spornu. Med umikom sta ranam podlegla še dva, vodnik Anton Mauec-Lado iz Tomšičeve in neki Rakovčev iz Šlandrove brigade. Torej je ob napadu na Radomlje padlo 6 partizanov, 10 je bilo ranjenih, 10 pa pogrešanih.

Pri nemških izgubah je consko poročilo samo delno točno. Glede ujetih je premajhno, ker Nemci navajajo številko 40, o mrtvih sovražnikih pa je močno pretirano. Nemško poročilo je premalo celovito, vendar iz natančnih poizvedb izhaja, daje nemška vojska imela samo enega lahko ranjenega. Pri Fojkelnu je ležal ubit tudi en nemški orožnik, vendar so ga partizani tja privedli iz okolice Domžal. To pomeni, da so imeli Nemci ob partizanskem napadu na Radomlje enega mrtvega, enega laže ranjenega ter 24 ujetih in 16 pogrešanih.

Toda še istega dne seje izkazalo, da so Nemci ob napadu na Radomlje doživeli hujši poraz, kot bi se dalo sklepati iz številke o padlih, ranjenih in ujetih. Stavba Sokolskega doma je bila tako poškodovana in razmajana, da so sklenili iz nje nemudoma umakniti posadko nemške vojske, kar je pomenilo, da bo brez straže ostalo tudi prigrabljeno Genitzerjevo imetje, zato seje zloglasni gestapovec z ženo in tremi otroki takoj izselil iz Špornove hiše. Poročilo o tem je imel conski štab v rokah že naslednjo noč, zato je 2. bataljon Šlandrove že 8. aprila 1944 zvečer dobil povelje, da se mora nemudoma vrniti v Radomlje in požgati obe opuščeni zgradbi. Šele s to akcijo, ki je uspela brez nezgod, je bil napad na Radomlje pripeljan do konca.²⁰

Dogodki, boji in izmikanja v soseščini Črničca

Brigadni štab je še med radomeljsko operacijo poskrbel, da se bodo njegove enote po končanih akcijah lahko varno vrnile v okolico Črničca. To nalogo je dobil 2. bataljon, ki je do treh zjutraj vznemirjal Nemce v Kamniku, potem pa se podviral nazaj skozi žleb potoka Krajčka do razpotja pri Lancaiju (kota 711), odkoder gaje Ivan Zore-Jernej popeljal po grapi Suhega potoka do Vrhpolja pri Kamniku. Tam seje 7. aprila 1944 še pred zoro prikril v zasedo ob tuhinjski cesti. Toda njegovi partizani so na prihod sovražnikovih vozil prežali zaman vse do petnajstih. To ni bilo nič čudnega, saj so imeli sovražniki dela čez glavo pri Radomljah. Tudi Nemci iz Smartnega v Tuhinju si niso upali nikamor. Zato bataljon med pohodom čez Markovo in Studenco do vasice Kališe ni imel nobenih

nevšečnosti, zvečer pa je šel en vod po pivo in druge dobrrote celo v Stranje.

Tudi 1. in 3. bataljon tega dne ništa imela spopadov. Prvi se je iz zased pri Trnjamah umaknil v Preserje pri Zlatem Polju, kjer je skrbel samo za straže in patrulje, tretji pa se je vse do mraka zadrževal na Veliki Lašni in počival. Sele zvečer sta se bataljona spustila v Vase-no, potem pa pešačila navkreber do Bele Peči. Tam je bilo nočnega pohoda konec: 1. bataljon se je nastanil v vasi Poljana, 3. pa v Sp. Sovinji Peči in v Osredku, vendar je 2. četo poslal v zasedo na cesto.

Po prihodu v nastanišča z obeh strani Črničca so se enote dobro zavarovale. Na cesto od Gornjega Grada skozi Črni kot je pazil

1. bataljon, in to tako, da je v gozdu na vzhodni strani Loma prikril težki mitraljez znamke flat, s katerim je rokoval izkušeni partizan Ivan Mrmolja, drugo mitraljesko zasedo pa je imel na poti, ki je iz Nove Stifte vodila mimo Tomanove kmetije. Kamniško smer in serpentine od Osolnika do Podloma je imel na skrbi 2. bataljon s težko brezo, dostope iz Tuhinjske doline pa so s patruljami nadzirali borci 3. bataljona.²¹

Čete se podnevi niso premikale, toda to nemških vohljačev ni oviralo. Enemu izmed njih je uspelo zapaziti 2. bataljon na Kališah, nič pa ni vedel o drugih dveh, ki sta bila na Poljani in v Sp. Sovinji Peči. Zato je izdajalec naredil Nemcem slabo uslugo, obenem pa se je tudi razkril.

To je bil Franc Mavrič-Pančur, ki je v Gornji Grad poslal hčer Tončko s sporočilom, da je na Kališu polno partizanov, ki hlepijo le po velikonočni potici, zato bi jih bilo mogoče brez težav presenetiti, jim udariti v hrbet in potolči. A na veliko soboto leta 1944 je večina zadrečkih ljudi v partizanih videla narodne junake in svoje rešitelje, zato načelniku obveščevalne službe v Tomšičevi brigadi Tonetu Mavriču med prebivalstvom ni manjkalo oči in ušes. Brž je bil na tekočem, daje iz Gornjega Grada proti Črnemu kotu odrinilo kakih 80 mož nemške policije, ki da jih priganja razvpiti župan Ernest Haudek. Do klanca pri Štangrobu so se pripeljali na štirih tovarnjakih, od tam skozi Črni kot in mimo Tomana proti Črničcu pa so prodirali v dveh kolonah in peš. Njihove premike so ves čas spremljale patrulje 1. bataljona.

Brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka je sklenil enote za boj preurediti tako, da bo od Črničca Nemcem nasproti pohitel

2. bataljon, jih pri Černevškem prestregel in prikoval na tla, nato pa jim bo od Tomana udaril v hrbet in bok 1. bataljon.

Za čelni spopad je bila odrejena 2. četa 2. bataljona, ki ji je poveljeval Jože Pečnikar-Lev, pridružil pa se ji je tudi namestnik bataljonskega komandanta Ivan Zore-Jernej. Partizani so pritekli

od Črnavca po cesti skozi gozd vse do pašnikov nad Černelškom, kjer cesta dela dvojni ovinek, nemški policisti pa so prišli po isti cesti od spodaj navzgor. Nekaj čaja so se le gledali, potem pa je Ivan Zore-Jernej zakričal: »Ogenj!«

Pred 2. bataljonom so nemški vojaški policisti plegli po Černelških njivah in streljali proti partizanom, ki so udarili, potem pa v strelcih nezadržno prodirali od zgoraj navzdol. Nič jih ni moglo zaustaviti. Ker so njihove bombe letele daleč, so se morali policisti plaziti v travnati žleb nad Drečnikom, tam pa so postali tarča ostro-strelca Klementa Planinška-Milana iz 1. bataljona, ki jih je luknjal s Tomanove špice. Ta prostovoljec, pred odhodom k partizanom pa slovit divji lovec, je zanesljivo zadeval do razdalje 800 metrov. Vsak njegov strel je povzročil vrisk bataljonskega političnega komisarja Ivana Božiča-Jova. Sovražniki so spoznali, da jim grozi popolna obkolitev in naskok v hrbet, zato so se dvignili in brez reda zdivjali nazaj proti Gornjemu Gradu. Na plaz so reševali mrtve in ranjene, en mrtev policist pa je obležal na Černelških njivah. Na bojišču je ostalo nekaj pušk, telečnjakov in zabojev s strelivom, ki so jih pobrali borci 2. bataljona, po polurnem boju pa so pogoreli Zavolovška pustota in dva kozolca, ki so jih v ihti zažgali Nemci.

Nemški policisti in z njimi gornjegrajski župan Haudek so tako noro bežali, da so pri Tratarju srečali Pančuijevo Tončko, ki seje vračala z izdajalske poti v Gornji Grad. Samo naglici se je imela zahvaliti, da z njo kar sami niso poravnali računa, kajti bili so prepričani, da jih je namamila v past.

Poraz policistov so skušali preprečiti en srednji in trije lahki tanki, toda obkolitveni manever 1. bataljona Tomšičeve je bil tako nagel in grozeč, da so se tankisti ustrašili zajetja, nakar so proti Gornjemu Gradu prvi zbežali tanki in tovornjaki, za njimi pa so tekli še policisti. Partizani so jih preganjali do Štangroba, ne da bi sami imeli kakega mrtvega ali ranjenega. Vse to seje dogajalo pred očmi praznično oblečenih Zadrečanov, ki so 8. aprila 1944 popoldne čakali na blagoslovljene dobrote, da bi jih zaužili v spomin na Kristusovo vstajenje.²²

Precej šnje količine velikonočnih dobrot so bile namenjene tudi borcem Tomšičeve brigade. Po zmagi nad nemškimi policisti so jih zadovoljne gospodinje Šmiklavža, Tiroška in Črnega kota vabile na domove, jim rezale blagoslovljeno svinjsko gnjat ali sloviti zadreški želodec, zajetne zagozde belega kruha, potiče ali velikonočnega kolača. Marsikatera ženska je pogostila celo domačega sina ali brata, kije tisto praznično soboto skupaj z izkušenimi Dolenjci, Notranjci in Primorci nemškim policistom nagnal strah v kosti. Toda še večje presenečenje so partizanom Tomšičeve brigade pripravili akti-

visti kamniškega okrožja OF v Tuhinjski dolini (to sta storila zlasti France Hribar-Lovro in Josip Jeras), ki so med privrženci Osvobodilne fronte po vaseh zastavili širokopotezno akcijo za obdaritev borcev po brigadah z velikonočnimi paketi.

Akcija je sijajno uspela. Samo Tomšičeva brigada je dobila kakšnih 300 paketov. V njih je bilo velikonočno pecivo in meso, manjkalo pa tudi ni cigaret, drobnih spominčkov ali spodbudnih pišem, ki so jih napisala kmečka dekleta ali matere.

Prevzem teh daril je povzročil tudi nekaj manjših premikov. Brigadni štab s 1. in 3. bataljonom je odšel iz Sovinje Peči in Poljane do Praproč v Tuhinjski dolini, 2. bataljon pa od Kališ v Belo Peč k Osredkaiju. Ker ni bilo daleč, so na pot odrinili šele 9. aprila 1944 pred nastankom dneva, pakete pa so posebno zaupni kmetje pripeljali na vozech.

Pakete z najdragocenejšo vsebino so dobili borci, ki so se med pohodom Štirinajste ali v poznejših bojih posebej izkazali, predvsem puškomitraljezci in namerilci težkih orožij. Največje priznanje je dobil Slavko Ivančič-Basač iz Malih Loč. Brigadni sekretar SKOJ Peter Mendaš-Iztok gaje razglasil za enkratnegajunaka in najbolj požrtvovalnega borca 14. divizije, ki je med februarско kalvarijo čez Mozirске planine edini prinesel lahki minomet, čeprav zanj ni bilo nobene mine več. Izročil mu je paket, v katerem je bilo veliko odličnega peciva, bonbonov in cigaret. Ivančič je v njem našel tudi lično pismo, ki se je začinjalo z naslovom: »Neznanemu junaku!«

Za ljudi, ki so bili vajeni samo enolične hrane iz kotlov, trdega vojaškega življenja, neskončnih pohodov in umiranja, so taka darila pomenila priznanje za žrtve in vsemogoča odrekanja, ki jih je zahteval partizanski boj.²³

Velikonočna darila so v brigadi ustvarila prijetno počutje, ki paje trajalo le čez dan. Na Moravškem so Nemci namreč prav tisto nedeljo uprizorili nevarno hajko proti Šlandrovi brigadi, daje morala kar sredi dneva prečkati cesto prek Črnega grabna. Za nove obrambne boje se je pripravila v hribih okoli Krajnega Brda, Vrha nad Krašnjo, Gabrovnice in Malega Rakitovca, začeli pa so se ob sedemnajstih. šlandrovci so sovražnike odbijali do mraka, zvečer pa so jih zapodili nazaj v Črni graben. Ker so z južne strani doživeli neuspeh, so po Tuhinjski cesti privlekli močne okrepitve, da bi šlandrovce napadli v hrbet od Šmartnega vTuhinju. Kaj Nemci nameravajo, štab Tomšičeve ni vedel, toda za vsak primer je sklenil, naj njegovi trije bataljoni še isti večer odidejo spet na položaje okoli Črnivca.

Enote so se razvrstile tako kakor v noči na 8. april: prvi bataljon se je vrnil na Poljano, drugi na Kališe in v Podlom, tretji pa v Sovinjo Peč, kjer sije našel nastanišče tudi brigadni štab. Enote so

Ostrostrelec Kiemen Planinšek-Milan iz Podvolovljeka (levo), ki je bil med decembrsko nemško ofenzivo vjet in 12. februarja 1945 obešen v Frankolovem, in namerilec lahkega minometa Slavko Ivančič-Basač iz Malih Loč (desno), ki je med pohodom 14. divizije na Štajersko tako hudo ozebel, da mu je iz nog teklo 28 mesecev.

počivale, se vojaško urile ter politično izobraževale še vse do srede, ne da bi kje trčile ob sovražnike.

Sovražniki so zasledovali in hajkali Šlandrovo brigado še ves 10. april, nato pa so si privoščili enodnevni predah. Toda 12. aprila 1944 se je močnejša nemška kolona povzpela na drugo stran proti Menini planini. Obveščevalne patrulje 3. bataljona Tomšičeve sojo sredi dneva zasledile blizu Raven pri Smartnem, nakar sta 1. in 3. bataljon z brigadnim štabom nemudoma prešla cesto Kamnik-Gornji Grad, nato pa se do osemnajstih prikrila v goščavi pod Lomom. Zvečer so patrulje sicer poročale, da se je nemška kolona z Raven umaknila v Šmartno, toda obveščevalci so prinesli vest, da so Nemci vdrli v Črno pri Kamniku, do večera pa so zasedli tudi Podlom in Kališe.²⁴

Štab Tomšičeve je skrbno nadzoroval nemške premike. Da bi Nemcem onemogočil prodor prek Črničca do Gornjega Grada, je

1. batalj onu ukazal, naj brez odloga razstreli manjši cestni most pri Štangrobu ter nad Slugom temeljito zaseka cesto. Komandant policije in varnostne službe za Spodnjo Štajersko je poročal, da je 60 partizanov cesto zarušilo s 70 drevesi. Toda brigadni štab je ob tem tudi sklenil, naj se bataljoni takoj premaknejo v Podvolovljek.

Tretji seje nastanil pri Roscu, drugi in prvi pa pri Funtku in Obcju. Na teh položajih se je v brigadnem štabu oglasil novi namestnik političnega komisaija 4. operativne cone Matevž Hace s patruljo desetih mož, med katerimi je bil tudi fotoreporter 14. divizije Jože Petek. Tajе na kmetijah pri Sv. Antonu naredil serijo posnetkov brigadnega štaba in štaba 2. bataljona. Petek se je pri Tomšičevi brigadi zadrževal do 18. aprila.

Slaba stran tega premika je bila, da bataljoni niso imeli s seboj nobenih zalog živeža. Kuhajem je primanjkovalo zlasti moke. Dobiti jo je bilo mogoče le pri Francu Plazniku-Mlinaiju v Lučah. To odpravo je vodil novi intendant 3. bataljona Stane Režen, ki je razmere v Lučah dobro poznal, za varovanje akcije pa si je izgovoril

1. četo na čelu z Radom Vidrgarjem-Poldetom. Na pot so odšli 13. aprila ob nastopu noči, toda opravili niso ničesar. Slišati je bilo le streljanje. Četa je skušala nemško zasedo pregnati, toda sovražniki so dobili okrepitve, uspeh pa pa je bil ta, da sta k Roscu namesto moke pricijazila dva ranjenca. Hudo ranjen je bil politični komisar 1. čete Bogdan Struna-Jan. Namesto njega je bil za političnega komisaija 1. čete imenovan Tone Cerk-Martin iz Borovnice, kandidat KPS od leta 1939. Toda ob vdoru v Luče je bil zadet v levo nogo tudi puškomitraljezec Ivan Gerbec-Slovan iz Doblajja.

Ranjenega političnega komisaija Jana in puškomitraljezca Slovana je bilo treba čimprej odnesti v bolnišnico Triglav pri Kolovcu. Za to naj bi poskrbel poročnik Jože Škufca-Martin, ki je prav tedaj dobil nalogo, da z eno četo odrine proti Savi in iz skladišč štaba 4. operativne cone dvigne orožje, ki je bilo namenjeno Šercejevi in Bračičevi brigadi. Iz 2. bataljona je taka naloga pripadla namestniku bataljonskega komandanta Ivanu Zoretu-Jernejju, ki je moral z 2. četo pospremiti večjo skupino novincev na Moravško.

Ker so se Nemci medtem že umikali nazaj proti Kamniku, je 2. bataljon dobil nalogo, da z eno četo odide v Stahovico, tam izpelje napisne akcije, v tamkajšnjem tehničnem skladišču pa tudi zaseže razne kovinske in električne potrebščine. Druga četa bi morala na cesti od Potoka pri Črni proti Črnivcu razdejati dva mostova, obenem pa jo na več krajih navzkrižno zasekati. To se ji je posrečilo brez posebnih težav.²⁵

Po opravljeni nalogi se je drugi bataljon spet nastanil v Podlomu, prvi se je zjutraj 14. aprila premaknil do Kranjskega Raka, tretji pa na Kališe. Čakal jih je zelo razgiban dan.

Med ogledniškimi šunki proti Menini planini, Podlomu in do Kališ pred dvema dnevoma in po neuspešni prehranjevalni akciji

3. bataljona v Lučah prejšnjo noč so Nemci precej točno vedeli, kje se trenutno giblje Tomšičeva brigada, zato so za 14. april proti njej

zasnovali obsežno in usklajeno hajko.* Nameravali sojo napasti s tremi močnimi kolonami in s treh strani. Prva, ki je bila najmočnejša, naj bi navalila iz Luč skozi Podvolovljek proti Štajerskemu in Kranjskemu Raku, druga čez Gornji Grad in Tirosek do Črnavca, tretja pa iz Kamnika skozi Črno do Podloma, kjer bi se sesia z drugo, da bi skupaj zap rii obroč proti jugu in brigadi preprečili umik proti Menini planini ali Tuhinjski dolini. Vendar sovražniki niso računali s cestnimi ovirami, še huje pa so se uštel, ker niso imeli pregleda, kje se zadržuje in kaj kani Šerčerjeva brigada, kije 13. aprila 1944 prispela k Sv. Primožu pri Ljubnem.

Skupaj s Šercejevo je hodil tudi štab 14. divizije in ker je iskal možnost za prehod čez Savinjo, je še istega dne dobil stik s Tomšičevo brigado, nato pa je tja iz Šerčerjeve napotil tudi poročnika Viktorja Cvelbajja-Staneta, da je lahko prevzel poveljstvo nad 3. bataljonom. Tako je bila Tomšičeva popolnoma sposobna za najhujše preizkušnje med boji z Nemci, ki so se ji obetali za naslednji dan.

Ta dan - bila je sobota, 14. aprila - seje za Nemce slabo začel. Njihova pglavitna udarna moč, ki se je vozila na petih tovrnjakih (pred njimi sta bila en tank in en osebni avto) iz Ljubnega proti Lučam, da bi od tam navalila skozi Podvolovljek proti jugu, je v ožini nasproti kmetije Cvek malo čez peto uro zjutraj zašla v past dveh čet 2. bataljona Šercejeve brigade, prva dva tovrnjaka z vojaki vred sta bila čisto uničena; eden je zgorel, drugi se je prevrnil. Z nadaljnjih treh tovrnjakov so vojaki takoj poskakali in se razvili za boj, nakar seje od Luč vrnil tudi nemški tank, tako da šerčerjevci plena v orožju niso mogli pobrati. Sovražnikom je od Ljubnega prišlo na pomoč še nekaj tovrnjakov vojaštva ob spremstvu dveh motornih koles, od katerih pa je bil eden uničen. Štab divizije je poročal, da so Nemci v ožini pod Kosmačem pretrpeli 42 mrtvih in 8 ranjenih, toda glavni izkupiček tega nemškega poraza je bil v tem, daje hajka proti Tomšičevi brigadi potekala bistveno drugače, kakor so načrtovali sovražniki.²⁶

Cesto od Gornjega Grada proti Črnavcu je varovala 1. četa 2. bataljona, ki je svojo zasedo skrila v gozdu nad Černelškom v Črnem kotu, od Črnavca navzdol proti Kamniku jo je nadzoroval

1. bataljon. Tretji, ki gaje bilo komaj kaj več kot za eno četo, je bil v rezervi. Enote so sicer počivale, toda bile so čuječe in pripravljene, da vsak hip posežejo v boj.

Nemški prodor od Gornjega Grada seje začel 14. aprila brž po

* Morda je bila ta hajka povezana s preselitvijo štaba 4. operativne cone, ki bi se moral do tega dne že preseliti na to območje, k sreči pa seje vse do 22. aprila 1944 zadrževal pri Šlandrovi brigadi v okolici Špilka.

deveti uri. Ob desetih dopoldne so nemški vojaški policisti že prispeli v Črni kot. Do Vršnikovega ovinka so se pripeljali na šestih tovornjakih, od tam dalje so prodirali peš. Zaseda 2. bataljona Tomšičeve jih je z mitraljezi napadla nad Černelškom iz razdalje desetih metrov. Streljal je puškomitraljezec Alojz Sovinšek iz Šmiklavža. Bataljonski komandant Martin Kotar, ki je medtem zasedo okrepil s celotno 1. četo, je zapovedal juriš. Borci so naskočili kakor en mož in policiste prepodili navzdol proti Podbrežniku. Toda nekaj jih je pleglo za cestni rob. Od tam so juriš ustavili in začel se je preudaren boj. Komandirju Stanetu Šušteršiču-Boštjanu in puškomitraljezcu Sovinšku se je posrečilo zalesti enega izmed Nemcev, nato gaje Boštjan zadel s pištolo v čelo. Tedaj pa je prišlo do pomote. Po Boštjanu je usekala partizanska težka bređa, da je okoli njegove glave kar zacvrčalo. Šele čez čas so se sporazumeli, da za cestnim robom ni več sovražnikov.

V boj je posegla tudi četa 3. bataljona, ki jo je poročnik Viktor Cvelbar-Stane popeljal od Kališ čez Črnivec k Tomanu in na Tomanovo špico, od koder so njeni borci - kakor pred tednom dni

1. bataljon - nemškim policistom streljali v bok in hrbet. Po zaslugi takega manevra so borci 2. bataljona uspeli pobrati dve puški, osem saržejev za zbrojevko in precej opreme. Našli so tudi nemškega policijskega stotnika, ki je obležal mrtev na bojišču, vseh mrtvih in ranjenih sovražnikov pa naj bi bilo, kakor je zapisal partizanski vir, okoli 50, kar pa najbrž ne bo držalo.

Na žalost pa vse to ni minilo brez izgub. Iz 2. bataljona sta bila ranjena dva partizana. Eden izmed njiju je bil Matevž Suhoveršnik-Enclov iz Šmiklavža, ki je bil zadet v trebuh in je potem rani podlegel,* drugi pa bataljonski politični komisar Franci Šlajpah-Pogačev.

Kaj kmalu se je tudi izkazalo, da sovražnikov ne bo mogoče pregnati nazaj v Gornji Grad, ker sta bili za bojevanje z njimi na voljo iz 2. in 3. bataljona samo po ena četa in ker so Nemci dobivali vedno močnejše okrepitve. Nemških tovornih avtomobilov se je nagne tlo toliko, da so stali vse od Vršnikovega ovinka do Grudnika. Vrhu tega se je boj vlekel že celo popoldne, ne da bi partizani izpričali kakšno opazno moč. Policisti so se mrzlično utijevali. Stražo so postavili tudi pri Sedlskem. Tarn so kopali velik zaklon, ker pa je bilo kamnito, niso mogli skopati dovolj globokega kritja.²⁷

* Matevž Suhoveršnik-Enclov iz Šmiklavža 24, se je sprva zdravil v Sovinji Peči, potem pa na Tomanovi pustoti. Ker je hiral, so ga domači prepeljali v celjsko bolnišnico pod pretvezo, daje bil ranjen med begom od partizanov. Toda tudi zdravniki mu več niso mogli pomagati in je umrl v Celju (Jože Laznik iz Tiroška 2, pojasnilo z dne 9. septembra 1981).

Brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka je kmalu doumel, da ceste prek Črničva ne bo mogoče ubraniti. Dobil je poročilo iz 1. bataljona, da so začeli policisti prodirati tudi iz Kamnika. Bojeviti partizani so hoteli sovražnike napasti s prevladujočih položajev. Ko so se nemški avtomobilski koloni približevali, pa je komandant Janez Janežič-Orjak prezgodaj sprožil brzostrelko, zato so njegovi borci lahko samo enega onesposobili za promet. Bataljonski komandant Oijak je nekaj neodločno menal, to pa so Nemci takoj izrabili in se razvili za boj. Zato 1. bataljonu ni kazalo drugega, kakor da se od Kališ zaradi sovražnikove premoči hitro umakne na Veliko planino.

Toda obveščevalci so poročali, da Nemci prodirajo tudi iz Luč, zato je Efenka odredil umik čez Kranjsko reber (kota 1435) in Kašni vrh (kota 1290) k Sedlu Kunšperk (kota 1119), ki pa ni bil lahek, ker so sovražniki ta pobočja tolkli s težkimi minometi. Med umikom je štabni kurir vtaknil aktovko z brigadnim arhivom pod smrekove veje, toda tam je arhiv tudi ostal, ker ga ni mogel več najti. Steza čez skalne robe je bila tako ozka in tvegana, daje brigadni tovorni konj zdrsnil v prepadni jarek in so ga morali tam pustiti, potem pa si gaje skušal prilastiti Franc Mavrič-Pančur.

Po partizanskem umiku so policisti skušali prodreti na vrh Črničva, toda morali so naj prej otrebiti zasekano cesto, to pa je trajalo vse do večernih ur, obenem pa jih je to tako zaposlilo, da tomšičevce niso utegnili zasledovati, kaj šele iskati.

Partizani so se prikrili v gozdu nad Encijem. Tja sta se poleg brigadnega štaba umaknili še glavnini 2. in 3. bataljona. Borci so tam ždeli brez jedi in vode do večera, nato pa še vso noč in ves naslednji dan.

Nemški policijsti so šarili po Črnem kotu tudi 15. aprila. Tja so čez hribe prihajale nemške kolone celo iz Luč, po cesti od Ljubnega do Luč pa so Nemci patroljirali s tanki in pehoto. Tam jih je s Konjskega Vrha neprestano napadala Šercerjeva brigada. Žal s prevelike daljave, tako da so izgubili samo enega policista. Tačas so ustrahovali zlasti partizanske privržence po vaseh in gorskih kmetijah. VTirosku so požgali Zavolovski in Černevški mlin, Zavolovško pustoto in bajto, prijeli in hudo pretepli pa Blažeta Zavolovška-Pustotnikovca, Černevško deklo Franco in dekleti Spodnjih Černevškov. Blažeta in deklo Franco so potem izpustili, druge pa odpeljali s seboj. Čez Črnivec v Kamnik so se umaknili šele popoldne 15. aprila 1944. Ljudje in partizani so našli 97 avtomobilov (večinoma tovornjakov), 18 motornih koles s čolnički in 3 tanke.²⁸

Po odhodu velike nemške motorizirane kolone v Kamnik so enote Tomšičeve brigade spet prišle k človeškim bivališčem. Brigadni štab ter glavnini 2. in 3. bataljona so se iz goščave pri Kunšperškem

sedlu spustile k Enciju in okoliškim domačijam ob prvem mraku. Tarn so kuharji pripravili toplo jed. Partizani so potem spali do enih čez polnoč, nakar so iz Mačkinega kota odšli na obsežno Tomanovo domačijo, ki je imela dobro obrambno lego. Spotoma so intendant nabrali hrano, pri Tomanu pa so se 16. aprila še pred zoro nastanile enote 2. in 3. bataljona.

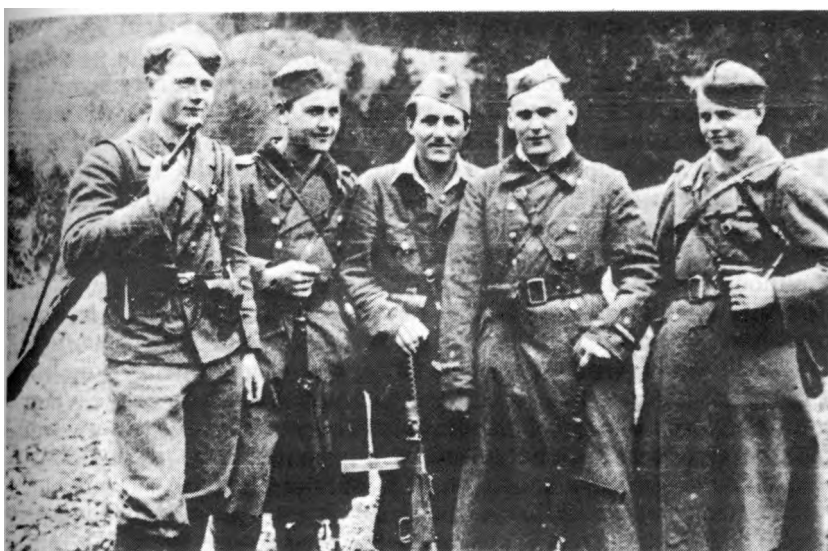
Tudi 1. bataljon seje z Velike planine vrnil h Kranjskemu Raku že na večer po nemškem umiku. Tam je ostala ena četa, ena z bataljonskim štabom pa je odšla na Kališe.

Po vseh četah se je začel redni vojaški in politični pouk, 17. aprila 1944 pa je imel brigadni štab tudi temeljit pogovor s štabom 1. bataljona. Namenjen je bil ureditvi čet, vendar so imenovali tudi nov bataljonski štab. Dotedanji komandant Janez Jantežič-Oijak in namestnik bataljonskega političnega komisaija Ljubo Jovan-Saša sta bila razrešena in prestavljena v Kozjanski Odred. Novi komandant 1. bataljona je postal Janez Kramarič, njegov namestnik Frane Pakar-Vid, novi namestnik političnega komisarja pa Anton Svete-Gustl. Ker so zadnja dva potegnili iz 1. in 2. čete, je bilo treba izpopolniti tudi ti poveljniški dolžnosti. Novi politični komisar 1. čete je postal Đoko Vučinič, za novega komandirja 2. čete pa je bil imenovan Jože Novak-Miha. Tega poznamo iz dni med 23. septembrom in 19. novembrom 1943 kot komandanta 4. bataljona, kije bil po nemški ofenzivi razrešen v navadnega borca, med pohodom 14. divizije na Štajersko pa je postal bataljonski obveščevalec. Oba, Đoko in Miha, sta prišla iz 3. bataljona. Novi sekretar ZKM v 3. bataljonu pa je namesto Doka Vučinića postal Milan Kranjc.

Posebno zanimivo je bilo pri Tomanu. Že zarana 17. aprila sta se v sestavi 2. in 3. bataljona vrnila Ivan Zore-Jernej in Jože Škufca-Martin s četama, ki sta iz skladišč 4. operativne cone na Moravškem prinesli orožje in strelivo za Šerceijevo in Bračičevo brigado. Poročnik Martin je med potjo pridobil tudi 22 novih borcev, ki so celo že zapri-segli, in sicer 16. aprila na Mali Lašni skupaj z borci Šlandrove brigade. Te prisege sta se udeležili tudi obe četi, ki sta nosili orožje.

Tega dne seje pri Tomanu mudil tudi podporočnik Jože Petek, sloviti divizijski fotoreporter, ki je v nastanišču 3. bataljona naredil več odličnih posnetkov in tako ohranil zgodovinski spomin na partizane in poveljnike s pohoda 14. divizije na Štajersko. Še bolj je po četah odmevala vest, daje komandant 2. bataljona Martin Kotar dobil čin kapetana. Bataljonska bolničarka Ančka Škrli je imela veliko skrbi, preden je našla in izprosila zlate trakove, da mu je oznake lahko prišla na rokave in na ovratnik.

Tačas je poročnik Jože Škufca-Martin dobil nalogo, da mora po enodnevnem počitku nadaljevati prenos orožja in streliva čez Sa-

Štab 3. bataljona Tomšičeve brigade pri Tomanu 18. aprila 1944. Od leve proti desni stojijo: bataljonski intendant Stane Režen, začasni namestnik političnega komisarja Jože Snoj-Piki, politični komisar Ferdinand Sedej-Nande, komandant Viktor Cvelbar-Stane in namestnik komandanta Jože Škufca-Martin (foto Jože Petek)

vinjo h Gostecniku pri Radegundi. V ta namen je poleg ene čete 3. bataljona dobil še 40 neoboroženih novincev. Odnesti so morali: 50 pušk, 2 protitankovski puški, 2 lahka minometa in 2 težka mitraljeza, od streliva pa 1713 nabojev za težke mitraljeze, 1396 za italijanske puške, 1164 za mavzer puške, 257 nabojev za francoske puške, 157 nabojev za protitankovske puške, 800 nabojev za italijanske lahke brede, 72 min za lahki minomet in 38 ročnih bomb. Na tvegano pot so odrinili zvečer 18. aprila 1944. Viseči most čez Savinjo so prekoračili pri Pobrežah. Tudi cesto Mozijje-Ljubno pri vasi Varpolje so prešli, ne da bi naleteli na nemško zasedo. Tako je Šercejjeva brigada 19. aprila že lahko razdelila novince, orožje in strelivo po bataljonih in četah, tisto, kar je bilo določeno za Bračičevo brigado, pa prevzela in zavaravala.²⁹

Seveda, medtem se je čas za počitek pri Tomanu že iztekkel. Bataljone Tomšičeve in Šlandrove brigade je čakalo novo povelje štaba 4. operativne cone za napad.

Srditi boji na zaporah pri Brišnici in Kavranu

Štab 4. operativne eone se ni odrekel nacrtom za napad na nemške postojanke v Zgornji Savinjski dolini. Koje 12. aprila dobil brzojavko Glavnega štaba NOV in POS, »naj pripravi večje akcije, ki bi se začele približno 19. aprila«, da bi potekale usklajeno z ofenzivo 7. in 9. korpusa,* je še vedno računal, da bodo do takrat razmere dozorele za popoln uspeh, zato je 18. aprila 1944 poročal glavnemu štabu, da namerava s Tomšičevo in Šlandrovo, ki sta njegova najmočnejša udarna moč, napasti Luče in Ljubno. Toda tega dne se je Šlandrova brigada zadrževala še vedno pri Krajnem Brdu in Vrh nad Krašnjo; pri njej paje bil tudi štab cone. Ražen tega je Janez Jezeršek-Sokol, 1. pomočnik šefa OC 4. operativne eone, že popoldne istega dne brzojavno sporočal glavnemu štabu, da so prišle v Gornji Grad, Ljubno in Luče nemške policijske okrepitve. To je pomenilo, da z napadom na Luče in Ljubno spet ne bo nič, da seje conski štab odločil za obetavnejšo možnost, za napad na Šmartno vTuhinju.³⁰

Če seje conski štab zares premislil šele po premiku k Sv. Miklavžu pod Kostavško planino, ni znano, prav gotovo pa ga je k temu premamila zveza z nekom iz orožniške posadke, ki naj bi 1. bataljonu Šlandrove omogočil nepričakovani vdor v domiselno in močno utrjeno postojanko. Izpričano je tudi, da bi se moral napad na Šmartno vTuhinju začeti zvečer 19. aprila, ker sta 1. in 2. bataljon Tomšičeve odšla v zasede že sredi tega dne, toda bila sta nujno odpoklicana, tik preden sta se razšla na zapore ob cesti. Že sredi popoldneva sta se umaknila na Gozd, kjer sta čakala čez noč celih 24 ur.³¹

Čez Tuhinjsko dolino so vodile pomembne poti štajerskih in koroških partizanov, zato jih je ta nemška postojanka vseskozi motila kakor trn v peti. V Šmartnem seje utrdilo 40 orožnikov, ki so se nastanili v župnišču in sosednji Engelmanovi hiši. To sta bili dve najtrdnješi zgradbi, ki soju povezali z rovom inju okrepili z nekaj bunkeiji, ogradili z bodečo žico, pa tudi obdali z minskimi polji. Posadka je bila odlično oborožena: poleg pušk, pištol in bomb je imela še deset mitraljeških orožij ter dva lahka in dva težka minometa. Ker je bil dostop k utujenim stavbam zaradi brisanega prostora tako rekoč nemogoč, je bilo zavzetje postojanke odvisno zlasti od tega, če bodo varovalne enote preprečile pomoč iz sosednjih postojank.

* Šio je za napad 18. divizije na Ribnico, kl so ga varovaie enote 15. divizije ter Notranjskega in Istrskega odreda, ter za napade 30. in 31. divizije, Dolomitskega odreda in Pivškega bataljona na dvotirno železniško progo od Logatca mimo Rakeka, Postojne in Pivke do Divače, na pomembnejše postojanke ob njej ter na akcije iz zased na Krasu, pri Senožečah in Razdrtem (Zbornik VI/13, dok. 6 od str. 22 do 28 ter dok. 1 in 2 od str. 7 do 13).

Šmartnemu najbližja postojanka je bila v Špitaliču; v njej je bilo 30 orožnikov, od tam dalje na vzhod pa v Motniku, kjer se je zadrževalo 40 orožnikov. Toda ti dve postojanki brez prihoda **nemških** enot iz Vranskega, Žalca ali Celja ništa imeli nobenih možnosti za prodor do Šmartnega. Največja nemška moč je bila v Kamniku, kjer je bilo okoli 500 vojaških policistov, orožnikov, gestapovcev in raztrgancev. Toda orožnikom v Šmartnem bi lahko čez hribe prišla na pomoč tudi močna nemška posadka iz Krašnje, kjer je bilo 150 policistov in orožnikov, nasprotno pa so bile možnosti za prihod pomoči iz Gornjega Grada skoraj neznatne.

Glede na nakazane razmere je komandant cone Mile Kilibarda neposredni napad na Šmartno z enim ojačenim bataljonom, zasedo na prelazu Kozjak s celjske strani z enim bataljonom in slepilni napad na Krašnjo z eno četo zaupal Šlandrovi brigadi, od nje pa je vzel in namenil tudi dve četi za poveljniško rezervo, varovanje napada proti Kamniku z dvema bataljonoma in proti Gornjemu Gradu z eno četo pa tomšičevcem. Napad bi se moral začeti 20. aprila 1944 ob dvaindvajsetih, če pa postojanka ne bi bila uničena prvo noč, bi bilo treba napad nadaljevati podnevi. Vse zasede bi morale vztrajati na zaporah tudi čez dan. Poglavitni namen operacije je bil, zvabiti sovražnike na pomoč in jim v manevrskem boju zadati občuten poraz. Za kraj poveljevanja sije štab cone izbral vas Pirsevo.

Na podlagi takega povelja je štab Šlandrove za neposredni napad na Šmartno v Tuhinju odredil 1. bataljon, ki mu je dodal brigadni minerski vod in en minometni oddelek, za varovanje iz vzhoda na prelazu Kozjak 2. bataljon, tega je okrepil z drugim minometnim oddelkom, za varovanje poti čez hribe iz Krašnje in Lukovice ter za slepilni napad eno četo, za rezervo pri napadu in za odnašanje ranjencev pa dve četi 3. bataljona.

Komandant Tomšičeve Ivan Kovačič-Efenka - ta je imel svoj štab pri Kotniku v vasi Poreber - je v zasedo na tuhinjski cesti ob potoku Brišnici in za bočni udar k cesti s Sarskega in Oševka določil ves 2. bataljon, ki mu je v pomoč dodelil 2. četo 1. bataljona, za varovanje dostopov iz Stranj, Godiča ali čez Vovar (kota 940) pod vasjo Gozd je odredil 1. četo 1. bataljona, na Tomanovi domačiji pa je ostal 3. bataljon z eno četo (druga je morala nositi orožje čez Savinjo do Radeunde) in bataljonskim štabom, da bi odbil morebitni nemški izpad iz Gornjega Grada in čez Tirosek proti Črnavcu.³²

Napad na postojanko v Šmartnem se ni odvijal tako, kakor so računali in pričakovali šlandrovci. Zveza za neopazni vdor je odpovedala. Poleg tega je obkoljevanje oteževala mesečina, še večje težave zaradi svetle noči pa so bile med napadom. Do župnišča, kije bilo na griču, bi se dalo priti le od zahoda, kjer je bil vhod, z drugih

strani je bilo vsako približevanje že vnaprej obsojeno na neuspeh. Toda pred vhodom v postojanko je bil vrt, zato je bilo mogoče k župnišču priti le po planem, koder so navzkrižno strigli rafali iz obeh zgradb. Zato se je Franc Zavasnik-Božič, komandant 1. bataljona Šlandrove, odločil da bo s svojimi borci najprej zavzel manjšo postojanko. To je poskušal storiti tako, da bi razstrelil streho na Engelmanovi hiši, jo zavzel, od tam pa nadaljeval napad na župnišče. Toda zaradi nenehnih mitraljeških rafalov minerei razstreliva niso mogli ustrezno namestiti, zato miniranje strehe ni uspelo. Da je bila nesreča še večja, minerei niso imeli zadosti trotila, pa miniranja niso mogli ponoviti. Nato so skušali Engelmanovo hišo zažgati z molotovko, kar pa se tudi ni posrečilo. Ob tem so imeli tudi precejšnje izgube. Borci so se namreč pretirano drenjali za hišami, in tam sta dve sovražnikovi mini zadeli v polno. Ubita sta bila dva, večinoma laže ranjenih pa je bilo 24 partizanov.

Ker se je medtem že bližal svit, je komandant Kilibarda ukazal, naj se glavnina 1. bataljona Šlandrove umakne, čez dan pa postojanko samo oblega, da bi lahko naslednjo noč ponovila napad in ga uspešno končala.

Tisto noč je bilo slišati streljanje le še pri Krašnji, a tam je četa 3. bataljona Šlandrove napadala le navidez, da bi nemško policijo preslepila glede pravih partizanskih namenov. Povsod drugod so Nemci čez noč in še celo dopoldne 21. aprila mirovali. Prvi so se zganili v Špitaliču. Hoteli so ugotoviti, kaj se v Šmartnem sploh dogaja. Da bi se izognili partizanski zasedi na Kozjaku, seje njihova kolona napotila proti Okrogu pri Motniku, toda patrulje 2. bataljona Šlandrove sojo pravi čas odkrile, nakar so morali sovražniki bežati. Ob šestnajsti uri se je nad Tuhinjsko dolino razgledovalo nemško ogledniško letalo, ki so ga partizani krstili za štorčljo. Na zasedo pri Kozjaku (kota 658) je odvrгло celo nekaj lažjih bomb, tako daje bila pri tem ranjena neka partizanka.³³

Brž zatem seje izkazalo, daje štab 4. operativne cone popolnoma pravilno ocenil, od kod in po kateri poti bo sledil poglavitni poskus nemških policijskih sili, da bi postojanko v Šmartnem rešile obleganja in propada. Opazovalci 1. bataljona Tomšičeve na Kužni pri Oševku so ob sedemnajstih poročali, da je iz Kamnika proti Vrhpolju odrinila motorizirana kolona, ki ima v predhodnici dvoje oklepnih vozil, z boka pa jo spremlja še kakih 300 mož pehote. Dogovojeno je bilo, da morajo Nemci zaiti v zasedo po vsej dolžini, najprej pa bo po njih udarila 2. četa 1. bataljona z Oševka, da bi Nemcem onemogočila umik nazaj proti Kamniku.

Na tuhinjski cesti ob Brišnici, koder se odcepi pot proti vasi Poreber, je prežala v zasedi 1. četa 2. bataljona. Njeni borci so se

skrbno prikrili in globoko ukopali. Nasproti hiše Komotarjeve Mice takoj nad cesto sta bila skrita en mitraljez in protitankovska puška, blizu njunih okopov je bil namestnik komandanta 2. bataljona Ivan Zore-Jernej, komandir čete Stane Šuštersič-Boštjan pa se je z enim vodom skril na južni strani ceste v Vidičevih gmajnah, kjer so imeli njegovi borci kritje v gostih smrekicah. Sto metrov naprej proti vzhodu za ovinkom je bila čez cesto podrta velika in košata hruška (glej skico št. 2 na str. 370). Bataljonska bolničarka Ančka Škrlič-Begenjska in bolničarka 1. čete Angela Jakša-Olga sta čakali v kuhinji Sušnikove Francke iz Vrhpolja 43 in pekli palačinke, ne da bi se dali motiti z novicami, da so Nemci že na pohodu.

Začelo se je 21. aprila 1944 ob sedemnajstih in petnajst minut, vendar se boj ni začel s policijsko pehoto.

Pri mostu čez Nevljico sta se oklepnika ločila od pehote in šla pogledat, če je cesta skozi sotesko ob Brišnici varna. Do zasede pri odcepu za Poreber je prvi privozil oklepni avto z mitraljezom vrh kupole, za katerim je ležal en Nemec. Na to vozilo je streljal namerilec protitankovske puške Peter Istenič, ki je bil posojen iz 2. čete 3. bataljona. Toda oklepnik se je pred nadaljnjimi zadetki umaknil z vzvratno vožnjo. Partizani z mitraljezi so začeli streljati po njem šele potem, ko se je vračal, merili pa so na mitraljezca, ki se je hotel med vožnjo z vrha kupole umakniti v notranjost. Pri mostičku čez Brišnico mu je posadka železna vrata sicer odprla, toda medtem je bil že smrtno zadet.

Ti isti hip je mimo zasede privozil oklepni tovornjak. Peter Istenič s protitankovsko puško tudi tega vozila ni zadel skozi motor. Njegovi streli so prišli do veljave šele potem ko se je vozilo že obrnilo in je od zadaj prestrelil sofeija. Oklepni tovornjak se ni takoj ustavil. Šele pri potočku Brišnica je z desnim kolesom zapeljal z mostička, se zagozdil na brežini in nagnil. Partizani so takoj naskočili. Zavzeli so bližnji hiši in skozi okna najbližje, ki ji pravijo po domače pri Štumfku, nametali v oklepni tovornjak ročnih bomb. V slabe pol ure je bilo vse končano. Med napadom se je posebej izkazal partizan Anton Golob iz bližnje vasi Gozd.

Policisti v oklepnem tovornjaku, od dvanajstih so bili živi le še trije, so dvignili belo cunjo. Ko pa so se odprla jeklena vrata, je eden izmed njih skočil, namesto da bi dvignil roke in se vdal. To je bilo usodno tudi za druga dva, ki sta bila takoj prerešeta. Potem so partizani padle sovražnike slekli, sezuli in zmetali v zamočviji jarek. V uničenem oklepem tovornjaku so zasegli bogat plen: lahki mitraljez tipa šarec s 700 naboji, deset pušk, dve pištoli, tromblonsko pištolo z desetimi trombloni ter radijsko oddajno postajo in mnogo druge vojaške opreme. Ko so iz oklepnika pobrali vse, kar je bilo nepoškodovanega, so ga polili z bencinom in zažgali.

Puškomitraljezec Alojz Sovinšek sije prislužil šarca inje z njim takoj pohitel v boj, ki se je medtem razplamtel že v pravo bitko.

Pobegli policist je tekel skozi zasedo proti Kavranu kot nor, ne da bi se zmenil za klice stoj, za strele in rafale. Po njem sta z brzostrelkama tolkla celo brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka in politični komisar Vlado Mišica-Miha, a noben ga ni podrl na tla. Za petami mu je bil kurir komisarja Mišice Slavko Vodlan-Janez z Velike Lašne. Begunec seje spotoma slačil in odmetaval opremo, plašč, suknjič in druge dele uniforme, potem pa se ves krvav zaril v Kladnikov listnjak. Ko je tja pritekel kurir Janez, ki je imel na sebi nemško uniformo, pa gospodinja pri Kladniku begunca ni hotela pokazati, ker je mislila, da je ranjeni partizan. Šele po prihodu obveščevalca Jože ta Novaka, ki ga je Kladnikova poznala, je povedala, kam seje skril nemški vojak. Na zaslišanju v brigadnem štabu je med drugim izpovedal, daje Hrvat in daje bila hrvaške narodnosti tudi vsa posadka oklepnega tovornjaka.³⁴

Že po prvih streljih na nemški oklepnik je napadla tudi 2. četa 2. bataljona pod poveljstvom Jožeta Pečnikarja-Leva, pri kateri je bil kapetan Martin Kotar. Njeni puškomitraljezci so si za tarči izbrali en prekriti policijski avtomobil za 10 mož in en tovornjak, streljali pa so s Sarskega in na razdaljo le kakšnih 50 metrov. Po salvi rafalovje udarna skupina jurišala. Komandir Lev z nekaj borci je pritekel prav do ceste, toda tam je za njegovim hrbtom tresnila nemška ročna bomba. Pri tem so bili Lev in še trije partizani laže ranjeni. Kaj so zaplenili, ni znano, verjetno dve brzostrelki, ki jih prikazuje poročilo štaba 4. operativne cone.

Nad Oševkom seje udarila 2. četa 1. bataljona, kije poveljeval Jože Novak-Miha. Razbila je dve patrulji, vsako v moči voda, nakar seje morala spoprijeti z veliko močnejšimi sovražniki. Toda Nemci so skušali partizanske položaje obiti tudi čez Godič in mimo Debevčevega mlina. Boj je bil zagrizen in hud, vendar je četa SS-ovce zavrnila. Od partizanov je bil ranjen namestnik komandirja Marko Stepan. Dobil pa je le opleskni strel po lopatici. Medicinac Boris Lenček-Igor mu je dal na rano samo obliž. Po obhodni poti čez Stahovico proti Vovarju pa Nemci niso pritisnili, zato 1. četa 1. bataljona, ki ji je poveljeval Alojz Kadunc-Slavec in pri kateri je bil bataljonski komandant Janez Kramarič, ni imela bojev.

Po teh partizanskih uspehih so se nemški SS-ovci razvili v strelce. Pričeli so urejeno, preudarno in srdito napadati. Ves čas so bojno črto 2. čete mehčali z minami iz lahkih in težkih minometov. Kljub temu so borci pod poveljstvom Martina Kotarja zavrnila dva nemška juriša. SS-ovci so imeli pri Sarskem (tako je poročal štab 4. operativne cone) še 28 mrtvih vojakov in tri častnike, več kot 50

Trije junaški partizani iz brigadnega štaba: Vid Ganoni-Vide iz Zapotoka pri Kureščku (levo), osebni kurir brigadnega komandanta Ivana Kovačiča-Efenke, Tone Bratina (sredina), prvi pomočnik vodje obveščevalnega centra Tomšičeve brigade, in Slavko Vodlan-Janez z Velike Lašne (desno), osebni kurir političnega komisarja Vlada Mišice-Miha (foto Jože Petek)

pa naj bi bilo ranjenih. Vendar so bile izgube tudi na partizanski strani. En borec je bil huje ranjen med treskom težke mine, pohlep po orožju pa je plačal s smrtjo tudi kapetan Martin Kotar, komandant 2. bataljona. Premamila gaje brzostrelka pri padlem nemškem oficirju. Kotar je zapustil zaklon in planil, toda Nemec ni bil mrtev, temveč samo smrtno ranjen. Zbral je še toliko prisebnosti, da je lahko sprožil in z rafalom zadel kapetana Kotarja v trebuh. Da bi oteli njegovo truplo in orožje, so morali partizani 2. čete 2. batajona še enkrat jurišati (glej skico št. 2 na že omenjeni strani).

Malo pred mrakom so SS-ovci dobili dodatne okrepitve, zato so se morali partizani od Štumfka, Sarskega in Oševka umakniti k Porebri. Edino, kar so pred nočjo še lahko naredili, je bilo to, da so se zavoljo smrti kapetana Martina Kotarja znesli nad ujetim policistom, ki je umri pretepen kakor črni suženj. Toda s tem so se pregrešili proti Partizanskemu zakonu, ki v 6. točki borcev za svobodo ni dovoljeval takega početja.

Nevarnosti za nadaljnji prodor nemške pomoči tisto noč ni bilo več. SS-sovci so okoli Vrhpolja zakurili ognje ter čakali dneva, da bi navalili z novimi močmi in še večjo ihto.³⁵

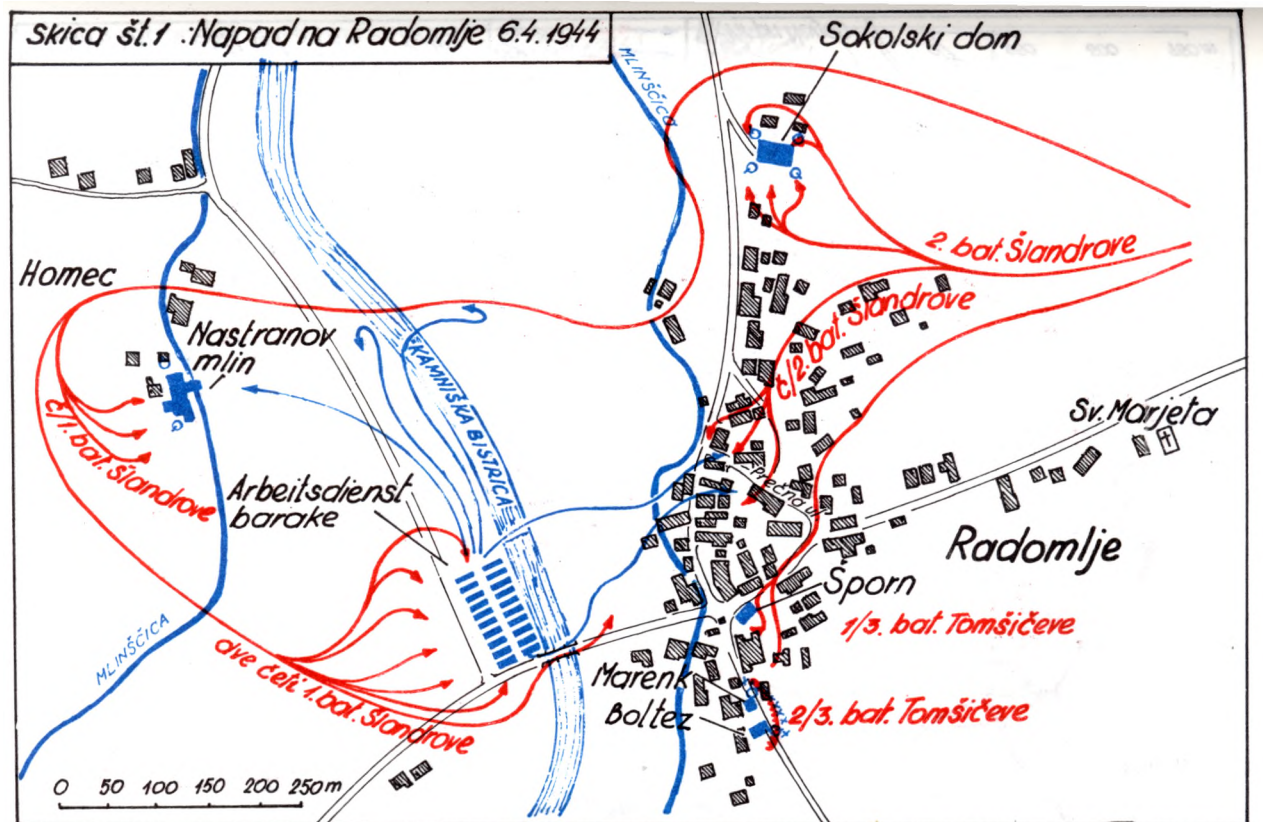
Conski štab je računal, da ima 1. bataljon Šlandrove za zavzetje postojanke v Šmartnem na voljo vsaj še eno noč. Upal je, da bodo šlandrovci napad zmagovito končali, kajti podnevi so izpričali vsestransko domiselnost in veliko poguma.

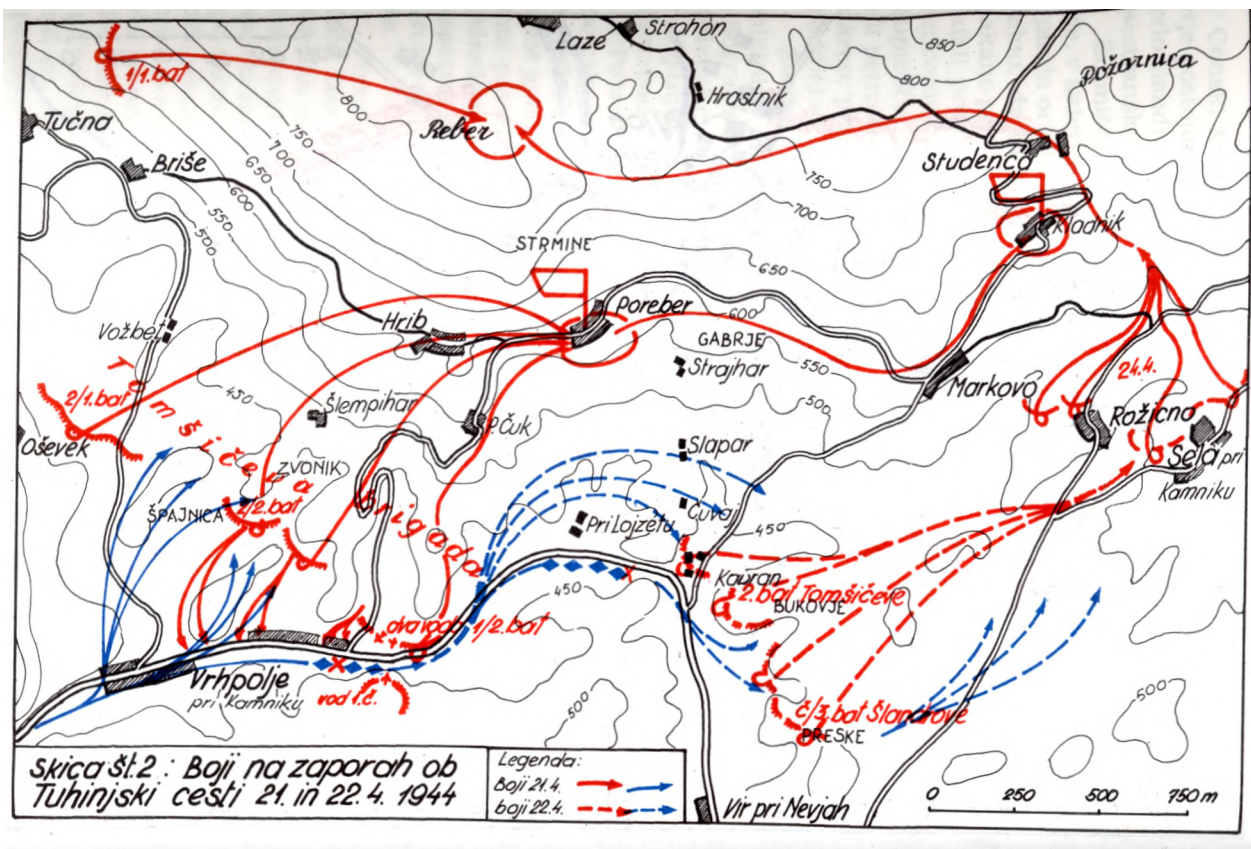
Župnišče so pomalem napadali že čez dan, in to iz bližnje cerkve, v kateri so prebili zid in od tu streljali v župnišče, od kjer seje upirala orožniška posadka. V cerkev so prmesli tudi gasilsko brizgalno, da bi brizgali bencin in petrolej na župniščno streho. To nakano pa so sovražniki opazili še pravi čas, nakar so z mitralješkimi rafali prestrelili platneno cev, ki so jo napadalci naravnali skozi cerkveno okno. Ker zamisel ni uspela, so šlandrovci skušali streho župnišča zažgati tako, da so nanjo metali steklenice z bencinom ali petrolej em. Toda tudi tokrat so orožniki iznašli učinkovit proti-ukrep: pričeli so v zvonik streljati z minometom in ga zažgali. Napadalci so se komaj rešili iz njega.

Zvečer in ponoči so šlandrovci napade okrepili. Ponovili so tudi miniranje strehe na Engelmanovi hiši, vendar so imeli samo tri kilograme razstreliva, to pa pravega učinka ni moglo dati, kar so obleganci hitro zapazili. Poslej so minometno in mitraljesko streljanje samo še okrepili. Napadalci niso imeli nobene zamisli več in napad je postal nesmiseln.³⁶

Po umiku 1. in 2. bataljona z vrhov nad Oševkom, Sarskim in iz Soteske, kakor se je takrat imenovala vas ob cesti mimo Brišnice, seje štab Tomšičeve brigade premaknil iz Porebri v Studenco. Štab cone je bil prepričan, da bo Tomšičeva zdržala nemški naval in da ima položaj ob tuhinjski cesti pri Soteski trdno v svojih rokah. Odredil je, naj se umakne do Kavrana in tam čez noč pripravi novo zaporno črto, istočasno pa je njene zapore sklenil okrepiti s poldrugo četo iz conske rezerve, kije pripadala 3. bataljonu Šlandrove.

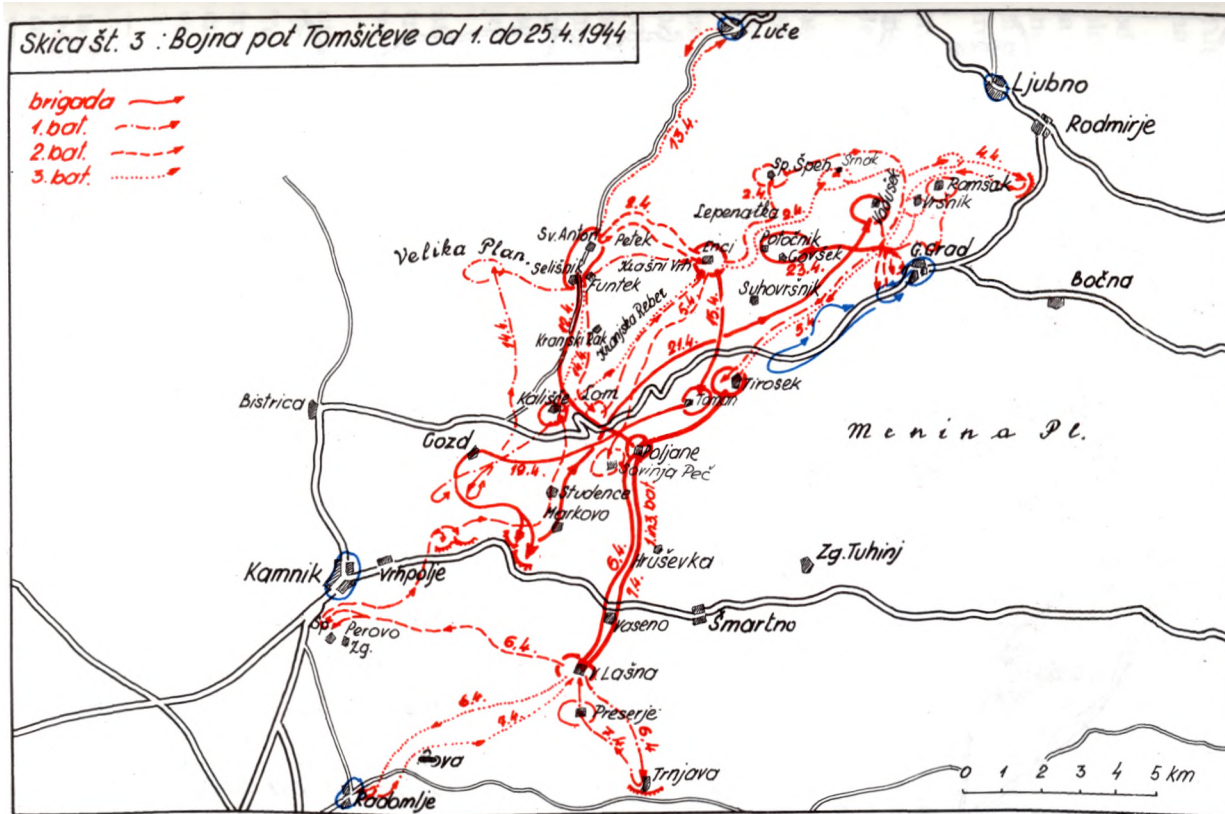
Poveljstvo nad 2. bataljonom Tomšičeve je še tišči večer prevzel Ivan Zore-Jernej. Tedaj mu je brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka ukazal, naj bataljon hitro zbere in ga popelje v zasedo k tuhinjski cesti. Na položaje so odšli ponoči in se razvrstili v zasedo vzdolž zaselka Vir, tako da bi preprečili prihod nemške pomoči tudi po dolini Nevljice, od koder bi jim lahko prišli za hrbet. Ko se je zdanilo, pa je Jernej spoznal, da sije zaseda izbrala skrajno nepri- merno zemljišče, zato je svoje borce odpeljal poldrugi kilometer nazaj do klanca poleg Kavrana. Glavnino bataljona je razvrstil ob globo- ko razjedeni gozdni poti na Lazu, od koder je imela dober razgled, pa tudi varen umik, če bi bilo potrebno, manjšo zasedo pa je potak- nil po hribčku Trešnik nad cesto. Ker so bili sovražniki v veliki premoči, je dobil na pomoč močnejši vod šlandrovcev s šarcem.

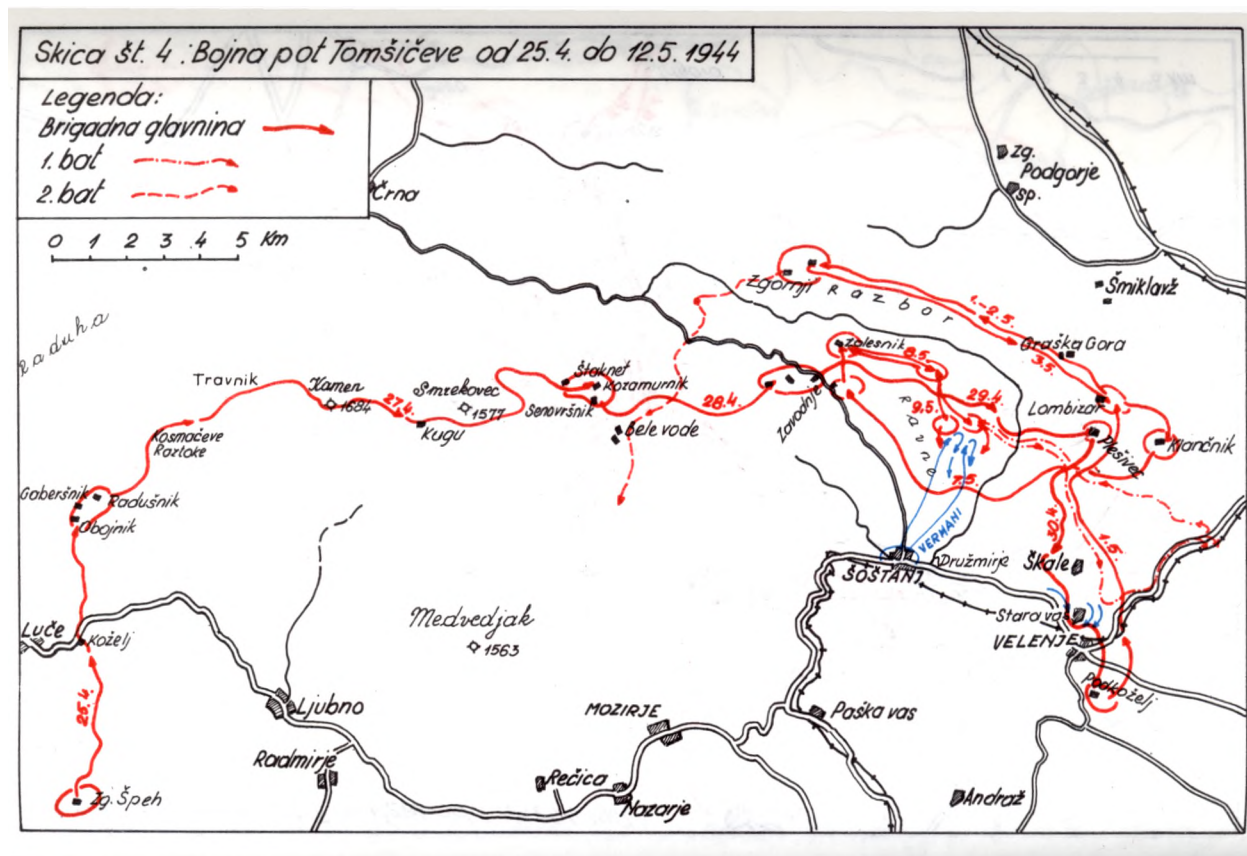

Skica št. 3 : Bojna pot Tomsičeve od 1. do 25.4.1944

brigada —
1.bat. - - -
2.bat. - - -
3.bat.

Tudi pobočje v soseščini proti Viru je zasedla ena četa iz 3. bataljona Šlandrove brigade (glej skico št. 2 na str. 370).

Med gričem Trešnik in Lazom teče potoček Markove, vzhodno od njega pelje tudi pot v Markovo in Studenco, na sredi pa so poslopja domačije Kavran, zdaj Markovo št. 3. Okoli nje se je 22. aprila 1944 razbesnel srdit boj. SS-ovci so napadali vsaj s 500 do 600 možmi, podpiralo pa jih je tudi topništvo in pet lažjih tankov. Pehota je prodirala v treh kolonah: ena je šla po cesti, druga levo in tretja desno od ceste.

Nemški naval se je začel okoli desetih dopoldne. Najprej so prišli štiri tanki, ki jih je spremljala pehota. Borci 2. bataljona so jih pustili, da so pripeljali nasproti. Tedaj je komandant Ivan Zore-Jernej ukazal: »Ogenj!«

Alojz Sovinšek s šarcem, Janez Mazi, ki je imel za pomočnika preizkušenega partizana Jožeta Abino, s težko brezo in še vrsta drugih mitraljezov so usekali po SS-ovcih okoli tankov, ki so začeli kletati ali dihati nazaj prek klanca v zaklone. Peter Istenič s protitankovsko puško pa je streljal na drugi tank, ki je bil vrh klanca natančno zadet in onеспособljen za nadaljnji boj. Kmalu gaje začel prvi tank potiskati po cesti nazaj, drugi trije tanki pa so s topi nabijali proti zasedi. Topniški, minometni in mitralješki ogenj je bil silovit, toda partizani so imeli v globokem kolovozu dober zaklon, zato jim Nemci niso mogli do živega. Toda z nepretrdnim streljanjem so sovražniki preprečili, da niso bili zadeti še drugi tanki. Ob tankih in v bližini njih so se motali SS-ovci in domobranci, njihovi slovenski hlapci.* Obojih je tam pecej popadalo, vsaj 25, še več pa je bilo ranjenih.

Tedaj so bili partizani priča tudi zanimivemu prizoru, ko so tankisti v onеспособljenem tanku dvignili loputo na kupoli in iz notranjosti vrgli ubitega Nemca v samih spodnjih hlačah, potem pa je v tank skočil drug sovražni vojak.

Medtem so se sovražniki razpršili v strelce, obenem pa so začeli silovito nabijati s težkimi minometi. Kljub temu je 2. bataljon Tomšičeve zdržal na zaporni črti pri Kavranu več kot poldrugo uro. Toda opoldne je nemška pehota zaobšla zasedo na hribčku Trešnik in zabila klin mimo Slapaija proti Markovemu. Branilcem zaporne črte pri Kavranu je grozila obkolitev, zato je Ivan Zore-Jernej zapovedal umik, ki je potekal proti Selam pri Kamniku (glej skico št. 2).

* Domobranci, ki jih partizanske priče večinoma označujejo za švabobrnce, so prisegli Hitleiju 20. aprila 1944 na njegov rojstni dan (Janez Peršič: Domobrantska prisega dne 20. aprila 1944, Prispevki 1-2 1973 na str. od 211 do 214 in 227), dva dni pozneje pa so morëli namesto Nemcev in v njihovem spremstvu že nesti glavo na prodaj v Tuhinjsko dolino.

Partizani so se umikali preudarno, počasi in postopoma. Tačas je boj divjal z nezmanjšano srditostjo. Med takim umikanjem je bil hudo ranjen neznan partizan, ki je potem tej rani tudi podlegel.

Partizani 2. bataljona Tomšičeve so z mitraljezi ves čas obstreljevali sovražnike, ki so prodirali v dolgih kolonah ob cesti proti Šmartnemu, po cesti pa so vozili tovornjaki. Ivan Zore-Jernej jih je tistikrat naštel 94. Ker tedaj, bilo je že okoli štirinajstih, ni bilo več nobenega upanja, da bi nemško kolono lahko zadržali, sta se bataljona Tomšičeve umaknila na Reber (kota 843) in Greben (kota 955).³⁷

S tem so bili dvodnevni boji 1. in 2. bataljona Tomšičeve na zaporah ob tuhinjski cesti od Vrhpolja mimo Kavrana do Sei pri Kamniku končani. Štab 4. operativne cone je ocenil, da so bili uspešni, kar potrjujejo tudi primejave o izgubah ene in druge strani. Borci 2. bataljona Tomšičeve brigade so uničili ali hudo poškodovali dvoje nemških oklepnih vozil, zasegli pa en lahki mitraljez, dve brzostrelki, eno tromblonsko pištolo, deset pušk, dve pištoli in radijsko oddajno postajo, pri čemer so imeli le enega mrtvega ter enega hudo in štiri laže ranjene. Tudi če upoštevamo samo tište padle sovražnike, ki so obležali na bojišču (skupaj 15), so bile izgube Tomšičeve kar za sedemkrat manjše od nemških. Toda štab cone je poročal, da so imeli sovražniki 69 mrtvih in 53 ranjenih. Ob tem je treba še poudariti, da so ti boji 1. bataljonu Šlandrove zagotovili dve noči in en dan za uničenje postojanke v Šmartnem. To pa bi moralo biti dovolj, če bi bili šlandrovci za napad primerno opremljeni.

Nemško divjanje, ki je tem bojem sledilo, pa se tega dne še ni končalo. Naslednji dan, 23. aprila 1944, so se orožniki iz Šmartnega skupaj s svojimi rešitelji znesli nad nekaterimi civili iz Markovega in Studence. Požgali so četvero domačij: pri Kladniku, Jernejčetu, Orešniku in Škalajju. Kljub temu in drugemu nasilju pa so imeli uspešni boji z nemškimi oklepniki velik političen odmev ne samo v Tuhinjski dolini, temveč tudi v vsem kamniškem okrožju.³⁸

Bojno, kulturno in drugo delovanje med premiki

Po izjalovljenem napadu Šlandrove na Šmartno v Tuhinju in dvodnevnih sreditih bojih Tomšičeve na zaporah vzdolž tuhinjske ceste sta bili obe brigadi potrebni počitka. Zato je štab cone odredil, naj se v noči na 23. april premakneta v gomjegrajske hribe. Šlandrova, ki se je pozno zvečer zbrala v vasi Poljana, je odrinila mimo Sedovnika k domačijam okoli Suhovršnika in Zg. Kosa, 1. in 2. bataljon Tomšičeve z brigadnim štabom pa sta se zbrala pri

Brinovcu. Od tam sta odšla mimo Podloma že ob prvem mraku. Drugi seje ustavil pri Vodušku, prvi pa je pešačil vse do Ramšaka. Tretji, ki se ni udaril z Nemci že pet dni, je šel na pot od Tomanu šele 23. aprila ob dveh po polnoči, vendar je do kmetije Vršnik prispel še pred zoro.³⁹

Obetala se je lepa nedelja. Verni Zadrečani so že zgodaj zjutraj odhiteli k maši v Gornji Grad. Žal so se zmotili oni in partizani, če so vejeli, da bodo na praznični dan uživali mir in počitek. O tem se je med potjo prepričala Marija Laznik. Pri Slugovih v Štangrobu je trčila ob nemške vojaške policiste. Bilo jih je okoli 300 in iskali so partizane, pripeljali pa so se iz Celja čez Gornji Grad na 16 tovarnjakih. Razvili so se v strelce, nato pa pozorno prodirali proti Crnivcu, ne da bi kdo vedel, kakšne namene imajo.

Koje štab 4. operativne cone zvedel za prihod tovarnjakov in navzočnost nemške vojaške policije v Tirosku, so sovražniki že zavzeli vse prevladujoče točke, od koder bi jih bilo mogoče napasti. Zato je odredil, naj jih brigadi pričakata v zasedah, ko se bodo vračali proti Gornjemu Gradu. Kakor hitro je prišlo obvestilo, da se 60 policistov vrača s Tomanove planine* v Novo Štifo, je Šlandrovi brigadi zapovedal, naj pripravi zasedo ob robu Rogačke gošče z lepenaške in za Pavlinovo hišo z meninske strani, Tomšičevi pa, naj bojno črto šlandrovcev okrepi z enim bataljonom pri Kneblovi hiši (to nalogo je dobil 2. bataljon), drugega (šio je za 3. bataljon) pa naj razvrsti v zasedo k Roram nad Gornji Grad (glej skico št. 3 na str. 371).

Štab Šlandrove je svoje enote razvrstil tako, daje bil na desnem krilu pri Štangrobu 2. bataljon, v sredini nasproti Dola (s središčem pri koti 628) 1. bataljon s consko zaščito, ki se jim je pridružilo tudi 18 izbranih borcev Šercerjeve,** na levem krilu med Jušetom in Rogačnikom pa je bil 3. bataljon Šlandrove, kije eno četo poslal na nasprotno stran ceste, v gozd ob izviru Žrela. Vse naštete enote so na položaje prispele pravočasno, 2. bataljon Tomšičeve pa je zamudil.

Prav tišči hip, ko bi morala v zasedo od Nove Štife zaiti nemška pehotna kolona, je z nasprotne strani (iz Gornjega Grada) privozil nemški poltovornjak, na katerem je bilo 11 policistov. Šlandrovci so nanj udarili pri Jušetu, po ostrem spopadu so šest policistov smrtno zadeli, pet pa ujeli. Medtem so zašli v past tudi nemški

* Ta podatek priča, da je bil izdan 3. bataljon Tomšičeve in da so ga Nemci nameravali napasti pri Tomanu, a seje od tam premaknil le nekaj ur prej.

** Ti borci, ki jih je vodil namestnik komandanta Šercerjeve brigade Jože Boldan-Silni, so se vračali z Moravškega, kamor so šli po orožje in strelivo. Na dan 23. aprila 1944 so se zadrževali pri zaščiti štaba cone.

policisti na cesti od Šmiklavža. Začel se je srdit boj na vsej črti od Stangroba do Rogačnika. Nemške enote so se znašle v obupnem precepu- Če bi se umaknile čez Dreto, nato pa se skušale resiti z vzponom proti Menini, bi bile najbrž čisto uničene. Zato je njihovo poveljstvo zapovedalo preboj čez koto 628, da bi si zagotovilo umik v kritju gozdov, hribov in grap. Policisti so trikrat naskočili položaje 1. bataljona Šlandrove in conske zaščite. Partizani so sovražnike odbijali z rafalnim orožjem in ročnimi bombami, v bok in hrbet pa so jim streljali borci 2. bataljona Šlandrove.

Vendar sovražniki niso odnehali. Tako so okoli osemnajstih dočakali, daje šlandrovcem pošlo strelivo, nakar so se morali umakniti in prevladujoče položaje na Rogačkem hribu prepustiti Nemcem. Ta uspeh pa jim ni dosti pomagal. Ker so vso svojo moč usmerili proti Beiemu grabnu, so njihova tovorna vozila ostala brez zadostnega varstva. Tako so partizani tam pridobili tisto, kar so izgubili na Rogačkem hribu. Posrečilo se jim je zavzeti in zažgati še deset nemških tovornjakov.⁴⁰

Na položaje h Kneblu in Presečniku je z zamudo pritekel 2. bataljon Tomšičeve, se razvrstil ob gozdnem obrobju ter nana gloma razpostavil šarca, težko bredo, puškomitraljeze, lahki minomet in protitankovsko puško. Borci so si naredili zasilne zaklone. Vendar so kmalu zatem dobili pomoč tudi policisti. Od Gornjega Grada sta pritisnila tank in oklepni tovornjak, ki ju je podpirala tudi pehota. Protitankovska puška ni imela potrebne prebojne moči, zato borci 2. bataljona Tomšičeve nemške pomoči, ki je prillitela iz Celja, niso mogli premagati. Nemce so lahko le zadrževali in se postopno umikali proti položajem Šlandrove brigade, potem pa se skupaj z njenimi borci boj evali vse do 22. ure, ko so se policisti končno vendarle prebili v Gornji Grad.

Conski štab je poročal, da so partizani uničili en tovorni avtomobil in pobili okoli 45 policistov, od tega dva stotnika, pet pa so jih ujeli. Zaplenili so en puškomitraljez, deset pušk, radijsko oddajno postajo, 18 popolnih vojaških oprem in veliko drugih potrebščin. Ob tem je treba pripomniti, da je štab cone pozabil navesti še 10 nemških tovornjakov, ki so jih partizani Šlandrove in 18 izbranih borcev Šercerjeve brigade zažgali v večernih urah. Patizanska stran ni imela mrtvih, temveč samo štiri ranjene, noben pa ni bil iz 2. bataljona Tomšičeve.

Med opisanim bojem je imela Tomšičeva brigada le stransko vlogo, zato si za to partizansko zmago ne more lastiti posebnih zaslug.⁴¹

Povedati je treba tudi to, da so partizani Tomšičeve tisto nedeljo preživeli razmeroma mirno. Poveljniki so skrbeli predvsem za ureditev enot.

Novi komandant 1. bataljona Janez Kramarič iz Dragomlje vasi (levo), od 9. junija 1944 dalje namestnik brigadnega komandanta, in novi komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej iz Šmartnega v Tuhinju (desno)

Brigadni štab je moral izbrati nove ljudi za poveljniška imenovanja, ki so se odprla po smrti narodnega junaka Martina Kotaija. Kot rečeno, je poveljstvo nad 2. bataljonom prevzel Ivan Zore-Jernej, kar je štab cone takoj potrdil. Za namestnika bataljonskega komandanta je bil imenovan dotedanji komandir 1. čete Stane Šušteršič-Boštjan, novi komandir te čete pa je postal Jože Zabukovec-Miklavž, ki je bil dotedaj rezervni namestnik četnega komandirja 1. bataljonu.

Izpopolniti je bilo treba tudi širši brigadni štab. Tišče dni se je izkazalo, da Stane Škrabar-Braškar, ki se je zdravil pri Spodnjem Smonkaiju v Sovinji Peči, ne bo več prišel nazaj za vodjo kulturnega odseka, ker so ga medtem izbrali za vodjo propagandnega odsek pri štabu 14. divizije. Zato so iz 1. bataljona v brigadni štab predstavili podporočnika dr. Lada Lovrenčiča ter mu zaupali skrb za kulturno in propagandno delo, obenem pa naj bi urejal in varoval tudi brigadni sodni arhiv. Ker je bil pravnik, so ga predlagali za zapisnikarja brigadnega vojaškega sodišča. Poleg njega so v brigadno vojaško sodišče prišli: Ivan Božič-Jovo, politični komisar 1. bataljona, Ivan Zore-Jernej, komandant 2. bataljona, in Franc Stegel, desetar v 3. bataljonu, za sodnike, Lojze Terčič, namestnik političnega komisarja v 2. bataljonu, Franc Jakša, komandir 2. čete 3.

bataljona, in Alojz Eijavec-Pastir, borec v 2. bataljonu, pa za njihove namestnike. Za brigadnega vojaškega tožilca so izbrali Toneta Tumherja, namestnika brigadnega političnega komisaija, za njegovega namestnika pa Nandeta Sedeja, političnega komisarja 3. bataljona.⁴²

Novi vodja propagandnega odseka Tomšičeve brigade dr. Lado Lovrenčič je začel takoj pregledovati pevske zборе o četah in bataljonih, iskati recitatorje in šaljivce, pa tudi skrbeti za harmonikajje, ki so zbujali dobro voljo med partizani po četah in pri gostiteljih po hribovskih domačijah. Istočasno je začel zbirati članke in druge prispevke za brigadno glasilo Tomšičev glas, ki ni izšel že od jeseni. Takim vabilom se je med prvimi odzvala Božidara Betriani-Dara, ki jo je smrt narodnega junaka Martina Kotaija globoko pretresla. Med pohodom na Štajersko je v njem spoznala preprostega človeka z veličastno srčno kulturo. Posvetila mu je tale sonet.

Tovarišu Kotaiju

V naravi tisoč se cvetov prebuja,
ki sonce z zlatim žarom jih ogreva,
v pomladni pesmi duša Ti prepeva,
ob vonju rož spomine si obuja.

Preveč poklanjaš nam pomlad zelenja,
nasititi ni težko lačne duše,
ki vajene ledu in večne suše,
prevzete že od zaije so vstajenja.

Trpljenje skupno nas med sabo veže;
ta vez čvrstejša je od sto verig,
izguba slehenega nam v srca reže.

Si moral tudi Ti od nas oditi?
So res povelja z usten ti zamrla?
Bol kruta hoče duše nam prevpiti.

Darine ubrane misli so se ujemale s čustvovanjem vseh, ki smo imeli priložnost Martina Kotaija spoznati v boju, v dežju, mrazu in na neskončnih pohodih. Za vsakega je imel nasmeh ali spodbudno besedo, z vsakim je delil grižljaj kruha.⁴³

Zelo obsežni premiki so nastali med vodilnimi političnimi delavci. Ustanoviti je bilo treba politični oddelek pri štabu 4. operativne

cone. Vanj je iz politodela 14. divizije najprej prišel Drago Benčič-Brkin, za njim - za njegovega vodjo - 16. aprila 1944 pa še Matevž Hace. Toda zaradi tega je bilo treba v divizijski politični oddelek pritegniti nove sposobne ljudi: za mladinskega inštruktoja je z Dolenjskega prišel Leopold Prošek-Bajdukov, iz 13. SNOB Mirka Bračiča so dobili Jožeta Počkaija, iz Tomšičeve pa so poklicali Petra Mendaša-Iztoka, kije bil dotlej sekretar brigadnega biroja ZKM. Za svojega naslednika je 23. aprila 1944 izbral Francija Strleta ter mu izročil sezname in navodila, se poslovil brez velikih besed, nato pa se pridružil poročniku Jožetu Boldanu-Silnemu, ki je z izbranimi borci Šercejjeve brigade nosil orožje in strelivo proti Graški Gori, kjer se je tačas zadrževal divizijski štab.

Zaradi Iztokovega odhoda v divizijski politični oddelek in Strletovega v brigadni štab je bilo treba določiti novega sekretarja ZKM še v 2. bataljonu. Za to nalogo je bil izbran Franc Roženberger-Brane, znani mitraljezec.

Aktivni Zveze komunistične mladine so obstajali v vsaki četi in v brigadni štabni patrulji. Večinoma so štel po 10 ali več članov, ki so bili v brigadi vsaj od jeseni 1943 in so se udeležili zimskega pohoda na Štajesko. Izmed njih je bil posebno zanimiv Ivan Hudorovac iz Kanižarice, ki ni bil slovenske, temveč romske narodnosti, ražen tega pa sploh ni znal pisati in brati. Poleg teh prekaljenih mladih ljudi so postali člani ZKM tudi mnogi novinci s Štajerskega ali pa s Kamniškega, ki so se s svojo hrabrostjo izkazali že v prvih hudih bojih Tomšičeve brigade. Med prvimi so bili med mlade komuniste sprejeti mitralješki pomočnik Alojz in obveščevalec Ivan Tovšak-Ivko iz Šentilja pod Turjakom, kurir brigadnega političnega komisarja Slavko Vodlan-Janez iz Velike Lašne, vodnik Tomaž Suhovršnik-Tomažek iz Nove Štife in bataljonski kurir Jakob Kaker iz Tiroška.

Ti mladi komunisti so morali biti vestni na stražah in v patruljah, neustrašeni v bojih, prebirati in preučevati so morali partizanski tisk, zlasti pa so morali postati mojstri pri ravnanju z rafalnimi orožji. Dobro je bilo treba poznati italijanske, jugoslovanske in nemške mitraljeze vseh vrst in tipov. Aktivni ZKM po četah so pogosto prirejali tekmovanja v razstavljanju in sestavljanju mitraljezov, najprej ob dnevni svetlobi in nato z zavezanimi očmi. Ta tekmovanja so zbužala veliko zanimanje; pri njih so sodelovali celo starejši borci in tišči mladi partizani, ki še niso bili člani ZKM.

Poleg tega so aktivni spodbujali mladince, da bi napisali svoje vtise o bojih in partizanskem življenju za njihov list, ki gaje pripravljaval Franci Strle, novi vodja mladih ljudi v brigadi. Do tište nedelje, predzadnje v aprilu, je nabral že precej prispevkov za Rdečo zvezdo, ki jo je nameraval najprej izdati kot glasilo ZKM 2. bataljo-

na. Narejeno je imel že tudi naslovno stran, iz katere je prvotni namen še dandanes dobro razviden.⁴⁴

Dnevniški zapiski Nandeta Sedeja pričajo, da sta vojaško učenje in politični pouk potekala vsak dan, če le enote niso imele bojev. V

3. bataljonu je bilo tako vse dni od 18. do 22. aprila, v vsej brigadi pa tudi po kratkem večernem premiku 23. aprila 1944, ko je 1. bataljon odrinil k Špehu, 2. bataljon z brigadnim štabom h Goršku in 3. k Potočniku.

Skrb za pridobivanje vojaškega znanja je bila neprestana in na vseh ravneh. Že od 15. aprila je pri Kamniško-zasavskem odredu na Moravškem delovala podoficirska šola 4. operativne cone. Za nj enega komandanta je bil izbran kapetan Miha Avšič, aktivni častnik prejšnje jugoslovanske vojske, ki ga poznamo kot operativnega oficija Tomšičeve iz razdobja pred pohodom na Štajersko, med njim pa je pri štabu 14. divizije opravljal enako dolžnost. Za političnega komisaija šole je bil imenovan Bojan Škrk, dotlej namestnik političnega komisaija v Šercejevi brigadi. Tudi nekateri drugi predavatelji so bili iz enot 14. divizije, samo kapetan Lazo Božič je bil pred tem kratek čas načelnik brigadnega štaba v Šlandrovi. Kateri gojenci so bili na prvem tečaju iz Tomšičeve brigade, ni znano, ker se seznami tečajnikov niso ohranili.⁴⁵

Natančen pregled imamo le o gojencih oficirske šole pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije v Beli krajini. Prav tište dni (od 3. aprila do 7. maja) je trajal 7. pehotni tečaj, ki sta se ga iz Tomšičeve udeležila Lojze Uršič z Iga in Dušan Jurčič iz Muljave, ki pa se potem ništa več vrnila v brigado. Pričel se je tudi 4. intendantski tečaj (od 18. aprila do 5. maja), na katerega je odšel intendant 3. bataljona Gabrijel Pugelj iz Strug, začeti pa bi se moral tudi tankovski tečaj (od 25. aprila do 7. junija), na katerega je šel 15. aprila politdelegat Dane Pilipović iz Vel. Cvetniča v Bosni. Za 8. pehotni tečaj, ki seje pričel 3. maja in končal 10. junija 1944, sta se priglasila obveščevalca Martin Klobučar iz Uršnih sei in Franc Šabec iz Pivke. Iz brigadnega štaba pri Goršku sta se poslovila 24. aprila 1944, vendar po končanem tečaju tudi onadva ništa prišla nazaj. Tište dni je šel iz brigade na Dolenjsko tudi puškomitraljezec Silvo Gorup-Leon, kije bil dotlej že dvakrat huje ranjen.⁴⁶

Toda tišti ponedeljek se je od zavednih zadrečkih ljudi postavljala tudi vsa brigada. Že ob prvem mraku sta 2. in 3. bataljon z brigadnim štabom odrinila k Zg. Špehu, vendar se tam ništa ustavila. Ko se jima je pridružil 1. bataljon, kije pred tem poskrbel za dobre vodnike in potrebna varovanja, so se spustili mimo obeh Klinajev. Hrabra in Logaija proti Savinji, ki so jo prešli pri Koželju blizu Luč, ne da bi ob prehodu čez reko m cesto naleteli na nemško

zasedo. Od tam so se zagrizli navzgor mimo Smrečnika in Tevča proti Raduhi (glej skico št. 4 na str. 372). Hodili so vso noč.

V zaščitnicije bil 3. bataljon, ki se je nastanil pri Obojniku, 1. in 2. bataljon z brigadnim štabom pa sta odšla še višje do Gaberža in Miklavca. Pri teh domačijah so enote počivale čez dan 25. aprila 1944, potem pa še polnih 36 ur, ne da bi v bližini začu tile kakšen poseg orožniške posadke iz Luč. Zatišje so poveljstva izrabila za politični in tudi vojaški pouk, 26. aprila pa je brigadni štab napravil obisk pri 3. bataljonu na domačiji Obojnik. Sklinal je sestanek s četnima poveljstvoma in bataljonskim štabom. Obravnavali so vojaško pripravljenost čet, govorili pa so tudi o vodnih komandijh, desetarjih in borcih, ki so se med zadnjimi boji dobro izkazali.

Neugodno so ocenili predvsem delo bataljonskega biroja KPS, ki je po odhodu Marjana Jagra-Risa zastalo brez kakega opravičenega razloga. To je izzvalo tudi korenit in odmeven ukrep: za novega vodjo biroja KPS in namestnika političnega komisaija v tretjem bataljonu je bil iz 1. čete 2. bataljona imenovan Lojze Dolničar, njegove dotedanje naloge namestnika četnega političnega komisaija pa je moral prevzeti Jože Snoj-Piki.

Nadaljnji pohod se je začel 27. aprila 1944 ob začetku jutra. Ker se je vii čez Kosmačeve Rastke, mimo Travnika in Komna na Kugovnikovo planino, kar je bilo vse visoko v gorah, je potekal samo podnevi. Tako so se partizani manj utrudili, hodili pa so hitreje. Že zvečer so dosegli domačije Štakne, Kozamurnik in Senovršnik v Belih Vodah (glej skico št. 4), kjer so jim kuharji pripravili obed in večerjo hkrati, nato pa so tam prespali in počivali tudi čez dan vse do večera 28. aprila. Na delu so bili samo intendanti, ki so nekoliko nižje v Belih Vodah zasegli potreben živež, o čemer je bila še istega dne obveščena šoštanjaska orožniška postaja.⁴⁷

Že med pohodom mimo Kugovnika in Smrekovca, posebno pa med bivanjem v Štaknah, so si stari borci 1. in 2. bataljona lahko natančno ogledali položaje po okoliških hribih, koder so se srdito bojevali v globokem snegu 23. in 24. februarja, pa še streliva jim je zmanjkalo. Obujali so pretresljive in veličastne spomine na padle pohodnike. Ivana Zore ta-Jernej a je zlasti zanimala usoda borcev 3. čete, ki ji je tistikrat poveljeval. Senovršnikovi so mu izročili komisarsko torbico, ki jo je hudo ranjeni Cveto Sedevčič-Marko skrnil pod hlode. V njej je bil seznam četne celice, seznam padlih partizanov 3. čete 2. bataljona vse od italijanske kapitulacije naprej in še mnoge zaupne listine. Vsi so priljubljenega Sedevčiča obžalovali, ker so bili prepričani, daje padel.⁴⁸

Komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda, ki je brigado spremljal na pohodu čez Mozirske planine, je odšel v štab 14. divi-

zije na Graški Gori že dopoldne 28. aprila 1944. Iz štaba Tomšičeve so mu delali družbo Ivan Kovačič-Efenka, Vlado Mišica-Miha, Milenko Knežević in Tone Turnher-Tonček, kl so bili klicani na bojni posvet. Brigada pa je od Štaken odrinila šele zvečer. Premaknila se je do bližnjih Zavodnj. Pri Zadniku in Predniku je ostal 1. bataljon, pri Bedeniku in njegovem sosedu 3., po domovih sredi vasi pa 2. bataljon s širšim brigadnim štabom, ki se je nastanil v gostilni.

Čez Zavodnje so takrat vodile vse partizanske poti, zato je bilo tam zelo živahno, čeravno je tisto noč rosil dež in so se vlekle zoprne megle. Prav tišči večer sta se v gostilni pri štabu Tomšičeve ustavila in tam tudi prespala dva posebno zanimiva popotnika: divizijski verski referent Jože Lampret in politični komisar Bračičeve brigade Ivan Dolničar-Janošek. Srečanje je bilo pristrčno, zlasti z Janoškom, ki je odšel iz Tomšičeve šele pred petindvajsetimi dnevi. Svojim donedavnim soborcem je povedal, da odhaja čez Savo na Dolenjsko v višjo partijsko šolo pri CK KPS in da bo moral iti tja tudi Franci Šlajpah-Pogačev, politični komisar 2. bataljona Tomšičeve. O tem je seveda prišla v brigadni štab pisna odredba štaba 14. divizije. A Pogačeva tisto noč ni bilo v Zavodnjah ali blizu njih. V 2. bataljonu so ga pogrešali že celih štirinajst dni, koje bil ranjen nad Černevškom. Ostal je skrit pri zavednih ljudeh v Sovinji Peči, ker je moral mirovati, da bi se hitro pozdravil. Rana ni bila posebno nevarna in tudi celila se je obetajoče. Zato je sanitetni referent Tomšičeve brigade Boris Lenček-Igor menil, naj se Janošku kar priključi in odide čez Savo proti Kočevskemu Rogu na 6. partijski tečaj (začel se je 19. maja, končal pa 15. julija 1944). To pa je pomenilo, da bo štab 2. bataljona še nadalje deloval v okrnjeni sestavi.⁴⁹

V vseh treh bataljonih je podnevi 29. aprila po enotah potekal vojaški in politični pouk, proti večeru pa so vadili tudi recitatorji in pevski zbori. Toda veselo počutje mladih ljudi je zmotil zelo neprijeten dogodek. Namestnik vojaškega tožilca Nande Sedej je moral zastopati obtožbo proti brivcu 1. bataljona, ker je izsiljeval prebivalstvo in celo kradel. Brigadno vojaško sodišče gaje spoznalo za krivega. Obsodilo gaje na smrt, ki je bila takoj izvršena.

Tega dne so se vrnili v brigado Leopold Šegina, ki je bil ranjen 28. februarja pri Golavabuki, ter Anton Dremelj-Ante in Franc Košir, ki sta bila ranjena 18. februarja pri Sp. Doliču in sta marca ostala na zdravljenju pri kmetu Golobu na Legnu. Brigadni komandant Efenka se je Antetove vrnitve tako razveselil, da ga je pri priči imenoval za komandirja 2. čete 3. bataljona, dotedanjega komandirja Franca Jakšo pa je dal začasno na voljo bataljonskemu štabu.

Zvečer so vse brigadne enote opravile še zadnji del poti, ki jih je

ločil od drugih dveh brigad 14. divizije. Hoja jih ni utrudila, ker so potovale po zložnih stezah prek Raven in Velunje do vasi Plešivec.⁵⁰

Tako se je končal šestdnevni pohod iz zadreških krajev čez Mozirske planine in Bele Vode (glej skico št. 4 na str. 372), ki je Tomšičevo brigado po dolgih dveh mesecih spet pripeljal pod neposredno poveljstvo štaba 14. divizije.

Izdani, umorjeni in ujeti ranjenci pri Kolovcu

Skupno bojno delovanje Tomšičeve in Šlandrove brigade, ki je trajalo od 4. marca do 24. aprila 1944, je brigadi povezalo tudi glede skrbi za ranjence. Pravzaprav se je Tomšičeva v tem smislu popolnoma naslonila na Šlandrovo, ki je imela zlasti na Moravškem in Kamniškem vzorno urejeno politično zaledje.

Že 1. marca je ob prihodu na Vrh pri Sv. Trojici na Moravškem dobilo bolniško nego in varno zavetje veliko ozebljenih ali do smrti izčrpanih borcev 14. divizije. Največ so jih sprejele na okrevanje zavedne hribovske družine, katerih domovi so bili stran od cest in na samem. Bilo pa je tudi več takih primerov, koje bila bolnikom potrebna občasno zdravniška pomoč, zato so nekatere prepustili v varstvo medicincu Jakobu Kompanu-Kladivu, ki je začasno partizansko bolnišnico skril v kletnih prostorih požganega gradu Tušanj pri Moravčah. Tej bolnišnici so nadeli izmišljeno ime Ribnik, zapisana pa je tudi s strokovno kratico SVPB-M (Moravče). Vendar ta bolniška postojanka v partizanskih štabih ni uživala dovolj zaupanja, ker je bila preblizu Moravč, pa čeprav tam od 20. marca dalje ni bilo več orožniške posadke. Štab 4. operativne cone je vso svojo skrb za ranjene partizane opri na Jožeta Pirša-Luka in sodobnejšo partizansko bolnišnico Triglav pod Velikim vrhom (kota 642) v kolovških gozdovih.

SVPB-K (Kamnik), kakor so s kratico označevali bolnišnico Triglav, je začela nastajati v začetku januarja 1944.⁵¹ Primeren prostor zanjo so izbrali v gozdni kotanji, 80 metrov nad grapo, po kateri se odteka eden izmed dupeljnskih izvirov, ki se zliva v Rovščico, tako da bi bilo v snegu mogoče do bolnišnice priti po vodi. Šio je za skrit in težko dostopen kraj, ražen tega je bila grapa obrnjena stran od glavne poti, na gosto zaraščena s smrečjem in obdana s str mimi pobočji.

Naredili so načrt za podkopano barako, dolgo 12 in široko 4 metre, katere streha bo nagnjena le na dolnjo stran, podobno kakor okoliško zemljišče. To je pomenilo, naj bo obrežna stena visoka 4, dolnja pa 2 metra. Ker je bila zima mila in tla niso bila zmrznjena, so

začeli nemudoma kopati zemljo. To so delali Srečko Vrenjak, Ivan Vrenjak starejši, Ivan Vrenjak mlajši ter Jože Žebovec-Lipko in Vinko Žebovec, v okolici pa je oprezoval desetletni Poldek Podbevšek. Zagotoviti je bilo treba tudi les za ogrodje, streho in opaže. Za gradbeni les je poskrbel logar kolovških gozdov Golmajer, posekali in obdelali pa so ga Franc in Luka Hribar, Andrej Bernot in Jože Jazbec iz Dupelj, ki so bili zanesljivi aktivisti OF. Deske sta priskrbel Peter Borec iz Domžal in Ernest Švajger, delovodja iz lesne industrije v Presejajah, kije dal tudi 20 kg žeblicev. Karei Šraj iz Radomelj in Janez Tesar iz Skijančeva sta jih prepeljala do Kolovca. Tarn sta vozove in konje prevzela Jože Pirš-Luka in Jože Žebovec-Lipko, nakar sta sama gonila do križišča Štengce, tam pa so že čakali drugi konji z vozmi. Tovor so takoj preložili, da sta Lipko in Luka vpregi lahko čimprej vrnila lastnikoma, ki sta čakala pri Kolovcu. Drugi graditelji so tačas deske odpeljali po kolovozu proti Bunčku, dokler so konji še mogli vleči, in jih razložili, nato pa konje in vozove vrnili vaškim aktivistom. Do izkopa za bolniško barakoj je bilo še dobrih 600 metrov. Da ne bo kdo kaj posumil, je bilo treba deske do tja prenesti na ramenih še tisto noč, obenem pa za sabo vse lepo počistiti in zabrisati sledove. Pri tem ni šlo brez krvavih žuljev na ramenih in na rokah. Ko so prenašanje končali, so bili tako utrujeni, da še malicati niso mogli. Le z žganjem so se okrepčali in popadali k počitku.

Koliko truda in trpljenja! In potem vse to propade zaradi ene same prodane duše.

Bolnišnico so gradili podnevi in ponoči. Že med izkopom so nateteli na podzemeljski izvir. Vodo so domiselno speljali pod barako, da bi jo imeli za kuho, pitje in umivanje. Položili so tramove za pod in naredili iz njih ogrodje, nato pa jih obdali z deskami od zunaj in od znotraj. Tako so stene dvojno opažili, da so preprečili pronicanje vlage. Nazadnje so na vrh položili špirovce, naredili streho iz desk in pokrili s strešno lepenko, potem pa barako zadelali s prstjo, ki so jo dve pedi na debelo nasuli tudi na streho. Po njej so zasadili smreke in mahovje, vse naokoli pa posuli z bukovim listjem. Tudi vhod pri debelem hrastu in dimnik sta bila premišljena zamaskirana.

Stopnice so vodile od prikritega vhoda v zajeten bolniški prostor. Tam so bili levo in desno ter eden nad drugim pogradi za najmanj 50 ranjencev. Zraven stopnic so imeli stranišče. Na nasprotni strani seje skozi leva vrata prišlo v kuhinjo, kjer je bil velik štedilnik, skozi desna pa v kopalnico z napeljšano tekočo vodo. Kuhali so samo ponoči. Za večerjo so dobili toplo jed šele okoli triindvajsetih, nakar so skuhali še zajtrk, čez dan pa so dobivali največkrat bel kruh s suhim mesom.

Približno 80 metrov stran so zgradili še skladišče oziroma

skrivališče v izmeri 2x4 metre, kjer so shranjevali zdravila, živila, obleko, pelilo in druge bolniške potrebščine, ko pa je v osrednji podzemeljski prostor prišlo preveč ranjencev, je tam spalo osebje, kije bolnišnico oskrbovalo in skrbelo za prenos ranjencev.⁵²

Bolničar Jože Pirš-Luka je 15. januarja 1944 poročal, daje v novi bolnišnici 11 pacientov in 6 oskrbovalcev, med njimi dva bolničarja. Do konca januarja je število ranjencev naraslo na 14, toliko pa jih je bilo tudi sredi februarja. Te ranjence je zdravniško oskrboval dr. Rudolf Kac-Mitja, ki pa v ta namen ni imel ustreznega znanja, ker je diplomiral za zobozdravnika. Koje v začetku marca prevezoval ranjence s hudo zanemajenimi in zagnojenimi ranami, se je prestrašil, da je nova bolnišnica okužena s plinsko flegmono. Zajela gaje huda duševna pobitost in, ker za ranjence ni videi rešitve, je 4. marca 1944 naredil samomor. To je bila prva velika nesreča v bolnišnici Triglav.

Poslej je zdravniške posege v tej bolnišnici opravljal dr. Stanko Pirc-Lojze, ki gaje štab 4. operativne cone odpoklical iz Tomšičeve brigade. Takoj je odšel v kolovške gozd ove in vse ranjence skrbno pregledal. Ugotovil je, da o razsežnem gnojnem vnetju ali plinski flegmoni v bolnišnici ni nikakršnih sledov. Injekcije proti tej vrsti zastrupitve, ki jih je nabavila Mara Bešter iz Perovega v Kamniku, k sreči niso bile potrebne.⁵³

Po prvih obiskih novega zdravnika v bolnišnici Triglav je tesnoba med ranjenci in bolničarji minila. Vendar se je po 19. marcu število ranjencev povečalo od 14 na 29, torej kar za 15. Vzrok za to je treba iskati v zasedi pri Trnjamu 21. marca ter v bitki pri Rakitovcu 23. marca 1944. Tiste dni so v podkopano barako v kolovških gozdovih prišli tudi hudo ranjeni partizani iz Tomšičeve: vodnik Jože Benčina iz Travnika, namerilec težke brede Rihard Lisjak iz Gabrja pri Vipavi, strelci Anton Štimac iz Drage, Jakob Jašelnik-Jaka iz Novega Kota pri Prezidu, Anton Rajšel iz Gornjih Žagaijev pod Čabrom in neki Ludvik, doma s Primorskega, ter politični komisar 3. čete 2. bataljona Franc Smrajc-Miklavž in pomočnik mitraljezca Alojz Turk iz Žimaric. Do srede aprila so bili na vrsti samo ranjenci iz 3. bataljona: borca Mika Čemasa iz Zilj pri Vinici so prinesli ob mraku 6. aprila, borca Franca Sodca iz Gornje Lokvice, politdelegata Janeza Mlakajja-Paveljčevega iz Podcerkve in batalj onskega komandanta Ignaca Horvata-Imreta iz Rakičana pa naslednji večer. Čez osem dni (15. aprila 1944) sta v kolovški bolnišnici našla zatočišče še politični komisar 1. čete Bogdan Struna-Jan z Galjevice in puškomitraljezec Ivan Gerbec-Slovan iz Doblajja ob Soči, ki pa so mu morali odrezati levo nogo. Žal tako hudega zdravniškega posega ni preživel. Po hudih bojih nad Vrhpoljem

21. in pri Kavranu 22. aprila 1944 sta prišla še dva imensko neznanata borca iz 2. bataljona

Poleg njega je v bolnišnici umrlo še pet hudo ranjenih iz Šlandrove brigade, ki so jih pokopali 200 metrov stran v gozdu. Vsakega so spravili v krsto, k vzglavju pa položili stekleničko z imenskimi podatki. Zemljo so popolnoma zaravnali, prekrili z listjem, na grob pa zasadili smrečico.⁵⁴

Medtem je bolničar Jpže Pirš-Luka sklenil, da bo v skrbno zasnovano bolnišnico Triglav preselil tudi ranjence iz bližnje bolniške postojanke Rova 2. Od kmeta Janeza Kočarja iz Rove sije sposodil konje in primeren voz, vozili pa so partizani sami. Pri prevozu so ranjencem zavezali oči in jih pokrili z odejami, laže ranjeni pa so dobili spremstvo. Po tej selitvi je postalo v prostorni podzemeljski baraki zelo tesno, saj je bilo v njej kar 54 ranjencev. Toda hrana je bila res dobra. Bilo je dovolj mesa, surovega masla, belega kruha in cigaret, občasno pa celo pijače. Zato so se ranjenci kmalu razživali, navzlic bolečinam in zatohlemu zraku. Podnevi je morala biti popolna tišina, a z nočjo seje zaslišalo petje ter igranje na harmoniko in kitaro. Nekateri ranjenci so pisali celo članke za časopise, politični komisar Slavko Gril-Brdavs, doma s krajneg Brda nad Krašnjo, pa je imel tudi politične ure.

Toda izkušeni partizani, kakršni so bili Ignac Horvat-Imre, Franc Smrajc-Miklavž in Rudi Čemažar, so imeli izoštren čut za ljudi z vprašljivim značajem. Takoj so postali pozorni na Miha Jenka iz Radomelj, ki seje obnašal tako, kakor da bi ranjenim partizanom hotel prodajati cigarete, ali pa jih deliti v zameno za ure.* Zvedeli so, da seje ob delu na terenu nekaj pregrešil in mu je trda predla, potem pa se je zanj zavzel upravnik Jože Pirš-Luka in ga privzel med bolniško osebje. Ignac Horvat-Imre gaje poznal po očeh, da se v njem nekaj kuha, poleg tega pa je opazil, da si stalno nekaj zapisuje. Imre in JVIiklavž sta svoj sum zaupala upravniku Piršu, ki pa je takoj nastopil pomijevalno, češ da je Miha Jenko popolnoma zanesljiv. Poslej je nezaupanje vanj splahnelo, kaj ti mladi partizani so se raje smejali šalam, kakor da bi se vdajali zloveščim slutnjam.⁵⁵

Kaj kmalu seje nagubalo čelo tudi upravniku Piršu. V Zagorici pri Rovi je dobil vest, daje iz Šlandrove brigade k Nemcem pobegnil Peter Šubelj iz Radomelj, kije po Kamniku med drugim pripovedoval, da je pri Kolovcu partizanska bolnišnica. To je sklepal zavoljo

* Hudo ranjeni Ignac Horvat-Imre, komandant 3. bataljona Tomšičeve, je imel uro z dvojnimi paščkom, v paščku pa naboje za pištolo beretto. To uro je hotel dobiti Miha Jenko. Zanj je Imretu ponujal škatlo cigaret, kar je Imreta hudo razjezilo (Franc Smrajc-Miklavž po beležki z dne 10. maja 1983).

tega, ker je nosil ranjence iz Tuhinjske doline do Preserja pri Zlatem Polju, nato pa to pot izrabil za narodno odpadništvo. Upravnik Pirš je bil hudo zaskrbljen. Brž je okrepil obveščevalno službo in dodatno zamaskiral vse poti, vendar je bil prepričan, da Nemci bolnišnice ne bodo našli.

Za opazovanje poti in grap s prisoj ne strani Velikega vrha je skrbel zaupni domačin Jože Jazbec. Tisto jutro pred nemškim napadom je prišel dvakrat v bolnišnico, prvič ob petih, drugih pa ob sedmih. Ko seje vračal drugič od bolnišnice proti domu, je opazil Nemce, še preden je stopil iz gozda. Prihajali so od vseh strani, tako da tišči hip ni mogel več ne naprej ne nazaj. Vrgel seje na tla, potem pa se naokoli le priplazil neopaženo do svoje hiše. K njemu je prišla skupina Nemcev in domobrancev, ki so ga spraševali za bolnišnico. Naredil se je nevednega, ne da bi se izdal s čemerkoli. Vendar mu sovražniki niso zaupali, zato so ga z vso družino vred zaprli v hišo ter jih zastražili. Tako ni mogel nič narediti za rešitev ranjencev, s katerimi je delil od mleka in kruha vse, kar je premogla njegova kmetija.⁵⁶

Nesrečen razplet seje začel 6. maja 1944 ob pol trinajsti uri. Po razdelitvi suhe hrane so bili ranjenci žejni, a voda v podzemeljski baraki je bila preveč topla. Zato je šel s škaфом ponjo desetletni partizan Poldek Podbevšek k bližnjemu potočku, ki je delal tolmun kakšnih 40 metrov niže. Ko je hotel zajeti, ga je nekdo poklical: »Kommen Sie!« Ozrl seje naokoli in poleg bukve opazil Nemca. Pustil je škaf in skočil za rob. Sovražnik bi ga bil lahko zadel, vendar je hotel prijeti živega. Zato je Poldek ušel in ves zadihan povedal: »Nemci so zunaj...«

V podzemeljski bolnišnici je nastal preplah. Sprva je bilo še nejasno, kaj storiti, zato je bil ukaz le za strogo tišino. Toda medtem so se zaslišali rafali pri skrivališču za bolniško osebje. Upravnik Jože Pirš-Luka se je takoj znašel.

»Kdor lahko hodi in se lahko bori, naj mi sledi« je dejal in še pristavil: »Morda je zunaj le kakšna švabska patrولا...«

Zgrabil je orožje in odhitel. Brez oklevanja mu je sledilo še petnajst partizanov. Med njimi so bili tudi štirje ranjenci iz Tomšičeve brigade: vodnik Jože Benčina iz Travnika ter borci Anton Štimac iz Drage, Anton Rajšel iz Gornjih Žagarjev pod Čabrom in Jakob Jašelnik iz Novega Kota. Zadnji je bil politični komisar Slavko Gril-Brdavs,* drugače zdrav, vendar invalid s prestreljeno nogo. Pri hra-

* Slavko Gril-Brdavs je padel aprila 1945, pravzaprav seje v brezizhodnem položaju pokončal sam (Mirko Podbevšek-Lado, pojasnilo z dne 22. junija 1990).

stu je še zamaskiral izhod za sabo. Sovražniki so ga opazili za robom in začeli nažigati po njem. Toda zakotalil se je po tleh spretno kot maček, potem pa srečno ušel. Drugače je bilo s tistimi, ki so tekli pred njim. Dva sta klecnila in obležala v krvi.

Ranjenci, ki niso mogli bežati, so trdno zapahnili vhod in dimniško odprtino. Hip za tem so spet tiho plegli na pograde. Zrak je postal zadušljiv. Štiije hudo ranjeni so začeli stokati, ker so jih rane zaradi zatohlosti začele neznosno skeleti. Vsem je zastal dih, ker jih je prevzela bojazen, da jih bo stokanje izdalo.⁵⁷

Tačas je pred vhodom v podzemeljsko skrivališče za osebje di-yjal boj. Na Nemce je metal bombe Srečko Vrenjak. Žal je ena priletela tudi z nasprotne strani in Srečka vsega obrizgala po obrazu. Tako so sovražniki zlomili njegov odpor in se nemudoma maščevali. Ukazali so mu, naj teče, brž nato pa so mu sprožili v hrbet rafal. Druge so razorožili, zvezali in zastražili. Med njimi je bil tudi Ivan Vrenjak, brat ustreljenega Srečka.

Kaj se je potem dogajalo z ujetniki? Nemci so jih zagotovo zasliševali. Eden izmed njih je klonil, nato pa še pokazal, kje je podzemeljska bolniška baraka. To je bil nedvomno Miha Jenko. Ignac Horvat-Imre sicer navaja, da je počakal na sovražnike med ranjenci, čeprav je bil zdrav in bi se bil lahko umaknil.

Nenadoma so ranjenci zaslišali kopanje nad streho, nato pa tudi klice v slovenščini, naj odprejo in se vdajo. Na odpor so pomislili samo komunisti. Poprijeli so že za nasekane bombe, a večina je menila, da imajo z vdajo več možnosti za preživetje. Franc Smrajc-Miklavž je imel namen, da bi se ustrelil in je že pripravil pištolo, toda od zunaj so ranjence opozorili, da bodo Nemci podzemeljsko barako zasuli z bombami, če znotraj poče le en strel. Ostala je torej le vdaja. Komandant Ignac Horvat-Imre je imel še toliko časa, da si je odtrgal oficirske našitke.

Začel se je mučen vzpon po stopnicah na svetlo. Pri izhodu je vsak dobil nemški pozdrav s kopitom po glavi. Le trenu tek za tem so jim zvezali roke na hrbtu s telefonsko žico, potem pa povezali še po dva skupaj. Nekateri ranjenci niso sami mogli nikamor, treba jih je bilo kratkomalo odnesti navzgor. To so naredili njihovi manj ranjeni sotrpini, štiije povsem nepremični pa so ostali na pogradih. Tam jih je z brzostrelko postrelil nemški esesovec z oznakami SD (varnostne službe). Od teh so pripadali Tomšičevi brigadi politdelegat Janez Mlakar-Paveljčev iz Podcerkve, Franc Sodec iz Gornje Lokvice, Alojzij Turk iz Žimaric, oče treh otrok, ki je bil brez ene noge, in neki Ludvik doma s Primorskega.

Po teh ustrelitvah so se esesovci in raztrganci umaknili na posvet. Potem so odbrali tište, ki so še kakorkoli lahko hodili, drugi,

bilo jih je dvanajst, pa so se morali poravnati v vrsto in obrniti stran, nakar so dobili rafal v tilnik. Ko je bilo to morilsko delo končano, so ustreljene zmetali nazaj v podkopano barako, jih pokrili s slamo in polili s petrolejem, nato pa vse skupaj zažgali.

Vse druge so odgnali proti Kamniku. Po partizanskem viru je bilo vseh ujetnikov (z osebjem vred) 43, večinoma iz Šlandrove. Iz Tomšičeve brigade so bili samo trije: komandant 3. bataljona Ignac Horvat-Imre pa še dva četna politična komisarija, in sicer Franc

Politdelegat Janez Mlakar-Paveljčev iz Podcerkve fieno] in Franc Sodec iz Gornje Lokvice (sredina), ki so ju hudo ranjena ustrelili nemški policisti 6. maja 1944, ter Miko Čemas iz Zilj pri Vinici (desno), ki so ga Nemci hoteli pokončiti s strelom v tilnik, vendar se je zaradi nenavadnega naključja rešil. Padel je 10. januarja 1945. Fotografija za puškomitraljezca Ivana Gerbca-Slovana iz Doblaija ob Soči, ki je premimi po operaciji v bolnišnici Triglav, se ni ohranila, fotografija Alojzija Turka pa je natisnjena na str. 253

Smrajc-Miklavž iz 2. bataljona in Bogdan Struna-Jan iz 3. bataljona.* Hoja skozi kolovške gozdove je bila strašna. Ves čas so jih mučili in pretepali kakor živino. V Kamniku so jih vrgli v ječo, nato pa so jih dva dni neprenehoma zasliševali. Na vsak način so jih - to velja predvsem za Imreta, Jana in Miklavža iz Tomšičeve ter za Rudija Čemažaija, namestnika komandanta udarne brigade Slavka Šlandra - hoteli prisiliti, da bi priznali svoje poveljniške dolžno-

* Fotografije omenjenih prtizanov, ki so bili v brigadi od ustanovitve, so bile objavljene: za Bogdana Struno-Jana v knjigi Tomšičeva brigada 1 na str. 425, za Franca Smrajca-Miklavža in Ignaca Horvata-Imreta pa v knjigi Tomšičeva brigada 3 na str. 141 in 334 (vselej na desni strani).

sti, za katere so natančno vedeli. Po 9. maju so jih odpeljali v Begunje, čez šest tednov pa v Mauthausen.

Izjema je bil le Miha Jenko iz Radomelj. Niso ga zvezali z žico, niso ga topli in mučili, pa tudi v Mauthausen ga niso odvedli. Lahko je odšel k luftšucem v Nemčijo. Zato so bili Imre, Jan in Miklavž prepričani, da je največji krivec za nesrečni propad partizanske bolnišnice Triglav v kolovških gozdovih.⁵⁸

Po zaslugi desetletnega partizana Poldka Podbevška, ki je 6. maja 1944 izpričal veliko junaštvo in neopisno prisebnost, se je resilo 16 partizanov, večinoma ranjencev, med njimi tudi upravnik Jože Pirš-Luka in politični komisar bolnišnice Slavko Gril-Brdavs. Esesovci so do smrti ustrelili 14 ranjencev in Srečka Vrenjaka, med begom pa sta padla še dva partizana, skupaj torej 17. Toda dva sta bila tudi strahotno ranjena, in to Miko Čemas iz Zilj pri Vinici in neki partizan ruske narodnosti.

Nemci so jima namenili smrt, toda niso ju do smrti zadeli. Rus brez imenskih podatkov je dobil strel odspred v levo lice, krogla pa mu je obitčala nekje za ušesom, borec Miko Čemas iz obkolpske vasi Zilje pa je bil ustreljen odzadaj, vendar ne v tilnik, kamor so ga merili temveč skozi vrat. Po tistem, ko so esesoci žrtve polili s petrolejem, sta prišla k zavesti in se iz kupa mrličev splazila v kuhinjo, od tam pa, potem ko sta se prepričala, da so Nemci odšli, skozi dimnik na prosto. H kmetu Jožetu Jazbecu (taje bil izdani bolnišnici Triglav najbližji) sta se privlekla šele pozno ponoči. Tarn sta dobila prvo pomoč in zvezo s Šlandrovo brigado, ki je 7. maja prišla v vas Rova. Že 9. maja sta o nemškem zločinu nad ranjenci SVPB-K (Kamnik) podala na zapisnik izjavi, ki ju je zabeležil okrožni referent Komisije pri predsedstvu SNOS za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev. Zločin je bil razglašen s ciklostirano objavo št. 16.

Kamniški esesovci in njihovi skrivni pomagači pa 6. maja 1944 niso zagrešili samo poboja ranjencev v grapi pod Velikim vrhom, marveč so požgali tudi bližnjo vas Rova, kjer je imelo zdravstvo 4. operativne cone svoje najzvestejše podpornike.⁵⁹

Ob vsem tem je treba poudariti, da partizanska bolnišnica Triglav ni bila edina, ki so jo Nemci izsledili in nato v njej pobili ranjence. Podoben in nov vojni zločin so zagrešili spet 11. junija 1944 nad Dobrovo pri Komendi. Odkrili in uničili so bolnišnico dr. Mihe, razlika je bila samo ta, da so tam pobili vse ranjence z zdravnikom dr. Tinetom Zajcem-Mihom vred, in to 11 ljudi s hudimi ranami ali oznakami rdečega križa. Še več je bilo takih primerov med decembrsko nemško ofenzivo in po njej, koje bila okoli Luč in Ljubnega izdana cela vrsta bolnišnic. Iz tega izhaja sklep, daje nemška var-

nostna služba zavzeto In sistematično vohunila za partizanskimi ranjenci in sanitetnimi delavci, potem pa s pomočjo esesovcev ali domobrancev v nemški službi neusmiljeno obračunavala z enimi in drugimi.

Očitno so nacistični in belogardistični strategji računali, da bodo s pobijanjem ranjenih partizanov in uničevanjem skritih partizanskih bolnišnic strli bojni duh med borci za združeno in svobodno Slovenijo. Vendar so se zmotili, kajti partizanska moč na Štajerskem in Koroškem je naraščala iz dneva v dan. Prav to so pokazale tudi zmage, dejavnosti in preureditev Tomšičeve brigade v maju in j uniju 1944.

Opombe o virih

¹ Seznam vojaškega in političnega kadra 1. UBTT, fase. 335/IV; dnevnika Nandeta Sedeja (v zgod. arhivu CK ZKS) in Vlada Mišice; Zbornik VI/12, dok. 77 na str. 287 in 288 in Zbornik VI/13, dok. 8 na str. 36, 42 in 45.

² Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Strle po nenapisanih spominih.

³ Dnevnik Vlada Mišice; Miroslav Lilik. pojasnili z dne 6. januara 1989 in 11. februarja 1990.

⁴ Isti dnevnik, pregled borcev Tomšičeve brigade iz občine Moziije; Franci Strle kot malo prej; poizvedba na Krajevem uradu Luče z dne 9. februarja 1990.

⁵ Majjan Jager-Ris, življenjepis-spomini z dne 18. julija 1957 na str. 48 v arhivu IZDG; Franci Strle kot malo prej.

⁶ Dnevnik Nandeta Sedeja; Jože Snoj-Piki po beležki z dne 11. julija 1984; Milan Kranjc-Pubi, ustni vir z dne 11. februarja 1990; Mimi in Jakob Mavrič-Potočnikova po pričevanju z dne 25. februarja 1990; fotografija št. 1546/2 (Rado Vidrgar-Polde).

⁷ Stefka Ugovšek po pričevanju z dne 25. februarja in dodatnih pojasnilih z dne 5. marca 1990; Jakob Mavrič kot malo prej; Krajevni urad Ljubno z dne 10. avgusta 1990.

⁸ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice kot malo prej; Jakob Mavrič po pričevanju z dne 25. februarja 1990; fotografiji št. 1558/2 in 1565/2.

⁹ Ista dnevnika; zapis pričevanja Jakoba Kakeija z dne 25. aprila 1990; pregled borcev Tomšičeve brigade iz občine Mozirje.

¹⁰ Poročili štaba 4. operativne cone z dne 29. marea in 8. aprila 1944, Zbornik VI/12, dok. 77 na str. 285 in dok. 105 na str. 398 in 399.

¹¹ Poročilo z dne 18. aprila 1944, Zbornik VI/13, dok. 8 na str. 45.

¹² Poročilo v Zborniku VI/12, dok. 105 na str. 395; Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada na str. 291 in 292; zapisnika o ogledih z dne 31. julija 1984 in 30. aprila 1990; zapis o pogovoru s Karlom Girandonom z dne 16. maja in telefonsko pojasnilo Marije Nastran z dne 16. maja 1990.

¹³ Zbornik VI/12, zlasti dok. 102 na str. 387, in Miroslav Stiplovšek kot malo prej; poročilo o napadu v Štajerskem kuriji št. 3 z dne 15. aprila 1944 na str. 1; zapisnika o ogledu z dne 31. julija 1984 in 25. aprila 1990.

¹⁴ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Marjan Jager-Ris po istih spominih; Zbornik VI/12, dok. 105 na str. 399, kjer pa partizansko ime Ris ni pripisano pravemu človeku, in na str. 396; Ivan Zore-Jernej po nedatiranih pisnih dopolnilih iz leta 1977 in pričevanju z dne 28. februarja 1990; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 293.

¹⁵ Zbornik VI/12, dok. 105 na str. 396; Zbornik VI/13, dok. 188 na str. 710; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 292; zapisnik o ogledu z dne 30. aprila 1990.

¹⁶ Dnevnik Nandeta Sedeja: Ignac Horvat: Ujet, Spomini na partizanska leta II (Ljubljana 1948, izd. SKZ) na str. 102 in 103; Jože Snoj-Piki, prepis magnetofonskega zapisa z dne 1. septembra 1977; zapisnik o ogledu z dne 31. julija 1984; Slavko Ivančič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986; Karei Girandon po zapisu z dne 16. maja 1990.

¹⁷ Štajerski kurir št. 3 z dne 15. aprila 1944 na str. 1 in 2; Karei Girandon po istem zapisu.

¹⁸ Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 293; pojasnilo Maučeve sestre iz leta 1985.

¹⁹ Zbornik VI/12, dok. 105; Miroslav Stiplovšek, prav tam; Ignac Horvat-Imre po že omenjenih spominih; spisek funkcionaljev 1. UBTT (iz srede aprila 1944).

²⁰ Zbornik VI/12, dok. 115 na str. 425 in 426 ter dok. 153 na str. 573; Karei Girandon po zapisu z dne 16. maja 1990; Miroslav Stiplovšek kot malo prej.

²¹ Franci Strle po lastnih spominih; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; pripombe Janeza Kramariča z dne 8. septembra 1990 na str. 2 in 3.

²² Isto kakor v prejšnji opombi; zapisnik o ogledu z dne 10. septembra 1981; izvleček iz dnevnika Marije Laznik; Zbornik VI/12, dok. 111 na str. 414 in 415 ter dok. 115 na str. 426, kjer paje boj z nemško policijo nepravilno datiran.

²³ Dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Ivan Zore-Jernej po magnetofonskem zapisu z

dne 22. marca 1977 na str. 2; Stane Škrabar-Braškar, ustni vir; Slavko Ivancič-Basač po beležki z dne 26. aprila 1986 in pojasnilu z dne 30. maja 1990.

²⁴ Zbornik VI/13. dok. 9 na str. 49; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 294 in 295; dnevnik Vlada Mišice in Nandeta Sedeja.

²⁹ Ista dnevnika: pojasnilo Helene Gianfrate z dne 22. marca 1990; Zbornik VI/13. dok. 4 na str. 16. dok. 171 na str. 669 in dok. 166 na str. 632; Ivan Zore-Jernej po citatu iz sestavka Junak in njegova smrt. Borec 1954/4 na str. 154; Vlado Mišica po pripombah z dne 24. novembra in dodatnem pojasnilu z dne 5. decembra 1990.

²⁶ Zbornik VI/12. dok. 121 na str. 463 in dok. 125 na str. 473; Zbornik VI/13. dok. 10 na str. 52 in dok. 19 na str. 71; Viktor Cvelbar-Stane, pričevanje z dne 12. maja, in Jože Marolt, pojasnilo z dne 31. maja 1990.

²⁷ Dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Stane Šuštersič-Boštjan: Kovači lepših dni (Ljubljana 1963) od str. 113 do 115; izvleček iz dnevnika Marije Laznik; pojasnilo Krajevnega urada Gornji Grad z dne 13. junija 1990; Viktor Cvelbar-Stane kot v prejšnji opombi; zapisnik o ogledu z dne 10. septembra 1981; Zbornik VI/13. dok. 9 na str. 44.

²⁸ Zbornik VI/12. dok. 125 na str. 475; Zbornik VI/13. dok. 9 na str. 49 in dok. 19 na str. 71; dnevnik Vlada Mišice in Nandeta Sedeja: zapisnik o ogledu in izvleček iz dnevnika Marije Laznik kot malo prej; Janez Kramarič pojasnilo z dne 14. julija 1990 in že omenjenih pripombah na str. 3 in 4.

²⁹ Dnevnik Vlada Mišice in njegovo ustno pojasnilo z dne 11. julija 1990; Janez Kramarič kot malo prej; dnevnik Nandeta Sedeja; Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada na str. 297; Zbornik VI/13. dok. 4 na str. 16. dok. 19 na str. 72 in dok. 26 na str. 88; poročilo štaba 14. divizije z dne 22. 4. 1944. fase. 335/1 v IZDG; Ivan Zore-Jernej po citatu iz sestavka Junak in njegova smrt. Borec 1954/4 na str. 154; Jože Boldan-Silni, pojasnilo z dne 6. junija 1990.

³⁰ Fase. 46/11 in 46/1 (april 1944); Zbornik VI/13. dok. 8 na str. 45 in dok. 26 na str. 87.

³¹ Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada na str. 299 in 300; Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 87 in 88; dnevnik Vlada Mišice.

³² Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 88 in dok. 84 od str. 260 do 266; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga od str. 300 do 304; pojasnilo Alberta Žiberta z dne 5. junija 1990; zapisnik o ogledu z dne 25. avgusta 1977; Ivan Zore-Jernej, pisne pripombe iz leta 1977; Filip Štrajhar-Lipe po beležki z dne 27. junija 1985; Viktor Cvelbar-Stane, pripomba 27/4-3.

³³ Zbornik VI/13 in Miroslav Stiplovšek kot v prejšnji opombi: Franc Zavasnik-Božič: Napad na Šmartno v Tuhinju. Kamniški zbornik VII (1961) od str. 192 do 194.

³⁴ Zapisnik o ogledu z dne 25. avgusta 1977; Ivan Zore-Jernej o citatih iz sestavka Junak in njegova smrt. Borec 1954/4 na str. 155. po sestavku V zavarovanju napada na Šmartno, Kamniški zbornik VII (1961) na str. 194 in 195. in pisnih pripombah iz leta 1977 na str. 5 in 6; Jože Golob: Zbrali so se (pesem). Rdeča zvezda št. 1. tisk NOB P/389-I v arhivu IZDG; Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 88 in 89 ter dok. 84 na str. 262 in 263; Filip Štrajhar-Lipe kot malo prej; Peter Istenič po pričevanju z dne 22. oktobra 1990.

³⁵ Jože Pečnikar-Lev po zapisu z dne 7. junija 1990; Ivan Zore-Jernej kot v prejšnji opombi; Ludvik Boh-Stane po izjavi z dne 20. junija 1990; Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra 1985; Janez Kramarič po pripombah z dne 8. septembra 1990 na str. 11 in 12; dnevnik Vlada Mišice; Franci Strle po sestavku v Borcu 1954/4 na str. 156; Zbornik VI/1. dok. 5 na str. 26.

³⁶ Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 88 in 99; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 303 in 304.

³⁷ Zapisnik o ogledu z dne 25. avgusta 1977; Ivan Zore-Jernej po nedatiranih pripombah iz leta 1977 na str. 6 in 7; Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 89 in dok. 84 na str. 264 in 265; Jože Abina: Borba pri Kamniku. Rdeča zvezda št. 3. fase. RII (tisk NOB) v arhivu IZDG.

³⁸ Zbornik VI/13 kot v prejšnji opombi: Apolonija Matjan po zapisniku z dne 25. avgusta 1977; Miroslav Stiplovšek, prav tam.

³⁹ Zbornik VI/13. dok. 26 na str. 89 in 90; Miroslav Stiplovšek, ista knjiga na str. 306 in 307; dnevnik Vlada Mišice in Nandeta Sedeja.

⁴⁰ Miroslav Stiplovšek, prav tam; izvleček iz dnevnika Marije Laznik in ogled položajev z dne 9. septembra 1981; dnevnik Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Zbornik VI/13. dok. 10 na str. 51. dok. 32 na str. 107. dok. 26 na str. 90 in dokument 89 od str. 294 do 296: pojasnilo Jožeta Marolta z dne 14. junija 1990.

⁴¹ Anton Zagožen, pojasnilo z dne 9. septembra 1981; Zbornik VI/13. Miroslav Stiplovšek in Jože Marolt kot malo prej; dnevnik Nandeta Sedeja.

⁴² Ivan Zore-Jernej po že omenjenih pripombah na str. 6; poročila propagandnega odseka z dne 30. marca in 25. junija 1944, fase. 89/III. in predlog z dne 5. maja 1944. fase. 118/IV. v arhivu IZDG; Stane Škrabar-Braškar, pojasnilo z dne 14. junija 1990: seznam vojaškega kadra 1. in 2. bataljona I. UBTT (maj 1944).

⁴³ Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih; Tomšičev glas št. 12. tisk NOB. fase. T2 v arhivu IZDG.

⁴⁴ Zbornik VI/13. dok. 8 na str. 36 in 44 ter dok. 107 in 108; Franci Strle, isto: Rdeča zvezda št. 1. tisk NOB. fase. RI 1 v arhivu IZDG.

- ⁴⁵ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik VI/13. dok. 8 na str. 35; Miroslav Stiplovšek. ista knjiga na str. 232; Polde Štukelj; Tečaji sredi ofenziv. Naša obramba 5/1990 na str. 35 in pojasnilo z dne 15. junija 1990.
- ⁴⁶ Fase. 115 (drugi zvezek) v arhivu IZDG; Silvo Gorup-Leon po beležki z dne 1. oktobra 1985.
- ⁴⁷ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; telefonično pojasnilo Lojzeta Dolničarja z dne 15. aprila 1990; Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini na str. 478 in 552.
- ⁴⁸ Franci Strle kot malo prej; Ivan Zore-Jernej po zapisniku z dne 22. septembra 1983.
- ⁴⁹ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Zbornik VI/13. dok. 46 na str. 151 in 152; pregled padavin za april iz opazovalnic pri Sv. Joštu in v Slov. Gradcu v Hidrometeorološkem zavodu RS; seznam gojencev 6. tečaja višje partijske šole. fase. XV/1944-4. arh. št. 13984 v arhivu CK ZKS.
- ⁵⁰ Že večkrat omenjena dnevnika in Zbornik VI/13 kakor v prejšnji opombi; Marko Stepan po beležki z dne 21. oktobra 1985; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija 1984; Franc Košir po ustni izjavi z dne 13. maja 1990.
- ⁵¹ Dr. Metod Mikuž: Oris partizanske sanitete na Slovenskem. str. 284 do 286; Gradivo o slovenski partizanski saniteti (zbrali in uredili prim. dr. Pavla Jerina-Lah in prim. dr. Božena Grosman). na str. 202.
- ⁵² Franc Podstudenšek-Rok: Partizanska bolnišnica od Velikim vrhom. Borec 1967/7. str. 298 in 299. in Partizanske bolnišnice na Kamniškem, Kamniški zbornik VII (1961) od str. 325 do 329; Franc Smrajc: Tragičen konec Triglavske bolnišnice v Kulovcu pri Kamniku, Ko-lek-tiv 1961 št. 1-2; Ignac Horvat, Spomini na partizanska leta II. Ljubljana 1948 od str. 103 do 105; zapisnik o ogledu z dne 20. maja 1983.
- ⁵³ Dr. Metod Mikuž. isto: Zbornik VI/12. dok. 102 na str. 387; Franc Podstudenšek-Rok v Kamniškem zborniku VII na str. 328.
- ⁵⁴ Kartoteka borcev Tomšičeve brigade; Ignac Horvat-Imre in Franc Podstudenšek-Rok kot malo prej; Jože Bambič po beležki z dne 17. marca in Franc Smrajc-Miklavž po beležki z dne 10. maja 1983.
- ⁵⁵ Franc Podstudenšek-Rok. Ignac Horvat-Imre in Franc Smrajc-Miklavž kot že večkrat; Mirko Podbevšek-Lado, pojasnilo z dne 22. junija 1990.
- ⁵⁶ Franc Podstudenšek-Rok v Kamniškem zborniku.
- ⁵⁷ Poročilo politkomisaija Brdavsca. fase. 417/11 - 13 v arhivu IZDG; Ignac Horvat-Imre in Franc Smrajc-Miklavž po že omenjenih sestavkih: Jože Bambič po že omenjeni beležki.
- ⁵⁸ Že omenjeno Brdavsovo poročilo ter Ignac Horvat-Imre, Franc Smrajc-Miklavž in Jože Bambič; Alojz Eijavec-Pastir po ustni izjavi z dne 19. junija 1990.
- ⁵⁹ Zapisnik o ogledu z dne 20. maja 1983; Objava št. 16 Komisije pri predsedstvu SNOS o ugotavljanju zločinov; Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada na str. 350.

MANEVRSKO BOJEVANJE NA OBMOČJIH ŠALEŠKE, SAVINJSKE IN TUHINJSKE DOLINE OD KONCA APRILA DO ZAČETKA JUNIJA

Novo bojno območje in napad na velenjski rudnik

Na obrobjih Graške Gore so bile 30. aprila 1944 zbrane vse tri brigade 14. divizije: Tomšičeva v Plešivcu, Bračičeva nekoliko višje pri Pungartniku in Andruhu, kjer je bil tudi divizijski štab, Šerčerjeva pa pri Jesenjaku in Rotovniku na Graški Gori, a je še pred zoro odšla mimo Brložnika in čez Velunjski graben do Pristave.¹

Za Tomšičevo brigado je bilo s tem vendarle konec nenaravne podrejenosti štabu 4. operativne cone, kar je smelo trajati samo začasno, česar se je ta štab nedvomno zavedal. To velja sklepati po poročilu Glavnemu štabu NOV in PO Slovenije z dne 18. aprila, kjer piše, daje Tomšičeva še vedno pod neposredno komando štaba cone, ker je šele te (tište) dni dobila zvezo s štabom divizije. Ta dikcija zveni kakor zagovor, zato lahko upravičeno domnevamo, da je bilo glavnemu štabu jasno, kako morajo biti med štabom 14. divizije in štabom cone urejene poveljniške zadeve. Seveda pa se je tega dobro zavedal tudi začasni divizijski komandant Tone Vidmar-Luka,* ki je 21. aprila 1944 obzirno zapisal:

»Potrebno bi bilo, da imamo tu še 1. UB, s katero bi potem mogli izvršiti zelo uspešne akcije. Če pri vas ni nujno potrebna, nam to javite, v obratnem primeru pa pošljite brigado. Obe brigadi vršita mobilizacijo, kolikor je to mogoče, vendar pa ne uspemo, da bi mobilizirali večje število. (Rudnik Velenje - zelo ugodna prilika, samo manjka nam sii, bil bi bogat plen orožja in eksploziva in mobilizacije.)«

Kakor lahko sklepamo iz navedb o novačenju, predvsem pa iz povzetka v oklepaju, je šio za strateško vprašanje, kajti dobri vojaški uspehi enot 14. divizije naj bi v prvi vrsti spodbudili množičen do-

* Glavni štab NOV-PO Slovenije je novi štab 14. divizije imenoval 24. aprila 1944, in sicer: za komandanta majorja Toneta Vidmarja, za njegovega namestnika kapetana Janka Sekirnika-Simona, za političnega komisarja Dragomira Benčiča-Brkina in za načelnika štaba podporočnika Mirka Prodnika (faze. 13/1 v arhivu IZDG). Tone Vidmar-Luka se je 21. aprila 1944 podpisal še kot namestnik komandanta 14. divizije (Zbornik VI/13, dok. 19 na str. 74).

tok štajerskih ljudi k partizanom, obenem pa bi se s tem okrepile tudi njene brigade in se usposobile za še močnejše udarce po sovražnikih. Šele ob takem razvoju narodnoosvobodilne vojne na Štajerskem bi prišli do popolnega izraza vsi človeški, naravni in tehniški potenciali te slovenske pokrajine, prav tak razvoj pa je morala zagotoviti Štirinajsta. Zatorej je imel Tone Vidmar-Luka čisto prav, daje postaja! nadležen. Dne 27. aprila, koje bila brigada že na poti prek Mozirskih planin, je takole urgiral njeno vrnitev v divizijsko sestavo: »Od štaba I. UB ne prejemamo nobenih rednih poročil in izgleda, da jih pošiljajo vam. Javite nam, kako je s tem!«

Ni težko razumeti, zakaj je Tone Vidmar-Luka to počel, kajti Tomšičeva brigada je imela 3 bataljone, 3 težke mitraljeze, 15 lahkih mitraljezov in 3 lahke minomete, Šercejeva in Bračičeva skupaj pa le 4 bataljone, 4 težke mitraljeze, 21 lahkih mitraljezov in 4 lahke minomete, kar je pomenilo, da Tomšičeva premore kar 42,1 odstotka vse divizijske oborožitve. Tudi po številu borcev in poveljnikov je bila tistikrat najmočnejša.

Iz podatkov o oborožitvi z mitraljezi in puškomitraljezi, iz seznama vojaškega kadra za 1. bataljon in iz pričevanja Antona Drem-lja-Anteta izhaja, da se je Tomšičeva brigada v aprilu že tako številčno in oborožitveno okrepila, da je imela vsaka četa po tri vode.²

Po drugi strani je bilo treba štajerske ljudi razgibati z lastnimi močmi, ne čakaje na dogodke po svetu in v Evropi, kjer so bile fronte trenutno v zastoju. Med ofenzivo Rdeče armade (od 4. marca do srede aprila) so enote 1. ukrajinske fronte sicer že prestopile romunsko mejo in dosegle črto Kolomija-Raceuci-Iasi, toda enote 4. ukrajinske fronte in Samostojne primorske armade so morale opraviti še z nemško 17. armado na polotoku Krim, kije premogla 12 divizij. Na Apeninskem polotoku je bil zastoj še manj spodbuden, ker angloameriška ofenziva pri Monte Casinu in pomorski desant okoli Ancia (od januarja do 23. marca 1944) ništa ogrozila Gustavove linije in omogočila zavzetja Rima. Splahnela je tudi ostrina letalskih bombardiranj avstrijske, madžarske in češke industrije, ker je glavnina angloameriškega letalstva že pripravljala ugodna tla za vdor z angleškega kopna v Normandijo.³ Skratka, povsod zatišje pred vihajem!

Toda Nemci so bili na vseh frontah v defenzivi in samo še čakali so, kdaj in kje se bo začel proti njim odločilni udarec. Počutje v nemški vojski na vzhodnih bojiščih, kamor so nemška okupacijska oblastva pošiljala nanovačene slovenske mladeniče s Štajerskega in Koroškega, je bilo zastrašujoče in vsak izmed njih je razmišljal samo o tem, kako bi se rešil iz tega pekla. Pobegov v domače vasi

ali vsaj v bližino Maribora, od tam pa v partizanske čete, je bilo vse več.

Spodbuditi je bilo treba razkroj nemških oboroženih sili s prikazovanjem bojne moči brigad 14. divizije, o kateri se je širil glas že od februarja daleč na Avstrijsko in v druge kraje, kjer so izgnani slovenski ljudje hlepeli po svobodi in boljšem življenju. Toda tega ni bilo mogoče doseči le z drobnimi napadi iz zased, ampak zlasti z bojnimi udarci velikih razsežnosti, ki bodo povzročili širok odmev, obenem pa neizpodbitno prikazali nemško nemoč.

To spoznanje je nameraval štab 14. divizije uresničiti že v noči na 27. april 1944, ko naj bi Šerčerjeva brigada vdrla v Velenje, Bračičeva pa v Šoštanj, da bi tam izpeljali zasežbe ali po svoji presoji druge akcije velikega obsega, s tem pa bi njune enote slovesno proslavile tretjo obletnico Osvobodilne fronte. Vendar vdora ništa dala zaželenega uspeha. Bračičeva je morala napad na orožniško postojanko v Šoštanju opustiti, ker je bila premočno utijena in odlično branjena. Poleg orožnikov se ji je upiralo 100 mož 2. čete policijskega bataljona Cholm in 53 mož deželne straže. Potem so skušali vdreti v Woschnaggovo tovarno usnja, pa so jih Nemci zavrnili tudi tam, pač pa so bračičevci zaplenili 40 kg usnja v šoštanjski trgovini z usnjem in precej sanitetnih potrebščin v ambulanti nemškega zdravnika. Preiskave v gestapovskih stanovanjih so navrgle 5 pušk, 4 pištole ter 40 ročnih bomb, 200 nabojev in nekaj uniform, gestapovcev pa niso dobili v roke. Požgali so tudi osnovno šolo, kjer je bila prej nemška postojanka, vendar je pri tem plamen zajel tudi Lojzeta Majetiča, komandanta 2. bataljona, ter partizana Alojza Juvana in Lojzeta Mlinaija, Vinko Žužek in Herman Dretnik pa sta bila laže ranjena.

Pri Šerčerjevi, taje hotela uničiti železniško postajo v Velenju in dva vlaka, ki sta stala na stranskih tirih, je bilo še manj uspeha. Nemci so napadalce pričakali z oklepnim vlakom in vodom železniške policije, nato jim je prispelo na pomoč še 12 orožnikov in 10 pripadnikov deželne straže z dvema topovoma, zato se je morala Šerčerjeva umakniti. Pač pa ji je uspelo, daje obračunala z dvema nacistoma: s postajenačelnikom Johannom Krempelom in železniškim policistom Konradom Trummeijem, še tri železniške policiste pa je ranila. Med bojem iz zased sta bila poškodovana tudi dva tanka, partizani pa niso imeli izgub.⁴

Te akcije, ki so bile pripravljene na hitro, izpeljane pa premalo usklajeno, so obenem prepričljivo pokazale, da so bile uporabljene enote prešibke za doseg željenih uspehov v Šaleški dolini. Taka ocena je bila izrečena 29. aprila 1944 v navzočnosti Mileta Kilibarde, komandanta 4. operativne cone na posvetu divizijskega z briga-

dnimi štabi. Na njeni podlagi so se odločili za ponovitev napada, toda tako, da bi prejšnje štiri bataljone okrepili še s petimi iz Tomšičeve in Zidanškove brigade.

Vendar so ob tišti priložnosti vsestransko pretresli tudi širši vojaški položaj na Štajerskem. Sklep po tej razčlembi pa je bil tak, naj bi se tri brigade takoj po prvomajskih akcijah razšle vsaka v svoj okoliš. Poglavitna naloga vseh brigad 14. divizije je bila: nenehno in pospešeno novačenje, Tomšičeva pa bi morala poleg tega zagotoviti tudi varne poti za pošiljanje novincev čez Zgornjo Savinjsko, Zadrebko in Tuhinjsko dolino na Moravsko, od koder bi odhajali prek Save v sestavo 7. korpusa. To pa je pomenilo, daje Tomšičeva brigada dobila novo operacijsko območje, ki je ponujalo velike manevrske možnosti.⁵

Toda vrnimo se k nameravani prvomajski akciji!

Divizijski štab je menil, da bodo borci njemu podrejenih brigad najlepše proslavili 1. maj, praznik vsega delovnega ljudstva, če bodo napadli rudnik lignita v Velenju. V povelju z dne 30. aprila 1944 je potrebo po napadu podprl z utemeljitvijo, da gre pri tem za državni rudnik z dnevnim izkopom 100 vagonov premoga, ki je opremljen z najsodobnejšimi stroji in napravami, ob njem pa obratuje največja kalorična elektrarna na Slovenskem, ki s tokom oskrbuje Mežiško dolino, tovarne v Avstriji pri Labotu in Kranjsko. Za varovanje tega rudnika je zbranih: v Velenju 180 vermanov, policistov in orožnikov, v Šoštanju 300 policistov in orožnikov, v samem rudniku pa 20 verksucev in 80 vermanov z dvema topovoma, vrh tega pa lahko dobijo okrepitve iz Celja in Slovenjega Gradca. Da bi rudnik razrušili in zažgali, je treba najprej uničiti posadko, obenem pa preprečiti prihod okrepitev iz Velenja in Šoštanja. Za dosego tega namena je odredil:

1. Bračičeva brigada z obema bataljonoma mora napasti in uničiti posadko rudniške straže in vermanov, razdejati rudnik in elektrarno. V rudniku je razstrelivo, ki ga je treba naj ti in z njim zaminirati rudniške naprave, predvsem strojnico in elektrarno, rudaije pa vpoklicati k partizanom.

2. Tomšičeva brigada s tremi bataljoni mora z enim držati zasedo na cesti med Velenjem in Šentiljem, z drugim bataljonom mora držati položaje na desnem bregu Pake, tretji bataljon pa mora odrediti v rezervo, s tem da pošlje eno bojno patroljo na cesto Velenje-Šentjanž, eno četo pa v Velenje, da tam z močno zaporo obkoli orožniško postajo. Središče za rezervo naj bo med cestama Velenje-Šentilj in Velenje-Šentjanž (glej skico št. 5 na str. 429).

3. Šercejeva brigada z dvema bataljonoma mora izpeljati z enim slepilni napad na Šoštanj, drugi bataljon pa zadržati v Skalah kot

rezervo, s tem da posije eno četo v Pesje zaradi novačenja v rudniški koloniji.

V nadaljevanju je divizijski štab pripisal, da se morajo brigade do dneva umakniti na izhodiščne položaje, da se mora napad začeti ob 23. uri, da morajo brigadni obveščevalni centri aretirati vse osebe, ki so označene kot narodni izdajalci, da bosta divizijski štab in divizijsko previjališče v Škalah, naj kuriji uporabljajo konje ali kolesa in da morajo poročila o poteku bojev dostavljati vsako uro. Določil je tudi znake s signalnimi raketami: brigada zasedla odrejeni položaj - dve beli; dobij en stik s sovražnikom - dve rdeči; sovražnik dobil večje okrepitve - ena bela in ena rdeča; umik - več zelenih. Razpoznavni znaki pa so bili Miško - Marko.⁶

To pa še ni bilo vse. Komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda je poskrbel, da je podobno povelje prejela tudi 11. SNOB Miloša Zidanška, ki je imela dva bataljona. Ta je morala z enim bataljonom napasti nemško postojanko v Mislinji, ki je štela 150 mož, za kar je brigadni štab odredil 2. bataljon, z enim (določen je bil 1. bataljon) pa podreti železniško progo in napad zavarovati proti Slovenj Gradcu in Vitanju. Razume se, da se je moral napad začeti ob istem času kakor v Velenju. S tem so bile tri brigade 14. divizije varne pred morebitnimi nemškimi bojnimi posegi od Slovenj Gradca proti Velenju in proti njihovim nastaniščem .okoli Graške Gore, kjer so pustile svoj pratež.⁷

Najmočnejši nemški poseg za pomoč napadenemu velenjskemu rudniku je štab 14. divizije pričakoval iz Celja. Zaradi tega je Tomšičevo brigado, ki je premogla največjo bojno moč, tudi osredotočil v prostoru okoli Velikega Kožlja (kota 580). Tam je imela ugodno naravno oporo, da bi lahko učinkovito udarila na cesto čez Ložnico ali na cesto mimo Črnove, odvisno pač od tega, po kateri bi prihajalo nemško vojaštvo proti Velenju.

Toda Nemci so že pred tem izrabili svoje rezerve. O tem, da bodo partizani 1. maj proslavili v Šoštanju in Velenju, so ljudje po Šaleški dolini javno govorili, ker so si to želeli. Nemškim vohlačem je dala misliti tudi množica partizanov, ki se je zbirala na Graški Gori in okoli nje. Zato so sovražniki izdatno okrepili vse postojanke od Dravograda pa do Savinjske doline. Samo v Šoštanj je prišlo 500 ver man ov in več tankov, že prej pa je bilo tam 150 mož vojaške policije in orožnikov, ki so čakali v bojni pripravljenosti ali celo v zasedah. Zato ni bilo nič čudnega, daje 1. bataljaon Šercejve v Družmiju pri Šoštanju zadel na nemško zasedo, ki pa ga ni zadržala. Po kratkem in ostrem boju jo je razbil. Nato je 1. četa odšla na cesto Šoštanj-Paška vas, jo dobro razrušila, železniško progo pa zasekala in razrušila, obenem pa tudi prekinila telefonsko na-

peljavo. 2. četa je odšla v zasedo na cesto Šoštanj-Velenje. Njen manjši del je skušal vdreti v mesto, obstreljeval nemške postojanke z več strani in ustvajal vtis, da imajo partizani namen zavzeti Šoštanj. Ukana se je povsem posrečila, saj Nemci še poskušali niso iti na pomoč proti Velenju.

Ta strah pa so izrabili intendanti. Takoj so poskrbeli za zasežbo živeža in drugih potrebščin pri besarabskih Nemcih, ki so se naselili na posestvih ustreljenih ali izgnanih Slovencev v Prelogah. Le novačenje med rudarji v Pesjem je slabo uspelo.⁸

Še bolj prizadevna in uspešna je bila Zidanškova brigada med napadom na Mislinjo in na zaporah proti Slovenj Gradcu. Njen 1. bataljon je obrnil in vrgel z nasipa 200 metrov proge. Spopadov na zaporah ni bilo, toda med umikom so njegovi borci zajeli in slekli več vermanov, ki so se razbežali iz Mislinje, kje se je odlično izkazal 2. bataljon pod poveljstvom Antona Plešnika-Murata in Adolfa Jevšnika-Lvova.

Namreč tudi policisti, orožniki in vermani v Mislinji so pričakovali partizanski vdor. Ker so bili pripravljeni na vse, so hitro zasedli rove in bunkeje okoli postojanke ter začeli srdito streljati. Vse to pa borcev 2. bataljona Zidanškove ni moglo zadržati. Z natančnimi mitralješkimi rafali in minometnim ognjem so sovražnike pregnali iz utrdb, nato pa naskočili samo vas. Na najtrši odpor so naleteli pri gasilskem domu, zato so skušali najprej zavzeti cerkev. Vendar so se vermani tudi tam zagrizeno upirali. Partizani so se že pripravljali, da bodo v cerkev podtaknili ogenj, medtem pa so njihovi soborci z dvema jurišema le vdrli v rove, tri vermane ujeli, druge pa pognali v beg. Toda pred utijeno gostilno so se spet ustavili. Brž pa se je izkazalo, da iz nje ni pravega odpora. Puškomitraljezec Anton Medved-Zdravko je skočil pred vrata in sprožil rafal. S tem je spodbudil soborce, da so vdrli v hišo in v njej zajeli skupino prestrašenih vermanov. Nemških policistov, ki so bili v prvem nadstropju, pa niso mogli poloviti, ker so pravočasno pobegnili. Nemci so se branili samo še iz ene zgradbe. Tam je največ spretnosti in junaštva izpričal Mirko Kraiger-Luka, ki mu je na glavo priletela nemška ročna bomba, toda bil je tako priseben, da jo je zgrabil in vrnil Nemcem skozi okno, tam pa je tresnila. Potem je Luka nataknil na drog sveženj bomb, ki ga je prislonil na vhodna vrata, tako da jih je tresk vrgel s tečajev. Nato so partizani lahko naskočili tudi to zgradbo in jo zavzeli brez večjih težav in žrtev.

Po dveinpolurnih ostrih spopadih so partizani vas zavzeli. Del posadke se je umaknil na bližnji greben, vermani pa so se večinoma razbežali po vsej Mislinjski dolini. Na nemški strani je padlo 6 vojakov, 7 je bilo ranjenih, 17 pa zajetih, medtem ko med partizani

ni bilo niti mrtvih niti ranjenih. Vrh tega je Zidanškova brigada zaplenila 17 pušk, 7 bomb, 900 nabojev in kakšnih 70 popolnih vojaških oprem. Šio je torej za uspeh, ki je zaslužil vsestransko priznanje.⁹

Seveda pa moramo priznati, da je bila obramba velenjskega rudnika za napadalce neprimerno trši oreh od nemške postojanke v Mislinji. Zategadelj je Bračičeva brigada zaslužila še večje priznanje za dosežene uspehe.

Napad na velenjski rudnik se je začel 30. aprila natančno ob 23. uri. Čeprav pred tem v bližini ni počil noben strel, so sovražniki že čakali v bunkejih in rovih. Brž ko so partizane začutili, so začeli takoj nažigati z mitraljezi, tako da so 1. četa 1. bataljona popolnoma ustavili in prikovali na tla. Zato je 2. četa 1. bataljona Bračičeve dobila ukaz, da mora zavzeti glavni bunker. Njenim borcem se je posrečilo, priplaziti se do bunkerja in ga zavzeti. Tam je zaplenila en protitankovski top 47 mm s 15 granatami, dva mitraljeza znamke fiat s 1000 naboji, en puškomitraljez znamke bređa s strelivom, eno brzostrelko s tremi šaržejji, dvanajst pušk tipa mavzer, eno raketno pištolo z 10 raketami, eno pištolo in deset bomb pa še nekaj obleke in živeža. Za ta uspeh je imel največ zaslug bataljonski komandant Dušan Remih-Duško, ki je bil čisto spredaj med bombaši. Vse to je omogočilo preudaren splošni napad. Njegovim enotam je uspelo vreči sovražnike z mostu, iz barak in drugih bunkerjev, obenem pa jih pognati v beg. Del vermanov se je najprej umaknil proti bližnjemu rudarskemu domu, kjer je po njih udarila 2. četa 2. bataljona Bračičeve, kije bila dotlej v rezervi, nakar so se morali izmuzniti proti Šmartnemu pod Konovim (glej skico št. 5).

Medtem sije 1. četa 1. bataljona utrta prehode čez žične ovire, vdrla v notranjost rudnika in začela uničevati rudniške naprave. Tudi druge čete so začele požigati barake in nadzemne rudarske naprave: rudniški stolp, separacijo, skladišča in vse bunkeije s premogom, delavnice s stroji, skladišča lesa in 12 železniških vagonov, naloženih s premogom itd.

Po zavzetju rudnika je del 1. bataljona Bračičeve napadel tudi elektrarno, kjer pa so bili sovražniki številčno močnejši, bolj oboroženi (imeli so še en top in en težki minomet) in še huje utrjeni. Napadalci so si pomagali z zaplenjenim topom, pa ga niso dovolj oprli, zato se mu je že ob prvem strelu zlomila os. poslej jim pri napadu na elektrarno ni mogel nič koristiti, zato ga je bilo treba odpeljati na varno. Vzlic temu se jim je uspelo priplaziti do železobetonske zgradbe. Na vsak način so jo hoteli zažgati, toda ogenj se betona ni prijel, razstreliva pa v rudniku niso zasegli, kajti redki rudarji, ki so partizanom prišli v roke, za skladišče sploh niso vedeli.

No, Bračičeva je tudi brez zavzetja velenjske elektrarne izpričala izreden podvig, ki pa ga je bilo treba drago plačati. Padel je kurir štaba brigade Albert Jelovica, smrtno ranjena pa sta bila komandir 2. čete 2. bataljona Nande Grahek in borec Franc Križevnik iz 1. bataljona Bračičeve brigade.

Precej škode Hitlejjevi državi je naredila tudi 1. četa 2. bataljona Bračičeve, ki je rušila progo od Velenja proti Paki. Obrnila je kakih 150 metrov železniških tirov, zasekala pa je tudi približno 500 metrov ceste proti Hudi luknji.¹⁰

Najmanj bojnih opravil med prvomajsko akcijo 14. divizije je imela Tomšičeva brigada. Njen komandant Ivan Kovačič-Efenka jo je razvrstil tako, daje imel na levem bregu Pake nad trgov Velenje dva bataljona: 1. četa 2. bataljona seje prikrila ob cesti Polzela-Sentilj-Velenje nad vasjo Podkoželj; tam blizu je bil tudi brigadni štab, ki je imel v rezervi še ves 3. bataljon. Cesto od Arje vasi mimo Črno-ve je nadzoroval samo z eno bojno patruljo, druga četa 2. bataljona pa je obkolila staro Velenje z južne strani. Na desnem bregu Pake pri Stari vasi je prežal v zasedi 1. bataljon, in sicer tako, da bi 2. četa preprečila morebitno nemško pomoč s trga Velenje proti rudniku, 1. četa, ki je bila okrepljena s protitankovsko puško, pa je zapirala dostope vzdolž proge od vzhoda oziroma od Konovega in Smartnega. Te položaje so enote zasedle pravočasno (glej skico št. 5 na str. 429).

Enote pa se niso pomirile s tem, da bi le čakale, kaj bodo poskusili Nemci. Četa 2. bataljona, ki je obkolila trg Velenje z južne strani, je skušala zavzeti utijeno velenjsko orožniško postajo, ki je bila v Melanškovi hiši. To pa ji ni uspelo zato, ker sta njenim partizanom iz sosednje hiše udarila v hrbet dva podoficirja nemške vojske, ki sta bila na dopustu, o čemer pa partizani niso bili obveščeni. Ko so napadalci nastali položaj upoštevali in se preuredili, pa je velenjski rudnik že zagorel s polnim plamenom, da je postalo tudi okoli orožniške postaje svetlo kot podnevi, zato novega napada ni kazalo tvegati.

Ob pol treh zjutraj so se zaslišali rafali tudi pri četah 1. bataljona v Stari vasi. Boj se je razvnel z nemškimi pešci, ki so pritiskali od vzhoda vzdolž železnike proge in Pake pa tudi rudnika. Partizani so na Nemce vžgali od blizu in jih takoj zavrtili. Toda sčasoma so ostali partizanski položaji zaradi požara na rudniku močno osvetljeni, se je četa nekoliko umaknila od ceste, da so si borci poiskali popolnejše kritje. Od tam so sovražnike uspešno zadrževali.

Ne glede na sikanje krogel pa je 1. bataljon v Stari vasi zasegel živila iz Blatnikove trgovine, katere lastnika so Nemci zaprli in ustrelili. Novi prodajalec je bil Jože Silovšek, a ta je partizanom sam

pokazal, kje je kaj in kaj naj poberejo. Med drugim so dobili najmanj 10 zabojev jajc, bonbone in še veliko vsega drugega. Naložili so zvrhan voz, ki so ga njegovi borci varno odpeljali do vasi Plešivec.

Malo pred umikom je po cesti od rudnika proti mostu čez Pako zapeljal nemški osebni avto, ki ga je partizanska zaseda pri železniških zapornicah takoj prereševala.

Manjši spopad je izzval samo še podporočnik Stane Režen, intendant 3. bataljona, ki je z manjšim oboroženim spremstvom obiskal Herbersteinov gradič nad Šalekom, da bi v tamkajšnjih hlevih zasegel nekaj živine. Takim željam pa se je nekdo uprl z orožjem. Začel je steljati z manliherico skozi stopniščno okno.* Od začetka je bilo videti, daje nočne vsiljivce odgnal, ko pa je dobil odgovor v obliki mitralješkega rafala, se je bil pripravljen takoj brezpogojno vdati. Skozi okno je odvrzel puško in dve pištoli ter vljudno odklenil vežna vrata, da so partizani lahko pregledali bogato opremljene sobane. Ker pa se je gradič upiral ljudem, ki so uveljavljali gospodstvo na slovenskih tleh, je morala gospa Herbersteinova prispevati za partizansko vojsko kar troje goveđi.

Brigadni obveščevalci so preiskali še nekatere hiše. Plen ni bil posebno velik, štiri vermanske uniforme pa so vendarle zaplenili. Ob štirih zjutraj so bile zaukazane akcije končane. Trije bataljoni Tomšičeve brigade so se neovirano umaknili.¹¹

Z uničenjem velenjskega rudnika je nemška država utrpela hudo gospodarsko škodo. Ognja ni bilo mogoče pogasiti, premog je gorel več dni. Pogorelo je 6000 ton lignita, 20 ton koksa in mnogo dragocenih rudniških naprav. Izkop premoga je bil en mesec popolnoma ustavljen, nastalo škodo pa so Nemci ocenili na 399.553,88 RM. Najhujša pa je bila seveda politična škoda. Prebivalci v Šaleški in Mislinjski dolini so se prepričali, da nemško vojaštvo nima skoraj nobene moči.

Vojaška policija iz Celja je prispela na pomoč napadenim postojankam v Šaleški dolini šele 1. maja 1944 ob petih, ko v bližini Šoštanja in Velenja ni bilo nobene partizanske enote več. Vendar pa si policisti treh brigad 14. divizije niso upali zasledovati. Tako je bilo partizansko zmagoslavje popolno.¹²

* Kdo je to počel, ni bilo mogoče ugotoviti. Mladi grof Unland Herberstein je padel na vzhodni fronti že pred tem, oskrbnik pater Ivan Keller pa je bil partizanom naklonjen in jih je vsestransko podpiral (dodatno pojasnilo Anice Gnezda in Slavka Brgleza z dne 14. julija 1990).

Manjše akcije, novačenje in varovanje novincev

Po varovalnih posegih v Velenju in njegovi okolici se je Tomšičeva brigada umaknila na Zgornje Završe. Do Spodnjega in zgornjega Lambizarjaje prišla 1. maja 1944 ob osmih zjutraj. Dobila je naloge, naj zavaruje dostope od Velenja in Šoštanja, toda nemške policijske okrepitve iz Celja brigad 14. divizije sploh niso zasledovale. Na bojnih položajih njenih bataljonov je bilo mirno, zato je na Plešivcu za okoliške domačine lahko priredila lepo uspel prvomajski miting. Po četah so politični komisarji brali dnevno povelje za

1. maj in govorili o pomenu tega praznika. Tudi Bračičeva, ki se je nastanila v sosesčini med Jesenjakom in Sv. Heleno, ni imela nobenih spopadov. Štab 14. divizije, ki se je zadrževal v njenem varstvu, je poročal le o čiščenju orožja, izpopolnitvi streliva in urejanju enot. Nič drugače ni bilo pri Šercerjevi, kije ves 1. maj nemoteno počivala na Pristavi v Ravnah.

Kljub temu da Nemci niso kazali prav nobenih napadalnih namenov, je divizijski štab pozno popoldne razposlal zapovedi za večerne premike v bližino Uršlje gore. Tomšičeva je morala oditi k domačijam okoli Pečovnika. Tam se je razvrstila tako, daje 1. bataljon skrbel za varovanje pristopov od Slovenjega Gradca, 2. nadzoroval dostope od Šoštanja po Velunjskem grabnu, 3. bataljon pa varoval poti prek Šmiklavža in po vsem grebenu Graške Gore. Brigadni štab se je nastanil pri domačijah blizu cerkve Sv. Danijela, pri čevljarju Pečolajju pa je bila brigadna saniteta na čelu z Borisom Lenčkom-Igorjem.

Pri domačijah od Sv. Danijela proti Molakovemu vrhu se je nastanila Bračičeva brigada, kije morala varovati dostope iz Slovenjega Gradca in Črne na Koroškem. Divizijski štab je še vedno hodil skupaj z njo in se tudi nastanil pri njej. Premik za te enote se je končal 2. maja ob enih po polnoči. Nekoliko krajšo pot je naredila Šercerjeva brigada, kije morala oditi s Pristave čez Zavodnje k Šentvidu, kjer bi morala poskrbeti za varovanje smeri iz Šoštanja in iz Črne na Koroškem.¹³

Na novih položajih so morale enote temeljito izrabiti čas za vojaško in politično vzgojo, da bi s tem nadomestile tisto, kar so zamudile zaradi bojnih akcij. Štab Tomšičeve je moral narediti tudi poročilo o številčni moči moštva ter orožja in streliva v podrejenih enotah, in sicer po novih obrazcih.

Spopadov s sovražniki ni bilo. Patrulje Bračičeve brigade so opazile, da se od Slovenjega Gradca proti Sv. Duhu pod Lomom pomika nemška kolona, s katero pa partizani niso prišli v stik. Šercerjeva je poročala še o tem, da so Nemci s topovi streljali na Uršljo goro, Tomšičeva pa ni opazila nič vznemirljivega.

V Tomšičevi brigadi sta se 2. maja pripetila dva zanimiva dogodka, ki sta ostala v spominu marsikaterega starega borca.

Tega dne se je vrnil z zdravljenja kapetan Jože Lepin-Ris, prejšnji namestnik brigadnega komandanta, ki pa se je prišel vTomšičevo brigado samo še pokazat in poslovit, kaj ti medtem ga je štab

4. operativne cone imenoval za komandanta Šlandrove brigade na mesto Janka Sekirnika-Simona, ki je postal namestnik komandanta 14. divizije.

Jože Lepin-Ris je to priložnost izrabil tudi za operacijo. Med rebri blizu hrbtenice mu je obtičala nemška krogla, ki kože ni prebila, ampak jo je samo koničasto napela, kar je bilo zelo nadležno. Da bi se rešil teh težav, je pri Pečolajjevih poiskal medicenca Borisa Lenčka-Igoija in ga prosil, naj mu kroglo kako izvleče. Taje bil to sicer pripravljen storiti, vendar je Risa opozoril, da bo moral med tem posegom trpeti hude bolečine, ker ne premore nikakršnega omamila.

Ris se je že prej trdno odločil, kaj mu je storiti, zato se je slekel do pasu, se usedel na čevljarski stol in upognil hrbet, daje bila koža napeta in krogla lepo izbočena. Igor mu je kožo prerezal navzkriž s skalpelom vrh krogelne konice, potem pa kroglo skušal omajati s pinceto. Toda krogla se je bila že trdno vrasla med rebra, s pinceto pa se je ni dalo pošteno prijeti. Morda je pinceta zdrsnila stokrat, da je bila konica krogle vsa spraskana. Ris je medtem samo sikal skozi zobe in kiel. Zdelo se je, da teh muk ne bo nikoli konec, saj je operacija trajala že poldrugo uro. Nazadnje se je krogla vendarle začela majati, takrat pa so bile bolečine tudi najhujše. In potem so si oddahnili medicenec Igor, njegov asistent Franc Garafolj, nekaj radovednežev in operiranec Jože Lepin-Ris; krogla pa je bila le zunaj. Boris Lenček-Igor jo je pridržal v pinceti, potem pa jo izročil Risu, češ naj jo spravi za spomin. Ris sije spet pridobil občudovalce, saj je še enkrat pokazal, kako velik junak je. Igor mu je rano posul s sulfamidom in mu nanjo nalepil obliž. Operacija je bila končana.¹⁴

Toda 2. maja 1944 je čez Bele Vode in mimo Spodnjega Slemenja potovala tudi skupina visokih častnikov, ki so bili namenjeni na vzhodno Pohorje. V skupini so bili: polkovnik Dušan Kveder-Tomaž, načelnik Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, podpolkovnik Boris Bogomolov, vodja sovjetske vojaške misije pri istem glavnem štabu, in Jože Borštnar-Tone Gabrovčan, politični komisar 4. operativne cone. Po prečkanju ceste Šoštanj-Zavodnje-Črna na Koroškem so se spustili mimo Vrtiča in Grabnaja proti Radmanovi bajti. Slučaj je hotel, da se je tam ravno takrat mudila patrulja 2. bataljona Tomšičeve, ki pa se ni ravnala po vojaških pravilih. Njeni borci so se vračali od Velunška ob spodnjem toku Velunje, kjer pa niso opazili nobenih sledov o sovražnikih, zato so menili, da jim pri Ra-

dmanovi bajti ne grozi nikakršna nevarnost. Stopili so v hišo, da bi si izprosili kak priboljšek.

Kaj je pičilo puškomitraljezca, daje svoje orožje prislonil k zidu pri vhodnih vratih, ni vedel povedati nihče, toda vsem je kmalu postalo hudo žal, kajti komaj so posedli za mizo, jih je v hiši že presenetila skupina visokih častnikov, od katerih je bil najglasnejši ruski podpolkovnik Bogomolov. Hudoval se je zavoljo nezaslišane nebudnosti in velel odvesti neprevidne partizane pod stražo do njihovega poveljstva, češ da jih mora strogo kaznovati.

Pri štabu Tomšičeve brigade so bila ravno takrat zbrana vsa bataljonska poveljstva. Na tem sestanku so razčlenjevali vojaško plat prvomajskih akcij v Šaleški dolini, da bi spoznali dobre in slabe strani svojih ukrepov. Nenadoma, sredi kritičnega pretresa, pa so se v prostorno kmečko izbo nenapovedano zdrenjali nekakšni partizanski veljaki, od katerih je major Ivan Kovačič-Efenka poznal le Jožeta Borštnajša, politični komisar Vlado Mišica-Miha, pa tudi načelnika glavnega štaba Dušana Kvedra-Tomaža. Tehtne razprave je bilo kajpak takoj konec, obenem pa je postalo zelo živahno. Glavno besedo od prišlekov je imel častnik v nizki rjavozeleni šapki, ki je ošteval partizanske poveljnike po dolgem in počez, kakšne borce da imajo, in našteval, kaj vse bi se bilo lahko pripetilo, če bi v Radmanovo bajto namesto njihove skupine prišli Nemci. Efenka in njemu podrejeni so žolčne besede ruskega podpolkovnika Bogomolova vdano poslušali, s strogo kaznijo pa ni bilo nič. Koje ruski odposlanec povedal, kar mu je bilo na duši, je namreč komandant Efenka umirjeno poudaril, da bodo neprevidne partizane samo opomnili, ne pa kaznovali. To je bilo najbrž vzrok, daje Bogomolov potem na samem oštel še političnega komisarja Mišico, češ zakaj dovoljuje, daje brigadni komandant Efenka umazan po obrazu.¹⁵

Čisto drugačno vzdušje je vladalo na posvetu divizijskega z brigadnimi štabi, ki je bil na Zg. Razbotju 3. maja, kajti tam je imel glavno besedo le načelnik glavnega štaba Dušan Kveder-Tomaž. Med svojim izvajanjem je prikazal težavne razmere pri 7. korpusu, kije postal številčno šibak, manjkalo pa mu je tudi konj, hrane in drugih potrebščin. Zato je posebej poudaril, daje poglobitna naloga brigad 14. divizije novačenje in še enkrat samo novačenje. Predlagal je tudi, da bi bilo treba pri priči natančno določiti, koliko novincev in konj lahko enote 14. divizije odpošljejo v 7. korpus že naslednjega dne. V nadaljevanju posvetovanja pa je tudi pripomnil, da bi se morali dve brigadi v kratkem premakniti prek Mišlinjske doline na Pohorje, da bi s svojo navzočnostjo omogočili utrditev Zidanškove brigade in da bi ustvarili veliko partizansko moč v bližini Maribora.

Na temelju tega posveta je divizijski štab podrejenim enotam proti večeru razposlal zapoved, s katero je brigadam določil nova operacijska območja, kamor morajo oditi še tišči večer, in to: Gradec-Dravograd-Guštanj (zdaj Ravne na Koroškem) naj se premakne Šercejeva brigada, v okoliš Črna na Koroškem-Mežica Bračičeva, v okoliš Velenje-Šoštanj pa Tomšičeva brigada, ki pa mora en bataljon takoj napotiti k divizijskemu štabu, da bo tam prevzel prvo skupino stopetih novincev za 7. korpus, nato pa jih pospremil čez Zgornjo Savinjsko, Zadrebško in Tuhinjsko dolino do Drtije na Moravškem. V nadaljevanju je predpisal, da mora vsaka brigada v ta namen k divizijskemu štabu na Zg. Razbor poslati po 35 novincev z ustreznimi spiski, poleg tega pa morata Bračičeva in Tomšičeva prispevati po dva jahalna konja s sedli, Šercejeva brigada pa enega konja s sedlom.

Brigade so morale delovati povsem samostojno, njihov glavni namen pa je bilo - pospešeno novačenje.

Zvečer 3. maja je bil v osnovni šoli na Razborju miting za partizansko vojsko, zlasti pa za novince. V kulturnem sporedu so sodelovali partizani iz vseh treh brigad.¹⁶

Ob mraku 3. maja 1944 sta na nove položaje odšli samo dve. Šercejeva brigada seje nastanila pri Sv. Duhu pod Lomom (kota 834). Tomšičeva, kije morala svoj 2. bataljon napotiti na Zg. Razbor za spremljanje novincev, pa je z glavnino odšla nazaj na Zgornje Završe. Brigadni štab seje nastanil pri kmetu Grabelniku, 1. bataljon pri obeh Lambizajjih, 3. bataljon pa pri Klančniku. Prvi je imel na skrbi pristope od Smiklavža in Graške Gore, njegove patrulje pa so novačile po Sp. Razborju. Nabrale so kar 22 moških, vendar jih je bilo za partizanske napore sposobnih samo devet. Tretji bataljon, ki je moral varovati poti od Velenja in železniške postaje Paka, je svoje patrulje za pridobivanje novih borcev razposlal šele v noči na 5. maj. Obšle so Cirkovce, Ravne in Velunjsko dolino, kjer so vpoklicale 12 moških. Mnogo slabše seje tisto noč godilo dvema četama 1. bataljona, ki sta hoteli opraviti zasežbo v gradu Turn pri Škalah. Partizanske intendante so namreč prehiteli Nemci, ki so prišli v grad že podnevi, potem pa po nočnih obiskovalcih udarili z mitralješkimi rafali. Četi sta se morali umakniti praznih rok.

Bračičeva brigada se je premaknila h kmetu Godcu na Uršlji Gori šele 4. maja ob sedemnajstih, vendar je od tam odšla že ob polnoči, tako da je k Stotniku v Jazbino prišla 5. maja ob peti uri zjutraj. Tisto noč je proti severu odrinila tudi Šercejeva. Premaknila se je k Rovnjaku na Sele. Tako sta brigadi prišli na območja, koder sta lahko množično novačili. Šercejeva je 5. in 6. maja nabrala 38 novincev, Bračičeva pa samo v noči na 6. maj 50 rudajev.

Glavnina Tomšičeve, ki se je zadrževala na Završah še vse do 6. maja 1944, je nabirala novince predvsem vzhodno od Velenja. Iz 3. bataljona sta odšla v lov za novinci ena popolna četa in še en vod. Tudi patrulje 1. bataljona so se odpravile v isto smer. Obdelale so območje od Bevc proti Dobrni pa še okoli Šentilja. Skupaj so vpoklicale 35 ljudi, od teh jih je brigadni sanitetni referent pet odpustil, trije so ušli že med potjo čez železniško progo proti Završam, Marko Plešej iz Šaleka in Ciril Kovač iz Bevc pa v noči na 9. maj. No, 25 jih je vendarle ostalo v brigadi, med njimi bratje Goltniki in Viktor Martine ter mnogi drugi hrabri borci. Nemci so poročali, da je prišlo v Bevče in Laze okoli 300 partizanov, ki so odpeljali 40 mož, med njimi 6 nemških vojakov na dopustu. Naslednjo noč je Tomšičeva obiskala Šalek, kjer je zasegla polnokravnega konja, izpraznila trgovino z mešanim blagom in odvedla 6 oseb.

Vse tište dni je v enotah 1. in 3. bataljona tekkel pospešen vojaški in politični pouk. Obroki hrane so bili redni, topli in izdatni. V četah je bilo zelo živahno, od povsod seje oglašala harmonika, pri Klančniku pa je Nande Sedej, politični komisar 3. bataljona, 5. maja zvečer pripravil tudi prireditev s petjem in plesom. Povabil je mnogo okoliških domačinov, da so se veselili skupaj s partizani.¹⁷

Kako sta se gibal četi 2. bataljona Tomšičeve brigade, ki sta varovali novince ter jih spremljali na Moravsko, ni nobenih natančnih podatkov. O njunih pohodih in težavah sta se ohranila samo dva spominska prebliska in nekaj stranskih zapisov.

Iz vojnega dnevnika divizijskega komandanta Toneta Vidmajja verno, daje prva skupina novincev za 7. korpus odšla z Razborja 4. maja, štela pa je 101 moškega. Za spremstvo tem neoboroženim ljudem je bila dodeljena 1. četa 2. bataljona, ki ji je poveljeval Jože Zabukovec-Miklavž, iz bataljonskega poveljstva pa se ji je pridružil komandant Ivan Zore-Jernej, ki je bil splošno znan po svoji prevladnosti. Pohod prek Belih Vod in čez Mozirske planine je minil brez spopadov z Nemci, Savinjo pa je karavana novincev s spremstvom prešla sredi belega dne.

Ostanek bataljona je pomagal prirediti uspel miting za okoliško prebivalstvo pri Sv. Danijelu, ki je bil 7. maja po maši. Na mitingu je govoril divizijski verski referent Jože Lampret.

Nova karavana novincev z Razborja je odrinila 8. maja 1944. Skozi kraj Bele Vode so šli dopoldne ob desetih in 30 minut.¹⁸ Za spremstvo je dobila 2. četa 2. bataljona Tomšičeve, ki ji je poveljeval Jože Pečnikar-Lev. Od bataljonskih voditeljev sta se četi pridružila namestnik komandanta Stane Šušteršič-Boštjan in namestnik političnega komisarja Lojze Terčič, ki je moral oditi k vodilnim ustanovam OF na Dolenjsko.

Teh novincev je bilo ob odhodu z Razbojja 70, a blizu Belih Vod jih je četa prevzela še sedem, tako da je leseni mostič čez Savinjo prešlo 77 novincev. Ob Dreti mimo Štangroba so koračili ob sedemnajstih. Njihov korak je bil lahkoten, obrazi mladostni in vedri, odspred je igrala harmonika. Pred vzponom čez Tirosek so nateteli na kmeta, ki je peljal na polje voz gnoja. Konje je brž ustavil in partizansko kolono opazoval z velikim zanimanjem. Obnašal se je tako neobičajno, da je vzbudil pozornost celo pri namestniku bataljonskega političnega komisarja Lojzetu Terčiču, človeku, kije imel do preprostih ljudi silno tenkočuten posluh. Znal jim je pogledati globoko v srce. Brez zadrege je stopil do voznika in ga vprašal: »Ali smo ti tako všeč?«

»Rad bi bil tudi jaz med vami,« je odvrnil zamišljeni kmet.

»Ni težav, lahko se nam pridružiš. Samo povej, kdaj boš šel z nami, ali takoj ali kdaj drugič!«

»Takoj,« je zavzeto pribil mladi mož.

Že naslednji hip je stopil z voza in se vključil v kolono, ne da bi se še kaj zmenil za voz in vprežno žival. Samo konj je žalostno gledal za svojim gospodarjem, dokler se partizani niso skrili za ovinek v gozdu.¹⁹

Lojze Terčič je delal družbo zanimivemu kmetu tudi čez dva dni, ko so novinci prispeli v Drtijo pri Vačah in se prepustili varstvu partizanov Kamniško-zasavskega odreda, ki so jih morali spraviti čez Savo na Dolenjsko. Slovo od soborcev iz Tomšičeve, s katerimi je delil trpljenje, stradež in nečloveške napore vse od brigadne ustanovitve naprej, je bilo kratko kakor zmeraj, ko je odhajal na novo dolžnost. Zelo vestno pa je Terčič poskrbel, da je bil njegov naslednik Franc Bogataj-Rajko seznanjen z vsem, kar je zadevalo delovanje komunistov v 2. batalj onu.

Po izročitvi novincev je morala 2. četa počakati v okolici Drtije še nekaj dni, da bi prevzela večjo količino streliva, ki je bilo namenjeno enotam 14. divizije. V pošiljki je bilo 5000 nabojev za italijanske lahke mitraljeze in puške, 1460 nabojev za težke brede, 300 mavzer nabojev, 100 min za italijanske lahke minomete in 80 netilnih nabojev. To dragoceno strelivo je bilo treba prenesti z osvobojenega ozemlja na Moravškem do Razborja.

Stanetu Šušteršiču-Boštjanu in Jožetu Pečnikaiju-Levu so v štabu 14. divizije pred odhodom strogo zabičali, da si sme četa živež na Moravškem iskati samo pri gospodarski komisiji. Zaradi tega sta njen sedež poiskala že prvi dan, a tam so ju odpravili z izgovorom, da tistega, ki odloča o dodeljevanju hrane, ni tam in da morajo počakati do večera. Toda zvečer so čakali zaman in borci Levove čete so morali leči tešči. Zjutraj je Boštjan spet odšel k tišti

hiši, kjer je prebivala gospodarska komisija. Pod kozolcem je že od daleč zagledal obešenegavola, okoli katerega seje vrtel mesar. Toda mesar je nekam izginil, in to brž ko je zagledal partizanskega komandanta. Debelušna ženska, ki je bila v hiši, je Boštjana pričakala s pripravljenim odgovorom, češ da odgovornega tovariša še ni in da hrane nimajo. Ko pa je prosil, naj mu izročijo vsaj nekaj mesa, je kratko odvrnila, da je meso namenjeno za bolnišnico.

Boštjanu je bilo že vsega dovolj. Žensko je opozoril, da so njegovi partizani brez hrane že tri dni in če je ne bodo dobili do dvanajstih, jo bodo sami vzeli, kjer jo bodo našli. To seje potem tudi zares zgodilo. Ker hrane do opoldne ni bilo, sta Lev in Boštjan našla nekega nemčurskega kmeta in mu zasegla prašiča, ki gaje imel četni kuhar za tri dni.²⁰

Pohod 1. čete 2. bataljona do Drtije in nazaj do Belih Vod je trajal enajst dni, pohod 2. čete pa en dan manj, to pa zato, ker je na brigado naletela že pri Tomanu nad Novo Štifo.²¹

Tačas se je v trikotu med Razboijem, Završami in Zavodnjami pripetilo marsikaj zanimivega.

Sekretar šaleškega okrožnega komiteja KPS Stane Ilc-Krištof je 6. maja ob trinajstih sporočil štabu 14. divizije, da so cesto od Slovenjega Gradca čez Mislinjo do Vitanja zasedli vermani in da od Slovenske Bistrice na Pohoije prodirajo Kozaki. V tej zvezi je komandant 14. divizije Tone Vidmar-Luka ukazal štabu Tomšičeve brigade, naj na cesto Slovenj Gradec-Mislinja pošlje eno četo, ki bo vernane napadla, sicer pa naj pazi, da njegove bataljone ne bi sovražniki presenetili z nenadnim napadom.

O kakem napadu na vermane v Mislinjski dolini ni nič znane-ga, zapisati velja, daje brigadna glavnina zapustila Zgornje Završe že v noči na 7. maj. Da bi si ustvarila boljše možnosti za novačenje, se je premaknila prav v Zavodnje. Spotoma sta 1. bataljon in 2. četa 3. bataljona naredila malo ovinka. Prvi je zavil v Pesje ter obiskal rudarsko kolonijo, kjer je nabral 12 novincev. Tam blizu je naletel na sovražnike, ki pa jih je po kratkem boju in jurišu pognal v beg. Druga četa 3. bataljona pa je šla po hrano. Zavila je na državno posestvo pri Sevniku, kjer jo je zasegla za nekaj dni, obiskala pa je tudi trgovino v Velenju, kjer si je nabrala raznih dobrot, med drugim tudi bonbonov.

V Zavodnjah se je Tomšičeva brigada takoj dobro zavarovala:

1. bataljon je moral poskrbeti za nadzorovanje poti od Topolšice in Crne na Koroškem, 3. pa za smeri od Šoštanja in Velenja. Nato so dobili besedo pevci, recitatorji in harmonikarji. Že dopoldne 7. maja so priredili uspešen miting za okoliško prebivalstvo, še tišti večer pa tudi prosto zabavo s plesom. Namen teh prireditev je bil:

zbuditi zanimanje za partizanstvo, ki naj bi bilo privlačno za mlade Štajerce. Seveda pa sta štaba obeh bataljonov poskrbela tudi za neposredno pridobivanje novincev. Posebno dejaven je bil štab 3. bataljona, kije eno patruljo za novačenje poslal na Lepo Njivo in v Paško vas, drugo in močnejšo pa čez progo. Tej patrulji je poveljeval komandir 2. čete Anton Dremelj-Ante, odšla pa je v Spodnjo Savinjsko dolino za več dni.

Še pred zoro 8. maja 1944 se je brigada premaknila na boljše položaje: 1. bataljon in brigadni štab sta odšla k Zalesniku, 3. bataljon pa k Krištanu. Tjakaj seje vrnila tudi patrulja, kije iz Paške vasi pripeljala 10 novincev.²²

Tega dne je imela brigada še krit hrbet. Divizijski štab je namreč dan pred tem zapovedal, da morata Šercerjeva in Bračičeva priti v njegovo bližino in se urediti za daljši pohod. Bračičeva se je premaknila iz Javorja k Pečovniku in Rdečniku, Šercerjeva, kije tisto jutro prišla h Godcu, paje zvečer nadalj evala pohod k Sv. Danijelu. Na teh položajih sta brigadi 8. maja 1944 dobili zapoved, da morata zvečer skupaj s štabom 14. divizije oditi čez Mislinjsko Dobravo in Mislinjo v okoliš Golavabuke. Ta premik pa seje začel z enodnevnim zamikom, torej šele 9. maja, tako da sta brigadi prišli h Golavabuki 10. maja 1944 ob štirih. Bračičeva sije našla nastanišča pri Krugu in Jegertu, Šercerjeva pri Vrhniku in Pridgarju, divizijski štab pa pri Turičniku. Odtlej pa do 22. maja na območju Graške Gore ni bilo več nobene od naštetih enot. Tomšičeva brigada je bila osamljena, odvisna samo od svoje bojne moči.²³

To osamljenost so sovražniki takoj začutili. Že 9. maja sta k Sv. Duhu v Ravnah prišla dva voda vermanov iz Šoštanja. Dobila sta ukaz, da morata odkopati in prepeljati v Šoštanj trupla treh izdajalcev, ki jih je 24. in 25. aprila 1944 ustrelila Bračičeva brigada, obenem pa izvesti prisilno novačenje vojnih obveznikov, ki so se odhodu v nemško vojsko izmikali. Šovražniki so odšli iz Šoštanja ob trinajstih. V štabu Tomšičeve so za ta pohod zvedeli ob 14. uri. Komandant Ivan Kovačič-Efenka je nemudoma ukazal, da mora od Krištana proti Sv. Duhu odhiteti ena četa 3. bataljona in tam napasti nemške vojake. Nalogo je dobila 1. četa 3. bataljona, ki ji je poveljeval Rado Vidrgar-Polde, žal paje najugodnejši trenutek za napad zamudila. Ko so njeni partizani pritekli k Sv. Duhu, so se vermani že umikali. Ni kazalo drugega, kot razkuriti po njih z mitraljezi, to pa na razdaljo 500 metrov ni moglo dati natančnih zadetkov. Nato je komandir Polde odredil bojno patruljo, ki naj bi sovražnikom med begom proti Šoštanju dodala še nekaj pospeška. To je bilo tudi vse, mrtvih ali ranjenih ni bilo niti na eni in še manj na drugi strani.²⁴

Na drugih odsekih je bilo tega dne mirno. Po enotah je tekel vojaški in politični pouk, patrulje pa so nabrale štiri novince. Proti večeru je brigadni štab zaukazal premike proti vzhodu. Sam s pratežem 1. bataljona seje premaknil na Pristavo, 3. bataljon pa k domačijam pri Forhteneku. Glavnina 1. bataljona je dobila nalogo, da odide k železniškemu postaj ališču Paka in tam na podlagi ugotovitev OC Bračičeve brigade polovi pet gestapovcev. Spotoma naj bi šla po živila v Velenje, toda pri tem je prišlo do spopada z vermanji pri Glinškovem jašku. Tam in tistikrat je bil laže ranjen borec Viktor Martine iz Bevc. Dobil je strel skozi levo lice. Lov na dozdevne gestapovce pa seje posrečil brez težav. Patrulje 1. čete so prijele mlinarja Jakoba Hribernika-Čuježa, Franca Oštirja-Končnika, njegovega sina Franca in Alojza Korena-Kavčka.

Te ljudi so pripeljali na Pristavo, kjer jih je zasliševal novi

1. pomočnik šefa brigadnega obveščevalnega centra Franc Mekina-Borut. Izkazalo pa se je, da gre za neutemeljeno ovadbo, ražen deloma pri krajevnem vodji Jakobu Hriberniku-Čuježu, ki pa mu tudi ni bilo mogoče čisto nič dokazati. Brigadni vojaški tožilec je odklonil vložitev obtožbe, in sicer zaradi pomanjkanja dokazov. Tri priprte so izpustili, mlinarja Hribernika pa so ustrelili brez sodbe, ker seje Ravnjam bližala močnejša vermanska kolona.

Po lovu na dozdevne gestapovce se je 1. bataljon Tomšičeve razvrstil v zasedo poleg proge, na tire pa so partizani navalili debelo kamenje. Kmalu je od Dravograda prisopihal potniški vlak št. 1812. Takrat so se od več strani oglasili mitraljezi, tudi težki fiat, s katerim sta ravnala Ivan Mrmolja in pomočnik Stane Zakrajšek. Vlak se je takoj ustavil, žal pa na njem ni bilo nemškega vojaštva. Potnike, bilo jih je 157 in večinoma žensk, je nagovoril Stane Poglajen-Uroš, ki jim je pojasnil, zakaj so prijeli za orožje in da se borijo tudi za njihovo svobodo in pravičnejše življenje. Drugi partizani so tačas pripravili vse potrebno za zažig vlaka, ki so ga v plamenih pgnali proti Velenju. Dva vagona sta delno ali popolnoma zgorela, pet je bilo razbitih, poškodovana pa je bila tudi lokomotiva. Ob tem so ponovačili vseh pet železničarjev, ki so bili mlajši od 45 let, sedem pa se jih je moralo preobleči in svoje modre obleke odstopiti partizanom. Zvečer se je bataljon vrnil na Pristavo.

Pestro je postalo tudi v Ravnah okoli Sv. Duha. Popoldne

10. maja 1944 malo pred šestnajsto so obveščevalne patrulje poročale, da od Šoštanja prihaja kolona kakšnih 80 vermanov. Na položaje k Sv. Duhu je odhitela 2. četa 3. bataljona, bojni deli

2. čete pa so se razvrstili po grebenu med Srakovnikom in Kaplanovim vrhom. Četa je vermane zvabila v past, udarila po njih in jih

Politdelegat Viktor Kompan iz Topolšice (levo), ki je padel 10. maja pri Sv. Duhu, in Janez Podbregar-Jakčevič iz Luč (desno), ki je bil 14. maja 1944 smrtno ranjen na Petrovem vrhu, umri pa je naslednjega dne v gozdu pod Šmiklavžem

z naskokom nagnala v beg. Med begom proti Šoštanju pa jih je z boka napadla še 1. četa.

Partizani so napadli 1. in 2. vod alarmne čete Ptuj-jug. Boj je bil kratek in oster. Vermanski beg je skušal zaščititi 1. vod, po bočnem navalu 2. čete 3. bataljona Tomšičeve je padel politdelegat Viktor Kompan, doma iz Topolšice.²⁵

Na Pristavi in pri razvalini gradu Forhtenek se je Tomšičeva brigada zadrževala tudi čez dan 11. in 12. maja, le s to razliko, da je 3. bataljon odšel v zasedo, ki je 11. maja čakala med graščino Gutenbüchel in kmetom Krajdejcem. Tokrat se vermani iz Šoštanja niso pustili speljati na led. Ceti sta ustavili in zaplenili eno motorno kolo, lastnika pa privezali v svoje vrste. Po prvem mraku so patrolje pripeljale tri novince, v sestavo 3. bataljona pa seje vrnila tudi patrolja, ki jo je vodil komandir 2. čete Anton Dremelj-Ante. Iz Spodnje Savinjske doline je privedla 20 novincev. Ta večer se je priključil brigadi tudi novi divizijski politični komisar Drago Benčič-Brkin, ki se je vračal iz Glavnega štaba NOV in PO Slovenije na Dolenjskem.

Po teh nočnih opravilih se je brigada spet pomaknila proti zahodu. Brigadni štab je proti jutru 13. maja prišel k Zalesniku,

1. bataljon se je udomil pri Žohajju, 3. bataljon pa blizu kmeta Lipovška. Enote so se takoj zavaravale proti Šoštanju, Topolšici in Crni na Koroškem, kajti obveščevalci so poročali, da so Nemci v Šoštanju dobili številne okrepitve.²⁶

Boji od Lajš do Zavodenj in izmik iz obkolitve

Že od 25. aprila 1944 dalje se je štab 4. operativne cone zadrževal v pogojju Mozirskih planin. Še več, prve dni maja se je pomaknil celo v bližino Uršlje gore, kjer je užival varstvo 1. bataljona Vzhodnokoroškega odreda. O tem partizanskem štabu so morali imeti Nemci kakšne podatke, ker so pripravili veliko hajko, ki bi se morala začeti 14. maja.

Ta hajka, ki je imela šifrirano ime Anton I, naj bi v prvi fazi zajela pogoje Uršlje gore ter vsa pobočja vzdolž grebena od Razbojja prek Graške Gore do Završ, kar bi trajalo tri dni, v drugi fazi pa gorska naselja, vzhodno od Mozirskih planin in Smrekovca, to bi trajalo nadaljnje tri dni, vendar tako, da bi oba predela že na začetku močno obkolili in presekali na dvoje. Vzhodni lok tega obkolitvenega obroča bi potekal ob železniški progi Celje-Šmartno ob Paki-Šoštanj-Mislinja-Slovenj Gradec, s tem da bi se začel pri Paški vasi, končal pa v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu. Od tam bi se obkolitvena črta raztezala prek Sei, Kotelj in Prevalj ter skozi Mežico in Črno na Koroškem do Kramarice (kota 1124) in Štaknečega vrha. Zahodni lok od Paške vasi čez Mozijje, Ljubno in Luče do Solčave ter od Prosenca po dolini Bistre se je dalo zapreti edino z zasedami na verjetnih prehodih, strnjeno zaporno črto pa je bilo mogoče zasesti tudi ob cesti Šoštanj-Zavodnje-Šentvid-Črna na Koroškem. Česanje bi potekalo od severa proti jugu.

Za uresničenje teh nakan so Nemci zbrali številne, precej močne in vsemogoče enote, ki so jih osredotočili v izhodiščnih postojankah po Zgornji Savinjski, Šaleški, Mislinjski in Mežiški dolini. Po poročilih obveščevalcev štaba 4. operativne cone, ki so najbrž nekoliko pretirana, je bilo največ vojaštva v Zgornji Savinjski dolini - kar 6700 mož, v Šoštanju 2400 mož, v Velenju 1100 mož, v Mislinji 1800 mož, v Slovenjem Gradcu 1500 do 1700 mož, v Kotljah 300 in v Crni na Koroškem 500 mož.

Sovražniki so začeli tipati že popoldne 13. maja. Najbolj so jih zanimala Ravne. Da bi Tomšičevo izzvali, so iz Šoštanja proti Šv. Duhu (kota 615) napotili pohodno kolono, kije štela 100 vojakov. Te

sovražnike je ob šestnajstih zapazila patrulja 3. bataljona, toda ti Nemci so se prevladujočih vrhov na daleč ogibali. Partizani so morali streljati na razdaljo 300 metrov, edina korist teh rafalov pa je bila ta, da se je nemška kolona hitro umaknila nazaj proti Šoštanju.²⁷

Vendar štaba Tomšičeve brigade niso mogli preslepiti. Ker je slutil, da Nemci nekaj pripravljajo, je odredil, da mora 1. bataljon 14. maja 1944 že navsezgodaj oditi v zasedo na gozdni greben Temnik pri Ostrožniku. Tam naj bi se razvrstil tako, da bi ena četa z ognjem obvladala cesto čez Lajše proti Zavodnjam, ena pa stransko cesto, ki vodi v Ravne in k Sv. Duhu. V zasedi se je prikrilo 80 mož, ki so imeli 50 pušk, 4. puškomitraljeze, 2 težka mitraljeza in 2 lahka minometa. Naredili so si zaklone in potrpežljivo čakali ves dopoldan, ne da bi se pripetilo kaj sumljivega ali pomenljivega. Seveda pa je bilo treba vztrajati v najstrožji tišini in brez hrane še naprej, četudi do večera, saj so vermani prejšnje dni vdiral proti Ravnam kvečjemu šele sredi popoldneva.

Po dvanajsti na sovražnike ni bilo treba dolgo čakati. Že čez dobro poldrugo uro se je iz Šoštanja zaslišal hrup neštetiht motornih vozil, točno ob štirinajstih pa sta se pred partizansko zasedo na grebenu Temnik ustavila dva prevoza vermanov in policije SS. Sovražniki so tam izstopili, nato je kolona kakšnih 80 vojakov zavila po cesti proti Sv. Duhu. Preden so prišli blizu grebena Temnik, so se razkropili v strelce, potem pa začeli pritiskati proti skriti zasedi ob Vrhovniku. Ko so prišli na nekaj metrov, je komandir 2. čete Jože Novak-Miha ukazal streljati. Njegovi partizani so silovito udarili in sovražnike pognali v beg proti Šoštanju (glej skico št. 6 na str. 430). Pri tem so se posebej izkazali: namerilec težkega mitraljeza Ivan Mrmolja, desetar Frane Siene in komandir Miha z vso 2. četo, kije potem gonila sovražnike skoraj vse do Družmirja.

Toda sovražniki so si kmalu opomogli od strahu in se spet razvili za boj. Partizansko zasedo so skušali obiti po grebenu mimo Mačka in Grabnerja. Ivan Mrmolja se je moral s težkim mitraljezom urno umakniti, prvi pomočnik Stane Zakrajšek pa je v naglici pozabil podstavek. Ko se je zavedel, da mora podstavek rešiti zavsako ceno, se je kljub roju nemških svinčenk pognal nazaj in podstavek srečno odnesel. Toda nemški obhodni manever se ni posrečil, boj se je samo vlekel, vse do večera.

A medtem, koje bila vsa pozornost 1. bataljona usmeijena proti vzhodu, je glavnina nemške policije, kije štela najmanj 300 mož, nadaljevala prodor po cesti proti Zavodnjam. To cesto so policisti SS zavarovali tako, da so na desni strani puščali mitralješke zasede, ki so se takoj vkopale. Tišti policisti SS, ki so bežali proti Lajšam, oziroma proti cesti Šoštanj-Zavodnje, so pri teh zasedah dobili oporo.

Zato jih borci 1. čete, ki ji je poveljeval Alojz Kadunc-Slavc in ki je prodirala v strelcih, niso mogli pregnati prek ceste. Sreča pa je bila v tem, da 1. bataljon med temi boji ni imel niti mrtvih niti ranjenih.²⁸

V hipu, ko se je začela kolona nemške policije SS pomikati od Lajš proti Zavodnjam, je 3. bataljon Tomšičeve dobil nalogo, da pripravi zasedo nad vasjo Zavodnje. Na te položaje je šla 2. četa pod poveljstvom Antona Dremmlja-Anteta, ki je štela 40 mož. Ražen navadnih pušk je imela tudi en lahki italijanski minomet, protitankovsko puško ter eno težko in dve lahki brede. Ante je dva voda s puškomitraljezoma in protitankovsko puško razvrstil v globok kolovoz, ki se vije po jugovzhodnem pobočju Petrovega vrha (kota 825), vod s težko bredo in lahkim minometom pa levo od njiju na majhno gozdno planoto, ki ji domačini zdaj pravijo Pri partizanskih grobeh. Tamkaj se je zadrževal tudi namestnik bataljonskega komandanta Jože Škufca-Martin (glej skico št. 6 na str. 430).

Nemška kolona s policisti SS je do Zavodenj prispela okoli sedemnajstih in se ustavila. Partizani, ki so menili, da imajo pred sabo najmanj 300 mož, so svoja orožja sprožili na daljavo komaj dobrih 30 metrov. Presenečeni sovražniki so se razbežali po planjavi okoli vasi in po sami vasi. V tistih prvih minutah je namerilec lahkega minometa Slavko Ivančič-Basač zadel z eno mino celo nemški osebni avto, ki je začel goreti. Zraven njega se je prav tišči hip zadrževal brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha, ki je videi, daje bilo ubitih tudi nekaj nemških oficijev. V štabu cone so menili, da je tam popadalo okoli 30 esesovcev.

Žal sta obe lahki brede odpovedali že po prvih rafalnih. To je esesovcem omogočilo, da so se zatekli za hiše in za cerkev, kjer so nagloma uredili svoj odpor. Izza njih so streljali z mitraljezi, kmalu pa so se od tam oglasili tudi težki minometi. Ker je komandir Ante tedaj zagledal nemško kolono celo onstran Petrovega Kancla, obenem pa je Nemce razločno videi tudi blizu gozdička, ki mu domačini rečejo Na vahti, je oba voda pomaknil nekoliko nazaj, tako da je četa posledaj branila samo Petrov vrh. Dotlej je njen boj trajal 45 minut.

Težkomitralješki vod je štel devet mož. Puško je imel samo vodnik Ignac Kofol, drugi so bili brez njih. Okoli težke brede so se nagnetli na kup kakor ovce. Ko so začele frfotati nemške mine, je komandir Anton Dremelj-Ante zavzeto bleknil poročniku Martinu, da jih gre spraviti narazen. Opazil je namreč, da sta dve mini treščili le kakih dvajset metrov izza težke brede. Toda komaj je Ante stopil blizu, je že spet završalo po zraku in treščilo. Posadka partizanske težke brede je bila zadeta v polno. V hipu so bili mrtvi: namerilec Franc Stegel iz Rakitnika pri Prestranku, prvi pomočnik Ignac Be-

laj iz Šmiklavža ob Dreti in oba pomočnika za prenašanje streliva - Jožef Sedar z Vrhov pri Slovenjem Gradcu in Franc Špeh iz Tiroška. Janez Podbregar-Jakčevac iz Luč je dobil v drobovje velik drobec inje umri že 15. maja pod Šmiklavžem, komandir Anton Dremelj-Ante iz Bičja je bil čisto polomljen in ves obrizgan po nogah.* še dva borca pa sta bila laže ranjena.

Padli na Petrovem vrhu pri Zavodnjah 14. maja 1944: Jožef Sedar z Vrhov pri Slovenjem Gradcu (levo), namerilec težke brede Franc Stegel iz Rakitnika pri Prestranku (sredina) in Franc Špeh iz Tiroška (desno). Za padlega Ignaca Belaja iz Šmiklavža se fotografija ni ohranila

Po teh hudih izgubah se je 2. četa 3. bataljona umaknila s Petrovega vrha. Poveljstvo nad njo je znova prevzel poročnik Franc Jakša, za novega namerilca težke brede pa je bil določen Ivan Potočnik-Polškruh s Križa pri Gornjem Gradu, ki je prišel k partizanom v popolni uniformi prejšnje jugoslovanske vojske. Sam si je izbral tudi svoje pomočnike.

Policisti SS so medtem zasedli Petrov vrh. Najbrž so imeli oni še hujše izgube, ker so besneli kot nori. V ihti so zažgali dve hši in en kozolec. S Petrovega vrha naprej proti Zalesniku pa niso mogli, ker jim je zaprl pot kar ves 3. bataljon, ki je ostal na položajih še do enih čez polnoč.²⁹

Boj okoli grebena Temnik je trajal vse do enaindvajsetih. Četi 1. bataljona sta se umaknili že po temi, potem pa odšli k Zalesniku, ne da bi jima sovražniki sledili. Tudi na Zavodnjah so Nemci mirovali.

* Fotografija hudo ranjenega četnega komandirja Antona Dremolja-Anteta iz Bičja je natisnjena v knjigi Tomšičeva brigada 2 na str. 123 levo.

Tako so borci Tomšičeve brigade imeli nekaj nočnega počitka, na nogah so bile samo straže in obveščevalci. Ti so do polnoči ugotovili, da so nemške enote, ki so popoldne prodrle po cesti proti Zavodnjam, precej močnejše, kakor se je zdelo od začetka. Štele so vsaj 600 mož, cesta od Zavodenj mimo Soštanja pa je še vedno zasedena. Še več, obveščevalci so tudi poročali, da imajo Nemci in vermani močne zasede celo ob cesti od Soštanja mimo Penka proti Paški vasi. Iz vsega tega je bilo mogoče sklepati, daje prodor policije SS do Zavodenj samo del širšega nemškega bojnega načrta.

Na podlagi takega spoznanja je brigadni štab odredil, naj vse brigadne enote odrinejo od Zalesnika že 15. maja ob štirih zjutraj ter čez Velunjski graben in mimo Sv. Danijela pohitijo do Krivonoga, Pačnika in Molaka (glej skico št. 7 na str. 431).

Brigadnemu štabu so najhujše skrbi povzročali ranjenci, od katerih je bilo treba dva nositi. Blizu ni bilo nobene skrivne partizanske bolnišnice. Zato se je štab Tomšičeve odločil, naj jih vod

3. bataljona prenese k terenskim političnim aktivistom, ki so tabo-rili v gozdni grapi pod Šmiklavžem. Prenos ranjencev se je začel še pred brigadnim odhodom od Zalesnika. Mimo Čavka do Rdečnika in naprej prek Anžejevih trat je bila pot naporna, mučna in neskončno dolga; daje bil prenos dvakrat težaven, pa še močno je deževalo. Žal drugega izhoda ni bilo.

Premik brigadne glavnine je bil zložnejši, potekal je mnogo hitreje in se končal že okoli osmih, nakar so kuhaji poskrbeli za izdaten topli obrok.³⁰

V soseščini, severno od Kotnikovega vrha (kota 1220), sta se pred tem zadrževala 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda ter štab

4. operativne cone s svojo zaščitno enoto. Po poročilih o kopičenju nemških okrepitev v postojankah po Mežiški dolini in ob progi Slovenj Gradec-Mislinja-Velenje je štab cone sklenil, da se je treba takoj umakniti proti zahodu. Že navsezgodaj 15. maja 1944 sta obe enoti zapustili zatočišča okoli Uršlje gore. Prebijali sta se proti Ciganiji in Javoju. K cesti iz Črne na Koroškem proti Slemenu in Soštanju sta se spustili pri Robniku ter jo prešli brez spopada. Od tam je njuna kolona nadaljevala pohod mimo Tolstega vrha proti izviru Koroške Kramarice, a tam, pri koti 1163, je naletela na nemško zasedo in kakih 200 Nemcev, ki so se šele pomikali iz Črne proti Kramarici. Partizani niso oklevali, ampak so takoj napadli in jurišali. Zaseda in en del nemške kolone sta zbežala navzdol proti Črni, drugi del kolone pa je pobegnil proti Kramarici (kota 1124). Od nemških vojakov so bili trije mrtvi in trije ranjeni, partizani, ki niso imeli izgub, pa so zaplenili eno pištolo in 600 mavzer nabojev (glej skico št. 7).

Ta spopad je popolnoma razkril nemške nakane, zato je štab cone s štabno zaščito in 1. bataljonom Vzhodnokoroškega odreda samo še pospešil pohod v dolino Bistre in po njej do Osojnika, kjer sta enoti prenočili, 16. maja ob enajstih pa sta odšli do Ratiča pod Belo Pečjo. Tarn sta poveljstvu dobili sporočilo, da partizanom sledi močnejša nemška kolona. Ta je ob sedemnajstih že prispela k Osojniku. Zato sta se enoti razdvojili: 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda je odrinil mimo Prosenca proti Solčavi, štab cone pa mimo Bele peči (kota 1423) do Radušnika, kamor je po naporni poti in dežju prišel 17. maja ob šestih zjutraj. Že zvečer je štab cone pohitel onstran Savinje čez edini most, ki ga Nemci še niso zasedli, in srečno prispel do Špeha.³¹

Štab Tomšičeve brigade je za umik štaba 4. operativne cone sicer zvedel, vedel je tudi za splošno smer, vendar o premikih in dogodkih med prebijanjem conskega štaba proti Bistri ni imel nikakršnih vesti. Zato je moral o ravnanju in izmikanju svojih enot odločati popolnoma samostojno.

Major Ivan Kovačič-Efenka je največ pozornosti posvečal zbiranju, kopičenju in gibanju nemških sii. Že zgodaj dopoldne so mu obveščevalci poročali, daje celotno pogorje Graške Gore obkoljeno od vseh strani. Nemci in vermani so se že prejšnji večer razporedili v zasede vzdolž Pake mimo Hude luknje in po Mislinjski dolini. Obroč so sklenili tudi prek Sei in Kotelj do Mežice in Črne. Pazili so na vse prehode in povsod so se dobro utrdili ali vkopali. Za umik na Pohorje, Paški Kozjak in proti Šentandražu ali Lokovici ni bilo skoraj nikakršnih možnosti. Odprta je bila samo pot proti zahodu. Koliko časa bo še odprta, pa je bilo vprašanje z nego tovim odgovorom.

Tudi sicer je bil nagel umik na zahod za Tomšičevo brigado edini izhod, saj so kuriji prinesli sporočilo, daje glavnina 2. bataljona, ki se vrača z Moravškega, na poti prek Šmrekovca proti Štahnju. Čeravno ni bilo zanesljivega odgovora, kaj bodo Nemci najprej prehajkali, ali območje vzhodno od ceste Črna na Koroškem-Šoštanj ali pa samotne domačije v soseščini Belih Vod, Vranjega vrha, Šmrekovca in Kramarice, major Efenka ni okleval niti za trenutek. Takoj je izbral smer proti zahodu. Nameraval je ohraniti celovitost pa tudi udarno moč svojih enot. Sklenil je, daje treba Krivonogov, Pačnikov in Molakov dom zapustiti že sredi popoldneva. Brigada pa bo nevarno cesto pri Slemenu prešla še podnevi.

Pred premikom sta sekretar divizijskega komiteja KPS Tone Turnher in sekretar politodela Miha Čerin-Aleš napisala poročilo, iz katerega je razvidno, da je Tomšičeva brigada 15. maja 1944 štela 408 ljudi, med njimi je bilo 70 članov KPS, 4 kandidati in 61 članov ZKM. V stranko sta bila na novo sprejeta Vili Klepac in Jože

Novak-Miha, ki sta se v zadnjih bojih posebej izkazala, iz Šerčijeve v Tomšičevo pa je prišla članica ZKM Anica Knafeljc.

Od Krivonoga je glavnina Tomšičeve brigade odrinila že ob 14. uri, ne da bi čakala na vod 2. čete 3. bataljona, ki se od Šmiklavža še ni vrnil. Pustili so mu le zvezo z navodilom, naj se poveže z bližnjo kurirsko postajo, se preudarno prikriva in počaka na nadaljnja navodila.

Enote 1. in 3. bataljona z brigadnim štabom so se uvrstile v urejeno pohodno kolono, nato pa spešile po gozdni poti proti Šentvidu. Nemci so imeli zasedene vse okoliške vrhove, zato so obveščevalne patrulje že prej skrbno pretipale nevarne predele. Partizani so imeli tako izvrsten nos, da so izbrali prav tišči cestni odsek, kjer ni bilo nemških zased. Že ob sedemnajstih so bili prek ceste, ne da bi od kod zaropotal kak rafal. Doživeli so celo tako veselje, da so gledali nemško enoto, ki je hitela od Črne na Koroškem proti Javoiju. Če bi bili s prehodom ceste odlašali samo še pol ure, bi bil zaseden tudi cestni odsek, ki so ga malo pred tem srečno prešli (glej skico št. 7 na str. 431).

Po mehkih gozdnih tleh so borci hodili sproščeno in naglo, vendar tudi previdno, kar jim je jemalo čas, kajti predhodnica je morala nameravano pot vnaprej pregledati. Pohod se je kljub temu končal že ob 20. uri, koje 1. bataljon dosegel Štakneta. Za brigadni štab, ki je prišel h Kozamurniku, in 3. bataljon, ki seje nastanil v Belih Vodah okoli Počivalnika, pa je bilo premika konec že uro prej. Štab je takoj poskrbel za varnost: 1. bataljon je dobil nalogo, da zavaruje poti in smer od Črne na Koroškem, 3. bataljon pa dostope od Topolšice in Šentvida. Partizani so predvsem počivali, kuhaji pa so skuhali večerni obrok.³²

Umik prek ceste Črna na Koroškem-Sleme-Šoštanj pri belem dnevu je bila ena izmed taktičnih mojstrov in komandanta Ivana Kovačiča-Efenke, s kakršnimi je nenehoma presenečal. Največja korist te poteze pa je bila, da seje brigadna glavnina spet združila s 1. četo 2. bataljona, ki seje vračala s poti na Moravsko. Četi je poveljeval Jože Zabukovec-Miklavž, ki je veljal za enega boljših komandirjev, poleg tega pa so se pri njej zadrževali tudi: bataljonski komandant Ivan Zore-Jernej, bataljonski obveščevalec Jože Novak in bataljonska bolničarka Ančka Škrlič-Begenjska, ki so jih v brigadnem štabu še posebej cenili. Nemajhno zanimanje pa je zbudil zlasti novi namestnik komandanta 14. divizije kapetan Janko Sekirnik-Simon, ki je s četo potoval v divizijski štab na Pohoju.

Tistega dne se je pri Kozamurnikovih zgodila huda nesreča. Domačega sina Štefana Navodnika, ki je imel šele deset let in pol, je zgrabil preprosti kmečki stroj gepl in ga navil. Koje štab Tomšičeve

brigade prišel v hišo, je mali Štefan ležal na mizi nezavesten, na levi strani prsi je imel veliko rano, da se je skozi jo videlo utripanje srca. Brigadni sanitetni referent Boris Lenček-Igor je ponesrečenca nemudoma pregledal, mu rano razkužil in obvezal, potem pa domačim naročil, naj ga odnesejo k slovenskim zdravnikom v Topolšico, da bodo opravili nadaljnje zdravniške posege in mu rešili življenje, kar se je potem tudi zares zgodilo.

Major Efenka je nameraval svoje batalj one sprva popeljati čez Kramarico in po gorskem hrbtu Savinjskih Alp proti zahodu. Zato je v tisto smer že ponoči poslal ogledniško patroljo, ki pa je pri kapelici vrh Kramarice (kota 1124) trčila na nemškoasedo. Vnel se je oster spopad, kije odkril, da imajo Nemci zaseden tudi Štakneči vrh. To je pomenilo, da enote Tomšičeve brigade ob vznožju tega vrha ne smejo počakati jutra. Zato je Efenka brez odlašanja odredil premik proti jugu. Bataljoni so se zbrali že ob štirih zjutraj pri Luki pod Počivalskim vrhom, nato pa pohiteli po soteski Štajerske Kramarice in Ljubije do Kovača, kjer so zavili na levo in navkreber proti Plešniku in Hriberšku na Šmihel. Tja so se povzpeli 16. maja že v prvih jutranjih urah. Tam je moštvo dobilo dva izdatna obroka hrane, vmes pa počivalo v najstrožji pripravljenosti.³³

Brigadni obveščevalci so skrbno spremljali nemške premike proti Moziju in od tam proti Ljubnemu. Na tovarnjakih so bili večinoma vermani. Da bi lahko sovražnike natančneje opazovali, se je brigada ob sedemnajstih premaknila proti Radegundi. Tam je major Efenka sklenil, da morajo njegovi bataljoni priti do cese Mozije-Okonina-Ljubno pri Zimcu (kota 495) že s prvim mrakom, nato pa pohiteti po polju mimo Okonine k novemu mostu čez Savinjo pri Melišah. Predvideval je namreč, da bodo Nemci v prvih nočnih urah zasedli še ta most. S tako odločitvijo je soglašal tudi kapetan Janko Sekirnik-Simon, kije bil majoiu Ivanu Kovačiču-Efenki nadrejen.*

Drzni premik je potekal natančno po načrtu. Bataljoni so cesto med Šentjanžem in Okonino prešli brez spopada, potem pa je predhodnica v teku zasedla novi most pri Melišah. S tem je bil umik Tomšičeve brigade čez Savinjo zagotovljen. Prešla jo je brez strela in brez žrtev (glej skico št. 7 na str. 431).

Vsem je odleglo. Pravo veselje po enotah pa je zavladelo onstran Meliš, koje zaščitnica poročala, da so vermani novi most prek deroče reke zasedli komaj pol ure zatem, ko je bila vsa brigada že na

* Imenovanje kapetana Janka Sekirnika-Simona za namestnika komandanta 14. divizije so divizijski vojaški kadri sprejeli z negotovanjem. Politični komisarji so imeli veliko težav, ki so branili to imenovanje (poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 27. maja 1944, fase. 16/1 v arhivu IZDG).

rešilni strani. Druge brvi in plitvine pa so vermanske zasede zastražile že prej.³⁴

Tomšičeva brigada je v dneh od 14. do 16. maja 1944 spet odlično prestala veliko preizkušnjo. Med nemško hajko Anton I je sijajno manevrirala in se uspešno izvila iz vseh pasti, ki so jih nastavljali sovražniki. Nemške policiste in vermane je vsakič prehitela, obenem pa naredila ravno tisto, kar nemškim poveljstvom sploh ni prišlo na um. Zato so bili med to hajko popolnoma opehaijeni.

Za Tomšičevo in njenega komandanta Ivana Kovačiča-Efenko je bila ta nemška hajka še ena priložnost, da pokažeta, kaj zmoreta in znata. To paje brigadi brez pridržka priznal tudi štab 4. operativne eone, ki sta ga zastopala politični komisar Jože Borštnar in načelnik štaba Franc Poglajen-Kranjc. Še več je bil vreden okrepljen bojni duh pri navadnih partizanih in novincih, ki so bili navdušeni, kako je brigadni komandant kar dvakrat ukanil poveljstvo nemške hajke in brigado popeljal iz okolitvenih obročev brez ene same žrtve. Poslej so majojju Ivanu Kovačiču-Efenki brezmejno zaupali.³⁵

Po sledeh Revsove bande in dnevi brez spopadov

Po prehodu čez Savinjo je morala Tomšičeva brigada preiti še cesto Radmirje-Gornji Grad. Njena predhodnica je odhitela od Meliš skozi gozd proti Cegunci, kjer je poskrbela za varovanja z leve in desne, nakar so se brigadne enote usmerile navkreber proti Ajčjaku (kota 911). Gorska pot jih je vodila mimo Jamnika k Ramšaku, kamor so bataljoni prispeli 17. maja 1944 ob sedmih zjutraj. Brigadni štab in 3. bataljon sta ostala pri Ramšaku, glavnina drugega seje nastanila pri Završniku, 1. bataljon pa pri Petku. Tam je partizane dosegla vest, da so bili v Savini prejšnji večer na delu Revsovi zločinci iz Ljubnega ob Savinji in da so ubili nekega mladinca. To je bil devetnajstletni Franc Operčan iz Savine, član ZKM, ki pa so ga revsovci le grdo oklali, da je bil ves krvav, potem pa zvezanega odgnali v Ljubno in ga izročili gestapovcem. Preminil je v nemškem koncentracijskem taborišču 1. marca 1945.

Zaradi tega so se enote dobro zavarovale na vseh straneh in poslale patrulje, da bi Revsovim zločincem prišle na sled, jih napadle in porazile. Obveščevalna patrulja 1. bataljona, kije šla k cesti Radmirje-Gornji Grad, je zares naletela na Revsovo bando, ki je štela 15 mož z enim puškomitraljezom, poleg tega paje bila okrepljena z ljubenskimi gestapovci. Zato se je morala patrulja, ki ni imela nobenega puškomitraljeza, hitro umakniti, medtem pa se je umaknila na varno tudi Revsova banda.

Popoldne so obveščevalne patrulje poročale, da so prišle v Luče, Ljubno in Gornji Grad številne nemške okrepitve. Za vsak primer seje bilo treba umakniti iz trikota, kije bil v dosegu kar treh nemških postojank. Pohod seje začel 18. maja ob treh po polnoči, še pred jutrom pa so enote prispele k izviru Drete (glej skico št. 7 na str. 431). Brigadni štab seje s 1. in glavnino 2. bataljona nastanil pri Tomanu, 3. bataljon pa v soseščini pri Veršniku. Pri Tomanu so naleteli na 2. četo 2. bataljona, ki se je vračala s strelivom za 14. divizijo od Drtije na Moravškem. Z njeno priključitvijo je bila skupaj spet vsa brigada.³⁶

Pri Tomanu in Veršniku so se enote dodobra spočile. Zvečer so se oglasile harmonike. Začel se je ples, ki je trajal vse do polnoči. Mladi ljudje so bili veseli še toliko bolj, ker jih je veliko spet videlo svoje domače, njihovi svojci pa so Tomšičevo brigado tako ali tako imeli za svojo. Pripravljeni so bili pomagati z vsem, kar so zmogli, od živeža do zbiranja obvestil o namerah sovražnikov.

Cez dan 19. maja 1944 je spet potekal redni politični in tudi vojaški pouk. Na političnih urah so večinoma obravnavali brošuro Borisa Kidriča z naslovom Tri leta OF. Po četah so govorili tudi o Tonetu Tomšiču, ki so ga Italijani ustrelili 21. maja 1942 v ljubljanski Gramozni jami. Novim borcem s Štajerskega so politični komisariji pojasnili predvsem to, zakaj je brigada dobila po njem svoje ime. Tonetu Tomšiču je bil posvečen tudi članek neznanega mladince za 1. številko Rdeče zvezde, ki jo je pripravljala Franci Strle ob pomoči brigadne administratorke Božidare Betriani-Dare.

Brigadni mladinski list Rdeča zvezda je bil natipkan v osmih izvodih, vseboval pa je 9 proznih sestavkov, večinoma spominov na partizansko življenje, akcije ali spopade, 3 pesmice, 11 šaljivih domislic in 5 ilustracij. V 1. številki so se predstavili: Franci Strle, Milan Kranjc (sekretar ZKM 3. bataljona), Lojze Ivančič (iz 2. bataljona), Polonca Bevk-Sonja (bataljonska bolničarka 1. bataljona), Jakob Kaker-Jakec (štabni kurir v 3. bataljonu). Stanko Mlakar-Radecki (kurir brigadnega štaba), Helena Murovec-Helica (bataljonska bolničarka 3. bataljona), Jože Golob (iz 2. bataljona), posmrtno pa tudi Anton Mauer-Lado (vodnik 1. čete 3. bataljona), kije padel ob napadu na Radomlje. Iz vsebine je mogoče sklepati, da je

1. številka Rdeče zvezde izšla za 21. maj, v počastitev smrti brigadnega vzornika Toneta Tomšiča.

Zaradi naslovne strani, na kateri je bila narisana velika rdeča zvezda s srpom in kladivom, jo je prejšnji sekretar ZKM Peter Mendaš-Iztok, tedaj inštruktor politodela 14. divizije, ostro kritiziral, češ da pomeni grobo in nepotrebno sektaštvo, ki naj se takoj neha.³⁷

Nekako v istem času je dr. Lado Lovrenčič pripravil za tisk

12. številko Tomšičevega glasu, ki pa gaje natisnila ciklostilna tehnika kamniškega okrožja. Tomšičev glas je bil lepše izdelan in vsebinsko tehtnejši. Začel se je s pismom Vide Tomšičeve, ki je nastalo februarja 1944, in je imelo naslov Borcem, komandantom in političnim delavcem brigade Toneta Tomšiča. Sledil je odgovor, ki sta ga politični komisar Vlado Mišica-Miha in komandant Ivan Kovačič-Efenka napisala marca 1944, nato pa nagovor brigadnega političnega komisarja Vlada Mišice z naslovom Beseda novincem. Njegov namestnik Tone Turnher je napisal članek 21. maj, ki je nastal ob spominu na drugo obletnico smrti brigadnega vzornika. Peter Mendaš-Iztok je prispeval razpravo Cerkev ter slovenska narodna oblast, razpravo, ki bi bila vredna objave še dandanes. Vse je presenetil zlasti sestavek Gradimo narodno oblast. Ustvaril gaje dr. Lado Lovrenčič in bil za nagrado sprejet v Komunistično stranko Slovenije. Sledila sta prispevka Božidare Betriani-Dare, posvečena padlemu junaku Martinu Kotarju. V proznem sestavku z naslovom Tovarišu kapetanu Kotarju v spomin je bila opisala poštenost, skromnost in neustrašenost tega narodnega junaka, njen sonet z naslovom Tovarišu Kotarju pa je že prava mojstrovina v verzih. Tudi Stane Škrabar-Braškar je prispeval dvojno besedilo. V proznem sestavku z naslovom Tovariš Jože se je spomnil Fedoija Kovačiča-Jožeta, ustanovitelja in vodjo brigadne tehnike, ki je bil pogrešan nekje na Primožu pri Ljubnem (izkazalo se je, da je bil ujet). V verzih in šegavem tonu pa je popisal bojno pot Tomšičeve brigade prek Hrvaškega in Štajerskega na Moravsko. Ta kuplet ima 32 štirivrstičnih kitic in obliko pisma, naslovljen pa je prejšnjemu brigadnemu komandantu Stanku Semiču-Dakiju. Iz Rdeče zvezde je bil ponatisnjen prispevek Polonce Bevk-Sonje z naslovom Akcija na vlak. Z izvirnimi sestavki so se predstavili še: Sonja s člankom Naša proslava, kjer popisuje prvomajski napad na velenjski rudnik, brigadni sanitetni referent Boris Lenček-Igor s prigradno zgodbico Čistota je zdravje, neki Jože iz 2. čete 1. bataljona s sestavkom Pismo novince in Franci Strle z zapisom V zasedi. Na koncu je bil še zabavni kotic z anekdotami o ustaših in hudomušnim prispevkom brigadnega kurirja Lada, ki je imel naslov Jaz sem kuhar Garafolj. Z objavami je 12. številka lista Tomšičev glas štela kar 31 strani. Bila je tako kakovostna, da so jo komisariji s pridom uporabljali pri političnem pouku.³⁸

Nastanišča pri Tomanu in Veršniku je brigada zapustila 19. maja 1944 ob osemnajstih. Premik je bil taktične narave, saj je odšla le do Poljane, kjer je ostal 1. bataljon, in Sovinje Peči, kjer so se nastanili brigadni štab, ves 2. bataljon in pratež 3. bataljona. Bojni del 3. bataljona (1. in 2. četa) se je spustil k cesti Kamnik-Šmartno

v Tuhinjski dolini in se 20. maja zgodaj zjutraj razvrstil v zasedo pri Kavranu (glej skico št. 7 na že omenjeni strani).

Bataljonski komandant Viktor Cvelbar-Stane je poskrbel, da se je zaseda prikrila po vseh predpisih in pričakoval zanesljiv uspeh. Žal pa je bila zaseda izdana. Vse kaže, da jo je razkril poročnik Milenko Knežević, namestnikbrigadnega komandanta, ki seje posebno rad razkazoval na konju in počel razne vragolije. Nenadoma so se oglasili nemški topovi in težki minometi, ki so z granatami in minami zasuli položaje 3. bataljona pri Kavranu. Čakati še nadalje v zasedi, koje bilo vendar očitno, da Nemci zanjo natančno vedo, ni imelo nobenega smisla, zato sta se obe četi umaknili v bližnjo vas Sela pri Kamniku. Še sreča, da med umikom ni bilo nobenih izgub. V Sovinjo Peč sta se četi vrnili šele zvečer, kjer so borci povečejali.

Takoj po večerji seje začel nočni pohod v nasprotno smer. Trije bataljoni Tomšičeve brigade so odšli mimo Črnavca in čez Tirosek do Suhovršnika ter do Spodnjega in Zgornjega Kosa. Pri Suhovršniku je ostal brigadni štab z 2. bataljonom, ki je imel na skrbi varovanje proti Novi Štiti in Črnavcu, pri Spodnjem Kosu se je udomil 3. bataljon, ki je poslal zasedo proti Gornjem Gradu, pri Zgornjem Kosu pa seje nastanil 1. bataljon, ki je zavaroval smer proti Spehu in Ljubnemu (glej skico št. 7).

Pri teh domačijah so borci počivali ves 21. maj, po četah je potekal samo vojaški in politični pouk, o mraku pa so se zbrali k spominski svečanosti v spomin na junaško smrt Toneta Tomšiča, ki je padel pod streli italijanskega eksekucijskega voda ravno na ta dan leta 1942 v Ljubljani. Ob tišti priložnosti so pred zborom vseh treh bataljonov prebrali tudi pozdravno pismo Vide Tomšičeve, ki je marsikateremu partizanu izvabilo solze iz oči.³⁹

Kakor po navadi so imeli največ dela spet obveščevalci in intendant. Obveščevalci so zbirali podatke predvsem o Revsovih razbojnikih in njihovih skrivnih pomagačih, poleg tega pa tudi o nemških enotah in razmerah v okoliških postojankah. Izkazalo se je, da so se nemške okrepitve do 21. maja že umaknile iz Luč, Ljubnega in Gornjega Grada. S tem so nastale možnosti za večji vdor v Gornji Grad, kjer bi se v tamkajšnjih trgovinah lahko založili s hrano in drugimi potrebščinami. To nalogo sta dobila 1. in 2. bataljon, ki jima je kazal varno pot Anton Zagožen. Na akcijo pa sta odrinila brž po spominski slovesnosti, ki je bila posvečena Tonetu Tomšiču.

Zlasti 2. bataljon Tomšičeve je imel v svojih četah veliko domačinov, ki so Gornji Grad, razmere v njem in prikrite poti, ki so vodile v središče trga, poznali do najmanjših potankosti. Zato so varovalne čete hitro in učinkovito zasedle vse ključne točke pred izhodi iz zgradb, kjer so prebivali nemški orožniki, policisti in vojaki.

Dve četi sta obkolili grad in cerkev. Tako je rekvizicija lahko potekala nemoteno. Meščani so ravnanje borcev za svobodo radovedno opazovali, Nemci pa niso sprožili niti strele. Poleg praznjenja trgovin so partizani, zlasti člani ZKM, pisali tudi partizanska gesla po hišah. Zasežba je vsestransko uspela. Bataljona sta zasegla plemenske bike v graščinskih hlevih, ki so bili nemška last, ter blago in živila v trgovinah pri Božiču in Kramaju, pobrala pa sta tudi vse usnje pri usnjarju Francu Kranjcu-Gržonu. Partizani so naložili in odpeljali iz Gornjega Grada kar šest zvrhanih voz živeža, usnja in drugega blaga.

Po partizanskem odhodu so začeli Nemci metati rakete, žal pa so lahko videli samo to, da so vozovi že daleč stran. Šele zjutraj je skupina vermanov pod vodstvom gornjegrajskega župana Ernesta Haudeka odšla kakih sto metrov po sledi za partizani, naprej pa si ni upala. Našla je en pulover, ki je padel s prepolno naloženega voza in se z njim zmagoslavno vrnila v Gornji Grad.

Partizanskim kuhajem pri Suhovršniku in pri obeh Kosih ni 22. maja ničesar manjkalo, za vse pa je bil tistikrat prazničen dan, ker so bili deležni izdatne menaže. Potekala sta tudi vojaško urjenje in politični pouk, kar pa ob dobri hrani ni bilo težko prenašati. Za dobro voljo je poskrbel tudi prostovoljec Ivan Golob z Gozda pri Kamniku, ki je pobegnil iz nemške vojske. Na isti dan sta prišli v 2. bataljon še dve prostovoljki: Ivanka Humer iz Mozija in Pepca Planinšek z Ljubnega. Sicer pa to ni bila več nobena redkost, prostovoljci so prihajali vsak dan. Že 14. maja je prišel Franc Piki-Dušan iz Nove Štife, 16. maja Anton Černevshek iz Bočne, 18. maja Jože Benedik iz Gornjega Grada, 19. maja Frarfc Suhovršnik-Rajko iz Lenarta, 20. maja Rafael Ajnik-Sine iz Gornjega Grada, 21. maja Jože Golob iz Podvolovljeka, 22. maja Janez Završnik iz Lenarta, 23. maja Ivan Beve iz Gornjega Grada in Ivan Pustoslemšek iz Florjana, 25. maja Jože Port iz Brezja in Jože Volovlek iz Ljubnega.⁴⁰

Pri Tomšičevi brigadi sta se še vedno zadrževala politični komisar 14. divizije Dragomir Benčič-Brkin in namestnik divizijskega komandanta Janko Sekirnik-Simon. Brkin je moral urejati zlasti kadrovske zadeve, za kar je imel od glavnega štaba vsa potrebna pooblastila, poleg tega je imel v Tomšičevi pri roki tudi Toneta Turnheija, ki je bil sekretar komiteja KPS pri štabu divizije, da seje z njim lahko o vsem posetoval. Še zlasti pa je Brkin cenil in občudoval majoiia Ivana Kovačiča-Efenko, s katerim sta bila velika prijatelja. Poznala sta se že od 17. septembra 1943, ko sta odšla v Istrsko brigado, Efenka za komandanta, Brkin pa za političnega komisarja, nazadnje sta od 2. do 22. marca 1944 še skupaj poveljevala operativnemu štabu 14. divizije.

Novi politični komisar 2. bataljona Ivan Klemec-Jurček (levo) in bolničarka 1. čete Angela Jakša-Olga (desno). Fotografijo je posnel Jože Petek, nastala pa je 14. aprila 1944 pri Sv. Antonu

Novi politični komisar 14. divizije Dragomir Benčič-Brkin je bil zelo razgledan, preudaren in človekoljuben. Zaradi tega so se komandanti in politični komisari Tomšičeve vidno vzradostili sestanka brigadnega štaba z bataljonskimi štabi, ki je bil sklican 23. maja 1944 v Brkinovi navzočnosti.

Na tem sestanku se je Brkin lahko prepričal o nadpovprečni bojevitosti Tomšičeve brigade, ki je prišla do izraza v zadnjih bojih. Skupaj s Turnheijem sta spoznala, da novinci prihajajo v zdravo okolje in se hitro stapljajo s starimi partizani. O tem sta zapisala, da so ti novinci večji del zelo hrabri, to pa še zlasti velja za prebežnike iz nemške vojske, ki so naravnost vzorno disciplinirani in brezpogojno poslušni. Če je moštvo vsaj malo spočito, hrepeni po bojih, enote pa odločajo svoje zmage z juriši, ki so postali prava moda. Štajerski prostovoljci sovražijo predvsem nemško policijo, vermanom pa se le posmehujejo, sta sklenila svoje poročilo.

Po teh zelo ugodnih ugotovitvah so pretresli tudi težave in slabe strani. Po četah je bilo še zmeraj veliko starih partizanov, ki so med pohodom na Štajersko omrznili ali pa si drugače pokvarili zdravje. Mnogi so bili tudi že v letih. Zato so na sestanku sklenili, da bi jih bilo treba poslati na Dolenjsko, da bi okrevali in bi končali razne

tečaje na osvobojenem ozemlju. Isto je veljalo tudi za starejše novince, ki so dolge nočne pohode s težavo zmagovali.

Ta posvet je bil tudi odlična priložnost za pregled in oceno vojaškega oziroma političnega osebja. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha je že pred tem izražal željo, da bi mu zaupali komandantsko dolžnost namesto politične. Ob tem so tudi priznali, daje vojaško še bolj sposoben kakor politično. Visoko so ocenili tudi političnega komisaija 1. bataljona Ivana Božića-Jova, kije bil vsestransko razgibana osebnost. Ugotovili so, da bi bil kakor nalašč za brigadnega političnega komisaija, zlasti zato, ker je pri borcih zelo priljubljen. Enako oceno je dobil tudi politični komisar 3. bataljona Nande Sedej, ki ga je Brkin imel v mislih za namestnika političnega komisaija Šercejve brigade.⁴¹

Za bataljonskimi so prišli na vrsto politični komisaiji čet in politdelegati. Zelo ugodne ocene so dobili Ivan Klemenc-Jurček iz

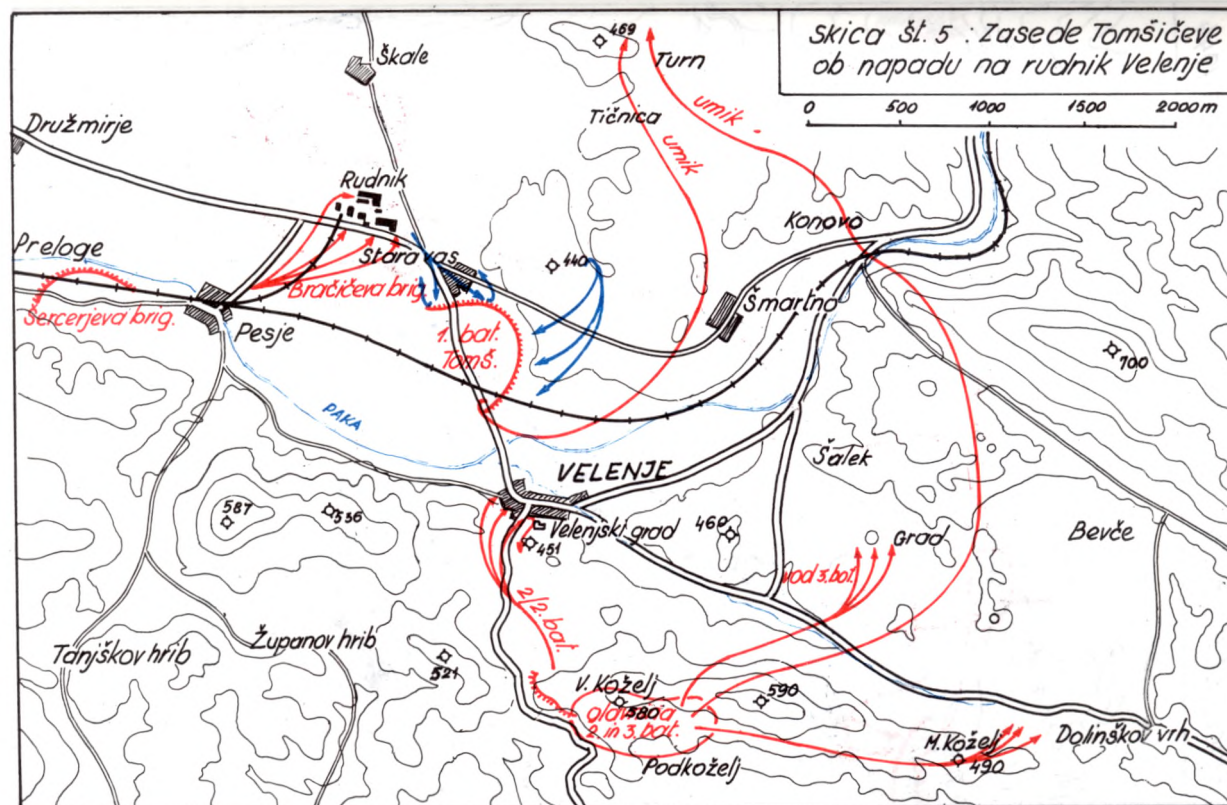
1. čete ter Franc Golob-Januš iz 2. čete 2. bataljona, Franc Bosnar-Breza iz 2. čete 3. bataljona in Đoko Vučinić iz 1. čete

1. bataljona. Izmed namestnikov četnih političnih komisajev so dobili najugodnejše ocene Franc Bogataj-Rajko, Jože Jenšterle-Oskar in Stane Poglajen-Uroš, ki so bili splošno znani po svoji hrabrosti in med borci priljubljeni, med politdelegati pa sta bila najbolje ocenjena Mirko Rajner-Mitja in Anton Golob, oba iz

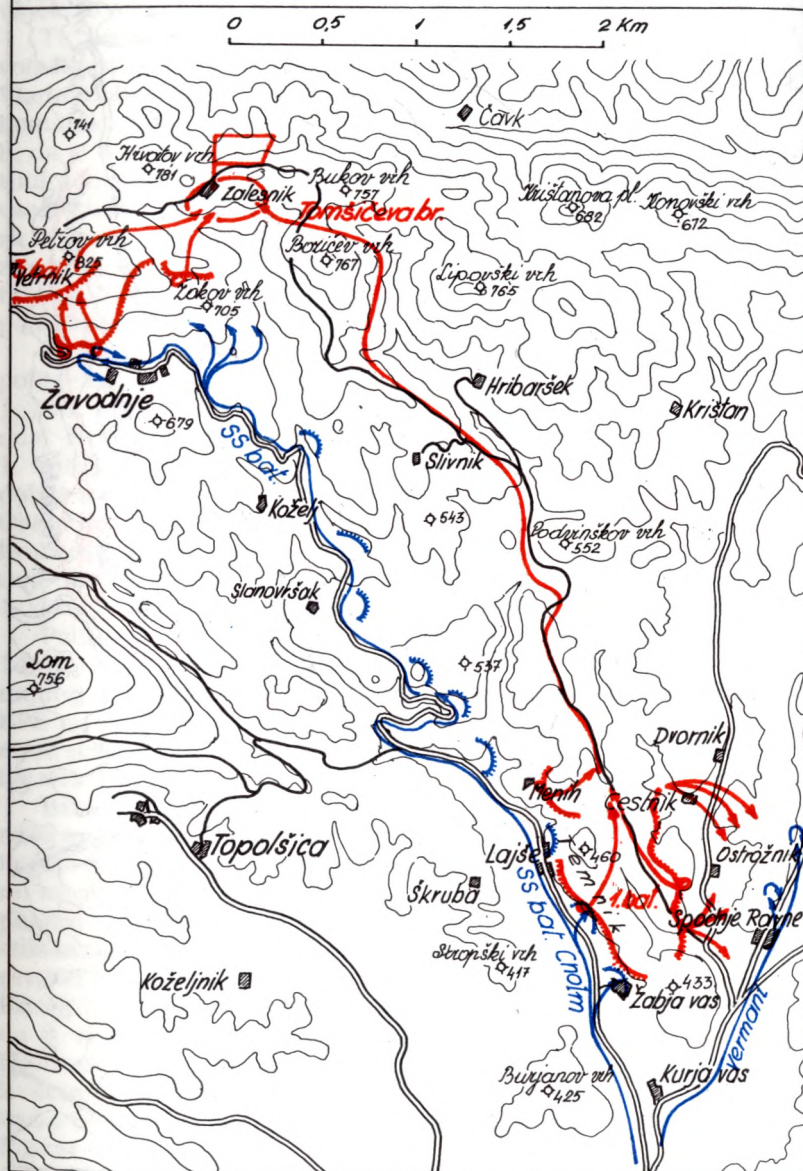
1. čete 2. bataljona.

Politično delo je najbolj šepalo v 2. bataljonu, kjer so že od 14. aprila pogrešali bataljonskega političnega komisaija, ki seje naj prej zdravil zaradi rane, potem pa je moral oditi še v višjo šolo KPS na Rogu. Poleg tega je od 15. maja 1944 manjkal še namestnik političnega komisaija. Šio je za Franca Šlajpaha-Pogačeva in Loj zeta Terčiča.

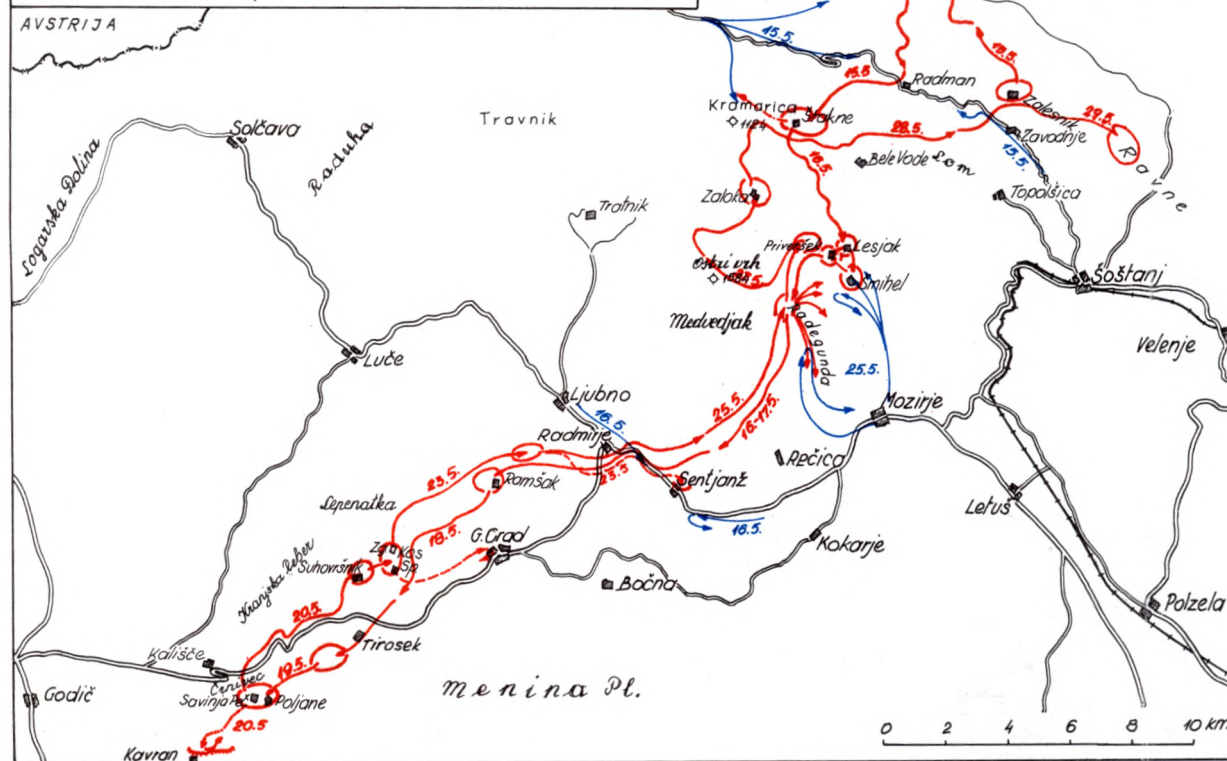
Brkin, ki je imel vsa potrebna pooblastila glavnega štaba za reševanje kadrovskih zadev po brigadah, je dobro vedel, da se Pogačev še zlepa ne bo vrnil s tečaja na Rogu, pa tudi kadar se bo, ne bo več prišel v svoj bataljon, temveč bo dobil višji poveljniški položaj. Zato je razsodil, da je treba ta imenovanja urediti brez odlašanja. Naloge novega političnega komisarja v 2. bataljonu je prevzel Ivan Klemenc-Jurček, član KPS (od 15. julija 1943), kije na Knežji Njivi uspešno opravil nižji partijski tečaj od 27. novembra do 8. decembra 1943, dotlej pa je bil politični komisar 1. čete. Dolžnost Jurčkovega namestnika je prevzel Franc Bogataj -Rajko iz 2. čete, kije bil član KPS od 7. septembra 1943. Določiti je bilo treba še novega političnega komisaija 1. čete. To je postal Mirko Rajner-Mitja z Jesenic, za novega namestnika političnega komisaija 2. čete 2. bataljona pa so določili Antona Goloba z Gozda pri

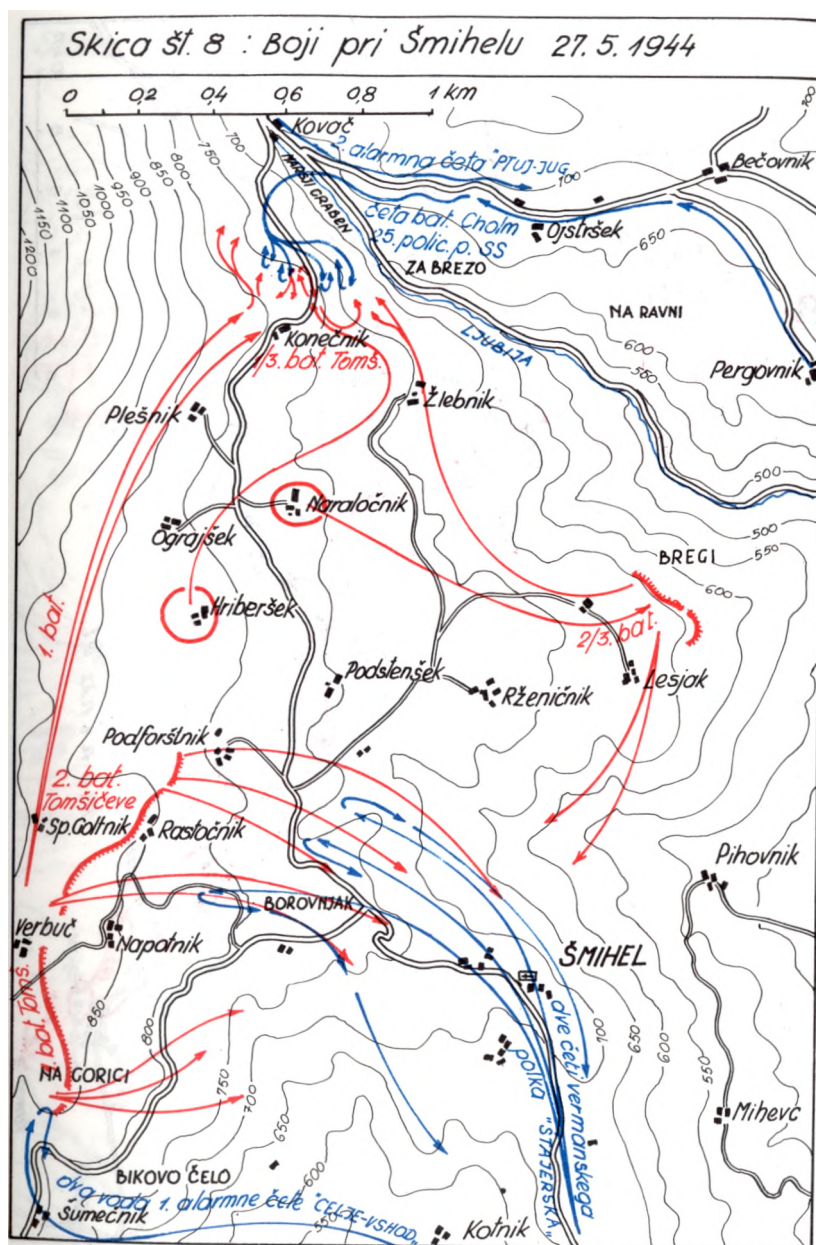

Skica št. 6 : Bitka od Lajša do Zavodnje 14.5.1944

Skica št. 7 : Bojna pot Tomšičeve od 14. do 28.5.1944

Del štabne patrulje Tomšičeve pri Sv. Antonu v Podvolovljeku. Od leve proti desni so: Anton Muc iz Primostka, Anton Kožuh-Primorček (padel kot komandir ene izmed relejnih postaj na Štajerskem), komandir Stane Sinčič-Sine z Ježiče, Slavko Vodlan-Janez iz Velike Lašne, neznan (baje rešeni ameriški pilot) Franc Roženberger iz Stranske vasi pri Novem mestu in Vid Ganoni-Vide iz Zapotoka pod Kureščkom

Kamniku. Uradna imenovanja za te spremembe so bila objavljena 28. maja 1944.⁴²

Ob koncu posveta sta Tone Turnher kot sekretar komiteja KPS v 14. diviziji in Dragomir Benčič-Brkin kot divizijski politični komisar hotela vedeti tudi to, kako po četah deluje organizacija ZKM (SKOJ) in ali se njena dejavnost čuti med borci. Iz poročila z dne 4. maja 1944 je razvidno, daje bilo tistega dne 60 članov ZKM, ki so delovali v 7 aktivih. Ker je imela Tomšičeva brigada tri bataljone, vsak bataljon pa po dve četi, je mogoče sklepati, da je imela aktiv ZKM vsaka četa, eden pa je bil pri štabnih enotah. Iz poročila z dne 15. maja izhaja, daje število članov naraslo za enega, v resnici pa za dva, ker je Franc Stegel padel. Gotovo se je število članov ZKM do 23. maja 1944 znova povečalo, saj sta počitek in zatišje omogočala redno organizacijsko delo.

Po primejavi podatkov iz Tomšičeve s podatki o članstvu ZKM v Šercejevi in Bračičevi brigadi je razvidno, daje bilo v Tomšičevi skoraj polovico vsega članstva (vštevši tudi štab divizije 46,15 od-

stotka) in enako število aktivov kot v Šercerjevi in Bračičevi skupaj, torej dvakrat več kakor v vsaki izmed njiju. Toda Benčič in Turnher sta ocenila, da organizacija še ni zajela vseh tistih mladih partizanov, ki bi lahko postali člani ZKM, zaradi tega se delovanja ZKM, razen morda v Tomšičevi brigadi, tudi ne čuti.⁴³

Zvečer 23. maja so bataljonski štabi dobili pisno zapoved za premike, ki so bili povezani z lovom na Revsovo bando.

Izjema je bil 2. bataljon, ki se mu je pridružil namestnik brigadnega komandanta Milenko Knežević. Ta bi moral iti čez most pri Melišah na levi breg Savinje in se na cesti Mozijje-Radmirje pri Šentjanžu razvrstiti v zasedo. Toda med premikom od Suhovršnika je dobil sporočilo, da Revsova banda preži v zasedi pri domačiji Ramšak. Bataljonski komandant Ivan Zore-Jernej je takoj odredU, da se ena četa razvije v strelce in osovražene raztrgance napade. Od tega pa ni bilo nič, ker se je izkazalo, da poročilo ni bilo resnično. Torej je bataljon samo izgubil nekaj dragocenega časa. Zato ni kazalo drugega, kot pohod čez cesto Gornji Grad-Radmirje pospešiti. To se je posrečilo. Partizani so Savinjo prešli še po popolni temi, 24. maja 1944 ob petih zjutraj pa so mitraljeze in puškomitraljeze že razpostavili za navzkrižno streljanje.⁴⁴

Drugače je bilo s 1. in 3. bataljonom. Prvi se je premaknil k Petku, tretji pa k Završniku (glej skico št. 7 na str. 431). Prišla sta povsem nepričakovano, njune enote pa so odšle v akcijo že sredi noči. V Savini se jim je posrečilo uloviti troje ljudi: Marijo in Lojzeta Hribernika-Franckova ter Janeza Šebeja-Pišnakovega, ki so bili skrivni zaupniki Revsove skupine.* Taje začela nastajati in šariti v trikotu med Lučami, Ljubnim od Savinji in Gornjim Gradom, zlasti nevarna pa je postala terenskim političnim delavcem in kurijem.

V nastaniščih brigadnega štaba ter 1. in 3. bataljona pri Drobnu, Ramšaku, Završniku in Petku je bilo 24. maja mirno ves dan, 3. bataljon pa je pridobil tudi tri novince. Po enotah je potekal vojaški

* Ta skupina, ki je samo sebe razglašala za belo gardo, je dobila ime po partizanskem dezerterju Antonu Tostovršniku-Revsu s Konjskega Vrha, ki se je s pomočjo Franca Drobeža-Nikole in njegove tete Franciške Arnič iz Birš pri Radmiju povezala s celjskim gestapom in od njega dobila tudi orožje: en puškomitraljez, tri brzostrelke, eno mavzer parabolo, eno pištolo in potrebno število pušk. Konec te gestapovske skupine se je začel s smrtjo Antona Tostovršnika-Revsu, ki ga je sredi Ljubnega ob Savinji med zborom njegovih vojščakov 24. julija 1944 z Grbuča na precejšnjo razdaljo ustrelil kurir Karei Podlesnik, dokončno uničena pa je bila 1. avgusta 1944 ob osvoboditvi Ljubnega (Stane Terčak: Revsova gestapovska skupina v Gornji Savinjski dolini, Celjski zbornik 1964 od str. 133 do 143; Zbornik VI/15, dok. 32 na str. 127; Ivan Lamovšek-Runo po beležki z dne 2. avgusta 1981).

in politični pouk, pri brigadnem štabu pa je bil tisto dopoldne ustanovljen obveščevalni vod. Za vodnika voda je bil imenovan Anton Konda z Gornje Lokvice, za politdelegata pa Jože Andolšek-Janko iz Žimaric. Sicer pa so se čete pripravljale za nočni premik, kaj ti Tomšičeva brigada seje morala vrniti na svoje operacijsko območje.⁴⁵

Drugače je bilo v Šentjanžu, kjer so čakali v zasedi borci

2. bataljona. Ob devetih je pripeljal tovornjak, na katerem je bilo pet nemških orožnikov. Partizanski mitraljezi so nemudoma užgali, štiri sovražnike ubili, petega pa tako hudo ranili, daje med begom izdihnil. Pobite sovražnike so borci hitro slekli in sezuli ter jim pobrali orožje. Zaplenili so dve brzostrelki, tri puške, eno pištolo s pripadajočim strelivom,* tovornjak pa so uručili. Potem so se napadalcii znova prikrili in potuhnili. Ob 11. uri in 25 minut je v Šentjanž pripeljal nemški sanitetni avto z dvema Nemcema. Tudi ta avto so prerešetalii in ubita sta bila oba sovražnika. V njem so zaplenili nekaj obvez in drugih sanitetnih potrebščin, potem pa so vozilo zažgali.

Šele po vsem tem je 2. bataljon Tomšičeve odšel iz zasede in se umaknil k Šviglu in Cangeiju na Poljane. Tam je počakal do naslednje noči, koje prišla prek Savinje tudi brigadna glavnina.⁴⁶

Uspešni boji z vermani in policijo pri Šmihelu

Tako kot 2. bataljon je premik čez Savinjo tudi 2. četa 1. bataljona izrabila za zasedo. Svoja mitralješka orožja je prikrila nad dvojnim ovinkom pri Okonini. V zasedo so se zapeljali Nemci na motorju s čolničkom. Po rafalu težkega fiata seje motor zvrnil v obcestni jarek, enega sovražnika so ujeli, eden pa je ušel.

Glavnina Tomšičeve je prešla Savinjo že ponoči, usmerila pa se je proti Jazbinam in Šmihelu nad Mozijem. Tedaj ni še nihče vedel, da gre naproti Šercejevi brigadi, ki sojo vztrajno in že več dni zasledovali vermani in druge nemške enote.⁴⁷

Bračičeva in Šerčerjeva brigada sta od 10. maja 1944 bojno delovali na Pohojju. Njuna poglobitna naloga je bilo novačenje. V desetih dneh jima je uspelo zbrati 150 novincev, ki jih je na Sko-marju 20. maja prevzela Šerčerjeva z nalogo, da jih bo prek Paškega Kozjaka in Graške Gore pospremila na Moravško do Šave. Seveda, to ni bila preprosta naloga. Ti novinci so bili namreč brez orožja, brez izkušenj za nočne pohode, mnogi pa tudi brez prave volje za

* V dnevniku Vlada Mišice je naveden tudi mitraljez šarec, kar pa najbrž ne drži.

odhod na Dolenjsko. Zaradi tega je Šercerjeva postala zelo privlačna tarča za nemške protipartlžanske nakane.

Pohod Šercerjeve brigade se je začel 21. maja. Od Skomarja k Rakovcu v Hudinjo se je premaknila podnevi ob petnajstih. Od tam je prek ceste Vitanje-Mislinja odšla ob triindvajsetih, na vrh Paškega Kozjaka pa je prispela 22. maja ob osmih. Nemci soji bili za petami in ob desetih je brigado že napadla patrulja, ki je štela 50 mož. Ker so obveščevalci poročali, da prodirata proti vrhu Kozjaka še dve nemški koloni, ena iz Vitanja in ena iz Šentfloijskega, se je brigadni štab odločil, da bo boj s temi Nemci prevzel 1. bataljon, da bi sovražnike zamotil in zadržal. Medtem pa naj bi se 2. bataljon z novinci spustil proti dolini Loke in Pake ter jih sredi belega dne varno privedel na Graško Goro. Ta zamisel se je lepo posrečila, čeprav so imeli vermani tam zasedo, ki pa jo je 2. bataljon z odločnim jurišem pregnal. Sedem sovražnikov je bilo ubitih, pet pa ranjenih. Mrtvi so bili še trije vermani na vlakcu, ki je medtem pripeljal mimo.

Do Graške Gore je Šercerjeva prispela ob sedemnajstih. Žal je s tem prišla le z dežja pod kap. Nemci, ki so imeli naokoli na počitku zbrane močne policijske, vojaške in vermanske enote, so brez oklevanja sprožili novo hajko, ki soji dali šifrirano označbo Anton II. Že 22. maja ob enaindvajsetih sta za brigado pririnili dve sovražnikovi koloni: ena od Pake čez Cirkovce, v njej je bilo 150 vermanov, ena pa iz Velenja čez Plešivec.

Brigadi, zlasti pa novincem, je bil nujno potreben počitek, zato je bilo treba vermane takoj pregnati ali pa razbiti. To so naredili borci 1. bataljona. Toda vermani so se čez noč zbrali in 23. maja ob petih Šercerjevo napadli. Boj z njimi je prevzel 1. bataljon s 1. in 2. četo, ki sta dostope branili frontalno, 3. četa pa je šla sovražnikom za hrbet, jih povsem presenetila in razbila. Šest je bilo mrtvih, osem ranjenih in trije ujeti. Pri tem so borci, 1. bataljona zaplenili eno brzostrelko, osem pušk in eno pištolo, več, bomb, opreme in 2700 nabojev. V istem času je bojna patrulja presenetila tudi nemško policijo, ki je stala v zboru sredi vasi Plešivec. Ti dve zmagi sta Šercerjevi omogočili, da se je z novinci brez težav umaknila do Pečovnika na Razborju, kamor je prišla do opoldne.

Na Razboju sije Šercerjeva nameravala privoščiti daljši počitek, toda namesto tega jo je 24. maja čakala bitka velikih razsežnosti. Že ob osmih zjutraj so brigadne patrulje zapazile dve nemški koloni, ki sta prodirali iz Slovenjega Gradca proti Pečovniku in proti Rdečniku. Pri Pečovniku je Nemce porazil 2. bataljon, ki je zaplenil eno brzostrelko, pet pušk, dve pištoli in 2300 nabojev, mnogo sovražnikov pobil in ranil, dva pa ujel, sam pa je imel štiri mrtve in tri ranjene. Tudi 1. bataljon je kolono pri Rdečniku razbil in zavrnil

proti Slovenjemu Gradcu. Pobil je 21 mož in 2 uli, ranil 18 mož, sam pa je pri tem imel 2 mrtva. Medtem pa je po grebenu Graške Gore pritisnila tretja kolona, kije hotela 1. bataljon obiti po dolini Velunje. Prav takrat se je 50 sovražnikov prikazalo tudi blizu Sv. Danijela. Zaradi tega je Šercejevi brigadi z novinci ostal samo še umik čez Velunjski graben proti Zalesniku, žal pa so jih sovražniki čakali v zasedi tudi tam. Dve četi 2. bataljona sta z naskokom razbili in pregnali to zasedo, pri tem sta ubili 4 Nemce, sami pa sta imeli 2 mrtva. Tako se je glavnini Šercejve z novinci le uspelo izviti iz nemške obkolitve ter doseči Bele Vode.

V štabu Šercejve so vedeli, da si brigada pod Sv. Križem (kota 1051) ne sme dovoliti varljivega postanka. Skozi sotesko Ljubije je odhitela 25. maja 1944 že ob treh po polnoči. Jasno je, da so njeni partizani in novinci prišli do Šmihela na smrt zbiti. Počitek jim je bil potreben bolj kot kruh, poleg tega pa jim je manjkalo tudi streliva.⁴⁸

Čisto drugače je bilo s Tomšičevo brigado, ki je do kmetij na Žekovcu prispela že precej pred zoro. Najbolj spočit je bil 2. bataljon, ki je imel od Švigla do Jazbin komaj poldrugo uro hoda. Zaradi tega je dobil nalogo, da se pomakne proti Šmihelu in brigadni glavnini zavaruje hrbet in levi bok. Med to rokado so njegove bočne patrulje dobile stik s Šercejve, ki seje z brigadnim štabom raztegnila vse do Verbuča. Če smemo soditi po poročilu 2. vermanske alarmne čete iz Mozijja, se Nemcem o tem snidenju dveh brigad nad Šmihelom ni niti sanjalo. Preteklo je več kot šestnajst ur, preden so spet prišli na sled Šercejvi brigadi, čeravno so jo sistematično zasledovali vse od Paškega Kozjaka naprej.

Patrulje Šercejve brigade so bile čuječe. Ob trinajstih so zapazile močno kolono nemške policije in vermanov. Štela je kakih 200 mož. Sovražniki so v strelcih prodirali proti cerkvi Sv. Mihaela. Šercejevci so se hitro ravnarili na bojno črto, ki se je vlekla od Grmadnikove kapele po robu Pasovnika pa vse do Hriberška, in prežali na nemške policiste in ver mane, ki so zelo previdno napadli šele ob štirinajstih. Skušali so prebiti partizansko strelsko črto, vendar niso mogli nikamor. Najhujše preglavice jim je povzročala težka breza, ki je imela zaklon v gozdu Za smole nad domačijo Grmadnik. Od tam je obvladala položaj prav do cerkve na Šmihelu. Nemci so skušali ta težki mitraljez uničiti z zadetki iz težkih minometov, k sreči pa so bile mine prekratke za več kot sto metrov. Padale so po Napoških njivah. Vendar pa je bila Šercejeva na slabem zavoljo tega, ker ji je primanjkovalo streliva. Ponj so poslali v Jazbine, kjer je bil 2. bataljon Tomšičeve. Taje imel na skrbi prav njej namejeno strelivo, ki gaje 2. četa prinesla z Moravškega.⁴⁹

Ni pa ostalo le pri strelivu, 2. bataljon Tomšičeve je bil pripravljen

udariti tudi sovražnikom v bok. Njegov napad se je začel ob šestnajstih. Komandant Ivan Zore-Jernej je svoji četi usmeril na hribček, kjer je rasla Grmadnikova lipa, ki ga je s 1. četo zavzel in ukazal tja takoj postaviti mitraljez. Od tam je imel pod ognjem vso planjavo okoli Jesovnika in pot, ki vodi v dolino. Po tej poti so Nemci na garah vlačili svoje ranjence. Ob njej je bilo ubitih več nemških policistov. Na pomoč je šel tudi 1. bataljon, ki je ščitil desno krilo, vendar ni prišel v stik s sovražniki (glej skico št. 7 na str. 431).

Nadaljnji naskok 2. bataljona Tomšičeve pa ni uspel, kajti sovražniki so se zabili v šmihelsko cerkev in bližnje hiše, od tam pa jih ni bilo mogoče prepoditi. Med enim izmed neuspešnih jurišev je bil ranjen desetar Franc Vidic z Grmače.⁵⁰

Toda udarce v bok so skušali izpeljati tudi sovražniki. Ob petnajstih in 45 minut je 2. alarmna četa vermanov Celje-zahod dobila poročilo, da so partizani mobilizirali enega izmed nemških vojakov, ki je bil na dopustu samo 10 minut stran od postojanke. Brž se je zbralo 38 vermanov, pod poveljstvom četrtega komandirja Maksa Hermanna, ki so se jim pridružili še bataljonski pribočnik Fritz Bössner in četni narednik, ražen njih pa tudi orožniški poročnik s 13 orožniki in mozirski župan Franz Regger. Skupaj je bilo 56 mož. Ta bojna patrulja je previdno in v strelcih prodirala od Rečice skozi Suho navzgor proti Žekovcu, vendar pa ni imela sreče, kajti opazovalec 3. bataljona je skrbno nadzoroval okolico. Takoj ko je opazil vermane in o tem poročal v bataljonski štab komandantu Viktorju Cvelbajju-Stanetu, je ta nemudoma poklical 1. četo in jo povedel sovražnikom nasproti. Ta četa je vermane prestregla in napadla med kmetijama Bricelj in Košutnik na Vrheh nad Mozijem (zdaj Brezje) 25. maja ob dvajsetih. Spopad je bil zelo oster. Po nekaj minutah streljanja z obeh strani je poročnik Stane ukazal juriš, nato pa vermane in njihove pajdaše gonil vse do Mozija.

Pri partizanih ni bilo ne mrtvih ne ranjenih. Od vermanov je obležal na bojišču puškomitraljezec Anton Horvat, ki je umrl čez dve uri, ranjena pa sta bila še četni narednik in mozirski župan Franz Regger, ki pa so ju vermani odvedli proti Moziju. Partizani so zaplenili puško mavzer s pripadajočim strelivom.

Ko se je začelo mračiti, se je posrečil naskok tudi borcem 2. bataljona. Nemški policisti in vermani so se začeli umikati iz šmihelske cerkve. Ta umik pa se je spremenil v divji beg do Mozija. Partizani so pobrali glavo težke zbrojevke, 9 šaržejev streliva za lahko zbrojevko, 200 nabojev za češko brzostrelko, nekaj trombolonskih bomb in vojaške opreme, domnevali pa so, da so imeli sovražniki 15 mrtvih in 30 ranjenih.

Truplo vermana Antona Horvata so pribočnik bataljonskega

štaba Fritz Bössner, desetar Walter Sigmund in verman Stanislav Podgoršek spravili v Mozirje šele 26. maja ob pol dveh ponoči, ko so tudi poročali, da okoli Žekovca ni nobenega partizana več.⁵¹ To poročilo je bilo točno, kaj ti trije bataljoni Tomšičeve so se pomaknili nekoliko proti vzhodu na Šmihel. Nastanili so se na tistih domačijah, kjer je bila čez dan Šerčerjeva brigada. Pri Napotniku je bil 2. bataljon, najbolj vzhodno, pri Hriberšku pa 3., ki je moral zavarovati dostope od Ljubije, Šerčerjeva z novinci paje pozno zvečer 25. maja odrinila proti Šentjanžu, da bi prečkala cesto in Savinjo, kar pa ji ni uspelo, ker jo je zalotil svit, nakar je zavila v Nagujnico nad Šentjanžem.

Nemški policisti in vermani niso imeli več moči, da bi 26. maja 1944 nadlegovali partizane na Šmihelu, ker sta morala dva bataljona vermanskega polka nujno odhiteti na zaporno črto Sv. Pavel pri Preboldu-Vransko-Podlipovica zaradi hajke proti 2. in 3. bataljonu Šlandrove brigade v Revirjih. Zaradi tega je nad Mozirjem in okoli Šentjanža vladalo zatišje. Čete na Šmihelu so skrbele le za straže in patrolje, dopoldne in po obedu pa sta potekala redni vojaški in politični pouk.

Zvečer je Tomšičeva pomagala zavarovati prehod Šerčerjevi brigadi z novinci čez Savinjo, ki pa se ni posrečil. Cesta pri Šentjanžu je bila močno zasedena, zato se je morala Šerčerjeva umakniti. Med umikom je imela enega mrtvega in tri ranjene. Po tem neuspehu je štab Šercejeve izbral novo pot prek Mozirskih planin in mimo Ljubenskih Rastk do Primoža pri Ljubnem. Tja je Šerčerjeva, ki se ji je priključil tudi namestnik divizijskega komandanta Janko Sekirnik-Simon, prispela šele 27. maja.⁵² Načrt je bil tak, da bo po prehodu Savinje novince do Save spremljal samo en bataljon, eden pa se bo vrnil na Pohorje. Tomšičeva je dobila nalogo, da z izzivanjem vermanov okoli Mozirja prikrije namene in premike Šercejeve brigade.

Divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin se je z brigadnima štaboma sporazumel, da so izbrali posebno zanesljive partizane za ustanovitev divizijske tehnike, ki ji je načeloval Stane Škrabar-Braškar, in za ustanovitev ambulate, ki je bila zametek poznejše partizanske bolnišnice Celje. To bolnišnico je gradila posebna skupina izbranih partizanov iz obeh brigad, ki jo je vodil Alojz Slak-Sergej, dotlej intendant v 3. bataljonu Tomšičeve in po pokliču mizar. Skrivališče za veliko brunarico so našli v Tratnikovih smrekicah pod Komnom (kota 1684), javka pa je bila pri Tratnikn v Podplanini. Izbrali so tudi strokovno osebje. Upravnik je postal dr. Svato Krasnik iz Trbovelj, politični komisar Ignac Zupanc-Nace iz Šercejeve, glavna bolničarka paje bila Polonca Bevk-Sonja, dotlej bataljonska bolničarka v 1. bataljonu Tomšičeve.

Ranjenci so bili večinoma iz Šercerjeve, iz Tomšičeve je 26. maja 1944 prišel samo Franc Vidic.

Tomšičeva se je tudi sicer številčno zmanjšala. Po sklepu štabnega posveta izpred treh dni so izločili tudi vse ostarele, izčrpane in bolehnne s pohoda 14. divizije na Štajersko. Teh je bilo iz obeh brigad 25, med njimi tudi Stane Zakrajšek z Zavrha in Jože Kocman z Ravnice na Blokah. Priključili so jih novincem, ki so hodili v varstvu Šercerjeve in so bili namenjeni čez Savo v 7. korpus. Tako je Tomšičeva brigada nadaljnje boje dočakala številčno šibkejša, vendar navdahnjena z izredno bojevitostjo.⁵³

Največ dela so imeli intendanti. V noči na 27. maj so šli na Lepo Njivo, od koder se je glavnina vračala ob osmih zjutraj, skupina z dvema vozovoma živeža pa šele ob enajstih dopoldne. K sreči tedaj sovražnikov še ni bilo v dolini Ljubije.

Nemci se niso odrekli maščevanju za poraz 25. maja. Rabili so samo čas za zbiranje dovolj močnih enot. Računali so, da bo 600 vojakov, policistov in vermanov dovolj za obračun s četami partizanov na Šmihelu nad Mozijem. V napad so se odpravili 27. maja 1944 v štirih kolonah. Prva, ki je štela 110 vermanov, je prodirala iz Šoštanja prek kmetije Kep, Zavodnj in Tolstega vrha vse do Belih Vod in Zaloke, da bi zašla partizanom za hrbet, druga, ta je štela 150 policistov, je šla iz Šoštanja proti Visočkemu vrhu (kota 788), tretja, ki je bila najmočnejša - štela je vsaj 250 vermanov, je odrinila iz Mozija proti Šmihelu, četrta, ki je štela 80 mož, pa je odšla iz Mozija prek Rečice in Žekovca proti Radegundi. Brigadne patrulje in opazovalnice so zapazile vse te premike že v dopoldanskim urah. Ko so navadni partizani zvedeli, da se jim iz Mozija bližajo vermani, je po domačijah završalo. Iz nastaniše seje slišal razposajen huronski vrišč.

Toda brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka je ravnal zelo preudarno. Odredil je, naj 1. in 2. bataljon zasedeta položaje nad šmihelsko cerkvijo, 3. bataljonu pa je zapovedal, naj s 1. četo zasede Visočki vrh onstran Ljubije, z 2. četo pa položaje nad Lisjakom (glej skico št. 8 na str. 432).

Prva dva bataljona sta imela dovolj časa. Prvi je zasedel položaje severozahodno od šmihelske cerkve, in sicer od Fesung, kjer je bil težki mitraljez, po robu nad Spodnjim Goltnikom do Verbuča, drugi od Verbuča prek Verbučevega laza do Gostečnika, 2. četa 3. bataljona pa položaje severno nad Lisjakom. Samo 1. četa tega bataljona je bila prepozna, da bi pred Nemci zasedla Visočki vrh, to pa jo je spravilo v zelo težaven položaj.

Najprej sta iz Mozirja in Rečice do Šmihela prišli dve četi 2. bataljona vermanskega polka Spodnja Štajerska, ki sta imeli

Mitraljezec Ivan Mežnar iz Ihana (zgoraj levo), njegov pomočnik Ivan Klančnik iz Lokovice (zgoraj desno) in Danijel Burkeljca-Dane s Črete (spodaj levo), ki so padli 27. maja 1944 v Maršjem grobnu, in desetar Matevž Koritnik iz Stranj pri Kamniku (spodaj desno), ki je padel na Šmihelu 5. junija 1944, torej čez devet dni. Za padlega politdelegata Antona Golobiča iz Štrekljevca ni fotografije

namen, da partizane zamotita. Do šmihelske cerkve sta prodrli ob enajstih. Od tam so mimo Jesevnika vermani rinili v strelcih proti Napotniku in Verbuču. Koje 1. alarmna četa Ptuj-sever prodrla do Verbuča, so zaropotali mitraljezi 1. in 2. bataljona, nato so partizani skočili na juriš in vermane pognali v dolino. Kakšne izgube so imeli vermani, ni znano. Iz njihovega poročila izhaja, da nobenih.⁵⁴

V silno težaven položaj pa je zašla 1. četa 3. bataljona, ki bi morala zasesti Visočki vrh (kota 788) na nasprotni strani Ljubije. Na nemške policiste je trčila ob trinajstih v Maršjem grabnu, takoj za Konečnikovim skednjem, še preden je prispela do Plešnika. Razplamtel se je srdit in zagrizen boj. Čeprav so imeli nemški policisti neugodne položaje, saj so bili borci 1. čete nad njimi, so se hitro razvili za boj. Partizane so hoteli obiti po obeh krilih, kjer so imeli boljše kritje. Bili so tudi v veliki premoči, saj so imeli partizani le 3 puškomitraljeze, policisti pa kakšnih 15. Herojsko sta se jim postavila po robu mitraljezec Ivan Mežnar iz Ihana in pomočnik Ivan Klančnik iz Lokovice pri Šoštanju. Mežnar je streljal z mitraljezom, ki je bil zaplenjen v Radomljah. Policiste je zadržal, da se je četa razvrstila na ugodnejše položaje, obenem pa jim prizadejal hude izgube. Precej časa jih je popolnoma držal v šahu, čeprav so ga obsipali z minami in trombloni.

Toda nemški policisti so imeli med sabo tudi ostrostrelca. Ko se je položaj toliko razbistril, da so ugotovili, odkod jih obsipljejo najhujši mitralješki rafali, se je splazil do dobro prikritega in preglednega zaklona. Hip nato je bil Ivan Mežnar že zadet natančno v glavo. Za mitraljez je takoj poprijel Ivan Klančnik, vendar ni utegnil izstreliti niti rafala, že se je z njim zgodilo isto kakor malo prej z Mežnajem. Nastala je huda nevarnost, da bo četa izgubila mitraljez, zato se je iz kritja pognal politdelegat Anton Golobič iz Štrekljevca pri Semiču, a mu dragocenega orožja ni uspelo oteti. Omahnil je smrtno zadet zraven Mežnarja in Klančnika. Tedaj je prišel na vrsto vodnik Danijel Burkeljca-Dane s Črete. Tudi on je dobil strel v glavo. Takrat so sovražniki zapustili zaklone in se pognali navzgor k truplom štirih padlih partizanov. Na ta trenutek pa je prežal vodnik Justin Povše-Justi, ki je užgal po nemških policistih z brzostrelko, potem pa izrabil nastalo zmedo in mitraljez rešil s strelivom vred. S tem se je položaj za 3. bataljon bistveno izboljšal.

Medtem je prvi prišla na pomoč druga četa, kmalu zatem pa še ves 1. bataljon Tomšičeve brigade. Tako vojaškim policistom iz Šoštanja ni uspelo priti na rob, da bi tam partizanom lahko ogrozili desni bok. Razvil se je položajni boj, ki sovražnikom ni obetal več prav nobenih možnosti za uspeh. Ta boj je trajal do petnajstih. V tem času je bil iz 2. čete 3. bataljona ranjen samo še puškomitraljezec Franc

Paternost, doma s Hudega Vrha na Blokah. Kmalu po petnajsti uri so se policisti začeli umikati, s sabo so nosili več mrtvih in ranjenih. En nemški policist je obležal na bojišču v Maršjem grabnu pod Konečnikom, drugi pa je bil smrtno zadet s težko brezo ob Ojstrškem koritu v Ljubiji (glej skico št. 8 kot malo prej).⁵⁵

Vermani 2. alarmne čete Ptuj-jug, ki bi morali partizanom udariti v hrbet, niso zavili na Zaloko, kakor je kazalo sprva, temveč so se od Štaken spustili skozi sotesko Ljubije navzdol, da bi dosegli Visočki vrh, kjer naj bi dobili nadaljnje ukaze. Toda četni poveljnik Stross je imel s Tomšičevo brigado preveč slabe izkušnje, zato je ob dvanajstih in 30 minut, tik preden je prišel do konca soteske pri Kovaču, svojih 109 mož ustavil, potem pa poročal, da so bili z okoliških sten obsuti z rafali, streli in bombami. Ni pa pojasnil, zakaj ni imel prav nobenega mrtvega ali ranjenega. Tor ej seje samo potuhnil, ko pa je boj v Maršjem grabnu potihnil, se je počasi napotil na vzhod proti Šoštanju, kamor so se vermani vrnili ob 21. uri in 30 minut.

O bojih na Šmihelu in v Maršjem grabnu 27. maja 1944 samo še to: brigadni obveščevalci so prek svojih zvez v Šoštanju in Moziju dobili podatke, da so imeli vermani in policisti tedaj 28 mrtvih in 30 ranjenih.⁵⁶

Proti večeru, ob osemnajstih, so se bataljoni zbrali, nakar je brigada odrinila po strmi in kamniti poti mimo Ostrega vrha (kota 1584) na Zaloko, kjer je počivala čez noč, kuhaiji pa so ponoči pripravili en obrok hrane. Ta odmor je vod 3. bataljona izrabil zato, daje čez Mačkin kot do Rastk prenesel ranjenega Franca Paternosta. Tako sta se v komaj ustanovljeni bolnišnici znašla že dva ranjena partizana iz Tomšičeve brigade.

Od Zaloke je brigada odšla 28. maja 1944 ob osmih zjutraj. Potovala je čez Štakne v Zavodnje do Zalesnika (glej skico št. 7 na str. 431), kamor je prišla sredi dneva in tam počivala do večera, nato pa se je pomaknila še do Raven. Tako se je znašla daleč od Šmihela nad Mozijem, kjer seje v preteklih štirih dneh kar dvakrat uspešno bojevala z Nemci in vermani.⁵⁷

Zasežbe v Velenju in boji v zasedah pri Črnovi

Pri Zalesniku v Zavodnjah in nato v Ravnah nad Šoštanjem se je Tomšičeva brigada oglasila natančno po štirinajstih dneh. Ljudje iz Šaleške doline, ki se jim je pred 1. majem in po njem prikupila z mitingi, drznimi akcijami in junaškimi boji, so jo že hudo pogrešali in željno pričakovali. Že 28. maja so prišli na obisk svojci

novincev in drugi privrženci Osvobodilne fronte iz Šoštanja ali okoliških vasi. Med njimi sta bili tudi sestre Tončka Pejovnik-Tonja in Anica Pejovnik-Anja, ki sta brigadnega komandanta Efenko prosili, naj še tisto noč pošlje na njun dom patroljo, da biju nasilno odpeljala k partizanom. S tem izgovorom bi zaščitili očeta Slovenca in mater Rusinjo. Še zlasti se ju je vzradostil politični komisar 3. bataljona Nande Sedej, ki je bil po materi tudi Rus.

Drugi dan bivanja v Ravnah je bil 3. bataljon spet popoln. Vanj se je vrnil tudi vod, ki je nosil ranjence k Šmiklavžu in je bil med hajko Anton I odrezan od brigadne glavnine. Zdaj je bataljonski politični komisar Sedej razglabljal le še o tistih novincih iz Gabrk in Družmija, ki so pred štirinaj stimi dnevi pobegnili domov.⁵⁸

Sicer pa je šel ta bataljon v zasedo, ki jo je pripravil v gozdu za Lepom in Mačkom, čisto blizu Šoštanja. Kakor po navadi se mu je pridružil poročnik Milenko Knežević, ki ni znal nikoli v miru počakati na sovražnike. Bil je oblečen v nemško vojaško uniformo, pokrit z nemško vojaško kapo in oborožen z avtomatom MP, jahal pa je na konju. Dopoldne ob enajstih je pognal konja čez Metleče, od tam nazaj, potem pa po Koroški cesti naravnost čez železniško progo mimo zapornic in nemškega bunkerja. Nemci, ki so bili na straži, ga niso prepoznali ali pa so bili zaradi njegove drznosti tako presenečeni, da niso utegnili streljati. Ko je prijahal do hotela, je konja obrnil mimo drugih zapornic, potem pa mimo drugega nemškega bunkeija spet iz Šoštanja proti Gabrkam. Skratka, Milenko ne bi bil čistokrvni Bosanec, če ne bi nesel glave na prodaj. Seveda si je potem, ko je bil spet v kritju, privoščil še drugi del nevarne šale, namreč tako, da je proti nemški straži v bunkerju sprožil rafal iz brzostrelke in nato še zavriskal.

Nemci pa mu niso ostali dolžni. Kmalu zatem so se oglasili težki minometi, mine pa so letele in treskale po vseh bližnjih gozdovih, zato se je moral 3. bataljon naglo umakniti. K sreči ni imel niti mrtvih niti ranjenih.⁵⁹

Drzna, vendar natanko premišljena, je bila poteza poročnika Janeza Kramariča, ki je 1. bataljon popeljal iz Raven na vzhod že ob trinajstih. Namenil se je v grad Turn onstran Škal, kjer je nameraval izpeljati zasežbo, ki se je ponesrečila zvečer 3. maja, torej natanko pred šestindvajsetimi dnevi.

Tokrat je Nemce in vermane presenetil. Noben ni pričakoval, da bodo partizani vdrli v grad že 29. maja 1944 popoldne ob 17. uri, zato v njem ni bilo zasede. Intendantom je nabavna akcija odlično uspela. Zasegli so devet prašičev, troje govedi in dva konja, nato pa vse odpeljali proti Završam. Ob devetnajstih je bilo že vse končano. Zasežbo je hotela preprečiti ogledniška patrolja 40 vermanov

2. alarmne čete Ljutomer, ki pa so na poti iz Velenja proti Turnu trčili na zasedo, ki je streljala, nakar so takoj zbežali nazaj v postojanko. Če so imeli kake izgube, ni znano, smrtno preplašen je bil samo direktor rudnika Thomas Mathy, ki se ni utegnil ustaviti na klic stoj, pa mu je krogla partizanskega stražarja zapiskala mimo ušes.

Nekaj pozneje, že po temi, bi moral 2. bataljon v Velenju izprazniti rudniški konzum. V okrepitev je dobil še 1. četo 3. bataljona, ki se je razvrstila v zasedo pri Glišakovem klancu. Toda ta zasežba se ni posrečila, ker so bili vsi bunkeji pred konzumom zasedeni. Razvnel se je hud boj, ne samo pri konzumu, temveč tudi pri Glišakovem klancu, kjer so Nemci vermanom brez odlašanja pihali na pomoč. Boj je trajal poldrugo uro, nakar so se morali partizani umakniti, ne da bi prišli do živeža in drugi potrebščin.

Propadli so tudi računi Nandeta Sedeja, ki je šel z vodom partizanov v Gabrke in še nekatera bivališča po Saleški dolini, da bi znova pripeljal v brigado pobegle novince. Ti pa se niso zadrževali doma, zato ni dobil nobenega.⁶⁰

Brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka je te akcije okoli Velenja - kakor po navadi - izrabil za premik na nove položaje. Za nastanišča je spet izbral domačije na Zgornjih Završah. O 3. bataljonu verno, daje bil pri Metuljaku (glej skico št. 9 na str. 481). Skrbeti je moral za varovanje dostopov od Velunje in Plešivca, prvi za smeri od Velenja, drugi bataljon pa je moral varovati nastanišča od Arnežnika in Šmiklavža.

Na Završah so enote počivale celih 38 ur. Imele so dovolj časa za vojaški in politični pouk, v 2. in 3. bataljonu so bili tudi sestanki z vodniki in deseterji, dobre menaže pa jim tudi ni manjkalo. Zadnji dan, 31. maja, so patrulje 3. bataljona vseeno izsledile dva ubežnika in ju spet privedle nazaj v čete. Sicer pa so se enote vojaško urejale. Iz tega dne se je ohranil tudi podatek o številčni moči Tomšičeve brigade. Po spiskih je štela 324 ljudi, od tega jih je bilo 10 v bolnišnicah, na Završah pa 314. Na tej podlagi lahko sklepamo, daje brigada od 15. maja ali v šestnajstih dneh nazadovala za 84 ljudi, v resnici pa še za precej več, ker je bilo medtem za najmanj 17 borcev in bork priliva. Ker so padli le štirje, lahko sklepamo, da so jih 26. maja izročili Šercejjevi brigadi za 7. korpus kar 97.

Okoli Završ 30. in 41. maja 1944 - ne po partizanskih in ne po nemških poročilih - ni bilo nobenih spopadov. Torej je mogoče le ugibati, kako in zakaj je bil 30. maja na Zg. Završah hudo ranjen politični komisar 2. čete 1. bataljona Ivan Cepin-Leon, doma iz Ljubljane, ki je potem padel 6. julija na Hudem vrhu kot vodja intendantskega voda Zmagovih partizanskih bolnišnic. Za novega

političnega komisarja te čete je bil imenovan France Gruden-Švejk, ki se je 18. maja vrnil iz partizanske bolnišnice v gradu Tuštanj na Moravškem. A tega dne je novega političnega komisarja dobila tudi 1. četa 1. bataljona. To je postal Jože Jenšterle-Oskar, ki se je tudi vrnil z okrevanja zaradi hudih ozeblin. Zamenjal je Doka Vučiniča, ki ga je divizijski komite KPS imenoval za sekretarja brigadnega biroja ZKM namesto Francija Strleta. Ta ni bil kos tolikšnim organizacijskim zahtevam, zato se je moral vrniti v 2. bataljon za bataljonskega sekretarja, Franc Roženberger-Brane, ki je od konca aprila vodil člane ZKM v tem bataljonu, pa je postal brigadni obveščevalec.⁶¹

Brigadni štab je 31. maja izdal pisno zapoved, da morajo vsi trije bataljoni zvečer ob triindvajsetih oditi na vzhod prek ceste in železniške proge, potem pa dalje čez Bevče in Pirešico do Prelske (glej skico št. 9 kot malo prej). Divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin se je tedaj še zmeraj zadrževal pri štabu Tomšičeve brigade. Že zaradi tega je treba zapisati, da ta premik ni imel nobene zveze s prihodom Bračičeve brigade in štaba 14. divizije s Pohorja k Šmiklavžu, ki je samo poldrugo uro hoda stran od Završ. Major Ivan Kovačič-Efenka je imel namreč svoje načrte. Nemcem je sklenil pripraviti presenečenje na cesti Velenje-Sp. Črnova-Arja vas, kamor so šli v zasede vsi trije bataljoni.

Med postankom pri Bevčah je prišlo do manjše nesreče. Nekega novincu se je sprožila dolga italijanska puška in mu odbila kazalec na desni roki. Poveljniki so ga sumili, da se je obstreliš nalašč, samo da bi dobil izgovor za odpust iz brigade. Toda s strelom bi bil lahko privabil tudi nemške patrulje, k sreči pa se to ni zgodilo. Brigada je prišla do položajev za zasedo brez spopadov. Razvrstila se je takole: 3. bataljon je bil v zasedi na Lokah pri škarpi, 1. bataljon je čakal v Škrlnovem gozdu pod gozdnato koto 389, 2. bataljon pa na previsnih položajih pod Hrastecom, takoj nad cesto. Spoj med 1. in 2. bataljonom je bil pri Socki, potočku, ki priteče mimo Tofanta in se zliva v Pirešico (glej skico št. 10 na str. 482). Kraju pravijo Vodostech. Tam je bil tistikrat oster ovinek in mostič. Te dobro prikrite položaje so čete zasedle 1. junija 1944 še pred svitom.⁶²

Položaji 2. bataljona so bili taki, da si boljših ni bilo mogoče misliti. Partizani so imeli pred sabo dobrih 100 metrov ceste, na katero so namerili svoja orožja namerilec Janez Mazi s težko brečo, puško mi traljezec Alojz Sovinšek s šarcem M-34, Severin Nemec-Teklo z italijanskim lahkim minometom, zraven pa še Ivan Hudorovac-Ivo s protitankovsko puško. Ta in tudi druga orožja so bila kar preveč na kupu, vendar pa bi obvladovala vse, kar bi prišlo od

Skupina borcev 1. čete 3. bataljona. Od leve proti desni so: vodnik Anton Peterlin iz Slatnika pri Žlebiču, ob njegovih nogah in puškomitraljezu zbrojevka sedi bataljonska bolničarka Helena Murovec-Hela. za težko bredo in v uniformi prej šnjejugoslovanske vojske je namerilec Ivan Potočnik-Anza, po domače Polškruh s Križa pri Gornjem Gradu, peti od leve je vodnik Jože Štembal-Brglez iz Stožic pri Ljubljani, sedmi od leve pa kurir Jakob Kaker-Jakec iz Tiroska

Arje vasi, z rafali v hrbet, od Velenja pa s streljanjem od spredaj. Rafalna orožja 2. čete niso imela tako dobrega pregleda. Bili pa so s tište strani ugodni položaji za napad z ročnimi bombami.

Tudi 3. bataljon ni imel posebno ugodnih položajev, kajti namerilec težke brede Ivan Potočnik-Anza, namerilec zbrojevke Ivan Rozman in namerilec protitankovske puške Peter Istenič so imeli pred sabo le kakšnih 50 metrov brisanega prostora. Poleg tega ni nihče poskrbel, da bi se na cesto nastavile ovire, ki bi preprečile pobeg hitro vozečih avtomobilov.⁶³

Na sovražnike ni bilo treba dolgo čakati. Že ob sedmih so od Velenja pripeljali trije olivnozeleni tovornjaki z rudniško stražo. Po klancu od Pirešice navzdol k Podvinu so se spustili z utišanimi motoiji, pribrzeli pa so z izredno hitrostjo, zato so zasedo 3. bataljona na Lokah pri škarpi presenetili, obenem paje začel nemški mitraljezec takoj žgati po položajih zasede in po vseh sumljivih

pobočjih, kjer bi lahko bili partizani. S to zvijačo so se tovarnjaki izognili natančnim zadetkom in vse je kazalo, da bo dobro nastavljena past propadla.

Toda trije nemški tovarnjaki, ki so se izmuznili zasedi 3. bataljona, bi morali pripeljati še skozi zasedo pri Vodosteču, ki jo je imel na skrbi 2. bataljon. Tudi tjakaj so tovarnjaki pridrveli tako iznenada, daje večina partizanskih mitraljezov zamudila najugodnejši trenutek. Še celo Severin Nemec-Teklo je sprožil lahki minomet s premajhnim prehitom, zato je mina prvi tovarnjak zgrešila in se zarila v zamočvijeno mečavo ob cesti. Ni pa se pustil zмести devetnajstletni Alojz Sovinšek. V merek je ujel že prvi nemški tovarnjak, takoj ko se je prikazal izza ovinka, potem pa z nepretrganim rafalom streljal vanj vseh sto metrov, dokler vozilo ni zašlo v mrtvi kot. To je trajalo samo kakšnih dvajset sekund in že so bili vsi trije tovarnjaki mimo. Kazalo je, da se je zaseda izjalovila v celoti.

Pa ni bilo tako. Tenkočutno uho poročnika Janeza Kramariča, komandanta 1. bataljona, je zaznalo nekaj takega, kot da bi se tovarnjaki ustavili. Takoj je dvignil 1. četo in jo popeljal v napad. Koje na čelu najpogumnejših borcev privihral do ovinka, je zagledal, kako Nemci iz zadetega tovarnjaka prenašajo padle in ranjene vojake na nepokvajeni tovarnjak. Kramarič je užgal po njih z brzostrelko, da so morali sovražniki takoj prekiniti reševanje in s tovarnjakom jadorno zbežati po ozki dolini Socke proti Veliki Pirešici. Janez Kramarič se je takoj zavihtel čez stranice kesona in s podstavka snel šarca, čeprav je bil čisto okrvavljen. Medtem so njegovi soborci pobrali še tri mavzerice, dva zaboja mitralješkega streliva v reštah in razne drobnarije, potem pa so tovarnjak zažgali.

Tako je naposled prišel do nemškega šarca tudi 1. bataljon Tomšičeve brigade ter po hrabrosti dohitel drugega in tretjega, ki sta tako orožje imela že od aprila. Tega šarca je dobil Edi Meža. Škoda, daje mitraljez imel hudo okvaro, ker je bil zadet v oblogo cevi, kar je oviralo povratno trzanje, tako da orožje ni bilo zanesljivo.⁶⁴

Koje črnkast dim iz zažganega tovarnjaka naznanil, daje partizanska zaseda pri Vodosteču razkrita, je brigadni komendant Ivan Kovačič-Efenka odredil, naj se 1. in 2. bataljon umakneta. Od Vodosteča sta odšla po zaviti stezi čez Hrastec, potem pa po bukovem gozdu navzdol mimo Jezerčana in Matjažka čez Podkraj in ob vznožju Strmca (kota 501) proti Prelu, da bi v kritju gozda prešla cesto Velenje-Aija vas in se umaknila na skalnate police Vinske gore (kota 806). Toda še preden sta oba prešla cesto, je iz Šoštanja čez Velenje pridrvelo pet tovarnjakov, ki so pripeljali 150 mož (2. četo bataljona Cholm 25. policijskega polka SS). S temi Nemci je sprejel boj 3. bataljon na Razgorci in jih zadržal toliko časa, da

Padla v bojih pri Razgorci 1. junija 1944: Ivan Završnik iz Valoga (levo) in Ivan Rahten-Andrič iz Šmiklavža (desno). Za padlega Ivana Sitarja s Pake pri Velenju in smrtno ranjenega komandirja Alojza Kadunca-Slavca iz Sei pri Smarju-Sapu, ki je ranam podlegel sele čez tri tedne, se fotografiji ništa ohranili.

mu je priskočila na pomoč 1. četa 1. bataljona pod poveljstvom Alojza Kadunca-Slavca, za njo pa se je za napad razvil ves 1. bataljon. Sovražnike je bilo treba vreči nazaj vsaj za 100 metrov, da bi cesto varno prečkala še brigadni pratež in ves 2. bataljon (glej skico št. 10).

Kadunčevi in Stepanovi borci so junaško napadli in jurišali. Posebno drzno je šel v napad puškomitraljezec Edi Meža z malo prej zaplenjenim šarcem. Razplamtel se je oster spopad. Policisti SS so se srdito upirali, vendar položajev niso mogli zadržati. Čez pol ure so se morali umakniti. Žal je bilo medtem zadetih več partizanov. Sprva ni nihče vedel, od kod sikajo smrtonosne krogle. Šele po skrbnem pregledovanju bojišča so opazili enega izmed vojaških policistov, ki se je spravil na drevo in od tam dobro skrit prožil smrtonosne strele. Ponovilo se je torej nekaj podobnega kot pred štirimi dnevi v Maršjem grabnu. Šele ko so ostrostrelca pregnali z drevesa, so se žrtve na partizanski strani nehale, a kaj koje bilo dotlej zadetih že petero borcev. Padli so Ivan Završnik iz Valoga pri Šmartnem ob Dreti, Ivan Rahten-Andrič iz Šmiklavža pri Graški Gori (ta se je po pobegu iz nemške vojske brigadi priključil šele prejšnje popoldne) in

Ivan Sitar s Pake pri Velenju, ki so jih pokopali ob vznožju hriba Petelinjek. Smrtno ranjen je bil komandir Alojz Kadune-Slave iz Sei pri Šmajju-Sapu, kije ob gladki bukvi padel kot spodkošen. Bilje prestreljen skozi medenico, rani pa je podlegel čez tri tedne. Huje ranjen v nadlaht je bil Jože Gazer iz Mozijja.⁶⁵

Prek ceste Velenje-Aija vas sta šla brigadni pratež in 2. bataljon sto metrov od Blažiča proti Lokam. Pot ju je vodila čez Razgorco in Petelinjek (kota 489) proti Prelu. V predhodnico se je razvil 3. bataljon, v zaščitnici na Razgorci pa je počakal 1. bataljon. Moral je zadržati zasledovalce. Z njimi seje vnovič spopadel v bukovem gozdu pod vrhom Razgorce in jih z jurišem nagnal (glej skico št. 10 na str. 482). Pri tem sta se izrecno izkazala Ivan Božič-Jovo, politični komisar, in Janez Kramarič, komandant 1. bataljona, za kar ju je divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin zvečer pohvalil pred brigadnim zborom.

V tem času seje brigadna glavnina že toliko odmaknila, da ji ti Nemci niso bili več nevarni, vendar s tem nemških napadov še ni bilo konec. Ko je zavila mimo Obložja (kota 463) navzgor proti Janškoveму selu, ji je prek Dobrne prišlo nasproti 65 mož iz 18. polka deželnih strelcev, ki so imeli s seboj še en težji minomet s štirimi tovnimi živalmi. Ti vojaki so se utrdili v neki hiši blizu razvaline gradu Kačnik, boj z njimi pa je sprejel 3. bataljon. Sovražnike je bilo treba pregnati na vsak način, drugače bi se brigada znašla v nevarnem položaju. Tega pa ni bilo mogoče storiti drugače kot z jurišem, ki gaje bataljonski komandir Viktor Cvelbar-Stane zapovedal brez obotavljanja. Ob boku 3. bataljona se je pognal v naskok tudi poročnik Milenko Knežević, namestnik brigadnega komandanta, ki je jurišal na konju, v hišo med Nemce pa nametal bomb. Nato so morali deželni strelci bežati prav do Dobrne. Med njimi je bilo več ranjenih, eden pa je na bojišču obležal mrtev. Pri njem so borci 3. bataljona zaplenili puško s pripadajočim strelivom in drugo opremo.

Tega nemškega poraza poveljstvo 18. polka deželnih strelcev ni priznalo, temveč je zapisalo, da so bili partizanski banditi pregnani proti Šentvidu, Kozjaku (Paškemu) in Hudi luknji. Toda te navedbe zanika zbirno poročilo nemškega pokrajinskega svetnika v Celju, ki navaja, daje poskušalo od Črnove, Prelu in Lokovine 500 banditov (s štirimi ženskami in tremi jahalnimi konji) 1. junija napasti Dobrno.

Bojev Tomšičeve brigade na dan 1. junija 1944 je bilo konec. Brigadni štab je menil, da so imeli Nemci v zasedi pri Vodostecu, Razgorci in Lokovini 25 mrtvih in ranjenih, izgubili pa so en puškomitraljez, štiri puške in en tovnjak. Tudi brigadne izgube

Izbrati in imenovati je bilo treba tudi novega komandirja 1. čete 1. bataljona, saj je imel Alojz Kadunc-Slavc tako hudo rano, da ni bilo znano, če jo bo sploh preživel. Novi komandir te čete je postal podporočnik Stane Režen, ki je bil od 1. aprila naprej intendant 3. bataljona.⁶⁷

Tomšičeva brigada je od domačij pod Ramšakovim vrhom najprej odrinila proti Strmcu nad Dobrno, da bi se prek Sv. Jošta premaknila na Pohojje. Toda brigadne obveščevalne patrulje, ki so se vrnile šele po začetku pohoda, so poročale, daje iz Dobrne prek Klanca in Strmca odšlo k Sv. Joštu 500 mož nemške policije. Major Ivan Kovačič-Efenka ni maral ničesar tvegati, zato je povelje za premik takoj spremenil. Tomšičevo brigado je sklenil popeljati tja, kjer je Nemci sploh niso pričakovali (glej skico št. 9 na str. 481).

Nekaj pred dvaindvajseto uro se je brigadna pohodna kolona obrnila in se začela spuščati mimo Lopatnika in Bevc. Cesto med Velenjem in Aijo vasjo je prešla čez križišče pri Črnovi, ne da bi tam trčila ob nemške zasede, potem pa se podvzela čez Laze, Amače, Kavče, Ložnico in Podkraj pri Velenju do Zabrdja in Oknine. Pohoda je bilo konec šele zjutraj ob osmih. Partizani so torej hodili vso noč in so bili strašansko utrujeni. Toda zavedni gostitelji v Zabrdju in Tajni so jih navdušeno sprejeli. Prebivalci Zabrdja, Podkraja in okoliških naselij, ki so bila od Velenja stran komaj tri, od Šoštanja pa le sedem kilometrov, še nikoli niso videli tolikšne množice partizanov. Boljše propagande za osvobodilno gibanje si aktivisti OF niso mogli želeli. Ljudem so lica žarela od ponosa in zadovoljstva, njihovo počutje je bilo na višku. In kar velja še posebej poudariti: nikogar ni bilo med njimi, ki bi tekel na orožniško postajo v Velenje, da bi partizane izdal. Zato čez dan brigada ni imela nobenih spopadov.

Ziveža je bilo na pretek, intendant niso imeli težav, ker so kmetje moko, fižol, mast in živino sami ponujali. Kuhaiji so čez dan pripravili dva izdatna obroka, med kosilom pa so borcem dodajali tudi vino. Zaradi tega so bili navdušeni tudi borci, o čemer so pričali zlasti razposajeni zvoki harmonike, na katero je igral štiridesetletni Jože Kranjc-Razin, ki je v 2. bataljonu skrbel za pripravo hrane. Kuhala je njegova žena Hilda, po rodu Nemka. Veselili so se torej vsi, partizani in okoliški domačini. Uresničilo se je torej tisto, kar je ugotavljalo poveljstvo 18. polka deželnih strelcev: »S prodorom prek železniške proge Dravograd-Celje na odseku Polzela-Mislinja so si uporniki pridobili novo veliko področje za preskrbo...«

Seveda pa nemška neobveščenost in presenečenje ništa mogla trajati dolgo. Zato je brigadni komandant Efenka sklenil, da bo brigado popeljal na obrobje Mozirskih planin. Pohod na zahod seje

začel 2. junija 1944, takoj ko se je znočilo. Pohodna kolona treh bataljonov je odrinila čez Tajno in mimo Stanovška, od tam pa mimo Vrtačnika in Dvornika po južnem obrobju Lokovice (glej skico št. 9 kot malo prej). Pohod je potekal urejeno in po zelo položnem zemljišču. Še pred polnočjo so bataljoni prispeli do Krajnika in Strožnika, kjer so šle ogledniške patrulje pogledat, če je prehod čez Pako, železniško progo in cesto Šoštanj-Paška vas prost. O nemških zasedah ali stražah ni bilo nobenega sledu. Zato se je prehod čez Pako in obe prometni povezavi nadaljeval brez nevšečnosti. Pa vendar so tisto noč obupali trije novinci in pobegnili iz brigade. To so bili rudarja Ladislav Strahovnik iz Šentjanža in Jože Grm iz Kono-vega ter kmetovalec Martin Kos s Ponikve.

Po prehodu čez progo, Pako in cesto Paška vas-Šoštanj se je brigadna kolona začela vzpenjati mimo Plinška proti Lepi Njivi, od tam pa navzdol skozi Podstene ter spet navzgor mimo Hribernika in Pečenika na Šmihel nad Mozijem.⁶⁸

Nova uspeha pri Šmihelu in poveljniške novosti

Po prihodu prek Lepe Njive in skozi Podstene k Šmihelu je 3. bataljon Tomšičeve zasedel položaje nad Ljubijo. 1. četa je bila pri Žlebniku, 2. pri Konečniku, bataljonski štab pa pri Jevšniku. Druga dva bataljona sta si dobila streho jugozahodno od tod, drugi pri Naraločniku in Hriberšku, prvi pa pri Kramaju in Gostečniku. Brigadni štab je bil v sredini (izza njih) pri Sp. Goltniku. Položaje v okolici so bataljonski štabi natančno poznali, zato so lahko preudarno poskrbeli za varovanje nastanišč in za obveščevalno dejavnost. Prvi je pazil na smeri od Rečice in Mozijja, drugi na dostope od Šoštanja, tretji pa na dogajanje okoli Belih Vod. Zaradi tega so se partizani lahko dobro spočili, pa tudi prehrana je bila izdatna, tako da je bilo počutje med borci odlično, bojevitost pa na višku kakor nikoli dotlej.

Navadni partizani - ražen straž in patrulj - so 3. junija samo počivali. Drugače je bilo z vodnimi in četnimi poveljstvi. Vsaj za 3. bataljon verno, da se je z njimi sešel in posvetoval bataljonski štab. Drugi dan - 4. junija - po prihodu na Šmihel seje moštvo že toliko spočilo, da je po četah potekal vojaški in politični pouk, tovarišice pa so tudi prale.

Brigadni kulturni aktiv je zvečer priredil uspešen miting v Šmihelu. Prireditve seje udeležilo veliko krajanov, iz enot pa množica navadnih partizanov in velika večina poveljnikov iz vseh treh bataljonov. Po mitingu so plesali vso noč, partizani so se namenili k počitku

še 5. junija malo pred zoro. Seveda s počitkom ni bilo kaj prida, ker so patrolje že kmalu zaznale premike sovražnikovih kolon.⁶⁹

Na osnovi obvestil komandanta policije in varnostne službe za slovensko Štajersko je mogoče sklepati, da so Nemci okolico Radegunde in Šmihela nad Mozijem skrbno nadzorovali. Ušlo jim ni niti bivanje enega bataljona Šercejjeve brigade v Dolu-Suhi, kjer je v noči na 31. maj zasegel tri teleta, na novo pridobil pa dva borca. Zastavlja se torej vprašanje, ali res niso zaznali Tomšičeve brigade, ki so jo na Šmihelu pustili pri miru že dva dni. Odgovor tiči v dejstvu, da so imeli prav tedaj opraviti z Bračičevo brigado, proti kateri so 3. junija zbrali in pognali v boj vse dostopne vojaške enote. Nemškim policistom je uspelo brigado odgnati od železniške proge pri Hudi luknji in zavzeti župnijsko cerkev sv. Vida (kota 814) na Srednjih Završah. Nato so obsuli njene položaje okoli Sv. Ruperta (kota 817) s težkimi minometi. prizadejali soji dva mrtva in osem hudo ranjenih, najhujše pa je bilo to, da so bili med hudo ranjenimi kar trije poveljniki: Mile Kilibarda, komandant 4. operativne cone, Tone Vidmar-Luka, komandant 14. divizije, in Franc Bobnar-Gedžo, komandant 13. SNOB Mirka Bračiča. Dobili so tako nevarne rane, da so bili iz bojnih vrst izločeni najmanj za tri mesece.

Seveda pa s tem nemški bojni nacrti še niso bili do konca uresničeni.⁷⁰ Zato za napad na Tomšičevo brigado pri Šmihelu niso mogli zagotoviti dovolj močne bojne skupine, čeprav so na tako možnost čakali več kot 24 ur. Na voljo so imeli komaj dve četi vermanov in en vod policije SS.

Če smemo sklepati po poročilu 1. alarmne čete Celje-vzhod poveljstvu 3. bataljona vermanskega polka Spodnja Štajerska, so se Nemci za napad odločili natančno 5. junija 1944 ob nični uri, bojni pohodi pa so se začeli ob štirih zjutraj. Uganka je le to, zakaj so za akcijo določili tako šibke enote. Poleg 1. alarmne čete Celje-vzhod, ki je s komandijem in četnim narednikom štela natančno 100 mož, je bila za odhod proti Šmihelu določena še 1. alarmna četa Celje-zahod v približno enaki moči. Na bojni pohod sta enoti odrinili iz dveh izhodišč: 1. alarmna četa Celje-vzhod iz Rečice ob Savinji (ta četa je dobila smer čez Suho, Trnavče, Žekovec, Radegundo, Šmihel, Podforšnik, Bele Vode), 1. alarmna četa Celje-zahod pa iz Mozija. Vse to, zlasti pa prodor enega voda policije SS k Sv. Križu (glej skico št. 11 na str. 483), kaže na to, daje šio le za stranske posege v veliko širše zasnovani operaciji.⁷¹

Vermanski iz obeh čet so nad Rečico in Mozijem šarili silno previdno in bojažljivo, že od jutra pa so jih zasledovale budne oči brigadnih opazovalnic in ogledniških patrolj. Ob desetih so pririnili še 1. do cerkve pri Šmihelu, kjer sta se obe vermanski četi sešli.

Spotoma so zvedeli, da so za petami treh partizanov, ki se tik pred **njimi umikajo** proti Hriberšku. Komandir vermanov Boris Šerovnik **je sklenil**, da bo uporniško trojko zasledoval in napadel. Po **polurnem** postanku je četi ukazal, naj prodira proti Podforšniku s **pobočnicama** z leve in desne.

Partizani so tistikrat že čakali na položaj ih. Za boj seje pripravil 1. bataljon, ki se je razvrstil pri Kramarju tako, daje imel težki mitraljez fiat v sredini in na prevladujoči točki. Z njim je rokoval pri Italijanih izuijeni Ivan Mrmolja, zato sije izbral dober zaklon in se skrbno prikrl.

Čeprav je brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka partizanom

1. bataljona popolnoma zaupal, je vseeno odredil, naj se za boj pripravi tudi ena četa 2. bataljona, da bo vermanom hitro zašla za hrbet ter jih naskočila od zadaj in z boka. Za tako taktično mojstrovino je komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej izbral 2. četo, ki ji je poveljeval Jože Pečnikar-Lev.

S tem je bilo vse pripravljeno za dostojen sprejem celjskih vermanov, ki so jih borci 1. in 2. bataljona Tomšičeve že težko pričakovali.⁷²

Na poti proti Podforšniku sta se 1. in 2. vod alarmne čete Celje-vzhod razvila v strelce, nakar sta počasi prodirala proti Kramajju. Natančno ob pol enajstih, ko so se levokrilni vermani približali na 50 metrov, so partizani sprejeli boj (glej skico št. 11 kot malo prej): Sprva so se oglašale samo puške, Miha Goltnik pa je sprožil iz zbrojevke le dva rafala, zato je vermanski komandir Boris Serovnik zapovedal, naj desno krilo prodira hitreje. Sovražnikom je uspelo prodreti še 70 metrov naprej, potem so začeli streljati tudi oni. Kazalo je, da bodo s partizani na hitro opravili. Ravno tišči trenutek pa so dobili rafale v hrbet. Takrat je začel nabijati tudi težki mitraljez Ivana Mrmolje. Pri vermanih je nastal hud preplah, ki so ga partizani takoj izrabili. Miha Goltnik in Marjan Slatinšek z zbrojevka-ma ter Edi Meža s šarcem, brata Ivan in Stefan Poklač, brata Ivan in Jože Goltnik ter Viktor Martine so navalili kot en mož. Vrinili so **se** med oba vermanska voda ter ju vrgli s položajev, da so se morali vermani umikati v neredu in po skupinah. Poročnik Janez Kramarič, namestnik komandirja Janez Gršič-Ivan ter še dva kurirja so pretekli vermansko strelsko vrsto v smrekovem gozdu. Ustavili so **se** pri velikem hrastu. Tam seje nekaj lomilo, nato seje pred njimi znašel velik in močan verman. Ko je spoznal, da ima pred sabo partizane, je skočil in ušel, ker je Kramariča in Gršiča presenetil. Za njim je prišlo še pet vermanov, ki so jih postrelili, njihove puške pa so malo pozneje pobrali partizani 2. čete 2. bataljona.

Sovražnikov ni mogel nihče več zadržati. Nobeden ni tvegala, da

bi pomagali oddelku 2. voda vermanske čete Celje-vzhod, ki so ga dobili v precep partizani 1. čete 1. bataljona in 2. čete 2. bataljona, ta pa je naskočila bočno od vzhoda. Da bi se resili pred zajetjem, so se morali ti vermani umakniti do grička, kije bil izza njihovih hrbtov, toda ta umik se je spremenil v beg.

Vermanski komandir Šerovnik je skušal četo hitro preurediti in partizanski napad ustaviti. Pričakoval je, da mu bo vermanska četa Celje-zahod prišla na pomoč, toda ti vermani so se izgubili neznan kam, zato so se morali Šerovnikovi možje umakniti vse do cerkve, kjer pa se niso mogli urediti za boj, ker je bila 2. četa

2. bataljona hitrejša in jim je že spet grozila z napadom v bok. Tako so partizani pod vodstvom Staneta Režena vdrli v Šmihelsko cerkev in zasedli zvonik. S tem pa so imeli v rokah prevladujočo točko, od koder so lahko obvladali dostope in poti po vsej okolici. Edini, ki je imel smolo, je bil desetar Matevž Kotnik iz Stranj pri Kamniku. Sovražnikov strel mu je prizadejal tako nevarno rano, da so ga morali spraviti do previjališča na nosilih.

Vermani 2. in 3. voda alarmne čete Celje-vzhod so dohiteli alarmno četo Celje-zahod šele v neki gozdni kotanji izza cerkve na Šmihelu, nakar so se skupaj spustili do Ljubije pri Podstenah. Od tam so se vsi poklapani umaknili v Moziije (glej skico št. 11).

Mnogo vermanov je bilo razpršenih, zato so se proti Mozirju umikali posamič ali v manjših gručah. Tem sovražnikom je bil za petami komandir 2. čete 2. bataljona Jože Pečnikar-Lev s petimi jurišaci in enim puškomitraljezom. Podil jih je vse do mozirske postojanke. Njegovi soborci so za vermani pobirali razno opremo, strelivo in ročne bombe. Nekateri vermani so ostali na prvotnih položajih. In tako se je zgodilo, daje na enega naletel brigadni kurir Tone Muc, ga razorožil in privedel v štab, enega vermana pa je ujel Kristl Funtek iz Podvolovljeka. Zaplenila sta še dve puški in signalno pištolo.

Najhujše izgube je pretrpel 1. vod alarmne čete Celje-vzhod, ki je bil odrezan od četne glavnine. Neurejeno in v nori naglici se je umikal skozi gozdne grape do Trnavč in od tam na Rečico ob Savinji. Spotoma so ti vermani odvrgli lahki minomet z 20 minami, štiri puške in nekaj streliva. Ves plen so pobrali partizani 1. čete 1. bataljona, ki jih je vodil četni politični komisar Jože Jenšterle-Oskar, pri zaplembi lahkega minometa pa je bil navzoč tudi brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka. Ti partizani so se h Kramajevi domačiji vračali nasmejanih obrazov.

Boj z vermani pri Šmihelu 5. junija 1944 je bil kratek, toda vsestransko zmagovit. Na bojišču je obležalo kar sedem vermanov, padlega Johana Tratnika jim je uspelo odnesti, trije so bili ujeti, najmanj trije ranjeni, kar dvanajst pa se jih je izgubilo. Poleg tega

je bila Tomšičeva brigada bogatejša za en lahki minomet, za osem pušk in eno signalno pištolo. Najpomembnejši od vsega pa je bil divji strah, ki je zajel vse vermane v mozirski postojanki, da jih ni bilo več mogoče spraviti nad partizane.⁷³

Enote 1. in 2. bataljona so pregledale bojišče in se vrnile v nastanišča ob štirinajstih. Borci so lahko v miru použili obed. Toda prav tedaj je v brigadni štab dospelo poročilo, da od Belih Vod proti brigadnim položajem prihaja kolona nemške policije, ki šteje kakih 40 mož. Nalogo, da policiste prestreže in napade, je dobil 3. bataljon, ki je že zgodaj dopoldne zasedel prevladujoče položaje vzhodno od Konečnika (glej skico št. 11 na str. 483).

Četi 3. bataljona sta se razvrstili vrh strmega žleba, tako daje bila 1. četa osredotočena pri Konji Peči. Poveljevaljije podporočnik Rado Vidrgar-Polde, od bataljonskega štaba pa je bil tam poročnik Jože Škufca-Martin. Na gozdni rob, od tam proti poti, ki se vzpne od Kovača oziroma iz soteske Ljubije, se je spravila 2. četa pod poveljstvom poročnika Franca Jakše. Pri tej polovici bataljona seje zadrževal poročnik Viktor Cvelbar-Stane, odločni in preudarni bataljonski komandant, z dvetnajstletnim kurijem Jakobom Kakeijem-Jakcem. To so bili sami neustrašni in izkušeni mladi ljudje, ki so bili po četah vsestransko priljubljeni, zato so jim navadni borci sledili na vsak ukaz. Partizani obeh čet so zlasti mitralješka orožja razpostavili tako, da bi na sovražnike lahko udarili z navzkrižnimi rafali, od spredaj in bočno. Vse to so storili na skrivaj, pazili pa so tudi, da so se na položajih skrbno prikrili in v zaklonih popolnoma mirovali.

Bataljonski opazovalec z daljnogledom je že dopoldne opazil, da seje od Belih Vod v sotesko Ljubije spustila kolona policije SS, ki je štela kakšnih 40 mož. Ti Nemci so hodili zelo previdno, partizani so jih dolgo zaman pričakovali. Kazalo je, kakor da so zavili kam drugam, toda malo pred štirinajsto so vendarle prišli iz soteske. Takoj so se razvili v strelce in začeli prodirati ob poti proti Konečniku. Ko so bili le še 40 metrov od vrha strmine, se je usulo po njih z dveh strani. Čelno so užgali borci 2. čete, bočno z levega krila pa partizani 1. čete 3. bataljona.

Sovražniki so se takoj razbežali, kakor da bi jih odpihnil v dolino. Med begom je skušal napadalce zadržati nemški mitraljezec s šarcem M-34. Proti partizanom je izstrelil dve škatli streliva v kovinskih pasovih in tretje pol, toda pri tem je preveč zaostal. Od strani prek poraslega jarka ga je dobil na muho poročnik Jože Škufca-Martin in ga z natančnim rafalom smrtno zadel. Podporočnik Rado Vidrgar-Polde je takoj zapovedal naskok za Nemci. Šledili so klici partizanov: »Najuriš! Hura!«

Že čez nekaj hipov sta k padlemu nemškemu mitraljezcu skočila Peter Vilhar in Ivan Kotnik-Janez iz Tiroška, ki se gaje prijel vzdevek Rajsar. Taje pograbil dragoceno orožje in si ga nemudoma oprtal, obenem pa si pripasal še esesovčevo pištolo. Tudi Vilhar se je obložil čez razumno mero, saj je nosil kar štiri polne škatle streliva. Bila sta imeniten par, ponos in veselje sta jima sevala z obrazov.

Medtem je zapovedal juriš tudi poročnik Viktor Cvelbar-Stane. Partizani Poldetove čete so se pognali najprej navzdol do Ljubije, od tam pa so se zagrizli v strmino proti Sv. Križu. Med prvimi sta jurišala Ivan Kotnik-Janez in Peter Vilhar, puškomitraljezec Ivan Rozman iz Šujice pa je dobil v svoj merek nemškega policijskega častnika. Tako se policisti SS niso mogli zbrati ter se oprijeti novih položajev, njihov poveljnik pa je obležal na bojišču. Začeli so se jadrno umikati mimo Ojstrške žage in čez Visočki Vrh (kota 788) proti Šoštanjju (glej skico št. 11).⁷⁴

Medtem so njuni soborci za bežečimi policisti pobrali še dve mavzerki. Več esesovcev je bilo namreč ranjenih, trije tako hudo, da so jih njihovi soborci morali nositi. Po teh je z nasprotnega hriba strigel s težko bredo Ivan Potočnik-Anza.

Skratka, med borci 3. bataljona je prevladovalo zmagoslavje, kakršnega že dolgo niso poznali. Skalila gaje edino vest, daje njihov komandant Viktor Cvelbar-Stane ranjen. Dobil je kroglo iz nemške brzostrelke v trebuh, koje hitel in kričal za sovražniki od Ojstrške žage proti gozdu. Štabni kurir Jakob Kaker-Jakec je bil zaradi tega najprej povsem obupan. Odleglo mu je šele potem, ko je brigadni sanitetni referent Boris Lenček-Igor ugotovil, da rana poročnika Cvelbajja ni nevarna in da bo kmalu ozdravel.

Izkupiček popoldanskega napada na vojaško policijo pri Konji Peči in med bojem, ki se je po tem napadu razvnel pod Sv. Križem (kota 1051) in okoli Ojstrške žage, je bil zelo spodbuden. Borci 1. čete 3. bataljona so zaplenili en puškomitraljez šarec s 1000 naboji, dve puški in eno pištolo, sovražnikom pa so prizadejali najmanj dva mrtva, tri hudo ranjene in več laže ranjenih, medtem ko je bil na partizanski strani samo eden laže ranjen.⁷⁵

Tako se je končalo četrto in zadnje bivanje enot Tomšičeve brigade na Šmihelu nad Mozijem. Spomin na šmihelske domačije in tamkajšnje ljudi je bil med tomšičevci živ ves čas vojne. Nikjer ni bilo tako sončno in lepo. Še zlasti pa jim je bil pri srcu 5. junij 1944, ko so v enem dnevu izbojevali kar dve sijajni zmagi.

Žal so jih bojne naloge klicale drugam. Po izdatni večerji so se njeni trije bataljoni razvrstili v pohodno kolono, nato pa mimo Radegunde, čez Gölte in skozi Mačkin kot odrinili h gorskima kmetijama Kugovniku in Ramšaku (glej skico št. 9 na str. 481). Tarn so

Skupina borcev in poveljnikou 1. čete 3. bataljona Tomšičeve z zaplenjenim mitraljezom šarcem. Prvi od leve proti desni sedi ob šarcu namestnik komandirja Anton Cvelbar, drugi vodnik Anton Peterlin, za njegovim hrbtom vodnik Jože Štembal-Brglez, četrti od leve (v ospredju) namestnik bataljonskega komandanta Jože Škufca-Martin, peti (za njim) četni komandir Rado Vidrgar-Polde in še dva neugotovljena borca

se zavarovali tako, daje 1. bataljon nadzoroval poti od Kramarice (kota 1124) in Smrekovca (kota 1577), 2. od Ljubnega ob Savinji in od Tratnika, 3. bataljon pa je zavaroval le svoje nastanišče.

Poglavitni vzrok za premik k Ramšaku sta bila dva ranjenca, ki jimaje bilo treba nemudoma zagotoviti zdravniško oskrbo pri dr. Sva-tu Krasniku. Na nosilih sta bila oba v nezavesti, vendar je poročnik Viktor Cvelbar-Stane kmalu pokazal znake življenja. Ko so ga prinesli najavko h kmetu Tratniku, seje borcu Francu Suhovršniku-Rajku že nasmehnil. Drugače pa je bilo z desetajem Matevžem Koritnikom iz Stranj, ki je hudi rani podlegel že med prenosom.⁷⁶

Pri Ramšaku in Kugovniku je Tomšičeva brigada počivala dva dni in dve noči. To je bil popolnoma nepredviden počitek, kajti brigadni štab je tik pred boji z vermani in policijo na Šmihelu dobil zapoved, da se mora čez Bele Vode in Zavodnje brez odloga pre-makniti k Šmiklavžu onstran Graške Gore. Vendar so ta premik onemogočili Nemci, ki so 5. junija 1944 začeli novo hajko proti štabu 4. operativne cone na južnih pobočjih Uršlje gore.

Pravzaprav je ta hajka trajala že od 3. junija, ko so Nemci naskočili Bračičevo brigado pri Sv. Rupertu na Srednjih Završah, nato pa silili za njo proti Zgornjem Razborju, vendar se jim je že v noči na 5. junij izmuznila čez Mislinjsko dolino na Pohorje. Boji z Bračičevo na Završah in Razborju so bili več kot odlična kamuflaža za poglobitne nemške nakane, ki jih je uresničeval in nadzoroval sam vodja Štajerske domovinske zveze Franz Steindl z nekaj tisoč vojaki, policisti in vermani. Prva skrb sovražnikov je bila, da so vsestransko zaprli cesto Šoštanj-Sentvid-Črna na Koroškem, po kateri so patroljirali celo s tanki. Že ob zori 5. junija je bila ta zapora neprehodna, nakar so vojaški policisti napadli štab 4. operativne cone, za katerega so očitno natančno vedeli. Kljub temu se je štab cone umaknil brez izgub, potem pa odšel proti Ciganiji, da bi se prebil v dolino Bistre, kakor 15. maja, toda bilje znova napaden. Čez cesto Šoštanj-Sentvid-Črna se mu ni uspelo prebiti. Ni mu kazalo drugega, kakor umikati se proti Graški Gori, kamor je po zavitem izmikanju prišel šele 6. junija zvečer. Toda sovražniki so mu bili za petami, zato se je moral umakniti na Pohorje, Nemci pa so nato 9. junija še enkrat prečesali pogorje Graške Gore.

V spopadih od 5. do 8. junija 1944 je conska zaščita pobila več nemških vojakov, iz njenih vrst pa so padli trije partizani. Ob tem je štab cone izgubil tudi 11 konj, med hajko pa je menda popadalo še kakšnih 10 kurirjev s pošto.⁷⁷

Obveščevalni center Tomšičeve brigade je bil o novi nemški hajki proti conskemu poveljstvu precej na tekočem, zato brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka ni hotel tvegati premika na vzhod. Poleg tega je 7. junija tudi hudo deževalo. Obveščevalci so tega dne izsledili in zasegli tudi 9 francoskih pušk, žal pa so bile popolnoma brez streliva.

Toda zgodaj zjutraj 8. junija je brigadni štab po terenskih kurirskih zvezah dobil novo povelje štaba 4. operativne cone, v katerem je bilo zapisano, da se morajo tri brigade 14. divizije nemudoma zbrati na vzhodnem Pohorju. Zato je major Efenka takoj odredil, haj se bataljoni po zajtrku odpravijo na pot.

Od Ramšaka so brigadni štab, 2. in 3. bataljon odrinili že ob pol desetih, pri Kugovniku pa seje njuni koloni pol ure pozneje priključil 1. bataljon. Pohod je potekal po že znanih poteh čez Bele Vode in Zavodnje do Raven pri Šoštanju. Tja je brigada pripešala do večera brez spopadov. Razvrstila seje tako, daje 1. bataljon skrbel za dostope od Šoštanja, 2. od Zavodenj in iz Velunje, 3. bataljon pa je varoval odsek proti Sv. Duhu. V Ravnah je brigada mirovala 24 ur. Po enotah so imeli vojaški in politični pouk. Borce so najbolj pritegnila poročila o invaziji v Normandijo, o čemer seje razvila živah-

Poročnik Viktor Cvelbar-Stane (levo), kije bil 5. junija ranjen, 16. junija 1944 pa imenovan za komandanta Šercerjeve brigade, in Franc Golob-Januš (desno), kije tistikrat postai novi politični komisar 3. bataljona. Fotografija komandanta Jožeta Novaka-Mihaje bila objavljena v knjigi Tomšičeva brigada 3 na str. 355 desno

na debata. Ražen tega so čistili orožje, v prvem bataljonu so imeli tudi pevske vaje, v tretjem pa sestanek z vodniki in desetarji.

Nov premik se je začel 9. junija po prvem mraku, a pohod ni bil posebno dolg (glej skico št. 9 na str. 481). Izjema je bila ena četa 1. bataljona, kije šla na prehranjevalno akcijo in je bila na nogah vso noč. Brigada je preostanek noči in dnevne ure 10. junija 1944 preživela na domačijah med Sv. Heleno na Graški Gori in Šmiklavžem. 1. bataljon je zavaroval poti proti Podgojju, 2. proti Dovžam in Mislinji, 3. bataljon pa proti Graški Gori in Šentvidu. Po enotah je potekal vojaški in politični pouk, poveljniki pa so se pripravljali za nov pohod.⁷⁸

Pri Sv. Heleni je štab Tomšičeve brigade doseglo povelje, naj namestnik brigadnega komandanta Milenko Knežević in politični komisar 3. bataljona Nande Sedej nemudoma odideta v Bračičevo brigado. Poročnik Knežević za njenega komandanta, Sedej pa za namestnika političnega komisarja brigade. V štabu Tomšičeve pa so tega dne tudi že vedeli, da se pred dnevi ranjeni poročnik Viktor Cvelbar-Stane ne bo več vrnil na dotakratni poveljniški položaj, ker bo imenovan za komandanta Šercerjeve brigade. Vse to - zlasti

pa načrtovane ofenzivne operacije - je narekovalo, daje treba namesto premeščenih tovarišev takoj imenovati ali predlagati za imenovanje nove ljudi, predvsem take, ki so se v dotedanjih bojih še posebej izkazali.

Na podlagi takih meril je bil namesto Milenka Kneževića za novega namestnika brigadnega komandanta imenovan poročnik Janez Kramarič, za njim pa je poveljevanje nad 1. bataljonom prevzel poročnik Franc Pakar-Vid, medtem ko njegov namestnik 10. junija še ni bil izbran. Še obsežnejše spremembe so nastale v štabu 3. bataljona. Namesto Nandeta Šedeja je bil za novega bataljonskega političnega komisarja imenovan Franc Golob-Januš, do takrat na enaki dolžnosti v 2. četi 2. bataljona, novi politični komisar te čete pa je postal Anton Golob z Gozda pri Kamniku. Namesto Viktorja Cvelbarja-Staneta je bil za novega komandanta 3. bataljona imenovan Jože Novak-Miha, dotlej komandir 2. čete 1. bataljona, novi komandir te čete pa je postal Marko Stepan iz Ravnac, ki je bil namestnik komandirja že devet mesecev.

V nastaniščih pri Šmiklavžu in Sv. Heleni je tri bataljone Tomšičeve brigade obiskal član divizijskega politodela Leopold Prošek-Bajdukov, ki je bil inštruktor za delo z mladino. Obhod je izrabil za pogovore z novim sekretarjem Dokom Vučiničem, s prejšnjim sekretarjem brigadnega biroja ZKM Francijem Strletom ter z Janezom Potočnikom in Milanom Kranjcem. Dogovorili so se, da bo Franci Strle še naprej skrbel za brigadni mladinski list Rdeča zvezda, vse druge naloge brigadnega voditelja ZKM pa bo opravljal Đoko Vučinič.⁷⁹

S temi potankostmi se je končal čas manevrskega bojevanja Tomšičeve brigade na obrobjih Šaleške in Savinjske doline ter na Tuhinjskem in ob Pirešici. Njenim partizanom so se obetali bojni posegi proti vzhodu Štajerske.

Opombe o virih

¹ Zbornik VI/13, dok. 46 na str. 152, dok. 163 na str. 639 in dok. 63 na str. 209; pojasnilo Slavka Brgleza z dne 16. januarja 1991.

² Zbornik VI/13, dok. 8 na str. 36, dok. 19 na str. 74, dok. 40 na str. 135 in dok. 59 na str. 194; seznam vojaškega kadra I. UBTT; Anton Dremelj-Ante po zapisniku o ogledu z dne 13. junija 1984.

³ Drugi svetski rat (pregled ratnih operacija), 4. knjiga (Beograd 1967), zlasti od str. 59 do 72 s skicama, od str. 205 do 215 in od str. 167 do 171.

⁴ Zbornik VI/13, dok. 36 na str. 112 in 113, dok. 46 na str. 151, dok. 62 na str. 207 in dok. 94 od str. 309 do 312; Lojze Terčič: Spomin iz Štirinajste (nedatiran rokopis); Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini od str. 475 do 478.

⁵ Zbornik VI/13, dok. 46 na str. 152, dok. 93 na str. 304 in dok. 163 na str. 640.

⁶ Zbornik VI/13, dok. 59 od str. 193 do 195.

⁷ Zbornik VI/dok. 71 na str. 223 in dok. 102 na str. 33; Mirko Fajdiga; Zidanškova brigada (1975) od str. 186 do 190.

⁸ Ogledi okoli Velenja; Zbornik VI/13, dok. 71 na str. 221 in dok. 94 na str. 312; Milan Ževart, ista knjiga na str. 481.

⁹ Zbornik VI/13, dok. 71 na str. 223; Mirko Fajdiga, ista knjiga in prav tam.

¹⁰ Zbornik VI/13, dok. 71 na str. 221 in 222 in dok. 94 od str. 309 do 312; Milan Ževart, ista knjiga na str. 479 in 480.

¹¹ Zbornik VI/13, dok. 65 na str. 212 in 213 in dok. 162 na str. 588 in 589; Milan Ževart, ista knjiga na str. 480 in 481; Janez Kramarič, pripombe z dne 8. septembra 1990 od str. 5 do 7; dnevnik Nandeta Sedeja; pojasnili Slavka Brgleza z dne 5. julija in Anice Gnezda z dne 29. junija 1990; Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih.

¹² Milan Ževart, ista knjiga od str. 482 do 484.

¹³ Zbornik VI/13, dok. 63 na str. 209, dok. 64 na str. 211 in dok. 162 od str. 591 do 593; poročilo o političnem delu štaba 14. divizije z dne 7. maja, fase. 335/1 in poročilo politodela 14. divizije z dne 15. maja 1944, fase. 17/1 v arhivu IZDG; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Franci Strle po lastnih spominih.

¹⁴ Vse isto in Zbornik VI/13, dok. 113 na str. 386; Miroslav Stiplovšek. Šlandrova brigada na str. 349; Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih.

¹⁵ Zbornik VI/13, dok. 93 na str. 305 in 306, dok. 162 na str. 593 in dok. 163 na str. 640; Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji na str. 604; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Franci Strle, isto; Vlado Mišica, pripombe z dne 26. novembra 1990.

¹⁶ Zbornik VI/13, dok. 66 na str. 213 in 214; poročilo o političnem delu iz fase. 335/1 v IZDG; dnevnik Vlada Mišice

¹⁷ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 596 in 597, dok. 163 na str. 640 in dok. 187 na str. 707; dnevno poročilo za 9. maj 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dnevnik Nandeta Sedeja; kartoteka Tomšičeve brigade.

¹⁸ Zbornik VI/13, dok. 163 na str. 640 in dok. 187 na str. 707; poročilo o političnem delu z dne 7. maja 1944, fase. 335/1 v IZDG; Ivan Zore-Jernej, ustni vir.

¹⁹ Lojze Terčič: Spomin iz Štirinajste (rokopis) in po beležki z dne 8. junija 1978.

²⁰ Seznam političnega kadra I. UBTT; Zbornik VI/13, dok. 113 na str. 387; Stane Šušteršič-Boštjan: Kovači lepših dni na str. 122 in 123.

²¹ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 612 in 616.

²² Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 597, 601 in 602; Kristofovo poročilo, ukaz div. štaba in dnevna poročila za 7. in 8. maj 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija 1984; Viktor Cvelbar-Stane, pripomba 19/4.

²³ Zbornik VI/13, dok. 75 na str. 299, dok. 81 na str. 252 in 253, dok. 162 od str. 601 do 637 in dok. 163 od str. 640 do 643.

²⁴ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 604. dok. 186 na str. 703 in 704 in dok. 195 na str. 723; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 21 in 22.

²⁵ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 605. dok. 187 na str. 708. dok. 186 na str. 704 in 705. dok. 195 na str. 723 in 724; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 22; dnevno poročilo za 10. maj 1944. fase. 335/11.. Sonja (Polanca Bevk): Akcija na vlak in Helica (Helena Murovec): Srečanje z vermani. Rdeča zvezda št. 1 na str. 3. 4 in 10. fase. RI 1. tisk NOB v arhivu IZDG; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Viktor Martine po beležki z dne 12. maja 1983; Stane Zakrajšek po beležki z dne 26. junija 1984; Franc Mekina-Borut po beležki z dne 20. julija 1985; pojasnilo Slavka Brgleza z dne 8. oktobra 1990 in 16. januarja 1991; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

²⁶ Zbornik VI/13, dok. 162 od str. 606; Zbornik VI/14 dok. 54 na str. 209; rokopisno poročilo z dne 26. maja. fase. 335/1, in poročilo partijskega komiteja 14. divizije z dne 27. maja 1944. fase. 16/1 v arhivu IZDG; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Anton Dremelj-Ante kot malo prej.

²⁷ Zbornik VI/13, dok. 117 na str. 398, dok. 162 na str. 608 in dok. 195 od str. 724 do 726; Zbornik VI/14, dok. 48 od str. 185 do 190 in dok. 54 na str. 209.

²⁸ Zbornik VI/13, dok. 113 na str. 385 in 386 in dok. 162 na str. 609, 610 in 612; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 22 in dok. 48 na str. 186; dnevnik Vlada Mišice; Stane Zakrajšek po že omenjeni beležki.

²⁹ Zbornik VI/13 kot malo prej; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 22 in 23 in dok. 48 na str. 186 in 187; Anton Dremelj-Ante po beležki z dne 4. junija 1984; zapisnika o ogledih z dne 29. julija 1981 in 13. junija 1984; pismo župnika Franca Šmona z dne 8. septembra 1984; Franc Suhovršnik po zapisu z dne 14. maja 1990 in fotografija št. 1532/2 v fotobirki Muzeja narodne osvoboditve Maribor; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

³⁰ Zbornik VI/13 kakor že večkrat; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Anton Dremelj-Ante po že omenjeni beležki.

³¹ Zbornik VI/13, dok. 117 na str. 399 in dok. 162 na str. 613; Zbornik VI/14, dok. 48 od str. 186 do 188.

³² Dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Zbornik VI/13, dok. 113 na str. 386 in dok. 117 na str. 399; poročilo komiteja KPS pri štabu 14. divizije z dne 15. maja 1944. fase. 16/1 v arhivu IZDG.

³³ Franci Strle po lastnih spominih; beležka z dne 22. septembra 1983 in pojasnilo Štefana Navodnika z dne 23. julija 1990; isti Zbornik, dok. 113 na str. 386 in 387 in dok. 162 na str. 614.

³⁴ Vse isto; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja.

³⁵ Zbornik VI/13, dok. 117 na str. 398 in 399; poročilo štaba I. UBTT o političnem delu z dne 31. maja 1944. fase. 335/III v arhivu IZDG.

³⁶ Zbornik VI/13, dok. 113 na str. 387 in dok. 162 od str. 614 do 616; Zbornik VI/14, dok. 54 na str. 209; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Franciška Robnik. pojasnilo z dne 30. julija, in Krajevni urad Ljubno z dne 10. avgusta 1990.

³⁷ Dnevnik Nandeta Sedeja; Rdeča zvezda 1. fase. RI 1 tisk NOB, in poročilo o političnem delu z dne 31. maja 1944, fase. 335/III v arhivu IZDG; Franci Strle po lastnih spominih.

³⁸ Tomšičev glas 12. fase. T2 tisk NOB. in poročilo z dne 31. maja 1944 v arhivu IZDG: Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. julija 1984 na str. 4.

³⁹ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 618, 619 in 622; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja.

⁴⁰ Dnevnik Vlada Mišice; Ivan Mrmolja: Rekvizicija v Gornjem Gradu. Rdeča zvezda št. 2 na str. 3 in 4. fase. RII v arhivu IZDG; Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 619; pregled borcev Tomšičeve brigade iz občine Mozije; Anton Zagožen po beležki z dne 11. julija 1984; Anton Golob po pojasnilu z dne 19. julija in Pepca Frankovič po pojasnilu z dne 30. julija 1990.

⁴¹ Dragomir Benčić: Istorijat borbe 1942-1945. od str. 6 do 8 in str. liv arhivu VII. Beograd; dnevnik Nandeta Sedeja: poročilo komiteja KPS pri štabu 14. divizije z dne 27. maja 1944, fase. 16/1 v arhivu IZDG.

⁴² Evidenčni in anketni listi za Ivana Klemenca-Jurčka. Franca Bogataja-Rajka in Mirka Rajneja-Mitjo z življenjepisov v zgod. arhivu CK ZKS.

⁴³ Poročili komiteja KPS z dne 15. in 27. maja, fase. 16/1 in poročilo ZKM 14. divizije z dne 4. maja 1944, fase. 2/XI v arhivu IZDG.

⁴⁴ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 625 in 626.

⁴⁵ Dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Zbornik VI/13 prav tam; Jakob Mavrič, pojasnilo z dne 26. julija, Niko Tesovnik. pojasnilo z dne 2. avgusta in Jože Andolšek-Janko, pričevanje z dne 25. oktobra 1990; poročilo ZKM z dne 25. maja. fase. 22/XII. in seznam obv. voda z dne 1. julija 1944, fase. 336/Vv arhivu IZDG.

⁴⁶ Zbornik VI/13 kot malo prej; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 23 in dok. 54 na str. 209 in 210; poročilo z dne 25. maja 1944, fase. 339/1 v arhivu IZDG.

⁴⁷ Stane Zakrajšek po beležki z dne 26. junija 1984; dnevnik Vlada Mišice.

⁴⁸ Zbornik VI/13, dok. 162 od str. 618 do 628 in dok. 163 na str. 641.

⁴⁹ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 628; poročilo z dne 26. maja 1944, fase. 339/1 v arhivu IZDG; zapisnik o ogledu z dne 27. junija 1985.

- ⁵⁰ Isto poročilo. fase. 339/1 v arhivu IZDG; knjiga ranjenecv Tomšičeve brigade, izročil dr. Ivan Cestnik.
- ⁵¹ Isto poročilo, fase. 339/1 v arhivu IZDG; že omenjena knjiga ranjenecv; Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 682 in dok. 197 na str. 730 in 731; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 23 in dok. 129 na str. 604; podatki, ki jih je zbral Hinko Čop po sporočilih z dne 26. julija in 18. septembra 1990.
- ⁵² Dnevnik Nandeta Sedeja; Ivan Goltnik po zapisniku o ogledu z dne 27. junija 1985; Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 628, 630 in 631; Zbornik VI/14, dok. 129 na str. 604; Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada na str. 354.
- ⁵³ Poročilo z dne 26. maja 1944. fase. 335/1, in poročilo komiteja KPS pri štabu 14. divizije z dne 27. maja 1944. fsc. 16/1 v arhivu IZDG; Stane Zakrajšek kot malo prej; Apolonija Bevk-Sonja po beležki z dne 1. oktobra 1985; Ignac Zupanc-Nace, pojasnilo z dne 25. julija 1990.
- ⁵⁴ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 632 in 633 in dok. 200 na str. 735; Zbornik VI/14, dok. 129 na str. 604; poročilo o spopadu z dne 28. maja 1944. fase. 339/1 v arhivu IZDG; zapisnik o ogledu z dne 27. junija 1985.
- ⁵⁵ Ze omenjeno poročilo z dne 28. maja. fase. 339/1 in 15-dnevno poročilo z dne 15. junija 1944. fase. 329/1. Rdeča zvezda št. 2 na str. 12 fase. RII (tisk NOB) v arhivu IZDG; zapisnik o ogledu z dne 22. maja 1985; knjiga ranjenecv kot malo prej ter pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve briade.
- ⁵⁶ Zbornik VI/13, dok. 200 na str. 735 in 736 in dok. 162 na str. 633; pripis k že omenjenemu poročilu. fase. 339/1 v arhivu IZDG.
- ⁵⁷ Dnevnik Nandeta Sedeja, drugi viri so glede datumov netočni.
- ⁵⁸ Anica Gnezda in Tončka Babnik po pričevanjih z dne 14. julija 1990; dnevnik Nandeta Sedeja.
- ⁵⁹ Franci Strle po lastnih spominih.
- ⁶⁰ Zbornik VI/13, dok. 162 na str. 634; Zbornik VI/14, dok. 129 na str. 604; poročilo o akciji z dne 30. maja 1944. fase. 339/1 in Oskar (Jože Jenšterle): Naša brigada pri Celju. Rdeča zvezda št. 2. fase. RII (tisk NOB) v arhivu IZDG; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Franc Suhovršnik-Rajko po zapisu z dne 9. maja in Slavko Brglez po pojasnilu z dne 27. julija 1990.
- ⁶¹ Dnevnik Nandeta Sedeja; dnevni poročili za 30. in 31. maj ter 1. in 2. junij 1944. fase. 335/II. poročilo ZKM 14. divizije z dne 2. julija 1944. fase. 22/XI v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 3 na str. 34; knjiga ranjenecv Tomšičeve brigade; France Gruden-Svejk po beležki z dne 21. maja 1983; Franci Strle, lastni spomini.
- ⁶² Dnevnik Nandeta Sedeja; Franci Srle po lastnih spominih; Zbornik VI/14, dok. 126 na str. 596; zapisnik o ogledu z dne 27. junija 1985.
- ⁶³ Isti zapisnik o ogledu: Franci Strle, lastni spomini; zapisa o prepoznanju oseb na fotografiji št. 1532/2 z dne 26. aprila in 14. maja 1990; Peter Istenič. Moja puška. Rdeča zvezda št. 2, fase. RI 1 v arhivu IZDG.
- ⁶⁴ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; poročilo o akciji z dne 3. junija 1944, fase. 339/I, že omenjeno dnevno poročilo. fase. 335/11 in Oskar (Jože Jenšterle) po že omenjenem sestavku v Rdeči zvezdi št. 2. fase. RI 1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 47 na str. 183 in dok. 156 na str. 659; zapisnik o ogledu in Franci Strle kot malo prej; Viktor Martine po beležki z dne 12. maja 1983; Marjan Slatinšek po zapisu z dne 25. aprila 1990.
- ⁶⁵ Akcijsko poročilo, zapisnik o ogledu in Marjan Slatinšek kot malo prej; Zbornik VI/14, dok. 47 na str. 183 in dok. 155 na str. 656; dr. Milan Ževart, ista knjiga na str. 454; dnevno poročilo za 31. maj ter 1. in 2. junij 1944, fase. 335/11 in Jože Jenšterle-Oskar po že omenjenem sestavku v Rdeči zvezdi št. 2, fase. RII v arhivu IZDG; Slavko Brglez po beležki z dne 7. novembra 1981 in pojasnilu z dne 1. avgusta 1990; Janez Kramarič po pripombah z dne 8. septembra (na str. 9) in Vlado Mišica-Miha po pripombah z dne 26. novembra 1990; knjiga ranjenecv in pregled padlih. ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.
- ⁶⁶ Zbornik VI/14, dok. 47 na str. 183, dok. 155 na str. 656 in dok. 156 na str. 659; že omenjeno dnevno poročilo. fase. 335/11 in poročilo o akciji, fase. 339/1 v arhivu IZDG; Viktor Martine po že omenjeni beležki in Janez Kramarič kot malo prej.
- ⁶⁷ Dnevnik Nandeta Sedeja; Slavko Brglez. pojasnilo z dne 1. avgusta. Stane Poglajen-Uroš, pojasnilo z dne 2. avgusta, Pepca Pantar, pojasnilo z dne 4. oktobra in Janez Kramarič, pojasnilo z dne 16. oktobra 1990; Stane Režen, ustni vir iz leta 1978; knjiga ranjenecv Tomšičeve brigade, vpisi št. 7, 52, 56 in 63.
- ⁶⁸ Dnevno poročilo za 31. maj ter 1. in 2. junij 1944 kot malo prej; dnevnika Vlada Mišice in Nandeta Sedeja; Franci Strle po lastnih spominih; Zbornik VI/13, dok. 202 na str. 745.
- ⁶⁹ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; dnevno poročilo za 5. junij. fase. 335/11 in poročilo o spopadu z dne 7. junija 1944. fase. 339/1 v arhivu IZDG; zapisnika o ogledih z dne 22. maja in 27. junija 1985; Viktor Cvelbar-Stane. pripomba 46/4-5.
- ⁷⁰ Zbornik VI/14, dok. 126 na str. 596, dok. 54 na str. 214 in dok. 36 na str. 164.
- ⁷¹ Zbornik VI/14, dok. 130 na str. 605; poročilo o spopadu. fase. 339/1 v arhivu IZDG.
- ⁷² Vse isto; Janez Kramarič po zapisniku z dne 27. junija 1985.
- ⁷³ Zbornik VI/14, dok. 47 na str. 182, dok. 98 na str. 456 in dok. 130 na str. 605 in 606;

dnevno poročilo za junij, fase. 335/11, in poročilo o spopadu z dne 7. junija 1944, fase. 339/1 poročilo ZKMJ 14, divizije z dne 1. junija 1944, fase. 22/XI in Oskar (Jože Jenšterle): Beg vermanov v Mozi-ije, Rdeča zvezda št. 2 in Miha Goltnik: Borba z Wehrmanni pri Šmihelu, Rdeča zvezda št. 3, fase. RI 1 v arhivu IZDG; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; knjiga ranjencev Tomšičeve brigade, vpis št. 9; Janez Kramarič po beležki z dne 23. maja 1985 in po pripombah z dne 8. septembra 1990 na str. 10 in 11.

⁷⁴ Ista poročila kot malo prej, fase. 335/II, fase. 339/II, fase. 22/XI v arhivu IZDG; Zbornik VI/14. dok. 98 na str. 456; Viktor Cvelbar-Stane po pripombi 4674-5.

⁷⁵ Isto poročilo o spopadu, fase. 339/1 in Jaka (Jakob Kaker): Srečanje s policijo, Rdeča zvezda št. 2, fase. RI 1 v arhivu IZDG; Franc Suhovršnik-Rajko po zapisu z dne 9. maja 1990; Viktor Cvelbar-Stane po zapisniku o ogledu z dne 22. maja 1985 in pojasnilu z dne 7. avgusta 1990; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; Franci Strle po lastnih spominih.

⁷⁶ Dnevnik Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; dnevni poročili za 5. Junij in 6. junij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Viktor Cvelbar-Stane, pojasnilo z dne 7. avgusta 1990; Franc Suhovršnik-Rajko po že omenjenem zapisu.

⁷⁷ Dnevnik Nandeta Sedeja; Zbornik VI/14. dok. 36 na str. 190 in 191.

⁷⁸ Zbornik VI/14, dok. 27 na str. 130 in dok. 36 na str. 164; poročilo št. 75, dnevna poročila za 8., 9. in 10. junij 1944, fase. 335/II v arhivu IZDG; dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice.

⁷⁹ Dnevnik Nandeta Sedeja; imenovanji Kneževiča in Sedeja, fase. 335/III-6-a in b v arhivu IZDG; knjiga ranjencev Tomšičeve brigade, vpisa št. 17 in 108; Franci Strle, lastni spomini.

NAPADALNI POSEGI Z OPORIŠČ NA POHORJU, KONJIŠKI GORI IN NA PAŠKEM KOZJAKU V JUNI JU IN JULIJU

Priprave na sočasne napade v prid druge fronte

Po dolgem pričakovanju in vsestranskih pripravah se je 6. junija 1944 naposled vendarle začela angloameriška invazija na francosko kopno. Ta zavezniška poteza je Hitlejevo poveljstvo popolnoma presenetila, med zaslužnjenimi evropskimi ljudstvi pa prebudila up v skorajšnjo osvoboditev.

Z izkrcajem v Normandiji se je začel edinstven podvig na Zemlji. Uspešen vdor skozi Hitlejev atlantski zid je skušalo zagotoviti 37 divizij (4 padalske, 10 oklepnih in 23 pehotnih), 10.521 bojnih in 2316 transportnih letal ter 1213 bojnih, 4126 izkrcevalnih, 864 trgovskih in 736 pomožnih ladij, ki so imele v svojih sestavah kar 2.870.000 ljudi. Kljub vsej tej ogromni množici vojaštva, oklepnikov, letal in plovnih enot operacije sprva niso tekale po načrtu, kajti zastavljene cilje, določene za prvi dan desanta, so invazijske okrepitve dosegle šele čez sedem dni ali 13. junija. Tega dne so imeli zahodni zavezniki na mostišču v Normandiji 16 divizij, 54.000 vozil ter 104.000 ton vojaških potrebščin in opreme s 326.000 ljudmi. Vse pa še ni bilo dovolj, ker je medtem tudi Nemcem uspelo zbrati 16 divizij, tako daje bil izid bitke za Normandijo še negotov.

V takih razmerah je bil še kako pomemben vsakršen udarec po nemških prometnih povezavah, ne samo v neposrednem zaledju na francoskih tleh, kjer so bile akcije francoskih partizanov natančno usklajene in podrejene zavezniškemu vojaškemu načrtom,¹ temveč po vsej zasedeni Evropi, kjerkoli bi lahko Nemci vzeli proste enote ali jih premikali z namenom, da jih prepeljejo v Francijo in uporabijo proti zavezniškim invazijskim enotam.

Toda na slovenskem ozemlju se je kazala potreba po večjem uničevanju železnic tudi zaradi zavezniške ofenzive v Italiji, ki se je začela 11. maja z boji za preboj Gustavove linije in je 4. junija omogočila zavzetje Rima, nato pa je s pojemajočo ostrino trajala še vse do prvih dni julija 1944, ko je Nemcem le uspelo zavezniško prodiranje ustaviti na črti Piza-Rimini in tam organizirati odpor na tako imenovani Gotski liniji.²

Rušenja železniških prometnic prek slovenskega ozemlja se je Glavni štab NOV in PO Slovenije lotil strokovno in načrtno. Njegov operacijski oddelek je že 4. junija napisal povelje za nov napad na Štampetov most, pa tudi za Litijski ali most pri gradu Pogonik. Vsebovalo je natančna navodila za miniranje mostov glede na njihovo zgradbo, za izračun potrebnih količin razstreliva, za načrtovanje zavzetja in za uijenje minercev, priložil pa mu je tudi skice. To povelje je bilo odposlano v štab 7. korpusa, toda dan pozneje (5. junija) je bilo povelje s podobno vsebino poslano še štaboma 9. korpusa na Primorskem in 4. operativne cone na Štajerskem. Štab 9. korpusa bi moral del enot poslati na progo Ljubljana-Trst zaradi sodelovanja z enotami 7. korpusa, druge pa usmeriti k Soči in Bači na progo Trst-Gorica-Jesenice ter v Goriška Brda na progo Gorica-Videm. Enote 4. operativne cone pa je usmeril na proge Litija-Zidani most-Celje-Maribor, Maribor-Dravograd in Zidani most-Zagreb z nalogo, da uničijo most čez Savinjo pri Tremerjah.

Že 6. junija je tehnični oddelek glavnega štaba razposlal tudi podrobno navodilo o načinih miniranja, izboru naprav, točk in stikov na železniških prometnicah (in cestah) s skicami in natančnimi izračuni količin razstreliva za posamezne mostove, predore in nadvoze, med katerimi so bili posebej omenjeni most pri Zbelovem, predor Lipoglav in most pri Tremerjah. Poleg tega je v tem navodilu predpisana tudi moč minerskih skupin, ki naj bi imele po tri izuijene minerce in še po sedem pomočnikov za prenašanje razstreliva; to pa naj bi veljalo tudi za minerske vode pri odredih in brigadah.³

Neodvisno od teh povelj ali navodil in na podlagi odredbe maršala Josipa Broza-Tita, ki je bila prebrana javno prek radia kmalu po začetku invazije v Normandijo, da morajo vse enote NOV in PO Jugoslavije nemudoma preiti v splošno ofenzivo, je štab 4. operativne cone 7. junija 1944 izdal štabu 14. divizije odredbo, da mora takoj zbra ti svoje brigade na Pohorju, jih pregledati in pripraviti za večje akcije. Ta odredba je okvirna in precej splošna z že znanimi nalogami o pospešenem novačenju vseh za orožje sposobnih moških, o izvajanju večjih akcij vse divizije ali posameznih brigad, za napade iz zased na avtokolone ter za rušenje, prekopavanje in zasekovanje cest. Posebej pomembna pa je ta odredba zato, ker trem brigadam 14. divizije določa novo operacijsko območje, namreč jugovzhodni del Pohorja v trikotu med glavno cesto Maribor-Slovenske Konjice in namišljeno črto Mislinja-Paški Kozjak-Vojnik, pa tudi zato, ker jim naroča, da morajo aktivirati minersko sabotažne skupine in jih poslati na rušenje želenic v skladu s prejšnjimi odredbami.

Tomšičeva brigada ni imela svojega minerskega voda že vse od

Trije tovariši iz Štaba Tomšičeve brigade: namestnik političnega komisarja Tone Turnher (levo), komandant Ivan Kovačič-Efenka (sredina) in politični komisar Vlado Mišica-Miha (desno). Fotografijo je posnel podporočnik Jože Petek 14. aprila 1944 pri Sv. Antonu v Podvolovljeku

nesreče v Hoboličih, ker tudi ni imela angleškega plastičnega razstreliva. Toda po zavezniški invaziji na obalo Normandije se ji je obetalo, da ga bo dobila. Šest zavezniških letal je namreč prve večje količine odvrгло na Pohorje že v noči na 9. junij. Ker je močan veter nekatera padala raznesel daleč proti Zrečam in ker je Zidanškova brigada do spuščališča prišla z enodneвно zamudo, so Nemci okoli Resnika dobili precej razstreliva, ga odpeljali (12 sodov) ali uničili (4 sode), večjo količino razstreliva, 12 puškomitraljezov, 44 brzo-strelk, 4 protitankovske puške ter 90 navadnih pušk, 300 srajc, veliko streliva in drugih potrebščin pa je conskemu štabu in Bračičevi brigadi uspelo rešiti. To pa je pomenilo, da se Tomšičevi s prihodom na Pohorje obetajo znatne pridobitve v oborožitvi in razširitvi njenih bojnih sposobnosti.⁴

Major Ivan Kovačič-Efenka in politični komisar Tomšičeve Vlado Mišica-Miha pa tudi divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin, ki se je še zmeraj zadrževal pri štabu Tomšičeve brigade, so se daljnosežnosti dogodkov na atlantski obali dobro zavedali. Zato

sta Efenka In Miha hotela podrejene bataljone kar najhitreje pripeljati v divizijsko sestavo na Pohorje. Premik od Sv. Helene in Šmiklavža skozi Mislinjsko dolino, oziroma čez železniško progo in cesto Slovenj Gradec-Mislinja, seje začel zvečer 10. junija 1944. Potekal je urejeno in brez spopadov z nemškimi enotami, ki so varovale progo. Že v urah po polnoči (11. junija) so bili trije bataljoni pri Pridgajju in Zakržniku na Golavabuki, brigadni štab pa se je nastanil pri Turičniku. Za varovanja sta skrbela: 1. bataljon proti Šmartnemu in proti Slovenjemu Gradcu, 3. bataljon pa proti Dovžam in Mislinji, 2. je stražil samo nastanišče.

Čez danje potekal vojaški in politični pouk, v 3. bataljonu pa so politične ure opustili, ker je bila nedelja. Borce je še zmeraj najbolj zanimal začetek druge fronte v Normandiji.

Zvečer je moral iti 2. bataljon v dolino po hrano. Z njo seje bilo treba oskrbeti vsaj za tri dni. Toliko živeža pa je bilo mogoče dobiti samo v šmarškem mlinu, kjer so ga dobili z zasežbo. To je zahtevalo precej časa in napora, tako da se je odprava iz Šmartnega pri Slovenjem Gradcu vrnila z živežem šele 12. junija proti jutru. Po obedu, ob štirinajstih, seje brigadna kolona povzpela do Velikega sedla na Pungartu (kota 1371), od tam pa je pešačila čez Otiše (kota 1416), mimo Jezerskega in Mulejevega vrha (koti 1537 in 1533) na Roglo (kota 1517). Pohod seje končal ob dvaindvajsetih, nakar so morale enote prenočiti na prostem, večinoma pod nizkimi smrekami.

Na dan 13. junija je imela Tomšičeva brigada samo manjši sprehod. Odšla je na Pesek (kota 1423). Ker je medtem prispela pošta o prihodu divizijskega štaba, seje s Peska skupaj z Bračičevo spet vrnila na Roglo.⁵

Do stika z divizijskim štabom je prišlo šele 13. junija 1944 ob desetih. Takrat seje od Tomšičeve poslovil Dragomir Benčič-Brkin, pridružil pa se ji je Peter Mendaš-Iztok, član divizijskega politodela, ki je ravno tistega dne prišel na Pohorje s Šercejjevo brigado. Najprej je poskrbel za izbor treh obetavnih tovarišev, ki so odšli na nižji tečaj KPS. Tega je pri Zidanškovi brigadi pripravil in vodil dr. Helij Modic. Na njem pa seje usposabljal 13 slušateljev: šest iz Zidanškove, eden iz Koroškega odreda, po trije iz Šerčerjeve in Tomšičeve brigade. Kdo so bili ti slušatelji, ni znano.⁶

Za pouk je ostalo na voljo le popoldne 13. junija. Toda politična ura je bila samo v 2. bataljonu, kjer so debatirali o invaziji v Normandijo, v 1. in 3. bataljonu pa so posvetili večerne ure pevskim vajam. Temeljit vojaški in politični pouk je bil 14. junija. Dopoldne so enote vadile vojaški korak, se spoznavale s stražarsko in patroljno službo ali pa so se tudi razvijale v strelce. Popoldne je imel

1. bataljon predavanje iz slovenske zgodovine. Govoril je vodja pro-

pagandnega odseka 14. divizije Janez Perovšek-Pelko, o vojnih dogodkih zadnjih dni pa je spregovoril dr. Lado Lovrenčič. O zgodovini Jugoslovanov so govorili tudi v 3. bataljonu, v 1. o zasedanju AVNOJ-a, v 2. in 3. bataljonu o invaziji v Normandiji, o vprašanjih lastnine, reda in zakonitosti.⁷

Med bivanjem na Rogli sije Tomšičeva brigada iz zamaskiranih skladišč štaba 4. operativne cone priskrbela razstrelivo in miner - ske pripomočke. Dobila je 500 kilogramov razstreliva nobel 808, iz letal odvrženo pehotno orožje pa je ostalo še naprej v skladiščih.

Dobava plastičnega razstreliva in drugih pripomočkov za miniranje, ki so jih angleška letala spustila okoli Rogle v noči na 9. junij, je omogočila, da so se minersko sabotažne skupine osnovala pri vseh trehbrigadah 14. divizije. Imamo trden dokaz, da so 15. junija 1944 te skupine že obstajale. V Tomšičevi brigadi je bil ustanovljen miner - ski vod, najmanj z dvema desetinama, ki mu je poveljeval Martin Viher, rudar iz Velenja, od prvih minercev pa poznamo tudi Ivana Mežo iz Saleka in Stanislava Klanjška iz Črne pri Kamniku.

Brigada se zaradi ustanovitve minerskega voda številčno ni okrepila. Število partizanov (po spisku) seje od 31. maja povečalo le za pet, vendar se je število ranjenih, ki so se zdravili ali bivali v bolnišnicah, tudi povečalo od 10 na 27. Tako so jih 15. junija 1944 v enotah našteali samo 302. Komaj kaj boljše je bilo glede oborožitve; v tem razdobju se je okrepila le za dva lahka mitraljeza, en lahki minomet, dvanajst pušk in dve pištoli, tako daje imela poslej: 3 težke in 16 lahkih mitraljezov, 4 lahke minomete, 1 protitankovsko puško ter 155 pušk in brzostrelk.

Zaradi ustanovitve minerskega voda seje povečala torej le njena rušilna moč. Najpomembnejše pri tem je bilo, daje imela poslej vse možnosti za rušilne akcije na železnici, zlasti pa za uničevanje cestnih mostov in utrjenih zgradb v nemških in vermanskih postojankah.⁸

Do večjega premikaje prišlo 15. junija ob devetih, ko seje morala Tomšičeva pridružiti Šercerjevi in Bračičevi brigadi ter skupaj z njima oditi mimo Miznega (kota 1440) do Klopnega vrha (kota 1260, pravzaprav do tamkajšnje koče), ob 19 in trideset minut pa spet nazaj na Roglo, kamor seje vrnila 16. junija ob enih po polnoči. Do vrnitve na Roglo je prišlo zaradi brzojavnega povelja Glavnega štaba NOV IN PO Slovenije z dne 5. junija 1944, ki ga je kurir z Moravškega prinesel šele 15. junija. Po sprejemu te brzojavke so se v štabu 4. operativne cone odločili za združeno akcijo 14. divizije na magistralno progo Maribor-Celje-Zidani most med železniškima postajama Poljčane in Hotunje.

Ko so bile tri brigade že spet na Rogli - 16. junija, je na Pohorje

prišel še specialni kurir s pisnimi povelji glavnega štaba (z dne 5. in 6. junija 1944) za začetek obsežne ofenzive enot 4. operativne cone na prometne povezave na Štajerskem, v Zasavju in Posavju, o katerih je tekla beseda v začetku tega poglavja.⁹

Po vsem tem nam postane več kot jasno, zakaj brigade 14. divizije še celih devet dni po začetku angloameriškega vdora v Normandijo niso izpeljale niti ene akcije, ki bi šla v prid te grandiozne vojne operacije. Toda to pomanjkljivost je vsaj deloma nadomestil 7. korpus, kije medtem s štirimi brigadami 15. divizije napadel, zavzel in pognal v zrak Štampetov most. Boj zanj se je začel 12. junija ob 19. uri in 45 minut, most pa je bil uničen že ob 20. uri in 15 minut. Torej je celoten napad trajal komaj pol ure, to pa priča o izredni poveljniški in vsestranski bojni sposobnosti slovenske partizanske vojske na ozemlju nekdanje Ljubljanske pokrajine.

Enote 9. korpusa sprva niso imele takih uspehov. Bile so prešibke. Briško-beneški odred je 13. junija sicer razstrelil škarpo in s tem zasul progo Gorica-Plave, cesto Vrhovlje-Plave pa je le zasekal. Miniranje škarpe je ponovil tudi 14. junija. Toda napad Idrijsko-tolminskega odreda na Kamno in Volaije v noči na 14. junij se ni posrečil; v zrak sta bila pognana samo dva cestna mostova privasi Selišče. Pomembnejši in uspešnejši bil napad 31. divizije na železniško progo med Podnartom in Radovljico. Napada na predor pri Radovljici in na postojanko v Podnartu, ponoči s 17. na 18. junij, se sicer ništa posrečila, toda Gradnikova brigada je razstrelila 24 metrov dolg železniški most čez Lipnico, dva železniška nadvoza (dolga od 8 do 14 m) in dva železniška mosta med Podnartom in Besnico (dolga od 8 do 10 m). Vsa pričakovanja pa je preseгла ofenziva 9. korpusa na železnico v Baški grapi, čeprav se je začela šele 29. junija, trajala pa je do 3. julija 1944.

Četu di so vsi ti napadi na železniške povezave zamujali, so vendarle neizpodbiten dokaz, kako nesebično so si slovenski partizani prizadevali, da bi olajšali položaj zaveznikov na mostišču v Normandiji.¹⁰

Dopoldne 16. junija so imeli v štabu 4. operativne cone že izoblikovano zamisel o ofenzivi 14. divizije na železniško progo Maribor-Celje. Da bi tej odredbi dali slovesen poudarek, so ob desetih dopoldne na Rogli sklicali zbor vseh treh brigad, ki so jih pregledali: politični komisar 4. operativne cone Jože Borštnar, namestnik komandanta Alojz Kolman-Marok in načelnik štaba cone Franc Poglajen-Kranjc. Sledil je kratek nagovor o pomenu izkrcanja zahodnih zaveznikov na normandijski obali in o nalogah partizanskih enot na Štajerskem, ki morajo preiti v vsesplošno ofenzivo.

Sledilo je branje povelj o imenovanjih poročnika Milenka

Kneževiča za komandanta in Ferdinanda Sedeja-Nandeta za namestnika političnega komisaija 13. SNOB Mirka Bračiča ter še vseh drugih imenovanj, ki jih za Tomšičevo brigado že poznamo.

Poleg tega so ob tišti priložnosti prebrali še tri odredbe, ki jih je vrhovni komandant Josip Broz-Tito podpisal že 23. in 25. aprila 1944, a je bilo potrebnih kar 52 dni, da so dosegle štajerske partizane na Pohorju.

Prva je predpisovala, da se naziv namestnik političnega komisaija spremeni v naziv pomočnik političnega komisaija in da bodo pomočniki političnih komisarjev od tedaj dalje poleg dotedanjih dolžnosti opravljali tudi dolžnost pooblaščenca personalnega odseka.

Druga je ukinjala dotedanji pozdrav s stisnjeno pestjo in uvajala običajni vojaški pozdrav z iztegnjenimi prsti tako, da se srednji prst dotika desne strani čela ob robu vojaške kape. Potemtakem je bil uveden vojaški pozdrav prejšnje jugoslovanske vojske. Ta odredba je šla na roko sporazumu med maršalom Josipom Brozom-Titom, predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, in

Skupina borcev 2. bataljona Tomšičeve na Skomarju 1 7. junija 1944. Od leve proti desni sedijo: komandir 1. čete Jože Zabukovec-Miklavž, komandir 2. čete Jože Pečnikar-Lev, Jože Škufca-Martin (namestnik komandanta 3. bat.), namestnik komandanta 2. bataljona Stane Šušteršič-Boštjan, komandant bataljona Ivan Zore-Jernej, puškomitraljezec Lojze Sovinšek, namestnik komandirja 2. čete Rudi Bertoncej. Od leve pa stojijo: bataljonski sekretar ZKM Franci Strle (brez glave), vodnik Rok iz Gornjega Grada, neznan, politdelegat Ivan Golob z Gozda pri Kamniku in vodnik 3. voda 2. čete Anton Andoljšek

Ivanom Šubašićem, predsednikom jugoslovanske kraljeve vlade v Londonu, kl sta ga na Visu podpisala prav 16. junija 1944. O tem so bili še istega dne obveščeni tudi borci 14. divizije na zboru vrh Rogle.

Tretja odredba je prepovedovala nošenje nepredpisanih kap. Redne enote NOV in PO Jugoslavije so smele nositi le kape, ki smo jih na Slovenskem označevali s pojmom titovke.¹¹

Navzlic naštetim novostim in še mnogim drugim spodbudnim novicam je ravno 16. junija prišlo v 3. bataljonu Tomšičeve do prvega organiziranega pobega. Iz brigade so ušli: politdelegat Jože Grahek in Jože Babnik, oba iz Brinja, vodnik Franc Kovač iz Podgorice ter desetar Lojze Mozetič in Nikolaj Slavnik iz Ihana, ki so prišli k partizanom 13. aprila 1944. Kaže, da jih je poleg vsakovrstnih naporov najbolj vznemirjal strah pred smrtjo, ker je imela brigada v zadnjih treh bojih hude izgube (devet mrtvih). Očitno jih je posebno pretresla zlasti smrt njihovega rojaka Ivana Mežnaja iz Ihana, očeta dveh majhnih otrok, ki je skupaj s tremi drugimi partizani padel 27. maja pri Šmihelu nad Mozijem. Seveda si z begom niso veliko prebrali. Prvi trije so bili toliko poštene, da so se izmaknili prehodu na stran sovražnikov, Mozetič in Slavnič pa sta končala pri domobrancih.

Te ubežnike so ugotovili po premiku z Rogle na Skomaije, kamor so brigadni štab ter 1. in 2. bataljon odšli 16. julija popoldne. V tej znameniti vasi je Tomšičeva imela nalogo, da mora poskrbeti za varovanje divizijske razvrstitve proti Zrečam. Hkrati s tem je bilo treba nabaviti živež. Ponj je moral iti 3. bataljon, ki gaje spremljal brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha. S tem namenom so obiskali tri vasice: Sv. Jungert (zdaj Gorenje pri Zrečah), Brezovje nad Zrečami in Črešnovo. Hrano so dobili z nakupom.

Ker je bil 3. bataljon vso noč na nogah, so tam čez dan 17. junija poskrbeli le za čiščenje orožja, v 1. in 2. bataljonu pa je poleg čiščenja orožja potekal tudi vojaški in politični pouk. Komisaiji so govorili zlasti o pomenu rušenja prometnih povezav, o obnašanju do prebivalstva in spoštovanju verskih čustev ter o prepovedi grdega govojenja in kletvin. V 1. bataljonu so imeli tudi sestanek z vodniki, politdelegati in desetarji, na njem pa so pretresli naslednje točke: politično in vojaško delo v bataljonu in na terenu, odnos do domačega prebivalstva, konspiracija, odnos do tovarišic in kritika. Komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej se je domislil, da bi bilo dobro, če bi na Skomaije ohranili lep in trajen spomin, zato so se blizu skomarske šole fotografirali.¹²

Časa za daljše bivanje na Skomarju ni bilo. Že dopoldne 17. junija 1944 so brigadni štabi dobili povelje štaba 14. divizije, na podlagi katerega naj bi Tomšičeva brigada s 1. bataljonom in miner-

skim vodom napadla nemško stražo na mostu čez Dravinjo pri Zbelovem, most zavzela in rastrelila z miniranjem nosilcev, z 2. bataljonom naj bi postavila zasedo ob progi proti Poljčanam pri Stari vasi in Spodnjih Lažah, 3. bataljon pa zadržala v rezervi med mostom pri Zbelovem in zasedo pri Stari vasi. Šercerjeva bi morala z dvema četama napasti stražo pri predoru Lipoglav, jo uničiti, potem pa predor razstreliti. Ražen tega bi morala poslati eno četo v zasedo k Dobovcu, kjer bi morala progo zaminirati in zasekati, da bi zavarovala smeri proti Zbelovem in Ponikvi, drugi bataljon pa bi morala poslati v zasedo proti Ločam in Žičam (h koti 368 pri Klokočovniku), da bi zadržala morebiten prihod sovražnikov iz Konjic. Bračičeva brigada pa bi morala sočasno temeljito zaminirati cesto Bukovžlak-Goričica-Ponikva in narediti barikade med Brezjem in Goričico, ražen tega pa še zaminirati železniško progo pri Opoki ter jo začeti rušiti tudi drugače. Nato naj bi prikrito nadaljevala pohod čez Voglajno proti železniškemu mostu pri Tremerjah, ki naj bi ga zavzela in razstrelila naslednjo noč, kar je bila njena glavna naloga.

Te akcije na železnici bi se morale začeti v noči na 19. junij 1944, zato so morale enote odriniti na pot brez odlašanja, čeprav se je obetalo strahotno deževje. Tomšičeva brigada se je spustila s Skomarja navzdol 17. junija ob 20. uri in 30 minut.¹³

Smola na mostu pri Zbelovem in sprehod čez Boč

Most čez Dravinjo pri Zbelovem je bil daleč od Skomaija, zato se je bilo treba dvotirni železniški progi Maribor-Celje najprej približati, torej doseči vmesna izhodišča na pobočjih Konjiške gore, in sicer popolnoma neopaženo. Temačno nebo, kije obetalo slabo vreme, je bilo za tak namen dobrodošlo, zato si poveljniki sprva niso delali skrbi zaradi padavin. Toda še pred prihodom do Ljubnice in Prevaia je začelo deževati kakor iz škafe, nato pa je lilo vso dolgo noč. Potoki so prestopili bregove, se razlili po poteh in globelih, da si je bilo treba utirati nove steže, ki pa so se kaj kmalu tako razmehčale, da so partizani komaj pulili čevlje iz blata. Poleg tega je bila tema kot v rogu, pa je nek možak z vrečo razstreliva na hrbtu zamenjal narasli potok za cesto, skočil vanj in začel gagati. Nihče mu ni mogel pomagati, da bi se rešil.

Pohod do Kamne Gore je trajal dvakrat tako dolgo, kot bi bilo treba, ražen tega pa so bili borci tako premočeni, daje kar teklo od njih. Čez dan 18. junija so enote počivale in se sušile, samo ena četa je ostala v zasedi pri Vratcah, da bi lahko zavrnila morebiten prihod sovražnikov po brigadni sledi.¹⁴

Prikrajšani za počitek so bili kuharji in intendant, ki so morali poskrbeti vsaj za dva obroka izdatne hrane, pa tudi poveljniki, ki so morali skrbno preštudirati dobljene naloge. Štab 14. divizije, ki se je zadrževal pri Šercejevi brigadi, je v že omenjenem povelju tudi ukazal, da se bodo tri brigade po akcijah na železniški progi razšle. Tomšičeva bi morala od Zbelovega oditi na vzhod v okolico Boca (kota 979), kjer naj bi se pripravila za napad na predor pri Črešnjecvu med postajama Slovenska Bistrica in Pragersko, ki bi ga morala zaminirati že naslednjo noč. Morebitne ranjence ob napadu na zbelovski most naj bi izročila Šercejevi brigadi, ki bi morala iz okolice Lipoglava oditi na Konjiško goro, od tam pa na Pohojje. Isto je veljalo za Bračičevo brigado, ki bi se morala premakniti mimo Štor do Pečovnika in že naslednjo noč napasti most pri Tremejajah. Vse te premike in akcije naj bi brigade izkoristile za novačenje, Šercejeva in Tomšičeva pa bi morali med vračanjem na Pohojje nabrati tudi čim več tečne hrane za partizanske bolnišnice in druge postojanke osvobodilnega gibanja na Pohorju.

Toda največjo pozornost je bilo treba vendarle posvetiti napadu na železniški most pri Zbelovem oziroma akcijam, ki so bataljone čakale v noči na 19. junij. Ker je bilo vse odvisno od zavzetja mostu, so se v štabu Tomšičeve sporazumeli, da se bo brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka pridružil enotam 1. bataljona, namestnik političnega komisarja Tone Turnher pa 2. bataljonu, ki bo moral akcijo braniti z zasedo pri Stari vasi. Brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha se je odločil za 3. bataljon, ki bi moral počakati v rezervi pri vasici Penoje (glej skico št. 12 na str. 484). Napad bi se moral začeti 19. junija ob enih po polnoči.¹⁵

Major Efenka se je dobro zavedal velike daljave in slabih poti do izhodišča za napad, zato je poskrbel, da so bataljoni odšli s Kamne Gore že v nedeljo ob 19. uri in 10 minut, koje bil še dan. Najprej so se spustili do Starih Siemen, nakar so hodili po cesti mimo Zičnice do Škednja, kjer so zavili proti Suhadolu. Toda cesta je bila na več krajih poplavljen, tu in tam je bilo treba vodo gaziti do kolen, ponekod pa se je bilo treba poplavam celo ogibati, zato je brigadna kolona mimo Žič in Loč pri Poljčanah do vasi Mlače prispela z enourno zamudo. Na Mlačah se je brigada razdelila.

Tretji bataljon, ki je bil določen za rezervo, se je brž premaknil do vasi Penoje. Tam so se njegove enote nastanile ob enih in trideset minut.

Drugi bataljon je odhitel v zasedo pri Stari vasi skozi Zbelovo tako, da je most obšel, potem pa je pot nadaljeval po cesti proti Lušečki vasi, kamor je prispel ob dveh po polnoči. Ker ob križišču ceste z železniško progo zaseda zaradi poplav Ličence ni bila mogoča,

je pri Stari vasi pustil samo en vod s skupino minercev pod vodstvom namestnika bataljonskega komandanta Staneta Šušteršiča-Boštjana z nalogo, da razstrelijo železniško progo na križišču, tako da bo obenem s tirnicami uničena tudi cesta. Bataljonska glavnina se je vrnila k Sp. Lažam, kjer se je ena četa razvrstila v засedo po hišah, en vod s težko brečo pa je zasedel vzpetino nad mlinom na Dravinji, od koder je imel dober pregled nad cesto in je četi lahko ščitil umik na desni breg Dravinje.

Prvi bataljon se je proti železniškemu mostu čez Dravinjo napotil v dveh kolonah. Ena četa je prodirala po desnem bregu reke ob Zbelovski gori, druga pa po levem skozi Penoje, da bi do mostu prišli z obeh strani istočasno (glej skico št. 12.). Tudi to se je zgodilo ob dveh po polnoči. Nemška straža je bila tako presenečena, da je z mostu zbežala brez strela. Nadaljnja naloga 1. bataljona je bila samo še ta, daje poskrbel za varovanje mostu z obeh strani, rušilno delo pa je pripadlo minercem.¹⁶

Toda prave teža ve so se tedaj šele začele. Zbelovski most je imel razpon dobrih 25 metrov, razpet pa je bil prek štirih podpornikov iz granitnih kvadrov, v katerih pa ni bilo mogoče najti minskih vdolbin, ki bi omogočile vsestranski izkoristek razstrelilne moči. Minerei so si skušali pomagati tako, da so na podporna stebra nalepili dve mini po 15 kg razstreliva, ki naj bi naredili potrebni vdolbini za močnejši minski polnitvi. Žal je bil učinek teh min neznaten, podpornika sta bila komaj nekoliko opraskana. Minercem ni kazalo nič drugega, kot da so zraven podpornika skopali jašek, v katerega so natlačili 150 kg razstreliva nobel 808, potem pa vse skupaj dobro zadelali. Vendar je bilo njihovo delo zaman. Med zatikanjem detonatorja očitno niso bili dovolj natančni in tako se je zgodilo, da ni prišlo do eksplozije, temveč se je razstrelivo le vnelo, nato pa zgorelo z velikim oranžnim plamenom, ki je razsvetlil vso okolico daleč stran od mostu. Torej smola brez primere!

Razčlenjevalci štaba 4. operativne cone so krivdo za ta neuspeh iskali predvsem v neizkušenosti minercev, toda vzroki so bili mnogo globlji. Povsem očitno je, da za miniranje mostu niso bili zbrani vsi potrebni obveščevalni podatki. Kako bi se sicer moglo zgoditi, da so minerei začeli iskati minske komore šele po zavzetju mostu. Da teh komor v podpornikih ni, bi bilo treba vedeti že prej, ne pa da so minerei izgubljali čas še s tem. Izguba časa povzroči naglico, tej pa sledi živčnost in zmanjšana pozornost za potankosti celo pri čisto preprostih opravilih. Tudi to, da so podporni stebri zgrajeni iz granita, bi morali vedeti že poprej. Verno pa, da celo tehnični oddelek glavnega štaba ni upošteval snovne trdote v podpornikih in je za miniranje zbelovskega mostu zračunal le 200 kg razstreliva, kar bi komaj za-

dostovalo za podpornike iz apnenca. Na podlagi vsega tega kaže poudariti, da razstrelitev mostu pri Zbelovem ne bi bila dala želenega rezultata, tudi če se razstrelivo ne bi vnelo in spuhnilo v nič.¹⁷

Ker je major Ivan Kovačič-Efenka spoznal, da zbelovskega mostu ne bo mogoče porušiti, je minercem ukazal, naj minirajo tračnice in druge železniške naprave ob progi. Z razstrelivom so uničili 14 tračnic in na dveh krajih podrli nasip.

Podobno so ravnali minerei, ki so bili dodeljeni zasedi 2. bataljona pri Stari vasi. Uničili so 4 tirnice in kretnico, bataljonska glavnina pri Spodnjih Lažah pa je takrat popolnoma razdejala telefonsko centralo in raznovrsto orodje v bližnji čuvajnici. Če k temu prištejemo še politična gesla, ki so jih napisali člani ZKM po zidovih okoliških hiš, je bilo to tudi vse, kar je nameraval narediti 2. bataljon. Na možnost, da bi razstrelili železniški most čez Ličenco, se ni spomnil nihče. Med temi akcijami je iz Maribora privozil osebni vlak, vendar seje ustavil že po prvem rafalu, potem pa odpeljal nazaj.

Tretji bataljon ni imel spopadov, njegove patrulje so le novačile. Zbrale so samo štiri novince, en prostovoljec pa se je pridružil

1. bataljonu.

Medtem se je približal jutranji svit, zato so se ob petih in 10 minut vsi trije bataljoni umaknili stran od železniške poge, nato pa so prek Zgornjega Ljubičnega odrinili proti Zgornjemu Gabrniku, kjer je bilo določeno brigadno zbirališče. Preiti je bilo treba še cesto Poljčane-Podplat. In ko so prišli do nje pri vasi Lovnik in prehod zavarovali z zasedama, je bila ura že skoraj osem. Nemške oblasti se tega sploh niso nadejale, zato ni čudno, da je v zasedo zavozil poštni avtobus. Partizani so ga takoj ustavili in preiskali, če ni morda v njem kak nemški vojak ali policist. Edino, od česar so si obetali koristi, so bile vreče s pošto, zato so jih zasegli.

Pripetljaj s poštnim avtobusom pri vasi Lovnik ni zmotil pohodnega ritma. Bataljoni so hojo nadaljevali v gosjem redu, in to tako, daje brigadna kolona obšla Dreveniško goro (kota 786) po prisojni strani (glej isto skico). Nato je zavila mimo Petka in 19. junija ob enajstih prispela do Sv. Majete pri Hrastovcu (kota 791). Intendant Gabrijel Pugelj je že med potjo opravil prisilni odkup pri Ignacu Šeligi v Gradiškem Dolu. Med drugim je pri njem dobil 98 kg različnih živil, 30 kg mila, 3 obleke, 2 para čevljev in jahalno sedlo, zasegel pa je državnega bika, težkega 700 kg. Pri Francu Štepanu, v istem kraju, pa je odkupil 40 kg krompirja.¹⁸

V nastaniščih okoli Sv. Marjete so enote počivale, ražen najnujnejših zavarovanj in obveščevalnih patrulj. Utrujeni in spanca potrebni so bili vsi s poveljniki vred. O nočni akciji niso razglabljali.

li, uspehi so bili piòli. Vsi bi nanje najraje pozabili, saj se je akcija v glavnem ponesrečila.

Veliko boljši uspeh je dosegla Šercejeva brigada, ki je dobila zapoved, da zavzame in razstreli železniški predor pri Lipoglavu, istočasno pa je brigadni štab sklenil napasti tudi nemško postojanko v Ločah.

Odrezali sta se zlasti 1. in 2. četa 1. bataljona, ki ju je vodil bataljonski komandant Viktor Tisovec. Četa z minerei bi morala vdreti v predor in opraviti s stražo, druga četa pa bi morala obkoliti ali uničiti nemško stražno postojanko pred predorom. Partizani so prišli v predor, ne da bi bili opaženi. Šele globlje v predoru so zaslišali nemški klic stoj, nato pa jim je mimo ušes švrknul tudi rafal iz brzostrelke. Odgovoril je poročnik Viktor Kisovec. Najprej je proti prikritemu Nemcu sprožil rafal iz brzostrelke, potem pa je v tisto smer zagnal še ročno bombo. Zaslišalo se je stokanje, nato je partizanska patrolja v zasilnem mimohodu izsledila dva nemška stražaja, ki sta se vdala brez odpora; eden je bil tako ali tako ranjen in se ni mogel upirati. S tem so bile ustvarjene vse možnosti za uspešno miniranje, ki gaje vodil zastavnik Marjan Marolt. Minske naboje so vložili v že izdelane minske komore, in to z vsake strani vhoda v predor. Po razstrelitvi je v svodu proti Ponikvi zazijala velika luknja, iz katere se je vsulo ogromno kamenja in peska. Ob nasprotnem vходу je bil učinek slabši, a še zmeraj zadovoljiv.

Medtem je potekal napad na nemško stražno postojanko, kije bila v gostilni blizu predora. Partizani so jo obkolili in se ji približali, nato pa skozi okno vrgli nekaj bomb. Ob pozivu na vdajo ni bilo odgovora, zato je četa jurišala. Ko so borci prišli blizu, je iz prvega nadstropja padla ročna bomba, nato pa so začeli Nemci nažigati še z brzostrelkami in mitraljezi. Četa se je morala nekoliko umakniti. Sovražniki so odklanjali vdajo tudi pozneje, partizanski napad pa so ovirali še zlasti civili, ki so jih Nemci nasilno zadrževali v postojanki. Šele proti jutru se je civilom posrečilo uiti, nakar je eden izmed minercev v kuhinjo vrgel 15 kg težko mino, kije stavbo močno načela. To je omogočilo vdor skozi vrata, nakar so sovražniki pristali na vdajo.

Napad na postojanko v Ločah se je začel šele ob treh po polnoči, zato je zmanjkalo časa za njeno zavzetje. Partizanski minerei so postojanko najprej zaminirali, vendar mina ni dala dobrega učinka. Potem so partizani razbili vrata z minometom, tako da so trije minerei prišli v pritličje in tam zaminirali stopnice v prvo nadstropje. Posadka se tudi takrat ni hotela vdati, nakar so minerei predstavili še en minski naboj, ki pa si ni razpočil. Napadalcem ni preostalo drugega, kot da zažgejo premog in drva v kleti. Na učinek pa niso

mogli čakati, kajti začelo se je svetlikati. Morali so oditi praznih rok.

Čeprav Šercerjeva napada v Ločah pri Poljčanah ni povsem dokončala, je vseeno dosegla lep uspeh: razstrelila je predor pri Lipoglavu in tračnice na 12-tih krajih, zajela je 8, ranila pa 6 sovražnikov, zaplenila 2 brzostrelki, 6 pištol, 26 ročnih bomb, 16 uniform in nekaj opreme. Za vse to je porabila 730 kg razstreliva.¹⁹

Tomšičeva brigada je ostala pri Sv. Majeti tudi čez dan 20. junija. Glede varnosti nastanišč je bilo urejeno tako, daje 1. bataljon pazil na poti iz Rogaške Slatine, 2. na dostop iz Poljčan in Studenic, 3. bataljon pa je brigadna nastanišča varoval v smeri proti Makolam. Vojaški in politični pouk je potekal samo v 2. in 3. bataljonu. V slednjem so imeli tudi pevske vaje in čiščenje orožja. Eno te so večinoma še vedno počivale, na delu pa so bile tudi patrulje za novačenje. V 2. bataljon so prišli trije novinci, 3. je dobil tri prostovoljce in tri mobilizirance 1. bataljon pa je pridobil samo enega novinca.

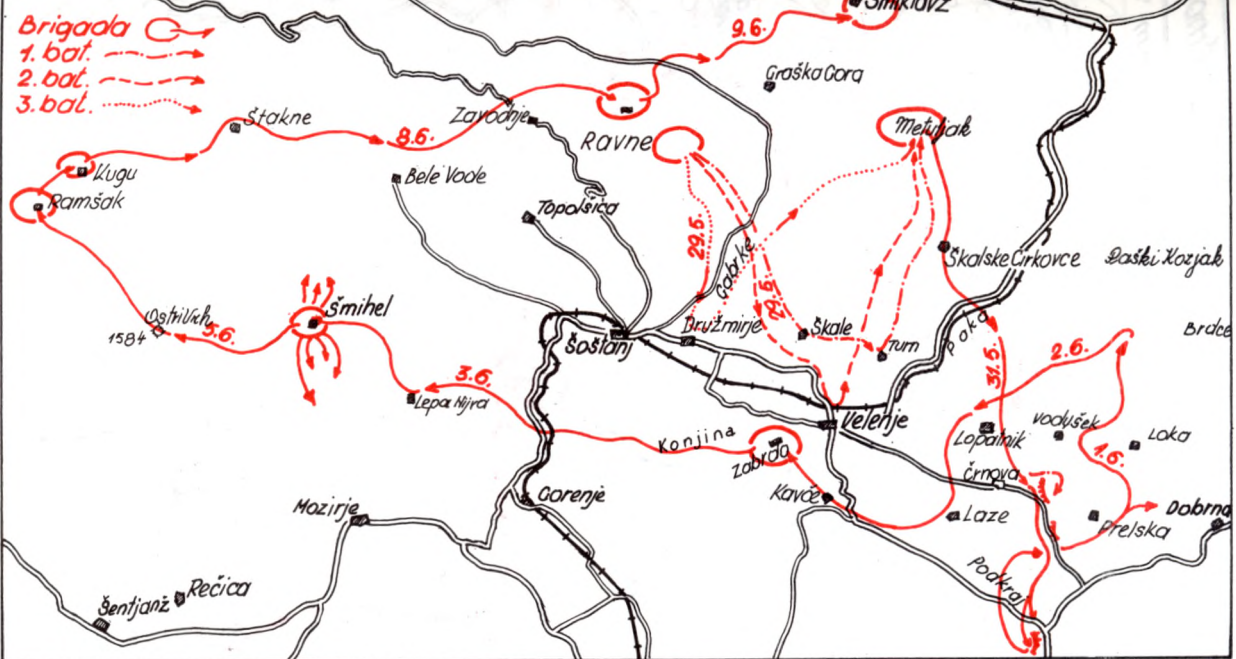
Zapoved za premik in odhod na akcije so bataljoni dobili zvečer 20. junija. Prvi je moral oditi v Zgornjo Kostrivnico, da bi tam opravil zasežbo v trafiki in dveh trgovinah. To se je posrečilo brez zapletov. V obeh trgovinah so zasegli: 480 kg moke, 200 kg sladkoijske, 50 kg makaronov, 25 kg surovega masla, 2 kg margarine, 25 kg rozin, 15 kg krompirja, 10 litrov žganja, 3 kg žvepla, 10 kg papirja, 50 svinčnikov, 10 robcev, 40 m ženskega blaga, 30 parov nogavic in 15 kg čevlarskih žebeljev; v trafiki 300 cigaret, pri Jožetu Murku pa 30 kg usnja, 40 kg podplatov in dežni plašč.

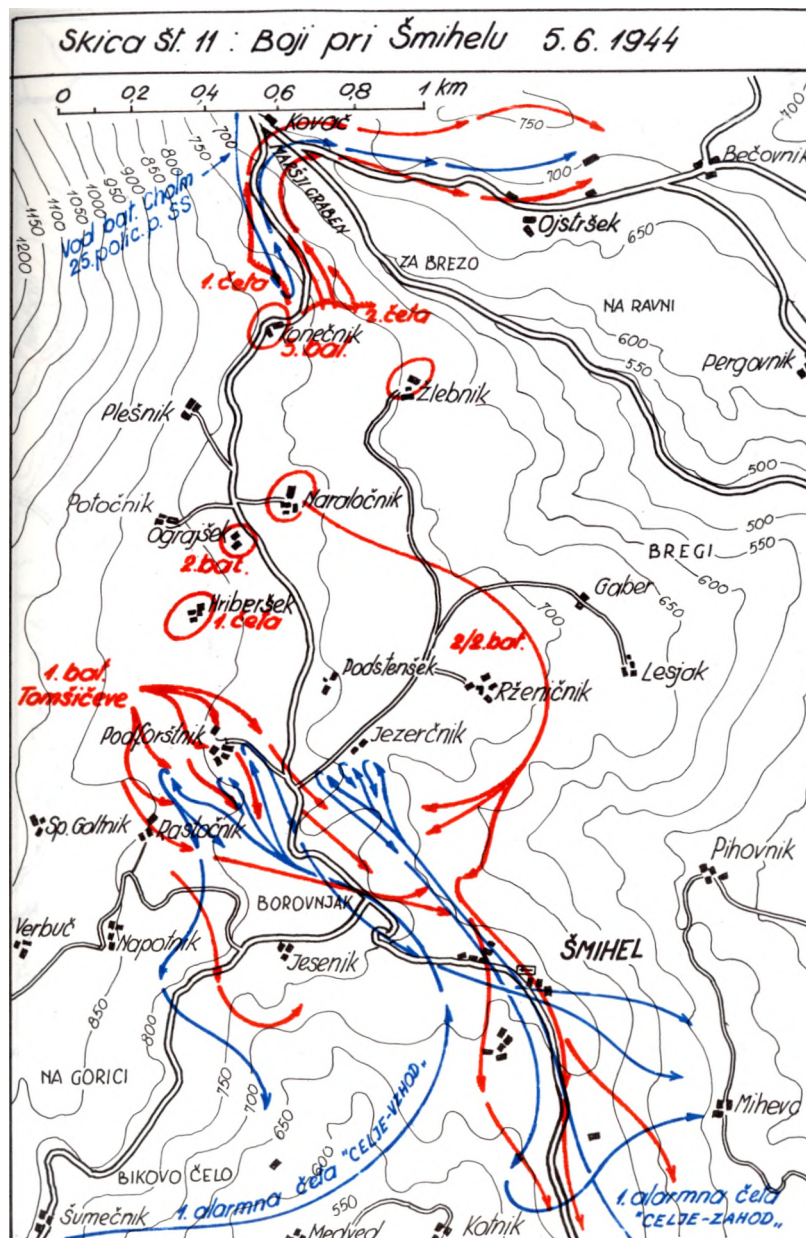
Drugi bataljon je moral dati dve desetini za varovanje minercev. Prva, ki jo je vodil komandir 1. čete Jože Zabukovec-Miklavž, je odrinila na železniško progo pri Ponikvi, kjer je progo razstrelila na sedmih krajih, druga, ki jo je vodil namestnik komandirja 2. čete Franc Bukovec, pa na progo med Lušečko vasjo in Črešnjevcom, kjer je zaminirala tire na devetih krajih. Skupaj sta uničili 32 tračnic. Tretji bataljon naj bi napadel orožniško postajo v Makolah, kjer je bilo 8 nemških orožnikov, ki pa so dobili močne okrepitve. V Makolah je prillitelo 50 esesovcev in 40 deželnihi strelcev, ki so zasedli tri ključne zgradbe, zato je bataljon napad opustil.

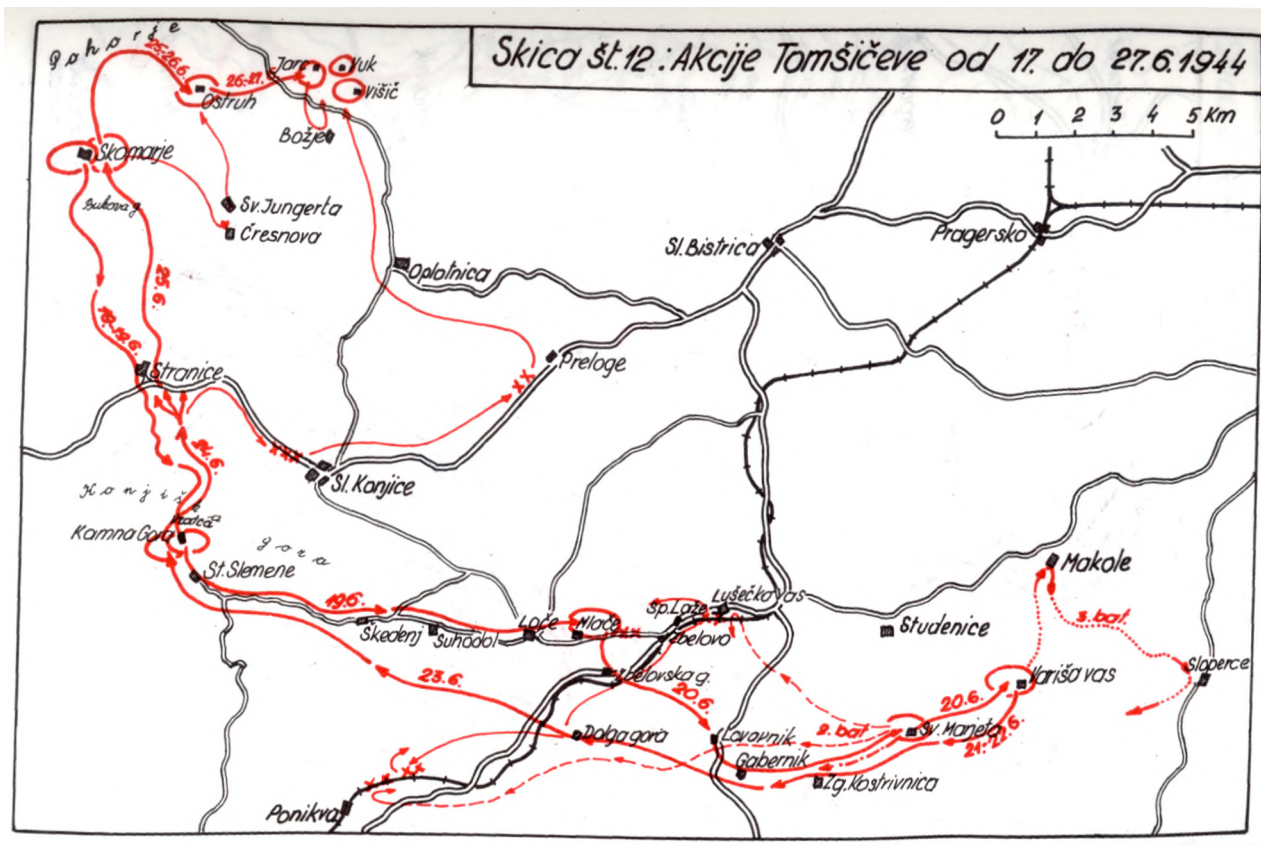
Po opravljenih akcijah so se morale eno te zbrati v Variši vasi pri Resenci (kota 586), kamor so štabna patrulja, pratež in neborci odrinili naravnost mimo Slavskega vrha (kota 777). V novem nastanišču se je brigada zavarovala takole: 1. bataljon je skrbel za dostope od Sv. Majete in Zg. Kostrivnice, 2. za poti iz Rogaške Slatine in od Sv. Ane pri Starem gradu (kota 460), 3. bataljon pa je varoval poti iz Studenic in Makol (glej skico št. 12. na str. 484).²⁰

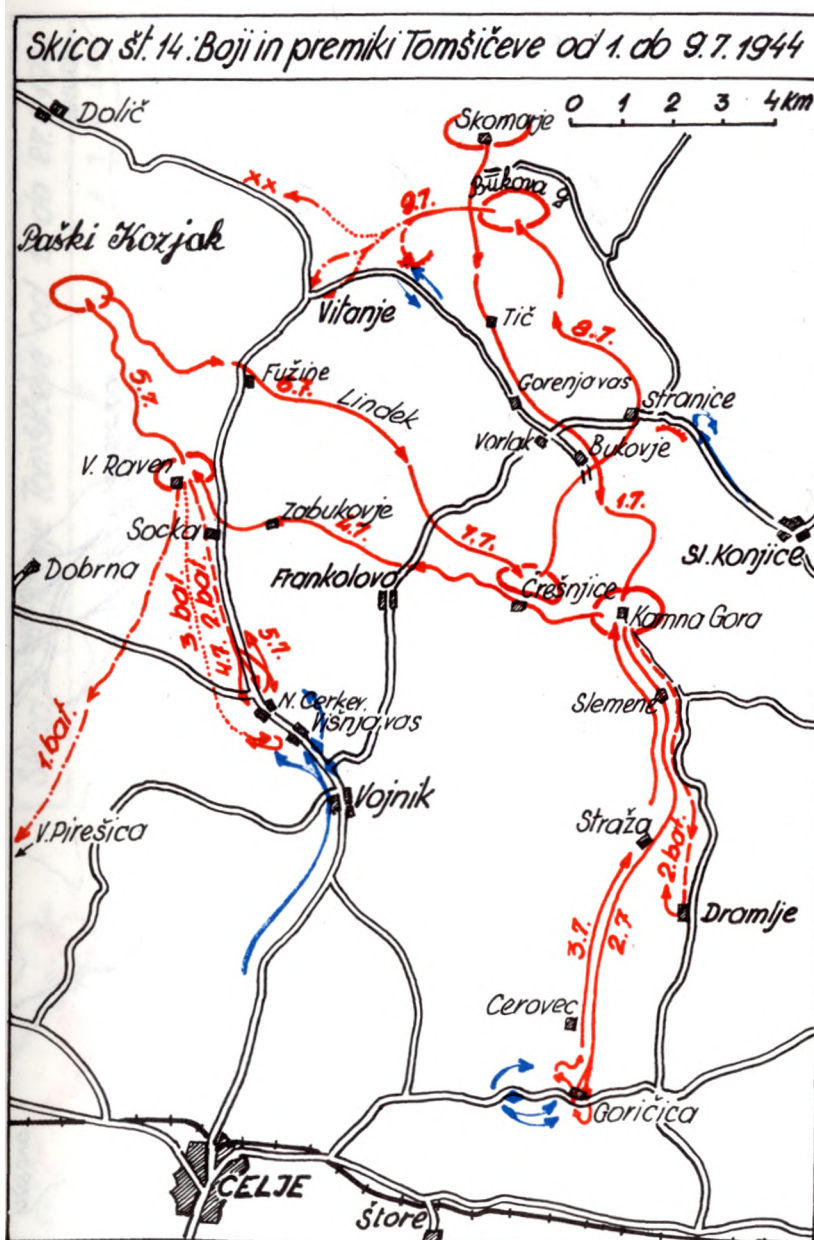
Skica št. 9 : Premiki Tomšičeve od 29.5. do 11.6.1944

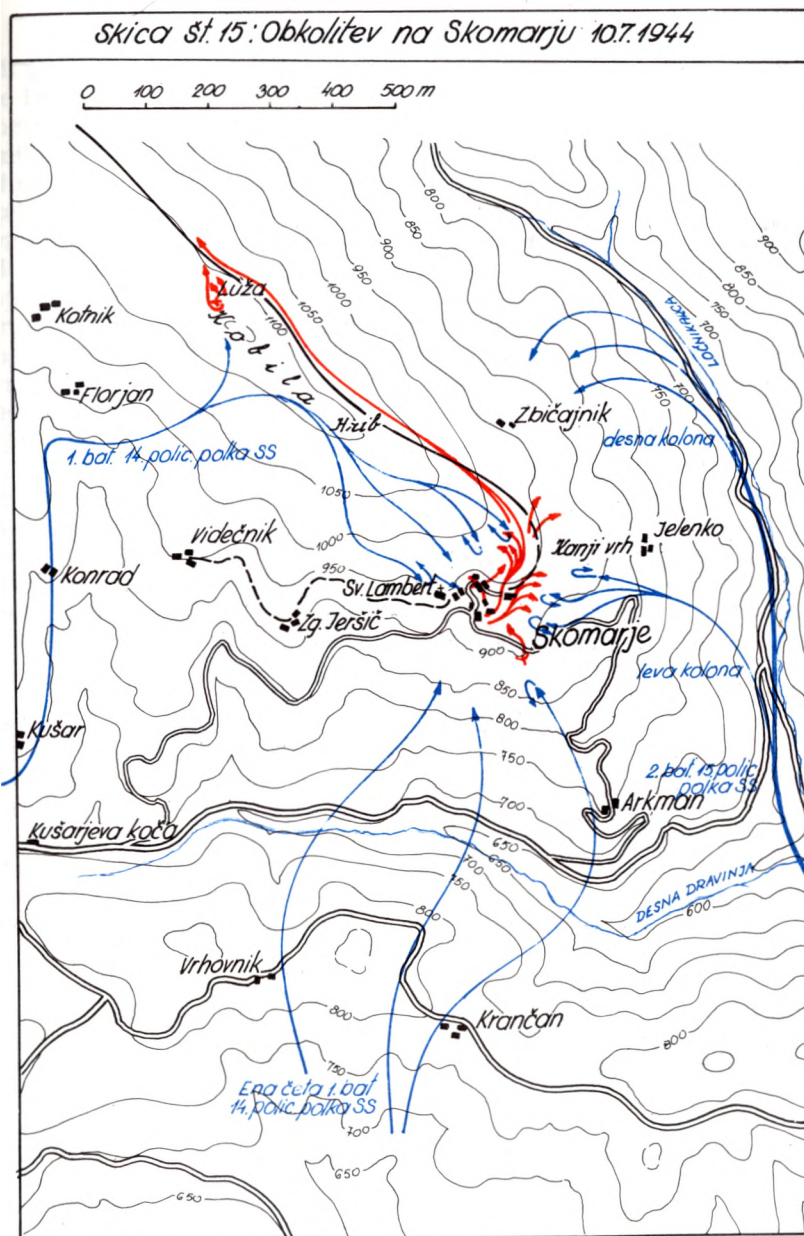
0 1 2 3 4 5 km

Zakaj se je brigada premaknila v Varišo vas, je uganka. Zaradi napada na železniški predor pri Črešnjevcu prav gotovo ne, saj je brigadni štab poročal, da je ta napad odpadel zato, ker je minercem primanjkovalo razstreliva. Ražen tega brigada s tem premikom ne bi nič pridobila, kaj ti razdalja do predora se z odhodom v Varišo vas ni čisto nič skrajšala. Sicer pa bi bil ta napad zelo tvegan, ker bi morala Tomšičeva prekoračiti ne samo Dravinjo, temveč tudi Ložnico, pri umiku pa bi jo bil zagotovo zalotil dan, še preden bi dosegla primerna oporišča, da bi na njih lahko sprejela boj. Če vse to, zlasti pa velike razdalje, natanko pretehtamo, bomo prišli do spoznanja, da je bilo povelje štaba divizije za napad na predor pri Črešnjevcu že prvo noč po razdejanju zbelovskega mostu več kot nestvarno. Zdi se, kakor da pisci omenjenega povelja sploh ne bi vedeli, kako se izračuna razdalja na karti specialki.

Tudi sicer iz te listine zveni, da je šio piscem povelja zgolj za izkazovanje pokorščine glavnemu štabu, ne oziraje se na stvarne možnosti in brez potrebnega razmisleka. Žrtev take pokornosti in površnosti ni bila le Tomšičeva, ampak predvsem Bračičeva brigada, ki med akcijo divizijskih enot na južni železnici ni dosegla nobenega vidnejšega uspeha. Ko je prišla na Svetino, je njen obveščevalni center ugotovil, da most čez Savinjo pri Tremejnih varuje nemška posadka, ki šteje 100 mož, 4 protiletalske in 2 gorske topove. Bračičeva je bila ne samo oborožitveno, temveč tudi številčno preslabotna, da bi lahko obvladala tolikšno moč, zato je napad na most opustila.

Čast enot 4. operativne cone sta rešili samo Šercejeva z razstrelitvijo predora pri Lipoglavu in Zidanškova brigada, ki je v noči na 18. junij 1944 popolnoma porušila 101 meter dolg železniški viadukt pri Gornjem Doliču, precej načela pa tudi bližnji 140 metrov dolg predor. Vendar je treba ob tem upoštevati, da ni imela opraviti z granitom kakor Tomšičeva in Šercejeva.²¹

Bivanja v Variši vasi se tomšičevci radi spominjajo, ker je bilo tam zelo zabavno.

Brigadni štab se je nastanil v hiši najemnika državnega posestva Franca Pušavejca, ki je bil krajevni vermanski vodja. To je ugotovil podporočnik dr. Lado Lovrenčič, koje poškilil v gostiteljev čebelnjak ter v njem našel vermansko uniformo, pas z vojaško torbico in opremo. Sicer pa se je dr. Lovrenčič ubadal s tem, daje v prostorni gostiteljevi izbi pregledoval pošto, ki so jo pred dvema dnevoma zaplenili v avtobusu pri Lovniku. Davčne odločbe nemških oblasti je izločal in sežigal, pisma kmečkih sinov z vzhodne fronte pa je opremljal z opazko »partizanska cenzura« in pečatom brigad-

nega štaba. Pri tem se je pozanimal tudi za najemnino in zvedel, da znaša 58 odstotkov od vrednosti pridelka, vina v veliki kleti in drugih pijač pa se najemnik ni smel niti dotakniti. Te najemniške obveznosti so se zdele dr. Lovrenčiču strašno krivične, zato je Gabrielu Puglju takoj predlagal, da opravi večjo zasežbo. Ta je najprej zaplenil 8 prašičev, ki so tehtali po 60 kg, potem pa je hotel priti še v klet. Ker je Franc Pušaver trdil, da nima ključev, so borci v vinski hram vlomili z nekakšnim ovnom kakor svoje dni kmečki uporniki. Tam je bilo vina in žganja toliko, da soju točili in pili kar iz škafov. Pregloboko v škaf je pogledal marsikateri partizan. Čisto iz sebe je bil namerilec težke brede Janez Mazi z Blok, pošteno pa si gaje privoščil tudi najemnik posestva z vsemi svojimi družinskimi člani.

Koje bilo počutje pri najemniku na taki stopnji, da se mu je do konca razvozlal jezik, mu je dr. Lovrenčič ukazal, da mora sklicati apel podrejenih vermanov. Po okolici so jih obiskale posebne patrulje 2. bataljona, ki so zbrale še šest vermanskih uniform, nato pa so te vermane, same starejše može, privedle na apel v brigadni štab. Tam pa jih ni čakalo strogo zaslišanje, temveč so prišli na miting, na katerem je govoril divizijski mladinski inštruktor Leopold Prošek-Bajdukovič. Po njem so jim v štabu ponudili vina v neomejeni količini. Sledila je Lovrenčičeva poučna pridiga, ki se je končala z vprašanjem: »Kaj boste vi starci nasproti partizanom, ki so sami mladi ljudje?«

Sekretarji ZKM so bivanje v Varisi vasi in vse akcije od 19. junija dalje izrabili za pisanje gesel in razdeljevanje partizanskega tiska in propagandnih letakov, zlasti pozive vermanom, naj opustijo službo pri nemškem okupatorju.

Ena od patrulj je obiskala tudi trafiko v Stopercah in v njej zasegla 6000 cigaret in tobak. Prijela je tudi njenega lastnika Alojza Kopšeta, ki je bil krajevni vermanski vojda, ljudje pa so ga sumili tudi zvez z gestapom. Koje v Stoperce nenadoma privozil nemški motorist, to pa je povzročilo majhno zmedo, je Kopše hotel to izrabit. Planil je iz hiše, da bi pobegnil v bližnji gozd. Ker se na klic stoj ni ustavil, je stražar streljal in ga smrtno zadel.

Po enotah ta dan ni bilo vojaškega pouka, politična ura pa je bila le v 3. bataljonu, kjer so govorili o disciplini, konspiraciji in odnosih do civilnega prebivalstva. Vse enote so poskrbele tudi za čiščenje orožja, poleg tega pa so tekale še zadnje priprave za izdajo 2. številke mladinskega lista Rdeča zvezda.

Večjega uspeha pri novačenju ni bilo. Le 3. bataljon je pridobil enega prostovoljca, žal pa so v tem bataljonu imeli tudi en pobeg. Enoto je samovoljno zapustil Andrej Vočovnik iz Šentvida, ki je

Naslovna stran 2. številke brigadnega mladinskega lista Rdeča zvezda, ki je izšla 25. junija 1944 na Skomarju.

prišel v brigado 5. maja, pred njim pa je pobegnil s puško tudi neki Koren.²²

Že v povelju za napad na most pri Zbelovem in predor pri Črešnjevcu je bilo določeno, da se mora Tomšičeva brigada do 23. junija 1944 vrniti na Skomaije, zato je morala iz Variše vasi oditi že po enem dnevu. Naslednjih štiriindvajset ur se je spet zadrževala pri Sv. Maijeti, kjer so dobili bataljoni glede zavarovanj enake naloge kakor 19. in 20. junija (glej skico št. 12 kot malo prej).

Pohod proti Pohojju se je začel 22. junija ob 19. uri, potekal pa je čez Gabrnik, Sladko in Dolgo Goro do železnice, kjer so minerei ob prehodu razstrelili dve tračnici. Spotoma je intendant Gabrijel Pugetlj obiskal Alojzija Verbinška iz Dolge Gore in pri njem za 2500 mark prisilno kupil triletno kobilu. Zgodila se je tudi majhna nevšečnost: med počitkom je zadremal pomočnik političnega komisarja 3. bataljona Lojze Dolničar, ki se je v brigado vrnil šele 27. junija.

Ob tišti priložnosti sta na železniško progo odrinili tudi dve minerski skupini. Eno, ki je odšla proti Slovenski Bistrici, je vodil komandir 2. čete 2. bataljona Jože Pečnikar-Lev. Taje na sedmih krajih tire razstrelila pri Dolgem Vrhju, tako daje bilo uničenih 14 tračnic. Drugo so sestavili v 1. bataljonu, zaminirati pa bi morala progo pri Ponikvi. Čeprav je ob progi trčila na nemško zasedo, pri tem je bil hudo ranjen minerec Stanislav Klanjšek, je na progi vseeno uničila 19 tračnic.

Pot brigadne kolone se je zavlekla, tako da je na Kamno Goro dospela šele 23. junija ob desetih dopoldne. V brigadni štab so kuriji dostavili povelje divizijskega štaba, naj na Konjiški gori počaka na izpopolnitev zalog razstreliva. Toda to povelje je bilo glede nadaljnjih premikov dvoumno, kar je odhod s Kamne Gore zavleklo za en dan. Nov pohod se je začel 24. junija zvečer, in sicer čez Vratca, Županji vrh, Vrhpolje do Stranie, kjer je brigadna predhodnica naletela na nemško zasedo, ki pa jo je z odločnim jurišem nemudoma razgnala. Ob tem je 1. bataljon opravil tudi zasežbo na cerkvenem posestvu v Stranica, ki je bilo državna last. Od tam je odpeljal 120 kg fižola, 100 kg pšenice ter 4 prašiče in 6 volov, ki so tehtali po 400 kg. Nato sta 1. in 3. bataljon pohod nadaljevala čez zaselek Lipo in Ljubnico na Skomaije, kamor je brigadna kolona prišla 25. junija 1944 ob osmih zjutraj.

Kmalu zatem je na Skomaije prispel tudi 2. bataljon, ki je bil v zasedi proti Slovenskim Konjicam, kjer je spodžagal 26 telefonskih drogov.²³

Tako so se končale prve akcije Tomšičeve brigade na južni železnici in vzhodno od nje.

Zavezniško orožje, nove naloge in napredovanja

Na Skomarju sta se že več dni zadrževala divizijski štab in Šercejeva brigada, ki je skušala v noči na 24. junij 1944 zavzeti nemško postojanko v Zrečah, kar pa se ji ni posrečilo. Med napadom je padel namestnik komandanta 2. bataljona Stanko Ponikvar-Gostilna, ranjeni pa so bili še štiri tovariši, med njimi vodnik minerskega voda Majjan Marolt in načelnik štaba 14. divizije Mirko Prodnik, ki je poškodbam podlegel prej kot v 24 urah. To je že čez nekaj dni povzročilo precejšnje poveljniške premike.

Toda že 23. junija, ko je bil poročnik Mirko Prodnik še živ in zdrav, je v divizijski štab prišla daljnosežna odredba štaba 4. operativne cone, s katero je le-ta naposled vendarle uveljavil aprilski namig glavnega štaba, naj pošlje Zidanškovo brigado na bolj zanesljivo območje. To je seveda pomenilo, da bo morala brez odlašanja zapustiti Pohorje. Skupaj s Šlandrovo ji je bilo dodeljeno novo bojno območje, ki je bilo omejeno s Savinjo od izvira prek Celja do Zidanega mosta ter od tam po Savi do Litije in Dolskega, nato pa po Kamniški Bistrici prek Kamnika in Velike planine. Ti dve brigadi naj bi operirali po potrebi združeno ali narazen, pod poveljstvom štaba cone ali operativnega štaba obeh brigad. Zaradi tega se je moralo vsaj deloma spremeniti tudi operativno območje 14. divizije, ki je bilo poslej omejeno z Dravo od Maribora do Dravograda, od tam z namišljeno črto Dravograd-Šoštanj-Celje, od tam do Maribora pa z južno železnico.

Tomšičevo brigado je ta odredba zadevala predvsem zaradi ustanovitve Pohorskega odreda, ki naj bi dobil dva bataljona. Vanj naj bi kot 1. bataljon prišel dotedanji Lackov bataljon, ki bi deloval na Kozjaku ter proti Slovenskim goricam. Moštvo za 2. bataljon, ki naj bi bojno deloval na Pohorju ter proti Dravskemu polju, pa bi morali prispevati Zidanškova brigada in 14. divizija. Vsaka bi prispevala eno popolno četo s 30 možmi in poveljniškim kadrom ter dva puškomitraljeza, dve brzostrelki in puške, vse s pripadajočim strelivom. Ker je bila Tomšičeva v okviru 14. divizije številčno in oborožitveno najmočnejša, je nanjo za nastanek te čete odpadel tudi največji delež. Še isti danje morala odbrati 18 partizanov, od katerih poznamo političnega komisarja Franca Grudna-Švejka, vodnika Antona Mohorčiča-Lučka in partizanko Pavlo Fekonja. Za protivrečnost pa je Tomšičeva dobila od Šercejeve brigade 30 neoboroženih novincev. Ob tem je treba navesti tudi to, daje bil namesto Švejka za političnega komisarja 2. čete 1. bataljona imenovan Janez Meže-Može, doma iz Gabija pod Gojanci.

Natančno vemo, daje bila četa za 2. bataljon Pohorskega odre-

da* 25. junija 1944 že sestavljena. Vendar jo je divizijski štab začasno še zadržal v svojem okviru, ker jo je potreboval čez noč in naslednji dan zaradi zavarovanja zavezniške pomoči v orožju, strelivu in razstrelivu, ki so ga nameravala v noči na 26. junij pripeljati in nad Roglo odvreči angleška letala. Nekaj podobnega je doletelo Šercejovo brigado, ki je tisto nedeljo že ob štirinajstih odšla s Skomaija. Pred dvema dnevoma je namreč dobila povelje, da nemudoma odide proti Rušam, kjer naj uniči železniški most prek Lobnice in izpelje novačenje v bližini Maribora. Ko je na tej poti prišla do Rogle, pa jo je divizijski štab ustavil in zadržal.²⁴

Nemci so morali govoto kaj vedeti o brigadi 14. divizije na Skomaiju. Malo pred obedom je nad to pohorsko vas priletel nemški dvokrilec, znan pod vzdevkom štoklja, potem pa pričel krožiti nizko nad hišami. To je razjezilo mitraljezca Lojzeta Sovinška, ki so ga v nemški vojski izurili med drugim tudi za obstreljevanje letal v nizkem letu. Brž je na orožje nataknil merek za prehit in v kritju počakal na nov nalet, potem pa na ogledniško letalo spustil dolg rafal. Zračno plovilo je takoj nakazalo zadetke in začelo izgubljati na višini. Nemški pilot ga je še uspel usmeriti proti Zrečam, kjer bi zasilno pristal, toda med pristajanjem se je hudo poškodovalo.

Tisto nedeljo (25. junija) je bila dokončana 2. številka brigadnega mladinskega lista Rdeča zvezda. Natipkana je bila v 12 izvodih, v njej pa se je predstavilo 7 avtorjev z devetimi prispevki v nevezani besedi, in sicer: Franci Strle z uvodnikom Invazija, Jože Jenšterle-Oskar s sestavkoma Naša brigada pri Celju in Beg wehrmannov v Moziji, Ivan Mrmolja z Rekvizicijo v Gornjem Gradu, Jakob Kaker-Jakec s prispevkoma Srečanje s policijo in Prva borba v partizanih, Peter Istenič s črtico Moja puška, Ivan Golob s preišljevanjem V katere vrste naj vstopim in dr. Lado Lovrenčič z dragocenim spominskim zapisom o februarškem pohodu Prve dni na Štajerskem.

V verzih je bila ponatisnjena samo koračnica Franceta Kosmača: Hej, tovariši! Za dodatek so sledile še novice Naše tekmovanje, kjer so bili posebej imenovani Anton Mohorčič-Lučko, Matija Novina, Tomaž Suhovršnik in Albert Lakota, in Naši borci, ki so se posebej izkazali, kjer so bili v kratkih črtah opisani bojni dosežki Antona Goloba z Gozda, Ivana Pirea iz Vrhnike pri Ložu, Jože ta Pečnikaija-Leva iz Zg. Zadobrove, Petra Vilharja od neznano kje, Ivana Kot-

* Pohorski odred, ki se je pozneje preimenoval v Lackovega, je bil ustanovljen 27. junija 1944 na Rogli (Zbornik VI/14, opomba k dok. 77 na str. 331 in dok. 98 na str. 465), vendar Anton Mohorčič-Lučko vztraja pri trditvi (beležka z dne 4. februarja in 19. septembra 1977 ter dve dodatni zatrdili z dne 4. septembra 1990), daje ta četa odšla s Skomarja 10. julija 1944 tik pred nemškim napadom, ki so se mu na poti proti Rogli komaj izmuznili.

nika-Janeza iz Tiroška, Toneta Muca s Primostka in Štefana Poklača, ki so zaplenili razno orožje ali pa izpričali nenavadna junaštva. Branje seje končalo s štirimi šaljivimi domislicami z naslovom: Ali že veš?

Ta številka Rdeče zvezde je v primeijavi s prvo izpričala precejšen vsebinski in oblikovni napredek, tako da so vsi kar radi segali po njej in jo naglas brali.

Vodja brigadnega propagandnega odseka dr. Lađo Lovrenčič je imel pripravljeno 13. številko brigadnega glasila Tomšičev glas, ki pa jo je prevzela v tisk divizijska tehnika, kateri je odstopil tudi šapirografsko kožo. Žal se ta številka sploh ni ohranila, natisnjena pa je bila nekje na Moravškem.²⁵

Nastaniščna varovanja na Skomarju je po odhodu Šerčerjeve prevzel 1. bataljon Tomšičeve. Medtem seje brigadni minerski vod spet oskrbel z razstrelivom in že zvečer 25. junija odšel v dolino. Dobil je okrepitev in nalogo, da razruši električni daljnovod Maribor-Celje, obenem pa novači v vaseh med Zrečami in Slovensko Bistrico. Vojaškega in političnega pouka ni bilo, ker je bilo moštvo preveč utrujeno.

Da bi zavarovala spuščanje zavezniške pomoči na Rogli, je morala (po zapovedi majorja Alojza Kolmana-Maroka, namestnika komandanta 4. operativne cone) tudi Tomšičeva brigada oditi s Skomajja in se skupaj z divizijskim štabom premaknili na nove položaje nad Padeški Vrh. Pohod se je začel ob enaindvajsetih, končal pa kmalu po polnoči.

Najkrajši premik je imel 1. bataljon, s katerim je hodil brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha. Nastanil seje pri Slemenjaku blizu Kotnika, ki ga je zaman iskal. Od tam je moral nadzorovati vse mogoče dohode s cest Zreče-Stranice in Stranice-Vitanje.

Brigadna glavnina z 2. in 3. bataljonom ter z brigadnim in divizijskim štabom je pohod nadaljevala. Posebno zanimivo je, da seje med potjo brigadi priključil poročnik Viktor Cvelbar-Stane, kije bolnišnico v Tratnikovih smrekicah pod Komnom zapustil že po dvanajstih dneh. Strelna rana na trebuhu se mu je po operaciji dobro celila in dokler je miroval, je kazalo, kakor daje že popolnoma zdrav. Toda med potjo na Pohojje se mu je razbolela, tako daje kolono le s težavo dohajal. Hotel je kar najhitreje dohiteti svoj 3. bataljon, kije bil v predhodnici. Toda v koloni gaje opazil divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin in takoj izdal povelje, naj poročnik Stane počaka. Zato ni nikoli več videi bataljona, v katerem je bil vse od brigadne ustanovitve. Moral je počakati pri divizijskem štabu s pojasnilom, da bo dobil pomembnejši poveljniški položaj.

Glavnina Tomšičeve brigade seje nastanila pri domačijah okoli

Gornjega in Spodnjega Ostruha. Od tam sta morala 2. in 3. bataljon poskrbeti za varovanje smeri iz Oplotnice in Zreč. Vse enote so odšle takoj na položaje.²⁶

Tisto noč so na Rogli spet zagoreli signalni ognji, nad Pohojem pa so krožila angleška prevozna letala. S padali so partizanom odvrgla veliko orožja, razstreliva in drugih potrebščin, ki so zamikale tudi Nemce. Skozi Mislinjski graben je proti Rogli pritisnilo blizu 1000 vojakov, ki so se pri Plevniku razdelili na dve koloni: prva je prodirala proti Kraguljšču (kota 1454), od koder bi napadla partizanske enote na samem spuščališču, druga pa naprej po grabnu proti Žagi in Sedlu Komisija (kota 1446). Na poti je bila še tretja kolona, kije prodirala mimo Senjoijevega doma in prek Pungarta (kota 1371), da bi napadla partizanske enote pri Planinki in Stari Glažuti. Vsaka izmed teh kolon je štela najmanj 400 mož.

Do spopada s prvo kolono je prišlo 26. junija ob 11. uri in 30 minut. Te sovražnike je ustavil 2. bataljon Šercejjeve. Toda kmalu zatem se je pri Ostruščici razvnel srdit boj še s 1. bataljonom Šercejjeve brigade, ki mu je moral odhiteti na pomoč 1. bataljon Zidanškove. Ta je sovražnikom udaril v bok s Planinke, kar je Nemcem onemogočilo nadaljnji prodor. Ker je te partizanske položaje ogrozila še tretja nemška kolona, ji je moral ob petnajstih oditi nasproti k Prevalu Šiklarica še 2. bataljon Zidanškove. S tem so bile moči obeh brigad ob spuščališču izčrpane, zato je divizijski štab ukazal, naj na Roglo nemudoma pride v rezervo 1. bataljon Tomšičeve brigade, ki pa ni posegel v boj. Njegova naloga je bila namreč ta, daje ščitil spuščališče in delovne skupine, ki so morale hitro in nemoteno spravljati na varno odvrženo orožje, strelivo in druge potrebščine za vojskovanje. Sovražniki so poskušali to preprečiti tudi z dvokrilcem, ki je preletaval planjave vzdolž grebena Rogle, obenem pa partizanske delovne skupine napadal z ročnimi bombami. Taki nadlegi je naredil konec mitraljezec Ivan Mrmolja, ki je glavo težkega fiata naslonil na zlomljeno smreko, natančno pomeril in streljal. Iz letala seje začelo kaditi, oba letalca pa sta iz štorke odskočila s padali inju je partizanska patrulja ujela.

Popoln poraz pa so doživeli Nemci v boju z 2. bataljonom Šercejjeve. Tam je njihov naval trajal vse do mraka, ko seje poročniku Mirku Zdešaiju s 70-timi partizani uspelo spiaziti Nemcem za hrbet, potem pa jih popolnoma potolči. Imeli so 45 mrtvih, od tega 4 oficije, 2. bataljon Šercejjeve pa je na bojišču pobral 4 puškomitraljeze, 8 pušk ter veliko streliva in razne bojne opreme. Šercejjeva je imela samo 2 mrtva in 6 ranjenih, pogrešala pa je tudi en puškomitraljez, Zidanškova pa je imela 2 padla in 3 ranjene.²⁷

Sadovi zmage v Mislinjskem grabnu so bili tudi posredni - v obva-

Stiri zanimive osebnosti iz 3. bataljona Tomšičeve. Prvi od leve je komandir 1. čete Rado Vidrgar-Polde iz Zg. Kašlja, v sredini četna bolničarka Anica Pejovnik-Rusinja (por. Gnezda), na desni namestnik bataljonskega komandanta Jože Škufca-Martin, v ozadju s karabinjersko puško pa sedi četni politični komisar Anton Cerk-Martin iz Borovnice (foto Franjo Čerič)

rovanem orožju, strelivu, razstrelivu in drugih potrebščinah, ki so jih pripeljala angleška letala. Štab 14. divizije je poskrbel, da brigade na te dragocenosti niso nič čakale. Trije bataljoni Tomšičeve so še istega dne dobili 6 puškomitraljezov znamke bren, najmanj 30 pušk, zvrhano mero streliva za vse to orožje in veliko razstreliva.

Prevzeti puškomitraljezi in puške so omogočili, da se je v vsaki četi ustanovil četrti vod. Poslej je imela vsaka četa po štiri mitralješka orožja, z izjemo 1. čete 3. bataljona, ki jih je imela pet. Zaradi tega se je brigadna oborožitvena moč povečala za tretjino, s tem pa je narasel tudi bojni duh, saj je bilo poslej neoboroženih precej manj partizanov.²⁸

Ves čas bojev v Mislinjskem grabnu so bile enote 2. in 3. bataljona na položajih in v strogi pripravljenosti. Ena četa 2. bataljona je bila v rezervi, druga pa je varovala štab 4. operativne cone. Obe četi 3. bataljona sta bili na položajih v gozdu blizu vasi Božje nad Oplotnico. Vojaške in politične vzgoje ni bilo, takoj zjutraj so borci le očistili orožje.

Na položajih 3. bataljona so ta dan dobili zelo zanimiv obisk. Do njihove zapore pri Božjem je prišel poklicni fotograf Franjo Čerič iz Slovenske Bistrice, ki je navdušeno zahajal na obrobje Pohoija, kjer je iskal priložnosti, da bi na film posnel partizanske borbe in njihove brigade ter tako ohranil prepričljive dokaze za prihodnost. V 1. in 2. četi je naredil vrsto enkratnih posnetkov, pri Ostruhu pa je fotodokumentiral tudi zbor 2. in 3. bataljona s člani brigadnega štaba.

Zvečer ob dvaindvajsetih sta morali odriniti od Ostruha v Bezovje nad Zrečami ena četa 2. in ena četa 3. bataljona, da bi nabavili živila za divizijski in conski štab. Odkupili sta 95 kg krompirja, 35 kg moke in 36 kg fižola, pri Juriju Dejcaiju pa tudi 300 kg težkega vola, vrednega 390 mark, pri Alojziju Hrenu v bližnji Sv. Kunigundi pa enako težkega vola za 486 mark.

Že po njunem odhodu od Ostruha so v dolini pri Prelogah odjeknile tri močne eksplozije, ki so naznanile, da je akcija desetine z minerei, ki jo je tja prejšnji večer napotil 2. bataljon, popolnoma uspela. Z minskimi naboji so bili porušeni trije jekleni stolpi za električno napeljavo visoke napetosti, za kar so minerei porabili 12 kg plastika.

Ko sta se četi vrnili s hrano, bilo je 27. junija 1944 ob štirih zjutraj, seje Tomšičeva skupaj s štabom 14. divizije odločila za nov premik. Odrinila je proti vasi Kot, kamor je prispela ob enajstih. Tarn so bataljoni dobili naslednje naloge: prvi je moral nadzorovati smeri proti Velikemu vrhu (kota 1344), tretji je moral skrbeti za varnost proti Oplotnici, drugi pa je moral varovati nastanišča. Vojaškega in političnega pouka zavoľjo utrujenosti ni bilo, ražen v tretjem, kjer je komandant Jože Novak-Miha predavai o disciplini in pozdravljanju.²⁹

Ta premik je bil pogojen z vrnitvijo 13. SNOB M. Bračiča na Pohoije, ki je 26. junija prispela na Skomaije, naslednjo noč pa se je premaknila v bližino štaba divizije, v Kot.

Po poročilu štaba 14. divizije naj bi Tomšičeva brigada z nastanišč v Kotu poskrbela za novačenje vseh zdravih moških od 18. do 45. leta v vaseh med Slovensko Bistrico in Konjicami, z minerskim vodom pa naj bi rušila progo Pragersko-Poljčane. Od tod naj bi odrinila na vzhodno Pohoije, da bi novačila za boj sposobne moške na območju Polskava-Fram-Hoče in v krajih onstran železniške proge, rušila železnico in nabirala živež za preskrbovalna skladišča na Pohoiju.

Vse to pa je ostalo samo v načrtih, kajti dogodki so se zasukali drugače. V Kotu so brigadne enote ostale samo do devetnajstih, ko se je v 2. bataljon vrnil sabotažni oddelek od Prelog, obveščevalci pa so poročali o sovražnikovi koloni iz Oplotnice.³⁰

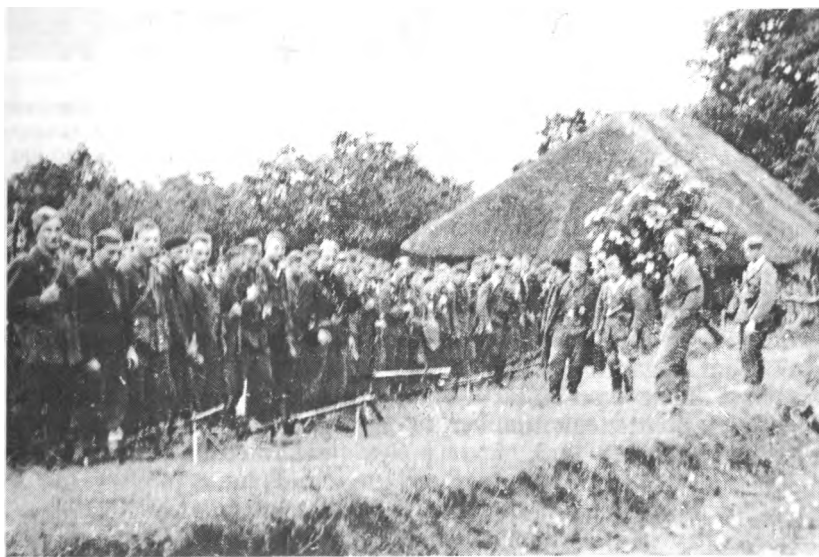
Skupina poveljnikov 2. čete 3. bataljona. Od leve proti desni so: namestnik komandirja Anton Dragar-Ciril, komandir čete Franc Jakša (padel 8. novembra 1944 na Krajnem Brdu), četni politični komisar Franc Bosnar-Breza (padel 11. decembra 1944 pri Ložekaiju nad Lučami), borec Franc Kosir iz Retij v Loškem Potoku, peti (samo malo glave) vodnik Vilko Klepac iz Negovca in šesta bataljonska bolničarka Helena Murovec-Hela (por. Gianjrate). Tadi to fotografijo je posnel Franjo Čerič

Popoldne 27. junija je bilo namenjeno zlasti počitku in poveljniškemu urejanju. Prišlo je do precejšnjih sprememb, ki so zajele predvsem brigadni štab.

Tiste dni se je pri štabu 4. operativne cone na Pohorju zadrževal pomočnik političnega komisarija Glavnega štaba NOV in PO Slovenije Viktor Avbelj-Rudi, ki je posebej skrbel tudi za kadrovska vprašanja. Dalje pristanek za nova imenovanja, ki pa jih je glavni štab potrdil šele z odredbo št. 331 dne 23. julija 1944. Nova sestava štaba 14. divizije je bila naslednja: komandant major Janko Sekirnik-Simon, politični komisar z rangom podpolkovnika Dragomir Benčič-Brkin, namestnik komandanta major Ivan Kovačič-Efenka in načelnik štaba poročnik Mičo Došenovič. Imenovani so bili tudi štabi Tomšičeve, Šercerjeve, Bračičeve in Šlandrove brigade. Tukaj se kaže dotakniti zlasti prvih treh. Imenovanje štaba Bračičeve je zanimivo predvsem zato, ker iz odredbe izvemo, da je

Milenko Knežević napredoval v čin kapetana in da imenovanje brigadnega političnega komisarja še ni bilo rešeno. Glede štaba Šercejve je za tomšičevce posebej zanimivo, daje bil za njenega novega komandanta imenovan poročnik Viktor Cvelbar-Stane, ki je moral poveljevanje nad Šerčerjevo brigado prevzeti še istega dne in jo popeljati na rušilno akcijo proti Rušam. Žal pa je bil med potjo spet ranjen, tokrat huje kot 5. junija pri Ojstrški žagi.

In končno še štab Tomšičeve brigade! Za novega začasnega brigadnega komandanta je bil imenovan Vlado Mišica-Miha, njegov dotedanji položaj brigadnega političnega komisarja je dobil Tone Turnher, za namestnika komandanta je bil potujen Janez Kramarič, ki je medtem napredoval iz poročnika v čin kapetana. Tišti torek so se v Kotu (še pred slovesom od majoiija Ivana Kovačiča-Efenke) v soglasju z divizijskim štabom dogovorili, kdo bo postal namestnik komandanta v 1. bataljonu Tomšičeve. Na ta poveljniški položaj je bil imenovan poročnik Franc Jakša. O tem priča fotorafija brigadnega z bataljonskimi štabi, ki je nastala prav 27. junija 1944. Na-

Zbor 3. bataljona Tomšičeve brigade 26. junija 1944 pri Ostruhu na Pohorju. Prvi z desne je namestnik komandanta 3. bataljona Jože Škufca-Martin, drugi namestnik bataljonskega političnega komisarja Lojze Dolničar, tretji komandant Jože Novak-Miha, četrti bataljonski politični komisar Franc Golob-Januš. V ospredju na sredini smo prepoznali še komandirja Rada Vidrgaija-Poldeta (foto Franjo Čerič)

Bataljonski poveljniki z brigadnim štabom v Kotu nad Oplotnico 27. junija 1944. Od leve proti desni stojijo: komandant 1. bataljona Franc Pakar-Vid, pomočnik političnega komisarja Anton Svete-Gustl, namestnik komandanta Franc Jakša in politični komisar 1. bataljona Ivan Božič-Jovo, politični komisar 2. bataljona Ivan Klemenc-Jurček, izza njega brigadni komandant Ivan Kovačič-Efenka, nato pomočnik brigadnega političnega komisarja Tone Turnher, komandant 3. bataljona Jože Novak-Miha, brigadni politični komisar Vlado Mišica-Miha, komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej, v ozadju pa namestnik brigadnega komandanta Janez Kramarič, politični komisar 3. bataljona Fyanc Golob-Januš, pomočnik političnega komisaija 2. bataljona Franc Bogataj-Rajko, pomočnik političnega komisaija 3. bataljona Lojze Dolničar, namestnik komandanta 3. bataljona Jože Škufca-Martin in namestnik komandanta 2. bataljona Stane Šušteršič-Boštjan. Fotografija je bila posneta s samosprožilnim fotoaparatom Ivana Zoreta-Jernejja

mesto Jakše je poveljstvo nad 2. četo 3. bataljona dobil Anton Grdina-Ilija z Brega pri Borovnici, kar se je zgodilo na sestanku s četnima poveljstvoma že dan pozneje pri Stari Glažuti. Ilija je kmalu zatem dobil čin podporočnika. A tega dne je moral četo zapustiti tudi štiriinštiridesetletni politični komisar Franc Bosnar-Breza, ki je bil premeščen na enako dolžnost v zaščitno četo štaba 14. divizije. Za novega političnega komisaija 2. čete 3. bataljona pa je bil imenovan Karol Kovič iz Sela pri Ihanu.³¹

Večje spremembe so se obetale v delovanju obveščevalnega centra. Povzročila jih je odredba glavnega štaba št. 51 z dne 12. junija

1944, ki je tistega dne očitno že prispela k štabu 14. divizije na Pohorje. Z njo je bila odpravljena praznina, kije nastala z odpravo četnih in bataljonskih obveščevalcev. Odtlej so morala za tovrstno dejavnost po četah in bataljonih skrbeti četna poveljstva in bataljonski štabi, in to predvsem s pošiljanjem patrolj, s pomočjo opazovalnic in s poizvedbami pri prebivalstvu, ob večjih akcijah v sovražnikovih garnizijah pa jim je bilo treba dodeliti izšolane oficije iz obveščevalnega centra ali podoficirje iz obveščevalnega voda. Ti so morali poskrbeti predvsem za zaplembo in hiter pregled arhivov v sovražnikovih poveljstvih ali izpostavah, obenem pa so morali načrtno skrbeti za lov na sovražnikove oficije ali vojake. Vse podatke je bilo treba nemudoma pošiljati obveščevalnim centrom pri višjih poveljstvih. Ujetnikov niso smeli pobijati, ražen v primerih, ko bi jih skušala nemška poveljstva rešiti z vojaškim napadom. Zanimljivo ni bilo tudi določilo, da je treba člane obveščevalnih centrov obravnavati kakor oficije, borce obveščevalnih vodov pa kot podoficije.

Vodja obveščevalnega centra pri štabu Tomšičeve brigade je bil tedaj še zmeraj Anton Mavrič-Tone, njegov 1. pomočnik Franc Mekina-Borut, 2. pomočnik pa Jože Novak. Kakor že verno, je obveščevalni vod pri brigadnem štabu obstajal že od 24. maja, žal pa ni štel 12 do 16 obveščevalcev, kot so določala navodila. To se je zgodilo predvsem zato, ker je v brigadi primanjkovalo orožja. Še vse do 1. julija 1944 je bilo v njem komaj sedem obveščevalcev. Vodnik obveščevalnega voda je bil Anton Konda, politdelegat Jože Andolšek-Janko, obveščevalni podčastniki pa Stanko Habjan-Kamič, Franc Roženberger-Brane, Rudolf Kralj, Ciril Potočnik in Ivan Končnik.³²

Omenjeno odredbo in spremembe so med drugim obravnavali na sestankih s četnimi poveljstvi ter vodniki in politdelegati, ki so bili 28. junija v Klančnikovi vili (zdaj koča na Sumniku) na Stari Glažuti, kamor je brigada skupaj z divizijskim štabom odrinila prejšnji večer ob devetnajstih. Od domačij v Kotu čez Osankarico do Stare Glažute ji je kazal pot Vukov hlapec Jurij Jelenko, ki se je šele po treh dneh vrnil domov.

Sled po poti, od koder je brigada prišla, je zavaroval 1. bataljon, 2. je nadzoroval dostope čez Bajgot od Tinčeve bajte, 3. bataljon pa poti od Klopnega vrha. Poročil o sovražnikovih premikih ni bilo nobenih.

Tisto sredo v dopoldanskih urah ni bilo pouka, po četah so od 11. do 12. ure le čistili orožje. Popoldne je bil politični pouk. V 1. bataljonu je predaval novi brigadni politični komisar Tone Turnher o gospodarstvu v nekdanji Jugoslaviji in Rusiji, v 3. je govoril član divizijskega politodela Peter Mendaš-Iztok o sporazumu Tito-

Šubašić in novi londonski vladi, v 2. bataljonu pa so imeli debato o prejšnji londonski vladi in AVNOJ-u, ki jo je vodil bataljonski politični komisar Ivan Klemenc-Jurček.³³

Tako se je končalo dodatno urejanje brigade, ki je bila odtlej znatno bolj oborožena in pripravljena na boje večjih razsežnosti.

Uspešen boj Tomšičeve in Bračičeve pri Bajgotu

Na nove boje se je bilo treba pripraviti tudi drugače, in sicer na dva načina: 1. z razčlenbo preteklih akcij, bojev ali bojnih ukrepov in kritiko poveljniških pomanjkljivosti, 2. pa z natančnim pretresom novih nalog, odredb ali povelj. Za to je štab Tomšičeve poskrbel ob prvi priložnosti po prihodu k Stari Glažuti in po najnujnejšem počitku. Dopoldne, bilo je v soboto, 28. junija, je bil najprej sestanek brigadnega z bataljonskimi štabi, popoldne pa je bil tudi sestanek brigadnega političnega komisarija z bataljonskimi komisarji in njihovimi pomočniki, ki so največ razpravljali o prihodnjem političnem delu v brigadi. Pri tem so poudarili, da je treba paziti predvsem na pravilen postopek z novinci, obenem pa okrepiti politično delo z njimi. Prav tistega dne so patrolje pripeljale štiri nove borce.

Propagandni odsek 14. divizije je pozno popoldne priredil miting za novince iz obeh brigad, kar je počutje med partizani stopnjevalo do navdušenja.

Pri Stari Glažuti ni bilo hrane. Treba je bilo iti ponjo h kmečkim domačijam na Smolnik, kamor je ob dvajsetih odrinila ena četa 2. bataljona s petnajstimi partizani iz 1. bataljona. Odpravo je vodil novi brigadni intendant Gab rij el Pugelj.

Nabrali so 500 kg krompirja, 60 kg moke, 30 kg masti in 5 kg soli, odkupili pa so: pri Jurku Gašperju par volov, vrednih 1800 mark, pri Francu Planšiču enega vola, vrednega 455 mark, pri Alojzu Hariču enega vola za 585 in dva prašiča za 900 mark, pri Jožetu Juršetu enega prašiča za 405 mark, vsi s Smolnika, ter pri Mariji Kubad na Slakovem eno kravo za 350 mark. Plačali so z oštevilčenimi potrdili, to pa je pomenilo, da bodo lastniki dobili denar šele po osvoboditvi.³⁴

S Smolnika so se intendant in spremljajoči borci vračali dobre volje. Nihče ni pomislil, daje njihova brigada na Stari Glažuti izdana že od prejšnjega jutra.

Nemci so imeli v tistih gozdovih spretnega vohuna. Kadar se je pri Stari Glažuti ali pri koči na Klopnem vrhu pojavila kaka partizanska enota, je bila gestapu prijavljena še istega dne. Tako se je

dogodilo tudi tokrat. Sovražniki so vedeli še celo to, da partizani pri Jagrskem vrhu (koti 1331 in 1336), pri Klančnikovi žagi in pri Stari Glažuti pripadajo Tomšičevi in Bračičevi brigadi.

Operativni štab za boj proti bandam je takoj ukrepal in v napad poslal planinske lovce in del 922. bataljona deželnih strelcev. Taje imel štiri strelske čete, od katerih je bila 1. nastanjena v Laškem, 2. v Trbovljah, 3. v Radečah in 4. v Zagorju ob Savi, razen njih pa tudi spremstveno četo, ki je bila nastanjena takisto v Trbovljah. Vsaka izmed štirih čet je imela po 8 puškomitraljezov zbrojevka, vsi četni in vodni poveljniki brzostrelke, navadni vojaki pa puške. Spremstvena četa je imela 1 težki mitraljez poljskega izvora, 2 puškomitraljeza zbrojevka, 2 minometa 81 in dva minometa 45 mm italijanskega izvora. Iz obeh čet v Trbovljah je poveljstvo odbralo vse zdrave vojake, skupaj 131 mož, od tega 2 oficija in 14 podoficijev, ki so imeli med drugim še 4 minomete, 9 tovornih živali in 2 tovornjaka. Ti so se morali prepeljati v Celje že 28. junija zvečer. S seboj so dobili suho hrano za tri dni, in sicer: 2 kg kruha, 15 kg sira, 25 dag surovega masla in pol klobase. Vsak mitraljez je imel po 600, puškar pa po 90 nabojev in 2 ročni bombi.

Vojakom niso povedali, da gredo v boj s partizani, rekli so jim le, daje glavna čistka na Pohorju že končana, njihova naloga pa je samo nadzorovanje očiščenega ozemlja.³⁵

Okoli Stare Glažute je bilo tedaj pet šibkih partizanskih bataljonov, trije iz Tomšičeve in dva iz Bračičeve brigade, ki so bili nastanjeni takole: 2. bataljon Tomšičeve v hlevu poleg vile, 1. in 3. bataljon pod milim nebom v gozdu, severovzhodno od hleva, 2. bataljon Bračičeve v soseščini pod vrhom Jelenske Peči (kota 1070), 1. bataljon pa pri Hlebovih na Smolniku.³⁶

V Klančnikovi vili na Stari Glažuti so bila tistikrat kar tri partizanska poveljstva: štab 14. divizije ter štaba Tomšičeve in Bračičeve brigade. Že v soboto, predvsem pa v nedeljo, 29. junija 1944 je potekal naporen poveljniški posvet. V začetku so kritično pretresali akcije obeh brigad na južni železnici, nato so prišli na vrsto predlogi za nove poveljnike, in to vse od vodnikov navzgor. Navzoč je bil tudi pomočnik političnega komisarja 4. operativne cone Matevž Hace, ki je govoril zlasti o glavnih značilnostih narodnoosvobodilnega boja in o pomembni vlogi vodstvenih kadrov v njem.

Najbolj natančno so obravnavali prihodnje naloge. Brigade so dobile nova območja za bojne akcije in novačenja. Na vzhodno Pohorje, proti Slovenski Bistrici, Framu, Polskavi in Hočam je bila namesto Tomšičeve usmejena Bračičeva brigada. Tomšičevi je pripadlo neposredno celjsko zaledje z naslonom na Konjiško goro ter na pogoji okoli Lindeka in Paškega Kozjaka, Šercerjeva pa naj bi

Namestnik komanditja 2. čete 3. bataljona Anton Dragar-Ciril (levo), neznana partizanka (sredina) in vodnik voda v tej četi Jože Stembal-Brglez (desno). Fotografijo je posnel Franjo Čerič

po vrnitvi z akcije iz okolice Ruš napadala prometnice v Mislinjski in Šaleški dolini.

Bojne naloge treh brigad so bile razširjene od uničevanja železnice in drugih prometnih naprav, ki so nemškimi poveljstvom omogočale prevažanje čet in vojaških potrebščin na fronte, tudi na tovarne, ki so za Nemce izdelovale dele orožja, streliva ali bojne tehnike. Med te sta spadali zlasti tovarna bakrene žice v Slovenski Bistrici, kjer so stancali tulce za pehotno strelivo, in železarna v Štorkah, kjer so ulivali ohišja za minometne mine ter izdelovali razne dele za vojaška letala. Ti tovarni, ki sta bili vojaško zastraženi, bi bilo treba zavzeti in uničiti, prvo Bračičeva, drugo pa Tomšičeva brigada.

Nemško vojaško moč bi bilo treba slabiti tudi z novačenjem delavcev v omenjenih in drugih tovarnah. To bi sovražniku ne le odtegovalo delovne moči, temveč bi tudi preprečevalo vpoklice v nemške vojaške in polvojaške enote. Konec junija 1944 je Nemcem že tako manjkalo vojaštva, da so na vojaške obveznike prirejali pravcate pogone. Navadno so kmečke ali druge domove obkolili in zastražili, nato pa moške surovo izvlekli z domačih ognjišč ter stlačili na tovarnjake, s katerimi so jih odpeljali naravnost v vojašnice. Naloga partizanskih brigad v takih razmerah je bila, da z vsestranskim novačenjem tako ogroženih moških okrepijo lastne vrste, jih oborožijo, potem pa s podvojenimi močmi še odločneje razbijajo malodušne in oslABLJENE enote nemških sovražnikov.³⁷

Vse to je bilo treba natančno premisliti in pretehtati, da bi načrtovani napadi obrodili - če ne popoln, pa vsaj zadovoljiv uspeh. Varovanje nastanišč je bilo že tako utečeno, da so za to lahko skrbeli bataljonski in brigadni dežurni oflciji. Razlike glede varovalnih dolžnosti s sobote na nedeljo ni bilo nobene. Za morebiten boj je bil pripravljen 2. bataljon, zato tam niso imeli vojaškega pouka, brali so samo radijska poročila in o njih tudi debatirali. V četah

1. in 3. bataljona so od 9. do 11. ure vadili spretnosti pri razvijanju v strelce in medsebojno kritje strelcev med približevanjem sovražniku na jurišno razdaljo, pri teoretičnem delu pouka pa so govorili o disciplini na pohodu, o prenašanju povelj, o pozdravljanju in o spoznavanju činov v NOV. Na koncu so po vseh treh bataljonih očistili tudi orožje.

Prihoda Nemcev se ni nihče nadejal. Obveščevalna služba je sredi pohorskih gozdov zatajila, ker je nadzorovala le okoliške postojanke.³⁸ Nikomur ni prišlo na um, da se bodo Nemci odpravili v napad iz Celja, kjer so se že ponoči vkrcali na 16 tovarnjakov. Kateri enote so prideliili bojni skupini 922. bataljona deželnih strelcev iz Trbovelj, ni znano. Glede na oborožitev in uniforme so morale pripadati gorskim lovcom. Po partizanskem viru so jim dodali

tudi dva gorska topa. Iz Celja so se odpeljali 29. junija ob petih zjutraj. Avtomobilska kolona je peljala tako, kakor daje namenjena v Maribor, toda v Slovenski Bistrici je po stranski cesti zavila na levo čez Devino do Šmartnega na Pohorju, kjer so nemški vojaki izstopili, tovornjaki pa so se takoj vrnili. Od Šmartnega dalje so morali nemški vojaki iti po gozdu in peš. Domačijam so se izogibali, pot pa jim je kazal neki domačin, ki so ga k temu prisilili.

Minile so še tri ure, preden so naleteli na prve partizane.³⁹ To se je zgodilo ob enajstih v bližini Kurje vasi. Trčili so s patroljo

2. bataljona Tomšičeve, ki je nadzorovala skrivne poti s tistega konca. Nemški vojaki so hoteli tri partizane dobiti v roke žive. Le-ti so sovražnike opazili zadnji hip, zato ni niti eden utegnil sprožiti strela. Razbežali so se vsak v svojo smer, pri čemer je bil Anton Podpečnik iz Šmiklavža pri Gornjem Gradu smrtno zadet, en borec se je izgubil, tretji pa je skozi nemške zasede le našel pot do Stare Glažute, kjer je dežurnemu povedal, da so sovražniki že čisto blizu.

Ta partizan je bil do konca prestrašen, govoril je zmedeno. Razločno je izgovajal samo besedo: »Nemci, Nemci!«

Dovolj za dvom in pridevek paničar, ki vidi sovražnike tudi tam, kjer jih ni. Takim smo se v Tomšičevi navadno posmihali in iz njih brili zbadljive šale. Pa vendar! Komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej je bil vselej previden. Takoj je proti Bajgotu in Kurji vasi napotil novo patroljo treh mož, v kateri so bili: vodnik Tomaž Suhovršnik-Tomažek iz Nove Štifte, puškomitraljezec Jože Zavolovšek iz Bočne z angleškim brenom in njegov pomočnik Jože Funtek iz Podvolvljeka, obenem pa je odredil, naj se četi pripravita za boj. Toda preteklo ni niti deset minut (takrat je bila ura točno petnajst), ko so komaj tristo metrov stran počili streli, obenem se je pri Klančnikovi vili znašel Tomažek, ki so ga vsi poznali kot izredno pogumnega partizana. Na obrazu se mu je bralo, da gre zares. V četi so prav takrat čistili orožje in vsi puškomitraljezi so bili razdrti.

Komandant Ivan Zore-Jernej je zaukazal, da morata obe četi steči na položajhe skozi gozd proti Bajgotu. Namesto Jerneja, ki je bil brigadni dežurni, je četama poveljeval njegov namestnik Stane Šušteršič-Boštjan, na kraj spopada pa ju je vodil Tomažek. Četi sta najprej hiteli po poti proti Črnemu jezeru, vendar sta že po 300 metrih zavili na stezo proti Bajgotu in ob prihodu na planjavo naleteli na padla tovariša iz Tomažkove patrolje. Jože Zavolovšek je bil zadet v sence, čisto nov puškomitraljez bren je ležal ob njem nedotaknjen, Jože Funtek pa je dobil rafal v obe nogi in je izkrvavel. Torba s šaržejji je bila oškropljena s krvjo. Vse je presunilo, Boštjan je takoj odredil, naj se četi razvijeta v strelce, komandir 1. čete Jože Zabukovec-Miklavž pa je poskrbel za novega puškomitraljezca in pomočnika.

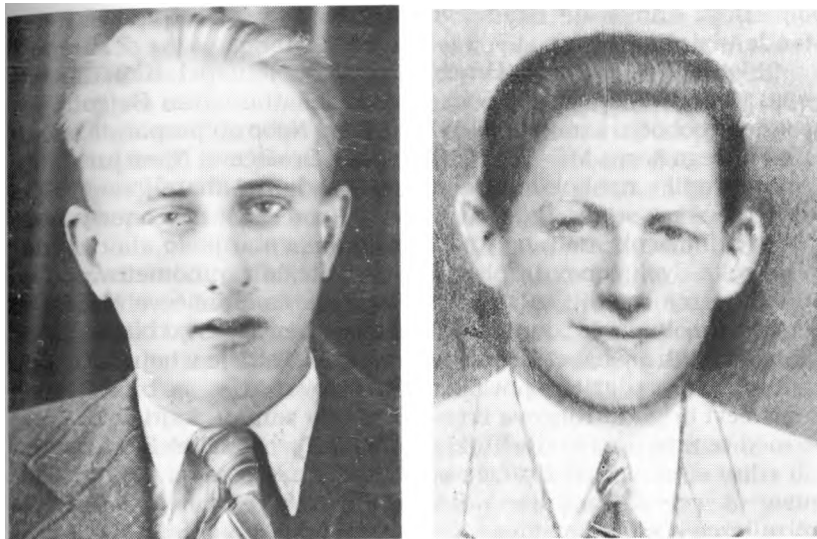
Borci 2. bataljona so začeli v strelcih prodirati skozi mlad smrekov gozd, dokler niso začeli nemški vojaki nabijati iz vsega orožja.⁴⁰

Tedaj je postalo popolnoma jasno, do kod so prodrli nemški vojaki. Njihova glavnina se je nagnetla v globel potoka Lobnice, ki mu pravijo Bajgot. Tam se je pripravljala za odločilni napad na partizanska poveljstva v Klančnikovi vili. A planinski lovci in deželni strelci so zamudili najugodnejši trenutek. Ko so bili odkriti, je pobuda v hipu prešla na partizansko stran.

Novi brigadni komandant Vlado Mišica-Miha je takoj ukazal, naj 2. bataljon Nemce zadrži ter ustvaja vtis, da partizani niso posebno močni. Desno od njega naj se za boj razvrsti četa 3. bataljona, ki bi morala udariti bočno proti Drči in Matevžu (kota 1154), poročnik Franc Jakša pa naj z eno četo 1. bataljona odhiti proti Črnemu jezeru, da bi po obhodni poti prišla k Matevžu (kota 1154), od tam pa prodrla vse do kote 1150, od koder bi sovražnike napadla v hrbet. Ena četa 1. bataljona je morala ostati pri Klančnikovi vili za varovanje nastanišč,* ena četa 3. bataljona pa je odšla na pot (kota 1331) med Miznim in Klopnim vrhom, da bi brigadni razvrstitvi varovala hrbet. Glavno napadalno nalogo je dobila Bračičeva brigada, ki bi morala 2. bataljon razvrstiti za boj po robu od Klančnikove vile proti slapu Mali Šumnik, 1. bataljon pod poveljstvom Duška Remiha pa bi moral nemške položaje obiti po levem krilu, tako da bi Lobnico prešel čez grapo pod Malim Šumnikom, potem pa Nemcem udaril v hrbet od Tinčeve bajte (glej skico št. 13 na str. 485).

Ob petnajstih in 30 minut se je začel srditi boj. 2. bataljon Tomšičeve brigade je navalil in z jurišem potisnil sovražnike na plano vse do jarka v Bajgotu. Tam je padlo veliko Nemcev, ker se niso mogli prekopacati čez podrte sušice. Puškomitraljezec Franc Beliš je za svojo zbrojevko porabil vse strelivo. Zaradi tega ga je ostro prijel namestnik komandirja Rudi Bertoncelj. Ranjen je bil puškomitraljezec Alojz Voler iz Podvolovljeka, ki je dobil strel skozi podlaht, dve krogli pa v desno ramo, v nogo skozi mehko je bil ranjen Slavko Razdevšek-Slavc, precej hudo pa jo je staknil Jože Drev-Benjamin iz Šentjanža pri Velenju. Tačas so Nemci začeli obsipati položaje 2. bataljona z minometom 81 mm. Ena mina se je raztreščila tudi blizu majorja Ivana Kovačiča-Efenke. Tam je bil ranjen njegov spremljevalec Vid Ganoni-Vide, ki je dobil drobce po rokah, počila pa sta mu tudi bobniča v ušesih.⁴¹

* Janez Kramarič v svoji pripombi z dne 29. oktobra 1990 trdi, daje šel v boj celoten 1. bataljon, skupaj z njim pa tudi on kot namestnik brigadnega komandanta. Vendar pa te trditve v osnovnem besedilu nisem mogel upoštevati, ker se ne ujema s pisnim poročilom brigadnega štaba o tem boju.

Puškomitraljezec Jože Zavolovšek iz Bočne (levo) in njegov pomočnik Jože Funtek iz Podvolovljeka (desno), ki sta padla 29. junija 1944 pri Bajgotu. Za Antona Podpečnika iz Šmiklavža pri Gornjem Gradu, ki je padel istega dne pri Kuiji vasi, se fotografija ni ohranila.

Začel se je pravi pekel, toda treba je bilo zdržati in se prilepiti čim bliže nemškim vojakom, dokler jim ne bo udaril v hrbet 1. bataljon Bračičeve brigade.

Medtem se je pri Klančnikovi vili dogodila prava nesreča. Ko se je boj razdivjal, je prišel iz nje pomočnik političnega komisarja Bračičeve in sloviti tomšičev Nande Sedej. Stopil je h gredi z leseno ograjo ob zahodnem voglu in začel motriti z daljnogledom gozdne robove proti Bajgotu. Tišči hip je počil osamljen strel in Nande se je zgrudil. Zadet je bil naravnost v srce. Šanitetni referent Tomšičeve brigade Boris Lenček-Igor, kije bil v hipu pri njem, mu ni mogel nič več pomagati. Z iskrico v očeh je lahko ugotovil le smrt. Tudi brigadni sekretar ZKM Đoko Vučinić in Franci Strle, ki se je prav tedaj vrnil iz boja nad Bajgotom, sta se komaj vzdržala solz, saj sta bila v istem bataljonu že vso prejšnjo jesen ter med pohodom na Štajersko. Za Nandetovo zapuščino, zlasti za dragoceni dnevnik, je poskrbel divizijski intendant Franc Puterle-Cure, ki gaje s fotografijami vred poslal po kurirskih relejnih zvezah bratu Hakonu Sedeju v 9. korpus na Primorsko. Dolžnost pomočnika

političnega komisarja Bračičeve brigade je začasno prevzel Peter Mendaš-Iztok.⁴²

Obkoljevalni manever Bračičeve brigade je uspel. Kapetan Milenko Knežević se je začel nenadoma oglašati onstran Bajgota, na gozdnem pobočju izza nemške bojne črte. Nebo so preparali zaripli rafali hitrega šarca MG-42, kije bil ponos Bračičeve. Njenijurišniki, ki jih je vodil v naskok legendarni komandant 1. bataljona Dušan Remih-Duško, so pri Bajgotu navalili Nemcem v hrbet ter v hipu razbili njihovo obrambno črto. Čisto malo je manjkalo, da niso dobili v roke dveh topov in obeh nemških težkih minometov. Ko so bili sovražniki razbiti in so borci 1. bataljona Bračičeve že zdrveli čez njihove okope, je eden izmed Nemcev od zadaj in od blizu sprožil Dušku Remihu v hrbet dobro meijen strel. Tako je v boju iz bližine padel še en nadarjeni poveljnik Bračičeve, ki se je bil izšolal v Tomšičevi brigadi. Njegova žrtev pa ni bila zaman, kajti sovražniki so med tem že dobili odločilni udarec. Žal pa Sedej in Remih ništa bili edini smrtni žrtvi Bračičeve brigade. Padla sta še politični komisar 3. čete 2. bataljona Reuf Zupčević in pomočnik puškomitraljezca Aleksa Lepener.

Začel se je splošni naskok in lov na tište sovražnike, ki niso utegnili zbežati. Puškomitraljezec Franc Beliš, ki je bil brez streliva, je dohitel nekega Nemca, ki je nosil dve škatli streliva za zbrojevko. Zakričal je nanj, naj dvigne roke. Toda deželni strelec se ni hotel vdati. Škatli s strelivom je sicer odložil, se obrnil in zgrabil za puško, da bi Beliša ustrelil, česar pa ni utegnil storiti, ker so ga hipoma obvladali drugi. Ena škatla s šaržerji je bila sicer že prazna, zato pa je bila druga še nenačeta. Beliš je imel spet dovolj streliva in Rudi Bertoncelj gaje od veselja objel.

Na bojni črti Tomšičeve brigade ni potekalo vse po načrtu.

1. četi 2. bataljona, ki ji je poveljeval Jože Zabukovec-Miklavž, ni uspelo prodreti po drči navzdol v bližino Nemcev, četa 1. bataljona, ki jo je vodil Nemcem v hrbet namestnik bataljonskega komandanta Franc Jakša, pa se je v gozdu izgubila. Po nemških vojaki je udarila šele potem, ko so se že umikali v gosjem redu, tako da se je večina sovražnikov izmuznila. Del nemške pohodne vrste je kljub temu presekala na dvoje. Med nemškimi vojaki je nastala precejšnja zmeda. Ena skupina Nemcev seje zasukala proti severu in se znašla pred mitraljezi 3. bataljona, ki so vsiljivce odločno potisnili nazaj v sredo pogona. Začetni urejeni nemški umik, ki so ga varovaie bočne patrulje s šestimi puškomitraljezi, se je spremenil v panični beg. Enotam 1. in 2. bataljona so se upirali le šibki zaščitni deli. Pogon je vse do Kurje vasi in še mimo nje vodil kapetan Janez Kramarič (glej skico št. 13 kot malo prej).

Med jurišniki sta se znašla tudi brigadni sekretar ZKM Đoko Vučinić, ki se je pognal v boj z angleško plastično bombo, in sekretar ZKM 2. bataljona Franci Strle, ki je tekkel za Nemci le s pištolo. V Bajgotu sta naletela na ostarelega nemškega vojaka avstrijskega rodu, ki je nosil kratko planinsko mavzerico, a se z njo sploh ni skušal upirati. Iz žepov velikega nahrbtnika sta mu pobrala zalogo bomb ročajk. Tudi za drevesi in po zapuščenih zaklonih ali okopih je ostalo še polno ročnih bomb, nekatere so bile celo odvi te, torej pripravljene za met, toda nemški vojaki jih niso utegnili niti pobrati.⁴³

Nemci so bili povsod razbiti. Enote 1. in 2. bataljona, ki so jih zasledovale še kakih 5 kilometrov proti Kuiji vasi, niso nikjer več našle na odpor. Mnogi sovražniki so se zakopali v listje ali pa se skrili v razne zemeljske luknje. Obveščevalci so poročali, da so se posamezne razkropljene skupine vračale v okoliške postojanke šele čez tri dni.

Koliko mrtvih in ranjenih so imeli Nemci, ni bilo natančno ugotovljeno. Na bojišču pred 2. bataljonom Tomšičeve v Bajgotu sta obležala dva, dva sta bila ujeta in ustreljena, pozneje pa je brigadni štab poročal, da so Nemci odnesli s seboj še okoli 28 mrtvih in 30 ranjenih. Plen v orožju je bil več kot skromen. Tomšičeva je zaplenila samo 2 puške, nekaj bomb in 200 nabojev za zbrojevko, Bračičeva pa 3 puške in 600 nabojev za zbrojevko.⁴⁴

Uspešen boj Tomšičeve in Bračičeve brigade pri Bajgotu, ki je bil taktično izviren, poučen in zelo zanimiv, je med drugim pokazal, daje bojevitost nemške vojske že močno upadla. Vojni dogodki v Normandiji so dali slutiti, daje zavezniški vdor na francosko kopno popolnoma uspel. Ameriška invazijska armada je namreč 17. junija presekala polotok Cotentin, 26. junija 1944 pa je padlo v njene roke tudi пристanišče Cherbourg. Zavezniki so imeli do 30. junija v Normandiji že 27 divizij, od tega pet oklepnih, in 929.000 vojakov, kar je pomenilo, da so v premoči že za sedem divizij. To razmeje je morale odpreti oči vsakemu slepcu, kaj šele vojaško izšolanemu človeku.

Tudi na ruski fronti se Nemcem ni obetalo nič dobrega. Že 9. junija se je začela sovjetska ofenziva na Karelijski ozini, 21. junija 1944 pa v južni Kareliji, ki naj bi izločila Finsko iz zavezništva s Hitlerjem. V dneh od 22. do 24. junija se je začela ofenziva Rdeče armade v Belorusiji, ki je pripeljala 27. junija do vdaje nemških divizij pri Vitebsku, 29. junija 1944 pa še do uničenja petih nemških divizij pri Bobrujsku, a s tem se je stiska nemške armade na vzhodu šele začela.

Nemcem je manjkalo vojakov na vseh koncih. Pod orožje so pričeli klicati starce, invalide in napol otroke. Odpor zoper nesmi-

selno umiranje se je kazal zlasti pri Avstrijcih, čeprav so bili od začetka prav oni steber Hitlejevih raznarodovalnih ukrepov na slovenskem Štajerskem. Deželni strelci in planinski lovci pa so bili sestavljeni pretežno iz njih.⁴⁵

Taka razmišljanja so se vrtinčila v glavah poveljnikov in političnih komisarjev 14. divizije ter Tomšičeve in Bračičeve brigade, ko so spoznali vsebino izpovedi obeh zajetih nemških vojakov. Ker jih je razganjala tudi boleost zaradi izgube dveh nadarjenih poveljnikov in še petih obetajočih partizanov, so postali nepopustljivi in neusmiljeni.

Pokop šestih padlih partizanov je zbudil žalost in togoto, za enega niso vedeli, zato sta morala v grob blizu njih leči tudi oba ujetnika.

S tem je bilo za tisto nedeljo pri Stari Glažuti tudi vse končano. Sledil je samo še premik na Klopni vrh, kjer sta obe brigadi ostali čez noč. Že 30. junija ob pol osmih zjutraj se je začel premik k Pesku (kota 1423). Toda Tomšičeva je ostala tam le do devetnajstih, ko se je ločila od Bračičeve in štaba 14. divizije ter čez Roglo odšla proti Skomarju. Za nameravan sprehod proti Celju se ji je pridružil tudi član divizijskega politodela Jože Počkar.⁴⁶

Od spopada pri Štorah do zasede pri Stranica

Do Skomaija so trije bataljoni Tomšičeve brigade prispeli še pred polnočjo, samo zaseda 2. bataljona je morala ostati na križišču gozdnih poti pri Luži.

Bivanje na Skomarju je bilo podnevi 1. julija namenjeno le počitku. Enote so skrbele edino za najnujnejše zavaravanje, in sicer tako, daje 1. bataljon nadzoroval dostope iz Vitanja, 3. pazil na poti iz Zreč in Slovenskih Konjic, 2. bataljon, ki je imel zasedo na poti proti Rogli pri Luži za grebenom Kobile, pa je varoval nastanišče. Politični in vojaški pouk sta potè kala le v 3. bataljonu, kjer so med 15. in 16. uro brali osvobodilni tisk in govorili zlasti o pozdravljanju, med 16. in 17. uro pa še o prenašanju povelj ter o varovanju vojaških skrivnosti. V 1. in 2. bataljonu so čistili orožje, tovarišice pa so počitek izrabile za pranje.

Tega dne si je minerski vod dodatno priskrbel minerske pripomočke in razstrelivo, brigada pa se je oborožila tudi z dvema angleškima protitankovskima minometoma. Ti minometi, ki so znani pod imenom piat, so bili videti precej okorni, toda omogočali so neposredno streljanje na bunkeije ali oklepniške. Enega je dobil 1., drugega pa 2. bataljon. Ker je šio za dotlej neznano orožje, jih je kazalo preizkusiti, da bi se namerilca prepričala o prebojnosti min

s kumulativnim nabojem. Pobudnik tega preizkusa je bil komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej, ki je ukazal eno mino izstreliti v zid požgane skomarske šole. Čeprav je bila mina majhna in lahka, je bil učinek nenavadno močan. Zid sicer ni bil prebit, bil pa je tako razrahljan, da se je videlo skozi razpoke.

Toda 1. julij 1944 je bil pomemben tudi zaradi tega, ker je dr. Lado Lovrenčič postal načelnik štaba Tomšičeve brigade. Imenovanje so bili predlagali divizijskemu štabu že pred dvema dnevi na posvetu v Klančnikovi vili. Namesto njega je bil za novega začasnega vodjo brigadnega propagandnega odseka imenovan dijak Edvard Praznik, ki je začel nemudoma zbirati gradivo za 14. številko glasila Tomšičev glas.

Na Skomaiju so kuharji pripravili tri obroke menaže. Brž po obedu so postavili kotle tudi za večerjo, ki so jo delili že ob osemnajstih. Uro zatem se je Tomšičeva že poslovila ter se spustila čez Bukovo goro in Ljubnico ter mimo Tiča in Lipe v Gornjo vas, od tam pa mimo Vorlaka in Bukovja pri Stranicah do Vrate (kota 809). Tam je ostala v zasedi četa 1. bataljona, brigadna glavnina pa je šla še do Kamne Gore (glej skico št. 14 na str. 486), kamor je prišla 2. julija 1944 ob štirih zjutraj. Od tam je moral 2. bataljon s patruljami nadzorovati dostope iz Konjic in Zgornjih Slemen, 3. pa iz Vojnika in Frankolovega.⁴⁷

Čez danje moštvo počivalo. Vrstili so se samo sestanki z desetaji, vodniki in četnimi poveljstvi v 1. in 3. bataljonu, ki jim je sledil tudi posvet brigadnega z bataljonskimi štabi. Obravnavali so priprave na nočno akcijo.

Brigadni štab je namreč tisto dopoldne izdal zapoved, po kateri bi morala 1. in 3. bataljon v noči na 3. julij napasti železarno Store, ki je izdelovala ohišja za minometne mine in razne polizdelke za nemško letalsko industrijo. Kakor je bilo že omenjeno, so se za to akcijo dogovorili na štabnem posvetu v Klančnikovi vili pred štirimi dnevi.

Zapoved je velevala, naj bi se 1. bataljon za ta namen preuredil v šest bojnih skupin s puškomitraljezi. Le-te so dobile naslednje naloge: prva bi morala uničiti električno centralo v tovarni, tako da bi dodeljeni minerec z dvema minama po 2 kg razstrelil dinamo-stroje in elektromotorje; druga naj bi uničila skladišče s štirimi minami po 5 kg in petimi minami po 1 kg; tretja naj bi uničila kotle v livarni z dvema minama po 5 kg in tempirnimi vžigalniki; četrta bi z eno 2 kg mino in tempirnim vžigalnikom uničila strojno delavnico z jeklenkami za kisik; peta bi razstrelila kretnice na železniški postaji Store in zažgala postajno poslopje; šesta z dodeljenim angleškim minometom piat naj bi se razvrstila v zasedo na mostu

čez Voglajno. Bataljonsko poveljstvo bi moralo poskrbeti tudi za uničenje žarometov v centrali, livarni in pri vratarju.

Za varovanje teh skupin proti Celju in Šentjurju bi moral poskrbeti 3. bataljon. V ta namen naj bi napotil četo s tremi puškomitraljezi in protitankovsko puško v zasedo, ki bi morala obvladovati križišče železniške proge s cesto med Teharjami in Turkovim mlinom. Dodeljeni minerec naj bi razstrelil vse štiri tračnice z minami po 2 kg, obenem pa tudi zaminiral most čez Voglajno z 20 kg razstreliva. Drugo četo pa bi poslal v zasedi proti Šentjurju, in sicer eno mitralješko desetino na progo, eno pa na cesto pri Vrblju. Dodeljen ji je bil minerec z dvema minama za progo in tremi naletnimi minami za cestišče. Tretja desetina bi morala obkoliti in držati v šahu orožniško postajo v Opoki, kjer je bilo 6 orožnikov. Če bi proti Štoram prodirala pomoč, bi bilo treba minske naboje v zasedah sprožiti takoj, v nasprotnem primeru pa šele po prvih razstrelitvah v tovarni. Če bi se primerilo, da zased ne bi bilo mogoče odpoklicati, bi se morale umakniti ob štirih zjutraj. Da bi bataljonska štaba lahko ocenila nemške možnosti za protiakcijo, so bili (kot po navadi) že uvodoma navedeni natančni podatki o številčni moči okoliških postojank.

Bataljona, ki naj bi odšla na akcijo, bi se morala zbrati pri Taniku ob 16. uri in 45. minut, od tam pa oditi čez Spodnji Cerovec in čez cesto Celje-Ponikva do Bobova, kjer naj bi se ločili skupini za Vrblje in Opoko, glavnina obeh bataljonov pa naj bi se razšla v Laporju pred Opoko. Zasilno obvezovališče je bilo določeno pri mostu v Štorah, kjer naj bi se zadrževal tudi brigadni štab, vendar je bilo treba vse morebitne ranjene partizane nemudoma odposlati v zavetje 2. bataljona.

Vsi partizani brez strelnega orožja iz obeh bataljonov in prateži so morali ostati pri 2. bataljonu na Kamni Gori, ki naj bi v sporazumu z brigadnim intendantom nabavil zadosti živeža za vse brigadne enote. To in druge poti naj bi enote izrabile tudi za novačenje vseh zdravih moških.⁴⁸

Iz tega izhaja, daje bil napad na štorsko železarno dobro premišljen in skrbno načrtovan. Z enako natančnostjo so končali tudi vse priprave. Minerei so zgnetli minske grude z vžigalniki in zažigalnimi vrvicami vred, da bi lahko ponoči hitro in brez vznemirjenja končali svoje naloge. Tudi za poznavalca železarne so poskrbeli. Brigadni obveščevalci so prek Konjiške gore že na Pohorje privedli nekega delavca iz Štor, da bi bil 1. bataljonu za vodnika in svetovalca.

Popoldne, ko so tekale še zadnje priprave za napad na Štore, je prišlo v štabu 3. bataljona do zlovesče nesreče. Komandantu Jožetu Novaku-Mihu seje sprožila brzostrelka, katere streli so v noge hudo

ranili kurirja Jakoba Kakerja-Jakca. Nemudoma so ga morali prenesti v eno izmed postojank skrivne bolnišnice Zima 6, ki jo je uredil in nadzoroval medicinec Gabrijel Hrušovar. Tam je ostal dva meseca, preden je ozdravel.⁴⁹

Bataljona sta odšla s Kamne Gore natančno po zapovedi, toda njuna pot je bila zaman.

Alije bila nameravana akcija izdana? Težko je vejeti, da bi Nemci le slučajno prevažali toliko vojaštva v sosesčini Štor. Tovornjaki v skupinah po 10 in 20 vozil, polnih vojaštva, so se po cestah proti Šentjuri pomikali vso noč. Tako se je zgodilo, da sta 1. in 3. bataljon Tomšičeve pri naselju Goričica, ko sta prečkala cesto iz Bukovžlaka proti Primožu in Hotunju (glej skico št. 14 kot malo prej), naletela na enega izmed takih prevozov. Na vožnji je bilo 16 tovornjakov, do srečanja pa je prišlo ravno tišči hip, koje cesto prešlo že polovico partizanov, poleg tega pa na popolni planjavi. Ivan Papež, kije bil z angleškim brenom v zasedi 3. bataljona, je takoj zasul vozila z rafali, nakar sta streljala še šarec in težka breza. Popolnoma so prestrelili dva tovornjaka, borci iz kolone pa so se v hipu razvili v strelce in zavzeli položaje. Toda medtem so se za boj razvili tudi nemški vojaki, iz bližnje Blagovne pa so začeli partizane obsipati s težkim minometom. To je postalo usodno za Antona Podvratnika z Lepe Njive, ki je bil hudo ranjen in so ga morali spraviti v Hrušovaijevo bolnišnico Zima 5, dva borca pa sta dobila samo neznatne poškodbe. Kakšne izgube so bile na nemški strani, ni ugotovljeno. Brigadni štab je mečil, da so imeli Nemci naj manj 10 mrtvih in ranjenih.

Nočni boj je trajal 20 minut. Partizani so potrošili 155 nabojev za šarca, 95 nabojev za angleški bren, 10 min za lahki minomet in

11 nabojev za italijanske puške ter 8 kg plastika, s katerim so minerei delno uničili cestni most pri Goričici.

Kljub vsemu se je bilo treba brez pomislekov umakniti in tudi opustiti načrt za napad na železarno Store. V zmedi, ki je nastala ob začetku spopada, je namreč pobegnil delavec iz Štor, ki so ga imeli na skrbi obveščevalci. Ta je natančno vedel, kaj je brigadno poveljstvo zanimalo in katere tovarniške obrate bi moral pokazati med napadom. Brigadni komandant Vlado Mišica-Miha je upravičeno domneval, da bo te skrivnosti izdal Nemcem, zato je napad na železarno odpovedal.

Bataljona sta se umaknila proti nastaniščem na Kamni Gori, kamor sta prišla 3. julija ob osmih.⁵⁰

Docela uspešen je bil 2. bataljon, kije nabiral hrano v vasi Dramlje, obenem pa je opravil tudi zasežbo na tamkajšnjem državnem posestvu. Zeplenil je par volov in tri bike v skupni teži 2950 kg in 400 litrov vina, med potjo pa je pridobil še 15 novincev.

Po vrnitvi te odprave na Kamno Goro je postalo več kakor zabavno, kajti brigadni intendant Gabrijel Pugelj je bil zelo radodaren. Mesa in vina ni bilo dovolj le za partizane, ampak so ga bili deležni v precejšnji meri tudi vaščani. Duška so si dale zlasti nekatere ženske, ki so pozabljale na pomanjkljivo spodnje perilo. Seveda je to sproščalo samo smeh, ker so bili partizani zadržani, saj je bilo morebitno spolno izzivljanje strogo prepovedano. V brigadi je bilo tudi dovolj harmonik in godcev, zato so po hišah večinoma rajali ali peli.

Takega soglasja med borci za osvoboditev in prebivalstvom že dolgo ni bilo nikjer. Zvečer je dr. Lado Lovrenčič priredil tudi resen pogovor z vaško srenjo o težavah in krivicah, ki so kmečke ljudi pestile pod nemško zasedbo. Ljudem so se odvezale duše in vsem je bilo žal, da bodo morali partizani oditi.

Brigadni komandant Vlado Mišica-Miha je vedel, da ne sme odlašati s premikom. Dobil je namreč poročila, da se po cesti iz Celja proti Mariboru prevažaj o močne nemške eno te: zbirajo da se v Slovenskih Konjicah, en nemški bataljon pa da prodira iz Dramelj proti Zg. Slemenom. Ukazal je, da morajo bataljoni s Kamne Gore odriniti že ob enaindvajsetih. Kako pravilno je ukrepal, je že kmalu prišlo na dan. Nemški oblastniki so bili namreč natančno obveščeni o tedanjem obisku Tomšičeve brigade na Kamni Gori in tudi o uri njenega odhoda.⁵¹

Da bi onemogočili nemške naklepe, se je Mišica odločil za obsežen manever: brigado je sklenil prepeljati vse do obrobij Paškega Kozjaka. Pohod je potekal prek Konjiške gore in mimo Stolpnika (kota 1012) do Crešnjic, nato pa mimo Frankolovega in Dola pod Gojko do Socke, od tam pa na Veliko Raven, kamor je Tomšičeva prispela 4. julija ob štirih zjutraj (glej skico št. 14 na str. 486). Preseneča, da je razmeroma dolg pohod trajal samo sedem ur.

Spotoma so enote opravile dve akciji. Posebno odmevna je bila tista blizu Frankolovega, ko so minerei spodminirali tri jeklene , električne stolpe za visoko napetost. Za to sabotažo so potrošili

11 kg plastika, 14 detonatorjev, 3,5 metra počasi goreče in 11 metrov hitro goreče zažigalne vrvice. Po prihodu do Socke pa je vod partizanov obiskal gasilski dom, v katerem je zaplenil 9 modrih jopičev ter 10 lopat, krampov in sekiric, kar so potrebovali zlasti minerei.

Po prihodu v vas Velika Raven so se bataljoni zavaravali takole: prvi je napotil desetino v zasedo k Št. Miklavžu nad Dobrno in desetino na pot Socka-Velika Raven, drugi je moral poskrbeti za opazovalnico proti cesti Strmec-Vitanje in poslati bojno patroljo prek Čreškove do Zavrha nad Dobrno, tretji pa je moral poslati bojno patroljo proti Vitanju in dati en vod na mrtvo stražo h Konisaku.

Zaradi takih pretehtanih ukrepov proti morebitnemu presenečenju je velika večina borcev lahko brezskrbno počivala in si nabirala novih moči.⁵²

V Veliki Ravni se je najbolj izkazal štab 1. bataljona, ki je že dopoldne poskrbel, da so se partizani umili in tudi drugače očistili, popoldne, po politični uri, pa je pripravil tudi sestanek s četnima poveljstvoma, na katerem sta bila iz brigadnega štaba navzoča namestnik komandanta Janez Kramarič in politični komisar Tone Turnher. Enak posvet so pripravili tudi v 3. bataljonu, ki so ga dopolnili še s predavanjem za desetajše. Četnima poveljstvoma je govoril Jože Novak-Miha. V vseh treh bataljonih so bile politične ure le z novinci. V prvem jo je imel bataljonski politični komisar Ivan Božič-Jovo, v tretjem komisar enakega ranga Frane Golob-Januš, v drugem pa član divizijskega politodela Jože Počkar. Predavali so o OF, njenem razvoju in temeljnih točkah.

Največ navzočih novincev je bilo v 2. bataljonu, kar 52. To pomeni, da je poveljstvo tega bataljona pridno skrbelo za številčno okrepitev čet, zato ne preseneča, da je tudi tišči večer poslalo iz Velike Ravni dve patrulji za novačenje: eno v Šentilj pri Velenju, drugo pa v Št. Andraž (zdaj Andraž nad Polzelo).⁵³

Čez danje brigadni štab dobil stik s političnim aktivom okrožnega komiteja KPS Celje, pri katerem je zvedel, daje v občinski stavbi v Novi Cerkvi (zdaj Strmec) 16 pušk in daje več ljudi oboroženih, sicer pa tam ni nemške vojaške posadke. Najbližji postojanki sta v gradu Tabor pri Vojniku in v Dobrni, baje pa je nekakšna vaška straža tudi na Veliki Pirešici.

Glede na take podatke je brigadni štab ukazal: da mora 2. bataljon vdreti v Novo Cerkev, razorožiti civile, zapleniti orožje ter izpeljati zasežbe v trgovini in obeh trafikah, 3. bataljon mora dati eno četo v zasedo na cesto proti Vojniku in Celju, ki naj jo tudi zaminira z angleškimi protitankovskimi minami, en vod pa pošlje v zasedo na cesto iz Dobrne k mostu, ki naj ga tudi razstreli, in en vod v zasedo na cesti iz Vitanja. Ob tem bi moral minerski vod razstreliti še cestni most pri Socki, 1. bataljon pa poslati eno desettino na Veliko Pirešico. Tam naj bi razorožil posadko vaške straže.

Žal se je izkazalo, da so bila dobljena obvestila premalo natančna. Koje 2. bataljon prišel do občinske zgradbe v Novi Cerkvi, so bili za zidovi že zbrani gestapovci in vsi njihovi izdajalski pobratimi, ki so se dobro utrdili. Ker ni bilo upa, da bi mogli poslopje zavzeti brez večjih žrtev, je komandant Ivan Zore-Jernej odredil dva voda, ki sta sovražnike obkolila in jih držala v šahu, ukazal pa je izstreliti tudi tri mine iz angleškega piata skozi okno, vendar je eksplodirala samo ena.

Drugo presenečenje je bilo v trafikah, ki sta bili prazni. Docela so uspele samo zasežbe v trgovini, pekarni in gasilskem domu. Partizani so dobili bogat plen: kar 1000 kg moke, 100 kg makaronov, 100 kg ješprenja, 300 kg sladkoijskega masla, 100 kg surovega masla in margarine, 700 cigaret, 80 srajc, 15 jopic, 3 hlače, 14 gasilskih bluz, 20 bal kotenine in 10 kg papirja. Večji del živeža in blaga je brigadni intendant izročil OK KPS Celje, da ga odpremi v partizansko bolnišnico dr. Paučka.

Mladi partizanski propagandisti so zasežbe v Novi Cerkvi izrabili tudi za veliko napisno akcijo. Zidove hiš so popisali z gesli Osvobodilne fronte. Oglasni deski z napisoma »Živela svoboda« in »Nova Cerkev osvobodjena nemških banditov« sta tam viseli še pet dni.⁵⁴

Nemci so skušali priti na pomoč iz Celja prek Vojnika, 1. četa 3. bataljona pa jih je takoj napadla. Pri tem je porabila za bren 165 nabojev, za šarce 117, za lahke brede 60, za puške 106 in za protitankovsko puško 2 naboja ter še 5 min za lahke minomete. Ker se je bližal svit in ker so nemški vojaki zasedo obšli, seje morala četa umakniti. Med umikom so minerei poleg mostu pri Dobrni razstrelili še cestni most pri Socki. Umik iz zasede proti Vojniku pa je bil tako neugoden, da so minerei lahko izvlekli samo tri protitankovske mine, tri pa so ostale vkopane na cesti. Ko so se vzpenjali proti zbirališču v Veliki Ravni, so na zaminirani cesti zaslišali brnenje avtomobilov in nato tudi treske min. Šele 8. julija so zvedeli, daje na mine zavozil tovornjak, poln nemškega vojaštva. Računali so, daje bilo mrtvih in ranjenih 30 Nemcev.

Mitralješka desetica 1. bataljona, ki je šla razoroževati vaško stražo na Veliko Pirešico, pa tam sploh ni našla nobenih oboroženecv. Da njena dolga pot ne bi bila zaman, je poskrbela za novačenje in okoli Pirešice zbrala tri novince.⁵⁵

Vas Veliko Raven je Tomšičeva zapustila takoj po zajtrku. Čez Brdce na Dobrno seje premaknila k Javorniku in do Ernenca pod Paškim Kozjakom. Tarn so se enote zavarovale tako, daje 1. bataljon poslal en vod v zasedo na Basališče (kota 1272), kije moral opazovati tudi cesto Vitanje-Gornji Dolič, ter patroljo proti železniški postaji Paka, 2. je poslal mitraljesko zasedo na Brezen in patroljo proti Štravsu, 3. bataljon pa je skrbel za varovanje dostopov iz Vitanja mimo Fužin in iz Velike Ravni.

Pod grebenom Paškega Kozjaka je brigada ostala tudi naslednji dan, koje bila nedelja. Po enotah je potekal redni vojaški in politični pouk, pa tudi poseben politični pouk za novince. Predavai jim je Jože Počkar, in sicer o razliki med prejšnjo in novo Jugoslavijo. Tik pred obedom so očistili tudi orožje. V 1. bataljonu je imel politični komisar Ivan Božič-Jovo sestanek z vodniki, politdelegati in dese-

tarji, v 2. in 3. bataljonu pa so imeli sestanke s četnima poveljstvom. Že sredi popoldneva je brigadni štab sklical tudi sestanek z bataljonskimi štabi, na katerem so obravnavali vsa pereča vprašanja po četah, zvečer pa so imeli pevske vaje v 1. in 3. bataljonu, ki jim je sledil še zbor vaščanov. Na njem sta govorila član divizijskega politodela Jože Počkar in brigadni politični komisar Tone Turnher.⁵⁶

Po vrnitvi desetine s Pirešice je brigadni štab sklenil svoje bataljone spet popeljati na južna pobočja konjiške gore. Nastanišča pri Ernencu in Javorniku je brigada zapustila 6. julija zvečer. Hudinjo in cesto Vitanje-Socka je prešla v Fužinah (glej skico št. 14 kot malo prej), nato pa pešačila čez Selce in Lipo proti Frankolovemu in od tam v Črešnjice (kota 521). Bataljonski štabi so poskrbeli za varovanja nastanišč tako, daje prvi nadzoroval dostope s Kamne Gore in Zg. Slemen, drugi pobočja proti Frankolovemu in Vojniku, tretji pa je imel en vod v zasedi pri Vratcah (kota 809) proti Slovenskim Konjicam.

Dopoldne 7. julija je moštvo počivalo. Izjema je bil 2. bataljon, kjer so se partizani čistili in prali. Popoldne je potekal politični pouk po vseh bataljonih, v drugem in tretjem tudi vojaški, pevske vaje pa so bile proti večeru v 1. in 3. bataljonu. Tega dne se je v podajanju snovi preizkusil novi politični komisar 2. čete 3. bataljona Karol Kovič, doma iz Sei pri Ihanu. Še pomembnejša zanimivost se je pripetila 2. bataljonu, ki je pri podrtih električnih stolpih zasačil kar 32 delavcev in vse mobiliziral. Pri njih sta bila tudi dva elektrotehnika, Aleš Tičar-Maks z Vira pri Domžalah in Mirko Župane iz Dobrteše vasi, ki ju je štab 4. operativne cone že 17. julija 1944 zahteval za posebne naloge.

Zvečer so v Črešnjicah priredili vaški zbor. Udeležilo se ga je znatno število krajanov, ki so z zanimanjem prisluhnili izvajanjem člana divizijskega politodela Jožeta Počkarja in brigadnega političnega komisarja Tone ta Turnheija.

S tem seje bivanje Tomšičeve v Črešnjicah tudi končalo. Obveščevalci so namreč medtem sporočili, da so angleška letala v noči na 7. julij spet krožila nad Pohojjem in za partizane odmetavala orožje. Zaradi tega in zaradi prevelikega števila neoboroženih novincev je brigadni štab zvečer odredil premik čez cesti Maribor-Celje in Vitanje-Stranice k domačijam pod Loško goro (kota 863) blizu Skomarja (glej skico št. 14 na str. 486). Pohod seje začel kmalu po polnoči.⁵⁷

Ker je bil na cesti Maribor-Konjice-Celje Precej gost promet, je brigadni štab sklenil, da bo blizu Stranie pustil v zasedi 2. bataljon, zato naj se njegov pratež priključi 3. bataljonu. Od brigadnega štaba je pri zasedi ostai namestnik komandanta Janez Kramarič. To se je zgodilo ob treh zjutraj, koje luna še svetila z medlim šijem.

Ko se je bataljonski komandant Ivan Zore-Jernej nekoliko razgledal, je ugotovil, da so na položajih, kjer bi se morala prikriti zaseda, že skopani zakloni. To so naredili Nemci, ki so pogosto hodili v zasedo na tišči konec. Tako so tamkaj, ne da bi hoteli ali vedeli, pomagali partizanom, ki so se skrili v okope še pred svitom.

Partizani so se komaj dobro spravili v zaklone, ko se je iz Konjic že zaslišalo brnenje avtomobila. Postali so pozorni. Pripeljal je mali policijski tovornjak, poln sovražnikov. Ko je zavozil na sredino zasede, so zaregljali puškomitraljezi od vseh strani. Avto se je zaletel in sunkovito ustavil, iz njega sta se pognala dva sovražnika. Enega je ujel na muho namestnik brigadnega komandanta Janez Kramarič: taje dobil smrtni strel zraven obcestnega kamna. A drugi se je tako spretno premetaval iz zaklona v zaklon, obenem pa švrkal z rafali iz brzostrelke, daje hudo ranil političnega komisarja 2. čete Antona Goloba z Gozda in namestnika komandirja Franca Bukovca iz Mačkovca, ki si ništa poiskala zaklonov. Ta Nemec je z brzostrelko vred nazadnje tudi ušel. Partizani so medtem že planili na juriš z bombami. Večina nemških policistov je medtem dobila plačilo iz svinca. Padlo jih je šest, eden pa je bil huje ranjen, toda vseeno mu je uspelo ubežati.

Ta pobeg je bil tišči hip manj pomemben, kajti namestnik komandirja 1. čete Rudi Bertoncelj-Rudl je imel v rokah novega šarca. Njegovi soborci so pobrali še štiri puške, tri pištole in dve škatli streliva ter nekaj obvezil in drugih drobnjarij. Pri tem so se posebej izkazali: vodnik Tomaž Suhovršnik, kije zaplenil tri puške in pištolo, in namerilec piata Anton Černešek iz Bočne, kije iz avta prinesel eno puško in dve pištoli, še posebej pa politdelegata Alojz Sovinšek iz Šmiklavža in Ivan Golob z Gozda, ki sta bila javno pohvaljena pred vso brigado, potem pa za nagrado sprejeta še v KPS.

Ko so partizani pobrali, kar je bilo koristnega, so nemški poltovornjak takoj zažgali in se iz zasede hitro umaknili.⁵⁸

Tako je Tomšičeva brigada svojo sedemdnevno in zavito pot naposled le končala s prepričljivim uspehom. Toda preden se je vnovič spoprijela s sovražniki, je minilo še 36 ur.

Po nastanitvi pri domačijah v Bukovi Gori se je Tomšičeva brigada zavarovala takole: 1. bataljon je določil za zasedo pri Šentvidu (kota 851) eno četo, kije poleg dostopov iz Vitanja nadzorovala tudi grapo Dravinje proti Skomarju. 2. bataljon je poslal en vod v zasedo proti Loški gori (kota 863) na pot, ki pripelje iz Ljubnice, in opazovalnico k Loškemu gradu, od koder je nadzorovala cesto iz Zreč proti Skomarju. 3. bataljon je z bojno patruljo zavaroval smer iz Ljubnice, odredil mitralješko desetino na mrtvo stražo proti Vi-

tanju in pazil na ves greben od Vrhovnika do Rezaija. Ker so bili po četah utrjeni, 8. julija ni bilo vojaškega ali političnega pouka. Izjema je bil 1. bataljon, kjer je komisar Ivan Božič-Jovo govoril novincem o nastanku OF in njenem programu. Poslušalo je 28 novih borcev.

Treba je bilo poskrbeti tudi za oba hudo ranjena. Izbrana skupina borcev, bilo jih je 24, ju je morala spraviti na javko partizanskih bolnišnic dr. Ivana Kopača-Paučka. Obenem je bilo treba najti sposobne ljudi za izpraznjeni poveljniški dolžnosti. Za novega političnega komisarja 2. čete 2. bataljona - namesto ranjenega Antona Goloba - je bil imenovan njegov mlajši brat Ivan Golob, dotlej sekretar četnega aktiva ZKM, ki je zavaljo svoje široke razgledanosti in izredne hrabrosti že pred tem hitro napredoval od puškomitraljezca do politdelegata. Namesto hudo ranjenega Franca Bukovca pa je bil za novega namestnika komandirja 2. (Levove) čete imenovan Matija Novina iz Brstovca pri Semiču.⁵⁹

Tega dne sta se vrnila patrulji za novačenje, ki sta pred tremi dnevi odšli v Šentilj in na Šentandraž. Nabrali sta 48 mladih fantov, od katerih je eden med potjo pobegnil, sedem pa jih je sanitetni referent Boris Lenček-Igor odpustil, ker niso bili sposobni za vojne napore v brigadi. Po tej zdravstveni in naravni odbiri jih je ostalo še zmeraj 40. Vendar sta tega dne dva tudi pobegnila. Iz zasede pri Šentvidu je ušel mehanik Filip Slemenjak iz Vitanja, na poti 2. bataljona od Stranice do Bukove Gore pa je zbežal Blaž Filej iz Dramelj, toda ni prišel daleč. Prestregla gaje patrulja. Ker je poskušal pobegniti že tretjič, ga je brigadno vojaško sodišče spoznalo za krivega dezerterstva in ga obsodilo na smrt. Obsodba je bila prebrana pred zborom, nato pa takoj izvršena. Svojo nepremišljenost je moral plačati z življenjem zato, da bi s svojo smrtjo odvrnil druge izmikanju državljanskim obveznostim med vojno. Huda prehuda in predvsem zastraševalna kazen.

Zavarovalne naloge so ostale enake tudi v sredo, le da je čez dan potekal vojaški in politični pouk. Po vseh četah so bile vojaške ure o stražah in patruljah, v 2. in 3. bataljonu pa so tudi razstavljali in sestavljali rafalno orožje ter spoznavali vojaške čine v NOV. Za novince v 1. bataljonu je potekalo predavanje o razpadu prejšnje Jugoslavije, nastanku OF in ureditvi Jugoslavije po osvoboditvi. Govoril je pomočnik bataljonskega političnega komisarja Anton Svete-Gustl. V 2. bataljonu je politični pouk vodil Mirko Rajner-Mitja, razpravljali pa so o verskih vprašanjih in svetovnih dogodkih. Poleg tega so v tem in 3. bataljonu brali partizanski tisk, v slednjem pa je tekla beseda tudi o vojaških činih v NOV in o disciplini.⁶⁰

Vdor v Vitanje in nemška obkolitev na Skomarju

Tiste dni je v štabu 14. divizije dozorela zamisel o drzni in širokopotezni nabavni akciji, ki jo je pripravil divizijski intendant Franc Puterle-Cure. Njen namen je bil zaseči zadosti hrane za partizanske bolnišnice, delavce, podoficirsko šolo, tehniko in druge zaledne enote, ki so bile prikrite na Pohoiju. Po njo pa je bilo treba iti k Nemcem v Vitanje. Zamisel naj bi uresničila Tomšičeva brigada. Zato je njen štab že popoldne 9. julija izdal zapoved, s katero je določil, naj v Vitanje vdre 1. bataljon, ki mu bo dodeljen minerski vod, 2. naj pošlje okrepljeno četo v zasedo na cesto Konjice-Stranice-Vitanje, 3. bataljon naj odpravi en vod v zasedo na cesto Vojnik-Strmec-Vitanje, en vod pa v zasedo Mislinja-Gornji Dolič-Vitanje. Četam v zasedah so bili dodeljeni minerei za zaminiranje cest z naletnimi protiklepnimi minami. Enote so morale oditi v trg k stečiču Hudinje in Hočne ter v zasede na vse tri ceste ob enaindvajseti uri, brigadni pratež, štabi, novinci ter ena nepopolna iz 2. in ena cela četa 3. bataljona pa naj bi pod poveljstvom kapetana Janeza Kramariča odšli na Skomaije, kamor bi bilo treba spraviti tudi ves plen iz Vitanja.

Popoldne seje utrgal hud naliv, ki seje stišal v droben in nadležen dež. Poveljstvo je vejelo, da je tako vreme kakor nalašč, saj brigadnega vdora v Vitanje ne bo nihče pričakoval. Nemška posadka v Vitanju je tistikrat štela 9 orožnikov in 6 gestapovcev ter še 80 mož policije SS. Nastanjeni so bili v vitanjski graščini, Nemci pa so držali tudi šolo in cerkev sv. Petra in Pavla. Vendar se je popoldne 9. julija pripeljalo za okrepitev še dva tovarnjaka vojaštva. Ti Nemci so se nastanili po okoliških hišah in na kozolcih, za kar pa partizani niso vedeli.

Zaseči bi bilo treba mesne izdelke v Pirhovi mesariji, kije stala onstran mostu na levi strani, na desni v graščini s policijo, pa moko, druga živila in začimbe ali tekstilno blago v Kuzmanovi in Jeromljevi trgovini, ki sta bili pred mostom, a še zmeraj blizu nemških postojank. Živino pa bi zasegli v vitanjskem župnišču, pri županu Tišleju ter pri Jeklinu, Hochpaueiju in Vodošku. Naloga torej nikakor ni bila lahka, zato je na akcijo skupaj s 1. bataljonom odjezdil še brigadni komandant Vlado Mišica-Miha. Tudi brigadnega političnega komisarja Toneta Turnheija je potegnilo po zdrtih kolovozih v dolino.⁶¹

Vdor v Vitanje se je začel 9. julija nekaj pred polnočjo. En vod 1. čete 1. bataljona Tomšičeve je do srede trga in naprej do cestne tehtnice prišel mimo cerkve Mati božja na Hribarci, en vod pa je v Vitanje vdrl od severozahoda oziroma od Svaroška. Pri kozolcih,

kjer stoji zdaj vrtee (nasproti na desni je bila žaga, zdaj LIP), so postavili stražaija. Ne da bi jih sovražniki opazili, so hitro prešli most in zavili na levo, da so se lahko v Pirhovi mesariji založili s salamami, klobasami in drugimi suhomesnatimi izdelki. Toda

1. vod, na čelu z vodnikom Jožetom Bregajem-Cirilom in puško-mitraljezecem Edom Mežo, ki bi moral prodreti do gradu in tam držati nemške orožnike v šahu, se je znašel v precepu. Edo Meža s šarcem, dva njegova pomočnika in Ivan Jamnikar-Ivo so polegli za kup gramoza ob cesti in svoja orožja namerili proti grajskim vratom.

Tačas se je zasežba v trgovinah že začela. Pri Kuzmanovih so odprli sami, pri Jeromljevih pa so partizani klicali zaman, metali kamenčke v šipe in podobno, vendar se ni nihče oglasil. Zato je komandant ukazal, naj razstrelijo rolo vrata. Vodnik minerskega voda Martin Viher si ni dal dvakrat reči. Na vrata je prilepil grudo plastika. Ko je mina tresnila, je v vratih zazijala velika luknja, zračni piš pa je blago kar pometei s polic in predaiov. Partizani so začeli takoj prazniti izdatne zaloge hrane in drugih potrebščin.

Toda gromovita eksplozija je vrgla na noge tudi esesovske policiste, ki so spali na kozolcih med hišami, pripadali pa 1. bataljonu 14. policijskega polka SS. Ti so nemudoma udarili v hrbet Cirilove-mu vođu, ker so hoteli priti čez most do šole in gradu. Bila je tema kakor v rogu, partizani in esesovci pa so se čisto pomešali. K sreči so slednji imeli nočne bojne znake, s pomočjo katerih so hitro prepoznali, kdo se bliža. Tako so smrtno zadeli enega, ranili pa dva Nemca. Žal je vseeno prišlo do nesreče. Puškomitraljezec Alojz Sovič iz Raven pri Šoštanju, ki je v 1. bataljon Tomšičeve prebegnil iz nemške vojske šele pred štirinajstimi dnevi in ki je bil na straži, je na klic nekega partizana: »Kdo je tam?« odvrnil z nemško popačenko: »Wacha...« ali nekaj podobnega. Pa gaje oni, prepričan, da ima pred sabo Nemca, takoj preprai z brzostrelko.⁶²

Medtem seje spopadel tudi 2. vod 1. čete. Razvnel seje srdit poulični boj, v katerega so s partizanske strani posegli šarec, zbrojevka, bren in lahka bređa. Borci so porabili 188 mavzer nabojev, 130 nabojev za angleški bren in 96 nabojev za lahko bređa in italijanske puške pa še 5 ročnih bomb. Prihajalo je tudi do bojev prsi ob prsi. Zagrizen nemški hrust iz Hamburga je navalil na vodnika Jožeta Bregajja-Cirila. Hotel gaje obvladati z rokami in ujeti živega. Toda zmotil seje. Ciril je bil res nizke rati, vendar tršat, žilav in močan. Začel seje nenavaden dvoboj, ko orožje ni moglo pomagati niti prve-mu niti drugemu. Njune roke so grabile druga proti drugi, silile za vrat in v goltanec ali se hotele izviti, da bi našle možnost za zamah in udarec. Za ti dve boreči se gmoti ni imelo strelno orožje nobenega pomena. Njuni soborci z obeh strani pa tudi niso smeli streljati, ker

je bila taka tema in ker sta se tako krčevito držala, da bi bilo nemogoče ustreliti samo enega; če pa bi kateri skočil, da svojemu pomore, bi s tem nesel na prodaj samo lastno kožo. Ne esesovcem in ne partizanom ni kazalo drugega, kakor da boj spremljajo z negotovimi občutki. Bil pa je to boj mišič, razuma in vzdržljivosti. Zdaj je bil na vrhu Nemec, že hip nato pa gaje tršati Ciril zvil in spravil podse. In klobčič seje spet zamajal, skrivenčil in skrotovičil, da se ni niti za hip vedelo, kdo je na vrhu in kdo zdolaj.

Jože Bregar-Ciril je brž spoznal, da Nemcu sam ne bo kos. In ker sta se dajala sredi ceste, seje kmalu domislil, da bi bilo dobro, če bi sovražnika spravil v obcestni jarek. Začela sta se točiti proti jarku. Na srečo sta se vanj žvalila tako, da seje Ciril, ki je bil spreten kot maček, obdržal na vrhu. Tedaj sta mu po jarku priplezala na pomoč Rafael Bezovšek in Marjan Slatinšek iz Gornjega Grada. Orjaka so z združenimi močmi hitro obvladali, odvedli s seboj, pri njem pa zaplenili puško in 12-milimetrsko pištolo kanadskega tipa. Drugo pištolo so dobili pri padlem esesovcu. Pozneje, med zaslišanjem, seje izkazalo, da so ujeli veterana iz Rommlove afriške armade.⁶³

Razmerje glede izgub je bilo za partizane ugodno. Nemški orožniki in esesovci so imeli enega padlega, enega ujetega in dva ranjena, 1. četa 1. bataljona Tomšičeve pa enega padlega, dva pogrešana in tri ranjene. Eden je bil ranjen v kolk, drugi v nogo, tretji pa v roko. Od pogrešanih je bil Ivan Forštner iz Studene pri Žalcu huje ranjen in ujet, leta 1945 pa je podlegel poškodbam in mučenju. Med bojem je 1. četa zaplenila eno puško in dve pištoli ter dve popolni bojni opreми.

Že med trajanjem bojev je do obeh trgovin prišla tudi 2. četa

1. bataljona s komandijem Markom Stepanom in začela pod vodstvom divizijskega intendanta Cureta nakladati vozove. Delo je potekalo hitro, plen pa je bil ogromen. Samo moke so naložili 915 kg, sladkoijs 525 kg, makaronov 100 kg, kave (nadomestka) 30 kg, surovega masla 40 kg, soli 90 kg, pisarniškega papirja 3 kg, žbljev za čevlje 10 kg, poleg tega pa še 300 srajc, 20 predpasnikov, 10 spodnjih hlač, 15 parov nizkih čevljev, 15 parov čevljev, 100 metrov blaga za obleke, 200 metrov blaga za srajce, 1500 metrov kotenine, 80.000 metrov sukanca, 1000 škatlic vžigalic, 20 kalodontov in precej druge drobnjarije. Obenem so obiskali še bližnjo trafiko, kjer so zasegli 5000 cigaret. Ves ta plen so naložili na 12 kmečkih voz.

Zelo zanimivo je bilo tudi pri županu Tišleju, ki pa ga ni bilo nikjer. Šele ko so minerei prinesli plastik, da bi z njim razstrelili veliko jekleno omaro, je prilezel iz nočnega skrivališča, drgetajoč od strahu kakor šiba na vodi. Za kazen, ker jih je pustil čakati, so

mu zasegli prašiča. Od živine so zasegli: pri Jeklinu in Hochpaue-
rju po dva para volov ter pri Vodošku par volov in par konj, v vi-
tanskem župnišču pa so si postregli tudi s 300 litri vina.

Zasežba je bila končana 10. julija ob treh zjutraj. Nato se je

1. bataljon Tomšičeve z vozmi umaknil na Skomaije, kamor je prišel
ob sedmih zjutraj. Prevoz plena naprej proti Rogli, ki seje začel po
zajtrku, je spremljala 1. četa 1. bataljona.

Ob štirih so se umaknile zasede s cest. Zamudila je samo zase-
da 2. bataljona, kije na cesti iz Stranie po umiku opazila nemško
kolono v jakosti 150 mož. Četa se je takoj vrnila na ugodne po-
ložaje in na sovražnike užgala s sedmimi mitraljezi, nakar so se
Nemci razbežali, večinoma nazai proti Stranicam, nekai pa tudi v
Vitanje.⁶⁴

Skomaiju seje brigada tega dne zavarovala takole: 1. bataljon
je imel nastaniščno varovanje in opazovalnico proti Zrečam, 2. straže
okoli nastanišča in patroljo proti Zrečam, 3. bataljon je imel opa-
zovalnico v zvoniku, izza grebena Kobilja pri Luži, kjer so se križale
gozdne poti od Slemenjaka proti Rogli in Resniku, pa je poslal za-
sedo v moči voda z mitraljezom. Ta zaseda bi morala sovražnike
zadržati, če bi napadli z Rogle, če bi napadli brigadne enote na
Skomaiju, pa bi jih morala udariti v hrbet. Ob robu vasi so bile
štiri straže in tri pred štabi, skupaj torej sedem. Vsa ta varovanja je
določil namestnik brigadnega komandanta Janez Kramarič in jih
tudi razpелjal na položaje.

Štab brigade je bil pri Juhartu, Skomarje 26 (tam je bila gostil-
na), štab 2. bataljona pri Medvedu, enote tega bataljona pa v go-
spodarskih poslopih, last Matilde Kovše-Juhartove, štab 3. bataljo-
na v Štokcovi bajti, kjer so tudi kuhali. Od štaba 1. bataljona je bil
na Skomarju le komandant Franc Pakar-Vid, ob njem pa še popol-
na 2. četa. Brigadni dežurni je bil Stane Šušteršič-Boštjan, name-
stnik komandanta 2. bataljona.

Enote, ki so bile vso noč na nogah, so počivale, čeprav so se
zaradi morebitnega letalskega bombardiranja zadrževale v gozdu
zunaj vasi. Vojaški pouk so imeli samo v 2. četi 2. bataljona, kjer so
se vadili v razstavljanju in sestavljanju rafalnega orožja, politični
pouk pa je bil za novince v drugem, kjer so brali radijska poročila
in Ljudsko pravico, debatirali pa tudi o AVNOJ-u in o odnosih do
prebivalstva, ter v tretjem bataljonu, kjer je predaval Karol Kovič o
pomenu partizanskega boja za slovenski narod.⁶⁵

Divizijski intendant Franc Puterle-Cure je med postankom na
Skomaiju poskrbel za razdelitev plena partizanskim pomožnim
ustanovam in njihovim somišljenikom med domačim prebivalstvom.
Vozniki, ki so sodelovali z živino in vozovi pri zasežbah v Vitanju, so

dobili 15 parov nizkih čevljev, 80 metrov blaga za perilo, 1000 metrov sukanca, 15 predpasnikov, 10 srajc in 1 sviter. Partizanski zaupniki na Skomarju so dobili 14 metrov svile in 12 metrov blaga za spodnje perilo. Referent za zveze je dobil za kurije relejnih postaj 280 metrov blaga za spodnje perilo in 85 kg moke, ranjena komandanta Tone Vidmar-Luka in Frane Bobnar-Gedžo, ki sta se zdravila v zasilni bolniški točki 1/8 pod Šmiklavžem, 388 cigaret, bolnišnica dr. Paučka pri točki 1/13 na Pohoiu 384 cigaret, 20 škatlic vžigalic, 78,50 kg raznih živil, 161 metrov barhanta, 80 metrov blaga za srajce in 1,50 metra blaga za hlače, partizanska bolnišnica Košuta blizu iste točke 330 kg raznih živil, 5 kg žebcljev, 10 past za čevlje, 2 para nizkih čevljev, 17 srajc, 65 prtičkov, 80 metrov blaga za obleke, 20 metrov inleta, 60 metrov kotenine, 10 metrov svile za srajce, 10 metrov platna, 30 metrov flanele, 2400 metrov sukanca, 266 cigaret, 350 škatlic vžigalic, 35 kosov mila in 50 kuvert, Paučkove bolnišnice pa 255 kg raznega živeža, 30 kg pralnega praška in 40 klopkov sukanca. V domiselno skrito skladišče pa je dal intendant Cure spraviti 685 kg živil, 100 kg pralnega praška in 50 škatlic masti za čevlje.

Med partizani v vasi je vladalo prijetno počutje. Okusne hrane je bilo obilo. Kuhaji so opoldne delili svinjsko obaro s krompirjem, za večerjo so v drugem kuhali pšenične žgance s kavo iz proje, v tretjem bataljonu pa žgance iz bele moke in golaž. Ponekod v štabih so se znašli. Ančka Škrli-Begenjska, bataljonska bolničarka 2. bataljona, je izposlovala, da so ji kuhaji za štab dali moko, sladkor in projo, nakar je zamesila testo in v krušni peči spekla več velikih hlebov belega kruha.⁶⁶

Ena izmed patrulj za novačenje je tudi tega dne pripeljala dva novinca.

Edina neugodna vest je prišla iz štaba 2. bataljona, od koder so poročali, da je prejšnjega dne iz Bukove Gore pobegnil Bernard Rošar iz Spodnjih Slemen. Kljub temu in drugih pobegih, padlih in ranjenih, je Tomšičeva brigada 10. julija 1944 štela 394 ljudi. To izvemo iz poročila sekretarja ZKM Doka Vučiniča, ki navaja tudi, da je v brigadi 52 članov ZKM: v 1. bataljonu 12, v 2. bataljonu 18, v 3. bataljonu 14 in v štabni patrulji 8 članov ZKM.

Delo organizacije mladih komunistov v brigadi je potekalo redno in stalno: sestanki četnih aktivov so bili po dvakrat na teden, sestanki bataljonskih birojev enkrat tedensko, sestanki brigadnega biroja pa vsakih štirinajst dni. V razdobju od 26. junija je bilo v ZKM na novo sprejetih 15 mladincev, 1 je padel, 1 je bil ranjen, 1 sprejet v KPS, 1 pa je bil premeščen, kar je pomenilo, da se je organizacija povečala za 11 mladincev. Vsi člani so se naučili upo-

rabljati nove angleške puškomitraljeze, nemške, Italijanske in češke so obvladali že od prej. Dobro so poznali tudi sestavo začasne vlade in sporazum Tito-Šubačić.

Ujetega esesovskega podoficirja so imeli v rokah brigadni obveščevalci, a je bil tako nadut in zagrizen, da niso ničesar zvedeli od njega. Povedal ni niti tega, kateri esesovski enoti je pripadal, niti s kakšnim namenom je prišla v Vitanje. Prav to je kmalu postalo usodno. Pač pa je priznal, da je bil rojen v Hamburgu in da je sprva pripadal Rommlovemu korpusu v Libiji, kjer je padlemu kanadskemu častniku zaplenil pištolo. Brigadno vojaško sodišče ga je obsodilo na smrt in v gozdu nad Skomarjem je bil ustreljen ravno s tisto pištolo. Ob usmrčitvi je udaril skupaj s petama in kriknil: »Heil Hitler!«

To je razhudilo zlasti sekretarja brigadnega biroja ZKM Doka Vučiniča, ki se je na Nemca hudoval s krepkimi kletvicami. Nihče pa si ni mogel misliti, da so policisti SS tistikrat že uresničevali skrbno izdelan načrt za nenaden napad na Skomarje, ki naj bi se začel iz izhodišč v Zrečah in Vitanju. V ta namen se je pripeljal

2. bataljon 13. policijskega polka SS v Zreče, enote 1. bataljona 14. policijskega polka SS pa v Vitanje.⁶⁷

V brigadnem štabu so bili zelo samozavestni ta dobre volje. Kaže, da so slavili, ker so izvedeli za poveljniška imenovanja. Koje vodja brigadnega obveščevalnega centra Franc Mekina-Borut poročal o zbiranju nemških enot v Zrečah in Vitanju, opozorila niso vzeli resno. Komandant Vldo Mišica-Miha je sicer sklical posvet z bataljonskimi poveljniki, odredil nove bojne položaje ta določil naloge za vsak bataljon. Ker pa se je zavedal ugodne obrambne lege Skomaija, odlične izuijenosti in velikega poguma borcev, je odločil, da ni razloga za takojšen preplah. Poleg tega se je ob 17. uri ta 30 minut usula kratka nevihta. Namesto da bi čete ostale na položajih zunaj vasi, kakor je bilo v navadi dotlej, je dovolil njihov premik iz gozda v zavetje gospodarskih poslopij. Odredil je le ojačeno opazovanje in naročil, naj kuhaji pohite z večerjo: »Vojska naj v miru povečerja, nato pa odide na položaje!«

Prvi rafali so zadrdrali od Kmetov Krančana in Vrhovnika iz Bukove Gore. Toda od tam do Skomaija je bilo treba najprej preiti globoko grapo, po kateri teče Dravinja.

Ob osemnajsti uri so opazovalnice sporočile, da se iz Zreč vzdolž Ločnice proti Kotniku pomika nemška kolona, v kateri je kakšnih 250 mož. Kmalu zatem so zapazili enako močno kolono iz Bukove Gore, kije imela očiten namen priti na Skomarje. Proti tej so usmerili težko brečo 3. bataljona, ki sije našla svoje strelsko gnezdo pri skomarški cerkvi. Ti dve koloni policije SS so imeli partizani pod

nadzorstvom (glej skico št. 15 na str. 487). A na pohodu proti Skomarju sta bili še dve, ki sta se izmuznili skrbnim očem partizanskih opazovalnic. Tretja seje usmerila iz Zreč po osojni strani proti Kanjemu vrhu (kota 732), Verdniku in Jelenku. Ti esesovci so na Kanjem vrhu srečali zvitega pastirčka Karla Zlodeta, ki jim je namenoma zaupal, da je na Skomaiju vse črno partizanov. Zaradi tega so se začeli ti Nemci obotavljati in so večinoma obtičali med smrekami okoli Kanjega vrha. Četrta nemška kolona je prodirala iz Vitanja mimo Šentvida in Kušarja na greben Kobilica in po njem na Hrib (kota 1104), da bi zaprla izhode s Skomaija na Roglo in na brigado v vasi udarila z roba gozda nad cerkvijo.⁶⁸

Malo zatem ko so se bataljonski poveljniki vrnili s posveta, so bataljonski dežurni zapovedali zbor. Partizani so pripravili menažke, pred kotlom 2. bataljona je prvi stai puškomitraljezec Franc Beliš. Kuharji so začeli deliti žgance in črno kavo. Tedaj so zažvenketale šipe na oknih, z roba gozda nad cerkvijo pa se usuli mitralješki rafali, da je kava kar brizgala iz kotlov. To je pomenilo, da je Tomšičeva obkoljena, za nameček pa so Nemci njene partizane dobili še na kupu.

Baje je na esesovce prvi streljal borec, ki je stražil ob robu gozda nad cerkvijo. Partizani so brez hujšega nereda iskali kritja, komandirji pa so poveljevali, kako naj enote zavzamejo položaje za uspešen boj. Borci so morali najprej steči po orožje in opremo, to seje zgodilo tudi politdelegatu Antonu Zagožnu. Puškomitraljezec Franc Beliš je s svojo skupino pohitel na gozdni rob, desno od kolovozne zajede. Takrat ga je za nogo zgrabila neka partizanka, ki je bila šokirana od strahu. Komaj seje z vlekel na rob, od koder je v žito za šolo zagledal vse zeleno Nemcev. Začelje nabijati po njih. Tu potem ni bilo nobenega poskusa, da bi partizane vrgli s položajev. Politični komisar 2. čete Ivan Golob je na njivi z deteljo nad zidovi skomarske šole prestregel štiri policiste, ki so tekli proti Štokcovi bajti, da bi zaprli brigadi umik proti Rogli. Po dveh dobro mejenih streljih sta dva izkravela v detelji, dva pa zbežala. Četi 2. bataljona sta jurišali na desno in potisnili sovražnike navzdol v jarek proti Verdniku in Jelenku. S tem je bil najnevarnejši nemški napad za popolno obkolitev Skomarja odbit.

Partizani 1. čete 3. bataljona so udarili po Nemcih, ki so skušali zavzeti skomarsko cerkev. Tam je iznajdljivo ravnal mitraljezec Ivan Potočnik-Polškruh, ki je po esesovcih nabijal le z glavo težke brede in brez podstavka. Na zelo izviren način mu je priskočil na pomoč tudi brigadni politični komisar Tone Turnher, ki je pri presenečenem namerilcu pograbil italijanski lahki minomet in začel z minami obstreljevati nemško strelsko vrsto. Tako sta s skupnimi močmi

zavrnila prvi naval esesovcev, ki so hoteli vdreti v cerkveni zvonik, da bi od tam preprečili vsakršno možnost za umik proti Rogli (glej skico št. 15 kot malo prej).

Že po prvih nemških rafalih z gozdnega roba na Hribu je bilo vsakomur jasno, da partizani ne smejo ostati na Skomaiju, ampak se morajo brez odlašanja prebiti skozi stari kolovoz na Pohoje. Zato so se instinktivno umikali na tišči konec. Ančka Škrli-Begenjska je bila tako prisebna, daje v nahrbtnik dala tri velike hiebe kruha in v štabu 2. bataljona vse pospravila, šele nato pa stekla za drugi - mi. Koje dosegla ilovnati usek in se znašla v zmešnjavi, je zavila na levo po neki pšenici. Tam je omagala, malo počivala in se pognala proti vrhu na rob gozda, kjer se je znašla med Nemci, nato pa se spet vrnila k brigadni glavnini.

Pot s Skomaija na Roglo je bila speljana po vzhodnem pobočju grebena Kobil, začejala pa se je v gozdčku Upanski vrh z dvema opuščenicama in enim svežim ilovnatim kolovozom, ki so bili globoko izjedeni v gozdna tla. Domačini jih imenujejo globjeki. Najgloblji je bil Vodovski globjek, manjši je vodil od Štokcove bajte, en kolovoz pa je šel še bolj ob robu gozda. Skozi te globjeke so se stekale skupine partizanov v ilovnati Vodovski globjek. Tam se je bila zgnetla malone vsa brigada, borci in tišči brez orožja. V njem je bilo telo ob telesu ter glava ob glavi, da ni bilo mogoče ne naprej ne nazaj. Bili so zadihani, prepadenih obrazov in motnih oči. Nihče ni vedel, kaj bi. Student medicine Rifat Tvrdkovič je z ostrizeno glavo na balin kar vrtal v mehko ilovico, kot da bi si hotel izriti rov. Z glavo je silil v mehko prst tudi Miha Čerin-Aleš, član divizijskega politodela, zajetna partizanka iz štaba divizije je grabila za nahrbtnike in se pehala na rob globjeka, vendar ji je vselej zdrsnilo nazaj v človeško gmoto. Bilje trenutke, ko borci niso vedeli, kaj naj počno s puškami.

In v tem grozotnem trenutku je novi brigadni politični komisar Tone Turnher nekemu puškomitraljevcu odvzel zbrojevko, si jo oprtal za strel in se z dolgimi koraki zaganjal po poti, ki je bila pot edinega upanja. Takisto je naredil namestnik komandirja 2. čete 3. bataljona Anton Dragar-Ciril s Pokojišča, nekdanji namerilec težke brede in protitankovske puške. Tudi on je pograbil puškomitraljez in zakoračil družno z brigadnim komisarijem, kakor da se ga kroglja ne prime, komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej pa se je brž skobacal po ilovici na rob globjeka proti esesovski bojni črti v gozdu na Kobili ter od zgoraj zaklical: »Juriš, fantje, juriš! Naprej!«

Te premišljene psihološke poteze treh izkušenih partizanov so imele magično moč. Vsepovsod, po vsej dolžini globjeka, so se tišči z orožjem pognali na rob, največ borci 1. čete Zoretovega bataljona. Zabobnelo je, kakor da se je utrgal plaz, in poslej partizanov ni

moglo zadržati nobeno nemško streljanje več. Čez dobrih deset minut je bilo pobočje Kobile očiščeno. Eden izmed sovražnikov, ki ni utegnil zbežati, je obležal za deblom bukve s prestreljeno lobanjo. Z natančnim strelom mu je preluknjal poročnik Franc Pakar-Vid, nemški mitraljezec pa je pozabil tam poleg dveh polnih še eno prazno škatlo za šarca.

Pot na Pohorje, pot mimo Luže na Roglo je bila prosta (glej skico št. 15 na str. 487). Brigadni komandant Vlado Mišica-Miha in politični komisar Tone Turnher sta se objela.⁶⁹

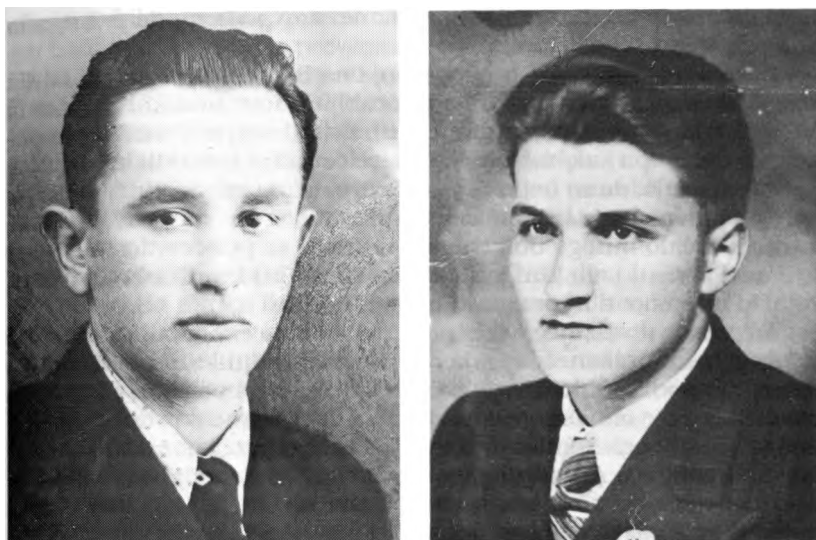
Brigadna kolona z neborci in ranjenci je hitela po vlažni gozdni poti. Od zadaj in od strani so še rigali rafali ali pa udarjali streli, vendar svinčenke niso več piskale okoli glav. Pač, začele so vršati tromblonke. Ena se je zarila na rob poti. Vroče je puhnilo in rezko zasekalo v ušesa, zadelo pa ni niti enega partizana. Kmalu so jim nasproti prilliteli borci 1. čete 1. bataljona na čelu z Ludvikom Bohom-Stanetom, ki so sklenili Nemcem udariti v hrbet, da bi se brigada laže prebila. A tedaj je bilo najhujše že mimo. Na obrazih je kakor mora obvisela le sramota zaradi presenečenja, kakršnih Tomšičeva ni bila vajena.

Pri Luži se je brigadna kolona ustavila, toda tam o zasedi, ki bi morala udariti Nemcem v hrbet, ni bilo sledu.

Komandant 2. bataljona Ivan Zore-Jernej je sklenil poslati nazaj proti Skomarju bojno patroljo z dvema puškomitraljezoma in lahkim minometom. Ta je našla esesovce na Skomarju, ko so se bili ravno nagnetli okoli kotlov, ki so jih morali partizani pustiti, in si laj šala tek z žganci Tomšičeve brigade. Patrolja je hitro izrabila priložnost. Z nekaj rafali in minami jim je vrnila milo za drago. Vendar je bil takrat že mrak in le malo možnosti za dobre zadetke.⁷⁰

Poveljstvo 1. bataljona 14. policijskega polka SS, kije zavzel Skomarje, je poročalo, da je imel ta bataljon samo dva ranjena. O izgubah 2. bataljona 13. policijskega polka SS ni nič znanega. Po omenjenem nemškem viru naj bi Tomšičeva imela na Skomarju 44 mrtvih in 17 ujetih, izgubila paje tudi 21 kg razstreliva, 12 angleških min ter 5 konj, 8 goveđi in 4 voze živeža in drugih potrebščin. Ti podatki so dokaj točni, le da so glede mrtvih enajstkrat pretirani.

Poročilo štaba Tomšičeve je priznalo 4 mrtve, 2 huje in 4 laže ranjene ter 8 pogrešanih novincev, ražen tega je pogrešalo 3 konje, 1 mulo, 55 kg razstreliva, 8 naletnih min, 15 metrov zažigalne vrvice in 45 detonatorjev. Med boji in preboj em so bataljoni potrošili 1173 mavzer nabojev, 841 nabojev za angleške puškomitraljeze, 154 nabojev za lahke brede in italijanske puške, 60 nabojev za težko bre-do, 170 za brzostrelke, 15 nabojev za avstrijske in 13 nabojev za fran-coske puške ter 5 ročnih bomb in 5 min za lahki minomet.

Alojz Sovič iz Raven pri Šoštanju (levo), ki je padel 10. julija 1944 po nesreči med vdorom v Vitarje, in Valentin Pernovšek s Ponikve pri Žalcu (desno), kije padel med obkolitvijo na Skomaiju. Za Mihaela Slemenška iz Kamne Gorice fotografije nismo mogli dobiti

Da so padli samo š tir je partizani, sta potrdila Rozalija Jereb in Karei Beškovnik, domačina s Skomarja. En partizan je padel pri Bečenkovi češnji, dva na njivah vrh globjeka, kjer je zorelo žito, eden pa pod vasjo. Imensko sta ugotovljena dva: Mihael Slemenšek iz Kamne Gorice pri Konjicah in Valentin Pernovšek s Ponikve pri Žalcu. Ranjeni partizani so ugotovljeni vsi. Antonijo Hleb-Tončko iz Zavodenj, ki ji je izstrelek na stegnu odtrgal kos mesa, in Franca Nahtigala iz Šoštanja, kije bil zadet v mednožje, so odpremili v Paučkove bolnišnice; Anton Voher-Tona iz Slivnice, Slavec Tekavec iz Topolšice (desetar), Rudolf Krasar iz Žalca in Franc Pečnik z Zgor-nje Ponikve (tudi desetar) pa so se lahko pozdravili v svojih enotah.

Nemci so ujeli večinoma tište novince, ki so jih patrulje za novačenje pripeljale na Skomaije ravno tisto jutro. Zatekli so se v neko klet, kjer so jih sovražniki zlahka odkrili. Med njimi sta bila tudi Jakob Rebernik iz Šentilja pri Velenju in Jožef Keblič iz Podgorja pod Čerinom. Vseh pogrešanih je bilo 20, vendar so se trije pozneje vrnil. Neki politdelegat se je rešil ujetništva tako, da se je skril med navlako pod sod. Žal pa je osem novincev izkoristilo brigadno stisko celo po umiku na Roglo, od koder so pobegnili. Po-

temtakem so bile izgube tudi posredne, kar pomeni, da je brigada doživela nepotreben poraz.⁷¹

Natančna razčlemba presenečenja na Skomaiju je pokazala, da so začeli Nemci v začetku julija uporabljati novo taktiko. Zagotovili so tudi izdatno premoč najmanj petih čet ali vsaj 800 mož, in to policistov SS, ne pa kakšnih deželnih strelcev ali planinskih lovcev. Vse to je prispevalo, da so uspeli Tomšičevo brigado preslepiti. Seveda pa je bilo presenečenje tudi posledica prevelike samozavesti, kar bi se lahko končalo mnogo bolj tragično, kakor se je v resnici. Da se je brigada poceni izvlekla, se je treba zahvaliti izredni bojevitosti, vojaški izuijenosti in pravemu bojnemu duhu njenih borcev.

Ta primer dokazuje, da notranje prekaljena enota lahko uspešno kljubuje tudi presenečenju, ker se znajo poveljniki in borci nemudoma prilagoditi vsakršnemu položaju. Izrednega pomena v kritičnih trenutkih pa je obnašanje vodilnih ljudi, v opisanem primeru brigadnega političnega komisarja Toneta Turnheija ter namestnika četnega komandirja Antona Dragaija-Cirila in komandanta Ivana Zoretta-Jerneja, ki so s svojim sugestivnim nastopom navadnim borcem povrnili izgubljeni pogum, kar je vse enote pognalo v nezadržan juriš.

Prenos ranjencev in začetek bataljonskih akcij

Enote 1. bataljona 14. policijskega polka SS, ki so vdrle na Skomaije, zvečer 10. julija niso imele namena oditi iz vasi in so na Skomarju tudi v resnici ostale čez noč. Kakšne nakane kujejo za naslednji dan, v štabu 14. divizije niso vedeli. Pač pa jih je še vedno vznemijalo poročilo, da sta bila 6. julija 1944 pri Hudem vrhu ranjena in ujeta politični komisar skrivnih Zmagovih partizanskih bolnišnic Anton Kovačič-Tonček in vodja intendantnega voda teh bolniških postojank Ivan Cepin-Leon, ki ju poznamo kot politična komisarja čet v 2. in 1. bataljonu Tomšičeve brigade. Pozneje se je izkazalo, da soju sovražniki takoj ustrelili in da ništa ničesar izdala, žal pa dr. Herman Slokan-Zmago tega takrat še ni vedel, zato je nemudoma odredil, da je treba komaj nastalo bolnišnico Košuta nemudoma opustiti. Ranjence so prenesli na drugi kraj pod zasilne šotore iz padal, medtem pa naj bi štab 14. divizije poskrbel za njihov prenos v bolnišnice dr. Ivana Kopača-Paučka na slovenjegraško Pohojje. To nalogo je na Skomarju, še pred opisanim nemškim napadom, 10. julija zaupal štabu Tomšičeve.

Po tej odredbi divizijskega štaba bi se morala Tomšičeva brigada zarana 11. julija s Skomarja premakniti do spuščališča na Ro-

gli, ki je bilo označeno s šifro Signal, in tam čakati od petih zjutraj na nadaljnje napotke o prevzemu ranjencev. Te bi morala čez dan z 2. in 3. bataljonom prenesti na zahodni konec Pohojja do javke Paučkovih bolnišnic. Pred prevzemom ranjencev bi morala izločiti iz svoje srede vse neoborožene novince, češ da bi ji med daljšim pohodom utegnili biti v breme, v resnici pa je šio za skrbno premišljen previdnostni ukrep, da Nemci od morebitnih partizanskih begunov ne bi mogli zvedeti kaj o tem, kam so nosili ranjence in koliko jih je bilo.

S to odredbo je bilo tudi ukazano, naj brigada po oddaji ranjencev odide na Paški Kozjak. Od tam bi posegala v kraje Spodnje Savinjske doline in v kraje blizu južne železnice, da bi z miniranjem in drugim vojaškim delovanjem odvrnila nemško pozornost od Pohojja, kjer bo na uijanju in v prevzgoji veliko število neoboroženih novincev. Zvezo z divizijskim štabom bi morala brigada vzdrževati neposredno s svojimi kurirji. Ob tem pa bi morala svoje bivanje v krajih blizu Celja izrabititi tudi in predvsem za novačenje, kar je bila njena stalna naloga.⁷²

Zaradi preboja iz nemške obkolitve na Skomarju so se trije bataljoni Tomšičeve znašli na Rogli prej, kot je bilo določeno. Borci so morali prenočiti v gozdu, lačni kakor volkovi.

Po pičlem zajtrku so iz brigade najprej odbrali 5 odličnih borcev in jih poslali v divizijsko podoficirsko šolo pri štabu 14. divizije, nakar so izločili tudi 56 novincev, ki so ostali pri na novo ustanovljenem Pohorskem odredu, kjer so bili skupaj z novinci iz drugih dveh brigad deležni prvovrstne vojaške in politične vzgoje. Z velikim zanimanjem so se udeleževali ne le obveznega pouka, temveč tudi prostovoljnih političnih razprav. Njihov bojni duh je bil zelo dober, želeli so si samo pušk.

Takoj zatem so prevzeli 11 nepremičnih in 7 ranjencev, ki so se lahko gibali ob pomoči zdravih partizanov ali pa jezdili na konjih, 2 pa so nosili že vse od Skomaija. Začel se je naporen in dolgotrajen prenos prek Mulejevega vrha (kota 1533), Planinke, Jezerskega vrha (kota 1537) in Pungarta (kota 1371) do kurirske postaje 1/8 (glej skico št. 16 na str. 488), od koder je kurir za zvezo s Paučkovimi bolnišnicami brigado vodil še dobro poldrugo uro v neznan gozd. Tam so ranjenci s kurijem počakali, dokler niso ponje prišli bolniški nosači, jim zavezali oči ter jih prenesli v prikrita bolniške barake in za njimi zabrisali vse sledove. Pet jih je sprejela bolnišnica Kozjak, druge ranjence, med njimi tudi vse iz Tomšičeve brigade, pa bolnišnica Krn.

Medtem se je Tomšičeva že obrnila proti Golavabuki, kamor je prišla 11. julija 1944 ob dvajsetih.⁷³

Na Golavabuki so se enote zavarovale takole: 1. bataljon proti nemški postojanki Mislinja, poleg tega je moral poslati še eno četo v zasedo nad Turičnika, pri katerem je bil nastanjen brigadni štab, 2. je varoval smeri proti Slovenjemu Gradcu, 3. bataljon pa proti Dovžam in Šmartnemu. S hrano so se oskrbeli pri gospodarski komisiji, od katere so dobili 30 kg fižola, 200 kg krompirja in 60 kg kruha.

Čez noč so se borci toliko odpočili, da so imeli dopoldne vojaški, popoldne pa politični pouk. Najprej so čistili orožje in se spoznavali z njim, nato so govorili o disciplini na pohodu in prenašanju povelj v koloni, o odnosu do ranjenikov, brali pa so tudi Kmečki glas. V

1. bataljonu, kjer so imeli zvečer tudi pevske vaje, je razpravo vodil politični komisar 1. čete Jože Jenšterle-Oskar, v 3. pa so se posvetili predvsem novincem, ki jim je bataljonski politični komisar Franc Golob-Januš govoril o razliki med prejšnjo in novo Jugoslavijo. Nemci so mirovali. Edina zanimiva novica je bila ta, da je 3. bataljon vpoklical dva nova borca in da se je brigadi pridružila ena prostovoljka ruske narodnosti.

Z Golavabuke proti Paškemu Kozjaku je brigada odrinila

12. julija zvečer. Intendant Gabrijel Pugelj je spotoma poskrbel za obisk trgovine Alojza Jeršina v Šentfloijsanu. Tam je zasegel 60 kg moke, 15 kg soli in 10 kg pralnega praška, na Kozjaku 44, pri Pavlu Martincu, pa je za 520 mark odkupil enega vola.

Do domačij okoli Zg. Sedanika je Tomšičeva brigada prišla šele

13. julija proti jutru. Partizani so imeli za sabo dolg in naporen pohod, zato so čez dan počivali. Poskrbeti so morali za nastaniščno varstvo s stražami in patruljami, poleg tega pa je 1. bataljon poslal eno desetino v zasedo k Sv. Joštu in patruljo proti Doliču, 2. bataljon zasedo v moči enega voda na Basališče in opazovalnico proti Vitanju, 3. bataljon pa desetino v zasedo h Grebeniku in patruljo proti Sv. Majjeti.⁷⁴

Za člane KPS in ZKM pa kljub napornemu nočnemu pohodu ni smelo biti počitka. Prav tišče dni so znova izbili na površje odnosi do partizank. Matevž Hace je že 14. junija zapisal, da se je v

1. ŪBTT začela prava ljubosumnostna tekma komandantov za tovarišice. Da se nekateri tovariši mnogo preveč posvečajo partizankam, je dva dni pozneje poročal tudi sekretar divizijskega politodela Miha Čerin-Aleš in navedel, da so v Tomšičevi sklicali sestanek vseh tovarišic in sestavili nekakšen aktiv, ki si bo prizadeval, da bodo tovarišice ostale enakopravne z moškimi borci in da njihovo obnašanje po enotah ne bo kvarno vplivalo na prebivalstvo. Oba sta imela v mislih ljubimkanje, ki se je spomladi 1944 precej razpaslo po Vseh treh brigadah.

Zgled takega obnašanja v Tomšičevi brigadi je bil zlasti poročnik Milenko Knežević, ki pa so mu sekretarji birojev KPS gledali skozi prste, ker je bil hraber in ker ni bil Slovenec. Milenko si je lahko dovolil tudi kaj takega, o čemer njegovi slovenski tovariši še pomisliti niso smeli. Nesreča je bila v tem, daje kmalu dobil posnemovalce. Z njegovo premestitvijo za komandanta Bračičeve njegovi zgledi in razvade po bataljonih Tomšičeve niso zamrli, pač in predvsem tudi zato, ker so bile naravne in razvojne danosti za spolno izživljanje ugodne. Od vsepovsod je vel občutek skorajšnje zmage; na Štajerskem tudi ni manjkalo dobre hrane, naporji niso bili več taki kakor prva partizanska leta, mladi ljudje pa so bili polni moči. Povrhu vsega so v enote vstopala mlada, lepa in radoživa dekleta, ki so vabila prav v tisto, kar je nova komunistična etika strogo prepovedovala, gorečnejšev, ki se gredo razsodnike in skrbnike za moralno čistost, pa je bilo v zgodovini zmeraj dovolj.

Napačno bi bilo, če bi kdo mislil, da je šio za splošen pojav. Vsega skupaj so bili samo trije primeri, ki pa jih je brigadni komite KPS takoj odločno zatrl. Enega je razrešil s premestitvijo v Pohorski odred, druga dva pa s premestitvami partizank iz enega v drugi bataljon.

Naječ vznemirjenja je nastalo v 1. bataljonu, kamor je 1. junija 1944 prišla Marija Pintarič-Nataša, o kateri so se širile najrazličnejše govorice. Zнала je biti tako zelo očarljiva, da se je za njeno darežljivost potegovalo kar več komendantov in komisarijev. Nekateri so čisto izgubili čut za razsodnost.

V 2. bataljonu je šio za zadrego povsem drugačne vrste. Ančka Škrli-Begenjska je bila čisto nekaj drugega kot Nataša. Bila je hrabra in skromna. Na tovariša v bataljonskem štabu se je začela navezovati iz globokega nagnjenja. Toda komite KPS 14. divizije je tudi te stike zadušil že v kali: morala je nemudoma oditi v 1. bataljon. Toda Ančka je bila sposobna bataljonska bolničarka, ki ni skrbela le za to, da so dobili ranjenci strokovno pomoč že na bojišču, temveč je tudi pazila, da je bila splošna higiena med partizani v bataljonu na visoki ravni, zato je 1. bataljon z njo samo pridobil. Za novo bataljonsko bolničarko v 2. bataljonu je bila imenovana sedemnajstletna Valburga Pušnik-Sonja, doma iz Pišec.

Zanimivo je, daje morala Ančka oditi, še preden bi se bataljoni razšli na samostojne akcije, premestitev za Natašo pa je bila odložena še za nekaj časa, nakar so jo poslali v 3. bataljon. S tem so se zadrege pri prvem sicer nehale, nove in še hujše pa so se porajale v tretjem.⁷⁵

Položaje okoli Sedanika so bataljoni Tomšičeve zapustili še isti večer ob devetnajstih. Premaknili so se prek Sv. Jošta na sončno

tran Paškega Kozjaka (glej skico št. 16 kot malo prej). Pohod je rajal samo eno uro. Bataljoni so se nastanili in zavarovali takole: „xi Papežu in Slopniku je bil drugi, ki je imel zasedo in opazovalnico proti Vitanju, pri Sp. Marčiču in Vrhovniku prvi, ki je moral meti opazovalnico in pošiljati patrulje proti Dobrni, tretji pa pri „beh Dobovičnikih, od koder je moral skrbeti za patrulje proti Klinu in za opazovalnico pri Sv. Joštu. Jasno je, da so imeli bataljoni >oleg tega še nastaniščno zavarovanje.

Po prihodu na nove položaje je 2. bataljon poslal močnejšo patruljo za novačenje v Šentilj in Šentandraž. Od tam je že naslednjo ioč pripeljala 22 novincev.

Oditi je bilo treba tudi po živež. Po živino in hrano so šli bataljonski intendant. Zbirali so jo z odkupi, namesto mark pa so lajali potrdila. Tako so v Breznu pri Alojzu Pobniku odkupili telico -a 250 mark, pri Jakobu Lešniku telico za 200 mark ter 10 kg moke, LO kg fižola, pri Alojzu Jurku kravo za 250 mark ter 12 kg moke, LO kg fižola in 2 kg masti, v trgovini Johana Žirovnika v Ivenci pa 20 kg makaronov, 70 kg moke, 10 kg masla in 12 kg sladkorja.

Vojaški pouk je potekal nemoteno v četah 1. in 3. bataljona, kjer 50 se učili o stražarski in patruljni službi, 2. bataljon pa je bil dopol-Jne na položajih. Pri političnem pouku so v 1. bataljonu govorili o šoli in mladini, v 2. in 3. bataljonu pa o AVNOJ-u, začasni vladi in SNOS-/X. Brali so tudi radijska poročila, ki so bila zelo zanimiva, zato so se začele živahne debate o skorajšnjem koncu vojne.

Zvečer so sestavili posebno patruljo, ki je k štabu divizije na pohojje pospremila 32 novincev. Tačas je bilo pri tem štabu že kakih 180 novincev. Samo Tomšičeva brigada je od 1. do 15. julija 1944 pridobila 154 novih borcev.

Ob odhodu v Veliko Raven, kamor je brigada odšla zvečer 14. julija, je moral po živila 1. bataljon, ki je pod vodstvom brigadnega političnega komisaija Toneta Turnheija obiskal grad Lemberg pri Strmcu. Tam je zasegel dva 10 let stara konja, dva vola s skupno težo 1300 kg, 280 kg težkega bikca in dve kravi s skupno težo 700 kg. Drugega živeža pa v gradu ni bilo, zato so ga partizani nabrali med prebivalstvom po vasi Lemberg. Nazaj v brigadno sestavo so prišli 15. julija ob petih zjutraj.

Tudi po premiku v Veliko Raven so enote najprej poskrbele za varovanja: 1. bataljon je poslal en vod v zasedo na pot, ki pelje v Vitanje, 2. bataljon, ki je bil nastanjen pri Kamšaku, je imel 1. četo v zasedi na Zavrhu (kota 907) in opazovalnico proti Brdcam, 3. bataljon pa je napotil en vod v zasedo na pot proti Socki in poskrbel za opazovalnico proti Dobrni.

Čez dan sta vojaški in politični pouk potekala le v 2. in 3. ba-

Politično in pomožno osebje štaba 1. bataljona Tomšičeve. Od leve proti desni stojijo: sekretar ZKM Dušan Mlakar, bataljonska bolničarka Ančka Škrlj-Be-genjska, pomočnik političnega komisarja Anton Svete-Gustl, administratorica Marija Pintarič-Nataša, politični komisar Ivan Božič-Jovo in intendant Franc Mikuž-Volk, čepi obveščevalec Jože Andolšek-Janko, ležita pa kurirja Rafael Ajnik-Sine iz Gornjega Grada in Jože Golob iz Podvolovljeka

taljonu, seveda z izjemo enot, ki so bile v zasedah. V 2. četi 2. bataljona so pri političnem pouku obravnavali AVNOJ in pomen zavestne discipline, v 3. bataljonu pa so imeli dopoldne čiščenje orožja in vojaški pouk o stražarski oziroma patroljni službi, popoldne pa politično uro za novince o AVNOJ-u in poteku narodnoosvobodilnega boja. Precejšnje zanimanje je zbudila tudi nova, 13. številka brigadnega glasila Tomšičev glas, ki so jo tisto popoldne že prebirali pri političnih urah.

V 1. bataljonu so partizani počivali in se pripravljali za daljši pohod na akcije. Na daljšo nočno pot so se odpravljali tudi v 2. bataljonu. Nič manj dela niso imeli v brigadnem štabu, kjer so poskrbeli za večerno slovesnost. Z njo so se spomnili druge obletnice brigadne ustanovitve.

Na slovesnosti je govoril brigadni politični komisar Tone Turnher. V govoru, ki je trajal 20 minut, je orisal nastanek in razvoj Tomšičeve brigade, prikazal osebnost in značajske odlike njenega

vzornika, kl je omahnil pod italijanskimi streli, ne da bi izdal eno samo skrivnost osvobodilnega boja, potem pa naštel največje bitke te prve in najslavnejše slovenske udarne brigade. Naposled je vse navzoče pozval, naj maščujejo smrt Toneta Tomšiča in še naprej prav tako tolčejo okupatorje in njihove pomagače, kakor so jih že dve leti dotlej.⁷⁶

Dobrega poznavalca zgodovinskih zaporedij bo zbadlo v oči, čemu je bila proslava druge obletnice brigadne ustanovitve 15. julija, se pravi na predvečer, ne pa na dan ustanovitve, ko pa je splošno znano, daje bila brigada ustanovljena 16. julija 1942. To se vendar ni moglo zgoditi slučajno. In zares so bili za to posebni razlogi. Brigadni štab je namreč že opoldne sklenil in napisal zapoved, naj se brigada začasno razide po bataljonih, da bi bila lahko navzoča na kar najobsežnejšem ozemlju. Po tej zapovedi bi moral 1. bataljon, ki se mu je priključil brigadni komandant Vlado Mišica-Miha, oditi v okoliš Dramelj in Konjiške gore, da bi od tam razdiral železniški progi Celje-Maribor in Grobelno-Rogaška Slatina. 2. bataljon, kateremu bi se pridružil namestnik brigadnega komandanta Janez Kramarič, bi moral oditi v okoliš Šentandraža in Šentilja, da bi miniral Železniško progo Celje-Velenje in zažigal železniške postaje ob njej. Edino 3. bataljon z brigadnim političnim komisarijem in širšim štabom bi ostal na Paškem Kozjaku, kjer bi s posebno zaupnimi borci zgradil skrivno bolnišnico in tajna skladišča za živež. Med 1. in 2. bataljonom ter brigadnim štabom na Kozjaku bi morala biti vsakodnevna zveza, brigadni štab z nastaniščem pri 3. bataljonu pa bi moral skrbeti za vsakodnevno zvezo s štabom divizije na Pohorju. V brigadno sestavo bi se morali bataljoni vnovič združiti v dneh od 21. do 24. julija 1944, in sicer v okolišu Šentvida nad Vitanjem.

Najdaljšo pot je imel 1. bataljon, zato je odrinil na pot že ob prvem mraku. Hitel je po že utečeni poti prek Lindeka na Konjiško goro, kar se mu je posrečilo brez vsakršnih spopadov.⁷⁷

Slabše se je godilo 2. bataljonu, ki je odšel iz Velike Ravni mimo Dobrne in Zg. Ponikve k domačiji Jajčnik, kjer se je nameraval nastaniti. Toda tik pred tem je po njem udarilo kakšnih 200 vermanov in policistov, ki so prodirali po cesti iz Velenja proti Šentandražu. Daljši boj z nemškimi policisti in vermani ne bi bil v skladu z dobljenimi napotki, zato je komandant Ivan Zore-Jernej takoj po začetku spopada odredil umik proti Ponikvi pri Žalcu. Toda dodeljeni obveščevalci so že čez dobro uro sporočili, da so se vermani in policisti SS utrdili ob cesti Velenje-Šentandraž-Polzela in da so dobili za okrepitev 300 mož, to pa je dalo slutiti, da nameravajo bataljon pri Ponikvi napasti. Zato je komandant Jernej v soglasju s

kapetanom Janezom Kramaričem zaukazal nadaljnji umik mimo Šentjanža (glej skico št. 16 na str. 488) k Vodušku pod Radojcem (kota 937). To so naredili 16. julija 1944 pri belem dnevu, brez spopadov ali nadaljnjih žrtev. Skrb za varen umik iz nemške pasti je poveljnik tako prevzela, da niso pogrešili obveščevalca Franca Rožembergeja-Braneta, kije padel ob začetku spopada.

V hudo zagato je tega dne zašel tudi namestnik komandanta 2. bataljona Stane Šušteršič-Boštjan, ki je ponoči med pohodom nekje nad Dobrno zaspal. Prebudil gaje šele jutranji svit, nakar je sam hitel po sledi za bataljonom, dokler se sledovi niso končali na cesti. Od tam je sklenil oditi k Šentandražu. Kmalu je zaslišal rafale mitraljezov in strele iz pušk, a je menil, daje šio le za manjšo nemško zasedo, ki jo je njegov bataljon pregnal kakor vselej dotlej. Ko se je nato že sredi dopoldneva vzpenjal proti Šentandražu, je pred sabo zagledal dva stražaija v vermanskih oblekah, ki sta se pogovajala in imela puški na ramah, ne pa v rokah, kar je bilo v nasprotju s partizanskimi vojaškimi pravili. Ker je bil Boštjan trdno prepričan, da ta dva stražaija spadata v njegov bataljon, je sklenil, daju bo trdo prijel zaradi zanemajanja stražarske službe. Vendar se je zmotil. Ko se je stražarjema približal že na dvajset metrov, gaje nenadoma prešinil klic: »Hände hoch!«

Hip za tem je počilo in krogla mu je siknila mimo glave. Boštjan je šele takrat natančno pogledal in ugotovil, da ima pred sabo prava vermana. Kakor maček se je zaprašil čez rob kolovoza, preden je verman utegnil ustreliti drugič, nato je pomeril in sprožil rafal iz brzostrelke proti vermanoma. Žal se je izkazalo, da Nemcev kar mrgoli, zato je začel bežati v dolino. Streljali so za njim, vendar ga niso zadeli. Imel je srečo, da je kaj kmalu srečal partizansko patruljo in v njej prepoznal svoje borce. Ti so mu povedali in pokazali, kam seje umaknil 2. bataljon.

Po prihodu k Vodušku se je bataljon zavaroval z zasedo enega voda proti Šentjanžu ter s patruljama proti Dobrni in Bevčam, imel pa je tudi nastaniščne straže. V dolino je šla desetina z minerei. Spodminirala je dva jeklena električna stolpa za visoko napetost na napeljavi iz Velenja v Celje, Trbovlje in Ljubljano.⁷⁸

V 3. bataljonu, ki se je z brigadnim štabom premaknil z Velike Ravni le do Kamšaka, ni bilo nobenih posebnosti. Tudi ta bataljon se je dobro zavaroval. En vod je poslal v zasedo na Zavrh (kota 907), s patruljo je nadzoroval poti v smeri Brdc, imel pa je tudi opazovalnici proti Dobrni in Socki.

Pouk v enotah tega bataljona je potekal nemoteno. Dopoldne so zlasti novinci razstavljali in sestavljali rafalna orožja, vadili pa so tudi natančno nameijanje teh orožij. Popoldne je bil politični pouk. No-

vincem je o nastanku OF govoril bataljonski politični komisar Franc Golob-Januš, poleg tega pa so po četah brali tekoči partizanski tisk.

V noči na 17. julij sta imela brigadni štab in 3. bataljon le manjši premik do Krivca. Od tam se je ta bataljon zavaroval z zasedo na grebenu Brezen, s patroljo proti Vitanju pa tudi z opazovalnico, usmejeno proti cesti Vitanje-Gornji Dolič, poskrbel pa je še za straže okoli nastanišča.

Tudi tega dne sta vojaški in politični pouk potekala nemoteno. Dopoldne so se novinci učili razstavljeni in sestavljeni rafalno orožje, merjenje v tarčo in patroljno službo. Pri politični uri, ki jo je vodil bataljonski komisar Franc Golob-Januš, pa so spet obravnavali nastanek OF in brali tekoči partizanski tisk.⁷⁹

Vermani in nemški policisti SS so tičali v zasedah vzdolž ceste Velenje-Polzela še ves 17. julij, zato se 2. bataljon ni mogel premakniti v Šentandraž. Ostai je pri Vodošku.

Vojaški in politični pouk sta potekala po načrtu, vendar verno le za politične ure. V 1. četi je Mirko Rajner-Mitja predaval o OF in SNOS-u, v 2. četi je o AVNOJ-u in stari oblasti govoril četni politični komisar Ivan Golob, pomagal pa mu je tudi bataljonski politični komisar Ivan Klemenc-Jurček. Snov sta podajala zelo razumljivo, pozabila pa sta omeniti važen sklep o priključitvi Primorske k Jugoslaviji.

Zvečer sta se od Voduška navzdol spustili dve skupini. Prvo je vodil intendant Jože Abina in je štela 17 mož. Ta je odšla v Šentjanž in njegovo okolico, kjer je zbirala hrano in novačila. Druga skupina - vodil jo je komandir 2. čete Jože Pečnikar-Lev, štela pa je 16 partizanov - pa je odrinila k železniški progi v Preloge pri Pesju, kjer je v noči na 19. julij 1944 na dveh koncih razstrelila 25 metrov dolg železniški most iz travers, ki je bil popolnoma uničen.

Tisto noč so bili na akciji tudi minerei v spremstvu enega voda iz 3. bataljona. Razstrelili so 6 metrov dolg cestni most iz železobetona pri Višnji vasi. Za prvo in drugo razstrelitev so potrošili 74 kg eksploziva in 36 detonatorjev ter 50 metrov hitro in 8 metrov počasi goreče zažigalne vrvice.⁸⁰

Zelo uspešne so bile nabavne akcije, ki jih je opravila 2. četa 3. bataljona pod vodstvom brigadnega intendanta Gabrijela Puglja, ki je šel po živež kar tri noči zapored. V noči na 16. julij je pri Martinu Hladjeku-Preložniku odkupil 300 kg težko telico, in pri trgovcu Antonu Lesjaku v Št. Janžu (tudi odkupil) 10 kg makaronov, 300 kg sladkorja, 7 kg bonbonov, 10 kg umetnega medu, 18 kg marmelade, 14 kg surovega masla, 3 kg margarine in 1,5 litra olja ter 3 kg papirja in 27 kg masti za čevlje, pri trgovcu Francu Delakorda v Št. Janžu pa je zasegel 35 kg moke, 8 kg slanine, 3 kg suhega mesa ter dva para

Namestnik komandirja 2. čete 2. bataljona Franc Bukovec iz Mačkovca pri Trebnjem (levo), kije bil hudo ranjen 8. julija pri Stranica (padelje 27. novembra 1944 pri Resniku na Pohorju), in obveščevalec Franc Roženberger-Brane iz Stranske vasi pri Novem mestu (desno), ki je padel pri Šentandražu 16. julija 1944

ponošeni čevljev in eno obleko. Še uspešnejša je bila zaplenba pri Vonovšku na Veliki Pirešici 17. julija ponoči, ko so partizani odpeljali 600 kg sladkorja in 818 kg soli. Obetov pa ni uresničil obisk v graščini Gutenek pri Dobrni, kjer so v noči na 19. julij 1944 zasegli le 2 para volov, 8 odev in nekaj spodnjega perila.

Tudi novačenje je bilo uspešno. Od 16. do 19. julija so patrolje pridobile 24 novincev, v brigado pa je prišla tudi ena prostovoljka - dijakinja iz Celja.⁸¹

Medtem se je 2. bataljon premaknil od Voduška k Ramšaku, vzhodno od Ramšakovega vrha (kota 970), kjer se je zavaroval z zasedo proti Šentjanžu, s patroljama proti Velenju in Dobrni ter s petimi stražami. Tarn so čez dan 18. julija njegovi borci poslušali vojaški pouk o disciplini in politični pouk o OF in AVNOJ-u, razživela pa se je tudi debata o življenju v Sovjetski zvezi. Tega dne se je ločeno bojno delovanje 2. bataljona tudi končalo. 19. julija 1944 se je pri Krivcu pridružil 3. bataljonu in štabu brigade. O delovanju

1. bataljona pa brigadni štab ni vedel prav ničesar.⁸²

Plen v Šentjurju in nemške pasti okoli Vitanja

Zelo zanimivo in pestro je bilo pri 1. bataljonu na prisojnih pobočjih Konjiške gore.

Po prihodu s Paškega Kozjaka mimo Fužin čez Lindek in mimo Frankolovega (glej skico št. 16 na str. 488) seje nastanil pri Železniku pod Sojekom. Takoj je poskrbel za varovanja. Ena mitralješka desetina je bila v zasedi proti Frankolovemu, en vod v zasedi proti Slovenskim Konjicam, okoli nastanišča pa so pazile straže in patrulje. Dopoldne so partizani počivali, popoldne pa so poslušali politično uro o ustanovitvi OF in o SNOS-u.

16. julija zvečer je odšla ena desetina z dvema minercema na progo med železniški postaji Ponikva in Lipoglav. Akcija se je posrečila brez spopada z nemškimi stražnimi enotami. Ob tej priložnosti sta minerca pri Slomu blizu Ponikve pognala v zrak tračnice na obeh tirih in na štirih spojih. S tem sta uničila osem tračnic. Med vračanjem proti nastanišču pa je partizanski vod uničil še tovornjak nemške industrije aluminija.

Po vrnitvi desetine v nastanišče se je bataljon premaknil k bližnjemu kmetu Štantetu, kar se je zgodilo 17. julija 1944 v zgodnjih jutranjih urah. Zavaroval se je z opazovalnico proti Dramljam in s patruljo proti cesti Celje-Dramlje-Žice, imel pa je še tri straže okoli nastanišča.

Dopoldne je moštvo počivalo. Popoldne je bil najprej pouk o stražarski službi, nato pa je predaval politični komisar 1. čete Jože Jenšterle-Oskar o sklepih 2. zasedanja AVNOJ-a. Ker je snov podal nekoliko pomanjkljivo, ga je med razpravo dopolnil bataljonski politični komisar Ivan Božič-Jovo, tako daje bil končni uspeh vseeno dober.

Brigadni štab je bil o opisanem dogajanju v 1. bataljonu neredno obveščen, ker so nastale težave pri vzdrževanju zvez. Komandir kurirske postaje S-33 Ivan Vaukner-Zdravko je brez oklevanja obljubil pomoč. Njegovi kurirji so zvezo tudi zares vzpostavili, žal pa ni tekla redno vsak dan.⁸³

Že prvi dan nastanitve pri Štantetu je štab 1. bataljona Tomšičeve pripravil dve akciji, vojaško in propagandno.

Za vojaško so izbrali vod 1. čete s prideljenimi minerei, kijimje poveljeval četni komandir Stane Režen. Ta bi moral oditi na progo k železniški postaji Ponikva, da bi na tirnice nastavil naletne mine, ki bi prihajajoči vlak vrgle s tirov. Če vlakovnega prometa ne bi bilo, bi razstrelili postajne kretnice. Enote deželnih strelcev pa so postajo in železniško progo tako dobro varovale, da se jima vod ni mogel približati. Do proge so se lahko priplazili pri Hotunjah samo

minerei, ki so zaminirali tračnice na obeh tirih in na štirih spojih, kar je povzročilo uničenje osmih tračnic.

Mnogo večji odmev je imel nastop pevcev, harmonikarjev in recitatorjev, ki so se za večerni miting v Dramljah temeljito in že dolgo pripravljali. Zbralo se je veliko ljudi, nekateri najbolj vneti so prišli celo iz Celja. Nemški policisti SS in vermani so se ravno tisto noč pripravljali za veliko hajko na Bohoju. Skušali so preprečiti tudi vdor partizanov s Paškega Kozjaka proti Šentandražu in Polzeli, v isti sapi pa so imeli težave s Šlandrovo brigado pri Trojanah, zato v okolici Celja niso imeli moči, da bi odhode proti Dramljam preprečili.

Partizanske pesmi so tako razvnele poslušalce, da so tudi sami ponavljali udarne melodije. In tako je imel govornik Ivan Božič-Jova lahko delo. Ko je govoril o angloameriški invaziji v Normandijo in o bitkah brigad 14. divizije okoli Pohojja ali na njem, je postalo odobravanje tako glasno, da se je slišalo celo do Celja. Domačini so pevee, recitatorje, harmonikarje in komisarje Ivana Božiča-Jova pogostili z domačim pecivom, vinom in drugimi dobrotami, dekleta pa so hotela plesati vso noč.⁸⁴

Cez dan so partizani počivali. Popolnoma drugače je bilo v bataljonskem štabu, ki gaje nenadoma obiskal komandant 14. divizije Janko Sekirnik-Simon.

Srečal se je z dvema postavnima in odločnima poročnikoma, s komandantom Francem Pakajem-Vidom in njegovim namestnikom Francem Jakšo, ter z bataljonskim političnim komisarjem Ivanom Božičem-Jovom in njegovim pomočnikom Antonom Svetetom-Gustlom, ki so pri majorju Simonu zbudili močan vtis. Prav tedaj so se namreč s četnima poveljstvoma dogovarjali o napadu na vermane v Šentjuiju pri Celju, ki naj bi ga izpeljali že v noči na 19. julij, takoj po večernem mraku.

Pretresali so načrt za vdor na sedež Standarte (bataljona Wehrmanschafta) v Šentjuiju pri Celju, ki ga je stražilo osem vermanov. Ta sedež je bil v zgradbi nekdanjega Katoliškega doma, na kraju, kjer so po vojni zgradili zadružni dom, pozneje pa je bilo v njem še temeljno sodišče. V zgradbi, okoli katere je bil zgrajen dvometrski zid, je bilo pravzaprav središče za urjenje vermanskih poveljnikov in navadnih vojakov, zato je bilo v njej uskladiščenega precej orožja, streliva, vermanskih uniform in druge vojaške opreme. Zavzeti bi bilo treba tudi prostore nemške občine, ki je bila v Artmanovi hiši blizu cerkve, zdaj Ulica skladateljev Ipavcev 17, kjer so vermani hranili veliko kart specialk. V vogalni zgradbi zraven cestnega križišča, kjer je bila do osemdesetih let občinska skupščina, pa je bila nemška orožniška postaja in v njej deset orožnikov.

O obeh posadkah, oborožitvi, stražah in utrjenosti njihovih nastaniš so imeli partizani natančne podatke, imeli pa so tudi ljudi iz vrst domačega prebivalstva, ki so do potankosti vedeli za vsako točko v Šentjuiju, kjer bi vermani lahko daj ali odpor.

Zaradi tega ni bilo težko umno razvrstiti enot za uspešen napad. Nalogo za zavzetje Artmanove hiše in vermanskega učnega središča je dobila 1. četa, kije imela v svoji sestavi angleški protitankovski minomet piat, okrepili pa sojo tudi z minercema. Tej četi je poveljeval podporočnik Stane Režen. Nemško orožniško postajo bi bilo treba le obkoluti in držati v šahu, z manj šimi zasedami pa je bilo treba zavarovati in zaminirati tudi ceste, po katerih bi lahko prišla vojaška pomoč iz Celja ali od drugod. Te naloge je dobila 2. četa pod poveljstvom Marka Stepana.⁸⁵

Tistikrat je bil na straži verman Albert Bohorc, in sicer sto metrov pred učnim središčem, vendar je zbežal brez vsakega odpora že ob prvem strelu in se prikril v globok odtočni jarek. Partizani so takoj jurišali in začeli skakati čez zid, tako daje bila zgradba zavzeta, ne da bi se mogla vermanska straža iz nje braniti. Kljub temu je namerilec piata v zgradbo izstrelil eno kumulativno mino, en minerec pa je skozi okno zagnal 3 kg težko plastično mino. Ražen tega so borci 1. čete potrošili še 25 nabojev za brzostrelko in 30 nabojev za puškomitraljez, kar je bilo dovolj, da so vermani zbežali ali pa se vdali. Pri tem sta se še posebej izkazala puškomitraljezca Edo Meža in Milan Pancer. Med jurišem so partizani zaplenili 3 mavzerice, ujete vermane pa so slekli in sezuli, nato pa jih v samih spodnjicah napodili domov. Dobro so vedeli tudi za stražaija Bohorca, ki je drgetal v vodnem jarku. Da bi se popolnoma naužil vlage, so po njem puščali še seč, vendar se je vseeno obnašal, kakor da se nič ne dogaja.

Najhujši strah je prestal nemški župan Albin Gilma, ki je stanoval v Krtinovi hiši. Iz nje je zbežal na drugo stran ceste in se skril v cerkveni zvonik, čeprav ga ni nihče preveč iskal. Partizani so bili zadovoljni s plenom. Ranjenih ali mrtvih pa ni bilo niti na partizanski niti na vermanski strani.

Poleg treh mavzer pušk, ki so jih pobrali stražarjem, so v skladišču dobili še 69 pušk znamke manliher, 50 nabojev za mavzerice, 100 nabojev za manliherice, 9000 nabojev za flobert, 70 napadnih ročnih bomb, 4 daljnoglede, 15 kompasov, 17 torbic, 5 nosil za ranjence, 5 pisalnih strojev, 3 vojaške kotle za kuho, 27 menažk, 4 radioaparate, 1 telefon in 2 kolobaija žice, 5000 cigaret ter 670 popolnoma novih vermanskih hlač, 500 vojaških jopičev in 5 plaščev enake barve. Nabrali so še 4 vozove hrane, Nemcem zasegli eno motorno kolo in več koles, Ludvik Boh-Stane pa trdi, da so

Del štaba 1. bataljona. Od leve proti desni so: namestnik komandanta Franc Jakša iz Gor. Dobravic, bataljonski komandant Franc Pakar-Vid iz Drganjih sei in pomočnik bataljonskega političnega komisaija Anton Svete-Gustl s Pakega pri Borovnici, vsi partizani od maja 1942 in v brigadi od njene ustanovitve

zaplenili tudi tri brzostrelke in en puškomitraljez, kar so štabu divizije namenoma prikrili.*

Ko so ves plen pobrali in naložili na vozove, so zgradbo učnega središča za vermane zažgali, nato pa se hitro umaknili proti Kamni Gori, kjer so del plena takoj razdelili med borce obeh čet. Tarn so se v nove vermanske uniforme preoblekli skoraj vsi, izjema so bili le bataljonski in četni poveljniki, ki so že od prej nosili nemške policijske uniforme. Največ plena pa so na skrivnem uskladiščili, ker je bilo premalo partizanov, da bi vse nosili. Zakopali so tudi večino manliheric, ker so imeli žanje samo 100 nabojev.⁸⁶

Na Kamni Gori je bataljon počival, na nogah so bile samo bojne in obveščevalne patrulje, ki so poročale, da so Nemci zaradi akcije v Šentjuiju hudo razjaijeni in da v Celju, Vojniku in Dobrni zbirajo vojaštvo za hajko proti bataljonu na Konjiški gori. Sicer pa bi se

* Te akcije ne smemo zamenjevati z uspehom 13. SNOB Mirka Bračiča, ki je 31. julija 1944 napadla orožniško postajo v Šentjuiju in jo razstrelila. Takrat je bilo 7 orožnikov mrtvih, 1 pa ujet. Partizani so zaplenili 2 brzostrelki, 4 puške in 1 pištolo (Zbornik VI/15, dok. 83 na str. 418).

moral bataljon vrniti v brigadno sestavo v Šentvid nad Vitanjem, kakor je bilo dogovojeno že ob razdružitvi. Zavoljo vsega tega je brigadni komandant Vlado Mišica-Miha odredil, naj se Pakaijevi borci brez obotavljanja prevržejo čez cesti Celje-Konjice in Vitanje-Stranice (glej skico št. 16 kot malo prej).

Pohod s Kamne Gore se je začel v noči na 20. julij. Glavno cesto so partizani prešli zelo previdno in brez spopadov. Tudi na stranski cesti proti Vitanju ni bilo sovražnikov. Najprej so hodili precej brezskrbno, vseeno pa je šla pred njimi predhodnica, kakor so določala bojna pravila. Prav blizu Šentvida (kota 851) je zaropotalo: zašli so v zasedo nemške policije SS. Ker pa je 1. bataljon Tomšičeve pešačil po vojaških pravilih in se hitro razpršil v strelce, ni zadelo nikogar izmed njegovih borcev. V peto je bil ranjen samo major Janko Sekirnik-Simon, divizijski komandant, kije jezdil na konju, ves rafal pa je dobil njegov konj, kije takoj izdihnil.

Ker so Nemci nabijali z vrha grebena, partizanom ni kazalo drugega, kakor da se nemudoma umaknejo. Vnovič so prešli cesto Vitanje-Stranice in se zatekli k Šnajderju na lindeško pogojje, kamor pa jih sovražniki niso zasledovali.⁸⁷

Zaseda nemške policije SS pri Šentvidu nad Vitanjem pa je bila usodna za 3. bataljon Tomšičeve, kije dobil povelje štaba divizije z dne 15. julija, naj 19. julija odide z vsemi novinci in s hrano za dva dni na Pohojje, kjer jih čaka angleško orožje. V povelju je bilo zapisano, da mora bataljon spremljati en član brigadnega štaba, zato je na pot iz vasi Brezen odšel tudi brigadni politični komisar Tone Turnher. Spustili so se mimo Strmečnika, da bi blizu Slatinška prečkali cesto Gornji Dolič-Vitanje. To se jim je gladko posrečilo, ker cesta ni bila zasedena. Od tam so zavili po kolovozu mimo Peška, Slapernika, Krenkaija in Orlaka navzgor proti Šentvidu (glej skico št. 16 na str. 488), ki so se mu bližali 20. julija ob treh zjutraj.

Bilaje tema kakor v rogu. In kaže, da seje zaradi tega razdalja med predhodnico in glavnino zmanjšala na komaj nekaj metrov. Spredaj je hodil pomočnik bataljonskega političnega komisaija Lojze Dolničar. Ko so prišli v najhujšo strmino inje manjkalo le še nekaj metrov do prevala, je začelo vreti iz nekaj mitraljezov. Edini, ki seje znašel v tej obupni zagati, je bil vodnik Martin Godec iz Sv. Floijana pri Šoštanju, kije pograbil odvrženo zbrojevko in začel žgati proti skritim Nemcem. S tem je rešil vse druge, ki so se spustili v obupni beg nazaj po strmini. Lojze Dolničar je izgubil brzostrelko, ker je padel čez neke skale. Razen nje so sprva pogrešali še puškomitraljez zbrojevka, protitankovsko puško, pet pušk in 23 partizanov, večinoma novincev, vendar so v štabu 3. bataljona menili, da niso bili vsi ujeti in da se bo večina vrnila k partizanom v Tomšičevo ali kako drugo brigado.

Tudi temu bataljonu ni kazalo drugega, kakor da se umakne čez cesto in Brezen tja, od koder je šel zvečer na pot.

Kraj spopada so lahko pregledali šele čez 36 ur, vendar pa pogrešanega orožja niso našli. Domačini so jim povedali, da so iskano orožje pobrali in odnesli sovražniki, ki so 4 partizane tudi ujeli. Če je kateri izmed partizanov padel, ne ve nobeden. Iz brigadne kartoteke izhaja, da sta tam padla ali bila zajeta in ustreljena najmanj dva: desetar Alojz Pevec iz Praprotnice in vodnik Ivan Rozman iz Šujice ob Gradaščici.

Pogrešanih in izgubljenega orožja pa vseeno ni bilo toliko, kakor je kazalo od začetka. Že po premiku brigade s Pohojja se je v bataljon vrnilo 9 partizanov in novincev, med njimi tudi puško-mitraljezec z zbrojevko in namerilec s protitankovsko puško, ki so med umikom zašli in se v temni noči izgubili.⁸⁸

Že omenjeno povelje štaba 14. divizije z dne 15. julija pa je tudi zapovedovalo, da morata druga dva bataljona Tomšičeve v noči na 20. julij 1944 oditi v zasede na cesti Konjice-Vojnik in Vitanje-Vojnik, na katerih naj razstrelita vse mostove in ceste večkrat zasekata. Obe zasedi na cestah morata biti dovolj močni; v vsaki mora biti bataljon. Zaradi tega ukaza se je 2. bataljon Tomšičeve hotel prevreči čez Lindek proti vzhodu. Toda to mu ni uspelo, ker je bila cesta Vojnik-Vitanje vse od križišča pri Višnji vasi navzgor skozi Socko zasedena (glej skico št. 16). Vzdolž ceste se je utrdila policija SS.

Brigadni štab z 2. bataljonom se je nameraval prevreči čez Hudičjo in cesto skozi Socko ter čez Lindek do ceste Slovenske Konjice-Vojnik, kjer bi se razvrstil v zasedo in se po možnosti združil s

1. bataljonom. Žal je bataljon v soteski pri Fužinah naletel v tretjo esesovsko past. Tam in tistikrat je bil ranjen neznan partizan, dva sta bila ujeta, spopad pa je izrabilo tudi 10 novincev, ki so pobegnili iz brigade.

Po tem neuspehu se je 2. bataljon takoj obrnil in se vrnil na prejšnje položaje, kjer se je sešel s poraženim 3. bataljonom, nakar se je brigadna glavnina pomaknila vzdolž grebena Paškega Kozjaka proti zahodu. V noči na 21. julij 1944 se je spustila mimo obeh Glažajev in Janškega vrha (kota 871) do ceste Gornji Dolič-Vitanje in jo proti jutru prečkala brez spopadov. Že ob štirih zjutraj so se njene enote povzpele prav v osrčje Tolstega Vrh pri Mislinji, si tam poiskale zavetje in se dobro zavarovale na vse strani. Komandant 3. bataljona Jože Novak-Mihajec takoj odbral patruljo, ki se ji je priključil pomočnik bataljonskega političnega komisarja Lojze Dolničar. Njena naloga je bila, da odide do Šentvida nad Vitanjem in tam pregleda gozdno strmino, kjer so bataljon prejšnjo noč napadli Nemci iz zasede.

Medtem so kuharji hitro skuhali in razdelili menažo, nakar je brigadna glavnina pohod nadaljevala mimo Kobuja (kota 1313), Volovice (kota 1455) in Kraguljišča (1454) do Rogle. Tja je prispela 21. julija 1944 ob petnajstih. Prva skrb štabovje bila, da preudarno uredijo varovanje nastanišča. Poleg straž so pošiljali eno patruljo do Peska (kota 1423), eno patruljo proti Senjorjevemu domu, razen tega pa so na križiše gozdnih poti med Senjorjevim domom in Peskom poslali še mitraljesko zasedo.⁸⁹

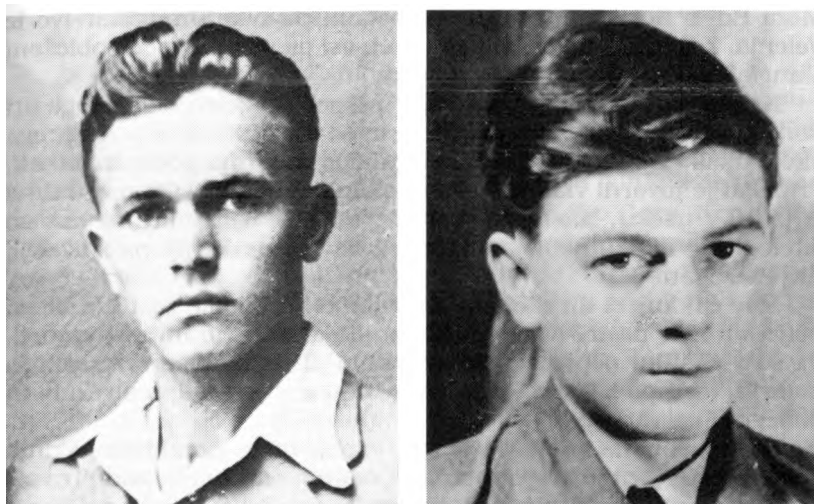
Tudi 1. bataljon, kije bil prejšnjega dne nastanjen pri Šnajderju blizu Lindeka, je cesto Vitanje-Stranice prešel brez spopadov. Od Šnajderja je odšel 21. julija nekaj po polnoči inje na Skomarje prispel v zgodnjih jutranjih urah. V vasi pa ni ostal, temveč se je zatekel v gozd blizu Slemenka. Tarn so si izbrali dobre obrambne položaje. Ob križišču gozdnih poti pri Luži so pustili v zasedi eno desetino s puškomitraljezom, ki jim je varovala hrbet. Pošiljali so še dve patrulji, eno proti Zrečam in eno proti Šentvidu (kota 851), imeli pa so tudi dve opazovalnici, ki sta nadzorovali dostope iz istih smeri.

Medtem so kuharji poskrbeli za dva topla obroka, borci pa so v gozdu počivali še vse do petnajstih, ko so dobili povelje za odhod proti Rogli. Tja so prišli še isti dan ob osemnajstih. Tako so bili 21. julija 1944 še pred mrakom vsi trije bataljoni Tomšičeve brigade že spet skupaj.⁹⁰

Na Rogli je brigadni štab dobil odredbo divizijskega štaba, da se mora Tomšičeva nemudoma premakniti na prejšnje operativno območje Šerčerjeve brigade, ki se je že 17. julija premaknila v širši okoliš Rogaške Slatine in je trenutno delovala na vzhodni strani južne železnice, na ozemlju od Graške Gore do Mozirskih planin pa ni bilo večjih partizanskih enot. Tomšičevo je čakal premik daleč na zahod. Da pa bi ta manever prikrila, je morala na dvotirno progo Celje-Maribor in v celjski okoliš poslati eno četo, okrepljeno z minerei. Naloga te čete je bila, da napada železnico, uničuje mostove na cestah in električno napeljavo za visoko napetost, napada Nemce iz zased in novači nove borce. Za to nalogo je bila izbrana

1. četa 1. bataljona pod poveljstvom podporočnika Stane ta Režena in pogumnega političnega komisarja Jožeta Jenšterleta-Oskaija, ki so ji dodelili minerce in borce obveščevalnega voda. Ta četa je bila izbrana zato, ker so njeni borci in poveljniki najboljše poznali celjsko okolico.

Poskrbeti je bilo treba tudi za prenos zaplenjenih oblačil iz skritega skladišča pri Kamni Gori, da bi se v nove vermanske uniforme lahko preoblekla vsa brigada in da si se za daljši čas založila s cigare tami.

Desetar Alojz Pevec iz Praprotnice (levo) in vodnik Ivan Rozman iz Šujice (desno), ki sta padla ali bila ujeta in ustreljena od esesovske zasede pri Šentvidu nad Vitanjem

Kmalu po polnoči 22. julija 1944 so se ti partizani ločili od brigadne glavnine in z Rogle odšli proti Skomarju in Bukovi Gori, kjer so se čez dan skrbno prikrili in natančno opazovali cesto iz Stranice proti Vitanju, ki bi jo morali preiti zvečer. Ves čas so bili na nogah tudi obveščevalci, ki so zvedeli, kam hodijo policisti SS iz Vitanja v zasedo in da jih je tam le 18. Komandir Stane Režen seje odločil, da bo 1. četa te policiste napadla še isti večer.

Nemci so očitno čakali kuriije s postaje S-33, ki je imela karavlo na pobočju Konjiške gore, zato so svoja orožja obrnili v nasprotno stran. Partizanov s Skomarja niso pričakovali, še zlasti pa ne takih, ki bi imeli več mitraljeških orožij. Ravno to pa je bilo usodno. Do napada Reženovih partizanov je prišlo iznenada, napad pa je bil tako silovit, da so morali policisti bežati. Mrtva sta bila dva in trije ranjeni. Tudi iz 1. čete 1. bataljona je bil ranjen Silvo Verdnik iz Zg. Zreč.⁹¹

Po prehodu ceste Vitanje-Stranice je četna glavnina ostala blizu Lipe pri Frankolovem, 1. vod, ki mu je poveljeval vodnik Jožeregar-Ciril, pa je dobil nalogo, da prekorači tudi cesto Celje-Maribor med Stranicami in Frankolovim ter odide na progo pri Ponikvi (glej skico št. 16 na str. 488). Puškomitraljezec v temvodu je bil Edvard

Meža-Edi s Konovega, njegov pomočnik pa Ivan Jamnikar-Ivo iz Velenja. Z njimi so šli še trije minerei, vsi pa so bili močno obloženi z angleškim plastičnim razstrelivom.

Kmalu po polnoči 23. julija so prispeli do železniške proge pri Ponikvi. Železnici so se približali po njivi s koruzo, kjer je šla proga skozi usek. Minerei so postavili močno mino na poteg in čakali. Pripeljal je tovorni vlak s prešano slamo in senom. Ob razstrelitvi je iztiril v useku. Nastal je gromski trušč, bale sena in slame so letele daleč napej, nemški vojaki v bližnjih bunkerjih pa so začeli divje streljati.

Med čakanjem na vlak so Cirilovi borci iz bližnje gostilne slišali petje koroške pesmi »Gor' čez izaro«. Šele po miniranju so zvedeli, da so v gostilni popivali vermani, ki bi jih lahko vse razorožili in polovili, toda po iztirjenju tovornega vlaka so se v hipu streznili in pobegnili na varno.

Po uspehu na progi se je bilo treba hitro umakniti. Vodnik Jože Bregar-Ciril je svoje partizane najprej odvedel v gozd pri vasi Kamna Gora, naslednjo noč pa čez cesto Celje-Maribor. Do nje so prišli čez Želče in Jankovo 23. julija malo pred polnočjo. Ciril je sklenil, da bodo razstrelili še cestni most nasproti gradu Tabor pri Vojniku, kjer so imeli Nemci svojo postojanko, ki je bila od mostu oddaljena le 40 metrov. Minerei so najprej namestili pod most pol vreče razstreliva, da so v betonu naredili luknjo za močnejši minski naboj. Po prvem tresku so se začele v gradu prižigati luči, Nemci pa so začeli iz gradu srdito streljati z mitraljezi, vendar so kosili na slepo. Partizani so se kljub temu še enkrat priplazili do mostu in v nastalo luknjo vstavili vrečo razstreliva nobel 808. Tokrat je bil uspeh popoln, o čemer priča tudi nemško poročilo.

Od razstreljenega vojniškega mostu je Cirilov vod odšel po cesti proti Novi Cerkvi, od koder se je slišal močan pasji lajež. Ko so prišli v vas, so se pri župnišču srečali s četno glavnino, ki je nabavljala hrano. Četa je zasegla dva prašiča, dva lonca medu in nekaj ajdove moke, potem pa so se vsi skupaj podvzivali navzgor do Lipe pri Frankolovem (glej skico št. 16), kjer so jih čakali prazni kotli. Tam so si šele zjutraj pošteno podprli želodce.⁹²

Ni znano, kdaj je 1. četa 1. bataljona odšla iz Lipe proti zahodu. Spotoma je razstrelila še most med Strmcem in Vitanjem, nazadnje pa še dva jeklena električna stolpa v Šaleški dolini. Do Belih Vod v brigadno sestavo je četa prišla šele 29. julija 1944. S seboj je pripeljala 23 novincev iz celjskega okrožja.⁹³

Premik za zahod, prisega, rast in urejanje čet

Že v odredbi z dne 17. junija za rušenje južne železnice je štab 14. divizije zapisal, da se mora 13. SNOB Mirka Bračiča vrniti v okoliš Graške Gore najpozneje do 26. julija 1944. Toda medtem je Bračičeva dobila drugo operativno območje. Njenega je sprva prevzela Šercejeva, ki pa je morala 15. julija oditi s Pohoja do Kraberk in nato 17. julija zvečer čez progo na Sladko Goro. Ker je tišče dni še zmeraj delovala blizu Rogaške Slatine, je morala 22. julija proti Graški Gori odriniti Tomšičeva brigada. Premik z Rogle se je začel ob petih zjutraj. Potekal je po že ustaljeni poti vzdolž pohorskih vrhov in čez prelaz Pungart do Turičnika (glej skico št. 16 na str. 488), kamor je brigada prispela ob enajstih. Tam so se enote zavarovale tako, daje na Razborco 1. bataljon poslal mitraljesko desetino v zasedo proti Mislinji, 2. bataljon četo (okrepljeno s težkim mitraljezom) v zasedo na hrib nad Turičnikom, od koder je pošiljala patrulje na vzhod proti Senjoijevemu domu in na zahod proti Malemu sedlu (kota 1189), 3. bataljon pa je en vod z dvema opazovalnicama imel v zasedi na Golavabuki. Moštvo je bilo utrujeno, zato sta vojaški in politični pouk odpadla.

Nov premik se je začel isti večer ob 20. uri in 30 minut. Brigadna kolona je prešla Mislinjo, železnico in glavno cesto skozi Mislinjsko dolino pri Dobravi brez spopadov, potem pa se je povzpela na Graško Goro. Tam se je nastanila pri Jesenjaku, Rotovniku in Detičniku. Bataljoni so imeli naslednja varovanja: prvi je imel desetino z mitraljezom v zasedi na Metulovem vrhu, pošiljal pa je tudi patruljo proti Velenju, drugi je usmeril patrulji proti Smiklavžu in Razboju, zasedo z dvema mitraljezoma pa je imel na grebenu Juvanov vrh (kota 825), tretjije moral skrbeti za patruljo proti Završam ter za opazovalnico nad vasjo Plešivec.⁹⁴

Tista nedelja (23. julija 1944) je postala zanimiva zlasti po odredbi št. 331 Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, s katero so bila potrjena že prikazana imenovanja štaba 14. divizije in štabov njenih treh brigad z dne 27. julija. Iz te odredbe je bilo zelo vprašljivo imenovanje Ivana Dolničarja-Janoška za pomočnika političnega komisarja Tomšičeve brigade. Dolničar je bil do 15. julija še v višji šoli CK KPS na Kočevskem Rogu. Tudi sicer se ta del odredbe ni prav nikoli uresničil, ker je bil Dolničar po vrnitvi spet imenovan za političnega komisarja Bračičeve brigade. Do takrat, ko se je z istega tečaja vrnil Franci Šlajpah-Pogačev, je ostal položaj brigadnega pomočnika političnega komisarja v Tomšičevi prazen.

Ta odredba je bila v štab 4. operativne cone dostavljena skupaj z obsežnim navodilom glavnega štaba, kije vsebovalo 10 točk. Od

teh so bile kar tri posvečene novačenju novih borcev oziroma ukrepom, kl naj bi novačenje omogočili in pospešili. Za vso divizijo in tudi za Tomšičevo brigado je bila najpomembnejša 5. točka, kl je naročala, daje treba Stirinajsto oborožitveno in številčno okrepiti, tako da bi njene brigade štele vsaka najmanj po 750 mož. Teh navodil ne bi bilo težko uresničiti, če bi bilo dovolj orožja. Žal so dobave z letali zastale, ker se je že vse od 2. julija vrtinčilo oblačno in nevihtno vreme. Štab divizije je na Pohoiu zaman pričakoval pošiljke orožja.⁹⁵

Dopoldne so enote večinoma počivale. Po obedu je bil v 1. bataljonu le vojaški pouk o stražarski in patroljni službi, v 2. so najprej očistili orožje, potem je bil pouk o patroljah, stražah in zavarovanjih med pohodom ter o pozdravljanju in o disciplini, med političnim poukom pa so razpravljali o odnosu do prebivalstva in vere, o razlastitvi tujih veleposestev ter o AVNOJ-u in vlogi KPS v OF, v 3. bataljonu pa so imeli popoldne le politično uro o OF in zavestni disciplini.

V 1. bataljonu so se pripravljali za kulturno prireditev. Tistega dne je bila namreč nedelja, ki jo je divizijski verski referent Jože Lampret izrabil za mašo v cerkvi pri Sv. Vidu na Završah, med katero so partizani peli nabožne pesmi, Lampret pa je imel pridigo z domoljubno vsebino. Po njej so prebivalce povabili na miting, ki se je začel s petjem partizanskih in narodnih pesmi. Z govorom je nastopil brigadni politični komisar Tone Turnher, ki je pojasnil razvoj slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Zbralo se je 50 ljudi. Mednje sta se usedla tudi njihov priljubljeni župnik Lampret, tokrat v partizanski uniformi, in postavni namestnik komandanta 14. divizije Ivan Kovačič-Efenka, ki se je brigadi pridružil že na Rogli. Pred govorom, po njem, zlasti pa po pevskih točkah so zaintrigirali brigadni harmonikarji. Ti šele so poskrbeli za veselo počutje, ki je privabilo tudi številna dekleta.

Miting pri Sv. Vidu je bil namenjen predvsem pridobivanju novih borcev in je dal kar dober uspeh. Samo v dneh od 23. do 25. julija je iz okolice Velenja prišlo v brigado 21 novincev, med njimi predvojni komunist Martin Koren, 26. julija 1944 pa še 23 novih borcev iz Šentilja pri Velenju in Šentandraža

Zelo pester je bil 24. julij. Že zjutraj je Jože Lampret bral mašo v cerkvi pri Šmiklavžu, ki so se je udeležili tudi borci 3. bataljona Tomšičeve. Partizani so se že odpočili in po vseh enotah so imeli redni vojaški in politični pouk. V 1. bataljonu je predaval komandant Franc Pakar-Vid, in sicer o stražarski službi, ki jo je potem nazorno pokazal komandir 2. čete Marko Stepan. Vojaški pouk z enako vsebino je bil še v 2. bataljonu, kjer so vadili tudi prenašanje

Iz 2. čete 3. bataljona Tomšičeve se je ohranila še ena zanimiva fotografija. Na njej stojita vodnika Vilko Klepac iz Negovca (levo) in Justin Povše-Justi z Uršnih sei (desno), leži pa puškomitraljezec Ludvik Korže s Ponikve ob južni železnici (padel ob napadu na Letuš 12. septembra 1944). Kdoje partizanka v sredini, nismo mogli ugotoviti.

povelj v koloni med pohodom, popoldne pa so brali Ljudsko pravico, potem so razpravljali še o SNOS-u in IOOF. V 3. bataljonu so imeli pouk o razstavljanju in sestavljanju mitralješkega orožja in nato še o pozdravljanju in partizanskih oznakah za čine, popoldne pa je bila politična ura o sporazumu med Titom in Šubašičevo vlado, kar je zbudilo veliko zanimanje.

Največ pozornosti so v brigadnem in bataljonskih štabih posvetili pripravam na partizansko prisego. Ta naj bi bila za vse partizane katoliške vere pred razpelom, za borce drugačne vere ali tište, ki ne verujejo, pa pred slovensko zastavo s peterokrako zvezdo. Kljub možnosti izbire se je velika večina odločila za skupen verski obred in za prisego pred razpelom, nekaj pa jih je še dodatno priseglo pred slovensko zastavo v brigadnem štabu.

Obred se je pričel ob šestnajstih z zborom vseh brigadnih enot, in to na prostem pri Šmiklavžu. Partizanski duhovnik in nekdanji šmiklavški župnik Jože Lampret je zbrane borce Tomšičeve brigade najprej nagovoril o pomenu prisega in o svečanem trenutku za vsakega zavednega Slovence, ki se prvič v zgodovini vojskuje za prave narodne interese in proti tujcem. Po Lampretovem nagovoru, ki je globoko ganil celo partizane iz leta 1942, je mož v črnem prižgal svece ob razpelu, nato pa so borci za njim ponavljali besedilo prisega. Slovesnost je na vse naredila močan vtis.

Po prisegi so borci izglasovali tudi resolucijo, ki je od zahodnih zaveznikov zahtevala, naj primorskim Slovencem na Sardiniji in drugod po Italiji dovolijo vrnitev v domovino in vstop v slovensko narodnoosvobodilno vojsko. Za to listino so se izrekli z enoglasnim: »Da!«

Sledilo je splošno praznovanje. Intendanti in kuhaiji so poskrbeli za boljšo večerjo, nastopili pa so še harmonikajji.

Prisegli so tudi tišti partizani, ki so bili na stražah, v patroljah ali zasedah, in sicer brž po jutranji maši, da so lahko zamenjali tište, ki so se udeležili popoldanskega zbora. S temi dogodki so bile končane duhovne priprave na boje, ki so se brigadi obetali v naslednjih dneh, tednih in mesecih.⁹⁶

Kmalu po večerji so se bataljoni pripravili za nov pohod. Od Jesenjaka so odšli ob dvajsetih. Najprej so šli po grebenu do Rdečkega vrha (kota 867), nekaj pred Kavnikom pa so zavili navzdol v Velunjski greben do Čavka (glej skico št. 16). Točno ob polnoči so bili na dobro znanih položajih pri Zalesniku, Žohaiju in Završniku. Zaveze in ležišča so dobili po gospodarskih poslopjih, takoj so poskrbeli tudi za varovanja. Za opazovalnico proti Šoštanju in za zasedo v moči voda je pri Božiču skrbel 1. bataljon, za zasedo pri Zavodnjah in bojno patroljo proti Črni na Koroškem 2. bataljon, za

patrulji v Velunjskem grabnu in Ravnah ter za zasedo nad Kešmanom pa 3. bataljon.

Do jutra so se partizani že spočili, zato sta 25. julija vojaški in politični pouk v 2. in 3. bataljonu potekala točno po načrtu. Govorili so o stražarskih dolžnostih, pozdravljanju in disciplini, v 3. bataljonu pa je bil tudi posvet s četnima poveljstvoma, na katerem so ugotavljali zlasti potrebo po povečanju discipline pri borcih in osebne veljave nižjih poveljnikov. Dogovorili so se tudi, kako je treba opravljati četna in bataljonska dežurstva, hitreje sklicati zbor čete in bataljona ter kako je treba pozdravljati poveljnike iz višjih štabov ali predstavnike Osvobodilne fronte in ljudske oblasti. V 2. četi 1. bataljona ni bilo vojaškega pouka, kajti četa je bila dopoldne na položajih ob cesti, ki pelje iz Šoštanja.

Popoldne je potekal politični pouk po vseh enotah. V 2. četi 1. bataljona so prebirali uvodnik iz Slovenskega partizana z naslovom Štajerska v borbi za svobodno Slovenijo, o čemer se je razvila živahna razprava. Usmejal jo je četni politični komisar Janez Meže-Može. Brali so še v 2. bataljonu, in sicer radijske vesti, vojna poročila in letak o sporazumu maršala Tita s predsednikom nove begunske vlade v Londonu dr. Ivanom Šubašićem. Tudi o tem se je razživela zanimiva debata. V 3. bataljonu je bil politični pouk po četah, pogovarjali pa so se o razlikah med prejšnjo in novo Jugoslavijo.

Načrtni vojaški in politični pouk sta potekala nemoteno tudi podnevi, 26. julija, samo da se je vsebina predavanj po enotah tu in tam zamenjala, v 3. bataljonu pa so prirediti tudi vaje za razvijanje v strelce, o medsebojnem kritju s streljanjem in o osvajanju položajev. Na političnih urah ni bilo razlik, ker so povsod prebirali tekoča poročila ali politični tisk. V 2. četi 2. bataljona pa ni bilo niti vojaških niti političnih ur, ker je šla v nabiralno akcijo za živež.

Na dan 26. julija 1944 je Tomšičeva brigada (istočasno s Cankarjevo) dobila eno izmed najvišjih časti nove Jugoslavije. Predsedstvo AVNOJ-a ji je dodelilo Red narodne osvoboditve.

Proti večernje brigada odšla še bolj proti zahodu. Njeni bataljoni so odšli mimo Loma (kota 756) na Lepo Njivo (glej skico št. 16 na str. 488). To pot je za pobeg izrabil mehanik Alojz Mejak, doma iz Postojne, ki je bil v brigadi samo 15 dni. Nanj torej prisega ni vplivala, kakor lsi pričakovali.⁹⁷

Dnevno poročilo za 27. julij 1944 se ni ohranilo. O tem, kaj so tega dne delali po enotah, lahko sklepamo le po dnevniškem zapisu Vlada Mišice in po poročilu brigadnega biroja ZKM, ki ga je sestavil in podpisal brigadni sekretar Đoko Vučinić. Štabi in četna poveljstva, ražen njih pa tudi obveščevalci in minerei, so se pripravljali na napovedano akcijo.

Vse dni od 23. julija dalje, ko ni bilo večjih pohodov in spopadov s sovražniki, so se po enotah sestajale celice članov KPS, o čemer nimamo natančnih podatkov, izredno dejavni pa so bili zlasti aktivni ZKM. To je mogoče razbrati iz treh poročil od 10. do 31. julija 1944. V tem obdobju je 1 član ZKM padel, 5 jih je bilo premeščenih iz brigade v druge partizanske enote, 11 pa sprejetih v KPS, kar potemtakem pomeni, da bi se moralo število članov ZKM zmanjšati na 35, v resnici pa jih je bilo 27. julija 48, 31. julija pa 53. Se pravi, daje bilo v prvih sedemnajstih dneh na novo sprejetih v ZKM 18, v zadnjih štirih pa še 5 mladincev. Aktivov je bilo poslednjem osem: eden v štabni patrulji, v 1. in 3. bataljonu po dva (v vsaki četi eden), le v 2. bataljonu trije, ker je v njegovo sestavo spadali tudi minerski vod. Po enotah so bili člani Zveze komunistične mladine dne 31. julija razvrščeni takole: pri brigadnem štabu (obveščevalci in kurirji) jih je bilo 9, v 1. bataljonu 13, v 2. bataljonu 18, v 3. bataljonu pa tudi 13. V pripravi za sprejem je bilo še 13 mladih partizanov.

V zadnjih dveh tednih so člani ZKM napisali 12 člankov in 2 pesmi, za recitiranje na mitingih pa so naštudirali 6 Kajuhovih pesmi. Pri- dno so sodelovali tudi v pevskih zborih. Slabše so obvladovali ideološko teorijo, ker niso imeli skoraj nobenega študijskega gradiva.

Kolikšno vzgojno delo je opravila organizacija ZKM v brigadi, priča tudi podatek, daje bilo v tem času 17 članov ZKM imenovanih na razne poveljniške dolžnosti, od vodnih pa do četnih. Ker je prav iz teh dveh poročil znana tudi številčnost vse brigade, namreč 466 ljudi, je mogoče zapisati, da je bilo včlanjenih v ZKM samo 11,37 odstotka vseh borcev v brigadi ali skoraj vsak deveti.⁹⁸

Iz poročil ZKM izhaja, da so 3. številko Rdeče zvezde, kije izšla z datumom 1. avgust 1944, tipkali in razmnoževali prav 27. julija. To pomeni, da po nastanku in vsebini spada še vedno v julijski čas, tako da jo velja prikazati in oceniti še v tem poglavju oziroma v tej knjigi.

Brigadnemu propagandnemu odseku je medtem uspelo nabaviti novo šapirografsko kožo in kemični indigo, zato so to številko Rdeče zvezde razmnožili šapirografsko, ni pa znano, v kolikšni nakladi je izšla. Po obsegu je bila skromnejša kakor prvi dve, saj je bila natisnjena samo na osmih straneh, vendar je kazala lep vsebinski, oblikovni in izdelavni napredek. Naslovna stran, dve ilustraciji, uvodnik Mladini in pesmico Klic svobode je prispeval Franci Strle. Spominski zapis Borba z Wehrmanni pri Šmihelu je napisal puškomitraljezec 1. čete 1. bataljona Miha Goltnik, doma iz Bevč pri Velenju, vodnik Jože Goltnik, njegov brat, pa vedro razmišljanje o vojnih tegobah z naslovom Nekaj o našem kratkem življenju v partizanih. Posebej velja omeniti budnico Vstani narod slovenski!

kl jo je spesnila neka Sonja. Iz 2. bataljona so se oglasili še trije: intendant Jože Abina, doma iz Loga blizu Mokronoga, je napisal sestavek Borba pri Kamniku, vodnik Tomaž Suhovršnik iz Nove Štifte je prispeval zapis z naslovom Zaseda, bataljonski kurir Karei Šajn-Karlo, doma iz Malih Lašč, pa je napisal črtico Najtežja ura mojega življenja. Iz 3. bataljona je bil samo en prispevek, napisal ga je sekretar bataljonskega biroja ZKM Milan Kranjc, naslov prispevka pa je bil Akcija na železnici.

Brigadno glasilo Tomšičev glas št. 14 pa so po četah 27. julija 1944 že brali. Tudi ta Tomšičev glas je bil razmnožen v šapirografski tehniki, stiskan pa je bil na 12-ih straneh. V glasilu je bilo objavljenih osem prispevkov v nevezani in štije v vezani besedi. Izmed njih sta pesmici Vstani narod slovenski! in Klic svobode ter spominska zapisa Miha Goltnika in Jožeta Abine ponatisnili iz ravnokar izdane Rdeče zvezde. Samo za 14. številko Tomšičevega glasu so nastali: uvodnik brigadnega političnega komisarija Tone ta Turnherja z naslovom Dve leti borbe, spominski zapis pomočnika sanitetnega referenta Rifata Tvrdkovića z naslovom Takšne so matere, partizan 1. čete 1. bataljona Ignac Bošnik-Brko je prispeval pesmico Pokoncu glave in pretresljiv zapis Spomin iz Rusije, borec s partizanskim imenom Gojko članek V partizane!, ekonom brigadnega štaba Tone Antončič utrinek Tomšičeva na pohodu, članek Dveletnica obstoja brigade Toneta Tomšiča ni bil podpisan, najbrž pa ga je napisal Tone Turnher. Izviren je bil tudi sonet Božidare Betriani-Dare z naslovom Žrtvam.

Tudi julij sko številko brigadnega glasila je pripravil in uredil dr. Lado Lovrenčič, čeprav je bil medtem imenovan za načelnika brigadnega štaba. Njegova prizadevna pomočnica je bila Božidara Betriani-Dara, ki je vse prispevke skrbno natipkala. Edvard Praznik, ki ga je divizijski štab odredil za vodjo propagandnega odseka v Tomšičevi brigadi, pa se ni obnesel, tako da za drugo polovico julija 1944 ni sestavil niti propagandnega poročila. To in še več drugih nerednosti so v brigadnem štabu ugotovili šele, ko so prebrali poročilo divizijskega propagandnega referenta."

Na Lepi Njivi je Tomšičeva ostala samo 24 ur. 28. julija ob štirih zjutraj so njeni bataljoni odrinili na sever proti dve uri oddaljenim Belim Vodam. Četa 1. bataljona, ki seje nastanila pri domačijah pod cerkvijo, je morala poskrbeti za opazovalnico proti Topolšici, 2. bataljon, ki seje razmestil po hišah in gospodarskih poslopih okoli belovojske cerkve, je napotil zasedo z dvema puškomitraljezoma k Bačovniku nad Ljubijo, 3. bataljon, ki je našel zavetje okoli Počivalnika, pa je poslal v zasedo mitralješko desetino proti Staknam in opazovalnico k cerkvi Sv. Križa (kota 1051). Ražen tega so imele

enote še straže okoli nastanišč, pošiljale pa so tudi patrulje proti Kramarici (kota 1124), Mozirju in čez Zavodnje proti Šoštanju.

Dopoldne so enote počivale, v 2. in 3. bataljonu pa so čistile tudi orožje. V 2. bataljonu so imeli tudi sestanek s četnima poveljstvoma, vendar je bil namenjen le pripravam na nameravano akcijo. Popoldne je tekel politični pouk za borce 2. čete 1. bataljona in za obe četi 2. bataljona. Govoril je brigadni politični komisar Tone Turnher, in sicer o nastanku in razvoju bele garde, politiki begunske vlade in o združenih domačih nazadnjakih. Prebirali so tudi Stajerskega kurirja in letak o sporazumu s Šubašičevo vlado. V 3. bataljonu so brali samo partizanski tisk, zlasti Slovenskega partizana, sicer pa je moral iti ta bataljon tudi po živež. Na delu so bile tudi patrulje za novačenje, ki so iz okolice Zavodenj nabrale 23 novih borcev.

V Belih Vodah je bila brigada nastanjena tudi čez nedeljo, 29. julija. Varovanja so bila razdeljena enako kakor dan pred tem, vojaški in politični pouk pa sta se odvijala po ustaljenem načrtu. Stražarsko službo, varovanja pohodne kolone in razvoj v strelce so vadili v četah 1. in 2. bataljona, popoldne pa so v 1. in 3. bataljonu vadili ravnanje z rafalnim orožjem. Snov političnega pouka je bila enaka za čete vseh treh bataljonov. Četni politični komisariji so govorili o programskih točkah OF, o nakanah bele in plave garde ter o domobrancih in vseh drugih jugoslovanskih kvislingih, pa tudi o njihovih voditeljih Leonu Rupniku, Antetu Paveliču in Dragoljubu Mihailoviču-Draži.

Tisto nedeljo se je v brigadno sestavo vrnila 1. četa 1. bataljona, ki je iz celjskega okrožja pripeljala 23 novincev. Z njeno vrnitvijo so se končale akcije Tomšičeve brigade, ki so imele namen povzročati zastoje v železniškem prometu in industriji, pa tudi ustvajati vsestransko zmedo in razsulo v nemškem zaledju.¹⁰⁰

Angloameriški vdor v Normandijo ni bil več v nevarnosti. Britanska 2. armada je do 21. julija prebila nemško obrambo na ozki fronti, zavzela Caen, potisnila nemške čete za 10 km v globino in razširila prvotno mostišče na drugo stran reke Orne, kar je pritegnilo in vezalo nemške armadne rezerve. To je izkoristila ameriška 1. armada, zabila klin iz Saint Lo proti Cotentinu, ga 27. julija zavzela, razbila nepovezane nemške polke, 30. julija 1944 zavzela Avranches, naslednjega dne pa prešla reko Selune in si tam ustvarila mostišče. Nato so Američani takoj uvedli v prodor svojo 3. armado. S tem je bila zaveznikom odprta pot na polotok Bretagno ter v osrčje Francije, pa tudi proti Parizu. Grandiozna operacija Overlord je več kot uspela; poslej je bilo treba požeti sadove velike zmage. To pa ni veljalo le za Angloameričane in za francoske partizane, temveč še veliko bolj za slovensko partizansko vojsko na Štajerskem.¹⁰¹

Kakor da bi hiteli proslaviti to veliko zavezniško zmago, so v ne-

deljo, 29. julija, v Bele Vode prišli tudi nosači, ki so iz skrivališč pri Kamni Gori prinesli zaplenjene vermanske uniforme, cigarete in razno drugo blago, zaplenjeno v noči na 19. julij v Šentjuriu pri Celju. Brigadni štab je odredil, da se morajo v vermanske uniforme preobleči borci vse brigade, izjeme pri tem smejo biti le tišči vodni, četni, bataljonski in brigadni poveljniki, ki imajo nemške vojaške ali policijske uniforme. Partizani so to odredbo uresničili brez morebitnih ugovorov. Tako je ravno Tomšičeva brigada postala prva enota slovenske partizanske vojske, kije bila enotno uniformirana. Manjkala ji je le še brigadna bojna zastava, ki jo je že 10. maja 1944 napovedala moravska mladina v zahvalo za osvoboditev Moravč.

Na podlagi poročila ZKM je Tomšičeva brigada dne 27. julija štela 466 ljudi. Dnevna poročila za 28. in 29. julij 1944 pa navajajo, da je v omenjenih dveh pridobila še dodatnih 46 novincev. Zato je mogoče povsem zanesljivo sklepati, da je ob koncu julija 1944 dosegla že številko 502. Torej sije zagotovila že dve tretjini številčne moči, ki jo je predpisal Glavni štab NOV in PO Slovenije. Do številke 750 ji je namreč manjkalo samo 248 borcev.

Izvirnih podatkov o tem, koliko so šteli brigadni štab in posamezni bataljoni, žal ni na voljo. Pomagati si velja z izvedenimi podatki oziroma domnevo, da je brigadni štab s prištavnimi enotami štel okoli 46, bataljoni pa vsak približno 152 ljudi, skupaj torej 502 borca. Žal je bilo od tega oboroženih še vedno le 40,44 odstotka vseh partizanov v brigadi.*

* Točnih podatkov o brigadni oborožitvi ni mogoče najti. Obstajajo le podatki o oborožitvi celotne 14. divizije dne 1. avgusta, ki vresničizvirajodne 21. julija 1944, koje bil rok za oddajo tozadevnih brigadnih poročil. Po že omenjenem poročilu je imela konec julija 1944 divizija takole oborožitev: 7 lahkih minometov 45 mm, 1 angleški minomet piat, 5 protitankovskih pušk, 5 težkih bred in 2 težka fiata, 11 zbrojev, 21 angleških brenov, 6 šarcev in 25 lahkih bred, 47 brzostrelk ter 133 mavzeric, 10 manliheric, 120 italijanskih, 10 francoskih in 46 angleških pušk, pa še 133 pištol in samokresov ter 3 signalne pištole (fase. 330/111 1 v arhivu IZDG). Oborožitev za Tomšičevo brigado lahko prikažemo tako, da od skupnega števila odštejemo oborožitev za divizijski štab in zaščitno četo (skupaj 8 brzostrelk, 4 puškomitraljeze, 47 pušk in 13 pištol), drugo orožje pa delimo s 3, vendar tako, da očitne napake za lahke minomete, angleške minomete piat, mitraljeze šarce in avstrijske puške popravimo na podlagi drugače dokazanih podatkov. Upoštevati moramo tudi, daje bilo vTomšičevi brigadi samo s pištolami oboroženih najmanj 6 ljudi. Po takem računu dobimo, daje imela Tomšičeva naslednjo oborožitev: 4 lahke minomete 45 mm, 2 angleška minometa piat, 1 protitankovsko puško, 2 težki bredi in 1 težki flat, 4 zbrojevke, 6 angleških brenov, 5 šarcev, 8 lahkih bred, 15 brzostrelk, 42 mavzer pušk, 73 avstrijskih, 30 italijanskih in 3 franeoske puške ter 40 pištol in 1 signalno pištolo ali skupaj 237. Odšteti moramo še 34 pištol, ki so jih imeli mitraljezi in poveljniki ob brzostrelkah. Tako dobimo število 203.

Pričakovanja divizijskega štaba o dobavi orožja z letali se niso uresničila, ker je bilo na Pohorju že vse od 2. julija oblačno ali nevihtno vreme. Morda so bili tudi kakšni drugačni razlogi. Skratka, moštva so okoli Rogle zaman čakala na sprejem dragocenih padalskih pošilk. Ni bilo drugih možnosti, kakor da si štajerske brigade poiščejo manjkajoče orožje pri Nemcih ali vermanih v njihovih utujenih postojankah. Tomšičeva brigada je ob koncu julija 1944 dosegla že tako stopnjo bojne sposobnosti, da so njeni poveljniki lahko z zaupanjem zrlji v prihodnost.¹⁰²

Sklepne resnice o vodenju, moči in urejenosti

Zaradi temeljnih strateških usmeritev in naravnih danosti se bojno delovanje Tomšičeve brigade, prikazano v tej knjigi, deli na dve izrazito različni obdobji, ki zahtevata ločeni razčlembi oziroma oceni o brigadnih bojnih sposobnostih. Prvo obdobje obsega pohod v sestavi 14. divizije prek Hrvaške na Štajersko, bojevanje v najhujših zimskih razmerah od Sotle do Mozirskih planin in čas neuničljive utrditve na Štajerskem do združitve brigadne glavnine s 3. bataljonom in preureditve 1. aprila 1944. Brigadne odlike, zmage in poveljniške napake iz tega obdobja so razčlenjene in ocenjene v poglavju O izgubah, prebojih, poveljevanju in junaštvih. Ostaneta še razčlemba in ocena za čas od 1. aprila do 29. julija 1944, koje Tomšičeva okoli Kamnika in na Štajerskem delovala v normalnih razmerah za partizansko vojskovanje, in številčni prikaz njenih bojnih uspehov za ves čas od njenega odhoda na Štajersko.

Za čas od 1. aprila do 29. julija 1944 so značilni trije vsebinski sklopi. Prvi obsega neposredno podrejenost štabu 4. operativne cone in bojno sodelovanje s Šlandrovo brigado okoli Domžal, Kamnika in Gornjega Grada, drugi razmeroma samostojno bojno delovanje pod vodstvom štaba 14. divizije in s težiščem na Mozirskih planinah. tretji sklop pa obsega zlasti akcije v podporo anglo-ameriškem izkrcanju na francosko kopno in boje z izbranimi nemškimi enotami na Pohorju ali ob njegovem vznožju. To obdobje je po poglavjih v knjigi tudi tako razdeljeno.

Podrejenost brigadne glavnine štabu 4. operativne cone je trajala pravzaprav že od 6. marca, brigade kot celote pa od 1. do konca aprila 1944. Ne samo v marcu, ampak tudi v aprilu je Tomšičeva pretrpela razmeroma hude izgube, saj je imela kar 11 mrtvih, 12 hudo ranjenih, 4 laže ranjene in 3 ujete, od tega 3 četne poveljnike in 2 bataljonska (ves čas podrejenosti štabu 4. operativne cone pa je izgubila kar 3 četne in 3 bataljonske poveljnike ter brigadnega

zdravnika in intendanta, kar je bilo več kakor med veliko nemško ofenzivo in med pohodom 14. divizije na Štajersko skupaj) ali skoraj enake izgube kot junija in julija (11 mrtvih, 11 huje ranjenih, 7 laže ranjenih in 34 ujetih, od tega 33 novincev in samo en oborožen), čeprav je aprilsko bojevanje trajalo le 27 dni, junijsko-julijsko pa kar 49 dni. To razmeje daje misliti, da je imel brigadni štab zelo zvezane roke in da ni mogel upoštevati, kdaj bo kak boj za partizane obetaven in kdaj ne.

Prizadevanja novega štaba 4. operativne cone na čelu s komandantom Miletom Kilibardo in političnim komisarjem Jožetom Borštnajem, da si v trikotu med Kamniško Bistrico, Savinjo in Savo ustvari udarno pest, obstoječo iz Šlandrove in Tomšičeve brigade, so bila sicer na splošno pravilna, žal pa ta štab pri tem ni dovolj čuval izkušenih in obetavnih poveljniskih kadrov. Šio mu je bolj za to, da doseže uspeh za vsako ceno, kakor za smiselno in premišljeno ustvajanje udarnih enot. Navzočnost Tomšičeve brigade in njenih borcev, ki so bili neustrašeni in stvari osvoboditve slovenskega naroda predani do skrajnosti, je izkoristil bolj, kakor bi bil smel glede na nadaljnjo rast in obnovo te prekaljene slovenske partizanske enote. Resnici na ljubo je treba poudariti, da je štab cone skušal napadalne naloge enakomerno porazdeliti med obe brigadi, a Šlandrova je bila sestavljena pretežno iz domačinov, ki so Nemce in druge nevarnosti veliko bolje poznali in so se jim znali izmuzniti, pogosto tudi na račun prišlekov z Dolenjskega, ki so skušali vsako povelje uresničiti do konca in brez ovinkov.

Treba je tudi povedati, da nekateri štajerski partizanski voditelji brigadam 14. divizije niso bili naklonjeni, kakor bi bilo potrebno in prav. Med njimi seje čutila nekakšna bojazen za osebno veljavo, kakor da bi bila Štirinajsta poslana k njim na Štajersko zaradi nadzorstva in ne zaradi pomoči. Čeravno je glavni štab izrecno poudaril, da mora štab 4. operativne cone glede preskrbovanja z orožjem, strelivom itd. in dopolnjevanja z novinci skrbeti za enote 14. divizije enako kot za štajerske matične enote, so imele slednje vendarle nekakšno nenapisano prednost. To lepo dokazujejo podatki, da je Šlandrova brigada 1. avgusta 1944* štela 1141 borcev, 4 lahke minomete, 38 mitraljeških orožij, 14 brzostrelk in 424 pušk, vsa 14. divizija pa le 788 borcev, 9 lahkih minometov, 71 mitraljeških orožij, 65 brzostrelk in 311 pušk.¹⁰³ Če to razmerje v škodo 14. divizije razdelimo na tri njene brigade, pomeni, da je imela vsaka izmed njih v primerjavi s Šlandrovo komaj 23,02 odstotka moštva,

* Ti podatki v resnici veljajo za dan 21. julija 1944, ko so imele brigade rok za oddajo številčnih podatkov o ljudeh, oborožitvi in strelivu.

75 odstotkov lahkih minometov, 62,28 odstotka mitraljeskih orožij in 24,45 odstotka pušk, prekašale sojo samo po številu brzostrelk, in sicer kar z 54,7 odstotka ali za dobro polovico.

Ob tem je treba seveda tudi priznati, da so za uspešnejše oskrbovanje Šlandrove brigade obstajale res boljše objektivne danosti, predvsem krajše poti za dobave orožja z Dolenjskega ter krajše daljave in boljše vremenske razmere za oskrbovanje s pomočjo zavezniških letal, pa vendarle se ni mogoče znebiti vtisa, da so bili v štabu cone bolj naklonjeni svojim starim eno tam kakor enotam

14. divizije, ki pa bi kajpak morale biti tudi njihove. Glavni štab NOV in PO Slovenije je očitno čutil take nezdrave nagibe, zato je v že omenjenih navodilih z dne 23. julija 1944 ustanovitev še ene divizije na Štajerskem pogojeval s poprejšnjo številčno in oborožitveno okrepitvijo brigad 14. divizije na predpisano moč najmanj 750 mož.¹⁰⁴

Nekakšno ljubosumno tekmovanje je bilo čutiti predvsem do obetavnih poveljniških kadrov v 14. diviziji. Ob tem je treba poudariti, da so bili taki nagibi zlasti značilni za širši in manj za ožji štab 4. operativne cone. Čudno pri tem pa je, da so vseeno prihajali do veljave prav osupljivi nesmisli, kot npr. tišči, da je bil za novega komandanta 14. divizije predlagan in imenovan Janko Sekirnik-Simon s činom kapetana, neprimerno bolj izkušeni major Ivan Kovačič-Efenka pa za njegovega namestnika, kar je med poveljniškimi kadri vseh treh brigad 14. divizije zbudilo veliko začudenje in negotovanje.¹⁰⁵

O takih ali podobnih slabšalnih nagnjenjih, ki so imele pri štajerskih kadrih že stare korenine, so bili v centralnem komiteju KPS in v glavnem štabu precej na tekočem: najprej na podlagi večdnednega in izčrpnega poročanja Dragomira Benčiča-Brkina v začetku aprila, potem iz njegovega in Turnheijevega poročila z dne 27. maja CK KPS, končno pa še iz nepristranskih ugotovitev namestnika političnega komisarja glavnega štaba Viktorija Avblja-Rudija, ne le v poročilih z dne 9. junija in 2. julija 1944, temveč tudi na podlagi njegovega osebnega poročanja po vrnitvi z obiska na Štajerskem. Zato se Glavni štab NOV in PO Slovenije ni zadovoljil samo z navodili, marveč je tudi korenito ukrepal. Odpoklici in premestitve s Štajerskega, ki so se začeli že spomladi, so se nadaljevale 23. julija, ko je bil s položaja namestnika komandanta 4. operativne cone odpoklican Alojz Kolman-Marok, končali pa z imenovanjem povsem novega štaba 4. operativne cone dne 25. avgusta 1944, koje moral oditi na Dolenjsko celo najboljši med odpoklicanimi - Franc Poglajen-Kranjc.¹⁰⁶

Toda do popolnega razčiščenja teh zadev je bilo aprila še daleč,

zato si lahko mislimo, da se v štabu Tomšičeve brigade pod neposrednim poveljstvom štaba cone niso najboljše počutili, pa četudi so bili deležni najboljših vojaških ocen. S ponovno neposredno podreditvijo štabu 14. divizije je nastalo izdatno olajšanje, toda razmere so se začele slabšati spet 3. junija, ko sta bila nevarno ranjena komandant 4. operativne cone Mile Kilibarda in komandant

14. divizije Tone Vidmar-Luka, še bolj pa 17. julija 1944, koje bil na Rogli ranjen v roko divizijski politični komisar Dragomir Benčič-Brkin. Odtlej se je začela porajati čudna naveza med divizijskim komandantom Simonom in vodjem divizijskega politodela Mihom Čerinom-Alešem, ki sojo v brigadnih štabih čutili kot vir nepotrebnih zdrah.¹⁰⁷

Tomšičeva brigada je bila tako prekaljena, kadrovsko močna in notranje trdna, daje taki škodljivi vplivi iz višjih štabov niso mogli občutneje prizadeti, ražen glede preskrbe z orožjem. Brigadni štab je ravnal skrajno preudarno in samostojno, ne le pod poveljstvom majorja Ivana Kovačiča-Efenke, marveč tudi pod komando Vlada Mišice, ki je kot predvojni komunist in začetnik osvobodilnega gibanja v Črnomlju užival veljavo na vseh ravneh. Ocene ali utemeljitve enega in drugega so bile vselej do konca preiščljene, tako da jih ni bilo mogoče spodbijati.

Z divizijskim in conskim štabom ni bilo nobenih vidnejših sporov. To pa velja tudi za odnose brigadnega z bataljonskimi štabi, ki so bili vseskozi popolnoma usklajeni in pravilni, z izjemo 1. bataljona, koje moral brigadni štab 17. aprila 1944 na zahtevo obeh četnih poveljstev razrešiti komandanta Janeza Janežiča-Oijaka in političnega komisarja Ljuba Jovana-Sašo, ker sta v njih videli oviro za večjo udarnost tega bataljona. Tudi v primeru vsakršne druge nedejavnosti je brigadni štab odločno in nemudoma ukrepal, npr. 26. aprila v štabu 3. bataljona, ko je na položaju namestnika bataljonskega političnega komisarja Jožeta Snoja-Pikija zamenjal z Lojzetom Dolničarjem.¹⁰⁸

Nasplohje treba poudariti, daje brigadni štab deloval urejeno, usklajeno in v najboljšem soglasju. To velja tudi za štabno administracijo, ki je tekoče poročala o akcijah pa tudi o vojaškem in političnem pouku, propagandnih akcijah, gibanju sovražnikov ter o preskrbovanju s hrano, cigare tami in podobnim. K temu je naj več pripomogel podporočnik dr. Lado Lovrenčič, ki je te naloge obvladal že zaradi narave svojega poklica, seveda pa je bil tudi zelo prizadeven. Opravljal je kar več dolžnosti hkrati: bil je vodja propagandnega odseka, zapisnikar brigadnega vojaškega sodišča in štabni svetovalec v operativnih zadevah, pozneje tudi načelnik brigadnega štaba.

Zlasti iz intendantskih poročil je razvidno, daje imel štab Tomšičeve brigade odlične in neoporečne odnose z odbori in aktivisti OF ter z drugimi političnimi oblastmi na svojem operacijskem območju. Pri nabavljanju hrane in živine ali zasežbah ni bilo nikakršne samovolje. Preskrbovanje je teklo po zakonitih predpisih z odkupom oziroma z izdajo potrdil za plačilo po osvoboditvi, ražen kadar je šlo za premoženje nemške države ali za izrazite sodelavce okupatorja. Tako poslovanje je bilo značilno zlasti po vrnitvi Gabrijela Puglja, Janeza Klobučarja in Pavleta Rebolja-Danila z intendantskih tečajev pri glavnem štabu v Beli krajini. Ob tem je treba poudariti, da je bila prehrana partizanov večinoma redna in izdatna, po enotah so kuhali in delili tople obroke po navadi trikrat na dan, do izjem je prišlo le med nemškimi hajkami ali večjimi akcijami.¹⁰⁹

Vzorno urejena je bila tudi sanitetna služba. Po odhodu dr. Stanka Pirca-Lojzeta k štabu 4. operativne cone 5. marca in smrti dr. Staneta Kolarja 23. marca 1944 je novi referent brigadne sanitete postal Boris Lenček-Igor, kije bil res le študent medicine, a je kljub temu obvladal tudi preprostejše kirurške posege. V tem času mu je pomagal brigadni bolničar Franc Garafolj, dne 28. junija 1944 pa je dobil za pomočnika še medicinca Rifata Tvrdkoviča.

Po bataljonih so bile bataljonske, po vseh četah pa tudi četne bolničarke, kar velja tudi za minerski vod. Te so bile dobro založene s povoji in drugimi sanitetnimi potrebščinami in so bile sposobne ranjenim borcem dati prvo pomoč. Skrbele so tudi za splošno snago in za razuševanje po četah, tako da so bile uši skoraj izkoreninjene.

Pri pošiljanju ranjencev na zdravljenje seje saniteta Tomšičeve brigade v začetku opirala na kamniške bolnišnice, nato je za njihovo gradnjo začela skrbeti tudi sama. Tako je nastala zasilna ambulanta pri Vrtačnikovih v Bevčah ter bolnišnica v Tratnikovih smrekicah pod Komnom, ki seje potem razvila v partizansko bolnišnico Celje, ter rezervna bolnišnica na Paškem Kozjaku, kije pozneje tudi prerasla v stalno bolniško postojanko. Posebej je treba poudariti, daje brigadni štab neprestano skrbel za oskrbovanje vseh tistih skrivnih bolniških postojank, kjer so se zdravili brigadni ali divizijski ranjenci.¹¹⁰

Obveščevalni center je do 11. julija vodil Tone Mavrič, nato Franc Mekina-Borut z dvema pomočnikoma; že od 24. maja dalje je pri brigadnem štabu obstajal tudi obveščevalni vod. Zbiranje podatkov o moči sovražnikovih postojank, namerah in premikih je bilo uspešno. Do presenečenja na Skomarju je prišlo zaradi premajhne pozornosti v brigadnem štabu, kajti obveščevalci so o nemških kolonah pravočasno poročali. Niso pa odkrili esesovskih zased pri Sentvidu nad Vitanjem in pri Fužinah, tako da so 19. julija v zasede zašli kar vsi trije bataljoni, in to vsak zase.

V obravnavanem obdobju je brigadni obveščevalni center obsegal tudi protiobveščevalno delo. Zato je izrecno skrbel prvi pomočnik. Proti gestapovskim vrinjencem so se bojevali predvsem tako, da so vse novince, ki niso bili stoodstotno prevejeni ali pa so bili kakorkoli sumljivi, pošiljali čez Savo na Dolenjsko. V brigadi tište čase ni bilo prav nobene gestapovske agenture zaradi tega je OC Tomšičeve brigade od vseh centrov 14. divizije dosegel prvo mesto.

Glede novincev so se v brigadi ravnali tudi po načelu, da so bataljoni zadržali najmlajše in fizično najsposobnejše ljudi, pa tudi prebežnike iz nemške vojske, ki so bili odlični borci, saj jim je v primeru nemškega zajetja grozila smrtna kazen z obglavljenjem.¹¹¹

Brigadno vojaško sodišče je obstajalo ves čas po odhodu na Štajersko.* Prenovilo se je 5. maja, delno dopolnilo pa 29. julija 1944. Predsednik je bil ves čas Ivan Božič-Jovo, drugi član bataljonski komandant Ivan Zore-Jernej, tretji član pa najprej desetar Franc Stegel, nato Marjan Levstik, namestniki so bili sprva: namestnik bataljonskega komisarja Lojze Terčič, četni komandir Franc Jakša in Alojz Erjavec-Pastir, za njimi pa brigadni komandant Vlado Mišica-Miha, četni politični komisar Anton Golob in politdelegat Ludvik Šmuc. Brigadni tožilec je bil ves čas Tone Turnher, njegov namestnik na začetku pa Nande Sedej ter zapisnikar dr. Lado Lovrenčič.

Sodni referent štaba 4. operativne cone dr. Jože Žabkar je 1. julija 1944 poročal, daje dotlej v enotah 14. divizije obstajalo samo vojaško sodišče v 1. SNOUB Toneta Tomšiča, pri Šercejevi in Bračičevi brigadi ju ni bilo.

Po dostopnih podatkih je brigadno vojaško sodišče v času od 1. januarja do 29. julija 1944 na smrt obsodilo tri borce, koliko je bilo obsojenih z opominom ali ukorom, ni znano.¹¹²

Kulturna in propagandna dejavnost po bataljonih sta bili dokaj razgibani, sloneli pa sta pretežno ali celo izključno na članih ZKM in njihovi organizaciji, kar je med drugim zapisal tudi vodja brigadnega propagandnega odseka. Že med pohodom na Štajersko in takoj po njem so člani ZKM 3. bataljona izdelali tri številke Žepnega časopisa, od maja do konca julija 1944 pa so v brigadnem okviru izdali še tri številke mladinskega lista Rdeča zvezda. Še zmeraj je v brigadi živelo tudi izročilo dveh prizadevnih propagandistov

* To vojaško sodišče je izreklo tri smrtne obsodbe, eno med pohodom na Štajersko, nadaljnji dve pa 29. aprila in 8. julija 1944. Še eno smrtno obsodbo je 17. marca 1944 izreklo vojaško sodišče Bračičeve brigade, vendar je zajela tudi 6 novincev iz 3. bataljona Tomšičeve, ki je bil tistikrat začasno podrejen štabu Bračičeve brigade.

Fedorja Kovačiča-Jožeta in Staneta Škrabarja-Braškarja. Njuno delo je zagnano nadaljeval dr. Lado Lovrenčič, ki je ob pomoči Božidare Betriani-Dare pripravil in izdal tudi 12., 13. in 14. številko brigadnega glasila Tomšičev glas ter nekaj letakov.

Člani ZKM so skrbeli tudi in predvsem za napisne akcije po nemških postojankah ali blizu njih. To so naredili v Stranjah in Črni pri Kamniku, v Gornjem Gradu, Velenju, med akcijami na progo pri Poljčanah, med zasežbama v Rogaški Slatini in Novi Cerkvi, pa tudi v Šentjuri pri Celju.

Za mitinge je bilo manj časa in možnosti. Priredili so jih lahko le po nekaj na mesec. Njihovi pobudniki so bili predvsem politični komisarji Nande Sedej, Ivan Božič-Jovo in Tone Turnher. Slednji je poskrbel tudi za slovesnosti v počastitev različnih spominskih dnevo, npr. 27. aprila (tretja obletnica ustanovitve OF), 1. maja (delavski praznik), 21. maja (dan smrti brigadnega vzornika Toneta Tomšiča), 5. julija (dan slovanskih blagovestnikov Cirila in Metoda), 16. julija (druga obletnica brigadne ustanovitve) in 26. julija 1944, koje bilo Tomšičevi dodeljeno odlikovanje Red narodne osvoboditve.

Petjeje bilo po enotah lepo razvito. Za 1. in 3. bataljonje dokazano, daje vsak izmed njih imel odličen pevski zbor, v vsaki četi pa je bil tudi harmonikar. Največji ugled med njimi si je pridobil štiridesetletni Jože Kranjc-Razin, ki na svojo harmoniko ni pozabil niti v času najhujšega mraza in najhujših naporov med pohodom Štirinajste na Štajersko.¹¹³

Tomšičeva brigada je imela ves čas, od odhoda 14. divizije iz Bele krajine, tri bataljone za razliko od drugih dveh brigad, ki sta imeli od 23. marca 1944 dalje samo dva. Ti bataljoni so v Tomšičevi imeli do 1. aprila po tri čete in vsaka četa po tri vode, po 1. aprilu pa le po dve četi in vsaka četa po dva voda. Število vodov v četah se je povečalo z dveh na tri že do konca aprila, 28. junija 1944 pa s treh na štiri vode. Seveda, pri tem je šlo za manjše vode, katerih jedro so postala mitralješka ali minometna orožja, vodi pa so šteli okoli 20 ljudi.

Prvotni minerski vod je prenehal obstajati 11. januarja zaradi nesreče v Hoboličih, vnovič so ga ustanovili šele 15. junija 1944. Štel je 12 minercev, večinoma rudarjev.

Približno v enakem razmerju kakor po četah se je gibala tudi brigadna številčna moč. Pri odhodu z Vivodine 7. januarja je Tomšičeva brigada štela 355 partizanov, 11. februarja 330, po nemški februar-ski ofenzivi 1. marca 204, 1. aprila 210, 15. maja 408, 25. maja (zaradi odliva na Dolenjsko) 310, 26. junija 300, 10. julija 394, 27. julija 466 in 31. julija 1944 celo 502 borca, torej kar za 147 ljudi ali 41,4 odstotka več kakor ob svojem odhodu iz Bele krajine. Toda resnično podobo o brigadni številčni okrepitvi na Štajerskem si je mogoče ustvariti šele, če odštejemo vse padle, hudo ranjene in premeščene.

Samo od 7. januarja do 23. marca 1944 je imela brigada 90 mrtvih, 41 ujetih ter 3 hudo obolele in 10 hudo ranjenih, ki se niso več vrnili v brigado;* od 1. aprila do 27. julija 1944 pa še 37 mrtvih, 28 huje ranjenih in 37 ujetih,** ali vsega skupaj 246 partizanov. To pa - tudi če ne štejemo premeščenih za osebja kurirskih postaj, partizanskih bolnišnic in premeščanja v druge koroške in štajerske partizanske enote - pomeni, da se je brigadna številčnost v dobre pol leta pnovila kar za 393 novih borcev (pohodnikov ni ostalo več niti 109).¹¹⁴ Toda ob vsem tem moramo vedeti, da bi bila brigadna številčna moč naraščala še mnogo hitreje, če ne bi primanjkovalo orožja.

Število bojnih akcij po zvrsteh, njihovo uspešnost, plen, učinek pa tudi brigadne izgube za ves čas od 1. januarja do 29. julija 1944 bo bralec najbolje doumel iz pričujoče statistične ponazoritve (glej razpredelnico Č). Namesto razlage ji velja dodati samo nekaj poudarkov. V času 210 dni je morala brigada prestati eno sovražnikovo ofenzivo in tri hajke, ki so skupaj trajale 24 dni, od teh je dve hajki prebrodila uspešno in brez izgub, eno neuspešno (šio je za izdano partizansko bolnišnico), februarско ofenzivo proti 14. diviziji pa delno uspešno.*** Njeno bojevitost izpričuje podatek, da se je v 210 dneh kar 90-krat znašla v bojnem stiku s sovražniki, 14-krat pa v takih bojnih okoliščinah, da je pretrpela izgube, neodvisno od sovražnikov. Preprosto povedano, minil ni niti poldrugi dan, da se ne bi udarila s sovražniki oziroma da ne bi imela vsaj enega padlega in ranjenega partizana, skoraj vsak četrti dan pa je bil ujet po en njen borec. Od 90 primerov je bila popolnoma uspešna kar 60-krat ali v dveh tretjinah, 17-krat delno uspešna, le 13-krat pa neuspešna. Ob tem velja poudariti nekatere brigadne odlike in taktične prijeme, ki jo za čas NOB, pa vendarle ne samo za preteklost, uvrščajo na častno mesto med partizanskimi enotami na Slovenskem pa tudi drugod v vojaškem svetu. Naj v tej zvezi spomnim samo na nekaj neizpodbitnih dejstev!

1. Tomšičeva brigada je prinesla in vpeljala na Štajersko tak-

* Na poti čez Hrvaško je bilo 8 mrtvih, 3 hudo oboleli in 10 hudo ranjenih, na Štajerskem od 7. do 26. februarja 63 mrtvih, 41 ujetih, 45 ranjenih in 18 hudo ozebljih, na Štajerskem od 26. februarja do 31. marca 1944 pa 19 mrtvih in 22 ranjenih, skupaj torej 144 partizanov.

** V aprilu 11 padlih, 12 hudo ranjenih, 4 laže ranjeni in 3 ujeti, od 28. aprila do 10. junija 15 mrtvih, 5 huje in 1 laže ranjen, od 11. junija do 27. julija 1944 pa 11 mrtvih, 11 huje ranjenih, 7 laže ranjenih in 34 ujetih, skupaj 102 borca.

*** Uspešnost je ocenjena s partizanskega vidika, npr. letalski napad je bil uspešen samo takrat, če so partizani sestrelili nemško letalo. Bolezni, nesreče in smrtne obsodbe so ocenjene za brigadne neuspehe.

RAZPREDELNICA Č

VRSTA	USPE-ŠNOST			PARTIZANSKE IZGUBE												SOVRAŽNIKOVE IZGUBE															
				V LJUDEH					V OROŽJU				V OROŽJU			V TEHNIKI															
	1 Uspešno	Delno uspešno	Neuspešno	Mrtvi	Pogrešani	Ujeti	Hudo ranjeni	Laže ranjeni	Ozebli, itd.	1 Tež. minometi	Lah. minometi	Puškomitraljezi	Brzostrelke	Puške	1 Lah. minometi	Tež. mitraljezi	Puškomitraljezi	Brzostrelke	Puške	Pistolet	Vlaki	Kretnice	Tračnice	Želez. mostovi	Cestni mostovi	Tanki - oki.	Tovornjaki	Osebn. avti	Mot. kolesa	Letala	
Spopadi	8	4	5	4			3	1		1		1			1			1		3	2							2			
Letal, napadi	2	1																													3
Sovraž. zasede	1	1	2	2	10	4	1					1	4					1		1											
Partiz. zasede	12	1	2				6	6				1	1				4	7	19	12	2					1	9	2	3		
Boji	22	6	1	33		2	13	17				1	3	2		2	3	30	2										1		
Bitke	6			37	10	9	19	15	1			3					2	10	3										1		
Preboji	5		1	20	28	9	15	8								1	3	5	2												
Hajke	2	1	1	13	16	2		13	1	1	9	20						2							2						
Napadi na utrdbe	4	2	1	6	3	3	6	3								1		93	2						2		1				
Napadi na želez.	8	1					1														2	1	103	1	2						
Bolezni			3	1					4																						
Nesreče			6	6			5	6																							
Smrtne obs.			4	9																											
SKUPAJ	60	17	26	13	23	62	65	26	1	1	14	3	27	2		8	16	162	24	4	1	103	1	6	3	12	4	3	3		
Od 1. 1. do 1. 4.	29	7	13	90	11	39	38	49	26	1	1	14	2	23	1		3	7	33	8	2		4			1	8	2	1	1	
Od 2. 4. do 30. 7.	31	10	13	41	12	23	27	16					1	4	1		5	9	129	16	2	1	99	1	6	2	4	2	2	2	

tiko odprtega in neustrašnega boja z Nemci. Njeno vodilo v boju je bilo: sovražnika napasti, ne glede na število, moč ali premoč ter ga poraziti z domiselnimi taktičnimi prijemi ali z jurišem in v boju moža proti možu. To svojo življenjsko maksimo so tomšičevci v zelo kratkem času prenesli na svoje nove štajerske tovariše. Že sredi maja 1944 so postali juriši prava moda, v boju izpričano junaštvo in pripadnost Tomšičevemu heroj skemu zgledu pa največja čast.

2. Tomšičeva ni bila le simbol trdoživosti, izredne pohodne vzdržljivosti, ne glede na gorske, vremenske in nočne ali druge razmere, temveč je v njej vladal tudi vzoren pohodni red, da ni mogel nihče zaostati, trgati zveze ali povzročati zastojev. Zato ni čudno, daje zmogla tako dolge, naporne ali tvegane premike, saj je v enem mesecu kar trikrat prehodila razdalje od Paškega Kozjaka čez Graško Goro, Mozirske planine in gornjegrajske hribe do Tuhinjske doline in nazaj. Razdaljo od Mislinje do Savinje pri Ljubnem je bila zmožna prehoditi samo v dveh dneh. Podobne nazorne primerjave je mogoče najti tudi za premike čez Pohojje in s Pohojja čez Konjiško goro do Stoperc pa spet nazaj čez Lindek na Paški Kozjak. To seje v enem mesecu zgodilo kar petkrat v obe smeri.

3. Ohranjena dnevna poročila od 28. aprila do 28. julija so najboljši dokaz, kolikšno pozornost so posvečali brigadni in bataljonski štabi nastaniščnemu varovanju svojih enot. Isto je mogoče trditi tudi za pohodna varovanja. Vsa ta poveljstva so se dobro zavedala, kako strahotno se lahko maščuje vsaka in še tako majhna neprevidnost. Tomšičeva jih ni doživela mnogo, med pohodom na Štajersko po svoji krivdi le enega - na Bohorju, med poletnim bojevanjem na Pohojju pa tudi enega - na Skomaiju. Vse druge sovražnikove napade je spremenila v svoj prid.

4. Med poveljniki samimi ter med poveljniki na vseh ravneh in navadnimi borci je vladalo najpristnejše tovarištvo. Bistvenih razlik v prehrani ni bilo,* obleko, obutev in druge dobrine so nadrejeni delili partizanom s pravšnjim čutom za pravičnost, pa tudi pri fizičnih obremenitvah so pazili na enakomernost. Zato so preprosti ljudje Tomšičevo brigado sprejemali za zaščitnico vseh svojih interesov; na njene poveljnike so se obračali tudi za razsodnike celo v čisto zasebnih zadevah.

Te in take odlike soji dajale moč, daje žela zmage, eno za drugo.

* Vlado Mišica-Miha meni, da so manjše razlike vendarle bile, razen med hajkami in večjimi akcijami. Brigadni štab s štabno patruljo je imel svojega ekonomista in svojega kuharja, kije pripravljaj hrano za manjše število ljudi in je bila zato hrana lahko okusnejša, pri bataljonskih štabih pa so za razne priboljške skrbele večinoma bataljonske bolničarke (pripomba št. 4/c z dne 4. in pojasnilo z dne 7. decembra 1990).

Opombe o virih

- ¹ Drugi svetski rat 4 (pregled ratnih operacija), zlasti str. 166, 172, 174, 188, 170 in 171.
- ² Ista knjiga od str. 219, 225 in 226 do 230.
- ³ Zbornik VI/14, dok. 20 od str. 108 do 112; povelji z dne 5. junija, fase. 29/1, in navodilo z dne 6. junija 1944, fase. 21 /II v arhivu IZDG.
- ⁴ Zbornik VI/14, dok. 27 na str. 130 in 131, dok. 36 na str. 163 in dok. 54 na str. 222.
- ⁵ Dnevnik Vlada Mišice; dnevna poročila za 11.. 12. in 13. junij 1944, fase. 355/11. in poročilo politodela 14. divizije z dne 16. junija 1944, fase. 17/1 v arhivu IZDG; Franci Strle po lastnih spominih.
- ⁶ Poročilo politodela 14. divizije kot malo prej in poročilo politodela 4. operativne cone z dne 14. junija 1944, fase. 17/1 v arhivu IZDG.
- ⁷ Dnevnik Vlada Mišice; dnevna poročila za 13.. 14. in 15. junij 1944. fase. 335/II v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 54 na str. 221 in 222.
- ⁸ Zbornik VI/14, dok. 54 na str. 222 in dok. 120 na str. 563; številčno stanje z dne 15. junija 1944. fase. 330/III-1 v arhivu IZDG; knjiga ranjencev Tomšičeve brigade, vpisi št. 25. 26 in 11; Slavko Brglez po beležki z dne 31. novembra 1981; Franci Strle po lastnih spominih.
- ⁹ Dnevno poročilo za 15. junij 194 kot malo prej; dnevnik Vlada Mišice; Zbornik VI/14, dok. 69 na str. 268 in dok. 62 na str. 242.
- ¹⁰ Zbornik VI/14, dok. 29 od str. 140 do 143. dok. 71 na str. 292 in 294. dok. 44 na str. 178. dok. 55 na str. 224. dok. 45 na str. 179. dok. 66 na str. 256. dok. 59 od str. 232 do 235, dok. 72 na str. 310 in 311. dok. 107 na str. 487. 488 in 491 ter dok. 110 od str. 512 do 519.
- ¹¹ Franci Strle, lastni (nenapisani) spomini; imenovanja z dne 15. junija. fase.335/III-6-a in b. odredbe vrhovnega komandanta z dne 23. in 25. aprila 1944. fase. 11 /I v arhivu IZDG; Drugi svetski rat (1967). zlasti str. 474 in 475.
- ¹² Dnevni poročili za 16. in 17. junij 1944. fase. 335/11 v arhivu IZDG; Ivan Kralj, pojasnilo z dne 13. avgusta 1990; dnevnik Vlada Mišice; Franci Strle po lastnih spominih.
- ¹³ Zbornik VI/14, dok. 6 na str. 242 in 243; dnevno poročilo za 17. junij 1944 kot maloprej; dnevnik Vlada Mišice.
- ¹⁴ Franci Strle po lastnih spominih; dnevnik Vlada Mišice; dnevno poročilo za 18. junij 1944. fase. 335/11 v arhivu IZDG.
- ¹⁵ Zbornik VI/14, dok. 62 od str. 62 od str. 242 do 244. dok. 69 na str. 269 in dok. 120 zlasti str. 563 in 564; poročilo o akciji z 18. na 19. junij 1944. fase. 335/11 v arhivu IZDG.
- ¹⁶ Ze omenjeno poročilo o akciji, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 120 na str. 563 in 564.
- ¹⁷ Zbornik VI/14, dok. 120 od str. 562 do 564; navodilo tehničnega odelka z dne 6. junija 1944 na str. 6 in 8, fase. 11 /II v arhivu IZDG.
- ¹⁸ Zbornik VI/14, dok. 12 na str. 564 in 565; poročilo o akciji in dnevno poročilo za 19. junij. fase. 335/11. poročilo propagandnega odseka z dne 25. junija. fase. 89/111. in poročilo intendanta z dne 25. junija 1944. fase. 337/1 v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice; Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih.
- ¹⁹ Dnevno poročilo za 19. junij kot malo prej; Zbornik VI/14, dok. 120 od str. 565 do 568.
- ²⁰ Dnevni poročili za 20. in 21. junij ter akcijsko poročilo z dne 23. junija. fase. 335/11. poročilo prop. odseka z dne 25. junija. fase. 89/111, in poročilo intendature z dne 25. junija 1944. fase. 337/ I v arhivu IZDG.
- ²¹ Poročilo o akcijah z dne 23. junija, fase. 335/11, in navodilo z dne 6. junija 1944 na str. 7. fase. 1 I/II v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 120 na str. 568 in 567. dok. 75 na str. 324 in dok. 155 na str. 657; Mirko Fajdiga: Zidanškova brigada (1975) od str. 231 do 235 in rokopis za Bračičevo brigado 2 na str. 66.
- ²² Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih. tudi Mazi umira. Borec 1954/9 na str. 398; dnevni poročili za 19. in 21. junij ter poročilo o akcijah z dne 23. junija. fase. 335/II. poročilo prop.

odseka z dne 15. julija, fase. 89/111, poročilo intendature z dne 25. junija, fase. 337/1. in poročilo ZKM 14. divizije z dne 19. julija 1944, fase. 22/XI v arhivu IZDG; pojasnilo Pavle Gajšek z dne 24. decembra 1990.

²³ Zbornik VI/14, dok. 62 na str. 243 in dok. 98 na str. 454 in 455; dnevna poročila za 22., 23., 24. in 25. junij ter akcijsko poročilo, poročilo propagandnega odseka in poročilo intendature z dne 25. junija 1944 kot malo prej; knjiga ranjencev, vpis št. 11; Lojze Dolničar po pričevanju z dne 13. septembra 1990.

²⁴ Zbornik VI/14, dok. 98 na str. 455, dok. 77 od str. 329 do 331 in dok. 85 na str. 375; Milan Ževart: Lackov odred 1 (1988) na str. 114, 119 in 123; dnevni poročili za 25. junij in 25. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Anton Mohorčič po beležki z dne 19. septembra 1977 in dodatnem pojasnilu z dne 4. septembra 1990; Franc Gruden-Svejk po beležki z dne 17. maja 1983; Pavla Modričan, izjava z dne 27. julija 1990.

²⁵ Franci Strle po lastnih spominih; Rdeča zvezda št. 2, Pokrajinski muzej v Slovenjem Gradcu ali fase. RII (tisk NOB) in poročilo ZKMJ 14. divizije z dne 1. julija 1944, fase. 22/XI, in poročili prop. odsekov z dne 15. in 19. julija 1944, fase. 89/111 v arhivu IZDG.

²⁶ Zbornik VI/14, dok. 85 na str. 375 in 376; dnevni poročili za 25. in 26. junij 1944, prav tam; dnevnik Vlada Mišice; Viktor Cvelbar-Stane, pojasnila z dne 7. avgusta, 5. septembra in 28. oktobra 1990.

²⁷ Zbornik VI/14, dok. 99 na str. 467 in 468; Mirko Fajdiga, ista knjiga od 239 do 242; že omenjeno dnevno poročilo za 26. junij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Ivan Mrmolja po beležki z dne 28. maja 1983.

²⁸ Franci Strle po lastnih spominih.

²⁹ Dnevni poročili za 26. in 27. junij 1944, fase. 335/11, in intendatura 14. divizije, fase. 331/I v arhivu IZDG; fotodokumentacija v Muzeju narodne osvoboditve Maribor; dnevnik Vlada Mišice.

³⁰ Zbornik VI/14, dok. 85 na str. 375 in 376; Mirko Fajdiga v rokopisu za knjigo Bračičeva brigada 2 na str. 74; dnevno poročilo za 27. junij kot malo prej.

³¹ Odredba št. 331, fase. 11/1, dnevni poročili za 28. junij in 7. julij 1944, fase. 335/11, in spisek starih partizanov, fase. 124/V v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice.

³² Odredba št. 51/44, fase. 11/1, poročilo ZKMJ z dne 25. maja, fase. 22/XII, dopis štaba 14. divizije z dne 12. julija 1944, fase. 335/1, poročilo ZKMJ z dne 25. maja, fase. 22/XII, dopis štaba 14. divizije z dne 12. julija 1944, fase.- 335/1, seznam OC in obv. voda, fase. 336/V v arhivu IZDG.

³³ Že omenjeni dnevni poročili, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Milka Boček po zapisu z dne 29. maja 1985.

³⁴ Dnevno poročilo za 28. junij, fase. 335/11, poročilo politodela 14. divizije z dne 3. julija 1944, fase. 17/1, in poročilo intendatur z dne 11. in 21. julija 1944, fase. 331/1 in 37/1 v arhivu IZDG.

³⁵ Zbornik VI/14, dok. 146 na str. 639, dok. 152 na str. 651, zlasti pa dok. 145 na str. 637 in dok. 255 na str. 658; zaslišanje nemškega ujetnika z dne 3. junija 1944, fase. 80/IV v arhivu IZDG.

³⁶ Poročilo o borbi 29. junija 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Drago Mušič po zapisniku o ogledu z dne 29. maja 1985.

³⁷ Franci Strle, lastni spomini; Matevž Hace: Komisajevi zapiski II na str. 164 in 165; odredba za napad na Štore z dne 2. junija 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Zbornik VI/14, dok. 124 na str. 583, opomba k dok. 116 na str. 546 in dok. 77 na str. 329.

³⁸ Dnevno poročilo za 29. junij 1944, fase. 335/11 kakor malo prej.

³⁹ Poročilo OC 4. op. cone o zaslišanju ujetnika z dne 3. julija 1944, fase. 80/IV v arhivu IZDG; pričevanje Ivana Kovačiča-Efenke iz leta 1954.

⁴⁰ Ze omenjeno poročilo o borbi in dnevno poročilo za 29. junij 1944; Franci Strle: Bitka na Pohorju, Ld št. 168 z dne 20. julija 1957; France Beliš po beležki z dne 14. julija 1983; Stane Šuštarč.Boštjan-Kovači lepših dni od str. 125 do 127; pregled padlih borcev Tomšičeve brigade.

⁴¹ Ze omenjeni poročili, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Vlado Mišica-Miha o prepisu magnetofonskega zapisa z dne 24. februarja 1977 na str. 24 in 25; knjiga ranjencev Tomšičeve brigade; Franc Beliš po isti beležki; Vid Ganoni, pojasnilo z dne 11. septembra 1990.

⁴² Franci Strle po istem sestavku in pričevanju Franca Puterleta-Cureta; poročilo politodela 14. divizije kot malo prej.

⁴³ Franci Strle in Franc Beliš kot malo prej; poročilo o borbi in dnevno poročilo za 29. junij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; Mirko Fajdiga, rokopis za Bračičevo brigado 2 na str. 78; Janez Kramarič po pripombi z dne 29. oktobra na str. 3 in Vlado Mišica-Miha po pripombi št. 1 z dne 4. decembra 1990.

⁴⁴ Že večkrat omenjeni poročili; Zbornik VI/14, dok. 124 na str. 581 in 582; Mirko Fajdiga kot malo prej.

⁴⁵ Drugi svetski rat, str. 189 in 190, od 280 do 285 ter od 292 do 297; Zbornik VI/14, dok. 77 na str. 329.

⁴⁶ Franci Strle po lastnem spominu; dnevna poročila za 29. in 30. junij ter za 4. in 6. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice.

⁴⁷ Dnevno poročila za 30. junij ter 1. in 2. julij, fase. 335/11, ter poročilo prop. odseka z dne

16. julija 1944, fase. 89/111 v arhivu IZDG: Franci Strle: Obkolitev na Skomarju, TV-15 št. 50 z dne 9. decembra 1970; zapisnik o ogledu z dne 29. maja 1985.

⁴⁸ Odredba z dne 2. julija 1944, fase. 335/II v arhivu IZDG.

⁴⁹ Isto: Franc Mekina-Borut po beležki z dne 20. julija 1985: Jakob Kaker po zapisu z dne 25. aprila 1990: knjiga ranjencev Tomšičeve brigade, vpis št. 14: dr. Gabrijel Hrušovar, pojasnilo z dne 6. oktobra 1990.

⁵⁰ Vojaški in dnevno poročilo za 3. in 4. julij. fase. 335/11, in poročilo ZKM z dne 31. julija 1944, fase. 2/XII v arhivu IZDG: dnevnik Vlada Mišice: Franc Mekina-Borut po že omenjeni beležki: knjiga ranjencev, vpis št. 25, in dr. Gabrijel Hrušovar kot malo prej.

⁵¹ Dnevni poročili za 3. in 4. julij. fase. 335/11, in poročilo intendature z dne 21. julija 1944, fase. 331/1 in 337/1 v arhivu IZDG: dnevnik Vlada mišice: Franci Strle po lastnih spominih: Zbornik VI/15, dok. 158 na str. 692.

⁵² Vojaško in dnevno poročilo za 4. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG.

⁵³ Isto in dnevno poročilo za 5. julij 1944, prav tam.

⁵⁴ Vojaški poročili št. 72 in 76 z dne 5. in 8. julija, fase. 335/11, poročilo 14. divizije z dne 8. julija, fase. 335/1, poročilo intendature z dne 21. julija, fase. 331/1 in 337/1, in poročilo prop, odseka z dne 16. julija 1944, fase. 89/111 v arhivu IZDG.

⁵⁵ Poročili št. 71 in 72 z dne 5. julija in dodatno poročilo z dne 8. julija 1944, fase. 335/II v arhivu IZDG: Zbornik VI/15, dok. 158 na str. 693.

⁵⁶ Dnevni poročili za 5. in 6. julij 1944, fase. 335/11, in poročilo prop, odseka, fase. 89/111 kot malo prej.

⁵⁷ Dnevna in posebna poročila št. 74 in 76 z dne 7. in 8. julija, poročilo štaba 14. divizije z dne 8. julija in že omenjeno poročilo prop, odseka, prav tam: Anton Zagožen po beležki z dne 11. julija 1984.

⁵⁸ Poročila z dne 8. in 9. julija, fase. 335/1 in 335/11, in poročilo ZKM z dne 31. julija 1944, fase. 22/XII, ter Tomaž Suhovršnik: Zaseda, Rdeča zvezda št. 3, fase. RI 1 (tisk NOB) v arhivu IZDG: Janez Kramarič po pričevanju z dne 16. oktobra in pripombah z dne 29. oktobra 1990: knjiga ranjencev, spisa 16 in 17, in pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

⁵⁹ Zbornik VI/15, dok. 20 na str. 75: dnevno poročilo za 8. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG: knjiga ranjencev kot malo prej; Franci Strle po lastnih spominih.

⁶⁰ Dnevni poročili za 8. in 9. julij 1944, fase. 335/11 prav tam.

⁶¹ Dnevno poročilo za 9. julij in poročilo o akciji z 9. na 10. julij 1944, prav tam; France Kosmač: Zadrega Tomšičeve brigade. Tovariš 1947/28 na str. 678 in 679: Viktor Martine po zapisniku 0 ogledu z dne 31. maja in Ivan Jamnikar-Ivo po beležki z dne 20. aprila 1983; Janez Kramarič, pripombe z dne 29. oktobra 1990 na str. 8.

⁶² Viktor Martine po pravkar omenjenem zapisniku in po beležki z dne 12. maja; Ivan Jamnikar-Ivo, prav tam; France Kosmač, prav tam; Franci Strle: Obkolitev na Skomaiju, TV-15 št. 50 z dne 9. decembra 1970; Zbornik VI/14, dok. 153 na str. 653; Anica Gnezda podatki z dne 21. septembra 1990.

⁶³ Vse isto; poročilo o akciji, fase. 335/II, in divizijsko poročilo z dne 11. julija 1944, fase. 335/1 v arhivu IZDG; Marjan Slatinšek po zapisu z dne 25. aprila 1990.

⁶⁴ Isto poročilo in prav tam; poročilo intendature z dne 16. julija 1944, fase. 337/1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 3 na str. 11; Franci Strle po istem sestavku; Franc Jelenko po zapisniku z dne 21. maja 1983.

⁶⁵ Dnevno poročilo za 10. julij, fase. 335/11 v arhivu IZDG: zapisnik o ogledu z dne 29. maja 1985; Stane Sušteršič-Boštjan: Kovachi lepših dni (1963) str. 135; Janez Kramarič po že omenjenih pripombah.

⁶⁶ Poročilo intendature kot malo prej in prav tam; Ančka Škrli-Begenjska po beležki z dne 18. Julija 1984; Stane Sušteršič-Boštjan, ista knjiga in prav tam.

⁶⁷ Dnevno poročilo za 10. julij. fase. 335/11, in poročilo ZKM 14. divizije z dne 12. julija 1944, fase. 2/XI v arhivu IZDG; Franci Strle, isti sestavek; Zbornik VI/14, dok. 153 na str. 654.

⁶⁸ Franci Strle: Obkolitev na Skomaiju, TV-15 št. 50 z dne 9. decembra 1970: Zbornik VI/15, dok. 4 na str. 16; vojaško poročilo št. 85 za 10. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG: Rozalija Jereb in Janez Kramarič po zapisniku z dne 29. maja 1985: dr. Lado Lovrenčič po beležki z dne 5. Julija 1984.

⁶⁹ Franci Strle po istem sestavku; France Kosmač: Zadrega Tomšičeve brigade. Tovariš 1947/28 na str. 678 in 679; že omenjeno vojaško poročilo v IZDG; Zbornik VI/15, dok. 3 na str. 11 in dok. 20 na str. 75 in 76; Stane Sušteršič-Boštjan. ista knjiga od str. 135 do 137; Vlado Mišica-Miha. prepis magnetofonskega zapisa z dne 24. februarja na str. 26 in Jože Snoj-Piki po enakem osnetku z dne 21. oktobra 1977 na str. 21 in 22; zapisnik o pogledu kot malo prej; Franc Beliš po beležki z dne 14. julija 1983; Ančka Škrli-Begenjska po isti beležki; Marjan Slatinšek po zapisu z dne 25. aprila, Franc Suhovršnik-Raj ko po zapisu z dne 9. maja in Vlado Mišica-Miha po pripombi št. 2 z dne 4. decembra 1990.

⁷⁰ Ludvik Boh-Stane po beležki z dne 20. septembra 1977; Ivan Jamnikar-Ivo in Marjan Slatinšek kot malo prej; Franci strle po istem sestavku.

⁷¹ Zbornik VI/14, dok. 153 in 154 na str. 654 in 655; Zbornik VI/15, dok. 20 na str. 76; dnevno in vojaško poročilo št. 85, fase. 335/11 in 335/1, zaslišanje Jožefa Kebliča z dne 30. avgusta 1944, fase. 336/V v arhivu IZDG; knjiga ranjenec, vpisi od št. 18 do 23, in pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade: zapisnik o ogledu z dne 29. maja 1985; Miroslav Deberšek-Slavc po beležki z dne 14. julija 1983; Ivan Jamnikar-Ivo in Anton Zagožen po istih beležkah.

⁷² Zbornik VI/14, dok. 154 na str. 655 in dok. 116 na str. 545 in 546; Lojze Penič: Partizansko zdravstvo na vzhodnem Pohorju, časopis za zgodovino in narodopisje 1983/1-2, zlasti str. 251; dopis št. 92. fase. 335/11, in poročilo štaba 14. divizije z dne 12. julija 1944, fase. 335/1 kot malo prej; knjiga ranjenec, vpis št. 5; zapisnik o ogledu z dne 29. maja 1985.

⁷³ Zbornik VI/15, dok. 20 na str. 76 in dok. 4 na str. 16; Stane Šušteršič-Boštjan, ista knjiga na str. 137; dnevno poročilo za 11. julij 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dr. Metod Mikuz; Oris partizanske sanitete na Slovenskem, str. 296; Lojze Penič, prav tam; Frane Beliš po beležki z dne 14. julija 1983.

⁷⁴ Dnevni poročili za 12. in 13. julij, fase. 335/11, in poročilo intendature z dne 21. julija 1944, fase. 337/1 v arhivu IZDG.

⁷⁵ Poročili politodela 4. operativne cone z dne 14. junija in 14. divizije z dne 16. junija 1944, fase. 17/1 v arhivu IZDG; Anica Gnezda, pričevanje z dne 25., ter Helena Gianfrate in Ančka Švigelj, pojasnili z dne 26., in Lojze Dolničar, pričevanje z dne 27. septembra, ter Valburga Sotelšek-Sonja, pojasnilo z dne 1. oktobra 1990.

⁷⁶ Dnevna poročila za 14., 15. in 16. julij, fase. 335/11, politično poročilo z dne 22. julija, fase. 335/III, in intendantski poročili z dne 19 in 21. julija 1944, fase. 331/1 in 337/1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 3 na str. 12 in dok. 4 na str. 14 op.

⁷⁷ Poročili z dne 16. in 18. julija 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice.

⁷⁸ Dnevno poročilo za 16. julij 1944, prav tam; Stane Šušteršič-Boštjan, ista knjiga na str. 132 in 133; Marija Moravec Bobek, pojasnilo z dne 14. oktobra 1990.

⁷⁹ Dnevni poročili za 16. in 17. julij, fase. 335/II in politično poročilo z dne 22. julija 1944, fase. 335/III v arhivu IZDG.

⁸⁰ Poročila št. 100, 101, 103 in 104, fase. 335/11, ter št. 107, fase. 335/III v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 47 na str. 234.

⁸¹ Ista poročila in prav tam ter že omenjeno intendantsko poročilo, fase. 331/1 in 337/1 v arhivu IZDG.

⁸² Poročila 103, 104 in 107 kot malo prej.

⁸³ Dnevna in druga poročila z dne 18. in 19. julija 1944, fase. 335/11, in kronološki pregled akcij, fase. 335/1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 47 na str. 234 in dok. 158 na str. 694; Rado Zakonjšek: Partizanski kurirji (1985) na str. 440.

⁸⁴ Zbornik VI/15, dok. 23 na str. 87, dok. 146, 147, 148, 149 in 150 od str. 673 do 680 ter dok. 158 na str. 694; kronološki pregled akcij kot malo prej; dnevnik Vlada Mišice.

⁸⁵ Isto; zapisnik o ogledu z dne 31. maja 1983.

⁸⁶ Isti zapisnik: poročilo o akcijah in poročilo prop, odseka z dne 23. julija ter divizijsko poročilo z dne 21. julija, kronološki pregled akcij, fase. 335/II in 335/1, poročilo ZKM z dne 31. julija, fase. 22/XII, poročilo politodela z dne 2. avgusta 1944, fase. 17/1 v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 23 na str. 88 in dok. 158 na str. 694; Ludvik Boh-Stane po beležki z dne 20. septembra 1977; Ivan Jamnikar-Ivo po beležki z dne 20. aprila 1983 in po dodatnem pričevanju z dne 29. septembra 1990; Viktor Martine po beležki z dne 12. maja 1983; Vlado Mišica, pojasnilo z dne 5. decembra 1990.

⁸⁷ Zbornik VI/15, dok. 23 na str. 88; že omenjeno poročilo 14. divizije in kronološki pregled akcij, fase. 335/1 v arhivu IZDG.

⁸⁸ Dnevno poročilo št. 104, ukaz štaba divizije z dne 15. julija in poročilo o nemških zasedah z dne 21. julija, fase. 335/11, in poročilo ZKM z dne 31. julija 1944, fase. 22/XII v arhivu IZDG; Zbornik VI/15, dok. 83 na str. 414; Lojze Dolničar in Anton Makošek-Vrhovnik po zapisniku o ogledu z dne 6. junija 1985; Franc Suhovršnik-Rajko po zapisu z dne 9. maja 1990.

⁸⁹ Poročila št. 102 in 109, povelje štaba divizije z dne 15. julija in poročilo z dne 21. julija 1944, fase. 335/II, ter poročila iz fase. 25/1 in 332/V v arhivu IZDG.

⁹⁰ Isto dnevno poročilo in poročilo 14. divizije št. 224, prav tam; Zbornik VI/15, dok. 23 na str. 88 opomba.

⁹¹ Zbornik VI/15, dok. 12 na str. 49 in 50, dok. 32 na str. 124 in 125 ter dok. S3 na str. 415; kronološki pregled akcij, fase. 335/1 v arhivu IZDG; Viktor Martine po dodatnem pričevanju z dne 1. oktobra 1990; pregled padlih, ranjenih in ujetih borcev Tomšičeve brigade.

⁹² Ivan Jamnikar-Ivo po beležki z dne 20. aprila 1983 ter dodatnih pričevanjih z dne 29. septembra in 4. oktobra 1990; Zbornik VI/15, dok. 83 na str. 416 in dok. 158 na str. 695.

⁹³ Vse isto; dnevno poročilo št. 124, fase. 335/11, kronološki pregled akcij, fase. 335/11 v arhivu IZDG.

⁹⁴ Zbornik VI/14, dok. 62 na str. 243; Zbornik VI/15, dok. 12 na str. 49 in 50 ter dok. 32 na str. 124 in 125; Jože Marolt, podatki z dne 8. oktobra 1990; dnevni poročili št. III in 113, fase. 335/11 v arhivu IZDG; dnevnik Vlada Mišice.

- ⁹⁵ Odredba št. 331. fase. 123/111 v arhivu IZDG: Zbornik VI/15. dok. 21 od str. 77 do 83 in dok. 4 na str. 14.
- ⁹⁶ Dnevna poročila št. 113, 114, 118 in 119. prav tam: kartoteka borcev Tomšičeve brigade: dnevnik Vlada Mišice, dodatno pojasnilo z dne 14. julija in pripomba št. 3 z dne 4. decembra 1990.
- ⁹⁷ Dnevna poročila št. 114, 108 in 109 kot malo prej: dnevnik Vlada mišice. Dragomir Benčič po istoriatu borbe na str. 14.
- ⁹⁸ Dnevnik Vlada Mišice: poročila ZKM 1. UBTTzdne 10.. 27. in 31. Julija 1944. fase. 22/XII v arhivu IZDG.
- ⁹⁹ Poročili ZKM z dne 27. in 31. julija 1944. fase. 22/XII, Rdeča zvezda št. 3. fase. RII. in Tomšičev glas. fase. T2 v arhivu IZDG.
- ¹⁰⁰ Dnevnik Vlada Mišice; dnevni poročili št. 122 in 124. fase. 335/11 v arhivu IZDG.
- ¹⁰¹ Drugi svetski rad 4 (1967). zlasti od str. 484 do 487.
- ¹⁰² Franci Strle po lastnih (nenapisanih) spominih: poročili ZKM z dne 27. in 31. julija 1944 kot malo prej: Zbornik VI/15, dok. 21 na str. 81 in dok. 4 na str. 14.
- ¹⁰³ Zbornik VI/15. dok. 45 (pregled moštva. orožja itd. med str. 232 in 233).
- ¹⁰⁴ Zbornik VI/15. dok. 21 na str. 80 in 81.
- ¹⁰⁵ Zbornik VI/13. dok. 113 na str. 386: poročilo komiteja KPS 14. divizije z dne 27. maja 1944 (na str. 2). fase. 16/1 v arhivu IZDG.
- ¹⁰⁶ Dragomir Benčič po istoriatu borbe na str. 11 in 15: poročilo komiteja KPS. fase. 16/1 kot malo prej: Zbornik VI/15. dok. 21 na str. 77 op.: Zbornik VI/14. dok. 57 na str. 227.
- ¹⁰⁷ Zbornik VI/14, dok. 36 na str. 164 in dok. 54 na str. 214: Dragomir Benčič po istih spominih na str. 13: Miha Butara-Aleks, ustni vir.
- ¹⁰⁸ Dnevnik Vlada Mišice, vpisa za 17. in 26. april 1944: Janez Kramarič. ustni vir.
- ¹⁰⁹ Poročila iz fase. 118/IV, 335/11, 331/1, 337/1 in 115 (drugi zvezek) v arhivu IZDG.
- ¹¹⁰ Kartoteka Tomšičeve brigade: poročilo KPS 14. divizije z dne 27. maja. fase. 16/1, in dnevno poročilo št. 97 z dne 16. julija 1944, fase. 335/11 v arhivu IZDG: Slavko Brglez po beležki z dne 7. novembra 1981: Apolonija Bevk-Sonja po beležki z dne 1. oktobra 1985: Vlado Mišica-Miha, pripomba z dne 5. decembra 1990.
- ¹¹¹ Poročilo ZKM z dne 25. maja 1944, fase. 22/X11 v arhivu IZDG: Zbornik VI/15, dok. 4 na str. 16: Franc Mekina-Borut po beležki z dne 20. junija 1985: Tone Mavrič, ojasnilo z dne 29. oktobra 1990.
- ¹¹² Sodni spisi iz fase. 118/IV v arhivu IZDG; dnevnik Nandeta Sedeja. vpis za 29. april 1944: zapisnik o ogledu z dne 4. septembra 1944.
- ¹¹³ Dnevnika Nandeta Sedeja in Vlada Mišice; že omenjena dnevna, propagandna in poročila ZKM. fase. 335/11. 89/111 in 2/XII v arhivu IZDG.
- ¹¹⁴ Dnevnik Nandeta Sedeja, vpis za 11. januar 1944: Zbornik VI/15. dok. 4 na str. 15; spisek funkcionajev 1. UBTT; poročila o številčnosti, fase. 12/11, sanitetna. fase. 360/11, in poročila ZKM. fase. 22/XII v arhivu IZDG.

POPRAVKI
tiskovnih napak iz knjige Tomšičeva brigada 1943

Tudi v knjigo Tomšičeva brigada 1943 seje prikradlo nekaj napak, ki so večinoma tehničnega značaja.

Najhuje nam jo je tiskarski škrat zagodelv skici na str. 116, kjer sta rdeča in modra barva zasukani za 180 stopinj. Vložek s pravilno natisnjeno skico smo knjigi dodali. Na skicah je manjša napaka še na str. 497, kjer je namesto Travna gora napisano Tračna gora, pri fotografijah pa na str. 541, kjer sta srednja in desna fotografija zamenjani. Na desni je Ivan Klopčar iz Bizovika, v sredini pa Janez Martinčič-Klopčar iz Cerknice, ne pa tako kakor napačno piše v besedilu. Tipkovni spodrsaljaji so na naslednjih straneh:

str. 228, prvi odstavek, sedma vrstica (od zgoraj): napačno belogardiste prisila k umiku, pravilno belogardiste prisilila k umiku,

str. 440, drugi odstavek, prva vrstica: napačno od začetka spada so sovražniki, pravilno od začetka spopada so sovražniki,

str. 494, tretji odstavek, enajsta vrstica odveč je prislov zlasti,

str. 548, opomba pod črto, peta vrstica: napačno Stante, za katerega piše, pravilno Stante, za katerega piše,

str. 564, drugi odstavek, tretja vrstica: napačno dr. Čea, pravilno dr. Čeča,

str. 601, besedilo pod fotografijo, druga vrstica: napačno odpora je bili pričakovati, pravilno odpora je bilo pričakovati.

Na str. 322, drugi odstavek, deveta vrstica je izpuščen smrtno ranjeni puškomitraljezec Stanko Drobnič, Srpanov iz Šmarate, kije ranam podlegel med prevozom v Starem trgu pri Ložu.

Priimek Konradi je napačno natisnjen na str. 556 (prvi odstavek, druga vrstica), na str. 578 (peti odstavek, peta vrstica) in v imenskem kazalu na str. 675. Pravilno je Egon Conradi.

Prosimo za razumevanje.

**SEZNAM BORCEV TOMŠIČEVE BRIGADE ZA ČAS OD
13. JULIJA 1943 DO 1. APRILA 1944***

Abina Jože * 1925 Log t 1944 Pohorje Resnik

Abram Maks

Adam Franc * 1915 Ilirska Bistrica

Adamič Franc * 1901 Ponlkve f po osvoboditvi

Adamič Ivan * 1901 Sodražica 42 f 1944 Žlebnik (ŠT.D.)

Adamič Viktor-Zmago * 1903 Gradišče nad Prvačino f 1944 Bele Vode

Agrolt Jože. Bojan * 1895

Albreht Franc * 1926 Vrhnika 11 f 1944 Zagorje

Albreht Franc * 1924 Račeva 29 Žiri t 1943 Žukovo

Aleksandra (Rusinja)

Ambrožič Jakob * 1906 Sušje 10

Ambrožič Ludvik * 1925 Sušje

Andoljšek Jože * 1908 Goriča vas 68 t 1943 Želimlje

Andlovic Janez * 1920 Ljubljana

Andoljšek Anton * 1924 Goriča vas 9 f 1944 Šmartno ob Paki

Andoljšek Anton * 1927 Ribnica na Dolenjskem

Andoljšek Franc, Ribnica f 1943 Rakov Škocjan

Andoljšek Vinko * 1920 Hrovača

Andolšek Alojzij * 1910 Goriča vas 9

Andolšek Ciril

Andolšek Janez * 1912 Jurjevica f 1943 Kočevje

Andolšek Jože-Janko * 1925 Žimarice (ŠT.D.)

Andolšek Mirko * 1927 Kompolje 57 f 1943 Rakov Škocjan

Andrejašič Alojz-Rus * 1923 Podgorje t po osvoboditvi

Andrejašič Jože * 1924 Podgorje

Andrejašič Pavel * 1926 Podgorje

Angelo * 1921 Primorska f 1943 Milanov vrh

Antončič Anton-Tone * 1916 Vrhnika pri Ložu

Antončič Ljubo * 1909 Trst t 1943 Dolnji Lazi

* Seznam je delo komisije za evidenco odbora 1. SPUB Tone Tomšič, v kateri najbolj prizadevno delata Albert Topolšek-Igor (preminil med zadnjimi popravki za 3. knjigo) in Jana Strojan, ter računalniške obdelave, za katero skrbi Vojko Dolinšek. Polkrepko natisnjeni borci so se udeležili pohoda 14. divizije na Štajersko, kar velja tudi za tište, ki so bili med pohodom v drugih dveh brigadah ali v divizijskem štabu. Tovarišice so vpisane s takratnim (dekliškim, če še niso bile poročene) priimkom. Morebitne izpuščene ali dodatno ugotovljene borce iz tega obdobja bomo objavili v zadnji knjigi.

Antončič Stanislav * 1920 Ljubljana t 1943 Brestanica
 Anžič Franc * 1926 Blzovik
 Anžlč Jože * 1908 t 1944 Podturn
 Anžlovar Ignac * 1923 Vel. Dobrava 1
 Arandjelović Žarko * 1903 Pirot
 Arčnik Franc-Vlado t 1944
 Arčnik Jože-Milan * 1920 Primož f po osvoboditvi
 Arko Anton * 1904 Ribnica f po osvoboditvi
 Arko Bogomir * 1924 Ribnica t 1945 Štampetov most
 Arko Branko, Ljubljana t 1943 Ribnica
Arko Ciril * 1925 Globel f po osvoboditvi
 Arko Franc * 1927 Ljubljana
Arko Franc * 1928 Brinje pri Ljubljani
 Arko Ivan * 1920 Ribnica t po osvoboditvi
 Arko Janez * 1926 Ribnica t 1943 Stari trg pri Ložu
 Arko Janez * 1909 Nemška vas
 Arko Jože * 1901 t po osvoboditvi
Arko Milan * 1926 Zamostec f 1944 Paški Kozjak
 Avbar Ivan * 1924 Daljni Vrh t 1944 Istra
 Avguštin Alojz- Miklavž * 1913 Podturn
Avguštin Anton-Jaka * 1926 Podturn
 Avguštin Jože * 1905 Bušinja vas 2 f po osvoboditvi
 Avsec Jože-Čapajev * 1922 Bistrica pri Mokronogu 15 f 1944 Cerkno
 Avsec Viktor * 1923 Bizovik 130
Avšič Miha * 1907 Ježica t po osvoboditvi (ŠT.D.)
 Babič Leopold-Polde * 1923 Radatoviči
 Babnik Anton * 1892 Šmajje-Sap t po osvoboditvi
Babnik Anton-Boris * 1926 Ljubljana f 1945 Konjiška vas (13.B.)
 Babnik Jože
Babnik Stanislav-Mičo * 1921 Bizovik
 Bačir Anton * 1904 Lucija 16
 Bačnar Niko-Stojan * 1925 Idrija t po osvoboditvi
 Badovinac, Grmki Žumberk t 1945 Štajerska
Badovinac Ilija * 1917 Rosalnice f 1944 Štajerska (2.UB.)
 Badovinac Jože-Cveto * 1924 Benete
 Badovinac Vladimir * 1925 Rosalnice
 Bajc Anton
 Bajc Janez * 1911 Vrbica
Bajt Franc-Franček * 1925 Zagradec 10 t po osvoboditvi
 Bajt Jaka
 Bajt Štefan-Grozni * 1911 Melinki
 Bajuk Janez * 1919 Radovica 74 t po osvoboditvi
 Bajuk Jože * 1924 Radovica f po osvoboditvi
 Bajuk Jule * 1926 Primostek
 Bajuk Marko-Kalčev * 1913 Radovica f 1943 Brod na Kolpi
 Bajuk Stanko * 1921 Primostek 1
 Balantič Ivan * 1914 Vodice
Bambič Anton * 1907 Mali Log 43 f 1944 Paški Kozjak
Bambič Jože-Bukev * 1921 Mala Račna 24 f 1945 Strojna
Bambič Jože-Joško * 1910 Travnik

Ban Janez * 1925 Brusnice t 1944 Dečja vas
 Ban Janez-Zorko * 1924 Brusnice
 Ban Jože * 1914 Brusnice f po osvoboditvi
 Banovec Franc * 1922 Jelševnik
 Banovec Janez-Tlger * 1920 Tušev Dol
Barakovič Munira-Mira, por. Badjak * 1924 Mostar (2.UB.)
 Barblč Janez
 Barblč Oto * 1921 Šembije
 Bardon Jože
 Barič Peter * 1924 Čeplje
 Barle Feliks * 1926 Gornje Kamenje f 1943 pri Ribnici
 Barmk Eia
 Bartel Vencelj Gorenja Straža
 Bartol Jožef * 1899 Hrib, Loški Potok
 Bartol Lojze * 1921 Šegova vas 18
 Bartol Mirko * 1902 Zamostec f po osvoboditvi
 Bartolj Anton * 1903 Sajevec 29
 Barut Carlo * 1915 Trst t 1943
Baša * 1919 Primorska t 1944 Basališče
 Baša Ivan * 1901 Bač f 1943 Stare Ogence
 Baša Rudolf* 1921 Jasen
Batic Olga, por. Vidmar * 1919 Kočevje (2.UB)
 Batista Anton * 1923 Topole
 Batista Marta * 1920 Knežak
 Battista Henrik t 1944
 Bauer Alojz * 1916 Kuželj
 Bauer Vid * 1927 Kuželj t po osvoboditvi
 Bavdek Alojzij * 1900 Ribnica (pismonoša) t po osvoboditvi
 Bavdek Janez * 1919 Marinčki
 Bavdek Lojze * 1922 Marinčki 1
 Bečaj Anton * 1924 Rodine pri Trebnjem
 Bedek Alojz * 1924 Gabrje
 Bedenčič Ivan
 Bedene Ludvik * 1921 Ambrus
 Bedina Slavko * 1919 Jelendol
 Belčič Edvard * 1925 Planina t 1943 Kočevje
Belih Vadoh
 Belin Andrej * 1903 Kuteževo
 Belin Jože * 1911 Kuteževo t po osvoboditvi
 Belin Jože * 1911 Kuteževo
 Benčan Jože * 1924 iz Trnca
Benčina Alojz * 1907 Travniki f po osvoboditvi
Benčina Alojz * 1925 Šegova vas
Benčina Dane-Bolko * 1921 Ravne na Blokah
Benčina Ivan * 1924 Travniki f 1944 Senovo
Benčina Jože * 1921 Travniki f 1945 Lokovice pri Šoštanju
 Benčina Jože * 1925 Bukovica 10
Benčina Ludvik * 1919 Vinice t 1944 Moravče
Benčina Marija-Darinka, por. Poljanšek * 1922 Novi Kot
 Berce Jože-Maks * 1924 Vrhnika f 1945 Krakovski gozd

Bergles Ludvik-Ljubo * 1925 *Repče f 1943 Dolenja vas pri Ribnici*
 Bergles Rudolf* 1921 *Repče f 1943 Stari grad Ortnek*
 Berlec Franc * 1911 *Laze v Tuhinju*
 Bernat Franc-Čakla *1913 *Kleče f 1943 Zabočevo*
 Bernik Albert
 Bernik Stanko * 1926 *Zap otok Nova Gorica f po osvoboditvi*
Bernot Drago, Ljubljana f 1944 Zreče (ŠT.D.)
 Bernot Ivan-Živko * 1914 *Ljubljana f po osvoboditvi*
Bertoncelj Rudi-Rudi * 1926 Stranska vas
 Beruh Era * 1924 *Sarajevo*
Betriani Božidara-Dara * 1923 Kočevje
 Beve Aleksander-Bobo * 1924 *Debenec, Mirna*
 Bevčič Ivan * 1910 *Dolnji Zemon 74*
Bevk Apolonija-Sonja, por. Lukman * 1924 Poče (ŠT.D.)
 Bezovnik Jože * 1914 *Raduha 17, Luče*
 Bezovšek Rafael * 1923 *Dol, Slovenj Gradec*
 Bežan Emil-Emil * 1913 *Ljubljana f 1943 Jurišče*
 Biček Franc * 1910 *Sv, Lucija*
Birk Slavka-Marta, por. Lepin * 1924 Češnjice pri Moravčah
Bitenc Boris-Bojan * 1918 Ljubljana f 1944 Štajerska (2.UB.)
 Bivic Jože * 1926 *Šentvid pri Stični f 1945*
 Bizant Jože * 1924 *Preska pri Medvodah f po osvoboditvi*
 Bizjak Alojzij * 1924 *Trbovlje*
 Bizjak Angelca-Angelca, por. Pajsar * 1918 *Medvode*
 Bizjak Bernard-Kosta * 1921 *Brezovica*
 Bizjak Franc * 1911 *Predmeja*
 Bizjak Hedvika * 1924 *Otalež*
 Bizjak Jože (ranjen 19. 9. 1943 *Cerknica*)
 Blatnik (desetar). Male Lašče
 Blatnik Anton, Lese pri Gabrovčcu
 Bjelič Nikola * 1921 *Obrež*
 Bobek Pepca-Pepca, por. Gustinčič * 1923 *Volče Košana*
Bobnar Franc-Gedžo * 1918 Šmartno ob Savi f po osvoboditvi (13.B.)
 Bobnič Ivan * 1900 *Obrov 31 f 1943 Stari Breg*
 Bogataj Božidar * 1927 *Ljubljana*
Bogataj Franc-Rajko * 1922 Žiri f po osvoboditvi
 Bogataj Tine * 1922 *Vrhnika 12*
Bob Ludvik-Stane* 1921 Dolenji Lazi
Bob Stanko * 1923 Regrča vas
 Böhm dr. Oskar * 1921 *Grahovo, Cerknica*
Bohte Jože * 1924 Hrušica f 1944 Šmartno
 Boje Anton * 1926 *Prigorica 33 f 1943 Bezuljak*
 Boje Janez * 1907 *Makoše pri Ribnici*
 Boje Jože * 1916 *Nemška vas 38*
 Boldan Janez * 1910 *Podgrađ 3 f 1943 Rakitnica*
Boldan Jože-Silni * 1915 Višnje
 Bolka Jože * 1916 *Poženk f 1943 Rakov Škocjan*
 Boltez Franc * 1926 *Gabrje*
 Boltez Janez * 1920 *Gabije 53*
 Bon Ludvik-Marko * 1922 *Zabrdje*

Bon Vili * 1924 Zabrdje
 Bonča Jože-Karo * 1910 Bodovlje 18 f po osvoboditvi
 Borovnik Jošt * 1919 Kozjak f 1944 Pesek na Pohorju
Bosnar Franc-Breza * 1900 Čatež ob Savi f 1944 Luče
 Božić Branko - Krištof * 1915 Podraga f po osvoboditvi
 Božić Franc * 1924 Gornji Zemon
Božić Ivan-Jovo * 1923 Ljubljana
 Božić Maijan * 1911 Trst
 Bradač Franc, Podgora f 1943 Kren
 Bradač Lado, Podgora f 1943 Kren
 Bradeško Ignac-Ludvik * 1911 Sv. Katarina
 Bradošević Valči * 1928 Brnica
 Brancelj Jakob * 1914 Bezuljak 10
 Bratanič Ivan * 1927 Dolnja Lokvica f po osvoboditvi
 Bratanič Martin-Milan * 1924 Dolnja Lokvica t 1943 Rakov Škocjan
Brat ina Tone f 1944
 Brdnik Domlnik-Domin * 1917 Draga 7
 Brecljnik Ladislav-Lado * 1925 Ljubljana
 Brečić Franc * 1916 Črnomelj
 Bregar Franc * 1913 Ribnica
Bregar Jože-Ciril * 1924 Tomažja vas f 1945 Mlake, Muta
Brejc Ivan * 1909 Vel. Lašče t 1944 Luče
Brelih Franc * 1905 Bukovo f 1944 Zagrad
 Bremec Janko-Pepi * 1926 Lokavec t 1943 Vinica
 Brezavšček Avgust * 1914 Ljubljana f po osvoboditvi
 Breznik Jože-Gorki * 1914 Vrhovlje, Lukovica
 Brezovnik Franc * 1928 Šmartno ob Dreti
 Brežić Jože * 1911 Stari Kot
 Brodarič Janez * 1920 Krasinec
Brodarič Matija * 1925 Griblje t 1944
 Brunskole Jože * 1913 Jelševnik 11
 Brunskole Matija * 1924 Jelševnik t 1942-1945
 Brvar Janez * 1920 Izlake
Buchwald Janez-Jane * 1913 Kočevje f po osvoboditvi
 Bučar Amalija * 1924 Selo f 1943 Štampetov most
Bukovec Franc * 1913 Mačkovec t 1944 Resnik
 Bukovec Jože-Srečko * 1920 Sv. Katarina
 Burgar Rudi-Maks * 1919 Šmihel
 Buija Franc * 1926 Juvanje f 1944 Podturen
 Burja Ivan * 1907 Šmiklavž 41 t 1944 Tuhinj
Burkeljca Danijel-Dane * 1923 Ljubljana f 1944 Šmihel nad Mozirjem
 Butala Janez * 1920 Zemelj t po osvoboditvi
 Butala Janez * 1924 Grič pri Dobličah t po osvoboditvi
 Butala Leopold * 1922 Grič pri Dobličah
 Butala Leopold * 1913
 Butala Tone * 1926 Petrovci
Butara Miha-Aleks * 1922 Cerklje ob Krki (2.UB.)
 Butinac Anton * 1902 Hrušica 43
 Butinar Avgust * 1926 Huje Podgrad
Cajnar Anton * 1919 Krasinec 21

Carbone Vincenzo * 1923 Casalvechio Siento
 Ceglar Ivan * 1910 Obrov 12 f po osvoboditvi
 Ceglar Zorko * 1908 Obrov + po osvoboditvi
 Cek Anton * 1901 Hrušica 10
 Cek Jože * 1925 Hrušica t 1943 Mali Log
 Celin Andrej * 1903 Kuteževo
 Celin Jože * 1911 Kuteževo
Cenčič Jože-Cene * 1920 Rudnik t po osvoboditvi
 Centa Edvard * 1907 Gradišče 3 t 1943 Cerknica
 Centa Jože, Rob t po osvoboditvi
Cepin Ivan-Leon * 1913 Ljubljana
Cerar Janko-Hanži * 1926 Krašnja
Cerk Anton-Martin * 1907 Borovnica f po osvoboditvi (2.UB.)
 Cerkovnik Jože-Mežnarjev * 1912 Stara Fužina 116 t po osvoboditvi
 Cerkenik Ludvik * 1909 Brežec 5 pri Divači f 1944 Brežec
 Cesar Anton-Gašper * 1926 Jereka 3
 Cesar Franc * 1911 Kal, Mirna Peč t po osvoboditvi
 Cestnik Franc * 1908 Špitalič 4 t po osvoboditvi
 Cibic Srečko
 Cimer Karlo
 Cimerman Stanislav * 1911 Mala vas
 Cimperman Jožefa-Pepca * 1920 Cerknica t 1944 Repče
 Cimperman Konrad * 1912 Raščica f 1943 Kožljek
 Cindrič Leopold * 1926 Pavičiči
Ciuha Janez-Silvo * 1925 Stranska vas, Dobrova
 Codanič Jože * 1921 Žirje
 Colja Antonija * 1912 Trst
 Colja Emil-Eco * 1908 Komen t po osvoboditvi
 Copić Franc-Crni * 1925 Vrtovin
 Cotič Ludvik-Metod * 1921 Doberdob f 1944 Pohorje
 Cotman Stanislav-Colnar, Amor * 1908 Šenčur f po osvoboditvi
 Cuccu Giovanni-Ivo * 1914 Samassi
 Cujnik Anton * 1905 Ribnica f 1943 Kočevje
 Curk Ciril * 1919 Budanje t 1942-1945
 Curk Peter-Matevž * 1924 Hrušica t 1942-1945 Šmaije Sap
 Cvar Jože * 1906 Zamostec f po osvoboditvi
Cvelbar Anton * 1922 Obrije 8 + po osvoboditvi
Cvelbar Viktor-Stane * 1922 Sela pri Šentjerneju
 Cvetković Niko * 1923 Dolenci
 Čadonič Jože * 1921 Zilje 1 Vinica
 Čakš Jože-Pepe * 1924 Ljubljana-Livada f 1943 Goljak
 Čeh Slavko * 1920 Braniča t po osvoboditvi
 Čehovin Slavko * 1920 Braniča t po osvoboditvi
 Čekada Anton * 1904 Vrbica t po osvoboditvi
 Čekada Ivan * 1908 Vrbica
 Čeligoj Ivan * 1909 Knežak
Čemas Mirko-Miko * 1910 Zilje t 1945
 Čemaz Rudolf* 1924 Zilje + 1945 Sela, Zaknje
 Čenčič Rado-Mitja * 1921 Selca
 Čendak Josip * 1926 Jelovice

Čendak Martin * 1912 Jelovice
 Čenelak Jože * 1926 Jelovec 5
 Čepelnik Mirko-Gorski (13.B.)
 Čerin Ivan-Jan * 1921 Ljubljana
 Cerne Franc * 1902 Vevče
 Černe Ivan * 1904 Ljubljana-Rudnik f 1943 Blatna draga
 Černelič Anton * 1909 Ravne pri Zdolah t po osvoboditvi
Černič Anton * 1925 Metlika f 1944 (ustreljen)
 Černič Vinko * 1925 Bedenj t po osvoboditvi
 Česnik Albert * 1921 Knežak
 Česnik Franc * 1899 Zagore 10
 Česnik Ivan * 1909 Zagore 51
 Česarek Alojzij * 1903 Ribnica 105 f 1943 Kočevje
 Česarek Janez, Ribnica + po osvoboditvi
 Čibej Ciril * 1914 Gorenja Trebuša t 1945 Trst
 Čok Ivan * 1922 Lokev 17
 Čopič Andrej * 1909 Zagore pri Knežaku
 Čož Jože-Albin * 1923 Vel. Dobrava
Čož Rafael-Rafko * 1922 Vel. Dobrava
 Črepinšek Ivan
 Črnič Anton * 1923 Boginja vas f 1944
 Črnič Stanislav * 1923 Bedenj t 1944
 Črnugelj Alojz * 1924 Gornja Lokvica t 1945 Domžale
 Darko izTolmina f 1943 Cerknica
 Darovec Jože * 1926 Novo mesto f 1943 Banjaloka
 Davdič Anton * 1902 Obrav 66
 De Reggi dr. Jože * 1907 Ig
 De Reggi Ruža, roj. Majnik * 1920 Ig
 Debeljak Anton * 1915 Male Lašče
 Debeljak Jernej-Marko * 1914 Obloke
 Debeljak Marija-Olga * 1925 Zagorje ob Savi
Debeljak Peter * 1902 Tenetiše t po osvoboditvi
 Debevc Anton * 1919 Begunje pri Cerknici
 Debevc Franc * 1903 Begunje 11
 Debevc Franc * 1915 Škrilje
 Debevc Jože-Žan * 1924 Padež
 Debevc Leopold * 1908 Bezuljak 18
Debevec Franc-Francel * 1923 Stari trg pri Ložu t po osvoboditvi
 Debevec Jože-Dinko * 1901 Padež f 1945
 Dehlič Janez * 1922 Krasinec 2 f po osvoboditvi
 Dehlič Tomo * 1916 Krasinec
 Dejak Franc, Otavice 3
 Dejak Janez, Ribnica na Dolenjskem
 Dejak Jože * 1920 Otavice 8
 Dekleva Janez-Čeki * 1925 Ljubljana
 Dekleva Zdravko * 1911 Zajelsje f 1943 Petelinov vrh
Delost Anton * 1920 Koritnice 14 f 1944 Ravne pri Šoštanju
 Delost Franc * 1910 Knežak
 Delost Ivan * 1924 Koritnice f 1943 Milanov vrh
 Delost Jože * 1909 Koritnice f po osvoboditvi

Demšar Franc-Vilko * 1926 Rudno 27
 Derbiš Ivan * 1899 Ložane
 Derenčin Franc * 1909 Ilirska Bistrica
 Dermastja Albin * 1927 Skaručna 23 t 1944 Rasica
Detoni Anica-Marjanca * 1907 Bezuljak f po osvoboditvi (ŠT.D.)
Detoni Rudolf * 1902 Bloška Polica t po osvoboditvi
 Dežman Jože * 1924 Ljubljana f 1943 Pugled
 Divjak Franc-Štef * 1923
 Divjak Viktor-Milan * 1924 Kozarje 60
 Djordje * 1914 Velenje t 1943
 Dobnikar Franc * 1918 Rakovnik t 1944
 Dobovičnik Janez * 1918
Dobovičnik Stanko-Stane Krt * 1914 Monfalcone f 1944 Topolšica (ŠT.D.)
 Dobrajc Peter-Pero Klepec * 1921 Brdo Ljubljana t 1943 Rakitnica
 Dobravec Mirko-Aleš * 1925 Dolje Tolmin
 Dobrotinjšek Franc t po osvoboditvi
Dodič Alojz * 1912 Brezovo Brdo
 Dolenc dr. Milan-Medved Milan * 1907 Buzet
 Dolenc Oto * 1923 Osek Vrhnika f 1944 Kožlješke žage
Dolenc Vinko * 1902 Pijava Gorica f po osvoboditvi
 Dolinar Janez-Ivan * 1919 Sora Medvode
 Dolničar Alojz-Lojze * 1924 Šujica
 Dolničar Ivan-Janošek * 1921 Šujica
 Dolšina Janez * 1920 Brankovo
 Domlatis Anton * 1916 Ilirska Bistrica
 Dorbež Ivan-Bojan * 1915 Postojna t 1945 Slivno pri Kozini
 Dougan Miha * 1909 Vrbica f po osvoboditvi
 Dougan Tone * 1909 Vrbica
 Dovgan Albert * 1927 Šembije t po osvoboditvi
 Dovjak Franc-Marjan Tramvajar * 1919 Dunaj t po osvoboditvi
 Dragar Anton-Ciril * 1923 Pokojišče Borovnica t po osvoboditvi
 Dragar Ivan-Gašper * 1926 Pokojišče Borovnica
 Dragoš Alojz * 1922 Cerkvišče 7
 Dragoš Jože, Dragoš t 1943 Stari Breg
 Dragovan Anton-Jure * 1913 Svržaki Slamna vas
 Dragovan Franc * 1908 Gor. Lokvica 15
 Dragovan Ivan-Johan * 1900 Dol. Lokvica t po osvoboditvi
 Drčar Jože * 1902 Ribnica
 Drečnik Anton-Zvone, Pepi * 1922 Vinji Vrh 28
Dremelj Anton-Ante * 1922 Bičje
 Dragan Engelbert * 1926 Železniki pri Metliki t 1943 Sela pri Robu
Drglin Viktor-Zore * 1921 Podlipoglav f 1944 Plešivec pri Senovem
 Drobič Franc-Franjo * 1911 Slovenski Javornik
 Drobnič Anton * 1919 Ribnica
 Drobnič Franc * 1913 Ribnica t po osvoboditvi
 Drobnič Ivan * 1913 Gorenja vas
Drobnič Lado * 1923 Ribnica f 1945 Šmiklavž pri Graški Gori
 Drobnič Stanko-Srpanov * 1921 Šmarata t 1943 Rakov Škocjan
 Drobnič Maks-Miro * 1921 Ribnica
 Drolc Janez * 1905 Okrog 12 pri Motniku f 1944 Jevnica

Dular Janez-Janek * 1917 Vavta vas t po osvoboditvi
 Dulmin Vinko * 1926 Ribnica f po osvoboditvi
 Dušek Alojz f 1943
 Dušek Erhard * 1918 Topusko Modlešovec
 Dušek Fraine * 1923 Samotišče t 1943 Kočevje
 Đurakovlč Jelisava-Jela * 1921 Zvornik
 Englaro Džoni-Ivan * 1919 Udine
 Erbežnik Janez-Gorenc * 1923 Trnovec
 Erbežnik Matevž * 1927 Trnovec pri Medvodah f 1943 Mirna Peč
 Erbežnik Viktor * 1914 Gor. Polje t po osvoboditvi
 Erčini Milan * 1921
 Erjavc Matevž * 1927 Slovenska vas
Erjavec Alojz-Pastir * 1921 Mali Videm
 Eijavec Anton * 1926 Vel. Račna
 Ermenc Ivan * 1910 Florjan 2
 Eršte Ivan * 1927 Sr. Grčevje 2
 Ertel Miloš * 1926 Ljubljana
 Fabec Franc * 1906 Knežak f 1945
 Fabec Ivan * 1910 Knežak f po osvoboditvi
 Fajdiga Andrej * 1901 Mali Otok
Fajdiga Anton * 1913 Nova Štifa t 1944 Bele Vode
 Fale Jakob * 1919 Dol 21 Gornji Grad
 Faleskini Mirko * 1922 Dol Straža t po osvoboditvi
 Faleskini Rudolf-Rudi * 1914 Dol. Straža
Faleskini Zvonko-Samo * 1920 Dol. Straža (2.UB.)
 Ferjan Vincencij, Ribno + 1943 Hribence
Felc Ivan-Gabrijel * 1906 Sava pri Litiji
 Felicijan Radko * 1912 Ribnica 131 t 1944
 Ferfolja Ladislav-Lado * 1925 Žabja vas
 Ferfolja Slavko * 1925 Žabja vas f 1944 Lozice pri Senožečah
 Ferkov Alojzij-Jakec * 1925 Sp. Hrušica 25 t 1943 Kočevje
 Ferletič Stojko * 1926 Miren pri Gorici
 Filak Stanko * 1924 Griblje 11
Fine Anton-Toni * 1921 Škofljica
Finci Gina * 1918 Sarajevo (2.UB.)
 Fink Marjan * 1926 Novo mesto
 Finžgar Anton-Tone * 1914 Duplje t 1943 Rakitnica
 Fir Leopold * 1921 Bereča vas
 Firnar Anton-Rajko * 1923 Mirna Peč f 1943 bolnišnica
 Flander Ciril * 1915 Zakojca t 1944 Dolenjska
 Flego Franc * 1909 Gosetta Istra
 Flerin Drago-Dane * 1919 Domžale f 1943 Stari grad Ortnek
 Fortun Franc * 1912 Damelj 28
 Fortun Jože, Damelj (ranjen 19. 9. 1943 Cerknica)
 Fortun Jurij * 1925 Zapudje 5
 Fortuna Ivan * 1923 Brdo
 Francelj A., Gabije ali Češnjice f 1943 Grahovo
Francelj Adolf * 1909 Ponikve 58 t po osvoboditvi
 Francelj Jože * 1920 Ponikve t po osvoboditvi
 Frank Ana* 1921 Drskovče

Frank Franc * 1913 Celje t po osvoboditvi
 Frank Ivan * 1908 Gabrk
 Frank Matija * 1922 Vescica Ljutomer
 Frantar Vinko-Cene * 1910 Ribnica 56
 Frbežar Jože * Bosljiva Loka t po osvoboditvi
 Frbežar Slavko * 1924 Prhci 1 Čabar
 Fuijanič Jože * 1927 Griblje
 Furlan Karla * 1906 Ponikve
Furlani Ljudmil-Lev * 1902 Štandrež f 1944 Rakitovec
Furlanič Lucijan-Luka * 1927 Milje
 Gabršček Albert-Volvod * 1912 Idrija ob Bači t po osvoboditvi
 Galič Marjo * 1914 Reka
 Gallerò Rocco * 1917 Potenza Italija
 Galovec Ivan * 1924 Krasinec 26
Ganoni Vid-Vide * 1926 Zapotok pri Mokrcu
Garafolj Franc-Garafolj * 1921 Vrhnika f po osvoboditvi
 Garger Ivan * 1925 Sisak Čabar
 Gartner Franc * 1925 Rudno f 1943 Globel
 Gašperič Jože * 1920 Belčji Vrh
 Gatej Mihael * 1909 Gorenji Novaki
 Gauraco Gino * 1919 Gajti
Gerbac Ivan-Slovan * 1926 Doblar 10, Kanal f 1944
Gerl Franc * 1906 Otok f 1944 Basališče
 Germadnik Jože * 1925 Stara vas f 1945
 Gerzetič Jože * 1921
 Gimer Karei * 1914 Budimpešta
 Gionelli Pepe * 1923 Calavorno
 Glanco Leo-Sergio * 1912 Trst
 Glavan Jože * 1919 Zapotok f 1943 Sodražica
 Glavan Ludvik * 1919 Dol. Straža 40 f 1944 Ajdovec
 Glavič Stane * 1920 Žvirče
 Gliha Franc * 1915 Mačji Dol f 1943 Zabočevo
 Gliha Slavko * 1908 Ribnica 239
Glojek Anton * 1913 Šmartno ob Dreti
 Gnezda Štefan-Zvonko * 1909 Gor. Kanomlja t po osvoboditvi
 Godec Martin * 1923 Sv. Florjan pri Šoštanju t po osvoboditvi
 Godeša Alojz * 1908 Dol. Jezero t po osvoboditvi
 Goljat Leopold-Kovač * 1915 Muljava f po osvoboditvi
 Golii Stanko-Ilja * 1913 Virmaše t po osvoboditvi
 Golob Alojz-Tine * 1925 Šmajjeta
 Golob Anton * 1914 Gozd 34
Golob Franc-Januš * 1913 Virmaše f po osvoboditvi
 Golob Ignacij-Nace, Stari * 1906 Trst
Golob Jože * 1918 Draga 22, Šentrupert f 1944 Savinjska dolina
Golob Jože * 1912 Gradišče f 1944 Razborje pri Slovenj Gradcu
 Golob Jože-Rudi * 1924 Šentrupert 19 f 1944
Golobič Anton * 1923 Štrekljevec t 1944 Šmihel nad Mozirjem
 Golobič Franc * 1926 Štrekljevec + 1943 Brod na Kolpi
 Golobič Štefan * 1930 Ormož
 Gologranc Anton-Maks * 1922 Šentjanž pri Pamečah

Gorenc Franc * 1906 Čilpah f 1944 Savinjska dolina

Gorenšek Maks-Maks * 1926 Kobarld
Gorenšek Konrad-Franc * 1899 Strožica 21 f po osvoboditvi
Gorišek Janez * 1926 Unec f po osvoboditvi
Goijanc Anton * 1922 Črnomelj
Gorjup Drago * 1915 Gorica
Gornik Janez * 1926 Grabrovec t 194 Polica, Grosuplje
Gornik Janez * 1913 Grabrovec t 1944 Babna Polica
Gornik Jože * 1914 Bušinja vas
Gornik Jože, Podklanec (pobegnil)
Gornik Leopold * 1912 Kot pri Ribnici t po osvoboditvi
Gorše Adolf * 1902 Ribnica t po osvoboditvi
Gorše Anton * 1915 Obrh pri Draga tušu
Gorše Franc * 1924 Dolga vas Kočevje t po osvoboditvi
Gorše Jože, Rakitnica (pobegnil) f 1943 Kočevje

Gorše Stanko * 1921 Rakitnica f 1944 Luče na Štajerskem

Gorup Silvo-Leon * 1925 Trst

Gostiša Franc * 1909 Dolenja vas pri Senožečah + 1944 Slovenska
Benecija

Govednik Jože-Jakob * 1925 Curile
Govže Alojz * 1925 Sušje t po osvoboditvi
Govže Rihard, Ribnica t po osvoboditvi
Govže Stanko, Sušje f 1943 Milanov vrh
Gožina Jože * 1922 Gor. Zemon
Gracioso Zefferino-Giuseppe, Modena Spilamberto
Gradišar Karol * 1908 Boštetje 2
Gradišar Stane * 1914 Lipsenj
Grahek Anton * 1915 Črnomelj
Grandovec Janez * 1905 Kompolje 40 + 1943 Rakov Škocjan

Grbec Anton * 1901 Vrbovo

Grbec Milan, Vrbica t 1943 Za Kozjekom

Grča Alojz * 1924 Ribnica 81 f 1944 Senovo

Grča Viktor * 1928 Ribnica

Grča Jože, Ribnica

Grčar Jože

Grdadolnik Lado * 1921 Ljubljana

Grden Lovro-Lovro * 1923 Martinja vas

Grdina Anton-Ilija * 1923 Breg pri Borovnici f 1944 Blagovica

Grdina Franc

Grebene Alojz * 1901 Sodražica t 1944 Moravče

Grebene Alojz, Rakitnica (pobegnil) t 1943 Kočevje

Grebene Franc-Lado * 1924 Dvorska vas f 1943 Metulje

Gregorič Alojz Einsiedler * 1926 Zemelj 13 f 1944 Martinščina

Gregorič Anton * 1926 Srednja vas

Gregorič Anton-Jakec * 1923 Stranska vas

Gregorič Anton-Vinko * 1910 Ljubljana

Gregorič Franc * 1925 Sodražica f 1944 Solčava

Gregorič Janko * 1923 Loka Črnomelj

Gregorin Andrej-Anton * 1926 Brdo 6 pri Ihanu t 1944 Laze pri Moravčah

Grežar Janko, Vel. Polje pri Senožečah f po osvoboditvi

Grič Janez, Gor. Suhor
 Grli Viljem-Ciril * 1921 Doberdob
 Grilc Marjan-Igor * 1917 Studeno pri Sevnici t 1943 Turjak
 Grilc Miha * 1920 Apno Kranj
Grižon Ivan-Ivo * 1921 Dekani (2.UB.)
 Grl Josip * 1909 Ilirska Bistrica
 Grlica Angel * 1923 Vareje f 1943 Kočevski Rog
 Grlica Franc Karlo-Drago * 1916 Vareje f 1943 Kočevski Rog
 Grm Alojz * 1913 Mala vas t po osvoboditvi
 Grm Stanislav * 1923 Mala vas 2 t 1943 Rakov Škocjan
Grmek Jože-Ivo * 1905 Hruševica pri Štanjelu f 1944 Pilštajn
 Grobelnik Anton * 1908 Cirkovce Ptuj
 Grom Jože-Maks * 1923 Vrhnika t 1945 Krakovski gozd
 Grošel Julij * 1914 Žiri
Gršič Janez-Ivan * 1923 Suhor pri Metliki
 Grubar Janez
 Gruden Albin * 1926 Predstruge 16 t 1943 Ribnica
 Gruden Anton * 1906 Dol. Retje
 Gruden Bene * 1905 Nova vas 23
Gruden France-Švejk * Ribnica t po osvoboditvi
 Gruden Jože, Ponikve (pobegnil) t 1943 Velike Lašče
 Gruden Rudolf * 1920 Mala vas f 1945 Trst
 Gruden Tone * 1922 Bavdk
 Gruden Ivan * 1926 Nova Štifta t po osvoboditvi
 Grže Rudolf * 1926 Mali Log
 Gržina Anton * 1912 Vrbica
 Gržina Franc * 1905 Vrbica
 Gržina Jožef * 1922 Gornji Zemon 47
 Gustinčič Franc * 1919 Stožice 7
 Guštin Janez * 1922 Lokvica 22 t po osvoboditvi
 Guštin Martin, Trnovec pri Metliki f 1944
Habič Ančka-Malenska Ančka, por. Pervanje * 1921 Podlipoglav 19
Habjan Stanko-Kambič * 1915 Rajndol t 1945 Zlato Polje
Hace Matevž-Matevž Plehan * 1910 Podcerkev t po osvoboditvi (ŠT.D.)
 Hafner Ciril * 1909 Škofja Loka
 Hafner Leopold
 Hanov Jože * 1925 Tribuče
 Hauptman Ernest * 1920 Dol pri Hrastniku
 Henigman Anton * 1907 Prigorica
 Henigman Franc * 1911 Prigorica
 Henigman Jože, Rakitnica 11 t 1943 Kočevje
 Herkolc iz Bele krajine (ranjen 19. 9. 1943 Cerknica)
 Herman Lojze-Dušan * 1921 Zalog
 Hiti Andrej * 1921 Bočkovo
 Hiti Pavel-Paša * 1916 Stražišče t po osvoboditvi
 Hiti Rafael * 1914 Nova vas 30
 Hlede Vladimir-Maks * 1904 Števerjan
 Hočevar Janez * 1914 Dobrnič f po osvoboditvi
 Hočevar Janez * 1924 Buč 9 t po osvoboditvi
 Hočevar Jože * 1918 Turjak f 1943 Golo

Hočevar Jože, Grmada (pobegnil)
 Hočevar Jože * 1926 Visejec 30 f 1943 Travná gora
 Hočevar Tončka * 1918 Pijava Gorica + 1943 Kočevje
 Hodalin Andrej-Anže * 1913 Zakriž f po osvoboditvi
 Homovec Franc * 1917 Vrhnika f 1943
 Horvat Franc-Clril * 1926 Doblje
Horvat Ignac-Imre * 1905 Ljubljana f po osvoboditvi
 Horvat Ivan * 1921 Dolenjci pri Adlešičih t 1943 Kočevje
Horvat Majda, por. Mišica * 1922 Ljubljana f 1989 Ljubljana
 Hotujec Danjel-Milek * 1924 Fučkovci f 1943 Cerkljca
 Hoznar Ivanka, por. Škrli * 1923 Semlč
 Hrast Hedo * 1925 Kobarid
 Hrblan Janez * 1916 Žerovnica t 1945 Gliná
 Hrblan Jože * 1918 Žerovnica t 1945 Sv. Ana
 Hren Jože * 1927 Bezuljak 32
 Hrenovec Franc * 1901 Zablč t po osvoboditvi
 Hrenovec Stanislav * 1909 Zabič
 Hribar Franc-Lev * 1904 Sela pri Kamniku
 Hribar Ivan * 1892 Bizovik
 Hribar Marjan * 1925 Bizovik 120
 Hribar Matevž * 1921 Žerovnica 34 t 1943 Kočevje
 Hribar Rudolf * 1915 Ihan
 Hribernik Blaž * 1922 Zlogona vas pri Oplotnici f 1944 Gor. Savinjska dolina
 Hribljan Franc * 1913 Ravne
 Hrovat Ivan * 1912 Cesta 25 t 1943 Želimlje
 Hrovatin Ivan * 1909 Gor. Zemon
Hudorovac Ivan, Kočevje pri Črnomlju
 Hudorovac Janko * 1900 Otovec
 Humar Jože-Sočan * 1919 Banjščice f po osvoboditvi
 Humar Rudolf-Rudi * 1914 Slap ob Idrijci
 Humar Stanko-Toni * 1909 Banjšice t po osvoboditvi
 Humljan Jože * 1912 Metlika
 Humovec Franc * 1917 Vrhnika
Hutar Edo * 1925 Rožni Dol f 1945
 Hvala Peter, Kneža + po osvoboditvi
 Idakovič Janko * 1905 Drage Škempljevec 12
 Igličar Alojz-Marko * 1914 Plešivica
 Ikovič Konrad * 1910 Solčava t po osvoboditvi
 Ile Franc * 1910 Slatnik
 Ile Janez
 Ile Jože * 1926 Slatnik
 Ile Jože * Gorenja vas 9 t po osvoboditvi
 Ile Rudi, Žlebič Ribnica
Uenič Anton-Teko, Lojze * 1923 Velika Lahinja
 Ileršič Vinko * 1921 Cerkljca 294
 Indes Ludvik * 1914 Kočevje 139
 Intihar Anton * 1912 Bločice 20
 Intihar Anton * 1920 Cerkljca 229
Intihar Jakob * 1905 Bločice t po osvoboditvi
 Intihar Janez * 1925 Žerovnica

Intihar Janez-Žane * 1921 Iška vas + 1945 Grčarice
 Intihar Jože * 1905 Rakek
 Intihar Jože * 1925 Bločice 20
 Ipavec Franc * 1906 Banjšice f 1945 Banjšice
 Iskra Ivan * 1909 Zabiče
 Iskra Jože * 1904 Zabiče
Istenič Ivan * 1917 Verd 53 f po osvoboditvi (2.UB.)
Istenič Peter-Pavle * 1926 Dol. Logatec
Ivančič Albert-Nace * 1912 Celje f po osvoboditvi
 Ivančič Alojz * 1926 Male Loče
 Ivančič Alojz-Vane * 1910 Kočevje t po osvoboditvi
 Ivančič Andrej * 1907 Male Loče 9
 Ivančič Ivan * 1902 Male Loče 10
 Ivančič Ivan-Bojan * 1915 Gabrovica pri Črnem Kalu t 1943 Tatre
Ivančič Slavko-Basač * 1925 Male Loče
 Ivančič Stanko * 1918 Ljubljana-Polje (pobegnil) f 1943 ustreljen
 Ivančič Tone-Kusov Tone * 1901 Javorje v Brkinih f po osvoboditvi
 Ivanež Alojz * 1913 Gabrje 66 t 1944 Trebnje
 Ivec Martin * 1904 Gor. Lokvica 33 t 1943 Rakovski grič
 Jager Alojz-Kuhar * 1925 Orle
 Jager Anton * 1922 Dobrunje 33 + 1943 Žukovo
 Jager Franc * 1923 Bizovik 8
 Jager Leopold * 1923 Dobrunje 33 t 1943 Žukovo
Jager Marjan-Ris (Risek) * 1927 Ljubljana-Galjevica
 Jakič Alojz * 1923 Zapotok
Jakič Jože-Dušan * 1921 Zapotok (13.B.)
 Jaklavič Lojze-Ciril * 1920 Gor. Lokvica
Jaklič Anton * 1922 Zemelj
 Jaklič Anton-Tonček * 1926 Boršt
 Jaklič Ivan * 1898 Dolščaki
 Jaklič Lado, Rakek
 Jaklič Vladimir * 1920 Dolenja vas
 Jakljevič Anton-Pavle * 1926 Adlešiči
 Jakob Jože-Vitomir * 1912 Polje t po osvoboditvi
 Jakobčič Jože * 1921 Jankoviči 6
 Jakobčič Rudolf* 1919 Bedenj
 Jakofčič Afolf * 1920 Boršt f 1943 Gor. Otave
 Jakofčič Anton * 1925 Cerkvishče
 Jakofčič Anton * 1919 Krasinec 19 t 1944 Rosalnice
 Jakofčič Jože * 1915 Cerkvishče
 Jakofčič Jože * 1923 Cerkvishče
 Jakofčič Matija * 1910 Cerkvishče
 Jakofčič Miha * 1923 Crkvishče t 1943
 Jakofčič Miko * 1923 Cervishče + 1943 Vel. Osolnik
 Jakofčič Mirko * 1926 Cerkvishče
 Jakofčič Viktor * 1925 Cerkvishče 3
 Jakopič Andrej-Hari * 1919 Ljubljana-Ježica f 1944
Jakopič Anton * 1926 Gor. Otave (ŠT. D.)
 Jakopin Viktor * 1925 Cerkvishče
 Jakoš Anton (pobegnil)

Jakovac Vili, Bela Krajina
 Jakovčević Viktor
 Jakovčič Janez * 1905 Griblje
 Jakovčič Janez * 1925 Črnomelj f 1943 Pugled
 Jaksetič Ivan * 1905 Vrbica t po osvoboditvi
**Jakša Angela-Olga, por. Markovič * 1922 Brezovica pri Črmošnjicah
 t po osvoboditvi**
 Jakša Anton * 1926 Brstovec 3, Semič
 Jakša Avgust
Jakša Franc * 1924 Gor. Dobravice f 1944 Krajno Brdo
 Jakša Jože * 1920 Vinji Vrh f po osvoboditvi
 Jakše Anton * 1923 Zajčji Vrh 3
 Jakše Tone * 1910 Orehovica 25 f 1945 Savinjska dolina
Jančar Franc-Bogdan * 1921 Krsniški Vrh f po osvoboditvi
Jančar Stanislav-Stane * 1924 Strletje
 Janež Franc * 1901 Kozji Vrh
Janež Jože Januš * 1920 Babno Polje f po osvoboditvi (2.UB.)
 Janežič Ivan-Žan * 1920 Debenec f po osvoboditvi
Janežič Janez-Orjak * 1912 Klada
 Janfram Alojz-Čuk * 1899
 Jankovič Matija * 1924 Mihelja vas
 Jankovič Miha
 Jankovič Niko * 1919 Dolenjci pri Adlešičih
 Jankovič Peter-Pero * 1924 Jankoviči
 Janša Franc-Karl * 1904 Podlipa
 Japelj f 1943 Stari Breg
 Japelj Jože-Slobodan * 1925 Kozarje 111
Jare Franc-Čuk * 1899 Ljubljana
Jašelnik Anton * 1923 Sredja vas pri Podpreski
 Javornik Albin-Štefan * 1925 Pampoje
 Javornik Jože
 Javornik Pavle * 1911 Ribnica t po osvoboditvi
 Jazbec Leopold * 1917 Čatež
 Jeksetič Peter * 1905 Trepčane 42
 Jelarčič Ferdo. Ilirska Bistrica
 Jelene Alojz, Prezrenje pri Podnartu
 Jelenič Anton-Metod * 1912 Gor. Lokvica f 1943 Banjaloka
 Jelenič Janez, Gor. Lokvica t po osvoboditvi
**Jelisavec Nikola-Nikola * 1915 Medžiše, Bosna f 1944 Zlodej na
 Paškem Pohorju**
Jelovica Albert-Lazar * 1910 Kastav f 1944 Lindek (13.B.)
 Jemec Franc-Niko * 1914 Dol pri Ljubljani f 1945 Koroška
Jenčič Stane * 1922 Ljubljana t 1944 Rakovec (13.B.)
 Jenič Jože-Štefan * 1914 Lokvica pri Metliki
 Jenič Ladko * 1921 Stranska vas + 1944 Višnja Gora
 Jenko Ivan * 1924 Šembije
 Jenko Ivan * 1925 Tominje
 Jenko Ivan-Štefan * 1925 Pampoje
 Jenko Jože * 1924 Gor. Bitnja
 Jenko Jože-Ličebrov * 1926 Nomenj 15 t 1944

Jensterle Jože-Oskar * 1920 Sp. Danje f 1944 Celje
 Jeras Marijan * 1919
 Jereb Ivan-Maks * 1924 Podlipa pri Vrhniku
Jerman Jože-Jerman * 1918 Češnjice f 1944 Ljubenske Rastke (2.UB.)
 Jerman Marjan * 1926 Ljubljana-Galjevica f 1945 Štajerska
 Jermenc Alojzij * 1925 Kandrše f 1944 Rakitovec
 Jerovšek Ludvik-Balkanskl * 1904 Trstenik 4 f 1943 Ogulin
 Jesenko Jože * 1926 Nomenj f 1943
 Jesenovec Anton * 1923 Vrhnika 24
Jesenovec Vinko * 1916 Vrhnika f 1944 Spodnji Dolič
Ješelnik Anton * 1923 Stari Kot
Ješelnik Jakob-Jaka * 1911 Novi Kot f po osvoboditvi
 Jevšček Tina * 1915 Jesenice
 Jezeršek Janez-Sokol * 1920 Ljubljana-Galjevica
 Joh Ivan * 1919 Rožanec 2, Črnomelj
 Jordan Marjan * 1926 Trst
 Jordan Slavka-Stana, por. Kurent * 1927 Dolga Raka
 Jošt Peter, Gorice pri Golniku f po osvoboditvi
Jovan Ljubo-Saša * 1922 Ljubljana
 Jovič Miha
 Jovz Janko * 1904 Gradišče nad Prvačino
 Jožef Martin * 1914 Trška Gora
 Jožef Rudolf * 1917 Herinja vas 12 t 1944 Rakitovec
 Judeszt Ludvik-Ludvik * 1914 Kočevje 129
 Judnič Jože * 1925 Ručetna vas t 1943 bolnišnica Pugled
Judnič Martin * 1924 Omota 3 f 1944 Savinjska dolina
 Jurčič Dušan-Svarun * 1924 Muljava
 Jure * 1923 Griblje
 Jurjevčič Anton-Jure * 1924 Primostek
Jurjevčič Jože * 1920 Otok f po osvoboditvi
 Jurkovič Anton
 Juvanc Karol * 1909 Ponikva 72 f 1945 Rog
 Kabič Nikola t 1943 Kočevje
 Kadunc Jože-Pepc * 1920 Sela pri Šmajju f po osvoboditvi
Kadunc Slavc-Stane * 1922 Sela pri Šmarju f 1944 Srebotno
 Kaker Anton-Ložekarski Tone * 1913 Krniški Vrh t 1945
 Kakič Nikola * 1922 Bitve, Hvar
 Kalvišar Alojz
 Kambič Anton * 1923 Gradnik t 1945 Rakek
 Kambič Ivan * 1921 Vranoviči
 Kambič Miko * 1922 Krasinec
 Kamenšek Jože-Pavc * 1923 Sadinja vas pri Semiču t 1943
 Kamenšek Rudolf * 1924 Čermožiše Žetale f 1944 Primož
 Kamnar Ivan * 1921 Ljubljana-Zadvor t 1944 Pijava Gorica
 Kamnikar Ivan-Matiček * 1909 Srednja vas pri Lavrici 11 t po osvoboditvi
Kampjut Danilo * 1910 Trst f 1944 Štajerska
 Kane Leopold-Jovo * 1913 Dobravica
 Kaplan Tone, Dolenja vas pri Ribnici
 Kapš, Straža pri Novem mestu f 1943 Leskova dolina
 Karapandža Branko-Matjažek * 1919 Gor. Dobrove f po osvoboditvi

Kastelic Anton * 1927
 Kastelic Anton * 1925
 Kastelic Anton-Knof * 1899 Sneberje f po osvoboditvi
 Kastelic Franc * 1905 Bruhanja vas 14 + 1943 Grahovo
 Kastelic Franc * 1919 Dobro Polje
 Kastelic Franc * 1926 Velike Poljane f 1943 Kočevje
 Kastelic Ignac-Fajfa * 1920 Veliko Črnelo f po osvoboditvi
 Kastelic Jože * 1925 Osojnik 26
 Kastelic Martin-Bojan * 1925 Vidošiči
 Kastelic Matija * 1922 Metnaj f 1944
 Kateren Jakob
Katern Franc, Trava t 1944 Senovo
Kavčič Franc-Bomba * 1907 Kostanjevica f po osvoboditvi
 Kavrečič Anton * 1909 Pridvor
 Kavrečič Roman * 1925 Pridvor
 Kažar Franc
 Kebe Jože * 1922 Dolenje Jezero
 Kec Ivan * 1921 Stari Kot
 Kelvišar Viktor
 Kern Janez-Ivo * 1914 Stara Vrhnika
 Kern Ivan * 1923 Primskovo pri Kranju f 1944 Kozje
 Kerič Jože-Rado * 1926 Šmartno
 Kersnič Ivan * 1917 Hrovača
 Kersnič Stane * 1928 Hrovača
 Kersnič Vinko-Vojko * 1924 Hrovača
 Kerševan Dušan-Iztok * 1923 Kleče t 1943 Rakek
 Kerševan Sava-Sava, por. Kocjan * 1923 Gradišče
 Keš Franc * 1922 Bač 98 f po osvoboditvi
 Kete Majjan * 1924
Kic Marija-Tončka * 1924 Korita f 1944 Ljubno ob Savinji
 Kikelj Jože * 1901 Ravnice 8 t po osvoboditvi
Kink Alojz
Kink Viktor-Očka * 1907 Ljubljana f po osvoboditvi
 Kirn Albin * 1923 Knežak
 Kirn Jože-Marjan * 1917 Gabrnik
 Klančar Franc * 1923 Dol. Jezero f 1943 Udnik
Klančar Franc-Mali * 1924 Bloška Polica
 Klančar Ivan
 Klančar Lojze-Kovač * 1923 Ljubljana-Rudnik f 1944 Trebnje
 Klančar Slavko
 Klanšek Alojz
 Klanšek Janez
 Klavs Lojze * 1922 Sušje t po osvoboditvi
 Klavs Stane * 1906 Gorenja vas, Ribnica t po osvoboditvi
Klemenc Ivan-Jurček * 1924 Ljubljana-Zadvoj
 Klemenc Lenart-Lukanja * 1906 Vel. Mislinja
 Klemenčič Alojz * 1924 Krupa t 1944 Trška Gora
Klemenčič Andrej * 1898 Notranje Gorice f 1944 Zagreb-Karlovac
Klemenčič Franc * 1898 Kraška vas f po osvoboditvi
 Klemenčič Jože * 1912 Gor. Lokvica 38

Klemenčič Leopold, Zagorje ob Savi
Klepac Vilko * 1916 Negovac, Križevci
 Klepec Alojz-Miha * 1913 Krasinec
 Klepec Janez * 1921 Krasinec 28 t 1943 Mačkovec
 Klepec Jože-Klepec * 1925 Krasinec 28
 Klinec Stanko-Zarče * 1922 Ceglo
 Klobčar Jože-Murn, Podgrad pri Novem mestu
Klobučar Anton-Šnajder * 1922 Kočevje pri Črnomlju
Klobučar Janez * 1910 Kočevje pri Črnomlju
Klobučar Martin * 1920 Uršna Sela f po osvoboditvi
 Klopčar Ivan * Bizovik t 1945 Sela pri Hinjah
 Klopčič Jože * 1910 Tomažini
 Klun Ciril * 1918 Ribnica
 Klun Franc * 1907 Bukovica t 1943 Črvivnik
 Klun Franc * 1925 Nemška vas t 1943 Jasnica
 Klun Franc * 1908 Mlaka, Ribnica f po osvoboditvi
 Klun Franc * 1911 Sajevec 18 t po osvoboditvi
 Klun Franc-Jež * 1923 Ribnica t po osvoboditvi
 Klun Janez * 1906 Bukovica
 Klun Jože * 1925 Ribnica t 1943 Kožljek
 Klun Jože f 1944
 Klun Jože * 1904 Ribnica 45
Klun Jože * 1918 Ribnica 88 (2.UB.)
 Klun Metod * 1925 Ribnica
 Klun Peter * 1926 Ribnica 45
 Knafelj Božo * 1921 Jama pri Dvoru f 1943 Rakitnica
 Knap Franc * 1926 Šmartno pri Slovenj Gradcu
 Knaus iz okolice Kočevja t 1943 Mala Gora
 Knaus Alojz * 1913 Mali Log
 Knez Ciril * 1915 Boštanj
Knežević Milenko * 1922 Bosanska Dubica f 1945
 Knežević Vladimir -Volođa * 1921 Gospić t 1944 Krnica
 Kniflc Franc-Hrast, Rakovnik pri Medvodah
 Kobal Valerija-Zmaga, por. Železnikar * 1925 Erzelj
 Kobau Franc-Maijan * 1910 Križ f 1943 Stari grad Ortnek
Kobau Karolina-Karla, por. Altić * 1914 Crvenka
 Kobe Andrej * 1925 Dobri Dol 5
 Kobše Alojz * 1914 Maline 3, Štrekljevec f 1943 Cerknica
 Kobše Franc * 1901 Dole pri Semiču 8 f 1943 Cerknica
 Kocbek Rudolf* 1902 Benedikt t po osvoboditvi
 Kocjan Milan * 1920 Ljubljana
 Kocjančič Anton-Tone A * 1922 Ljubljana-Dobrunje
 Kocjančič Franc * 1919 Jama pri Dvoru
 Kocjančič Ivan + 1921 Trebča vas
Kocjančič Janez-Galeb * 1905 Sostro t 1945 Koroška (13.B.)
 Kocjančič Pepi-Jože * 1922 Zagrad 10, Škocjan t po osvoboditvi
 Kocman Jože * 1907 Zavrh
 Kočevar Franc-Branko * 1926 Suhor pri Metliki
 Kočevar Ivan * 1925 Kot pri Semiču f 1944 Vavta vas
Kočevar Izidor-Darko * 1909 Križevska vas 13 t po osvoboditvi

Kočevar Jože
 Kočevar Jože * 1926 Rosalnice f 1943 Suha Krajina
 Kočevar Jože-Duško * 1926 Bereča vas f po osvoboditvi
 Kočevar Lojze-Smreka * 1924 Bojana vas f po osvoboditvi
 Kočevar Marija-Zora * 1924 Celje t po osvoboditvi
 Kočevar Marko * 1904 Dragomlja vas 2 f po osvoboditvi
 Kočevar Martin-Primož * 1915 Dragomlja vas
Kodelja Alojz * 1925 Duplje pri Vipavi f po osvoboditvi
 Kodrič Alojz * 1913 Brezje pri Krškem
 Kodrič Zorka-Jelka, por. Žigon * 1924 Oševljek 21, Renče
 Kodrmac Vladimir-Vlado * 1901 Dolenja Gorica
 Kofol Alojz * 1899 Banjšice t po osvoboditvi
Kofol Ignac * 1925 Dol. Trebuša 28 f po osvoboditvi
 Kogoj Vladimir-Mišo * 1923 Ljubljana Moste
 Kokal Franc * 1925 Trnovec 13
 Kokalj Alojz-Korel * 1915 Trnovec
 Kokoelj Edvard-Martin * 1911 Ljubljana f 1945 Gačnik
Kolar dr. Stane * 1903 Gornja Radgona + 1944 Rakitovec (ŠT.D.)
 Kolar Slavko-Stari * 1921 Sevnica
 Kolenc Jože-Kolenc * 1917 Dol. Ponikve
 Koman Viktor * 1926 Topolšica f Paški Kozjak
 Komarov Anton, Bedenj f 1944
 Komarov Vladimir-Vlado * 1923 Bedenj t 1943 Vel. Lipovec
 Kompan Viktor * 1926 Topolšica t 1944 Sv. Duh-Ravne
 Končan Ivan
 Konda Alojz * 1925 Lokvica (ŠT.D.)
 Konda Alojz-Slavo * 1923 Črešnjevce
 Konda Anton * 1927 Radovica
Konda Anton * 1925 Gor. Lokvica f 1945 (ŠT.D.)
Konda Anton * 1926 Lokvica 22
 Konda Franc * 1926 Gradnik
 Konda Janez * 1924 Osojnik f po osvoboditvi
 Konda Jože-Marko * 1923 Osojnik
 Konestabo Anton * 1909 Pregarje
 Konkaš Lino * 1919 Trst
 Kopač Janko, Katarina
 Koprivec Tone-Ante * 1923 Zabrdje f po osvoboditvi
 Koprivnikar Avgust-Jazon * 1928 Šmartno pri Litiji
 Korber Vinko * 1912 Grize
 Korenčič Anton * 1922 Rakek 143
 Koritnik Matevž * 1904 Sp. Stranje t 1944 Šmihel
 Korošec Franc-Urščnikov * 1926 Koprivnik 27
 Korošec Janko-Ukčov * 1926 Koprivnik 61 t 1943
 Korošec Jože-Oblanov * 1926 Lepence 3, Bohinj f po osvoboditvi
 Korošec Niko * 1923 Bizovik 94
Korun Franc
 Koruza Ivan * 1914 Gabije pri Vipavi t 1943 neznano kje
Kos Vilko-Zoran * 1923 Sp. Kašelj (ŠT.D.)
 Kosar Regina-Irena, por. Vrščaj * 1926 Ljubljana
 Kosec Janez * 1921 Gabije 60 t 1943 Raščica

Kosec Leopold * 1913 Bereča vas
Kosmač Ivan * 1902 Labinje f po osvoboditvi
 Kosmač Jože-Nkiko * 1920 Jesenice
 Kostelec Martin * 1915 Vidošiči
 Koščak Franc * 1918 Plkovnik 2
 Košir Dane * 1927 Ljubljana
Kosir Franc * 1921 Retje 66, Loški Potok
Košir Franc-Srečko, Kamnik t 1944 Pohorje
 Košir Jože * 1902 Retje, Loški Potok t po osvoboditvi
 Košir Jože * 1925 Slovenska vas
Košir Martin-Viktor * 1926 Gorice pri Golniku
Košir Mirko f 1944 bolnišnica
 Košir Rafael * 1927 Ljubljana
Košir Rudolf * 1902 Sodražica 72
Košmrlj Mirko-Knaus, Hrib, Loški Potok f 1944 Paški Kozjak
Košorok Franc * 1910 Prigorica pri Ribnici
 Košorok Polde-Bolte * 1921 Sinovica
Kotar Martin-Pilat * 1922 Vel. Ban f 1944 Soteska pri Kamniku
 Kotnik Beno * 1928 Zavodnje f po osvoboditvi
 Kotnik Janez * 1915
 Kotnik Ivan-Janez * 1905 Nova Štifta pri Gornjem Gradu f po osvoboditvi
 Kotnik Jože * 1904 Tirosek 11 f po osvoboditvi
 Kotnik Stane-Jelko * 1925 Nova vas
 Kovač Anton-Tonček * 1916 Golo f po osvoboditvi
 Kovač Božo-Olio Franc * 1921 Ljubljana t po osvoboditvi
 Kovač Franc-Jure * 1924 Ljubljana
 Kovač Franc-Škodetov * 1924 Volčje Njive f 1944 Lipovec pri Ajdovcu
 Kovač Julka-Tjaša * 1921 Preserje 26 t 1943 Žukovo
Kovačič Anton-Tone * 1922 Krška vas, Brežice f 1944 (2.UB.)
Kovačič Fedor-Jože * 1907 Most na Soči
 Kovačič Franci * 1919 Mokronog t 1945
 Kovačič Ivan * 1919 Sveto pri Komnu t 1944 Slivnica
Kovačič Ivan-Efenka * 1921 Podboršt + po osvoboditvi
 Kovačič Janez-Jure * 1914 Milava t po osvoboditvi
 Kovačič Jože * 1907 Uzmani 10
 Kovačič Jože * 1923 Ponikve, Cerknica
 Kovačič Lojze-Efendi * 1909 Milava
Kovačič Matija * 1922 Bločiče 17 f 1944 Sv- Križ pri Belih Vodah
 Kozar Franc, Sušje 30, Ribnica t 1944
 Kozina Anton * 1925 Ljubljana
 Kozina Franc * 1921 Sušje, Ribnica
 Kozina Janez
Kozjan Anton, Želebej t po osvoboditvi
 Kozmenko Janez * 1925 Sinja Gorica t po osvoboditvi
 Kožar Franc * 1922 Sušje t 1945 Kozarišče
 Kožar Jernej * 1907 Ribnica t po osvoboditvi
 Kožar Lojze-Slavc * 1923 Tuijak t po osvoboditvi
Kožuh Anton-Tone * 1925 Ostrožno
 Krajne Jože * 1916 Cerknica
Krajne Milan-Pubi * 1927 Maribor

Krajne Rafael * 1927 Ter 83, Gornji Grad t 1944 Janče
 Krajne Viktor * 1922 Velenje
Krajnik Viktor (pogrešan na pohodu)
 Kralj Anton-Kraljček * 1923 Boršt
 Kralj Anton-Tone * 1916 Mlake pri Krasincu t po osvoboditvi
 Kralj Stanko * 1925
 Kralj Stanko * 1926 Debenec
 Kramar Frane * 1922 Smijene
 Kramar Janez razumnik
Kramar Lojze-Kramar * 1928 Strahomer t 1944 Sp. Dolič
 Kramar Vlado * 1910 Celje + 1944
Kramarič Janez * 1923 Dragomlja vas
 Kramersič Ivan * 1910 Dol. Straža
 Kraner Alojz * 1912 + 1944 Žužemberk
Kranjc Hilda-Marta * 1917 Močivnik, Celovec
 Kranjc Jože * 1907 Topol 22
Kranjc Jože-Razin * 1904 Hrastovec t po osvoboditvi
 Kranjc Jože-Ris * 1916 Male Brusnice
 Kranjc Lojze * 1925 Čepno, Pivka
Kranjc Vilko * 1912 Gorenja vas 59
 Kraševac Janez * 1921 Bušinja vas + 1945 Krka na Dolenjskem
 Kraševac Jože * 1917 Gor. Lokvica 38 t 1944 Štajerska
 Kraševac Jože * 1901 Bereča vas 23 t po osvoboditvi
 Krašovec Anton-Kras * 1907 Vrhnika
 Krašovec Jakob * 1910 Hrastnik f 1943 Podraga pri Vipavi
 Krašovec Janez * 1923 Vel. Brusnice
 Krašovec Jože * 1909 Lokvica* 42
Kreps Franc-Franček * 1898 Mirnski Dol t po osvoboditvi (ŠT.D.)
 Kregulj Alojz * 1905 Gradinje pri Krškem + po osvoboditvi
 Kremesec Jože-Pepi * 1926 Črnomelj
 Kren Alojz
 Kreše Alojz * 1903 Male Lašče 5
 Krevs Franc * 1917 Cerovec t 1945 Grič pri Mirni
 Križaj iz Ljubljane (ranjen 24. 8. 1943 Goričica)
 Krivec Ivan-Janko * 1926 Topolšica
 Križan Anton-Križan * 1916 Boršt 6, Gradac
 Križan Ivan * 1918 Otok pri Metliki
 Križan Ivan * 1924 Otok pri Metliki
 Križan Stanko * 1922 Otok 5 + 1943 Veliki Osolnik
 Križanec Alfredo t 1943
 Križić Vinko * 1915 Idrija
 Križnac Alfredo * 1922 Pula t 1944
 Krpan Stanislav * 1909 Mošunje + 1943 Sviščaki
 Kršulj Luka-Ivan * 1912 Crikvenica t po osvoboditvi
Kržič Jože * 1923 Vrhnika t 1944 Lindek
 Kržin Lojze-Topol * 1914 Ljubljana-Zadvor + 1944 Dolenjska
 Kubot Anton-Miha * 1892 Čadram, Slov. Bistrica
 Kukar Anton * 1923 Krasinec
Kukenberger Franc-Ignac * 1908 Trbovlje t 1944
 Kukman Anton-Žorž * 1914 Otočec t po osvoboditvi

Kukman Ivan-Iko * 1906 Poljane pri Kočevju + po osvoboditvi
Kumar Andrej (pogrešan na pohodu)
 Kumar Danila-Andrej a * 1921 Kojsko + 1944 Lubnik
 Kumer Jože-Zorko * 1915 Ivanja vas f 1943 Golobinjek
 Kumer Rafael * 1910 Idrija
 Kumše Karlo-Tomaž * 1918 Vrbljene
 Kune Vinko-Cene * 1925 Žibrše
 Kupljenik Ivan * 1909 Slovenski Javornik t 1943 Raubarkomanda
 Kure Martin * 1927 Grm pri Metliki t po osvoboditvi
 Kužnik Jože * 1907 Straža Dol. Toplice
 Lah Jože * 1922 Zales 1
Lakota Albert-Jaka * 1928 Koseze 26 t po osvoboditvi
 Lampič Avgust * 1923 Bizovik 6, pobegnil
 Lampič Filip
 Langenus Leopold * 1904 Ulaka pri Velikih Laščah f po osvoboditvi
 Langus Lojzka-Cvetka * 1916 Studenec pri Trebnjem
 Lapanja Lado * 1922 Novo mesto
 Lasič Slavko * 1916 Sela pri Dragatušu t po osvoboditvi
 Lavrenčič Anton * 1907 Vrbovo
 Lavrič Alojz * 1917 Črni Potok pri Kočevju
Lavrič Anton-Zvone * 1926 Šegova vas
Lavrič Franc, Metulje f 1944 Ravne pri Šoštanju
 Lavrič Ivan * 1917 Prečna
Lavrič Ivan * 1927 Travnik t po osvoboditvi
 Lavrič Janez, Loke pri Straži
Lavrič Jože * 1911 Žlebič
Lavrič Rudolf, Travnik f 1944 Osreški travnik
Lavrič Rudolf-Gašper * 1914 Gor. Straža f 1944 leman v Solčavi
Lavrič Stane * 1915 Metulje
 Leban Ciril * 1924 Ljubljana
 Leben Janko-Zmago * 1920 Polhov Gradec
Leben Lojze-Mihelnov * 1923 Bizovik f 1944 Paški Kozjak
 Lenarčič Franc * 1914 Jarše, Ljubljana
Lenart Franc-Franjo * 1924 Tomažja vas 25
 Lenart Frančiška * 1926 Zakl Podlehnik
 Lenhart Avgust * 1928 Zagorje Polje
Lepin Jože-Ris * 1922 Preloge pri Semiču + po osvoboditvi
Lepušček Janez (pogrešan na pohodu)
 Lesar Alojz * 1913 Sušje 27 + 1943 Kočevski Rog
 Lesar Andrej * 1908 Ravne 10
 Lesar Anton * 1914 Zapotok pri Žlebiču t 1944 Cerknica
 Lesar Franc * 1913 Sajevec
Lesar Franc * 1921 Sušje 9 Ribnica t 1944 Rakitovec
Lesar Franc * 1921 Ravne na Blokah f 1944 Hoboliči
Lesar Ivan * 1926 Ribnica f 1944 bolnišnica Zaklon (2.UB.)
 Lesar Ivan-Lesar * 1921
 Lesar Jože
 Lesar Rudolf* 1920 Breg, Ribnica t po osvoboditvi
Lesica Franc-Grča * 1911 Vrbljene f po osvoboditvi
 Leskovec Anton-Met od * 1909 Vrhnika

Leskovec Jakob-Ambrož * 1905 Vrhnika t po osvoboditvi
 Leskovšek Ivan * 1927 Šentvid pri Zavodnjah t 1944 Bela Peč
 Lešnjak Rudi * 1922 Dobravica
 Levstek Anton
 Levstek Franc * 1923 Dvorska vas
 Levstek Franc f po osvoboditvi
Levstek Jože-Peričnikov * 1901 Sodražica t 1944 Štakne
Levstek Marjan * 1919 Ljubljana
 Levs tik Ivan, Male Lašče
 Ličan Franc * 1927 Podgraje
 Likar Tone-Kozlovski * 1914 Predmeja + po osvoboditvi
 Likovič Anton-Liko * 1913 Barbaton t po osvoboditvi
 Linke Dušan-Srečko * 1921 Škofja Loka
Lino
 Lipar Ivan * 1923 Dol. Kronovo t po osvoboditvi
 Lipar Stane
Lisjak Rihard-Srčan * 1921 Gabrje f 1944 Resnik
 Ljubič Franc * 1911 Javojje 25
 Ločniškar Franjo-Sine * 1926 Ljubljana-Galjevica 56
 Logar Anton * 1905 f 1943 Stari Breg
 Logar Ivan * 1916 delavec
 Logar Janez * 1902 Martinjak
 Logar Jože * 1927 Knežak
 Logar Jože * 1901 Vrbovo f po osvoboditvi
 Logar Rudolf * 1914 Vrbovo 48 t 1944
 Logar Stanislav * 1922 Planina pri Ilirski Bistrici
 Lohkar Ivan * 1925 t Šmaije-Sap
 Lojze iz Mirne t 1943 Veliki Osolnik
 Lokar Franc-Sergej * 1925 Gornja vas Mokronog
 Lokar Mirko-Mirko * 1912 Trebnje
 Loparec Anton * 1925 Dolenjci pri Adlešičih t 1944
 Lotrič Hinko-Gašper * 1923 Ljubljana
Lovec Radivoj-Don * 1922 Voleja Draga + 1944 Gor. Savinjska dolina
 Lovec Zdenko
Lovrenčič dr. Lado * 1914 Sodražica
Lovše Ciril-Čiro * 1924 Zg. Kašelj (13.B.)
 Lovšič Jože
 Lovšin Alojz * 1925 Sušje
 Lovšin Alojzij * 1911 Ribnica
 Lovšin Alojzij * 1896 Goriča vas 15 t po osvoboditvi
 Lovšin Anton * 1909 Juijevica t po osvoboditvi
 Lovšin Ferdinand * 1924 Ribnica t 1944
 Lovšin Franc * 1902 Dolenji Lazi 8 t 1943 Šukov grič
 Lovšin Jernej * 1914 Gašpinovo 2
 Lovšin Ludvik * 1913 Sušje 19 + 1943 Kočevje
 Lovšin Štefan * 1917 Loški Potok f 1943 Grahovo
 Lovšin Viktor * 1907 Žlebič t 1943 Milanov vrh
 Lucman Jurij * 1924 Ribnica f 1943 Rakov Škocjan
Lučič Leo * 1907 Kastav
 Ludbik Franc * 1905 Bač t po osvoboditvi

Ludvik Karel * 1924 Koritnlce
 Ludvik Stane * 1922 Koritnlce
 Lukec Stane-Nebojse * 1910 Sp. Kašelj t 1943 Ljubljna-Polje
 Lukežič Franc * 1916 Gradišče nad Prvačino f 1944 Trebnje
 Lukovec Anton * 1906 Rodik
 Lukšlč Sliva, por. Burgar * 1926 Brod v Novem mestu
 Lunder Milovan-Tone * 1919 Ljubljana
 Lunka Franc * 1916 Žerovnica t 1943 Jasnica
 Lušenc Antonija-Zvonka * 1926 Slov. Bistrica
Lušin Franc * 1909 Zapotok pri Žlebiču f po osvoboditvi
Lušin Alojz * 1924 Zapotok pri Žlebiču f 1944 Pohorje
 Luzar Lojze * 1906 Gabije
 Luzar Stane * 1926 Veliki Vrh
 Macerie Jože-Ludvik * 1922 Zemelj
 Magdlč Drago * 1922 Čabar f 1945 Dalmacija
 Maglica Franc, Obrov (vodnik)
 Mahek Vinko * 1917 Vevče t 1943 ustreljen
 Mahnič Alojz * 1921 Ljubljana-Moste
 Mahovec Avguštin
 Maj er Miro-Pero * 1920 Murska Sobota
 Majerič Martin-Moto * 1921 Žikarce, Maribor
 Majerle Anton * 1914 Jelševnik t po osvoboditvi
 Majerle Leopold-Polde * 1923 Jelševnik
 Majeršič Marija-Dunja * 1921 Sp. Kašelj f 1944 Veliki Slatnik
 Makovec Avgust * 1908 Vojsčica
 Makovec Giorgio
 Makovec Jože-Gorilo * 1907 Kamnlk pod Krimom t po osvoboditvi
 Makše Franc * 1928 Kočevje
Makšič Ivan * 1927 Ločna f 1944 Ramšak na Štajerskem
 Makšič Jože * 1922 Ločna f 1943
 Malalan Ivan * 1901 Trebče, Trst
 Malalan Kristina * 1903 Orlek t po osvoboditvi
 Malalan Livio * 1930 Trst
 Malalan Lucijan * 1931 Trebče Trst
 Malenšek Martin * 1915 Maline 4, Semič t 1943 Cerknica
 Melešič Anton-Franc t 1943 bolnišnica Ute
 Malešič Franc * 1926 Želebej
Malešič Janez-Malajc * 1925 Tušev Dol f 1944 Gorni Grad
Malešič Slavko-Brico * 1913 Gradac f po osvoboditvi
 Maležič Franc * Gorenja vas 24 f 1943 Krim
 Mali Albina-Binca, por. Hočevanar * 1925 Vinica
 Mili Jernej * Šmiklavž f 1944 Nova Štifta
 Malko Janez * 1925 Gabije 60, Dobrova
 Mainar Alojz * 1921 Sela, Kočevje
 Malnarič Mirko-Mirko * 1921 Krupa t po osvoboditvi
Malus Jože-Marko * 1911 Bizeljsko (ST.D.)
 Manfreda Mirko * 1925 Trst f po osvoboditvi
 Manilovič Jože * 1900 Jelovec 31
Marčenko Bogdan-Tiger * 1924 Ljubljana-Moste f 1944 Federmaus (13. B.)
 Marčič Leonid * 1918 Ribnica

Marciò Samo * 1920 Ribnica
 Marega Emerik * 1915 Gorica
Marentič Anton-Matjaž * 1923 Krasinec 18 f 1944 Brdce
 Marinček Janez * 1910 Vel. Vrh 20
 Marinčič Stanko
 Marinič Niko-Boris * 1918 Pennsylvania f po osvoboditvi
 Marinič Stanislav * 1925 Kojsko
 Mario * 1920 (Italijan)
 Marjek Julijana * 1921 Ljubljana
Markelj Frane * 1926 Kamnje 23, Bohinj f po osvoboditvi
 Markežič Anton * 1901 Oprtje f 1943 Sviščaki
 Markovčič Stanislav * 1924 Breg pri Borovnici
 Marn Franc-Muki * 1927 Dob pri Domžalah
Marn Ivan * 1925 Vinice f po osvoboditvi
 Marolt Alojzij-Krištan * 1918 Bloška Polica
 Marolt Franc * 1907 Ribnica 170
 Marolt Janez * 1923 Marinčki 7
 Marolt Lojze, Marinčki
 Marolt Matija * 1913 Vel. Bloke 31
 Martine Slavko-Aleksander * 1926 Zakal t 1944 Laze, Tuhinj
 Martinčič Alojz * 1924 Tomažja vas t 1943 Turjak
 Martinčič Franc * 1922 Dol. Jezero t 1945 Podlubeno, Koroška
Martinčič Janez-Klopčar * 1910 Cerknica f 1944 Perkos pri Grahovem (2.UB.)
 Martinčič Rafael-Rafel * 1912 Pudob
 Mastnak Alojz * 1921 Jurij pri Celju
 Mašek Avgust * 1908 Plešivica, Ljutomer
 Maškov Jakob * 1917Tatarsk
 Mate Alojzij * 1905 Goriča vas 64 t po osvoboditvi
 Matevlijič Karlo
 Matič Cveto * 1922
 Matko Danimir-Matiček * 1924 Zg. Jezersko
Matko Franc * 1910 Prelože
 Matko Ivan * 1925 Gabrje
 Matko Jože * 1926 Gabrje 83 t po osvoboditvi
 Matkovič Jože * 1911 Vidošiči
Mauec Anton-Lado * 1922 Rakovnik 23, Št. Rupert f 1944 Radomlje
 Mavec Franc * 1921 Golo 11
Mavec Franc-Boris * 1923 Tomačevo (2.UB.)
 Mavern Lojze * 1915 Vapča vas 87
 Mavrič Anton * 1911 Nova Štifta
Mavrič Anton-Tone * 1919 Anhovo
 Mavrič Franc * 1906 Šempeter pri Gorici f 1943 Milonjev hrib
 Mavrič Franc * 1911 Mereče
 Mavrič Franc * 1925 Podbeža
 Mavrič Jože * 1913 Hrušica pri Ilirski Bistrici
 Mavrič Tomo-Bradič * 1906 Mavriči Grižane f po osvoboditvi
 Mavsar Ivan-Janez * 1913 Glince v Ljubljani
 Mavsar Julijana-Julka * 1921
 Mavzetič Slavko

Mazi Ivan-Vencelj * 1913 Ljubljana f 1944 Radomlje
Mazi Janez-Mazi * 1923 Vel. Vrh f po osvoboditvi
 Mazzoni Karel-Karli * 1917 Kočevje t 1944 Žokarje
 Mede Jože-Janez * 1924 Jurka vas
 Meden Adolf * 1924 Kožljek
 Meden Ivan * 1908 Begunje
 Meden Janez * 1908 Selsček 16
 Medja Janko * 1926 Češnjica 2
 Medja Matija * 1926 Gorje pri Bledu t 1943
 Medie Franc-Franček * 1921 Gabije
 Medved Ivan, Mačkovec pri Novem mestu
 Medvešek Anton-Hraber * 1925 Geroovo 12
 Meh Ivan * 1922 Podgorje pri Slov. Gradcu
 Mehlin Franc * 1910 Drenik
 Mejač Ciril
 Mejak Franc * 1916 Jurišče 71
 Mekinda Jože-Franci * 1922 Ljubljana-Moste f po osvoboditvi
 Meline Jože
Menart Ludvik, Idrsko 5 f 1944 Ovosince
 Mencin Ivan-Šturm * 1927 f 1944
 Mencin Jože, Vel. Lašče
 Mencin Stane * 1924 Vel. Lašče
 Mencinger Vinko * 1922 Gorjuše t 1944 Slivnica
Mendaš Peter-Iztok * 1919 Ljubljana
 Mergon Albin-Očka * 1896 Vremški Britof 23 t po osvoboditvi
Mervič Mitja * 1920 Ribnica t 1944 Zlodej na Paškem Pohorju
 Meserko Lojze
 Mezgec Franc, Brezovo Brdo 19
 Mezgec Franc * 1925
Meže Janez-Može * 1913 Gabrje t 1943 Šentandraž
 Mežnar Ivan * 1928 Žabja vas t po osvoboditvi
 Mežnar Jože * 1922 Jugorje 14
 Miglič Ivan * 1924 Metnaj f 1943 neznano kje
 Mihelčič Franc
 Mihelčič Janez * 1910 Babna Polica
 Mihelčič Janez * 1911 Metulje
 Mihelčič Stane-Mato * 1924 Jezero pod Krimom f 1943 Blatna draga
 Mihelčič Vinko * 1913 Babna Polica t 1944 Metnaj
 Mihelič Franc * 1910 Kot 12, Ribnica
 Mihelič Franc-Iskra * 1917 Podnart t 1943 Mačkovec
 Mihelič Janez * 1922 Polje
Mihelič Štefan * 1923 Jelendol f 1944 Štajerska
Mihelič Vinko-Aleš * 1919 Podnart
Mihelič Vlado * 1926 Zamostec (2.UB.)
 Mihevc Jaka-Gregor * 1912 Žibrše
 Miklavc Just-Junoš * 1921 Ljubljana
 Miklavc Nande t 1942-1945
 Miklavc Fani, roj. Šimic * 1908 Zadvor t 1943 gozd Šoba pri Žukovem
 Miklavec Anton-Križman * 1903 Obrov 46 t 1943 Stari Breg
 Miklič Anton * 1921 Mokronog

Miklič Franc * 1921 Cesta pri Predstrugah
 Miklič Janez, Vrbanja vas 2
 Miklič Janez * 1909 Pod tabor Struge t po osvoboditvi
 Miklič Majjan * 1924 kmet
 Miko * 1922 Metlika
Mikolič Lado * 1910 Sodražica f 1944 Danijelov vrh
Mikulič France-Mihelov * 1925 Loški Potok f 1944 Lindek
Mikuš Franc-Vovk * 1918 Pako pri Borovnici f po osvoboditvi
 Milavec Franc * 1924 Knežak f 1943 Koritnice
 Milhor Franc * 1906 Bač 1
 Milinari Arnaldo
 Miroslavič Jože * 1924 Golek, Vinica
 Mišica Stanko * 1927 Čudno Selo 2
 Mislej Milka * 1927 Veliko Polje t 1943 Stari Breg
Mišica Vlado-Miha * 1916 Črnomelj
 Mišić Jože * 1913 Bločice 1
 Mišić Matija * 1910 Bločice 1
 Mišmaš Jože * 1917 Kal pri Ambrsu f 1943 Hribence
 Mlačnik Jože * 1913 Podveža
 Mlakar Andrej-Lohnetov * 1922 Knežja Njiva f po osvoboditvi
 Mlakar Franc-Pavle, Bučka f 1943 Visoko
Mlakar Janez, Podcerkev t 1944 Kolovec
Mlakar Stanislav-Radecki * 1927 Zakojca f 1945 Motnik
 Mlinar Franc * 1925 Rakek
 Mlinar Vojko * 1917 Žiri
 Močnik Vlado, Velike Lašče
 Modere Ludvik * 1918 Lokev, Koper
 Modic Anton * 1913 Nemška vas
Modic Bojan-Bojan * 1925 Ljubljana f 1944 Štajerska (2.UB.)
 Modic Franc, Ig f 1943 Stari grad Ortnek
 Modic Lojze * 1900 Vele Bloke 14
 Modic Lojze * 1904 Volčje 1
 Mohar Anica-Smilka, por. Hribar * 1920 Markovec
 Mohar Anton * 1901 Retje f Lepovče po osvoboditvi
 Mohar Jože * 1923 Retje 27 f 1943 Ilirska Bistrica
 Mohar Mirko-Brane * 1923 Šegova vas t po osvoboditvi
 Mohor Lojze * 1925 Loški Potok 23
Mohorčič Anton-Lučko * 1925 Goče
Mohorič Filip-Martin * 1911 Mišače t po osvoboditvi (2.UB.)
Mohorič Marija-Meta, roj. Mlakar * 1916 Ljubljana f po osvoboditvi (2.UB.)
Mohorič Jakob f 1944 Štajerska
 MojšKerc Vinko-Jesen * 1921 Bizovik
 Molek Franc * 1914 Trnovec 22
Mori Ivan * 1923 Črna na Koroškem f 1944 Ravne nad Šoštanjem
 Movrin Peter * 1922 Gor. Podgora 2
 Može Alojz, Gabije t 1943 Kožljek
 Mrak Janez * 1930 t 1942-1945 Karteljevo
 Mrak Jože * 1922 Vel. Brusnice t 1944 Šmaije-Sap
 Mramor Ivan * 1923 Predstruge

Mramor Viktor * 1910 Cerknica f 1944 Flossenbug
 Mravinec Stanko * 1912 Cerkvišče 19 f 1944
 Mravinec Vinko * 1925 Nova Lipa
 Mrhar Anton * 1927 Nemška vas pri Ribnici
 Mrhar France, Ribnica
 Mrlak Anton * 1925 Vrhnika
Mrmolja Ivan * 1919 Selo pri Črničah
 Mrovlje Janko-Marko * 1923 Ledinica, Žiri
 Mrše Franc * 1910 Dol. Lazi f 1943 Dobropolje
Mrse Janez-Ribničan f po osvoboditvi
 Mrvar Janez * 1922 Visejec + 1943 Kočevje
Muc Anton * 1921 Primostek
 Muc Anton-Tone * 1910 Zemelj t 1943 Grčarice
 Muc Ivan * 1913 Čadram t 1944
 Muc Janez * 1911 Primostek
 Muhar Zdenko-Zdene * 1926 Lj ubijana- Dravlje
 Muhič Tone * 1925 Bukovica pri Ribnici f po osvoboditvi
 Mulec Janez, Kozarišče, pobegnil
Mulec Jože * 1924 Otok 6, Cerknica
 Müller Rudi-Mile * 1923 Črnomelj t po osvoboditvi
 Muravec Anton * 1897 Idrija t 1943 Lisec Kamenje
 Muravec Anton * 1926 Godovič + 1944 Dolenjska
Murovec Helena-Hela, por. Gianfrate * 1925 Tolminski Lom
 Mustar Ignac * 1911 Predstruge
 Mustar Jože * 1919 Kitni Vrh f 1943 Podturn
 Mustavar Franc * 1904 Ponikve 10 t 1943 Grahovo
 Mušič Martin * 1904 Trnovec 10 t 1943 Kočevje
Mužič Janez * 1920 Področja na Koroškem
 Nace * 1922 Gorenjska, ranjen in ujet 1943 Ortnek
 Nadler Adolf * 1924 Hrovača t po osvoboditvi
 Nadoh Stanko-Boris * 1909 Misliče
 Nagode Andrej* 1921 Vrhnika 22
Nagode Franc * 1920 Vrhnika f 1944 Glažarski graben
 Nagode Pavel * 1920 Vrhnika 22 t po vojni
 Nared Anton * 1909 Mahneti
 Našič Milan * 1913 Tržič f 1943 Krim
 Nedoh Bogomil * 1926 Požana
 Nela, bolničarka Kolesarske čete
Nelc Rudolf * 1923 Iga vas
 Nemanič Anton-Jagodič * 1915 Slamna vas 1
 Nemanič Janez * 1923 Zvirkov Vrh f 1943 Cerknica
 Nemanič Jože * 1907 Gor. Lokvica 35 t po osvoboditvi
 Nemanič Jože-Janko * 1926 Bušinja vas 8
Nemanič Martin-Pavle * 1919 Poljane, Žužemberk
 Nemanič Stanko * 1922 Zvirkov Vrh f 1943 Rakov Škocjan
 Nemec Milan * 1914 Dol. Bitnja f po osvoboditvi
Nemec Severin-Teklo * 1927 Volčja Draga
 Nemec Stoj an
 Neveršnik Dominik * 1907 Plešivec
 Nigerl Alojz * 1905 Slovenska vas t 1944

Nigerl Maks * 1911 Slovenska vas
 Nosan Franc * 1920 Gorica vas 5, Ribnica t 1945 Turjak
 Nosan Janez * 1909 Gorenja vas 6 f 1942-1945 Begunje
 Nosan Lojze * 1922 Bukovica
Nosan Matija * 1920 Goriča vas
 Novak Adolf * 1924 Knežak
 Novak Alojz-Jožan, Otok pri Metliki f 1944
 Novak Anton * 1915 Otok pri Metliki f po osvoboditvi
 Novak Franc * 1914 Zdenska vas
Novak Franc * 1923 Lesno Brdo f 1944 Sokolski dom (2.UB.)
 Novak Ivan * 1917 Vinica t 1943
Novak Jože * 1924 Dobrnič
 Novak Jože-Maks * 1922 Otok pri Metliki
Novak Jože-Miha * 1913 Mali Korinj f po osvoboditvi
 Novak Jože-Milan * 1915 Otok pri Metliki f po osvoboditvi
 Novak Jurij Vinica + 1943
 Novak Tone * 1924 Ribnica t 1942-1945 Topolšica
Novak Vinko * 1926 Podgora f 1944 Sv. Duh pod Uršljo Goro
Novina Alojzij * 1921 Brstovec f 1944 Velunjski graben
Novina Matija-Tiče * 1925 Brstovec
 Nučič Ivan * 1911 Dane pri Ribnici t po osvoboditvi
 Nuncija Andrej * 1906 Bača
 Obid Jernej * 1900 Reka 5 Cerkno t po osvoboditvi
 Oblak Anton * 1925 Bač 20
 Oblak Janez-Niko * 1907 Horjul
 Oblak Tomaž * 1924 Vel. Ligojna f 1944 pri Ribnici na Dol.
 Obradovič Niko-Niko * 1920 Boldraž
 Obreza Janez * 1907 Bezuljak 40
 Obeza Lojze * 1903 Selšček 21
 Obreza Viktor * 1920 Šoštanj
 Obrstar Janez * 1921 Sušje
 Obrstar Karol * 1924 Sušje
 Očko Filip * 1911 Gračič Slov. Konjice f po osvoboditvi
 Odar Janko * 1922 Boh. Bistrica f 1943 Rakov Škocjan
 Ogulin Franc * 1922 Cerovec t 1943 Cerknica
 Ogulin Jože * 1921 Cerovec 3 Semič f 1943
 Ogulin Vincenc * 1924
 Okoren Jože * 1900 Gor. Blato
Okorn Anton * 1922 Gor. Blato
Omahen Avgust-Rajko * 1926 Sostro f 1944 Hoboliči
 Omaha Vladimir-Borut * 1925 Ljubljana f po osvoboditvi
 Opeka Leopold * 1912 Selšček 15
 Orazem Franc, Velike Lašče f po osvoboditvi
 Orilič (vodnik) f 1943 Brod na Kolpi
 Osredkiir Franc-Grilc * 1923 Topol pri Medvodah
 Osredfciir Mihael * 1918 Topol pri Medvodah
 Osredkür Tone, Preska 54, Medvode
Osterman Ivan * 1923 Banjaloka f 1945 Kolovrat
Osvald Franc * 1921 Dolga vas, Kočevje
 Otrin Jt)že * 1917 Hleviš, Žiri

Oven Jože * 1923 Klanec, Gabrovka
 Ozvald Jože * 1910 Sajevec 1
 Ožbolt Franc * 1921 Babno Polje 85
 Pačnik Martin * 1914 Gornji Razbor f 1944 Petkov vrh
 Pahor Albert Ljubljana-Polje t 1943
 Pahor Milan-Dorče * 1920 Miren pri Gorici
 Pahulje Edl * 1923 Bukovica 3 t 1943 Ravbarkomanda
 Pahulje Janez
Pajnič Jože * 1905 Bukovica pri Ribnici f po osvoboditvi
 Pajsar Jakob-Runo * 1919 Vrhnika
Pakar Franc-Vid * 1919 Drganja sela f po osvoboditvi
 Pakiž Emil * 1926 Ribnica
Palčič Janez, Vrhnika pri Ložu f 1944 Horvati
 Paljk Jože-Gabrijel * 1926 Vel. Žablje t po osvoboditvi
 Pančur Franc * 1901 Olševek Kranj f po osvoboditvi
 Pangerc Vladimir * 1925 Planina Ajdovščina f 1943 Notranjska
Papež Ivan * 1923 Kočevje
Papež Ivan * 1925 f 1945 Mrzlica
 Papež Niko, Šalka vas
Papič Alojz-Konjar * 1900 Griblje f po osvoboditvi
 Papič Anton-Miro * 1923 Griblje
 Papič Jože-Luka * 1926 Radovica
 Papier Franc-Boris * 1917 Žirovnica t po osvoboditvi
 Paradiz Vilko * 1924 Ljubljana t 1943 Stari Breg
Paternost Franc * 1926 Hudi Vrh f 1944 Razbor Slov. Gradec
 Paternoster Franc, Ljubljana-Polje t po osvoboditvi
 Pavletič Rade * 1923 Vrhnika
 Pavletič Vojo * 1922 Vrhnika 5 t 1942-1945
 Pavlič Franc
 Pavlovec Anton * 1905 Hrušica pri Obrovu t 1943 Žukovo
 Pavlovič Miha * 1925 Stara Cerkev
 Pavšič Štefan-Jure Dobravc * 1910 Čepovan
 Pečar Zvonka-Marica, por. Popit * 1918 Črnuče
 Pečarič Jože * 1926 Curile 17, Metlika
 Pečarič Silvo * 1923 Curile 4 t 1943 Grabrovec
 Pečarič Stane * 1922 Prečna
 Pečaver Anton-Slavko * 1920 Gradnik
 Pečaver Franc * 1914 Rodine 10
 Peček Minka, por. Šteblaj, Vel. Črnelo
 Pečnik Anton-Tarzan * 1925 Bodovlje
 Pečnik Stanislav * 1913 Gosteče f 1943 bolnica
Pečnikar Jože-Lev * 1925 Sp. Zadobrova
 Pei tier Alojzij * 1918 f 1945
 Pelc Anton * 1902 Ribnica f 1943 Tatre
 Pelc Ivan * 1910 Ribnica f po osvoboditvi
 Pelc Ivan * 1906 Vnanje Gorice
 Pelc Miro-Taras * 1919 Ljubljana t po osvoboditvi
 Pelko Rudolf-Lev * 1913 Cegelnica t po osvoboditvi
 Pengal France, Velike Poljane, pobegnil f Rog
 Penino Alito * 1924 Firenzio, Italija

Penko Franc * 1921 Zarečje
 Pepi A., Begunje, Cerknica
 Per Jernej * 1915 Stranska vas 17, Semič t po osvoboditvi
 Perenič Anton-Tone * 1921 Ribnica t 1943 Snežnik
Perhaj Ivan-Gorenc * 1918 Male Lašče
 Perhaj Jože, Lašče
 Perica iz okolice Šentjerneja (kurir) f 1943 Gor. Otave
 Perme Alojz-Nace * 1921 Hrastje, Grosuplje
 Perovšek Alojz * 1901 Sajevec f po osvoboditvi
 Perovšek Anton
 Perovšek Ivan * 1901 Bukovica 21
 Perovšek Janez * 1908 Sušje f 1943 Zapotok pri Kureščku
 Perovšek Matija * 1901 Bukovica
 Perpar Majjan * 1927 Ljubljana t po osvoboditvi
Peršolja (ujet na Graški Gori)
 Petek Franc * 1912 Dol. Lazi 15 f 1943 Ravbarkomanda
 Petek Janez, Nemška vas t po osvoboditvi
 Petek Jože * 1924 Plešivec Velenje f 1945 Paka pri Velenju
 Petek Stane * 1913 Mlaka Ribnica + 1943 Rakov Škocjan
Petelin Janko-Srečko * 1922 Pako, Borovnica t 1944 Soteska pri Mozirju
Petelin Jože * 1917 Pako, Borovnica t 1944 Stranice
 Petelin Stanko-Vojko * 1924 Podpeč t po osvoboditvi
Peterca Andrej-Jaka * 1922 Ljubljana f 1944 Sp. Dolič (2.UB.)
 Peterlin Alojz-Slavko * 1924 Dolščaki t po osvoboditvi
Peterlin Anton "1914 Slatnik f po osvoboditvi
 Peterlin Ivan * 1911 Dolščaki
 Peterlin Stane
Petkovšek Ivan-Januš * 1915 Ravnik
 Petkovšek Jurij * 1916 Vrhnika f 1943 Stružnica
 Petric Franc-Peter * 1923 Trnovec
 Petric Martin * 1903 Dragomlja vas 22 t 1943 bolnišnica Pugled
 Petrič Ivan * 1923 Cerknica t 1943 Cerknica
 Petric Janez * 1908 Bezuljak 57
 Petrič Martin-Martin * 1916 Notranje Gorice
 Petrič Miran-Sine * 1926 Črnomelj
 Petrič Slava-Olga * 1926 Koprivnik
 Petrič Vladimir * 1912 Ilirska Bistrica
Petrovčič Jožef * 1915 Lokavec 12 f 1944 Bele Vode
Pevec Alojz * 1922 Praprotnica f 1944 Slovenske Konjice
Pevec Jože-Riko * 1919 Praprotnica f 1944 Mali Rakitovec
 Pevec Ludvik * 1911 Sv. Gregor
Pezdirč Anton-Ivan * 1919 Krasinec 12
 Pezdirč Ivan * 1924 Podzemelj 1
 Pezdirč Ivan * 1922 Krasinec
 Pezdirč Janez, Gradac
 Pezza Janez-Ivan * 1912 Dol vas 8 pri Senožecah t 1943 Lisec, Kamenje
 Picek Franci * 1928 Ribnica 54 f 1943 Leskova dolina
 Picek Janez * 1929 Ribnica
Pikl Ernest * 1929 delavec

Píkl Rudolf * 1906 Dol, Gornji Grad
Pilipović Dane * 1913 Vel. Cvetnić t po osvoboditvi
Pintar Franc-Frenk * 1915 Javorje
 Pintar Jože * 1910 Slatnik t 1943 Rakov Škocjan
Pintar Jože-Jožko * 1924 Loški Potok
 Pintar Lojze * 1923 Studenec
 Pintar Milan-Jurko * 1924 Martinj Vrh
 Plntarič Matija-Prlek * 1918 Lahonci t po osvoboditvi
 Pipan Franc * 1912 Bizovik 125
 Pipan Ivan-Božo * 1919 Dragočajna
Pire dr. Stanko-Lojze * 1916 Žimarice
 Pire Franc-Jovo * 1919 Rakek f 1943
Pire Ivan * 1927 Loški Potok f po osvoboditvi (ŠT.D.)
 Pirh Valentin-Viljem * 1922 Podgora pri Novem mestu t po osvoboditvi
 Pirker Frane * 1921 Ribnica f po osvoboditvi
 Pirker Janez * 1927 Ribnica
 Pirman Franc * 1923 Rakek 138
 Pirman Jože * 1921 Bočkovno 1
Pitič Hasan-Brico * 1903 Stolac f 1944 Buče
 Planinšec Janez * 1924 Ješenca, Maribor
 Plantan Ivan * 1925 Stranska vas t 1944 Višnja Gora
 Plantan Lado-Laci * 1920 Ljubljana t po osvoboditvi
 Plešec Vladimir-Lado * 1916 Sora pri Medvodah t po osvoboditvi
Plos Andrej * 1905 Viševsek f 1944 Bele Vode
 Plos Lojze * 1906 Ravno 1
 Plut, fñancar iz Velikih Lašč t 1943 Rakov Škocjan
 Plut Anton * 1910 Gor. Suhor 7 f 1944 Cerknica
Plut David-Aleš * 1925 Mačkovec (ŠT.D.)
 Plut Jože * 1905 Mačkovec
 Plut Martin * 1900 Vidošiči
 Počkaj Franc * 1913 Šembije
 Počkaj Leopold, Smijene f 1942-1945 Dolenjska
 Podgornik Andrej * 1911 Voglarji
 Podgoršek Francka-Petra * 1925 Ljubljana t 1943 Begunje pri Cerknici
 Podlipnik Janez * 1922 Srednja vas t po osvoboditvi
 Podlogar Edvard-Vili * 1912 Osredek f po osvoboditvi
 Podržaj Feliks * 1926 Ig
 Podržaj Jože-Pepe * 1919 Gradiček 5, Krka
 Poglajen Martin * 1922 Litija t 1943 Janče
Poglajen Stane-Uroš * 1921 Drganja sela
 Pogorelc Jože * 1925 Dolenja vas, Ribnica
 Pokovec Dušan * 1927 Ribnica
 Polenšek Vinko-Cene, Trnovec, Medvode t 1943 Rakov Škocjan
 Poljak Franc * 1924 Podgojje, Izola
 Poljanšek Stane * 1926 Ribnica
Poljšak Albert * 1925 Erzelj f 1944 Bele Vode
 Poljšak Lojze, Erzelj t 1942-1945
Polk Albin-Fajfa * 1919 Sostro, Ljubljana ,
 Ponikvar Alojz * 1911 Hitenno
 Ponikvar Anton * 1914 Dol. Jezero f 1942-1945 Zavrh pri Borovnici

Ponikvar Anton * 1918 Mala vas, Dobrepolje f po osvoboditvi
 Ponikvar Jakob * 1915 Polšeče 3
 Ponikvar Lojze * 1912 Kožljek 13
Ponikvar Rudolf * 1906 Gor. Jezero f 1944 Štajerska (13.B.)
 Ponomarenko Stane * 1923 Žiri
 Popovič Janko * 1907 Škernjavec
 Poreu Salvatore * 1918 Nuoro, Via Paganini 3
 Porenta Alojz-Pepi * 1913 Šentpavel f 1943 Cerknica
 Poropat Anton * 1912 Planina, Grosuplje
 Poropat Jožefa * 1904 Trst
 Potočnik Ivan * 1916 Florjan pri Gornjem Gradu t 1945
Potočnik Janko-Janez * 1925 Ljubljana
 Potušek Anton f po osvoboditvi
 Povh Amalija * 1910 Ljubljana t po osvoboditvi
 Povše Alojz * 1903 Planina pri Boštanju
Povše Franc-Blaž * 1920 Klenovik 1 t 1944 Gornji Grad
 Povše Janez-Janko * 1911 Planina t 1943 Kočevje
Povše Justin-Justi * 1924 Uršna sela
 Povšnar Viktor * 1899 Cerknica 209
 Požar Viktor * 1922 Bač 49
 Pravica Rudolf * 1927 Most na Soči
 Praznik Jože-Elin * 1924 Metnaja f 1944
 Predalič Vid-Krajc * 1922 Udje
 Prelesnik Jože * 1923 Hrovača t 1944 Mirna na Dol.
 Prelesnik Slavko * 1911 Reteče t 1943 Turjak
 Preložnik Vinko * 1908 Desternik 22
 Premk Miroslav-Pik * 1924 Ljubljana
 Prepeluh Viki-Prepo * 1923 Ljubljana t 1943 Ledine
Prezelj Peter * 1925 Zakriž f 1944 Rakitovec
 Prijatelj Ignac * 1920 Dol. Lazi
 Prijatelj Ivan * 1921 Bukovec f 1943 Cerknica
 Prijatelj Mirko * 1920 Mavšiče 4
 Prime Alojz, Vrbica
 Prime Anton-Savo * 1904 vas Trnovo
 Prime Franc * 1903 Podgraje f po osvoboditvi
 Prime Lado * 1924 Smijene f po osvoboditvi
 Prime Vladimir * 1925 Vrbica
 Primožič Ivan * 1919
 Primožič Janez * 1925 Bezuljak 41
 Primožič Jože * 1919
Primožič Zofka * 1922 Selšček 7
 Primšar Karel-Zmago Kori * 1905 Zamostec t po osvoboditvi
 Princ Štefan * 1922 Fučkovci
 Pristavec Jaka-Rudi * 1905 Podpeč f po osvoboditvi
 Prosen Alojz * 1908 Zabiče
 Prosen Andrej * 1906 Vrbica t po osvoboditvi
 Prosen Anton * 1920 Vrbovo
 Prudič Anton * 1926 Rakek
 Prudič Franc * 1927 Rakek
 Prus Jože * 1920 Krmačina 6

Prusnik Anton-Gašper * 1921 Podlloglav
 Puar Jožef* 1901 Trst
 Puc Alojz-Maks * 1911 Podkraj Pri Colu
 Pucelj Anton, Žlebič t 1943 Črnlvnik
 Pucelj Alojz-Janko * 1921 Ruhna vas
 Pucelj Janez * 1903 Ribnica 115 t 1943 Kočevje
Pucelj Stanko * 1925 Breže 43 + 1944 Voklo nad Ihanom
Pugelj Gabrijel-Pugelj * 1918 Struge pri Cerkvi
 Pugelj Ignac * 1912 Crni vrh Struge
 Pugelj Jakob * 1910 Ribnica 113 t 1942-1945
Pugelj Milan-Milan * 1923 Metlika
 Puhar Lidija-Lajdi, por. Dobrovoljc * 1921 Grahovo
Puhar Rudi-Ražin * 1921 Kozarišče t po osvoboditvi
 Puntar Alojz * 1925 Ivanje Selo t 1944 Martinjak
 Puntar Janez * 1902 Martinjak t 1943 Stara Cerkev
Purkart Jože * 1925 Pečki t 1944 Bele Vode
 Purnat Maks t 1944 Rakitovec
 Pust Vincencij * 1925 Prigorica f 1943 Ravbarkomanda
 Pustotnik Ivica-Irma, por. Fireder * 1923 Zagorje ob Savi
 Pušič Marko * 1920 Radovica t 1943 Travnica gora
Puterle Franc-Cure * 1917 Ljubljana
 Putre Matija * 1925 Ribnica + 1945 Ilirska Bistrica
 Puželj Jože * 1924 Ribnica
Radoš Ana-Anča * 1910 Krasinec f 1944 Pohorje (2.UB.)
 Rajh Jožef * 1920 Silova f 1944 Podvolovljek
Rajner Mirko-Mitja * 1915 Jesenice
Rajšel Anton * 1906 Gornji Zagorji f po osvoboditvi
 Rakuša Avgust * 1928 Dol. Straža
 Raspor Ivan t po osvoboditvi
Raubar Ivan * 1899 Jurka vas
 Rauh Jože * 1925 Bojanja vas 48
 Ravnikar Andrej-Paver * 1897 Pokojišče Borovnica
 Ravnikar Jože-Paver * 1925 Pokojišče 6
 Razdrh Stane-Aleš * 1923 Martinja vas 20
 Razinger Jože-Rudi * 1924 Planina pod Golico t 1943 Jasnica
 Razpet Jakob * 1914 Poče pri Cerknem
 Rebek Alojz * 1914 Ustje f po osvoboditvi
 Rebek Rudolf* 1912 Dobravlje t po osvoboditvi
 Rebernik Rudi * 1911 Brezova, Šmartno pri Celju t po osvoboditvi
 Rebolj Fani-Olga, por. Suhadolc * 1923 Podpeč
Rebolj Miroslav-Slavko * 1922 Podpeč f 1944 Velunjski graben
Rebolj Pavle-Danilo * 1914 Podpeč
Remih Dušan-Duško * 1922 Kočevje f 1944 Šumik na Pohorju (13.B.)
 Remih Milan * 1923 Slovenska vas t po osvoboditvi
 Repenšek Franc * 1908 Šmiklavž 9 Mozijje
 Repič Jože-Miha Kovač * 1925 Medija
 Resin Alojz
 Rezar Franc * 1926 Gozd
 Režek Ivan * 1921 Kovača vas 2 Stari trg ob Kolpi f po osvoboditvi
 Režek Janez * 1909 Bojanja vas

Režen Stane-Stanko * 1924 Mokronog t po osvoboditvi

Ribič Franc, Dešen

Ribič Jože-Gašper * 1921 Moravče

Rigler Matija Praproče 2 Semič

Rihter Ignac, Tirosek

Rihter Ivan * 1926 Tirosek f po osvoboditvi

Rihter Janez * 1915 Nova Štifta pri Gornjem Gradu

Ris Janez * 1900 Cerknica f po osvoboditvi

Ris Jože-Pepe * 1907 Cerknica t 1943 Pokojišče

Ris Matevž * 1898 Cerknica f 1943 Begunje

Rjožo Anton * 1908 St. Maria Magdalena 1

Rod Stane t 1944 Nova Štifta

Rode Venčeslav-Nande * 1921 Ljubljana t po osvoboditvi

Roje Ivan * 1911 Vrbica f po osvoboditvi

Roje Ivan * 1912 Vrbica f po osvoboditvi

Rok Andrej * 1920 Žerovnica

Romih Rihard-Riki * 1912 Trst

Romšek Janez * 1915 Črnomelj

Ronhar, Vel. Podljuben t po osvoboditvi

Rosič Ivan * 1926 Nomenj

Rotar Alojz-Cečkovkin * 1912 Kompolje t 1943 Rakov Škocjan

Rotar Melanija-Polonca, por. Kovač * 1922 Visoko pri Sarajevu

Rozemberger Franc-Brane * 1924 Stranska vas f Savinjska dolina

Rozman Henrik * 1913 Brezovo Gabrovka t 1944 Žirovski Vrh

Rozman Ivan * 1926 Šujica f 1944 Pohorje

Rozman Ivan-Lev * 1919 Ljubljana f 1943 Menišija

Rozman Jože * 1923 Biška vas t 1944 Vrbovsko

Rozman Jože, Boh. Bistrica, Ravne 12

Rozman Jurij * 1925 Purga f 1944

Rozman Martin * 1914 Boldraž t po osvoboditvi

Rozman Peter Boldraž t 1942-1945

Rožanc Anton * 1912 Martinjak 16 f 1943 Kočevje

Rožanc Anton * 1914 Martinjak 12 t 1943 Rakov Škocjan

Rože Alojz * 1913 Tomaj

Rožič Anton-Tine * 1904 Števerjan

Rožič Ivan-Dušan * 1926 Nomenj

Rožman Anton * 1921 Fučkovci

Rožman Franc * 1925 Podbrežje Alešiči f 1944 Dolenje Jezero

Rugole Jože * 1921 Bosljiva Loka

Rupar Franc * 1923 Mački 2

Rupar Jože * 1911 Mački 2

Ruparčič Jože * 1922 Breg pri Ribnici t 1944 Navršnik nad Lučami

Ruparčič Karol * 1925 Retje, Loški Potok + 1944 Vrbovsko

Rupert Anton-Grčar * 1913 Iška vas

Rus Alojz * 1925 Ribnica f 1943 Goljak

Rus Anton * 1926 Gor. Dobravice f 1943 Cerknica

Rus Anton-Karlo * 1919 Gor. Lokvica 31 t po osvoboditvi

Rus Franc * 1911 Nemška vas 48 t 1943 Želimlje

Rus Jakob * 1905 Dolenja vas t 1944 Sedanik

Rus Jože * 1924 Pristavlja vas f po osvoboditvi

Rus Jože-Vrbčev iz Dola pri Šentvidu
 Rustja Franjo-Čanči * 1916 Trst
 Rutar Anton * 1920 Vrbovo 15
 Rutar Franc * 1922 Tolmin
 Rutar Ivan, Rupa f po osvoboditvi
 Rutar Jože, Mački f 1943
 Rutar Marjan, Mački
 Rutar Matevž * 1904 Zagore f po osvoboditvi
 Ružič Tlnko * 1920 Metlika t po osvoboditvi
Ržek Miro * 1925 Rakek 21
 Ržen Jože-Gorenc * 1916 Sovodenj
 Sajovc Ladislav-Bizgec * 1919 Ljubljana t 1943 Stari grad Ortnek
 Saksida Bratko * 1926 Gradišče nad Prvačino
Saksida Milojka-Volga, por. Batistič * 1923 Gradišče nad Prvačino
Saksida Zora-Vojka * 1925 Gradišče nad Prvačino
Samsa Ivan * 1903 Šembije 10 f 1944 Zavodnje
Samsa Ivan * 1924 Mali Log 10
 Samsa Jože * 1921 Šembije
Samsa Peter
 Sapeta Ivan, Loški Potok, pobegnli
 Savron Silvano * 1926 Trst
 Scarpoto Ugo * 1921 Neapelj Italija
 Schwelger Pavle, Ribnica t 1943 Tatire
 Sebanč Ciril * 1924 Ljubljana f 1944 Žužemberk
 Sedar Jožef * 1913 Vrhe Slov. Gradec t 1944 Zavodnje
 Sedej Anton * 1904 Gor. Novaki
Sedej dr. Albin-Bine * 1908 Idrija (ŠT. D.)
Sedej Ferdinand-Nande * 1921 Aleksandrija f 1944 Šumik na Pohorju
 Sedej Janez
Sedevčič Cveto-Marko * 1922 Ljubljana t po osvoboditvi
 Sedlar Franc * 1922 Desinec Črnomelj
 Sedmak Aleksander * 1925 Koritnice 16 t 1943 Milanov vrh
 Sedmak Anton * 1912 Zabiče
 Sedmak Franc * 1901 Podtabor t po osvoboditvi
 Sedmak Ivan * 1902 Koritnice t po osvoboditvi
 Sedmak Pavel * 1904 Zagore 100
 Sedmak Tone * 1921 Podtabor
 Selakovič Janko * 1905 Škernjavec 12
 Seles Jože * 1925 Prem
 Selič * 1908 Vojšćica 49
 Selinger Roza * 1923 Osijek
 Seliškar dr. Vladimir-Peter * 1911 Kranj
 Sem Stanislav * 1919 Ljubno f 1944 Hrib nad Kamnikom
 Semič Stane-Daki * 1915 Ljubljana t po osvoboditvi
 Sepaher Žan * 1920 Poreber 10 Semič
 Sever Alojz * 1922 Vrtača pri Semiču
 Sever Jože, Mleščevo t 1943 Smuka
 Sili Boris-Mali * 1925 Ljubljana
 Simčič Rudi * 1926 Metlika
 Simeonov Jože * 1923 Gor. Vodale t po osvoboditvi

Simonie Anton-Blaž * 1913 Svržaki t po osvoboditvi
 Simonie Jože * 1926 Stražji Vrh t po osvoboditvi
Sinčič Stane-Sine * 1926 Ljubljana-Ježica
 Skale Jakob * 1919 Debro
 Skaza Stanko-Tiger * 1925 Limbuš pri Mariboru
 Sket Vinko-Nikov * 1896 Žužemberk
 Skol Alojz-Alojz * 1915 Sp. Jelenje 8 t po osvoboditvi
 Skol Leopold-Polde * 1918 Sp. Jelenje
 Skomina Feliks * 1919 Oševljek f po osvoboditvi
 Skvarča Jože * 1922 Vranoviči f 1943 Tatre
 Sladič Franc * 1921 Stan Mirna
 Sladič Jože-Jošk * 1924 Stan Mirna
 Sladin Vekoslav * 1913 Damelj f po osvoboditvi
Slak Alojz-Sergej * 1905 Gor. Vrh, Dobrnič f 1945 Sela pri Borovljah
 Slak Zvonko-Tilen * 1923 Breg + 1943 Pijava Gorica
 Slavec Anton * 1916 Knežak 162
 Slavec Miroslav * 1925 Knežak f 1944 Stehanja vas
 Slavic Franc
 Siene Franc (desetar)
 Slevce Jožef * 1905 Okroglo f po osvoboditvi
 Slobodnik Janez * 1907 Bojanja vas 40
 Slovene Jože-Kavboj * 1924 Sp. Pohanca
Sluga Franc-Krošelj * 1923 Kozarje Ljubljana
 Sluga Milan * 1926 Javorje 28
Sluga Viktor-Lim * 1923 Ljubljana-Zalog f 1944 Danijelov vrh
 Smerke Ivan * 1923 Stara Gora f 1943 Vrbovsko
 Smolenc Jože * 1918 Goričane
 Smolej Alojz-Gomilar * 1922 Gomila f po osvoboditvi
 Smolej Alojz-Kek * 1921 Griže t po osvoboditvi
Smrajc Franc-Miklavž * 1923 Ljubljana-Obrije
 Smrkolj France-Tone * 1910 Podpodje Hotič f 1943 Trška Gora
 Snoj Alojz * 1922 Črna vas
Snoj Jože-Piki * 1925 Ljubljana-Zelena jama
 Snoj Vladimir-Pan * 1925 Lipe
 Sobotnik Ludvik * 1899 Nazarje t 1944 Pohoijske
 Sočan Julij-Tomaž Skala * 1909 Most na Soči
 Sodec Anton
 Sodec Franc * 1922 Gor. Lokvica t 1944 Kulovec
 Sodja Janez * 1926 Boh. Češnjica 26
 Sodja Janez * 1926 Boh. Češnjica 32
 Sokolič Karlo * 1909 Kalanban Sokoliči
 Somrak Anton * 1912 Vel. Lašče
 Sopčič Janko * 1922 Ribnik 10 Hrvatska
Sotlar Franc * 1912 Dolenja vas f 1945 Štajerska
Sotler Ciril-Tomaž * 1906 Gorenja vas f 1944 Žumberk
Sotušek Anton f po osvoboditvi
Sovič Stanislav-Lojze * 1924 Mala Gora f 1944 Slovenj Gradec
 Sovinšek Ivan * 1914 Tirosek
 Spruk Jernej-Mirko * 1900 Hrib pri Kamniku f po osvoboditvi
 Srebrnjak Franc * 1919 Gabije 72 + 1943 Cerknica

Sršen Janez-Sovjet * 1909 Vrhnika
 Stanišič Lojze * 1915 Cerkevšče 2
Stanjko Jože, Dobrunje t 1944 Paški Kozjak (13. B)
 Stankovič Ivan-Stanki * 1925 Drašiči
 Stankovič Marko * 1910 Bojanja vas
 Starašinič Anton * 1908 Krasinec
 Starašinič Janez * 1921 Krasinec Metlika
 Stare Anton * 1903 Gorenji Lazi t po osvoboditvi
 Stare Boris * 1919 Trst
 Stare Vinko-Cene, Srednja vas Gorice f 1943 Ravbarkomanda
 Stare Franc-Stanč * 1915 Češnjica 78 Bohinj
 Stare Ivan * 1926 Nomenj
 Starešinič Alojz * 1922 Cerkevšče t 1943 Cerknica
 Starešinič Alojzij * 1919 Cerkevšče
 Starešinič Anton * 1925 Krasinec f po osvoboditvi
 Starešinič Janez * 1923 Krasinec
 Starešinič Jože * 1915 Cerkevšče t 1944 Dol. Suhadol
 Starešinič Leopold * 1922 Črnomelj
 Stariha Alojz * 1923 Osojnik 8 Semič
 Stariha Martin * 1925 Dragomlja vas
 Staudohar Franc * 1927 Obrh pri Dragatušu t 1943 Vel. Osolnik
Stegai Franc * 1926 Sevnica f 1944 Zavodnje
 Stegovec Albert-Milan * 1925 Erzelj
 Stekl Franc * 1926 Rakitnik
Stepan Marko * 1914 Ravnace
Stepančič Joško-Marko * 1925 Špacapani f 1944 Štajerska
 Sterle Jože * 1912 Topol 17
 Sterle Vilko-Radi * 1925 Viševak t 1943 Rakov Škocjan
 Stojkovič Rajko * 1914 Dražica t 1943 Cerknica
 Strajnar Jože * 1925 Vrh 56 t 1943 Ambrus
 Stražišar Anton * 1929 Dolenja vas
 Stražišar Franc * 1924 Dolenja vas
 Stražišar Franc * 1927 Begunje pri Cerknici
Strgar Jože * 1922 Dobrava f 1944 Zlodej na Paškem Pohorju
 Strle Alojz * 1909 Loški Potok
Strle Franc-Franci * 1927 Podcerkev pri Ložu
 Strmčnik Ivan * 1922 Podgorje SI. Gradec
 Strnad Janez * 1918 Kropa
 Strnad Janez-Lado * 1920 Hočevje Krka
 Strnad Jaroslav * 1926 Kranj f 1943 Menišija
 Strnad Stane * 1924 Zdenska vas Grosuplje
Struna Bogdan-Jan * 1921 Ljubljana Galjevica
 Stubelj Anica-Darinka * 1923 Gradišče nad Prvačino
 Stubelj Emil-Milek * 1891 Gradišče nad Prvačino + po osvoboditvi
 Stubelj Mario * 1921 Gradišče nad Prvačino
 Stubelj Mimica-Ljuba, por. Silič * 1921 Gradišče nad Prvačino
 Stubelj Roman * 1923 Gradišče nad Prvačino f 1943 Rute pri Robu
Stublar Miha * 1910 Krasinec 48
Stubler Jože, Krasinec
 Suhadolc Anton-Drago Uran * 1921 Podsmreka

Suhovršnik Jože * 1909 Šmiklavž t po osvoboditvi
 Suhovršnik Matevž * 1911 Šmiklavž f po osvoboditvi
 Suhovršnik Tomaž-Tomažek * 1924 Nova Štifta
 Surijan Franc
Suša Andrej-Miran, Drobttinci f po osvoboditvi
Suša Zora-Sava, por. Ilenič * 1926 Dolenja vas pri Senožečah (2. UB.)
 Svet Milan * 1920 Cerknica f po osvoboditvi
Svete Anton-Gustl * 1922 Pako Borovnica f po osvoboditvi
 Svetek Alojz * 1907 Bizovik 62 (vojni zločinec)
 Svetelj Slavko-Borko * 1926 Goriče
 Sweiger Pavle, Gorenja vas + 1943 Tatre
 Szopko Ana-Boža, roj. Vičič * 1894 Cerknica t po osvoboditvi
 Szopko Janez-Milavec * 1895 Madžarska t po osvoboditvi
 Szvankovsky Lado, Ribnica (brivec) f 1943 Velike Lašče
 Šabec Franc * 1924 Kal pri Pivki f 1945 Gor. Trebuša
 Šabec Franc * 1927 Šempeter pri Gorici
 Šajn Alojz * 1903 Knežak t po osvoboditvi
 Šajn Anton-Pok * 1906 Knežak
 Šajn Franc * 1914 Knežak
 Šajn Jože-Damjan * 1914 Knežak
Šajn Karel-Korl * 1921 Male Lašče f 1945 Mlake Muta
 Šajn Lovrenc * 1915 Knežak
 Šajn Stane * 1921 Male Lašče
 Šare Pavel * 1918 Presejje
Šavli Valentin-Pavle * 1907 Tolminski Lom f 1944 Basališče
 Šavara Janez * 1899 Dole t po osvoboditvi
 Šavara Jože * 1903 Dole
 Šavom Janez * 1903 Hrast 18 pri Jugorju f po osvoboditvi
 Šefic Stane-Miha * 1906 Ljubljana
 Šega Ciril * 1914 Šegova vas 8
 Šega Janez * 1909 Sajevec t po osvoboditvi
 Šega Robert * 1925 Loški Potok
Šegina Ignac-Nace * 1924 Fučkovci
 Šegina Ivan, Krasinec
Šegina Leopold * 1908 Griblje f po osvoboditvi
 Šemec Janez * 1910 Bač 142
Šenica Franc * 1917 Kočevje-Rudnik t 1945 Dobrna
 Šenica Franc-Frenk * 1921 Drganja Sela
 šenica Janez * 1912 Ljubljana t po osvoboditvi
Šenica Srečko * 1925 Kočevje
 Šenkinc Anton * 1904 Šembije t po osvoboditvi
 Šenkinc Franc * 1903 Šembije 63 f 1943 Dvor pri Žužemberku
 šenkinc Jože * 1925 Šembije
 Šenkinc Milan * 1920 Šembije f po osvoboditvi
 Šenkinc Viktor * 1923 Šembije
 Šercer Jože * 1915 Belica
 Šercer Jože * 1923 Mirtoviči
 Šerjak Anton * 1923 Gor. Blato
Šestako Fjodor * 1913 Cetinska oblast f 1944 Bele Vode
 Šetina Anton-Igor * 1921 Knežak

Šetlna Franc * 1925 Zbilje pri Međvodah
 Šifler Andrej, Pševo nad Kranjem t 1943
 Šile Janez * 1911 Sajevec
 Šile Jože
 Šile Lado
 Šile Ludvik * 1922 Sajevec f 1943 Ribnica
 Šimec Ivan * 1927 Geršiči t po osvoboditvi
Šimec Pavle-Pajo, Črnomelj f 1944 Luče ob Savinji
 Šimenc Jože * 1926 Ljubljana
 Šinkovec Jože * 1926 Mala Cikava
 Škafar Rajko, Črna vas, pobegnil
Škarja Anica-Špela, por. Egič * 1926 Dol pri Ljubljani (13. B.)
 Škedelj Franc * 1909 Gabije t 1943 Brod na Kolpi
 Škedelj Martin * 1912 Gabije t 1943 Kožljek
Škelin Tone f 1944 Brdce
 Škender Franc * 1923 Vel. Lašče
 Škender Ivan * 1919 Vel. Lašče t po osvoboditvi
Šket Ivan-Trček * 1923 Boletina f 1944 Rakitovec
 Škibin Alojzija * 1916 Trst
 Škof Anton-Lado * 1922 Dragomlja vas
 Škof Ivan * 1925 Dragomlja vas 27
 Škof Ivan-Jovo * 1924 Dragomlja vas
 Škof Jože-Dovičin * 1922 Boldraž
 Škof Jože-Udovičin * 1922 Boldraž
 Škof Martin * 1908 Gor. Lokvica 52 t 1943 Pugled
 Škof Tone-Dovičin * 1914 Boldraž + 1944 Tuijak
 Škoporc Ivanka, por. Gorenc * 1921 Malkovec 6
Škoporec Gorazd-Borut * 1914 Ljubljana (2. UB.)
Škrabar Stane-Braškar * 1910 Kranjska Gora
 Škijanc Aton
 Škrjanc Ivan * 1927 Bizovik
 Škrl Tone * 1910 Turjak t 1943 Turjak
Škrli Ančka-Ančka, por. Švigelj * 1924 Begunje pri Cerknici
 Škrli Janez * 1901 Dol. Zemon f 1943 Ravbarkomanda
 Škrli Rafael-Rafo * 1918 Metlika
Škufca Jože-Martin * 1921 Stranska vas f po osvoboditvi
 Škulj Franc
 Škulj Janez * 1923 Ponikve f po vojni
 Škulj Polona-Pepca
Šlajpah Franc-Pogačev * 1924 Ljubljana f 1944 Navršnik
 Šlebir Franc * 1915 Sp. Stranje + 1944 Sv. Križ pri Belih Vodah
 Šlekovec Jože * 1921 Mali Slatnik t 1944 Toplice
Šmalc Franc f 1944 Gornji Grad
Šmalc Janez * 1917 Dolenji Lazi t po osvoboditvi
 Šmalc M.
 Šmalec Jože
 Šmid Gabrijel * 1927 Železniki t 1944
 Šmid Jože-Podlonski * 1925 Podlonk
 Šmuc Jože-Srečko * 1922 Mali Ločnik t 1943 Ravbarkomanda
Šmuc Ludvik * 1915 Male Lipljene + po osvoboditvi

Šoba Miha * 1908 Kočevje t 1944 Hoboliči

Šober Jožef 1944 Dolenjske Toplice

Šonc Mirko-Slovan * 1917 Tomaj

Špacal Karel-Drago * 1912 Kostanjevica

Špacapan Mirko-Matiček * 1924 Ozeljan t 1943 Stari Breg

Šparovec Jože * 1904 Sp. Blato t po osvoboditvi

Špeh Tone * 1929 Kozarišče t po osvoboditvi

Špehar Franc * 1908 Kot ob Kolpi 21

Špehar Ludvik * 1926 Kot ob Kolpi f 1944

Špehar Rudolf* 1921 Kot ob Kolpi f 1943 Cerknica

Šporar Anton * 1922 Ribnica f 1943 Štalcerji

Štadler Janko * 1918 Zarečje

Štamberger Alojz * 1905 Kuteževo 61

Štamulak Anton * 1927 Legen Slov. Gradec f 1944 Paški Kozjak

Štangar Franc-France * 1924 Stan Mirna t po osvoboditvi

Šteblaj Janez-Petelinček * 1921 Iška vas 4 f 1944 Zg. Lipe

Štefan s Finkovega (pogrešan)

Štefančič Ladislav-Edi * 1913 Ljubljana t po osvoboditvi

Štefanič Franc * 1914 Bereča vas

Stefanie Jože Gor. Lokvica t 1943 Stari Breg

Štefanič Mavericij-Mavriče * 1924 Lokvica 18 Metlika

Štembal Jože-Brglez * 1919 Stožice f 1945 Smučidol

Štemberger Anton

Štemberger Avgust * 1911 Podgojje

Štemberger Franc-Puntar * 1915 Vrbovo

Štemberger Henrik * 1905 Kuteževo

Štemberger Jože * 1925 Vrbovo

Štenta Franc, Videm-Dobropolje

Štih Andrej * 1906 Staro Selo Kobarid

Štih Anton, Stara Cerkev (izdajalec)

Štimac Anton-Tone * 1913 Gorači

Štimac Drago, Osilnica

Štojs Jože * 1924 Radovica f po osvoboditvi (ŠT. D.)

Štravs Franc * 1906 Griblje t 1943 Naredi

Štravs Matija t Srednji hrib

Štrekelj Marija-Fatima * 1905 Podkraj pri Igu

Štritof Janez * 1902 Bločice + po osvoboditvi

Štrukelj Milan * 1927 t 1944 Gubčeva

Šturm Janez-Medved * 1905 Šebrelje

Šturm Jože * 1927 Ceglo

Šubelj Filip-Jure * 1925 Šentpavel Dobrunje

Šubic Miran-Janez * 1921 Ljubljana

Šuklje Ivan-Darko * 1926 Dragomlja vas

Šuklje Jože * 1915 Dol. Lokvica 5 t po osvoboditvi

Šuligoj Roman * 1907 Kanal t po osvoboditvi

Šuperina Zvonimir * 1922 Trsat t 1944 Ribnica na Pohorju

Šura (Rusinja), pogrešana 1943 Smuka

Šurca Janez * 1925 Vrhnika t 1944 Notranjski odred

Šurla Franc * 1925 Stranska vas pri Novem mestu t 1944 Višnja Gora

Šuštar Vinko * 1910 Mala vas 1 f 1943 Grahovo

Šuštaric Janez * 1923 Cerkvišče
 Šuštaric Janez-Ludvik * 1920 Prilozje
 Šuštaršič Franc * 1926 Vel. Vrhe t 1943 Mokre
 Šuštersič Franc
 Šuštersič Janez * 1921 Prilozje
Šuštersič Jože * 1921 Prilozje 1 * 1945 Pohorje
 Šuštersič Miha, Smolenja vas
 Šuštersič Miro * 1922 Žerovnica
Šuštersič Stane-Boštjan * 1915 Stranska vas
 Švab Anton * 1925 Bosljiva Loka
Švagelj Alojz-Arab * 1911 Dobravlje Sežana f po osvoboditvi (ŠT. D.)
 Švajger Janko * 1913 Vranoviči
 Švigelj Ivan * 1924 Rakek f 1944 Polom na Kočevskem
 Švigelj Matevž * 1911 Selšček 4
 Talec Ivan (mitraljezec)
 Tanko Alojzij * 1907 Hrovača 2 t po osvoboditvi
 Tanko Janez * 1913 Nemška vas Ribnica t po osvoboditvi
 Tanko Jože * 1923 Goriča vas 6 Ribnica f 1943 pri Ljubljani
 Tašič Anton-Tašič * 1921 Boginja vas t 1944 Mikleiji
 Tašič Julij * 1923 Pavičiči t 1943 Kožljek
 Tavčar Andrej-Slave * 1926 Podsmreka Dobrova
 Tavčar Franc * 1925 Zalog t 1943 Kočevje
Tavčar Ivan-Vilko * 1913 Rovte v Selski Dolini
Tavčar Jože-Marko * 1906 Hruševica pri Štanjelu t 1944 Danijelov vrh
Tavčar Lado-Šargo * 1926 Ljubljana-Polje f 1944 Razborje (2. UB.)
 Tavčar Vinko-Vinc * 1920 Snebeije
 Tekavec Ludvik-Janko * 1913
 Tekavec Alojzij-Tomaž * 1915 Otonica t 1943 Selšček
 Tekavec Franc * 1901 Pavac 12
Telič Jože, Žerovnica
 Telič Franc * 1920 Gor. Jezero
Terčič Alojz-Lojze * 1905 Šempas f po osvoboditvi
Terčič Leopold-Hotimir * 1907 Podsabotin f po osvoboditvi
 Terpin Zdravko-Zdravko * 1921 Ruše t 1943 Römengrund
Tkačenko, naftni inženir Baku ZSSR
 Točaj Gregor * 1921 Lepa Njiva f 1945 Mlake Muta
 Tomažič Anton * 1906 Hrušica pri Ilirski Bistrici
 Tomažič Jože * 1909 Hrušica pri Ilirski Bistrici
 Tome Franc-Rabin * 1926 Bušinja vas
 Tomičič Živko * 1900 Stara Cerkev
Tornine Anton * 1907 Dolenja vas 8 pri Senožečah
 Tomiš Nikola
 Tomljanovič Ivan * 1925 Lič v Gorškem kotarju
 Tomšič Alojz * 1914 Bač 25
 Tomšič Danilo-Miha * 1926 Ribnica t po osvoboditvi
 Tomšič Franc * 1906 Bač f po osvoboditvi
 Tomšič Gregor * 1899 Knežak 159 t 1943 Mašun
 Tomšič Janez * 1909 Postojna t po osvoboditvi
 Tomšič Jeronim * 1909 Koritnice
 Tomšič Josip * 1914 Knežak 50

Tomšič Jože * 1906 Podstenje
 Tomšič Jože, Nemška vas pri Ribnici
 Tomšič Mirko * 1924 Stope Vel. Lašče t 1943 Rakov Škocjan
 Tomšič Vida * 1927 Ribnica t po osvoboditvi
Tomšič Živko, učitelj
 Toni Vinko-Cene * 1924 Ljubljana
 Tonih Filip * 1919 Ljubljana
 Tovšak Ivan-Ivko * 1926 Šentilj pod Turjakom
 Tovšak Alojz-Lojze * 1926 Mislinja
Tratar Ignac-Naee * 1907 Trščina Malkovec
 Tratenšek Simon * 1906 Sladka Gora f po osvoboditvi
 Tratnik Anton * 1928 Nova Štifta
 Tratnik Feliks-Felče * 1919 Sora t 1943 Strahomer
Tratnik Janez-Johan * 1921 Ljubljana f po osvoboditvi
 Tratnik Jože * 1911 Dol 35, Gornji Grad
Tratnik Stanko * 1925 Dolenja vas f 1944 Štajerska
 Traven Franc * 1921 Skopačnik Želimlje t 1943 Selšček
 Trbovšek Janez * 1911 Planina Ljubno ob Savinji f po vojni
 Trdan Jože * 1926 t 1943 Jasnica
 Trdin Tončka-Urška * 1920 Dešen Domžale
 Trelec Ivan * 1927 Šmartno pri Litiji t 1945 Vojna vas
 Trlep Janez-Medved * 1915 Žužemberk
 Troha Franc * 1904 Novi Kot
 Troje Karei
 Trošt Antonija-Ljuba, por. Maurin * 1924 Podnanos
 Tršan Milan
 Trtnik Bogomir-Ljubo * 1925 Zadvor t po osvoboditvi
Trtnik Ivan-Pipo * 1922 Vevče f 1944 Rakitovec
 Trunk Franc
Turk Alojzij * 1911 Žimarice t 1944 Kolovec
 Turk Drago-Mogo * 1913 Grahovo f po osvoboditvi
 Turk Filip f 1944 Kočevska Reka
 Turk Franc * 1904 Zajčji Vrh
Turk Ivan * 1922 Babno Polje
 Turk Ivan * 1926 Vel. Lašče 6 t 1943 Rakek
Turk Jože-Koščak * 1925 Bloška Polica
 Turk Karol * 1910 Topol 18
Turnher Tone-Tonček * 1926 Višnja Gora (13. B.)
 Turšič Jože * 1905 Bezuljak 2
 Turšič Jože * 1926 Bezuljak
 Turšič Jože-Branko * 1921 Lož f po osvoboditvi
 Turšič Tone * 1925 Lož
 Učman Jože, Hrast
 Udovč Franc * 1925 Kilovče
 Ukovič Ivanka-Jelka, por. Kos * 1920 Vrbje
 Ule Edvard * 1925 Lipsenj f 1944 Vel. Vrh na Blokah
 Ule Feliks * 1914 Vrh t po osvoboditvi
 Uljančič Alojzija, por. Kozlevčar * 1920 Topole
 Uljančič Stane * 1922 Topole 53
Umek Bernard * 1921 Vrhnika t 1944 Pesek na Pohorju

Umek Vencelj * 1923 Vrhnika f 1943 Stari Breg
 Urankar Anton-Hrast * 1910 Poreber Kamnik t po osvoboditvi
 Urankar Jože * 1926 Žvarulje
 Urbane Alojz * 1925 Tržič t 1943 Blatna draga
 Urbančič Ivan * 1915 Knežak f 1943 Milanov vrh
 Urbančič Jože * 1910 Trava f po osvoboditvi
 Urbanija Stanislav-Ibar * 1926 Krašče
Urbas Janez * 1908 Marof pri Cerknici f 1944 Rudnik (kota 988)
Urbas Jože * 1920 Marof pri Cerknici f 1944 Brdce nad Dobrno
Urdik Zdravko
 Urh Franc * 1925 Sodražica 8 t 1943 Črvivnik
Uršič Lojze * 1921 Ig
 Uršič Vincenc * 1913 Slovenska vas t 1943 Novi Lazi
 Ušaj Mirko * 1927 Visoko t 1944 Snežnik
 Vajs Anton
 Valečič Jožef * 1902 Podgrad pri Vremah t 1944
 Valenčič Avgust-Zvonko * 1927 Kožbana f 1943 Rudnik Kočevje
 Valenčič Edo * 1922 Javorje
 Valenčič Ivan * 1906 Javorje 9
 Valenčič Janko-Gozd Dreu * 1928 Javorje
 Valenčič Stanislav * 1927 Šembije
 Vancaš Anton * 1924 Otok pri Metliki
 Vatovec Ivan * 1900 Hrušica
 Veber Gustav * 1923 Maribor t po osvoboditvi
Velikajnič Henrik * 1920 Gorica v Istri f 1944 Žumberk
 Velikonja Anton * 1914 Orehek 10
 Velikonja Henrik * 1920 Idrija
 Velišček Anton-Zoran * 1928 Zapotok v Brdih
 Verbič Alojz-Boro * 1912 Komenda
 Veršnjak Janez * 1912 Dol. Suha Rečica t po osvoboditvi
 Vesel Frančiška, por. Vršnik * 1923 Loški Potok
 Vesel Jože * 1926 Travnik
Vesel Jože-Klopčarjev * 1901 Sodražica 39 f 1944 Ravne nad Šoštanjem
Vesel Vencelj * 1902 Sodražica
 Veselič Nikolaj * 1920 Vrhovci 5 Adlešiči
 Veselj Jože * 1927 Loški Potok
 Vičič Jože * 1924 Zajelšje
 Vičič Jože * 1917 Jasen
 Vičič Stane * 1925 Gor. Zemon 34
 Vidari (Vidmar) Umberto-Berto * 1923 Trst
 Vider Ludvik-Ludve * 1920 Mala Račna t 1945 Bela krajina
 Videtič Ivan * 1925 Stara Lipa 17
 Vidic Slavka * 1927 Trbovlje
 Vidmar Anton * 1909 Dobindol
 Vidmar Ivan * 1909 Begunje 2
 Vidmar Ivan-Janko * 1926 Sadinja vas
 Vidmar Karei * 1913 Godič
 Vidmar Maks-Ljubo * 1903 Senožeče
 Vidmar Miha * 1914 Godič
 Vidmar Milenko * 1925 Ribnica 72 t 1943 Kožljek

Vidmar Mirko * 1925 Trebija
 Vidovič Filip * 1911 Kočevje
 Vidovič Jože * 1924 Novo mesto f po osvoboditvi
Vidrgar Rado-Polde * 1926 Zg. Kašelj f 1945 Ljubno ob Savinji
 Vidrgar Rudi-Brane * 1923 Zg. Kašelj
Vidrih Ignac-Nace * 1909 Zdenka vas f po osvoboditvi
 Vidrih Jožefa * 1904 Gor. Braniča f po osvoboditvi
 Vidrih Marija-Svoboda, por. Debelak * 1929 Gor. Braniča
 Vidrih Tone * 1914 Smolenja vas f 1944 Notranjska
 Vidrih Vida Irma-Slovenka, por. Grilanc * 1926 Gor. Braniča
 Vipavec Anton * 1916 Krasinec
 Vipavec Anton-Ciril * 1919 Krasinec
 Višček Oton-Savo * 1923 Stan Trebnje
 Vivod Stanislav * 1920 Velenje f 1945 Bevče pri Velenju
 Vivoda Anton * 1927 Krmačina Metlika
 Vlahovič Mirko * 1926 Vinica 15 t po osvoboditvi
Vlašič Jože * 1915 Fučkovci f 1944 Glažarski graben
 Vodlan Slavko-Janez * 1920 Vel. Lašna
 Vogrin Janez * 1923 Jelševnik t 1944 Dolž
Vogrinc Miroslav-Ferdo * 1926 Šentjur pri Celju
 Vojska dr. Vlado-Vojko * 1913 Novo mesto t 1943 Cerknica
Volavšek Vinko-Albin * 1924 Imenska Gorča f 1944 Zlodejeva bajta
Volčjak Janez * 1913 Dol. Suhadol 12 f po osvoboditvi
 Volk Janez * 1903 Polšeče 5
 Volk Jože * 1929 Kavče
 Volovšek Anton * 1905 Dol, Gornji Grad t po osvoboditvi
 Volk Franc
 Vouk Avguštin-Jurče * 1917 Makole
Vovk f 1944 Velunski graben
 Vranešič Anton * 1919 Cerkvišče
Vraničar Alojz * 1915 Bedenj 8
 Vraničar Janez * 1908 Bereča vas 2
 Vraničar Jože * 1925 Slamna vas 17
 Vraničar Martin * 1924 Rosalnice f 1944 Šentjanž pri Trziču
 Vraničar Martin-Kranzar * 1910 Kočevje
 Vreg France-Mile Javor * 1920 Ljubljana
 Vreš Franc-Zoro * 1921 Miklavž na Dravskem polju
Vrh Franc * 1911 Šembije f po osvoboditvi
 Vrhovec Alojz-Sergej * 1923 Gradec Litija
 Vrhovec Franc * 1911 Ljubljana
 Vrhovec Mirko-Planinko * 1918 Dobrova Vrhovci t 1943 Grčarice
 Vrhovec Stane * 1921 Vrhnika 10
 Vrhovšek Karei-Aleš * 1922 Mačji Dol t po osvoboditvi
Vučinič Djoko * 1917 Srbske Moravice (živel Vrhnika) f po osvoboditvi
 Vukšinič Anton * 1902 Želebej t 1943 Cerknica
 Vukšinič Anton * 1926 Želebej
 Vukšinič Jože * 1924 Želebej t 1943 Cerknica
 Vukšinič Martin * 1924 Vavpča vas 4 Semič
 Vukšinič Martin-Boris * 1922 Želebej
 Zabukovec Ivan * 1921 Cesta pri Predstrugah t 1943 Rakek

Zabukovec Izidor * 1927 Krnče
 Zabukovec Jože, Bukovica
 Zabukovec Jože * 1905 Vinice
Zabukovec Jože-Miklavž * 1923 Hrastje pri Grosuplju + 1944 Ribnica na Pohorju
 Zabukovnik Jernej * 1922 Šalek 44
 Zadel Alojz * 1913 Jurišče
 Zadnik Danilo * 1925 Kozjane
 Zadnik Franc * 1922 Boštetje
 Zadnik Ivan Male Lašče
 Zadnik Jože * 1904 Pregarje
 Zadnik Jože * 1920
 Zadnikar Anton * 1922 Ljubljana
 Zagradišnik Milan * 1927 Šmiklavž Gornji Grad
 Zahudovec Jože
 Zajc Ančka-Ančka, por. Tavčar * 1922 Šmartno Ob Savi
 Zajc Anton-Tone * 1915 Mirna Peč f 1944 Otočec
 Zajc Jože * 1925 Goriča vas, Ribnica f 1944 Kočevje
 Zajc Lojze * 1918 Mirna Peč 6 t 1943 Krvava Peč
 Zajc Rudolf * 1920 Kot pri Ribnici
 Zajiček Franc * 1925 Ljubljana t 1945 Prihova
 Zakrajšek Franc * 1904 Runarsko 5
 Zakrajšek Franc * 1924 Cerknica
 Zakrajšek Janez * 1913 Sajevec 1
 Zakrajšek Janez * 1909 Mački 2
 Zakrajšek Jože * 1915 Hiteni 4
 Zakrajšek Julij * 1906 Kompolje 50 t 1943 Rakov Škocjan
 Zakrajšek Karol * 1899 Sv. Duh 1
 Zakrašek Ludvik-Tarzan * 1915 Dolenje Jezero
Zakrajšek Stane * 1922 Ravnik na Blokah
 Zalar Alojz-Slavc * 1906 Ljubljana t po osvoboditvi
 Zalar Anton * 1906 Bezuljak 25, pobegnil
 Zalar Janez * 1907 Bezuljak 14
 Zalar Jože * Gor. Otave t 1943 Kočevje
 Zalar Stane * 1906 Ribnica 51 t po osvoboditvi
 Zalokar Franc * 1913 Škocjan 32
 Zalokar Jože * 1916 t 1943
 Zaplotnik Vinko-Groga * 1913 Letenice
Zavolovšek Alojz * 1921 Bočna f 1944 Basališče
 Završnik Ivan * 1927 Prekopa
 Završnik Miroslav-Pastir * 1921 Ljubljana f po osvoboditvi
 Zbačnik Franc * 1917 Sajevec
 Zbačnik Ivan, Loški Potok
Zbačnik Sonja-Zofka * 1928 Ribnica
 Zdešar Alojz-Matija * 1919 Golo Brdo, Medvode
 Zdešar Jaka-Jakec * 1927 Dolenja vas
 Zdrayje Edvard-Zdravje Ig pri Ljubljani f 1943 Podkraj
 Zelen Jože * 1908 Senožeče
Zelinšek Ivan * 1901 Zelinje
 Zelinšek Janez-Tazor * 1923 Zelinje pri Anhovem + 1945

Zemljak Jakob * 1923 Ceravo Grosuplje f 1944 Podturn
 Zemljak Jože-Domen * 1920 Ceravo t po osvoboditvi
Zenič Rudolf-Brico f 1914
 Zevnik Anton-Viktor * 1927 Metlika f 1943 Žukovo
 Zgonc Anton * 1901 Radlek
 Zgonc Janez * 1912 Radlek Cerknica
 Zgonc Jože * 1913 Iška Loka 6
Zgonc Karel * 1908 Travniki 2 f po osvoboditvi
 Zgonc Rajko * 1926 Tomažini
Zgonc Tatjana * 1924 Ljubljana f 1944 Zlodej na Paškem Pohorju
 Zidar Anton * 1912 Sušje 28 Ribnica f 1943 Mašun
 Zidar Franc * 1909 Rasica + 1943 Vel. Osolnik
 Zidar Ivan-Veljko * 1917 Topole f 1944 Brezovo Brdo
 Zobec Janez * 1911 Dane pri Ribnici t po osvoboditvi
 Zobec Karol * 1914 Dolenja vas Ribnica f 1943 Štampetov most
 Zoran Franc-Filip * 1919 Gabrje Gojanci
 Zore Anton-Vinko * 1912 Rjavče t po osvoboditvi
Zore Ivan-Jernej * 1912 Šmartno v Tuhinju
 Zore Vincenc * 1904 Buč
 Zorn Alojz * 1921 Prvačina f 1943 Milanovvrh
 Zorzut Aldo * 1927 Vipolže Dobrovo
Zrimšek Heronim, Martinjak Cerknica f po osvoboditvi
 Župan Jože * 1926 Boh. Češnica 50
Župan Jože-Tarzan * 1929 Dol pri Hrastniku
 Župan Silvo * 1913 Ribnica 211
 Župane Ignac-Nace * 1922 Znojile pri Krki
 Župane Maks-Rihar * 1924 Martinj Vrh
 Župančič Anton-Zalar * 1910 Dobrunje Pance
Župančič Anton-Marjan * 1925 Dragomlja vas
 Župančič Drago-Granit * 1914 Pristavlja vas t po osvoboditvi
 Župančič Franc * 1907 Krbulje t po osvoboditvi
 Župančič Majjan * 1910 Pavček
 Župančič Matija * 1911 Ljubljana f po osvoboditvi
Župačič Matija-Matiček * 1922 Sp. Hrušica f po osvoboditvi
 Župačič Miha f po osvoboditvi
 Župančič Slavko-Slavc f 1922 Materija
 Županič Niko * 1922 Krasinec
 Zvone z otoka Krka t 1944 Pohoje
 Žabkar Roman-Kranjec * 1922 Ločna f 1943 Snežnik
 Žagar Anton * 1923 Podplanina
 Žagar Dore * 1901 t 1944 Ravbarkomanda
 Žagar Filip * 1923 Podplanina 32
 Žagar Franc * 1905 Brinjeva Draga f po osvoboditvi
Žagar Franc * 1944 Birčna vas f 1945
 Žagar Franc, Draga pri Podpreski f 1943 Kočevje
 Žagar Ivan * 1921 Žaga f 1944 Dol. Toplice
 Žagar Ludvik * 1922 Jablan Mirna Peč
 Žagar Stane-Žagajev * 1925 Stara Fužina v Bohinju
 Žagar Tone-Poljec * 1912 Babno polje
 Žagar Valentin * 1925 Podplanina pri Čabru f 1943 Kočevje

Žak Herman-Desetaček * 1927 Bele Vode f 1944 Osreški travnik

Žavbi Stanislav * 1927 Zg. Tuhinj 2
Žavorin Janez * 1903 Hrast pri Ju gorju
Žbogar Žarko * 1929 Banjšice
Žefrin Anton * 1907 Vrbica
Železnik Anton * 1906 Lo ka pri Zidanem mostu
Željko Franc * 1924 Dol. Lokvica 2
Željko Jože * 1920 Cerkvišče
Žepić Franc * 1926 Kanizarica Črnomelj
Žejjav Franc
Žerovnik Rafael * 1911 Dol 23, Gornji Grad
Žetko Anton * 1924 Dolenja vas t 1944 Soteska
Žgajnar Emil * 1913 Mirna t po osvoboditvi
Žgajnar Ivan, Cesta pri Predstrugah t 1943 Rakov Škocjan
Žgauc Franc-Smrekar * 1913 Budanje f po osvoboditvi
Žibert Franci, Žabja vas f 1944
Žibert Ivan-Gašper * 1917 Novo mesto
Žibert Milka, por. Bertoncej * 1922 Žabja vas
Žigman Jože * 1907 Bohinj t po osvoboditvi
Žitnik Franc * 1921 Crna vas 114
Živic Alojz-Kozak, Flojjan * 1925 Goče
Žizmond Benjamin-Jamar * 1924 Vogrsko
Žlabovnik Anton * 1905 Nazaije
Žlogar Janez * 1907 Bušinja vas
Žlogar Jože-Pavček * 1922 Ravnice 6
Žnidaršič Alojzij * 1920 Bločice 17 t 1943 Jelenov žleb
Žnidaršič Anton * 1925 Bločice 15 f 1944 Bele Vode
Žnidaršič Janez * 1914 Bločice
Žnidaršič Jože, Bločice t 1943 Planina pri Rakeku
Žnidaršič Stane * 1927 Dobropolje
Žnidaršič dr. Ludvik * 1908 Žužemberk
Žnidaršič Matevž * 1906 Bločice t po osvoboditvi
Žnidaršič Stane-Sampertov * 1926 Podcerkev f po osvoboditvi (2.UB.)
Žnuderl Bogomir-Mirko * 1914 Vel. Nedelja f 1944 Sv. Vid
Žorž Alfred-Jovo * 1912 Trst f 1943 Vukovci
Žorž Ivan * 1904 Slap pri Vipavi f po osvoboditvi
Žorž Zorko-Sočan * 1904 Gradišče nad Prvačino
Žugel Franc-Zvone * 1919 Ljubljana
Žugelj Franc-Boris * 1922 Otok 9
Žugelj Rudolf-Rudi * 1925 Podzemelj
Žumer Radko-Ratko * 1915 Turjak t po osvoboditvi
Žunič Janez * 1925 Paunoviči f 1945
Žur Franjo-Vojko * 1922 Smolenja vas
Žurga Franc * 1920 Topol 8
Žurga Valentin-Ris * 1925 Laze pri Kočevju
Žužek Andrej * 1923 Jurišče
Žužek Franc * 1924 Bač
Žvab Ivan-Aleš * 1926 Gorjuše t po osvoboditvi
Žveplan Ivan * 1905 Laško
Žvokelj Milka-Cvetka, por. Sašek * 1928 Slap pri Vipavi

**SEZNAM BORCEV TOMŠIČEVE BRIGADE ZA ČAS OD
1. APRILA 1944 DO 15. MAJA 1945***

Abina Jože * 1925 Log f 1944 Resnik
 Abraham Avgust * 1908 Mežica
 Abršek Jožef * 1905 Završe
 Ačko Maks * 1928 f 1944 Savinjska dolina
 Adam Maks * 1926 Dravograd
 Adamič Ignac * 1923 Gabrnik 3 f 1945
 Agrež Anton * 1926 Zdole Kozje + po osvoboditvi
 Ajdič Ivan * 1920
 Ajnik Anton-Zvone * 1926 Gornji Grad
 Ajnik Rafael-Sine * 1926 Gornji Grad
 Albreht Franc * 1926 Topolšica 117 f 1944-1945
 Albreht Oto * 1926 Sp. Preloge 26 t po osvoboditvi
 Ales Franc * 1903 Ravne
 Ambrož Ivan * 1927 Muretinci t 1944-1945
 Ambrož Stanko * 1925 Muretinci
 Amon Franc * 1902 Trbovlje f po osvoboditvi
 Amon Jože * 1926 Celje
 Anderlič Feliks * 1921 Slov. Konjice f 1944 Velunja
 Andoljšek Anton * 1924 Gorica vas 9 f 1944 Šmartno ob Paki
 Andolšek Jože-Janko * 1925 Žimarice
 Andrejevec Jože * 1914 Potok
 Andric Franc * 1913 Sv. Vid 68
 Anko Andrej * 1925 Lom pod Storžičem
 Antlej Franc-Mirko * 1921 Velenje
 Antloga Franc * 1905 Ložnica pri Žalcu t po osvoboditvi
 Antloga Jože * 1912 Gotovlje t po osvoboditvi
 Antolič Jože, Desinič
 Antolovič Franc * 1911 Središče ob Dravi f 1944-1945
 Antončič Anton-Tone * 1916 Vrhnika pri Ložu
 Apačnik Francišek * 1906 Stari trg pri Sl. Gradcu f 1945 Konjski Vrh

* Seznam je delo komisije za evidenco odbora skupnosti borcev 1. SPUB »Tone Tomšič«, v kateri sta najbolj prizadevno delala pokojni Albert Topolšek-Igčar in Jana Stroj an, pri končni ureditvi seznama pa so pomagali še Alojz Eijavec-Pastir, Ludvik Boh-Stane in Sonja Zbačnik-Zofka ter Vojko Dolinšek, ki je zbrane podatke računalniško obdelal. Morebitne izpuščene ali dodatno ugotovljene borce s popravki vred bomo objavili v zadnji, 5. knjigi.

Apat Ivan * 1913 Družmirje
 Arčik Jože-Milan * 1920 Sv. Primož na Pohorju f po osvoboditvi
 Arih Rupert-Franjo * 1907 Lovrenc na Pohorju
 Aristovnik Anton * 1905 Škale f 1945 Stranice
 Arko Franc * 1928 Brinje pri Ljubljani
 Ari Mihael * 1912 Lovrenc na Pohorju t 1944 Šmartno ob Paki
 Arlič Blaž-Čero * 1919 Prelska
 Arlič Ivan * 1928 Škale
 Arnold Rudolf * 1904 Ribnica na Pohorju t 1945
 Arnšek Ivan-Mucek * 1924 Gotovlje
 Artnik Franc * 1908 Šempeter v Sav. dolini
 Arzenšek Ivo * 1915 Maribor
 Ašemberger Floijan * 1919 Zavrh pri Galiciji f 1944-1945
 Atelšek Jože-Bor * 1914 Ljubno ob Savinji
 Aubrecht Stanko * 1927 Liplje pri Žalcu f po osvoboditvi
 Avberšek Franc * 1915 Cirkovce
 Avberšek Franc * 1919 Kavče f po osvoboditvi
 Avberšek Maks * 1906 Prelska t 1945 Črnomelj
 Avgustinčič Martin * 1914 Kunšperk 11
 Babič Ivan * 1911 Slivnica
 Babič Ivan * 1898 Braslovče
 Babnik Stanislav-Mičo * 1921 Bizovik
 Babšek Franc * 1913 Šikole
 Bahun Karei * 1930 Jesenice
 Bajc Alojz * 1919 Gmajna pri Krškem
 Bajd Peter * 1905 Letenice t po osvoboditvi
 Bajde Franc
 Bajec Jerica * 1918 Maribor
 Bajt Franc-Franček * 1925 Zagradec 10 f po osvoboditvi
 Bakovič Miroslav * 1922 Blopod
 Balantič Ivan * 1914 Vodice nad Kamnikom f po osvoboditvi
 Bališ Mirko * 1916 Vrbje
 Baloh Jurij * 1923 t po osvoboditvi
 Bambič Jože-Bukev * 1921 Mala Račna 24 f 1945 Strojna
 Bambič Jože-Joško * 1910 Travnik
 Banovšek Štefan * 1925 Prihova
 Barakovič Munira-Mira, por. Badjak * 1924 Mostar
 Barič Ivan * 1923 Radije ob Dravi
 Baričević Ivan * 1922 Sunj Novalja + 1945 Strma Njiva
 Barkovič Miroslav * 1922 Beograd
 Barmk Eia
 Belaj Ignac * 1917 Lenart, Gornji Grad t 1944 Zavodnje
 Belak Franc * 1927 Zadobrava, Škofja vas
 Belak Štefka * 1924 Bučevci t 1945 Trije žebli
 Belcijan Rudolf* 1903 Klopeč
 Bele Anton * 1917 Jošt nad Menino t po osvoboditvi
 Belej Ivan * 1909 t 1944 Gora Oljka
 Beliš Franc * 1923 Gradišče
 Benčina Franc * 1923 Travnik
 Benčina Jože * 1921 Travnik + 1945 Lokovice

Benedik Jože * 1926 Gornji Grad
 Bercko Anton * 1903 Spodnje Sečovo + 1945 Holmec
 Berčič Franc * 1914 Parižlje
 Berdnik Leopold * 1913 Resnik t 1944
 Berič Viktor * 1912 Spodnji Gasteraj
 Berlec Franc * 1911 Laze v Tuhinju
 Berložnik Franc * 1913 Sv. Martin pri Slov. Bistrici
 Bernhardt Anton * 1904 Lovrenc na Pohorju t po osvoboditvi
 Bernik Janez * 1909 Moste 35
 Bertoncelj Rudi-Rudl * 1926 Stranska vas
 Bervar Leopold * 1922 Žalec
 Beškovnik Franc * 1916 Skomaije
 Betriani Božidara-Dara * 1923 Kočevje
 Beve Ivan * 1911 Gornji Grad
 Beve Ivan-Bobo * 1913 Gornji Grad
 Beve Karei * 1910 Žabjek f 1944-1945
 Beve Stane-Marko * 1921 Brezovo
 Bevk Apolonija-Sonja, por. Lukman * 1924 Poče
 Bezjak Alojz * 1925 Zamušani
 Bezljaj Franc-1914 Fužine pri Vitanju
 Beznik Jože * 1926 Suše
 Bezovčnik Franc * 1906 Lovrenc na Pohorju
 Bezovnik Jože * 1914 Raduha 17
 Bezovšek Franc-Branko * 1922 t po osvoboditvi
 Bezovšek Rafael * 1918 Gornji Grad f po osvoboditvi
 Bezovšek Rafael * 1923 Dol pri Gornjem Gradu
 Biček Martin * 1913 Gabrje
 Bizjak Andrej * 1903 Sreska vas pri Laškem f 1944-1945
 Bizjak Ivan-Skorc * 1921 Konovo f po osvoboditvi
 Bizjak Silvo
 Bizmovič Milenko * 1926 Neradin t 1944 Resnik
 Bjelič Nikola * 1921 Obrež
 Blagoj evič Živomir * 1922 Topole
 Blagotinšek Anton * 1920 Podgojje 16
 Blagotinšek Jožef * 1926 Andraž nad Polzelo f 1944 Žužemberk
 Blagotinšek Marija * 1926 Hrastnik
 Blagovič Paul * 1912 Lahonci, Ormož
 Blatnik Oto * 1920 Griže
 Blazinšek Karei * 1910 Selce
 Blazinšek Rudi
 Blaznik Anton-Tonček * 1928 Zg. Hudinja 105
 Blažič Maks * 1922 Konovo 20
 Blažič Janez * 1927 Lokovina 30 t 1944 Zg. Savinjska dolina
 Blekač Franc * 1925 Okonina
 Bocaj Jurij
 Bogataj Franc-Rajko * 1922 Žiri t po osvoboditvi
 Bogatin Štefan * 1907 Slov. Konjice
 Bogatin Viktor * 1917
 Bogina Miha, Stare Slemene t 1944-1945
 Boh Ludvik-Stane * 1921 Dolenje Laze

Boh Stanko * 1923 Regrča vas
 Bohinec Janez * 1912 Zalog pri Cerkljah f 1944 Koroška
 Bohte Jože * 1884 Stopiče f 1944 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Boldan Jože-Silni * 1915 Višnje
 Bolha Ivan, Pesje
 Borovinšek Vlado * 1920 Zavrč
 Borovnik Jošt * 1919 Kozjak f 1944-1945 Pesek na Pohoiu
 Borovnik Leopold * 1912 Paški Kozjak
 Borovnik Miha * 1908 Dobrna
 Borovšek Rudolf* 1907 Gabrke f 1944 Letuš
 Borštnar Karei * 1906 Stopnik t po osvoboditvi
 Bosnar Franc-Breza * 1900 Čatež ob Savi t 1944 Luče
 Boš Andrej * 1904 Gostavlj
 Bošnjak Ignac-Brko * 1919 Slov. Gradec f po osvoboditvi
 Bovha Ivan * 1910 Pesje f po osvoboditvi
 Božič Ivan-Jovo * 1923 Ljubljana
 Božič Rudolf * 1909 Topolšica
 Bračič Alojz * 1909 Krvjek
 Bračič Alojz * 1912 Paka pri Velenju t 1945 Celje
 Bračič Franjo * 1912 Jernej pri Ločah t 1945 Konjice
 Bračič Miha * 1926 Strmec
 Bračun Franc * 1927 Šentjur pri Celju
 Bradošević Valči * 1928 Brnica
 Brajlj Franc * 1920 Strane
 Bratina Ernest * 1925 Zadobrova 56, Škofja vas
 Bratina Ivan * 1928 Zadobrova, Škofja vas
 Bratina Tone (učitelj) t 1944 Kozjansko
 Brdev Jože * 1912 Andraž nad Polzelo
 Brdnik Franc * 1911 Konovo
 Brdnik Ivan * 1915 Konovo
 Brečko Miha * 1921 Sv. Lenart pri Laškem t 1945 Zrenjanin
 Bregar Jože-Ciril * 1924 Tomažja vas t 1945 Mlake
 Brejc Franc * 1908 Tržič
 Brejc Ivan * 1909 Vel. Lašče f 1944 Luče
 Brenar Franc * 1915 Hrastnik
 Brezlan Anton * 1914 Škale
 Breznik Feliks * 1928 Marija v Brezju
 Breznik Ivan, Skorno
 Breznik Jože * 1926 Krnica
 Breznik Marija, por. Čivnik * 1923 Kotlje
 Breznik Martin * 1917 Šmartno ob Dreti t 1944
 Breznikar Franc * 1910 Prebold
 Breznikar Jože
 Brezočnik Franc * 1906 Lovrenc na Pohorju
 Brezočnik Jože * 1900 Lovrenc na Pohorju f po osvoboditvi
 Brezovnik Franc * 1928 Šmartno ob Dreti
 Brezovšek Alojz * 1912 Gornji Grad
 Brezovšek Alojz * 1920 Hrastnik f 1944 Luče
 Brezovšek Stanislav-Miha * 1922 Klenovo
 Brežnik Alojz, Brezova t po osvoboditvi

Brežnik Franc * 1909 Medlog t po osvoboditvi
 Brglez Alojz * 1920 Šentvid nad Zavodnjami
 Brglez Anton * 1914 Škale
 Brglez Ivan * 1915 Bezina f 1944 Bele Vode
 Brglez Matija * 1924 lije pri Rog. Slatini t 1944 Grobelno
 Brglez Miha * 1912 Kavče
 Brglez Rafael * 1922 Floijan pri Gor. Gradu
 Brglez Slavko * 1920 Šalek
 Brinovec Anton * 1902 Gotovlje f po osvoboditvi
 Brišnik Ivan * 1924 Lokovica t po osvoboditvi
 Brišnik Ivan-Anza * 1928 Lokovica
 Brišnik Martin * 1912 Pesje t 1944 Podvelka
 Brišnik Viktor * 1922 Prekopa
 Britovšek Alojz * 1910 Pongrac 60
 Britovšek Franc * 1920 St. Britz
 Britovšek Rudi * 1923 Topolšica
 Brložnik Martin * 1909 Sv. Florjan pri Šoštanju f po osvoboditvi
 Brodnik Ivan * 1912 Družmije
 Brošnik Fran * 1914 Gmajna, Slovenj Gradec
 Brtoncel Janez * 1900 Lajše
 Brunet Ivan * 1907 Ljubno ob Savinji t po osvoboditvi
 Brunskole Boris * 1923 Semič
 Brunšek Anton * 1910 Andraž nad Polzelo t 1945 Kojzak
 Brunšek Štefan * 1903 Andraž nad Polzelo f 1944-1945
 Brvar Janez * 1920 Izlake
 Buchmeister Gabrijel * 1911 Zg. Kungota 57
 Bučar Albin * 1927 Studence
 Bučar Vinko * 1921 Ponikva
 Bučej Rudolf * 1909 Liboje t po osvoboditvi
 Buga Ivan, Vinska oblast SSSR
 Buh Rudolf* 1909 Zadobje, Škofja Loka
 Buhar Tomaž * 1927 Ribnica na Pohorju
 Buher Franciška-Fanika, por. Zapečnik * 1928 Ribnica na Pohorju
 Bukovec Franc * 1913 Mačkovec f 1944 Resnik
 Bukovec Ivo * 1921
 Bukovnik Ivan * 1911 Vrhovlje
 Bukovšek Jože
 Bulskio Karei * 1924 Litva
 Burger Andrej-Vojko * 1913 Borberck
 Burger Viktor * 1908 Dobrovlje
 Buija Ivan * 11907 Šmiklavž 41 t 1944 Tuhinj
 Burja Srečko * 1924 Črnomelj t 1945 Sv. Lenart-Vrhe
 Buijan Franc * 1902 Zabukovica f 1945 Ljubno
 Burkeljca Danijel-Dane * 1923 Ljubljana f 1944 Šmihel
 Burnik Alojzij * 1922 Smlednik f 1944 Rastovka
 Cajzek Janez * 1927 Stojno selo
 Camlek Edvard * 1914 Podkraj pri Velenju t 1945 Mežica
 Camlek Karei * 1917 Podkraj pri Velenju
 Camlek Rudi * 1919 Podkraj pri Velenju t po osvoboditvi
 Capuder Ivan * 1911 Črna na Koroškem

Cecchi Igino * 1906 Sonata Fiora
 Cej Leopold * 1907 Loka pri Gorici
 Celcer Leopold * 1920 Limbuš
 Celin Jože * 1911 Kuteževo
 Celinšek Ivan * 1912 Luče ob Savinji
 Cencelj Ivan * 1918 Zg. Tuhinj f po osvoboditvi
 Cencelj Ivan * 1907 Johandol f 1944 Zaplana
 Cenčič Jože-Cene * 1920 Rudnik t po osvoboditvi
 Cene Feliks, delavec
 Centrih Viljem * 1909 Trbovlje t 1944 Crnivec
 Cepek Anton f 1944 Graška Gora
 Cepin Ivan-Leon * 1913 Ljubljana t 1944 Hudi Vrh
 Cepuš Viktor * 1901 Fram
 Cerar Alojz * 1921 Peče
 Cerar Janko-Hanži * 1926 Krašnja
 Cerar Jože * 1908 Zabukovica f 1944 Menina planina
 Cerar Miha * 1915 Dob pri Domžalah
 Cerar Stanko * 1925 Stegne pri Moravčah
 Cerenjak Ferdo * 1904, delavec t po osvoboditvi
 Cerkl Anton-Martin * 1907 Borovnica f po osvoboditvi
 Cerkovnik Rafael * 1922 Hrastovec t 1944 Luče
 Cestnik Alojz * 1907 Dolenja vas
 Cestnik Andrej * 1904 Trbovlje
 Cestnik dr. Ivan-Maijan * 1913 Tabor
 Cestnik Filip * 1905 Šentpavel t 1945 Čemšeniška planina
 Cestnik Franc * 1908 Špitalič 4 f po osvoboditvi
 Cestnik Ivan * 1928 Gornja vas
 Cestnik Marica, Mestinje t po osvoboditvi
 Cevzar Ivan * 1913 Lokovica t po osvoboditvi
 Cigale Jožef * 1904 Luče ob Savinji
 Cihelka Bogomil-Borut * 1912 Zagorje ob Savi
 Cilenšek Alojz * 1928 Zabukovica
 Cilenšek Martin * 1904 Gotovlje t 1944 Šmartno v Tuhinju
 Cimerman Ivan-Tomo * 1906 Ptuj t po osvoboditvi
 Ciril t 1944-1945 Nova Štifta 2
 Ciuha Janez-Silvo * 1925 Stranska vas
 Cizej Anton * 1910 Zgornje Roje t po osvoboditvi
 Cizej Franc * 1928 Griže
 Cokan Alojz * 1906 Studence
 Cokan Ernest * 1904 Šmartno pri Slov. Gradcu f po osvoboditvi
 Cokan Jožef * 1909 Št. Ilj
 Cokan Miha * 1927 Studence
 Cokan Vinko * 1910 Gotovlje
 Coklin Alojz * 1913 Radmije
 Comze Otmar * 1909 Ptuj t po osvoboditvi
 Cudrič Franc * 1913 Sv. Vid pri Vuzenici
 Cvelbar Anton * 1922 Obrije 8 t po osvoboditvi
 Cvelbar Viktor-Stane * 1922 Sela pri Šentjerneju
 Cvikel Ivan * 1913 Ptuj
 Cvikel Janko * 1928 Šentilj

Cvikl Stane * 1928 Hramše
 Čadej Ivanka-Ivanka * 1925 Lepa Njiva
 Čanč Jože * 1901 Plešivec f 1944-1945
 Čanč Karei * 1913 Škale
 Čas Franc * 1905 Sela pri Slov. Gradcu
 Čas Ivan * 1909 Ravne t 1944 Resnik
 Čas Leopold * 1915 Šalek f 1944 Kremen na Dolenjskem
 Čebela Alojz * 1906 Litija
 Čebul Ferdinand * 1909 Mislinja
 Čede Alojz-Sine * 1929 Petrovce
 Čeh Oswald * 1915
 Čekon Anton * 1926 Loke pri Moziiju
 Čekon Franc * 1910
 Čekon Ivan * 1916 Družmirje
 Čemas Mirko-Miko * 1910 Zilje f 1945
 Čepelnik Viktor * 1919 Metleče
 Čepin Bernard * 1925 Prebold
 Čepin Martin * 1921 Dovško 26 t 1945
 Čeplak Jožef * 1903 Otok, Gornji Grad f 1945
 Čerenak Josip * 1921 Dobrna
 Čerič Franc * 1917 Šmarje pri Jelšah
 Černčec Edvard-Edo * 1926 Maribor
 Černenšek Rudolf-Rudi * 1915 Zrkovci
 Černevšek Anton * 1924 Bočna t 1945 Koralpe
 Černevšek Jože Bočna 74 f 1944-1945
 Černezel Ivan-Joco * 1927 Zadrže
 Černič Anton * 1925 Metlika f 1944
 Černjak Ivan * 1912 Strmec
 Černko Jože * 1926 Lovrenc, Pohorje
 Četina Vinko-Franček * 1918 Podlog 53
 Čolnik Ferdo * 1914 Rašpoh
 Čremožnik Alojz * 1929 Gotovlje
 Čremožnik Ivan * 1906 Parižlje t 1945 Zg. Savinjska dolina
 Črenosnik Janez * 1900 Parižlje t 1945 Soštanj
 Črep Vinko-Vlado * 1914 Brdce nad Dobrno
 Črepinšek Ivan
 Črešnik Alojz * 1925 Vuzenica
 Čretnik Ivan * 1926 Šmartno pri Slov. Gradcu f 1945 Vače
 Čricevšek Franc * 1919 Okonina
 Črnigoj Lojze-Sokol * 1917 Col
 Črnko Franc * 1926 Krčevina pri Ptuj f 1944-1945 Pohorje
 Čučej Jožef* 1911 Lehen na Pohorju f 1944
 Čuden Ladislav * 1927 Rečica ob Paki t 1944 Čatež
 Čuješ Ivo * 1928 Štore 26
 Čurič Maks * 1929 Sv. Peter pri Mariboru
 Dabo Niko, Novalja t 1945 Šmiklavž
 Damjanovič Ivan * 1925 Hrvatska
 Danijel Stanislav * 1924 Rasenje, Litva
 Debelak Avgust * 1902 Braslovče f po osvoboditvi
 Debelak Ciril * 1920 Podkraj 19 t po osvoboditvi

Debelak Slavina * 1927 Maribor
 Debeljak Peter * 1902 Tenetiše t po osvoboditvi
 Deberšek Miroslav-Slavc * 1927 Velenje t po osvoboditvi
 Dečko Karei * 1912 Središče ob Dravi t 1944 Luče ob Savinji
 Dečman Kristina-Tatjana por. Lazarovski * 1924 Strmec
 Dedič Rudolf * 1923 Andraž nad Polzelo t 1944 Podvolovljek
 Delešjava Maks, Črna na Koroškem
 Dermol Franc * 1907 Družmirje + po osvoboditvi
 Dermol Jože * 1906 Lokovica
 Devetak Alojz * 1915 Vogrsko
 Dežman Janez-Janček * 1908 Lancovo
 Dime Alojz * 1911 Ihan
 Dime Ivan * 1906 Loka pri Mengšu
 Dimec Jože * 1920 Vojnik f 1945 Andraž nad Polzelo
 Ditinger Roman * 1900 Remšnik pri Radij ah
 Divjak Ivan * 1921 Zalog pri Šempetru t 1944 Otok pri Ložnici
 Dizmovič Milenko * 1926 Neradin f 1944 Resnik
 Djurašević
 Dobaj Ivan-Hanzek * 1914 Bezena
 Dobelšek Jožef * 1902 Trbovlje f 1944
 Dobnik Franc +1912 Škale
 Dobnik Frane t 1944 Celje
 Dobnik Jože * 1904 Ravne
 Dobnik Jože * 1912 Škale
 Dobnik Ludvik * 1927 Lokovica
 Dobnik Rudolf * 1926 Blanca
 Dobovičnik Ciril
 Dobovičnik Franc
 Dobovičnik Ivan * 1910
 Dobovičnik Jože * 1925 Parož
 Dobravec Franc-Janez * 1916 Podsreda
 Dodič Alojz * 1912 Brezovo Brdo
 Dolar Albin * 1922 Trbovlje t 1944 Kot na Pohorju
 Dolar Ludvik * 1913 Vel. Pirešica t po osvoboditvi
 Dolenc Viktor * 1928 Maribor
 Dolenc Vinko * 1902 Pijava Gorica f po osvoboditvi
 Dolinar Vinko * 1901 Zabukovica f po osvoboditvi
 Dolinšek Jože * 1892 Maribor
 Dolinšek Jože * 1914 Selnica ob Muri
 Dolinčar Alojz-Lojze * 1924 Šujica
 Dolničar Ivan-Janošek * 1921 Šujica
 Dolničar Matej
 Dolšek Ema, prof. Bizjak * 1926 Litija
 Dominko Zlata * 1925
 Donko Ivan * 1926 Vukovski Dol
 Dorbež Ivan-Bojan * 1915 Ljubljana t 1945 Slivno
 Dosedla Stanislav * 1923 Kasaze t po osvoboditvi
 Dotzauer Jože-Rado * 1914 Slivnica f 1945 Žitara vas
 Dovjak Dušan
 Dragar Anton-Ciril * 1923 Pokojišče t po osvoboditvi

Draksler Ignac * 1911 Slov. Konjice
 Draksler Ladislav * 1918 Hrastnik f 1945 Eibiswald
 Drame Rudolf* 1910 Ruše f 1944 Čemšeniška planina
 Dražnik Franc * 1923 Podkraj
 Drčar Danica * 1924 Beograd
 Drecun Lazar * 1898 Ulcinj f po osvoboditvi
 Drecun Veljko * 1922 Bar f 1945 Poljane
 Dremelj Anton-Ante * 1922 Bičje
 Drenovšek Ivan * 1927 Lovrenc na Dravskem polju
 Drev Alojz * 1907 Prelska t 1945
 Drev Franc * 1902 Slatina
 Drev Franc * 1912 Arnače
 Drev Jože * 1912 Prelska
 Drev Jože-Benjamin * 1917 Št. Janž
 Drev Maks * 1925 Andraž nad Polzelo f po osvoboditvi
 Drev Martin-Peter * 1913 Prelska
 Drev Rudolf * 1908 Prelska + 1945 Maribor
 Drev Stanko * 1921 Št. Janž pri Velenju f 1944 Lož
 Drev Valentin * 1912 Andraž nad Polzelo
 Drevenšek Jožef * 1927 Lovrenc na Dravskem polju f 1944
 Drgajner Alojz * 1910 Lokovina t po osvoboditvi
 Drinovec Vida * 1926 Stična
 Drnovšek Avgust-Jovo * 1924Trbovlje
 Drobež Anton * 1914 Limovce
 Drobnak Ožbald * 1904 Lesično
 Drobnič Ivan * 1913 Gorenja vas
 Drobnič Lado * 1923 Ribnica t 1945 Šmiklavž
 Drobnič Vinko * 1920 Sodražica f po osvoboditvi
 Drofenik Martin * 1906 Sv. Florjan pri Šoštanju
 Drolc Ivan * 1926 Gradišče vTuhinju f 1944 Rakitovec
 Drolc Janez * 1909 Vrhpolje
 Drolc Janez * 1905 Okrog 12 t 1944-1945 Jevnica
 Drolc Viktor-Erih * 1921 Trbovlje
 Drozg Vinko * 1915 Brezje pri Slov. Bistrici t po osvoboditvi
 Dušak Jakob * 1905 Celje t po osvoboditvi
 Dušič Mihael * 1912 Moije pri Framu f po osvoboditvi
 Dvorjak Anton * 1909 Mislinja t po osvoboditvi
 Džinkovič Janko, Ptuj
 Eberl Hugon * 1930 Maribor
 Ej Džujli Silvester * 1907 Litva
 Eijavec Alojz-Pastir * 1921 Mali Videm
 Ermenec Ivan * 1910 Floižan 2
 Es Ludvik * 1911 Silova f 1944 Razbojje
 Fajdiga Zdravko-Slavko * 1928 Lepa Njiva
 Fajmot Jože, delavec t po osvoboditvi
 Fale Jakob * 1919 Dol 21, Gornji Grad
 Fanik Vladimir * 1919 Moskva f 1945 Velikovec
 Farčnik Ivan-Buč, Prekopa + 1945 Žitara vas
 Feguš Anton * 1916 Podlehnik f po osvoboditvi
 Fekonja Pavia, por. Modrijan * 1926 Dobrova

Feie Ivan-Gabrijel * 1906 Sava
Felicijan Ivan * 1910 Socka f po osvoboditvi
Ferenčak Edmund-Selan * 1917 Zadar f po osvoboditvi
Ferjuc Ivan * 1904 Sladka Gora
Ferlič Anton * 1902 Sp. Duplek
Ferlinc Jakob * 1898 Poljčane f po osvoboditvi
Fers Franc * 1921 Pobrežje pri Ptuj
Feržan Jože * 1921 Podgora
Feužer Ivan * 1931 Letuš
Fijavž Viktor * 1912 Stranice
Filej Blaž * 1906 Dramlje 15 t 1944
Filipčič Franc * 1912 Bizeljsko
Filipič Stanko * 1927 Vogričevci
Filipovič Franjo-Ante * 1907 Sinj
Fine Anton-Toni * 1921 Škofljica
Finci Gina * 1918 Sarajevo
Fink Marjan * 1926 Novo mesto
Fistrič Ivan * 1917 Žalec t po osvoboditvi
Fišbaher Edi * 1913 Žalec t 1945 Celje
Fišer Ivica * 1925 Predlog Žalec
Fišer Jakob * 1898 Luče
Florjanc Andrej * 1926 Ločica
Florjanc Vinko * 1927 Griže
Floijančič Anton * 1908 Gotovlje t po osvoboditvi
Floijančič Jernej * 1902 Prebold
Folmajer Anton * 1912 Remšnik pri Radljah
Forštner Franc * 1928 Gorica pri Šmartnem
Forštner Ivan * 1926 Studence f 1945
Forštner Jakob * 1922 t po osvoboditvi
Forštner Martin-Rafko * 1912 Ravne pri Šoštanju t po osvoboditvi
Fožir Anton * 1912 Rečica ob Savinji t po osvoboditvi
Frajle Jože * 1925 Trbovlje
France Slavko * 1927 Velenje
Francelj Adolf * 1909 Ponikve 58 t po osvoboditvi
Frangež Alojz * 1913 Bohova 40
Frank Matija * 1922 Veščica pri Ljutomeru
Fras Stanko * 1921 Dobrovce
Frece Martin
Friškovec Adolf * 1910 Škale
Friškovec Franc * 1908 Škale
Friškovec Jože * 1915 Bevče
Friškovec Leopold * 1914 Lokovica
Frlan Ivan * 1924 Veloh
Fuks Benjamin * 1903 Šoštanj
Funtek Franc * 1921 Podvolovljek 5
Funtek Janez * 1911 Podvolovljek 5
Funtek Jože * 1917 Podvolovljek 5 t 1944 Kurja vas
Funtek Kristl * 1925 Podvolovljek 5 t 1944 Graška Gora
Gaber Jože * 1917 Brezje pri Mozirju t po osvoboditvi
Gaber Pavla * 1913 Završe t po osvoboditvi

Gaberšek Julij * 1928 Zabukovica
 Gaberšek Martin * 1907 Dobrič t po osvoboditvi
 Gajšek Leopold * 1914
 Gajšek Maks * 1920 Laporje
 Galič Marjan * 1914 Reka (Rijeka)
 Galjot Slavko-Ljubljčan * 1927 Ljubljana
 Galuf Stanislav * 1926 Uniše
 Gamza Otmar * 1909 Mestni Vrh pri Ptuj
 Ganoni Vid-Vide * 1926 Zapotok pri Kureščku
 Garafoj Franc-Garafoj * 1921 Vrhnika t po osvoboditvi
 Garašič Stjepan
 Garb Ludvik * 1903 Orliča pri Radljah t 1945 Celje
 Garb Milan, Lovrenc na Pohorju
 Gaser Jože * 1917 Mozije
 Gašparič Karl * 1905 Moste
 Gašperut Jože * 1908 Šentjanž
 Geč Franc-Bojan * 1926 Zamušani pri Ptuj
 Gerbec Ivan-Slovan * 1926 Dobla f 1944 Kolovec
 Germadnik Avgust * 1925 Šempeter f 1944 Letuš
 Germadnik Jože * 1925 Stara vas f 1945
 Germič Jože * 1906
 Geršak Maks-Juri * 1914 Bohum, Creta
 Gjerkeš Rezika * 1927 Razbojje
 Gladnik Ivan * 1913 Rožna dolina pri Celju
 Glasenčnik Anton * 1907 Slov. Gradec
 Glazer Jože-Tarzan * 1921 Prepolje, Starše
 Glinšek Ferdinand * 1903 Ložnica pri Arnačah f po osvoboditvi
 Glinšek Franc * 1928 Škale
 Glinšek Franc * 1929 Šmartno v Rožni dolini
 Glinšek Janko * 1927 t po osvoboditvi
 Glojek Anton
 Gluhak Vinko * 1928 Zagorje ob Savi t 1945 Šentjanž
 Glušič Emil, Pirešica
 Glušič Ivan * 1911 Andraž nad Polzelo
 Gočnik Ferdo * 1909 Stari trg pri Slov. Gradcu
 Godec Alojz * 1912 Vinaije
 Godec Anton-Tomaž * 1913 Jevnica
 Godec Franc-Vlado * 1924 Sv. Florjan pri Šoštanju
 Godec Martin * 1923 Sv. Florjan pri Šoštanju f po osvoboditvi
 Godler Vlado * 1921 Šentlenart pri Brežicah
 Gogale Janez * 1925 Soteska pri Moziju
 Goličnik Jože * 1909 Šmihel nad Mozijem f 1945 Stična vas
 Goličnik Vinko-Gaber * 1913 t po osvoboditvi
 Golob Albin * 1926 Podvolovljek f 1944-1945
 Golob Anton * 1914 Gozd 34 pri Kamniku
 Golob Avgust * 1927 Socka
 Golob Franc-Januš * 1913 Virmaše t po osvoboditvi
 Golob Ivan * 1924 Gozd 34 pri Kamniku f 1944 bolnišnica
 Golob Jože * 1927 Nova Štifta
 Golob Jože * 1924 Podvolovljek f po osvoboditvi

Golob Jože * 1912 Gradišče f 1944 Razborje
 Golob Miha * 1928 Dobrna
 Golob Silvester * 1908 Solcava
 Golobič Anton * 1923 Štrekljevec f 1944 Šmihel
 Golobič Štefan * 1930 Ormož
 Golobinjek Jože * 1911 Gabrke 59
 Gologranc Anton-Maks * 1922 Šentjanž pri Pamečah
 Goltes Marija * 1924 Slov. Bistrica t 1945
 Goltnik Ivan * 1913 Topolšica f 1944 Slov. Konjice
 Goltnik Ivan-Marko * 1920 Bevče t po osvoboditvi
 Goltnik Jože * 1919 Bevče
 Goltnik Jože-Ludvik * 1912 Bevče t 1944 Volovjek
 Goltnik Miha * 1921 Bevče
 Gomilšek Bogoljub * 1920 Poljčane
 Gonza Otmar * 1909 Nova vas pri Ptuj
 Gorenak Matija, Zreče
 Gorenšek Jože * 1903 Dol pod Gojko f po osvoboditvi
 Gorenšek Konrad-Franc * 1899 Stročica 21 f po osvoboditvi
 Gojčub Slavko * 1909 Trbovlje
 Gorogranc Ignac * 1924 Sp. Razbor f 1945 Šentvid pri Zavodnju
 Goropečnik Blaž * 1912 Podgorica f 1944 Snežnik
 Goršek Anton * 1923 Trbovlje f 1945 Lemperk
 Goršek Gregor * 1915 Bevče
 Goršek Jernej * 1904 Ravne
 Goršek Jože, Gotovlje t po osvoboditvi
 Goršek Valentin * 1914 Ravne pri Šoštanju
 Gosjak Berti * 1920 Lovrenc na Pohorju
 Gostečnik Albert * 1908 Podgora f po osvoboditvi
 Gostečnik Franc * 1925 Velenje
 Gostečnik Štefka * 1925 Šentvid nad Zavodnjami
 Gostenčnik Ernest * 1919 Maribor t po osvoboditvi
 Gostič Anton * 1914 Prevoje
 Gošnjak Albin * 1907 Oplotnica
 Grabar Viktor * 1906 Dol. Knegec, Varaždin t po osvoboditvi
 Graber Karl * 1909 Lajžič, Zg. Kungota
 Grabnar Albin * 1911 Čolnšče + 1944 Pohorje
 Grabnar Franc * 1909 Pesje f po osvoboditvi
 Grabnar Leopold * 1913 Zavrstnik
 Grabnar Stanislav * 1926 Šempeter
 Grabner Benedikt * 1920 Černeče pri Prevaljah t 1944 Resnik
 Grabner Franc * 1912 Podkraj pri Velenju t po osvoboditvi
 Grabner Ivan * 1927 Selo pri Vranskem
 Grabner Ivan * 1921 Črna na Koroškem
 Grabner Rudolf* 1909 Sele pri Slov. Gradcu f 1945
 Gračner Ivan f 1945 Sv. Lenat-Vrhe
 Gračner Rudolf* 1925 Presečno
 Gradišek Avgust * 1909 Dragučova t po osvoboditvi
 Grafonar Konrad * 1903 Duplek
 Grahek Jože * 1903 Brinje pri Ljubljani
 Granda Ljubo * 1924 Studenci

Grazer Jože * 1903 Laze pri Velenju
 Grdev Stane * 1918 Gorenje Ponikve
 Grdev Valentin * 1906 Pavzca
 Grdina Anton-Ilija * 1923 Breg pri Borovnici f 1944 Blagovlca
 Grebelj Franc * 1909 Mislinja
 Grebenšek Ciril * 1921 Velenje
 Grebenšek Jernej * 1927 Plešivec
 Grebenšek Jože * 1913 Kavče 43
 Gregorič Franc * 1925 Sodražica t 1944 Solčava
 Gregorin Ivan * 1910 Ihan
 Gregorin Tine * 1912 Ihan
 Grejan Avgust * 1918 Kavče t 1944 Šmartno ob Paki
 Grejan Karl * 1924 Kavče
 Grenko Ivan * 1926 Braslovče t po osvoboditvi
 Grašek Jaka * 1914 Gotovlje
 Grešovnik Ivan * 1919 Podgorje t 1944 Resnik
 Grgič Silvo-Šimen * 1925 Ljubljana
 Gričar Alojz * 1902 Vrhpolje ri Kamniku
 Gričar Anton * 1920 Laze f 1944 Huda Luknja
 Gričar Ivan
 Gričnik Avgust * 1922 Koritno
 Gril Franc * 1925 Laze pri Velenju
 Gril Ivan-Savo * 1927 Šentilj pri Velenju
 Gril Jože * 1926 Janškovo selo
 Gril Mihael * 1916 Laze f 1945 Kolovrat
 Grilc Anton * 1928 Dobrava pri Krškem
 Grilc Miha * 1920 Apno, Kranj
 Grilec Ludvik * 1911 Ivenca f 1944 Graška Gora
 Grm Alojz * 1904 Pongrac
 Grm Anton-Rajko * 1913 Lipa pri Frankolovem
 Grm Jože * 1904 Bevče f po osvoboditvi
 Grm Jože * 1906 Šmartno na Pohorju
 Grmič Jošt * 1909 Kozjak
 Grobelnik Anton * 1908 Cirkovec
 Grobelnik Franc * 1910 Luče ob Savinji
 Grobelnik Ivan * 1918 Stara vas t 1944 Razbor
 Grobelnik Ivan-Oto * 1926 Šmartno v Rožni dolini
 Groblar Mirko-Džoli * 1921 Trbovlje
 Grobevšek Janez * 1920 Bistrica pri Trzinu f po osvoboditvi
 Gromodnik Jože * 1925 Stara vas, Velenje
 Gros Albert * 1913 Mislinja
 Gros Jernej * 1908 Mislinja t po osvoboditvi
 Gros Jožef * 1905 Mislinja t po osvoboditvi
 Grosek Karl * 1920 Loče pri Konjicah
 Grošel Julij * 1914 Žiri
 Grošl Jakob * 1900 Ilovica 12 pri Vojniku f po osvoboditvi
 Gršič Janez-Ivan * 1923 Suhor
 Grubelnik Jože * 1920 Hud Kot
 Grubelnik Ludvik * Jančevski Vrh f 1944-1945 Savinjska dolina
 Gruden Franc-Svejk * Ribnica na Dol. t po osvoboditvi

Gruden Rudolf * 1920 Mala vas + 1945 Trst
 Grudnik Ivan * 1926 Nova Štifta f po osvoboditvi
 Gselman Vladimir-Marko * 1927 Fala t po osvoboditvi
 Gujznik Franc * 1915 Oplotnica
 Guna Justin Kisovec 47
 Habe Jakob * 1928 Dobrna
 Habič Ančka-Malenska Ančka, por. Pervanje * 1921 Podlipoglav
 Habjan Stanko-Kambič * 1915 Rajndol f 1945 Zlato Polje
 Hace Anton * 1925 Loče pri Poljčanah f 1944-1945
 Hadžič dr. Milorad * 1900 Kragujevac
 Hajnšek Jožef * lije 35, Rog. Slatina f 1944-1945
 Halužan Ignac * 1909 Tržič t 1945 Dalmacija
 Harašič Stepan * 1924 Štakorovac
 Harnik Ciril * 1908 Ribnica na Pohorju
 Hartman Ferdo * 1912 Šmartno pri Slov. Gradcu t 1944 Golavabuka
 Hartman Ivan * 1928 Lovrenc na Pohorju
 Hasle Štefan * 1903 Podvin pri Polzeli 5
 Hauptman Ernest * 1920 Dol pri Hrastniku
 Hauptman Gvido-Lado * 1924 Trbovlje
 Hedel Franc
 Hercog Mirko * 1923 Poljčane
 Herček Tinka * 1923 Sv. Lovrenc
 Herdaus Ana-Ančka, por. Skerlovnik * 1924 razumnik Maribor
 Herg Andrej-Rado * 1906 Središče ob Dravi + 1945 Andraž
 Herman Viktor * 1925 Litija
 Herodeš Jože-Kovač * 1906 Gornja vas, Prebold t po osvoboditvi
 Hlade Ožbolt * 1907 Lovrenc, Maribor
 Hladin Franc * 1910 Pesje
 Hladnik Milan * 1919 Pesje
 Hleb Anton * 1908 Kavče
 Hleb Antonija-Tončka * 1925 Zavodnje
 Hlebš Alojzij * 1911 Križe pri Tržiču t po osvoboditvi
 Hliš Alojz * 1928, delavec
 Hlupič Stanko * 1917 Vinagora, Pregrada f 1944-1945 Ostri vrh
 Hočevar Janez * 1924 Buč 9 t po osvoboditvi
 Hojan Franc * 1919 Velenje
 Hojan Stane * 1916 Velenje
 Hojnik Anton * 1925 Zadobrova 66
 Hojnik Franjo-Milan * 1923 Trnovlje
 Holcar Franc * 1929 Maribor
 Horvat Drago-Niko * 1916 Kamnica pri Mariboru
 Horvat Ignac-Imre * 1905 Ljubljana t po osvoboditvi
 Horvat Miran * 1928 Središče ob Dravi
 Horvat Rafael * 1913 Dogoše t po osvoboditvi
 Hostnik Mirko * 1924 f 1944 Črnivec
 Hrastar Kristina * 1903 Lovrenc na Pohorju
 Hrastnik Franc * 1913 Družmirje t 1944 Velika Kopa
 Hrastnik Franc * 1920 Skorno f 1945 Ljubno
 Hrastnik Franc-Tone * 1923 Topolšica
 Hrastnik Marija * 1928 Topolšica

Hrastnik Martin * 1924 Ravne pri Šoštanju
 Hrastnik Vncenc * 1917 Gabrke f 1944 Krašnja
 Hren Ivan + po osvoboditvi
 Hren Ivan-Minerc * 1919 Kungota pri Ptuj
 Hribar Anton * 1906 Selo pri Ihanu
 Hribar Anton * 1913 Marija Reka
 Hribar Frane-Andrej * 1906 Selo pri Ihanu t 1944 Razbor
 Hribar Franc-Lovro * 1921, delavec
 Hribar Ivan * 1913 Marija Reka 65
 Hribar Jože * 1908 Buč 7
 Hribar Rudolf* 1915 Ihan
 Hribernik Blaž * 1922 Zlogona vas t 1944 Gor. Savinjska Dolina
 Hribernik Jožef * 1900 Markečica
 Hriberšek Andrej * 1910 Andraž nad Polzelo
 Hriberšek Anton * 1911 Topolšica
 Hriberšek Ciril * 1927 Paški Kozjak t po osvoboditvi
 Hriberšek Friderik * 1912 Št. Bric t 1944 Letuš
 Hriberšek Ivan * 1918 Šentpeter ob Savinji f po osvoboditvi
 Hriberšek Ivan * 1923 Gorica pri Smartnem
 Hriberšek Ivan * 1925
 Hriberšek Mihael * 1919 Ravne pri Šoštanju t 1944 Resnik
 Hriberšek Mirko * 1921 Slovenj Gradec
 Hriberšek Rudolf * 1925 Ravne pri Šoštanju
 Hrovat Franc * 1927 Podvin pri Polzeli f 1945
 Hrovat Jože * 1911 Laze t 1944 Razborje
 Hrovat Jože-Štefan * 1924 Šentilj pri Velenju
 Hrovat Ludvik * 1926 Šentilj pri Velenju
 Hrustelj Franc * 1928 Laze 42
 Hrustelj Ivan * 1917 Kozjek pri Dobrni 30 t po osvoboditvi
 Hrustelj Jože-Janez * 1925 Podkraj
 Hrustov Jože * 1925 Šentilj pri Velenju
 Hrušlof Jože * 1923 Šentilj pri Velenju
 Hrušovar Viktor-Zmago * 1924 Zabukovica
 Hrvat Franc * 1909 Skoke pri Mariboru
 Hudales Martin * 1928 Slov. Konjice
 Hudales Stanko * 1928 Velenje
 Hudej Ivan * 1905 Sp. Razbor
 Hudej Jernej * 1907 Sp. Razbor
 Hudobreznik Anton * 1914 Škale t po osvoboditvi
 Hudobreznik Jože * 1914 Pesje t po osvoboditvi
 Hudolist Bernard * 1926 Podgorje
 Hodorovac Ivan, Kočevje pri Črnomlju
 Houdurnik Ferdo * 1919 Kavče
 Houdurnik Jernej * 1898 Ravne pri Šoštanju
 Houdurnik Jože * 1926 Ravne na Koroškem t 1944 Bele Vode
 Houdurnik Matevž-Mato * 1912 Andraž nad Polzelo t po osvoboditvi
 Hudovernik Anton * 1927 Šentilj
 Hugonjič Frane, Družmirje
 Hvala Viktor * 1920 Griže
 Iko vic Silvester * 1907 Solčava

Ikovič Konrad * 1919 Solcava f po osvoboditvi
 Ilijaš Stanko-Gašper * 1926 Liboje
 Imperi Rudi, Skorno
 Irman Franc * 1907 Radomlje f 1945 Smuči Dol
 Iršič Franc * 1928
 Iršič Ivo * 1921 Ribnica na Pohorju
 Iršič Janez * 1901 Vitanje f po osvoboditvi
 Iršič Vlado-Zmago * 1924 Maribor
 Iskrač Anton * 1922 Kamna Gora
 Ivančič Albert-Nace * 1912 Celje t po osvoboditvi
 Ivančič Anton * 1924 Šmartno na Pohorju
 Ivančič Verica-Anja * 1922 Kog
 Ivančič Slavko-Basač * 1925 Male Loče
 Ivlič Franc * 1912 Slov. Bistrica
 Ivnik Karel * 1914 Kisovec, Zagorje t po osvoboditvi
 Jablanšek Franc * 1914 Lipje
 Jablanšek Franc * 1915 Lipje
 Jager Alojz-Kruhar * 1925 Orle
 Jager Marjan-Risek * 1927 Ljubljana-Galjevica f 1990 Ljubljana
 Jagodič Bogo-Tomo * 1921 Brestanica
 Jaklič Anton * 1922 Zemelj
 Jakob Franc * 1907 Trbonje 2 t 1944-1945
 Jakob Karel * 1924 Dol pod Gojko
 Jakob Pavel * 1920 Dol pod Gojko
 Jakop Albin * 1925 Vitanje f 1961 Maribor
 Jakopič Jernej-Stane * 1926 Brezje pri Ločah
 Jakopin Anton * 1924 Rače t po osvoboditvi
 Jakovčič Miha * 1923 Cerkevšče 24 f 1943
 Jakša Angela-Olga, por. Markovič * 1922 Brezovica pri Črmošnjicah f po osvoboditvi
 Jakša Franc * 1924 Gor. Dobravice f 1944 Krajno Brdo
 Jamnik Anton * 1928 Zg. Slemene
 Jamnikar Ivan * 1908 Vinska Gorica + po osvoboditvi#
 Jamnikar Ivo * 1925 Šentilj pri Velenju
 Jamnikar Martin * 1929 Laze f 1945 Vrh pri Mlinšah
 Jamnikar Stanko * 1927 Šentilj pri Velenju
 Jamnikar Vinko * 1920 Vinska Gorica
 Jamnišek Ludvik * 1913 Vinska Gorica
 Jamnišek Vinko * 1927 Čreškova t 1944 Letuš
 Jan Alojz * 1917 f po osvoboditvi
 Jan Franc * 1908 Škale 104 t po osvoboditvi
 Jan Ivan * 1920 Bevče f 1945 Bevče pri Velenju
 Jan Jože * 1920 Škale
 Jan Miha-Jurij * 1918 Škale 14 t po osvoboditvi
 Jan Rudolf * 1927 Kavče t 1944 Letuš
 Jan Stanko * 1904 Škale t 1944-1945 Zg. Savinjska dolina
 Jančar Stanislav-Stane * 1924 Strletje
 Jančič Albin-Čink * 1925 Zg. Neganje
 Jančič Franc * 1898 Mišji Dol t po osvoboditvi
 Janež Engelbert * 1907 Dravograd

Janežić Alojz * 1927 Velenje
 Janežić Egidij * 1900 Šentilj f po osvoboditvi
 Janežić Franc * 1913 Žerovnica
 Janežić Gabrijel * 1915 Šentilj pri Velenju t 1944 Letuš
 Janežić Marija-Marica, por. Kopše * 1927 Jurij ob Pesnici
 Januš Vinko * 1927 Domžale
 Janžek Martin * 1915 Maribor
 Jare Franc-Čuk * 1899 Ljubljana
 Jaušovec Frane * 1913
 Javornik Anton * 1917 Pesje
 Javornik Feliks * 1908 Kefflach
 Javornik Frane * 1926 Kebelj
 Javornik Jakob-Roman * 1920 Pesje
 Jegrišnik Karei * 1907 Liboje t po osvoboditvi
 Jelen Alojz * 1903 Studence + po osvoboditvi
 Jelen Anton * 1927 Kale 11, Gor. Ponikva
 Jelen Frane * 1911 Studence
 Jelen Franc * 1910 Kale, Gor. Ponikva f 1944 Ribnica na Pohorju
 Jelen Frane * 1913 Črešnjice t 1944 Ribnica na Pohorju
 Jelen Ivan * 1926 Andraž t 1945 Brezovica
 Jelen Ivan * 1927 Ponikva
 Jelen Ivan-Jelenček * 1925 Laze 9 t po osvoboditvi
 Jelen Ivan-Jovan * 1917 Kale f po osvoboditvi
 Jelen Miha * 1928 Sp. Ponikva f po osvoboditvi
 Jelen Viktor * 1909 Višnja vas
 Jelen Vincenc * 1898 Zg. Ponikva
 Jelen Vinko * 1921 Andraž nad Polzelo
 Jelenko Anton * 1905 Gor. Dolič t po osvoboditvi
 Jelenko Frane * 1912 Loška Gora
 Jelenko Franc * 1911 Konjiška vas t po osvoboditvi
 Jelovšek Frane * 1908 Polzela t po osvoboditvi
 Jelovšek Ivan * 1906 Orova vas
 Jelšnik Anton * 1908 Lenart pri Gornjem Gradu f 1944
 Jemec Franc-Krpan * 1921 Senožeti
 Jemec Franc-Niko * 1914 Dol pri Ljubljani t 1945 Koroška
 Jenčič Drago * 1926 Vuhred
 Jenkole Karei * 1903 Mavčiče
 Jenko Frane
 Jensterle Jože-Oskar * 1920 Sp. Danje t 1944
 Jenstrle Anton * 1926 Trbovlje
 Jeraj Alojz * 1910 Ljubno ob Savinji
 Jerič Frane * 1925 Podgojje
 Jerič Jože * 1926 Podgojje 16
 Jerič Jože-Martin * 1921 Podgojje f 1944 Graška Gora
 Jerič Karl * 1920 Podgojje
 Jerin Marjan-Maijan * 1914 Podčetrtek t po osvoboditvi
 Jerman Franc * 1906 Trbovlje
 Jernejc slavko * 1928 Gorica pri Celju
 Jesenek Anton * 1913 Dramlje 18
 Jeseničjiik Franc * 1913 Mislinja

Jesenovec Vinko * 1911 Sv. Jošt
Jesilunos Alfonz * 1925 Rusija
Ješelnik Anton * 1923 Stari Kot
Ješelnik Jakob-Jaka * 1911 Novi Kot f po osvoboditvi
Jevnišek Jože * 1909 Dobrna
Jevšenak Jakob * 1905 Kamna Gora f 1944-1945 Otiško Selo
Jezernik Anton * 1904 Solcava + po osvoboditvi
Jezernik Anton * 1905, delavec
Jezernik Frane * 1915
Jezernik Ivan * 1913 Podkraj
Jezernik Ivan-Matevž * 1927 Landek 17 t po osvoboditvi
Jezernik Jože * 1895 f po osvoboditvi
Jezernik Martin
Jezernik Rafael * 1906 Ponikva t po osvoboditvi
Jezernik Rafael * 1912 Silova
Jezernik Vinko-Pungrac * 1915 Ponikva
Jezovšek Franc * 1919 Šerovo t 1944 Blagovica
Jež Ivan-Boj * 1913 Prevalje f po osvoboditvi
Ježovnik Anton * 1919 Arnače 6
Jordan Andrej
Jordan František * 1922 Brno t po osvoboditvi
Jošt Franc * 1925 Prebold
Jošt Melhior * 1906 Gotovlje
Jošt Stanko * 1922 Petrovce
Jovan Bernard * 1926 Hramše
Jovan Franc * 1920 Lopatnik
Jovan Ivan * 1908 Črnova
Jovan Ivan * 1927 Črnova
Jovan Jernej * 1916 Trbovlje
Jovan Ljubo-Saša * 1922 Ljubljana
Jovan Martin * 1926 Lopatnik
Jovan Rudi * 1903 Črnova
Jug Amalija * 1921 Šempeter
Jug Ivan-Jaka * 1913 Štange
Jug Jože-Pepi * 1911 Žalec t 1945 Smučidol
Jug Karel-Darko * 1917 Mihojnice
Jurač Adolf * 1927 Črna na Koroškem
Jurančič Stane * 1923 Dobrovce
Jurašević Gabrijel * 1923 Kočani
Jurhar Ivan * 1903 Marija Reka
Jurjevec Janez * 1915 Varpolje t po osvoboditvi
Jurko Alojz * 1928 Lopatnik t 1944 Skomarje
Jurko Avgust * 1928 Lopatnik f 1944 Dolenjska
Jurko Jože * 1911 Ravne pri Šoštanju
Jurko Stane * 1926 Dobrna
Juršnik Antonija-Zvonka, por. Lušenc * 1926 Slov. Bistrica
Justinek Miha * 1914 Gladomes
Juvan Franc * 1912 Topolšica
Kac Avgust
Kac Franc * 1923 Laporje 34

Kac Ivan-Mali * 1925 Tomaška vas f po osvoboditvi
 Kadunc Alojz-Slavc * 1922 Sela pri Šmarju f 1944 Srebotno
 Kajba Ernest * 1913 Mrčna Sela f 1945 Frankolovo
 Kajtner Ivan * 1908 Razbor
 Kaker Anton-Ložekarski Tone * 1912 Krniški Vrh t 1945 Dolenjska
 Kaker Ivan * 1926 Planina
 Kaker Jakob * 1925 Tirosek
 Kaker Jože * 1913 Krnica f 1944 Turiška vas
 Kalšek Mihael * 1909 Podvin f 1945 Šentandraž
 Kamenšek Rudolf * 1924 Čermožiše, Žetale f 1944 Primož
 Kamnik Ivan * 1917 Globasnica t 1945 Podvolovljek
 Kamnik Ludvik * 1911 Slovenj Gradec
 Kamnik Peter
 Kampjut Danilo * 1910 Trst f 1944 Štajerska
 Kampuš Jakob * 1918 Hercegovščak f 1945 Dobravina
 Kamšek Franc * 1928 Vinska Gorica
 Kancler Franc * 1916 Zg. Polskava
 Kankler Ivan * 1912 Lapoije
 Kanonovič Aleksej-Bej * 1913 Čerkasa, Ukrajina f 1944 Tuhinjska dolina
 Kaplan Franc * 1915 Zagreb
 Kapun Jože-Josip * 1910 Zg. Duplek f po osvoboditvi
 Karner Ivan * 1918 Šmartno
 Kartavt Niko * 1926 Rusija Kasenova + po osvoboditvi
 Kasjak Adalbert-Vojko * 1910 Lovrenc na Poh t po osvoboditvi
 Kastelic Franc * 1916 f po osvoboditvi
 Kastelic Miro-Jovo * 1928 Trbovlje
 Kašnik Mirko-Kos * 1916 Vrba, Kamnik
 Kaučević Vili * 1924
 Kavčič Alojz * 1928 Landek f po osvoboditvi
 Kavčič Franc * 1901 Trzin
 Kavčič Ivan * 1911 Zavodnje f 1944-1945 Savinjska dolina
 Kavnik Ferdo * 1908 Šmartno ob Dreti
 Kavnik Ludvik * 1911 Slovenj Gradec
 Kerin Stane * 1924 Leskovec pri Krškem
 Kermat Ivan * 1927 Brestrnica
 Kern Ivan * 1923 Primskovo pri Kranju f 1944 Kozje
 Kern Janez * 1905 Letenice + po osvoboditvi
 Kernič Jože-Rado * 1926 Šmartno
 Keršič Anton * 1928 Zg. Polskava f 1944 Kot nad Oplotnico
 Kic Marija-Tončka * 1924 Korita, Dobrnič f 1944 Ljubno ob Savinji
 Kidrič Karei * 1923 Sp. Sečovo f 1945
 Kindertec Nikolaj * 1925 Kremenčok
 Kink Viktor-Očka * 1907 Ljubljana f po osvoboditvi
 Kiruhi Štefan * 1922 Kojbulj
 Kladnik Peter-Drago * 1924 Palovče
 Klajnšek Fanika-Draga * 1927 Podgora
 Klajnšek Jože-Ljubo * 1920 Kamen
 Klajnšek Stanislav * 1924 Črna pri Kamniku
 Klajšek Franc * 1915 Gavce
 Klančnik Avgust * 1904 Liboje f po osvoboditvi

Klančnik Franc * 1910 Šmartno ob Paki
 Klančnik Ivan * 1924 Lokovica t 1944 Šmihel
 Klančnik Ivan * 1917 Šmartno ob Paki
 Klančnik Leopold * 1912 Gabrke
 Klančnik Stane * 1927 Šoštanj
 Klander Andrej * 1913 Sp. Otok pri Radovljici
 Klavžar Anton * 1922 Bistrica ob Sotli
 Kiemen Stanko * 1924 Zagon pri Postojni
 Klemenc Anton * 1909 Mislinja
 Klemenc Franc * 1907 Ribnica
 Klemenc Ivan-Jurček * 1924 Zadvor
 Klemenc Lenart-Lukanja * 1906 Vel. Mislinja
 Klemenčič Leopold Zagorje ob Savi
 Klemenčič Rado * 1910 Tomaž pri Ormožu
 Klemše Jože * 1907 Poljane f po osvoboditvi
 Klep Ivan-Vnuk * 1910 Pobrežje
 Klepac Vilko * 1916 Negovac
 Klinec Dušan * 1921 Vipolže v Brdih
 Klobasa Jože * 1901 Videm
 Klobčič Valentin * 1914 Vrhpolje 56, Tuhinj
 Klobučar Janez * 1910 Kočevje pri Črnomlju
 Klobučar Martin * 1920 Uršna Sela t po osvoboditvi
 Klun Jože * 1925 Ribnica f 1943 Kožljek
 Klun Jože f 1944
 Kmetec Anton * 1922 Pragersko
 Kmetec Franc * 1920 Črešnjevce t 1944 Mariborska koča
 Kmetič Franc * 1913 Sv. Barbara
 Knap Andrej * 1925 Podgojce pri Slov. Gradcu t 1945 Kolovrat
 Knap Franc * 1926 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Knap Vili * 1920 Kozjak
 Kne Marija-Zvonka, por. Petje * 1922 Adergas
 Knehtl Peter * 1911 Sv. Urban
 Knez Feliks * 1925 Šentjanž
 Knez Franc * 1925 Razborca
 Knez Ivan * 1921 Ostrožno
 Knez Martin * 1908 Šentjanž
 Knez Matevž * 1906 Šentjanž
 Knežević Milenko * 1922 Bosanska Dubica f 1945
 Knific Franc-Svibanj * 1919 Valburga
 Kobal Franc * 1914 Prebold t 1944
 Kobalej Kati-Karla, por. Gabrijelčič * 1927 Podova, Rače
 Koban Stefan * 1908 Fram t po osvoboditvi
 Kobau Karolina-Karla, por. Altič * 1914 Crvenka
 Kocjančič Anton-Tone * 1919 Podgrad pri Zalogu
 Kocman Stanislav-Kosta * 1919 Hrastnik t 1945 Mislinjska dolina
 Kočevar Izidor-Darko * 1909 Križevska vas 13 f po osvoboditvi
 Kočevar Josip-Furman * 1925, delavec
 Kočevar Marija-Zora * 1924 Celje f po osvoboditvi
 Kodela Jakob * 1904 Leskovec
 Kodelja Alojz * 1925 Duplje pri Vipavi f po osvoboditvi

Koderman Jože * 1925 Lovrenc na Pohorju f 1944 Blagovica
 Kodrič Alojz * 1913 Brezje pri Krškem
 Kodrin Štefan-Konrad * 1919 Ortanca t po osvoboditvi
 Kodrun Ivan * 1923 Podgojje f po osvoboditvi
 Kodrun Ivan * 1903 Škale
 Kodrun Ivan * 1908 Podgojje pri Slov. Gradcu
 Kofol Ignac * 1925 Dol. Trebuša 28 t po osvoboditvi
 Kogelnik Virgilij-Dragomir * 1923 Koprivna
 Koglar Martin * 1926 Senčurška Gora f po osvoboditvi
 Kogonič Franc * 1925 Topolšica
 Kokalj Franc * 1914 Jarše, Homec t 1944 Resnik
 Kokalj Lovro * 1905 Letenice
 Kokalj Rado * 1926 Vrhpolje Moravče
 Kokalj Viktor * 1927 Goričica
 Kokovnik Alojz * 1917 Potok 29 pri Mozirju
 Kolander Peter * 1899 Mislinja
 Kolander Peter * 1928 Lovrenc na Pohorju
 Kolar Alojz * 1927 Kotlje
 Kolar Anton-Tine * 1912 Medvedje Selo t po osvoboditvi
 Kolar Franc * 1921 Strmec
 Kolar Franc * 1922
 Kolar Ivan * 1915 Ravne na Koroškem t po osvoboditvi
 Kolar Jože * 1919 Kavče f po osvoboditvi
 Kolar Karl-Drago * 1919 Silova
 Kolar Martin * 1912 Homec pri Mozirju
 Kolar Rudolf
 Kolar Štefan * 1927 Podgojje pri Letušu
 Kolar Štefan-Ivan * 1911 Loče
 Kolarič Dušan * 1926 Bolfenk
 Kolarič Jožef * 1912 Spuhlja
 Kolbl Ludvik * 1903 Boračeva
 Koler Štefan * 1910 Kavče
 Koletnik Štefan * 1922 Završe f 1944-1945 Št. Ilj pod Tutjakom
 Kolšek Franc * 1909 Andraž nad Polzelo
 Komar Milan * 1919 Kokarje f 1945 Dobrovlje
 Kompan Franc * 1910 Topolšica
 Kompan Ivan * 1915 Topolšica f po osvoboditvi
 Kompan Viktor * 1926 Topolšica f 1944 Sv. Duh Ravne
 Kompan Vlado * 1925 Celje t 1944 Navršnik
 Končnik Ivo-Ivan * 1924 Poreber
 Konda Anton * 1925 Gor. Lokvica t 1945
 Kondrajnik Aleksander t 1926 SSSR t 1945 Velenje
 Konda Anton * 1926 Lokvica 22
 Koper Jože * 1914
 Kopitar Alojz * 1922 Šentilj pri Velenju
 Kopitar Anton * 1917 Ložnica pri Velenju
 Kopitar Franc * 1926 Mozirje f 1944 Blagovica
 Kopitar Rok * 1898 Gor. Gameljne
 Koprivnik Jožef * 1917 Padeški Vrh
 Koprivnik Lovrenc * 1900 Ljubljana

Koprivnik Ludvik * 1914 Kot nad Oplotnico
Koprivnik Miha * 1911 Zg. Zreče f po osvoboditvi
Kopušar Ciril * 1926 Primož 67 pri Ljubnem f 1944 Ljubljana
Korad Jože * 1915 Trbovlje
Korad Vincenc * 1926 Sv. Danijel pri Prevaljah f 1945 Ptuj
Koradej Vinko, Ravne 10
Korbar Jože * 1927 Poženik f 1944 Stahovica
Korbar Miha * 1912 Silova t 1944 Bele Vode
Korber Vinko * 1912 Griže
Kordeš Mirko-Branko * 1925 Zgornji Brnik
Koren Anton * 1917 Bevče f 1944 Velenje
Koren Heda * 1927 Banja Luka
Koren Ivan * 1927
Koren Jože * 1918 Škale
Koren Jože * 1912 Škale
Koren Karl * 1927 Vitanje f po osvoboditvi
Koren Martin * 1917 Podgojje
Koren Miha, Ravne
Koren Rafael-Rafko * 1914 Šentilj pri Velenju f po osvoboditvi
Koren Rudolf * 1901 Mislinja
Koren Viktor * 1917 Šoštanj f po osvoboditvi
Korenjak Martin * 1919 Dobruni f 1944 Pohorje
Korent Jože * 1905 Griže t 1945 Koroška
Korez Jožef * 1920 Čermožiše f 1944 Crna na Koroškem
Koritnik Frane
Koritnik Matevž * 1904 Sp. Stranje t 1944 Šmihel
Korošec Alojz * 1917 Sp. Laže 3 t po osvoboditvi
Korošec Anton * 1913 Stranice 59 t po osvoboditvi
Korošec dr. Karei * 1908 Dragotinci t 1956
Korošec Frane * 1926 Poljčane t 1944 Resnik
Korošec Ivan * 1923 Sp. Laže t 1945 Zg. Savinjska dolina
Korošec Ivan * 1906 Podgorje pri Slov. Gradcu
Korošec Jože-Drago * 1920 Dramlje t po osvoboditvi
Korošec Rado * 1919 Podgora pri Galiciji t 1944 Oplotnica
Kortnik Franc * 1922 Podgojje
Kortnik Karl * 1920 Podgorje t 1945 Ljubno ob Savinji
Kortnik Viktor * 1913 Podgorje
Korun dr. Antonij * 1914 Salek
Korže Ludvik * 1915 Ponikva t 1944 Šmartno ob Paki
Kos Avgust * 1915 Lošečka vas
Kos Franc * 1908 Ponikva + po osvoboditvi
Kos Frane * 1917 Šentilj pri Velenju
Kos Ivan * 1909 Ponikva f po osvoboditvi
Kos Leopold * 1908 Sv. Jurij pri Šmaiju
Kos Martin * 1909 Studence
Kos Matevž * 1921 Podgorica, Soteska
Kos Stanko * 1914 Studence t po osvoboditvi
Kos Vinko * 1923 Studence
Kosec Ivan
Kosec Ivan-Zan * 1922 Mengeš

Kosmač Ivan-Bojan * 1927 Ljubno ob Savinji
 Kostanjšek Jožica, por. Agrež * 1918 Bizeljsko
 Košan Blaž * 1911 Crnova t po osvoboditvi
 Košenina Ivan * 1921 Trnovlje 151 t po osvoboditvi
 Košič Ivan
 Košir Alojz * 1926
 Košir Franc-Srečko, Kamnik f 1944 Pohorje
 Košir Matevž * 1904 Tržič
 Košir Vili * 1916 Gozd pri Križah f po osvoboditvi
 Košorok Franc * 1910 Prigorica pri Ribnici
 Koštomaj Ferdo * 1912 Škofja vas t po osvoboditvi
 Koštomaj Ivan * 1927 Lemberk 38 f po osvoboditvi
 Kotar Martin-Pilat * 1922 Vel. Ban t 1944 Soteska pri Kamniku
 Kotnik Albert, Kotlje
 Kotnik Anton * 1909 Vitanje f po osvoboditvi
 Kotnik Anton * 1919 Skomarje
 Kotnik Beno * 1928 Zavodnje f po osvoboditvi
 Kotnik Franc * 1908 Pongrac
 Kotnik Franciška * 1917 Mislinjska Dobrava
 Kotnik Herman * 1924 Hudinja
 Kotnik Ignac * 1921 Žiće
 Kotnik Ivan, Tirosek
 Kotnik Ivan-Janez * 1905 Nova Štifta t po osvoboditvi
 Kotnik Janez * 1915
 Kotnik Janko * 1929 Dobrič, Žalec
 Kotnik Jože * 1927, delavec
 Kotnik Jože * 1927 Stari Breg f 1945 Strma Njiva
 Kotnik Jože * 1904 Tirosek 11 f po osvoboditvi
 Kotnik Jože * 1925 Hotinja vas
 Kotnik Jožefa * 1912 Mislinjska Dobrava
 Kotnik Karei * 1920 Planina ob Dravi t po osvoboditvi
 Kotnik Lambert-Frank * 1916
 Kotnik Pavle-Alah * 1927 Stari trg pri Slov. Gradcu t 1945 Kolovrat
 Kotnik Vincenc, Skorno
 Kovač Adalbert * 1919 Polskava
 Kovač Avgust * 1918 Lešje pri Vojniku f po osvoboditvi
 Kovač Franc * 1905 Podgorica
 Kovač Franc, Kisovec
 Kovač Franc * 1913 Kraberk t 1944-1945
 Kovač Franc * 1920 Šalek t 1944
 Kovač Ivan * 1917 Kavče
 Kovač Ivan * 1913 Velenje
 Kovač Jakob * 1901 Pesje
 Kovač Jože * 1920 Podkraj
 Kovač Jože * 1926 Šoštanj
 Kovač Kristel * 1927 Planina pri Radljah f 1944 Rdeči Breg
 Kovač Ladislav * 1929 Zabukovica f po osvoboditvi
 Kovač Ludvik, Vojnik
 Kovač Martin * 1911 Ponikva pri Grobelnem
 Kovač Martin * 1914 Žalec f 1945 Zg. Savinjska dolina

Kovač Milan * 1922 Šalek 52
 Kovač Mira-Mica * 1912 Retje
 Kovač Rafael * 1925 Šalek t 1944
 Kovač Srečko * 1928 Strmec
 Kovač Stanko * 1927 Škale
 Kovač Štefan-Igor * 1925 Bakovci
 Kovaček Ivan * 1903
 Kovačič Franc * 1913 Selski Vrh, Loče
 Kovačič Ivan-Efenka * 1921 Podboršt t po osvoboditvi
 Kovačič Rupert * 1914 Kamnica pri Mariboru
 Kovačič Viktor * 1916 Kamenno t po osvoboditvi
 Kovič Karol * 1909 Selo 28 pri Ihanu
 Kovše Jurij * 1912 Skomarje f po osvoboditvi
 Kozjan Anton, Želebej f po osvoboditvi
 Kozmelj Štefan * 1906 Roje v Sav. dolini t 1944 Turiška vas
 Kožar Vinko * 1925 Radeče t po osvoboditvi
 Koželj Ivan * 1921 Vitanje t po osvoboditvi
 Koželj Slavko * 1928 Škofja vas 54
 Koželjnik Franc * 1916 Topolšica t 1944 Vuzenica
 Koželjnik Ivan * 1921 Topolšica
 Koželnik Rudi * 1904 Sv. Floijan 48 t po osvoboditvi
 Kožuh Anton-Primorček t 1944 na kurirski postaji
 Kožuh Ivan * 1915 Škofja vas t 1944 Pohorje
 Kožuh Julko * 1926 Škofja vas
 Kračun Štefan * 1908 Podgojje pod Čerinom
 Krajne Alojz * 1919 Laze pri Velenju
 Krajne Franc * 1909 Gotovlje f po osvoboditvi
 Krajne Franc * 1928 Mala vas, Gorišnica
 Krajne Ignac * 1919 Šmartno ob Paki
 Krajne Ivan * 1913 Destrnik
 Krajne Ivo-Zdenko * 1927 Ravne
 Krajne Karei * 1923 Ščavnica
 Krajne Milan-Pubi * 1927 Maribor
 Krajne Rafael * 1927 Ter t 1944 Janče
 Krajne Viktor * 1922 Velenje
 Krajner Franc-Boštjan * 1926 Jesenice
 Kralj Blaž-Vlado * 1918 Laze
 Kralj Franc-Ivan * 1921 Gorica
 Kralj Ivan * 1910 Podgorica 88
 Kralj Ivan * 1924 Limovce
 Kralj Ivan-Božo * 1925 Laze 24 t 1945 Graška Gora
 Kralj Jakob * 1908 Celje
 Kralj Milena, por. Krajne * 1923 Jerman Vrh
 Kralj Rudolf* 1912 Pšata
 Kramar * 1908 Celje f 1944-1945
 Kramar Alojz * 1910 Aija vas
 Kramar Franc * 1916 Hrastnik
 Kramar Franc * 1926 Novi Sad
 Kramar Janez * 1902 Luče ob Savinji f po osvoboditvi
 Kramarič Janez-Janez * 1923 Dragomlja vas

Kramberger Ivan * 1917 Babinei f po osvoboditvi
 Kramer Anton * 1898 Zavodice, Nazarje f po osvoboditvi
 Kramer Jernej * 1917 Zavodnje f 1942-1945
 Kramer Mirko * 1922 Bezena f po osvoboditvi
 Kramperšek Andrej * 1919 Prošinska vas 56
 Kranjc Alojz * 1908 Ponikva pri Žalcu
 Kranjc Anton * 1928 Zg. Kungota
 Kranjc Ferdo * 1902 Črna na Koroškem
 Kranjc Franc * 1927 Slatina v Rožni dolini
 Kranjc Hilda-Marta * 1917 Močivnik pri Celovcu
 Kranjc Ivan-Janez * 1918 Utik f po osvoboditvi
 Kranjc Jože * 1921 Pod Turjakom
 Kranjc Jože-Razin * 1904 Hrastovec t po osvoboditvi
 Kranjc Jožefa * 1924 Celje
 Kranjc Martin * 1913 Brezova v Rožni dolini + po osvoboditvi
 Kranjc Vilko* 1912 Gorenja vas 59
 Kranjc Vinko * 1908 Gotovlje
 Kraser Adolf * 1913 Bevče 3 t 1944 Dovže
 Kraševac Jože-Matuška * 1919 Hrib nad Kresnicami
 Krašovec Rudolf* 1905 Griže
 Krašovic Anton * 1910 Kamenče
 Krašovic Janko * 1921 Gotovlje
 Krašovic Slavko-Oklopni * 1926 Kozje
 Krejan Florjan * 1908 Dolič
 Krek Edvard * 1927 Pragersko
 Krenker Egidij * 1891 Mala Mislinja
 Kreps Martin
 Kresnik Jakob * 1908 Zadobrova pri Škofji vasi
 Kresnik Jože * 1924
 Kreuh Mihael * 1903 Mislinja
 Krevsl Ivan * 1903 Mali Vrh
 Kribel Franc * 1909 Mislinja
 Kristan Franc * 1902 Dobovec pri Ponikvi
 Kristan Jože * 1929 Liboje
 Kristof Ferdinand-Nande
 Krivec Bernard * 1906 Solčava
 Krivec Ivan-Janko * 1926 Topolšica
 Krivec Janez * 1900 Solčava t po osvoboditvi
 Krivec Jožef * 1906 Sv. Duh nad Solcavo t po osvoboditvi
 Krivec Rok * 1911 Solčava t 1944-1945
 Krivec Rudolf-Ušovnikov f po osvoboditvi
 Krivec Viktor
 Križ Peter * 1927 Ljubljana
 Križnič Albin * 1909 Šempeter v Savinjski dolini
 Križovnik Franc * 1917 Mislinja f po osvoboditvi
 Križovnik Peter * 1902 Mislinja
 Krnjavžek Štefan * 1927 Polže t po osvoboditvi
 Kroti Mihael * 1926 Žalec
 Kroflic Alojz * 1908 Črnova t 1944 Letuš
 Krominc Viktor

Kroneker Alojz * 1927 Konjiška vas f 1945
 Krouh Mihael * 1903 Mislinja t 1944-1945
 Krt Franc * 1929 Šempeter v Savljski dolini
 Kruder Terezija-Rezka * 1925 Visole
 Kramp Pongrac-Grac * 1927 Zg. Ponikva
 Krampačnik Franc * 1922 Planina pri Ljubnem
 Krampačnik Franc * 1924 Lokovica
 Krampačnik Jože * 1903 Sp. Kraše f 1945 Dravograd
 Krampačnik Maks-Miljan * 1910 Luče t po osvoboditvi
 Krašnik Franc * 1908 Mozirje
 Krušnik Ivan * 1913 Bevče
 Kržan Alojzij-Tilen * 1902 Ihan t po osvoboditvi
 Kržan Janez * 1920 Gorica pri Moravčah + 1944-1945
 Kubot Anton-Miha * 1892 Čadram
 Kučmeh Kazimer * 1902 Keime, SSSR
 Kuder Alojz-Mehur * 1907 Gotovlje
 Kuder Jože * 1928 Griže
 Kugler Stanislav * 1924 Celje
 Kugonič Avgust * 1922 Šoštanj
 Kugovnič Franc-Vili * 1925 Topolšica
 Kuhar Andrej * 1915 Podgorje
 Kuhar Edvard-Brko * 1908 Ložnica 18
 Kuhar Kristl * 1927 Medlog
 Kuhar Vili-Džoni * 1922 Dol pri Hrastniku
 Kuhta Venčeslav * 1913 Mihovljan pri Zlatara f 1945 Šoštanj
 Kukec Ladislav * 1919 Čakovec t po osvoboditvi
 Kukenberger Franc-Ignac * 1908 Trbovlje f 1944
 Kukman Ivan-Iko * 1906 Poljane pri Podturnu
 Kukovic Franc * 1909 Škofja vas t 1944-1945
 Kukovič Anton * 1911 Vojnik
 Kukovičič Karei * 1921 Šentlenart, Laško
 Kumer Gašper-Božo * 1908 Lehen
 Kumer Jože * 1928 Topolščica
 Kumer Miha * 1898 Pliberk t po osvoboditvi
 Kumer Rafael * 1910 Idrija
 Kuncelj Rudi * 1928 Zg. Hudinja
 Kurbus Ljubo * 1919 Negova
 Kurbus Ludvik-Ljubo * 1912 Negova
 Kurent Jože * 1905 Griže
 Kurent Rudi * 1915 Šentjanž t po osvoboditvi
 Kuri Jožef * 1915 Zg. Verjane f 1945 Šentjanž
 Kušič Ivan * 1924 Šelovec
 Kušnik Ivan * 1927 Ribnica na Pohorju + 1944 Vuzenica
 Kvartič Franc * 1921 Podkraj 39
 Kvartič Ivan * 1921 Velenje
 Kvartič Ivan * 1924 Velenje
 Kvas Anton* 1927 Prelog 7
 Kvas Anton-Damjan * 1902 Prelog f 1944 Gabrovka
 Kveder Vinko-Vincenc * 1913 Ponikva 31 t 1945 Ljubno
 Lah Albin * 1922 Mojstrana f 1944

Lah Jože * 1911 Sp. Polskava t po osvoboditvi
 Lah Jožef * 1927 Podova, Rače
 Lakota Albert-Jaka * 1928 Koseze 26 t po osvoboditvi
 Lakota Franc * 1929 f 1944 Slivnica pri Mariboru
 Lakovšek Rudolf * 1911 Prevalje
 Lampret Franc * 1907 Kotlje
 Lamut Vincenc * 1912 Slove. Konjice
 Laperk Alojz * Zg. Kungota
 Laznik Franc * 1926 Ravne pri Šoštanju
 Laznik Štefan * 1908 Stranice f 1945 Dolič
 Leban Emil * 1928 Idrija | 1945
 Leben Slavko t 1910 Žalec f 1944
 Leber Jože * 1913 Orla vas
 Ledinek Alojz * 1923 Šoštanj
 Ledlnek Fridl, Pesje
 Lednik Jože * 1910 Pongrac f po osvoboditvi
 Legnar Miha * 1908 Završe t po osvoboditvi
 Legvart Franc * 1927 Strmec pri Vojniku
 Lekovnik Gregor * 1915 Frankolovo
 Lekše Ivan * 1909 Skorno f 1945 Dolenjska
 Lemež Ivan * 1922 Cirkovce
 Lempl Ivan * 1918 Šalek
 Lenarčič Franc * 1914 Jarše pri Ljubljani
 Lencer Leopold * 1920 Limbuš
 Lenček Boris-Igor * 1921 Domžale t 1990
 Lenhart Avgust * 1928 Zagorje Polje
 Lenič Ivan * 1913 Dramlje t po osvoboditvi
 Lepej Ludvik * 1922 Cirkovce
 Lepko Anton * 1910 Plešivec
 Lepojevič Ostoje * 1923 Velenje t 1944 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Lesica Franc-Grča * 1911 Vrbljene f po osvoboditvi
 Lesjak Albin * 1903 Prelska
 Lesjak Aleks * 1903 Črna na Koroškem
 Lesjak Alojz * 1926 Skorno
 Lesjak Avgust * 1906 Prelska
 Lesjak Edvard, Polule t 1944
 Lesjak Franc * 1904 Prelska f po osvoboditvi
 Lesjak Ivan * 1915 Prelska 45 t po osvoboditvi
 Lesjak Mihael * 1910 Prelska f po osvoboditvi
 Lesjak Rihard * 1921 Gabeije pri Celju
 Lesjak Štefan * 1911 Vinska Gora + 1944 Razbor
 Leskovar Ferdinand * 1901 Ljutomer f 1944-1945
 Leskovar Franc * 1913 Preloge
 Leskovar Vlado-Jurček * 1927 Laže
 Leskovšek Ivan * 1906 Orla vas f po osvoboditvi
 Leskovšek Ivan * 1914 Hordel pri Bochumu
 Leskovšek Ivan * 1927 Šentvid f 1944 Bela Peč
 Leskovšek Miha * 1927 Podkraj f po osvoboditvi
 Lesničar Alojz * 1897 Obrež, Ormož t po osvoboditvi
 Lesnjak Franc * 1909 Veliki Vrh

Lešar Franjo * 1919 Griže f po osvoboditvi
Lešnik Alojz * 1914 Medlog
Lešnik Frane * 1929 Šentjanž pri Velenju
Lešnik Viktor-Zdenko
Leva Alojz * 1909 Bukovje pri Stranica h t po osvoboditvi
Levačič Julij-Matija * 1927 Brezje pri Mariboru
Levačič Milan-Dado * 1929 Brezje pri Mariboru
Levar Anton * 1904 Mozijje f po osvoboditvi
Levar Franc-Franjo * 1925 Bočna
Leve Stanko * 1928 Črnova
Levec Rafael * 1905 Črnova
Levovnik Gregor * 1915 Studence
Levovnik Ivan * 1912 Lindek
Levstek Marjan * 1919 Ljubljana
Levstik Jože * 1917 Rače
Lihteneger Jože * 1899 Ljubno t po osvoboditvi
Lilek Stanko * 1919 Sp. Radvanje
Lingsi Peter * 1909 Šmartno pri Slov. Gradcu
Lipičnik Ivan * 1925 Latkova vas
Lipnik Ivan * 1909 Laze t po osvoboditvi
Lipovec Avgust * 1906 Trava Kočevje t po osvoboditvi
Lipovec Bernard * 1926 Pameče
Lisjak Jožef * 1904 Ribnica na Pohorju f 1945 Sele
Lisjak Rihard-Srčan * 1921 Gabrje 68 pri Vipavi + 1944 Resnik
Litvin Mihail * 1922 Jelizavetovka
Lobnik Janko * 1916 Laze t po osvoboditvi
Ločan Martin * 1915 Ravne pri Šoštanju
Ločan Tonček-Karadejev * 1918 Lajše pri Topolšici
Ločičnik Bruno * 1923 Šempeter f 1944-1945 Bela Krajina
Ločnikar Franc * 1908 Završe
Ločnikar Simon * 1903 Hudinja pri Vitanju
Logar Vojteh * 1914 f po osvoboditvi
Lokar Jože * 1920 Renke
Lončarič Stanislav * 1924 Ložnica pri Slov. Bistrici
Lorbek Maks * 1912 Dogoše t po osvoboditvi
Lorbek Rudolf* 1917 Šoštanj t 1945 Ravne pod Sv. Goro
Lorenčič Alojz * 1920 Sp. Duplek
Lorenčič Franc-Mali * 1923 Sp. Duplek f po osvoboditvi
Lorger Ivan * 1913 Sele t 1944 Luče
Lovrenčak Ivan * 1911 Pijovci f po osvoboditvi
Lovrenčič dr. Lado * 1914 Sodražica t po osvoboditvi
Lovrenčič Ludvik * 1907 Maribor f 1944 Luče
Lovšin Ludvik * 1915 Ribnica t po osvoboditvi
Lubej Ferdinand * 1912 Pobrež f po osvoboditvi
Lubej Franc * 1921 Slov. Konjice
Lubej Ivan * 1925 Krajncica
Lubej Martin * 1918 Šešče pri Preboldu f 1944 Velika Lašna
Lubej Matevž * 1927 Zg. Grušovlje
Lučič Leo * 1907 Kastav
Lunder Anton-Lažek * 1918 Govji Dol t po osvoboditvi

Lunežnik Jakob * 1924 Frajhajm
 Lušenc Franc * 1914 Mislinja
 Lušln Alojz * 1924 Zapotok f 1944 Pohojje
 Lušln Franc * 1909 Zapotok f po osvoboditvi
 Lužar Jože * 1928 Podlog
 Lužovec Franc * 1926 Poženik
 Macarol Franc * 1925 Selnica ob Dravi
 Macuh Silvester * 1924 Stara Slemena f 1945
 Maček Karei * 1920 Reka pri Laškem
 Mahne Anton * 1917 Župeno
 Majcen Alojz * 1911 Vičanci
 Majcen Majda * 1926 Št. Janž na Dolenjskem
 Majer Ferdinand * 1909 Šentilj pri Mariboru
 Majnik Janez-Džems * 1922 Žužemberk t po osvoboditvi
 Makarov Vasilij * 1921 Saranz SSSR
 Makovšek Ivan * 1918 Oplotnica t po osvoboditvi
 Makšič Ivan * 1927 Ločna f 1944 Ramšak na Štajerskem
 Malajnar Elizabeta * 1921 Maribor f po osvoboditvi
 Malenšek Andrej * 1911 Andraž nad Polzelo f 1944 Graška Gora
 Malej Anton * 1905 Golnik t 1944 Rakitovec
 Maleš Peter * 1917 Viševca
 Malešič Janez-Malajc * 1925 Tušev Dol f 1944 Petkov vrh
 Malešič Slavko-Brico * 1913 Gradac t po osvoboditvi
 Mali Anton* 1905 Golnik f 1945 Rakitovec
 Mali Jernej * 1912 Šmiklavž pri Gor. Gradu f 1944 Nova Štifa
 Maligoj Martin * 1927 Strtenica t 1944 Slov. Gradec
 Malin Ludvig * 1926 Litija f 1945
 Maljevac Anton* 1928 Kuteževo
 Malovrh Viktor * 1914 Hrastnik
 Mandi Anton-Sandi * 1914 Maribor
 Mandi Janez * 1913 Domava t 1944
 Marine Angela-Angelca, por. Šetina * 1916 Dunaj
 Marinček Pavel * 1906 Lesce
 Marinič Slavko * 1927 Maribor f po osvoboditvi
 Marinič Stanislav * 1925 Kojsko
 Marinič Vlado* 1931
 Marinko Ivan * 1905 Gotovlje f 1944
 Marinšek Alojz * 1917 t 1942-1945
 Markevič Anton * 1926 Ihava pri Lenartu
 Marn Franc * 1917 Bevče
 Marn Franc-Muki * 1927 Dob pri Domžalah
 Marn Ivan * 1925 Vinice t po osvoboditvi
 Marošek Franjo * 1927 Loka pri Dobrni
 Marošek Ivan * 1922 Podgojje pri Slov. Gradcu t po osvoboditvi
 Marovšek Ivan * 1902 Zlateče
 Marovt Anton-Kajoc * 1907 Podvrh
 Maršnak Anton * 1928 Brdce
 Martine Karl * 1926 Kozjak
 Martine Viktor * 1921 Pesje
 Martinčič Ivan-Klobčar * 1910 kmet, Cerknica t 1944 Perkos Grahovo

Marzel Maks-Iks * 1915 Golavabuka f 1962 Golavabuka
 Maselj Jože * 1902 Dob pri Domžalah
 Mastnak Alojz * 1921 Jurij pri Celju
 Matevž Franc * 1923 Gotavlje f 1944 Oplotnica
 Matevž Franc * 1923 Gabrovlje f 1944 Navršnik
 Matevžlč Egon * 1906 Sesterže t 1945 Šentandraž
 Matičič Marjan * 1924 Dolenja vas pri Cerknici
 Matko Anton * 1920 Ilirska Bistrica t po osvoboditvi
 Matko Franc * 1907 Orlova vas t 1944
 Matko Rudolf * 1909 Braslovče
 Maucec Anton-Lado * 1922 Rakovnik 23 t 1944 Radomlje
 Mauh Peter * 1908 Tolsto pri Laškem t po osvoboditvi
 Maurič Jožef * 1915 Vuzenica + 1944
 Mauser Kristina * 1923 Mozirje
 Mavrič Anton * 1911 Nova Štifta
 Mavrič Anton * 1913 Bočna
 Mavrič Anton-Tone * 1919 Anhovo
 Mavrič Mitja t 1944-1945
 Mazej Ludvik * 1909 t po osvoboditvi
 Mazej Rudolf * 1910 Topolšica t po osvoboditvi
 Mazi Ivan-Vencelj * 1913 Ljubljana f 1944 Radomlje
 Mazi Janez-Mazi * 1923 Vel. Vrh na Blokah f po osvoboditvi
 Medved Alojz * 1906 Ponikva t 1944 Nova Štifta
 Medved Anton * 1903 Ilovca t po osvoboditvi
 Medved Ivan * 1916 Studenci t 1944 Bele Vode
 Medved Janez * 1910 Zavodnje 39
 Medved Janez
 Meglič Andrej Lom f 1945
 Meglič Franc * 1913 Rače t 1944 Dolenjska
 Meglič Franc-Sonjo * 1926 Brunšvik t po osvoboditvi
 Meh Adolf-Tone * 1913 Ravne pri Šoštanju
 Meh Franc * 1913 Ravne pri Šoštanju f 1944 Mislinja
 Meh Franc * 1903 Ravne pri Šoštanju
 Meh Ivan * 1922 Podgorje pri Slov. Gradcu
 Mejak Alojz * 1910 Postojna
 Mekina Franc-Borut * 1923 Rakek
 Meklav Ferdinand-Miklavž * 1914 Mali Vrh + po osvoboditvi
 Melanšek Vinko * 1904 Andraž nad Polzelo
 Melanšek Andrej-Andrej c * 1911 Andraž nad Polzelo f 1944 Graška Gora
 Melanšek Anton * 1906 Podkraj
 Melanšek Franc * 1912 Andraž nad Polzelo
 Melanšek Ivan * 1924 Šoštanj
 Melanšek Jože * 1905 Velenje
 Melanšek Leon * 1922 Podkraj f 1945 Graška Gora
 Melavc Jože * 1905 Šentjanž t po osvoboditvi
 Melovec Jože * 1905 Šentjanž pri Mozirju
 Menhart Rudolf-Deli * 1909 Gor. Radgona
 Menih Franc * 1912 Topolšica t po osvoboditvi
 Mernik Jožefa * 1926 Vučin
 Mesarič Anton * 1909 Makole * 1945 Crna na Koroškem

Mesarič Anton * 1909 Žalec f 1944 Resnlk
 Mesarič Franc * 1915 Ptujška Gora
 Mesarič Janez * 1913 Janški Vrh t 1944-1945 Bela Krajina
 Mesarič Ludvik * 1923 Pongrce
 Mesarič Matevž * 1920 Janški Vrh f po osvoboditvi
 Mestnjak Ivan * 1909 t 1945 Strma Njiva
 Mevc Zdravko-Mirko * 1922 Ravne
 Mezgec Franc * 1925
 Meža Edvard-Edo * 1925 Konovo, pobegnil
 Meža Ivan * 1922 šalek
 Meža Jože-Matija * 1903 Podkraj t po osvoboditvi
 Meža Milan-Vinko * 1918 Podkraj f 1945 Strmec
 Meža Slavko-Peter * 1913 Podkraj f po osvoboditvi
 Meže Janez-Može * 1913 Gabrje t 1945 Andraž nad Polzelo
 Mežnar Ivan * 1899 Ravne f po osvoboditvi
 Mežnar Ivan * 1909 Ihan 32 t 1944 Šmihel
 Mežnarič Stanko * 1919 Lovrenc na Pohoiu t 1944 Turiška vas
 Mihajlak Jože * 1904 Šentjanž pri Velenju
 Mihelak Anton * 1912 Šentjanž pri Velenju f 1945 Vrhe
 Mihelak Franc * 1923 Šentilj pri Velenju
 Mihelak Ivan * 1926 Črnova f 1944 Ribnica na Pohoiu
 Mihelak Jože * 1914 Črnova f po osvoboditvi
 Mihelič Alojz * 1900 Ribnica na Pohoiu
 Mihelič Štefan * 1923 Jelendol t 1944 Štajerska
 Mihelič Vinko-Aleš * 1919 Rovte pri Podnartu
 Mikek Anton * 1926 Brezje 52 pri Moziju
 Miklavc Darinka, por. Gabrovec * 1930 Ribnica na Pohoiu t po osvoboditvi
 Miklavc Franc * 1907 Leskovica
 Miklavc Roman * 1909 Janžev Vrh
 Miklavc Stanko * 1919 Bočna
 Miklavžin Franc * 1910 Doberteša vas
 Miklavžin Karl * 1918 Šentilj f 1944 Prosenjak
 Miklavžin Stanko * 1912
 Miklavžin Štefan * 1907 Šempeter t po osvoboditvi
 Miklošič Ferdinand * 1909 Črešnjevec
 Mikuš Franc-Vovk * 1918 Pako pri Borovnici f po osvoboditvi
 Milač Tomaž * 1917 Blato v Avstriji
 Milatič Marjan-Mato * 1906 Svirče na Hvaru t po osvoboditvi
 Miler Drago * 1921 Fram
 Mirkac Albert * 1915 Završe
 Mirkac Ivan * 1915 Završe t po osvoboditvi
 Mirkac Lenart * 1925 Sp. Razbor
 Mirnik Štefan * 1910 Zaloška Gorica
 Mišica Vlado-Miha * 1916 Črnomelj
 Mišić Peter * 1903 Prikarjevec
 Mithans Anton * 1918 Šmartno pri Slov. Gradcu t 1944 Resnik
 Mithans Avgust * 1921 Šmartno f po osvoboditvi
 Mithans Ivan-Janez * 1928 Ribnica na Pohoiu
 Mitnjek Franc * 1907 Žiče

Mlačnik Anton * 1922 Luče t 1944 Črna pri Kamniku
 Mlačnik Fortunat * 1905 Podvolovljek 22 f 1944-1945
 Mlačnik Jože * 1913 Podveža
 Mlakar Dušan * 1925 Vitanje
 Mlakar Janez, Podcerkev f 1944 Kulovec
 Mlakar Maks * 1928 Sp. Leskovo pri Ptuj
 Mlakar Stanislav-Radecki * 1927 Zakojca f 1945 Motnik
 Mlinar Albert * 1919 Škale f 1944 Graška Gora
 Mlinar Emil * 1909 Velenje
 Mlinar Ivan * 1915 Črna na Koroškem
 Mlinar Stane * 1914 Škale
 Mlinar Vojko * 1917 Ljubljana
 Mlinarič Franc * 1916 Markovci
 Mlinarič Greti * 1914 Brunšvig
 Mlinarič Matilda * 1920
 Močnik Anton * 1908 Solčava
 Močnik Janko-Oto * 1912 Očeslavci
 Močnik Jože * 1906 Skorno f 1944 Gorenje
 Modic Antonija * 1925 Zavodnje
 Modic Franc * 1923 Sv. Gregor nad Velenjem
 Mohorčič Anton-Lučko * 1925 Goče
 Moldonis Branislav * 1919 Ogrita SSSR
 Mom Franc * 1919 Rače f 1945 Ptuj
 Mori Rudolf * 1924 Trbonje
 Morn Franc * 1917 Bevče f 1944 Dovže
 Motalu Konrad * 1911 Šmartno na Pohorju t po osvoboditvi
 Motoh Franc * 1917 Bevče f 1944 Snežnik
 Movrin Peter * 1922 Gor. Podgora 2
 Mozetič Lojze * 1911 Ihan
 Mozgan Ožbalt * 1913 Koprivna
 Možina Franc * 1926 Tenetiše
 Možina Janez-Peter * 1908 Gorenja vas pri Trebnjem t 1944 Črna
 Možina Jože * 1921 Gabrijele + po osvoboditvi
 Mrak Ivan-Marko * 1921 Braslovče
 Mrak Jože * 1911 Hotemaže f 1944 Motnik pri Kamniku
 Mrak Pepi, Janžev Vrh f 1944
 Mravljak Dominik * 1922 Ravne pri Šoštanju
 Mravljak Franc * 1913 Škale
 Mravljak Hubert-Marko * 1922 Škale
 Mravljak Ludvik * 1915 Plešivec 39
 Mravljak Martin * 1918 Šoštanj
 Mravljak Rudolf* 1920 Ravne pri Šoštanju t 1944 Luče ob Savinji
 Mravlje Lojzka * 1925 Trbovlje f 1945 Vrhe
 Mraz Alojz * 1926 Okroglica
 Mrhar Ivan * 1925 Laze pri Velenju
 Mrmolja Ivan * 1919 Selo pri Črničah
 Mršnjak Anton * 1928
 Mrzel Ivan * 1911 Golavabuka t 1945 Šmiklavž
 Mrzidovšek Vinko * 1928 Lindek
 Muc Anton * 1921 Primostek

Muc Ivan * 1913 Čadram f 1944
 Muhovlc Konrad * 1910 Grajska vas
 Mulej Ivan * 1915 Dramlje f po osvoboditvi
 Muler Franc * 1910 Selnica
 Muraus Marija * 1931
 Muri Rudolf * 1924 Trebinje
 Murkič Alojz
 Murko Alojz-Tarzan * 1912 Činžat
 Murn Jože * 1920 Vel. Orehek pri Novem Mestu
 Murovec Helena-Hela, por. Gianfrate * 1925 Tolminski Lom
 Muršak Jože * 1923 Maribor t 1945
 Murtelani Karl * 1918 Nira
 Muslovič Alojz
 Muzlovič Anastasij * 1921 Škofija f po osvoboditvi
 Mužič Janez * 1920 Podrožca na Koroškem
 Nabernik Srečko * 1927 Gradišče na Kozjaku
 Naberšnik Karel-Savinjčan * 1921 Trbonje f po osvoboditvi
 Naberžnik Maks * 1917 Trbonje f 1945 Vel. Vrh
 Nadveznik Matija * 1909 Nova Štifa t 1944 Meliše
 Naglič Ivan * 1927 Šmartno pri Slov. Gradcu t po osvoboditvi
 Nahtigal Franc * 1928 Šoštanj
 Napotnik Franc * 1906 Lokovica
 Napotnik Ivan * 1908 Topolšica
 Napotnik Karl * 1914 Šmartno Ob Paki
 Napotnik Martin * 1912 Topolšica
 Napotnik Valentin * 1926 Topolšica
 Naraks Ciril * 1905 Šentilj pri Velenju
 Naraks Ivan * 1900 Loče t po osvoboditvi
 Narat Ivan * 1909 Plač + po osvoboditvi
 Narobe Alojz * 1915 Medvode
 Naveršnik Lovrenc * 1902 Radije
 Navršnik Jože * 1918 Gor. Dolič
 Navršnik Viktor * 1912 Smolnik 44 t 1944 Josipdol
 Nazarov Mihael * 1918 Koznječki SSSR
 Nedelko Franc * 1907 Zavrč t 1945 Dolgo Brdo
 Nemec Maks * 1917 Trbovlje
 Nemec Severin-Teklo * 1927 Volčja Draga
 Nesman Franc-Branko * 1917 Rateče-Planica
 Neveršnik Dominik * 1907 Plešivec
 Nikolič Lazar * 1924 Neradin
 Nograšek Pavle * 1916 Košiče
 Norier Adolf * 1928 Frankolovo f 1944 Ivanje pri Radmiju
 Novačan Jože * 1927 Zagorje f 1945 Čemšenik
 Novak Alojz * 1910 Rečica ob Savinji f 1945 Bočna
 Novak Anton * 1912 Mestni Vrh f 1944 Črnivec
 Novak Franc * 1910 Družmirje t 1944 Ribnica na Pohorju
 Novak Ivan * 1915 Šoštanj
 Novak Ivan-Srnjak * 1912 Vrhov Dol
 Novak Jernej * 1910 Šempeter v Sav. dolini f po osvoboditvi
 Novak Jože * 1924 Dobrnič

Novak Jože-Krištof * 1906 Okonina 18 f po osvoboditvi
 Novak Jože-Miha * 1913 Mali Korinj f po osvoboditvi
 Novak Leopold * 1913 Prebold
 Novak Martin-Marjan * 1913 Vel. Pirešica
 Novak Štefan * 1926
 Novak Vinko * 1926 Podgora t 1944-1945 Uršlja Gora
 Novak Vinko-Lipan * 1906 Žalec
 Novina Matija-Tiče * 1925 Brstovec
 Novinšek Andrej * 1903 Paka pri Velenju
 Novinšek Rudolf * 1920 Bevče
 Obal Štefan, Zagorje ob Savi t 1945 Celje
 Obid Jernej * 1900 Reka 5 pri Zelinu + po osvoboditvi
 Oblak Janez * 1912 Otavice
 Oblonšek Alojz * 1918 Modrič t po osvoboditvi
 Obretan Luka * 1909 Strojna
 Obreza Jernej * 1904 Pirešica t po osvoboditvi
 Obreza Viktor * 1920 Šoštanj
 Obrul Franc-Jože * 1916 Žreče
 Obrul Justin * 1926 Tolsti Vrh + 1945 Strmec
 Obu Baltazar * 1905 Podkraj 36 f 1945 Paški Vrh
 Obu Rudolf* 1903 Velenje
 Ocepek Avgust * 1924 Konovo 24
 Ocepek Karei * 1917 Podgorje pri Šoštanju
 Ocepek Lado
 Ocepek Vinko * 1914 Šentilj pri Velenju
 Ocvirk Blaž * 1899 Kaplja vas t 1944 Navršnik
 Očko Filip * 1911 Gračič t po osvoboditvi
 Očko Ivan * 1926 Rašana vas f 1945 Stranice
 Oder Franc * 1901 Mislinja
 Ofentavšek Franc * 1911 Stražica 33 t 1944-1945
 Ofentavšek Ivan * 1910 Stražica 33 t po osvoboditvi
 Ofentavšek Karl * 1925 Stražica 33 + po osvoboditvi
 Ofentavšek Leopold * 1913 Strmec f po osvoboditvi
 Ogradi Ferdo * 1925 Latkova vas
 Ograjenšek Bernard-Beno * 1920 Šentjanž
 Ograjenšek Franc * 1903 Studence t po osvoboditvi
 Ograjenšek Franc * 1912 Ponikva f 1945
 Ograjenšek Franc-Brko * 1921 Studence f 1944 Češnjice
 Ograjenšek Ludvik * 1905 Studence
 Ograjenšek Martin * 1912 Kale t 1944 bolnišnica
 Ograjenšek Vinko * 1919 Kale f po osvoboditvi
 Okom Anton * 1922 Gorenje Blato
 Okorn Leopold * 1910 Prekorje t 1944 Luče
 Okrožnik Ivan * 1913 Strmec f 1944-1945 Strmec
 Olivo Slavko * 1927 Loče pri Poljčanah
 Oman Jože * 1910 Sora pri Medvodah
 Omerzu Anton * 1903 Senovo f 1944 Jurklošter
 Omladič Milan * 1927 Slov. Gradec
 Oplotnik Franc * 1928 Šešče t 1945 Koroška
 Oplotnikar Aleksander * 1911 Mala Jaredovka

Oprešni Franc * 1919 Velenje
 Orel Ivan * 1910 Mozirje
 Oremuž Jože * 1922 Čirkovci t po osvoboditvi
 Orešnik Andrej * 1941 Polzela
 Orešnik Ivan * 1924 Sv. Lovrenc na Ptujskem polju
 Orešnik Matija * 1925 Gotovlje 74 f po osvoboditvi
 Orozel Rozalija * 1917 Laze f 1945 Nova Štifta
 Osojnik Ernest-Pavel * 1920 Črna na Koroškem
 Osole Boris * 1927 Celje
 Osrajnik Jožef-Milan * 1923 Ribnica na Pohorju
 Osrajnik Slavko * 1927 Sv. Vid
 Osterman Ivan * 1923 Banjaloka t 1945 Kolovrat
 Ostrovršnik Marija * 1919 Škale
 Ostrovršnik Rudolf* 1911 Velenje * 1945 Makole
 Osvald Ivan * 1913 Hudi Kot t po osvoboditvi
 Osvald Karl * 1912 Oplotnica t 1945
 Ošep Ignac * 1906 Solcava + po osvoboditvi
 Ošep Ignac-Bukovski * 1902 Robanov Kot 21 t po osvoboditvi
 Ošlak Stanislav * 1921 Turiška vas t 1944 Arnežnik
 Ošter Anton * 1903 Bevče
 Oštir Ivan * 1929 Velenje
 Oštir Karei * 1907 Šalek t po osvoboditvi
 Ovčak Ferdinand * 1928 Paka t 1945 Poljane
 Ovčar Rudolf* 1901
 Ovčjak Franc * 1927 Zavodnje, pobegnil t 1946 Zavodnje
 Ovčjak Janez * 1906 Topolšica
 Ovčjak Ludvik * 1922 Bevče 25, pobegnil t Kanada
 Ovter Alojz * 1916 Strmec
 Ožir Anton * 1919 Podlog t 1945 Štajerski Rak
 Ožir Karl * 1919 Konovo
 Ožir Vinko * 1911 Pongrac 34 t po osvoboditvi
 Pacek Alojz-Platin * 1924 Vel. Mraševo f po osvoboditvi
 Pačnik Ferdinand * 1900 Slovenj Gradec
 Pačnik Jožef-Rudolf * 1914 Sp. Razbor
 Pačnik Konrad * 1924 Podgorje pri Slov. Gradcu t 1944 Šmaijski pri Jelšah
 Pačnik Martin * 1914 Gor. Razbor f 1944 Petkov Vrh
 Pačnik Milan * 1927 Arnače 20
 Padovec Tonka, Šalka vas t 1945 Sv. Duh pri Slov. Gradcu
 Paher Anton * 1922 Dobrovce t 1945 Dobrovci
 Pahole Alojz * 1923 Draža vas
 Pahovnik Franc t po osvoboditvi
 Pajer Franc-Vojko * 1927 Podkraj 27 t po osvoboditvi
 Pajk Franc * 1913 Celje f po osvoboditvi
 Pajtler Vinko * 1917 Hum pri Ormožu
 Pakar Franc-Vid * 1919 Drganja Sela t po osvoboditvi
 Paklec Ivan
 Palenšek Jože * 1902 Strmec
 Palir Franc * 1914 Grobelno
 Palir Ivan * 1916 Ločica 72
 Pancer Milan

Pančur Franc * 1901 Olševek t po osvoboditvi
 Pančur Jože * 1927 Luče ob Savinji f po osvoboditvi
 Pančur Leopold * 1919 Poreber f 1944 Resnik
 Pančur Milan
 Panek Janko-Artur * 1915 Podsreda t 1945
 Panter Alojz * 1910 Paka pri Velenju
 Panter Alojz * 1910 Kozjak
 Pantner Rudolf * 1913 Paka
 Pantner Vinko * 1912 Kozjak
 Papež Ivan * 1923 Kočevje
 Papež Ivan * 1925 + 1945 Mrzlica
 Papež Ivo * 1930
 Papič Janez * 1928 Gersiči
 Parežnik Marija * 1925 Dobrna
 Parfart Avgust * 1901 Grajska vas
 Pasaskov Georgije * 1905 Rostov SSSR t 1945 Smučidol
 Paternost Franc * 1926 Hudi Vrh t 1944 Razbor
 Paulin Emerik-Riko * 1913 Medvode
 Pavelšek Branko * 1921 Petrovče
 Pavlič Miha * 1912 Lovrenc na Pohojju
 Pavlič Stanislav * 1922 Klanec pri Kamniku
 Pavline Jože * 1901 Škale
 Pavšar Otmar * 1913 Zagorje ob Savi
 Pavšek Feliks * 1907
 Pecelj Vinko * 1929 Podgora
 Pečecnik Jože * 1917 Lipje
 Pečecnik Karei * 1920 Paka
 Pečnik Anton * 1923 Gotovlje
 Pečnik Franc * 1900 Gotovlje t po osvoboditvi
 Pečnik Franc * 1921 Gor. Ponikva
 Pečnik Ivan-Kočarski * 1923 Majeta na Dravskem polju
 Pečnik Ivan-Ožbolt * 1915 Trnovo
 Pečnik Jože-Bruno * 1911 Gor. Ponikva
 Pečnik Ladislav * 1898 Zagorje
 Pečnik Viktor * 1914 Ponikva f 1944 Nova Štifta
 Pečnik Viktor * 1914 Gor. Ponikva
 Pečnikar Jože-Lev * 1925 Sp. Zadobrova
 Pečolar Ivan * 1924 Legen f 1944 Pohorje
 Pečovnik Adolf * 1909 Lipoglav f po osvoboditvi
 Pečovnik Franc * 1910 Šmartno pri Slov. Gradcu f 1944 Vel. Lašna
 Pečovnik Franc * 1926 Ravne
 Pečovnik Ivan * 1925 Ravne f 1944-1945 Žužemberk
 Pečovnik Ivanka-Silva * 1920 Šentjanž pri Dravogradu
 Pečovnik Jožef * 1923 Ravne na Koroškem
 Pečovnik Roman * 1921 Ribnica na Pohojju
 Pečovnik Roza * 1927 Javorje
 Pejovnik Anica, por. Gnezda * 1925 Šoštanj
 Pejovnik Tončka-Tonja, por. Babnik * 1923 Šoštanj
 Pek Ignac * 1904 Vrhpolje
 Pepelnik Albina * 1922 Skale

Pere Ivan * 1909 Prevoje f po osvoboditvi
 Perčič Franc * 1908 Lipoglav
 Perdan Franc * 1911 St. Cevje
 Perger Anton * 1912 Podvrh f 1945
 Perker Mirko * 1912 Celje
 Pernovšek Valentin * 1922 Ponikva f 1944 Skomaije
 Perovec Jože * 1917 Družmirje t po osvoboditvi
 Perše Ivan * 1924 Gabrke
 Persič Franc * 1928 Zvečevo, Hrvaška
 Pesjak Ivan * 1927 Kozjak f 1944 Resnik
 Pešec Stanko-Migec * 1913 Atja vas
 Petan Franc * 1903 Laško t po osvoboditvi
 Petan Franc * 1917 Konjiška vas t 1944 Šmarje pri Jelšah
 Petančič Jože * 1912 Brežice
 Petar Matjuha * 1921 Kijev SSSR
 Petek Alojz * 1912 Voličina t po osvoboditvi
 Petek Franc * 1912 Žaga pri Kamniku t 1944 Črnivec
 Petek Jože * 1924 Plešivec f 1944 bolnišnica
 Petek Jože * 1924 Plešivec t 1945 Paka pri Velenju
 Petek Karei * 1923 Lipje
 Petek Martin * 1922 Plešivec
 Petelin Janko-Srečko * 1922 Pako f 1944 Soteska pri Moziju
 Petelinjek Jože * 1916 Celje
 Petelinšek Franc * 1923 Andraž nad Polzelo
 Peter Albina-Breda * 1925 Mežica
 Peterlin Anton * 1914 Slatnik f po osvoboditvi
 Petrič Rudolf * 1911 Lepa Njiva
 Petrič Slava-Olga * 1926 Koprivnik
 Petrovič Feliks
 Petrovič Henrik * 1914 Sp. Polskava t po osvoboditvi
 Petrovič Mihael * 1911 Mestai Vrh
 Petrun Ivan * 1915 Sv. Anton pri Radij ah t 1944 Dovže
 Pevec Alojz * 1922 Praprotnica f 1944 Konjice
 Pezman Alojz * 1910 Podgojje 15 f 1944 Kalše na Pohojju
 Picelj Vladimir * 1910 Št. Primož na Koroškem t 1944-1945
 Pikel Franc-Dušan * 1916 Nova Štifta
 Pikel Jakob * 1915 Gotovlje f po osvoboditvi
 Pikel Rudolf * 1906 Dol pri Gornjem Gradu
 Pillh Franc * 1912 Vojnik f po osvoboditvi
 Pilipovič Dane * 1913 Vel. Cvetnič f po osvoboditvi
 Pintar Franc-Frenk * 1915 Javoijs
 Pintar Janez * 1924 Mošnje
 Pintar Jože-Joško * 1924 Travniki
 Pintarič Franjo * 1926 Badličan
 Pintarič Marija-Nataša * 1921 Kostanjevica na Krki
 Pintrič Matija-Prelek * 1918 Lahonci f po osvoboditvi
 Pire Franc * 1906 Gotovlje
 Pirčak Jakob * 1899 t 1944 Črnivec
 Piree Jože * 1909 Vojščica
 Pirečnik Anton * 1910 Lokovica t 1944 Razbor

Pirečnik Rudolf* 1913 Šoštanj t po osvoboditvi
 Pirker Vilko * 1912 Celje t 1944 Nova Štifta
 Pirmanšek Albert
 Plrmanšek Ivan * 1916 Podkraj
 Pirnat Adolf * 1916 Pesje f po osvoboditvi
 Pirnat Avgust * 1928 Škale
 Pirs Ivan * 1927 Prevalje
 Plsanec Alojz * 1912 Vrh t po osvoboditvi
 Pisanec Štefan * 1913 Vrh t po osvoboditvi
 Pišek Drago-Oran * 1928 Trbovlje + po osvoboditvi
 Pižorn Franc * 1927 Gotovlje t po osvoboditvi
 Plahutnik Jože 1909 Zagorje ob Savi t po osvoboditvi
 Planine Anton * 1903 Prebold f po osvoboditvi
 Planine Ciril * 1921 Trbovlje t po osvoboditvi
 Planine Jože * 1921 Črešnjevce t 1945 Črnomelj
 Planinšek Janez * 1924 Ješenca
 Planinšek Ivo
 Planinšek Klemen-Milan * 1902 Podvolovljek f 1945 Frankolovo
 Planinšek Pepca, por. Frankovič * 1922 Ljubno ob Savinji
 Planinšič Franc * 1927 Šentlovrenc
 Planinšič Ivan-Ivanč * 1901 Recenjok f po osvoboditvi
 Planšek Ivo * 1926 Ješenca
 Plaskan Franc * 1905 Braslovče
 Plaskan Jakob * 1908 Braslovče t 1945
 Plazi Greta, por. Lasnik * 1923
 Plaznik Alojz * 1906 Sv. Florjan 13
 Plaznik Franjo * 1909 Dol pri Hrastniku
 Plaznik Lojze * 1916 Podvolovljek
 Plečko Ivan * 1916 Maribor f po osvoboditvi
 Plestenjak Ivan-Grm * 1909 Polhov Gradec t po osvoboditvi
 Plešnik Angela-Olga * 1924 Ravne 67 pri Šoštanju
 Plešnik Anton * 1912 Solčava t 1944-1945 Koroška
 Plešnik Anton * 1913 Bele Vode f po osvoboditvi
 Plešnik Anton-Murat * 1919 Stari trg pri Slov. Gradcu t 1945 Kolovrat
 Plešnik Blaž * 1907 Ravne t 1944 Poljčane
 Plešnik Franc * 1909 Vinska Gora + 1945 Skomarje
 Plešnik Franc * 1930 Vinska Gora
 Plešnik Ivan * 1921 Velenje 10
 Plešnik Ivan-Emil * 1927 Lipje
 Plešnik Jože * 1927 Stari trg pri Slov. Gradcu f 1945 Kolovrat
 Plešnik Maks * 1925 Andraž nad Polzelo t 1944 Razbor
 Plevnik Friderik * 1912 Kozjak
 Plevnik Mihael * 1921 Paški Kozjak
 Plevnik Rezi * 1927 Trbovlje
 Plevnik Vinko * 1921 Kozjak
 Pliberšek Anton * 1920 Zg. Polskava t 1944 Razbor
 Pliberšek Jakob * 1912 Mlače t po osvoboditvi
 Plošinjak Alojz
 Plut Jože * 1905 Mačkovce
 Pocajt Franc * 1910 Završe f 1945 Kozji Vrh

Pocajt Stanko * 1918 Stara vas-Velenje f 1944 Graška Gora
 Počervina Vinko-Riko * 1923 Ljubljana f 1945 Kamnške planine
 Počkar Jože * 1916 Ljubljana
 Podbregar Franc * 1909 Luče ob Savinji t 1944 Šmihel
 Podbregar Janez * 1908 Podvolovljek + 1944 Graška Gora
 Podbregar Mirko * 1922 Latkova vas
 Podbregar Viktor * 1930 Poljče
 Podbrežnik Rok * 1914 Luče ob Savinji f po osvoboditvi
 Poderatnik Anton, Šmihel nad Mozirjem t 1944 Pohorje
 Podgoršek Ivan * 1913 Ponikva pri Šentjurju
 Podgoršek Jurij * 1928 Dramlje
 Podgrajšek Viktor * 1919 Gor. Zreče t po osvoboditvi
 Podhomšek Valentin, Sv. Florjan pri Šoštanju t 1944 Dovže
 Podjavoršek Alojz * 1911 Kozjak
 Podjavoršek Andrej * 1921 Runtole, Škoijska vas
 Podkrajšek Alojz * 1914 Pletovarje
 Podkrajšek Ivan * 1928 Slov. Konjice
 Podlesnik Matko * 1912 Leoben
 Podobnik Anton * 1915 Pšata
 Podobnik Jernej, Galicija f 1944-1945
 Podojstršek Rozalija-Milka * 1927 Javorje
 Podpečan Franc * 1901 Sentjanž
 Podpečan Ivan * 1912 Polene 13 f po osvoboditvi
 Podpečan Jože * 1920 Pesje
 Podpečnik Anton * 1913 Smiklavž f 1944
 Podrepšek Ivan * 1926 Činžat 32
 Podstenšek Alojzij * 1928 Topolšica t 1944 Oplotnica
 Podvratnik Alojz * 1913 Lepa Njiva
 Podvratnik Anton * 1914 Lepa Njiva t 1944 Resnik
 Podvratnik Jože * 1912 Lepa Njiva
 Podvratnik Miha * 1910 Lepa Njiva
 Pogačar Jože * 1921 Zgornje Grušovlje f po osvoboditvi
 Poglajen Stane-Uroš * 1921 Drganja Sela
 Pogorelčnik Jurij * 1926 Plešivec
 Pogorelčnik Ludvik * 1918 Plešivec f 1945 Slov. Konjice
 Pogorelc Anton-Tonček f 1945
 Pogorevc Anton * 1927 Tolsti Vrh
 Pogorevc Rudolf * 1910 Tolsti Vrh
 Pohajač Štefan * 1927 Lokovina
 Pohl Leopold * 1900 Markečica
 Pohovnik Franc * 1918 Gornji Grad
 Poklač Ivan * 1919 Šalek, pobegnil f 1946 Avstrija
 Poklač Štefan * 1919 Šalek, pobegnil f 1988 Avstrija
 Pokleka Martin * 1921 Gavce t 1945 Šentilj pri Velenju
 Pokorny Alojz * 1904 Lovrenc na Pohorju
 Pokoršnik Adolf * 1920 Orliča 10 t 1944 Orliča
 Polajžer Jurij * 1913 Drevenik
 Polak Jože * 1905 Migojnovič
 Polak Mihael * 1909 Pilštajn f 1944 Graška Gora
 Poiane Ludvik * 1922 Šoštanj

Polanec Štefan * 1918 Laporje f 1944 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Polegek Franc * 1913 Tepanje
 Poličnik Matevž * 1901 Solčava
 Poljanec Dušan * 1928 Fram
 Poljanšek Alojz * 1920 Podveža
 Poljšek Albin f 1944-1945
 Pomlgl Anton
 Porajžar Jurij * 1912 Tarboš
 Pornat Matija * 1910 Rečica ob Savinji f po osvoboditvi
 Porok Franc * 1908 Laze pri Gor. Jezeru f po osvoboditvi
 Pori Jožef * 1920 Brezje pri Gor. Gradu f 1944 Lepa Njiva
 Poštrak Anton * 1912 Dvojane
 Poštrak Franc * 1913 Slovenj Gradec t 1944 Črnivec
 Poteko Andrej * 1928 Zabukovica
 Potisk Franc * 1914 Kočno 18, Ložnica
 Potočan Štefan
 Potočnik Ciril * 1928 Zavodnje
 Potočnik Ciril * 1927 Nova Štifta
 Potočnik Franc * 1911 N. Dobrava 52 t po osvoboditvi
 Potočnik Franc * 1899 Šentilj pri Velenju
 Potočnik Ivan * 1916 Florjan pri Gor. Gradu f 1945
 Potočnik Ivan * 1923 Sv. Peter pri Mariboru
 Potočnik Ivan * 1924 Šmartno na Pohorju
 Potočnik Ivan * 1924 Šentilj pri Velenju
 Potočnik Janko-Janez * 1925 Ljubljana
 Potočnik Jože * 1905 Zelenbreg + 1944 Bele Vode
 Potočnik Jože * 1912 Ravne t 1945
 Potočnik Luka * 1910 f po osvoboditvi
 Potočnik Stanko * 1919 Zalec t po osvoboditvi
 Povh Alojz * 1904 Preška
 Povše Alojz * 1903 Planina pri Boštanju
 Povše Anton * 1917 Orla vas
 Povše Justin-Justi * 1924 Uršna Sela
 Povše Stanko * 1926 Družmije
 Požar Franc * 1923 Sodražica t po osvoboditvi
 Požlep Vinko * 1908
 Praprotnik Franc * 1909 Lovrenc na Pohorju
 Praprotnik Ivan * 1928 Dobrič
 Praprotnik Jože * 1908 Gomiljsko f 1944 Špik nad Špitaličem
 Praprotnik Martin * 1924 Zavodnje f po osvoboditvi
 Praprotnik Stanko * 1912 Črnova
 Prašnikar Franc * 1921 Okroglice pri Zidanem mostu
 Praznik Edvard
 Praznik Ivan * 1909 Gomilsko f po osvoboditvi
 Praznik Ivan * 1920 Potok pri Nazarjah
 Predan Simon * 1913 Sliv. Pohorje
 Predikaka Stane * 1923 Lovrenc na Pohorju f 1944 Blagovica
 Pregelj Vladimir * 1912 Kanalski Lom f 1944 Maribor
 Pregi Jože * 1911 Jareninski Dol
 Prekel Leopold * 1900 Markečica

Preložnik Franc * 1907 Strmec
 Preložnik Ivan * 1909 Dobrava *pri Konjicah f 1945*
 Preložnik Janez * 1904 Šmartno ob Paki
 Preložnik Jožef * 1912 Straža pri Strmcu
 Premik Ivan * 1912 Žalec
 Prepotnik Franc * 1906 Luče
 PrešereH Danilo * 1921 Hrušica pri Jesenicah
 Primožič Franc * 1926 Šmartno ob Paki
 Primožič Martin-Branko * 1919 Lokovica
 Primožič Zofka * 1922 Selšček 7
 Primšak Anton * 1908 Škofj'a vas
 Prislan Stanko * 1921 Mozijje f 1944
 Pristavnik Štefanija * 1926 Leskovec f 1945 *Sv. Gora*
 Pristovnik Drago * 1924 Sp. Polskava f 1945 *Dolga Re ber*
 Pristovnik Franc * 1915 Črešnjevce f 1944 *Mariborska Koča*
 Pristovnik Franc-Franci * 1917 Maribor f 1944 *Turiška vas*
 Pristovnik Jože * 1925 Brec f 1945 Zabava
 Privošnik Franc-Nace * 1913 Šempeter
 Prodnik Jože-Grega * 1920 Solcava
 Prosenjak Franc * 1911 Otiški Vrh
 Prosenjak Franc * 1911 Otiški Vrh
 Prosinjak Alojz
 Prungl Anton * 1929 Zg. Grušovlje
 Prvivaro Pjetar * 1908 Rostov SSSR
 Pšeničnik Mihael * 1928 Ostrožno
 Puc Jože-Dragotin * 1927 Koprivna
 Pudardnih Miha * 1920 Ravne pri Šoštanju f 1945 *Vrhe*
 Pugelj Gabrijel-Pugelj * 1918 Struge
 Pugelj Milan-Milan * 1923 Metlika
 Puhar Jože * 1913 Kranj f po osvoboditvi
 Puhmeister Gabrijel-Brko * 1911 Zg. Kungota *f po osvoboditvi*
 Puki Ljubo * 1928 Ložnica pri Celju + 1945 Ošojnik
 Pulko Ivan * 1924 Rače f 1945 Bele Vode
 Puncer Ivan * 1911 Nemčija + po osvoboditvi
 Pungartnik Anton * 1904 Vitanje + po osvoboditvi
 Pungartnik Domin * 1926 Mislinja
 Pungartnik Ivan * 1920 Ravne f 1945 Vrh Mlinše
 Pungartnik Miha * 1915 Ravne
 Pungrl Rudolf * 1924 Sevnica
 Purnat Matija * 1914 Dol. Suha
 Puser Stanko * 1924 Teslić
 Pust France, Slovenj Gradec f 1945 Celje
 Pustinek Ivan * 1927 Podkraj 59 f 1944 Polčane
 Pustoslemšek Ivan * 1921 Florjan pri Gor. Gradcu f 1945 *Florjan*
 Pustoslemšek Matija* 1920 Florjan pri Gor. Gradu f 1945 *Florjan*
 Pušnik Alojz * 1926
 Pušnik Bernard * 1927 Kozjak
 Pušnik Franc * 1910 Maribor
 Pušnik Franc * 1927 Pesje f 1944 Pohorje
 Pušnik Ivan * 1919 Parížlje

Pušnik Jožef * 1922 Vitanje f po osvoboditvi
 Pušnik Ludvik * 1917 Dovže f po osvoboditvi
 Pušnik Marica-Mara * 1926 Ribnica na Pohorju t 1945 Ostri Vrh
 Pušnik Marija * 1916 Kapla
 Pušnik Valburga-Sonja, por. Sotelšek * 1927 Pišce
 Puterle Franc-Cure * 1917 Ljubljana
 Rabič Ludvik-France * 1920 Mengeš
 Rabrenović Miodrag * 1914 Arandelovac t 1945 Ajbl, Avstrija
 Racman Franc * 1912 Podgorje
 Račnik Jože * 1920
 Radič Rado * 1925 Jesenice pri Bregani
 Radšel Rado * 1928 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Radšel Vinko * 1924 Šmartno pri Slov. Gradcu t po osvoboditvi
 Rafael Avgust * 1901 Grajska vas
 Rahten Ernest * 1929 Velenje
 Rahten Ivan-Andrič * 1922 Smiklavž t 1944 Črnova
 Raiter Henrik-Dušan * 1911 Brestrnica t po osvoboditvi
 Rajer Anica * 1924 Moziije
 Rajh Feliks * 1901 Črešnjevce
 Rajh Jožef* 1920 Silova t 1944 Podvolovljek
 Rajh Karl * 1921 Andraž nad Polzelo t po osvoboditvi
 Rajner Mirko-Mitja * 1915 Jesenice
 Rajšel Anton * 1906 Gornji Zagorji t po osvoboditvi
 Rajšter Alojz * 1912 Lubija t 1944 Vuzenica
 Rak Avgust * 1923 Družmirje
 Rak Milan * 1925 Stolnik f 1944 Stolnik
 Rakovec Jože * 1912 Dolenja vas ob Selščici t po osvoboditvi
 Rakun Ivan * 1906 Šentjanž f po osvoboditvi
 Ramnik Peter * 1922 Črna na Koroškem
 Ramšak Franc * 1912 Mislinja + 1945 Zg. Vrtače
 Ramšak Rudolf * 1914 Klanec pri Dobrni
 Ramšak Stanko * 1928 Šentjanž
 Ramšek Miroslav * 1927 Lubija t 1945 Smučidol
 Rančan Alojz * 1909 Dramlje t po osvoboditvi
 Rančnik Anton * 1910 Skomaije
 Randl Edi Iztok * 1922 Šešče pri Preboldu
 Ranfl Elizabeta-Slava * 1920 Crešnjevci
 Ranfl Ivan-Marko * 1907 Mala vas pri Ptuj
 Rant Jože-Moša * 1913 Bukovica ob Selščici
 Rape Maijan * 1927 Domžale f 1944 Dragomlja vas
 Rasinger Emil * 1913 Podkoren
 Rašelj Martin * 1928 Trbovlje
 Ratajc Franc * 1926 Babna Brda f 1944 Šoštanj
 Ratej Ivan * 1912 Bistrica pri Rušah
 Ratovlje Franc * 1926 Sv. Stefan t 1944 Lajše
 Raubar Ivan * 1899 Jurka vas
 Rauš Martin * 1928 Trbovlje
 Rautar Vida * 1926 Hrastnik
 Ravljen Stane * 1928 Šoštanj f po osvoboditvi
 Ravnak Štefan-Oto * 1912 Lipa pri Frankolovem

Razbornik Anton * 1927 Sv. Anton na Pohorju + 1945 Šmiklavž
 Razboršek Lado * 1924 Arja vas f po osvoboditvi
 Razboršek Zoran * 1919 Arja vas
 Razdevšek Franc-Sašo * 1927 Ponikva pri Žalcu f 1945 Frankolovo
 Razdevšek Jože * 1922 Škale
 Razdevšek Milan * 1924 Slov. Gradec
 Razdevšek Slavko-Slavc * 1919 Ponikva pri Žalcu 11
 Razgoršek Franc * 1922 Bukovska vas f po osvoboditvi
 Razgoršek Tone * 1922 Andraž nad Polzelo
 Ražustanj Ivan * 1926 Subotica
 Rebernak Jurij * 1906 Brdo 9 t po osvoboditvi
 Rebernik Anton * 1908 Arnače
 Rebernik Franc * 1918 Andraž nad Polzelo
 Rebernik Ivan * 1909 Arnače 10 f po osvoboditvi
 Rebernik Jakob * 1904 Arnače
 Rebernik Jože * 1927 Ribnica na Pohorju
 Rebernik Rudi * 1911 Brezova t po osvoboditvi
 Reberšek Jakob * 1906 Ločica pri Žalcu
 Rebnjak Valentin * 1904 Podkraj
 Rebolj Pavle-Danilo * 1914 Podpeč
 Rednak Anton * 1919 Podkraj t 1944 Resnik
 Rednak Franc * 1922 Paški Kozjak
 Rednak Valentin * 1904 Sentilj pri Velenju
 Regoršek Miha * 1914 Oplotnica t 1944 Lajše nad Šoštanjem
 Rehar Milan-Maks * 1927 Lokovina 10
 Rehar Vinko * 1922 Petrovče t 1945 Prkunji Vrh
 Rejster Franc * 1919 Ravne pri Šoštanju
 Rekman Ivan * 1905 Ravne pri Šoštanju
 Remus Fanika * 1923 Prekopa
 Repa Franc * 1919 Gradišče pri Lenartu
 Repa Ivan * 1922 Jarenina
 Repanšek Ivan * 1920 Črna pri Kamniku
 Repenšek Franc * 1908 Šmiklavž 9 pri Gor. Gradu
 Repenšek Slavko * 1926 t 1945
 Repič Vinko * 1927 f 1945 Sv. Ana na Hrvaškem
 Repina Avgust-Kovač * 1926 Sv. Marjeta ob Pesnici
 Repne Franc * 1914 Mislinja
 Repnik Avgust* 1910 Pameče
 Repolusk Karl, Sp. Dolič
 Repolusk Vlado * 1917 Ruše
 Repovž Jože * 1918 Konjšica f 1944 Ljubno v Savinjski dolini
 Repuc Ivan * 1926 Mislinja S
 Resnik Alojz, Sela v Tuhinjski dol. f po osvoboditvi
 Resnik Anton * 1912 Zdole
 Resnik France
 Rezar Franc * 1926 Gozd
 Rezman Alojz * 1912 Ponikva pri Žalcu
 Rezman Anton * 1899 Ponikva pri Žalcu f 1944 Ljubno
 Režen Stane-Stanko * 1924 Mokronog f po osvoboditvi
 Režun Anton * 1909 Šentgotard t po osvoboditvi

Ribič Franc * 1905 Vukovje † po osvoboditvi
 Ribič Franc * 1908 Draža vas
 Ribič Ivan * 1918 Žalec † 1944
 Ribič Ivan * 1911 Slov. Gradec † 1945 Šentjurij ob Taboru
 Ribič Ivan * 1925 Pesje 45
 Ribič Jože-Gašper * 1921 delavec, Moravče
 Rihar Milan, Dobrna
 Rihar Vinko * 1922 Raduha
 Rihtar Anton * 1910 Vetrnik
 Rihtar Ivan * 1904 Vransko
 Rihter Alojz
 Rihter Ignac * 1901 Tirosek † 1944 Dolenjska
 Rihter Ivan * 1926 Tirosek † po osvoboditvi
 Rihter Janez * 1915 Nova Štifta
 Rihter Matevž * 1903 Šentjur pri Celju † 1945 Kolovrat
 Rihter Rudolf* 1927 Razdelj f po osvoboditvi
 Rinaldo Bojan * 1917 Čeče
 Ritonja Milan * 1922 Maribor
 Robavs inž. Viktor f 1945 Smučidol
 Rober Franc * 1913 Sp. Pristava
 Robič Radoslav * 1925 Jesenice
 Robida Franc * 1913 Debro † po osvoboditvi
 Robin Franc * 1903 Jakobski Dol † po osvoboditvi
 Ročnik Ivan * 1927 Črna na Koroškem f po osvoboditvi
 Rogelšek Jernej * 1910 Lokovica
 Rogelšek Martin * 1913 Velenje
 Rogina Ignac * 1900 Sv. Primož pri Radljah
 Rogovnik Karol * 1926 Črnova f po osvoboditvi
 Rojko Ludvik-Lenart * 1911 Rogoznica f po osvoboditvi
 Rojnik Franc * 1922 Sp. Grušovlje
 Rojnik Ivan * 1918 Sp. Gorče
 Rojšek Ivan-Janez * 1912 Založe † po osvoboditvi
 Rojštner Alojz-Zlatko * 1912 Ljubija f 1945 Dravograd
 Rok Avgust * 1923 Družmije
 Romih Anton * 1926 Ješovec pri Kozjem
 Romih Ignac * 1925 Brezje ob Slomu
 Romih Jože * 1919 Vodenovo
 Romšak Marija, por. Pivk * 1922 Podstudenec
 Romšek Franc * 1945 Sv. Gora
 Ropotar Stanko * 1928 Šoštanj
 Rosenstein Emil-Milan * 1929 Subotica
 Rosenstein Ivan * 1926 Subotica
 Roser Franc * 1915 Klanec f 1945 Šentjanž
 Rosulnik Feliks * 1919 Potok'pri Nazarjah
 Rošar Bernard * 1906 Sp. Slemene
 Rošer Jurij * 1909 Stranica 28 † po osvoboditvi
 Rot Jože * 1911 Zg. Polskava
 Rotar Miha * 1913 Šmartno v Rožni dolini
 Rovi nj ak Jože
 Rozin Gvido * 1912 Trbovlje f 1944

Rozman Anton * 1904 Svetina
 Rozman Ivan * 1909 Svečina f po osvoboditvi
 Rozman Ivan * 1926 Šujica f 1944
 Rozenberger Franc-Brane * 1924 Stranska vas f 1944 Jajče
 Rožič Rudolf * 1909 Topolšica
 Ručigaj Ivan * 1908 Polzela
 Rudnik Ivan * 1912 Lokovina
 Rudnik Ivan * 1910 Andraž nad Polzelo
 Rudnik Miha * 1913 Velenje f po osvoboditvi
 Rudolf Stefan * 1910 Trbonje
 Rumeč Karol * 1906 Luče ob Savinji
 Rumpret Ivko-Igor * 1924 Krško f 1945 Javojce
 Rupar Lovrenc * 1908 Ljubljana
 Ruper Lovrenc-Venček * 1908 Ljubljana t 1945 Stari trg pri Slov. Gradcu
 Rupnik Alojz * 1913 Kravjek
 Rupnik Ivan * 1928 Slovenj Gradec
 Rus Antonija * 1923 Loka pri Celju
 Rustl Ivan * 1917 Dobrna + 1944 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Rutar Miloš-Ružo * 1921 Kranj
 Ržek Mirko * 1925 Rakek 21
 Ržišnik Ivan * 1924 Podkraj, Zagorje
 Sablar Anton * 1929 Maribor
 Sabol Viktor * 1903 f po osvoboditvi
 Sabotin Ludvik * 1899 Nazajce 27 f 1944 Resnik
 Sajovic Anton
 Saksida Zora-Vojka * 1925 Gradišče nad Prvačino
 Salamon Ferdo * 1921 Sv. Majeta ob Pesnici f 1944 Kot na Pohorju
 Salezin Adolf-Rudo * 1912 Trbovlje
 Strajnsak Franc * 1919 Stročja vas
 Strašek Mirko * 1927 Celje
 Strehar Jože, delavec
 Strle Franc-Franci * 1927 Podcerkev pri Ložu
 Strmčnik Ivan * 1922 Podgojce pri Slov. Gradcu
 Strmljan Ivan * 1905 Dolgo Brdo f 1944 Luče ob Savinji
 Strmolc Franc * 1927 Vir pri Stični f 1944 Črnivec
 Strnad Rudi * 1911 Hamborn, Nemčija
 Strnišnik Karei * 1928 Konovo
 Strnišnik Peter, Čemšenik t po osvoboditvi
 Stropnik Alojz * 1928
 Stropnik Anton * 1928 Topolšica
 Stropnik Anton * 1910 Škale t po osvoboditvi
 Stropnik Franc * 1904 Prevalje t po osvoboditvi
 Stropnik Franc * 1912 Gabrke t 1944 Zg. Savinjska dolina
 Stropnik Jože * 1911 Maribor f po osvoboditvi
 Stropnik Leopold * 1912 Trbovlje
 Struna Bogdan-Jan * 1921 Ljubljana-Galjevica f po osvoboditvi
 Studen Janez * 1908 Pangršica f po osvoboditvi
 Suhoveršnik Matevž * 1911 Šmiklavž f 1944 Celje
 Suhoveršnik Matija * 1910 Dol 9 pri Gornjem Gradu
 Suhoveršnik Anton * 1906 Šmiklavž pri Gor. Gradu f po osvoboditvi

Suhovršnik Franc-Rajko * 1927 Lenart pri Gor. Gradu
 Suhovršnik Jože * 1909 kmet, Šmiklavž pri Gor. Gradu t po osvoboditvi
 Suhovršnik Tomaž-Tomažek * 1924 Nova Štifta
 Sušec Alojz * 1926 Šentilj pri Velenju
 Sušec Alojzija * 1924 Zg. Kungota
 Sušec Avgust * 1903 Laze pri Velenju
 Sušec Franc * 1919 Ravne 72
 Sušec Martin * 1918 Cirkovce pri Velenju
 Sušec Stanislav * 1928 Brda, Slov. Bistrica
 Sušnik Franc * 1902 Primčevo
 Sušnik Janez * 1911 Podvolovljek t 1944 Črnivec
 Sveček Jožef * 1910 Sv. Juri pri Šmarjah
 Svečko Ivan-Srečko * 1925 Šmiklavž pri Slov. Gradcu
 Svete Anton-Gustel * 1922 Pako pri Borovnici t po osvoboditvi
 Svetec Avgust * 1904 Srednje
 Svetic Jože-Urban * 1900 Vrhpolje pri Kamniku
 Svetko Ivan * 1913 Polzela
 Šabec Franc * 1924 Kal pri Pivki f 1945 Gor. Trebuša
 Šabec Franc * 1927 Šempeter pri Gorici
 Šabec Franc * 1927 Celje
 Šabeder Jakob-Jaka * 1906 Zg. Duplek t po osvoboditvi
 Šahman Stanko-Volt * 1920 Mežica
 Šajn Karel-Korl * 1921 Male Lašče t 1945 Mlake
 Šajtegl Franc * 1913 Oplotnica
 Šalej Jože * 1923 Griže
 Šander Albert * 1916 Lemberg pri Strmcu t po osvoboditvi
 Šankelj Alojz * 1908 Sp. Ponikva
 Šapel Alojz * 1908 Sp. Kungota
 Šaprl Alojz * 1908 Sp. Kungota
 Šare Pavel * 1918 Presejje pri Radomljah
 Šarman Jakob-Aleksander * 1912 Laško, Udmat f 1944
 Šavli Anton * 1917 Šmartno f 1945 Smučidol
 Šebeder Jakob * 1906
 Šegina Leopold * 1908 Grib lje t po osvoboditvi
 Šegovc Jožef * 1922 Prevalje f 1945 Mislinje
 Šemrov Miro * 1925 Velenje
 Šenica Franc * 1917 Kočevje-Rudnik f 1945 Dobrna
 Šenkinc Jože * 1925 Šembije
 Šerbinek Ivan * 1908 Jedlovnik 31 + po osvoboditvi
 Šibane Dominik * 1926 Lokovina
 Šibenc Franc * 1915 Strmec pri Vojniku t po osvoboditvi
 Šiker Jože * 1925 Marjeta na Dravskem polju
 Šildenfeld Oto * 1899 Vransko
 Šimec Jože * 1916 Poljane
 Šimec Pavle-Pajo, Črnomelj t 1944 Luče ob Savinji
 Šimon Martin * 1908 Podkraj t 1945 Resnik
 Šipec Ivan * 1913 Rjavica
 Šipek Jože-Boris * 1929 Šentjanž
 Širec Jože * 1923 Slov. Bistrica
 Šiškovič Karel-Mitko, Koroška t po osvoboditvi

Škafer Stanko * 1927 Gotovlje pri Žalcu f po osvoboditvi
 Škerjanc Alojz * 1922 Pameče
 Šket Franc * 1917 Šmarje pri Jelšah
 Šket Janez * 1910 Upoglav f 1944 Resnik
 Šketa Edvard * 1917 Žalec t 1945 Tabor
 Šketa Jože * 1914 Orla vas t po osvoboditvi
 Škoberne Viktor-Vitko * 1925 Reštanj
 Škof Miroslav * 1922 Maribor
 Škofek Alojzij * 1921 Andraž nad Polzelo
 Škoflek Andrej * 1927
 Škoflek Anton * 1920 Lipa pri Frankolovem f po osvoboditvi
 Škoflek Jože-Miha * 1907 Lipa pri Frankolovem
 Škofljek Alojz * 1914 Brezen pri Vitanju t 1945 Mlake
 Škofljek Jože * 1911 Strmec
 Škoranjc Lojze * 1922
 Škorjanc Jože * 1909 Topolšica f 1944 Navršnik
 Škorjanc Rafael * 1898
 Škrablin Ivan * 1910 Rogatec
 Škrbic Marjan * 1927 Trbovlje
 Škrinjar Janez-Anza * 1905 Kot 32 pri Oplotnici f po osvoboditvi
 Škrjanc Dominik f 1944 Črnivec
 Škrk Bojan * 1924 Ljubljana
 Škrj Ančka-Ančka, por. Švigelj * 1924 Begunje pri Cerknici
 Škrobel Ludvig * 1908 Florjan pri Gor. Gradu
 Škruba Martin * 1925 Zavodnje f 1944
 Škufca Jože-Martin * 1921 Stranska vas f po osvoboditvi
 Škvarča Franc * 1922 Rakek
 Šlajpah Franc-Pogačev * 1924 Ljubljana f 1944 Navršnik
 Šlajpah Stanko * 1908 Trbovlje
 Šlander Viktor * 1926 Grajska vas t po osvoboditvi
 Šlaus Lojze * 1922 Lovrenc na Pohorju t 1944-1945
 Šlebir Franc * 1915 Sp. Stranje t 1944 Sv. Križ
 Siehe Franc
 Šlibar Anton-Zvonko * 1918 Prekopa
 Šlibar Jože * 1908 Sv. Jurij pri Šmarjah
 Šliser Tomaž * 1900 Pliberk
 Šlokar Srečo * 1919 Žužemberk
 Šmalc Franc * 1944 Gornji Grad
 Šmalc Janez * 1917 Dolenji Lazi f po osvoboditvi
 Šmid Martin * 1912 Kravjek t po osvoboditvi
 Šmigovec Janez * 1909 Virštanj
 Šmit Ivan * 1918
 Šmon Franc * 1901 Podkraj pri Velenju t 1945 Podvolovljek
 Šmon Martin * 1908 Podkraj t 1945 Zg. Savinjska dolina
 Šmon Rudolf * 1902 Miklavž pri Žalcu
 Šmon Stane * 1909 Domžale
 Šmuc Ludvik * 1915 Male Lipljene t po osvoboditvi
 Šnapelj Henrieta * 1923 Frazija
 šoba Ivan * 1913 Pragersko t 1945 Strme Njive
 šobernik Alojz-Stane * 1923 Hotinja vas

Šorli Karel * 1915 Češča vas f 1944 Celje
 Špacapan Milan * 1923 Petrovče
 Špalir Franc * 1916 Trbovlje f 1944
 Španinger Slavko * 1926 Fram
 Špegel Maks * 1912 Vitanje
 Špegelj Alojz * 1913 Lipje 16, Kozjak
 Špegu Ivan * 1927 Mislinja
 Špeh Franc * 1911 Tirosek f 1944 Zavodnje
 Špeh Ivan * 1912 Gabrke f 1944 Zg. Savinjska dolina
 Špeh Rudolf* 1912 Gabrke t 1944-1945 Brezovica na Dolenjskem
 Špeh Stane * 1924 Gornji Grad
 Špelič Edvard * 1919 Slov. Bistrica f 1944 Krašnja
 Šperger Roman * 1912 Muta 28
 Špes Pavel * 1909 Šmiklavž pri Škofji vasi
 Špital Ivan * 1921 Gabrke 81
 Špital Jože * 1927 Gabrke 81
 Šprajcer Jože * 1919 Štore
 Špur Ciril-Silvester * 1916 Krapje t 1945 Ljutomer
 Šrot Anton * 1917 Škale f po osvoboditvi
 Štajner Anton * 1907 Šentilj pod Tuijakom
 Štajner Ivan * 1901 Podlog t po osvoboditvi
 Štajner Vinko * 1916 Laze pri Velenju
 Štalekar Rajko * 1903 Maribor
 Štampar Franjo * 1905 Kog
 Štampfel Jože * 1926 Rečica ob Savinji 30
 Štamulak Anton * 1927 Legen f 1944 Paški Kozjak
 Štangar Franc-France * 1924 Stan pri Mirni f po osvoboditvi
 Štanko Dimitrije * 1921 Golovčevo, pogrešan 1945
 Štebih Alojz * 1907 Dragovič t po osvoboditvi
 Štefančič Jože * 1928 Ložnica pri Žalcu
 Štefančič Karei * 1917 Kasaze f 1944 Bele Vode
 Štefančič Ludvik * 1920 Podlog
 Steinbach Oskar * 1914 Šoštanj t po osvoboditvi
 Štelcl Rudolf-Rudi * 1928 Maribor
 Štembal Jože-Brglez * 1919 Stožice f 1945 Smučidol
 Štemberger Zvone * 1921 Pesje
 Šterk Jože * 1922 Raka pri Krškem
 Štifter Janez * 1915 Solčava t 1944 Velika Lašna
 Štifter Jožef * 1909 Solčava t po osvoboditvi
 Štifter Silvester * 1912 Solčava f po osvoboditvi
 Štiglic Alojz-Logar * 1917 Rečica ob Savinji
 Štiglic Jože * 1911 Dol pri Gornjem Gradu
 Štimac Anton-Tone * 1913 Goreči
 Štimec Slavko * 1916 Srednja Bistrica
 Štinec Stane * 1927 Laporje, Slov. Bistrica t 1945 Hrenova vas
 Štober Jože * 1916 Lopatnik
 Štorgel Franc-Zvonko * 1926 Bočna
 Štorgelj Franc * 1919 t po osvoboditvi
 Štorman Jakob * 1926 Žalože t po osvoboditvi
 Štrajher Filip-Lipe * 1925 Hrib pri Kamniku

Štrajher Franc * 1913 t 1944 Črnivec
 Štrajher Janez-Janko * 1926 Poreber f po osvoboditvi
 Štrajher Ivan * 1915 Vransko
 Štraus Franc * 1916 Brdce nad Dobrno + 1944 Pohorje
 Štraus Ignac * 1914 Dobrna t 1944 Rogla
 Štuhec Janez * 1900 Ritmerk
 Štukovnik Ivan * 1907 Šalek f po osvoboditvi
 Štumberger Lado * 1922 Sv. Barbara pri Ptuj
 Štimpfl Franc * 1929 Radoše pri Slov. Gradcu f 1944 Savinjska dolina
 Štuzej Anton * 1919 Bistrica ob Sotli
 Šubič Pavel * 1904 Stara Oselica
 Šum Rudolf-Dušica * 1899 Krašnja f po osvoboditvi
 Šumah Rok-Jelko * 1927 Sp. Razbor
 Šumečnik Jernej * 1914 Družmije t 1945 Vrh pri Mlinšah
 Šumej Franc * 1918 Rupe
 Šumer Avgust, Kumen 70 f 1945 Mislinja
 Šumer Štefan-Borc * 1896 Lovrenc na Pohorju t po osvoboditvi
 Šumljanov Aleks * 1920 Jaroslavje SSSR
 Šumnik Jože * 1911 Javorje 28
 Šuper Ivan * 1918 Ponikva pri Žalcu
 Šuperger Karei * 1911 Hramše
 Šuperina Zvonimir * 1922 Trsat t 1944 Ribnica na Pohorju
 Šurbek Viktor * 1926 Poljčane
 Šurk Alojz * 1914 Gornji Grad
 Šurk Ivan * 1911 Gornji Grad
 Šurnek Viktor * 1914 Stanovsko f 1944 Savinjska dolina
 Šuster Leopold * 1927
 Šušman Anton
 Šustar Anton-Zvone * 1928 Hrastnik
 Šušteršič Jože * 1921 Prilozje 1 f 1945 Pohorje
 Šušteršič Stane-Boštjan * 1915 Stranska vas
 Švab Karei * 1918 Strmec f 1944 Ribnica na Pohorju
 Švab Pavel * 1928 Trnovlje
 Švagelj Alojz-Arab * 1911 Dobravlje t po osvoboditvi
 Švajger Anton * 1900 Recenjok f po osvoboditvi
 Švajger Viktor * 1916 Bistrica pri Limbušu
 Švent Boltežar
 Tado Ehard-Ivan * 1911 Pobrovec
 Tajnik Anton, Ravne 45 pri Šoštanju
 Tajnik Franc * 1907 Topolšica f po osvoboditvi
 Tajnik Franc * 1912 Šoštanj + po osvoboditvi
 Tajnšek Edi + 1927 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Tajnšek Karei * 1907 Velenje
 Tajnšek Leopold * 1923 Andraž nad Polzelo
 Tajnšek Martin * 1917 Podkraj pri Velenju + po osvoboditvi
 Tamše Alojz * 1927 Završe
 Tamše Franc * 1906 Polzela t 1944
 Tamše Ivan-Dušan * 1927 Plešivec
 Tanjšek Franc * 1909 Andraž nad Polzelo f 1944 Šmartno ob Paki
 Tančman Karlo * 1914 Trbovlje * 1945 Smučidol

Tanjšek Viktor * 1928 Andraž nad Polzelo
 Tanšek Vinko * 1928 Škofja vas 25
 Tašler Rupert * 1920
 Tavcmar Karei * 1914 Trbonje f 1945 Smučidol
 Tavčar Ivan-Vilko * 1913 Rovte v Selski dolini
 Tavčar Lado-Šargo * 1926 Ljubljana-Polje t 1944 Razbor
 Tekavec Pelegrin * 1928 Rapljevo
 Tekavec Stanko * 1918 Topolšica f 1944 Razbor
 Tement Franc * 1924 Andraž nad Polzelo t 1944 Resnik
 Temeul Franc * 1924 Starše f 1944 Kozjak
 Tenden Stane * 1905 Ponikva
 Teodorovič Stanko * 1926 Pišce
 Teraš Bogomir-Miro * 1929 Varaždin f po osvoboditvi
 Terče Ivan * 1915 Sv. Florjan pri Šoštanju f 1944 Letuš
 Terčič Alojz-Lojze * 1905 Ljubljana f po osvoboditvi
 Terglav Anton * 1909 Polzela t po osvoboditvi
 Težak Ivan * 1916 Žetale
 Tibauth Janko-Ivan * 1912 Sp. Krapje + po osvoboditvi
 Tiboršek Martin * 1926 Floijsan pri Gor. Gradu
 Tičar Aleš-Maks * 1913 Vir pri Domžalah
 Tifengrober Franc * 1906 Slivnica pri Celju
 Tiler Franc * 1917 Uršna Sela t 1945 Velika Planina
 Timošek Ignac * 1915 Mislinja
 Tkavc Franc * 1912 Podvin pri Polzeli
 Tkavc Ivan * 1912 Polzela f po osvoboditvi
 Tkavc Jože * 1912 Slatina v Rož. dolini f po osvoboditvi
 Tkavc Pongrac * 1911 Kale
 Točaj Gregor * 1921 Lepa Njiva t 1945 Mlake
 Toman Stanko-Čokolin * 1921 Podlog
 Tomažič Feliks-Mirko * 1925 Špitalič
 Tomažin *Janez*
 Tomažin Alojz * 1908 Dolenja vas
 Tomic Franc * 1928
 Tomin Luka * 1907 Hruševka t po osvoboditvi
 Tornine Anton * 1907 Dolenja vas 8 pri Senožečah
 Tomše Ivan * 1925 Sv. Vid pri Slov. Gradcu
 Tonasko Georgije * 1905 Rostov f Smučidol
 Toplak Hinko * 1911 t po osvoboditvi
 Toplak Rudolf* 1911 Partinje f 1945 Borovlje
 Topolšek Rudolf-Miha * 1913 Celje
 Torej Mirko * 1907 Lovrenc na Pohorju
 Tovšak Alojz-Lojze * 1926 Mislinja
 Tovšak Ivan-Ivko * 1926 Šentilj pod Turjakom
 Tratar Ignac-Nace * 1907 Trščina Malkovec
 Tratnik Anton * 1928 Nova Štifta
 Tratnik Dominik * 1911 Homec t po osvoboditvi
 Tratnik Edvard * 1905 Šmartno v Rož. dolini t po osvoboditvi
 Tratnik Ferdo * 1920 Strmec
 Tratnik Jože * 1909 Arnače 18
 Tratnik Jože * 1911 Dol 35 pri Gornjem Gradu

Tratnik Leopold * 1908 Strmec
 Tratnik Rafael * 1927
 Travnšek Franc * 1909 Janškovo Selo t po osvoboditvi
 Trbovšek Franc * 1910 Gornji Grad
 Trbovšek Janez * 1911 Planina pri Ljubnem t po osvoboditvi
 Trebušak Franc * 1900 Srednja vas pri Kamniku t po osvoboditvi
 Triler Anton * 1917 Škofja Loka t 1945 Čemšenik
 Trinko Jože * 1926 Razvanje Maribor f 1944 Kavran
 Trlep Maijan * 1927 Maribor
 Trnovšek Leopold * 1902 Strmec
 Trobiš Dominik * 1921 Rožni Vrh
 Trobiš Martin * 1920 Rožni Vrh 20
 Trogar Zdravko * 1907 f po osvoboditvi
 Troha Stanislav-Slavc * 1922 Borovnica t po osvoboditvi
 Trojan Avgust * 1918 Kavče f 1944 Šmartno ob Paki
 Tršek Jožef * 1926 Sevnica t 1945 Maribor
 Trunk Alojz-Tomo * 1922 Ceršak
 Trupej Anton-Jelen
 Tržan Jože, Šmartno ob Paki
 Tučman Anton * 1927 Vodriž f 1945 Kolovrat
 Turin Karei * 1905 Slov. Bistrica f 1945 Eibiswald
 Turinek Anton * 1920 Podkraj pri Velenju f po osvoboditvi
 Turinek Peter * 1905 Skorno f po osvoboditvi
 Turk Ivan * 1922 Babno Polje
 Turk Karl-Drago * 1906 Grajska vas f po osvoboditvi
 Turnher Tone-Tonček * 1926 Višnja Gora + po osvoboditvi
 Turnšek Franc * 1926 Šmartno v Rož. dolini
 Turnšek Mihael * 1929 Ostrožno
 Turnšek Viktor * 1902 Zahomce
 Tušar Blaž * 1907 Dovče
 Tušek Bogdan * 1909
 Tvrdkovič Rifat * 1921 Višegrad
 Udovič Ivan * 1912 Žvarulje
 Udrih Rudi * 1912 Sp. Grušovlje
 Ugaršek Ivan * 1907 t 1944-1945
 Ugeršek Franc * 1923 Vinarje
 Ugovšek Janez * 1914 Lenart pri Gor. Gradu
 Ugovšek Martin * 1913
 Ugovšek Martin * 1913 Lenart pri Gor. Gradu f 1944 Resnik
 Ulčnik Anton * 1910 Podgoije pri Brežicah f 1944 Kamnik
 Ulipi Bogomir-Maijan * 1927 Bezenškovo Bukovje
 Uljanovski Ivan * 1920 Glubokovka Arhangelsk
 Ulrih Milan * 1928 otok Vis
 Umek Franc * 1925 Pirešnica f 1945 Kolovrat
 Umek Viktor * 1920 Trbovlje t po osvoboditvi
 Ungar Drago * 1920 Špitalič
 Unterlehner Ivan * 1906 Sp. Prebukovje
 Uplaznik Ernest-Mali * 1926 Prebold
 Uran Jože * 1904 Janževski Vrh
 Uranjek Jože * 1904 Ponikva pri Žalcu t po osvoboditvi

Uranjek Valentin * 1920 Ponikva f 1945 Svetina pri Ormožu
 Urankar Alojz * 1920 Lemberg pri Strmcu
 Urankar Anton-Hrast * 1910 Poreber f po osvoboditvi
 Urankar Jože * 1926 Žvarulje
 Urankar Viktor * 1909 Loke pri Kamniku
 Uranko Matija * 1903 Kalobje f po osvoboditvi
 Uratnik Jože * 1922 Šmartno ob Paki t 1944 Resnik
 Uratnik Maks * 1929 Dobrič
 Uratnik Stanislav * 1921 Podgojje f 1944 Mozijje
 Urbane Franc * 1913 Lepa Njiva 78
 Urbane Ivan * 1910 Lepa Njiva
 Urbane Jakob * 1900 Zalog pri Golniku f 1944 Rečica ob Savinji
 Urbane Peter * 1924 Lepa Njiva
 Urbanič Franc * 1916 Sp. Žejjavci
 Urbanija Stanislav-Ibar * 1926 Krašce
 Urh Aleks * 1901 Vuzenica f 1944 Črnivec
 Urše Franc * 1904 Šmartno v Rožni dolini
 Uršej Franjo * 1924 Črna na Koroškem
 Uršej Matija * 1900 Mislinja t po osvoboditvi
 Uršič Franc-Bojev * 1917 Zagaj
 Uršič Ivan-Viktor * 1925 Središče ob Dravi
 Uršič Lojze * 1921 Ig pri Ljubljani
 Urško Karei * 1910 Celje
 Ušen Ivan * 1901 Zg. Grušovje 6
 Vabič Ahil * 1923 Žalec t 1945
 Vadlan Albert * 1898 Zagojje
 Vadlan Frane * 1910 Vransko
 Vajncarl Jože-Pepi * 1910 Tmava
 Vajthauzer Jože * 1926 Škale
 Vajthauzer Martin * 1921 Škale
 Valant Pavel * 1909 Ljubno pri Podnartu f po osvoboditvi
 Valentin Kamnik t 1944 Nova Štifta
 Vancov Jožef * 1920 Ribnica na Pohorju
 Vanovšek Karl * 1907 Dobrna
 Vasle Anton * 1900 Ponikva pri Žalcu f po osvoboditvi
 Vasle Franc * 1902 Ponikva t 1944 Luče ob Savinji
 Vasle Maks * 1920 Ponikva pri Žalcu
 Vasle Miha * 1926 Gotovlje
 Vasle Štefan * 1903 Podvin pri Polzeli
 Vasle Vinko * 1903 Ponikva f 1944 Resnik
 Vaš Odon * 1913 Celje
 Vauda Vinko * 1915 Zavrč
 Vaupotič Leopold * 1926 Počehova
 Vavdi Jože * 1911 Strmce 30 t po osvoboditvi
 Vavpetič Ivan-Šloser * 1918 Preserje 14 pri Radomljah t po osvoboditvi
 Veber Ivan * 1915 Klane f 1945 Sv. Janez
 Veber Ivan * 1903 Podkraj t 1945 Smučidol
 Veber Avgust-Luka * 1912 Rogoznica
 Veber Oto * 1909 Prebold f 1944 Dobrovlje
 Veder nj ak Dušan-Dule * 1913 Novo meso

Veis Konrad * 1909 Sela f 1944 Črnivec
 Velepec Ivan * 1901 Beričevo f 1944
 Velepec Janez * 1926 Beričevo f po osvoboditvi
 Velepec Karol * 1907 Selo pri Ihanu 15
 Veler Ivan * 1903 Podkraj pri Velenju t 1945 Smučidol
 Veler Jakob * 1913 Hamborn t po osvoboditvi
 Venek Anton * 1924 Poljane, Rečica ob Savinji
 Venek Leopold * 1927 Pesje f 1945 Žitara vas
 Venko Viktor * 1925 Podgorica, Zabukovje
 Verbek Alojz * 1925 Pragersko
 Verbič Leopold * 1914 Slivnica pri Mariboru f 1945 Črna na Koroškem
 Verbnik Pavel * 1915 Belšak
 Verboten Martin * 1923 Paka pri Velenju t 1944 Šmartno pri Slov. Gradcu
 Verboten Rudolf * 1927 Cirkovce pri Velenju
 Verdelj Franc * 1910 Šalek t po osvoboditvi
 Verder Miha * 1915 Vel. Pirešica
 Verdev Franc * 1911 Topolšica t 1945 Novo mesto
 Verdev Franc * 1911 Studence 72 t po osvoboditvi
 Verdev Lovro * 1921 Studence + po osvoboditvi
 Verdev Ludvik * 1909 Dobrič f po osvoboditvi
 Verdev Martin * 1912 Ponikva pri Žalcu
 Verdev Stane t 1945 Žitara vas
 Verdev Stanko * 1918 Ponikva pri Žalcu f po osvoboditvi
 Verdev Valentin * 1906 Topolšica 78 t 1944 Motnik
 Verdev Vinko * 1927 Hramše 20 f po osvoboditvi
 Verdnik Jožef * 1910 Padeški Vrh 14
 Verdnik Silvo * 1919 Zg. Zreče + po osvoboditvi
 Vernik Janez * 1909 Moste pri Kamniku
 Vernik Leopold * 1927 Šmartno ob Dre ti
 Veršnik Ivan * 1927 Tirosek
 Veršnik Jakob * 1901 Tirosek 9 t po osvoboditvi
 Veršnjak Janez * 1912 Dol. Suha f po osvoboditvi
 Vertačnik Ivan * 1915 Črna na Koroškem t po osvoboditvi
 Vertič Alojz * 1913 Sv. Rupert
 Vesel Vencelj * 1901 Sodražica + po osvoboditvi
 Veternik Avgust * 1919 Ravne
 Vezovnik Jože * 1901 t po osvoboditvi
 Vezovnik Maks
 Videčnik Maks * 1926 Lačna Gora
 Videmšek Floijan * 1919 Gabrke 87
 Videmšek Miha * 1909 Vinska Gora t 1944 Graška Gora
 Videmšek Miha * 1907 Prelska t po osvoboditvi
 Videmšek Miha * 1913 Gabrke
 Videmšek Vinko * 1920 Škale
 Vider Janez * 1922 Županje Njive f 1944 Štajerska
 Vidic Franc-Lazar * 1924 Grmače pri Moravčah
 Vidic Jože * 1911 Strmec pri Mozirju t po osvoboditvi
 Vidic Slavka * 1927 Trbovlje
 Vidmajer Franc * 1907 Boštanj f 1944 Črni Vrh
 Vidmajer Franc * 1916 Gotovlje

Vidmar Adolf * 1913 Lipoglav f 1945 Stranice
 Vidmar Karol * 1913 Godič
 Vidmar Miha * 1914 Godič t po osvoboditvi
 Vidovič Anton * 1913 Zrkovci t po osvoboditvi
 Vidrgar Rado-Polde * 1926 Zg. Kašelj + 1945 Ljubno ob Savinji
 Vidrih Franc * 1920 Kal
 Vidrih Ignac-Nace * 1909 Zdenska vas f po osvoboditvi
 Vidrojs Jože * 1907 Vransko
 Vigele Roman * 1929 Majšperk
 Vihar Anica * 1927 Prebold t 1944 Lučka Bela
 Vihar Anton * 1911 Arnače 28 t po osvoboditvi
 Viher Anton-Tona * 1913 Slivnica pri Mariboru t po osvoboditvi
 Viher Franc * 1920 Vinska Gora
 Viher Jože-Niko * 1925 Kavče t po osvoboditvi
 Viher Martin * 1908 Šentjanž pri Velenju
 Viher Rafael * 1912 Lipje f po osvoboditvi
 Viber Stanko * 1926 Lopatnik
 Vimpolšek Anton * 1928 Podsreda
 Vinčar Hinko * 1926 Skopje
 Vinder Stefan * 1920 Črnova
 Vipotnik Franc * 1902 Gotovlje + 1944 Navršnik
 Vipotnik Franc * 1929 Gotovlje 95 t 1945 Mežica na Koroškem
 Virbnik Ivan * 1914 Ravne pri Šoštanju
 Virbnik Pavel * 1915 Libuče
 Visočnik Viktorija * 1902 Križevljani
 Vinšar Milan-Maks * 1928 Oplotnica
 Višner Ivan * 1912 Vitanje
 Višner Jože * 1917 Dobrna f po osvoboditvi
 Višnik Martin * 1906 Solčava
 Vitko Franc * 1904 Podgojje pri Slov. Gradcu
 Vivod Franc * 1924
 Vivod Jože * 1927 Paka pri Velenju
 Vivod Milan * 1924 Ruše t po osvoboditvi
 Vivod Slavko * 1929 Ormož f 1944 Černivec
 Vivod Stanislav * 1920 Velenje t 1945 Bevče
 Vivoda Anton * 1908 Mozijje
 Vlasek August * 1910 Gačnik pri Pesnici
 Vlasek Ludvik * 1911 Gačnik 68 t 1945 Šoštanj
 Vodišek Franc * 1920 Sv. Jurij pri Šmajjah
 Vodlan Slavko-Janez * 1920 Velika Lašna
 Vodončnik Martin * 1909 Andraž nad Polzelo t 1944 Savinjska dolina
 Vodošek Franc-Branko * 1927 Pleterje pri Ptujju
 Vodovnik Franc * 1909 Stari trg pri Slov. Gradcu
 Vodovnik Rudolf * 1915
 Vodovnik Simon * 1905 Skomarje t 1944-1945
 Vodušek Albin * 1913 Vinska Gora t po osvoboditvi
 Vodušek Franc * 1901 Lopatnik f po osvoboditvi
 Vodušek Martin * 1926 Čača vas
 Vogler Jurij * 1914 Stari trg pri Slov. Gradcu
 Voh Alojz * 1918 Velika Bičica

Voh Jože * 1912 Studence t po osvoboditvi
 Voher Anton * 1913 Slivnica
 Volane Jožef * 1925 Lokovina t 1944
 Volčjak Janez * 1913 Dol Suhadol 12 t po osvoboditvi
 Voler Alojz * 1925 Podveža
 Voler Franc * 1923 Luče 120
 Voler Franc * 1926 Luče 4 t po osvoboditvi
 Volk Jože * 1929 Kavče
 Volk Milan-Robi * 1925 Litija
 Volovlek Jože * 1924 Ljubno ob Savinji
 Volovšek Anton * 1905 Dol pri Gor. Gradu f po osvoboditvi
 Vomer Ivan * 1924 Ribnica na Pohorju
 Vomer Jože * 1910 Janževski Vrh
 Vončina Franc * 1913 Podvrh + po osvoboditvi
 Vovk Alojz
 Vovk Karei * 1911 Šentjur pri Celju
 Vovk Stanislav * 1918 Prelska t po osvoboditvi
 Vozlič Teodor * 1896 Šempeter v Savinjski dolini
 Vrabič Franc * 1909 Šempeter v Savinjski dolini
 Vrabič Franc * 1922 Pesje
 Vrabič Milan * 1929 Pesje
 Vrane Maks * 1912 Selce t po osvoboditvi
 Vraničar Alojz * 1915 Bedenj 8
 Vranjek Josip * 1904 Gor. Ponikve 16
 Vratnar Anton * 1905 Rečica ob Savinji t po osvoboditvi
 Vratnar Ivan * 1904 Rečica ob Savinji
 Vratnar Anton * 1904 Ljubno ob Savinji
 Vrbancič Anton-Mali Tonček * 1919 Cerkevjak f po osvoboditvi
 Vrbovšek Ivan * 1904 Celje
 Vrčkovnik Ivan * 1917 Topolšica t 1944 Podvolovljek
 Vrčkovnik Rudolf * 1909 Topolšica t po osvoboditvi
 Vrdel Franc * 1911 Studence
 Vrečar Slavko * 1929 Celje
 Vrečar Stanko * 1920 Šentjanž nad Štorami
 Vrečar Stanko * 1927 Prebold
 Vrečič Franc Nazaije f 1944 Lahče
 Vrečko Ivan * 1908 Ponikva pri Grobelnem t po osvoboditvi
 Vrhovec Andrej * 1923 Ježa t po osvoboditvi
 Vrhovnik Viktor * 1908 Loka pri Gor. Gradu f 1945 Velenje
 Vršnik Franc * 1904 Klane f 1945
 Vršnik Jože-Bevški f po osvoboditvi
 Vršnik Martin * 1906 Solcava 21
 Vrtačnik Franc * 1907 f po osvoboditvi
 Vrtačnik Ivan f 1944-1945
 Vrtačnik Rudolf * 1927 Podkraj pri Velenju t 1945 Podvolovljek
 Vrtačnik Slavko * 1927 Velenje 87
 Vučinič Djoko * 1917 Vrhnika f po osvoboditvi
 Vules Marija * 1924 Bušča vas
 Wajngerle Marija * 1920 Topolšica
 Weingerl dr. Vlado * 1921 Otiški Vrh

Weis Gregor * 1919 Hudi Kot f 1944 Blagovica
 Zabukovec Jože-Miklavž * 1923 Hrastje + 1944 Ribnica na Pohorju
 Zabukovnik Bernard * 1925 Kavče
 Zabukovnik Franc * 1913 Lipje f 1944 Resnik
 Zabukovnik Jernej * 1922 Šalek 44
 Zafošnik Ivan * 1918 Župečja vas
 Zafošnik Jože * 1912 Sp. Polskava
 Zager Miha * 1903 Paka f po osvoboditvi
 Zagman Karei * 1913 Mali Vrh pri Velenju
 Zagoričnik Martin * 1916 Topolšica 46
 Zagožen Anton * 1920 Bočna f po osvoboditvi
 Zagožen Ivan * 1910 Sp. Kraše + 1945 Nova Štifta
 Zagradišnik Milan * 1927 Šmiklavž pri Gor. Gradu
 Zagrušavčan Avgust, Razdeli pri Strmcu
 Zahojnik Anton * 1905 Kokaije f 1945 Menina planina
 Zajc Irena, por. Matelič * 1925 Žalec
 Zajc Ivan * 1916 Šempeter v Savinjski dolini
 Zajc Mihael * 1914 Gabrke t 1945 Bevče
 Zajc Pankracij * 1900 Sv. Florjan pri Šoštanju
 Zajc Pungrad * 1910 Prevc
 Zajšek Alojz-Boris * 1925 Kozminci
 Zajšek Leopold-Milan * 1914 Žetale
 Zajšek Vincenc * 1904 t 1944
 Zakrajšek Stane * 1922 Ravniki na Blokah
 Zalar Alojz * 1914 Lovrenc na Pohorju
 Zalaznik Anton * 1926 Ljubno ob Savinji
 Zalokar Mihael * 1912 Jurklošter
 Založnik Andrej * 1925 Brda pri Slov. Gradcu f 1945 Šoštanj
 Zaluberšek Jože * 1912 Ravne t 1944 Smrekovec
 Zaluberšek Vinko * 1910 Plešivec t 1944 Luče
 Zapečnik Fanika * 1928 Ribnica na Pohorju
 Zapečnik Ivan * 1925 Hudi Kot
 Zaštvnik Rudolf * 1923 Legen
 Zaveršnik dr. Herbert * 1918 Celje
 Zavolavšek Alojz * 1921 Kropa pri Gor. Gradu t 1944 Letuš
 Zavolavšek Matevž * 1904 Delce 8
 Zavolovšek Franc * 1912 Tirosek 33
 Zavolovšek Jože * 1923 Bočna f 1944 Kurja vas
 Zavolovšek Rozi-Rozi * 1924 Nova Štifta
 Završnik Alojz * 1923 Dobrovlje
 Završnik Ivan * 1920 Sv. Jošt pri Gor. Gradu f 1944 Resnik
 Završnik Ivan * 1927 Prekopa
 Završnik Ivan-Ivan * 1926 Smartno ob Dreti 24 t 1944 Črnova
 Završnik Janez * 1918 Lenart pri Gor. Gradu
 Završnik Martin * 1908 Parižlje + po osvoboditvi
 Završnik Miha * 1911 Planina f 1944 Savinjska dolina
 Zbačnik Sonja-Zofka * 1928 Ribnica na Dolenjskem
 Zbičajnik Albin * 1927 Zbelovo f 1944 Pohorje
 Zbičajnik Alojz * 1924 Paka pri Velenju f 1944 Črnivec
 Zbičajnik Justin-Zoran * 1925 Sp. Razbor t 1945 bolnišnica

Zbil Jože-Strehar * 1909 Mozirje + po osvoboditvi
 Zdovc Jurij, Slov. Gradec
 Zehelj Ivan * 1911 Gornji Grad
 Zelcer Ivan * 1914 Škale f po osvoboditvi
 Zelenik Franc * 1911 Krčevina pri Ptuj
 Zelinšek Ivan * 1901 Zelinje
 Zemek Josef * 1923 Čehoslovaška t 1944 Motnik
 Zemljč Konrad * 1919 Sv. Bolfenk t 1944 Resnik
 Zergolj Ferdinand * 1928 Gabernlk t 1944 Šentjurj
 Zgonc Karei * 1908 Travniki 2 t po osvoboditvi
 Zidanšek Mirko * 1928 Celje
 Zidar Franc * 1920 Zagojje ob Savi
 Zidar Franc * 1927 Homec pri Strmcu
 Zidar Ivan * 1915 Lipovec
 Zidar Janez * 1911 Vrhpolje pri Kamniku
 Zidarič Rudolf * 1925 Središče ob Dravi
 Zima Janez * 1902 Moj strana t po osvoboditvi
 Zinauer Mirko * 1907 Jakobski Dol
 Zlodej Majjan * 1925 f po osvoboditvi
 Znidaršič Viktor * 1905 Trbovlje
 Zobovnik Albin * 1911 Vodranci 16
 Zorč Mirko-Džuro * 1916 Maribor
 Zore Ivan-Jernej * 1912 Šmartno v Tuhinju t 1990 Kamnik
 Zore Vincenc * 1904 Buč
 Zorko Božo-Boško * 1913 Maribor
 Zorko Franc * 1909 Svetina t po osvoboditvi
 Zorko Stane * 1922 Mrzlo Polje
 Zorko Stane * 1928 Holandija f po osvoboditvi
 Župan Jože Zagorje ob Savi
 Župan Rafael * 1930 Dol pri Hrastniku
 Župane Anton * 1928 Migojnice
 Župane Franc * 1923 t po osvoboditvi
 Župane Franc * 1929
 Župane Franc * 1907 Zelezna Kapla
 Župane Franc-Franjo * 1917 Gotovlje
 Župane Jože * 1909 Marija Reka
 Župane Jože * 1911 Petrovce t po osvoboditvi
 Župane Karei * 1909 Sevnica
 Župane Mirko * 1909 Dobrteša vas + po osvoboditvi
 Župane Pavel * 1927 Žalec
 Župane Stanko * 1929 Gotovlje
 Župane Vinko * 1917 Gotovlje f po osvoboditvi
 Župane Vinko * 1924 Dobriša vas
 Zupančič Alojz-Pitja * 1918 Leskovec t 1945 Borovlje
 Zupančič Franc * 1907 Krbulje f po osvoboditvi
 Zupančič Jožef * 1927 Križe pri Trziču t 1944-1945 Maribor
 Zupančič Marija-Minka, por. Vules * 1924 Bušeča vas
 Zupančič Miha * 1907 Trbovlje
 Zuperl Anton * 1922 Sv. Miklavž
 Zvone, otok Krk f 1944 Pohojje

Žagar Franc * 1901 Solcava
 Žale Jakob
 Žaubi Anton * 1917 Pšajnovica 3 t 1945 Smučdol
 Žavbl Stanislav * 1927 Žg. Tuhinj 2
 Žebalc France * 1926 Srednja vas t 1944 Okroglo
 Žehelj Ivan * 1911 Bočna + po osvoboditvi
 Železnik Anton * 1906 Loka pri Zidanem mostu
 Žemva Franc
 Ženfeld Oto * 1899 Vransko
 Žergolj Ferdinand * 1928 Gabrnlk t 1944 Šentjur pri Celju
 Željan Anton * 1919 Sv. Janež t 1945 Jerenova vas
 Žetjav Alojz * 1920 Črnova
 Žejjav Baltežar * 1925 Plrešica
 Žejjav Rudolf * 1904 Šentjanž t po osvoboditvi
 Žerovnik Janez * 1914 Dol 31 pri Gor. Gradu t po osvoboditvi
 Žerovnik Rafael * 1911 Dol 23 pri Gor. Gradu
 Ževart Franc * 1918 Velenje t po osvoboditvi
 Ževart Milan * 1927 Podkraj pri Velenju
 Žganec Slavko * 1911 Jastrebc 12 t 1945 Paški Kozjak
 Žinkovič Janko-Maijan * 1920 Janžev Vrh
 Žirovnik Rafael
 Živko Jože-Dušan * 1925 Sv. Rupert, Lenart f 1945 Velika Raven
 Žlabovnik Anton * 1905 Nazarje
 Žlavs Franc * 1902 Loče t po osvoboditvi
 Žnidar Ferdo * 1908 Studenci + 1944 Resnik
 Žnidar Franc * 1906 Sp. Kamenče 6
 Žnidar Henrik * 1912 Razgor t po osvoboditvi
 Žnidaršič Janez * 1914 Bločice + po osvoboditvi
 Žnidaršič Slavko * 1920 Primorska f 1945
 Žnidaršič Stane-Sampertov * 1926 Podcerkev t po osvoboditvi
 Žnidaršič Viktor * 1902 Trbovlje
 Žnider Jože * 1917
 Žohar Antonija, por. Jurković * 1928 Pongrac
 Žohar Rudolf * 1907 Loke pri Zagorju
 Žolnir Hinko * 1912 Gorica
 Žunič Janez * 1925 Paunoviči + 1945
 Župerl Anton * 1922 Miklavž pri Taboru
 Žuraj Ivan * 1921 Planina pri Sevnici
 Žuraj Karei * 1924 Planinska vas
 Žužek Ludvik * 1925 Sladka Gora
 Žužek Vinko * 1921 Karlovica

KAZALO ORGANIZACIJ, ENOT, KRAJEV IN IMEN*

A

- Abina Jože 262, 373, 393, 540, 557
 Adamič Ivan 180
 Adamlč Milovan 205
 Adamič Viktor-Zmago 94, 150, 152, 181, 265
 Adrijanci v Prekmuiju 302
 aeroklub Naša krila 304
 Ahac (gostilna) 299
 Ahčin Anton-Darko 202
 Ajčjak (kota 911) 340, 422
 Ajnik Rafael-Sine 426, 537
 Akademski agrarni klub Njiva 314
 akademsko društvo Vstajenje 322
 Alapi Gašper 284
 Aleksander prestolonaslednik Karadorđević 300, 301
 Alič Milan-Matevž 81
 Althofen 282
 Ambrožič Lado-Novljan 64, 198-200, 206, 263, 266, 276, 331
 Ancio 396
 Anča Belokranjica 202
 Andoljšek Anton 238, 473
 Andolšek Jože-Janko 28, 199, 435, 464, 502, 537
 Andraž nad Polzelo 287
 Andrejc Jože-Šubelj 177
 Andrič 141, 174, 228
 Androjna Viljem 324
 Andruh 141, 395
 Anhovo 451
 Antončič Anton-Tone 260, 451, 557
 Anzekov grič 64
 Anzeljc Matija-Bogdan 104
 Anzuhova kmetija 232
 Anžejev vrh (kota 821) 133, 137, 138, 140-142, 147, 170, 171, 174, 177, 268
 Anžejeve trate 137, 141, 176, 418
 Apatovec 42
 Apeninski polotok 396
 Apih Milan 322, 324
 Arandelović Branko 18
 Arbajter Miha 294
 Arcet (kmetija) 93
 Arčnik Franc-Vlado 176, 209
 Arčnik Jože-Milan 176
 Areh na Pohojju 304
 Arhar Karl 325
 arhivi
 - Republike Slovenije 305, 332
 - Arhivski sklad JSZ (Jugoslovanske strokovne zveze) 327
 -VII (Vojno istorijski inštitut) 199
 - Muzeja narodne osvoboditve Maribor 332
 - CK ZKS 274, 276, 294, 331, 394, 464
 - IZDG (Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) 52, 104, 198-204, 230, 274-277, 327,

* Topografska imena in imena enot s skic ter imena iz seznamov borcev Tomšičeve brigade za čas od 13. julija 1943 do 1. aprila 1944 in od 1. aprila 1944 do 15. maja 1945 niso upoštevana.

392, 393, 395, 421, 463-465,
559, 570-574
Arja vas 402, 446-448, 450, 452
Arko Ciril 24
Arko Milan 125
armade (zavezniške)
- Rdeča armada 9, 293, 294, 396,
511
- Samostojna primorska armada 396
- 4. ukrajinska fronta 396
- ameriška 1. 558
- ameriška 3. 558
- ameriška 5. 9
- britanska 2. 558
- britanska 8. 9
armade (nemške)
- 17. armada 396
- Rommlova afriška armada 524
Armes 72
Armeško 74, 75
Arnače 452
Arnežnik 136, 137, 141, 174-176,
445
Arnejčič Pavle 297
Arnič Franciška 434
Artan Brezen 13 Založnik 122-124,
132
Artmanova hlša 543, 544
Asirnik 214
Aškerc Anton 315
Atanasković Dragoljub 301
Atelski vrh 191
Atelšek (kmetija) 188, 189, 191,
195
Audič Karlo 322
Avbelj Viktor-Rudi 20, 52, 80, 83,
102, 110, 111, 126, 130, 145,
148, 197, 202, 203, 205-207,
224, 269, 270, 277, 499, 562
Avberšek Franc 128
Avdlč Vili 325
AVNOJ 17. 471, 503, 525, 536,
540-542, 552, 555
Avranches 558
Avsenak Lojze-Peter Brest 201
Avstrija 10, 13, 229, 279, 280, 302,
397, 398
Avstrijska socialnodemokratska
stranka 317
Avstro-Ogrska 319

Avšič Miha 380
Ažnoh Ivan-Urban 215

B

Babič Branko 325
Babič Jože-Vojteh 11, 324
Babno Polje 141, 208, 215
Babnik Jože 474
Babnik Stanislav-Mičo 245, 247,
248, 252, 262, 276
Babnik Tončka-Tanja (glej Pejovnik
Tončka)
Bača 468
Bačovnik nad Ljubijo 557
Badovinac Ilija 24, 71, 84
Bahun Andrej 322
Bajgot 502, 503, 507-511
Bajtaijev Jože 250
Balant Dominik-Domin 205, 275
Balaško Štefan 303
Baltik 9
Balubanec Josip 30
Bambič Anton 123, 126, 129,
132
Bambič Jože-Jožko 199, 201,
203-206, 241, 262, 276, 394
Banija 30
Banijski Leskovac 27
Bank (kmetija) 152, 178, 180, 181
Banovec (ranjenec) 92
Baraković Munira-Mira, por.
Badžak 55, 348, 451
Barbara v Slovenskih goricah 295
Bari 27, 245
Bartol Milan 322
Basališče (kota 1272) 111-118,
122, 124, 129, 268, 337, 518,
534
Baš Jože 124, 294
Baška grapa 472
bataljoni (slovenski)
- štirje bataljoni 118, 127, 170,
172, 173, 176-178, 205,
207-216, 229, 231, 274
- 1. bataljon Tomšičeve 16, 18, 19,
21, 23, 25, 42, 52, 54, 60, 64,
65, 67, 69, 88-91, 93, 94, 96,
101, 110, 111, 115, 117, 123,

- 124, 129, 137, 144-146, 148, 149, 169, 178, 180, 183, 188, 189, 192, 197, 216, 217, 219, 223-225, 235-237, 241, 244-246, 250, 254, 258, 259, 262, 264, 265, 267, 268, 271, 272, 276, 335, 336, 342, 345, 352-360, 362-364, 368, 374, 377, 380-382, 393, 396, 402, 404, 407, 408, 410-412, 414-417, 420, 422-425, 428, 434, 438-440, 442, 444, 446, 448-450, 455, 457, 459, 460, 462, 470, 471, 474, 476-478, 480, 492, 495, 496, 498, 500-504, 506, 508, 510, 512, 514, 517-523, 525, 526, 533-538, 541, 542, 546-548, 551, 552, 554, 556-558, 563, 566
- 2. bataljon Tomšičeve 16, 18, 19, 21, 25, 34, 42, 46, 47, 52, 53, 56, 57, 64, 67, 69, 71, 72, 75, 77-79, 82, 88-91, 93, 94, 101, 111, 114-118, 123, 124, 130, 132, 134, 136-138, 143, 148, 169, 174, 178, 180, 182, 183, 188, 191, 192, 195, 197, 216, 217, 220, 222, 224, 225, 235-238, 240, 241, 243-246, 249-252, 254, 258-260, 262, 264, 265, 268, 271, 272, 276, 335-338, 342, 345-347, 351-354, 356, 358-360, 362, 363, 365, 367, 368, 373-380, 382, 386, 389, 393, 398, 402, 404, 405, 407-409, 419, 423-428, 434, 435, 437-440, 445, 446, 448-450, 452, 455, 457, 459, 460, 470, 471, 473-476, 478, 480, 490, 492, 495-498, 501-504, 506-508, 510, 512-515, 517-521, 525, 526, 528-530, 533-536, 538-541, 547, 551, 552, 554-558
 - 3. bataljon Tomšičeve 16, 18, 19, 21-23, 27, 34, 47, 48, 57-59, 64, 67, 69, 74, 84, 87-90, 92, 93, 96, 97, 101, 104, 105, 107-111, 119-121, 123, 127, 172, 174, 176, 177, 207-209, 211-215, 220, 226-233, 254-256, 258-260, 262, 264, 267, 271, 272, 276, 329, 335, 336, 338, 340, 342, 344, 345, 350, 352, 354-359, 361, 363, 375, 377, 378, 380, 385, 386, 389, 398, 402-404, 407, 408, 410-418, 420, 422-425, 428, 434, 438-440, 442-448, 450-453, 457-462, 470, 471, 474-476, 478, 480, 490, 492, 495-498, 500-502, 504, 506, 508, 510, 512-514, 517-522, 525-527, 533-541, 546, 547, 551, 552, 554-558, 560, 565, 566
 - 4. bataljon Tomšičeve 360
 - 1. bataljon Šercerjeve 24, 25, 59, 69, 84, 86, 103, 104, 108-111, 123, 124, 135-137, 140, 144, 146, 147, 152, 233, 255, 260, 268, 399, 436, 496
 - 2. bataljon Šercerjeve 48, 53, 69, 71, 86, 102, 104, 107, 109, 110, 120, 121, 173, 208, 209, 228, 229, 231, 232, 357, 436, 437, 493, 496
 - 3. bataljon Šercerjeve 24, 59, 60, 62, 70, 86, 93, 103-105, 107, 108, 110, 121, 208, 209, 226, 228, 229, 231, 232
 - 4. bataljon Šercejjeve 18, 42, 60, 86, 96, 110, 118, 123, 124, 130, 135, 138, 141, 268
 - 1. bataljon Šlandrove 236, 244, 250, 345, 346, 362, 364, 368, 374-376
 - 2. bataljon Šlandrove 235, 236, 245, 345, 346, 351, 364, 375, 376
 - 3. bataljon Šlandrove 236, 244, 345, 346, 350, 364, 368, 373, 375, 439
 - 1. bataljon Bračičeve 48, 70, 105, 107, 110, 208, 209, 211, 213, 215, 226, 227, 231, 232, 267, 401, 504, 508-510
 - 2. bataljon Bračičeve 68, 70, 76,

- 124, 128, 129, 135, 137, 148, 178, 191, 195, 233, 267, 268, 397, 504, 508
- 3. bataljon Bračičeve 68, 70, 124, 135, 137, 148, 174, 178, 191, 195, 268
- 1. bataljon Zidanškove 399, 400, 496
- 2. bataljon Zidanškove 399, 400, 496
- 1. slovenski proletarski udarni bataljona Toneta Tomšiča 92
- 2. partizanski bataljon 10
- Kamniški 11
- Kozjanski 11
- Lackov 493
- Pivškega odreda 362
- Pohorski 11, 330
- Savinjski 11
- Zasavski 11, 12
- 1. bataljon Kamniško zasavskega odreda 343
- 1. bataljon Vzhodnokoroškega odreda 414, 418
- 1. bataljon Pohorskega odreda 493
- 2. bataljon Pohorskega odreda 493
- bataljoni (hrvaški)
- 1. bataljon hrvaške brigade Franjo Ogulinac Seljo 29
- inženirijski bataljon vrhovnega štaba 262
- diviziji
- topniški 14. divizije 18, 60, 270
- bataljoni (avstrijski in staroju-goslovanski)
- 1. stotnija Tržaškega polka 299
- 2. bataljon Mariborskega polka 297
- 4. bataljon 87. pehotnega polka 293
- 7. lovski bataljon 295
- Letalska stotnija Maribor 297
- nadomestni bataljon 2. gorskega polka 295
- nadomestni bataljon 87. pehotnega polka 295, 296
- nadomestni bataljon 97. pehotnega tržaškega polka 295
- saperski bataljon 296, 297
- bataljoni (nemški in vermanski)
- 1. bataljon 14. policijskega polka SS 523, 527, 530, 532
- 1. bataljon 19. policijskega polka SS 60
- 2. bataljon 13. policijskega polka SS 527, 530
- 2. bataljon vermanskega polka Spodnja Štajerska 440
- 3. bataljon vermanskega polka Spodnja Štajerska 454
- 48. bataljon tankovskih lovcev 61, 62, 64, 79
- 611. bataljon deželnih strelcev 61, 138
- 649. bataljon deželnih strelcev 50, 61
- 922. bataljon deželnih strelcev 61, 79, 504, 506
- Maunzov bataljon planinskih lovcev podoficirske šole 83, 85, 86, 88, 93, 99, 101, 105, 112, 115, 116, 123-126, 132, 135, 137-139, 152, 170, 175, 182-184, 186, 187, 189-191, 195, 268
- Standarta (bataljon) Wehrmannschafta 543
- bataljoni (ustaški)
- 10. ustaška bojna 23
- Paveličeve telesne garde PTS 48
- Batič Franc 294
- Batič Tone-Gojko 148
- Batič Vladimir 294
- Bavcon Karl 325
- Bavec Franc z Vrha pri Ložu 151
- Bavec France-Gregorin 179
- Bebler Aleš-Primož 198
- Bečenikova kmetija 151
- Bečenkovi na Skomarju 531
- Bečovnica (potok) 143
- Bedenik Ivan 302
- Bedenik (kmetija) 382
- Bednje (dolina) 48
- Begunje 390
- Bekštanja 282
- Belaj Ignac 416, 417
- Bela krajina 19, 35, 52, 67, 102, 231, 264, 380, 564, 566

Bela Peč 195, 352, 354, 419
 Bela peč (kota 1423) 196, 197, 207, 216, 217, 221, 419
 Bele Selnice 44
 Bele Vode 143, 175, 178-183, 187, 189, 191, 206, 212, 226, 229, 268, 272, 381, 383, 405, 408-410, 419, 420, 437, 440, 453, 454, 457, 459, 460, 550, 557-559
 Belec (vas) 44, 48
 Belej Anton 84
 Beli graben 376
 Beli Potok pri Frankolovem 93
 Belin (kmetija) 259
 Beliš Franc 508, 510, 528, 571-573
 Beljak 282, 317, 318
 Belorusija 9, 511
 Belovojšek (kmetija) 178
 Belsko pri Postoj ni 214
 Belšek (v Solčavi) 219
 Benčič Dragomir-Brkin 145, 204, 207, 212, 226, 255, 256, 379, 395, 413, 426, 428, 433, 439, 446, 450, 464, 469, 470, 495, 499, 562, 563, 574
 Benčina Alojz 34, 126, 208, 215
 Benčina Dane-Bolko 65, 81
 Benčina Ivan-Škrpčev 73
 Benčina Jože 244, 245, 262, 385, 387
 Benčina Ludvik 239, 240, 242
 Benčina Mara-Darinka, por. Poljanček 220
 Benedik Jože 426
 Benedikt v Slovenskih goricah 294
 Beograd 31, 32, 322, 463, 464
 Berčič Miha-Maks 67
 Berčnik (kmetija nad Stranicami) 89
 Bergamo 286
 Bergoč dr. Jože 294
 Berlec Franc 248
 Bernard Drago 69
 Bernot Andrej 384
 Bertoncely Rudi-Rudl 262, 473, 508, 510, 520
 Besednjak Angel 330
 Beslač Mirko 94
 Besnica 472
 Beškovnik Karei 531
 Bester Mara 385
 Betriani Božidara-Dara 21, 114, 131, 194, 225, 254, 378, 423, 424, 557, 566
 Beve Ivan 426
 Bevče pri Velenju 408, 412, 446, 451, 452, 539, 556, 564
 Bevk Apolonija-Sonja 197, 206, 238, 251, 261, 275, 276, 423, 439, 464, 465, 574
 Bezlaj Maks 148
 Bezovje nad Zrečami 474, 498
 Bezovšek Rafael 524
 Bičje 417
 Birk Stanislava-Marta, por. Lepin 46, 174, 209, 271
 Birš pri Radmirju 434
 Bistra (dolina) 192, 414, 419, 460
 Bistrica ob Sotli 53, 61, 284, 289
 Bistrica pri Rušah 323
 Bistriški most 345, 346, 348
 Bistriška dolina 283, 284
 Biskupi (vas) 45, 46
 Bitenc Boris-Bojan 60, 144, 233
 Bizeljsko 53, 281, 283, 294, 295
 Bizovik 125, 575
 Bjelovar 34
 Blagovica 235, 236, 243, 245, 302
 Blagovna (vas) 515
 Blatnik 84
 Blatnik Franc 316
 Blatnikova trgovina (v Velenju) 402
 Blažič (domaćija) 450
 Bločice 36, 91, 114, 169, 184, 185, 187
 Bloke 490
 Bobek Miha 89
 Bobnar Franc-Gedžo 66, 136, 149, 151, 185, 191, 195, 207, 212, 213, 228, 231, 259, 454, 526
 Bobovo 514
 Bobrujsk 511
 Boč 49, 295, 475
 Boč (kota 979) 476
 Boček Milka 571
 Bočna 115, 116, 258, 313, 426, 507, 509, 520

Bogataj Franc-Rajko 86, 262, 409, 428, 464, 501
 Bogataj Tonček 85
 Bogomolov Boris 405, 406
 Boh Ludvik-Stane 22, 47, 94, 199-202, 204, 206, 261, 271, 275, 393, 530, 544, 572, 573
 Bohor 66-69, 76, 79, 80, 83, 102, 200, 201, 543, 569
 Bohor (pogojje) 269
 Bohorc Albert 544
 Bohorč Franc 72
 Bokiš Slavko 30
 partizanske bolnišnice
 - Celje 439, 564
 - dr. Mihe 390
 - Košuta 526, 532
 - Kozjak 533
 - Krn 533
 - Paučka dr. 518, 526, 531, 533
 - postojanka ob potoku Ručnik v Matkovem kotu 221
 - Rova 2. 386
 - SCVPB 16
 - SVPB K 383, 390
 - SVPB M Ribnik 383
 - Triglav 225, 253, 254, 262, 350, 356, 383, 385, 386, 389, 390
 - Zima 5 515
 - Zima 6 515
 - Zmagove bolnišnice 445, 532
 Boldan Jože-Silni 46, 47, 56, 57, 72, 79, 116, 141, 145, 185, 187, 196, 197, 199, 200, 203, 206, 217, 220-222, 224, 233, 237, 260, 268, 271, 274, 275, 277, 375, 379, 393
 Bole Albina 325
 Bole Dušan 325
 Bole Milena 325
 Bole Sašo 325
 Boletina 251
 Bolfenk 45
 Boltetov peščenik 246, 247
 Boltetova kapelica 249
 Boltez (zdaj Prešernova 12 v Radomljah) 343
 Boltezovi v Radomljah 349
 Bore Mavricij 313, 326
 Borec Peter 384
 Borko Alojz 202
 Borovka Arnoš 324
 Borovlje 297, 298, 318
 Borovnica 356, 497
 Borovnik Angela 112
 Boršičeva gostilna 51, 52
 Borštinar Jože-Tone Gabrovčan 241, 327, 405, 406, 422, 472, 561
 Boskovec (kota 1587) 191
 Bosna 13, 30, 120, 280, 338, 380
 Bosnar Franc-Breza 16, 262, 428, 499, 501
 Bössner Fritz 438, 439
 Bošnik Ignac-Brko 557
 Boštjanovi 184
 Božič (kmet v Ravnah) 554
 Božič (trgovina v Gornjem Gradu) 426
 Božič Ivan-Jovo 260, 353, 377, 428, 450, 501, 517, 518, 521, 537, 542, 543, 565, 566
 Božič Lazo 380
 Božje nad Oplotnico 497, 498
 Bračić Ludvik 303
 Bračić Mirko 18, 245
 Bračko Franc 294
 Bračun Martin 51
 Bračun Rudolf 51
 Branek (grad) 291
 Braslovče 289, 314
 Braslovka (kota 869) 226
 Bratanič Ivan 16, 198
 Bratina Tone 367, 451
 Bratko Ivan 310, 324
 Brda 171
 Brdce nad Dobrno 97-99, 122, 124, 126, 128, 129, 139, 518, 536, 539
 Brde 210
 Brdник (kmet) 151
 Brdo pri Lukovici 281
 Brdo pri Podpeči 288
 Breazano Aldo 220
 Breg (ob Savi) 82
 Breg pri Borovnici 501
 Bregar Jože-Ciril 261, 523, 549, 550
 Brelih Franc 21, 23
 Brest Litovsk 295

- Brestanica Reichenburg 69, 72, 74,
75, 83, 201, 283, 295, 299
Brešar 127, 170
Bretagna (polotok) 558
Brezar Stefanija 323
Breze 85
Brezen (greben) 99, 518, 536, 540,
546, 547
Brezigar Albin 322
Brezje (pri Dovškem) 72, 83
Brezje (pri Lesičnem) 63
Brezje (pri Proseničkem) 87, 475
Brezje (pri Radmiju) 426
Breznica 43, 48
Breznički Hum 43
Breznik Verner 324, 325
Breznik (pri Solčavi) 216
Breznik Jože 337
Brezovec pri Rogatcu 288
Brežice 61, 279, 291, 305
Brglez Jože-Kugovnik 191, 206
Brglez Slavko 403, 463-465, 570,
574
Brglez Leopold 53
brigade (slovenske)
- 1. SNOUB Toneta Tomšiča
(Tomšičeva) 9, 14, 16, 18, 19,
21, 23-28, 31, 32, 34-36,
42-44, 47-50, 52, 54, 56, 57,
60-62, 64-67, 69, 70, 72, 76,
81, 82, 84-86, 88, 89, 92-96,
98, 101-105, 107, 108, 110,
114, 117, 118, 121, 123, 125,
128-130, 132, 135-137, 140,
143, 146, 148, 150, 169, 171,
172, 174-176, 178, 180, 182,
184, 185, 187-190, 192,
194-197, 199-207, 213, 215,
219-221, 224, 225, 232,
235-238, 241-243, 245, 248,
250-255, 257, 259, 260,
262-269, 271, 272, 274-277,
279, 280, 294, 325, 328-331,
335, 337, 343-345, 348,
350-354, 356, 357, 359, 361,
363, 367, 368, 374-376,
378-380, 382, 383, 385,
387-389, 391, 392, 394-396,
398, 399, 402, 404, 407-411,
413, 414, 417-426, 433-435,
437, 439, 443, 445, 450, 452,
454, 457-465, 468, 470, 471,
473-476, 480, 489, 492, 493,
495, 497, 498, 503, 504, 506,
507, 509-513, 516, 518-520,
522, 526, 528, 530, 532-536,
546, 548, 551, 552, 554, 555,
557-561, 563-567, 569-575
- 2. SNOUB Ljube Šerceja
(Šercerjeva) 12, 16, 18, 19, 21,
24, 25, 27-32, 34, 35, 42-44,
48-50, 52, 57, 60-64, 66, 69,
71, 77, 79, 81, 82, 84-88, 93,
94, 96, 98, 101-103, 105,
108-111, 114, 119, 123, 124,
127, 135, 137, 138, 141, 152,
170, 171, 174, 176-178, 181,
187-193, 197, 198, 210, 211,
213-215, 217, 218, 220-222,
224-226, 228, 229, 231-233,
255, 260, 267, 270, 272, 274,
277, 336, 343, 350, 356, 357,
359-361, 375, 376, 379, 380,
395-398, 404, 407, 411, 420,
428, 433, 435-437, 439, 445,
454, 461, 470, 471, 475, 476,
479, 480, 489, 493-496, 500,
504, 548, 551, 565
- 3. SNOUB Ivana Gradnika
(Gradnikova) 472
- 4. SNOUB Matije Gubca
(Gubčeva) 18
- 5. SNOUB Ivana Cankaija
(Cankarjeva) 12, 198, 555
- 6. SNOUB Slavka Šlandra
(Šlandrova) 12, 61, 126, 173,
189, 198, 207, 223, 224, 235,
236, 239, 242, 245, 250, 253,
275, 335, 343-345, 350, 351,
354, 355, 357, 362, 363,
374-376, 380, 383, 386, 389,
390, 392-394, 405, 463, 465,
493, 543, 560-562
- 11. SNOB Miloša Zidanška
(Zidanškova, Pohorska) 12, 86,
118, 126, 176, 177, 210, 211,
213-215, 223, 227, 231, 234,
274, 398-401, 406, 463, 469,
470, 489, 493, 496, 570
- 12. SNOUB Štajerska 12

- 13. SNOB Mirka Bračiča
(Bračičeva, Loška) 18, 19, 24,
25, 27-29, 31, 32, 34, 35,
42-44, 48-50, 52, 56, 57,
61-63, 65-68, 70, 77, 78, 81,
82, 84, 85, 87, 88, 93, 96, 98,
101, 102, 111, 123, 124, 128,
130, 132, 135-137, 148, 151,
170, 171, 178, 181, 185,
187-189, 191, 194, 195, 197,
198, 203, 212, 217, 218, 220,
221, 224, 225, 227, 228,
231-233, 235, 259, 260,
266-268, 271, 343, 356, 360,
361, 379, 382, 395-398, 401,
404, 407, 411, 433, 435, 446,
454, 460, 461, 469-471, 473,
475, 476, 489, 498, 503, 504,
508-512, 535, 545, 551, 565,
570, 571
 - Istrska 426
 - brigade (hrvaške)
 - 16. omladinska 15
 - Matija Gubec 44, 45
 - Bricelj (kmetija) 438
 - Brilej dr. Jože-Bolko Brezar 315
 - Brinje (pri Beričevem) 474
 - Brinovec 375
 - Brišnica (potok) 362, 363, 365,
368
 - Brišnik Franc-Roman 133, 140
 - Brložnik na Paškem Pohorju 119
 - Brložnik pod Graško Goro 395
 - Brložnik v Zaloki 188
 - Brod na Kolpi 14
 - Broz Josip-Tito 9, 10, 13-15, 19,
20, 72, 230, 468, 473, 502,
527, 554, 555
 - Brstovec pri Semiču 136, 521
 - Bršek (kmetija) 143
 - Brškov vrh 143
 - Brunet Jože 327
 - Brunet Milko 340
 - Brunov grad 286
 - Buchwald Janez-Jane 26
 - Buč (pri Šmartnem v Tuhinju) 222
 - Buče (na Kozjanskem) 53-55
 - Bučkali 45, 46
 - Budinski Stjepan 30
 - Budnova hiša v Brestanici 75
 - Bujić Josip 30
 - Bukova Gora pri Skomaiju 520,
521, 526, 527, 549
 - Bukovec Franc 262, 480, 513, 520,
521, 541
 - Bukovec pri Polskavi 285
 - Bukovica (pri Ribnici na
Dolenjskem) 152
 - Bukovje pri Stranica 89, 513
 - Bukovnik (pri Duplici) 346
 - Bukovo (pri Cerknem) 21, 23
 - Bukovška žaga 89, 90
 - Bukovžlak 87, 475, 515
 - Bulat Rade 43, 44
 - Bunček 384
 - Burčnica (potok) 136
 - Burgstall 287
 - Burja Ivan 254
 - Burjak Ivan 182, 184
 - Burkeljca Danijel-Dane 441, 442
 - Busiči 34
 - Butara Miha-Aleks 16, 20, 24, 43,
60, 71, 108-111, 119, 171,
173, 198-206, 274, 275, 277,
574
 - Butelj (zaselek) 233
- c**
- Caen 558
 - Cajnkari Stanko 315
 - Canger (kmetija) 435
 - Carevdar 35
 - Caunkar (kmetija) 127
 - Ceglo v Gorenjih Brdih 21
 - Cegunca 338, 422
 - Celinšek Jože 327
 - Celje 60, 61, 64, 86, 87, 89, 102,
235, 279, 281, 282, 284, 286,
291, 292, 294-297, 299, 300,
302, 304, 305, 309, 311-314,
317, 318, 323-327, 329, 341,
358, 363, 375, 376, 398, 399,
403, 414, 450-452, 465, 468,
471, 472, 475, 493-495, 504,
506, 507, 512, 514, 516-519,
533, 538, 539, 541-546,
548-550
 - Celjska kotlina 280

- Celovec 229, 283, 291, 299, 300, 317, 318
 Cene pod Glažutsko planino 121
 Cepin Ivan-Leon 261, 445, 532
 Cerar Ivan-Lipe 236, 237
 Cerar Ivan-Miklavž 224
 Cerar Janko-Hanzi 193
 Cerar Tone-Ciril 237, 344
 Cerino 34
 Cerkl Anton (Tone)-Martin 356, 497
 Cerkljanska Dobrava 220
 Cerknica 248, 575
 Cesarsko brdo 50, 51
 Cestnik (kmetija) 143, 144
 Cestnik dr. Ivan 465
 Cestnikove smrekice 147, 149, 150
 Cherbourg 511
 Chimissi Pietro 114, 141
 Chimissi Nikola 114
 Ciganija 418, 460
 Cigler (kmetija) 144
 Cigonca 149
 Cimprič Ivan-Franc 104
 Ciril-Metodova društva in družbe 293, 303, 304
 Cirkoše 225
 Cirkovce 133, 407, 436
 Cizelj Miran 325
 Cmurek 297, 299
 Codroipo 295
 cone
 - 4. operativna cona 13, 86, 173, 211, 222, 223, 234, 236, 242, 273, 280, 302, 313, 317, 323, 328, 345, 356, 360, 362, 380, 381, 390, 397, 399, 405, 454, 468, 472, 489, 495, 504, 562, 563, 570, 571, 573
 Conradi Egon 575
 Cosmos (tovarna) 326
 Cotentain (polotok) 511. 558
 Cotič Ludvik-Ciril 120
 Cvek (kmetija) 357
 Cvelbar Anton 106, 210. 213, 255, 262, 459
 Cvelbar Viktor-Stane 107, 108, 120, 203, 208, 209, 211, 226, 233, 264, 271, 274, 341, 350, 357, 358, 361, 393, 425, 438, 450, 457-459, 461-463, 465, 466, 495, 500, 571
- Č**
- Čabar 385, 387
 Čacinovič Rudi 310, 314
 Čad 321
 Čakovec 310
 Čanžek Andrej 322
 Čarfova bajta 192
 Čavk v Veluniskem grabnu 142. 418. 554
 Čazma 32, 34
 Čebine 327
 Čebular Zdravko 324
 Čeč dr. Viktor 575
 Čeč Tončka 319
 Čeče pri Hrastniku 320
 Čečevski most 171
 Čede Alojz-Iztok 243
 Čehoslovaška 280
 Čemas Miko 342, 385, 389, 390
 Čemažar Miha 302
 Čemažar Rudi 386. 389
 Čemšenik 288
 Čendak Martin 26
 Čepelnik Mirko-Gorski 124, 174
 Čerič Franjo 497-500, 505
 Čerin Miha-Aleš 212, 419, 529, 534, 563
 Černčec Ivan 322
 Černe Avgust-Gustl 303
 Černetič Drago 70
 Černevšek Anton 352, 353, 357-359, 382, 426, 520
 Černevšek v Tirosku 341, 359
 Čeršek gostilna 196
 Červinka dr. Žiga 15, 140, 208, 212, 230
 Češka 292
 Češniice 224, 244, 246, 247, 250
 Češnjice v Tuhinju 258
 čete (partizanske)
 - 1. četa 1. bataljona Tomšičeve 22, 27, 47, 54, 55, 69, 90, 98, 115, 117, 130, 141, 146, 147, 149,

- 188, 189, 216, 218, 225, 236.
238, 241, 250, 261, 360, 363,
364, 366, 402, 412, 415, 416,
424, 428, 435, 445, 446, 448,
449, 452, 456, 462, 493, 522,
524, 525, 530, 534, 542, 544,
548, 550, 555-558
- 1. četa 2. bataljona Tomšičeve 46,
47, 65, 72, 74, 77, 91, 94, 125,
138, 150, 182, 183, 185, 241,
248, 262, 357, 358, 364, 377,
381, 402, 408, 410, 420, 427,
428, 438, 473, 480, 507, 510,
520, 529, 536, 540
 - 2. četa 2. bataljona Tomšičeve 65,
72-74, 78, 92, 115, 116, 148,
151, 182, 183, 185, 239, 262,
352, 356, 366, 367, 402,
408-410, 423, 428, 437, 447,
455, 456, 462, 473, 480, 492,
520, 521, 525, 528, 537, 540,
541, 555
 - 3. četa 2. bataljona Tomšičeve 45,
56, 72, 78, 84, 88, 94, 116,
148, 149, 151, 182-186, 220,
221, 239, 246-248, 250, 381,
385, 510
 - 1. četa 3. bataljona Tomšičeve 16,
17, 21, 26, 45-47, 55, 57, 58,
68, 82, 90, 106, 107, 109, 119,
121, 176, 208, 210, 211, 213,
255, 256, 260, 262, 272, 338,
339, 342, 344, 347, 350, 356,
385, 411, 413, 423, 424, 438,
440, 445, 447, 453, 457-459,
497, 505, 518, 528
 - 2. četa 3. bataljona Tomšičeve 35,
36, 45, 56-58, 87, 90,
105-107, 109, 110, 121, 131,
208, 210, 211, 215, 255, 256,
262, 339, 341, 347, 349, 352,
365, 378, 382, 410-413, 416,
417, 420, 424, 428, 440, 442,
453, 457, 499, 501, 514, 519,
529, 540, 552, 553
 - 3. četa 3. bataljona Tomšičeve 16,
45, 58, 74, 87, 90, 119, 121,
208, 211, 256
 - 1. četa 1. bataljona Šercejjeve 53,
101, 104, 399, 436, 479
 - 2. četa 1. bataljona Šercejjeve 53,
400, 436, 479
 - 3. četa 1. bataljona Šercejjeve
141, 436
 - 1. četa 2. bataljona Šercejjeve
107, 120
 - 2. četa 2. bataljona Šercejjeve
107, 120
 - 2. četa 3. bataljona Šercejjeve 99
 - 3. četa 3. bataljona Šercejjeve 94
 - 4. četa 4. bataljona Šercejjeve 71
 - 1. četa 1. bataljona Bračičeve 401
 - 2. četa 1. bataljona Bračičeve 401
 - 1. četa 2. bataljona Bračičeve 402
 - 2. četa 2. bataljona Bračičeve 401
 - 1. četa 2. bataljona Šlandrove
240, 241, 243, 246, 250, 252
 - 2. četa 2. bataljona Šlandrove
246, 250, 252
 - 3. četa 2. bataljona Šlandrove
246, 250
 - Celjska četa 10
 - Efenkova četa ZDO 329
 - Jernejeva četa (3. četa 2.
bataljona Tomšičeve) 64, 91
 - Kozjanska četa 66, 67, 69, 70, 81,
273
 - Kramaričeva četa (1. četa 1.
bataljona Tomšičeve) 116
 - Levova četa (2. četa 2. bataljona
Tomšičeve) 409
 - Limova četa (1. četa 2. bataljona
Tomšičeve) 47, 64, 91
 - Moravska četa 2. bataljona
Savinjskega odreda 11
 - Pakajeva četa (2. četa 1.
bataljona Tomšičeve) 94, 141
 - Poldetova četa (2. četa 3.
bataljona Tomšičeve) 458
 - Uršičeva četa (2. četa 2. bataljona
Tomšičeve) 64, 91
 - čete (avstrijske in
starojugoslovanske)
 - 6. četa Ljubljanskega polka 300
 - čete (nemške in vermanske)
 - 2. četa 2. bataljona 26. pehotnega
298
 - 4. četa 2. bataljona 26. pehotnega
298
 - 1. alarmna četa Celje 454

- 1. alarmna četa Celje vzhod 454
- 1. alarmna četa Celje zahod 454
- 1. alarmna četa Ptuj sever 442
- 2. alarmna četa vermanov Celie 438
- 2. alarmna četa Ljutomer 445
- 2. alarmna četa Ptuj jug 443
- 2. vermanske alarmne četa 437
- četa Wolfovih vermanov 79
- četa Celje zahod 456
- 3. četa 311. bataljona deželnih strelcev 75
- 1. četa 611. bataljona deželnih strelcev 58
- 2. četa 611. bataljona deželnih strelcev 61, 62, 64, 76
- 1. četa 649. bataljona 61
- 2. četa 649. bataljona deželnih strelcev 61, 62, 79
- 3. četa 649. bataljona deželnih strelcev 64, 76
- 4. četa 649. bataljona deželnih strelcev 61
- 1. četa 922. bataljona deželnih strelcev 135, 136, 504
- 2. četa 922. bataljona deželnih strelcev 61-63, 68, 76, 135, 504
- 3. četa 922. bataljona deželnih strelcev 63, 135, 504
- 4. četa 922. bataljona deželnih strelcev 504
- spremstvena četa 922. bataljona 504
- 2. četa bataljona Cholm 25. policijskega polka SS 397, 448
- 6. četa 14. policijskega polka SS 103, 109, 118, 124, 172, 175, 185, 188, 192
- 139. četa planinskih lovcev 93
- akcijska 61
- četa tankovskih lovcev Lojewsky 135
- motorizirana 61
- motorizirana orožniška 77, 83
- orožniška akcijska 135, 175
- orožniška motorizirana 135, 175
- planinska lovška 61
- planinskih lovcev 191
- policijska četa planinskih lovcev 109, 110
- policijska četa Alpenland 80
- sanitetna četa SS Wiking 95 baterije
- akcijska baterija 438. divizije 61, 64, 79, 95, 99, 135
- Čevk (kmetija) 222, 258
- Čičov vrh 72
- Čilpah pri Trebelnem 190, 191
- Čizmek Vilko 303, 324, 325
- Čop Hinko 465
- Čož Rafael 35, 36, 199, 265
- Črep (kmetija) 123, 124
- Čreškova 124, 474, 516
- Črešnik Rudolf 228
- Črešnjevar Franc 302
- Črešnjevec 476, 480, 489, 492
- Črešnjice (kota 521) 89, 516, 519
- Creta pri Kokarjah 102, 441. 442
- Čretnik 244
- Čretvež v Bukovju 89, 92
- Črmelj Avgust 303
- Črna Gora 173
- Črna gora 280
- Črna na Koroškem 169, 175, 178, 192, 228, 229, 317, 319, 324, 325, 327, 357, 404, 405, 407, 410, 414, 418-420, 460, 554
- Črna pri Kamniku 326, 355, 471, 566
- Črnelo 281
- Črni graben 224, 345, 354
- Črni kot 352, 353, 357-359
- Črni vrh (kota 775) 137, 140
- Črni vrh (kota 1408) 191
- Črni vrh (kota 1543) 127
- Črnivec 219, 221, 222, 254, 259, 351-359, 363, 375, 425
- Črno jezero 507, 508
- Črno mojje 9
- Črnolica 63
- Črnologar Anton 294
- Črnomelj 563
- Črnotiče 24
- Črnova 99, 101, 124, 399, 402, 443, 450, 452
- Črv Mihael 285
- Čujež pri Velenju 130-132

Čuk Ivan-Martin 212
Čvrstec 34

D

Dachau 316
Daje (planjava) 97, 98
Dane 200
Danijel (kmetija) 138, 139
Danijelov vrh 137-141, 171, 268
Debeli vrh (kota 928) 77, 79
Debeljak pri Osojku 58, 59
Debeljak Ciril 325, 326
Debeljak Peter 185
Debersšek Miroslav-Slavc 573
Debevčev mlin 366
Debevec Franc-Francel 189, 193, 225
Dedna vas 283
Dejcar Jurij 498
Delakord Franc 540
Delavska hranilnica in posojilnica 327
Delavska socialistična stranka za Slovenijo (DSSS) 319, 320
delavska kulturna društva Svoboda 323
Delavski konzum v Nazajjah 327
Delavsko kmetski republikanski blok 309
delavsko kulturno društvo Vesna 322
Delcev pri Bočni 342
Delost Anton 147, 169
Denovnik 103, 109, 110
Denovnikov kugel 103, 109
Dermastia dr. Mar) an 314
Desnjak v Slovenskih goricah 329
Destovnik Karel-Kajuh 98, 100, 133, 179, 205, 324, 556
Detela (mitničar) 291
Detičnik na Graški Gori 551
Detmar (kmetija) 196
Detoni Anica-Maijanca 197
Detoni Rudolf 185, 187
Devina 507
Deželak Peter 84
Deželna vlada 300, 301
Dežnik (kmetija) 196, 231

Diacci Alojzij-Lojze 326, 330
Dietrichstein 289
Dijaška literarna družina Oton Župančič 324
dijaško društvo Napredek 324
divizije (partizanske)
- 14. divizija NOV in POJ (Štirinajsta) 9, 14, 15, 18-21, 27, 29-33, 35, 36, 42-44, 48-54, 60, 61, 67, 69, 76, 79, 80, 82, 83, 85-87, 89, 92, 93, 95, 97, 99, 101-103, 109-112, 117, 118, 122-124, 126-129, 131, 132, 141, 142, 150, 151, 169, 170, 172, 173, 175, 178, 180, 182, 189, 191, 192, 196, 198-205, 207, 211, 214, 222-225, 227, 229, 231, 234, 251, 253, 260, 263, 267, 269-274, 276, 279, 292, 301, 335, 354-356, 360, 379, 380, 383, 395, 397-399, 402, 403, 405, 406, 409, 410, 420, 421, 423, 426, 427, 433, 440, 454, 460, 463-465, 468, 471, 472, 474, 493, 494, 503, 512, 535, 543, 552, 560-563, 565-567, 570-574
- 15. divizija NOV in POJ 18, 362, 472
- 18. divizije NOV in POJ 9, 362
- 28. divizija NOV in POJ 15
- 30. divizije NOV in POJ 362
-31. divizije NOV in POJ 362, 472
- divizijska glavnina 109, 111, 112, 122, 124, 126-128, 133, 143-145, 148-150, 170, 172-174, 176, 177, 209, 268, 270
divizije (nemške)
- 1. konjeniška 27
- 7. SS Prinz Eugen 31
-18. oklepna grenadirska SS 85, 175
- 438. divizija 61. 62, 64, 79, 95, 99, 135
Divača 362
Divjak Viljem 303
Dneper (reka) 9

Dnjepetrovsk 9
 Dob pri Domžalah 325
 Dobje 66
 Dobljar (ob Soči) 356, 385, 389
 Dobova 312
 Dobovci 294
 Dobovec pri Ponikvi 475
 Dobovica na Paškem Kozjaku 98
 Dobovičnik (kmetija) 126, 131, 536
 Dobovičnik Janez 24
 Dobovičnik Stane-Krt 207, 224, 343
 Dobovičnik Tine 24
 Dobovišek dr. Rudolf 312
 Dobrava 216, 551
 Dobrije pri Ravnah na Koroškem 294
 Dobrla vas 291
 Dobrna 95, 98, 99, 123, 124, 132, 408, 450, 452, 517, 536, 538, 539, 541, 545
 Dobrnež 288
 Dobrova 70, 83
 Dobrova pri Komendi 390
 Dobrova pri Senovem 120, 122
 Dobrovlje 11, 61, 102
 Dobrteša vas 519
 Dobrunje 123
 Dodič Milan 214
 Dol 85, 254, 320, 342, 375
 Dol pod Gojko 516
 Dol pri Ljubljani 326
 Dol Suha 454
 Dolar Jaro 324
 Dole pri Dramljah (kota 268) 87
 Dolenc Ivan 303
 Dolenc Milan 18
 Dolenjavar pri Ribnici 114, 122
 Dolenji Lazi 16, 169
 Dolenjska 12, 13, 76, 80, 189, 197, 207, 223, 224, 234, 236, 245, 254, 284, 291, 335, 338, 343, 345, 379, 380, 382, 408, 409, 413, 427, 436, 561, 562, 565, 566
 Dolga Gora 492
 Dolgi Vrh 492
 Dolinšek (brata) 303
 Dolničar Ivan-Janošek 16, 17, 57, 81, 115, 132, 197, 203-205, 217, 220, 232, 260, 276, 382, 551
 Dolničar Lojze 56, 74, 186, 187, 192, 194, 200, 201, 206, 262, 381, 394, 492, 500, 501, 546, 547, 563, 571, 573
 Dolnja Lendava 309, 311
 Dolomiti 11
 Dolsko 220, 493
 Domadenik Martin 294
 Domžale 220, 225, 236, 238, 242, 243, 254, 281, 293, 295, 305, 307, 319, 322, 323, 326, 344-346, 350, 351, 384, 560
 domžalska 279, 294
 Donja Glogovnica 35
 Donja Poljana 44
 Donje Jesenje 48
 Donji Dragičevci 34
 Donji Dragonožec 27
 Donji Obrež 42
 Domava pri Ptuj 320
 Dornik (kmetija) 144, 145
 Došenovič Mičo 24, 43, 102, 105, 107, 110, 171, 173, 233, 269, 499
 Dovški potok 72
 Dovško 69, 83, 299
 Dovže 171, 176, 209, 210, 461, 470, 534
 Draganička šuma 28
 Dragar Anton-Ciril 18, 74, 75, 81, 135, 198, 201, 262, 271, 342, 499, 505, 529, 532
 Draga pri Šentrupertu 190, 191
 Drage 248, 249, 385, 387
 Dragičevci 34, 36
 Dragomlja vas 18, 19, 377
 Dragovščak 21
 Dramlje 88, 93, 313, 515, 521, 538, 542, 543
 Dramski studio 324
 Drava 280, 282, 285, 292, 296, 297, 299, 493
 Dravinja 280, 286, 475, 477, 489, 520, 527
 Dravograd 131, 209, 211, 234, 297, 299, 300, 305, 329, 399, 407, 412, 452, 468, 493
 Dravska banovina 305

Dravska divizijska oblast 298
 Dravska dolina 19, 214
 Dravsko polje 14, 289, 290, 493
 Draža vas pri Konjicah 314
 Drča pri Bajgotu 508
 Drečnik v Tirosku 353
 Drejeva žaga 136, 143, 172
 Dremelj Anton-Ante 58, 106, 131, 135, 174, 176, 200-205, 210-213, 271, 274, 382, 394, 396, 411, 413, 416, 417, 463, 464
 Dren (kmetija) 131, 132
 Drenovci 57, 86
 Drensko Rebno 57
 Dreta (reka) 257, 376, 409, 423
 Dretnik Herman 397
 Dretunje 9
 Drev Jože-Benjamin 508
 Dreveniška gora (kota 786) 478
 Drevored pri Senovem 74
 Drganja sela 545
 Drglin Viktor-Zore 77, 79
 Dricovnik (kmetija) 143
 Drobež Franc-Nikola 434
 Drobnič Anton 130
 Drobnič Frane 71, 303
 Drobnič Stanko-Srpanov 575
 Droben (kmetija) 338, 339, 434
 Drofenik Rok 318
 Drtija pri Vačah 407, 409, 410, 423
 Drtiščica 244
 društva
 - Društvo kmetijskih fantov in deklet (DKFID) 302, 313, 314
 - Delavsko kolesarsko društvo na Pobrežju 325
 - Dom visokošolk 302
 - I. Delavsko kolesarsko društvo 325
 - Pekovsko športno društvo 325
 - Planinsko društvo 325
 Družmije pri Šoštanju 295. 313, 399, 415, 444
 Drvar 337, 345
 Dubranec 27, 28
 Dubrava 34
 Dubrava Križovljanska 311
 Dubravica pri Desiniču 49
 Dubrovčak 31

Dule 299
 Dunaj 173, 322
 Duplje pri Vipavi 185
 Dupeljne 345, 384
 Dupeljnik (potok) 196
 Duplica 326, 345
 Duijava Maks 325
 Duršek pri Bočni 257
 Dvojmoč Tone 67, 80, 81, 83, 126, 129, 133, 203, 204, 206
 Dvor pri Planini 64
 Dvorište 19, 21
 Dvornik 135, 453

E

Eberstein 282
 Eggenberg 286
 Einsidler Martin 114
 Elka celjska 326
 Encij 185, 259, 335, 336, 338, 359, 360
 Engel Ulrik 286
 Engelejevi vermani 76, 79
 Engelmanova hiša 362, 364, 368
 Enns (reka) 229
 Erbežnik Milan 16, 144, 208, 229
 Erjavac Alojz (Lojze)-Pastir 201, 240, 246, 275, 276, 378, 394, 565
 Ermenc Ivan 254
 Ernenc (kmetija) 518, 519
 Ernenčev vrh 124
 Ernenčeva pristava 123
 Ertel Miloš 107
 Erzelj 183, 184
 eskadroni (nemški)
 - 2. ogledniški rezervnega oddelka 93, 129, 188
 - ogledniški 63
 - ogledniški podoficirske šole 83
 Evropa 396, 467
 Eylet (livarna) 326

F

Fabiani 299
 Fajdiga Anton 183, 186
 Fajdiga Lojze 324, 325

- Fajdiga Mirko 274, 325, 332, 463, 570, 571
 Fakin Gregor 289
 Fala 280, 323
 Fale Jakob 254
 Farovski travniki 130-132, 134
 Federmaus 60, 63, 67, 70, 77
 Fedran (kmetija) 257
 Fekonja Pavia, por. Modrijan 493
 Felc Ivan-Gabrijel 24
 Ferber Ito 303
 Ferenc dr. Tone 198, 272, 277, 333
 Fergunov vrh 136, 138, 140
 Ferlež Ivan 198
 Fesung 440
 Fidijev vrh (kota 745) 138
 Fijavž Franjo 324
 Filej Blaž 521
 Filipčič Milan 325
 Filipič France 310, 332, 333
 Fine Anton 26
 Fink (pri Knezovi špici) 193
 Finska 511
 Firer (gostilna) 107, 109, 110, 112, 121
 Fišerič Filip 283
 Flerinova hiša (Šmartno v Tuhinju) 346
 Florjan 254, 426
 Fludernik Vili 327
 Fluher (izdaj alee) 214
 Fojkeln (v Radomljah) 351
 Forhtenek (grad, razvalina) 136, 170, 289, 412, 413
 Forštner Ivan 524
 Frajštajn 288
 Fram 285, 287, 294, 314, 329, 498, 504
 Francetov vrh 144
 Francetovi v Ravnah 144
 Francija 467, 558
 Frankolovo 88, 90, 93, 96, 267, 313, 355, 513, 516, 519, 542, 549
 Frankopanova ulica v Mariboru 321
 Frankovič Pepca (glej Planinšek Pepca)
 Fras Jakob 294
 Fučkovci 114
 Funtek (kmetija) 336, 356
 Funtek Franc 336
 Funtek Janez 336
 Funtek Jože 336, 507, 509
 Funtek Kristl 336, 456
 Furlan Jože-Bogdan 120
 Furlan Milka 24
 Furlan Nino 301
 Furlan Rudi 274
 Furlan Vinko 120
 Furlani Ljudmil-Lev 245, 248
 Furlanič Lucijan 188, 194
 Fūxl (meščan) 285
 Fužine (pri Planini) 63-65, 79
 Fužine pri Vitanju 93, 518, 542, 547, 564
- G**
- Gabelkhover (plemkinja) 289
 Gaberc Martin 316
 Gabeije pri Celju 294
 Gaberž 381
 Gabrič Alojz 294
 Gabrijelčič Anica 114
 Gabije pod Gorjanci 493
 Gabije pod Špilkom (kota 957) 244
 Gabije pri Vipavi 248, 385
 Gabrke 444, 445
 Gabrnik 492
 Gabrovnica 250, 354
 Gabrovnica (kota 720) 246
 Gabršek (Šmartno pri Slovenj Gradcu) 213
 Gačnik Matija 286
 Gaertler Judita 288
 Gaisruck Jurij 288
 Gaj v Prožinski vasi 87
 Gajšek Pavle 571
 Gajškova kmetija 87
 Galgovo 21
 Galicija 293
 Galjevica 350, 385
 Galler Terezija 290
 Gamberk pri Ržišču 286, 288
 Ganoni Vid-Vide 187, 194, 204, 206, 271, 367, 433, 508, 571
 Garafolj Franc 177, 260, 405, 424, 564

Gargotich Ricciotti 71
 Gašparič Maks 324, 332
 Gasper Jurko 503
 Gauge (pri Gornjem Gradu) 340
 Gazer Jože 450, 451
 Genitzer Oskar 344, 347, 349, 351
 Gerbec Ivan-Slovan 356, 385, 389
 Gerevič Marko-Tine 67
 Gerl Franc-Mežnarjev 115, 117
 Gianfrate Heia (glej Murovec Helena)
 Gilma Albin 544
 Girandon Karel 349, 392
 Glasbena matica v Mariboru 324
 Glavač (vodja kmečkih upornikov) 288
 Glažar 111, 112, 114, 117, 124, 547
 Glažarica 103
 Glažarski graben 112-114, 117, 122, 268
 Glažarska bajta 106, 113, 114
 Glažuta 145
 Glažutska planina 127
 Gliha (orožnik iz okolice Kranja) 238
 Glinšekov jašek 412
 Glišakov klanec 445
 Globel (pri Sodražici) 24
 Globljek na Paškem Pohorju 120
 Glöderl Wolf 285
 Gmajner Tone 320
 Gneč nad Ljubijo 233
 Gnezda Anica (glej Pejovnik Anica)
 Godec Anton 198
 Godec Martin 546
 Godec na Uršlji Gori 227, 407, 411
 Godič 363, 366
 Godina Ferdo-Marko 314
 Godler Franc-Blisk 67, 81, 83, 126, 201
 Golavabuka 207-210, 214, 382, 411, 470, 533, 534, 551
 Goli hrib (kota 952) 217
 Golica 226
 Golič 288
 Goličnik Franc 276
 Goljak (kota 1144) 14
 Golmajer (logar) 384
 Golob (kmetija na Legnu) 211, 213, 382
 Golob Albin 336
 Golob Anton 365, 428, 462, 464, 494, 520, 521, 565
 Golob Franc-Januš 150, 262, 428, 461, 462, 500, 501, 517, 534, 540
 Golob Ivan 426, 473, 494, 520, 521, 528, 540
 Golob Jože 190, 191, 393, 423, 426, 537
 Golob Šiman 197
 Golobič Anton 233, 262, 441, 442
 Golobinjek 63, 64
 Gölte 231, 458
 Goltnik (bratje) 408
 Goltnik Ivan-Napotnik 276, 455, 465
 Goltnik Jože 455, 556
 Goltnik Miha 455, 466, 556, 557
 Golubovec 48
 Gomilšek Franc 316
 Gonan Marko 286
 Gora (vas) 88, 93
 Gore (kota 552) 85
 Gorelce (Velike) 85
 Gorenc Franc 190, 191
 Gorenja Straža 220, 239
 Gorenje 220
 Gorenje pri Zrečah 474
 Gorenje Sušice 16, 18
 Gorenjska 11, 12, 19, 60, 279, 280, 314, 317
 Gorež na Legnu 213
 Gorica 468, 472
 Gorica pri Slivnici 62
 Gorica pri Šaleku 289
 Goričane 309
 Goriča vas 152
 Goričar dr. Jože 303
 Goričica 87, 220, 475, 515
 Goriška Brda 468
 Gorjan Božidar-Bogo 273
 Goijanci 281, 295
 Gornja Glogovnica 35
 Gornja Lokvica 348, 385, 388, 389, 435
 Gornja Radgona 253, 279
 Gornja Rijeka 42, 43

Gornja Savinjska dolina 175, 235, 307, 333, 434
 Gornja vas (pri Stranica) 513
 Gornje Dobravice 545
 Gornje Jesenje 48, 49
 Gornji Dolič 101, 102, 126, 131, 134, 174, 215, 234, 270, 489, 518, 522, 534, 540, 546, 547
 Gornji Grad 189, 219, 221, 235, 254, 286, 287, 290, 305, 336, 338, 340, 342, 352, 353, 355, 357, 358, 362, 363, 375, 376, 393, 422, 425, 426, 434, 464, 473, 494, 524, 537, 560, 566
 Gornji Obrež 42
 Gornji Ostruh 496
 Gornji Škrnik 52
 Gornji Zavolovšek 342
 Gornji Žagaiji 385, 387
 Gora Oljka 102
 Gorski kotar 9
 Goršek (kmetija) 380
 Goršek Anton-Srakovnik 205
 Goršek Franc-Strnak 205
 Gorup Silvo-Leon 238, 276, 380, 394
 Gospa Sveta 300
 Gostečnik (pri Radegundi) 255, 256, 361, 440, 453
 Gotovnik (kmetija) 229
 Gotska linija 467
 Gozd (pri Kamniku) 235, 362, 363, 365, 426, 428, 462, 473, 494, 520
 Gozdarska šola v Mariboru 325
 Gabelnik (kmetija) 407
 Graben Stranice 93
 Grabnar Franc-Hlipovec 192, 206
 Grabnar ob Velunji 405
 Grabnar pri Tunjavu 208
 Grabnar v Ravnah 415
 Grabštanj 298
 Gračnica 84, 85, 201
 Gradaščica 547
 Gradac 208
 Gradec (Graz) 229, 317
 Gradec (grlček) 72
 Gradič 289
 Gradišče (pri Slovenj Gradcu) 211
 Gradišče pri Volčji Dragi 152, 181
 Gradišče na Kozjaku 302
 Gradiški grič (kota 488) 243
 Gradiški Dol 478
 Grafenau er Bogo 331
 Grah ob Bučnici 136
 Grahek Jože 474
 Grahek Nande 402
 Grajfoner Andrej 294
 Grajska vas 287, 327
 Grajski dom (Lindek) 90, 92, 93
 Gramozna jama 423
 Graška Gora 80, 128, 134, 135, 141, 170, 171, 173-177, 207, 208, 212-214, 224, 226, 228, 231, 233, 235, 255, 379, 382, 395, 399, 404, 407, 411, 414, 419, 435-437, 459-461, 548, 551, 569
 Grbec Anton 215
 Grbuč pri Ljubnem 434
 Grča Alojz 77, 78, 81
 Grča Viktor 194, 206
 Grčar Tone 330
 Grčarice 26
 Grdina Anton-Ilija 501
 Greben pri Belih Vodah 183-185
 Greben (kota 955) 374
 Grebene Alojz 238, 239
 Grebenik (kota 1066) 534
 Greblnj 297
 Grebne 63
 Gregorič Alojz 45, 59
 Gregorič Anton-Jakec 23, 29, 46, 47, 55, 105, 108, 109, 120, 199, 200, 202, 203, 205, 210, 213, 227, 230, 233, 255, 259, 260, 271
 Gregorič Ilija 283, 284
 Gregorič Ludvik-Rihtarjev 212
 Gregoijevci na Bizeljskem 310
 Gregovce na Bizeljskem 294
 Greif Gusti 324
 Greif Martin 324
 Grešak Mihael 316
 Gretič Ivica 44
 Griblje 187
 Griček (pri Vrbnem) 87
 Gril Slavko-Brdavs 386, 387, 390, 394
 Gris (otok) 330

Griže pri Žalcu 302
 Grizon Ivan-Ivo 190, 220
 Grl Janez 101
 Grm Jože 453
 Grmače (zaselek) 438
 Grmadnlk (v Šmihelu nad
 Mozirjem) 437
 Grmadnikova kapela 437
 Grmada (kota 890) 81
 Grmek Jože-Ivo 58, 59, 63
 Grobelnlk (kmetija) 131, 219
 Grobelno 538
 Grobler Franc 316
 Groflčko (kota 2083) 218
 Grosman dr. Božena 394
 Grošl v Ravnah pri Šmartnem 222,
 258
 Gršič Janez-Ivan 54, 94, 149,
 199-206, 216, 238, 261, 274,
 275, 455
 grupe odredov
 -2. grupa 10, 11, 20, 198
 - 3. grupa 57, 145
 Gruđen Franc-Svejk 189, 199, 204,
 206, 225, 262, 265, 275, 276,
 446, 465, 493, 571
 Grudnik (ob Dreti) 358
 Grvoj (ob Savinji) 231
 Gubec Matija Beg 284, 314
 Gubno 57-59, 61-63
 Guček Milan 104, 111, 146-148,
 190, 198-206, 274, 275
 Gudci 27
 Gumenjak Jože-Bole 218
 Gustavova linija 396, 467
 Gustelnica 27
 Guštanj (Ravne na Koroškem) 299,
 303, 317, 320, 322, 323, 325,
 327, 329, 407
 Gutenbüchel (grad) 135, 170, 413
 Gutenek pri Dobrni 541

H

Haas Herta 324
 Habe Franc 143, 144
 Hablč Ančka-Malenska 261
 Habjan Stanko-Kambič 261, 502
 Habritius Blaž 285

Hace Matevž-Matevž Plehan 67,
 145, 146, 180, 197, 207, 212,
 227, 254, 276, 343, 356, 379,
 504, 534, 571
 Hace Janez-Točkov 138
 Hacln Jurij 321
 Haderlap (kmetija) 193
 Haganj 34
 Haifeld 317
 Hajdina 314
 Halaki (posestnik) 292
 Halinič Fehim 321
 Haloze 14, 49, 86, 102, 285, 289
 Hamburg 523, 527
 Hanžeki 46
 Harič Alojz 503
 Harmica pri Dobovi 311
 Hartmann Franz 86
 Härtner (bratje) 322
 Hartner Drago 329
 Hartung (nemški poročnik) 67, 68,
 77
 Haudejevi 216-219
 Haudek Ernest (župan) 352, 353,
 426
 Heckenberg 287
 Hed (pri Knezovi špici) 193
 Hefenberg 289
 Henina 82
 Herberstein Jakob 286
 Herberstein Janez 286
 Herberstein Jurij 282
 Herberstein Jurij Gunther 290
 Herberstein Unland 403
 Herbersteinov gradič nad Šalekom
 403
 Herberstelnova gospa 403
 Hercegovina 280
 Heričev grad Paka 289
 Herinja vas 251
 Hermanko inž. Jože 322
 Hermann Maks 438
 Hitler Adolf 14, 54-56, 99, 302,
 304, 373, 402, 467, 511, 512,
 527
 Hladjek Martin-Preložnik 540
 Hleb Antonija-Tončka 531
 Hlebovi na Smolniku 504
 Hlipovec (kmetija) 191-195
 Hlipovška globača 192, 193

Hliš Ivan 84
 Hobolić Kata 25, 26
 Hobolić Mara 26
 Hobolić Marica 26
 Hobolić Slavica 26
 Hobolić Stipica 26
 Hobolići 25, 27, 36, 469, 566
 Hochpauer (v Vitanju) 522, 525
 Hoče 288, 498, 504
 Hočevar Metod 325, 326, 330
 Hočna (potok) 522
 Hohkraut Rudolf-Dolfe 218, 221, 275
 Holmec (pri Prevaljah) 329
 Hom (kota 566) 85
 Hom (kota 1193) 227
 Homec 344, 346
 Hornböck Janez 316
 Horvat Anton 438
 Horvat Ignac-Imre 23, 58, 105, 110, 172, 176, 199, 210, 213, 214, 228-230, 233, 255, 260, 262, 271, 274, 339, 347, 348, 350, 385, 386, 388, 389, 392, 394
 Horvat Majda 225
 Horvati 23, 24
 Hotić 320
 Hotunje 274, 471, 515, 542
 Hovnikov vrh (kota 768) 142, 176
 Hovnik (kmet) 177, 226
 Hrabar (kmet) 380
 Hrastarjev kozolec 346
 Hrastec (gozdnat hrib) 446, 448
 Hrastje 57, 59, 62
 Hrastnik 109, 279, 294, 298, 301, 302, 312, 317, 320, 323, 325, 326, 329
 Hrastnik II 325
 Hrastnik (kmetija) 102-106, 112
 Hrastnikova domačija 105, 118
 Hrastovec 451
 Hrastovec (kota 791) 478
 Hren Franc 327
 Hren Tomaž(škof) 285
 Hren Alojzij 498
 Hrg Mirko 85
 Hrib (kota 900) 246
 Hrib (kota 1104) 528
 Hrib v Loškem Potoku 125
 Hribar Franc 384
 Hribar France-Lovro 222, 354
 Hribar Jožko 294
 Hribar Leopold-Blaž 294
 Hribar Luka 384
 Hribar Vinko-Džek 212
 Hribaršek v Pusti Gori 135, 136
 Hriber (grič) 256
 Hribernik (na Šmihelu nad Mozirjem) 453
 Hribernik Jakob-Čujež 412
 Hribernik Lojze-Franckov 434
 Hribernik Marija 434
 Hribaršek (kmet) 143, 421, 437, 439, 453, 455
 Hriberšek Marija 204
 Hrovat Bogdan-Miha 118
 Hruševica pri Štanjelu 58, 59, 140
 Hruševka (v Tuhinju) 222
 Hrušovar dr. Gabrijel 515, 572
 Hrvaška 15, 20, 35, 36, 46, 50, 52, 53, 62, 67, 86, 151, 230, 234, 263-266, 270, 280, 283, 291, 424, 560, 567
 Hrvaška seliačka stranka (HSS) 312
 Hrvaško Zagorje 9, 14, 19, 42-45, 49, 51
 Huda jama 326
 Huda Luknja 99, 126, 402, 419, 450, 454
 Huda luknja (skala) 90-92
 Huda peč (kota 1322) 217
 Hudales Anton 133, 140
 Hudej, po domače Keber 255
 Hudi Vrh na Blokah 443
 Hudi vrh na Pohojju 445, 532
 Hudinja 95-98, 436, 519, 522, 547
 Hudo pri Radomljah 347
 Hudobnik (kmetija) 150
 Hudobski kozolec 150, 151
 Hudorovac Ivan-Ivo 139, 201, 220, 379, 446
 Humar Jože-Lipah 241
 Humer Ivanka 426
 Hum Breznički 42
 Hutar Edvard-Edo 26, 36
 Hüttenberg 282

I

Iasi 396
 leman v Solcavi 220, 239
 Ig 259, 380
 Iгла (studenec) 218, 219
 Ihan 305, 307, 441, 442, 474
 Ikoč Anton 221, 275
 lie Stane-Krištof 410, 463
 Ilenič Tone-Lojze 22, 26, 98, 188, 191, 199, 204, 271
 Ilich Bojan 324
 Ilić Gavriilo-Gašo 232
 Ilirska Bistrica 215
 Iljaž Jože 294
 Imeno 52
 Imenska gorča 122
 Intihar Jakob 90
 IOOF 554
 Iršič Rado 329, 330
 Iršičeva hiša v Mislinji 215
 Istenič Ivan 120
 Istenič (ranjeni partizan) 65
 Istenič Peter 22, 55, 199-201, 208, 365, 373, 393, 447, 465, 494
 Istra 23, 296
 Italija 9, 229, 467, 554
 Ivane Milan-Adam 60
 Ivančica (planina) 14, 15, 35, 42, 44, 45, 49
 Ivančič Albert-Nace 68
 Ivančič Lojze 423
 Ivančič Slavko-Basač 63, 107, 110, 200, 202, 205, 238, 265, 275, 277, 348, 354, 355, 392, 393, 416
 Ivanec pri Kalniku 35, 48
 Ivanič Grad 31
 Ivanovič Mihail-Grišin 294
 Ivenca 536
 Ižanska cesta v Ljubljani 348
 Ižek (kmet) 214

J

Jadranska straža 324
 Jadransko morje 13, 230
 Jager Majjan-Ris 78, 125, 139, 183, 199, 201, 203-206, 239,

262, 276, 337, 338, 345, 381, 392

Jägrov gozd 51
 Jagnski vrh (kota 1331) 504
 Jajčnik (domaćija) 538
 Jakič Alojz 141
 Jakič Jože-Dušan 107, 110, 213, 231
 Jakob pri Šentjuiju 85, 287, 288
 Jakob v Tlakah 285
 Jakobovi v Moravčah 237
 Jakopec Franc 294
 Jakopič Anton 187
 Jakopičeve Korpule 288
 Jakopiči 45-47
 Jakopovac 44
 Jakoš Jože-Školski 109, 232
 Jakša Angela-Olga, por. Markovič 105, 131, 251, 262, 365, 427
 Jakša Franc 26, 146, 262, 271, 341, 342, 347, 349, 377, 382, 417, 457, 499-501, 508, 510, 543, 545, 565
 Jalševac 44
 Jambrek Đuro 30
 Jamnik pod Menino 231
 Jamnik pri Križu 338, 422
 Jamnikar Ivan-Ivo 523, 550, 572, 573
 Jane Janko 329
 Jančar Lizika-Majda 324
 Jančar Rudi 322
 Jančar Stane 55
 Janež Jože-Januš 208, 215
 Janež Stanko 190
 Janežič Janez-Orjak 55, 94, 144, 149, 150, 200-202, 204, 205, 260, 265, 359, 360, 563
 Janežič Karl 294
 Janhuba Rudi 303, 310, 324
 Jankec (kota 1473) 299
 Jankovačka šuma 21, 55
 Jankova (vas) 550
 Janški vrh (kota 871) 103, 109, 547
 Janškovo selo 450
 Jare Franc-Čuk 262
 Jare Janko 205
 Jarček pri Stari Žagi 64
 Jarše 326, 350

Jasenovac 316
 Jastrobje 235
 Jašelnik Jakob-Jaka 150, 385, 387
 Ja vojje pri Uršlji gori 227-229, 303, 411, 418, 420
 Javornik (kmet na Paškem Kozjaku) 518, 519
 Javornik (pri Celju) 87
 Javornik v Zavodnjah 178
 Javornik Ivan-Karpačev 203
 Javornik Ivan-Vanček 118, 119
 Javorska pastirska koča 196
 Javoršek Jože 332
 Javorščica 62
 Jazbec Avgust 302
 Jazbec (delavec Maukove žage) 51
 Jazbec Jože 384, 387, 390
 Jazbecova kapela 151
 Jazbine 77, 435, 437
 Jegert 210, 411
 Jejčič Danilo 322
 Jeki (nemški poročnik) 138
 Jeklin v Vitanju 522, 525
 Jelatič Rudolf (učitelj) 212
 Jelce 62
 Jelen na Razborci 127, 170
 Jelen Pavle 179
 Jelendol pri Grčaricah 141, 142
 Jelenjak 50, 52, 57
 Jelenko na Skomarju 528
 Jelenko Franc 572
 Jelenko Jurij 502
 Jelenske Peči (kota 1070) 504
 Jelisavec Nikola 120, 122
 Jelovica Albert-Lazar 402
 Jelše pri Barbari 288
 Jelšnik Anton 342
 Jenko Miha 386, 388, 390
 Jenšterle Jože-Oskar 428, 446, 456, 465, 466, 494, 534, 542, 548
 Jeras Josip 222, 354
 Jereb Ivan-Maks 16, 198
 Jereb Rozalija 531, 572
 Jerebic pri Lindeku 90
 Jerebičev križ 90
 Jeretina Kati 246
 Jerij v Podveži 219
 Jerin Majjan 67, 201
 Jerina Franc 294
 Jerina Pavla-Lah 394
 Jerman Jože 24, 105, 190
 Jerman Mirko 240, 246, 276
 Jermene Alojzij 247, 248
 Jernejče (domačija) 374
 Jeromljevi v Vitanju 522, 523
 Jeršič Miro 311
 Jeršin Alojz 534
 Jesenice 280, 312, 428, 468
 Jeseniška Enakost (društvo) 332
 Jesenjak na Graški Gori 141, 174, 176, 228, 395, 404, 551, 554
 Jesenovec Vinko 105, 106
 Jesovnik na Šmihelu nad Mozijem 438, 442
 Jetrno selo 74
 Jevnica 12
 Jevšnik na Šmihelu nad Mozijem 453
 Jevšnik v Spodnjem Legnu 211, 212
 Jevšnik Cecilija 232
 Jevšnik Adolf-Lvov 400
 Jezerce pri Dobjem 86
 Jezerčan (kmetija) 448
 Jezernik v Ravnah 136
 Jezero (vas) 30
 Jezerski vrh (kota 1537) 533
 Jezersko 470
 Jezeršek Janez-Sokol 362
 Ježića 433, 451
 Johnson Paul 230
 Joštov mlin pri Medlogu 328
 Jovan Ljubo-Saša 16, 145, 260, 360, 563
 Jovanovič Arso 9
 Jože iz Bele krajine 139
 Jožef II (cesar) 291
 Jožef Rudolf-Rudeln 182, 222, 248, 251
 Jožkovec v Trnavi 243
 Judenburg 295
 Judnič Martin 190, 191
 Jugoije 18
 Jugoslavija 12, 13, 292, 295, 304, 307, 320, 331, 332, 502, 518, 521, 534, 540, 555
 Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS) 312
 Jugoslovanska

socialnodemokratska stranka
(JSDS) 293, 298, 318-320
Jugoslovanska strokovne zveza
(JSZ krščanskosocialistični
sindikat) 307, 308, 313, 315,
325-327, 330
Jugoslovanski klub 295
Juhart na Skomajju 525
Jurač Jože 326, 330
Juraka Jože 51
Jurče (domacija) 252
Jurčič Dušan 380
Jurjevčič Jože 187
Jurjeva gošča na Paškem Kozjaku
124
Juijevica 66
Jurk Alojz 536
Jurklošter 82, 84, 283, 288
Jurko na Paškem Kozjaku 98
Jurko pri Zavodnjah 151, 178
Jurkov mlin 128
Jurovska vas 288
Jurše Jože 503
Juše (kmetija) 375
Juvan Alojz 397
Juvanov vrh (kota 825) 551
Južni Sokol 292

K

Kac Rudolf-Mitja 225, 385
Kacin Milica-Wohinz 309, 331,
332
Kač Frane 316
Kačnik na Paškem Kozjaku 127
Kačnik (grad) 450
Kadivnik Jože 75
Kadunc Alojz-Slavc 184, 185, 261,
366, 416, 449, 450, 452
Kaker Jakob-Jakec 379, 392, 423,
447, 457, 458, 466, 494, 515,
572
Kaker Jože 337
Kalin Oskar 325
Kališe 11, 219, 336, 351, 352,
354-356, 358-360
Kallšnikov vrh 103, 109
Kališnikova žaga 138
Kalmbach 77

Kalnik 27, 35, 36, 42, 43, 52, 265,
270
Kalniško goije 14, 32, 44
Kambič Marija-Saša 15
Kamenik Adam 118, 119
Kamenik Alojz 118
Kamenik (Založnik) 96
Kamenik Justin-Kuzman 118, 203
Kamešnica 42, 43
Kamna Gora 89, 475, 476, 492,
513-515, 519, 545, 546, 548,
550, 559
Kamna Gorica pri Konjicah 531
Kamnik 219-222, 225, 235, 246,
254, 284, 291, 294, 295, 297,
302, 305, 312, 313, 336,
344-346, 351, 355-357, 359,
363, 364, 383, 386, 389, 393,
424, 493, 557, 560
Kamnikar Viktor-Bojan 28, 50
Kamniška Bistrica 218, 326, 335,
344-346, 350, 493, 561
Kamniško 11, 12, 279, 293, 294,
326, 379, 383, 394
Kamno pri Tolminu 472
Kamšak v Brdcah 97, 124, 536, 539
Kamuše (Ravne pri Šmartnem) 222
Kanal (ob Soči) 114
Kandrše 247, 248
Kanižarice 139, 379
Kanji vrh (kota 732) 528
Kanjuce 85, 87
Kapela v Slovenskih goricah 314
Kaplan (domacija) 142, 145-149,
151, 152, 169, 170, 232, 267
Kaplanov mlin 147
Kaplanov vrh 146-149, 151, 266,
271, 412
Kaplanova bajta 146, 147
Karavanke 10
Kardelj Edvard 9, 309
Karelja 511
Karelijska ožina 511
Karl (cesar) 296
Karlovac 21, 23, 25, 267
Karner Edvard 330
Karničnik na Razborju 229
Karo Stanislav-Samo 237
Karpačeva bajta na Paškem
Pohorju 118

Kastavska planina 11
 Kastelic Franjo-Džon 329
 Kašni vrh (kota 1290) 359
 Katarija pri Drtiji 224
 Katern Franc 73, 81
 Katoliška akcija 315
 Katoliški dom v Šentjurju 543
 Kaučič Ivan-Nande 329
 Kavče 452
 Kavčič Ivan iz Gabrja 294
 Kavnik na Razborju 554
 Kavran 362, 366, 368, 373, 386, 425
 Keber (domaćija) 255, 256
 Keblić Jožef 531, 573
 Kebrovo gozd 256
 Kefrov mlin na Brdinjah 321
 Kelemen 44
 Keller Ivan 403
 Kene Jože 294
 Kenig Maks 75
 Kep (domaćija) 440
 Kerenčič Jože 310, 314, 324
 Kerenčič Slavko 324
 Keršič Pavel-Ježek 136, 138, 174, 176
 Kešman v Zavodnjah 555
 Kiauta Ladislav 81, 198-203, 205, 206, 274
 Kic Marija-Tončka 72, 251
 Kidrič Boris-Peter 13, 14, 20, 198, 423
 Kidrič Zdenka 323, 332
 Kijev 9
 Kilibarda Mile 345, 363, 364, 381, 397, 399, 454, 561, 563
 Kink Viktor-Očka 185
 Kisovec Viktor 479
 Kladje (Kladnart) 72, 88
 Kladnik ob Nevljici 366, 374
 Kladnik v Podvolovjeku 219, 259
 Kladnik Blaž 302
 Kladnik Maks 294
 Kladnikov listnjak 366
 Kladošek pri Osojku 58
 Klaj v Jetrnem selu 74
 Klake (naselje) 53
 Klane pri Dobrni 452
 Klančar Franc-Tončkov 36
 Klančnica (potok) 143
 Klančnik v Zgornjih Završah 232, 407, 408
 Klančnik Ivan 441, 442
 Klančnikova vila 502, 504, 507-509, 513
 Klančnikova žaga 504
 Klanjec 53
 Klanjšek Jože-Vasja 52, 54, 57, 66, 105, 109-112, 116, 117, 141, 145, 146, 148, 151, 180, 197, 204, 206, 207, 224, 269, 271, 343
 Klanjšek Stanislav 471, 492
 Klavara Slava 324
 Klemec Ivan-Jurček 262, 427, 428, 464, 501, 503, 540
 Klemenčič Andrej 23, 24
 Klemenšek Jože-Videk 218, 220
 Klemenšek Rok 220
 Klenovšek Jože 302
 Klepac Vilko 200, 262, 271, 419, 499, 553
 Klethofer Frida 325
 Kline pri Sv. Joštu 101, 536
 Ključič Brdo 27
 Klobučar Anton-Šnajder 22, 24, 199
 Klobučar Janez 213, 564
 Klobučar Martin 262, 339, 340, 380
 Klokočovnik 475
 Klomberica na Lisci 283
 Klopčar Ivan 575
 Klopčič France 322
 Klopni vrh 502, 503, 508, 512
 Klopni vrh (kota 1260) 471
 Klošnik pri Belih Vodah 182
 Kloštar 35
 Klun Jože 18, 152, 198, 205
 Kmečka prosveta 313
 Kmečko delavska republikanska stranka 309
 Kmečko-delavsko gibanje (KDG) 311-313
 Knafeljc Anica 420
 Knebl (kmetija) 375, 376
 Knez (kmetija pod Rožnim vrhom) 216, 218, 219
 Knez Rudi-Silas 67, 81, 83, 126
 Knezova planina 218

Knezova špica 193
 Knežević Milenko 24, 45, 55, 90,
 209, 210, 215, 227, 255, 257,
 260, 338, 339, 341, 382, 425,
 434, 444, 450, 461, 466, 473,
 500, 510, 535
 Knežja Njiva 428
 Knific Jože 303
 Kobansko 280
 Kobau Karla 218, 220
 Kobilja (greben) 512, 525, 528-530
 Kobilšek Jože-Ivan 236, 241
 Kobu (kota 1313) 548
 Kocbek Edvard 315
 Kocjan Milan 90
 Kocjančičev dvor 288
 Kocman Jože 440
 Koča na Bohojju 78
 Koča na Šumniku 502
 Kočar Janez 386
 Kočevje 9, 16, 25, 26, 60, 114, 180,
 215, 248, 249
 Kočevski Rog 230, 382, 428, 551
 Kočevsko 281
 Kočivnik Rihard 294
 Kodelja Alojz 185
 Kodrič Zorka-Jelka 16
 Kodrič Janez 316
 Kofol Ignac 416
 Kokalj Ivan 303
 Kokalj Stanislav-Domine 236-238,
 275, 276
 Kokol Ivan-Ilja 325
 Kolar dr. Stane 1*5, 225, 241, 252,
 253, 263-265, 564
 Kolar Ivan 302
 Kolbl Rafko-Zorko 197
 Koleča Viktor-Savič 302, 303, 322
 Količev 326, 350
 Kolman Aloiz-Marok 472, 495,
 562
 Kolomija (v Rumuniji) 396
 Kolovec pri Kamniku 81, 254, 262,
 350, 356, 383, 384, 386
 Kolovski gozdovi 335, 344
 Kolpa 9, 27
 Kolšek Avgust 297
 komiteji
 - centralni komite KPJ (CK KPJ)
 310
 - centralni komite KPS (CK KPS)
 13, 14, 67, 329, 382, 551, 562
 - centralni komite KSJ (CK KSJ)
 322, 323
 - centralni komite ZKS (CK ZKS)
 92, 392
 - okrožni komite KPS za Šaleško-
 mislinjsko okrožje 133
 - okrožni komite KPS Celje 518
 - pokrajinski komite KPS (PK KPS)
 126, 129
 - pokrajinski komite KPS za
 Štajersko 67, 81
 - pokrajinski komite SKOJ za
 Slovenijo 324
 - šaleški okrožni komite KPS 410
 - varaždinski komite KPH 44
 Komar Lado-Pero 67
 Komel Franta 210
 Komen (kota 1684) 191, 192, 196,
 285, 381, 439, 495, 564
 Komenda 305, 307
 Komisija na Pohojju 215
 Komotajjeva Mica 365
 Kompan Viktor 262, 413
 Kompan Jakob-Kladio 225, 383
 Kompator (vas) 32
 Komunistična partija Slovenije
 (KPS) 10, 16, 17, 21, 43, 70,
 133, 177, 226, 324, 327-329,
 332, 335, 348, 356, 381, 419,
 426, 428, 446, 464, 465, 470,
 520, 526, 534, 535, 552, 556,
 574
 Komunistična stranka Slovenije
 (KSS) 424
 Končar (puškomitraljezec) 75
 Končev vrh 144
 Končeva bajta 143
 Končnik Ivan 502
 Končnik (kmet) 141, 174, 177
 Konda Anton 435, 502
 Konečnik na Šmihelu nad Mozijem
 255, 442, 443, 453, 457
 Konina pri Lokovici 452
 Konisak 516
 Konja Peč pri Ljubiji 457, 458
 Konjiška občina 279
 Konjiška gora 49, 88, 89, 92, 93,
 267, 467, 475, 476, 492, 504,

514, 516, 519, 538, 542, 545, 549, 569
 Konjski vrh 195, 359, 434
 Konovo v Velenju 402, 453, 550
 Konščani (vas) 32
 Kopa (kota 579) 243
 Kopač Ivan-Pauček 109, 174, 208, 212, 521, 532
 Kopriva Lovrenc 283
 Kopriva Nikolaj 283
 Koprivnica pri Senovem 34, 35, 67, 70, 71, 79, 272, 302
 Koprivnik Karei 303
 Koprivšek Franc 302, 303
 Kopše Alojz 490
 Kordun 9, 10
 Koren (pobegli partizan) 492
 Koren Alojz-Kavčak 412
 Koren Martin 328, 329, 333, 552
 Kores Martin 313, 326, 330
 Korinškova trgovina 72
 Korita pri Dobrniču 251
 Koritnice pri Baču 147, 169
 Koritnik Matevž 441, 456, 459
 Koropec Jože 331
 Korošec dr. Anton 143, 295
 Koroška 12, 13, 175, 189, 191, 218, 276, 280-282, 291, 293, 297, 298, 300, 303, 307, 317-319, 326, 327, 329, 331, 344, 391, 396
 Koroška Kramarica 418
 Koroška cesta v Šoštanju 444
 Korpar Rezka 329
 Korpule pri Šmarju 288
 korpusi
 - 7. korpus NOVJ 9, 362, 398, 406, 408, 440, 445, 468, 472
 - 9. korpus NOVJ 234, 236, 362, 472, 509
 -10. korpus NOVJ 42
 - srbski dobrovoljski korpus 293
 - Rommlerov afriški korpus 527
 Korže Ludvik 553
 Kos Franc 71, 86, 177
 Kos Jakob 193, 194
 Kos Martin 453
 Kos Poldka 323
 Kos pri Uršlji Gori 227
 Kos Vilko-Zoran 180
 Kosanič Mario 303
 Kosmač 357
 Kosmač France 494, 572
 Kosmač Ivan 26, 199
 Kosmačeve Rastke (kota 1005) 196, 381
 Kostadinovac 35
 Kostavška planina 258, 362
 Kostel 21
 Kostevc Ivan 294
 Kostrivnica 288
 Košenina Jakob 299
 Košir Franc 107, 213, 382, 394, 499
 Košir Martin 220, 275
 Košir Rudolf 187, 200
 Košmrlj Mirko-Knaus 125
 Košnica pri Žusmu 57, 60, 62, 336
 Košorok France 150
 Košutnik (kmetija pri Mozirju) 438
 Kot nad Oplotnico 498, 500-502
 Kotar Martin 90, 114, 117, 144, 147, 149, 150, 184, 194, 236, 243, 247, 261, 271, 358, 360, 366, 367, 377, 378, 424
 Kotlje 227, 322, 414, 419
 Kotnik (v vasi Poreber) 363
 Kotnik dr. Janko 294
 Kotnik Ivan-Janez 254, 458, 494
 Kotnik Jakob-Andreto 24
 Kotnik Janez 254
 Kotnik Jože 254
 Kotnik nad Resnikom 495, 527
 Kotnikov vrh (kota 1220) 229, 418
 Kovač Ciril 408
 Kovač Franc 474
 Kovač Jernej 294
 Kovač Nestl-Šunkar 67
 Kovač ob Ljubiji 225, 255, 421, 443, 457
 Kovač Stane 326, 327
 Kovač Štefan 311, 314
 Kovačič Alojz 294
 Kovačič Andrina-Žaucer 324
 Kovačič Anton-Tonček 532
 Kovačič Darinka 329
 Kovačič Fedor-Jože 194, 206, 265, 329, 424, 566
 Kovačič Ivan-Efenka 18, 29, 45, 46, 57, 66, 96-98, 102, 105,

108-110, 115, 171-174, 176,
 177, 197, 202, 207, 208, 212,
 214, 226, 228, 229, 231, 234,
 255, 256, 258-260, 269, 270,
 274, 277, 336, 338-340, 352,
 359, 363, 366-368, 382, 402,
 406, 411, 419-422, 424, 426,
 440, 444-446, 448, 452, 455,
 456, 460, 469, 470, 476, 478,
 499-501, 508, 552, 562, 563,
 571
 Kovačič Matija-Turščev 184, 185,
 290
 Kovačič Stanko 66
 Kovič Karol 501, 519, 525
 Kovnik v Podvolovjeku 231
 Kovše Matilda-Juhartova 525
 Kozamurnik (kmetija) 181, 185,
 186, 188, 255, 381, 420
 Kozjača 27
 Kozjak 493
 Kozjak (kota 658) 245, 246, 363,
 364, 493
 Kozjansko 11, 49, 66, 67, 80, 82,
 201, 264; 272, 273, 280, 281
 Kozje 54, 55, 61, 67, 70, 77-79,
 102, 283
 Kozjica (kota 513) 330
 Kozel (kmet) 191
 Kozlov vrh 43
 Kozole Jože 302
 Kozole Rado 201
 Koželj (kmet pri Zavodnjah) 178
 Koželj pri Lučah 380
 Kožuh Anton-Primorček 433
 Kožuh Jakob 302
 Kožuh (kmet) 88
 KPJ 301, 332
 KPJ za Slovenijo 309
 KPS Celje 517
 Kraberk 551
 Kraguljšče (kota 1454) 496, 548
 Kraiger Mirko-Luka 400
 Kraigher Boris-Janez 20, 198, 234
 Krajan pod Lindekom 90
 Krajček (potok) 346, 351
 Kraj der (kmet v Ravnah) 143, 413
 Krajno Brdo 354, 362, 386, 499
 Krajnik v Paškem Vrh 453
 Kraksner Josip 303
 Kralj inž. Ivan 299
 Kralj Ivan 570
 Kralj Jožef 302
 Kralj Rudolf 502
 Kralj evce 25
 Kramar Lojze 106, 109
 Kramarica (potok) 187, 188
 Kramarica (kota 1095) 175
 Kramarica (kota 1124) 221, 414,
 418, 419, 421, 459, 558
 Kramarič Janez 22, 27, 47, 54, 89,
 90, 94, 108, 115, 116, 146,
 147, 149, 194, 195, 199-206,
 218, 219, 225, 236, 244, 260,
 265, 271, 274-276, 360, 366,
 377, 392, 393, 444, 448, 450,
 455, 462, 463, 465, 466, 500,
 501, 508, 510, 517, 519, 520,
 522, 525, 538, 539, 571, 572,
 574
 Kramar (trgovina v Gornjem Gradu)
 426
 Kramar na Šmihelu nad Mozijem
 453, 455
 Kramar v Velunjskem grabnu
 136-138, 170
 Kramajeva domačija 456
 Kramer Bogomir 322
 Krančan v Bukovi Gori 527
 Kranj 280
 Kranjc Franc 203
 Kranjc Franc-Gržon 426
 Kranjc Hilda 452
 Kranjc Jakob 193
 Kranjc Jože-Razin 451, 452, 566
 Kranjc Matija 101
 Kranjc Milan-Pubi 360, 392, 423,
 462, 557
 Kranjčica 87
 Kranjec Miško 309, 310
 Kranjska cesta v Kamniku 346
 Kranjski Lojz 220
 Kranjski Rak 219, 221, 222, 336,
 356, 357, 360
 Kranjska, Kranjsko 288, 398
 Kranjska reber (kota 1435) 359
 Kranjska vas 210
 Krapina 48, 49
 Krapinske Toplice 50
 Kraser Rudolf 531

Krasinec 125, 187
 Krasnik dr. Svato 439, 459
 Kras 362
 Krašnja 193, 236, 243, 245, 246,
 250, 344, 363, 364, 386
 Krašovec Anton-Kras 16, 198
 Kravarsko 29, 42
 Kravos Vladimir-Vlado 15. 179,
 205
 Krčevina pri Ptuj 329
 Kreče 314
 Kreft Ivan 303, 310, 314
 Kreis Franjo-Karo 329
 Krejanova Mimika 112
 Krekova mladina in družine 315
 Kremljak Alojz 294
 Krempl Johann 397
 Kremžarjev vrh 214
 Krenčič Bogomir-Bogo 124, 195,
 197, 203, 205, 206, 274
 Krenčičeva 217
 Krenkar na Golavibuki 211, 213
 Krenkar pri Vitanju 546
 Krepsi nad Križem 338, 340
 Kresnice 224
 Kričej (kmetija) 101
 Kričejev mlin 110
 Kričjeva kmetija 101
 Krim (polotok) 396
 Kristl na Razborci 127, 170
 Krištan na Paškem Kozjaku 98,
 101
 Krištan v Ravnah pri Šoštanju 135,
 411
 Krištof Ferdinand-Nande 261
 Krivec 540, 541
 Krivec Jože-Macesnik 217
 Krivec Pavel 302
 Krivica na Kozjanskem 57
 Krivonog pri Uršlji Gori 418-420
 Križ v Moslavini 32
 Križ pri Gornjem Gradu 417, 447
 Križevački Sesveti 34
 Križevci 34, 42
 Križevnik Franc 402
 Križnik Filip 326
 Križnika Martina 59
 Krka (dolina na Dolenjskem) 314
 Krnes (kota 1613) 192
 Krnica 336, 337
 Kronovšek Ivan 314
 Kropivnikar pri Legnu 213
 Krošl Tone 315
 Krško 272, 277, 279, 283, 284,
 295, 329, 333
 Krško polje 284
 Krt Neža-Končeva 204, 205
 Krtinova hiša v Šentjuiju 544
 Kruglič na Malem Rakitovcu 244
 Krug pri Golavabuki 210, 411
 Krumpački stan 188
 Krumpačnik (gorska kmetija) 231
 Krumpačnik Gregor 327
 Krumpah (potok) 190, 191, 231
 Krušič Jože 294
 Krže Ivan 24
 Kržič Jože 90, 91
 KSJ 303, 320, 321
 KSJ za Slovenijo 322
 Kubad Marija 503
 Kucej na Razborci 127
 Kucler Leopold-Modras 110, 120
 Kucler Vinko 202, 203
 Kugler Franz 60
 Kugovnik (gorska kmetija) 188,
 191, 195, 197, 381, 458-460
 Kugovniška planina 381
 Kuhar Lovro 320, 322
 Kuhar Pavel 294
 Kuhar Štefan 332
 Kujence 98, 101
 Kukeč Filip 283
 Kukenberger Franc-Ignac 261
 Kukovec dr. Vekoslav 310, 312
 Kulovec Jakob 394
 Kulturbund 301, 304
 Kumbatovič dr. Filip 294
 Kumrovec 52
 Kune Drago 53, 173
 Kune Franc 215
 Kunej pri Senovem 69, 74, 75
 Kunijev vrh pri Rdečniku 136, 175
 Kunšperk ob Sotli 50, 53, 281, 283
 Kunšperk (prelaz) 231, 338, 359
 Kupinički Kraljevac 25
 Kupinič Nikola 284
 kurirske postaje
 - S-23 197. 230
 - S-27 66, 67
 - S-28 51, 66

- S-31 207
- S-33 542, 549
- Točka 1/8 pod Šmiklavžem 526
- Točka 1/13 na Pohorju 526
- Kurja vas na Pohorju 507, 509-511
- Kurnik pri Trnjamu 244
- Kušar pri Skomajzu 528
- Kuzma (v Prekmurju) 294
- Kuzman Martin 303
- Kuzman na Paškem Pohorju 102, 110, 118, 121, 522, 523
- Kužna pri Oševku 364
- Kvas Vinko 294
- Kveder Dušan-Tomaž 303, 310, 405, 406

L

Labin] pri Cerknem 26
 Labot 280, 297, 398
 Labotska dolina 280-282
 Lacko Jože 310
 Lah (kmetija) 191-194, 216
 Lah Anton-Zmago 51
 Lah Jože 51
 Lahomno 85
 Lahov jarek in mlin 194
 Lahovnik pri Metulovem vrhu 172
 Lajše 143, 414-416
 Lakota Albert-Jaka 107, 213, 255, 337, 338, 494
 Lamovšek Ivan-Runo 179, 180, 434
 Lampret Jože 97, 174, 315, 316, 382, 408, 552, 554
 Lamut Ivka 203
 Lancar (kota 711) 351
 Landekar na Lindeku 93
 Landstädtejeva tovar na slamnikov 319
 Lapinje ob Kolpi 53
 Lapojze (sedlo) 87, 514
 Lapornik Ivan 84
 Lasbaher Alojzij 316
 Laseno (vas) 222, 246
 Laska cesta nad Zaloko 188
 Laški trg 291
 Laško 85, 86, 180, 279, 282, 284-287, 290, 291, 294, 305, 313, 317, 326, 329, 504

Lavnikar pri Razborci 127
 Lavrič Anton 36
 Lavrič Franc 150, 152
 Lavrič Ivan 220
 Lavrič Janez 100
 Lavrič Jože 86
 Lavrič Rezka 118
 Lavrič Rudolf-Gašper 150, 152, 220, 239, 265
 Lavrič Stane 46, 139, 199, 201, 203, 204, 212, 238, 243, 248, 276
 Laz pri Kavranu 368, 373
 Lazar Franc 303, 322
 Laze pri Tuhinju 235, 248, 250
 Laze pri Velenju 289, 408, 452
 Laze pri Uršnih selih 17
 Laziše (vas) 85
 Laznik na Lindeku 90, 93
 Laznik Jože 358
 Laznik (kmetija) 259
 Laznik Marija 375, 392
 Laznikov mlin in gostilna 90, 92
 Lebek pri Vačah 281
 Leben Lojze-Mihelnov 125
 Leben Miha 294
 Leben Štefan 286
 Lebkovi v Plešivcu 133
 Ledinek Anton 302
 Lednik (domaćija) 96, 97
 Legen 211-214, 231, 272, 382
 Leisser Viljem 285
 Lek (tovarna) 346
 Lemberg pri Strmcu 536
 Lemež dr. Milan 323
 Lenart (kmetija) 98
 Lenart Franc 26, 199
 Lenart Luka 141
 Lenart (pišejo se Mohorič) 98
 Lenart pri Gornjem Gradu 426
 Lenart v Slovenskih Gorah 279, 293
 Lenček Boris-Igor 260, 336, 366, 382, 404, 405, 421, 424, 458, 509, 521, 564
 Lentzendorf 292
 Lepa Njiva 233, 294, 411, 440, 453, 515, 555, 557
 Lepenatka 225, 259, 335
 Lepener Aleksa 510

Lepička kapelica in gozd 338, 340
 Lepin Jože-Ris 46, 56, 57, 74, 75, 84, 94, 95, 115, 130, 132, 135, 174, 195, 199, 201, 202, 204, 205, 209, 211, 258, 265, 271, 274, 341, 405
 Lepkov hrib, mlin in vrh 103, 109, 110
 Lepkovo 110
 Lepkova domačija 103, 109
 Lep pri Šoštanju 444
 Lepšina Pavel-Triglav 51, 66
 Les pri Drtiji 11
 Lesar Franc 25, 26, 247, 248
 Lesica Franc-Grča 187
 Lesično pri Pilštanju 58, 62, 66, 310
 Lesjak Anton 540
 Lesjak Darko 303
 Lesjak Lovro 188
 Leskova dolina 14
 Leskovec 27
 Lesnik Peter 143, 204
 Lesnik v Gubnem 58, 59
 Leše pri Prevaljah 302, 317, 325, 329
 Lešnik Alojz 326, 330
 Lešnik Lojze 313
 Lešnik Jakob 536
 Lešnik na Paškem Kozjaku 127, 131
 Lešnik v Mačkovem kotu 259
 Lešnjak Janez 148
 Letonja Štefan 303
 Letuš 553
 Levar Franc 327
 Levarji pri Polskavi 285
 Levovnik Gregor 96
 Levovnik Ivan 96
 Levstek Jože-Peričnikov 185-187
 Levstik Marjan 565
 Lewi Lilijana-Lilika 79, 225
 Ležene pod Bohorjem 63
 Liberga pri Litiji 10
 Libija (država) 527
 Liboje 325, 326
 Licenca (potok) 476, 478
 Lika 9, 10, 30
 Lilik Miroslav 60, 222, 275, 336, 392
 Limbar v Pesjanu 289
 Limbarska gora 12, 224, 241, 242
 Linasi Maijan 221, 275
 Lindek 87, 91, 92, 99, 111, 267, 504, 538, 542, 547, 548, 569
 Lindek (grad) 93, 95, 268
 Lipa (zaselek pri Stranicah) 492, 513
 Lipa pri Frankolovem 93, 519, 549, 550
 Lipa pri Rakitovcu 249, 250
 Lipica 297
 Lipje 246, 250
 Lipnica 284
 Lipnica (potok) 472
 Lipnica na Hrvaškem 25
 Lipoglav 468, 475, 476, 479, 480, 489, 542
 Lipovci (Prekmurje) 302
 Lipovšek v Ravnah 135, 414
 Lipsenj 187
 Lisca 82, 283
 Lisičnica (skala) 121
 Lisjak na Šmihelu nad Moziijem 440
 Lisjak Rihard-Srčan 238, 240, 243, 246, 248, 254, 262, 385
 Litija 11, 254, 279, 305, 320, 323, 325, 326, 468, 493
 Litijski most 468
 Livanjci 286
 Ljubečna pri Celju 313, 325
 Ljubenske Rastke 189-191, 231, 439, 443
 Ljubija 188, 197, 233, 255, 421, 437, 439, 440, 442, 443, 453, 456-458
 Ljubljana 52, 60, 107, 141, 145, 185, 291-293, 295-298, 308-310, 312, 319-321, 323, 332, 350, 392-394, 425, 445, 451, 468, 539
 Ljubljanska pokrajina 19, 241, 316, 472
 Ljubljansko baije 314
 Ljubnica 189, 195, 231, 475, 492, 513, 520
 Ljubno ob Savinji 189-191, 194-196, 231, 255, 257, 285, 287, 327, 336, 339, 342, 343,

- 357, 359, 361, 362, 390, 392,
414, 421-423, 425, 426, 434,
459, 464, 569
- Ljudska fronta 304, 310
- Ljutomer 61, 279, 284, 290, 292,
294, 303, 305, 310, 313, 327
- Ljutomersko gospostvo 285
- Lobnica (potok) 494, 508
- Lobora 48
- Loče pri Poljčanah 314, 475, 476,
479, 480
- Ločica pri Vranskem 286
- Ločnica (potok) 527
- Log blizu Mokronoga 557
- Logar ob Savinji 380
- Logar Cene 148, 203, 204
- Logatec 208, 362
- Lojzekova bajta in žaga 103, 107
- Loka (planina) 196
- Loka ob Savi 291
- Loka pri Črnllici 64
- Loka pri Zusmu 62, 63
- Lokavec 84, 181, 183
- Lokavci 291
- Loke ob potoku Loka 128
- Loke pri Arnačah 447
- Loke pri Planini 63
- Loke pri Preski 446
- Loke pri Vurberku 290
- Loke pri Zagorju 294
- Loke v Tuhinju 235
- Lokovica pri Šoštanju 133, 140,
245, 322, 323, 419, 441, 442,
453
- Lokovina 99, 450
- Lokvica 18, 19
- Lom (kota 756) 215, 555
- Lom (kota 1184) 352, 355
- Lomnica (potok) 25
- Lomšek na Planini 190
- Lončar dr. Drago tin 310-312
- London 474, 555
- Lopan (kmetija pri Selcah) 96
- Lopatnik 452
- Lorber Stanko 316
- Lorger Mirko 325, 330
- Loška gora (kota 863) 519, 520
- Loški grad 520
- Loški Potok 73, 91, 107
- Lošperk v Doliču 103, 104, 118, 121
- Lošperška gošča 107
- Lovački dvor pri Rakovem Potoku
21
- Lovec Radivoj-Don 139, 190, 191
- Lovič Prekriški 19
- Lovnik (vas) 478, 489
- Lovrenc na Pohorju 294, 324, 325
- Lovrenčič dr. Lado 18, 25, 94, 110,
141, 145, 198-200, 202, 204,
206, 261, 276, 377, 378, 423,
424, 464, 471, 489, 490, 494,
495, 513, 516, 557, 563, 565,
566, 572
- Lozej Zdravko-Pat 198
- Ložani (vas) 25
- Ložekar nad Lučami 499
- Ložnica (potok) 479
- Ložnica (vas) 399, 452, 489
- Luče 191, 195, 218, 219, 235, 290,
299, 327, 336, 337, 343, 356,
357, 359, 362, 380, 381, 390,
392, 413, 414, 417, 423, 425,
434
- Luče ob Savinji 336
- Lučič Lev 261
- Lučka Baba (kota 2244) 218
- Ludranski Vrh 303
- Ludvik s Primorske (ranjeni, ujeti
in ustreljeni partizan) 385, 388
- Luka pod Počivalskim vrhom 421
- Lukež (kmet na Graški Gori) 141
- Lukman Apolonija-Sonja (glej Bevk
Apolonija)
- Lukner Martin 287
- Lukovica 235, 236, 243, 344, 363
- Luskar Ivan-Dušan 68, 200, 201
- Lušečka vas 476, 480
- Lušnic (kmet na Paškem Pohorju)
119
- Lušničev Franc 118
- Luža pri Kobili 512, 525, 530
- Luže pri Homcu-Brdu 257

M

- Maas Lovrenc (profos) 287
- Macelj (pogoje pri Žetalah) 49
- Macesnik (kmetija) 221
- Maček Drago 51

Maček Ivan-Matija 20, 198
 Maček Mirko 51
 Maček Vladko 310-312
 Maček (kmetija pri Šoštanju) 415, 443
 Mačka vas 53
 Mački pri Stajjeku 25, 444
 Mačkin kot pri Črnem vrhu (kota 1405) 231
 Mačkin kot pri Tiroseku 225, 259, 263, 335, 338, 360, 443, 458
 Mačkovec pri Trebnjem 520, 541
 Madžarska 13, 280, 298
 Magdič Drago 311
 Magerčan 44
 Magerle Štefan 288
 Maister Rudolf 296-300, 313
 Maiwald Richard 175
 Majcen Franček 198
 Majcen Milan 332
 Majdač pri Golem vrhu (kota 952) 217, 220
 Majdič Nace-Ukančev 237
 Majetič Lojze 195, 197, 397
 Majšperk 290, 294
 Makedonija 280
 Makole 49, 314, 480
 Makosek Anton-Vrhovnik 573
 Makovec Milan 81
 Mala Nedelja 291, 303
 Mala Gora pri Kočevju 212
 Mala gora (kota 909) 92
 Mala Lašča 152, 557
 Male Lašne 254
 Male Loče 354, 355
 Malešič Janez-Malajc 341
 Malešič Slavko-Brico 74, 107, 208, 262
 Malgaj Franjo 297, 299
 Mali Hrib pri Tuhinju 294
 Mali Javornik 79
 Mali Kamen 67, 79
 Mali Koprivnik 68
 Mali Log 29, 114, 123, 126, 129, 132
 Mali Rakitovec 222, 224, 243-247, 249-254, 272, 354, 385
 Mali Št. Vid ob Krki 297
 Mali Šumik 508
 Mali Videm 240
 Malo Basališče (kota 1244) 116
 Malo sedlo (kota 1189) 213, 551
 Marija Terezija (cesarica) 290
 Mange 65
 Marčenko Bogdan-Tiger 69
 Marega (posestnik) 292
 Marenberg (Radije) 291, 323
 Marenkov vrt v Radomljah 349
 Marenkova hiša (zdaj Prešernova 14) 344, 349
 Marentič Anton-Matjaž 115, 125
 Marentič Janez 332
 Maribor 61, 87, 89, 92, 102, 235, 279, 280, 284, 292, 294, 296, 297, 300, 301, 303-305, 307, 309-313, 317-328, 330-332, 397, 406, 468, 471, 472, 475, 478, 493-495, 507, 516, 519, 538, 548-550
 Mariborska čitalnica 292
 Mariborsko 329
 Marija Gradec 85, 86
 Marija na Zilji 297
 Marijingrad v Nazajah 327
 Marinček Anton 311, 313, 325
 Marinovec 35
 Marion Ljubo 324
 Markove (potoček) 373
 Markovo 287, 351, 373
 Markovič Kristijan 325
 Mara Alojz 302
 Marodini Edvard 302
 Mar of pri Cerknici 125, 129
 Marolt Jože 393, 573
 Marolt Marjan 479, 493
 Marolt Sveto-Špik 100, 151, 169
 Marošek Dolfe 228
 Marošek Franjo 203
 Marošek v Podgorju 138
 Marotti Josip-Bobi 325
 Maršji graben 441-443, 449
 Martine pri Golem hribu (kota 952) **217, 220**
 Martine Slavko-Aleksander 236
 Martine Viktor 408, 412, 455, 464, 465, 572, 573
 Martine Pavle 534
 Martinčič Janez-Klopčar 575
 Martinek Vinko-Pekov 104
 Martinjak 129, 130

Martinščina 44-46, 48, 59
 Marušič Edvard-Blaž 179, 205
 Mastnakova hiša na Gričku 87
 Matavšek Jože 303
 Matevž (kota 1154) 508
 Mathy Thomas 445
 Matiček Karlo 25
 Matičkovlca (gozd) 23
 Matjan Apolonija 393
 Matjanovi na Malem Rakltovcu 252
 Matjažek (kmet pri Podkraju) 448
 Matkov kot 221
 Maučeva sestra 392
 Maucec Anton-Lado 262, 348, 350, 351, 423
 Mauko Dragutin 51
 Maukove žage 51, 53
 Mauthausen 390
 Mavec Franc-Boris 71, 202
 Mavračiči 23
 Mavrič Alojz 310
 Mavrič Anton-Tone 28, 352, 451, 502, 564, 574
 Mavrič Franc-Pančur 352, 359
 Mavrič Jakob-Petkov, zdaj Potočnikov 338, 392, 464
 Mavrič Mimi 392
 Mavrič Tončka 352
 Mavsar Lado-Ronko 104, 141
 Mazi Ivan-Vencelj 16, 262, 348
 Mazi Janez 151, 182, 220, 271, 373, 446, 490, 570
 Mazovec Franc-Risto 11
 Medno 223
 Medved na Skomaiju 525
 Medved Anton-Zdravko 400
 Medved Janez-Zadnik 179
 Medved Jurij 321
 Medžiše v Bosni 120, 122
 Meglič Alojz 294
 Meh Floijan-Dornik 204
 Meh Franc-Rožič 145, 204, 275
 Meh Nežka-Cestnikova 204
 Mejak Alojz 555
 Mekina Franc-Borut 412, 464, 502, 527, 564, 572, 574
 Mekinje pri Kamniku 288, 294
 Melanškova hiša v starem Veleni u 402
 Meliš ob Savinji 421, 422, 434
 Mendaš Peter-lztok 16, 17, 260, 354, 379, 423, 424, 470, 502, 510
 Mengeš 305, 307
 Mengeško polje 346
 Menih Rajko 324
 Menina planina 61, 195, 335, 355-357, 376
 Merkačevi v Turiški vasi 209
 Merkur (kavama v Celju) 304
 Mervič Mitja 121, 122
 Messner Janez 316
 Meško Franc Ksaver 315
 Metleče pri Šoštanju 444
 Metlika 126
 Metulje na Blokah 150, 152
 Metuljak na Graški Gori 445
 Metulov vrh 172, 173, 176, 551
 Mevželj Janči 332
 Meža Edvard-Edi 448, 455, 523, 544, 550
 Meža Ivan 471
 Meže Janez-Može 261, 493, 555
 Mežica 299, 317, 319, 323-325, 327, 407, 414, 419
 Mežiška dolina 12, 175, 280, 294, 297, 299, 320, 323, 328, 398, 414, 418
 Mežnar Ivan 441, 442, 474
 Mihailovič Dragoljub-Draža 558
 Mihelič Štefan 141, 142
 Mihelič Vinko-Aleš 208
 Mihevc Edo-Dore Trdina 15, 35
 Mikenauer Alojz 303
 Miklavc (kmet pod Raduho) 381
 Miklavž v Glažarskem grabnu 112, 114, 118, 124
 Miklavževa planja 114-118, 122, 124, 268
 Miklavžina Franc 205
 Miklič Ignac-Nace 104, 110, 226
 Mikolič Lado 139, 142
 Mikulič France-Mihelov 91
 Mikuž dr. Metod 394, 463, 573
 Mikuž Franc-Volk 537
 Miladinović Milan 301
 Milanov vrh pri Prezidu 14
 Milojković Miroslav 301
 Mislinja 99, 127, 131, 132, 134, 171, 210, 212, 214, 215, 234,

324, 329, 399, 400, 410, 411,
 414, 418, 436, 452, 461, 468,
 470, 522, 534, 551, 569
 Mislinjska Dobrava 171, 216, 411
 Mislinjska dolina 171, 207-210,
 216, 279, 400, 403, 406, 410,
 414, 419, 460, 470, 506, 551
 Mislinjski graben 127, 496, 497
 Mišica Vlado-Miha 18, 55, 57, 65,
 70, 108, 109, 115, 116, 146,
 148, 172, 180, 181, 185, 187,
 195, 197-206, 216-220, 225,
 233, 236, 237, 240, 253, 254,
 258-260, 263, 264, 271,
 274-277, 366, 367, 382, 392,
 394, 406, 416, 424, 428, 434,
 463-466, 469, 470, 474, 476,
 495, 500, 501, 508, 515, 516,
 522, 527, 530, 538, 546, 555,
 563, 565, 569-574
 Mišji Dol 85
 Mizni vrh (kota 1440) 471, 508
 Mlače 288, 476
 Mlačnik v Podvolovjeku 219
 Mlačnik Anton 336
 Mlačnik Fortunat 336
 Mlačnik Jože 336
 Mlakar Drago 303
 Mlakar Dušan 537
 Mlakar Janez-Paveljčev 348, 350,
 385, 388, 389
 Mlakar Stanislav-Stanko Radecki
 147, 204, 260, 423
 Mlinar Filip-Vuk 218, 219
 Mlinar Lojze 397
 Mlinar v Lučah 338
 Mlinarsko v Bistri 193
 Mlinščica v Radomljah 344
 Mlinše 305, 307
 Mlinšek Lojzek 127
 Mlinšek Lovrek 127
 Mlinškova bajta 110
 Močenik (kmetija) 98, 124
 Močilnik Štefka-Cica 133
 Močnik 216
 Modic dr. Helij 470
 Modrijan Pavla 571
 Mohorčič Anton-Lučko 151,
 200-202, 205, 206, 238, 244,
 275, 276, 493, 494, 571
 Mohorič Filip 141
 Mohorič Milena 323
 Mohor 64
 Mokrice 284
 Molak 418
 Molakov dom 419
 Molakov vrh 404
 Molek Anton-Gustel 141
 Monte Casino 396
 Moravci v Slovenskih goricah 340
 Moravče 234, 236-243, 272, 288,
 314, 320, 383, 559
 Moravec Marija-Bobek 573
 Moravska 10-12, 67, 80, 207, 211,
 220, 223-225, 231, 236, 262,
 280, 337, 354, 356, 360, 375,
 380, 383, 398, 408, 409, 419,
 420, 424, 435, 437, 471, 495
 Mori Ivan 144, 169
 MornvVelunji 138, 142, 170
 Moro (brata) 291
 Moslavina 14, 32, 33, 42
 Mostar 55, 451
 Moščanci pri Murski Soboti 303
 Moškon Janez 286
 Moškon Vid 286
 Moškoni (bratje) 285-288
 Motnik 245, 246, 250, 363
 Mozetič Lojze 474
 Mozije 102, 189, 196, 235,
 255-257, 279, 287, 292, 294,
 331, 333, 361, 392, 414, 421,
 426, 434, 437-440, 443, 450,
 453, 454, 456, 464, 466, 494,
 558
 Mozirska koča 231
 Mozirske planine 102, 127, 134,
 135, 143, 173, 177, 180, 188,
 189, 195, 207, 211, 231, 256,
 264, 265, 268, 329, 354, 381,
 383, 396, 408, 414, 439, 452,
 548, 560, 569
 Mravljak (kmet) 213
 Mravljak Božo-Mrož 303
 Mrčna sela 71, 83
 Mrmolja Ivan 134, 204, 220, 238,
 275, 352, 412, 415, 455, 464,
 494, 496, 571
 Mrvič Stane 201
 Mrzla Planina 67, 69, 81

Mrzli Vrh 191, 231
 Mrzlo Polje pri Laškem 302
 Muc Anton 433
 Muc Tone 456, 495
 Mučevski vrh 90
 Mule Ivan 303
 Mulec Jože 29, 108, 174, 202, 203
 Mulejev vrh (kota 1533) 470, 533
 Muljava 380
 Murau 295
 Mure 196
 Murk Jože 480
 Murovec Helena-Hela 56, 105, 131,
 199, 200, 203, 241, 262, 339,
 393, 423, 447, 464, 499, 573
 Murska Sobota 303, 309, 323, 324
 Mušič Drago 571
 Muta 302, 325, 326
 muzeji
 - Belokranjski muzej v Metliki 332
 - Muzej revolucije v Celju 200, 201,
 206, 275
 - Muzej narodne osvoboditve
 Maribor 464, 571
 - Pokrajinski muzej v Slovenjem
 Gradcu 571

N

Na hribu (zdaj Bevkova 4 v
 Kamniku) 346
 Na Lazih nad Zagračnico 84
 Na Plesnovcu pri Malem Rakitovcu
 246
 Nacionalni komite osvoboditve
 Jugoslavije (NKOJ) 473
 Nagode Franc 105, 106, 113, 114,
 271
 Nagode Marija 202, 203
 Nagrot na Črnicu 221
 Nagujnica nad Šentjanžem 439
 Nahtigal Franc 531
 Nahtigal Jože 320
 Nanos (emigrantsko društvo) 324
 Napotnik 178, 439, 442
 Naralačnik 255, 453
 Nareks Franc 327
 Narodna in univerzitetna knjižnica
 (NUK) 198

Narodna odbrana 303
 Narodna vlada 296, 300
 Narodni svet v Celju 295, 296
 Narodni svet za Mežiško 297
 Narodni svet za Slovenijo in Istro v
 Ljubljani 296
 Narodni svet za Štajersko 295
 Narodno vijeće v Zagrebu 298
 Narovske ledine 227
 Nastran Marija 392
 Nastran Ivan 344
 Nastranov hiev in mlin v Homcu
 345-347
 Nastranova hiša v Radomljah 344,
 347, 349
 Nastranova žaga 218
 Natek Boštjan 289
 Natek Miha 289
 Natlačen Ivan 340
 Navodnik Štefana 420, 464
 Nazarje 235, 327
 Nedog Alenka 309, 331, 332
 Negojnica 287
 Negova 291
 Negovec na Hrvaškem 499, 553
 Nejče (Silnjev kurir) 252
 Nemanič Franc 32
 Nemanič Ivan 141
 Nemanič Martin-Pavle 188, 194,
 195, 206, 277
 Nemčija 302, 390
 Nemec Ivan-Vojko 314
 Nemec Severin-Teklo 126, 138,
 194, 203, 204, 206, 220, 275,
 446, 448
 Nemevšek Alojz 302
 Nemško 282, 330
 Neodvisna država Hrvatska (NDH)
 14
 Neodvisna delavska stranka
 Jugoslavije (NDSJ) 309, 321,
 322
 Neodvisni sindikati 309
 Nevljica (reka) 365, 368
 New York 230
 Njivice (zaselek) 86
 Normandija 396, 460, 467-472,
 511, 543, 558
 Nosan Matija 152, 198, 203, 205,
 271

- Notranje Gorice 23, 24
 Notranjska 12, 18, 19, 291, 314, 362
 NOV in PO Jugoslavije 468, 474
 Nova Cerkev (zdaj Strmec) 517, 518, 550, 566
 Nova Glažuta 67, 77
 Nova Oselica 101
 Nova Štifta 195, 254, 335, 342, 352, 375, 379, 425, 426, 507, 557
 Nova Štifta pri Vincah 183, 186
 Nova vas pri Ptuj 303
 Novak Ante 324
 Novak Jože-Miha 56, 198, 200, 201, 203, 262, 360, 366, 415, 419, 420, 461, 462, 498, 500-502, 515, 517, 547
 Novak Jurij 204
 Novak Leon 310, 330
 Novak Vinko 97, 258
 Nove Jarše 141, 142, 322
 Novi Klošter 286, 288, 289
 Novi Kot pri Prezidu 385, 387
 Novi Marof 43, 44, 48
 Novina Alojz 136
 Novina Matija 58, 239, 262, 494, 521
 Novo mesto 76, 433, 541
- O
- Obcira v Podvolovjeku 356
 Obče delavsko izobraževalno pravovarstveno in podporno društvo za Štajersko 317
 Ober (kmetija v Ravnah) 150
 Obložje (kota 463) 450
 Obojnik pod Raduho 381
 Oblje ob Savi 106
 Obrovo na Hrvaškem 15
 Obšteter Martin-Pikov 146, 147
 Ocvirk v Šentvidu 178
 Oder v Mislinskem grabnu 127
 Odra (reka pri Turopolju) 28, 29
 odredi (slovenski)
 - Briško beneški 472
 - Dolomitski 362
 - Idrijsko tolminski 472
 - Istrski 362
 - Kamniško-savinjski 11
 - Kamniško zasavski 262, 337, 345, 380, 409
 - Kokrški 280
 - Koroški 12, 275, 470
 - Kozjanski 272, 273, 360, 451
 - Lackov 494, 571
 - Notranjski 15
 - Pohorski 493, 494, 533, 535
 - Vzhodnokoroški 218, 221
 odredi (hrvaški)
 - Pokupski 27
 - Zagorski NOP odreda Hrvatske 45, 48, 49
 - Žumberški 21
 odredi (nemški)
 - 18. lovski (zasledovalni) 60-63, 68, 76
 Ogradar nad Lasenem 246
 Ogulinac pri TUropolju 29
 Oj strica (kota 2350) 217
 Ojstrica (Stari grad, kota 636) 274
 Oj strica nad Dravogradom 302
 Ojstrška žaga in korito ob Ljubiji 443, 458, 500
 Okič 21
 Okoli (kraj) 31
 Okonina 255, 256, 421, 435
 Okrog pri Motniku 225, 364
 Okroglo pri Stahovici 294
 Okroglica 82-84
 okrožni komite KPS Kamnik 223
 Okrožni odbor OF Maribor 316
 Olešče 85, 86
 Olimje pri Podčetrtku 313
 Olševa 194, 197
 Omahen Avgust-Rajko 25, 26
 Omota pri Semiču 190, 191
 Oniš (skalna vzpetina pri Gubnem) 58, 59
 Operčan Franc 422
 Oplotnica 288, 314, 496, 498
 Opoka (pri Štorah) 87, 475, 514
 Oražnov hrib (kota 1300) 193
 Orehova vas-Slivnica 325
 Orehovec pri Mali Lisci 82
 Orešnik pri Kavranu 374
 Orešnik pri Ljubnem 191, 194
 Orešnik Franc 316

ORJUNA 321
 Orla vas pri Žalcu 313
 Orlak (kmet pri Vitanju) 546
 Orliča na Kozjanskem 67
 Orliča vas 299
 Ormož 279, 284, 291-293, 314, 327, 328
 Orne (reka) 558
 Orožem Janko 331
 Osankarica na Pohorju 502
 Osijek (vas) 35, 36, 42, 43
 Oslíča 77, 79, 83
 Oslíča (kota 860) 67, 78
 Osluševci pri Ptuj 329
 Osojek 58, 59, 62
 Osojnik 192, 193, 216, 419
 Osojnska pastirska koča 196
 Osolnik pod Črničcem 352
 Osolnik v Bistri 193, 419
 Osredčan 451
 Osredok v Tuhinju 352
 Osredok (kota 519) 58
 Osredkar v Beli Peči 354
 Osreška peč 147, 149, 150, 152, 170, 229, 232, 267
 Osreški jarek in travnik 149-152
 Ostri vrh (kota 1584) 443
 Ostrovica 287, 289
 Ostruh na Pohorju 498, 500
 Ostruščica na Pohorju 496
 Osvobodilna fronta (OF) 9-12, 67-70, 80, 127, 133, 135, 140, 174, 207, 212, 222, 237, 279, 294, 311, 314, 316, 317, 330, 332, 338, 343, 344, 347, 354, 384, 397, 408, 423, 444, 452, 517, 518, 521, 540-542, 552, 555, 558, 564, 566
 OF šaleško mislinjskega okrožja 177
 Oševček pri Kamniku 363, 364, 366-368
 Ošlak na Paškem Pohorju 110, 118, 121
 Oštir Franc-Končnik 412
 Oštir Frane (sin) 412
 Oštir Marija 451
 Oštir Pepca 451
 Otiše (kota 1416) 470
 Otiški Vrh 294, 327

Otok pri Cerknici 29, 108, 115, 117
 Otok (vasica) 257
 Ovčji vrh 149
 Ožanič Matija-Tomaž 71

P

Pacek Alojz-Platin 20, 49, 51, 81, 83, 126
 Pačnik (kmetija pri Molakovem vrhu) 341, 418, 419
 Pačnik Martin 341
 Padeški Vrh 495
 Padež pri Homu (kota 614) 82
 Pahulje Stane 179, 205
 Pajer (kmetija na Graški Gori) 174
 Pajk (kmetija) 65, 67
 Pajnič Jože 152
 Paka 101, 121, 126, 131-133, 398, 402, 403, 407, 412, 419, 436, 453, 518
 Pakar Franc-Vid 54, 117, 146, 147, 261, 271, 360, 462, 501, 525, 530, 543, 545, 552
 Paka pri Velenju 267, 449, 450
 Pako pri Borovnici 92, 545
 Palčič Janez-Gregojčev 23, 24
 Pancer Milan 544
 Pančur v Tirosku 259
 Pančur Jože 302, 336
 Pančuijeva Tončka 353
 Pantar Pepca 465
 Papež Ivan 515
 Papež Martin 321
 Papež na Paškem Kozjaku 536
 Papež v Mislinjskem grabnu 127
 Papič Alojz-Konjar 187
 Paradiž pri Cirkulanah 294
 Pariz 558
 Paroda (nemški poročnik) 95
 Parož 124, 128, 129, 132
 Pasanec Ivan 284
 Pasarič Jure 51
 Pasovnik 437
 Pašič Nikola 309
 Paška vas 399, 411, 414, 418, 453
 Paški Kozjak 87, 96, 99, 101, 105, 110, 111, 115, 117, 122, 123, 126, 127, 134, 135, 171, 212,

267, 271, 419, 435, 437, 450,
 467, 468, 504, 516, 518, 533,
 534, 536, 538, 542, 543, 547,
 564, 569
 Paški Vrh 303
 Paško Pohojje 110, 208, 231, 267
 Pašnik (kmetija pod Breznom) 172
 patrulja Gorenčeva (glej Valušnik
 Franc) 190
 Paternost Frane 443
 Paula-Gall (nemški podpolkovnik)
 61-63, 65, 68
 Pauzi Rudolf 294
 Pavelić Ante 14, 558
 Pavlek 93
 Pavlekova hiša in Globljek pri
 Lindeku 93, 94
 Pavlič Janez-Mlakarjev 262
 Pavlič Maks-Kocelj 120
 Pavličkova hiša na Malem
 Rakitovcu 244, 249, 250, 252
 Pavlin Marta-Brina 31, 198, 199,
 206, 275
 Pavlinova hiša (ob Dreti) 375
 Pavlova vas pri Pišecah 294
 Pavlovič Jože 75
 Pece (vas v Hrvaškem Zagorju) 44
 Pecelj (kmet pri Lindeku) 93, 94
 Pečarski Žika-Ribarac 322
 Pečenica v Ravnah pri Šoštanju
 149
 Pečenik ob Ljubiji 453
 Pečenko Silvo 109
 Peči (kota 1353) 195
 Pečnik (kmetija pod Basališčem)
 123
 Pečnik Anton 16, 198
 Pečnik Franc 531
 Pečnikar Jože-Lev 46, 56, 151, 183,
 192, 194, 200, 239, 244, 262,
 271, 276, 352, 366, 393,
 408-410, 455, 456, 473, 492,
 494, 540
 Pečnin pri Hlipovcu 191-193
 Pečninov vrh 193
 Pečolar na Razboiju 229, 404,
 405
 Pečovnik v Spodnjem Razboiju 135,
 219, 404, 411, 436, 476
 Pejovnik Anica-Rusinja por Gnezda
 294, 403, 444, 463, 465, 497,
 572, 573
 Pejovnik Jože 294
 Pejovnik Tončka-Tonja 294. 331,
 444, 465
 Pikel (nad Sevnico) 80, 82
 Penič Lojze 332, 333, 573
 Penk pri Šoštanju 418
 Penoje (vasica) 476, 477
 Pepejak na Paškem Kozjaku 129
 Pergarjev grad in trgovina v Mislinji
 99, 215, 216
 Perhaj Ivan-Gorenc 74, 75, 117,
 152, 200, 201, 203, 205, 271
 Perko Vencelj 332
 Pernice pri Muti 294
 Pernič Franc 302
 Pernovšek Valentin 531
 Perovo v Kamniku 346, 385
 Perovšek Janez-Pelko 471
 Perovšek Jurij 332
 Peršič Janez 373
 Peršolja (ujeti partizan) 174, 215
 Pesek (kota 1423) 295, 470, 512,
 548
 Pesjak Matevž 99
 Pesje pri Šoštanju 289, 322, 323,
 325, 328, 399, 400, 410
 Peščenica 29
 Pešec Ivan 325
 Peška 546
 Petek 338, 340, 422, 434
 Petek Anton 302
 Petek Jože 33, 78, 98, 100, 112,
 202, 274, 356, 360, 361, 367,
 427, 469
 Petelanšek (kmetija) 137, 141, 174,
 176, 209, 341
 Petelin Jože-Srečko 92
 Petelinjek (kota 489) 450
 Petelinov vrh pri Hlipovcu 193
 Peterlin Anton 107, 215, 350, 447,
 459
 Peteržnik Roman 294
 Petkov vrh pod Ajčjakom 340, 341
 Petkov vrh pri Zavodnjah 417
 Petkova Štefka 340
 Petkovnik Polda 205, 206, 277
 Peter iz Zavodenj (glej Buijak Ivan)
 Petrič Jože 120, 121

- Petrov Kancel 416
 Petrov vrh (kota 825) 413, 416, 417
 Petrovce 294
 Petrovčič Jožef 181, 183
 Petrova Gora 27, 48
 Petruh (kmet pod Paškim Kozjakom) 127
 Pevec Alojz 547, 549
 Pevec Jože-Rlko 241, 251, 252, 265
 Pfeifer dr. Vilko 297
 Pik (kmetija pri sv. Duhu) 142, 149, 151
 Pikl Franc-Dušan 426
 Pikl Rudolf 254
 Pikova gmajna 144, 145, 148
 Pilipović Dane 271, 380
 Pilštanj 57, 63-65, 67, 79, 281, 283
 Pintar Franc-Frenk 59, 81, 135, 174, 205
 Pintar Jože 262
 Pintar Marija 96
 Pintar Miha-Toledo 303
 Pintarič Marija-Nataša 535, 537
 Pintarič Štefan 294
 Pinter Karl 302
 Pire Francka 206
 Pire Ivan 197, 494
 Pire Stanko-Lojze 15, 16, 56, 150, 174, 200, 225, 385, 564
 Pirešica (kraj in potok) 446, 447, 462
 Pirhova mesarija v Vitanju 522
 Pirnat Dore 236, 237
 Pirnat Franc-Floijan 236, 239
 Pirš Jože-Luka 383-386, 390
 Pirševo v Tuhinju 345, 346, 363
 Pisar ovina 27
 Pišece na Bizeljskem 283, 535
 Pitak Vilko 325
 Pitić Hasan-Brico 55, 59
 Pivka na Krasu 362, 380
 Piza 467
 Plač 285, 297
 Plaheki 45—47
 Plajh Martin 303
 Plančak na Graški Gori 174
 Planica (Planinškovo posestvo) 219
 Planina pri Sevnici 62-64, 66-68, 70, 78, 79, 82, 83, 86, 88, 189, 190, 201, 283, 288
 Planincova domačija na Kurniku 244
 Planine Ivan 302
 Planinka na Pohorju 496, 533
 Planinska vas 63, 66
 Planinski Vrh 63
 Planinšek Klemen-Milan 337, 353, 355
 Planinšek Pepca, por. Frankovič 426, 464
 Planjave pri Razborici 127
 Plankl Franc 322
 Planšak na Graški Gori 141
 Planšič Franc 503
 Plave ob Soči 472
 Plavič ob Sotli 51, 53
 Plaznik Franc-Mlinar 337, 356
 Plaznik Lojze-Riharjev 336
 Plaznik Marija 204, 205
 Plaznik v Bistri 192
 Plešej Marko 408
 Plešivčnik pri Uršlji gori 226
 Plešivec 67, 68, 72, 77, 133-136, 141, 143, 172-175, 214, 232, 383, 395, 403, 404, 436, 445, 551
 Plešivec na Bohoiju 79, 268
 Plešnik na Šmihelu 255, 421, 442
 Plešnik pri Štajerski Kramarici 180
 Plešnik Anton-Murat 400
 Pleterski Janko 295, 331
 Plevevec na Malem Rakitovcu 244
 Plevnik v Mislinskem grabnu 496
 Plevnik Ivan 232
 Pliberk 291, 297
 Plinšek pod Lepo Njivo 453
 Plos Andrej 181, 183
 Pobnik Alojz 536
 Pobreže 257, 361
 Pobrežje pri Mariboru 303, 325
 Počival 57, 62, 270
 Počivalnik 181, 183, 184, 420, 557
 Počivalska Puša 181, 182, 184, 272
 Počkar Jože 379, 512, 517-519
 Podbevšek Mirko-Lado 387, 394
 Podbevšek Poldek 384, 387, 390
 Podbregar Franc 336
 Podbregar Janez-Jakčevcevec 336, 413, 417
 Podbrežnik 358

Podbrežnik Ciril-Oto 197
 Podcerkev pri Ložu 24, 222, 348, 385, 388, 389
 Podčetrtek 61, 281, 283
 Podelek Alojz 303
 Podforšnik na Šmihelu 454
 Podgora pri Kotljah 227
 Podgora pri Ložu 101
 Podgora pri Prečnl 258
 Podgorica pri Pšati 474
 Podgorje pod Čerinom 531
 Podgorje pri Slovenjem Gradcu 135, 137, 175, 216, 228, 461
 Podgornik Mirko 64
 Podgoršek Stanislav 439
 Podgošnlk v Bellh Vodah 182, 183
 Podgrad pri Vranskem 287
 Podjavoršek Matevž 103
 Podjavorškovi v Kozjaku 111
 Podjuna 280-283, 285, 291, 299
 Podkloster 318
 Podkoželj pri Velenju 402
 Podkraj pri Velenju 133, 448, 452
 Podkraj pri Trbovljah 302
 Podkrižnik Anton 294
 Podkubovšek Adolf 300
 Podlesek Ludvik-Lajoš 303
 Podlesnik Karei 434
 Podlesnik pod Krejanovlm vrhom 118
 Podlipoglav 77, 79
 Podlipovica 288, 439
 Podijubelj 292
 Podlog pod Bohorjem 63
 Podlom pri Črnivcu 219, 352, 354-357, 375
 Podlož 121
 Podnart 472
 Podobnik Matevž 101
 Podolševa 197, 217
 Podpeč pod Krimom 136
 Podpečan pod Basališčem 123, 124
 Podpečnik v Podvolovjeku 219
 Podpečnik Anton 507, 509
 Podplat 478
 Podpreska v Dragarskl dolini 126
 Podržaj Franc 114
 Podsela pri Lisci 82
 Podskalica na Bohorju 67
 Podsreda 67, 70, 79, 281, 283
 Podstene ob Ljubiji 233, 453, 456
 Podstudenšek Franc-Rok 394
 Podule 283
 Podveža 336
 Podvežak (planina) 219
 Podvin pri Preloki 447
 Podvin pri Tevžah 86, 129
 Podvin pri Velenju 128
 Podvine na Kozjanskem 63
 Podvolovjek 216, 219-222, 231, 279, 335, 336, 355, 357, 426, 456, 469, 507-509, 537
 Podvornice na Kravarskem 29
 Podvratnik Anton 515
 Podzemelj (pri Kolpi) 115
 Pogačaijevo dvorišče 349
 Pogačnik Marjeta-Špela 205
 Poglajen Franc-Kranjc 204, 211, 234, 236, 241, 261, 412, 422, 428, 451, 465, 472, 562
 Poglajen Stane-Uroš 286
 Pogled (grad v Mlačah) 236, 288
 Pogled (kota 435) 468
 Pogonik (grad pri Litiji) 118
 Pogorelec Alojz-Prdacl 119
 Pogorevc Marije 203
 Pohorje 12, 14, 49, 66, 86, 87, 89, 93, 95, 99, 102, 109-111, 115, 118, 122, 127, 170, 174, 176, 177, 195, 198, 203, 205, 207-209, 211, 215, 221, 224, 231, 269, 270, 274, 284, 295, 329, 405, 406, 410, 419, 420, 435, 439, 446, 452, 460, 467-471, 473, 476, 492, 493, 495, 496, 498, 502, 504, 514, 519, 522, 529, 530, 532, 533, 536, 538, 543, 546, 547, 551, 552, 560, 569, 571, 573
 Pohorski dvor 288
 Pokeršnik Pavel 303
 Poklač Ivan 455
 Poklač Štefan 455, 495
 Poklek (gradič ob Sotli) 51, 53
 Pokojišče 529
 Pokojnik (kmet pri Mreli Planini) 82
 Pokorn dr. Jože 311
 Pokorna vas 63
 Pokrajinski komite KPS 330

Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte 330
 Pokštajn na Kočevskem 53
 Polak Anzelm (pater) 316
 Poiana pri Radežu 82, 84
 Poiane Josip-Čander 322
 Polenik pod Kobu planino 127
 Polh Ivan 316
 Polica nad Grosupljem 10
 Poličnik Jakob-Gradišnikov 221
 Poličnik Neža 221
 Poljana 222, 352, 374
 Poljana pri Sovinji Peči 127, 219, 220, 235, 236, 254, 258, 259, 287, 342, 345, 352, 354, 424, 435
 Poljanšek Mara 275
 Poljčane 471, 475, 478, 480, 498, 566
 Poljska 280
 Poljšak Albert 183, 184
 Polk Albin-Fajfa 16, 225, 275
 polki (avstrijski in starojugoslovanski)
 - 2. gorski strelski 295
 - 17. pehotni 293, 295
 - 26. črnovojniški 293
 - 26. strelski 293
 - 47. pehotni 293
 - 87. pehotni 293
 - Celjski 296-298
 - Celjski topniški 297
 - Karlovški pehotni 300
 - Ljubljanski 298
 - Mariborski pehotni 300
 - Mariborski 296, 297, 300
 - Mariborski konjeniški 297, 300
 - Mariborski topniški 297, 300
 - Schutzwehr mariborski (polvojaška enota) 297
 - Tržaški 297
 polki (nemški)
 - 14. policijski 60
 - 18. deželnih strelcev 61, 450, 452
 - 18. policijski gorskih lovcev 11
 - 19. policijski SS 60, 62
 Poloj pri Prerovcu 30
 Polovnik pod Tolstim vrhom (kota 1185) 229
 Polskava 284, 288, 498, 504
 Polzela 286, 402, 452, 517, 538, 540, 543
 Pomuije 294
 Ponikva (ob južni železnici) 288, 314, 453, 475, 479, 480, 492, 514, 542, 549, 550, 553
 Ponikva pri Žalcu 450, 531, 538
 Ponikvar Stanko-Gostilna 493
 Popoviči 18
 Poreber (pri Kamniku) 363, 364, 367
 Poreber pri Senovem 72, 74
 Port Jože 426
 Posavje 31, 294, 319, 472
 Postavkov mlin 177
 Postojna 362, 555
 Potnik Polde 294
 Potočnik Ciril 502
 Potočnik Ivan-Anza (Polškruh) 417, 447, 458, 528
 Potočnik Ivan 254
 Potočnik Janez 261, 462
 Potočnik Peter-Polškruh 340
 Potočnik na Paškem Pohorju 119
 Potočnik pod Homom (kota 621) 338
 Potočnik v Lenartu 380
 Potočnik v Podolševi 197, 217
 Potok v Crni 356
 Potokar Ferdinand 316
 Potrato Karlo 180
 Potrč dr. Jože-Boris 310, 323
 Povh Ivan 316
 Povše Justin-Justi 262, 442, 553
 Povučjak 22
 Požar Tone 214
 Požarnik na Golavabuki 214
 Požeg na Paškem Pohorju 110, 118, 121
 Požegova bajta 119-121
 Požgane Rozalija 206
 Požin Ivan 84
 Pragersko 87, 301, 313, 476, 498
 Praproče v Tuhinju 226, 287, 354
 Praprotnica pri Mirni 251, 547, 549
 Praznik Edvard 513, 557
 Praznik Ferdinand 302
 Prebold 287, 329

Prečno 28, 31
 Prednik v Zavodnjah 178, 181, 382
 Pregrada 49
 Prekmuije 13, 299, 301
 Prekrižje 19, 21
 Prelesnik Franc 294
 Preloge pri Pesju 400, 540
 Preloge pri Vrholah 498
 Prelska 446, 448, 450
 Premelč Anton 310
 Prepeluh dr. Albin 307, 332
 Prepotnik Kristijan 217, 218, 274
 Prepotnik Lucija 324
 Prerovec 30, 31
 Presečnik pri Gornjem Gradu 376
 Presečnikov vrh (kota 1573) 195
 Presečno na Kozjanskem 62, 63
 Preserje pri Radomljah 326, 384
 Preserje pri Zlatem Polju 254, 345, 350, 352, 387
 Presika pri Ljutomeru 311
 Preskar Jože 67
 Prešernova cesta v Radomljah 344
 Prešiček pod Ramšakovim vrhom 451
 Preval (zaselek pri koti 549) 475
 Preval Siklarica 496
 Prevalje 175, 297, 299, 318, 323, 325, 327, 329, 414
 Prevendar Alojz 23
 Prevnik v Štaknah 185
 Prevorje pri Pilštanju 57, 63, 272, 314
 Prevorska vas 62
 Prezelj Peter 247, 248
 Prezid 385
 Pridgar na Golavabuki 208, 210, 411, 470
 Prikrnica pri Moravčah 236
 Prilipje 21
 Primorska 10, 12, 19, 236, 385, 388, 468, 509, 540
 Primostek 433, 495
 Primož pri Ljubnem 424, 439
 Primož pri Šentjurju 515
 Primožič Zofka 261
 Primožnikovi na Malem Rakitovcu 252
 Pristava pri Moravčah 12, 294
 Pristava v Ravnah 136, 142, 143, 145, 150-152, 170, 173, 395, 404, 412, 413
 Prižni Dol 74
 Prodnik Jože-Grega 221
 Prodnik Mirko 133, 395, 493
 Prokljuvane 32
 Proletarske akcijske čete PAČ 321
 Prosec Anton 302
 Prosenc (kmetija pri Kozji peči) 194, 197, 216, 414, 419
 Prosenčev vrh 217
 Prošek Leopold-Bajdukov 379, 462, 490
 Prunk Janko 311, 332
 Prušnik (kmet nad Solčavo) 216
 Pšajnovica 222, 245-247, 254
 Ptuj 49, 61, 282, 284-286, 288, 289, 293, 297, 301-305, 309, 312, 314, 320-326, 328, 329
 Ptujška cesta v Mariboru 330
 Ptujsko okrožje KPS 329
 Pucelj Ignac 101
 Pucelj Ivan 308
 Pučko Stane 202
 Pudgar Rudi-Branko 197
 Pufler Hans 302
 Pugelj Gabrijel 380, 478, 490, 492, 503, 516, 534, 540, 564
 Pugelj Miran-Milan 78, 126, 135, 174, 176
 Puhar Lidija-Lajdi 16
 Puhar Rudi-Razin 16, 42, 150, 151, 198-202, 204-206, 241, 242, 245, 254, 276, 277
 Puhentšajn pri Dravogradu 291
 Puhorje pri Presečnem 62
 Pungart prelaz 551
 Pungart (kota 1371) 470, 496, 533
 Pungartnik na Graški Gori 141, 395
 Purkart Jože 183, 184
 Purnat Jože 327
 Purnat Maks 248, 253
 Pustak Kristof 283
 Puste Ložice 79-81
 Pustoslemšek Ivan 426
 Pustošk (Belorusija) 9
 Pustrica 282
 Pušaver Franc 489, 490
 Pušenik na Graški Gori 228

Pušnik Ludvik-Gašper 274
 Pušnik Ludvik-Janez 215
 Pušnik Nace, Roza in Mimika 128
 Pušnik Valburga-Sonja 535
 Puterle Franc-Cure 260, 451, 509,
 522, 524-526, 571

9

Qualandro Matija 286, 289

R

Rabon (kmet v Planini) 190
 Raceuei 396
 Rače pri Slivnici 287, 288
 Račje (fevdalno gospostvo) 285,
 289
 Radeče pri Zidanem mostu 283,
 286, 302, 320, 504
 Radegunda 191, 231, 255, 256,
 272, 363, 421, 440, 454, 458
 Radež nad Zidanim mostom 82, 84
 Radgona 284, 290, 295, 299
 Radič (brata) 45
 Radije 291
 Radman na Razboju 175
 Radman v Šentvidu 179
 Radmanova bajta ob Velunji 405,
 406
 Radmirje 235, 255, 336, 338, 339,
 343, 422, 434
 Radoboj 48
 Radojč (kota 937) 539
 Radomlje 243, 244, 313, 314, 326,
 343-347, 349-351, 384, 386,
 390, 423, 442
 Radoš Anča 121
 Radovljica 280, 472
 Raduha 189, 196, 197, 216, 381
 Radušnik pri Cirkovnici 419
 Radvanje 325
 Rahten Ivan-Andrič 449
 Rajhenburg 283, 295, 299
 Rajhman Jože 332
 Rajner Mirko-Mitja 262, 428, 464,
 521, 540
 Rajsar (vzdevek) 458

Raišel Anton 150, 248, 249, 385,
 387
 Rak Ferenc 303
 Rak Štefan 289
 Rakek 144, 169, 348, 362
 Rakičan 385
 Rakitnik pri Prestranku 416, 417
 Rakovec v Hudinji 436
 Rakovčev (partizan iz Šlandrove)
 351
 Rakov Potok 22, 23
 Rakovnik pri Šentrupertu 348
 Ramschüssl Erazem 289
 Ramšak nad Križem 338, 339, 342,
 375, 422, 434
 Ramšak nad Mislinskim grabnom
 127
 Ramšak nad Solčavo 218
 Ramšak pod Krnesom 93, 188,
 191, 194, 195, 197, 458-460,
 541
 Ramšak pri Lindeku 93
 Ramšak Stane 112
 Ramšakov mlin 126
 Ramšakov vrh kota 970 451, 452,
 541
 Ramšija 220
 Rančigaj Janez 316
 Rant Jože-Moša 328, 329, 333
 Raos Branko 132
 Raščani 34
 Ratehova kmetija 193
 Ratič 419
 Ravbarkomanda 14
 Ravnace 462
 Ravne na Blokah 26, 81
 Ravne pod Sv. Goro 11
 Ravne pri Šmartnem 222, 225, 355
 Ravne pri Šoštanju 143, 150, 169,
 170, 172, 173, 175, 181, 208,
 225, 228, 232, 267, 268, 383,
 407, 412, 414, 415, 443, 444,
 460, 523, 531, 555
 Ravni Log 67
 Ravnice v Hrvaškem Zagorju 50, 52
 Ravnice na Blokah 440
 Ravnice Desiničke 50
 Ravnjakov vrh 137
 Razborca 127, 170, 551
 Razboršek Edi 70

Razdevšek Slavko-Slavc 508
 Razdrto na Krasu 362
 Razgona Alfred 321
 Razgorea (hrib pri Preloki) 448-450
 Razpodovnik (Razpotnik) 178, 187
 Rdečki vrh (kota 867) 135, 136, 138, 228, 554
 Rdečnik (kmetija) 136, 138, 172, 175, 177, 228, 411, 418, 436
 Reber (kota 843) 374
 Rebernik Jakob 531
 Rebernik Rihard 344
 Rebernik v Strmcu nad Dobrno 128
 Reberšek Karei 326, 330
 Rebolj Mirko-Slavko 136
 Rebolj Pavle-Danilo 199, 261, 564
 Rečica ob Savinji 255-257, 287, 314, 343, 438, 440, 453, 454, 456
 Rečica pri Laškem 85, 87
 Rečica v Moslavini 32
 Regger Franz 438
 Regvat Drago 51
 Regvat Miha 51
 Rehman 144
 Reisig Judita 288
 Reka (vas pri Tevžah) 86
 Reka pri Hočah 304
 Reka (kmet na Golavabuki) 207
 Remih Dušan-Duško 68, 128, 130, 136, 195, 233, 401, 508, 510
 Remšnik pri Radljah 280, 294
 Renke ob Savi 11
 Repenšek Franc 254
 Repi v Plešivcu 134
 Repno v Hrvaškem Zagorju 44
 Resenca (kota 586) 480
 Resevno 87
 Resman Jože 104
 Resnik na Pohoiju 469, 525, 541
 Retje v Loškem Potoku 107, 213, 499
 Re tko ob Krumpahu 190
 Revsova banda 422, 425, 434
 Rezar (kmet nad Vitanjem) 521
 Rezar (kmet pri Ljubnem) 195
 Rezoničnik Lojze 178
 Režen Stane 217, 262, 337, 356, 361, 403, 452, 456, 465, 542, 544, 549
 Ribče 11
 Ribič Jože-Gašper 26, 199
 Ribičič Mitja-Ciril 224
 Ribnica na Dolenjskem 9, 26, 77, 78, 81, 90, 121, 122, 130, 194, 362
 Ribnica na Pohoiju 294
 Rihar Jaka-Radovan 24
 Rihter Ignac 254
 Rihter Ivan 342
 Rim 9, 396, 467
 Rimini 467
 Rimska cesta in most 89, 91
 Rimske Toplice 83, 84, 327, 330
 Rinaldo Robert 302
 Ritschl (nemški poročnik) 68
 Robanov kot 219, 220
 Robanšek (potok) 190
 Robič Rado 303
 Robič Vlado 303
 Robnik (pod Olševo) 197
 Robnik pri Javoju 418
 Robnik v Krnici 231
 Robnik Frane 206
 Robnik Franciška 464
 Rodica 350, 351
 Rodni Vrh v Haložah 302
 Rogačka gošča in hrib 375, 376
 Rogačnik v Dolu 375, 376
 Rogar v Podolševi 197, 217
 Rogaška Slatina 49, 314, 317, 323, 325, 480, 538, 548, 551, 566
 Rogatec 49
 Rogla (kota 1517) 302, 470-472, 474, 494-496, 512, 525, 528-533, 548, 549, 551, 552, 560, 563
 Roje Anton 303
 Roje pri Labotu 282
 Rok (vodnik iz Gornjega Grada) 473
 Rokodelsko pomočniško društvo
 Edinost na Ljubnem 327
 Roma (zdaj Vranji vrh) 188
 Ropoša Jurij 294
 Rore pri Gornjem Gradu 375
 Rosee v Podvolovjeku 356
 Rösener Erwin 175
 Rosnagel Iz Slovenske Bistrice 283
 Rostohar dr. Mihajlo 296
 Rošar Bernard 526

Rošer Angela 118
 Rošer Katarina 203
 Roškar Franc 294
 Rotenturn pri Slovenj Gradcu 285
 Roter Ivan 294
 Rotova gošča pri Socki 96, 98
 Rotovnik na Graški Gori 211, 395, 551
 Rotovnik pod Legnom 212
 Rottmann (vermanski poveljnik) 76, 79
 Rova 345, 350, 386, 390
 Rovnice 57, 59, 62
 Rovnjak 407
 Rovščica (potok) 350, 383
 Rovte pri Podnartu 208
 Rozman Franc-Stane 14, 18, 20, 60, 234, 269, 303
 Rozman Ivan 447, 458, 547, 549
 Rozman Peter 307
 Rož na Koroškem 281, 282, 298
 Rožek pri Moravčah 281, 282
 Rozenberger Franc-Brane 379, 433, 446, 502, 539, 541
 Rožič Anton-Tine 152
 Rožič v Ravnah 144-147, 208, 229
 Rožman Gregorij 315
 Rožman Janez 67
 Rožman Josip 294
 Rožni Dol 26, 36
 Ručnik (potok v Matkovem kotu) 221
 Ruci 30
 Rudeč (kota 970) 127, 128
 Rudenek (grad) 287
 Rudnik kota 988 129, 131, 132, 267, 271
 Ruda pod Lisco 82
 Rupa Franc 60
 Rupnik Franc 53
 Rupnik Leon 558
 Rus Jakob 114, 122
 Rus Josip 332
 Rusija 9, 293-295, 319, 502, 557
 Ruše 293, 295, 303, 304, 309, 311, 317, 321, 323, 325, 329, 494, 500, 506
 Ruševcevec 34
 Ruška koča 295
 Rutar Jožeta 325

Rute na Paškem Pohorju 120
 Rybar Miloš 201, 316, 332
 Ržek Mirko 348, 350
 Rženičnik na Šmihelu 255
 Rženičnik Franc-Leskovškov 188

S

Sadar Danilo 302
 Sagadin Zvonko 324
 Saint Lo 558
 Saje Franček 332
 Saje Srečko 302
 Saje Viktor 302
 Saksida Zora 241
 Salaj iz Slivnice pri Mariboru 294
 Samardžić Risto-Nović 322
 Samek (trgovina v Zabukovju) 76
 Samostojna kmetijska stranka 308
 Samsa Ivan 29, 114, 131, 132, 174, 176, 199, 201-205, 208, 215, 271, 274
 Sancin Ivo 296
 Sardinija 554
 Sarsko nad Nevljami 363, 366, 368
 Saurer Janez 285
 Saurer Ludvik 285
 Saurejjevi v Šoštanju 287, 289
 Sava 10-12, 15, 19, 28, 30, 67, 76, 79, 82, 83, 86, 189, 197, 207, 216, 218, 220-225, 230, 233, 236, 242, 279, 283, 305, 314, 335, 337, 338, 343, 345, 356, 382, 398, 409, 435, 439, 440, 493, 561, 565
 Sava pri Litiji 24
 Savinek 182
 Savina 422, 434
 Savinja 67, 80, 83, 85-87, 189, 191, 194, 195, 216, 218, 219, 224, 231, 257, 327, 335, 357, 360, 361, 363, 380, 408, 409, 419, 421, 422, 434, 435, 439, 468, 489, 493, 561, 569
 Savinjska dolina 12, 280, 284, 314, 395, 399, 462
 Savinjske Alpe 189, 421
 Schneeweiss Jakob 285
 Schneeweiss Janez 285

Schrampf Adam 285
 Schrattenbach Feliks 286, 287
 Schrattenbach Jurij 284
 Sedanik pri Grebeniku (kota 1066)
 101, 112, 114, 117, 124, 535
 Sedar Jožef 417
 Sedej Albin-Bine 294
 Sedej Alojz 151
 Sedej Ferdinand-Nande 74, 92,
 119, 121, 198-203, 205, 208,
 214, 231, 255, 258, 262, 264,
 274-276, 339, 342, 361, 378,
 380, 382, 392, 394, 408, 428,
 444, 445, 461-466, 473, 509,
 565, 566, 574
 Sedej Hakon 509
 Sedeščič Cveto-Marko 183, 187,
 271, 381
 Sedežnik Karl 89
 Sedlarjevo 53, 54, 60
 Sedlo Komisija (kota 1446) 496
 Sedlo Kunšperk (kota 1119) 336,
 359
 Sedlsko v Črnem kotu 358
 Sedlišak pri Vršiču (kota 906) 219
 Sedovnik v Tirosku 374
 Sedraž pri Laškem 329
 Segled 44
 Segulin France 303
 Seketin pri Varaždinu 44
 Sekirnik Janko-Simon 236, 395,
 405, 420, 421, 426, 439, 499,
 543, 546, 562, 563
 Sekuliči 18
 Sela nad Laškim 85
 Sela pri Ihanu 501, 519
 Sela pri Kamniku 373, 374, 425
 Sela pri Kanjucah 86
 Sela pri Šmarju Sapu 449, 450
 Selce 96, 519
 Sele-Fara 292
 Sele pri Kotljah 407, 414, 419
 Selišče 472
 Selišek (verman) 60
 Selišnik Janez 336
 Selišnik v Podvolovjeku 336
 Seljak Ivan-Čopić 145, 146, 151,
 180, 204, 205
 Selnica 48
 Selnica ob Dravi 304, 329
 Selune (Francija) 558
 Selzacher Miha 285
 Sem Jakob 316
 Seme Ivan 84
 Semič Stanko-Daki 424
 Senčar Drago 303
 Senegaški hiev in mlin 96, 99, 267,
 271
 Senicova gostilna v Senovem 72
 Senjoijev dom 496, 548, 551
 Senovo 67, 69-76, 79-81, 83, 201,
 268, 272, 294, 299, 302, 317,
 323, 325, 329
 Senovrški vrh (kota 1227) 185,
 186
 Senovršnik (kmetija v Štahnah)
 182-185, 188, 255, 381
 Senovršnikova hiša 185
 Senovski potok 74
 Senožeče 362
 Senožetnik Jože-Robnikov 218
 Sesvete 34
 Sevcnik pri Andražu 287
 Sever (kaplan) 288
 Sever Jurij 286
 Sevnica 64, 80, 82, 83, 85, 272,
 279, 283, 302
 Sevnik (posestvo pri Velenju) 410
 Sibirija 294
 Sigmund Walter 439
 Silovšek Jože 402
 Simončič Vinko-Gašper 24, 107,
 111, 171, 215, 216
 Sinčič Stanislav-Sine 260, 271,
 433, 451
 Sisak 15, 27, 28
 Sitar Ivan 449, 450
 Skale Franc 60
 Skalica (kota 951) na Bohojju 67,
 68, 79, 272
 Skalič 52
 Skaza Ivan 299
 Skomarje 89, 435, 473-475,
 491-495, 498, 512, 513, 519,
 520, 522, 525, 527-533, 548,
 549, 564, 569, 572
 Skopečno na KOzjanskem 62
 Skorčič v Ormožu 314
 Skoija Gregor 287
 Skoija Jakob 288, 289

- Skubic (direktor Trboveljske premogokopne družbe) 226
- skupine (partizanske)
- Gedžova 197, 227, 231
 - Hacetova 231
 - Krenčičeva 218
 - Krška partizanska 10
 - kulturniška 14. divizije 21, 31, 32, 34, 48, 98, 100, 137, 178, 179, 221
 - Lukova 219, 220, 225
 - Majetičeva 217, 218
 - operativna 231
 - zahodna skupina hrvaških partizanskih odredov 43, 44
- skupine (nemške)
- bojna 95
 - bojna Frühwirt 63, 68, 77
 - bojna Kalmbach 64, 66, 76, 83, 138
 - bojna Lojewsky 64, 65
 - bojna Lüttich 67, 83
 - bojna stotnika Adamusa 79
 - bojna Winkler 124, 135, 170, 196
 - Maiwaldovih policistov 193
 - Maunzova bojna 142
 - posebna bojna 85
- Skvarča Vladimir 325
- Sladka Gora 492, 551
- Sladović Antun 51
- Slak Alojz-Sergej 439
- Slakovo pri Smolniku 503
- Slamič Herman-Urh 28, 51, 197, 199-201, 203-206
- Slapar pri Markovem 373
- Slapernik pri Vitanju 546
- Slapšak pri Senovem 74
- Slatina pri Šmartnem ob Paki 233
- Slatina Radenci 327
- Slatinšek Ivan-Bajtner 114
- Slatinšek Marjan 455, 465, 524, 572
- Slatinšek pri Vitanju 546
- Slatnik pri Žlebiču 350, 447
- Slavnič 474
- Slavnik Nikolaj 474
- Slavonija 234
- Slavski vrh (kota 777) 480
- Slеме (kota 1081) 418-420
- Slemenjak na Skomarju 495, 525, 548
- Slemenjak Filip 521
- Slemenšek pri Stenici 92
- Slemenšek Mihael 531
- Slemski vrh 339
- Siene Franc 415
- Slepec (kmet pri Laj šah) 143
- Slivnica 62, 288-290, 325, 531
- Slivnica pri Celju 61, 62, 314
- Slivnica pri Mariboru 286, 294
- Slivnik v Belih Vodah 178
- Slokan Herman-Zmago 532
- Slom pri Ponikvi 542
- Slopnik (kmet pod Basališčem) 536
- Slopnik (kota 925) 258
- Slovenija 13, 296, 300, 310-314, 318-321, 332, 343, 391, 463, 555
- Slovenj Gradec 61, 93, 171, 209, 210, 213-215, 234, 300, 305, 317, 327, 329, 398-400, 404, 407, 410, 414, 418, 436, 470, 534
- Slovenska Bistrica 234, 279, 283-285, 312, 314, 327, 410, 476, 492, 495, 498, 504, 506, 507
- Slovenska demokratska stranka 310
- Slovenska kmetska stranka 309, 313
- Slovenska ljudska fronta 311
- Slovenska ljudska stranka (SLS) 309, 312
- Slovenska socialnodemokratska stranka 318
- Slovenske gorice 13, 290, 293, 301, 313, 314, 493
- Slovenske Konjice 88, 89, 93, 234, 281, 284, 286, 287, 290, 303, 305, 313, 317, 468, 475, 492, 498, 512, 513, 516, 519, 522, 542, 546, 547
- Slovenski klub (društvo) 302
- Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS) 390, 394, 536, 540, 542, 554
- Slovensko 9, 292, 294, 331, 332, 394, 398, 474, 567, 573

Sluga Torči-Lim 91, 125, 138-140, 265, 271
 Slugovi v Štangrobu 355, 375
 Smagen pri Malem Ratitovcu 246
 Smodiš pri Lepi njivi 233
 Smolensk 9
 Smolnik 503
 Smonkar Spodnjem 220
 Smovenk (hrib pri Malem Ratitovcu) 246, 248
 Smrajc Franc-Miklavž 182, 183, 205, 237, 244, 245, 247-250, 262, 266, 275, 276, 385, 386, 388, 389, 394
 Smrečnik nad Lučami 381
 Smrekovec (kota 1577) 188, 221, 230, 381, 414, 419, 459
 Snoj Jože-Piki 111, 240, 262, 276, 345, 348, 361, 381, 392, 563, 572
 Snovnik v Tuhinju 287
 Soban Vilibald 60, 220
 Socialistična delavska stranka Jugoslavije (SDSJ) 320
 Socka 93, 96, 99, 124, 446, 448, 516, 517, 519, 536, 539, 547
 Soča (reka) 385, 468
 Sodec Franc 348, 350, 385, 388, 389
 Sodin na Lindeku 93
 Sodišinci 294
 Sodražica 65, 81, 140, 142, 150, 152, 174, 177, 180, 185-187, 238, 239
 Sojek pod Kamno goro 89
 Sokol (športna organizacija) 292, 303, 304
 Sokol (celjski) 331
 Sokol (mariborski) 293
 Sokol I v Mariboru 303
 Sokol Limbuš 303
 Sokol Ruše 303
 Sokol v Ljutomeru 293
 Sokol v Ptujju 324
 Sokolski dom v Radomljah (zdaj kino) 344-347, 351
 Solčava 194, 197, 216, 218, 220, 221, 223, 226, 327, 337, 414, 419
 Solčavski hribi 197
 Sonja (partizanka) 557
 Sopot 49, 50
 Sorčan Ernest 294
 Sostro 25, 26
 Sotelsek Valburga-Sonja 573
 Soteska (zdaj Vrhpolje pri Kamniku) 368
 Sotla (reka) 20, 43, 50-54, 57, 61, 82, 102, 117, 200, 264, 265, 269, 270, 272, 281, 560
 Sotler (kmet nad Čuježem) 131
 Sotler Ciril-Tomaž 22, 23
 Sovič Alojz-Stvarnikov 523, 531
 Sovič Angela 205
 Sovič Fani-Krištanova 205
 Sovič Stanislav-Lojze 212, 213, 264, 274
 Sovinja Peč 134, 219, 222, 235, 236, 254, 258, 342, 345, 346, 354, 358, 377, 382, 424, 425
 Sovinšek Alojz 358, 366, 373, 446, 448, 473, 494, 520
 Sovjetska zveza 280, 330, 337, 338, 541
 Splavarska zadruga na Rečici 327
 Splošna delavska zveza v Bočni 327
 Spodnja Črnova 446
 Spodnja Polskava 286, 289
 Spodnja Rečica 327
 Spodnja Savinjska dolina 279, 289, 411, 413, 533
 Spodnja Slemenca 88, 216, 405, 526
 Spodnja Sovinja Peč 352
 Spodnja Štajerska (slovenska) 296, 355
 Spodnje Dovže 134, 208
 Spodnje Kraše 235, 294
 Spodnje Laže 475, 477, 478
 Spodnji Brložnik 188
 Spodnji Cerovec 514
 Spodnji Černeškov 359
 Spodnji Dobovičnik 124, 128
 Spodnji Dolič 99, 102, 106, 108, 111, 118, 121, 130, 226, 382
 Spodnji Ernenc 123
 Spodnji Glažar 103
 Spodnji Goltnik 440, 453
 Spodnji Hovnkar 143
 Spodnji Klinar 231, 380
 Spodnji Kos 425, 426

Spodnji Kotnik 229
 Spodnji Lambizar 404, 407
 Spodnji Legen 211, 212
 Spodnji Marčič 128, 536
 Spodnji Orličnik 99
 Spodnji Ostruh 496
 Spodnji Razbor 134, 135, 142, 175, 179, 226, 229, 407-410, 414, 436, 460, 551
 Spodnji Sedanik 103
 Spodnji Smolnik 303
 Spodnji Špeh 335, 342, 380, 419, 425
 Spodnji Šmonkar 222, 377
 Spodnji Voler 231
 Spodnji Ževart 136
 Spolenjak Ivan 323
 Srabočnik na Šmihelu nad Mozirjem 256
 Srakovnik (kmet) 146, 148, 149, 151, 169, 412
 Srakovnikov mlin 144, 146, 148, 149
 Srakovnikov travniki 149
 Srbčič Martin 85
 Srbija 10, 280, 293, 298
 Srbska Kapela 34
 Srebat v Podgojju 138
 Srebotno ob Sevčnici 79
 Središče ob Dravi 293, 295, 313, 328
 Srednje Jarše pri Domžalah 294
 Srednje Završe 232, 454, 460
 Srnak pri Kiclju (kota 910) 336, 338
 Sromlje na Bizeljskem 51, 294
 Stahovica 326, 356, 366
 Stalingrad 11
 Stanice 546
 Stanisavljevič Krka 322
 Stanjko Jože 101, 123
 Stanovnik dr. Aleš 311
 Stanovnik dr. Tomaž 311
 Stanovsko pri Poljčanah 326
 Stanovšek pri Kozini 453
 Stanovška kapelica pri Zavodnjah 178
 Stante Peter-Skala 126, 575
 Stara Cerkev 36
 Stara Glažuta na Bohojju 57, 62
 Stara Glažuta na Pohojju 496, 501-504, 507, 512
 Stara Glažuta pri Lisci 82
 Stara lovska koča na Bohorju 77
 Stara Slemenca 87, 476
 Stara vas 402, 475-478
 Stara Žaga pod Bohorjem 60, 63-65, 67, 79
 Stare Lojze 120
 Stari Cerar 243
 Stari grad v Kamniku 346
 Stari grad (kota 460) 480
 Stari trg pri Ložu 225, 575
 Stari trg pri Slovenj em Gradcu 215, 291, 414
 Starjak 25
 Stegei Franc 377, 416, 417, 433, 565
 Steindl Franz 61, 79, 83, 84, 109, 118, 135, 136, 175, 460
 Stenice 93-95
 Stepan Marko 65, 94, 130, 132, 200, 202-204, 261, 271, 275, 366, 393, 394, 449, 462, 524, 544, 552
 Sterle Tone 69
 Steyr pri Linzu 229
 St. Leonhard 282
 Stiplovšek Miroslav 198, 275, 276, 333, 392-394, 463, 465
 Stogej pod Vršičem (kota 906) 219
 Stoj an pod Legnom 213
 Stolac 55, 59
 Stolpnik (kota 1012) 516
 Stopar Alojz 232
 Stopce pri Lahomnem 85
 Stoperce 290, 490, 569
 Stopnik Alojz 322
 Stotnik v Jazbino 407
 Stožice pri Ljubljani 447
 Strahinščica (potok) 48
 Strahomer pri Igu 106, 109
 Strahovnik Ladislav 453
 Stranice 89, 92, 93, 95, 267, 313, 492, 495, 512, 519, 521, 522, 525, 541, 546, 548, 549
 Stranišnik v Belih Vodah 179
 Stranje pri Kamniku 83, 352, 363, 441, 456, 459, 566
 Stranska vas 259, 433, 541

Straška Gorča, Straža 58
 Straže (kota 824) 84
 Straže pri Mislinji 93
 Stražnik 44, 45, 48
 Strevc v Podolševi 197, 217
 Strgar pod Sv. Joštom 129
 Strgar pri Anžejevem vrhu 138
 Strgar Jože 120, 122
 Strle Franci 68, 119, 198-205, 208, 211, 262, 274-277, 331, 335, 338, 379, 392, 393, 423, 446, 462-466, 473, 494, 509, 511, 556, 570, 572, 574
 Strle Zofka 121
 Strletje pri Robu 183, 184
 Strmčnik pod Kobu planino 127
 Strmec (kota 501) 448
 Strmec nad Dobrno 99, 102, 126-128, 289, 452, 516, 522, 550
 Strmecki Andrej 294
 Strmečnik pri Vitanju 546
 Strmine pri Zavodnjah 178
 Strnad Ivan 321
 Strnak v Ravnah 142, 144, 149, 151
 Strnakov kozolec 149
 Strokovna komisija (sindikat) 327
 Strokovna organizacija vini čar) ev za Štajersko v Ljutomeru 307, 325-327
 Strokovne skupine
 - delavcev 327
 - delavcev in uslužbencev 326, 327
 - kamnoseških delavcev 326
 - kemičnega delavstva 326
 - kovinajev 326, 327
 - lesnega delavstva 326, 327
 - oblačilnega delavstva 326
 - opekarskega delavstva 326
 - papirniškega delavstva 326
 - rudajev 308, 326, 327
 - tekstilnega delavstva 326, 327
 - zdravstvenih delavcev 327
 Stropnik Antonija-Senovršnikova 185
 Stropnik Vinko-Bečenik 151
 Stross (poveljnik vermanov) 443
 Strožnik v Lokovici 453
 Struge na Dolenjskem 380
 Struna Bogdan-Jan 36, 106, 107, 210, 262, 348, 350, 356, 385, 389
 Stubiško polje 284
 Stublar Miha 187
 Studence pri Žalcu 289, 524
 Studenci pri Mariboru 303, 323, 325, 374
 Studenca v Tuhinju 351, 368, 373
 Studenice pri Poljčanah 281, 284-286, 288, 290, 314, 480
 Sudovec pri Kalniku 43
 Suha krajina 15, 16, 200
 Suhadol pri Žičah 288, 476
 Suhadolnik v Robanovem kotu 220
 Suha 255, 257, 438, 454
 Suhi potok pri Lancarju 351
 Suhodolnica (potok) 142, 177, 216
 Suhor 52
 Suhoveršnik Matevž-Enclov 341, 358
 Suhovršnik (kmetija) 374, 425, 426, 434
 Suhovršnik Anton 342
 Suhovršnik Franc-Rajko 426, 459, 464-466, 572, 573
 Suhovršnik Jože 254
 Suhovršnik Tomaž-Tomažek 254, 379, 494, 507, 520, 557, 572
 Suša (vas) 30
 Suša Zora-Sava 18, 27, 198, 199
 Sušje 247, 248
 Sušnik Janez 336
 Sušnik Terezija-Rahnetova 252
 Sušnikova Francka 365
 Sutjeska 12
 Sv. Ana pri Stopercih 480
 Sv. Andraž v Halozah 313
 Sv. Anton v Podvolvljeku 336, 356, 427, 433, 469
 Sv. Bolfenk pri Središču 313
 Sv. Bric pri Velenju 131
 Sv. Danijel 137, 404, 408, 411, 418, 437
 Sv. Duh na Ostrem vrhu 302
 Sv. Duh pod Lomom 176, 177, 208, 215, 216, 226, 404, 407, 415
 Sv. Duh v Halozah 302
 Sv. Duh v Ravnah 135, 136, 142,

145, 146. 148, 151, 197, 228, 411-414, 460
 Sv. Florjan pri Kanjucah 86
 Sv. Florjan pri Šoštanju 87, 143, 224, 231, 546
 Sv. Helena pri Kalniku 42, 404, 461, 462, 470
 Sv. Ilija 44
 Sv. Ivan-Žabno 34
 Sv. Jakob v Topolšici 143
 Sv. Jana 21
 Sv. Jošt 98-101, 115-117, 122, 123, 129, 130, 452, 534-536
 Sv. Jungert pri Žrečah 474
 Sv. Juraj 48
 Sv. Jurij ob Taboru 313
 Sv. Jurij (sedaj Videm ob Ščavnici) 313
 Sv. Katarina v Hrvaškem Zagorju 51
 Sv. Koloman nad Gračnico 84
 Sv. Križ (kota 1051) 178, 182, 184, 223, 437, 454, 458, 557
 Sv. Križ pri Planini 65
 Sv. Kunigunda 498
 Sv. Lenart pri Gornjem Gradu 342
 Sv. Lenart v Slovenskih goricah 314
 Sv. Lenart v Vrhju nad Laškimi 85
 Sv. Lovrenc 84
 Sv. Lovrenc pri Preboldu 313, 323
 Sv. Magdalena 285
 Sv. Majeta pri Hrastovcu 478, 480, 492
 Sv. Majeta v Spodnjem Doliču 99, 102, 103, 106, 108-110, 112, 534
 Sv. Majeta ob Pesnici 313
 Sv. Mati božja na Hribarci 522
 Sv. Mihael 437
 Sv. Miklavž pod Kostavsko planino 362
 Sv. Miklavž pri Ljubnem 189, 190
 Sv. Miklavž pri Mariboru 309
 Sv. Miklavž pri Ormožu 314
 Sv. Miklavž pri Planini 66
 Sv. Mohor pri Moravčah 236
 Sv. Mohor v Kujencah 101
 Sv. Pavel pri Preboldu 439
 Sv. Peter-Čvrstec 34, 180
 Sv. Peter (kota 526) 85
 Sv. Peter pri Kunšperku 289
 Sv. Peter in Pavel 522
 Sv. Primož in Felicijan 58
 Sv. Primož pri Ljubnem 357
 Sv. Radegunda nad Mozijem 197, 207, 255, 256
 Sv. Rok (kapelica pri Hlipovcu) 192
 Sv. Rupert na Završah 454, 460
 Sv. Štefan (zdaj Vinski Vrh) 62
 Sv. Urban v Gorici 62
 Sv. Vid 552
 Sv. Vid (kota 814) 454
 Svarovšek pri Vitanju 522
 Svete Anton-Gustl 204, 261, 271, 360, 501, 521, 537, 543, 545
 Svetina 489
 Svetli Dol 87
 Svibno 284, 288
 Svibovec 44
 Svinjski hrib 244
 Svoboda (delavska kulturna društva) 318, 323-325, 332
 Svoboda podružnice 323
 Svoboda ptujska 324
 Szekely Miha 285

Š

Šabec Franc 380
 Šajdnik 229
 Šajn Karel-Karlo 240, 276, 557
 Šalej Franjo 302
 Šalek 289, 313, 408, 471
 Šaleška dolina 204, 274, 279, 316, 322, 323, 329, 331, 332, 394, 395, 397, 399, 403, 406, 414, 443, 445, 462, 463, 506, 550
 Šalka vas 26, 56
 Šalovci 314
 Šarh Alfonz 295
 Šavli Oskar-Silvo 329
 Šavli Valentin-Pavle 115, 117
 Šebe Janez-Pišnakov 434
 Šefman Viktor 148
 Šegina Ignac-Nace 107, 113, 128, 174, 205
 Šegina Leopold 198, 202, 203, 210, 264, 271, 382

Šegovavas 208, 215
 Šelhaus Edl 275
 Šeliga Ignac 478
 Šembije 187
 Šenlca Franc-Frenk 261
 Šentandraž 419, 521, 536, 538-541, 543, 552
 Šentanel pri Prevaljah 302
 Šentflorjan 103, 104, 108-111, 118, 436, 534
 Šentilj pod Tuijakom 210, 379
 Šentilj pri Velenju 286, 398, 402, 408, 517, 521, 531, 536, 538, 552
 Šentjanž pri Okoninl 257, 421, 434, 435, 439, 440
 Šentjanž pri Velenju 398, 453, 508, 539-541
 Šentjur pri Celju 83, 85-88, 93, 284, 295, 313, 320, 514, 515, 542-545, 559, 566
 Šentjurc Lldija 314
 Šentlenart nad Laškml 314
 Šentlipš 210
 Šentlovrenc (zdaj Juršinci) 313
 Šentpavel pri Preboldu 302
 Šentvid nad Vitanjem 520, 538, 546-549, 564
 Šentvid pri Planini 63, 64, 66, 68, 71, 76, 80, 272
 Šentvid pri Zavodnjah 65, 67, 70, 79, 135, 142, 175, 178, 179, 188, 192, 229, 404, 414, 420, 460, 461, 490
 Šentvid pri Valdeku 450
 Šeperiči 21
 Šergan Martin 329
 Šerovnik Boris 455, 456
 Šerušnik Ivan 215
 Šerušnik Stanko 215
 Šesernik pri Uršlji gori 226
 Šestako Fjodor 182, 184, 272
 Šešče pri Preboldu 323
 Šetje (gozd pri Radmiiju) 339
 Šikole 294
 Šiljakovina 27
 Šlnkovec Črt 205
 Šipek 12, 244
 Šipraga 23
 Širje pri Zidanem mostu 288, 294
 Šiška Janez-Ivan 81
 Škabar Avgust 297
 Škale 289, 320, 398, 399, 444
 Škalar (domaćija v Tuhinju) 374
 Škalske Cirkovce 127, 131-133, 171, 172
 Škamlec Rudi 316, 330
 Škarja Anica-Špela 212, 227
 Škarnice pri Kostrivnici 64
 Škedenj pri Kraberku 288, 476
 Škelin Tone 126
 Škemljevec 19
 Šket Ivan-Trček 56, 57, 251, 252, 265
 Škodlar na Pristavi 143
 Škodnik Vanda 200
 Škofce pri Zagračnlci 84
 Škofja Loka 280
 Ško^a vas 286, 313
 Škoporec Gorazd-Borut 28, 199
 Škrabar Franc 294
 Škrabar Stane-Braškar 70, 130, 135, 150, 196, 201-203, 205, 206, 218, 219, 265, 274, 275, 377, 393, 424, 439, 566
 Škramić Tomo 30
 Škrbina (kota 1800) 218
 Škrjančeva 384
 Škrk Bojan 380
 Škrilinov gozd pri Vodosteču 446
 Škrlj Ančka-Begenjska 78, 182, 201, 251, 262, 276, 360, 365, 420, 526, 529, 535, 537, 572
 Škufca Jože-Martin 23, 29, 90, 227, 262, 340, 341, 356, 360, 361, 416, 457, 459, 497, 500, 501, 517
 Šlajpah Franc-Aki 148
 Šlajpah Franci-Pogačev 192, 217, 262, 358, 382, 428, 551
 Šlander Mica 329
 Šlander Slavko 330
 Šmalc Janez 18, 169, 271
 Šmarata pri Ložu 575
 Šmajje pri Jelšah 288, 305
 Šmajjeta pri Laškem 83, 85
 Šmarna gora 223
 Šmarske gore nad Tuhinjem 222
 Šmartno na Pohorju 507
 Šmartno ob Dreti 235, 313, 327

Šmartno ob Paki 233, 255, 329, 414
 Šmartno pod Konovim 401, 402
 Šmartno pri Litiji 10, 313, 314
 Šmartno pri Slovenjem Gradcu 209-211, 470, 532
 Šmartno v Tuhinjski dolini 220, 222, 225, 245, 351, 354, 355, 362, 363, 368, 374, 377, 393, 424, 470, 507, 534
 Šmiglova zidanica 327
 Šmihel nad Mozirjem 233, 421, 435, 437, 439, 440, 443, 453, 454, 456, 458, 459, 466, 474, 556
 Šmiklavž pri Gornjem Gradu 254, 341, 342, 353, 358, 376, 417, 418, 507, 509
 Šmiklavž pri Graški Gori 134, 138, 171, 172, 174, 176, 404, 407, 413, 417, 418, 420, 444-446, 449, 459, 461, 462, 470, 520, 551, 552, 554
 Šmohor 318
 Šmon Franc 315, 316, 464
 Šmuc Ludvik 238, 261. 565
 Šnajder (Lindeško pogorje) 546, 548
 Šoba Miha 25, 26
 Šoštanj 133, 135, 138, 145, 169, 170, 175, 178, 205, 214, 229, 289, 294, 303, 317, 323, 325, 329, 397-399, 403-405, 407, 410-415, 418-420, 440, 442-444, 448, 452, 453, 458, 460, 493, 531, 554, 555, 558
 Španija 302, 303
 Špegel Jurij-Lukež 128
 Špegel v Brdcah 123
 Špeh Franc 417
 Špic hrib (kota 915) 79
 Špicnik 143
 Špilje 297
 Špiljk (kota 957) 244, 357
 Špindler Anton 340
 Špitalič 245, 246, 288, 363, 364
 Špom (gostilna v Radomljah) 344, 347-349, 351
 Šraj Karei 384
 Šrajevo dvorišče v Radomljah 346
 Šratnek (grad) 227
 Št. Andraž (zdaj Andraž) 517
 Št. Andraž 102
 Št. Ilj pod Turjakom 295
 Št. Ilj pri Velenju 295
 Št. Jakob 298
 Št. Janž 101, 540
 Št. Janž pri Dravogradu 295
 Št. Lambert 305, 307
 Št. Miklavž nad Dobrno 516
 Št. Pavel 297, 298
 Št. Peter 299
 Št. Vid 232
 štabi (partizanski)
 - Vrhovni štab NOV in POJ 15, 263
 - Glavni štab NOV in PO Slovenije 9, 11, 15, 16, 18-20, 42, 49, 60, 62, 69, 76, 80, 86. 126, 148, 222, 224, 231, 234, 263, 269, 270, 277, 343, 362, 380, 395, 405, 406, 413, 426, 428, 468, 471, 478, 489, 493, 499, 501, 551, 559, 561, 562
 - 7. korpusa NOV in POJ 15, 223, 468
 - 9. korpusa NOV in POJ 468
 - 10. korpusa NOV in POJ 42, 44
 - 4. operativne cone 11, 20, 126, 176, 197, 207, 222-225, 234, 236, 241, 254, 262, 270, 273, 317, 335, 337, 338, 342-346, 350, 351, 356, 357, 361, 363, 364, 366, 368, 374-378, 383, 385, 392, 395, 405, 414, 416, 418, 419, 422, 459, 460, 468, 469, 471, 472, 477, 493, 497-499, 519, 551, 560-565
 - 14. divizije 15, 16, 18-21, 24, 27, 28, 30-32, 35, 36, 42-44, 48-52, 54, 56, 57, 60, 62, 63, 66-70, 76, 80, 81, 83-86, 88, 92, 95, 98, 102, 103, 122, 123, 126-130, 133, 135, 137, 145, 146, 148, 170, 173, 174, 178, 180, 187, 189, 191, 192. 196, 197, 207, 211, 212, 224, 225, 231-234, 253, 255, 260, 265-270, 343, 357, 377, 379-381, 383, 393, 395, 397-399, 404, 407, 409-411, 420, 426, 446, 463, 464, 468, 470, 474, 476, 489, 492-502,

- 504, 512, 513, 522, 532, 533, 536, 538, 546-548, 551, 552, 557, 559, 560, 563, 571-573
- operativni 14. divizije 12, 207, 212-215, 226, 229, 231-233, 236, 240, 259, 426, 493
- povelistvo štirih batalionov 127, 208, 211
- 2. grupe odredov 11
- 3. grupe odredov 57, 145
- Tomsičeve 16, 18, 19, 21, 43, 45, 57, 60, 64, 65, 70, 88, 89, 93, 101, 126, 178, 181, 186, 188, 191, 192, 197, 217, 222, 224, 225, 232, 234, 236, 237, 242-245, 251, 252, 254, 258-260, 264, 271, 336, 342, 350, 351, 354-356, 359, 366-368, 374, 377, 379, 380, 382, 402, 404, 406, 407, 410, 411, 414, 415, 418-420, 422-425, 427, 434, 439, 446, 450, 451, 453, 457, 459-461, 464, 469, 470, 474, 476, 489, 490, 492, 498, 499, 501-504, 508, 511, 513-515, 517, 519, 525, 527, 530, 532, 534, 537-542, 546-548, 554, 556, 557, 559, 561, 563, 564, 569
- Šercejve 60, 63, 66, 88, 102, 103, 133, 207, 211, 229, 231, 232, 436, 437, 439, 474, 479, 499
- Šlandrove 12, 234, 244, 363, 375, 499
- Pohorske 214
- Zidanškove 234, 399
- Bračičeve 207, 212, 214, 215, 226, 227, 231, 232, 402, 474, 499, 504, 565
- 1. bataljona Tomsičeve 144, 250, 259, 260, 342, 360, 517, 525, 537, 542, 543, 545
- 2. bataljona Tomsičeve 46, 182, 244, 259, 261, 356, 382, 438, 525, 526, 529, 535
- 3. bataljona Tomsičeve 16. 208, 211, 258, 259, 262, 338, 342, 361, 363, 381, 382, 411, 438, 453, 514, 525, 546, 563
- 2. bataljona Šlandrove 246
- 1. štajerskega bataljona 11 štabi (starojugoslovanski)
- Celjskega topniškega polka 297
- II. vojnega okrožja 298
- Mariborskega topniškega polka 297
- Štajersko obmejno poveljstvo 297 štabi (nemški)
- akcijski 86, 99
- Operativni za boj proti bandam 504
- Treeckov 83, 124, 132, 196, 206
- Štajerska, Štajersko 9-13, 19-21, 26, 43, 49, 50, 53, 56, 60, 80, 87, 111, 116, 126, 129, 133, 198-200, 203, 205, 223, 224, 234, 245, 253, 254, 259, 263, 266, 271, 273, 274, 277, 279-281, 283, 289-294, 296, 297, 301-305, 307, 310, 311, 313, 314, 316-319, 323, 326-330, 332, 335, 343, 355, 360, 378-380, 391, 396, 398, 423, 424, 427, 433, 440, 454, 462, 468, 472, 494, 509, 512, 535, 558, 560-562, 565-567, 569
- Štajerska domovinska zveza 118, 460
- Štajerska Kramarica (potok) 421
- Štajerski Rak 222, 357
- Štakne 180, 185-188, 226, 229, 230, 232, 233, 255, 260, 381, 382, 419, 420, 443, 557
- Štakneči vrh (kota 1223) 185, 187, 230, 414, 421
- Štampetov most 468, 472
- Štandrež pri Gorici 245, 248
- Štangrob 352, 353, 355, 375, 376, 409
- Štante (kmet) 542
- Štatenberg 283, 287
- Štef v Hanžekih 46
- Štembal Jože-Brglez 47, 262, 339, 447, 459, 505
- Štengce pri Kolovcu 384
- Štepan Franc 478
- Šterc Pavel 283
- Števeijan pri Gorici 169

- Štifter nad Golim hribom 217, 220
 Štiglic Jože 342
 Štihovec (potok pri Šmiklavžu) 172
 Štimac Anton-Tone 150, 201, 204, 205, 248, 249, 276, 385, 387
 Štimulak Jože 99
 Štokcova bajta na Skomarju 525, 528, 529
 Štore 87, 294, 317, 476, 506, 512-514, 571
 Štrajhar Filip-Lipe 393
 Štravs v Brdcah 123-125, 268, 518
 Štrekljevec pri Semiču 441, 442
 Štrigova pri Ljutomeru 307
 Štritof Janez 169
 Štukelj Polde 394
 Štumfek ob Brišnici 365, 367
 Štupar Jakob 294
 ŠturmJože21, 198
 Šubašič Ivan 474, 503, 527, 554, 555, 558
 Šubelj Peter 386
 Šubjevo hrastje pri Preseiju 346
 Šujica 458, 547, 549
 Šukler (kmet pod Sv. Joštom) 102, 103, 112
 Šuligoj Ljubica 331, 333
 Šumeček pri Štravsu 98, 123
 Šumet v Podolševi 220
 Šumljak Ivan 294
 Šurc Jože-Gojko 177, 207
 Sušteršič Stane-Boštjan 183, 199, 200, 203, 205, 238, 262, 276, 358, 365, 377, 393, 408-410, 463, 473, 477, 501, 507, 525, 539, 571-573
 Šutna pri Kamniku 323
 Švajger Ernest 384
 Švajncer Janez J. 118, 203, 331
 Švaljug Valentin 30
 Švigelj Ančka 573
 Švigel pri Negujnici 435, 437
- T**
- Tabor (grad pri Vojniku) 517, 550
 Taboršak Joža 51
 Tahy Franjo 283
 Tajna pri Konini 452, 453
- Tajnik Anton-Kaplanov 205
 Tamanski polotok 9
 Tane Anton-Čulkovski 323
 Tanhaussen (grofica iz Livanjcev) 286
 Tanik na Bukovi Gori 514
 Tarkuš Ljubo 324
 Tasičeve loke 103, 105, 108, 110
 Tattenbach Gotfried 287
 Tattenbachov grad na Bizeljskem 283
 Tavčar Ivan-Vilko 117, 271
 Tavčar Jože-Marko 140
 Tehajje 284, 287, 314, 514
 Tekavec iz Kočevja 183
 Tekavec Slavec 531
 Telečnik v Mislinski dolini 216
 Telič Jože 220
 Temnik (greben) 151, 415, 417
 Tenetiše na Gorenjskem 185
 Tepanje 314
 Teplj Bogo 323
 Terčak Stane 434
 Terčič Lojze 16, 200, 228, 261, 262, 335, 377, 408, 409, 428, 463, 565
 Termod (kmetija in kapela) 110, 118, 119
 Terpin Zdravko 303, 325, 329
 Teršek Ignac 320
 Teržan Ivan 294
 Teržan inž. Josip 311
 Tesovnik Niko 464
 Tešar Janez 384
 Tevč (kmet pod Raduho) 381
 Tevče 85, 86
 Tezno 303, 325
 Thaleijev gradič 287, 288
 Thurn Jošt 284
 Tič (kmetija pri Prevalu) 513
 Tičar Aleš-Maks 519
 Tinčeva bajta na Pohoiju 502, 508
 Tinje 297
 Tirosek 254, 290, 342, 353, 357-359, 363, 375, 379, 409, 417, 425, 447, 458, 495
 Tisje 10
 Tisnikar pri Bukovju 90
 Tisovec Viktor 71, 141, 479
 Tišler (župan v Vitanju) 522, 524

Titan (tovarna) 346
 Tivoli (hotel) 319
 Tlačnica na Moravškem 241, 243
 Tofant ob potočku Socka 446
 Tolminski Lom 115, 117
 Tolsti Vrh pri Mislinji 547
 Tolsti vrh 418, 440
 Tolsti vrh (kota 1185) 229
 Toman nad Novo Štifo 261, 352, 358, 360, 361, 363, 375, 410, 423, 424
 Tomanova planina 375
 Tomanova špica 353, 358
 Tomanova pustota 358
 Tomaška vas 210
 Tomazini Silvira 324
 Tomaževce v Podvolovjeku 219
 Tomažič dr. Ivan Jožef 316
 Tomažek (mlin pod Jauškim vrhom) 104, 109, 110
 Tomažja vas 26
 Tome Ignac 242
 Tomčeva hiša in trgovina v Moravčah 237, 241
 Tomšič Tone 336, 423, 425, 538, 557, 566, 569
 Tomšič Vida 424, 425
 Tomšič Živko 36
 Tonač Podpečan 98
 Toplak Karl 300
 Topler Blaž 294
 Toplice (potok) 143
 Topolje 31
 Topolovje nad Gračnico 85
 Topolšica 143, 178, 230-232, 343, 410, 413, 414, 420, 421, 531, 557
 Topovšek pri Stranicah 89
 Topovski travniki 124
 Tostovršnik Anton-Revs 434
 Tovšak Alojz-Lojze 210, 274, 379
 Tovšak Ivan-Ivko 210, 379
 Tramšak pod Rudnikom (kota 988) 131
 Tratar v Dobu ob Dreti 353
 Tratar Ignac-Nace 187, 225, 329
 Tratnik Anton 254
 Tratnik Ivan-Johan 169
 Tratnik Johan 456
 Tratnik Jože 254
 Tratnik Stanko 141, 142
 Tratnik v Podplanini 439, 459
 Tratnikova domačija 244
 Tratnikove smrekice 439, 495, 564
 Trava v Dragarski dolini 73, 81
 Travna gora 575
 Travni dol 16
 Travnik v Loškem Potoku 73, 91, 150, 152, 244, 245, 381, 385, 387
 Trbonje 294
 Trbovlje 61, 70, 82, 279, 286, 287, 289, 295, 301, 302, 312, 317-321, 323, 325, 326, 328, 439, 504, 506, 539
 Trboveljska podružnica Svobode 323
 Trboveljska premogokopna družba 226, 298
 Trebenšek pri Zavodnjah 178
 Trebula (kmet pod Legnom) 213
 Treeck von Egon 80, 83, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 95, 99, 106, 109, 112, 126, 134, 136, 138, 142, 170, 175, 182, 184, 187-189, 192, 196, 269
 Trefalt Anton 302
 Tremejce 468, 475, 476, 489
 Trešnik grič 373
 Trešnik (hribček pri Kavranu) 368, 373
 Trnavče pod Radegundo 454, 456
 Trnje pri Dolnji Lendavi 303
 Trnjava 220, 225, 236, 243-245, 247, 272, 345, 352, 385
 Trnovlje 313
 Trnovo v Ljubljani 121, 122
 Trnovski gozd 295
 Trobelno v Tuhinju 219
 Troha Stanislav-Slave 120, 121
 Trojane 220, 235, 243, 245, 543
 Trojica pri Vinju 220
 Trst 282, 292, 319, 468
 Trstenjak Anton 315
 Trščina na Dolenjskem 187
 Trtnik Ivan-Pipo 251, 252, 266
 Trtnik Tončka 252
 Trümmer Konrad 397
 Trušenjski potok 299
 Trzin 305, 307

Tržan na Bohorju 67
 Tržič 280
 Tučman (kmetija v Ravnah) 144, 146-148, 150
 Tučmanov vrh 147
 Tuhinjska 12, 280, 287, 288, 354, 462
 Tuhinjska dolina 236, 246, 281, 352, 354, 357, 362, 364, 373, 374, 387, 395, 398, 407, 569
 Tuji Grm pri Jančah 10
 Turičnik na Golavabuki 208, 214, 215, 411, 470, 534, 551
 Turiška vas 171, 209, 211
 Turje pri Hrastniku 314
 Turk Alojzij 248, 253, 385, 388, 389
 Turk Ivan 262
 Turk Jože-Košćak 199, 206, 220, 275
 Turkov mlin pri Teharjah 514
 Turn pri Radećah 288
 Turn pri Škalah 289, 407, 444
 Turn pri Velenju 445
 Turnher Anton-Tonćek 67, 207, 212, 215, 232, 255-257, 259, 260, 263, 277, 378, 382, 419, 424, 426, 433, 434, 469, 476, 500-502, 517, 519, 522, 528-530, 532, 537, 546, 552, 557, 558, 562, 565, 566
 Turno pri Slivnici 63, 64
 Turnšek pod Paškim Kozjakom 131
 Turopolje 29
 Tušek Kerubin (pater) 316, 327
 Tušev Dol 341
 Tuštanj pri Češnjicah 225, 383, 446
 Tvrdković Rifat 529, 557, 564

U

Ućakar Božo 141
 Ućakar Gvido 237
 Ućakar Matevž 294
 Ućakar Peter 294
 Ućakar Srećko 294
 Ude Lojze 331
 Ugovšek Martin 342

Ugovšek Štefka 392
 Ukanc (orožnik iz Moravć) 238
 Ulaga 63
 Ulaga Tine 330
 Ulica skladatelj ev Ipavcev v Šentjurju 543
 Umek Jože-Zepl 329
 Umek Viktor 329
 Upanski vrh na Skomarju 529
 Uranić Ivan-Drago 218
 Urbać na Graški Gori 174
 Urbane Marija 206
 Urban na Glažutski planini 121
 Urbas Janez 129, 130
 Urbas Jože 125, 129
 Uršić Lojze (Alojz) 24, 26, 73, 115, 117, 126, 148, 151, 182, 183, 198, 199, 201-206, 239, 259, 262, 265, 271, 276, 380
 Uršlja gora 226, 404, 414, 418, 459
 Uršna sela 18, 380, 553
 USAOJ 337, 338
 Ustar Vinko 326, 330
 Ustaška nadzorna služba (UNS) 14
 Ušej Franc 294
 Ušen Ivan-Srećko 133
 Ušovnik 197, 220
 Ute (kota 2029) 218

V

Vaće 305, 307, 313, 314, 320
 Vajs Jože 346
 Valant Pavla 228
 Valdek pri Gornjem Doliću 232, 284, 285
 Valenćić France 123
 Valoga pri Šmartnem ob Dreti 327, 449
 Valušnik Franc-Gorenc 190
 Valvasorjev medijski grad 288
 Varaždin 42-44
 Varaždinske Toplice 44
 Variša vas pri Stopercah 480, 489, 490, 492
 Varnostnoobvešćevalna služba (VOS) 67, 81, 83, 218
 Varpolje 257, 361
 Vaseno v Tuhinju 254, 346, 352

Vaukner Ivan-Zdravko 542
 Vaupotič Edvard 297
 Vavkov vrh pri Razborci 127
 Veber Norbert 325
 Večko Alojz-Boris 51, 66, 200
 Vehovec v Trnjavl 243, 244
 Vejlce 64, 65, 67, 79
 Velenje 99, 127, 131, 133, 295,
 303, 309, 317, 320, 329, 395,
 397, 398, 400, 402-404, 407,
 410, 412, 414, 418, 436, 443,
 445-448, 450, 452, 463, 471,
 538-541, 550-552, 566
 Velesovo 284
 Veleševce 28, 30
 Velika Horvatska 50
 Velika Lašna 254, 345, 346, 352,
 366, 367, 379, 433
 Velika Nedelja 291
 Velika Pirešica 448, 515, 517, 541
 Velika planina 359, 360, 493
 Velika Raven 97, 98, 124, 516-518,
 536, 538, 539
 Velikajnič Henrik 22, 23
 Velike Bloke 220
 Velike Lašče 9, 60, 308
 Veliki Cvetnič v Bosni 380
 Veliki Kamen 71
 Veliki Koprivnik (kota 982) 77, 79
 Veliki Koželj (kota 580) 399
 Veliki Rakitovec (kota 909) 224,
 243-247, 249-254, 272, 385
 Veliki Travniki (kota 1637) 195
 Veliki vrh 387, 390, 394
 Veliki vrh (kota 642) 383
 Veliki vrh (kota 1344) 498
 Veliko Basališče (kota 1272) 116
 Veliko sedlo 470
 Veliko Šiije 302
 Velikovec 282, 297, 299, 318
 Velnar Jože 294
 Velunja (reka) 135, 136, 142, 143,
 145, 151, 173, 176, 232, 289,
 383, 405, 437, 445, 460
 Velunjski graben 170, 172, 173,
 395, 404, 407, 418, 437, 554,
 555
 Velunšek (kmet) 229, 405
 Velušček Tone 325
 Venko (kmetija pri Lindeku) 94
 Verbinšek Alojzij 492
 Verbuč na Šmihelu nad Mozijem
 437, 440, 442
 Verdel Justin 193
 Verdev Baltazar-Bogo 133
 Verdnik (kmet pod Skomarjem) 528
 Verdnik Silvo 549
 Veršnik pri Tomanu 423, 424
 Vesel Franc (intendant) 212
 Vesel Jože-Klopčaijev 150, 152
 Vesel Vence 65, 81, 131, 135, 174,
 177, 200, 201, 203-205
 Vesenjak Marjan 322
 Vesna (društvo) 323
 Vetrnički Golubovac 48
 Vetrnička Gora 48
 Vetrnik (kmet na Pristavi) 136
 Vetrnik na Kozjanskem 67, 83
 Vetrinje 291
 Vevče 251
 Vezišče 31
 Vezovje 64, 86
 Vibnejeva domačija v Spodnjem
 Doliču 103
 Vidav Vlado 330
 Videčnik Aleksander 307, 331-333
 Videčnik Viljem 316
 Videm (Udine) 468
 Videm ob Savi 294
 Videm ob Ščavnici 303, 314
 Videm v Krškem 311
 Vidic Franc-Lazar 67, 438, 440
 Vidičeve gmajne ob Brišnici 365
 Vidmar Franc 294
 Vidmar Tone-Luka Suhodolc 50,
 56, 71, 89, 112, 118, 125, 130,
 140, 147, 149, 150, 180, 189,
 191-194, 197-204, 207, 218,
 220, 223, 224, 343, 395, 396,
 408, 410, 454, 526, 563
 Vidrgar Rado-Polde 240, 262, 271,
 338, 339, 342, 347, 356, 392,
 411, 457, 459, 497, 500
 Vidrih Ignac-Nace 187, 225
 Vigant v Ravnah pri Šoštanju 149
 Viher na Paškem Pohorju 119
 Viher Martin 471, 523
 Vilfan dr. Joža 311
 Vilhar Peter 458, 494
 Vimpasle (vas) 257

Vinare (greben pri Socki) 96
 Vinice pri Sodražici 239, 240
 Vinje 328
 Vinska gora (kota 806) 448
 Vinski Vrh 62
 Vir pri Domžalah 326, 350, 368, 373, 519
 Virtič nad Velunjo 405
 Vis (otok) 474
 Visočki vrh (kota 788) 440, 442, 443, 458
 Visočnik nad potokom Krampah 231
 Visoko (kota 991) 128
 Viševak 181, 183
 Višnja vas 540, 547
 Vitanje 92, 93, 95, 97, 99, 102, 108, 132, 234, 270, 284, 303, 399, 410, 436, 495, 512, 516-522, 525, 527, 531, 534, 536, 540, 542, 546-550
 Vitebsk 9, 511
 Vivodina 16, 19-21, 26, 28, 52, 60, 264, 270, 566
 Vlašič Jože 114
 Vočovnik Andrej 490
 vodi (partizanski)
 - 1. vod 1. čete 1. bataljona (Cirilov) 261, 523, 549, 550
 - 2. vod 1. čete 1. bataljona 261, 523
 - 1. vod 2. čete 1. bataljona 261
 - 2. vod 2. čete 1. bataljona 261
 - 1. vod 1. čete 2. bataljona 262
 - 2. vod 1. čete 2. bataljona 262
 - 1. vod 2. čete 2. bataljona 262
 - 2. vod 2. čete 2. bataljona 262
 - 3. vod 2. čete 2. bataljona 473
 - 1. vod 1. čete 3. bataljona 262
 - 2. vod 1. čete 3. bataljona 59, 262, 350
 - 3. vod 1. čete 3. bataljona 47, 58
 - 1. vod 2. čete 3. bataljona 262
 - 2. vod 2. čete 3. bataljona 262
 - Bacački vod 2. bataljona Tomšičeve brigade 72, 108, 113, 199, 274
 - minerski vod Šlandrove 244
 - Perhajev vod 2. čete 2. bataljona 151, 152, 169, 170, 271
 vodi (vermanski)
 - 1. vod alarmne čete Celje vzhod 455, 456
 - 1. vod alarmne čete Ptuj jug 413
 - 2. vod alarmne čete Celje vzhod 455, 456
 - 2. vod alarmne čete Ptuj jug 413
 - 3. vod alarmne čete Celje vzhod 456
 Vodice 305, 307
 Vodiško nad Gračnico 85
 Vodlan Slavko-Janez 366, 367, 379, 433
 Vodnik nad potokom Krumpah 191
 Vodopivec Vlado 332
 Vodostek ob Pišnici 446, 448, 450
 Vodošek v Vitanju 451, 522, 525
 Vodovnski globjek 529
 Vodriž 135
 Vodušek nad Gornjim Gradom 375
 Vodušek pri Raduču (kota 937) 450, 539, 540
 Voger Ivan 30
 Voglajna (reka) 79, 87, 475, 514
 Voher Anton-Tona 531
 Vojnik 88, 89, 93, 99, 468, 513, 517-519, 522, 545, 547
 Vojnovac 42
 Volarje 472
 Volavšek Vlnko-Albin 23, 107, 120, 122, 265, 271
 Volčja Draga 190, 191
 Volčja jama 213
 Voler Alojz 336, 508
 Voler Franc 336
 Volf Ludvik 101
 Voljsko (grad pri Žalcu) 287
 Volovica (kota 1455) 548
 Volovlek Jože 426
 Volovljek (kota 1029) 219
 Volovšek Anton 254
 Vončina Darko-Jože 32
 Vonovšek v Veliki Pirešici 541
 Vorlak pri Stranica 513
 Vostner Leopold 316
 Vošnjak Sergej 329
 Vovar (kota 940) 363
 Vovbre na Koroškem 282, 366
 Vovk Jože-Makseln 89, 90, 92
 Vovk (puškomitraljezec) 136
 Vrane Ernest 303

- Vrane Maks 96
 Vraničar Alojz 238, 275
 Vranja Peč 346
 Vranjek Ivan 303
 Vranji vrh na Mozirskih planinah 419
 Vranov Dol 21
 Vransko 220, 222, 225, 235, 284, 286, 287, 295, 320, 327, 363, 439
 Vrata pri Muti 299
 Vratca (kota 809) 475, 492, 513, 519
 Vratice pri Lindeku 89, 92, 93
 Vratno 44
 Vražji mlin 79, 83, 85
 Vrbljene 187
 Vrbno pri Celju 87, 302, 514
 Vrbočnik v Mačkinem kotu 259
 Vrbovec (grad v Žlaboru) 287
 Vrbovo pri Ilirski Bistrici 215
 Vrečko Boris 200
 Vreg France 204
 Vrenjak Ivan 384, 388
 Vrenjak Srečko 384, 388, 390
 Vrenska Gorča 54
 Vresk Alojz 302, 303
 Vrh Franc 187
 Vrh Hriba (kota 900) 252
 Vrh nad Krašnjo 244, 354, 362
 Vrh pri Sv. Trojici 383
 Vrh pri Ložu 151
 Vrhač pri Stebljevku 246
 Vrhe nad Mozijem (zdaj Brezje) 438
 Vrhe pri Slovenjem Gradcu 417
 Vrhnik na Golavabuki 411
 Vrhnika 90, 91, 105, 106, 113, 114
 Vrhnika pri Ljubljani 24
 Vrhnika pri Ložu 23, 24, 451, 494
 Vrhnjakov vrh 210
 Vrhnjakovo sedlo 210, 272
 Vrhovlje pri Plavah 472
 Vrhovlje (kota 565) 89
 Vrhovnik 132, 415, 521, 527, 536
 Vrhovnik kmetije 103
 Vrhpolje pri Kamniku 294, 351, 364, 365, 367, 374, 385, 492
 Vrhurnik pri Anžejevem vrhu 136, 137
 Vrhurnikov vrh 268
 Vrk (kmetija v Planini) 190, 191
 Vrkova žaga 190
 Vrsnov nad Stebljevkom 246
 Vrsnik nad Robanovim kotom 219
 Vrsnik v Floijanju 375
 Vršnikov ovinek 358
 Vrtače 249, 250
 Vrtačnikovi v Bevčah 451, 453, 564
 Vrtačnik Savo-Krn 100, 197, 206, 221, 275
 Vrunč Franjo 322, 324
 Vučinič Đoko 106, 108, 262, 271, 360, 428, 446, 462, 509, 511, 526, 555
 Vuher Jože 206
 Vuk (kmetija) 502
 Vukomeričke gorice 27
 Vukovar 320
 Vurberk pri Ptujju 312
 Vuzenica 214
 Vzajemnost (delavska prosvetna organizacija) 325
 Vzajemnost Ljubljana Barje 348
- W**
- Waitschach 282
 Weingerl Henrik 322
 Weiss Janez-Belač 138
 Wenigerholz Konrad-Milko Goršič 314, 322, 329
 Werdenberg Janez 287
 Wilson Woodrow 296
 Winkler (nemški major) 76
 Woschnaggova usnjarna 326, 397
- Z**
- Za smole (grad pri Šmiheju) 437
 Zabovnik Robert 294
 Zabrdlo pri Tajni 452
 Zabukovec Jože-Miklavž 110, 111, 141, 261, 271, 377, 408, 420, 473, 480, 507, 510
 Zabukovica 317, 320, 325, 329
 Zabukovje nad Sevnico 69, 70, 76, 80, 82, 83, 272
 Zabukovje pri Trnjavi 243

Zadnik 178, 180, 181, 382
 Zadrecka dolina 398, 407
 Zagernik Tone 303
 Zagorica pri Rovi 386
 Zagoije na Kozjanskem 46, 63, 314
 Zagoije ob Savi 254, 272, 279, 283, 284, 286, 289, 294, 301, 302, 305, 307, 309, 312, 317-320, 323, 325, 326, 329, 504
 Zagorska Sela 51, 52, 57
 Zagožen Anton 393, 425, 464, 528, 572
 Zagračnica 84
 Zagradičnik pri Radegundi 256
 Zagradišnik Milan 254
 Zagreb 14, 15, 21, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 42-44, 49, 267, 284, 312, 322, 468
 Zajc dr. Tine-Miha 390
 Zajesele na Bohorju 81
 Zakonjšek Rado-Cankar 200, 274, 332, 333, 573
 Zakov v Reštanju 69, 71
 Zakrajšek Stane 90, 94, 130, 132, 199, 200, 202, 204, 412, 415, 440, 464, 465
 Zakriž pri Cerknem 247, 248
 Zakrznik na Golavabuki 470
 Zalesnik Luka 285
 Zalesnik nad Zavodnjami 232, 411, 414, 417, 418, 437, 443, 554
 Zalog 11, 67, 81, 140
 Zalog pri Komendi 294
 Zaloka 180, 188, 189, 191, 197, 208, 440, 443
 Zaloška cesta v Ljubljani 320
 Založe 286, 288
 Založnik (po domače Artan) 122
 Založnik Majjan-Marko 94, 132
 Zamostec pri Sodražici 125
 Zapotok pod Kureščkom 114, 141, 367, 433
 Zaprešič 15
 Zarja (klub) 325
 Zasavje 270, 289, 294, 314, 317, 319, 323, 326, 328, 329, 472
 Zasavski reviji 12, 49, 67, 80, 322, 328, 329, 439
 Zavasnik Franc-Božič 364, 393
 Zavodnje 175, 178, 182, 184, 229, 314, 382, 404, 405, 410, 414-417, 440, 443, 459, 460, 531, 554, 558
 Zavolovšek Alojz 115, 116
 Zavolovšek Blaže-Pustotnikov 359
 Zavolovšek Jože 507, 509
 Zavolovšek Matevž 342
 Zavolovšek v Tirosku 359
 Zavolovška pu stota 353, 359
 Zavrč 286, 311
 Zavrh (kota 907) 98, 126, 516, 536, 539
 Zavrh na Blokah 440
 Završe 176, 177, 233, 408, 410, 414, 444-446, 460, 551, 552
 Završje 44
 Završke njive 342
 Završki Stepnjak 341
 Završnik Ivan 449
 Završnik Izidor 316
 Završnik Janez 426
 Završnik pod Ajčjakom 422, 434
 Završnik v Ravnah 554
 Zbačnik Lojze 179, 205
 Zbačnik Sonja-Zofka 26
 Zbašnik Štefka 323
 Zbelovo 281, 286, 468, 475, 476, 478, 492
 Zbelovska gora 477
 Zbelovski most 477
 Zdavc v Zavodnjah 178
 Zdenčina 24
 Zdenska vas 60, 187, 225
 Zdešar Mirko 60, 121, 226, 496
 Zechner Johan 73
 Zeilhofer Benedikt 299
 Zeilhofer Beno 297
 Zelenjak 50, 51
 Zemlja 45, 59
 Zgonc Tatjana 21, 24, 74, 119, 121, 122
 Zgornja Hudinja 302
 Zgornja Kapla na Kozjaku 231
 Zgornja Kostrivnica 480
 Zgornja Polskava 285
 Zgornja Ponikva 531, 538
 Zgornja Razborca 127, 171
 Zgornja Savinjska dolina 12, 279, 282, 295, 335, 398, 407

- Zgornja Slemenca 88, 89, 102, 513, 516, 519
 Zgornja Sušica 258
 Zgornja Zadobrova 494
 Zgornje Hoče 309
 Zgornje Ljubično 478
 Zgornje Palovče 346
 Zgornje Završe 173, 176, 232, 404, 407, 410, 445
 Zgornje Zreče 549
 Zgornji Brložnik nad Zaloko 123
 Zgornji Dobovičnik pri Brdcah 124
 Zgornji Dolič 284
 Zgornji Ernenc 123, 313
 Zgornji Gabrnik 478
 Zgornji Goltnik 255
 Zgornji Hovnkari 143
 Zgornji Kašelj 497
 Zgornji Klinar 380, 425
 Zgornji Kos 374, 404, 426
 Zgornji Lambizar 229, 407
 Zgornji Ostrožnik 143
 Zgornji Razbor 134, 135, 142, 175, 179, 208, 226, 281, 326, 327, 341, 343, 362, 406-410, 414, 436, 460, 551
 Zgornji Sedanik 103, 534
 Zgornji Smonkar pri Sovinji Peči
222
 Zgornji Špeh 380, 419, 425
 Zgornji Tuhinj 258, 294
 Zgornji Vrclovnik 254, 258
 Zgornji Zavolovšek 188
 Zidani most 79, 80, 82, 83, 288, 301, 468, 471, 493
 Zidanšek Miloš 330
 Zilje pri Vinici 342, 385, 389, 390
 Ziljska dolina 282
 Zipff Jurij 286
 Zlatar 45, 47
 Zlato 24
 Zlato Polje 345
 Zlatopoljščica 243
 Zlodej 118, 120
 Zlodejeva bajta 110, 119, 120, 122
 Zlodejeva hiša in hiev 110, 119
 Zlodejeva reber 126
 Zlodet Karl 528
 Zminc (kota 495) 421
 Znamenje 247, 248
 Zore Franc 294
 Zore Ivan-Jernej 56, 148, 151, 182, 183, 185, 186, 200-203, 205, 206, 220-222, 239, 246, 247, 250, 261, 274-276, 346, 351, 352, 356, 360, 365, 368, 373, 377, 381, 392, 394, 408, 420, 434, 438, 455, 463, 473, 474, 501, 507, 513, 517, 520, 529, 530, 532, 538, 565
 Zorko Franjo 330-333
 Zreče 303, 317, 469, 474, 493-496, 512, 520, 525, 527, 548
 Zrkovec 286
 ZSSR 184
 Župan Franc 237
 Župan Jurij 283
 Župan Peter 283
 Župane Alojz-Tine 81
 Župane Ignac-Nace 439, 465
 Župane Mirko 519
 Župančič Franc-Marjan 223
 Župančič Matija-Matiček 35, 36
 Župančič Pavla 325
 Župčević Reuf 510
 zveze
 - delavskih žena in deklet 323, 332
 - delovnega ljudstva Slovenije 313
 - društev kmetskih fantov in deklet 314
 - komunistične mladine (ZKM, SKOJ) 16, 17, 21, 43, 56, 177, 186, 212, 227, 252, 260, 262, 303, 314, 321, 322, 324, 325, 328, 329, 335, 338, 354, 360, 379, 419, 420, 422, 423, 425, 433, 434, 446, 462, 464-466, 473, 478, 490, 509, 511, 521, 526, 534, 537, 555-557, 559, 565, 566, 571-574
 - komunistične mladine v Pesi em 329
 - komunistične mladine Jugoslavije iz Ptuja 302
 - mladih intelektualcev v Mariboru 324
 - delavske mladine 322
 - delavske mladine Jugoslavije 309
 - delavskega ljudstva (ZDL) 313

- prosvetnih društev Vzajemnost 318
- slovenske mladine (ZSM) 133
- združenih delavcev (klerikalni sindikat) 308

Ž

- Žabkar Jože 565
 Žabno 34
 Žaga v Mislinškem grabnu 64, 496
 Žak Herman-Desetačkov 150, 152, 169
 Žalec 220, 243, 284, 286, 287, 289, 292, 295, 363, 531
 Žamerk na Kozjanskem 57, 60-62
 Žebovec Jože-Lipko 384
 Žebovec Vinko 384
 Žegelj na Golavabuki 208, 210
 Žegljeva bajta 208, 210
 Žekovec 255, 257, 437-440, 454
 Žela Janko 297
 Želče pod Kamno Goro 550
 Železna Kapla 285
 Železnik pod Sojekom 542
 Žensko društvo 324
 Žejjav 294
 Žejjav Frane 16, 198
 Žerovnica 220
 Žerovnik Rafael 254
 Žerovnik Janez 342
 Ževart dr. Milan 14, 198, 204, 205, 274, 322, 331, 332, 394, 463, 465, 571
 Ževart Janko 133, 140
 Žibert Jože-Fajdiga 215
 Žibert Albert 393
 Žibovt v Podolševi 220
 Žibret Henrik 64, 65
 Žibret Konrad 65
 Žiče 88, 93, 284, 286, 345, 476, 542
 Žiče (kota 368) 475
 Žičnica (potok) 476
 Žigart Boris-Vitez 210
 Žigon Branislav-Sokol 16, 144, 208, 229
 Žigon Zor ka 198
 Žimarice pri Sodražici 248, 253, 385, 388, 435
 Žirovnik Johan 536
 Žitomir 214
 Žizek Fran 324
 Žlabor 287
 Žlebič 86
 Žlebnik 178-181, 453
 Žnidarca Franja 51
 Žnidarič Tone 303
 Žnidaršič Anton-Urhov 184, 185
 Žnidaršič Franc-Baragov 24
 Žnidaršič France-Mezinov 172, 174
 Žnidaršič Matevž 114
 Žnidaršič Stanko-Sampertov 222, 338
 Žnidaršič Tone-Mezinov 54, 179, 187
 Žnuderl Bogomir-Mirko 86, 270
 Žohar 414, 554
 Žolnir Bogdan 203, 205, 274
 Žovnek (gospodstvo) 282, 289
 Žrela pri Gornjem Gradu 375
 Žugel Franc-Zvone 16, 17
 Žumberak 15, 81
 Žumer inž. Lojze 327
 Žumer Srečko 325
 Županji vrh 89, 492
 Župence gozd 246
 Žuraj Frane 60
 Žurman v Ravnah pri Šoštanju 150
 Žurmanov slap 150
 Žurmanovvrh 142, 149, 170
 Žusem 57, 61, 63, 288
 Žutica šuma 31
 Žužek Franc-Jovo 329
 Žužek Nande 204
 Žužek Slavko 101
 Žužek Vinko 148, 397
 Žveplan Ivan 215

KAZALO

UVODNA BESEDA.....	5
ODLOČILNA VLOGA TOMŠIČEVE BRIGADE MED POHODOM 14. DIVIZIJE NA ŠTAJERSKO	
Odločitev, izbira smeri in priprave za pohod	9
Zadnji napotki, prvi preboj in velika nesreča.....	19
Težavna pot čez vodne in druge ovire do Kalnika.....	27
Skice št. 43, 44, 45, 46 in 47.....	37
Zamuda zaradi obhodne poti in spopadov z ustaši.....	42
Vdor čez Sotlo, nočni spopadi in boji čez dan.....	50
Nemška poraza pri Stari Zagi in na Federmausu.....	60
Napad na Senovo le še okrepi pritisk na Bohor.....	69
Izvitje proti Zidanemu mostu in čez Voglajno.....	79
Namesto na Pohorje čez Lindek na Paški Kozjak.....	87
Boji pri S. Joštu in delni preboj na Pohoje.....	99
Žrtve pri Glažaiju, na Basališču in na Pohoju.....	111
Hudi boji, skriti ranjenci in preboj na zahod.....	122
Počitek v Plešivcu in bitka pri Anžejevem vrhu.....	133
Odločilni juriš pri Kaplanu in čez Žurmanov vrh.....	142
Skice št. 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61 in 62.....	153
Ranjenci, premito in dogodto v soseščini preboja.....	170
Pohod čez Zavodnje in hudi boji v Belih Vodah.....	178
Napori, beganje in žrtve na Mozirskih planinah.....	188
Opombe o virih	198
OBDOBJE ZBIRANJA, CELJENJA RAN, PARTIZANSKE OFENZIVE IN SODELOVANJA S ŠLANDROVO	
Akcije in boji 3. bataljona v Mislinjski dolini.....	207
Pota skozi Solčavo in Podvolovljek proti Savi	216
Proti Štaknam glavnini in preureditvi naproti.....	226
Uspešen napad na nemško postojanko v Moravčah.....	234

Zaseda v Trnjam in srdita bitka na Rakitovcu.....	243
Na poteh k združitvi in preureditvi Tomšičeve.....	254
O izgubah, prebojih, poveljevanju in junaštvu.....	263
Opombe o virih.....	274
ZGODOVINSKE, SOCIALNE IN POLITIČNE DANOSTI ZA RAZMAH PARTIZANSTVA NA NOvem OPERATIVNEM OBMOČJU	
Rast partizanstva iz izročil o kmečkih uporih.....	279
Prvine svobodnjaške in narodnoobrambne zavesti.....	292
Socialne razmere in napredna gibanja med kmeti.....	304
Pomen izročil in jeder iz delavskega gibanja.....	317
Opombe o virih.....	331
BOJNO DELOVANJE TOMŠIČEVE BRIGADE V APRILU OB VZNOŽJU LEPENATKE, MENINE PLANINE IN KOLOVŠKIH GOZDOV	
Novačenje v Podvolovljeku in boj 3. bataljona.....	335
Hude izgube 3. bataljona ob napadu na Radomlje.....	342
Dogodki, boji in izmikanja v soseščini Črnavca.....	351
Srditi boji na zaporah pri Brišnici in Kavrano	362
Skice št. 1, 2, 3 in 4.....	369
Bojno, kulturno in drugo delovanje med premiki.....	374
Izdani, umojeni in ujeti ranjenci pri Kolovcu.....	383
Opombe o virih.....	392
MANEVRSKO BOJEVANJE NA OBMOČJIH ŠALEŠKE, SAVINJSKE IN TUHINJSKE DOLINE OD KONCA APRILA DO ZAČETKA JUNIJA	
Novo bojno območje in napad na velenjski rudnik.....	395
Manjše akcije, novačenje in varovanje novincev.....	404
Boji od Lajš do Zavodnj in izmik iz obkolitve.....	414
Po sledih Revsove bande in dnevi brez spopadov.....	422
Skice št. 5, 6, 7 in 8.....	429
Uspešni boji z vermani in policijo pri Šmihelu.....	435
Zasežbe v Velenju in boji v zasedah pri Črnovi.....	443
Nova uspeha pri Šmihelu in poveljniške novosti.....	453
Opombe o virih.....	463
NAPADALNI POSEGI Z OPORIŠČ NA POHORJU, KONJIŠKI GORI IN NA PAŠKEM KOZJAKU V JUNIJU IN JULIJU	
Priprave na sočasne napade v prid druge fronte	467

Smola na mostu pri Zbelovem in sprehod čez Boč	475
Skice št. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 in 16.....	481
Zavezniško orožje, nove naloge in napredovanja.....	493
Uspešen boj Tomšičeve in Bračičeve pri Bajgotu.....	503
Od spopada pri Štorah do zasede pri Stranica.....	512
Vdor v Vitanje in nemška obkolitev na Skomaiju.....	522
Prenos ranjencev in začetek bataljonskih akcij.....	532
Plen v Šentjuiju in nemške pasti okoli Vitanja.....	542
Premik na zahod, prisega, rast in urejanje čet.....	551
Sklepne resnice o vođenju, moči in urejenosti.....	560
Opombe o virih	570
POPRAVKI	
tiskovnih napak iz knjige Tomšičeva brigada 1943	575
SEZNAM BORCEV TOMŠIČEVE BRIGADE ZA ČAS	
OD 13. JULIJA 1943 DO 1. APRILA 1944	576
SEZNAM BORCEV TOMŠIČEVE BRIGADE ZA ČAS	
OD 1. APRILA 1944 DO 15. MAJA 1945	624
KAZALO ORGANIZACIJ, ENOT, KRAJEV IN IMEN	683

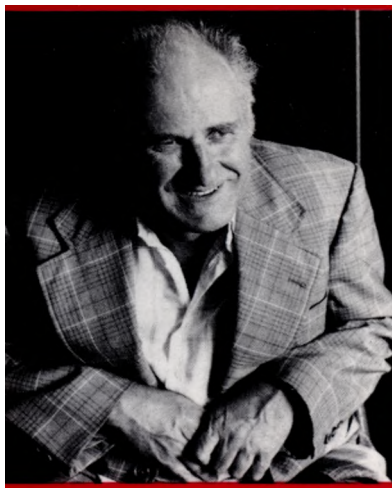
Franci Strle

TOMŠIČEVA BRIGADA IV
1944

KNJIŽNICA NOV IN POS 5/IV

Ureja komisija za zgodovino Sveta za izročilo in vrednote NOB pri
Republiškem odboru ZB in udeležencev NOB Slovenije
Rokopis odobrila komisija na 76. seji 31. 1. 1991
Predsednik mag. Zdravko Klanjšček
Strokovna recenzenta Lado Ambrožič-Novljan in dr. Milan Ževart
Uredila Branko Avsenak In Bojan Osterc
Lektorirali Alenka Logar Pleško in Anka Sollner Perdih
Opremil Bronislav Fajon
Skice in razpredelnice Severin Nemec - Teklo
Izdala Založba Obzorja v Mariboru
Za založbo Pavle Peče
Natisnila Tiskarna Ljudske pravice, 1995
Naklada 1000 izvodov
ISBN 86-377-0757-2

Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-29 z dne 9. 12. 1994 se za knjigo
plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

Po dobrih treh letih in pol od avtorjeve smrti je vendarle ugledala luč sveta njegova zadnja knjiga - predzadnji del monografije o Tomšičevi brigadi. Franci Strle je tako napisal skoraj 3000 strani v štirih knjigah in zbral tudi gradivo za peti del. Celotna monografija, uvodni del je prvič izšel leta 1980, spremlja prvo udarno brigado od njenih začetkov do končnih bojov na Koroškem maja 1945. Tako obsežnega in celovitega opisa nima nobena enota NOV, čeprav to delo še ni dokončano. Predzadnji zvezek znamenite zgodovine Tomšičeve brigade obsega obdobje od 1. januarja do 27. julija 1944. V šestih razdelkih, ki jih vsebinsko zokrožajo posamezne etape brigadine bojne poti, so opisana obsežna dogajanja, ki so pomembno vplivala na razvoj osvobodilnega gibanja na Štajerskem in nadaljnje delovanje Tomšičeve brigade v sestavi 14. divizije. Pomembni sta zlasti dve etapi: pohod 14. divizije na Štajersko in čas od 1. januarja do 26. februarja 1944, druga pa označuje regeneracijsko obdobje do konca julija 1944. Gre za delo, ki temelji na skrbnem zbiranju in preučevanju virov in podatkov.

Avtor je opravil tudi številne raziskave na terenu in ustvaril celovito ter podrobno rekonstrukcijo dogodkov in dogajanj. Kljub obilici podatkov avtor kritično razmišlja o dogajanjih, jih analizira, išče vzroke zmag in porazov, Hkrati pa ocenjuje razmerja med odločitvami in povelji ter potekom operacij in akcij. Pohod Stirinajste je prikazan s stališča vloge Tomšičeve brigade; avtor je upošteval pomembne mejnike v njenem razvoju, hkrati pa tudi širša dogajanja na območju 4. operativne cone. Franci Strle je šel v partizane kot šestnajstletni fant in se je tudi sam udeležil pohoda. Njegovo pisanje je slikovito in privlačno, podkrepljeno z imeni in priimki ter neovrgljivi dejstvi. Avtor se v tem zvezku še bolj pogloblja v bojne razmere in sposobnosti brigade za težke naloge, ki jih je imela. S svojstvenim načinom pripovedi izhaja iz življenja borčevske sestave in niza dogodke po sestavi brigade ter akcije in operacije. Značilen za avtorja je tudi cel niz izredno zanimivih in kvalitetnih pripovedi o usodi mnogih borcev - ne le iz Tomšičeve brigade. Zato je njegov trud pri ugotavljanju padlih, ranjenih, a tudi obolelih bork in borcev res hvale vreden. V četrti knjigi je obilo podatkov in podrobnosti. Pri tem pa razlaga zaradi obširnosti ne trpi, pač pa je zaradi sistematičnih orisov dovolj pregledno in učinkovita. Razviden je tudi razvoj partizanske taktike z mnogimi novimi in presenetljivimi dognanji. Delo je impresivno in izrazito močno, je več kot le zgodovina. Spodbuja revizijo pogledov tistih kritikov in nasprotnikov, ki so izgubili odnos do NOB kot velike epohe slovenske zgodovine.

(Iz oceniac/a *Ambrožiča-Novljana* in *dr. Milana Ževarta*)